

Coordonatori:

**Comandor dr. Marian MOȘNEAGU
Colonel dr. Florea PETRIȘOR
Dr. Cornel ȚUCĂ**

ARMATA ȘI MASS-MEDIA

**Studii și comunicări prezentate la sesiunea științifică dedicată
Zilei Arhivelor Militare și aniversării a 93 de ani de la înființarea
Centrului de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice**

Brăila, 28 iulie 2013



Editura Istros 2013

Colectiv redacțional:

Dr. Iulian BOȚOGHINĂ
Dr. Lucian DRĂGHICI
Col. dr. Dan PRISĂCARU
Dr. Leontin STOICA

Operații tehnico-editoriale:

Mihaela CĂLIN
Mirela CONSTANDA
Doina TALAȘMAN

Responsabilitatea asupra conținutului științific al studiilor și comunicărilor prezentate revine exclusiv autorilor (art. 25 Cod Penal). Materialele publicate au fost incluse în volum în forma tehnoredactată de către autori. Studiile, comunicările și rezumatele în limba engleză aparțin autorilor.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**ARMATA ROMÂNĂ ȘI MASS-MEDIA. Sesiune de comunicări științifice
(2013; Pitești)**

**Studii și comunicări prezentate la sesiunea științifică dedicată Zilei
Arhivelor Militare și aniversării a 93 de ani de la înființarea Centrului de Studii
și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice: Pitești, 28 iulie 2013 / coord.: dr. Marian
Moșneagu, col. dr. Florea Petrișor, dr. Cornel Țucă - Brăila: Editura Istros a Muzeului
Brăilei, 2013**

ISBN: 978-606-654-086-5

I. Moșneagu, Marian (coord.)

II. Petrișor, Florea (coord.)

III. Țucă, Cornel (coord.)

355

659

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	5
----------------------	---

CAPITOLUL I ARMATA ȘI MASS-MEDIA

Virgiliu Z. TEODORESCU , <i>Evocarea faptelor de eroism în presa bucureșteană a anilor 1877-1878</i>	7
Costin SCURTU , <i>Aspecte ale evenimentelor militare din Dobrogea reflectate în presă (1878-1920)</i>	18
Elena COJOCARU , <i>Revista presei străine asupra campaniei românești din Bulgaria în buletinele Marelui Stat Major al Armatei Române în vara anului 1913</i>	25
Alexandrina CUȚUI , <i>Aspecte privind prezența Armatei Române în Bucovina la 1918, prezentate în ziarul „Glasul Bucovinei”</i>	39
Ing. Călin MARINESCU , <i>Cenzura poștală militară română în Transilvania și Banat 1918-1921</i>	44
Traian Tr. CEPOIU , <i>Raymond Poincaré, fost președinte al Franței, despre originile Primul Război Mondial în paginile presei interbelice românești</i>	56
Col. ing. Marius Marian OLTEANU , Elena ZÎRNĂ , <i>Propaganda cinematografică – ipostază a binomului armată și mass-media</i>	60
Comisar șef de poliție Lucian PRICHICI , comisar de poliție Gabi CRĂCIUN , <i>Revista FRONTIERA – trecut și prezent (1920-2013)</i>	64
Comandor dr. Marian MOȘNEAGU , <i>Statutul reporterilor de război în timpul celui de-al Doilea Război Mondial</i>	69
Comandor (r) dr. Ilie MANOLE , <i>Antibolșevism și ecumenism în publicațiile clerului militar. Cazul românesc (1940-1944)</i>	76
Dr. Andreea ATANASIU-CROITORU , <i>O prințesă corespondent de război Alice M. Cantacuzino</i>	87
Doina TALAȘMAN , <i>Blestemele războiului și binecuvântarea comunicării</i>	92
Mr.(r) dr. Gheorghe DIACONESCU , <i>Presa și „tipăriturile” militare în activitatea aparatului de cultură și propagandă (1945 – 1950)</i>	96
Dan GÎJU , <i>Românii și batalioanele corespondenților de front (câteva biografii)</i>	102
Gl. bg. (r) Grigore BUCIU , <i>Armata și mass-media</i>	107
Dr. Ioan LĂCĂTUȘU , <i>Probleme ale instituțiilor militare oglindite în mass-media din județul Covasna</i>	113

CAPITOLUL II PREZENȚE MILITARE ROMÂNEȘTI PE UNDELE RADIOULUI NAȚIONAL (1932-1943)

ARGUMENT	123
I. Ursu SORICU , <i>Poezia populară a războiului. Partea I. În Ardeal</i>	125
Constantin BOȚAN , <i>Un semicentenar marinăresc</i>	130
Ursu SORICU , <i>Poezia populară a războiului. Partea a II-a. Intrarea în Ardeal și retragerea în Moldova</i>	133
General Ștefan BURILEANU , <i>Industria fierului în România</i>	136
General Ștefan BURILEANU , <i>Ce este cadastru</i>	140
General Alexandru GORSKY , <i>Contribuția Armatei Române la Unire</i>	144
General Grigore CONSTANDACHE , <i>Muzeul Militar Național</i>	148
Anton MARINESCU-NOUR , <i>Războiul nostru în poezia poporană</i>	151
General Grigore CONSTANDACHE , <i>Soldatul necunoscut</i>	153
General Grigore CONSTANDACHE , <i>Eroismul oștirii românești în lumina istoriei</i>	156
Comandor Aurel NEGULESCU , <i>De la arca lui Noe la transatlanticele moderne</i>	159
General inspector adjutant Nicolae CONDEESCU , <i>Realizările inițiativei particulare în aviație</i>	162
Medic colonel dr. Vasile ATANASIU , <i>Aviația sanitară</i>	165

Comandor Alexandru CERNESCU, Liniile aeriene la noi în țară	168
General Andrei POPOVICI, Bătălia de la Mărășești	171
Gheorghe LUNGULESCU, Viața și sfârșitul generalului Ion Dragalina	175
General Grigore CONSTANDACHE, Armistițiul	178
General Constantin MANOLACHE, Armata și... literatura română	182
General Grigore CONSTANDACHE, Prestigiul	184
Comandor Preda FUNDĂȚEANU, Liga Navală	186
General Grigore CONSTANDACHE, Ofițerul	190
Comandor Preda FUNDĂȚEANU, Străjeria și sporturile nautice	193
Petre PAPACOSTEA, Mareșalul Averescu	196
Anton MARINESCU, Cântece ostășești de război	200
Egon NASTA, 30 de ani de aviație românească	203
Viceamiral Alexandru GHEORGHIU, Aeronautica și marina în slujba națiunii	206
General Ion ILCUȘ, Armata și Restaurația	208
Valeriu MĂGUREANU, Cântece de cătănie	210
General Grigore CONSTANDACHE, Vitejia românească	213
General Grigore CONSTANDACHE, Spiritul militar	216
Caporal T.R. Nicolae CANARACHE, Maiorul Derlogea	218
Locotenent-comandor Petre POPESCU-DEVESELU, Zăbranic peste întinsul zărilor albastre ale Mării Negre	219
Locotenent-colonel Alexandru DUMITRESCU, Eroul marinar Găină-Grasă Dumitru	220
Contraamiral adjutant Nicolae PĂIȘ, Marinarul	222
Grigore SĂLCEANU, Basarabia	226
Călin E. BOTEZ, Turismul nautic	231
Gabriel DRĂGAN, Cariera militară a lui Nicolae Bălcescu	234
Locotenent-comandor Gheorghe MOCANU, Puternici la Marea Neagră prin Marina puternică	236
Locotenent-comandor Petre POPESCU-DEVESELU, Răscolind trecutul	238
Grigore C. SCORPAN, Jean Bart (Eugeniu Botez)	239
Nicolae DĂNILĂ, Tema războiului în poezia actuală	241
Vintilă ȘIADBEI, Rolul astronomiei în război	245
General Grigore CONSTANDACHE, Regele Ferdinand al României. Regina Maria a României	247
General Grigore CONSTANDACHE, Cavalerismul	249

CAPITOLUL III DOCUMENTE DIN ARHIVELE MILITARE ROMÂNE

Dr. Ottmar TRĂȘCĂ, Serviciul Special de Informații și mișcarea de partizani din Odessa. 1941-1942	253
--	-----

CAPITOLUL IV MISCELANEA

Col. (r.) dr. Valentin MARIN, Campania lui FILIP al II-lea la Dunărea de Jos (339 A. CHR.)	291
Doru BERBEC, Roxana NICULOIU, Ctitorii ale boierilor musceleni (II)	295
Ionela NICOLAE, Alin Pîrvu, Scurt istoric al Regimentului 11 artilerie pe anii 1892-1951	303
Prof. dr. Cornel ȚUCĂ, Situația demografică a zonei viticole Dobrogea, în anul 1906	307
Drd. Gelu DAE, 1911 – Noul regulament al transporturilor militare pe căile ferate	312
Prof. Cornelia GHINEA, Un nume uitat: inginerul german Heinerich W. Schmidt	316
General de brigadă (rtr.) ing. Mihai POCORSCHI, 100 de ani de la războaiele balcanice din anii 1912-1913 și campania română din Bulgaria	317
Lucian DRĂGHICI, Aspecte ale activității serviciilor sanitare ale armatei române în timpul campaniei din 1913	325
Nicolae DUMITRACHE, Batalionul 1 vânători (1860-1913) precursor al Regimentului argeșean 1 vânători (1913-1949)	330
Mihaela ORJANU, Colaborări pe frontul invizibil (1914-1940)	332

Dr. Hadrian GORUN , <i>Câteva aspecte privind livrarea materialelor de aviație pentru România în Primul Război Mondial. Mărturii documentare franceze</i>	334
Prof. univ. dr. Gheorghe NICOLESCU , <i>Ultimul raport al generalului Henri Mathias Berthelot la încheierea misiunii sale în România (1916-1918)</i>	339
Prof. dr. Marius CÎRJAN , <i>Considerații privind activitatea trupelor ruse în fortificația de campanie pe frontul românesc (1916-1917)</i>	348
Dr. Cornel POPESCU , <i>Aspecte mai puțin cunoscute din viața cotidiană în București în perioada primei conflagrații mondiale (1916-1918)</i>	356
Dr. Leontin Vasile STOICA , <i>Serviciul sanitar al armatei I în campania din vara anului 1917</i>	363
Dr. Robert STĂNCIUGEL , <i>Istoria sud-estului european în epoca modernă până la declanșarea Primului Război Mondial (partea a patra). Anul 1918 și sud-estul european</i>	367
Ioana CAZACU , <i>Implicarea lui Victor Cădere în activitatea F.I.D.A.C.</i>	379
Octavian TOMA , <i>Sistemul legislativ al ordinii publice, prevederi constituționale</i>	386
Dr. Andrei NICOLESCU , <i>Contribuții ale atașajilor militari români la dezvoltarea relațiilor româno-franceze (1930-1936)</i>	394
Col. dr. Dan PRISĂCARU , <i>Planul „M” – un proiect de apărare preventivă a dispozitivului militar strategic din Transilvania (septembrie 1938 - martie 1939)</i>	401
Alin SPÂNU , <i>Activitatea Secției a II-a Informații din Marele Stat Major în memoriile generalului Polihron Dumitrescu (septembrie 1940 - mai 1941)</i>	408
Prof. drd. Ionela NIȚU , <i>Urme poloneze la Băile Govora</i>	411
Dr. Florin C. STAN , <i>Evenimentele de la Odessa (22 octombrie - 4 noiembrie 1941)</i>	415
Lt. Luciana Teodora CHIFAN , <i>Emil Hațieganu lider al românilor din Transilvania de N-E (1940-1944)</i>	426
Prof. dr. Dan Ovidiu PINTILIE , <i>Bombardarea rafinăriei Brazi a Societății „Creditul Minier” la 1 august 1943 și în anul 1944</i>	434
Lucian SPIRIDON , <i>Revenirea din evacuare a populației și instituțiilor din județul Iași(1944-1945)</i>	438
Dr. Teodora GIURGIU , <i>Stadiul îndeplinirii obligațiilor prevăzute de articolele 1, 2 și 3 din convenția de armistițiu la 30 septembrie 1946</i>	442
Adolf MINUȚ , <i>General (r) Gheorghe V. Șoimaru (1897 - 1987)</i>	451
Dr. Luminița GIURGIU , <i>Generalul Gheorghe BĂGULESCU – personalitate marcantă a perioadei interbelice</i>	457
Dr. Petre OPRIȘ , <i>Exporturi militare românești în Yemen și Zimbabwe, în anii '70 ai secolului trecut</i>	462
Lucrări apărute sub egida Arhivelor Militare Române	468

CUVÂNT ÎNAINTE

Serviciul Istoric al Armatei, autoritate binecunoscută a Armatei României în domeniul arhivisticii și istoriei militare și avizat coordonator al managementului patrimoniului arhivistic militar și al cercetării științifice interdepartamentale, s-a evidențiat constant în ultimul deceniu prin promovarea și susținerea unor proiecte de colaborare cu instituții academice, universitare și de cercetare din țară și din străinătate.

Prin politici eficiente și coerente în domeniul cercetării, protejării și administrării fondului arhivistic al Ministerului Apărării Naționale, Serviciul Istoric al Armatei a depus un efort susținut pentru valorificarea pe plan științific a tezaurului de inestimabilă valoare constituit de documentele care reflectă istoria Armatei Române moderne. În acest sens, Serviciul Istoric al Armatei editează două prestigioase periodice, revista „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, înființată în anul 1998, și „Calendarul Tradițiilor Militare”, lansat în anul 2009, ultimul nominalizat anul acesta de către revista „Gândirea militară românească” pentru onorantul premiu „General de brigadă Constantin Hârjeu”.

Activitatea pe plan științific a specialiștilor din sistemul arhivistic militar s-a concretizat de-a lungul anilor prin elaborarea a numeroase volume de istorie militară. Dintre acestea amintim culegerile de documente: *Marele Cartier General al Armatei Române*, Editura Machiavelli, București, 1994, *Înzestrarea Armatei Române în perioada interbelică. Documente*, vol. I, 1919-1930, Editura Academiei Tehnice Militare, București, 2000; vol. II 1931-1935, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2009, (vol. III 1936-1940, în curs de apariție), *Armata română de la ultimul la dictat. Anul 1940, Documente*, vol. I-III, Editura Europa Nova, București, 2000; *Relațiile militare româno-germane. 1938-1940* (Editura Europa Nova, București, 1999), *Relațiile militare româno-germane. 1939-1944* (Editura Europa Nova, București, 2000), *În slujba muzei Clio. O istorie a Serviciului Istoric al Marelui Stat Major 1920-1945*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București 2006, *Armata română și răscoala din 1907, Documente*, Editura Militară, București, 2007, *Serviciul Istoric al Armatei în slujba culturii naționale*, Editura Militară, București, 2013 ș.a.

În anul 2009 Serviciul Istoric al Armatei a inițiat și lansat *Enciclopedia Armatei României*, care a constituit o premieră și un moment de referință în istoriografia militară românească.

Totodată, sub egida Serviciului Istoric al Armatei au fost elaborate lucrările *Albumul Armatei României* (2009), *Enciclopedia miniștrilor apărării naționale* (2010) și *Enciclopedia șefilor Statului Major General* (în curs de apariție).

În cadrul manifestărilor științifice organizate de Serviciul Istoric al Armatei, un rol deosebit deține sesiunea anuală organizată cu prilejul aniversării, la 26 iulie, a Zilei Arhivelor Militare, comunicările prezentate cu acest prilej fiind publicate în consistente și apreciate volume tematice precum *Armata Română și Răscoala din 1907. Documente*, Editura Militară, București, 2007, *Armata Română și unitatea națională*, Editura Delta Cart Educațional, Pitești, 2008, *Statul Major General în arhitectura organismului militar românesc 1859-2009*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009, *Armata Română și patrimoniul național*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010 și *Armata Română și societatea civilă*, Editura Istros, Pitești, 2012.

Consecvenți principiului aprofundării muncii de cercetare, arhiviștii militari și-au propus ca prin apariția volumului *Armata Română și mass-media* să continue această valoroasă colecție de culegeri de studii și comunicări prin care au fost aduse la cunoștința iubitorilor de istorie rezultatele cercetărilor în arhivele militare.

Spre deosebire de lucrările precedente, volumul *Armata Română și mass-media* adaugă studiilor și comunicărilor științifice care tratează diversele aspecte ale relației dintre organismul militar și mass-media și un valoros corpus de documente identificate de specialiștii Serviciului Istoric al Armatei în arhiva Societății Române de Radiodifuziune.

Prin intermediul acestora sunt prezentate materiale difuzate de Societatea Română de Radiodifuziune în perioada 1932-1943, constând în conferințe susținute de personalități prestigioase ale Armatei Române, evocări ale unor momente deosebite din istoria Armatei, prezentarea unor opere literare sau folclorice inspirate din mediul ostășesc etc. Instituția militară, componentă fundamentală a societății românești, a participat, prin personalitățile sale reprezentative, la programul de culturalizare inițiat de radioul național. Printre reprezentanții de marcă ai Armatei Române care s-au adresat ascultătorilor postului românesc de radio s-au numărat, în perioada interbelică, generalii Radu R. Rosetti, Grigore Constandache, Nicolae Condeescu, Ștefan Burileanu, Gheorghe Brăescu, viceamiralii Nicolae Păiș și Preda Fundățeanu și mulți alții. De asemenea, în deceniul al patrulea al secolului trecut la președinția Consiliului de administrație al Societății Române de Radio s-au aflat generalul adjutant Nicolae M. Condiescu (1933-1936), academician și scriitor, și generalul Constantin Ștefănescu-Amza (1937-1940), fost ministru al Armatei/Apărării Naționale (1931-1932). Se poate spune că în primii 15 ani de activitate a Societății Române de Radiodifuziune a existat o legătură continuă între aceasta și organismul militar, legătură care a reflectat poziția instituției militare ca

unul din pilonii de bază ai societății românești.

Această conexiune s-a dorit să fie reflectată în această colecție de documente din arhiva Societății Române de Radiodifuziune, care cuprinde atât expuneri scrise de militari, cât și materiale cu tematică militară alcătuite de autori „civili”. Păstrarea textelor reprezentative a fost decisă de conducerea radioului începând cu anul 1932, astfel că, pentru perioada 1928-1931, textele conferințelor radio nu se mai regăsesc în arhiva scrisă a Societății Române de Radiodifuziune. Din această cauză, selecția de față nu cuprinde materiale redactate înainte de anul 1932.

Volumul este structurat în patru capitole. În prima parte, care poartă și titlul volumului, „Armata și mass-media”, cuprinde comunicările și studiile circumscrise temei fanion, precum „Statutul reporterilor de război în cel de-al Doilea Război Mondial”, „O prințesă română corespondent de război: Alice M. Cantacuzino”, „Românii și batalioanele corespondenților de front” ș.a.

Partea a II-a, „Prezențe militare românești pe undele radioului național. Documente 1932-1943”, include corpul de documente din arhiva Societății Române de Radiodifuziune menționat mai sus.

În partea a III-a, „Documente din Arhivele Militare Române”, este prezentat un amplu studiu privind aspecte ale activității Serviciului Special de Informații în anul 1941, bazat pe documente din arhiva istorică a Ministerului Apărării Naționale.

Ultima secțiune a volumului, intitulată „Miscellanea”, cuprinde studii pe teme diverse de istorie militară, inclusiv cu referire la evenimente istorice rememorate în anul 2013, precum participarea României la cel de-al Doilea Război Balcanic (1913) sau marele raid de bombardament la aviației americane asupra Ploieștiului de la 1 august 1943.

Prin valoarea și ineditul celor 47 de studii semnate de 51 de autori, volumul *Armata Română și mass-media* facilitează accesul publicului larg la cercetările întreprinse de specialiști într-un domeniu mai puțin studiat al istoriei militare, cel al relației consacrate dintre instituția militară și mediul cultural-științific din România, întregind astfel imaginea asupra interacțiunii dintre armată și societate, în ansamblu.

Comandor dr. Marian MOȘNEAGU
Șeful Serviciului Istoric al Armatei

CAPITOLUL I ARMATA ȘI MASS-MEDIA

EVOCAREA FAPTELOR DE EROISM ÎN PRESA BUCUREȘTEANĂ A ANILOR 1877-1878

VIRGILIU Z. TEODORESCU

*Educația națională nu e cu puțință fără cunoașterea istoriei
acestui neam, precum nu e cu puțință fără cunoașterea pământului
românesc.*

Nichifor Crainic¹

Sucesiunea evenimentelor veacului al XIX-lea care au condus la realizarea României moderne și ulterior, în secolul următor, a înfăptuirii Marii Uniri au solicitat generațiilor respective contribuții majore manifestate printr-o diversitate de acțiuni ce au constituit un bun exemplu pentru urmași, generând acte pilduitoare, de răsunet și stimulative participare la înfăptuirile viitoare. A fost veacul în care presa cotidiană, săptămânală, lunară dar și culegerile anuale definite ca almanahuri sau calendare au inclus numeroase rânduri, evocând faptele eroice spre binele neamului românesc, atât ale înaintașilor, cât și ale timpului. Preluarea exemplelor ca stimul în comportamentul respectivelor generații a devenit o constantă preocupare, la timpul respectiv fiind o componentă a educației tinerelor generații care astfel preluau de la cei vârstnici relatări despre oameni și fapte ce constituiau verigi în lanțul ce oferea spre bună cunoaștere o istorie zbuțuită la care vicisitudinile au mobilizat la acțiune întru apărarea gliei străbune. Evocările erau totodată semnificative prezentări ale demnității oamenilor plaiurilor românești. Orele seri la drum lung sau timpuria noapte de iarnă când șezătorile reuneau toate vârstele la care munca se împletea armonios cu glăsuirea unui variat program în cadrul căror trecutului îi era atribuit timp de evocare, ascultare, receptare, ce permitea ca ulterior să genereze reflexii stimulative. Dacă am avea în față biografiile celor care, după 1830, s-au implicat în programul de reconstituire a oștirii românești cu ușurință am remarca că decizia de a îmbrățișa cariera militară a fost generată tocmai de evocările referitoare la faptele înaintașilor aflate în diverse împrejurări.

Evoluția evenimentelor internaționale generatoare a majorelor și profundelor modificări structurale ale hărții Europei și predilect a celei din arealul perimetrului balcanic au condus la suita de reacții ale marilor protagoniști permanent preocupați a-și extinde stăpânirea teritorială și umană dar și a celor care tocmai militau pentru a dobândi un statut în concordanță cu conceptele exprimate, apărute de mințile luminate, doritoare de a modifica structural și profund raporturile umane. Aceste antagonice interese au fost cele care au propulsat la acțiune pe cei care, prin pregătire, experiența dobândită, manifestau o constantă preocupare de a fi călăuzitorii neamului pe drumul propășirii și afirmării ca națiune. Adeseori asemenea oameni îi regăsim atât în rândurile oamenilor politici dar și a gazetarilor folosind condeiul, tiparul pentru a face publice crezurile care i-au mobilizat la acțiune. S-a dobândit o bună experiență în timpul evenimentelor anilor 1848-1849. Ulterior tot ei s-au aflat în postura de analiști a celor bune și mai puțin bune, prilej de învățăminte călăuzitoare întru eșalonarea treptelor înfăptuirilor care au condus la Mica Unire a anului 1859 și a elaborării actelor reformatoare necesare înfăptuirii României Moderne capabilă a-și mobiliza resursele umane și materiale pentru dobândirea Independenței de Stat a cărei Suveranitate să o înscrie, la timpul respectiv, în rândurile statelor europene, generând prin consolidarea din toate domeniile vieții condițiile care să conducă, în conjunctura celui de al doilea deceniu al secolului XX, la realizarea unui deziderat afirmat în toate etapele anterioare, prin formulări specifice că una suntem ca neam în perimetrul teritoriului carpato-dunărean-pontic, și nu numai. Incomensurabilele sacrificii umane și materiale au necesitat înfăptuirea Marii Uniri, Eroismul fiind flacăra călăuzitoare în momente de restriște ce reclamau depășirea acestora și exemplara mobilizare la fapte.

Veacul al XIX-lea a înregistrat în perimetrul nord dunărean schimbările radicale ca urmare atât a evenimentelor ce s-au succedat ca urmare a profundelor antagonisme între „jandarmii” Europei, permanent interesați a stăpânii respectivul teritoriu, dar și a amplificării contactelor cu lumea occidentală care au condus la o modificare a mentalității oamenilor cu un grad superior de pregătire și dorință a contribui la propășirea neamului prin cultură, necesară a fi accesibilă tuturor românilor.

¹ Nichifor CRAINIC /Ion DOBRE/ (23/24 noiembrie 1889, Bulbucata, jud. Vlașca, azi Giurgiu – 20 august 1972, Casa Scriitorilor – Complex Mogoșoaia, cimitirul Sf. Vineri, București). Studii teologice la Seminarul și Universitatea București și filozofice la Viena, carieră universitară la Chișinău și București în domeniul teologiei, secretar general al Facultății de Teologie din București. A desfășurat o prestigioasă activitate în domeniul gazetăriei la diverse ziare și reviste („Cuvântul”, „Curentul”, „Lamura” ș.a.) A inițiat și condus ziarul „Calendarul” în perioada anilor 1932-1938 și a condus săptămânalul „Sfarmă piatră” în perioada 1935-1942. Timp de 18 ani a coordonat activitatea revistei „Gândirea”. Om politic, deputat, în 1941 ministrul Propagandei Naționale. În anul 1947 a fost arestat și închis la Aiud, fiind eliberat în anul 1962. Arhivele Naționale (în continuare se va cita: A.N.), inventar 2302, 15 u.a. (1930-1964)

Este acest secol de renaștere a conștiinței de neam a românilor implicat în profundele acte reformatoare. Pentru cei care au avut posibilitatea de a realiza contactul cu mentalitățile occidentale a fost un bun prilej de a constata că societatea românească era mult întârziată din punct de vedere cultural, politic sau social față de culturile occidentale. În acest sens, în prima jumătate a secolului al XIX-lea constatăm o manifestare revoluționară pe toate planurile generată de situația moștenită de la veacurile anterioare. Au fost anii când revoluția de tip cultural a vizat modificarea concepțiilor care conduceau politica și cultura română. Ea s-a afirmat, prin trecerea de la o gândire strict religioasă la una raționalistă de tip modern însă păstrând și chiar promovând specificul național. A fost contextul în care s-a dezvoltat o cultură eroică prin care au fost evocate personalități, care au desfășurat o luptă consecventă pentru a ajuta cultura românească să se alăture culturilor europene, debarasându-se treptat de tot ce au însemnat deceniile de prezență a regimului oprimator al multora dintre fanarioți. Lansarea și dezvoltarea acestei culturi eroice a permis o profundă regenerare a neamului românesc promovând o reintegrare în sistemul de evoluție european, care a permis o dezvoltare internă rapidă, prielnică modernizării tuturor resorturilor societății.

Succinta enunțare a unor cruciale momente premergătoare anului 1877 relevă rolul lor în timp, constituindu-se efectivele trepte care au pregătit și generalizat sentimentele opiniei publice, căreia evenimente ancestrale erau o efectivă moștenire generatoare de aspirații, ca la momentul oportun dezideratele să devină realitate. Ne referim la evenimentele care au adus silnicia pe teritoriul românesc prin prezențele armatelor străine, adeseori auto-prezentându-se ca eliberatori ai viețuitorilor dar care, prin tot ce întreprindeau se dovedeau a fi căpușele generatoare de oprire.

Evenimentele de la 1821 au exprimat concludent că era necesară o radicală metamorfoză, avută în vedere chiar și de Poarta Otomană, ce se manifesta ca preocupată de soarta locuitorilor principatelor nord dunărene, ajungând la concluzia că formula administrării acestor teritorii cu reprezentanții fanarului se dovedise pe parcursul deceniilor posterioare domniilor lui Dimitrie Cantemir și Constantin Brâncoveanu de a fi, cu câteva excepții, prilej de cruntă exploatare, generând o stare de nemulțumire totală a tuturor claselor sociale. Ca atare, a fost adoptată măsura revenirii la încredințarea domniilor oamenilor de obârșie pământeană.

Trecerea la constituirea unei incipiente armate naționale a fost prilej de încorporare a celor care considerau că viitorul va conferi acesteia misiunea de a fi avangarda și apărătoarea bunelor prefaceri menite de a regenera neamul românesc. Și în acest context nu este întâmplător că în iureșul evenimentelor de la 1848 Guvernul Provizoriu din Țara Românească, la preluarea puterii în urma abdicării de către domnul Gheorghe Bibescu, a analizat și hotărât componența culorilor Drapelului Național stabilite prin Decretul adoptat la 14/26 iunie. Era momentul oficializării unor anticipate preocupări și manifestări care au pregătit opinia publică cu această prezență menită de a contribui la afirmarea demnității.

De o pilduitoare conduită ulterioară au fost semnificativele fapte de promptitudine, demnitate, sacrificiu al pompierilor și a infanteriștilor din cazarmile aflate pe platoul dominant al malului drept al râului Dâmbovița, în zona vestică a mănăstirii Mihai Vodă, care, cu prețul vieții multora dintre ei, au acționat pentru a bloca drumul care conducea spre centrul Capitalei a oștirii otomane ce avea misiunea de a aresta pe membrii Locotenenței Domnești și lichidarea revoluției. Au urmat anii marcați de năpasta intervențiilor străine, aflate angajate în conflictele limitrofe teritoriului românesc, care însă ne-au afectat profund prin gama vicisitudinilor apăsătoare, care toate au generat o aprofundare a analizei ce trebuia întreprinsă pentru a scutura și bloca în viitor imixtiunile străine. Era contextul în care era de actualitate analiza efectuată de către Nicolae Bălcescu, după înăbușirea revoluției, în care logica l-a condus la trasarea treptele necesar a fi parcurse care să contribuie la mântuirea neamului, la afirmarea necesară între națiunile Europene prin componentele Patrimoniului de creativitate al românilor. A fost epoca când cei aflați la studii în străinătate au avut posibilitatea de a realiza trainice legături cu elementele progresiste. Mulți din ei, cunoscând astfel din relatările românilor și chiar prin deplasări în teritoriul românesc unde nemijlocit, au putut să cunoască stările de lucruri ce i-a determinat să afirme logice puncte de vedere. Ei au reacționat uzitând de variate formule de adresare către publicul occidental, dar și către cei aflați implicați în viața politică unde destinele viitoare ale Europei erau de mare actualitate. Una dintre formulele deosebit de penetrantă a fost presa, mulți dintre aceștia devenind renumiți condeieri autori de articole și chiar cărți, descriind stările existente în principatele dunărene, revendicând sprijinul occidentului într-o necesară schimbare radicală. De foarte multe ori ei au fost cei care au facilitat și colegilor români condițiile ca să elaboreze și să publice în presa occidentală, la rândul lor, articole tratând variatele aspecte ce revendicau o totală eradicare a învinșatelor orânduiri moștenite de la veacuri apuse. Așa s-au format cei care și-au asumat acasă misiunea de gazetari militanți consecvenți ai profundelor prefaceri. Munca nu le-a fost ușoară, interese retrograde, adeseori stipendiate de finanțări interesate a pescuitorilor în ape tulburi preocupați de a menține aceste teritorii carpatine pentru ziua când o nouă reîmpărțire la masa tratativilor urma să le confere silnica stăpânire a locurilor și truditorilor de pe plaiurile românești. Au fost mulți implicați în amplul proces al afirmării presei românești. Nu toți au continuat efectivă luptă pentru afirmarea dezideratelor neamului românesc. Au fost și numeroase abandonări și chiar treceri în rândurile celor care acționau împotriva firescului drum spre unitate și independență. Anii

premergători care au condus la Mica Unire au fost o adevărată școală competitivă care a condus la afirmarea și stabilizarea pentru ani buni în postura de gazetari a celor consecvenți idealurilor preluate pentru a fi îndeplinite, constituindu-se pentru mulți farul călăuzitor spre parcurgerea amintitelor trepte.

Momentele 5 și 24 ianuarie 1859 au generat în Principatele Unite, ce aspirau să fie recunoscute ca România, un entuziasm mobilizator la fapte mari, fiecare din inițiativele legislative generând dialogurile, contradicțiile, toate menite a da fireasca rotunjime în final a unui călăuzitor îndrumător cu caracter profund reformator.

Presa timpului a înregistrat variatele reacții evidențiind atât pozițiile celor care militau pentru propășirea țării, dar și pe cei care se situau ca opozanți, demascându-le optica limitată la interese meschine, fără a înțelege că asemenea profunde acte reformatoare reclamau și anumite sacrificii, predilect din partea celor care acumulasera în anii avari greu de dobândit prin muncă asiduă în anii vieții.

Un moment care a readus în atenție situația armatei Principatelor Unite a fost generat de reacția unora din cei care se erijau în postura de protectori. Erau afirmate în unele medii europene formulări că va fi necesară o nouă intervenție asemănătoare celei din 13 septembrie 1848 pentru a lichida flagelul creat de voința românilor care a condus la realizarea Micii Uniri. A fost momentul de maximă promptitudine când s-a decis trecerea la contopirea celor două armate pentru a fi efectivă armată a Principatelor Unite, unități ale acesteia fiind dislocate în două tabere cu meniri evident de a acționa la nevoie pe direcțiile deseori folosite de cotropitori. Astfel în apropierea Iașului la Socola a fost una din tabere cu misiunea de a acționa la nevoie pentru a stăvili penetrarea dincoace de talvegul Prutului, iar în sud la Florești, Prahova tabăra ce avea ca misiune de intervenție operativă de a proteja Capitala și teritoriul nord dunărean de o eventuală intervenție a trupelor otomane sau austriece. Începând cu 14 aprilie 1859, importante efective (peste 11.000 de militari) au fost reunite în tabăra de la Florești, în jud. Prahova. Tabăra militară de la Florești inițial a fost sub comanda generalului Constantin Milicescu. Ea a avut rolul de a descuraja orice tentativă de ocupare a Principatelor Române, fie de către Austria, fie, mai ales, de către Imperiului Otoman, care concentrase trupe la Varna și Șumla, în sudul Dunării. Din fericire Europa era încă dominată de răsunetul silniciilor Războiului Crimeii, reacția opiniei publice informată prompt de presa occidentală stopând intențiile belicoase.

Perioada de instrucție a noii armate s-a încheiat prin desfășurarea unei mari manevre demonstrative a capacității comandamentului și a trupei de a realiza intervenții prompte. Bilanțul celor dobândite s-a făcut la 23 august/4 septembrie 1859, fiind urmat de trecerea în revistă a trupelor de către domn, însoțit de oficialități politice și militare. Dimitrie Bolintineanu, colaborator apropiat al domnului Alexandru Ioan I Cuza, aprecia menirea taberei de la Florești că a fost „de o mare utilitate pentru redeșteptarea spiritului militar [...] Văzându-se adunați pentru prima oară și așa de mulți, oștenii începuseră a-și recunoaște și a-și da valoarea lor ostășească. Poporul român vedea cu bucurie pe ai săi sub arme adunați și pe picior de luptă. Tabăra de la Florești avea și rolul de a pune în atingere armatele surori spre a le contopi în același sentiment de patriotism”.

În urma acestor rezultate comanda celor două armate, a fost preluată efectiv de către domn, prin Înaltul Ordin de Zi nr. 64 din 11 octombrie 1859. A urmat crearea Statului Major General al Armatei Principatelor Unite, la 12 noiembrie 1859 cu urmări benefice în evoluția ulterioară. Pe lângă unificarea unităților operative s-a trecut și la unificarea celor de comandă și administrație. Ele aveau ca atribuții și efectuarea lucrărilor topografice, geodezice și statistice, realizarea hărții cadastrale a Principatelor Unite, a lucrărilor tactice, strategice și de fortificații, realizarea și întreținerea construcțiilor militare, constituirea, întreținerea și aprovizionarea depozitelor militare.

În vara anului 1860, generalul Ioan Emanoil Florescu, care deținea funcția de șef al Statului Major General al Armatei Principatelor Unite, este numit la conducerea ministerelor de război ale Țării Românești și Moldovei, unificând practic comanda armatei române. La 30 august 1860 se decide ca administrația și intendența celor două armate să se unească și să treacă sub controlul Ministerului de Război din București. Pentru a se completa măsurile de unificare la nivelul administrației militare centrale, la 26 septembrie 1860 s-a hotărât ca ordinele și regulamentele publicate în Monitorul Oastei să devină obligatorii atât pentru trupele din Țara Românească, cât și pentru cele din Moldova.

Prin Legea privitoare la instrucția armatei Principatelor Unite din 13 mai 1860 s-a hotărât uniformizarea instrucției, a disciplinei, a statelor majore, a administrației și contabilității armatei. Pentru punerea în practică a acestor măsuri au fost create „detașamente model”, compuse din militari cu o îndelungată experiență, pentru formarea de viitori instructori. Fuzionarea celor două școli militare de la București și Iași, hotărâtă prin Înaltul Ordin de Zi nr. 204 din 22 iulie 1861, a asigurat activitatea formatoare într-o singură școală militară cu sediul la București.

La 10 decembrie 1861 cele două ministere de război se unesc într-unul singur, cu sediul la București, în fruntea acestui departament fiind numit colonelul Ioan Grigore Ghica. A doua zi, prin primirea

hatiserifului elaborat de cancelaria Puterii Suverane în urma dispozițiilor date de sultanul Abdul Aziz², domnul Alexandru Ioan I Cuza dă o proclamație către națiune prin care declara oficial că „Unirea este îndeplinită, naționalitatea română este întemeiată”. Au urmat măsurile interne menite de a da eficiență statutului dobândit. La 22 ianuarie 1862 a fost format primul guvern al României, condus de Barbu Catargiu, președintele Partidului Conservator, iar la 24 ianuarie 1862 a avut loc întrunirea primului Parlament al României, în care domnul Alexandru Ioan I Cuza a proclamat în mod solemn „Unirea definitivă a Principatelor”, iar orașul București a fost desemnat Capitala țării.

Unificarea armatei a fost un complex proces care a premers etapele realizării efective a unirii depline a statului din punct de vedere administrativ. În decembrie 1861, când Unirea Principatelor a fost recunoscută oficial de marile Puteri europene, unificarea oștilor fostelor două țări era deja realizată. La 1 septembrie 1863, pe platoul de la Cotroceni, domnul Alexandru Ioan I Cuza a înmânat solemn primele drapele de luptă unui număr de 10 unități ale noii armate române. Drapelele tricolore, roșu-galben-albastru la lance cu deviza *Honor et patria*, ca drapel de stat era tricolorul instituit de puterea revoluționară de la 1848. Cu această ocazie, el a rostit un impresionant discurs, spunând: „Steagul e România! Acest pământ binecuvântat al Patriei este stropit cu sângele străbunilor noștri și îmbelșugat cu sudoarea muncitorului. El este familia, ogorul fiecăruia, casa în care s-au născut părinții, unde se vor naște copiii noștri! Steagul e totodată trecutul, prezentul și viitorul țării, întreaga istorie a României”.

Ca verigi intermediare între eșaloanele superioare de comandă și unitățile militare dislocate pe teritoriul României, în 1863 au fost constituite trei comandamente teritoriale: la București, pentru trupele staționate în Muntenia până la Olt, la Iași, pentru unitățile dislocate în Moldova, și la Craiova, pentru trupele aflate dincolo de Olt.

Edificarea armatei capabile să apere noul stat, constituit în urma Unirii Principatelor, avea ca obiectiv mobilizator și pregătirea etapei următoare care să conducă la cucerirea Independenței de Stat a României.

Pentru înzestrarea armatei cu armament și echipament s-au întreprins numeroase acțiuni care să asigure o dotare corespunzătoare, atât prin achiziționarea de tehnică, cât și printr-o preconizată și parțial realizată producere în țară în cadrul noilor stabilimente ce au cunoscut o permanentă amplificare. Astfel în 1861, în clădirile gospodăriei fostei mănăstiri Mihai Vodă din capitală și-au început activitatea primele ateliere militare menite să repare și să confecționeze echipament și harnașament pentru armată. Spre sfârșitul anului 1861, a fost instituită Direcția Stabilimentelor de Infanterie cu trei secții: Pirotehnia și Arsenalul din București și Fabrica de pulbere de la Târgșor, lângă Ploiești. În 1863 a fost creat Arsenalul Armatei din Dealul Spirii, menit a fi o manufactură de arme. O turnătorie de tunuri a fost deschisă la Târgoviște, ulterior fiind transformată în depozit. La Brăila, pentru executarea lucrărilor de întreținere și reparații a navelor, s-a creat Arsenalul flotei.

O defecțiune regretabilă o constatăm la începutul anului 1866 când unii politicieni nemulțumiți de unele reforme radicale promovate de regimul domnului Alexandru Ioan I Cuza au provocat o conlucrare a tuturor nemulțumiților, definiți ca făcând parte din monstruoasa coaliție, care, la 11 februarie, cu participarea unora din comandanții armatei, au participat la silita detronare a domnului, sub pretextul că erau consecvenți dezideratului anilor anteriori Unirii, când se înscrișese ca punctul 5 al cerințelor majore ale uniuniștilor necesitatea aducerii la conducerea țării a unui domn străin.

Cele formulate mai sus au fost permanente în atenția oamenilor presei interne. Au fost anii când în februarie 1860 a fost publicat primul număr al ziarului *Monitorul oastei*, săptămânal care se adresa „tuturor gradelor ostășești”. În 1864 apar *România militară*, cu studii de istorie militară în cadrul cărora erau evocate tradițiile de luptă ale poporului și ale armatei române, argumentând că organizarea armatei, instrucția și educația trebuie să fie în raport cu firea, tradițiile, năzuințele culturale și naționale ale poporului român. Tot în anul 1864 a apărut *Anuarul militar al oastei române*, iar în 1865 a fost publicat un *Almanah militar*.

Evoluția evenimentelor est europene, predilect a celor din perimetrul balcanic a generat o serie de reacții, pornind de la interese adeseori antagonice care se constituiau ca obiective majore ale celor interesați de a modifica statutul respectivelor teritorii și a celor considerați a fi utili ca forță de muncă pentru stăpânitorii «lumii». Erau anii când în interiorul statului otoman se confruntau opinii de natură reformatoare menite a bloca iminenta dezagregare, în condițiile când cei oprimați acționau pentru a dobândi libertatea națională.

Noua Constituție adoptată de Poarta Otomană în 1876 considera România „provincie privilegiată a Imperiului Otoman”. A fost o gravă eroare de natură juridică și administrativă care a condus la elaborarea unor măsuri constituționale și care, ignorând cele cuprinse în prevederile capitulațiilor, ne integra în structura statului otoman ca provincii anexate, uitând de raporturile de vasalitate, cum de fapt o mai făcuseră la 1775 când din trupul Moldovei cedaseră Austriei habsburgice teritoriul definit ad-hoc «Bucovina», iar la început

² Abdul Aziz (1830 - 1876) frate al sultanului Abdul Medgid, sultan al Imperiului Otoman de la 25 iunie 1861, implicat în recunoașterea Unirii Principatelor Dunărene.

de secol XIX cedaseră Rusiei partea de est a Moldovei, definită ca «Basarabia». O cu totul altă situație era în anii premergători lui 1877. Lumea balcanică se constituia într-un focar gata a incendia această parte a Europei. Rusia, dar nu numai ea, era gata de a acorda ajutorul celor nemulțumiți pentru a-și asigura reușita visurilor țarilor de a ajunge stăpâniii bazinului Mării Negre, beneficiind de un control efectiv al trecerii spre bazinul mediteranean. Pretextele de natură religioasă le serveau pentru a realiza o permanentă susținere a elementelor revoluționare. Cât de consecvenți erau însă o demonstrase conjunctura creată la 1821, când Eteria, pornită de pe vatra Rusiei, a fost dezavuată de țarism în momentul când diplomația europeană reacționase pentru a anihila declanșarea unor evenimente care puteau antrena într-o conflagrație de anvergură întregul continent. La fel evenimentele deceniului șase definite ca războiul Crimeii au exprimat reacții adverse menite a bloca expansiunea Rusiei. Totodată este necesar să amintim că tocmai anii care au urmat acestei conflagrații au înregistrat o radicală metamorfoză a instruirii, dotării armatei otomane cu sprijin eficient din partea multora din țările europene, care, prin integrarea în școlile superioare militare a cursanților de obârșie otomană, au conferit acestora o pregătire în directă concordanță cu livrările de armament pentru toate componentele unei armate capabilă ca pe uscat și apă să realizeze confruntări de anvergură.

Cele preconizate de Imperiul Otoman au provocat și în rândurile opiniei publice din Principatele Unite – România firești reacții de împotrivire, oferind presei prilejul de a exprima o totală dezavuare a acestor prevederi arbitrare.

La momentul când Rusia a considerat că trebuia să intervină pentru a sprijini militar lupta celor de la sudul Dunării, în cadrul convorbirilor premergătoare și pregătitoare a trecerii pe teritoriul țării a trupelor țarist pentru a depăși talvegul Dunării diplomația românească a căutat să realizeze asigurarea unei conduite care să nu lezeze pe locuitorii și bunurile acestei țări. Era o firească preocupare întrucât numeroasele anterioarele prezențe ale «eliberatorilor» demonstraseră cu prisosință comportamentul de ocupant ce impunea asigurarea condițiilor într-un mod silnic, exprimând reala lor preocupare de a deveni noii stăpânitori, slujindu-se de cnutul oprimator.

Cu fermitate și demnitate Adunarea Deputaților, întrunită în ședință extraordinară la 9 mai 1877, constatând că România se află în stare de război cu Imperiul Otoman cu care a rupt legăturile, a votat moțiunea prin care se proclama unilateral „**Independența absolută a României**”. Mihail Kogălniceanu, ministrul Afacerilor Străine, care a participat la ședință a declarat : „**Suntem independenți, suntem o națiune de sine stătătoare** (...) Guvernul va face tot ce va fi cu putință ca starea noastră de stat independent și de sine stătător să fie recunoscută de Europa la viitoarea pace”³. În aceeași zi și Senatul întrunit în ședință extraordinară, a votat următoarea moțiune : „Senatul, luând act de poziția creată României de Imperiul Otoman, consideră Statul Român independent și invită guvernul a lucra ca Independența ei să fie recunoscută și garantată de marile Puteri Europene”⁴.

O sumară enunțare a unor prestigioase periodice, care, în aceste împrejurări, în decursul timpului, au fost nemijlocit implicate în prezentarea unor oameni care au contribuit la propășirea neamului românesc o considerăm a fi o necesitate actuală în contextul când prin toate mijloacele s-a acționat ca noțiunea de patriotism să fie subminată, înlăturată, din vocabularul curent; cel care vine citând faptele de eroism fiind blamat ca retrograd și antieuropean. Timpul este cel care oferă discernământul unei judecăți imparțiale, care să releve necesitatea ca și în condițiile secolului XXI noțiunea de patriotism să-și aibă profunde semnificații în educarea noilor generații. Aprecierea celui amintit prin motoul introductiv poate fi o demnă călăuză și în veacul XXI. El formula: A fi naționalist în România, adică a-ți închina viața ridicării neamului și țării tale, însemnează a te așeza pe un pisc în bătaia tuturor furtunilor urii și a trăsnetelor răzbunării. Nimic nu e mai urâtă, nimic mai prigonică și mai lovită decât dragostea supremă de românism. O viață întreagă de luptă înseamnă o viață întreagă de sângerări. Nu s-a închis bine o rană și alta se cascadează mai adânc în făptura ta morală. A cui e această țară și care e destinul ei că românii, care se ridică până la conștiința superioară a unei misiuni românești, sunt izolați ca niște nelegiuți și arătați cu degetul ca niște năuci!⁵

- // -

Amintim câteva din periodicele care, în a doua parte a secolului XIX, au fost părtașe la susținerea celor care militau pentru fireasca evoluție pentru ca să asigure realizarea Unirii și Independenței de Stat a României.

O asemenea misiune și-a asumat-o colectivul redacțional al publicației „Zimbrul” la Iași, condusă, pe rând, vreme de aproape un deceniu, de tineri publiciști ca Dimitrie Gusti, Theodor Codrescu sau Vasile V. Alexandrescu⁶. În anul următor, „Zimbrul” a editat, pentru câteva luni, un supliment literar, „Calendarul literar al Zimbrului”, cum se va mai încerca încă odată, în 1855-1856, prin „Foiletonul Zimbrului”. Era un periodic bisăptămânal cu apariție începând din 3 iulie 1850 care a avut ca obiectiv major promovarea ideii de Unire a Principatelor. O asemenea coordonată a urmat-o și periodicul „Zimbrulu” și „Vulturulu” care era

³ Lucrările ședinței Adunării Deputaților din 9 mai 1877 au fost publicate în „Monitorul Oficial” nr. 118 din 27 mai 1877.

⁴ Lucrările ședinței Senatului din 9 mai 1877 au fost publicate în „Monitorul Oficial” nr. 109 din 14 mai 1877.

⁵ Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre Memorii*, vol. I, Editura „Gândirea”, București, 1991, p. 304.

⁶ ulterior cunoscut ca: V.A. Urechia

cunoscut ca ziar unionist, alături de revista „**Steaua Dunării**”, condusă de Mihail Kogălniceanu, iar valoarea unui abonament anual era de trei galbeni.

În Valahia iureșul evenimentelor deceniilor înnoitoare au avut în periodicul „Românul”, „Românul”⁷ un consecvent și atent analist al problemelor politice comerciale, literare ce își găseau răsunetul la București începând de la 9 august 1857 până în aprilie 1905 prin aparițiile de două ori pe săptămână. A fost adeseori suprimat de cenzură ca urmare a încălcării legii presei. Adeseori, în perioadele de interdicție, pentru a-și menține apariția, consecventul C.A. Rosetti a folosit alte denumiri ocazionale, concludente însă prin mesajul transmis către cititori.

La conducerea acestuia a fost ani mulți C.A. Rosetti. Aici au desfășurat o laborioasă activitate Constantin D. Arion, Vintilă C.A. Rosetti, Eugeniu Carada ș.a. La 5 iulie 1864 și-a încetat apariția „Românul de duminică”, supliment al ziarului „Românul”.

Un exemplu de orientare la momente de restriște editorială a fost ziarul „Conștiința națională” prin care omului politic, de clocotitoare energie, C. A. Rosetti a încercat să înlocuiască suprimatul „Românul”. El a avut din 1865 menirea de a pregăti opinia publică pentru a participa la înfăptuirea etapelor următoare întru modificarea substanțială a structurilor statale ale României.

În coloanele periodicului, directorul este omniprezent, cu articole de fond, cronică economică, artistice, literare, comentarii asupra evenimentelor interne și internaționale. Uneori numere întregi sunt redactate de el. A întemeiat și a girat și alte periodice: „Apărătorul dreptății” (mai-iulie 1863), răspândit subversiv, în manuscrise, apoi „Libertatea” (12-23 iulie 1864), „Românul de duminică” (1864), o anexă-magazin a „Românului”⁸. La fel orientarea către propășirea României o constatăm și în cazul ziarului „Trâmbița Carpaților”, editat⁹ prin preocuparea lui Cezar Bolliac.

Pentru anii domniei lui Alexandru Ioan I Cuza în care armatei i s-a acordat, cu tact, o atenție specială din toate punctele de vedere care să-i confere capacitatea, ca la momentul propice, să poată acționa întru dobândirea Independenței de Stat. Au fost anii când, pentru răsplătirea faptelor de Eroism vizând și viitorul, s-a acționat pentru elaborarea¹⁰ unei înalte distincții. Ne referim la medalia „Pro Virtute Militari” instituită în anul 1860 pentru a răsplăti meritele participanților la luptele din „Dealul Spirii” din 13 septembrie 1848. În urma dezbaterilor ce au avut loc s-a stabilit forma pe care urma s-o aibă această medalie: o acvilă cruciată, încoronată cu o coroană închisă, care are pe piept un scut mai mic ce cuprinde capul de bour cu o stea între coarne. Acvila ține în gheara dreaptă spada, iar în cea stângă sceptorul — însemnele puterii și suveranității.

La timpul respectiv reacția Puterii Suzerane a blocat frumoasa intenție, care a fost de temei la 1872 când s-a reușit ca Poarta Otomană să accepte realizarea și acordarea ei.

Precipitarea evenimentelor în această zonă a Europei a generat noi periodice menite a exprima puncte de vedere ale formațiunilor politice care, pentru o clarificare a propriilor linii directoare, se adresau tuturor cu speranța ca reacțiile să le fie de bune călăuze. Un astfel de exemplu îl constituie ziarul „Timpul” care și-a început apariția la 15 martie 1876 ca organ al Partidului Conservator condus de Lascăr Catargiu, fiind asigurată apariția până la 17 martie 1884. La început editarea a fost asigurată de redacția încredințată lui Grigore H. Granda¹¹, apoi lui Ioan Slavici. Evenimentele anului 1877 au impus junimiștilor să adopte hotărârea de a-l aduce la conducerea acestui periodic pe Mihail Eminescu. Atent la tot ceea ce era privitor la soarta viitoare a neamului românesc a asigurat redactarea, corectura, expedierea către abonați ai acestui ziar, îndeplinind o muncă epuizantă însă concludentă pentru verticalitatea sa, atitudine uneori deranjantă chiar și pentru membrii marcanți ai partidului finanțator.

Articolele publicate în paginile „Timpului” nu numai că au reținut atenția contemporanilor, provocând adeseori mare vâlvă pro și contra celor afirmate, dar impresionează și astăzi prin vibrația lor patriotică, prin admirația față de actele de bărbăție, spiritul de jertfă al ostașilor români în Războiul pentru Independența națională din 1877, ca și prin luciditatea cu care judecă realitățile din actualitatea social-politică a acelor ani.

Mihail Eminescu a parcurs, prin colaborările prealabile, la periodicele „Albina”, „Familia”, „Federațiunea”, „Convorbiri literare” și „Românul” anii de acumulare și rodare ca gazetar, care au generat perioada consacării în anii 1876-1877 la „Curierul de Iași” când dovedește vocația culturală polivalentă și perioada apogeei anilor 1877-1883, etapă a comentariului politic, cu articolele cu caracter polemic devenind deosebit de vehemente în critica bine-cunoscutelor „forme fără fond”.

⁷ Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea – material românesc – oameni și înfăptuiri*, Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, București, 1940, p. 786. A.N.-D.A.I.C., fond M.A.I., *Administrative*, dosar 464/1862.

⁸ Idem, dosar 115/1865.

⁹ Idem, dosar 109/1865

¹⁰ George Buzdugan, Gheorghe Niculiță, *Medalii și plachete românești, memoria metalului*, Editura Științifică, București, 1971, 291 p. La p. 236 menționează că a fost comandată gravurii Caqué din Paris fiind după modelare realizată în aramă cu Ø32,5 mm. Poarta Otomană s-a opus ca ea să fie multiplicată și acordată. La p. 239 prin acceptarea din 1872 România a putut realiza în aur și argint medalia Virtutea Militară Ø 30 mm.

¹¹ Grigore Haralamb Granda (26 octombrie 1843, Țândărei, jud. Ialomița – 8 noiembrie 1897, Bacău). Studii la Sf. Sava București, doctor în medicină, carieră didactică și diplomatică, gazetar, poet, publicist. A fost președinte al Societății literare „Orientul”.

Ulterior a mai fost asigurată apariția periodicului între 13 noiembrie 1889 și 14 decembrie 1900, precum și între 1919 și 1922, ca organ oficial al Partidului Conservator.

Redacția a cunoscut în decursul anilor de activitate a lui Mihail Eminescu găzduiri în mai multe imobile bucureștene. Pentru cel pornit pe urmele lui Mihail Eminescu aflarea¹² plăcilor evocatoare, a medalioanelor este revelatoare, fiind totodată o neplăcută întâlnire întrucât ambientul și plăcile sunt agresate, cu texte eronate care fac referință la poet, deși el, din zori și până-n noapte, trudea ca gazetar pentru a se documenta, traduce, redacta, corecta, expedia ziarul respectiv. Neatenția factorilor investiți cu oblăduirea actului cultural o demonstrează starea de precaritate a acestora agresate de nefericite intervenții.

Reacția Parlamentului României la 9 mai 1877 a condus și la editarea periodicului ziar „România liberă” care era organul de presă al Partidului Conservator. Responsabilitatea apariției a revenit lui Dimitrie A. Laurian¹³ până la 13 aprilie 1888 și lui Ștefan Mihăilescu¹⁴. Primul număr a apărut duminică 15 mai 1877 fiind, în perioada războiului de Independență, un permanent catalizator al energiilor mobilizate să contribuie la sprijinirea luptei ostașilor români. A apărut până la 14 iunie 1889 când a fuzionat cu ziarul „Epoca” fiind continuat ulterior până la 1900 prin apariția ziarului „Constituționalul”.

La timpul apariției era un ziar al opoziției, care a semnalat toate evenimentele importante din țară și din teritoriile limitrofe. A combătut cu fermitate toate atitudinile necorespunzătoare ale membrilor guvernelor, a promovat cinstea și dreptatea, manifestându-și consecvent verticalitatea în toate împrejurările.

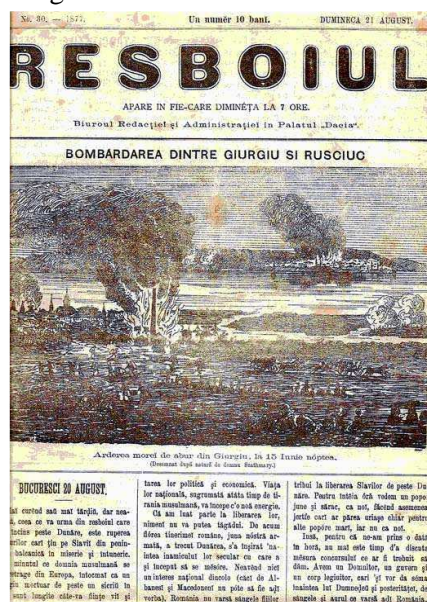
Rubricile au fost gazdă a unor nume prestigioase ale unor scriitori, în devenire, precum și ale altor personalități. Cităm în acest context afirmarea lui Barbu Ștefănescu.

Motivarea apariției o regăsim chiar în cuvântul de deschidere, ziarul își afirma poziția de „organ al unui grup care reprezintă ideile unei stânge moderate, ale unei junimi care și-a făcut creșterea politică în observarea durerilor de cari suferea societatea noastră de azi și în studierea marilor cugetători pozitiviști (...), vom lupta azi în presă, mâine la graniță, pentru existența independentă și liberă a unei Români prospere, ne vom sili să punem o piedică ignoranței sau calculelor greșite, cari ar periclita sântul patrimoniu al străbunilor noștri”.

Ziarul avea 4 pagini în format 10 și costa 10 bani exemplarul. Abonamentul costa, în Capitală, pe un an 24 lei, pe șase luni 12 lei, pe trei luni 6 lei, iar în Districte pe un an 30 lei, pe șase luni 15 lei, pe trei luni 8 lei. Aceste date sunt consemnate¹⁵ pe manșeta de pe prima pagină, conținând și alte date cum ar fi, prețul anunțurilor și reclamelor, și adresa administrației (str. Lipsani no. 11, Tipografia Mihălescu & Luis) precum și adresele unde se pot adresa cei din Paris, Londra, Austria, Germania și Ungaria.

Prezența efectivă a armatei Române în evenimentele anilor 1877-1878 a impus editarea unui periodic care, în paginile sale, să facă cunoscute situațiile cu care se confruntau oștenii țării. Așa s-a ajuns la publicare ziarului „Resboiul”. Redacția publicației era găzduită la etajul Palatului „Dacia” din București, construcție aflată la intersecția străzii Lipsani cu Podul Mogoșoaiei, care, de la 8 octombrie 1878 a fost redefinită Calea Victoriei. La timpul respectiv, din redacția „Resboiul” poposea în atelierile tipografiei „Thiel & Weiss”. Paginile ziarului erau cu texte și gravuri ce redau aspecte de pe frontul de la sudul Dunării, precum și figuri ale eroilor căzuți în lupte. Spre exemplu, unul din numerele ziarului reproduce chipul locotenentului Constantin Dumitrescu, din Brăila, mort la Roșii de Vede, în urma rănilor căpătate pe front.

Unele gravuri sunt semnate „Weidlich”. Specialiștii sunt de părere că o parte din imagini au fost realizate de însuși Nicolae Grigorescu. Artistul s-a aflat la Plevna, Rahova și Opanez în calitate de reporter de front, alături de trupele române și ruse, având prilejul să rețină prin schițele realizate numeroase aspecte din timpul confruntărilor. S-a documentat atât prin prezența cu creionul, cărbunele și foile de desen, dar și ca fotograf care, la timpul respectiv,



Prima pagină a ziarului „Resboiul” nr. 30, din 21 august 1877, 4 p.

¹² George Călinescu, *Viața lui Mihail Eminescu*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 263, 269, 279. Virgiliu Z. Teodorescu, *Cronică bucureșteană 1877-1878 – locuri evocatoare*, Editura Ministerului de Interne, București 1997.

¹³ Dimitrie August Laurian (1846, București – 25 octombrie 1906, București, cimitirul Bellu, figura 40, locul 24), studii universitare la București, licența în drept, doctor în filozofie la Bruxelles, carieră didactică din 1871 la „Sf. Sava”, activitate în Departamentul Cultelor, gazetar, om politic conservator, deputat, senator, publicist, membru corespondent al Academiei Române ales la 13/25 septembrie 1877.

¹⁴ Ștefan C. Mihăilescu (1846, București - 2 iunie 1899, București, cimitirul Bellu), om de știință, carieră didactică, profesor la liceul „Gh. Lazăr”, inspector general al învățământului, secretar general în Ministerul Instrucțiunii, autor de manuale, publicist.

¹⁵ Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea – material românesc – oameni și înfăptuiri*, Editura Cugetarea – Georgescu Delafraș, București, 1940, p. 735. Virgiliu Z. Teodorescu, *Cronică bucureșteană 1877-1878 – locuri evocatoare*, Editura Ministerului de Interne, București 1997., p. 60-61.

a reușit să obțină semnificative instantanee, redând dramatismul conflagrației. El a realizat schițe și a imortalizat figuri de luptători „pe viu”, din focul bătăliilor, apoi la București le-a definitivat printr-o suită de variante. Cea mai concludentă i-a fost munca de elaborare a marelui tablou comandat de Primăria Capitalei definitivată prin lucrarea încheiată la 1885. Paginile amintitului periodic „Resboiul” cuprindeau, pe lângă buletine informative, prezentări ale evenimentelor de la sudul Dunării, dar și pamflete politice, precum și reclame de epocă.

La timpul respectiv și alți artiști plastici s-au implicat în acțiunea de prezentare în presa timpului a numeroase aspecte referitoare la evenimentele militare. Unul dintre ei a fost Henryk Dembitzky, de obârșie polonă, naturalizat în România (1830 – 1906) A fost un activ caricaturist și ilustrator, absolvent al Academiei Regale de Arte Frumoase de la Viena, artist polonez refugiat în România, Henryk Dembitzky a debutat ca litograf la București. Astfel, în 1877 ziarul „Resboiul” i-a publicat gravura în oțel Toți pentru unul și unul pentru toți iar litografia România Liberă a apărut în 1878 ca premiu-supliment la „Calendarul pentru toți”, editat de librării H.C. Wartha, G. Ioanide și Frații Ioannițiu et Comp. Aflat la Brăila, a continuat să colaboreze la „Calendarul pentru toți români”, publicație care a oferit cititorilor săi seria litografiilor în culori din care fac parte Trecerea armatei române în Dobrogea, Bătălia de la Schit-Rahova (1879), Căderea redutei Grivița (1881), Căderea Plevnei și predarea lui Osman Pașa, Bătălia de la Smârdan (1880), Proclamarea Regatului României. Trei dintre acestea, printre care și Căderea Plevnei și predarea lui Osman Pașa au fost reproduse monocromatic pe ceramica comemorativă fabricată în atelierele de la Birmingham, Marea Britanie. Exemplare prețioase aflându-se și în colecția Muzeului Național de Istorie a României.

Implicarea Armatei Române în confruntările beligeranților a impus și editarea unui periodic care, de la titlu, ponderea articolelor referitoare la evenimentele la zi, să fie dominantă. Prin calitatea textelor, dar și prin ținuta editorială, s-a ajuns la a-i conferi calitatea de a fi mesager și către instituțiile și persoanele din afara granițelor României interesate de mersul evenimentelor și mai ales de modul de comportare a bravei armate la ceasul marilor confruntări, cu o armată la care experiența de luptă, dotarea de ultimă oră dobândită din arsenalele cele mai perfecționate a fost totalmente nefavorabilă românilor, care însă, cu o exemplară receptivitate, a reușit să impună inamicului respectul cuvenit.

Periodicul a fost sugestiv purtător al manșetei care evoca oștirea țării, până în preziua confruntărilor preponderent formată din tinerii țărani și care avuseseră parte de o pregătire predilect teoretică primită de la instructori care, l-a rându-le, nu avuseseră de a face cu lupta propriu zisă. Ziarul „Dorobanțul” a inclus în paginile sale evocatoare relatări concludente pentru rapida metamorfoză de la omul de la coarnele plugului la oșteanul mânuitor al armelor în dotare.

Pentru înclăștarea pentru cucerirea redutei Grivița rândurile înserate pentru a sublinia Eroismul atacatorilor fortificației otomane sunt deosebit de concludente.

Ziarul „Dorobanțul” consemna: „Maiorul Șonțu stropi cu sângele sau pământul roditor al gloriei. Memoria lui va fi scumpă tuturor celor care iubesc libertatea, dreptatea și curajul. Căpitanul Valter Mărăcineanu fu între cei dintâi care puseseră piciorul pe redută. Cu stindardul în mână, până în ultimul moment el îmbărbăta pe bravii săi și până în ultimul moment fu exemplu devotamentului, căzând unde datoria o cere... și pe lângă aceștia, câți alții !”.

„Monitorul oficial” din 4 septembrie consemna că „Trupele în tot timpul acțiunii au dat proba de cel mai mare devotament și abnegație; s-au luptat ca niște eroi. Moralul lor era excelent”. Comandantul Armatei de vest arăta în ordinul de zi ,din 5 septembrie 1877: „În bătălia de la 30 august ca și în luptele care au precedat și urmat această memorabilă zi, voi ați dovedit că virtuțile străbune n-au pierit din rândurile oștenilor romani. Sub focul cel mai viu al inamicului ați înfruntat moartea cu bărbăție, ați luat o redută, un drapel și trei tunuri. Tara vă va fi recunoscătoare de devotamentul, de abnegațiunea voastră...”.

Ziarul „România Liberă” a fost „Foaia” fondată de Dimitrie A. Laurian “care apărea în toate zilele”. Ultima pagină era dedicată publicității, cuprinzând și Mersul Trenurilor. De fapt avea o singură pagină, cea de a doua fiind rezervată publicității, reușind ca și în acest format să abordeze o largă suită de probleme. În afară de latura politică, erau și articole pe probleme sociale, culturale. Erau publicate chiar și poezii. Ca noutate unele articole sunt intitulate și semnate, uneori ilustrate cu fotografii.

„România Liberă” s-a afirmat în publicistica epocii ca o distinctă reacție distingându-se de periodicele liberale „Românul”, „Telegraful” și „Dorobanțul”, „Timpul” organ al conservatorilor catargisti, coexistând și cu „Presa”, „Națiunea Română”, „Resboiul” și „L’Orient”. Ca ziar al opoziției, puncta evenimentele culturale, sociale și politice, criticând greșelile guvernărilor.

În ziarul „România liberă” din 3 septembrie 1877, se scria: „S-au luptat ca niște lei copiii Carpaților! Împotriva întăriturilor păgâne, care zvârleau plumbi încinși, ei și-au aruncat piepturile înflăcărâte. Au murit mulți dar au murit ca eroi, au murit jertfindu-se pentru o patrie adevărată, pentru dreptatea trecutului glorios al României”.

- // -

Succint integrăm câteva date referitoare la artiștii plastici care au fost chemați la datorie în calitate de reporter de front.

Carol Popp de Szathmari (1812-1887) a ocupat în cunoscutul grup al artiștilor reporteri un loc privilegiat, acela de pictor și fotograf oficial al domnitorului Carol I. În confruntare cu istoria imediată, experimentatul artist a trăit și înregistrat, ca desenator dar și ca fotograf, maximele tensiuni ale confruntărilor armate, realizând un impresionant număr de schițe în creion, tuș și acuarelă în seria cărora figura domnitorului Carol I surprins în diverse ipostaze. Cu aparatul de fotografiat, care l-a însoțit mereu, a alcătuit impresionante reportaje de campanie. Desenele și fotografiile martor, în parte cuprinse în albumul *Suvenir din Resbelul 1877*, au fost reluate ulterior în acuarelă. Cităm în acest sens acuarelele *Primirea domnitorului Carol I în Bulgaria, Intrarea trupelor române în Bulgaria, Soldați în marș, Scenă de bivouac, Stradă din Turtucaia, Asaltul redutei Rahova, Plevna după capitulare*, care definesc elocvent aria tematică a operei generate de epopea războiului.

Cu o sănătate precară, suferind de friguri, Nicolae Grigorescu era văzut mereu parcurgând coclaurile în trăsura de campanie în care avea „tot ce-i trebuia pentru a picta, mânca și dormi” după cum a constatat tânărul medic Constantin I. Istrati. A participat la toate marile momente ale Războiului de Independență, cu excepția atacului de la Smârdan. S-a oprit la Corabia, pentru a consemna îmbarcarea trupelor, la Turnu-Măgurele, a fost prezent în tabăra de la Calafat, la Nicopole, Verbița, Vidin, Rahova, Plevna. Din perioada iunie - septembrie 1877 datează numeroasele studii de soldați români, de dorobanți în tranșee, scene strategice și de luptă, studii și imagini ale morții, ale convoaielor de prizonieri, peisaje, imagini ale cartierelor generale de la Poradim și Verbița, interiorul și exteriorul casei în care a fost luat prizonier Osman Pașa.

Sava Henția (1848-1904) a făcut parte din echipa artiștilor reporteri. Puțin sociabil, datorită surzeniei, interiorizat, Sava Henția s-a concentrat asupra motivului artistic, a asociat peisajului scene de gen, redând bătăliile, momentele de muncă sau de repaus, acordându-le conotații epice și o semantică specială. Cităm din secvențele convingătoare, desenele Soldat călare, Trecerea Dunării la Corabia, Lângă Lagărul din Calafat, artistul a alcătuit un amplu comentariu grafic. Desenele și schițele realizate au constituit etapa de documentare, premergătoare și pregătitoare pentru compozițiile ulterioare executate în acuarelă și ulei până în anii 1886-1887. Cităm: Întâlnirea și Transport de provizii pe front, picturi care prin aspectele de gen, se situează „în afara mentalității oficiale de reporter pus în slujba autorității militare”, după cum a apreciat criticul de artă Ion Frunzetti¹⁶.

Portretist prin vocație, **George Demetrescu-Mirea** (1852-1934) s-a preocupat mai mult, ca niciodată, de drama existențială în condițiile excepționale ale Războiului de Independență la care a participat, chemat fiind de doctorul Carol Davila. A fost cel mai tânăr dintre artiștii reporteri, îndeplinindu-și conștiincios misiunea încredințată. În paginile carnetelor sale de schițe sunt cuprinse vederi în creion ale localităților aflate pe direcția de înaintare, confruntare a trupelor, localizate prin însemnări autografe. Astfel redă aspecte de tabără, scene din adăposturile românești, secvențe din activitatea soldaților sanitari, portrete și siluete de ofițeri și soldați purtând uniforma diferitelor arme și funcții ostășești. Relevante sunt câteva planșe independente, în cărbune sau în tuș cu penița, cum este și lucrarea Dorobanți în avanposturi la Vidin, care completează galeria figurilor și vederilor din carnetele de schițe ale artistului.

Spre deosebire de artiștii reporteri, **Franz Duschek**¹⁷, era un fotograf renumit și proprietar al unuia dintre cele mai cunoscute ateliere din București. El s-a alăturat Cartierului General al Armatei Rusiei. Duschek a fixat pe peliculă, de exemplu, imaginea *Podului de vase construit între Zimnicea și Șistov*, a statelor majore și personalitățile generatoare ale deciziilor evenimentelor care se desfășurau cu rapiditate. Sunt imagini cu sugestii poetice, vederi panoramice cu atmosferă proprie, care surprind prin impresia de instantaneu. Exemplare din fotografiile ciclului realizat sunt cuprinse în albumele *Resboiul 1877-1878* și *Suvenir din Resbelul 1877*, în acesta din urmă fiind incluse și imaginile surprinse de fotografii Carol Popp de Szathmary.

În continuare considerăm necesare și evocările unor periodice ulterioare evenimentelor de la 1877-1878 care, în decursul anilor aparițiilor lor, au acordat concludente spații pentru articole și imagini evocatoare ale faptelor de Eroism ale luptătorilor pentru Independența României. Un loc deosebit, prin menirea asumată în presa românească, l-a avut ziarul „Universul” în coloanele cărui evenimentele curente erau adeseori prezentate ca firești continuatoare a unora din cele petrecute în trecut. Ziarul „Universul” a apărut de la 20 august 1884 fondat¹⁸ de către Luigi Cazzavillan¹⁹, un jurnalist italian venit în România din

¹⁶ Ion Frunzetti (20 ianuarie 1918, Bacău – 11 septembrie 1985, București), poet, istoric, critic de artă, contribuții la studierea evoluției istoriei culturii în România, traducător, publicist.

¹⁷ Frantz Duscheck, /Dușec/ (1820-1884) renumit fotograf în ultimele decenii ale veacului al XIX-lea în București, realizator și al unor valoroase fotografii redând combatanți din Războiul de Independență.

Prieten și concurent cu Carol Popp de Szathmary aveau un studio impresionant în centrul Capitalei încadrat de casele celor mai avuți și influenți locuitori. La recomandarea lui Constantin Kretzulescu a obținut în anul 1867 titlul de fotograf al Curții domnești. S-a impus prin maniera de a fotografia în „stil Duschek”. Munca lui a fost continuată de Duschek-fiul.

¹⁸ Frédéric Damé, *Bucarest en 1906*, Editura Socec București, 1907, foto p. 573 Clădirea (veche) „Universul” având parter și un etaj. „Anuarul „Socec”, *România și Capitala București, anul al IV-lea, 1913*”, București, partea a II-a p. 162; ziarul popular independent „Universul” avea sediul pe str. Brezoianu nr. 11 este prezentată structura personalului redacției și administrației. Lucian Predescu, *op.*

anul 1877, având misiunea de corespondent de război. Condițiile cunoscute, relațiile stabilite l-au determinat să se naturalizeze. În calitate de proprietar și editor, a căutat ca apariția zilnică a cotidianului să fie completată cu alte publicații ocazionale, predilect cele cu caracter cultural, distractiv.

Pe prima pagină alături de titlu erau două vignete, care redau statuia lui Mihai Viteazul și un dorobanț în stânga, și respectiv statuia lui Ștefan cel Mare în dreapta și două devize „Dreptate pentru toți” în stânga și „Toți pentru dreptate” în dreapta. Subtitlul a fost „foaie politică ilustrată”. Ziarul a devenit necesar, fiind singurul periodic care apărea dimineața.

Semnificative evocări referitoare și la Războiului Independenței pot fi regăsite parcurgând colecțiile aflate în marile biblioteci care au reușit să le salveze. Sunt prezentate episoade, biografii, imagini, relevând totodată preocupările urmașilor ca trecutul să fie pilduitor pentru noile generații. Ne limităm la a aminti că în primele decenii ale secolului XX, când numeroase localități au acționat pentru aducerea în forul public a unor semnificative simboluri ale cinstirii Eroilor, respectivul cotidian s-a angajat și în polemica referitoare la desemnarea persoanelor implicate în capturarea drapelului otoman în timpul atacului pentru cucerirea redutei Grivița.

Cotidianul în anul 1914 a fost preluat de către juristul Stelian Popescu²⁰, care, în timpul Primului Război Mondial, a decis să-i întrerupă apariția pe care a reluat-o în anul 1920 când a hotărât transformarea întreprinderii în societate anonimă. În deceniul următor a procedat la o radicală transformare a condițiilor de muncă pentru personalul realizator al apariției zilnice, încredințând arhitectului Paul Smărăndescu²¹ misiunea de a proiecta o amplă clădire care să adăpostească atât corpul redacțional cât și cel tehnic în care urma să fie integrată tehnica de vârf a acelor ani. La parterul palatului „Universul” a fost amenajat și un salon pentru expoziții de artă. Construcția a fost finalizată la sfârșitul deceniului trei. Inaugurarea noului edificiu a avut loc la 2 noiembrie 1930, constituindu-se o mare sărbătoare a presei românești. Cu acel prilej a fost inaugurat și Salonul de expoziții în care au fost reunite lucrări ale celor mai prestigioși artiști români în viață. Munca la redacția și tipografia societății a constituit, în timp, o adevărată pepinieră de specialiști care au onorat presa românească interbelică. Relevant a fost și momentul anului 1933 când, la 4 iunie, au fost sărbătoriți 50 de ani de la începerea apariției ziarului. A fost momentul când s-a inaugurat sala de conferințe „Universul” în interiorul căreia Stelian Popescu i-a oferit prilejul pictorului Costin Petrescu²² să realizeze o concludentă

cit., p. 872; *Almanahul ziarului Universul 1922*, București, p. 137 text și fotografii. A.N.- D.A.I.C., fond Muzeul Alexandru Saint Georges, dosar 51/1930, f. 30; *Ibidem*, dosar 60/1933, f. 71; „Universul” 19 iunie 1933; *Cronica numismatică și arheologică*, anul X, nr. 96, București, martie-aprilie 1934, p. 27. *Îndrumător în Arhivele Statului municipiului București*, vol. I, București, 1976, p. 273. Nicolae Vătămanu, *Icoane și fotografii de bucureșteni*, București, 1981, p. 143-145. Omul de presă Aristide Buhoiu, plecat din România anterior lui 1989, a preluat manșeta, formatul, structura periodicului, editând în S.U.A. cotidianul „Universul”, răspunzând astfel nostalgicele cerințe ale românilor din America. „Universul literar” a apărut la București, săptămânal (31 martie 1919 - 13 iulie 1931; februarie 1938 - 20 decembrie 1944; 21 ianuarie - 3 iunie 1945). Directori ai stabilimentului: Virgil N. Dărăscu (1919-1920), Stelian Popescu (1919-1920), Alexandru Ciorănescu (1945); redactori: Perpessicius (1925-1927), Camil Petrescu (1927-1929), Traian Chelariu (1943-1944).

¹⁹ Luigi Cazzavillan (1852, Arzignano, Italia – 1903, București, cimitirul Bellu, figura 44, locul I). Studii în Lombardia, întrerupte la 14 ani pentru a se înrola în lupta pentru unitatea și independența Italiei, termină pregătirea la Institutul tehnic de la Vicența(?). Redevine în armată alăturându-se lui Garibaldi care a participat în 1870 la apărarea Franței, comportamentul determinând comandanții să-i acorde gradul de sublocotenent. La 1876 s-a alăturat legiunii italiene care a luptat pentru sprijinirea Serbiei, iar la 1877 vine în România în calitate de corespondent de presă pentru mai multe ziare italiene. Rămâne fiind angajat ca secretar al inginerului șef al realizării tronsonului de cale ferată Frătești-Zimnicea. După câteva tentative de a se lansa în viața comercială ajunge profesor de limba italiană la „Sf. Sava” și „Matei Basarab”. Devine preocupat la 1880 din nou de presă întemeind mai multe gazete pentru a ajunge la achiziționarea unei tipografii, editarea și tipărirea cotidianului „Universul” care-l va consacra pentru posteritate.

²⁰ Stelian Popescu (19 februarie 1874, Balta Doamnei, jud. Prahova – aprilie 1954, Madrid-Spania). Studii la Ploiești, intră la medicină trecând la drept în București, carieră juridică și ziaristică. A preluat în anul 1915 ziarul „Universul” pe care l-a condus până în anul 1944. Concepția despre rolul presei și statutul celor care o slujeau l-au condus la realizarea unor condiții optime pentru redactorii și tipografii care erau angajați la firma societății, inclusiv prin darea în folosință a palatului „Universul”. Om politic Partidul Conservator - Democrat, deputat, ministru de Justiție, P.N.R., P.N.L., susține înființarea Ligii Antirevizioniste Române, prin care a demască iredentismul maghiar. La 15 decembrie 1939 devine președinte al L.A.R. Sprijină războiul împotriva U.R.S.S prin campania de presă pentru recuperarea Basarabiei, Bucovinei de nord și a ținutului Herța răpite prin raptul din iunie 1940. În martie 1944 a plecat în Elveția. Implicat în „procesul ziaristilor”, Tribunalul poporului, la 4 iunie 1945, l-a condamnat în contumacie la detenție pe viață, pentru crima de contribuție la dezastrul țării. Din Elveția, în 1948, a plecat în Spania, unde a murit în împrejurări dramatice. Virgiliu Z. Teodorescu, *Popescu Stelian – Remember*, în: „Literatură” București, 2004. Stelian Popescu, *Memorii*, Editura Magadahonda, București, 1994. irgiliu Z. Teodorescu, *Casa studenților din București*, în: „Națiunea”, București, anul XIV, nr. 203 (669), 11-17 iunie 2003, p. 3.

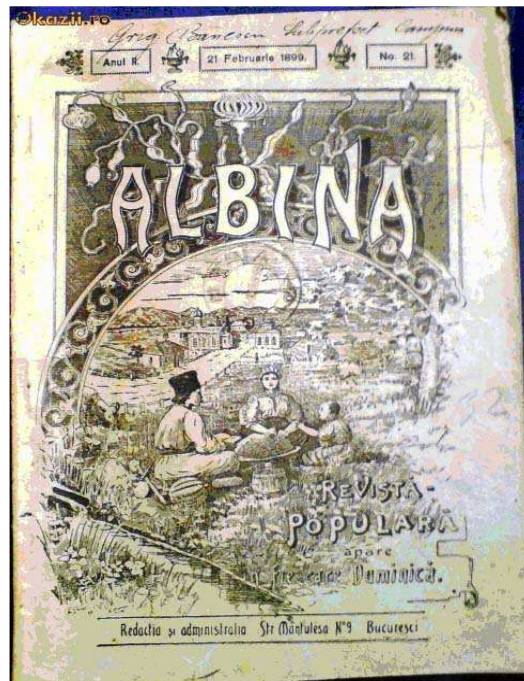
²¹ Paul Smărăndescu (1881-1945, București, cimitirul Bellu, figura 94, locul 18). Studii de arhitectură la Paris, profesor universitar, lucrări edificate după proiectele sale în București și în provincie. Exemplificăm cu palatul ziarului Universul, Palatul Ministerului de Interne (uzurpat de C.C. P.C.R., după 1990 Senatul României și alte instituții, reluat parțial în 2006), tribunele Hipodromului, Palatul Societății ASTRA Română, Palatul societății Asigurării agricole, calea Victoriei nr. 9 ridicat în 1912 = 1.300.000 lei. Paul Smărăndescu, *Contribuțiuni la întocmirea planului de sistematizare al Bucureștiului*, București, 1931. Idem, *Lucrări de arhitectură 1907-1942*, București, 1942.

²² Costin I. Petrescu (10 mai 1872, Pitești – 15 octombrie 1954, București, cimitirul Bellu, figura 96, locul 38). Studii de artă plastică și arhitectură, specializat în pictura monumentală în frescă, realizator de importante lucrări în țară și străinătate, profesor universitar, președinte al S.A.F., publicist. Virgiliu Z. Teodorescu, *Pro memoria: Pictorul Costin Petrescu*, în „Biserica Ortodoxă Română”, București, anul CXXIII, nr. 4-6, aprilie-iunie 2005, p.509-520.

frescă de mari dimensiuni. Tot cu acel prilej a fost lansată și o medalie jubiliară. În anii din perioada interbelică au fost editate ca suplimente „Universul literar”, „Universul copiilor”, „Universul ilustrat”, „Universul sport”. Au fost asigurate condiții pentru reproducerea color a unor opere de artă expuse în Saloanele găzduite în palatul societății. Ziarul a fost suprimat în anul 1948 în amplul proces de prefaceri impuse României pentru a deveni participantă la sovietizarea preconizată de eliberatorii-ocupanți și epigonii lor.

La misiunea de evocare a trecutului, inclusiv a Războiului Independenței a angajat și Spiru C. Haret la cumpăna veacurilor XIX-XX redacția ziarului liberal „Voința Națională”, periodic a cărei apariție a început în 1888. Director al periodicului a fost Gheorghe C. Cantacuzino Râfoveanu²³.

A fost epoca când a apărut la 5 octombrie 1897 revista enciclopedică populară „Albina”, al cărei director fondator a fost Spiru Haret. El a fost un mare om de cultură care a avut un rol important în organizarea și modernizarea învățământului primar, secundar și superior românesc. Parcurgând toate treptele misiunii de om al școlii a putut cunoaște, analiza și preconiza căile de profunde schimbări a stărilor existente. A avut curajul și perseverența în a-și susține opiniile reformatoare. El a ținut seama de condițiile concrete sociale și economice din România sfârșitului de secol XIX, când economia românească trecea de la caracterul preponderent agrar la o economie care se dorea bazată pe industrializare. Aceasta necesita ca gradul de cunoștințe dobândite de fiecare să fie ridicat la o altă treaptă. Pentru a putea acționa a știut să-și găsească colaboratori admirabili fiind înconjurat de încrederea și fidelitatea lor. Au fost anii când Spiru C. Haret a atras numeroși scriitori în activitatea Casei Școalelor, scriitori și poeți de prim rang, ca: George Coșbuc, Alexandru Vlahuță, Ștefan O. Iosif, Mihail Sadoveanu ș.a. Casa Școalelor a fost destinată predilect să administreze construcția de clădiri pentru școlile primare, mai ales la sate, cărora le asigura înzestrarea cu diverse materiale didactice, dotarea cu cărți a bibliotecilor.



Revista „Albina”, nr. 21 din 21 martie 1899

Revista a fost o publicație menită de a contribui la cultura generală a poporului, în special din mediul satelor. La această operă a antrenat pe cei mai competenți oameni de știință, majoritatea de proveniență din mediul rural. Faptele pilduitoare ale înaintașilor au fost permanent evocate mobilizator la adresa noilor generații. Pe această cale cititorul, mai ales țaran, putea să găsească într-o limbă înțeleasă de el, tot ce poate contribui la cultivarea minții și inimii lui. Între obiectivele majore cu care editorii pornea la drum se înscriau și: Istoria națională, Bărbați mari ai românilor, Monumente istorice, Instrucție civică. A fost momentul enunțării devizei mobilizatoare: „Luminarea poporului este cea mai înaltă datorie a oamenilor luminați și patrioți. A nu sprijini lupta pentru luminarea poporului ori a lucra contra existenței țării, este tot una”.

Revista enciclopedică populară, Albina a apărut săptămânal (duminică) în primii 20 de ani, cu 32 pagini/număr, foarte bine tipărită, pe hârtie de bună calitate care a rezistat bine timpului. Inițial au existat 10.000 de abonamente.

EVOCATION OF HEROIC DEEDS IN BUCHAREST PRESS OF THE YEARS 1877-1878

The sequence of events of the nineteenth century that led to modern Romania and then in the next century, the accomplishment of the Great Union requested that major contributions generations manifested through a variety of actions that constituted a good example for survivors, generating exemplary acts of visibility and stimulating participation in future achievements. It was the age in which the media daily, weekly, monthly and annual collections defined as almanacs or calendars included numerous occasions, evoking heroic deeds for the good of the Romanian people, both the ancestors and the time. Taking these examples as a stimulus generation behavior has become a constant concern at the time was part of the education of young generations as taken from the accounts of elderly people and acts that constitute links in the chain that offers insight to a troubled history the vicissitudes mobilized to action in defense of ancestral land.

After an extensive overview of the evolution of the Romanian army in 1830 to unify revival during the reign of Cuza, the author pointed out that all the events that have marked the history of the national army in this period were in constant national media attention.

Further, the author presents the international context that allowed the realization diplomatic efforts and military sacrifices for independence, national press actions supported unconditionally, examples being made eloquent.

²³ Gheorghe C. Cantacuzino Râfoveanu (16 martie 1845, Ploiești, jud. Prahova – 9 decembrie 1898, București, cimitirul Bellu, figura 7, locul 28). Studii la Paris, licența în matematică. Din momentul revenirii în țară a desfășurat activități administrative în Ministerul Finanțelor 1896-1898, Regia tutunurilor, C.F.R. până la 1888 când a preluat direcțiunea ziarului „Voința Națională”, ministru.

ASPECTE ALE EVENIMENTELOR MILITARE DIN DOBROGEA REFLECTATE ÎN PRESĂ (1878-1920)

COSTIN SCURTU

Încheierea Războiului de Independență pentru România, în fapt, a războiului ruso-româno-turc, 1877-1878, avea să deschidă, prin schimbările geostrategice produse în sud-estul Europei și al Peninsulei Balcanice, noi provocări, care au marcat destinul românilor pentru totdeauna. Schimbul de teritorii românești - cedarea celor trei județe din sudul Basarabiei Cahul, Bolgrad și Ismail pentru Dobrogea și Delta Dunării - impus de Rusia statului român și condiționarea recunoașterii independenței de către marile puteri occidentale europene de acceptarea acestui târg, a dus la crearea unei stări de spirit ostile imperiului țarist, care a fost alimentată în timp de neîncredere și teamă¹.

Primirea armatelor române la Tulcea s-a făcut cu mare pompă. S-au ridicat trei arcuri de triumf. Pe unul din arcuri era înfățișată alegoric o țărăncă în costum național, ținând într-o mână o spadă, în cealaltă un tricolor; la mâini și la picioare avea frânturi de lanțuri, cu semnificația „România descătușată”. Stâlpii erau împodobiți cu pânză tricoloră și ghirlande de verdeață, având inscripții cu urări de bun venit.

În mesajul Tronului din 15 noiembrie 1879 se afirma, că „se va supune deliberărilor d-voastre un proiect de organizare a armatei stabilit pe noi baze, care să cuprindă toate elementele de forță de care dispune țara, spre a putea fi întrebuițat în de forță necesitate. Introducerea noii organizări a forțelor noastre militare va necesita de la sine modificarea celorlalte legi care-și au sorgintea în legea generală a armatei”².

Autoritățile române au respectat tradițiile din Dobrogea. Astfel în cadrul armatei, cei de religie musulmană formau companii și escadroane separate, păstrând la uniforma lor fesul și turbanul, iar în alimentație restricțiile religioase. Existau turci ofițeri în armata română³.

Antropologul elvețian Eugène Pittard, a condus un grup de specialiști care a vizitat România, la scurt timp după încheierea Primului Război Mondial, avea să scrie într-un capitol despre ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră. Din punct de vedere etnologic, populația turcă este considerată ca o masă eterogenă. Percepția lui E. Pittard în ceea ce privește Dobrogea de Sud și locuitorii ei este aceea a unei marelui și a unui trecut glorios, apuse însă în prezent: „Mă întreb care trebuie să fie azi atitudinea acelor oameni integrați începând de la 1878 în corpul politic român, deveniți soldați ai regatului și care trebuiau să trimită regimentele turcești, să apere de bulgari fosta lor patrie”⁴.

Primul-ministru P.S. Aurelian dezaproba categoric presa care transmitea informații incorecte, fără a vizita arsenalele militare, depozitele și unitățile militare, „[...] că se aduce cel mai mare rău-serviciu țării când noi înșine venim să micșorăm și să discredităm mijloacele noastre de apărare”⁵. Deputatul N. Fleva, directorul gazetei care era acuzată indirect, a reproșat premierului, că „a criticat prea aspru presa și în special ziarul „Dreptatea”, care a făcut oarecari exagerațiuni”, reluând acuzațiile apărute în presa referitoare la slabele performanțe ale puștilor „Mannlicher”, model 1893⁶. Cu toate acestea, imaginea armatei române în plan internațional era bine văzută. În numărul din 17 iulie, stil nou, 1898 al gazetei „Le Moniteur Oriental”, ce apărea la Constantinopol, se scria, că: „Cât privește armata română, ea este un factor de care trebuie să se țină seama, atât prin numărul cât și pentru calitatea sa”⁷.

În anul 1903, prin ordinul circular nr. 15 al Ministerului de Război, divizia dobrogeană a primit o nouă denumire și anume: Divizia 9 infanterie „Constanța”. Denumirea de „Constanța” reprezenta garnizoana comandamentului mării unități, dar acest reper dat în titulatură se va pierde curând, astfel a rămas numele de Divizia 9 infanterie. Totodată, divizia a fost subordonată Corpului 2 armată, cu reședința la București⁸. La 23 aprilie 1903, în garnizoana de la Cernavodă a fost cantonat Regimentul 7 vânători⁹.

La începutul secolului XX, Divizia 9 infanterie a devenit o mare unitate tactică, capabilă, prin structura sa organizatorică, să ducă acțiuni de luptă pe cont propriu. La sfârșitul primului deceniu din secolul trecut, a luat ființă și Divizia 10 infanterie, cu sediul la Tulcea, care împreună cu Divizia 9 infanterie, cu sediul la Constanța, s-au subordonat Corpului 5 armată din Dobrogea, acest organism militar avea sediul la Constanța.

Creșterea vertiginoasă a populației române s-a datorat unei politici de colonizare. Denumirile tradiționale ale localităților au fost modificate prin traduceri, uneori greșite. În 1909 s-a înființat prima organizație culturală a turcilor din Dobrogea, „Societatea generală de învățământ din Dobrogea”, care a

¹ M.D. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului XX*, București, Atelierele grafice I. V. Socecu, 1904, pp. 345-447.

² *Monitorul Oficial*, nr. 258, din 15 noiembrie 1879, p. 7150.

³ Mehmet Ali Ekrem, *Din istoria turcilor dobrogeni*, București, Editura Kriterion, 1994, p. 89.

⁴ Vezi pe larg, Eugène Pittard, *La Roumanie*, Zürich, 1936.

⁵ „În ce privește armata noastră, ea își are renumele atât de bine stabilită, încât articolele din unele ziare nu o vor putea discredita în Europa”. *Dezbaterile Adunării Deputaților* (în continuare se va cita DAD), nr. 34, din 20 decembrie 1897, p. 443.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, (în continuare se va cita: Arh. MAE), fond *Problema 21*, vol. 36, f. 182-183.

⁸ *Monitorul Oastei*, nr. 28/1903.

⁹ Regimentul 7 vânători de la 8 iulie 1914 la 14 august 1916 a fost cantonat în garnizoanele de la Acadânlar și Silistra.

editat ziarul Dobruca Sadasi (Glasul Dobrogei)¹⁰. Primul ziar turc din România a fost Dobruca Gazetesi (apărut în anul 1888, care avea pagini și în limba română).

Raporturile dintre armată, stat și societatea în perioada sfârșitului secolului al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, evidențiază afirmarea instituției militare în viața dobrogenilor, a spațiului românesc dintre Dunăre și Mare. „Oștirea își urmează progresul firesc - se arăta în mesajul regal din 15 noiembrie 1902 -, iar directivele date vor dezvolta tot mai mult în conducători simțul datoriei și al răspunderii și în armată conviețuirea că ea este nu numai apărătoarea ființei statului ci, totodată, o puternică instituție de cultură a poporului”¹¹.

Dintre evenimentele sociale la care au participat, în mod oficial sau în particular, militarii conștanțeni, amintim: punerea pietrei fundamentale a Catedralei orașului Constanța, la 4/16 septembrie 1883¹²; ceremonia dezvelirii, în luna mai 1894, a Monumentului ridicat în memoria soldaților francezi, căzuți în războiul din 1853 - 1856¹³; la inaugurarea podului „Regele Carol I” de la Cernavodă, la 14/26 septembrie 1895¹⁴, asigurând ceremonialul și parada militară alături de alte trupe în onoarea familiei regale, precum și la 30 aprilie 1904, când familia regală a sosit la Ostrov.

În toamna anului 1912¹⁵ a izbucnit Primul Război Balcanic. Decizia României a fost de neimplicare și de a nu decreta mobilizarea, ca o dovadă de facto a neutralității sale. Guvernul conservator, prezidat de Titu Maiorescu - având acordul regelui Carol I - a optat pentru calea militară de rezolvare a diferendului româno-bulgar¹⁶. Într-un cotidian dobrogean se scria în octombrie 1912, că: „Rectificarea granițelor noastre în partea de sud a Dobrogei, [...] ocrotirea conașionalilor noștri din Macedonia, acestea sunt compensațiile noastre în prezent, pe care le vom cere neapărat, bazați pe cele 400.000 de baionete ce stau gata la orice moment să-și facă datoria către țară!”¹⁷. Situația avea să se agraveze în Peninsula Balcanică, Bulgaria a declanșat cel de-al Doilea Război Balcanic, la 16/29 iunie 1913. În fața refuzului guvernului bulgar de a înceta ostilitățile, România a declanșat operațiile sale militare la 27 iunie/10 iulie 1913.

Impresiile adunate de combatanții români în această campanie au fost - o parte dintre ele - publicate în presa locală. Avocatul Gh. Silvan, care a fost soldat voluntar în Regimentul 47 rezervă pe câmpul de operațiuni, relatează: „În expedițiunea militară pe care am făcut-o în Cadrilater până la Dobrici [...]. Prin mai toate satele, pur bulgărești, am întâlnit limba românească și multe asemănări cu organizația noastră municipală și gospodărească din stânga Dunărei”¹⁸. În timp ce trupele dobrogene se reîntorceau în garnizoanele de pace, ministrul de Interne, Take Ionescu, a trimis o telegramă autorităților locale dobrogene, prin care cerea „luați de îndată măsuri pentru pavoazarea orașelor și satelor. Prin mari manifestațiuni, să ne arătăm recunoștința noastră M.S. Regelui, armatei și guvernului. România, mândră, iese din acest război mărită ca teritoriu și admirată de Europa întreagă”¹⁹. Nicolae Iorga avea să spună în Parlamentul României, că: „Dobrogea a format un întreg, care s-a sfârșit la 1878 și care s-a reîntregit la 1913”, și „înseamnă fixarea nefăgăduită a hegemoniei militare și politice a României, care nu e decât o consecință a valorii etnice și a ridicării culturale a poporului român”²⁰.

Aspirațiile României, după anul 1913, erau îndreptate spre întregirea neamului românesc. Cotidianul România Mare, care a apărut la 1/14 noiembrie 1913, la Constanța, conținea în primul său număr, articolul „Rostul nostru”, în care era scris, că: „Toată suflarea românească trebuie de acum înainte, să aibă o singură

¹⁰ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura, Științifică și Enciclopedică, București, 1979, pp. 234-275.

¹¹ DAD, nr. 1 din 17 noiembrie 1902, p. 1.

¹² Cu această ocazie regele Carol I a spus: „sper a înălța într-înșea pe malul Mării Negre, rugăciuni pentru fericirea României”. Vezi, Regele Carol I, *Cuvântări și scrisori*, vol. II, 1939, pp. 296-297. Apud. Mariana Bălănescu, *Marea Neagră în cuvântările și scrisorile regelui Carol I*, în „Analele Dobrogei”, Serie nouă, IX, Constanța, 2006-2008, p. 91.

¹³ Osemintele militarilor francezi au fost găsite în anul 1892, cu ocazia lucrărilor pentru fundația Cazinoului din Constanța. Monumentul a fost ridicat cu ajutorul guvernului francez. Vezi Stoica Lascu, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei (1878 - 1947)*, vol. I, (1878-1916), Constanța, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, 1999, p. 767.

¹⁴ Cu această ocazie regele Carol I a declarat, că: „noua Constanța va câștiga într-un viitor apropiat un renume European și prin construirea podului peste Dunăre, schela se va deveni una din cele mai însemnate ale Orientului [...]”. *Cuvântările regelui Carol I*, vol. II, 1887-1914, Fundația pentru Literatură și Artă Carol II, București, 1939, p. 39.

¹⁵ În anul 1912, după aniversarea a 100 de ani de la anexarea Basarabiei de către Rusia, Halippa avea să scrie, în legătură cu lipsa de interes a României față de frații de peste Prut: „Această lipsă de interes pentru Basarabia ne pune pe gânduri și ne face să bănuim că românii se înflăcărează și ne întind brațele numai la zile mari, ca să ne potolească și să ne uite în viața obișnuită de toate zilele... Și dacă lucrul e așa, apoi degeaba ne mai înșelăm cu iluzii și visuri mărețe”. Vezi, Onisifor Ghiubu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, București, Editura „Semne”, 1997, p. 71. Apud. *Viața Românească*, I, 1912, p. 409.

¹⁶ Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Enciclopedia de Istorie a României*, București, Editura Meronia, 2000, p. 103.

¹⁷ I. Benteoiu, *Războiul din Balcani și compensațiile noastre*, în „Conservatorul Constanței”, anul IV, nr. 30 din 28 octombrie 1912, pp. 2-3.

¹⁸ Gh. Silvan, *Naționalizarea Cadrilaterului. Elementul turc și bulgar în opera de naționalizare*, în „Dobrogea jună”, an IX, nr. 18 din 10 decembrie 1913, p. 2.

¹⁹ *Pacea la Tulcea*, în „Conservatorul Tulcei”, an III, nr. 11 din 31 iulie 1913, p. 2. Telegrama prefectului Tulcei, Petru Th. Sfetcu, adresată subprefecturilor, primăriilor și polițiilor.

²⁰ N. Iorga, *Discursuri parlamentare*, vol. I, Partea a II-a, București, Editura „Bucovina” I.E. Toronțiu, 1939, p. 183.

dorință, o singură cugetare, un singur gând: România Mare [...]. Prin școli, biserici, cazărmi, prin presă, prin toate părțile să se predice cu toată ardoarea această deviză [...] Și nu mai avem timp mult de pregătit, evenimentele se vor precipita cu cea mai mare repeziciune de cum ne așteptăm”²¹.

Ziarul Dobrogea Jună a relatat cu lux de amănunte ziua petrecută la Constanța de Regele Carol I al României și soția sa, Regina Elisabeta, Prințul Moștenitor (pe atunci) Ferdinand al României²² și soția sa, Maria (viitorii suverani ai României Mari), Prințul Carol (viitorul rege Carol al II-lea), Țarina Nicolae al II-lea al Rusiei, Țarina Alexandra Feodorovna și cei cinci copii ai lor, marile ducese Olga, Tatiana, Maria, Anastasia, și țareviucul Alexei: „La orele 8 a.m. a pornit din portul Constanța vaporul Ovidiu, având la bord pe comandorul Mărgineanu, împreună cu toți piloții portului, spre a întâmpina yachtul imperial Standard, precedat de crucișătorul Cahul și Almaz și urmat de întreaga escadrilă rusă din Marea Neagră. Compania de onoare cu muzica și drapelul a luat loc la debarcader, lângă pavilionul Reginei. O splendidă alee leagă pavilionul Reginei de pavilionul special amenajat, construit pentru primirea Suveranilor Rusiei. Aleea continuă spre oraș, ca un drum al florilor, presărat cu crizanteme și margarete. Bricul Mircea, aflat în rada portului, a salutat sosirea escadrilei ruse prin 31 de lovituri de tun. Șase aeroplane se înalță deasupra mării [...]”²³. Generalul de brigadă, Al. Socec, care la 1 aprilie 1914 era numit la comanda Comandamentului 5 teritorial (Constanța), avea să asigure buna desfășurare a vizitei lui Nicolae II, în iunie 1914. A organizat defilarea trupelor românești condusă de Regele Carol I. Țarina nu a asistat fiind obosită. După el, vizita țarului reprezenta cel dintâi semn de prietenie care ni-l da Rusia”, dorind „a ne scoate din orbita de acțiune a focarului austro-german”. La izbucnirea războiului, nota în jurnal că „politica austriacă a fost cea mai imorală care o cunoaște istoria lumii. De secole nu face Austria altceva decât să sugrume statele care îi cad în mână și de a anihila viața națională a popoarelor subjugate”. Privește cu luciditate evenimentele atunci când aprecia, că: „Nu există în lume un al doilea popor care s-ar găsi în dilema mai nenorocită ca noi!... Unde privim la nord, apus sau la răsărit și sud se văd români subjugați și se aud vocile lor suferinde! Eu unul nu văd altă soluție decât aceea de a merge alături de Antanta”²⁴.

La scurt timp a izbucnit Primul Război Mondial²⁵, la 28 iunie/11 iulie 1914²⁶. În presa dobrogeană se scria, că: „granițele ce vor fi croite să nu mai fie ale țării ci ale întregului neam românesc”, dar România era într-o mare dilemă. „Încotro să ne îndreptăm ochii mai de vreme? În spre Ardeal și Bucovina ambele sub același jug, sau în partea răsăriteană spre nevinovata Basarabie? Iată o întrebare care pe de o parte însângerează sufletul că nu putem răspunde în întregime [...]”²⁷. România nu avea cum să rămână în starea de neutralitate în care intrase când a început războiul. Se făceau presiuni asupra statului român și, în același timp, promisiuni.

După doi ani de neutralitate, la 4/17 august 1916, s-au semnat la București, Tratatul de alianță și Convenția militară dintre România și reprezentanții Antantei (Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia). Printre altele, se prevedea în Convenția militară, că România se obliga să intre în război până la 15/28 august 1916, iar aliații se angajau să execute o serie de acțiuni ofensive și să livreze trupelor române armament și materialul de război, precum și trimiterea unui corp de armată rus, care să acționeze în Dobrogea.

La mobilizarea armatei române s-au creat un mare număr de mari unități noi, fără a se fi luat toate măsurile asigurării aparatului de cadre necesare, acesta diluându-se prin încadrarea la întreaga armată. „În momentele începerii mobilizării, Comandantul de căpetenie, regele Ferdinand I, a adresat următoarea chemare: „Ostași, v-am chemat ca să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații noștri vă așteaptă, cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde [...]. Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să-i îndurăm greutățile, izbânda va fi a noastră. Arătați-vă dar vrednici de gloria străbună. De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și slăvi”²⁸.

La 24 august/6 septembrie 1916, acțiunile de la Turtucaia au fost dramatice și ultimele duse în această zonă. Divizia 17 infanterie, fără sprijinul Diviziei 9 infanterie și al Grupului operativ de Est,

²¹ *Rostul nostru*, în „România Mare”, an I, nr. 1 din 1 noiembrie 1913, f. 2. Era subintitulată „Revista literară națională” și a apărut în perioada 1 noiembrie 1913 - iunie 1916. Vezi Stoica Lascu, *op. cit.*, pp. 612, 785.

²² Pe țărmul de la Constanța sunt prezente toate oficialitățile românești. Regele Carol în uniformă de mareșal rus, Ferdinand în uniformă de general rus.

²³ Presa rusă – *Iskry*, jurnal ilustrat literar, din 13 iulie 1914 consemnează vizita istorică a țarului Nicolae II la Constanța din 1 iunie 1914; <http://jurnaldeistoric.wordpress.com/2011/12/09/intalnire-istorica-la-constanta-in-presarusa-1914/>, accesat la 10.06.2013.

²⁴ Col. dr. Petre Otu OTU, Marian Ștefan, *Cazul generalului Socec*,

<http://www.itcnet.ro/history/archive/mi1998/current8/mi35.htm>, accesat la 21.11.2012.

²⁵ Denumirea de Primul Război Mondial a început să fie folosită decât după anul 1939, după ce a izbucnit cel de-al Doilea Război Mondial, până atunci fiind cunoscut ca „Marele război” sau „Războiul mondial”. Primul Război Mondial s-a dovedit a fi o ruptură definitivă cu vechea ordine mondială, marcând încetarea absolutismului monarhic în Europa.

²⁶ Asasinarea la 28 iunie 1914 a arhiducelui Frantz Ferdinand al Austriei la Sarajevo de către Gavrilo Princip, susținător al uniunii slavilor de sud, membru al organizației „Tânăra Bosnie”, a servit drept pretext pentru ca Austro-Ungaria să declare război Serbiei. În baza tratatelor încheiate s-a ajuns ca toate marile puteri europene să fie angrenate în război.

²⁷ I. Borcea, I. Berberianu, *Va suna ceasul*, în „Liberalul Constanței”, an II, nr. 37 din 7 iunie 1915, p. 1.

²⁸ Mircea N. Popa, *Primul război mondial (1914-1918)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 173.

comandat de generalul rus, A.M. Zaioncikovski, nu a mai putut rezista ofensivei inamice. Regimentul 34 infanterie se retrage cu resturile sale spre orașul Turtucaia, o parte a trecut Dunărea înot, iar altă parte se retrage spre Siliștriu. Generalul de divizie, Gheorghe P. Georgescu, comandantul Corpului 5 armată, avea să scrie, în anul 1920²⁹, că: „[...] am ajuns la Oltenița. Globurile de șrapnele se apropiau din ce în ce de malul Dunării. Am stat pe chei împreună cu generalii [Arthur] Văitoianu³⁰ și [Constantin] Scărișoreanu, pironiți locului până când ne-au gonit obuzele dușmane [...]”.

Toți alegau la țarm și acolo spre marea lor uimire și disperare constatau că nu au cum să treacă acel formidabil obstacol: Dunărea. Mulți dintre fugari s-au aruncat în Dunăre, chiar din aceia care nu știau să înoate. În momentul când ne-am urcat în automobile, am zărit muzica Regimentului 34, care, în ajun, mă însoțise la trecere³¹. Mă cuprinsese un soi de remușcare, parcă eu aș fi trimis-o acolo în acel infern ce se numea Turtucaia [...]. Satele din împrejurimi fuseseră părăsite. Sute de care, pline de refugiați și lucrurile luate în grabă o luaseră razna peste câmp. Populația de aici avea impresia că bulgarii vor trece Dunărea³².

În după-amiaza zilei de 7/20 septembrie 1916, generalul Averescu s-a aflat la Constanța, pentru a asista la debarcarea trupelor rusești și plecarea acestora spre front. În piața Ovidiu, din zona peninsulară a Constanței, au defilat trupele țariste, debarcate în port, în intonațiile imnului național rusc. Constanțenii „fură cuprinși de un entuziasm de nedescris și în strigăte de ură, înconjurând automobilul, populația l-a aclamat timp de un sfert de oră [...] nu mai contenea să spună „Trăiască Generalul Averescu”³³.

Urma să fie pusă în aplicare, la 18 septembrie/1 octombrie, manevra de la Flămânda, după numele locului de trecere peste Dunăre, la 25 km nord - est de Giurgiu. Divizia 10 infanterie se găsea într-un raion de pregătire cu centrul pe localitatea Buftea, de lângă București. A primit ordin să forțeze Dunărea în sectorul Flămânda. Divizia 10 infanterie a reușit să dezvolte ofensiva într-un cap de pod cu lungimea de 14 kilometri și lățimea de 4 kilometri. Pe de altă parte, dificultățile armatei româno-ruse erau din ce în ce mai mari. Nicolae Iorga avea să consemneze relatarea profesorului Alexandru P. Arbore³⁴, care a avut gradul de sublocotenent în rezervă și a luptat în toamna anului 1916. „L-a călcat în Dobrogea un tun al artileriei care se retrăgea. Divizia sârbească n-avea tunuri și mâncare, așa încât cerșea când de la ruși, când de la români. Rușii nu erau loiali. Un ofițer turc prins anunțase unde se va sparge frontul în câteva zile; acolo a tot puternică artilerie germană, aeroplanurile și șapte divizii turcești au determinat catastrofa. Se plânge și de asprimea medicilor militari. Înjură, lovesc, desfac zilnic mâini anchilozate, bat convalescenții de tifos exantematic [...]”³⁵.

În două luni de lupte obositoare a fost ocupată de trupele aliate cea mai mare parte a Dobrogei inclusiv calea ferată importantă Constanța – Cernavodă și bogatele cămări de provizii. Kaiserul, prin Comandantul Suprem, Feldmaresalul General von Mackensen, a transmis ofițerilor și soldaților săi, care au o contribuție excepțională la acest eveniment frumos, salutările sale, recunoștința și mulțumiri pentru faptele lor. Refacerea armatei române pleca, la începutul anului 1917, de la starea de spirit a autorităților și a populației, mai ales celei provenite din Muntenia, care era deprimată. În Moldova se aștepta „Comunicatul de seară”, care aducea, însă, numai veștile rele. România se micșora mereu - Buzăul, Râmnicu-Sărat, Focșaniul, Brăila căzuseră pe rând în mâinile inamicului.

Prin ordinul nr. 1062, de la 27 decembrie 1916/8 ianuarie 1917, s-a stabilit ca reorganizarea Diviziei 9 infanterie și a unităților sale, care au luptat în alte divizii de infanterie, să se execute în zona Vaslui, Bănești, Bălțeni, Ivănești, într-un raion care să cuprindă 48 de localități, aflate în împrejurimile orașului Vaslui.

Pe acest fundal, propaganda germană propunea rușilor suspendarea ostilităților, Generalul Morgen, care comandase Corpul 1 rezervă german pe frontul român, avea să scrie în „Meiner Truppe Heldenkämpfe”, că: „În timpul sărbătorilor Paștelui, la jumătatea lui aprilie - 1917, n.n. -, intervine liniștea pașnică pe front. Infanteriștii ruși părăsiseră șanțurile lor și unii ruși veniră chiar în vizită în ale noastre.

²⁹ O parte din amintirile generalului de divizie Gheorghe P. Georgescu au fost publicate într-o formă prescurtată în ziarul *Universul*, nr. 134 din 2 iunie 1920.

³⁰ Generalul Arthur Văitoianu a fost ministrul de Război în anul 1919, în perioada 12 septembrie-4 decembrie, stil vechi; el a inițiat și a strâns fonduri pentru construirea celor patru mausolee - Mărășești, Mărăști, Soveja și Oituz, în memoria ostașilor care au murit pe câmpul de luptă de la Mărășești - Mărăști - Oituz în timpul Primului Război Mondial. El a cerut să fie înmormântat în mausoleul de la Mărăști. http://www.gardianul.ro/200702/20/actualitate-c24/directia_de_cultura_vrancea_cauta_osemintele_maresalului_averescu_si_ale_generalului_voitioianu-s90381.html, accesat la 22.11.2012.

³¹ General de divizie Gh.P. Georgescu, *Cauzele dezastrului. Vina comandamentului. Ipoteza X. Rolul Corpului 5 Armată. Zilele cumplite de la Turtucaia*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare”, An IX, nr. 1-4 (31-34)/2006, p. 11-13.

³² *Ibidem*.

³³ *Marea manifestație din Piața Ovidiu, Generalul Averescu și trupele rusești aclamate de mulțime*, în „Victoria”, I, nr. 160 din 8 septembrie 1916, p. 2. Vezi, Stoica Lascu, *op. cit.*, pp. 741-742.

³⁴ Profesorul Alexandru P. Arbore (1890-1953) a cercetat problemele dobrogene, precum istoria, așezările, populația și etnografia din acest ținut. Pentru studiul „Etnografia Dobrogei în trecut și în prezent” a primit în anul 1915 premiul „Hille” al Universității București. <http://www.evenimentul.ro/articol/istoricul-alexandru-p.-arbore.html>, accesat la 23.10.2012.

³⁵ N. Iorga, *Memorii. Însemnări zilnice (maiu 1917 - mart.1920). Războiul național. Lupta pentru o nouă viață politică*, Vol. I, Editura „Națională” S. Ciornei, f. a., p. 12.

Încercări de trecere la noi în număr mare fură însă împiedicate de către artileria rusă, prin dezlănțuirea de îndată a tragerii de baraj. Era vizibil o divergență între aceste două arme³⁶.

La 9 mai/11 iunie 1917, au fost emise „Instrucțiunile operative nr. 19”, în care se arăta, că operațiunile ofensive ale armatei române, se vor face în scopul „completei imobilizării a tuturor forțelor inamice și distrugerii forțelor acestuia care operează pe frontul Focșani – Nămolosa”. Divizia 9 infanterie trebuia să acționeze în sectorul Podul Huroaia - Olăneasa.

La 30 iulie/12 august 1917, Armata 1 română a ordonat suspendarea acțiunilor ofensive și luarea tuturor măsurilor pentru apărarea pozițiilor ocupate. După ultimele trei zile de lupte ale diviziei dobrogene, apreciind valoarea militarului român și îndeosebi a calităților celor din Divizia 9 infanterie, generalul Pershing, comandantul forțelor americane din Europa, spunea: „trei zile întregi o divizie românească - Divizia 9 infanterie, n.n. - a rezistat atacurilor date de trei divizii germane care aveau ordin să treacă cu orice preț. Prizonierii Corpului alpin au mărturisit că de la Verdun n-au mai văzut o luptă atât de crâncenă. Divizia 12 bavareză a fost distrusă, rămânând numai cu 2000 de oameni”³⁷.

Divizia dobrogeană, scoasă de pe frontul de la Mărășești, la 9/23 august, pentru refacere, după câteva zile, cât să primească completările în trupă, se afla din nou în prima linie, la Muncelu. A reușit să oprească și aici inamicul, dar cu sacrificiul a peste 25% pierderi din efectiv și așa destul de redus³⁸. Divizia 9 infanterie avea să reintre în luptă, la 15/28 august, în zona Muncelului. Sub comanda colonelului Stan Poetaș, trupele au ocupat poziții la Poenile Popii și pe Dealul Odoarelor. Exista riscul ca forțele inamice să întoarcă frontul român-rus din zona Muncelului.

La sfârșitul bătăliei de la Mărășești, comandantul Armatei 1 române, generalul Eremia Grigorescu, a dat ordinul de zi: „Prin rezistența îndârjită ce ati opus cu piepturile voastre la Mărășești și Muncelu [...] ați făcut să se întunece visurile de cucerire ușoară a părții ce ne-a mai rămas din scumpa noastră țară [...] Din sângele vostru se va ridica, curat și măreț, o țară românească a tuturor românilor”³⁹.

Nicolae Iorga avea să străbată, în decembrie 1917, cum arăta zona frontului de la Mărășești, impresiile trăite avea să le prindă în jurnalul său, la 25 decembrie 1917/11 ianuarie 1918: „La Mărășești. Sub Dealul Cosmeștilor, splendid parapet înalt, către care mergea un pod de fier acum distrus și înlocuit ceva mai sus cu o înjghebare de lemn; gropile de obuze se țin una de alta. Pădurea de desupt, la Pădureni, are crăcile rupte. Dincolo de Siret ne găsim, în târgul absolut pustiu, cu cele mai multe case dărâmate. Gara are numai peretele din față. Castelul lui Negroponte e o ruină. Mai departe, clădirile pentru locuința funcționarilor, scheletul fabricii de parchete aparțin nemților. În cutare punct numai patruzeci de metri despart clădirile ce-și stau dușmănește față în față. Văd bine căciula santinei dușmane, în tranșee și grupele care umblă pe șosea, căutând să înțeleagă ce se petrece la noi.

Și aici s-a încercat fraternizarea. Muzici au cântat de Crăciunul lor și de al nostru. Se trimit la noi ziare din București, ce se transmit nedeschise la Cartier [...].

La întorsul în Tecuci mi se vorbește de pustiirea bolilor rele și de mizeria populației [...], lipsa de hrană e generală. Țăranii au vândut rușilor și puținul ce-l mai aveau”⁴⁰.

La Paris, generalul Pershing, șeful misiunii militare americane în Franța, a declarat poetei române, Elena Văcărescu, că: „Admir splendidul eroism al armatei românești, care și-a apărat cu îndârjire pământul patriei”⁴¹.

La Conferința interaliată de la Paris din iulie 1917, aliații au scos în evidență însemnătatea rezistenței armatei române pentru frontul de est și balcanic. De asemenea, nu s-a recunoscut ocupația militară străină în Oltenia, Muntenia și Dobrogea. La această întrunire aliată, România era avertizată de posibilitatea încheierii unei păci separate între Puterile Centrale și Rusia, deoarece la acea dată guvernul rus avea tot mai multe dificultăți în conducerea și controlul asupra forțelor sale armate, precum și a mijloacelor de transport.

La 23 noiembrie/6 decembrie 1917, Divizia 9 infanterie a primit ordinul de a se concentra în interiorul și în jurul orașului Iași. În vechea capitală a Moldovei, ostașii dobrogeni aveau să fie implicați într-un incident, care va fi exploatat de către bolșevici, la începutul anului 1918. V.I. Lenin a trimis în Moldova pe comisarul Simion Grigorievici Roșal. Acesta avea misiunea de destitui, aresta, executa pe generalul Șcerbacev, „declarat dușman al poporului”, asasinarea regelui Ferdinand, pentru măsurile luate de Marele Cartier General român, arestarea guvernului român, trecerea tuturor trupelor ruse din România sub comanda

³⁶ *Ibidem*, pp. 27-28.

³⁷ Ion Gh. Pană, *În Coloana eroilor dobrogeni. Divizia „Mărășești”*, București, Editura Militară, 1974, p. 73.

³⁸ *Ibidem*, p. 85.

³⁹ *România în timpul războiului 1916 - 1918*, seria I, fascicula nr. 10 din septembrie 1920, p. 171.

⁴⁰ N. Iorga, *Memorii. Însemnări zilnice (mai 1917 - mart. 1920). Războiul național. Lupta pentru o nouă viață politică*, Vol. I, Editura „Națională” S. Ciornei, f.a., pp. 217 - 218.

⁴¹ *România*, an I, nr. 192, din 18 august 1917. La 27 august 1917, Theodore Roosevelt, președinte al S.U.A. între 14 septembrie 1901 - 3 martie 1909, declara într-un interviu acordat profesorului Vasile Stoica, că: „Singurul punct sigur pe frontal orientat e locul unde se află armata română”. Vezi Constantin Antip, *Publicistica militară în serviciul apărării naționale. Itinerar istoric*, București, Editura Militară, 1983, p. 75.

bolșevicilor, precum și înfăptuirea revoluției în România. În noaptea de 8-9 (21-22) decembrie, comisarul Roșal a ajuns la Iași și a fost primit acasă la Șerbacev.

Pentru restabilirea ordinii la Iași au fost destinate regimentele 9 și 10 vânători, două batalioane din Regimentul 1 grăniceri. Grupurile ruse au fost atacate convergent, încercuite și obligate să se predea. După ce au fost dezarmate, trupele ruse din zona Iași au fost îmbarcate în trenuri și expediate dincolo de Prut și, apoi, la est de Nistru. Pe teritoriul ucrainean, comisarul Roșal avea să fie asasinat⁴².

În luna februarie 1918, reprezentanții armatei române făceau publică informația că „armata rusă nu mai există”⁴³. Au mai rămas numai soldați răătăciți și comisiile de lichidare a depozitelor pentru aprovizionarea rușilor. Maiorul Ion Antonescu concluziona că: „Moldova era plină de cai, tunuri, mitraliere și vagoane de marfă, toate abandonate”⁴⁴.

În acest context, Divizia 9 infanterie a primit ordinul de a ocupa sectorul de la Prut la Iaslovăț, cu regimentele 34 și 35 infanterie.

La palatul Cotroceni, la București, la 24 aprilie/7 mai 1918, s-a semnat tratatul propriu-zis de „pace”, semnat din partea României de Alexandru Marghiloman. La articolele 10 și 11 se menționa că Dobrogea și Munții Carpați intrau sub stăpânire străină. Constanța a rămas sub administrația comună a Puterilor Centrale. Constanța era considerată zonă a portului liber.

Privitor la clauzele militare se menționa, la capitolul doi, la articolele 3-9, rămânerea la nivelul mobilizat numai diviziile 9 și 10 infanterie și două divizii de cavalerie. Spre sfârșitul lunii aprilie 1918, Divizia 9 infanterie a primit ordinul să se pregătească în vederea deplasării în Basarabia, care urma să se execute prin marș. Trupelor dobrogene li se cerea să aibă „față de populație o atitudine cât se poate de dreaptă, corectă, cinstită, împăciuitoare și binevoitoare, căutând să câștige cât mai mult simpatia acesteia. Vor lua contact cu preoții și învățătorii delegați, dându-le sprijinul cerut în măsura posibilului și convenabilă”⁴⁵. Aceste solicitări veneau pe fundalul acțiunii de demobilizare a armatei române. Restul trupelor neimplicate în paza frontierei, făceau paza depozitelor, poliția și exploatarea zonei ocupate de regimentele constănțene.

Vlad Cazacliu, deputat în Sfatul Țării, avea să scrie la 29 august 1918, articolul: „Bine ar fi, dacă ar face toți așa - Regimentul 40 Călugăreni”⁴⁶. El avea să laude pe militarii dobrogeni pentru contribuția lor la apărarea frontierei, dar și pentru implicarea în viața comunităților rurale din zonele de acțiune. Vald Cazacliu scria:

„În satul nostru - Cotiujenii Mari, județul Soroca, n.n. - stă Regimentul 40 Călugăreni, al cărui nume ne amintește faptele slăvite ale lui Mihai Viteazul.

De la intrarea lui în sat și până acuma, acest regiment se poartă cu oamenii bine, așa că niciun gospodar n-are ciudă și scârbă de dânșii. Legătura între regiment și săteni s-a făcut îndată după ce regimentul s-a pus pe lucru. El îndată a apucat lupul de ureche: din ofițeri și soldați s-a format un comitet (la care au luat parte și Basarabeni), pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor. Acest lucru a plăcut la oameni foarte mult.

Pentru a strânge un fond, s-au dat până acuma două serbări populare, cu tombolă, la care au asistat o mulțime de săteni.

Programul acestor serbări a fost alcătuit cu chibzuială și măiestrie: s-au recitat mai multe poezii cu privire la Basarabia: „La Basarabia”, „Dorul Basarabeanului”, „Sobolul” și altele, și s-au cântat cântece naționale de soldații români și de copiii satului.

Dintre ostenitori amintesc pe d. căpitan Chițulescu și pe sergentul Teodorescu.

[...] Căpitanul Chițulescu a recitat atât de bine „Ruga răzeșilor de peste Prut”, încât oamenii la a doua serbare l-au întâlnit pe d-sa cu furtunoase aplauze și cu strigăte: „Trăiască Chițulescu!”

Pe sergentul Teodorescu eu l-oi caracteriza cu cuvintele țăranilor: „Bre, bre, da aista bine mai zice !” Și adevărat, vocea lui, puternică ca un clopot, amintea țăranilor trecutul și îi chema la trezire - și el a avut mare izbândă.

[...] Este de însemnat că la aceste serbări a asistat, de la început până la sfârșit, d. colonel, care a pus foarte multă trudă la organizarea serbărilor.

[...] Purtarea ofițerilor, de la colonel până la sublocotenent, cu soldații, li-a plăcut țăranilor nu mai puțin decât serbările și aceasta a înlăturat spaima, că în armata română, ofițeriiucid soldații”⁴⁷.

După consfătuirea din 26 octombrie/8 noiembrie 1918, la care au participat factorii politici și militari români și reprezentanții Franței la Iași, a doua zi, guvernul român a dat un ultimatum feldmareșalului August

⁴² Referitor la dispariția lui Roșal în condiții neelucidate, I.G. Duca a arăta că: „Asasinarea a fost pusă la cale și executată de misiunea militară franceză, care trăia atunci cu iluzia reconstituirii unui front ucrainean sub președinția lui Șerbacev”. I.G. Duca, , Memorii, vol. I, București, Editura Expres, 1992, pp. 55-56.

⁴³ Glenn E. Torry, *Armata revoluționară rusă și România, 1917*, București, Editura Militară, 2005, p. 106.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Jipa Rotaru, Leonida Moise, Ion Giurcă, Costin Scurtu, *Divizia 9 Mărășești. 120 de ani de la înființare. (1879-1999)*, București, Editura Punct, 1999, p. 79.

⁴⁶ Vlad Cazacliu, *Bine ar fi, dacă ar face toți așa - Regimentul 40 Călugăreni*, în „Onisifor Ghibu”, *Chișinău*, pp. 387-388.

⁴⁷ *Ibidem*.

von Mackensen pentru retragerea forțelor din subordinea lui de pe teritoriul României. La 28 octombrie/10 noiembrie a fost emis și decretul de mobilizare al armatei române. Trupele dobrogene, se aflau în prima grupă de mobilizare.

România Mare s-a născut curând după aceea. La 15/28 noiembrie 1918, românii din Bucovina și, respectiv, la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, românii, populația majoritară din Transilvania, dar și o mare parte a celorlalte minorități, au votat unirea „pentru totdeauna” cu regatul României. Zece zile mai târziu, Sfatul Țării de la Chișinău a renunțat la toate condițiile pe care le stabilise în luna martie cu privire la unirea cu România.

La regimentele dobrogene este trimis ordinul telegrafic cu nr.21088 din 5/18 noiembrie 1918 al Diviziei 9 infanterie, împreună cu copia ordinului Marelui Cartier General român cu nr. 235/1918, relativ la dispozițiile date cu ocazia pregătirilor intrării regelui Ferdinand în București, în care sunt menționate unitățile militare, care vor lua parte la această solemnitate.

La sfârșitul anului 1918, dar, mai ales, în primele luni ale anului 1919, situația la frontiera de est s-a agravat pe fundalul atacurilor bandelor bolșevice rusești și ucrainene, ceea ce a impus riposta fermă a grănicerilor și a armatei române, implicit a trupelor dobrogene. A urmat plecarea Diviziei 10 infanterie din Basarabia către garnizoanele avute înainte de război.

În anul 1919, s-au întrunit, în Conferința de Pace de la Paris, reprezentanții tuturor puterilor aliate. Rusia Sovietică nu a fost admisă să participe la lucrările Conferinței de Pace⁴⁸.

Mutațiile produse sub raport politic, militar și teritorial au impus noi dislocări de unități pe teritoriul românesc. La sfârșitul anului 1919, Divizia 9 infanterie urma să fie înlocuită în Basarabia cu Divizia 2 infanterie, iar trupele sale să înceapă a fi transportate în garnizoanele sale din Cadrilater⁴⁹. Din unitățile diviziei au mai rămas, pentru scurt timp în Basarabia: Batalionul 3 pioneri, aflat la dispoziția grupului de divizii general Popovici și Bateria 4 din Regimentul 13 artilerie aflată în subordinea Diviziei 5 infanterie⁵⁰.

Se încheie participarea diviziilor dobrogene la războiul de întregire a românilor. În cimitirele organizate sau în locuri izolate, cunoscute sau nu, eroii dintre Dunăre și Marea Neagră și-au găsit odihna veșnică în Dobrogea, Muntenia, Moldova și Basarabia.

În luările de cuvânt ale parlamentarilor români, s-a evidențiat rolul deosebit jucat de armata română în apărarea Unirii în fața amenințărilor dinspre răsărit și apus. După cum s-a văzut în tot cursul anilor 1918 și 1919 unitățile române, staționate pe Nistru și în Bucovina, au trebuit să respingă repetatele atacuri întreprinse de trupele ucrainene și rusești. „Armata noastră - arăta deputatul N.I. Georgescu în ședința Adunării Deputaților din 9 februarie 1920 - de doi ani, cu pieptul ei formează coridorul sanitar contra microbului bolșevismului”.

Deputatul Partidului German, dr. Hans Otto Roth, ținea să releve în ședința Camerei din 14 februarie 1920, a concluzionat că actul din decembrie 1918 a fost posibil și datorită „moralului și puterii de acțiune ale armatei române”. În opina sa, României îi revenea și în viitor, datorită îndeosebi poziției sale în zonă, precum și stabilității depline a organismului militar, rolul deosebit de „a menține liniștea pentru întreaga dezvoltare politică a Europei Centrale”⁵¹.

ASPECTS OF THE MILITARY EVENTS IN DOBRUDJA REFLECTED IN THE PRESS (1878-1920)

Due to the geostrategic changes that have occurred in South East Europe and Balkan Peninsula, the end of the Romanian Independence War (1877-1878) brought about new challenges that marked the destiny of the Romanians forever. Parts of the impressions gathered by the Romanian fighters during these campaigns in the first part of the 20th century were published in the local press. During the Great War, in Paris, General Pershing, the head of the U.S. military mission in France, told the Romanian poetess Elena Văcărescu: „I sincerely admire the splendid heroism of the Romanian Army, which has fiercely defended their homeland earth”. In February 1918, the representatives of the Romanian army publicly disclosed the information that “the Russian army no longer exists”. The speeches of the Romanian MPs pointed out the major role played by the Romanian army in defending the Union against both Eastern and Western threats. During 1918 and 1919, the Dobrudjan military units, stationed on the Dniester and at the Bukovinian border, had to repel the repeated attacks by the Ukrainian and Russian troops. The heroes of the Danube and the Black Sea have found their eternal rest in organized cemeteries or isolated places, either known or not, in Dobrudja, Greater Wallachia, Moldavia and Bessarabia.

⁴⁸ Giurescu C. Constantin, *Despre caracterul relațiilor dintre români și turci*, Editura Albatros, București, 1997.

⁴⁹ A.M.R., Jurnalul de operații al Diviziei 9 infanterie, dosar nr. 73, f. 174.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 175.

⁵¹ Dezbaterile senatului (DS), nr. 37 din 17 februarie 1920, p. 534. Apud. *Apărarea națională și Parlamentul României*, Vol. 2, maior dr. Ștefan Pâslaru, dr. Marin Ștefănescu coordonatori, București, Editura Militară, 1994, pp. 22-23.

La trecerea a 100 de ani de la acțiunea Armatei Române în Bulgaria din anul 1913 campania a început să fie privită destul de ironic: printre punctele de vedere exprimate tot mai des sunt următoarele: armata română sursă de holeră în Balcani, România anexionistă, România imperialistă. La un secol de la evenimente viziunea prezentului asupra trecutului pare să fie puțin deformată.

În prezentarea evenimentelor din vara anului 1913 vom folosi cea mai competentă sursă posibilă: „Buletinele evenimentelor din Peninsula Balcanică”, în special revista presei străine prezentate membrilor Marelui Stat Major General al Armatei Române, devenit pe perioada acțiunilor militare Marele Cartier General, Secția a II-a, Biroul C.

Vom mai aminti că mobilizarea și trecerea Dunării de către unitățile militare române a fost provocată de acțiunile statului bulgar din 29/30 iunie 1913, până atunci România aflându-se în neutralitate, oarecum impusă de presiunile exercitate de Marile Puteri, în special ale celor două mari imperii: Austro-Ungaria și Rusia, care luptau pentru dominație în zonă, prin intermediul statelor balcanice.

Problema bulgaro-română la nivelul anului 1913, în contextul împărțirii moștenirii teritoriale a Imperiului Otoman, o reprezenta în cea mai mare parte chestiunea dominației în Peninsula Balcanică, a realizării unui echilibru ponderat în zona, cu toate consecințele ce reieșeau de aici.

Finalul Războaielor balcanice nu este altceva decât încheierea unui armistițiu, de foarte scurtă durată: în august 1914 „butoiul de pulbere al Europei” sare în aer, declanșând Marele Război între cele 2 blocuri: Tripla Alianță și Antanta, în urma căruia cei ce au aprins fitilul dispar ca entități statale, iar configurația statelor din Europa Centrală și de Sud-Est este total diferită.

Chiar dacă războaiele balcanice au reprezentat sfârșitul dominației multisekulare otomane în Peninsula Balcanică, acțiunea politico-diplomatică a Bulgariei pe parcursul celui de-al Doilea Război Balcanic, în mod special, au fost însoțite de reacții nefavorabile pe plan internațional, dar și intern. Totodată accentul pus pe dorința de anexare a Dobrogei de Sud de către România, umbrește și camuflează ideea foarte vie la începutul secolului trecut vehiculată în societatea bulgară, cea a renașterii sau recreării Bulgariei Mari, idee ce a ajuns în contradicție cu planurile Rusiei, cea mai mare susținătoare a acestei țări, atât pe plan material, cât și în cadrul taberei pan-slaviste. Rusia își rezerva pentru ea recucerirea Constantinopolului și reînvierea vechiului Imperiu Bizantin sub scepstrul Romanovilor, reprezentând o implementare a tezei destul de șubrede a celei de-a Treia Rome. Retorica Bulgariei Mari, ca succesoare, moștenitoare a Imperiului străvechi și legitim al Bizanțului, foarte la modă în timpul și înaintea războaielor balcanice a iritat și jignit profund sentimentele imperialiste rusești, iar divergențele ruso-bulgare se intersectează anume în acest punct. Ca mărturie a acestor afirmații este momentul în care Regele Ferdinand al Bulgariei l-a înlocuit pe generalului Radko Dimitriev de la Comandamentul Armatei a III-a, expediindu-l în misiune la Petersburg, fără a se cunoaște în ce consta acea misiune. Motivul demiterii generalului Dimitriev era acuzația venită din partea altor conducători de armată bulgari, respectiv generalii Savof și Kutincev, cu argumentația ca „din cauza sentimentelor sale ruso-file, considerând că ocuparea liniei Ceatalgea și a Constantinopolului trebuia rezervată rușilor, nu a atacat cu destulă vigoare pozițiile de la Ceatalgea din timpul luptelor date de bulgari aici, ceea ce a avut de consecință prelungirea războiului”¹.

Care era situația cu câteva zile înainte de declanșarea campaniei românești în Bulgaria? Iată ce relatează documentele: potrivit informațiilor Marelui Cartier General din data de 27 iunie 1913, trupele bulgare au suferit o înfrângere pe teatrul de operațiuni macedonean. Guvernul bulgar a cerut un armistițiu care, însă, a fost respins și: „se pare că în Bulgaria guvernul este cu desăvârșire dezorientat. Pe de o parte teama de o revoluție internă, la aflarea știrilor rele de pe câmpul de luptă, pe de altă parte un început de mișcare al partidului militar, a făcut pe guvern să oprească apariția jurnalelor. Poporul bulgar astfel, nu va mai afla nimic despre ceea ce trebuie să-l intereseze, și soarta sa va fi condusă mai departe de guvernul dr. Danef, care se zvonise că ar fi demisionat.

De asemenea se zice că Generalul Savof, ar fi fost înlocuit prin generalul Dimitriev. Cum Generalul Dimitriev este ruso-fil, și face parte din partidul emigranților (1885), care tinde la apropierea de Rusia, se vede în această numire, dacă ea s-ar adevări, ar fi un fel de recunoaștere a greșelilor diplomatice făcute față de Rusia și singura cale de a se mai atrage simpatiile acestei Mari Puteri”².

* Biblioteca Națională a României

¹ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *Secol XX*, Dosar 1, Acte militare, Arhiva colonel adjutant Grigore Berindei, 1913, Buletinul evenimentelor din Peninsula Balcanică” Marele Stat Major, Secția II-a, Biroul 5, f.17.

² Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 3, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.2

În data de 28 iunie 1913 documentele menționează faptul că „guvernul Bulgar a intervenit pe lângă Rusia, pentru a obține încetarea ostilităților. Se crede însă că rezultatul acestei întrevăderi va fi negativ”³. Mai mult ca atât, ziarul „Vossische Ztg”, relatează de la Petersburg următoarele: „Zvonurile, după care Rusia s-ar sili a provoca o intervenire a puterilor în cearta din Balcani, sunt declarate de către cercurile competente, ca fiind false. Deasemenea zvonul, că Țarul ar fi adresat Regilor Balcanici, o a doua telegramă, este neadevărat. Din contra, se declară că Rusia a aprobat în mod expres mobilizarea României”⁴.

Între timp în Bulgaria „zvonurile de revoluțiune a poporului la Sofia, nu s-au confirmat.

Cum ziarele nu mai apar în Bulgaria, aceasta mărește surescitarea populațiunii, neștiind ce să creadă despre diferitele știri, ce sosesc și care sunt din ce în ce mai rele”⁵.

În timp ce armata bulgară a fost învinsă pe câmpul de luptă și se retrăgea, guvernul bulgar cere Rusiei să intermedieze încheierea păcii, iar „Rusia ar fi primit să slujească ca mijlocitoare, sub oarecare condițiuni, adresându-se la Belgrad și Atena, ca mai întâi să înceteze ostilitățile”⁶.

În ceea ce privește relațiile româno-bulgare, documentele Marelui Cartier General citează ziarul „N.F.P.” din data de 25 iunie 1913 în care se menționează faptul că „ar trebui să priceapă Danef⁷, că Bulgaria nu poate rezista armatei române, care ar mai putea găsi aliați pe malul Bosforului, și atunci ar începe teribilele torturi pentru țara învinsă”⁸. Într-un alt articol din aceeași publicație se spune: „România are dreptate să ceară Bulgariei angajamente formale. Ea nu va permite să fie amânată, până ce Bulgaria va ieși biruitoare din războiul cu Serbia, și se va întoarce spre România cu mai mult orgoliu și cu o intransigență mai absolută”⁹.

În data de 26 iunie 1913 același ziar „N.F.P.” scrie: „Diplomația Austro-Ungară, își dă acum seama că, după ce orice acțiune de mediațiune a fost zădărnicită, din cauza încăpățânării bulgarilor, trebuie să lase românilor, deplina libertate de acțiune. Guvernul român tace încă, dar în cercurile cele mai apropiate de el, se întărește din ce în ce mai mult părerea, că România nu se va mulțumi cu un simplu câștig de teritoriu, și că va voi să transforme în fapt real noțiunea de echilibru în Balcani.

România vrea să o constrângă pe Bulgaria, să facă Serbiei și Greciei concesiuni așa de mari, încât ambele aceste state, să poată contrabalansa Bulgaria. Aceasta este forma cea mai radicală a politicii române în chestiunea Balcanilor”¹⁰.

Pentru data de 30 iunie 1913 informațiile prezentate de Bicoul C al Secției a II-a menționează că „telegramele ziarelor aduc știrea că Rusia sprijinită, de Franța și Anglia, ar fi făcut demersuri la Atena și Belgrad, pentru încetarea ostilităților. Guvernul grecesc ar fi răspuns că pacea se va încheia pe câmpul de luptă.

Din Londra, se vestește că guvernul bulgar s-ar fi adresat Rusiei, pentru a interveni ca ostilitățile să înceteze, și se zice că Rusia ar fi consimțit, invitând „guvernul sârb și grec în acest sens.

Primirea știrea, că Bulgaria nu se va opune României, a făcut la Londra o impresie plăcută”¹¹.

„Beue freie Presse” din data de 27 iunie 1913 vorbește despre o mediere ce va urma a conflictului din Balcani și că „...este însă probabil că această mediațiune nu va mai întârzia, căci nu se mai vede utilitatea vărsărilor de sânge, acum când s-a dovedit, că niciunul dintre popoarele balcanice, nu va câștiga o dominațiune absolută asupra celorlalți”¹². În privința conflictului româno-bulgar același ziar „spune că politica bulgară nu e de înțeles. Austria a fost totdeauna prietena Bulgariei și Conte Kalnoky ar merita un monument la Sofia, alături de Țarul liberator Alexandru al II-lea”¹³, deoarece „prin calitățile sale, poporul bulgar își atrage simpatia Austriei, și Țarul Ferdinand, prin relațiunile ce la are în Monarhia Austro-Ungară, a făcut din prietenia cu Bulgaria, un principiu fundamental al politicii austriece”. Însă mai importantă e fidelitatea pe care o datorim aliatului nostru”¹⁴.

În ceasul când România va începe campania sa, Monarhia se va ocupa cu îngrijire să o protejeze în contra oricărei ingerințe străine, și să o întovărășească cu simpatii, urându-i bun succes”¹⁵.

³ *Ibidem*, f.3.

⁴ *Ibidem*, f 3-verso.

⁵ *Ibidem*, f.8

⁶ *Idem*.

⁷ Prim-ministrul bulgar.

⁸ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 3, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 8.

⁹ *Idem*.

¹⁰ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 3, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.8 verso.

¹¹ *Idem*, f. 10.

¹² *Idem*.

¹³ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 3, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 10.

¹⁴ *Idem*. Sublinierea există în document.

¹⁵ *Idem*

Primul ministru bulgar, nu ar trebui să pună Austria, în fața necesității de a părăsi un prieten, pentru a-și susține aliatul. Prin o asemenea politică, ar ajunge într-o astfel de izolare, încât mediațiunea, nu ar mai cere-o cu bună voie, ci din necesitate.

În privința politicii exercitate de guvernul bulgar, ziarul menționa că „nu poate nimeni să priceapă o politică care face, ca Bulgaria să se lupte deoparte cu Serbia, cu Grecia și cu Muntenegru, fiind amenințată cu intrarea Românilor și părăsind pe cei mai buni prieteni”¹⁶.

Totodată generalul bavarez critica desfășurarea strategică bulgară a operațiunilor pe câmpul de bătălie, trăgând concluzia că „desfășurarea strategică, s-a făcut mai mult după necesitățile politice, decât după cele militare”¹⁷.

Tot în data de 27 iunie 1913 „N.F.P” menționează într-un articol referitor la conflictul româno-bulgar: „că situația Bulgariei s-a complicat mult prin greutățile războiului și greșelile diplomatice. Chiar cele mai mari victorii în Macedonia, nu ar putea schimba faptul, că 500.000 oameni, trupe proaspete, au fost mobilizate și încep desfășurarea strategică”¹⁸. Iar „mișcarea populară în România e în creștere. Se pretinde echilibru Balcanic, fără a se preciza în ce constă. România merge mai departe decât Rusia, care vroia numai să fie un arbitru, și să împace ambele părți. Ea apare poruncind, fără a se vedea încă clar, până unde vrea să meargă, și dacă are motive suficiente de a procura avantaje, unei puteri care până acum nu era bine dispusă pentru Austro-Ungaria.

Dar greutățile ce le întâmpină Bulgaria în Macedonia, poate vor liniști spiritele în România. Dacă Bulgaria nu poate obține victorii în contra sârbilor și grecilor, atunci puterea Bulgariei nu mai poate fi periculoasă pentru România. Atunci echilibrul există și fără intervenția armatei române.

[...]

Dacă Rusia a dat garanții Bulgariei, nu se știe. Dacă Românii ar putea vedea ce rău a făcut urmând sfaturile triplei Înțelegeri, ar fi bine.

Întru cât privește pe Bulgaria, ea a făcut o politică imprudentă și dacă războiul se prelungește, aceasta-i va fi fatal. Poate că nota circulară de astăzi¹⁹ e primul semn, că începe a o pricepe”²⁰.

Referitor la așteptata, de toată lumea, acțiune a României în Balcani, ziarul Reinickerdorfer generalanzeiger” scria în data de 16 iunie 1913: „Nu cu totul neașteptat a ieșit România deodată din rezervă, pe care a observat-o până acum. În mare parte a domnit părerea, că România ar fi mai curând dispusă, de a merge cu Bulgaria mână în mână. Bine înțeles nu fără folos, și aci trebuie căutată explicațiunea acestei schimbări de atitudine. Bulgaria prea s-a preocupat în concesiunile sale, și aceasta a produs supărare în România. Protocolul de la Petersburg a produs o nemulțumire care a rămas latentă, cât timp s-a mai putut nutri speranța că echilibrul din Balcani, nu se va schimba în detrimentul României. Concesiunea anexării Silistrei la România, care după eșecul conferinței de la Londra, s-a cerut ca un fel de recompensă pentru România se arată după textul protocolului de la Petersburg, ca foarte minimală. Acum se ivește o indignare, care a cuprins toate cercurile politice și nepolitice românești.

La început dezideratele României, s-au îndreptat spre o cedare de teren la Marea Neagră și rectificare la graniță, și aceste cereri au fost aprobate de Austro-Ungaria. De abia micile concesiuni pe care le-a făcut Danef, a făcut România să ceară posesiunea Silistrei. Începând de aici, rectificarea graniței și coasta mării au fost lăsate la o parte și Silistra a fost lozinca, împrejurul căreia s-au strâns toate partidele. România a fost aceea care, a emis propunerea, ca diferendul să se tranșeze la Petersburg, deoarece acolo erau adunate toate actele. Ar fi nedrept, de a nu recunoaște că, cabinetul român, nu ar fi depus toată abilitatea și puterea, spre a apăra interesele române și de a economisi țării, toate cheltuielile unei mobilizări.

Chiar dacă România ar fi mobilizat, nu se putea motiva mai bine drepturile și cererile sale, și nu s-ar fi adus chestiunii un succes mai mare. Aceasta o știu și politicienii neinfluențați din România, dar nu-i satisface și opinia publică a cerut o acțiune mai energică. S-au ivit trei idei diferite. Una țintind la o împăcare cu bulgarii; a doua pentru o unire cu Serbia și Grecia, ceea ce e privită cu mai multă simpatie, și a treia tinde la încorporarea României în Uniunea Balcanică, „ca a cincea roată la car” după cum s-a exprimat un politician român răutăcios”.

Se pare că guvernul român s-a decis pentru punctul al doilea. S-a făcut oficial declarații Marilor Puteri, că România nu mai poate sta nepăsătoare cu arma la picior, în cazul unui nou conflict balcanic și că trebuie socotită intervenția ei imediată. În această intențiune, guvernul român a fost îmboldit de către miniștrii Rusiei și Franței la București. Prin intervenția României, și amenințarea ei de a intra în Bulgaria,

¹⁶ Idem.

¹⁷ *Ibidem*, f. 10 verso.

¹⁸ Idem.

¹⁹ Este vorba de circulara guvernului bulgar transmisă Marilor puteri prin care Bulgaria dă asigurări că nu se afla la originea conflictului și că informațiile vehiculate în străinătate sunt false și eronate, iar guvernul bulgar dorește o soluționare pașnică a conflictului.

²⁰ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 3, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 10 verso.

ofensiva bulgară în Macedonia, este cu totul oprită. Ceea ce nu a putut face Rusia, prin citatul drastic în numele panslavismului, a făcut România prin apelul ei, la dreptul de a hotărî asupra viitorului și împărțirii puterilor în Balcani”²¹.

Totodată atitudinea României a provocat uimirea și nedumerirea diplomației Austro-Ungarie: „ce scandal pentru diplomații de la Theresianum. Până la ultimile etape ale carierei lor, aveau credința că România este un satelit al dublei Monarhii, satelit pe care Austria ar fi trebuit să-l analizeze”²² în momentul războiului din Crimeea, și pe care-l scăpase atunci, printr-o neglijență fatală”²³.

În privința ieșirii din neutralitatea „auto-impusă” de România, aceeași sursă menționează că „azi nu se mai contesta că România își rezervă o deplină libertate de acțiune; ea e hotărâtă să împiedice o nouă ruptură a echilibrului Balcanic în detrimentul ei”, iar exacerbarea rolului istoric al României, drept dig în fața panslavismului: „d-voastră sunteți poporul providențial, așezat pe Dunăre pentru a servi drept dig panslavismului”²⁴, era o propagandă austro-ungară, având ca scop menținerea acestei neutralități în favoarea aliatului bulgar și a intereselor dublei monarhii în Balcani.

Cât privește intențiile României în cadrul noului conflict balcanic, ziarul scrie următoarele. „Ea (România).declară că dacă războiul reîncepe, va lua imediat măsurile pentru a se garanta. Nu are să aștepte buna plăcere a învingătorului, pentru a obține compensațiuni. Va lua imediat în stăpânire gajurile necesare. Dar să nu se înșele nimenea, asupra intențiilor sale. În acest moment, ea nu caută o mărire teritorială, ci vrea numai să ia precauțiuni în contra rupturii echilibrului Balcanic și în contra preponderenței bulgare”²⁵. Și într-adevăr, „ce-ar fi achiziția liniei turtucaia-Balcic, de exemplu, în comparație cu o Bulgarie care ar cuprinde Salonicul, monastirul, poate vechea serbie, și care ar amenința să se întindă până la Adriatica_ Astăzi România se află în contra voinței sale, împinsă într-o dilemă: ori să mențină, fie chiar cu forța, echilibrul balcanic; sau să devină satelitul, adevăratul satelit al Austro-Ungariei. Pentru orice român cu bun simț a pune chestiunea, este a o rezolva. Niciun guvern nu ar putea să stea la putere la București, în contra opiniei publice, dacă s-ar subordona interesele naționale cele mai evidente, complezenței pentru diplomația Austro-Ungariei”²⁶. Iar guvernul de la București era condus de Titu Maiorescu, un foarte vechi și bun prieten al monarhiei Austro-Ungare, promotor al ideii unui stat aromâno-albanez²⁷, o federație, idee obișnuită pentru acea perioadă, în zona balcanilor, în mod special, cu o multitudine de planuri de creare a diverselor federații cu conținut mixt în această regiune.

Informațiile primite de Marele Cartier General Român continuă să ofere detalii referitoare la situația politică prezentată de cei mai importanți jucători din presa internațională, care indică spre o influență crescândă a rolului Franței în zona Balcanilor. Astfel în data de 26 iunie 1913 „Le Temps” relatează în articolul „Rolul României”: „România continuă cu activitate mobilizarea sa. De câteva luni prevedea eventualitatea aceasta. Era deci pregătită. Se asigură că la 2 iulie, armata ei cu 330.000 oameni, va putea începe desfășurarea strategică.

Nenorocii bulgari, care plătesc scump nebunia lor intransigentă și agresiunea lor și mai ne bună, vor vedea în acea zi închizându-se peste ei, al treilea clește, care-i va strânge.

România care se părea că, la începutul crizei îi lipsește spiritul războinic, de data aceasta s-a așezat pe un teren sănătos. Cerințele ei teritoriale, trec pentru ea pe un al doilea plan. Ea intervine pentru echilibrul forțelor balcanice și împotriva preponderenței bulgare. Din moment ce Bulgaria în perioada anterioară, n-a ștut să câștige România de partea ei, guvernul din București e în drept să susțină această teză, care constituie pentru ea un interes vital”²⁸. Mobilizarea armatei române este prezentată în continuare drept o afirmare de principii: „aceste principii sunt acele ale unei orientări politice noi, nu numai în Balcani, dar și în Europa”²⁹, iar „poporul român ia armele strigând: „Trăiască Franța!”³⁰, în condițiile în care „o stranie fatalitate face ca de 10 luni încoace, evenimentele balcanice cu toată dezvoltarea lor incoerentă, aduc toate foleose Triplei Înțelegeri. Nimeni n-are dreptul să pretindă , că Tripla Înțelegerere a turburat apa, pentru ca să pescuiască în ea. Dar nimeni nu poate contesta că, dispariția Turciei mai întâi, unirea României, Greciei, Serbiei și

²¹ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 3, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 11. Articolul „România și Orientul”, publicat în „Journal des Debats”, 18 iunie 1913.

²² Un plan mai vechi, datând din a doua jumătate a secolului XVIII, ce-i drept anexarea trebuia să fie efectuată de Austria și Rusia, cele două imperii pregătind o variantă românească a „împărțirii Poloniei”, plan ce a reușit în acea perioadă doar prin anexarea Bucovinei de Nord (partea de nord a Moldovei) în anul 1774..

²³ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 3, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.11.

²⁴ Idem.

²⁵ Idem.

²⁶ Idem.

²⁷ <http://www.hetel.ro/index.php/2011/01/1365/>

²⁸ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 3, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.12.

²⁹ Idem.

³⁰ Idem.

Muntenegrului apoi, nu schimbă condițiile generale ale politicii europene. Trebuie să ținem seama, și încă mare seamă de această schimbare, despre care oareși-care Puteri se vor îngriji”³¹.

Cu o zi înainte, 25 iunie, ziarul „Militarische Rundschau” afirma în articolul intitulat „Concentrarea armatei române” că scopul acțiunilor românești în cadrul evenimentelor noi din Balcani era „a împiedica hegemonia bulgarilor în Balcani”³², scop ce putea fi atins „oprind pe bulgari să înfrângă armatele sârbești și grecești, iar pe de altă parte anexând o parte din teritoriul bulgăresc, și anume până la linia Rusciuk-Varna.

Deși ambele intențiuni ale României, s-ar putea realiza, prin înfrângerea armatei bulgare, totuși România va avea poate dorința, să ocupe imediat teritoriul bulgăresc, la care aspiră, și să stabilească astfel un fapt împlinit”³³.

Totodată informațiile obținute de Biroul C, Secția a II-a a M.C.G. menționează că „La Nicopoli populațiunea bulgară a fost anunțată că conflictul român-bulgar a fost aplanat, satisfăcându-se cererile României” și că în capitala Bulgară „se vestește că populațiunea este consternată, de întorsătura pe care au luat-o evenimentele și mai ales operațiunile militare. Toată lumea acuză pe politicieni, că prin nepriceperea lor au provocat catastrofa actuală”³⁴.

Mobilizarea trupelor românești a produs efecte atât la vecinii bulgari, întreaga zonă balcanică, cât și la nivel internațional. Astfel în Bulgaria, chiar dacă, potrivit analizei Biroului C, „mobilizarea armatei române, nu e considerată decât ca un mijloc de presiune, pentru ca guvernul bulgar să renunțe la pretențiile sale față de sârbi și greci, iar nicidecum nu s-ar vedea în această operațiune tendința, ca ulterior să întreprindă și vreo acțiune militară contra Bulgariei”³⁵. Potrivit telegramei atașatului militar român la Sofia, spre exemplu, ministrul bulgar al instrucțiunii publice „taxează drept moft mobilizarea armatei române, necrezând în vreo intervenire”³⁶, însă pentru „populațiunea mărginașă Dunării și care în majoritate este alcătuită din Români, mobilizarea României a produs o impresie adâncă”³⁷. Totuși, sursele de informații românești indicau asupra faptului că acțiunea românească, i-a făcut pe bulgari să ia „măsuri de pază în lungul frontierei, atât pe Dunăre, cât și în Dobrogea, refăcând în același timp vechile întărituri turcești, ale cetăților Rusciuk, Sistov, Nicopole, Lom Palanca, Vidin”³⁸.

În data de 21 iunie 1913 ziarul „Neue Freie Presse” făcea o analiză a mobilizării efectuate în România, încercând să răspundă la o serie de întrebări legate de campania ce ar trebui să înceapă: „Legea română pentru organizarea armatei, prevede 7 ani de serviciu în armata activă, 10 ani în rezervă și 4 ani în miliții. Din cei 7 ani de serviciu din armata activă, 2 ani sunt de serviciu sub arme, iar 5 ani în completare. Acum au fost chemate contingentele 1906-1910, de unde reiese că mobilizarea generală ce s-a ordonat se referă numai la armata activă. Armata activă constă în timp de război din 5 corpuri de armată, cu un efectiv total de cel puțin 250.000 oameni, față de un efectiv la hrană de cel puțin 300.000 oameni. Oamenii disponibili aflați în cele 10 contingente de rezervă, formează un rezervor de forțe de peste 400.000 combatanți, care pot fi întrebuițați pentru consituirea de unități de înlocuire. Din faptul că mobilizarea cuprinde numai 5 contingente ale armatei active (afară de cele două de sub arme), se poate vedea că, România vrea să întrebuițeze în război numai o parte din forțele poporului ei. Poate că aceasta ar îndreptăți a se crede, că cel puțin deocamdată România nu se gândește a participa în mod activ la lupta dintre foștii aliați”³⁹. Iar mobilizarea potrivit calculelor publicației ar trebui să se încheie pe la jumătatea „a doua a lunii iulie, stil nou”⁴⁰, iar armata română „să se afle pe zona de adunare de lângă Dunăre, de la regiunea Sud-Vest de București, până la Vidin, gata să execute trecerea fluviului”⁴¹.

În data de 3 iulie 1913 ziarul rus „Ruskoie Slovo” din Moscova publica o telegramă sosită de la Sofia în care se menționa că pretențiile grecești și cele sârbești sunt exagerat de mari, fapt ce „împiedică acceptarea definitivă a intervenției rusești, totuși sferile diplomatice rusești speră ca în curs de câteva zile, se vor putea modera cererile și se va ajunge la formula definitivă a armistițiului, după care vor merge la conferința de la Petersburg cei 5 primi-miniștri balcanici, după ce vor fi procedat la demobilizarea parțială”⁴². Pentru moment în telegramă se prezintă următoarele propuneri generale pentru încheierea păcii: Serbiei: Valea Vardarului, Greciei: Macedonia, împreună cu Salonic și Seres, României: noile granițe strategice

³¹ Idem.

³² *Ibidem*, f.12 verso.

³³ Idem.

³⁴ *Ibidem*, f. 13 verso.

³⁵ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.1.

³⁶ Idem.

³⁷ Idem.

³⁸ Idem.

³⁹ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.2.

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Idem.

⁴² Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.16 verso, f 17.

Turtucaia-Balcic.” Totodată se menționează că aceste condiții sunt foarte greu de acceptat de partea bulgară, din care motiv ideea că „cu ajutorul Austriei ar putea crea condiții mult mai ușoare”, pare mai plauzibilă⁴³. În tot acest timp „un detașament român a ocupat Varna; detașament destul de însemnat a apărut la Rahova, plecând cu destinație necunoscută în interiorul țării”⁴⁴.

Referitor la acțiunile armatei sale, în data de 5 iulie guvernul român a dat o notă în care „își arăta clar scopul amestecului său în litigiul din Balcani. Acest scop este îndoit. Pro-primò, România vrea să-și asigure în Dobrogea o frontieră strategică, pro-secundo, România nu vrea ca Bulgaria să capete hegemonia în Peninsula Balcanică. Pentru atingerea primului scop, România ocupă linia Turtucaia-Balcic; pentru atingerea celui de-al doilea este decisă să ia parte la împărțirea teritoriilor cucerite de la turci. Pentru a da o greutate necesară pretențiilor sale România a trecut armata sa peste Dunăre nu numai în Dobrogea, ci și în Bulgaria de Nord-Vest”⁴⁵.

Totodată, cel de-al Doilea Război Balcanic pare să primească o dimensiune nouă. Lupta între toți participanții la război se duce nu numai pentru moștenirea teritorială a Imperiului otoman, ci pentru dominația în Peninsula Balcanică: „sârbii și grecii își varsă sângele lor pentru a strivi pe hegemonii bulgari. Ei au atins acest scop. Dar cu nimicirea hegemoniei bulgarilor a răsărit o altă hegemonie care cu siguranță nu este nici după placul sârbilor și nici al grecilor.

Rezultă că cercurile conducătoare din Balcani s-au străduit din răputeri pentru a înființa în Balcani dominațiunea românească.

Hegemonia românească e și de fapt recunoscută. Regele României a primit de la Țarul Ferdinand o telegramă prin care roagă pe cel dintâi să intervină în favoarea încetării grabnice a vărsării de sânge. Regina României a primit de la Regina Bulgariei asemenea o telegramă cu aceeași rugămintă. Ce însemnează aceasta? Bulgaria este invadată de 5 armate: sârbă, greacă, muntenegreană, turcă și română. Monarhul bulgar în dorința de a salva situațiunea nu se adresează nici regelui sârb, nici celui grec, nici Muntenegrului și nici Turciei. El face apel la monarhul român, încredințat că de la voința sa depinde încheierea păcii.

Trebuie să credem că hegemonia României în Balcani va fi recunoscută și de celelalte state afară de Turcia. Căci de fapt România este în momentele de față micul dregător al destinului popoarelor balcanice. Dacă interesele ei îi vor dicta să distrugă de tot Bulgaria, ea este în poziția s-o facă. Împotența Bulgariei față de România este atât de mare, încât trupele române intrate în Bulgaria nu găsesc nici cea mai mică împotrivire. România poate să ocupe orice punct în Bulgaria fără să verse o picătură de sânge. Dacă România ar găsi că pentru interesele sale ar fi folositor ca lupta dintre bulgari și sârbi și greci să continue, această luptă ar dura încă multă vreme. Dacă dimpotrivă România ar găsi folositor ca lupta să înceteze imediat, ea n-are decât să trimită la Belgrad o telegramă scurtă (ceea ce s-a făcut), căci România se găsește cu trupele sale la Vidin?! în imediata vecinătate cu fruntăria sârbească.

Țarul bulgar s-a adresat hegemonului, iar diplomația europeană așteaptă cu nerăbdare ce va zice noul stăpân al Balcanilor. Rolul de care s-a lipsit diplomația unei mari puteri a trecut în mod firesc în mâna unui stat mic ca întindere și populațiune, dar condus de o voință hotărâtă.

... împrejurările nedatorate României îi dau posibilitatea să stea în capul popoarelor balcanice. Ea este astăzi hegemon de o oră. De ea depinde însă să prelungească această situație pentru mai multă vreme. Pentru moment România apare în Balcani drept avangarda Austriei. Ea strălucește în Peninsula Balcanică ca o lumină de reflex.

Austria a declarat că nu va admite încheierea păcii între sârbi și bulgari dacă condițiile ar fi contrare intereselor sale. Aceeași declarație a făcut acum România. Punând alături aceste două declarații vedem că sunt două instanțe de verificare a păcii în Balcani: română și austriacă. României i se poate atribui denumirea de hegemon onorific dar rolul de instanță fără drept la apel în Peninsula Balcanică vrea să și-l asume Austria”⁴⁶. Însă la câteva zile, în data de 13 iulie 1913, Rusia face un demers la Belgrad și Atena, „insistând asupra necesității de a se încheia armistițiul din cauza stării critice a Bulgariei”, demers ce a fost urmat de un altul „identific din partea Austro-Ungariei”⁴⁷, cu atât mai mult cu cât căderea capitalei bulgare Sofia, „ar determina fără îndoială și prăbușirea dinastiei” bulgare⁴⁸ filo-austriece.

Între timp Armata Română își continuă înaintarea. Despre cum se desfășura în mod obișnuit, zilnic, marșul în toată complexitatea sa, aflăm din Ordinul de Operațiuni pentru ziua de 6 iulie 1913 dat de Corpul II Armată, Divizia a 4-a, semnat de comandantul generalul Gheorghiu:

1) Corpul II Armată continuă mâine marșul spre sud.

⁴³ Idem.

⁴⁴ Idem.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 31 verso. Articolul din ziarul „*Novoie Vremea*”, numărul din 7 iulie 1913.

⁴⁶ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 31 verso, f. 32.

⁴⁷ *Ibidem*, f.33.

⁴⁸ Idem.

În acest scop Divizia a 4-a se va pune în marș mâine dimineată pe direcțiunea: Lucovița, Clava, Coenare, Ceamarovța.

2) Ordinea de marș a Diviziei va fi aceeași ca în ziua de 5 iulie. Divizionul de obuziere care se pune sub ordinele Diviziei va lua loc în coloana înapoia Regimentului 2 Artilerie.

Compania 2-a Pionieri va lua loc înapoia vârfului avangardei cu misiunea de a repara drumurile și podurile unde sunt stricate punându-le în bună stare, la nevoie va face rechiziții de oameni și materiale.

3) Ora plecării din cantonament va fi:

Pentru trupele cantonate la Brenița ora 8 a.m.

Pentru trupele cantonate la Lucovița și cele de la Staverț la ora 6 a.m.

4) Pe timpul marșului se va da halte din oră în oră la câte 15 minute.

5) Pentru seară trupele vor staționa în modul următor:

Avangarda la Ciamacofța.

Brigada 8-a Infanterie, Regimentul 2 Artilerie și Divizionul de obuziere la Coenare.

Ambulanța Divizionară, Coloana volantă de brancardieri și divizionul de coloane de muniții la Clava.

Cartierul general al Diviziei și Escadronul de ștafete la Ceamacofța.

6) Regimentul 6 Vânători va supraveghea pe timpul staționării prin posturi toate drumurile care vin de la sud și sud-vest.

Brigada 8-a Infanterie va supraveghea de asemenea prin posturi drumurile ce vin de la vest.

7) Aprovizionarea se va face prin rechiziții făcute de către ofițeri ai corpului plătite cu bani gata luând chitanțe pentru sumele plătite: numai în caz de absolută imposibilitate se va adresa serviciului Intendenței al Diviziei.

Corpurile vor avea grijă ca întotdeauna să aibă de rezervă asupra lor o zi de hrană pe picioare.

8) Bolnavii grei și cei care cer o îngrijire îndelungată se vor evacua la Ambulanța Divizionară cu căruțe de rechiziție prin îngrijirea medicilor de Regiment.

9) Raportul la ora 6 p.m. la cartierul General al Diviziei⁴⁹.

În data de 7 iulie 1913 ziarul „Wiener Tagblatt” scrie: „Rolul României ca prima putere la porțile orientului, îi este dat prin împrejurări naturale, și ea și-l va menține din toate puterile sale. Scopul principal al acțiunii sale militare întreprinse, este pe lângă obținerea unei linii strategice de frontieră, indispensabilă către Bulgaria, și asigurarea echilibrării forțelor în Balcani. Dacă în astfel de condiții, politica României a decis să puie obstacol creșterii nemoderate și tendinței de hegemonie a Bulgariei, natural n-are nici vre-un interes să dorească o prea mare slăbiciune și îmbucătățire a acestei țări; cum de altfel se și poate stabili prefectul unison dintre concepția politică română și austro-ungară. România are dorința, ca Bulgaria să ocupe în familia popoarelor balcanice rangul cuvenit, și dacă Bulgarii se mulțumesc cu rolul ce merită și vor fi în stare să înțeleagă realitatea, România nu le va face nicio greutate, pentru restabilirea bunelor raporturi de vecinătate⁵⁰.”

În timp ce înaintarea Armatei Române continuă, corespondentul ziarului „Le Journal” la Sofia este martor la evenimentele ce aveau loc în capitala bulgară și printre altele, în data de 4 iulie 1913, relatează următoarele: „Expediind această telegramă, o încredințez pazei ofițerilor români, prin mâinile cărora va trece în mod inevitabil. Ei sunt stăpâni acum pe toate liniile telegrafice, prin care pot încerca să comunice cu Franța⁵¹. Același corespondent continuă descriind situația de la fața locului: „Orice luptă e imposibilă. Chiar geniul lui Napoleon s-ar fi găsit neputincios față de o situațiune, ca aceia la care Bulgaria se vede azi împinsă. Nicio evoluțiune repede, nicio manevră fulgerătoare nu e posibil în aceste regiuni muntoase, unde drumurile sunt rare și căile ferate rudimentare; în aceste localități unde armata și convoiuri se scurg încet, și pot spune picătură cu picătură, prin strâmtori înguste sau pe căi ferate cu o singură linie.

Armata bulgară întreagă, concentrată astăzi în mod formidabil față de Greci și sârbi, are deplină încredere că-i poate învinge. Moralul ei nu a scăzut. Dacă ar sosi la Sofia știrea că, combinațiile politicii și diplomației, au oprit în marșul lor coloanele românești, falangele bulgare s-ar vedea repezindu-se înainte. Dar, în momentul când scriu, nicio indicație, cel puțin din câte știu, nu permite speranța, că așa va fi. Armata română interceptând căile ferate și paralizând serviciul de aprovizionare al armatei bulgare, ale cărei principale depozite se găseau în regiunea Varna, îi dă lovitura fatală. Nicio combinație nu se mai poate face de Statul Major bulgar, ale cărui trupe amenințate în spate se află în pericol să fie lipsite de hrană și de toate lucrurile trebuincioase continuării operațiunilor de război⁵².”

⁴⁹ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *Saint Georges*, Arhiva general-adjutant Constantin M. Coandă, Războiul Balcanic 1913, f.50.

⁵⁰ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.15.

⁵¹ *Ibidem*, f. 15 verso.

⁵² *Idem*.

Correspondentul „Le Journal” indică asupra cauzelor ce au dus Bulgaria în această situație de dezastru pe toate planurile, situație de care doar bulgarii se făceau vinovați: ...”au pregătit furtuna care astăzi se dezlănțuiește asupra lor.

Admit că au avut după primele lor victorii, o criză de orgoliu, care i-a adus să considere cu un dispreț excesiv pretențiunile tuturor vecinilor. Afară de aceasta, au lucrat mult timp cu o mare neprevădere, prezumpțiune și, să spunem cuvântul, cu o mare ingratitude față de Rusia, căreia îi datoresc existența lor.

Toate acestea sunt adevărate și mulți dintre ei le admit. [...] Prin aceasta arbitrajul Țarului Rusiei s-ar fi putut exercita cu toată echitatea și mărinimia. [...] Intervenția armatei române singură, oprește pe bulgari de a combate; iar românii urmează marșul spre Sofia în tăcere, fără milă, fără luptă și fără să se știe aci nimic, absolut nimic despre intențiile Cabinetului din București.

Țarul Ferdinand, care ieri trimisese o depeșă grabnică Țarului Nicole, a telegrafiat astăzi Regelui României, ca să-l întrebe în ce condiții ar consimți să oprească mișcarea armatelor sale. [...] Deja atitudinea ei a grăbit căderea Cabinetului filo-rus a lui Danef; de ieri dimineață criza ministerială este deschisă în inexprimabila zăpăcire a conștiințelor și inimilor, în amara deznădăjduire a unui popor, zdrobit prin fatalitate și prin nedreptate. [...] Se vorbea ieri de constituirea unui cabinet austro-fil, care înțelegându-se cu Austria și iscălimd cu ea o convenție militară, ar fi putut obține, se spunea, protecția acestui imperiu și intervenția sa peremptorie pe lângă România. Dar oare e sigur, că Austria ar primi o solidaritate compromițătoare, și ar adopta o atitudine ostilă față de România?

E permis să ne îndoim de aceasta. Pentru salvarea țării, se pricepe că patriotismul bulgar ar încheia, dacă ar fi posibil o alianță și cu dracul, dar chiar dracul rămâne ascuns și tăcut, iar românii înaintează mereu, și astfel combinația austro-filă pare pentru moment să nu fi reușit și se prevede acuma formarea unui cabinet de concentrare, în care toate partidele ar fi prezentate⁵³.

Este de reținut faptul că această analiză asupra situației este făcută ținând cont de situația la fața locului, în mediu bulgar, redând starea de spirit din sânul populației, în condițiile în care, pe teritoriul Bulgariei nu mai circulă niciun fel de informații, căci așa cum spune reprezentantul „Le Journal”: „nu primim de mai multe zile nici scrisori, nici ziare. Nu știm nimic de ceea ce se petrece între Marile Puteri. Nu știu ce se spune la Londra și ce se gândește la Paris, nici ce informațiuni vă sunt trimise din Grecia, Serbia sau chiar din România, privitor la faptele întâmplare pe teritoriul bulgar și în diferitele regiuni unde beligeranții se află față în față. Știrile nu ne parvin decât pe bucățele, sub o formă fragmentară și cu stranii întârzieri. Aici nu ne sosesc decât zvonuri: câte o dată Austro-Ungaria mobilizează, altă dată Împăratul Germaniei oferă arbitrajul său. Ce știm noi? Ce putem să știm?”⁵⁴, concluzionând „realitatea este așa de sinistă, ea era acum câteva zile așa imposibilă de prevăzut, încât nimeni nu a ajuns încă să o privească așa cum este”⁵⁵.

Interesantă pentru desfășurarea evenimentelor este următoarea informație privind starea de fapt de la Sofia, descrisă cu o oarecare bravadă de martor, în momentul în care armata română se afla la o zi distanță de capitala bulgară, căreia așa cum vom vedea „s-a hotărât să nu i se opună niciun fel de rezistență: „Vă închipuiți această capitală cu palatul ei Regal, cu Ministerul ei de Război, cu Statul Major, în plină activitate ziua și noaptea, luminată strălucitor, serviciile de intenție, spitalele ticsite cu răniți și bolnavi, mii de prizonieri turci, administrațiile, cazarmile forturilor, toate acestea funcționează, toate sunt în plină activitate ca în timpul victoriei, și, totuși, armata română, această armată căreia s-a hotărât să nu se opună nicio rezistență, nu mai este decât la o zi de marș de capitală...”⁵⁶. Într-adevăr, în zona Balcanilor lucrurile se desfășoară foarte ciudat, după o logică a locului, probabil, deoarece correspondentul ziarului „Times” la Sofia arăta că „acolo domnește anarhia care poate duce la revoluție, populațiunea aflându-se sub regim de teroare, toți bărbații valizi fiind concentrați. Invalizii însărcinați cu paza orașului nu pot garanta siguranța publică, furtul și crima la ordinea zilei. Noaptea nimeni nu îndrăznește a se arăta pe stradă; poșta nu vine, ziare nu apar. Din când în când unele ziare oficiale scot mici buletine care conțin numai victorii bulgare. Prețul alimentelor s-a urcat enorm; se așteaptă izbucnirea foametei. Sofia plină de fugari macedoneni”⁵⁷.

Informațiile sosite de la ministerul de Război român la Marele Cartier General, sporesc și mai mult misterul acestei „decizii bulgare de a nu opune vreo rezistență”, deoarece o telegramă expedită din Sofia la o ambasadă străină la Constantinopol și transmisă părții române, spune că „dintr-un moment în altul se așteaptă o întâlnire între trupele noastre și cele bulgare la N. de Plevna”, iar o altă știre în curs de verificare la

⁵³ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond secol XX, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.16. Sublinierea există în text.

⁵⁴ Idem.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 16 verso.

⁵⁶ Idem.

⁵⁷ *Ibidem*, f.20 verso.

acea dată era că generalul Savof, înlăturat în urmă cu 7 zile de la conducerea armatei ar organiza în regiunea Șumlei o armată cu un efectiv de 60.000 de oameni pentru a ataca Corpul 5 Armată”⁵⁸.

La Sofia în locul guvernului filo-rus al lui Danef, se instaurează guvernul liberal, al lui Radoslavoff⁵⁹ confirmat de Țarul Ferdinand în data de 8 iulie 1913 prin ucaz regal, iar la București s-a trimis de urgență o telegramă, prin care România era asigurată că „Bulgaria e hotărâtă să facă sacrificii și să cedeze linia Turtucaia-Balcic, spre a reînnoi vechile relațiuni”⁶⁰. Guvernul liberal „e foarte optimist și speră că până azi toate punctele în discuție vor fi înlăturate. Populația se bucură sincer de schimbarea cabinetului și deputații filo-ruși au spus, că vor fi cei dintâi, care vor aplauda în Sobranie”⁶¹, când se va reuși ca Bulgaria să scape din actualele primejdii politice”⁶².

Chiar dacă entuziasmul în rândul armatei, populației civile era mare, iar speranțele revenirii „la propunerea Rusiei de mai înainte, relativă la crearea Macedoniei autonome, fiindcă și Anglia a intervenit pentru aceasta”, cele două țări aflate în conflict urmând să cadă de acord cu aceste două propuneri⁶³, în aceeași zi „Berliner Tagblatt” informează direct din București următoarele: „România a trimis astăzi răspunsul la nota bulgară. Ea cere o renunțare expresă din partea Bulgariei la linia Turtucaia-Balcic, pe care nu o conține nota bulgară, precum și declarația precisă, că Bulgaria este gata să încheie armistițiul și pe urmă pace cu toți aliații deodată, iar nu izolat”, iar, „până la sosirea răspunsului va continua înaintarea trupelor române”⁶⁴.

În aceeași zi, 8 iulie 1913 „Guvernul bulgar a comunicat astăzi dimineață că a acceptat condițiile românilor. Deci toate părțile beligerante vor încheia pacea simultan. Până la semnarea păcii preliminare s-a decis un armistițiu de 4 zile, în care timp Bulgaria trebuie să demobilizeze. Delegații statelor balcanice se vor întâlni pe vasul de război român „Ștefan cel Mare”⁶⁵. „Frankfurter Zeitung” suplimentează informația cu următoarele: „Tocmai a sosit declarația României că acceptă propoziția Turtucaia-Balcic. În caz că îndeplinirea se garantează de o mare Putere. Austro-Ungaria a luat garanția”⁶⁶. Între timp Enver-bey, în fruntea cavaleriei turce era deja în fața Adrianopolului⁶⁷, ale cărui scopuri erau foarte precise: „Enver-bey caută să cucerească Adrianopolul”, să „readucă la Constantinopol, sau să distrugă tunurile de la Adrianopole care reprezintă 60 de milioane. În sfârșit Enver-bey vrea să doboare celebra moschee Selim din Adrianopole, pe care bulgarii au transforma-o în biserică creștină”⁶⁸, însă cum menționa ziarul „Neues Wiener Tagblatt” „... nu există nici bani, nici mijloace de subzistență pentru întreținerea unei armate de 150.000 oameni...”⁶⁹. Trebuie de precizat că în acea perioadă Adrianopolul o cetate puternic fortificată și potrivit rapoartelor militare de atunci, „cuprinde o linie întărită pentru infanterie și baterii intermediare depărtată de oraș la 3 km în sectorul de est și la 8 km spre nord și vest. Unele din lucrări (pe frontul Vest și Nord) au și construcții de zidărie și beton (cazematate, contraescarpe, localuri), altele însă (mai ales pe frontul de Est) nu sunt făcute decât din pământ și unele spre Sud trebuie a se ridica la mobilizare.

Dezvoltarea totală a perimetrului fortificațiilor este de 35 km.

Cetatea are 180 tunuri de 8,7 cm; 12 tunuri de 10,5cm și 21 cm). Deosebit mai are o rezervă de 18 tunuri de 10,5 cm cu tragere repede și 18 obuziere de 15 cm cu tragere repede.

[...]

În sectorul dintre Marița și Tundja (la N-V) cetatea Adrianopole are 124 piese din care 52 sunt de calibru mai mare, iar în sectorul de Nord și Est (din Tundja) în Marița sunt 100 piese din care 40 de piese de calibru mare”⁷⁰.

Revenind la subiect, exact în acel moment un corp de armată românesc era „deja la Orhanie”⁷¹, riscant de aproape de Sofia, iar ziarul progresiștilor liberali „Bulgaria” în nr. 231 medita cu tristețe la

⁵⁸ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.18.

⁵⁹ Radoslavoff – în mod ironic, printr-un joc de cuvinte „rado slavoff” poate fi interpretat în traducere și ca „bucuria slavilor”, „glorie bucuroasă”, „bucuro de glorie” (nota autorului).

⁶⁰ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.20.

⁶¹ Sobranie – parlamentul bulgar.

⁶² Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 20.

⁶³ Idem.

⁶⁴ *Ibidem*, f.20 verso.

⁶⁵ Idem.

⁶⁶ Idem.

⁶⁷ Idem.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 23.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 24 verso

⁷⁰ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *Saint Georges*, Arhiva General Principe D. Soutzo, Evenimentele din Războiul Balcanic, 1912-1913, Buletinul evenimentelor din Peninsula Balcanică de la 5-13 octombrie 1912, f.32.

⁷¹ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.20 verso

sfârșitul lunii iunie, asupra ultimelor evoluții ale situației, făcând apel la civilizație: „Bulgaria a făcut tot posibilul pentru aplanare. Ea s-a decis chiar să-și amputeze ceva numai să curme conflictul balcanic, Bulgaria a făcut totul de asemeni ca să înțeleagă Europa civilizată, că trebuie să aducă neîntârziat pacea generală.

Le-am dat Silistra, oraș curat bulgăresc, însă se vede că nu le este destul ca să cumpărăm pacea europeană. [...] Trebuie să arătăm înaintea că interesele poporului vor rămâne neștirbite. N-are nimeni de ce să se sperie, orășenii și poporul în general, nici nu trebuie să se gândească că armata regulată a dușmanului va trata rău femeile și copiii, ce sunt fără apărare sau că le va risipi averile”. Dar finalul articolului este optimist „momentele prin care patria noastră trece sunt grele. Noi facem apel la toți bulgarii patrioți să aibă încredere în coroană și guvern, căci Marea Bulgarie va rămâne mare până la capăt”⁷².

Presa internațională analizând capacitatea militară a Bulgariei în acest conflict menționa că „singura scăpare pentru Bulgaria este să negocieze imediat cu toate statele interesate: într-adevăr armata bulgară nu mai este capabilă decât pentru o acțiune defensivă. Orice târăgănare ar putea trage după sine catastrofe”⁷³. În analiza făcută de aceeași publicație, „Le Temps” referindu-se la acțiunile de pe teatrul de operațiuni militare spunea că „prinderea brigăzii bulgare de către cavaleria română între Lom-Palanka și Vrața, dovedește că statul major din Sofia nu luase în serios concentrarea românilor de-a lungul Dunării. În realitate însă 3 corpuri de armată, poate chiar 4, au fost înșirate pe malul stâng al Dunării spre Corabia și T-Măgurele. De acolo, trupele române înaintează în direcția Vraței și Plevnei. Progresarea lor prudentă dar neîntreruptă, simbolizează perfect sistemul politic urmat de România. Pe de o parte statul major român se mărginește a da operațiunilor caracterul unei simple ocupațiuni; pe de altă parte însă; diplomația română rămâne legată de acțiunea sârbo-greacă și refuză a semna un armistițiu separat”⁷⁴. Și în concluzie: „de aici reiese că armata română este astăzi un instrument de pace mult mai eficace ca toate mijloacele puse în joc de cancelariile europene.

Amenințarea română încetează de a fi abstractă și devine din ce în ce mai efectivă, cu cât armatele române se apropie de Sofia. [...] ... generalul Kutincef, care a pierdut deja 7000 oameni, făcuți prizonieri de trupele române nu poate acoperi decât trecătoarea Gingi.

Cât despre șoseaua din Valea Iskerului, trecătoarea Arabi-Konak și localitatea Ohranie, ele sunt deschise și nimic nu poate împiedica pe români de a înainta până la Sofia”⁷⁵, astfel încât, în asemenea împrejurări „nu mai este pentru Bulgaria decât o scăpare: a încheia imediat pacea”⁷⁶.

În data de 10 iulie ministrul de externe bulgar Ghenadieff în declarația sa referitoare la restabilirea păcii în Balcani, făcea apel la „Europa cultă”, recunoscând, în sfârșit, și dreptul României de a participa la discuțiile privitoare la afacerile Balcanice”⁷⁷: „Locul unde se vor urma tratativele, este acela care îl va desemna cabinetul din București, iar noi dorim ca la tratarea păcii generale din Balcani, să participe și România, căci numai astfel se va stabili în frământata peninsulă balcanică o situație trainică de pace. De aici încolo trebuie să avem ca normă de urmat, că interesele poporului bulgar vor fi mai bine apărate numai atunci când vor face parte din interesele generale ale Europei culte, supunându-se acelei solidarității superioare ale civilizației, atât de bine numit patriotism european.

Deoarece toate cerințele formulate de guvernul român s-au împlinit, în Sofia se așteaptă o imediată încetare a înaintării armatelor Române”⁷⁸. În același timp, ziarul „Berlinertagblatt” informa că „Regele Ferdinand a trimis o nouă telegramă Regelui Carol al României, prin care îl roagă, ca el să intervină la greci și sârbi pentru încetarea vărsării de sânge”⁷⁹. Însă „guvernul său întârzie încă a da notelor sale diplomatice forma precisă așteptată de români și fiind încă nelămurite în ceea ce privește extinderea frontierei”⁸⁰. Dar Bucureștii considera că „tratativele asupra suspendării de arme, se crede că vor putea avea loc, vineri, sâmbătă și duminică la Niș”⁸¹, în prezența tuturor forțelor implicate în conflict, chiar dacă „Pester Lloyd” din

⁷² *Ibidem*, f.21.

⁷³ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 31, ziarul „Le Temps”, articolul „acțiunea diplomatică”, din data de 8/21 iulie 1919.

⁷⁴ *Idem*.

⁷⁵ *Idem*.

⁷⁶ *Idem*.

⁷⁷ În cadrul Conferinței de la Londra, a celei de la Petersburg ce au avut loc în anul 1913 opinia și doleanțele României în problemele legate de problemele existente în Peninsula Balcanică, referitoare la împărțirea fostelor teritorii ale Imperiului Otoman în zonă, cât și așteptările ce le avea în „chestiunea aromână” nu au fost ascultate, ba chiar ignorate, de fiecare dată România a fost sfătuită să aștepte, așa cum a și făcut pe parcursul conflictelor balcanice din anii 1912-1913, până la încălcarea de către Bulgaria a înțelegerilor de la Petersburg la finele lunii iunie 1913, acționând cu scopul instaurării hegemoniei sale în Balcani.

⁷⁸ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 23.

⁷⁹ *Ibidem*, f.23 verso.

⁸⁰ *Idem*.

⁸¹ *Idem*.

data de 10/23 menționa că „se observă în Belgrad o oarecare nervozitate provocată prin faptul că România nu pare dispusă a se face instrumentul ambițiilor sârbești, ci dorește a lucra ca un element ponderator”⁸².

În aceeași zi 10/23 iulie 1913 „*Frankfurter Zeitung*” prezintă situația pe câmpul de luptă, afirmând că „...Sofia se află aproape împresurată din toate părțile. La N-V trupele române au ocupat trecătorile dintre Berkovița și Sofia așa încât accesul capitalei bulgare este deschis regimentelor române, dar totodată oprit pentru trupele sârbești, care au înaintat deja până dincolo de Belogradic”⁸³, iar „*Militarische Rundschau*” arată că „... nu se ascunde temerea că înaintarea mai departe a românilor ar putea aduce capitularea trupelor bulgare”⁸⁴. Cu o zi înainte în data de 9 iulie 1913, „*Kolnische Zeitung*”, bazându-se pe informații sosite de la Sofia spunea că „înțelegerea cu România pentru încetarea marșului înainte, încă nu s-a putut obține; se crede că trupele românești rămân în apropierea Sofiei, pentru a influența atitudinea Bulgariei la discuția de la Niș. Capul trupelor e încă la coasta de Sud a Balcanilor, la Arab Konak. Astăzi au fost trimiși înapoi 3 călăreți, prinși de comitajii bulgari din Balcani, care călăreți aparțineau unui regiment de călărași, li s-au dat caii și echipamentul înapoi”⁸⁵.

În sfârșit în data de 10 iulie, ora 9,45 a.m. ministrul de externe bulgar Genadieff a trimis o telegramă oficială adresată lui Titu Maiorescu, Președintele Consiliului de Miniștri din România:

„Am onoarea de a confirma primirea depeșei telegrafice a Excelenței Voastre, expedită ieri din București și primită la Sofia astăzi, prin intermediarul Excelenței sale Ministrul Italiei.

Declar în numele guvernului bulgar, că suntem de acord asupra punctelor principale, care vor constitui bazele păcii și că asupra punctelor secundare, nu prevăd nicio greutate, pentru înțelegerea definitivă, care va fi stabilită prin tratatul de pace, fie general, fie special între România și Bulgaria, după preferințele Guvernului regal român.

Guvernul bulgar primește cu grăbire propunerea Excelenței Voastre, ca discuția preliminarilor păcii să aibă loc la București și va numi plenipotențiar în acest scop, precum și ca convorbirile militare privitoare la armistițiul și alte puncte relative, să fie terminate la Niș.

Guvernul bulgar roagă Excelența Voastră să bunăvoiască ai da concursul său, pentru a grăbi concluziunea armistițiului și a pune capăt vărsării de sânge.

Bunăvoința cu care Guvernul Regal român, a răspuns dorinței Bulgariei, vechile sale relațiuni de prietenie și eforturile pe care le face pentru a grăbi încheierea păcii, îmi dau încrederea că Excelența Voastră, va bunăvoi să ne ajute ca să atingem repede scopul eminentemente umanitar, care e încetarea ostilităților.

Binevoii a primi, Domnule Ministru, asigurarea celei mai înalte considerațiuni”⁸⁶.

În aceeași zi, 10 iulie, „Agenția Română” informa din Belgrad: „Trimiterea de parlamentari la Pirot și Niș și recente tratative, n-a oprit cursul operațiunilor. Ieri⁸⁷ și astăzi luptele s-au continuat aproape în toate direcțiile. Ieri pe la orele 3 înspre Taravoselovo și înspre înălțimile de la Bregalnița, trupele bulgare au deschis un foc viu de artilerie contra aripei noastre drepte începând să recucerească pozițiunile pierdute. După un atac de noapte infanteria și artileria noastră au izgonit pe dușmani și apoi au domnit liniștite pe toate fronturile. Luptele s-au dat și lângă Egri-Palanka, dar ele nu au importanță; se întindeau însă de la Patrivita până la muntele Ostogovo. Trupele bulgare au fost respinse în vreme ce sârbii ocupau satele Smala, Kirikloria, dușmanul continua să atace vechea graniță de la Pirot, pun unde au trecut ieri parlamentarii bulgari. Bulgarii de pe țărmul drept al Nișavei, au deschis un foc slab de artilerie, contra avangardei noastre. Atacul n-a izbutit. Una din coloanele noastre, pornind de la granița de la Knajevaț a sosit ieri în fața satului Pelașnița, la 6 km de la Belogradic. În cursul zilei de ieri s-a apropiat și mai mult de această localitate. Pe de altă parte trupele din Zaicear au sosit la Boenitza prin 2 direcții și dușmanul a trebuit să se retragă. Bulgarii au atacat astăzi frontul nostru Bukavaglava-Pricelit-Tsaritse și muntele Milesvaya, dar au fost respinși”⁸⁸.

A doua zi, în data de 11 iulie prim-ministrul Radoslavoff a făcut o declarație guvernamentală, urmată de cea a lui Genadieff, care printre altele menționa că demersurile făcute pe lângă guvernul român și răspunsurile primite au confirmat convingerea bulgară că se dorește o soluționare grabnică a conflictului „între două popoare, între care trecutul și interesele comune sunt de natură a întreține cea mai mare armonie”⁸⁹ și că „această armonie naturală, va putea găsi, cu toate neînțelegerile din urmă, exprimarea sa într-o amiciție politică solid statornică. Pentru a ajunge la această prietenie, Bulgaria a făcut sacrificii necesare”⁹⁰.

⁸² *Ibidem*, f. 24 verso.

⁸³ *Idem*.

⁸⁴ *Idem*.

⁸⁵ *Ibidem*, f.25.

⁸⁶ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 25.

⁸⁷ 9 iulie 1913 (nota autorului).

⁸⁸ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f.28 verso.

⁸⁹ *Ibidem*, f.27.

⁹⁰ *Idem*.

Totodată în declarația lui Genadieff își face simțită prezența influența diplomatică a Rusiei și a Franței: „La invitațiunea făcută de către guvernul Rus, noi am trimis la Niș doi delegați, care vor începe negocierile de pace. Am răspuns nu numai poveșilor binevoitoare ale Europei, dar în același timp realismului unei decizii prețioase, de prima dată luată de guvern, căci noi prețuim că ea răspunde dorinței poporului bulgar și intereselor superioare ale Bulgariei”, cu intenția fermă și sinceră „de a încheia o pace onorabilă”⁹¹, și indiferent de „cât de mare ar fi dreptul Bulgariei, ori cât de mari ar fi calitățile poporului bulgar noi prețuim că interesele noastre vor fi cu atât mai bine salvate cât timp ele vor face parte din interesele Europene, și când noi vom asculta la acea solidaritate de civilizație, pe care ministrul de externe francez a numit-o „Patriotismul Europei”⁹².

Între timp armata română păstra pozițiile ocupate, astfel în raportul informativ din data de 12 iulie 1913 se menționa că „pentru moment, detașamentele înaintate, care stăpânesc ieșirile de la Sud ale trecătorilor din Balcani, s-au oprit pentru a da timp grosului armatei să micșoreze distanța ce o separă de ele și să se grupeze în vederea evenimentelor acțiunii.

Convoiu capturat de divizia călăreață din Osicovița, cuprindea vreo 4000 de arme din depozitul trupelor din Nicopoli pe care bulgarii le transportau la Sofia, pentru a nu fi capturate de trupele noastre trecute peste Dunăre la Corabia”⁹³.

Toate Marile Puteri nu aveau divergențe în a recunoaște linia de frontieră Turtucaia-Dobrici-Balcic, ca aparținând României, în acest sens „Wien Tagblatt” scria în data de 12 iulie: „Frunția cerută de România și ocupată chiar, Turtucaia-Dobrici-Balcic, este recunoscută regatului Român, fără rezervă, de către toate Marile Puteri. În astfel de condiții România e menită să intervină ca mediatore și e de nădăjduit că explicațiile sale la Belgrad și Atena să fie încununuate de succes și în prim rând să se obțină încheierea armistițiului, care pare foarte apropiat”⁹⁴. În plus Marile Puteri au convenit să aibă aceeași poziție în problema balcanică: „se vor feri a întreprinde vreo acțiune izolată și vor menține contactul între ele și unitatea de vederi”⁹⁵. Austro-Ungaria a dezmințit zvonul că „ar fi intervenit spre a opri continuarea acțiunii militare române”⁹⁶ și că „dacă s-ar ivi noi complicațiuni în chestiunea Balcanică, în niciun caz nu ar fi provocată de România a cărei atitudine este absolut leală. Despre aceasta s-a convins și Rusia și de aceea s-a dat României mână liberă”⁹⁷.

Moderarea pretențiilor României, care a declarat că „se mulțumește cu linia strategică Turtucaia-Balcic”⁹⁸ a fost apreciată pe plan internațional, deoarece niciuna dintre Marile Puteri nu era de acord cu o diminuare exagerată a Bulgariei.

În acest sens „Agenția Română” informa în aceeași zi că „M.S.Regele României a adresat regelui Ferdinand al Bulgariei o depeșă foarte cordială, spre a-l înștiința că România a propus sârbilor și grecilor un armistițiu imediat. Pentru a grăbi încheierea acestui act, delegatul militar român de la cartierul general sârb va fi trimis la Niș”⁹⁹.

Încheierea urgentă a ostilităților se impunea cu atât mai mult cu cât Rusia îngrijorată de acțiunea Turciei și încălcarea de către trupele acesteia a liniei de frontieră Enos-Midia în zona europeană a imperiului turc, stabilită prin Tratatul de la Londra, intenționa o acțiune militară unilaterală, ceea ce la rândul său a provocat temeri în cancelariile europene, deoarece în cadrul acestei operațiuni militare Rusia ar fi ocupat Armenia, fără a mai pleca de acolo, deschizând „chestiunea Asiei Mici”¹⁰⁰, pe lângă „chestiunea balcanică” nesoluționată, ceea ce ar putea declanșa un război cu implicarea Marilor Puteri. Însă, în acel moment Rusia, nu putea susține acțiunii militare de o astfel de anvergură singură, din care motiv, la reuniunea ambasadorilor urma să accepte „propunerea Rusiei pentru o acțiune comună contra Turciei”¹⁰¹,

Astfel în data de 13 iulie 1913 toate părțile implicate în conflict ajung la o înțelegere privind încheierea armistițiului și a păcii în Balcani: „După străduințele României și sfaturile amicale date la Belgrad și Atena de acord cu cel din București au decis pare-se, să oprească pe tot timpul negocierilor armistițiului și păcii înaintarea trupelor”¹⁰². Tot atunci sosește știrea că armata turcă a ocupat Adrianopolul¹⁰³, deci încheierea păcii nu mai poate aștepta.

⁹¹ Idem.

⁹² *Ibidem*, f.27 verso.

⁹³ *Ibidem*, f.30.

⁹⁴ Idem.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 31.

⁹⁶ Idem; ziarul *Kolnische Zeitung*, numărul din 12 iulie 1913.

⁹⁷ Idem.

⁹⁸ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 31.

⁹⁹ Idem.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f.33.

¹⁰¹ Idem.

¹⁰² Idem.

¹⁰³ *Ibidem*, f.34.

Buletinul evenimentelor politice și militare pentru ziua de 17 iulie 1913 informează că „încercările de la Niș de a se încheia un armistițiu premergător între beligeranți, nu au reușit. În schimb însă toate statele balcanice au primit să-și trimită delegații lor la București, cât mai grabnic, spre a discuta atât preliminările, cât și condițiile păcii” și mâine 18 iulie „se crede că vor începe chiar a lucra. Se zice că prima întrunire va avea loc în București, iar celelalte la Sinaia”¹⁰⁴.

Prim-ministrul bulgar Radoslavoff nu a fost prezent la dezbaterile conferinței de la București, fapt care „a dat naștere la oarecare neîncredere, în dorința Bulgariei de a încheia pacea”¹⁰⁵.

În dimineața zilei de 28 iulie 1913 s-a semnat Tratatul de Pace. Articolul 2 al acestui tratat stabilea frontiera dintre România și Bulgaria. Iată textul oficial: „Între Regatul Bulgariei și Regatul României, vechea frontieră între Dunăre și Marea Neagră, este, conform cu procesul verbal încheiat la protocolul No.5 din 22 iulie 1913 al Conferinței de la București, rectificată în modul următor:

Noua frontieră va pleca de la Dunăre în sus de Turtucaia pentru a se termina la Marea Neagră la Sud de Ekrene.

Între aceste două puncte extreme, linia de frontieră va urma traseul indicat în hărțile 1/100.000 și 1/200.000 ale Statului Major Român și conform cu prescripțiunile anexate.

Este în mod formal stabilit că Bulgaria va dărâma cel mai târziu în timp de 2 ani, lucrările de fortificație existente și nu va construi altele la Rusciuk la Șumla, în țara intermediară și într-o zonă de 20 km în jurul Balcicului”¹⁰⁶.

Toți participanții la dezbateri și semnatori ai tratatului de pace erau convinși, dincolo de declarațiile oficiale că această pace este preliminară, așteptându-se la o reîncepere a războiului sau în cel mai bun caz la o reconfirmare a frontierelor la o conferință internațională ce ar urma să se organizeze cât mai curând: „... conferința va rectifica tractatul bulgaro-român, își va termina lucrările, iar ostilitățile vor reîncepe...”¹⁰⁷, iar „...Marile Puteri au dreptul de o rectificare eventuală necesară cu privire la toate convențiunile încheiate la București...”¹⁰⁸, totodată toți cei implicați recunoșteau faptul că pretențiile „imperialiste” ale României sunt pur și simplu foarte modeste.

Încheierea Tratatului de Pace de la București din 1913 anunța începutul unui fenomen nou în societatea românească, care se va prelungi pe parcursul întregii perioade interbelice, de-a lungul tuturor frontierelor sale cu statele învecinate din care aproape toate aveau pretenții de natură revizionistă și anume acțiuni de tip terorist, subversiv menite să ducă la destabilizarea României pe plan intern. Începuturile fenomenului pot fi datate chiar înaintea celui de-al doilea Război Balcanic, când în luna martie 1913 prim-ministrul bulgar și președintele Sobraniei, Danef, aflat la negocieri la Petersburg, în Palatul Dumei din Rusia, la sosirea știrii căderii Adrianopolului în fața trupelor bulgare și sârbești este ovaționat de deputații ruși, ședința fiind suspendată. În același context ministrul de externe bulgar Ghenadieff, șeful partidului stambulovist și macedonean a spus: „Dacă Marile Puteri ne vor sili să cedăm din pământul nostru, atunci vom da ordin spionilor și agenților noștri pe care îi avem deja în România ca să intre în acțiune, să arunce pulberăriile și depozitele în aer și să distrugă podurile. Vom trimite anume agenți care să provoace pe țărani pentru a se revolta din nou contra ciocoilor și când vor fi bine încurcați îi vom ataca și le vom lua toată Dobrogea.

Vom căuta să revoltăm populația bulgară din Dobrogea. În fine vom face românilor declarații de prietenie, îi vom adormi cu propuneri de alianță pentru a-i lovi atunci când nici prin gând nu le va trece. Noi și înainte aveam motive puternice de a lucra așa; acum avem motive și mai multe și mai puternice”¹⁰⁹.

La câteva luni după declarația lui Ghenadieff, în data de 25 iulie 1913, un diplomat străin acreditat la Sofia spunea, potrivit ziarului „N.F.P”: „Bulgaria a ales calea cea mai bună și unică pe care o putea alege în situația actuală, înțelegându-se cu România și îndeplinindu-i toate cerințele...” „De când Ghenadieff, conduce politica externă, situația politică a Bulgariei s-a ameliorat mult. Bulgaria satisfăcând România a găsit în ea, față de aspirațiile puțin modeste ale aliaților, un prieten trebuincios, care în acest moment decisiv pentru Bulgaria, a aruncat influența sa puternică în balanța politică. Bulgaria și-a recâștigat în mare parte și bunăvoința Europei...”¹¹⁰.

Al Doilea Război Balcanic a însemnat pentru România începutul ieșirii din Tripla Alianță și apropierea de Antantă, Rusia și Franța.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f.37.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f.12.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 24.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f.11 verso.

¹⁰⁸ *Idem*.

¹⁰⁹ Biblioteca Națională a României, Fond *Secol XX*, Acte militare, dosar 1, Arhiva colonel adjutant Grigore Berindei, 1913, Buletinul evenimentelor din Peninsula Balcanica, de la 10-16 martie 1913, Marele Stat Major, Secția II-a, Biroul 5, f.16 verso – f.17.

¹¹⁰ Biblioteca Națională a României, Colecții Speciale, Arhiva Istorică, Fond *secol XX*, Dosar 2, Acte militare, Buletinul evenimentelor politice și militare din Peninsula Balcanică, f. 16 verso.

În perioada interbelică, după încheierea Primului Război Mondial România devine cel mai important stat din Peninsula Balcanică, urmând aceleași principii de non-dominanță, manifestate în timpul celui de-al doilea război balcanic, reprezentând factorul de echilibru și stabilitate în întreaga zonă a Europei de Est. Modalitatea de acțiune în timpul campaniei militare din anul 1913 din Bulgaria reprezintă modelul în care s-a acționat și în anul 1919 în Ungaria, când România a luptat cu Republica Ungară a Sfaturilor susținută și întreținută de Rusia Sovietică, în încercarea acesteia din urmă de a instaura regimul bolșevic în Europa.

În ceea ce privește Armata Română – focar de holeră în Balcani, trebuie să menționăm că holera din anul 1913 a fost provocată de bacilul holerei asiatice și că „a fost adusă în Turcia europeană de trupele de rediți otomane, care a golit rândurile trupelor turcești de la Ceatalgea, a fost luată de bulgari și apoi de armatele sârbești și grecești”¹¹¹. La sfârșitul lunii iulie 1913 „focarul cel mare este la Veles (Koprulu), adevărata capitală a holerei din Macedonia”. Referitor la virulența holerei dau mărturie doi medici englezi care au combătut holera în Manciuria în timpul războiului ruso-japonez: „În Manciuria aveam 50 la sută mortalitate, iar aici 90 la sută. La Veles mor câte 300 pe zi”¹¹². În România holera a fost adusă de trupele Române revenite din Bulgaria, în prima decadă a lunii august 1913. Tot atunci apar primele cazuri, în special în partea de sud a țării, pentru ca la începutul lunii septembrie să se declanșeze o epidemie, cu instaurarea carantinelor în toată România.

ROMANIAN FOREIGN PRESS REVIEW ON THE CAMPAIGN IN BULGARIA IN BULLETINS ISSUED OF GENERAL STAFF OF ROMANIAN ARMY IN SUMMER 1913

Bulgarian-Romanian problem in the year 1913, in the context of territorial heritage division of the Ottoman Empire, it was, for the most part, the issue of domination in the Balkan Peninsula, to achieve a balance weighted in the area, with all the consequences arising from this.

In the passage of 100 years of Romanian Army action in Bulgaria 1913 campaign began to be regarded quite ironic: the views expressed through increasingly are: Romanian army source of cholera in the Balkans, Romania annexation, Romania imperialist . A century from events of this vision of the past seems to be less distorted.

In presenting the events of the summer of 1913 was used most competent possible source "Bulletins events Balkan Peninsula", especially to the members of the foreign press review General Staff General of the Romanian Army, became military actions during the General Headquarters, Department of II, Office C.

During the interwar Romania after World War I became the most important state in the Balkans, following the same principles of non-domination, manifested during the Second Balkan War, representing the factor of balance and stability in the whole area of Europe East. Mode of action during the 1913 military campaign in Bulgaria is the model who acted in 1919 in Hungary, the Republic of Hungary Romania fought the Counsels supported and maintained by Soviet Russia, the latter trying to establish rules Bolshevik in Europe.

¹¹¹ Ziarul „Acțiunea” numărul din 26 iulie 1913, p.1.

¹¹² Idem.

ASPECTE PRIVIND PREZENȚA ARMATEI ROMÂNE ÎN BUCOVINA LA 1918, PREZENTATE ÎN ZIARUL „GLASUL BUCOVINEI”

Dr. ALEXANDRINA CUȚUI¹

Ca și în cazul altor popoare aflate sub dominația imperiilor vecine și România și-a pus soarta de câștigare a libertății în puterea brațelor sale armate, urmând să recupereze teritoriile rupte prin forța și interesele imperiilor.

După izbucnirea primei conflagrații mondiale, românii bucovineni nu au avut parte de informații corecte din partea autorităților austro-ungare sub a căror stăpânire se aflau. Autoritățile imperiale au avut grijă ca populația românească să rămână într-o prelungită stare de confuzie. Teama de fraternizare cu Armata Română era foarte mare la nivelul autorităților. La început, s-a declarat că Imperiul Austro-Ungar a intrat în război alături de România.

În realitate, România adoptase o măsură prin hotărârea Consiliului de Coroană de la 21 iunie/3 august 1914, la Sinaia, unde s-a stabilit menținerea neutralității sub forma „expectativei în apărarea frontierelor”². Aceasta avea să dureze doi ani. Guvernul liberal, condus de către I.C. Brătianu, avea să aducă în prim planul politic românești o problemă de mare sensibilitate, aceea a înfăptuirii României Mari³. Acesta a fost scopul intrării României în război, realizarea idealului național⁴.

Austriecii au introdus o cenzură foarte strictă la granița cu România, tocmai ca bucovinenii să nu aibă parte de informații corecte din țară. Pentru a-i putea mobiliza pe localnici români în armata austriacă, autoritățile le-au permis acestora să poarte tricolorul⁵.

În preziua plecării pe front a Regimentului 41 infanterie austriac, ziarele de limbă germană din Cernăuți anunțau în ediții „false”, special tipărite, intrarea României în război alături de Austro-Ungaria, ostași fiind conduși la gară cu steaguri tricolore⁶.

Mai mulți preoți au fost mobilizați în armata austro-ungară, dar ei au fost cei care aduceau cuvânt de mângâiere și de învățătură soldaților români din această armată ungară, siliți să lupte pentru o cauză străină neamului lor. Câțiva dintre acești preoți militari au contribuit la formarea unor unități de voluntari ardeleni (Viena, Praga ș.a.). Austriecii aveau o mai mare siguranță că bucovinenii nu vor dezerta din armată. Regimentele în care erau încorporați români bucovineni erau 41 infanterie, 22 landwehr și 9 dragoni⁷.

La 14/27 august 1916, România a declarat război Imperiului Austro-Ungar⁸, ceea ce a determinat declarațiile similare ale Germaniei, Bulgariei și Turciei către țara noastră, la 17/30 august și respectiv 19 august /1 septembrie 1916⁹. Această decizie a României a fost foarte importantă și „nici nu se putea altfel, pentru că stând locului, aproape s-ar fi sinucis [...] Frații noștri din Bucovina, Transilvania și Ungaria ar fi fost striviți cu desăvârșire”¹⁰.

După ce România a intrat în război cenzura la granița de sud a Bucovinei a fost înăspriată. Informațiile despre acțiunile Armatei Române ajungeau cu greu în Bucovina, iar presa bucovineană nu avea voie să atingă acest subiect. Pentru a putea ține austriecii pe români sub control au fost instalate tribunale militare, care au făcut mult rău în Bucovina.

Tribunalele erau pline de acuzați. În plus, de la începutul războiului, circulase prin Bucovina, o publicație, prin care populația era informată de ordinul guvernatorului Meran, care prevedea că, „comandanții militari, au ordin strict, să împuște imediat, pe loc, pe oricine s-ar face chiar numai suspicios de trădare, sau de altă purtare dușmănoasă statului”¹¹. Măsurile nu au întârziat să apară. Au fost făcute spânzurători în drumuri, iar pentru a învinui pe cineva era necesar să se găsească trei martori.

¹ Muzeul Bucovinei Suceava

² Tiberiu Costache, *Ipoteze de război*, în „Document”, nr. 3, București, 2000, p. 2.

³ Vasile Popa, *Angajamente uitate*, în „Document”, nr. 4, București, 2000, p. 11.

⁴ Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. Ecouri în presa din Iași*, în „Codrul Cosminului”, Analele Universității „Ștefan cel Mare”, serie nouă, an II, nr. 2, Suceava, 1996, p. 336.

⁵ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale-Suceava, (în continuare se va cita S.J.A.N.), Fond *Mitropolia Bucovinei*, secția 14/4, dosar 57, f. 1-4.

⁶ Ioan Cocuz, *Unirea Bucovinei cu România (aspecte militare)*, Suceava, Editura „Suceava”, 1997, p. 9. Vezi și Nicolae Coman, *Martiriul Bucovinei 1914-1915*, București, Editura Librăriei Pavel Suru, 1915, p. 38.

⁷ Ioan Cocuz, *Bucovina - file de istorie - Suceava*, Grupul Editorial Mușatinii - Bucovina Viitoare, 2000, p. 94.

⁸ Intrarea României în Primul Război Mondial în 1916 a dus la o bulversare a vieții catolice din Vechiul Regat, mulți credincioși de confesiune catolică fiind cetățeni austro-ungari, germani, italieni sau francezi, deci aparținând unor state beligerante. Toți preoții cetățeni austro-ungari și germani au fost arestați, printre care și dr. Ioan Bălan, fiind internat în lagărul de la Domnești, ulterior evacuat în Moldova (Bacău, Huși), fiind eliberat la Iași în ianuarie 1918 și găzduit în casele episcopiei romano-catolice din Iași. Dr. Ioan Bălan, episcop al Lugojului, *Sfaturi pentru urmașii în Hristos*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca 2009, p. 12.

⁹ Nineta Nicolae, *Gazeta de front „România” 1917-1918*, în „Document”, nr. 2/2003, p. 47.

¹⁰ Alexandru Stănculescu Bârda, *Bibliografia revistei B.O.R. (1874-1994)*, vol. III, Craiova, Editura „Cuget Românesc”, 2002, p. 518.

¹¹ S.J.A.N.-Suceava, Fond *Teodor Bălan*, pachet nr. V, document nr. 35/1914.

Colonelul Borcea, moldovean de origine, la întoarcerea sa în Basarabia, din partea estică a imperiului austriac, descria situația de aici ca fiind astfel: „trupele austriece procedează cu o severitate care a exasperat pe întreaga populație [...] zilnic execută un număr mare de locuitori, înființând spânzurători în mai multe centre”¹². Sute de români au fost pe nedrept arestați, aruncați în închisori, maltratați, spânzurați.

Intrarea României în Primul Război Mondial, a dus la o serie de acțiuni de reprimare a oricăror manifestări cu caracter românesc din partea autorităților austro-ungare. Aproximativ 150 de preoți ortodocși și uniți au fost arestați și închiși la Cluj, Târgu Mureș, Odorhei, Oradea, Timișoara, Caransebeș, Seghedin, sub acuzația de „trădare de patrie” (maghiară) sau „spionaj în favoarea României” (se adaugă și câteva preotese, între care și Elvira Cioran din Rășinari, mama viitorului filosof Emil Cioran)¹³.

La 20 februarie/5 martie 1918, s-au semnat preliminariile de „pace” de la Buftea, care au fost urmate de o serie de măsuri în privința dislocării și misiunii armatei. Prin Ordinul Marelui Cartier General nr. 9.061, trupele diviziei dobrogene cantonate au primit ordin să evacueze Bucovina și să se retragă pe frontiera dintre România și Austro-Ungaria, pe un sector de pază pe frontieră cuprins între râul Prut și Verești exclusiv. Războiul a dus la agravarea situației bucovinenilor care se aflau strânși în jurul lui Iancu Flondor și Sextil Pușcariu¹⁴. Bucovinenii deveniseră mai sensibili la ideea unei Românie Mari¹⁵. Refugiații acționau pe toate căile pentru ca opinia publică să cunoască adevărata situație a celor rămași acasă și dorința lor de a se uni cu țara.

Evenimentele de pe câmpurile de luptă din a doua parte a anului 1918 au schimbat repede soarta României. Pe frontul de vest, Aliații au zădărnicit ofensiva germană finală din iulie 1918 și au început să înainteze constant spre Germania, iar în nordul Italiei au respins armatele austro-ungare și au obligat Austro-Ungaria să accepte un armistițiu la 21 octombrie/3 noiembrie. La 28 octombrie/10 noiembrie, regele Ferdinand a ordonat armatei să reentre în război și la 1 decembrie a intrat în București, în fruntea trupelor sale¹⁶.

Abia în luna octombrie 1918 au apărut în Bucovina publicații românești în care erau prezentate aspecte din luptele duse de către ostașii români pentru eliberarea teritoriilor ocupate.

Istoricul Ion Nistor menționa: „cărturăria românească își dădea seama de marea însemnătate a momentului și hotărî să acționeze în consecință pentru a trezi spiritul naționalist în inimile românilor.

Profesorul Sextil Pușcariu, care ținea legături cu membrii Comitetului refugiaților bucovineni din Iași, s-a sfătuit în casa doctorului Isidor Bodea cu mai mulți prieteni și s-a hotărât editarea ziarului *Glasul Bucovinei* , al cărui prim număr a apărut la 22 octombrie 1918”¹⁷. Fondatorii acestui ziar, printre care se aflau și câțiva venerabili preoți, au întocmit o platformă program din care era intitulat „Ce vrem?”. Redactorul lui nespecificat a fost Sextil Pușcariu. Semnatarii trecuți în ordine alfabetică, au fost patrușprezece: George Băncescu, pr. Dionis cav. De Bejan, Dr. Isidor Bodea, Dr. Vasile Bodnărescu, Dr. Octavian Gheorghian, Dr. Max Hacman, Dr. Cornel Homiuca, Dr. Vasile Marcu, Alecu Procopovici, Dr. pr. Eusebie Popovici, Dr. Sextil Pușcariu, pr. Gheorghe Șandru, Dr. pr. Valerian Șesan și Alexandru Vitencu¹⁸.

Iată că încetul cu încetul, se zărea un licăr de fericire în ochii bucovinenilor care simțeau că marea clipă a Unirii se apropia. Un merit deosebit a avut profesorul Sextil Pușcariu de a fi stăruit din vreme asupra necesității luării de contact și de colaborare cu Comitetul refugiaților de la Iași, arătând într-un articol din *Glasul Bucovinei* că „a sosit momentul când nu ne mai putem lipsi de nimeni spre a putea ține piept muncii uriașe ce ne așteaptă”¹⁹.

Despre intrarea trupelor române în Bucovina s-au scris numeroase articole în primele numere ale ziarelor.

¹² Arhivele Militare Române, (se va cita în continuare A.M.R.) Fond *Microfilme*, P. II – 2.2748, dosar nr.7, cadrul- 36.

¹³ Dr. Nicolae Popovici, *Manual de Drept Bisericesc Oriental cu privire specială la Dreptul particular al Bisericii Ort. Române (Inclusiv noua lege pentru organizarea bisericească din anul 1925)*, Vol. I, Partea I. și II, Tiparul Tipografiei Diecezane Ortodoxe Române, Arad, 1925, p. 56.

¹⁴ Vlad Gafița, *Iancu Flondor și Mișcarea națională a românilor din Bucovina*, Iași, Editura Junimea, 2008, p. 265.

¹⁵ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 301.

¹⁶ Neculai Moghior, Ion Dănilă, Leonida Moise, *Gheorghe Mihail, Cuvînt pentru viitorime*, Editura Paideice, București, 2004, p.33.

Vezi înregistrarea amintirilor generalului Gheorghe Mihail pe bandă magnetică, păstrată în Fonoteca Muzeului Militar Național.

¹⁷ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Editura „Humanitas”, București, 1991, p. 380.

¹⁸***, *Ce vrem?*, în „*Glasul Bucovinei*”, nr. 1, 22 octombrie 1918, pp.1-2. Vezi □i Cornelia Bodea, *Isidor Bodea, Sextil Pușcariu și Bucovina*, în „*Memoriile secției de Științe Istorice și Arheologie*”, seria IV, tomul XIX, București, Editura Academiei Române, 1994, p. 84.

¹⁹ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 390.

Din Suceava.*)

În cetatea lui Ștefan, primele trupe românești au intrat Miercuri în 6 Noembrie n. Au venit surprinzător, în mijlocul prădăciunilor bolșeviste cari se începuseră cu o zi mai înainte, când s'a prădat un magazin militar de cereale, un magazin de aprovizionare pentru populațiune și o prăvălie. Pe la 5 ore dim. au intrat grănicerii cântând — durere, fără nici o întinținare din partea Românilor suceveni. Ar fi o senzație oarecare agitația, panica, ce stăpâna spiritele; dar rămâne totuși și o parte de vină pe sama frunțărilor noștri din Suceava.

Abia pe la ora 8 s'a strâns un grup mic de profesori, studenți și alți intelectuali în parcul orașanesc în dreptul primăriei, de s'au dat în vorbă cu soldații și ofițerii. Cum tăceștia aveau cu dânsii un steag tricolor, i-au rugat să-l arboreze imediat pe turnul primăriei; s'a și făcut îndată, iar studenții au intonat cântece naționale. — La amiazi s'a așezat prima ordonanță, iscălită de maiorul Anton Ionescu în calitate de comandant al orașului, ordonanță care începea cu ceea ce joriam să știm: „Graniță între Români de astăzi înainte nu mai trebuie să fie. De aceea noi grănicerii am venit cei dintâi la voi să vă zicem: bine v'am găsit”. Urmau apoi măsurile de ordine. După amiazi s'a așezat cunoscuta proclamațiune a generalului Zadik.

A treia zi, de s. Dumitru, senzație: sosirea lui Aurel Onciul la comandantul român. A fost primit rece, și la țeani și în palatul primăriei, unde e sediul comandantului, iar studenții poștați înaintea primăriei au manifestat jostil. I s'a dat apoi, cum zicea un locotenent, „vagon separat pentru Iași”.

Deplasarea efectivelor militare în Bucovina a constituit, de altfel, pretextul pentru demiterea lui Alexandru Marghiloman, căruia i s-a imputat neinformarea în prealabil a aliaților, deși contele Demblin, diplomat austriac, afirma că îi fusese adusă la cunoștință solicitarea sprijinului militar²⁰ adresată de Consiliul Național Român din Cernăuți, guvernului din Iași²¹. Această știre, a fost adusă la cunoștința bucovinenilor prin următoarele articole: *Demiterea lui Alexandru Marghiloman, Disolvarea Parlamentului Marghilomanist — Nouă alegeri pe baza votului Univera, precum și Anularea lucrărilor parlamentului Marghilomanist*²². Însă această schimbare de guvern nu a dus și la schimbarea atitudinii României față de Bucovina, generalul Coandă reprezentând noul guvern²³, i-a ordonat „generalului Zadik, comandantul diviziei a 8-a să avanseze până la Cernăuți”²⁴.

În Suceava, Câmpulung și Gura Humorului în ziua de 6 noiembrie, intrau primele detașamente de jandarmi și grăniceri trimise de guvernul Alexandru Marghiloman²⁵.

Detașamentul de grăniceri care a ocupat orașul Suceava era condus de către maiorul Aton Ionescu²⁶. Acesta a emis o ordonanță către locuitorii orașului Suceava în care pe lângă măsurile de ordine care urmau să fie luate, spunea: „Graniță între Români de astăzi nu mai trebuie să fie. De aceea noi grănicerii am venit cei dintâi la voi să vă zicem: *Bine v-am găsit!*”²⁷.

Paralel cu preocupările militare, generalul Zadik, stăpânit de un înalt simț al datoriei și iubirii față de patrie, a contribuit la organizarea Congresului General al Unirii²⁸, alături de pr. Dionisie Bejan și Iancu Flondor²⁹. După citirea în plen a Hotărârii luate de către Congresul General al Bucovinei de Unire cu România, „după o vorbire scurtă a D-lui General Zadik muzicile militare întonează *Hora Unirii*, iar dl. general provoacă pe toți cei de față la înfrățire, să se încingă într-o frumoasă horă a Unirii”³⁰.

Unirea s-a sărbătorit în toate localitățile Bucovinei, atât de către localnici cât și de către ostașii români și comandanții acestora³¹. Prin sate, țărani se adunau la biserici, unde se oficiau slujbe de Te-Deum în cinstea Unirii la care participau soldați și civili³².

La Suceava, orașul avea aspect festiv. „Spațioasa catedrală a vechii Mitropolii moldovenești era arhiplină: reprezentanții tuturor autorităților locale, [...] corpul ofițeresc în frunte cu dl. Colonel Luciu — nume scump nouă bucovinenilor — și dl. Colonel Samsonovici, reprezentanții diferitelor comunități religioase, [...] apoi reprezentanții districtului: preoți, învățători, primarii din comune și numeros public din Suceava și mult popor de la sat. La orele 9 se începu Sf. Liturghie în sobor, celebrată de părintele egumen Inocenție Ștefanelli, asistat de părinții Sidorovici, Dr. Tarangul, M. Sârbul, Teutul, Ivanovici, Berariu, preotul militar român Gâlea și părintele deacon Sotnițchi”³³.

După săvârșirea Sf. Liturghiei, în fața primăriei a avut loc o scurtă defilare a Armatei Române. Ulterior, mulțimea a format *Hora Unirii*, în care s-a prins toată lumea. Seara la mănăstire s-a servit un dineu. Colonelul Luciu, i-a omagiat pe patrioții bucovineni care au pregătit Unirea. În mod deosebit a ținut să felicite preoțimea. Părintele Eusebie Popovici a făcut apoi un scurt istoric al faptelor care au dus la înfăptuirea Unirii³⁴.

Fericirea pricinuită de acest eveniment se vedea în ochii și pe chipul tuturor românilor. În ziarul „Glasul Bucovinei”, din 29 noiembrie, Dimitrie Marmeliuc scria „ieri s-au împlinit vremurile dorite de sute de generații. Bucovina s-a realipit prin votul și dorința fiilor ei la sânul fiilor ei, la sânul mamei sale de la

²⁰ S.J.A.N.-Suceava, Fond *Colecția Documente*, pachet XXV, document nr. 67/6 noiembrie 1918.

²¹ Cristina Gudin, *Aspecte privind prezența Armatei Române în Bucovina la 1918. Împrejurări și semnificații*, în „Armata Română și unitatea națională”, Pitești, Editura Delta Cart Educațional, 2008, pp. 84-85.

²² ***, „Glasul Bucovinei” Anul I, nr. 14, 29 noiembrie 1918, p. 4.

²³ Teodor Bălan, *Rolul lui Vasile Bodnărescu în preajma Unirii, Cernăuți*, 1938, p. 9.

²⁴ Cristina Gudin, *op. cit.*, p. 85.

²⁵ Alexandrina Cuțui, *Generalul Iacob Zadik și eliberarea Bucovinei de sub dominația hasburgică*, în „Armata română și patrimoniul național”, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010, pp. 516-517.

²⁶ „Glasul Bucovinei” Anul I, nr. 18/4 decembrie 1918, p. 2.

²⁷ *Ibidem*, passim.

²⁸ Ion Zadik, *Generalul Iacob Zadik și revenirea Bucovinei la România*, în „Analele Bucovinei”, București, an V, nr.1/1998, p. 27.

²⁹ S.J.A.N. -Suceava, Fond *Colecția Documente*, Pachet XIV, document nr. 8, f.1-2.

³⁰ ***, „Glasul Bucovinei”, Anul I, nr. 14/ 29 noiembrie 1918, p. 4.

³¹ *Sărbătoarea oficială a Unirii la Suceava*, în „Glasul Bucovinei”, an I, nr. 25/13 decembrie 1918, p. 2.

³² ***, „Glasul Bucovinei”, anul I, nr. 20/7 decembrie 1918, p.2.

³³ ***, *Sărbătoarea oficială a Unirii la Suceava*, ... p. 2.

³⁴ *Ibidem*.

care a fost smulsă de sbiri și ținută sub chinurile lor prin 144 de ani”³⁵. În același ziar Ion Nistor scria cu mult fast despre „Cea mai mare sărbătoare a Bucovinei - Împlinirea visului de aur”³⁶. De acea mare sărbătoare a bucovinenilor se bucurau toți românii.

La toate bisericile din țară,
fără deosebire de confesiune, s'a celebrat ieri un
Te-Deum pentru unirea Bucovinei cu România.
La biserica catedrală din Cernăuți serviciul divin
a fost celebrat de Arhimandritul de scaun I. Vorob-
chevici cu tot clerul de acolo. Predicatorul catedral Dr.
I. Tarnavski prin o vorbire plină de avânt arată so-
lemnitățile zilei.
Prezenți erau: d. general Zadic cu suita sa și un
număr de ofițeri din armata română, membrii actualului
guvern în frunte cu d. baron Nicu Flondor și un foarte
numeros și ales public.
Frumosul cor al Armoniei, sub conducerea maes-
trului Șandru la cântat răspunsul la sf. Liturghie.
La ieșirea din biserică d. general Zadic ținu o scurtă
și miezoasă vorbire către soldați, făcându-li cunoscut
că acum se poate spune că formarea României
mari e fapt împlinit, fiindcă Basarabia și Bu-
covina sunt unite, iar unirea Ardealului se va face
peste o zi. Aduce omagii M.M. L.L. Regelui și Re-
ginci, României mari și Puterilor aliate, apoi compania
de onoare defilează în sunetul de fanfare ale muzicii
militare.

Tot în ziarul *Glasul Bucovinei* era prezentată atitudinea Mitropolitului Moldovei, care a rostit o frumoasă rugăciune de mulțumire: „Dumnezeule și Doamne Împărate al cerului și al pământului, înaintea Ta cădem și din adâncul sufletului îți mulțumim, pentru că prin pronia ta sănătate deplină și le întărește cu vitejie, iară sufletele ostașilor care au murit cu vitejie pentru neam și tron le așează în veșnicia fericirii. Ajută-ne Doamne, ca dreptatea neamului nostru pentru care au luptat bătrânii noștri cu jertfa și suferința de veacuri, să se îndeplinească curând să vedem Unirea desăvârșită a tuturor fraților noștri”³⁷.

Ziarul prezintă numeroasele telegrame de felicitare care erau primite din țară pentru acel moment de mare însemnătate. În ceea ce urmează amintim câteva: telegrama M. S. Regelui³⁸, cea venită din partea Guvernului Român³⁹, cea a Mitropolitului Moldovei Pimen⁴⁰ și nu în ultimul rând vom aminti răspunsul dat studenților bucovineni de către Generalul Coandă⁴¹.

Data de 1 decembrie a anului 1918 a fost una de mare însemnătate și pentru publicația bucovineană⁴². Bucuria înfăptuirii României Mari a fost descrisă prin numeroase articole din *Glasul Bucovinei*. De asemenea în câteva numere, scris cu litere mari pe primele pagini, se vorbea despre înaintarea armatei române în Transilvania și despre cum erau primiți ostașii români de către localnici⁴³.

Pe lângă momentele înălțătoare ale Marii Uniri, ziarul publica aspecte de pe frontul românesc. Cele mai importante articole în acest sens sunt semnate de către Dimitrie Marmeliuc. Articolele poartă titluri diverse de la un număr la altul: *Atacul de noapte*⁴⁴, *Noaptea'n pădurea înaltă*⁴⁵, *De veghe*⁴⁶, *Botezul de sânge*⁴⁷, *1 august 1917*⁴⁸, telegrame ale unor persoane importante din țările aliate, programe și ordine ale guvernului și Armatei Române, scrisori ale ostașilor români trimise de pe front. Nu pot fi neglijate nici necrologurile sau articolele comemorative pentru cei care și-au dat viața pentru țară.

Un important rol l-a avut armata și după înfăptuirea Unirii. Pentru instaurarea ordinii în rândul locuitorilor, noul guvern împreună cu forțele armate au emis o ordonanță⁴⁹ cu privire la „asigurarea și păstrarea ordinii în Bucovina și emiterea de instrucțiuni cu privire la controlul și repatrierea străinilor”⁵⁰. Ministrul delegat al Bucovinei, Ion Nistor menționa într-un raport, că „prin ajutorul Armatei Române respectul ordinii s-a restabilit”⁵¹.

Armata Română a trecut apoi până la vechile granițe: la Ceremuș, Nistru și Colacin și trecând de acestea eliberează de sub dominație străină și o parte din teritoriul Galiției asupra teritoriului din Galiția, ce se va ocupa de armata română, prin aplicarea stării de asediu, suspendându-se unele garanții constituționale⁵².

A mai urmat un an de lupte grele pentru eliberarea Transilvaniei și apărarea frontierelor sale de la Nistru până la Tisa. În nord, cu sediul la Cernăuți, era Divizia 8-a Infanterie, în interior, cu sediul la Lipcani era Divizia 1 Cavalerie și, cu sediul la Bălți, era Divizia 9 Infanterie.

³⁵ Dimitrie Marmeliuc, *Actul Unirii*, în „Glasul Bucovinei” an I, nr. 15/ 29 noiembrie 1918, p. 1.

³⁶ Ion Nistor, *Cea mai mare sărbătoare a Bucovinei - Împlinirea visului de aur*, în „Glasul Bucovinei” An I, nr. 15/29 noiembrie 1918, p. 1.

³⁷ *Rugăciunea Î.P.S. Mitropolitul Pimen*, în „Glasul Bucovinei”, nr. 10 din 24 noiembrie 1918, p. 3.

³⁸ ***, „Glasul Bucovinei”, Anul I, nr. 16/1 decembrie 1918, p. 1.

³⁹ *Loc. cit.*, anul I, nr. 15/30 noiembrie 1918, p. 1.

⁴⁰ *Loc. cit.*, p. 2.

⁴¹ *Loc. cit.*, passim.

⁴² *Loc. cit.*, nr.16,17,18/1,2,3, decembrie 1918

⁴³ *Loc. cit.*, nr. 37-38/28-29 decembrie 1918.

⁴⁴ Dimitrie Marmeliuc, *Atacul de noapte*, în „Glasul Bucovinei”, Anul I, nr. 19, 6 decembrie 1918, pp. 2-3.

⁴⁵ *Ibidem*, *Noaptea'n pădurea înaltă*, în „Glasul Bucovinei”, Anul I, nr. 22, 10 decembrie 1918, pp. 2-3.

⁴⁶ *Ibidem*, *De veghe*, în „Glasul Bucovinei”, Anul I, nr. 27, 15 decembrie 1918, pp. 2-3.

⁴⁷ *Ibidem*, *Botezul de sânge*, în „Glasul Bucovinei”, Anul I, nr. 31, 21 decembrie 1918, pp. 2-3.

⁴⁸ *Ibidem*, *1 august 1917*, în „Glasul Bucovinei”, Anul I, nr. 34, 25 decembrie 1918, pp. 2-3.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. 10/24 noiembrie 1918, p. 2.

⁵⁰ S.J.A.N. Suceava, Fond *Prefectura Județului Câmpulung*, dosar 1/1918, f. 1-2.

⁵¹ Arhivele Statului din Regiunea Cernăuți, (în continuare se va cita: A.S.R.C.), Fond 6 *Biroul Administrativ al Ministrului delegat din Bucovina*, opis 1, dosar nr. 64, f. 3.

⁵² ***, „Glasul Bucovinei”, Anul I, nr. 32/22 decembrie 1918, p. 1.

La începutul lunii ianuarie a anului 1919, formațiuni teroriste bolșevice au început să întreprindă o serie de atacuri asupra unităților militare românești care asigurau siguranța pe malul drept al Nistrului. Numeroase ziare ale vremii și-au informat prompt cititorii despre aceste acțiuni. Astfel, în ziarul *Îndreptarea* de miercuri 16 ianuarie 1919, sub titlul *Cum a fost ucis generalul Poetaș* găsim publicată următoarea relatare: „Trecerea bandelor bolșevice peste Nistru, în nordul Basarabiei, s-a produs în noaptea de Sfântul Ioan [...]”.

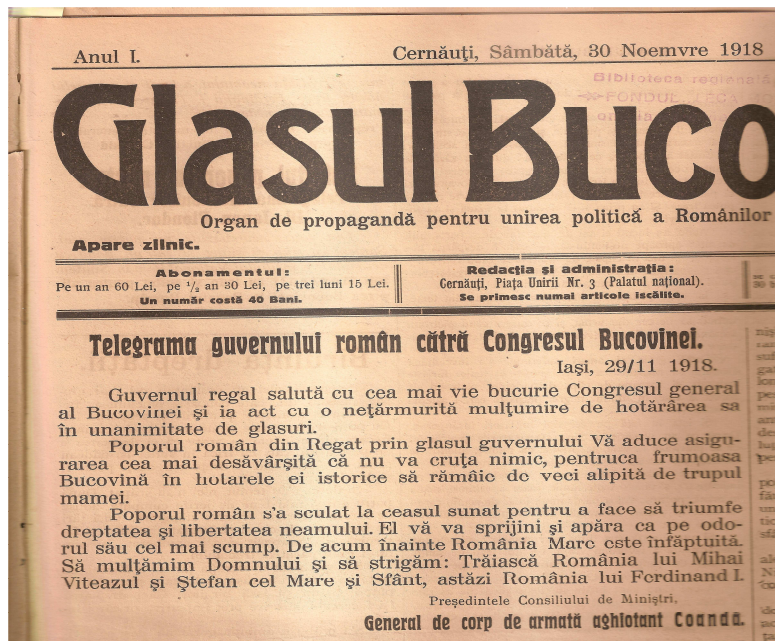
Atacul a surprins ofițerii și trupa în timpul unei mici serbări organizată de ofițerii diviziei pentru camarazii care-și serbau patronul în ziua de Sf. Ioan”⁵³.

La 12 ianuarie 1919, întreaga presă românească publica un comunicat oficial al Marelui Cartier General român care menționa faptul că: „În Bucovina și Transilvania situația este neschimbată. În Basarabia de Nord au continuat operațiunile contra bandelor bolșevice. Localitățile Naslavcea, Lintăuți, Codreni și Atachi au fost reocupate. Noi am capturat numeroase puști, mitraliere și un tun. Pierderile bolșevicilor până în prezent se ridică la 40 de morți. În regiunea Hotinului operațiunile continuă. În alte regiuni este calm complet”. Iar comunicatul oficial din ziua următoare, 13 ianuarie 1919, consemna lapidar:

„1. În Bucovina și Transilvania situația este neschimbată.

2. În nordul Basarabiei a continuat cu succes urmărirea bolșevicilor. Au căzut la postul de onoare generalul Stan Poetaș, sublocotenentii Madgearu și Fărcașu, ca și 15 soldați. Trupele noastre continuă să-i răzbune”⁵⁴. Bolșevici aveau să fie alungați din nordul Basarabiei și Bucovinei.

Participarea Armatei Române la bătăliile și luptele desfășurate în anii 1916-1919 a demonstrat cu prisosință, prin puterea faptelor, bravura ostașilor care și-au apărat vatra, ca și efortul comandamentelor de toate treptele pentru a rezolva situațiile excepționale în care au fost puse în ansamblul operațiunilor militare⁵⁵.



ASPECTS OF ROMANIAN MILITARY PRESENCE IN BUCOVINA IN 1918 PRESENTED IN NEWSPAPER "THE VOICE OF BUCOVINA"

It was only after the Romanian Forces entered Bucovina, that the local press was finally able to write about the Romanian Army's front operations. In October 1918, the first issue of the newspaper *Glasul Bucovinei* (The Voice of Bucovina) was published at Chernivtsi; the magazine proclaimed itself to be a „media for dispersing propaganda about the political union of all Romanians”. The newspaper, whose target were the Romanians living in Bucovina, would publish stories on the most important local and national events, both from the military front, as well as relating to the political stage and civilian life.

⁵³ ***, *Îndreptarea*, anul II, nr. 13, București, 1919. Era organul de presă al „Ligii Poporului”, sub patronajul generalului Alexandru Averescu.

⁵⁴ ***, *L'Indépendance Roumaine*, marți 15/28, ianuarie, 1919.

⁵⁵ Arhivele Militare Române, Fond *Cabinetul Ministrului de război*, dosar nr. 35, f. 389.

CENZURA POȘTALĂ MILITARĂ ROMÂNĂ ÎN TRANSILVANIA ȘI BANAT 1918-1921

Ing. CĂLIN MARINESCU

1. Considerații istorice

Având în vedere promisiunile făcute de Puterile Antantei în anul 1916, privind recunoașterea reunirii pământurilor strămoșești românești ale Transilvaniei și Banatului cu România și pentru a pune capăt atrocităților comise de gărzile ungare asupra populației române, pe 7/20 noiembrie 1918 armata română a intrat în Transilvania.

Pe 18 noiembrie/1 decembrie 1918 la Alba Iulia delegații românilor din Transilvania, Banat și Ungaria au hotărât unirea teritoriilor lor cu patria mamă, România (În acest timp armata română se afla la peste 200 Km depărtare). Armata română a eliberat treptat teritoriul Transilvaniei, astfel că până la sfârșitul lunii aprilie 1919 tot teritoriul a fost trecut sub administrație românească, cu mici excepții (ex. orașul Arad).

La sfârșitul lunii iulie 1919, în conformitate cu hotărârile Conferinței de pace de la Paris, Banatul a fost împărțit între sârbi și români, armata română intrând în Timișoara pe 3 august 1919 și apoi în restul Banatului revenit României (În județul Caraș-Severin intrase din luna iunie 1919).

Treptat, în Transilvania și Banat au fost introduse toate legile și reglementările în vigoare în întreaga Românie Mare, situația de la granița cu Ungaria a impus însă măsuri speciale în toată perioada 1919-1921 (și de fapt până în anul 1940).

2. Reglementări privind circulația corespondenței poștale

Chiar din luna decembrie 1918 Consiliul Dirigent Român cu sediul la Sibiu a lansat un apel către toți funcționarii P.T.T., indiferent de naționalitate, de sub stăpânirea fostei monarhii austro-ungare pentru a intra în serviciul P.T.T. român. La sfârșitul lunii decembrie 1918 a fost creată Direcția Centrală P.T.T. (română) cu sediul la Sibiu, care avea ca scop înlocuirea activității Direcțiunii Generale P.T.T. din Budapesta în teritoriile revenite la patria mamă, România. Direcția Centrală P.T.T. din Sibiu activa în concordanță cu Direcția Generală P.T.T. din București, dar la început s-au păstrat legile și regulamentele ungurești găsite în vigoare în aceste teritorii.

Data exactă a începerii Administrației poștale române în Transilvania este cuprinsă între 25 ianuarie și 1 februarie 1919. Prin ordinul semnat de generalul Moșoiu la Sibiu, în ziua de 25 ianuarie 1919, toate serviciile de poștă, telegraf și telefon au fost puse sub autoritatea Direcției Generale P.T.T. române, iar de la 1 februarie 1919 toate instituțiile telegrafo-poștale din cuprinsul celor 15 județe ce aparțineau de fosta Direcțiune Regională P.T.T. din Cluj (ungară) au fost trecute sub autoritatea Direcțiunii Centrale P.T.T. din Sibiu.

În toată perioada înaintării trupelor române în Transilvania și apoi în Banat circulația poștală nu a fost întreruptă decât accidental. Serviciile de bază (scrisori, cărți poștale, imprimate, ziare, etc., simple și recomandate) au funcționat normal.

3. Organismul cenzurii P.T.T. în Transilvania și Banat

În prima fază a existenței sale, decembrie 1918 – jumătatea lunii martie 1919, cenzura din zona Ardealului eliberată de trupele române s-a aflat sub conducerea Consiliului Dirigent din Sibiu și a comandamentelor marilor unități române.

Conform instrucțiunilor Marelui Cartier General nr. 2755 din luna februarie 1919 cenzura urma să treacă sub conducerea Comandamentului Trupelor din Transilvania. Această trecere începută în luna februarie-martie 1919 s-a încheiat la 8 aprilie 1919.

Pe 7/20 februarie 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania a trimis către Biroul 2 Centru Informații din Marele Cartier General nota nr. 1869 însoțită de propunerile privitoare la organizarea și funcționarea serviciului cenzurii în zona afectată comandamentului.

Ordinul nr. 2515 din 9 martie 1919 al Marelui Cartier General Biroul 2 Centru Informații către Comandamentul Trupelor din Transilvania, Biroul Informațiilor stipula că s-au aprobat de către Șeful de Stat Major General al Armatei propunerile făcute și: „...în cele ce urmează se comunică instrucțiunile administrative relative la plățile și lichidările făcute cu serviciul cenzurii în teritoriul din Ardeal ocupat de trupele române.

1) Serviciul Cenzurei va funcționa după organizarea făcută de Comandamentul Trupelor de Transilvania aprobată de înaltul Comandament.

2) Comandamentul Trupelor din Transilvania va propune M.C.G. nominal persoanele care urmează să fie numite în serviciul cenzurei, propunându-se și cuantumul salariului...”. Ordinul era însoțit de „Instrucțiunile asupra organizării și funcționării cenzurei în teritoriul din Ardealul ocupat de trupele române” nr. 3755/2.

Cu ordinul nr. 3811 din 17 martie Comandamentul Trupelor din Transilvania a transmis către Birourile Informațiilor de la diviziile în subordine - 6 și 7 Infanterie și 1 și 2 Vânători - instrucțiunile primite:

„Am onoarea a vă face cunoscut că M.C.G. cu ordinul nr.2515/1919 a aprobat ca cenzura de tot felul din teritoriul ocupat de trupele române din Transilvania să se facă prin îngrijirea și controlul comandamentelor militare, după normele prevăzute în alăturatele instrucțiuni. Pentru organizarea cenzurii fiecare divizie va destina un număr de ofițeri destoinici, care să meargă în localitățile prevăzute de tablourile anexe la aceste instrucțiuni, unde de comun acord cu prefectii sau autoritățile române respective iau hotărârea:

- a) Localurile unde vor funcționa aceste cenzuri
- b) Să angajeze personalul necesar prevăzut în tabelele respective
- c) Să explice și să îndrume la fiecare post de cenzură funcționarea lui conform acestor instrucțiuni.

1) În alegerea și angajarea personalului, ofițerii însărcinați cu organizarea acestor centre vor avea în vedere ca să angajeze dintre persoanele de încredere absolut conștiente și cu sentimente patriotice românești, făcând apel de preferință mai ales preoții și profesorii, care sunt oameni culți, conștiințioși și care au și influența morală necesară asupra populației și care vor completa personalul ce au astăzi la cenzuri, până la împlinirea numărului necesar.

Acești ofițeri vor vorbi personal cu fiecare în parte, le va arăta atât importanța cenzurii, necesitatea ei pentru armată și cauza română, precum și importanța ce se cere, fără de care o cenzură în loc de a aduce serviciile cerute de la ea ar fi mai degrabă un pericol...”

Telegrama nr. 3765 din 16 martie 1919, semnata de generalul Panaitescu, ordona: „Extra urgent. Rog dispozați ca mâine 17 martie ora 14 să se prezinte la Comandamentul Trupelor din Transilvania în Sibiu șeful titular al biroului de informații al diviziei însoțit la diviziile 2 Vânători, 6 și 7 și 1 Cavalerie de câte 2 ofițeri (de preferință ofițeri superiori din acei care nu au comenzi efective sau care pot fi înlocuiți pe timp de 10-12 zile în mod provizoriu), iar la Divizia 1 Vânători de cel puțin 6 ofițeri (printre care să fie și din Regimentul 7 Infanterie) ofițeri care timp de 10-12 zile vor fi însărcinați cu organizarea cenzurii”.

4. Instrucțiuni generale privind organizarea și funcționarea cenzurii poștale și telegrafice

A. Instrucțiuni asupra organizării și funcționării cenzurii în teritoriul din Ardeal ocupat de trupele române (nr. 3755/2, aprobate cu ordinul nr. 2515 din 9 martie 1919)

„1) Pentru a se da posibilitatea ca cenzura să se facă într-un mod cât se poate mai eficace, așa cum o cer interesele armatei față de situația din Ardeal, iar pe de alta spre a se face cât mai repede și mai cu ordine spre a nu stingheri mult interesele publice, serviciul de cenzură trebuie organizat și să funcționeze cum se arată mai jos.

2) Principiul pe care s-a bazat organizarea de mai jos și care trebuie avut în vedere de toate comandamentele este acela că: Personalul de cenzură să fie permanent și același spre a stabili răspunderile și a asigura continuitatea cenzurii fără întreruperi oricare ar fi deplasările pe care trupele și comandamentele vor fi nevoite a le executa în scopuri operative. ...

3) CENZURA SE VA EXECUTA:

- a) Asupra presei, atât cea care apare în teritoriul ocupat, cât și cea care apare în teritoriul neocupat, precum și a tuturor tipăriturilor de orice categorie.
- b) Asupra corespondenței de tot felul
- c) Asupra telegrafului și telefonului
- d) Asupra teatrelor și cinematografelor

.....

Șeful Biroului Informații / Lt. col. A. Negulescu”

B. Instrucțiuni asupra organizării și funcționării cenzurii în zona ocupată de trupele române nr. 6622 /iulie 1919 (a înlocuit nr. 3755/2)

Capitolul I – Organizare

1. În comitatele: Trei Scaune, Brașov, Făgăraș, Sibiu, Hunedoara, Alba, Târnava Mare, Târnava Mică, Odorhei, Ciuc, Mureș, Turda, Turda-Arieș, Cojocna, Solnoc-Dobâca, Bistrița, Năsăud, cenzura a fost organizată și va funcționa înainte sub directa autoritate a Comandamentului zonei de supraveghere.

2. În comitatele aparținând Guvernământului zonei militare, cenzura se va organiza de către Guvernatorul zonei militare, prin mijloacele de care dispune. [...]

Capitolul VI – Executarea cenzurii

Cenzura se va executa astfel:

- a) Asupra presei, atât aceea care apare în teritoriul ocupat, cât și aceea care apare dincolo de linia ocupată de trupele noastre, precum și asupra tuturor tipăriturilor de orice categorie.
- b) Asupra corespondenței de tot felul.
- c) Asupra corespondenței telegrafice și telefonice
- d) Asupra teatrelor și cinematografelor.
- e) Asupra corespondenței transmise prin curieri și agenți.

Ordinul Marelui Cartier General nr. 2199 din 16 iunie 1919.”

C. Instrucțiunile pentru organizarea și funcționarea cenzurii în zona până la Tisa nr. 6622/1.X.1919

„Capitolul I – Organizare

1) În comitatele Ardealului cenzura a fost organizată și va funcționa sub directa autoritate a comandamentului zonei de supraveghere.

2) În comitatele aparținând guvernământului zonei militare cenzura se va organiza de către Guvernatorul zonei militare prin mijloacele de care dispune.

3) În Banat cenzura se va organiza și funcționa sub controlul comandanților de garnizoană a reședințelor de comitate și sub direcțiunea superioară a Comandamentelor de Grupuri respective...”

5. Posturile de cenzură P.T.T. din Transilvania și Banat

Spre deosebire de vechiul regat, în Transilvania și Banat unitățile de cenzură militară a corespondenței poștale, telegrafice și telefonice și a ziarelor au fost numite „posturi de cenzură militară”. Nu s-au găsit informații privind motivația acestei denumiri, în multe cazuri documentele oficiale folosind și termenul de „birouri de cenzură militară”.

Într-o primă etapă – decembrie 1918 - prima jumătate din luna ianuarie 1919 – posturile de cenzură au fost organizate cu sprijinul Gărzilor Naționale înființate de români pe plan local, pentru apărarea localităților lor în fața atrocităților iredentiștilor unguri.

Ordinul militar român nr. 1384 din 28 decembrie 1918 stipula înființarea posturilor de cenzură militară de către diviziile române aflate în Transilvania. Era vorba de fapt de o preluare și reorganizare a celor existente și doar în unele cazuri înființarea de posturi de cenzură noi. Acest ordin a fost pus în practică în a doua jumătate a lunii ianuarie 1919.

La sfârșitul lunii februarie 1919 s-a întocmit un proiect de buget pentru înființarea a 61 de posturi de cenzură, în tot atâtea localități.

Ordinul C.T.T. nr. 2515 din 9 martie 1919 conținea Instrucțiunile nr. 3755/2..... Dintre acestea, din datele de arhive găsite până acum rezultă că nu au fost înființate posturile de cenzură: Sovata, Praid (decât mult mai târziu), Dragomirești (Dragomerfalva), Petrova, Năsăud, Pietroșani și Hașfalău (Heiesfalu). Ordinea de bătaie a posturilor de cenzură din 16 aprilie 1919 nu le cuprindea.

Au fost înființate însă alte posturi de cenzură, neprevăzute inițial, și anume: Ilia, Giurgeu Sânt-Miclăuș,...., iar după ajungerea armatei române la frontiera actuală a României, posturile de cenzură: Arad, Șimleul Silvaniei, Oradea Mare, Careii Mari și Satu Mare.

Ordinul C.T.T. nr. 8635 din 9 iulie 1919 conținea Instrucțiunile nr. 6622 privind posturile de cenzură urmând a funcționa de la 15 iulie 1919. De la 15 iulie 1919 posturile de cenzură au fost reorganizate, rămânând câte un post de cenzură în fiecare județ, pe lângă oficiul poștal din localitatea reședință de județ. S-a făcut o excepție, pe 27 iulie 1919 dându-se ordin ca pentru județul Alba postul de cenzură să fie la Blaj și nu la Aiud (unde era reședința de județ).

În tabelele anexe ale ordinului se prevedeau posturile de cenzură care urmau să se înființeze în Banat de la 1 noiembrie 1919. Dintre acestea, din datele din arhive cunoscute până acum, rezultă că nu au fost înființate posturile de cenzură: Jimbolia (localitate care i-a revenit României abia în anul 1924) și Oravița (pentru care nu s-au găsit informații).

Cu începere de la 10 mai 1920 toate posturile de cenzură din zona Diviziei 18 Sibiu au fost predate către prefecturile de județe. Astfel de predări (desființări) de posturi de cenzură s-au produs în luna mai 1920 și în alte județe din centrul Transilvaniei.

La data de 12 mai 1920 se cerea de către Corpul Vânătorilor aprobarea pentru înființarea a 13 noi posturi de cenzură în gări și anume: Craia, Peleşul Mare, Dara, Berveni, Valea lui Mihai, Săcueni, Episcopia Bihorului, Cheresig, Salonta Mare, Cheteghian, Otlaca, Cortos și Pecica. Aprobarea nu a venit, întrucât au apărut alte priorități privind structura organizatorică a posturilor de cenzură.

Ordinul C.T.V. nr. 1803 din 23 mai 1920 stipula că de la 1 iunie 1920 vor rămâne în funcțiune următoarele posturi de cenzură:

- 5 posturi de cenzură cu toate secțiunile, inclusiv cenzura presei : Careii Mari, Satu Mare, Oradea Mare, Arad, Timișoara

- 13 posturi de cenzură, fără secțiunea cenzurei presei : Sf.Gheorghe, Brașov, Făgăraș, Sibiu, Sighișoara, Miercurea Ciuc, Tg.Mureș, Odorhei, Cluj, Dej, Zalău, Lugoj și Sighetul M.

- 10 posturi de cenzură în gări: Siculeni, Praid, Baia Mare, Ilia, Teiuș, Craia, Episcopia Bihorului, Vatra Aradului, Cărpiniș și Orșova.

Ordinul nr. 756 din 21 iunie 1920 către Garnizoana Alba Iulia (și probabil către alte garnizoane) stipula: „...dispun următoarele:

1) Reînființarea posturilor de cenzură militară din subzonă va începe imediat după primirea acestui ordin și va fi terminată cel mult până la inclusiv 29 iunie 1920.

2) Posturile de cenzură care se reînființază se văd în tabelul anexat. Toate celelalte posturi de cenzură eventual existente și ce nu sunt prevăzute în tabelul acesta vor fi desființate....

Partea a II-a

1) Cenzura presei, a tipăriturilor de orice fel, a reprezentațiilor teatrale și cinematografice rămâne

asupra comisiilor de cenzură județene...”.

Din nefericire tabelul anexat ordinului nr. 756 nu a fost găsit, astfel că nu se știe cu precizie care posturi de cenzură au fost reînființate. Un tabel din 22 iunie 1920, care ar putea fi chiar cel în cauză, cuprindea posturile de cenzură: Sibiu, Brașov, Sf. Gheorghe, Odorhei, Praid, Sighișoara, Blaj, Teiuș, Deva, Ilia și Făgăraș cu personal teoretic care ar fi trebuit să le deservească. Din informațiile găsite până în prezent au fost reînființate posturile de cenzură: Blaj, Odorhei, Praid, Teiuș, Deva (din tabel), Bistrița, Turda,...

Ca urmare a decretului nr. 2939 din 15 iulie 1920, C.T.V. a dat un nou ordin (neidentificat încă) prin care se desființau posturile de cenzură din Transilvania și Banat, cu excepția celor din zona în care rămânea în vigoare starea de asediu (de la frontiera de vest). Acest ordin s-a aplicat în ultima decadă a lunii iulie 1920.

Ordinul nr. 3824 din 23 iulie 1920 (poate chiar ordinul neidentificat) se referea la suprimarea tuturor secțiilor de cenzură, mai puțin secția ziarelor și tipăriturilor de tot felul.

Ca urmare a ordinului nr. 1803/1920 la data 2 august 1920 erau în funcțiune (?) posturile de cenzură: Oradea Mare, Careii Mari, Satu Mare, Baia Mare, Halmeu, Ilia și Curtici. Situația nu e totuși clară, pentru că unele posturi se desființaseră deja: Ilia, Curtici, etc., existând procesele-verbale de predare a inventarelor lor încheiate pe data de 1 august 1920.

Ordinul C.T.V. nr. 4891 din 21 august 1920 stipula funcționarea de la 1 septembrie 1920 a următoarelor 10 posturi de cenzură în zona stării de asediu: Satu Mare, Oradea, Arad, Carei, Halmeu, Episcopia Bihorului, Curtici, Cărpiniș, Cheteghian, Valea lui Mihai. De fapt era vorba de o reînființare a lor, întrucât (cel puțin unele dintre ele) fuseseră desființate în ultima decadă a lunii iulie 1920.

Ordinul 3943 din 11 septembrie 1920 stipula înființarea posturilor de cenzură: Valea lui Mihai, Cheteghian și Episcopia Bihorului (și Iermata Neagră, Otlaca).

În baza ordinului nr. 6686 din 21 octombrie 1920 și în baza decretului nr. 4209 s-au înființat birouri de cenzura presei, tipăriturilor de orice fel, telegramelor, telefoanelor și corespondenței poștale la unele dintre oficiile și gările principale.

Prin Ordinul 477/22 octombrie 1920 a Corpului 7 Armată s-a reînființat cenzura pentru presă și tipărituri de orice fel, telegraf, telefon la Timișoara, Reșița, Anina, Arad, Petroșani, Lupeni, Vulcan, Brașov.

Acestea au funcționat un timp scurt și nu au fost prezentate în Tabelele nr.1 și 2, datele găsite privind funcționarea lor fiind foarte sumare.

Telegrama nr. 2287 din 29 octombrie 1920 către Corpul 7 Armată preciza: „La ordinul C.T.V. nr. 6329 din 28/10 și în conformitate cu ordinul Ministerului de Război 6852 din 26/10 rog a cunoaște că cenzura se va executa de prefecturile de județe. Comandamentele de garnizoane sunt rugate a lua dispozițiuni în privința aceasta și vor pune la curent de prezentul ordin și pe prefecturile de județe comunicate Divizia 1, 18, 21, Brigada 7 Călărași și tuturor garnizoanelor”.

Acest ordin dovedește că posturile de cenzură înființate sau în curs de înființare după 21 octombrie 1921 au avut o existență efemeră de câteva zile.

Prin ordinul Ministerului Comunicațiilor nr. 11295 din 26 noiembrie 1920 către Ministerul de Război se solicita înființarea a 12 posturi de cenzură în punctele de frontieră: Halmeu, Gara Peleş, Oar, Berveni, Valea lui Mihai, Săcueni, Episcopia Bihorului, Salonta Mare, Iermata Neagră, Otlaca, Curtici, Pecica. O parte dintre acestea erau deja la acea dată în funcțiune.

Ordinul nr. 7479/3 ianuarie 1921 prevedea (probabil) înființarea posturilor de cenzură: Peleş, Oar, Berveni, Săcueni, Salonta Mare*, Iermata Neagră*, Otlaca*, Pecica (* = prevăzute și prin ordinul nr. 3943 din 11 septembrie 1920).

La 15 februarie 1921 se anunța că:

- se desființau posturile de cenzură înființate cu ordinul nr. 7479/3 ianuarie 1921
- rămâneau în funcțiune posturile de cenzură înființate cu ordinul nr. 3943/11 septembrie 1920.

Ordinul C.T.V. nr. 8321 din 22 februarie 1921 către Corpul Vânătorilor stipula desființarea pentru moment a posturilor de cenzură Peleş, Oar, Berveni, Săcueni, Salonta Mare, Iermata Neagră, Otlaca și Pecica, rămânând în funcțiune posturile de cenzură: Satu Mare, Oradea Mare, Arad, Careii Mari, Halmeu, Episcopia Bihorului, Curtici, Cheteghian și Valea lui Mihai (totuși la acea dată Cheteghian nu mai era în funcțiune, localitatea fiind cedată Ungariei).

La data de 1 aprilie 1921 erau în funcțiune un număr de 10 posturi de cenzură: Arad, Careii Mari, Oradea Mare, Satu Mare, Sighetul M., Halmeu, Episcopia Bihorului, Curtici, Salonta Mare și Valea lui Mihai.

Subordonarea posturilor de cenzură

Conform instrucțiunilor M.C.G. nr. 2755 din februarie 1919 cenzura a trecut sub conducerea definitivă a Comandamentului Trupelor din Transilvania în ziua de 8 aprilie 1919.

La data de 21 ianuarie 1919 posturile de cenzură militară erau subordonate direct diviziilor române aflate în zonă, cu personal de la care fuseseră încadrate, astfel:

- Divizia 7 Infanterie: Dej, Tg.Mureș, Reghin Săsesc, Toplița Română, Baia Mare, Zalău

- Divizia 1 Vânători: Blaj, Braşov, Odorhei, Sighişoara, Miercurea Ciuc, Ditrău.
- Divizia 2 Vânători: Zam, Deva, Simeria, Hunedoara, Haţeg, Petroşani, Lupeni, Vulcan, Sebeş,

Grădiştea

De la 17 martie 1919 posturile de cenzură militară erau subordonate direct birourilor informaţiilor de la diviziile române aflate în zonă, astfel:

- Divizia 6 Infanterie: Cluj, Abrud, Huedin
- Divizia 7 Infanterie: Jibou, Hida, Cehul Silvaniei, Baia Mare, Sighetul Marmăţiei, Şomcuţa Mare, Baia Capnic, Dej, Zalău, Beclean, Tg.Mureş, Reghin Săsesc,
- Divizia 1 Vânători: Blaj, Bălăuşeri, Ibaşfalău, Dicio Sanmartin, Turda, Uioara, Luduş, Cucerdea, Sărmaşu Mare, Bistriţa, Miercurea Ciuc, Siculeni, Topliţa,
- Divizia 2 Vânători: Vinţul de Jos, Sebeş Săsesc, Deva, Brad, Hunedoara, Ilia, Haţeg, Subcetate, Petroşani,
- Comandamentul Trupelor din Transilvania: Sibiu

Pe 19 august 1919 au fost puse în subordinea Diviziei 16 posturile de cenzură Careii Mari, Săcueni, Zalău, Jibou, Sărmaşag, Cehul Silvaniei Sighet M., Baia Mare, Trebusa şi 4 posturi de cenzură din Ungaria. Acest lucru se întâmpla deoarece toate posturile de cenzură din subordinea Grupurilor de Nord şi de Sud treceau în subordinea Comandamentului Zonei de Supraveghere (urmare a ordinului nr. 10105 al C.T.T. din 11 august 1919).

Ordinul nr. 14413 din 27 noiembrie 1919 a trecut de la 1 decembrie 1919 toate posturile de cenzură din tabelele anexă de la Instrucţiunile nr. 6622, adică toate posturile de cenzură din Transilvania şi Banat în subordinea Grupului Tisa şi Corpurilor 6 şi 7 Armată.

De la 1 iunie 1920 se organizase următoarea subordonare a posturilor de cenzură (conform ordinului C.T.V. nr. 1679 din 17/23 mai 1920) :

- Corpul Vânătorilor –Postul de cenzură Oradea
- Divizia 2 Vânători –posturile de cenzură din judeţul Bihor fără Oradea
- Divizia 1 Cavalerie –posturile de cenzură din judeţul Satu Mare
- Divizia 1 Vânători –posturile de cenzură din judeţul Arad (era şi la 2 august 1920).

La 3 ianuarie 1921 Posturile de cenzură din judeţul Satu Mare (Halmeu, Satu Mare şi Carei) au trecut în subordinea Diviziei 17 Infanterie, în loc de 1 Cavalerie. Documentele de arhivă militară foloseau de multe ori termenul de „înfiinţare” a posturilor de cenzură atunci când ele erau de fapt numai reorganizate după noile instrucţiuni.

Posturile de cenzură din Transilvania identificate până în prezent, cu perioadele lor de funcţionare, sunt prezentate în Tabelul nr. 1, iar cele din Banat în Tabelul nr. 2. Deoarece la multe dintre posturile de cenzură nu s-a putut identifica cu precizie data de închidere-desfiinţare, în tabele s-a trecut data cea mai târzie de funcţionare găsită şi data maximă teoretică până la care ar fi putut funcţiona (ex.: ...max. 14 iulie 1919).

Tabel nr.1 Posturile de cenzură din Transilvania

Nr. crt.	Postul de cenzură poştală	Perioada de funcţionare
1.	ABRUD	26 mar.-apr.1919...max.14 iul.1919
2.	AIUD	22 ian.-mai 1919...max.27 iul.1919
3.	ALBA IULIA	Feb.1919 ??? 27 mar.-iun.1919...max.14 iul.1919
4.	APAHIDA	...aug.-sept.1919..max.31 mai 1920
5.	ARAD	17-23 mai 1919, 18/19 iul.1919-28/29 iul.1920, 1 sept.1920-mai 1921..*.
6.	BAIA CAPNIC	1 apr.1919-...max.14 iul.1919
7.	BAIA MARE	...21 ian.-oct.19, iun.-23 iul.1920
8.	BĂLĂUŞERI	23 mar.-mai 1919...max.14 iul.1919
9.	BECLEAN	4 apr.-sept.1919...max.31 mai 1920
10.	BERVENI-feb.1921
11.	BISTRIŢA	Ian.1919?? 25 mar.1919-31 mai 1920, 1 iul.1920...
12.	BLAJ	...21 ian.1919-mar.1920..max.31 mai 1920, ...iun.-23 iul.1920
13.	BRAD	8 apr.-iun.1919...max 14 iul.1919
14.	BRAŞOV	...21 ian.1919-26/27 iul.1920
15.	CAREII MARI	Mai/1 iun. 1919-mai 1921
16.	CEHUL SILVANIEI	1 apr.1919-mar.1920...max 31 mai 1920
17.	CHETEGHIAN	...apr.1921 ???...
18.	CLUJ	...dec.1918-30 iul.1920,...oct.1920...

19.	COPȘA MICĂ	29 mar.-nov.1919...max.31 mai 20
20.	CRAIA	1 iun.-25 iul.1920...
21.	CRISTUR	...feb.1920...?
22.	CUCERDEA	26 mar.1919-feb.1920
23.	CURTICI	1/13 iul.- 31 iul.1920,2 aug.1920?,12/20 sept.1920-1 mai 1921...
24.	DEJ	...dec.1918-...iul.1920
25.	DEVA	Ian. 1919., 2 feb.1919-8 mai 1920, Iun.-iul.1920...
26.	DICIO SAN MARTIN	23 mar.1919-apr.1920...max.31 mai 1920, ... iul.1920
27.	DITRĂU	...21 ian.1919-...max 14 mar.1919
28.	EPISCOPIA BIHORULUI	21 feb.1920...., 11 sept.1920-1 apr.1921...
29.	FĂGĂRAȘ	1 mai 1919-iul.1920
30.	GHERLA	1 apr.-8 aug. 1919 (poate +2-3 zile)
31.	GHIMEȘ	31 mar.-1 mai 1919...max.14 iul.1919
32.	GIURGEU SÂNMICLĂUȘ	...mai 1919... max.14 iul.1919
33.	GRĂDIȘTEA	...2 feb.1919-...max.14 mar.1919
34.	HALMEU	...2 aug.1920-...., 11 sept.1920-1 mai.1921...
35.	HATEG	...2 feb.-16 apr.1919...max.14 iul.1919
36.	HIDA	1 apr.-30 iun.1919
37.	HUEDIN	..16 apr.-14 iul.1919
38.	HUNEDOARA	2 feb.-iul.1919...max.14 iul.1919
39.	IBAȘFALĂU	21 mar.1919-31 ian.1920
40.	ILIA	8 apr.1919-14 mai 1920, 1 iun.-31 iul.1920
41.	JIBĂU	1 apr.1919-ian.1920...max.31 mai 1920
42.	LUDUȘ	22 mar.-sept.1919...max.31 mai 1920
43.	LUPENI	...2 feb.1919...max.14 mar.1919
44.	MĂGERUȘ (ȘIEU MĂGERUȘ)	6 apr.-1 mai 1919...
45.	MEDIAȘ	29 mar.-iun.1919...max.14 iul.1919
46.	MIERCUREA CIUC	...dec.1918-...iul.1920
47.	OAR-feb.1921
48.	ODORHEI	...21 ian.1919-... iul.1920
49.	ORADEA MARE	4 mai 1919-23/31 iul.1920*, 1 sept.1920-iul.1921*
50.	ORĂȘTIE	27 mar.-8 apr....1919...max.14 iul.1919
51.	OTLACA	14 ian.-14 feb.1921
52.	PÂNCOTA	18 iul.1919-31 mai 1920
53.	PECICA	12 ian.-feb...1921
54.	PELEȘ	...-feb.1921
55.	PETROȘANI	...2 feb.-16 apr...1919..max.14 iul.1919
56.	PRAID	...14 iul.1920...
57.	RADNA	Mai 1919 ??...24 aug.1919-31 mai 1920
58.	REGHIN SĂSESC	...21 ian.1919-mar.1920...max.31 mai 1920
59.	SĂCUENI	Aug.-dec.1919...max.31 mai 1920, ...-feb.1921 ?
60.	SALONTA MARE	Iul.1919 ?? 15 sept.1919-1 mai 1920..., 11 sept.1920? , 20 nov.1920-14 feb.1921, 1 mar.-apr.1921
61.	SÂNTANA	17 iul.1919-31 mai 1920
62.	SĂRMĂȘAG	Aug.1919-apr.1920..max.31 mai 1920
63.	SĂRMAȘU MARE	24 mar.-iun.1919max.14 iul.1919 ?
64.	SATU MARE	20 apr.1919-19 apr.1921
65.	SEBEȘ SĂSESC	...2 feb.-mai 1919...max.14 iul.1919

66.	SFÂNTUL GHEORGHE	12 apr.1919-...iul.1920
67.	SIBIU	...dec.1918-23 iul.1920
68.	SICULENI	31 mar.1919-...iul.1920
69.	SIGHETUL MARMAȚIEI	Feb.1919 ? ... 1 apr.1919-apr.1921, iun.1921?
70.	SIGHIȘOARA	...21 ian.1919-...iul.1920
71.	SIMERIA	...2 feb.1919...max.14 mar.1919
72.	ȘIMLEUL SILVANIEI	... iul.1919 ? , ...
73.	ȘOMCUȚA MARE	1 apr.-16 apr.1919...max.14 iul.1919, iul.1919-mai 1920...
74.	SUBCETATE	8 apr.1919-14 mai 1920
75.	TG. MUREȘ	...10 dec.1918-23/30 iul.1920
76.	TG.SECUIESC	...mar.-iul.1919, ...-mar.1920 ?
77.	TEIUȘ	22 ian.1919-9 mai 1920, ...max.31 aug.1920, ...23 oct.1920 ...
78.	TOPLIȚA ROMÂNĂ	...21 ian.-mai 1919...max 14 iul.1919
79.	TURDA	...22 ian.1919-mar.1920...max.31 mai 1920, iun.-iul.1920
80.	UIOARA	Ian.1919?... 22 mar.-mai 1919...max.14 iul.1919
81.	VALEA MIHAI	...1 oct.1919..., ...11 sept.1920-apr.1921
82.	VATRA ARADULUI	1 iun.-1/12 iul.1920
83.	VINȚUL DE JOS	8 apr.1919-...mai 1920
84.	VULCAN	...2 feb.1919...max.14 mar.1919
85.	ZALĂU	...21 ian.1919-6 sept.1920
86.	ZAM	...2 feb.1919...max.14 mar.1919, 15 iul.1919...
87.	ZERINDUL MARE	...24 ian.-14 feb.1921

*a continuat să funcționeze pentru cenzura externă.

Tabel nr. 2 Posturile de cenzură din Banat

Nr. crt.	Postul de cenzură poștală	Perioada de funcționare
1.	BUZIAȘ-BĂI	1 nov.1919-31 mai 1920, iun.1920???
2.	CARANSEBES	1 apr.1920-31 mai 1920
3.	CÂRPINIȘ	1 iun./1 iul. ? -9/19 sept.1920
4.	GĂTAIA	1 nov.1919-31 mai 1920
5.	JEBEL	1 nov.1919-31 mai 1920
6.	LOVRIN	1 nov.1919-31 mai 1920
7.	LUGOJ	15/16 iun.1919 – 28 iul.1920, oct.-nov.1920...
8.	MEHADIA	1 apr.1920-31 mai 1920
9.	MODOȘ	1 nov.1919-31 mai 1920, 1iun.1920-?
10.	ORȘOVA	1 iun.? 20 iul.1920-...
11.	RECIȚA	23 feb.-mar.1920...
12.	SÂNANDREI	1 nov.1919-31 mai 1920
13.	SÂNMICLĂUȘUL MARE	1 nov.1919-31 mai 1920
14.	TIMIȘOARA	20/23 aug.1919-25/31 iul.1920, 23 oct.-19 nov.1920*

*a continuat să funcționeze pentru cenzura externă.

Este posibil ca unele posturi de cenzură (cu excepția celor menționate) să fi funcționat până la 15 iunie în loc de 1 iunie 1920.

Nu s-au găsit informații documentare privind înființarea unor posturi de cenzură în localitățile: Băile Herculane, Beiuș, Nu e prea clară o informație privind funcționarea unui post de cenzură în Aleșd (Județ Bihor), la târzia dată de 1 mai 1921.

Existența unui post de cenzură poștală militară în Siria în luna august 1919 este puțin probabilă, dar ar fi putut exista o cenzură poștală realizată dintr-o inițiativă locală.

În Arhivele Militare se găsesc cererile de plată ale unor cenzoari, pentru activitatea de cenzură depusă de aceștia: la Postul de Cenzură **Maros Ciuciu** (de la 8 decembrie 1918 !), la Postul de Cenzură **Tinca**

La ambele cereri Comandamentul Trupelor din Transilvania a răspuns că nu au funcționat în subordinea sa posturi de cenzură în cele două localități. Nu s-au putut găsi alte informații privind existența celor două posturi de cenzură.

În general posturile de cenzură nu aveau niciun fel de relații cu comisiile de cenzură județene, fiecare având altă subordonare.

6. Funcționarea cenzurii poștale militare în Transilvania și Banat

Cenzura corespondenței P.T.T. interne a funcționat în perioada decembrie 1918- iulie 1921

Se pot delimita mai multe perioade de funcționare determinate de evenimentele mai importante care au avut loc:

a) decembrie 1918 – ianuarie 1919

Marele Cartier General prin nota nr. 1138 din 13 decembrie 1918 către C.T.T. comunica că Divizia 1 Vânători, în Buletinul Informativ nr. 50305 din 1 decembrie 1918 cerea aprobarea înființării cenzurii scrisorilor și telegramelor.

Ordinul nr. 143 din 17 decembrie 1918 stipula: „1. În orașele în care apar ziare românești, maghiare și germane, se va constitui câte o comisie de cenzură compusă cum se arată la punctul 2 și care va avea atribuțiile de la punctul 3.

2. Comisia de cenzură va fi compusă :

a) În orașele unde sunt comandamente (Divizii, Brigadă, Regiment) care au ofițeri informatori de [...] șefii acestor birouri, care vor fi ajutați de 2 interpreți desemnați de șeful județului (comitatului) dintre românii de încredere din localitate, care cunosc perfect limbile maghiară și germană.

b) În celelalte orașe unde apar ziare se va numi ca șef un ofițer destoinic din armata română și personalul desemnat de șeful administrației locale (dacă în localitate nu e șeful prefecturii de la punctul a)[...]”

Gărilor din Cluj, Dej și Târgu Mureș li s-a transmis ordinul nr. 665 din 21 decembrie 1918, care stipula: „1. Toate jurnalele care sosesc de la Budapesta vor fi oprite în gară de Comandamentul Militar al Gărei. Cenzura se va face în gară de către Cenzura Diviziei și apoi se vor da în vânzare numai acele ziare, care nu fac propagandă ostilă neamului românesc, celelalte vor fi arse.

2. Pentru jurnalele care apar în zona Diviziei (a 7-a -n.a.), vor fi lăsate libere de cenzură în cazul însă când s-ar constata că conduita lor ar fi anti-românească se vor suspenda și amenda.”

Ordonanța nr. 6 a C.T.T. din Sibiu stipula: „Toate produsele tiparului, precum și toate reproducerea de scrieri și ilustrațiuni, inclusiv cele muzicale, făcute pe cale mecanică sau chimică și urmând a fi răspândite, sunt supuse cenzurii, care se face de către Comandamentul Diviziilor și Comandamentul Brigadelor de Infanterie....”.

Ordinul C.T.T. nr. 1363 din 27 ianuarie 1919 stipula: „...jurnalele și scrisorile care vin din teritoriul ocupat să fie cenzurate imediat și distribuite cu o întârziere de cel puțin 15 zile, după primirea lor la posturile de trecere.”

b) ianuarie - martie/aprilie 1919

A fost o perioadă de tranziție și de organizare a posturilor de cenzură și a activităților. Nu existau instrucțiuni unitare bine stabilite pentru efectuarea cenzurii. Aceasta se făcea mai mult de către militari detașați de la unitățile militare din zonă.

c) martie/aprilie – 14 iulie 1919

Funcționarea cenzurii P.T.T. a avut la bază: Instrucțiuni asupra organizării și funcționării cenzurii în teritoriul din Ardealul ocupat de trupele române nr. 3755/2;

La 28 martie 1919 Consiliul Dirigent cerea ca ziarele ce apar în Transilvania și se trimit în regat să fie supuse cenzurii, iar la 30 martie 1919 s-a hotărât ca toată “corespondența adresată Familiei Regale și Casei Regale, miniștrilor țării și autorităților constituite, miniștrilor plenipotențari și autorităților puterilor aliate stabilite în țară să nu fie supuse cenzurii.

Prin ordinul Comandamentului Trupelor din Transilvania nr. 4357 din 1 aprilie 1919 s-a hotărât că la instrucțiunile nr. 3755/2 urmau să se adauge următoarele dispoziții: „a) La cenzurarea scrisorilor: scrisorile de valoare oficiale, vor fi cenzurate la expediere și la sosire de către cenzoarii de la poștă (în oficiile unde sunt cenzoarii de scrisori sau de cenzoarii de la telegraf unde sunt numai asemenea cenzoarii). În celelalte oficii mici, unde nu sunt niciun fel de cenzoarii, aceste scrisori vor fi trimise, fără a se mai cenzura, după regulile poștei, la oficiile de destinație, dacă acestea au cenzoarii.

Pentru trimiterea acestor scrisori de valoare între două posturi din care niciunul din ele nu are cenzură, aceste scrisori trebuiesc duse și predate neapărat prin postul de cenzură (poștal sau telegrafic) al oficiului celui mai apropiat...”.

Pe 21 aprilie 1919 se dădea următoarea înștiințare: „Se face cunoscut că cu începere de la data publicării acestei înștiințări, orice corespondență atât a particularilor, cât și a autorităților civile afară de corespondența resoartelor Consiliului Dirigent și a Prefecturilor (care se va preda birourilor de cenzură conform instrucțiunilor nr. 3755/2) va trebui predată poștei fără a se închide plicurile (scrisă citeț pe cel mult două pagini). Plicurile se vor lipi numai după cenzurare de către personalul de cenzură. Corespondența afară de cea mai sus numită, care se va preda poștei cu plicul lipit mai înainte de a fi cenzurată (sau scrisă neciteț și pe mai mult de două pagini) se va distruge din oficiu”.

d) 15 iulie 1919 – 30 septembrie 1919

Funcționarea cenzurii P.T.T. a avut la bază: Instrucțiuni asupra organizării și funcționării cenzurei în zona ocupată de trupele române nr. 6622, care au intrat în vigoare la 15 iulie 1919.

De la 15 iulie 1919 cenzurarea corespondenței P.T.T. se făcea, la fel ca în vechiul regat, numai la posturile de cenzură din localitățile reședințe de județe, unde era adunată toată corespondența din județ, celelalte posturi de cenzură trebuind desființate.

Ordinul nr. 7623 din 15 august 1919 al Consiliului Dirigent Resortul Internelor către prefectii de județ sublinia rolul acestora în cenzura corespondențelor oficiale și relațiile cu cenzura, în conformitate cu instrucțiunile nr. 6622.

Ordinul Comandamentului Zonei de Supraveghere nr. 626 din 19 august 1919 către posturile de cenzură stipula:

„Deoarece în prezent se găsește la foarte multe posturi de cenzură o mare cantitate de corespondență particulară și oficială întârziată de pe lunile decembrie 1918 și ianuarie și februarie 1919, întârziere provenită din faptul că în acel timp nu erau bine organizate nici serviciul poștal nici al cenzurei cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune a alege corespondența oficială pe care fără să se mai cenzureze se aplică ștampila „Cenzurat”, iar corespondența particulară întârziată să fie distrusă. Nu se va da drumul însă niciunei corespondențe oficiale, care ar veni de dincolo de Tisa și cea de la autoritățile militare ungare”.

Ordinul Comandamentului Trupelor de Transilvania nr. 11351 din 14 septembrie 1919 către Direcția Generală a Poștelor Sibiu stipula: „Am onoarea a vă comunica că acest comandament instituind serviciul cenzurei și în Banat, urmează ca prescripțiunile instrucțiunilor de cenzură nr. 6622 trimise Dvs. cu nr. 8635 din 9 iulie 1919 să se aplice și în această regiune. Ca atare, rog dispozați ca toate corespondențele de pe teritoriul județelor Caraș-Severin și Timiș să fie îndreptate respectiv oficiilor centrale din Lugoj și Timișoara, capitalele acestor județe...”

La 28 septembrie 1919 Direcția Regională a Poștelor Cluj a trimis o notă nr. 9583 către Comandamentul Zonei de Supraveghere din Transilvania – Oradea prin care se făcea cunoscut „că sistemul cenzurei prin instrucțiunile secrete nr. 6622 ale C.T.T. s-a modificat astfel, ca posturile de cenzură în viitor nu vor mai funcționa numai în capitalele județelor și așa toată corespondența poștală și telegrafică de pe teritoriul unui județ este a se trimite spre cenzurare în capitala județului respectiv...” Această modificare a intrat în vigoare de la 1 octombrie 1919.

e) 1 octombrie 1919 – 31 mai 1920

Funcționarea cenzurii P.T.T. a avut la bază: Instrucțiuni pentru organizarea și funcționarea cenzurii în zona până la Tisa nr. 6622/1.X.1919;

Ca urmare a ordinului nr. 51404 din 19 noiembrie 1919 prin care se suprima cenzura internă în România s-au trimis mai multe note de către comandamentele militare din Transilvania și Banat, prin care se punea întrebarea dacă cenzura se ridică și în aceste regiuni.

Pe 13 decembrie 1919 Marele Cartier General a trimis ordinul nr. 7943 către C.T.T.: „...Am onoarea a vă comunica că Marele Cartier General fiind de părere că suprimarea spontană a cenzurii în teritoriile dezrobite ar fi în dauna intereselor noastre, a intervenit la Președinția Consiliului de Miniștri ca să hotărască, dacă cenzura urmează să se desființeze și în zona de operații a armatei noastre, precum și în ținuturile dezrobite.

În consecință până la noi ordine rog să binevoiți a dispoza ca serviciul cenzurei să funcționeze mai departe cu organizația completă avută până acum”.

Telegrama nr. 2304 din 20 decembrie 1919 anunța că: „La nr. 14137 din 2 decembrie 1919 se menține cenzura telegrafică și poștală cu aceeași organizare și același rol precum a fost organizată de comandament”.

Mai multe ziare locale din Transilvania și Banat s-au grăbit să anunțe încetarea cenzurii interne în luna noiembrie 1919. Aceste anunțuri nu trebuie luate în seamă, întrucât așa cum s-a văzut mai sus, s-au bazat pe apariția ordinului nr. 51404 din 19 noiembrie 1919, ordin care nu a avut însă niciun efect pe teritoriul Transilvaniei și Banatului.

Pe 16 februarie 1920 posturile de cenzură au primit ordin să nu mai cenzureze niciun fel de corespondență poștală și telegrafică adresată pe numele unor conducători din armata română: General de Corp de Armată Presan, Șeful de Stat Major General al Armatei, Gen.de corp de Armată Văitoianu, Gen. de Divizie Mărdărescu, Comandantul Trupelor din Transilvania, Gen. de Divizie Petală și Boeriu, comandanții

Corpurilor 6 și 7 Armată, Gen. Moșoiu, Comandantul Grupului Tisa și Gen. Rășcanu, Ministru de Război.

Ordinul C.T.V. nr. 1679/17 mai 1920 stipula: „[...]2. Executarea cenzurei se va face cu toată severitatea impusă de instrucțiunile în vigoare nr. 6622 cu singura îngăduire de a se admite articole politice.

3. Pentru a se menține o perfectă armonie între cenzură și autoritatea civilă, ..., șeful postului de cenzură atunci când ar avea de tăiat articole politice, va lua contactul întotdeauna cu dl. Prefect al județului respectiv în garnizoana reședință de județ, arătând ce anume șterge și ce prejudicii ar aduce armatei și statului în caz de necenzurare și se va ține cont de avizul prefectului.”

f) 1 iunie – 31 august 1920

Ordinul Comandamentului Trupelor de Vest nr. 1803/1920, care intra în vigoare de la 1 iunie 1920, stipula: „Am onoarea a vă comunica: Ministerul de Război aprobând în principiu ca asupra comisiilor județene să treacă numai cenzura presei, a tipăriturilor de orice fel, precum și a reprezentațiilor teatrale și cinematografice, iar asupra autorităților militare să rămână și mai departe restul cenzurei, acest comandament a alcătuit un nou proiect de buget...”

Tot acest ordin mai stipula că nu se mai cenzura:

- corespondența oficială civilă și militară, indiferent de cine era scrisă
- corespondența adresată pentru sau venită din vechiul regat.

La 18 iulie 1920 se anunța că nu se mai cenzurează cărțile poștale sanitare (ale Crucii Roșii).

Decretul nr. 2939 din 15 iulie 1920 (12, nr. 83/16 iulie 1920): „Art. 1 Starea de asediu și cenzura presei se restrâng la zonele militare în atingere cu frontiera ungară și frontiera rusă. Art. II Cenzura scrisorilor și a telegramelor se ridică pe tot cuprinsul regatului. Art. III Președintele consiliului Nostru de miniștri este însărcinat cu executarea acestui decret. Dat în București, la 15 iulie 1920”.

Un prim ordin dat imediat prevedea următoarele: „...Posturile de cenzură ce urmează a fi desființate își vor înceta activitatea imediat la primirea ordinului și vor proceda la predarea corespondenței în restanță oficiilor poștale, iar arhiva postului de cenzură se va vărsa garnizoanei respective.

Cenzorii postului care se desființează vor fi plătiți până la data de 1 august 1920, neadmițându-se nicio plată de cenzori peste această dată”.

Decretul nr. 2939 a fost urmat de ordinul Ministerului de Război nr. 09470 din 18 august 1920. Acesta stipula următoarele privind cenzura în Transilvania și Banat: „...A) În regiunile ce cad în zona de activitate a Comandamentului de Vest; zona de război se întinde în județele Arad, Bihor și Satu Mare.

În Banat numai de-alungul frontierei spre Ungaria, în fâșie de 30 Km spre interior. Orașul Timișoara nu intră în această zonă.

Sub direcțiunea Comandamentului de Vest, starea de asediu în județele Arad, Bihor și Satu Mare, se exercită de Comandamentul Corpului de Vânători, iar în Banat de Comandamentul Corpului 7 Armată direct, nu prin Divizia 19.

Comandamentele de Corp de Armată vor exercita cenzura prin prefecti....”.

Ordinul Comandamentului Trupelor de Vest nr. 4891 din 21 august 1920 către Grupul General Moșoiu, Corpul Vânătorilor,...:

„În conformitate cu Înaltul decret nr. 2939 și conform instrucțiunilor primite de la Ministerul de Război cu nr. 8707, 9470 și 9474 se face cunoscut următoarele: Guvernul a decis ca starea de asediu să se mențină numai în zonele de război. În tot restul regatului starea de asediu se ridică în complet încetând cu desăvârșire orice activitate ce ar decurge din aplicarea stării de asediu. Nu se va mai face deci nici cenzura presei, etc... nici chiar de către autoritățile civile.

Prin zona de război în raza Comandamentului Trupelor de Vest se înțelege: județele Arad, Bihor, Satu Mare, frontiera dinspre Ungaria, iar în Banat fâșia de 30 Km în lungul frontierei...”

„Direcțiunea Poștelor din Oradea Mare cu ordinul nr. 32564 din 30 august a ordonat ca cenzura telegramelor, telefonului și scrisorilor sistată pe ziua de 1 august (1920) cu data de 1 septembrie să înceapă din nou...”

g) 1 septembrie – 20 octombrie 1920

Pe 24 august 1920 s-a dat ordinul C.T.V. nr. 4997 care stipula de fapt reînființarea cenzurii: „Urmare la nr. 4891 din 21 crt.

Am onoarea a vă face cunoscut că Serviciul cenzurei în zona de război se execută ca și până în prezent conform instrucțiunilor nr. 6622 relativ la organizarea și funcționarea cenzurei.

De asemenea se va avea în vedere ordinul nr. 1803 din 21.05.1920 punctul 7 și ordinul nr. 699 din 22.04.1920 alin. a, b, c, d, referitoare la articole de presă ce nu sunt permise publicării...”

„Prin ordinul Comandamentului Trupelor de Vest nr. 5275/1920 și în conformitate cu ordinul Ministerului de Război/Cabinet/ nr. 10667/1.IX.1920 și nr. 1086/3.IX.1920, se modifica zona de război în Banat, prin ea înțelegându-se numai o zonă în adâncime de 30 Km de la frontiera cu Ungaria, doar în această zonă aplicându-se cenzura și starea de asediu.

- Zona de război în Banat se va mărgini în nord prin râul Mureș, la vest prin linia de demarcație, la est prin linia de demarcație ce trecea prin Periam, Pesac, Bulgăruș, Lenaueim, toate intrând în zona de

război. Orașul Timișoara nu mai intra în zona de război.

- În zona dinspre frontiera cu Serbia se ridică complet starea de asediu și cenzura.

- Cenzura în zona militară arătată mai sus se va executa direct de Corpul 7 Armată, prin intermediul prefectului respectiv.

În consecință postul de cenzură Cărpiniș se va desființa în ziua de 20 septembrie 1920, dată până la care se va achita și plata cenzorilor respectivi, urmând a rămâne numai postul de cenzură Arad cu cenzura din zona de război Banat, partea dinspre Ungaria. Oficiul P.T.T. Timișoara este rugat să găsească modalitatea de a transporta la Arad corespondența pentru cenzură.”

h) 21 octombrie 1920 – 14 martie 1921

Pe 20 octombrie 1920 a început marea grevă generală din România, care a paralizat întreaga economie românească. Deoarece greva fusese provocată de cercuri exterioare României, guvernul român a hotărât prin Decretul nr. 4209 din 21 octombrie 1920 introducerea stării de asediu (12, nr. 159 bis/21 oct. 1920): „Art. I Starea de asediu se aplică în raza cetății București. Art. II Cenzura se întinde în tot cuprinsul Regatului. Art. III. Președintele consiliului Nostru de miniștri, împreună cu miniștrii Noștri secretari de stat la departamentele de interne, justiție și război sunt însărcinați cu executarea acestui decret.

Dat în București la 21 octombrie 1920”.

Ministerul de Război în baza ordinului nr. 6686 din 21 octombrie 1920 și în baza decretului nr. 4209 a ordonat reintroducerea cenzurii în întreg regatul.

La 29 octombrie 1920 se anunța că Județul Arad și partea din județul Maramureș, care avea graniță cu Ungaria erau trecute în zona militară.

În realitate cenzura poștală nu a mai fost introdusă în întreg regatul, chiar dacă ea se executa prin sondaj peste tot. În Transilvania se executa doar în zona de război de la granița cu Ungaria. În Banat cenzura telegrafo-poștală a funcționat însă mai mult timp.

i) 15 martie – iulie 1921

Decretul nr. 853 din 14 martie 1921 stipula aplicarea stării de asediu pe o zonă de 30 Km de la frontierele României spre interior, în cazul Transilvaniei și Banatului granița cu Ungaria.

Prin Decretul nr. 897 din 16 martie 1921 (12, nr. 275/18 martie 1921) s-a hotărât terminarea demobilizării armatei române în ziua de 1 aprilie 1921.

Ordonanța nr. 1 a Corpului 7 Armată dată la Sibiu în 1 aprilie 1921 stabilea zona de frontieră în care era în vigoare starea de asediu și modul de executare al cenzurii ziarelor, tipăriturilor, reprezentațiilor teatrale și cinematografice. Nu se făcea nicio referire la cenzura corespondenței P.T.T.

Marele Stat Major, prin ordinul nr. 0820 din 21 mai 1921, către Corpul Vânătorilor preciza:

„La nr. 32 din 23 aprilie 1921 și urmare la nr. 341/1921

Am onoarea a vă face cunoscut că Ministerul de Război, ca răspuns al intervenției făcute de M.St.M Secția a IX-a în sensul raportului Dvs. cu nr. de mai sus, relativ la menținerea posturilor de cenzură, ne comunică ordinul Președinției Consiliului de Miniștri, prin care se arată că „este peste putință a se aproba alte cheltuieli peste cele deja stabilite în buget”.

La sosirea acestui ordin la Corpul Vânătorilor s-a făcut următoarea adnotare „*Ordinul de desființare este dat. Deci se va cere scris cenzorilor dacă voiesc a face sacrificiu și a cenzura cel puțin presa gratuit*”.

Cea mai târzie ștampilă de cenzură cunoscută până acum pe o corespondență internă datează din 13 aprilie 1921, existând posibilitatea de a se găsi corespondență internă cenzurată până în jurul datei de 31 mai 1921.

7. Personalul posturilor de cenzură – CENZORII

Pe 19 ianuarie 1919, datorită desființării gărzilor naționale din teritoriul aflat sub jurisdicția Consiliului Dirigent personalul cenzurii de la diferitele oficii din comitatele (județele) Turda, Alba și Mureș trebuia să plece. Consiliul Dirigent era rugat să preia acest personal și să-l întrebuițeze el.

Consiliul Dirigent a folosit și a plătit personalul cenzurii din jurisdicția sa până la 1 februarie 1919, după această dată personalul fiind complet în subordinea armatei române și plătit de aceasta.

Prin Instrucțiunile nr. 3755/2 din 15 martie 1919 se stipula încadrarea posturilor de cenzură cu personal civil. Această măsură a fost în vigoare până la desființarea cenzurii în anul 1921. Întrucât în unele cazuri era greu de găsit personal civil care să corespundă tuturor cerințelor cenzurii, s-a folosit pentru scurt timp personal militar.

Cenzorii erau funcționari ai statului, numirea lor, precum și demisionarea lor se făcea pe baza aprobării Marelui Cartier General, prin Comandamentul Trupelor din Transilvania. Ei trebuiau să păstreze secretul știrilor ce au cenzurat, raportând numai autorităților în drept. Cenzorul trebuia să aibă autoritate morală, cu care să se impună funcționarilor care nu erau de naționalitate română, cunoscând că dacă el nu are dreptul să incomodeze întru nimic pe funcționari în executarea serviciului lor, are datoria însă a interveni imediat și cu toată energia, ori de câte ori va constata vreo abatere de la aceste instrucțiuni.

Fiecare cenzor civil la angajare la un post de cenzură completa un „ANGAJAMENT” de care trebuia să țină cont pe toată durata activității sale la acel post de cenzură. Acest angajament era tipizat pentru toate

posturile de cenzură.

Deși posturile de cenzură au funcționat o perioadă relativ scurtă, s-au semnalat mari fluctuații de personal.

În general funcțiile personalului unui post de cenzură erau: șef post de cenzură, care se ocupa și cu cenzura în unele cazuri; cenzor corespondență poștală (poștă) la oficiul poștal; cenzor telegraf la oficiul poștal (telegr.); cenzor telefon la oficiul poștal (tel.); cenzor ziare, tipărituri, etc. (ziare); cenzor reprezentații teatrale, cinematografice, etc. (spect.); cenzor telegraf-telefon în gară (TT gară); cenzor corespondență oficială Căi Ferate în gară (CO gară); om de serviciu. Nu toate aceste funcții erau prezente la toate posturile de cenzură.

8. Ștampilele de cenzură

Pentru atestarea cenzurării corespondenței cenzorii aplicau ștampilele cu care erau dotați. Ștampilele aplicate la posturile de cenzură din Transilvania și Banat au caracteristicile lor proprii:

- ștemplurile au fost confecționate treptat și mult mai puțin centralizat față de vechiul regat, ceea ce a dus la multe variante grafice.

- au fost aplicate în general defectuos, fiind destul de greu lizibile în totalitate

- au fost folosite perioade de timp relativ scurte, nefiind fiabile

- de multe ori s-au folosit și ca ștampile administrative sau / și sigilii poștale militare ale posturilor de cenzură respective.

Cele mai multe posturi de cenzură foloseau ștemplurile din dotare pentru cenzură pentru a ștampila actele și corespondența lor, în loc de a folosi sigilii militar-poștale.

Ștampile-sigilii proprii ale posturilor de cenzură sunt foarte rare.

9. Bibliografie

1) Arhivele Militare române – Pitești, Fond nr. 1635, Dosare nr.102, 111, 171,

2) Idem, Fond nr. 1667, Dosare nr.102, 103, 104, 119, 169, 259, 315,

3) Idem, Fond nr. 1695, Dosare nr.39, 82, 84,

4) Idem, Fond nr. 1696, Dosare nr.278, 280, 281, 630,

5) Idem, Fond nr. 2270, Dosar nr.481

6) Idem, Fond nr. 2281, Dosar nr.85

7) Idem, Fond nr. 2282, Dosar nr.25

8) Idem, Fond nr. 2283, Dosar nr.10

9) Idem, Fond nr. 2284, Dosare nr. 44, 48, 58,

10) Idem, Fond nr. 2335, Dosare nr.105, 208,

11) Idem, Fond nr. 2341, Dosar nr.284,

12) Monitorul Oficial al României, București, 1919-1921

ROMANIAN MILITARY POSTAL CENSORSHIP IN TRANSYLVANIA AND BANAT 1918-1921

Given the promises made by the Entente Powers in 1916, reuniting recognition Romanian ancestral lands of Transylvania and Banat with Romania and to end atrocities committed by Hungarian guards on Romanian population on November 7/20, 1918 Romanian army entered Transylvania .

Gradually, in Transylvania and Banat were introduced all laws and regulations throughout the Greater Romania, the situation on the border with Hungary but requiring special measures, including the censorship of the press.

RAYMOND POINCARÉ, FOST PREȘEDINTE AL FRANȚEI,
DESPRE ORIGINILE PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
ÎN PAGINILE PRESEI INTERBELICE ROMÂNEȘTI

Istoric TRAIAN Tr. CEPOIU

Relativ la fenomenele de cauzalitate istorică referitoare la originile Primului Război Mondial, s-a vorbit destul de puțin în literatura de specialitate din spațiul românesc al perioadei interbelice, în marea majoritate cazul fiind abordat sumar și conjunctural, în mod deosebit în perioada imediat de după război. În presa scrisă din aceeași perioadă, fenomenul este tratat la fel de lapidar și conjunctural ca și în istoriografie, în articole scurte, cu referire directă la un anumit subiect raportat la o situație politică sau militară de actualitate, cu precădere tot în prima parte a interbelicului.

Nu vom dezbate acum pe larg care a fost în epocă rolul și rostul presei scrise, considerată ca o agoră a vieții cotidiene a cetății. Presa interbelicului, la fel ca și în zilele noastre, a fost foarte nuanțată. Jurnaliștii aceluși timp, sunt de mult locatari ai neantului, dar rostrile lor, afirmările, confruntările, conjugările, luptele politice, aspirațiile lor nobile sau meschine au traversat timpul până la noi. Cel puțin în perioada imediată a terminării Primului Război Mondial și a încheierii tratatului de pace de la Versailles din 1919, multă lume din România dar și din întreaga lume era încă preocupată de lucrurile care au dus la declanșarea teribilei conflagrații mondiale.

Majoritatea ziarelor românești au acordat o deosebită importanță evenimentelor războiului petrecute în România și mai puțin fenomenelor de cauzalitate istorică care au dus la declanșarea războiului. Excepția în cadrul presei scrise o întâlnim în anul 1921, când ziarul „Adevărul”, publică în mai multe numere consecutiv, începând cu numărul din data de 23 februarie, un material de largă respirație, o pagină și 1/2 de ziar format mare, intitulat „Originile războiului”, având ca autor pe Raymond Poincaré, fost președinte al Republicii Franceze. Direcțiunea ziarului face și convenita mențiune în fiecare număr: „Publicarea în românește exclusiv concesiionată «Adevărului» (Reproducerea interzisă)”¹.

În colecțiile de ziare cercetate de noi – majoritatea fiind distruse după cel de al Doilea Război Mondial în perioada anilor 1945-1950, când în România se instaura plenar bolșevismul –, au fost identificate șase numere de ziar în care sunt redată pe capitole distincte de către Raymond Poincaré, cauzele cunoscute la acea dată care au stat la „originile” declanșării Primului Război Mondial. În numărul din data de 23 februarie 1921 avem Cap. I, „Franța și Germania după 1870”; Cap. II, „Alianța rusă și Antanta cordială”, în nr. din 24 febr. 1921; Cap. III, „Marocul și criza balcanică”, în nr. din 25 febr. 1921; Cap. IV, „Drama de la Sarajevo” în nr. din 04 martie 1921; Cap. V, „Zile tragice” în nr. din 11 martie 1921; Cap. VI, „Suprema tentativă de pace... Războiul” în nr. din 18 martie 1921.

Pentru că evenimentele sunt analizate retrospectiv, considerăm necesară o scurtă prezentare a problemelor majore europene de ordin politic, imediat premergătoare Primului Război Mondial, acele posibile antecedente de cauzalitate istorică, de fapt un cumul de evenimente, considerate de factorii politici români inevitabile rămănerii României în neutralitatea din perioada 1914-1915, respectiv momentul devenit o mare cotitură în istoria românească, consecință directă a „problemei naționale”, a desăvârșirii unității noastre statele unitare, care au determinat intrarea România în acest război.



¹ Adevărul, Miercuri, 23 februarie 1921.

La 28 iunie 1914, sunt asasinați la Sarajevo de către un naționalist sârb, arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei și soția acestuia. Încercând retrospectiv să analizeze efectele acestui asasinat politic, I.G. Duca afirma că desăvârșirea unității noastre naționale a pornit „de la glonte ucigașului din Sarajevo”². Atentatul în sine nu a făcut nimic altceva decât să ofere Austro-Ungariei pretextul declanșării unui război pregătit de multă vreme. La 28 iulie Austro-Ungaria declară război Sârbiei. Pentru că Transilvania aparținea atunci de Austro-Ungaria, considerăm necesar să amintim atitudinea guvernului maghiar condus de Tisza István, care a instituit o serie de 33 de ordonanțe prin care erau suprimate cu desăvârșire toate drepturile și libertățile cetățenești fundamentale începând cu libera expresie în public, presă, etc.

La 31 iulie 1914, împăratul Germaniei Wilhelm al II-lea, transmite regelui Carol I al României, mesajul prin care-i cere să-și îndeplinească obligațiile stabilite prin tratatul din 1883, de intrare în război, alături de Puterile Centrale. A doua zi, 1 august 1914, Germania declară război Rusiei, pe 3 august declară război Franței, iar pe 4 august, declară război Belgiei. După campania din 1913 când România a declanșat operațiunile militare din Bulgaria (27 iunie - 10 iulie 1913), urmează doi ani de neutralitate, august 1914 - august 1916. La data de 15 august 1916, România intră în război împotriva Germaniei alături de puterile Antantei. Parcurgând paginile relatărilor lui Raymond Poincaré, relativ la „originile războiului”, gândul ne-a purtat nolens, volens la o lucrare teribilă tot pe aceeași temă, citită cu ani în urmă, apărută în ediția a doua la Paris în 1912: „La grande illusion” a lui Norman Angell,³ o lucrare de sinteză a anticipărilor, despre care, presa scrisă din Europa occidentală, America dar și din zonele coloniale s-a pronunțat cu multă pertinentă.

În materialul de față, ținând cont de spațiul acordat, vom aborda numai relatarea lui Poincaré despre „Originile războiului”, prezentată în numărul din 23 februarie 1921, care are ca prim capitol, „Franța și Germania după 1870”. De reținut că materialul prezentat în ziar are un foarte important aparat critic, pe care nu-l vom prezenta tot din motive de spațiu.

Autorul începe cu prezentarea unor evenimente premergătoare declanșării războiului, ce nu pot fi refulate, pe baza unor documente, dintre care, unele, așa cum sunt prezentate de către ambasadorul Germaniei la Paris, baronul von Schoen, precum și atitudinea acestuia care căuta o motivație, un incident, prin care să motiveze declarația de război pe lângă guvernul Franței, invocând prin scrisoarea ce o înmâna lui René Viviani, președintele Consiliului de miniștri, faptul că, „autoritățile administrative și militare germane au constatat un oarecare număr de acte de ostilitate caracterizată pe teritoriul german de către aviatorii militari francezi. Câțiva din ei au călcat în mod vădit neutralitatea Belgiei, zburând deasupra teritoriului acestei țări; unul a încercat să distrugă construcțiile de lângă Wesel, [...] un altul a aruncat bombe asupra căii ferate de lângă Karlsruhe și Nueremberg”.

Este prezentată și atitudinea pe care Germania o adopta față de Belgia, când în data de 2 august 1914, ministrul Germaniei la Bruxelles înaintează lui Davignon ministrul de externe belgian, un ultimatum „care începea cu aceeași calomnie: «Guvernul german a primit știri sigure, cum că forțele franceze ar avea intenția să înainteze asupra Meuzei prin Givet și Namur»,,, pledând „pentru neutralitate binevoitoare, compensațiuni teritoriale: «Germania nu are în vedere niciun act de ostilitate contra Belgiei. Dacă Belgia consimte, în războiul iminent, să ia o atitudine de neutralitate binevoitoare față de Germania, guvernul german, la rândul lui se angajează, ca la încheierea păcii, nu numai să garanteze regatul și posesiunile sale în toată întinderea lor, dar este chiar dispus să primească în chipul cel mai binevoitor, eventualele reclamațiuni ale regatului la compensațiuni teritoriale pe contul Franței»,,,

Dar, arată mai departe Poincaré, Belgia nu avea de gând să-și sacrifice onoarea, și imediat ce primii ultimatumul, în „noaptea tragică în care sub nobila inspirație a regelui său, un popor mic avea să dea universului o lecție nemuritoare de măreție morală. Fără a se lăsa zdruncinată de amenințare, Belgia aminti pur și simplu Germaniei tratatele din 1839, confirmate prin tratatele din 1870, care-i consacrau «independența și neutralitatea sub garanția puterilor și în special a Majestăți Sale Regelui Prusiei»,,, Răspunsul acesta era înaintat a doua zi, pe 3 august ministrului Germaniei la Bruxelles. Între timp, trupele germane pătrunsese deja pe teritoriul belgian pe la Gemmerich.

Nici Anglia nu scapă de acuzațiile împăratului Germaniei, așa cum rezultă dintr-o adnotare pe care împăratul Wilhelm o face în data de 20 iulie pe marginea raportului înaintat de ambasadorul său la Petersburg: „Ni s-a aruncat deodată lațul pe cap și Anglia rânjind repurtează cel mai strălucit succes al politicii sale mondiale, curat antigermane... E o ispravă splendidă ce merită admirația chiar și aceluia care moare din cauza ei! Edward VII este încă după moarte, mai tare ca mine care sunt viu! Și au fost oameni care au crezut că se poate potoli Anglia prin cutare sau cutare măsură. [...] Din cauza fidelității noastre la alianța față de bătrânul și venerabilul Franz Josef, ni se creează această situație care oferă Angliei pretextul dorit de a ne zdrobi, păstrând aparența ipocrită a dreptului, adică, dându-și sprijinul Franței în scop de a menține faimoasa «balance of power»; cu alte cuvinte, se face ca toate statele din Europa să pornească în favoarea

² Duca, I.G., *Memorii*, I-IV, București, 1992-1994.

³ Norman Angell, *La grande illusion*, Paris, Nelson Éditeurs, ed. II-a, 1912.

Angliei și contra noastră”. Desigur, nu odată, așa cum rezultă și din alte surse istorice, în timpul războiului, așa cum subliniază autorul, „guvernul german și-a însușit, de cele mai multe ori, teza iritantă a împăratului său, atribuind imperialismului britanic răspunderile conflictului”.

Poincaré nu omite să aducă la masa marilor învinovați de către Germania și pe Rusia, cu ocazia rechizitoriului aliaților de la Versailles, când, „delegații imperiului au schițat un răspuns confuz [...] toate eforturile lor au ținut să arate că, dacă Rusia n-ar fi ordonat mobilizarea, în dimineața de 31 iulie, în același timp cu Austria, pacea poate că ar fi fost salvată. Austria, este drept, nu ar fi suspendat ostilitățile contra Serbiei și Serbia ar fi fost zdrobită. Dar Germania afirmă, cel puțin, că celelalte puteri ar fi putut asista libere, cu brațele încrucișate, la spectacolul acestei zdrobiri”. Dar, informațiile documentare ulterioare și evenimentele istorice aveau să infirme acuzațiile aduse Rusiei de către Germania, arătând cum, „împăratul Rusiei își dăduse personal lui Wilhelm al II-lea, prin telegrama datată Peterhof, 31 iulie, cuvântul de onoare că trupele sale nu se vor deda la niciun act de provocare, iar la 1 august, la orele 7 seara, Nicolae al II-lea telegrafiasse din nou împăratului Germaniei: «Înțeleg să fi obligat să mobilizezi dar așa voi să am de la tine aceeași garanție pe care ți-am dat-o, să știu că măsurile acestea nu înseamnă războiul și că vom putea urma tratativele noastre...», „În timp ce Nicolae al II-lea al Rusiei expedia această telegramă către împăratul Germaniei, acesta înaintase prin contele de Pourtalès declarația de război către guvernul rus.

Urmărind cu atenție evenimentele politice care au precedat războiul s-au vădit cum s-a manifestat Germania după război în timpul armistițiului, Poincaré aduce în actualitate vechiul motiv invocat de Germania, cel legat de linia Rhinului și a provinciilor ocupate Alsacia și Lorena: „Dacă se răsfoiește de pildă, colecția acelei «Gazete des Ardennes», prin care Germania spera să corupă incoruptibilul spirit al provinciilor invadate, sau dacă se întreabă, în nenorocitele regiuni devastate locuitorii care au trăit, mai bine de patru ani în mijlocul armatelor germane” toată propaganda germană era îndreptată împotriva Franței: „Nu Germania, ci guvernul francez a vrut războiul”. A fost o propagandă care, conchide autorul, „niciodată, solidul bun simț al populațiilor noastre flamande, picarde, din Champagne sau Lorraine nu s-a lăsat atins la această obsedantă repetare de minciuni”, fapt pentru care consideră că „Franța și guvernul său nu au nimic să-și reproșeze”, afirmație în sprijinul căreia face o analiză cauzală a unor evenimente istorice în sensul de *ceea ce s-a întâmplat*, ferindu-se de alegerile arbitrare: „Dacă afirm că Franța și guvernul său nu au nimic să-și reproșeze, nu o fac pentru că am grija să apăr contra acuzatorilor străini pe vreun ministru sau președinte care, de la 1871, au dirijat afacerile țării noastre; nici măcar pentru că mă supun ideii, de fapt destul de mărturisită, de-a da Franței în istoria ce se prepară, o figură nepătată, ci pentru că, după ce am cercetat cu scrupulozitate faptele [...] nu am găsit, în direcția politicii noastre trecute, nici umbra unei voințe războinice, nici vre-o imprudență, răutate s-au omisiune care ar fi putut justifica declarațiile de război ale Germaniei”.

Este inclusă în discursul lui Poincaré și atitudinea prințului de Bülow exprimată în lucrarea sa „Politica germană” apărută înainte de război, și care, în capitolul „Franța cea neîmpăcată” – arată Poincaré, aduce „omagiul idealismului francez, spunând să așteptăm în timp vindecarea greșelilor noastre, și ne găsea vizibil puțin nebuni să păstrăm în fundul sufelelor noastre, cultul dreptului imprescriptibil, în loc să gustăm liniștiți duioasa supremație germană. Pentru că nu voiam să-i spunem Germaniei: «Ai avut dreptate să violentezi conștiința Alsaciei și Lorenei?», el conchidea că noi visăm încă «aventuri glorioase», că «ura contra Germaniei era suflul politicii franceze».,,

Într-un alt capitol, Poincaré analizează o serie întreagă de circumstanțe politico-istorice create de politica duplicitară germană sub Bismark, relativ la o posibilă alianță franco-germană: „De la 1870 până în 1914, aceeași neînțelegere se găsește împinsă, în general, mult mai departe la cea mai mare parte din germani [...] prințul de Bismark nu încetează a ne amenința și a ne trata cu asprime; în 1873 este chiar pe cale de a reaprinde războiul [...] apoi, timp de zece ani el se sforțază prin viclenii și mângâieri, să ne asocieze politicii sale și să ne facă să consacrăm, printr-o ratificare permanentă, dezmembrarea teritoriului nostru”. Sunt prezentate pe bază documentară demersurile pe care Germania le face pe lângă Italia, în problema tunisiană, pentru a strica relațiile între cele două state, iar prin reușita unei posibile alianțe franco-germane „să ție în eșec puterea maritimă a Angliei”. Interesantă este și redarea discuției dintre ambasadorul francez Courcel și Bismark, primul, intuind foarte bine direcția politicii cancelarului german, după ce acesta îi adresează următoarea frază: „Doresc să ajungem, mi-a spus el, ca să uitați Sedanul, după cum ați iertat Waterloo”.

Desigur, asistăm în acest moment la confruntarea dintre conceptele politice invocate de politica lui Bismark, din perspectiva unor judecăți de cauzalitate istorică total diferite pentru situația de facto a momentului. „Franța nu putea răspunde invitației principelui de Bismark – afirmă Poincaré. Ea ar fi putut uita Sedanul, ar fi putut uita un dezastru militar; ea nu putea uita atingerea adusă libertății națiunilor sale”.

Poincaré trece în revistă și momentul 1887, când politica lui Bismark dominată de cauza germană asupra teritoriilor franceze ocupate, putea deveni mai eficientă dacă ar declanșa un război preventiv împotriva Franței. Iar acest lucru se întâmpla „cu mulți ani înainte ca Franța să fi devenit aliata Rusiei”, afirmă Poincaré. Cum Germania traversa în acel an o criză internă destul de gravă, Reichstag-ul respinge propunerile cancelarului.

Un observator atent al expunerii lui Poincaré, va observa – așa cum s-a demonstrat istoricește ulterior, că acesta nu expunea niște simple judecăți retrospective de cauzalitate istorică, ci, niște noțiuni concrete ale hazardului istoric care domina Germania imperială, așa cum s-a observat nu numai în Primul Război Mondial, dar și în cel de al doilea. „Dar ea era împinsă de fatalitatea care prezidase la constituirea unității sale și la nașterea imperiului. Dacă ar trebui să credem pe prințul Bülow însuși, unul din cele mai strălucite merite ale lui Bismark a fost acela d-a înțelege că spre a pecetlui unitatea germană, trebuia să sustragă această mare operă de la facultățile care sunt prin moștenire cele mai slabe la germani, «adică de la facultățile lor politice, spre a o încredința celor mai bune facultăți înăscute în ei, adică facultățile războinice» [...] Bismark simțise remarcă succesului său, că în Germania gândul național nu ia foc prin frecări între guvern și popor, dar prin atingerile orgoliului german, cu rezistențele națiunilor străine”.

Autorul citează o întreagă serie de studii despre „spiritul german”, „imperialismul german” ori a „misiunii divine” a poporului german, scrise de cei mai cunoscuți filozofi și istorici antebelici: „Este un fel de îmbătăre sau de amețală care pune stăpânire pe Germania. Ea se simte superioară întregii umanități și se crede destinată ca s-o domnească. Militarii ei, savanții, profesorii ei întrețin cu grijă în ea această vanitate exasperată. Nu este oare un neamț, nu este oare Nietzsche el însuși care a scris: «Germanii sunt un popor periculos; ei știu să se îmbete». Ascultați pe Henri de Treitschke și mai curând pe Lamprecht, pe Scheimann, pe Hans Delbruck, toți profesază că poporul german este după cum spunea Kaizerul în 1905 «sarea pământului». Dacă Lamprecht admira atât pe Wilhelm al II-lea este pentru că acesta a crezut în totdeauna în sublima curățenie a unei noi rase germane, dăruită cu o misiune divină. [...] tresărea de o bucurie sfântă, când auzea pe împăratul vorbind de imperiul la care aspira spiritul germanic. Ce importa mijloacele, numai ca poporul ales să ajungă la ținta lui supranaturală [...] «germanizația telurică»,».

Această periculoasă stare de spirit care domina Germania este împinsă spre un apogeu predictibil față de „misiunea divină” a împăratului: „Universitatea, școala, armata – afirmă Poincaré, presa, ligile pangermaniste, ligile navale, ligile militare, și pentru că împăratul personifică pe poporul său, trebuie ca spre a rămâne demn de el, să personifice orgoliul german. Nu este oare el de altminterea primul confident al acestui zeu puternic și gelos care este zeul germanic? Și pe măsură ce trec anii, marele preot se contopește el însuși din ce în ce mai mult cu divinitatea sa”. Edificatoare în acest sens sunt cuvintele rostite de Wilhelm al II-lea înaintea dietei de la Brandenburg: „Acei care mi se opun îi voi zdrobi”.

Apropiindu-ne de sfârșitul primului număr din relatarea lui Poincaré, ne-am amintit de o întrebare a lui Iorga, dintr-o lucrare a sa apărută la Iași în 1918, când cea mai mare parte a țării era sub ocupația germană, intitulată „Cugetare și faptă germană”: „De unde însă acest ideal, care i-a atras, astăzi, contraatacul lumii întregi și-i va păstra mâine o ură generală peste care nicio efortare nu va putea străbate. Totul e fabricat și imitat, totul e împrumutat și impus. Peste un popor care simte și cugetă altfel, care vrea altfel, dar nu cutează a o spune măcar – cu toate că disidențele socialiste fără rădăcini, pe când socialismul oficial îngenunche înaintea zeilor de război –, necum a o împiedica, avem tot vechea tovărășie a prinților, rezumată-n Împăratul care, în Wilhelm al II-lea, îi domină și, prin individualitatea lui, acaparatoare și strălucitoare, face ceia ce am văzut că s-a făcut continuu de-a lungul veacurilor”⁴

Devenită o mare putere militară, dar și o mare putere maritimă, Germania consideră că numai ei „i se cade să fie înainte [...] Nici în Europa, nici în Asia, nici în Africa, Germania nu s-a mulțumit cu partea ce-i face împrejurările. Ea nu contestă că e ca nație unificatoare, cea mai tânără din națiile europene. Dar dacă noul imperiu nu datează decât de la 1871, el este totuși moștenitorul unui glorios trecut și are sarcina de a răspândi în întreaga suprafață a globului, pura civilizație ariană. Să se încline deci toți ceilalți, sau să-i lase să treacă”. În încheierea primei părți a materialului său, Poincaré concluzionează: „În ceasul primelor lupte, Franța are dreptul, de a-și spune în mod solemn că a făcut până în ultimul moment, efortări supreme, ca să îndepărteze războiul ce a izbucnit, și a cărui zdrobitoare responsabilitate o va suporta în fața istoriei Imperiul German”. Apariția acestui material în presa românească a vremii a fost deosebit de importantă pentru informarea dar și formarea unei noi opinii în sfera publicului. Adevărurile istorice relative la un asemenea eveniment de anvergură mondială ajung mai greu la cunoștința marelui public. Materialul prezentat de Poincaré reprezintă una din ferestrele larg deschise spre orizonturile – de cele mai multe ori tulburi, care definesc adevărul. În același an 1921, la Paris vedea lumina tiparului lucrarea lui Poincaré „Les origines de la guerre”.

Raymond Poincaré, der ehemalige Französisch Präsident, Über die Ursprünge des Ersten Weltkrieges Rumänischen Medien KRIEGS Seite

Im Jahre 1921 Raimond Poincaré, ehemaliger Präsident von Frankreich, veröffentlicht in der Zeitung „Adevărul“ („Die Wahrheit“) in einigen aufeinanderfolgenden Nummern ein sehr umfassendes Material über die Ursprünge des ersten Weltkrieges.

In erster Nummer vom 23 Februar 1921 veröffentlichte er das erste Kapitel von Kriegsursprünge betitelten „Frankreich und Deutschland nach 1870“, wie es geht aus dem vorliegenden Material hervor.

⁴ N. Iorga, *Cugetare și faptă germană* – zece lecții făcute la Iași –, Iași, Tipografia ziarului „Neamul Românesc”, 1918.

**PROPAGANDA CINEMATOGRAFICĂ – IPOSTAZĂ
A BINOMULUI ARMATĂ ȘI MASS-MEDIA**

**Colonel ing. MARIUS-MARIAN OLTEANU
ELENA ZÎRNĂ**

Anii douăzeci ai veacului trecut au curs marcați încă de umbra Marelui Război. Geografia geopolitică a fost reconfigurată, însă fără a soluționa divergențele interstatale ce cauzaseră inimaginabilele distrugerii de vieți omenești.

Primul Război Mondial a afectat profund țările beligerante, mai ales statele europene și a provocat mari pierderi materiale, financiare, dar mai ales umane, acestea din urmă făcându-se simțite în modul cel mai dureros.

Situația pierderilor militare ale țărilor beligerante, prezentate în tabelul de mai jos este cât se poate de sugestivă¹:

	Populația masculină activă	Morți și dispăruți	
		Număr	În % din populația activă
Franța	13350	1400	10,5
Marea Britanie	14570	744	5,1
Italia	12130	750	6,2
S.U.A.	32320	68	0,2
Germania	20430	2000	9,8
Austro-Ungaria	16230	1543	9,5

La sfârșitul conflagrației, toate țările implicate au sperat la o îmbunătățire a sorții lor, printre acestea numărându-se și țara noastră.

România s-a opus de la început tentativelor Marilor Puteri de a o obliga să intre în conflict, adoptând strategia primului ministru Ion I.C.Brătianu: „eu nu vreau nicio aventură, nici provocări intempestive”². Țara noastră a promovat o orientare politică și militară realistă, care a avut drept țintă mobilizarea și folosirea întregului potențial al poporului în vederea împlinirii idealului național.

Puterile Centrale au cerut României, încă din primele zile ale crizei din vara anului 1914, o strânsă colaborare militară, recurgând la promisiuni de ordin teritorial, presiuni și șantaje politice.

Antanta a promovat o politică asemănătoare. Oficialii de la Petersburg au încercat să mențină România în neutralitate pentru a putea împiedica unirea provinciilor istorice aflate sub ocupația austro-ungară. Marea Britanie sprijinea politica adoptată de Rusia față de România, iar Franța ar fi dorit ca țara noastră să intre mai repede în război pentru a reduce presiunea inamică pe frontul de vest³.

În vara anului 1914, raportul numeric de forțe era favorabil Antantei, atât pe uscat, cât și pe apă, pentru ca la sfârșitul aceluiași an raportul de forțe pe uscat între cele două coaliții, Antantă și Puterile Centrale, să fie conform tabelului următor⁴:

Categorii de forțe și mijloace	Corpuri de armată	Divizii de infanterie	Divizii de cavalerie	Batalioane de infanterie	Escadroane de cavalerie	Artilerie de câmp (baterii)	Artilerie grea (baterii)
Puterile Centrale	41	99	11	1352	900	1072	291
Antanta	58	149,5	40	2300	1453	1751	381
Raport de forțe	1/1,42	1/1,51	1/3,6	1/1,7	1/1,6	1/1,6	1/1,3

În 1915 marile unități ale Puterilor Centrale și Antantei au intrat în dispozitive caracteristice războiului de poziții, astfel luând naștere cunoscutele bătălii ofensive ce au avut loc pe frontul de est, adoptând defensivă pe frontul de vest.

În Europa de sud-est aliații au efectuat o tentativă de cucerire a Strâmtorilor, însă forțele otomane, asistate de misiunea militară germană, s-au menținut pe poziții.

¹ Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX (1900-1945). Sfârșitul „Lumii europene”*, vol. I, Editura ALL, București, 1998, p. 104.

² *** *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară București, 1988, p. 322.

³ *Ibidem*, p. 323-328.

⁴ *Ibidem*, p. 326.

Din 1915, la Antantă a aderat și Italia (26 aprilie 1915), cu scopul de a-și împlini dezideratul național. Forțele Italiene – 25 de divizii de infanterie, 52 de batalioane alpine, 4 divizii de cavalerie și 10 divizii de miliție mobilă – au blocat trei armate ale Austro-Ungariei⁵.

Însă nici angajarea Italiei în conflict nu a reușit să producă o răsturnare în raportul general de forțe din Europa.

Prin urmare, dezideratul național a fost numitorul comun al celor două state, România și Italia.

Însă, relațiile politico-economice, diplomatice și culturale dintre cele două țări au fost sinuoase, cunoscând momente ascendente și descendente. Acestea din urmă au fost cât se poate de vizibile în deceniul trei, după instaurarea fascismului în Italia.

După încetarea ostilităților, prin semnarea armistițiului din noiembrie 1918, diplomații români și-au concentrat atenția pe susținerea dreptului de recunoaștere legitimă a statutului politic și teritorial al țării. În același timp, între guvernele aliate și factorii politici români au existat numeroase relații de informare reciprocă, un rol important în această privință jucând misiunile diplomatice ale Franței, Marii Britanii și Italiei.

În anii 1919-1920, România a căutat să adopte o atitudine realistă și, în același timp, tenace în concordanță cu recunoașterea Unirii săvârșite la 1 Decembrie 1918.

În fața tuturor statelor de pe continentul european s-au ridicat probleme de ordin internațional foarte complexe, în rezolvarea cărora țara noastră a fost implicată, ea găsindu-se în tabăra statelor învingătoare, alături de Italia. Totuși, a existat o deosebire între cele două țări: Italia făcea parte din categoria statelor cu „interese generale”, în timp ce România a fost încadrată în rândul țărilor cu „interese limitate”.⁶ În ciuda acestui fapt, diplomații români au considerat că cele două state aveau interese comune și trebuiau nu numai să se consulte, ci și să se sprijine reciproc.

Încă din timpul Primului Război Mondial, dar mai ales după încheierea cumplitelor bătălii, se simțea nevoia de informare a publicului și a autorităților, dar mai ales nevoia de instrucție a militarilor.

Războiul s-a dovedit o bună ocazie pentru a demonstra forța și importanța comunicării ca unul din principalul mijloc de manipulare. Comunicare ce se realiza, printre altele, cu diverse instrumente de propagandă și contrapropagandă.

Alături de mass-media, cinematografia și-a dovedit forța de penetrare a conștiinței prin stimularea senzorială și emoțională. Prin urmare, în perioada postbelică rolul și rostul cinematografului au fost reevaluate, aducând cea de-a șaptea artă printre preocupările autorităților militare.

În România, în acest scop, o activitate intensă a desfășurat Serviciul Foto-Cinematografic al Armatei, care fusese înființat la 29 noiembrie 1916, prin Ordinul Marelui Cartier General nr. 1041⁷. Acest serviciu a jucat un rol important în propaganda peste hotare a intereselor naționale românești, prin intermediul filmului militar, pentru informarea opiniei publice din țările Antantei asupra legitimității luptei militarului român cu scopul împlinirii idealului de independență.

Mai târziu, în 1919, s-a înființat Secția Foto-Cinema a armatei care funcționa în cadrul Regimentului de Transmisiuni, regiment ce deținea aparatura necesară pentru înregistrarea și difuzarea filmelor. Această secție a continuat, practic, activitatea Serviciului Foto-Cinematografic din timpul războiului, activitatea ce s-a desfășurat în baza Decretului Lege nr.1596, publicat în Monitorul Oficial al armatei nr.7 din 31 iulie 1919⁸.

În primele decenii ale secolului al XX-lea cinematograful a fost preluat în armată ca mijloc de educație morală, patriotică și de instrucție militară. Acest din urmă scop s-a dovedit a fi cel mai util și, ca atare, folosit cel mai des, începând cu anii 1924-1925.

Întrucât în acea perioadă, Secția Foto-Cinema a armatei nu dispunea de prea multe filme de instrucție care să poată fi vizionate de către militari, existau colaborări cu instituțiile similare din străinătate. Așa se explică de ce în evidențele Secției Foto-Cinematografice nu erau înregistrate multe filme românești, consecința fiind cumpărarea unui metraj destul de mare de filme, mai ales din Franța.

De amintit este și colaborarea cu casele de film din Germania: „AGFA Film” din Berlin⁹ sau „Laszlo Deutsch Film”¹⁰ din München, de la care erau achiziționate filme, de diferite metraje, ce cuprindeau exerciții tehnice și tactice ale armatei germane. Aceste filme erau mai bine realizate decât filmele înregistrate în România, atât din punct de vedere al imaginii, pelicula fiind de o calitate superioară, cât și din punct de vedere al informațiilor prezentate. Dar, nu-i așa, ceea ce era mai bun calitativ era și mai scump. De aceea, începând cu anii 1927-1928, s-a încercat și într-o mare măsură s-a și reușit a se înregistra cât mai multe filme

⁵ *Ibidem*, p.327.

⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Nicolescu, *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene (1914-1947)*, Editura Intact, București, 1999, p. 39.

⁷ Arhivele Militare Române, fond *M.St.M.-Secția 2 Informații*, dos. 472, f. 286-287.

⁸ Idem, fond *Regimentul de Transmisiuni*, dosar 751, f. 20 și Monitorul Oficial nr.7 din 31.07.1919.

⁹ Idem, dosar 547, f. 95.

¹⁰ Idem, fond *Marele Stat Major – Secția 5 Instrucție*, dosar 250, f. 185.

de instrucție la noi în țară, respectiv la Secția Foto-Cinema a armatei, dar și la centrele de instrucție din țară, care au început să fie dotate cu aparatura necesară.

De-a lungul timpului au existat colaborări și cu instituțiile de profil din Italia și astfel revenim la subiectul prezentului articol și anume înființarea Cinematografului „Luce” din Italia.

Scopul înființării acestei instituții era, bineînțeles, popularizarea instrucției militare, perfecționarea cu ajutorul cinematografului.

Prin adresa nr. 2518 din 23 iunie 1927¹¹, Secția a 3-a din cadrul Marelui Stat Major era interesată de informațiile cu privire la înființarea instituției tradusă „Cinematica militară de propagandă și instrucție”, cunoscută și ca Cinematograful „Luce”, care însemna *lumină*.¹² Aceste informații trebuia să le obțină colonelul Mihail Scheletti, atașatul militar român în Italia, adică ordinul conform căruia s-a înființat, data la care și-a început activitatea, precum „și toate lucrările ce au decurs din punerea lui în aplicare”.

Atașajii militari, care aduceau informațiile necesare în țară, erau acei ofițeri mai speciali, dacă-i putem numi așa, deoarece ei erau primii care trebuiau să respecte principiile militare (morale, de sobrietate și corectitudine); erau plătiți aparte de minister, aveau obligații dintre cele mai importante, dar și drepturi pe măsură. Având în vedere că își desfășurau activitatea mai ales în afara frontierelor, trebuiau să reprezinte cu demnitate țara: „Sobrietatea și demnitatea constituiesc întotdeauna cadrul cel mai avantajos pentru un ofițer, cu atât mai mult pentru cei aflați în străinătate”¹³ și, totodată, să fie cât mai buni profesioniști în misiunile pe care le aveau de îndeplinit.

Aceste calități îl caracterizau și pe atașatul militar român la Roma, în Italia, colonelul Mihail Scheletti*. El a îndeplinit această funcție începând de la 1 aprilie 1924 și până la 1 octombrie 1928, activitatea lui fiind continuată de locotenent-colonelul Popescu David¹⁴.

Colonelul Mihail Scheletti, viitorul general de brigadă (înaintat în această funcție la data de 15 aprilie 1933, comandând Brigada 18 Artilerie) avea să îndeplinească toate condițiile impuse unui bun ofițer, dar mai ales unui bun reprezentant militar pe lângă o țară străină. Și, nu-i așa, în acea perioadă de grea încercare, România avea nevoie ca relațiile cu țările vecine să fie dintre cele mai bune. Italia, ca și Franța sau Germania, se afla printre țările cu care România colabora foarte bine din punct de vedere al importului de peliculă fotocinematografică.

Astfel, prin intermediul atașatului militar, colonelul Mihail Scheletti, Secția a 3-a din cadrul Marelui Stat Major, prin adresa nr. 2668 primea, în iunie 1927, informațiile cerute în legătură cu înființarea Cinematografului „Luce” din Italia.

Astfel, colonelul Scheletti raporta că, în Italia, s-a înființat prin decret regal, instituția numită „Cinematica Militară de Propagandă și Instrucție”. Institutul era cunoscut sub denumirea de „Luce” (*lumina*).

Scopul înființării acestei instituții era acela de unificare și popularizare a instrucției militare cu ajutorul cinematografului.

Toate filmele militare aflate la diferite instituții ale statului, precum și cele care au fost înregistrate în timpul războiului de către Marele Cartier General au fost adunate și depozitate la acest Institut.

¹¹ *Ibidem*, dosar 114, f. 254.

¹² *Ibidem*, f. 255.

¹³ *Idem*, fond *Marele Stat Major – Secția 2 Informații*, dosar 2, f. 87.

* Mihail Scheletti, general de brigadă, născut la 12 august 1883, în Ostrov, județul Constanța, fiul generalului Scheletti (în memoriul original nu este precizat prenumele tatălui) și al lui Celine, domiciliat în Galați, județul Covurlui, căsătorit la 30 aprilie 1909 cu domnișoara Margareta Melik și au avut împreună trei copii. Și-a început activitatea ca militar în anul 1902, la Regimentul 3 Artilerie, având gradul de sublocotenent. În anul 1933 a obținut gradul de general de brigadă, comandând Brigada 18 Artilerie. În perioada 1 aprilie 1924-1 octombrie 1928 a fost atașat militar român în Italia. În toată cariera s-a remarcat prin inteligență, seriozitate, educație, tact, conștiinciozitate și ... aprecierile pot continua. În anii cât a fost atașat militar în Italia, a avut caracterizări, din partea șefilor ierarhici, foarte bune. Astfel, chiar în anul în care a fost numit în funcția de atașat militar la Roma, generalul adj. Florescu, șeful Diviziei II din M.St.M., îl nota astfel: „Până în prezent ofițerul a trimis 2 dări de seamă asupra situației politice și militare în Italia [...] Din toate aceste lucrări rezultă că ofițerul știe să dea informațiunile esențiale și cari interesează îndeosebi M.St.M., știe să tragă concluzii juste, nu se mulțumește a trimite știri din țară pe lângă care este acreditat, dar și asupra țărilor despre cari condițiunile locale permit a fi mai bine informați. Este un excelent ofițer de Stat Major”.

În anul următor, subșeful Marelui Stat Major, generalul Panaitescu, avea să-i aprecieze „cultura lui generală, foarte dezvoltată și o cultură profesională fără reproș. În calitate de atașat militar continuă a merita notele ce i s-au dat anul trecut”. Același general Panaitescu, în 1926, își menținea aprecierile la adresa lui Mihail Scheletti.

În anul în care și-a încheiat activitatea ca atașat militar în Italia, respectiv 1928 generalul Samsonovici, șeful de Stat Major, îl aprecia ca fiind „sănătos și rezistent. Poate suporta greutățile războiului. Cultură generală dezvoltată și cu foarte bune cunoștințe profesionale. În cursul anului a trimes M.St.M. dări de seamă cari au contribuit la studiul instrucției generale în Italia, [...] dări de seamă cuprinzând programele de instrucție, împărțirea pe perioade, organizarea și executarea manevrelor. În afară de aceste lucrări, a trimes broșuri, regulamente, reviste, care interesează armata. Tot materialul documentar a avut o valoare deosebită, servind la cunoașterea organizării și instrucției în armata italiană. [...] Caracter hotărât. Bun camarad.” *Direcția Cadre și Învățământ – Memorii Bătrâni*, generali, lit. S, crt. 22.

¹⁴ *Idem*, fond *Direcția Cadre și Învățământ – Memorii Bătrâni*, generali, lit. S, crt. 22.

Controlul, precum și coordonarea activității institutului erau încredințate unui comitet tehnic compus din reprezentanții următoarelor ministere: Ministerul de Externe, Ministerul de Război, Ministerul Marinei, al Aeronauticii, un reprezentant al miliției fasciste, precum și un reprezentant din partea Institutului „Luce”¹⁵.

„Vi se aduce la cunoștință că în Italia a luat ființă prin decret regal, instituția numită «Cinematica Militară de Propagandă și Instrucție».

Institutului i s-a dat numirea de «Luce» (lumina).

Scopul acestei instituții este unificarea și răspândirea instrucției militare prin ajutorul cinematografului.

Toate filmele militare aflate la diferite instituții ale statului precum și acelea mai ales, cari au fost făcute în timpul războiului de către M.C.G.-1, au fost adunate și depozitate la acest Institut.

Controlul, precum și coordonarea lucrărilor este încredințată unui comitet tehnic compus din:

- Un reprezentant al Ministerului de Externe
- „ „ „ „ Război
- „ „ „ „ Marinei
- „ „ „ „ Aeronauticii
- „ „ al M.V.S.N. (miliția fascistă)
- „ „ Institutului Luce”.

Cu alte cuvinte, se poate constata centralizarea activității cinematografice, de altfel fapt specific regimurilor totalitare. Centralizarea și numirea unui comitet de conducere denotă faptul că regimul realizase importanța acestui instrument de propagandă care a fost cinematograful.

De aici și numele ce i-a fost dat, „Lumina”, cunoscut fiind faptul că ideologii și propagandiștii celor două regimuri extremiste, atât ai fascismului/nazismului, cât și cei ai comunismului s-au dovedit măestrii ai manipulării lexicale pentru a induce sentimentul schimbării aduse de statul totalitar. Interesant este faptul că în cazul de față, propaganda fascistă din Italia se află mai aproape de cea sovietică, soarele, lumina, strălucirea diurnă sunt elemente care se regăsesc foarte rar în scenografia propagandistică din Germania nazistă, unde dominante sunt întunericul și focul ca sursă de lumină.

Prin urmare, putem spune că numele a fost ales conform practicilor propagandei fasciste italiene tocmai pentru a sublinia menirea acestei instituții: educarea prin luminare a poporului, mai ales a părții masculine, masa umană ce trebuia să fie pregătită pentru sacrificiile pe care Ducele le cerea întru gloria unei utopii.

Unele dintre filmele de instrucție sau filmele educative cinematografiate în Italia, au fost achiziționate de Secția Foto-Cinema a armatei, prin Ministerul de Război, începând cu perioada anilor 1927-1928. Acestea erau foarte utile pentru instruirea și educația trupeii, dar și a ofițerilor superiori și inferiori.

Începând cu anii 1930-1931 s-a urmărit dotarea corpurilor de armată cu câte un aparat cinematografic pentru a se putea înregistra cât mai multe filme la noi în țară, lucru care s-a realizat de-a lungul timpului, destul de greu, dar s-a dovedit a nu fi imposibil.

Marele merit al Secției Foto-Cinema a armatei a fost acela de a fi atribuit cinematografului, în general, un rol activ în informarea militarilor, dar și a populației.

Perioada interbelică a înregistrat, pe lângă o modernizare a structurilor economico-sociale și o importanță concentrare de forțe pusă în slujba apărării independenței și integrității teritoriale a statului român reîntregit.

PROPAGANDA CINEMA – FACETS A BINOMIAL ARMY AND MEDIA

World War profoundly affected the belligerent countries, especially European countries and caused major damage, financial and especially human, the latter making feel the most pain.

Even during World War I, especially after the terrible battles, he felt the need to inform the public and the authorities, especially the need for military training.

Along with the media, the cinema has proved its worth by sensory stimulation and emotional, both in the postwar period and afterwards.

In Romania, an important role in propaganda abroad of Romanian national interests through military film, had service Photo-Romanian Cinema.

Over time there have been collaborations with institutions in Italy. In this article we want to present some information on the establishment of the institution called "Kinematics Military Propaganda and Training" in Italy, information obtained in this country's military attached Colonel Michael Scheletti.

¹⁵ Idem, fond *Marele Stat Major – Secția 5 Instrucție*, dosar 114, f. 256.

comisar șef de poliție LUCIAN PRICHICI
comisar de poliție GABI CRĂCIUN

Frontierele României au avut, de-a lungul celor peste 2000 de ani de existență, de la limitele statului dac în vremea lui Burebista și până în prezent, diferite evoluții istorice, dar au fost întotdeauna sacre și inviolabile, ele asigurând în interiorul lor, formarea, viața și continuitatea poporului român. Mărturiile istorice demonstrează incontestabil că instituția apărării frontierelor a existat din cele mai vechi timpuri, cunoscând o serie de transformări și perfecționări până s-a ajuns la actuala structură organizatorică.

Indiferent de forma de organizare și denumire – plăieși, potecași, mărginași, cordonași, călărași, martologi, dorobanți, grăniceri, polițiști de frontieră – întotdeauna conținutul misiunilor a fost același, cu anumite particularități, în funcție de caracterul perioadei istorice existente: în timp de pace străjuirea hotarelor, prevenirea activităților ilegale la adresa siguranței interne, pornind de la graniță, a intereselor externe ale țării, iar, în timp de război, participarea, alături de celelalte forțe combatante, la lupta pentru apărarea pământului strămoșesc. Această instituție este tot atât de veche pe cât de vechi sunt teritoriile pe care s-au așezat și trăit strămoșii noștri, manifestându-se în funcție de perioada istorică în care a existat și îndeplinind misiunile conform intereselor momentului parcurs¹.

O perioadă deosebit de importantă în istoria neamului românesc a reprezentat-o înfăptuirea României Mari, la 1 Decembrie 1918. Era perioada, caracterizată de generalul Toma Lișcu², comandantul Corpului Grănicerilor „când grănicerii cu rănile ce căpătaseră în luptele glorioase încă nevindecate și reduși ca număr aveau neîncheiată pagina lor de glorie din Istoria neamului, ei aveau de bățut, pentru vecie, stâlpul noilor hotare lărgite până acolo unde se aude graiul românesc”. Anii 1919-1920, au însemnat pentru instituția grănicerilor români, o mare provocare, respectiv organizarea pazei fruntariilor României Mari. În anul 1919 efectivele³ Corpului de Grăniceri ai României erau formate din 260 ofițeri, 250 reangajați și 14.000 gradați și soldați, număr de militari insuficient pentru realizarea atribuțiilor acestei arme, componentă deosebit de importantă a sistemului de imunitate al tănărului stat unitar român care, se confrunța la fruntarii cu o situație operativă deosebit de activă și complexă materializată în multe presiuni și provocări datorate statelor și imperiilor nemulțumite că în urma destrămării lor, au pierdut teritorii, care de facto au fost locuite dintotdeauna de către românii care au fost majoritari. La data de 1 aprilie 1920, frontierele României Mari erau păzite de un număr de 15.057 oameni în condițiile în care Corpul Grănicerilor era inclus în Armata Română care era mobilizată⁴. (la data de 1 aprilie 1921, după trecerea României de la starea de război la cea de pace, Corpul Grănicerilor a demobilizat o parte din forțe și a rămas cu 11.139 de oameni⁵).

La data de 1 aprilie 1920, dată la care atunci se sărbătoreau și Sfintele Sărbători Pascale, apărea primul număr al revistei lunare, „Revista Grănicerilor”, o inițiativă necesară și în același timp laudabilă a Corpului Grănicerilor condus de generalul Lișcu Toma, care era și președintele Comitetului de Direcție al revistei. Sigur, că GENERALUL TOMA LIȘCU nu a fost singur în fața provocărilor acelor vremuri, el a avut și a lucrat cu unii dintre cei mai valoroși ofițeri pe care i-a avut armata și Corpul Grănicerilor și care conduceau mari unități ori lucrau în statul major, ofițeri cu o bogată experiență în domeniul organizării și conducerii trupelor, dar și cu o bogată experiență, dârzenie și curaj, dovedite pe câmpul de luptă al Primului Război Mondial. Printre acești ofițeri se aflau și comandanții de brigăzi și regimente care au făcut parte din Comitetul de Direcție al Revistei Grănicerilor (din Comitetul de Direcție mai făceau parte în calitate de membrii COLONEL BĂDULESCU ANTON, comand. Brig. II Gr., COLONEL PÂRJOLESCU GH., comand. Brig. I Grăniceri, COLONEL BÂRZOTESCU L., comand. Reg. 3 Gr., COLONEL DIMITRIU NICOLAE, comand. Reg. 4 Gr., LT. -COLONEL STĂNESCU N., comand. Reg. 1 Gr. ;LT.-COLONEL

¹ „Revista Frontiera”, nr.5, 6-7 din 2004.

² GENERAL DE BRIGADĂ TOMA LIȘCU „absolvent al Școlii Militare de Ofițeri de Infanterie și Geniu”, promoția 1891, a îndeplinit funcția de comandant al Corpului Grănicerilor în perioada 4 mai 1918-9 noiembrie 1921 și a rămas în elita conducătorilor acestei arme, prin modul în care a reușit să ducă la bun sfârșit și cu rezultate excepționale reorganizarea serviciului (dispozitivului) de pază a frontierelor României Mari în condițiile deosebit de grele de atunci privind dotarea tehnico-materială, echipamentul și hrana asigurate personalului grăniceresc. Pentru rezultatele deosebite obținute de către Corpul Grănicerilor în anul 1920 Ministrul de Finanțe al României l-a notat cu calificativul excepțional pe comandantul acesteia, GENERAL DE BRIGADĂ TOMA LIȘCU și a apreciat acest corp de profesioniști ca fiind unul de elită. Merită subliniat faptul că în anul 1921, foaia calificativă a generalului a fost completată pentru perioada 26 ianuarie 1921-31 octombrie de către însuși marea personalitate diplomatică românească și internațională interbelică, NICOLAE TITULESCU, atunci îndeplinind funcția de Ministru al Finanțelor (gen. bg. Sever Neagoe, *PERSONALITĂȚI DIN EVOLUȚIA GRĂNICERILOR ÎN SECOLUL XX*, București, 2001, p. 44-54).

³ Colonel Dumitru Enache ș.a., *Istoria trupelor Române de grăniceri, 1987*, Editura Militară, 1987, p. 255.

⁴ Gen.bg. Sever Neagoe, *op. cit.*, p. 51.

⁵ *Ibidem*, p. 52.

SIMA PETRE, comand. Reg. 2 Gr. ;LT.-COLONEL CEPLEANU C., șeful de Stat Major al Corpului Grănicerilor.

Comitetul de redacție al revistei îl avea ca director pe COLONEL PÂRJOLESCU GH., în cadrul acestui comitet își desfășurau activitatea trei redactori, respectiv LT.-COLONEL CEPLEANU C., MAIOR GRECULESCU NICOLAE și LT.-COMANDOR IONESCU-CERNA, un administrator, MAIOR LOGHIN CONSTANTIN și un secretar de redacție, LOCOTENENT BODUN D.

Rolul activ pe care l-a avut Revista Grănicerilor în viața și activitatea celor ce asigurau paza fruntariilor, a fost asigurat de către temele abordate, pornind de la cele specifice privind pregătirea juridică (drept internațional – n.a.), tactică-militară, educație militară (cu componentele ei: fizică, intelectuală, morală și națională sau patriotică – n.a.), rezultatele obținute în combaterea contrabandei și până la cele de istorie, medicale și prezentarea unor activități publice importante la care participau regele și reprezentanții de frunte ai tânărului stat român.

Putem afirma cu tărie, că la data apariției ei, în anul 1920, când mijloacele de informare în masă erau reduse, revista a reprezentat hrana „spirituală” a străjerilor aflați la frontierele României Mari și a avut un impact benefic în asigurarea coeziunii structurilor grănicerești dispersate în locuri greu accesibile și de multe ori ruți de realitățile politico-sociale ale acelor vremi. Revista și-a adus o contribuție importantă și la îndeplinirea cu succes a misiunii principale încredințate grănicerilor (care într-o directivă din 1920 a fost formulată astfel: „Paza și supravegherea frontierei Regatului [...], din punct de vedere vamal și militar, cade în primul rând în sarcina Corpului Grănicerilor (art.1 din Legea grănicerilor și Regulamentul acestei legi) [...] În cazul unui atac prin surprindere, pichetele de grăniceri vor face o primă rezistență chiar pe linia de frontieră, anunțând imediat trupele operative din sectorul în care s-a pronunțat atacul – n.a.) prin prezentarea studiilor de caz, a rezultatelor obținute și experienței pozitive acumulate în combaterea contrabandei, dar și a evenimentelor cu impact negativ pentru a putea fi prevenită producerea lor pe viitor.

Pentru „oțelirea și întregirea lor privind noua misiune”, cum spune același întemeietor de publicație de armă, în primele sale apariții, revista a tratat aspecte privind eroismul, de care au dat dovadă grănicerii, în timpul confruntărilor armate încheiate, pentru înlăturarea consecințelor lor și în condițiile greutăților materiale și umane pentru asigurarea unei paze și supravegheri eficiente a graniței.

Iată ce le cerea, prin Ordinul de Zi nr. 26/9 mai 1921, noul comandant al Corpului Grănicerilor, Ștefan Ștefănescu⁶, subordonaților săi: „În timp de pace aveți de luptat cu contrabandiștii, cu spionii și instigatorii trimiși de țările dușmane nouă și mai aveți de supravegheat aplicarea legilor vamale. Pentru îndeplinirea acestei misiuni, cer de la ofițeri, gradați și soldați conștiință în îndeplinirea datoriei, cinste în serviciu și în afara lui, cunoscând că grănicerul cinstit nu se lasă a fi ademenit de făgăduielile celor interesați, care întotdeauna sunt dușmanii țării: contrabandiștii, spionii, pretinșii noi refugiați din țările vecine...Grănicerul trebuie să fie pildă, cuviincios și demn față de populație și funcționarii statului”.

S T A T U T	
<p>1) Pe ziua de 1.IV. 1932, i-a ființat publicația periodică „Grănicerul”.</p> <p>2) Scopul acestei publicații, este de a pune la îndemână, ostașului grănicer, dela frontieră, care trăiește cu totul izolat, o lucrare pe înțelesul lui care să trateze chestiuni grănicerești, militare și de educație național patriotică.</p> <p>Fiecare număr din această publicație, pe cât posibil, va cuprinde:</p> <p>Comunicări grănicerești, în care să se dea ostașilor diferite sfaturi, în vederea executării serviciului, evenimente mai importante petrecute pe frontieră, fapte bune și rele săvârșite de grăniceri;</p> <p>Cunoștințe militare și aplicațiuni până la grupa de luptă inclusiv, pe care fiecare șef de pichet să le discute și execute la pichet;</p> <p>Povestiri din războiu, poezii populare, sfaturi de igienă și medicale etc..;</p> <p>Știri din țară și străinătate, extrăgându-se din presă, pe înțelesul soldatului, ceaiice l-ar interesa; și în fine schițe hazlii, cugetări, diferite fotografii, vederi, etc...</p> <p>3) Publicația „Grănicerul” va fi condusă de un comitet format din: Comandantul Corpului grănicerilor ca președinte; Comandanții de Brigade, Șeful de Stat Major al Corpului Grănicerilor, Comandanții de Regimente și Comandantul Navelor Gr., ca membrii de drept.</p> <p>Deosebit de acest comitet, va fi un comitet de redacție, pe care-l va hotărî Comandamentul Corpului Grănicerilor și care va fi compus din:</p>	<p>Un director, ajutat de mai mulți ofițeri redactori.</p> <p>4) Publicația „Grănicerul” va apare lunar, și dacă posibilitățile vor permite, chiar de 2 ori pe lună.</p> <p>5) Publicația, se va distribui până la pichet inclusiv.</p> <p>6) Toți grănicerii sunt colaboratorii publicației, cu restricția ca articolele să îndeplinească condițiunile prevăzute la art. 2, și să fi fost aprobate de comitet.</p> <p>Redacția își rezervă dreptul a aduce unele modificări, fără a denatura fondul.</p> <p>Autorii care nu consimt să li se facă modificări, vor comunica aceasta redacției odată cu articolul.</p> <p>Pentru lucrările care nu sunt originale, se va arăta sursa; iar pentru traduceri va avea autorizația autorului.</p> <p>Lucrările ce se trimit vor fi scrise la mașină sau de mână citeț, pe o singură pagină a filei.</p> <p>7) Comitetul dacă va dispune de fonduri, va putea fixa și o primă pentru lucrările publicate.</p> <p>8) Administrația publicației „Grănicerul” va funcționa pe lângă Comandamentul Brigadei IV Grăniceri București.</p> <p>9) In fiecare slârșit de an se va întocmi o dare de seamă asupra mersului publicației</p>

COMITETUL

⁶ GENERAL DE DIVIZIE ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, absolvent al Școlii de ofițeri de infanterie și geniu, promoția 11 iunie 1886, a îndeplinit funcția de comandant al Corpului Grănicerilor în perioadele 26 iunie-13 noiembrie 1913 și 9 noiembrie 1921-10 februarie 1922. Deși a condus pentru perioade scurte de timp, a rămas în memoria comandanților armeei prin reușitele sale realizate în domeniul organizatoric și al pazei-frontiera Cadrilaterului în prima perioadă și paza frontierei cu U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria în cea de-a doua perioadă de comandă - dar și prin propunerile legislative care au stat la baza activităților specifice grănicerilor (gen. bg. Sever Neagoe, *op. cit.* p. 26-35).

De-a lungul vremii, în numerele revistei au fost relatate și aspecte privind viața concretă a grănicerilor, preocupările lor artistice, poezii, glume și zicale. Mărturiile multor foști lucrători întăresc opinia generală că publicația a constituit un ajutor prețios în procesul de instruire și educare a subordonaților, pilde pentru camarazii de armă, mijloc util și pertinent de informare în interiorul instituției, veritabil liant de comunicare. Un spațiu larg era destinat „literaturii patriotice, figurilor de eroi din Primul Război Mondial, versurilor din clasicii români și ale unor militari, ordine de zi, sfaturi medicale, legi și instrucțiuni militare, cronice, recenzii, etc.”⁷ Din păcate, revista își încetează în această perioadă apariția.

La 1 aprilie 1932 vedea lumina tiparului revista „GRĂNICERUL”, publicație lunară pentru educația ostașului grănicer, având același profil și același format ca și „Revista Grănicerilor”. În primii ani de apariție, comitetul de direcție era prezidat de generalul de divizie Nicolae Uică⁸, pe atunci la comanda Trupelor de Grăniceri, ulterior ministru al apărării naționale. În fruntea comitetului de redacție se afla colonelul Grigore Cornicioiu⁹, comandantul Brigăzii de grăniceri București, iar secretar de redacție era maiorul Ștefan Oprîș. Mesajul transmis de către comandantul corpului, în primul număr al revistei conținea în mod simplu și concis, locul și rolul revistei în viața grănicerilor: „În grija ce am pentru fiecare din voi, și din dorința ce am ca voi, străjerii granițelor noastre să aveți la îndemână o călăuză, care să vă lumineze mintea și înalte sufletul, am hotărât ca pe ziua de 1 aprilie 1932, să apară publicația „Grănicerul”, care va fi trimisă fiecărui pichet.

Citiți și recitiți această publicație, în cuprinsul căreia veți găsi numai lucruri folositoare, sfaturi, atât pentru îndeplinirea serviciului vostru, cât mai ușor și mai bine, cât și sfaturi și îndrumări pentru viața de toate zilele.

Mă adresez, în special vouă, șefi de pichete, care aveți datoria ca în orele și zilele de repaus, să puneți pe fiecare ostaș grănicer al pichetului, să citească în întregime această publicație, în același timp să aveți grije și de cei care n-au avut fericirea să știe carte și căroră le veți citi voi șefii de pichete, sau alți ostași din pichet, pentru a lumina și pe camarazii voștri, neștiutori de carte”¹⁰.

Tot în primul număr al revistei a fost prezentat și Statutul publicației, pe care-l prezentăm mai sus, și din care rezultă organizarea redacției, liniile directoare și politicile publicației și categoriile de articole care vor face obiectul „pe cât posibil” al fiecărui număr. Toți grănicerii din cadrul corpului erau considerați „de facto” colaboratori ai revistei.

Un număr deosebit de important al revistei „Grănicerul” l-a reprezentat, numărul festiv din 3 martie 1934, închinat „foștilor și actualilor grăniceri”, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de când ostașii de la granițe au fost numiți grăniceri (1834-n.a.) și 30 de ani de la înființarea Corpului Grănicerilor (1904-n.a.). Acest număr festiv a fost și rămâne o sursă de documentare permanentă pentru istoricii care au studiat Arma Grăniceri (Poliție de Frontieră).

După instalarea guvernului democrat condus de dr. Petru Groza (6 martie 1945), după modelul sovietic, s-a introdus în armată aparatul pentru educație, cultură și propagandă, prescurtat E.C.P.. La Comandamentul Trupelor de Grăniceri și la unitățile și subunitățile acestuia, până la pichet, cadrele E.C.P.-ului și-au început activitatea în octombrie 1945. Acest serviciu, cuprindea la început un număr de 20 de ofițeri, membrii ai Partidului Comunist Român și avea rolul de „a remodela, în mod revoluționar oștirea română”¹¹ prin activitatea politico-educativă.

Pe fondul schimbărilor majore care au avut loc în acea perioadă, când se dorea răspândirea în rândul militarilor grăniceri a cuvântului mobilizator al partidului, în toamna anului 1945 a apărut, pentru scurtă vreme, o altă publicație grănicerească, ce se numea „Frontiera” și se dorea a fi, la acel moment, în două pagini, un „organ militar de educație, cultură și informație a Regimentului 1 Grăniceri”. Sufletul ei era Pantelimon Comișel¹², devenit ulterior, din redactor-șef, general-locotenent și comandant al trupelor de grăniceri (1948-1950). Redactor responsabil era colonelul Constantin Nicolescu¹³. Revista a apărut în perioada octombrie 1945 și până în martie 1946.

⁷ M. Pralea, „Revista Grănicerilor” și „Grănicerul” publicații despre rolul și menirea ostașilor de la frontieră (1920-1982), articol publicat în volumul „Armata română și societatea civilă”, Editura Istros, Pitești 2012, p. 89.

⁸ GENERAL DE DIVIZIE NICOLAE UICĂ, absolvent al Școlii de ofițeri de infanterie, promoția 1899, a îndeplinit funcția de comandant al Corpului Grănicerilor în perioada 1 iulie 1931-15 noiembrie 1933 (gen.bg. Sever Neagoe, *op. cit.*, p. 72-82).

⁹ GENERAL DE CORP DE ARMATĂ GRIGORE CORNICIOIU, absolvent al Școlii de Infanterie și Cavalerie, București, promoția 1 iulie 1904, a îndeplinit funcția de comandant al Corpului Grănicerilor, între 1 septembrie 1937-3 martie 1939 (gen.bg. Sever Neagoe, *op. cit.*, p. 94-101).

¹⁰ Revista „GRĂNICERUL”, nr.1, București, 1 Aprilie 1932, p. 2.

¹¹ Colonel Dumitru Enache ș.a., *op. cit.*, p. 339, 340.

¹² GENERAL DE CORP DE ARMATĂ PANTELIMON COMIȘEL, absolvent al Școlii de ofițeri de rezervă a infanteriei din Dorohoi, promoția 1 aprilie 1917 și a Școlii speciale de ofițeri de infanterie de la Sibiu, promoția 1 aprilie 1923, a îndeplinit funcția de comandant al Corpului Grănicerilor în perioada 12 februarie 1948-30 decembrie 1950 (gen.bg. Sever Neagoe, *op. cit.*, p. 149-161).

¹³ GENERAL MAIOR CONSTANTIN NICOLAESCU, a fost concentrat în anul 1939 cu gradul de sergent major cu termen redus... (gen.bg. Sever Neagoe, *op. cit.*, p. 329-331).

Cu începere de la data de 23 octombrie 1945 se tipărea întâiul număr al gazetei grănicerești „Cuvântul Grănicerilor”, cu apariție săptămânală și o redacție propriu-zisă, încadrată cu militari a căror unică preocupare era scrisul. Primul număr al revistei a apărut într-un tiraj de 2.000 de numere. La conducerea acesteia s-a aflat, până spre sfârșitul anului 1949, maiorul Constantin Marin, fost combatant în cel de-al Doilea Război Mondial. Noua publicație era prezentată, printr-un cuvânt înainte, de generalul Ilie Crețulescu¹⁴, comandantul Trupelor de Grăniceri. În editorialul consacrat apariției acestui prim număr, se menționa faptul că „acest ziar al grănicerilor a fost creat pentru a educa pe ostași și ofițeri în spiritul noii democrații și pentru a forma ofițeri și ostași conștienți luminați politicește, buni patrioți, disciplinați și bine pregătiți militărește, grăniceri conștienți de datoria ce o au de păzitori ai României democratice”¹⁵.

Spre sfârșitul anului 1950 „Cuvântul Grănicerilor” își încetează apariția, luându-i locul, tot cu o frecvență de apariție săptămânală, „De strajă patriei”, gazetă condusă mai întâi de căpitanul Leonte Silvestru (1952-1954), iar apoi de locotenentul-major Constantin Tatu¹⁶ (1954-1956), cel care avea să devină cel mai longeviv redactor-șef al publicației grănicerilor, care se adresa nu numai grănicerilor ci și altor categorii de militari din M.A.I.

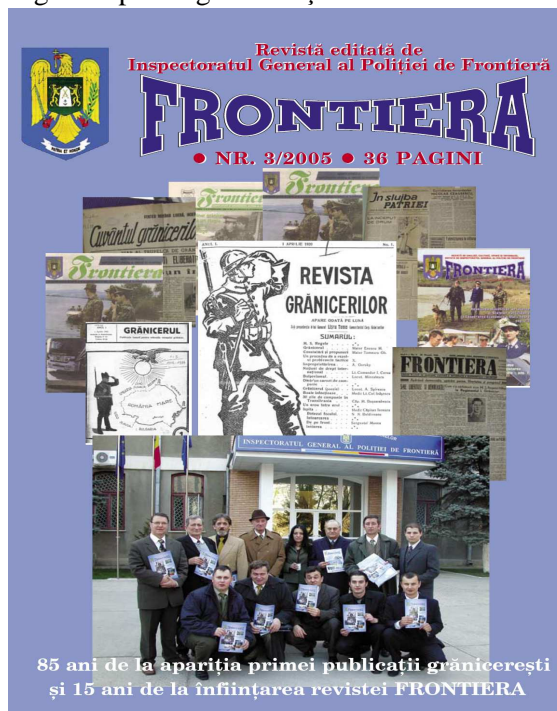
Continuând tradiția publicațiilor anterioare, gazeta „În slujba patriei” își face apariția la 28 ianuarie 1956. Inițial în 6 pagini, apoi în 8, ea i-a avut ca redactori-șefi pe căpitanul Mihai Pânzaru (1956-1958) și căpitanul Constantin Tatu (1958-1960).

La 7 aprilie 1960, după trecerea grănicerilor în subordinea Ministerului Forțelor Armate, la începutul aceluși an, a apărut „Grănicerul”, săptămânal tabloid, condus de maiorul Constantin Tatu, care, încă de la primul număr, s-a autointitulat „organ al Comandamentului Trupelor de Grăniceri”. Ultimul număr al acestei reviste lua drumul unităților și subunităților în ziua de 11 mai 1982. Un ordin abuziv și stupid al cuplului dictatorial Ceaușescu întrerupea, pentru o vreme, drumul prestigios al presei grănicerești.

Acest drum a fost reluat prin apariția, la 6 decembrie 1990, prin ordin al ministrului Apărării Naționale, a săptămânalului „FRONTIERA”, în 4 pagini tabloid alb-negru, ulterior în 8 pagini, bilunar, având același format A3¹⁷. Grănicerii se aflau, la Revoluție, în plin proces de transfer de la MAPN la Ministerul de Interne. Trecerea s-a amânat pentru mai târziu, în 1992, prin Legea nr. 56, iar în 1999 Trupele de Grăniceri s-au unit cu structura Poliției de Frontieră, care funcționa în cadrul Direcției Generale de Poliție de Frontieră, Străini, Probleme de Migrări și Pașapoarte, precum și cu unele structuri ale Poliției Transporturi Fluviale. A luat, astfel, ființă Inspectoratul General al Poliției de Frontieră. Revista a evoluat odată cu instituția, „la bine și la rău”, după cum a fost și pentru polițiștii de frontieră. Din 24 februarie 2000¹⁸ apare cu coperte policrome, în format A4, specific unei reviste, în 20 de pagini, iar din 2001 în format A4, 28 pagini, policromie integral, conținând suplimente trimestriale sau

semestriale cu acte normative de interes pentru polițiștii de frontieră. În 2005-2006 tirajul atingea 14.000

exemplare în format: A4, 36 pagini, policrome. Reorganizarea PFR și, mai apoi, criza financiară au afectat și evoluția revistei, scăderea numărului de personal al PFR, instabilitatea locurilor de muncă și neacordarea unor drepturi salariale reflectându-se în numărul de abonamente.



¹⁴ GENERAL DE DIVIZIE ILIE CREȚULESCU, absolvent al Școlii Pregătitoare de Ofițeri de Infanterie, promoția 23 iunie 1913, a îndeplinit funcția de comandant al Corpului Grănicerilor în perioada 15 august 1945-26 iunie 1947 (gen.bg. Sever Neagoe, *op. cit.*, p. 131-141).

¹⁵ Revista „Cuvântul Grănicerilor”, nr.1 din 23 octombrie 1945.

¹⁶ COLONEL CONSTANTIN TATU, absolvent al Școlii de Ofițeri Oradea, a Ministerului Afacerilor Interne, promoția 1950, a condus timp de 22 de ani ca și redactor-șef revista Grănicerul, între 1960 și 1982. Între anii 1953-1960, a ocupat pe rând, funcțiile de redactor la revista De strajă patriei (martie 1953-mai 1954), redactor șef adjunct și redactor șef la aceeași revistă până în 1956, apoi redactor și redactor șef al gazetei „În slujba patriei” până în anul 1960. (gen.bg. Sever Neagoe, *op. cit.*, p. 374-376).

¹⁷ La comanda Comandamentului Trupelor de Grăniceri, se afla la acea dată GENERAL DE DIVIZIE DUMITRU LUCA, absolvent al Școlii de Ofițeri Nicolae Bălcescu din Sibiu, promoția 23 august 1960, care a comandat trupele de grăniceri între 20 iulie 1990 și 15 mai 1999-n.a.

¹⁸ La comanda grănicerilor se afla GENERAL DE CORP DE ARMATĂ NICOLAE OPREA, absolvent al Școlii Militare de Ofițeri de Tancuri „Mihai Viteazu” din Pitești, promoția 21 august 1972, a comandat Comandamentul Național al Grănicerilor în perioada 15 mai 1999 până în 1 iulie 1999 și Inspectoratul General al Poliției de Frontieră Române, în perioada 1 iulie 1999 până la data de 30 ianuarie 2011-n.a.

Revista se adresează polițiștilor de frontieră și personalului celorlalte structuri care au atribuții în punctele de trecere a frontierei, instituțiilor de cooperare în domeniul asigurării ordinii și liniștii publice, siguranței naționale și a cetățeanului, familiilor polițiștilor de frontieră, comunităților locale din zona de graniță, tuturor celor interesați de condițiile de trecere a frontierei de stat și activitatea polițiștilor de frontieră, pentru gestionarea la nivel local, național și internațional a vizibilității activităților desfășurate de PFR în vederea menținerii climatului de ordine și siguranță pentru cetățenii români și chiar pentru cei europeni.

Spunem acest lucru pentru că, în multe cazuri, reflectate în revistă, Poliția de Frontieră Română a fost un veritabil filtru în care s-au oprit multe autovehicule furate din Occident, țigări ori alte bunuri contrafăcute pentru piețele de desfacere din statele vestice și care, cu siguranță, ar fi afectat economiile acestora dacă nu ar fi fost depistate.

De asemenea, nu de puține ori, rețele de falsificatori de carduri, prostituție ori trafic cu ființe umane, au fost destructurate de polițiștii de frontieră români, iar autorii trimiși în judecată.

De-a lungul timpului revista a fost constant distribuită misiunilor diplomatice, oficiilor consulare, altor instituții și organisme guvernamentale și non-guvernamentale, interne și internaționale, misiunilor diplomatice ale României din statele membre UE etc. Este demn de menționat și schimbul de publicații cu reviste similare din Spania, Franța, Italia, Germania, Marea Britanie etc.

Dintre temele abordate cu predilecție în paginile revistei se pot enumera: securizarea frontierelor și modernizarea instituției noastre, în ansamblul procesului de reformă derulat la nivelul Ministerului Administrației și Internelor; procesul de extindere a Uniunii Europene și consecințele acestuia pentru România, geopolitica și sociologia frontierelor, fenomenele specifice criminalității transfrontaliere, care se manifestă astăzi în Europa și în lume, precum și modalitățile de contracarare a acestora, documente de călătorie, vize, modalități și condiții de acces în spațiul comunitar, integrarea europeană; reportaje, anchete despre activitatea la frontieră; acquis comunitar; condițiile pe care trebuie să le îndeplinească cetățenii români la intrarea în spațiul SCHENGEN, la specificul fiecărui stat; legislație de frontieră; știri diverse; concepția managerială la nivelul Poliției de Frontieră Române structuri similare din statele membre UE și cooperarea polițienească pentru combaterea migrației ilegale, traficului cu ființe umane, cu droguri, armament și muniții, autoturisme de lux furate etc.; parteneriatul Poliției de Frontieră-comunitate; demilitarizarea poliției și implicațiile acesteia asupra societății și a sistemului de asigurare a ordinii publice.

Pentru a da adevărata dimensiune a profesionalismului dăruirii tuturor ofițerilor și agenților care au trudit lună de lună ca această nouă revistă, continuatoarea primei reviste a grănicerilor apărută acum 93 de ani, să fie una dintre prezențele cele mai active în rândul revistelor de frontieră din cadrul polițiilor de frontieră ale statelor Uniunii Europene și ale spațiului Schengen, să fie foarte apreciată, atât la nivelul structurilor de bază ale poliției de frontieră, cât și la nivelul publicațiilor periodice ale Ministerului Afacerilor Interne, se cuvine să nominalizăm redactorii-șef, redactorii și fotoreporterii care au dat viață acestui proiect, după anul 1990: redactori-șef, Vasile Lepădatu (decembrie 1990-martie 1992), Nicușor Dulgheru (aprilie 1992 - decembrie 1993, decembrie 1995 - mai 2000), Romică Moise (iunie 2000-decembrie 2001), Marius Ionescu (decembrie 2001–2011), Gabriel Crăciun (2012-prezent), redactori, după reparația revistei, în 1990: Gheorghe Cumpătă, Vasile Ursache, George Mihalcea, Cristian Timofte, Bruno Bota, Marin Codreanu, Daniel Buhăniță, Victor Radu Andrei, Tiberiu Trifan, Constantin Gâdea, Marian Nencescu, Silviu Podea, Monica Ghidion, Valentin Marin, Alexandru Barbu, Ionela Roman, Diana Protopopescu, Iulian Puică, Ștefan Andreescu, Elena Ursachi, Petre Bucur, Fotoreporter, Bogdan Nițoescu, Constantin Simionescu, Mihai Bejenaru (foto & layout), Andrei Roman și compartimentul tehnic, Dumitra Alexei, Constantin Hurmuz și Cătălin Harasim¹⁹.

THE MAGAZINE FRONTIERA - PAST AND PRESENT 1920-2013

In the present article, the authors perform the evolution of The Magazine Frontiera publication starting from the first day it was printing until present time. The publication is the Romanian former green and sea border guard's magazine and the first number was issued on 1920, April the first and during the communist period was forbidden since 1982 by an order of Ceaușescu's couple. After the 1989 Romanian Revolution, the magazine has a new format and is one of the most important periodic publications of the Romanian Border Police and The Ministry of Internal Affairs.

¹⁹Revista Frontiera, nr. 3 din 2010, p.26-27

STATUTUL REPORTERILOR DE RĂZBOI ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Comandor dr. MARIAN MOȘNEAGU
Șeful Serviciului Istoric al Armatei

Secția Propagandă a Marelui Stat Major, devenită ulterior serviciu, comandată de generalul Nicolae Mazarini, a fost operaționalizată, împreună cu birourile aferente și Batalionul de propagandă specializat, la sfârșitul anilor '30. În subordinea acestui batalion se aflau două companii, respectiv pentru zona interioară și pentru zona operativă, precum și plutoane și grupe de ziariști din presa scrisă, fotografi, cinești și artiști (pictori, graficieni, actori de teatru, interpreți de muzică ușoară și populară, pentru spectacolele de divertisment), însumând, în anul 1942, peste 650 de specialiști, din care aproape 80 de cadre, în special ofițeri.

Compania, care avea în responsabilitate zona interioară, era încadrată cu 19 ofițeri și 257 trupă, fiind structurată pe cinci plutoane: Reportaje presă, Teatru, Corul armatei, Foto și Cinema²⁰.

Compania 2 Propagandă Zona Operativă, afectată Marelui Cartier General, era încadrată cu 15 ofițeri și 241 trupă, fiind organizată pe un grup de comandă cu trei birouri Adjutantură, arhivă, Documentare și propagandă și Tehnic, un tren de luptă, trei plutoane de propagandă a câte cinci grupe fiecare, un pluton mijloace speciale cu trei grupe, un pluton cinema cu două grupe și secția auto cu trei grupe²¹.

Pentru „susținerea intereselor și a spiritului de camaraderie în rândurile combatanților - reporteri de război, a înlesnirii întrunirilor și a unei mai bune cunoașteri, a organizării conferințelor și șezătorilor culturale, artistice etc, de a veghea ca familiile celor aflați pe front să se bucure de toate drepturile legale și de a pune bazele unei edituri pentru tipărirea lucrărilor de propagandă”, ziariștii români care au activat în campania 1941/42 s-au constituit încă din primăvara anului 1942 în Asociația reporterilor de război, cu sediul în București, str. Sărindar nr. 5-7-9. Membrii fondatori au fost Ștefan Marinescu, Năstase Eftimie, George Acsinteanu, Vasile Gociu, C. Constantin Cristobald, Viorel Vișoiu, Valeriu Făgărășanu, Stelian Popescu-Ghimpați, Ștefan Mengoni, Ion Băleanu, Mircea Gregorian, Augustin Milcea, Cristian Teodorescu²², N. Săftoiu, Alexandru Mihail, Ștefan Botez, Cornel Dumitrescu, N. Andreescu, Ovidiu Gologan, Gh. Gama, C. Colan, Marin Matei, Pompei Cristescu, Virgil Constantin Gheorghiu²³ și I.

²⁰ Pentru amănunte, vezi și Trustul de Presă al Ministerului Apărării Naționale, „150 de ani de presă militară”, FED Print, București, 2009, „Un veac de cinematografie militară”, FED Print, București, 2009 și „70 de ani de radiofonie militară”, FED Print, București, 2010.

²¹ Pentru detalii, vezi Dan Gîju, „Istoria presei militare de la Cezar la Ceaușescu. Armata. Presa scrisă”, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2012, p. 466-487. Pentru începuturile fotoreportajului militar românesc, vezi și Dr. Cristina Constantin, Luminița Iordache, „Instantanee de război. World War I in photographs 1916-1918”, Editura Alpha MDN, Buzău, 2008, p. 12-14.

²² Cristian Teodorescu (n. 1 iulie 1909, București-d. ? , București), a absolvit Liceul „Lazăr” din București. A efectuat stagiul militar la Regimentul 21 Infanterie din București (1931-1933). A activat ca ziarist și fotoreporter sportiv la „Gazeta Sporturilor”, „Universul Sport”, „Marea noastră”, „Marea noastră pentru tineret” ș.a. Ca șef al Serviciului Presă și Propagandă din cadrul Federației Române de Sporturi Nautice a desfășurat o amplă activitate publicistică pe această temă și a editat „Anuarul sporturilor nautice”. În anul 1941 a fost mobilizat la Secția Propagandă a Marelui Stat Major. Este coautor, alături de căpitan-comandorul Marius Verbiceanu, al volumului de reportaje „Echipaj!... la posturile de luptă. Valuri de glorie și fapte de arme de pe frontul naval”, Institutul Geografic Militar, București, 1942.

²³ Constantin Virgil Gheorghiu (n. 19 septembrie 1916, în satul Valea Seacă/Valea Albă, comuna Războieni-Neamț-d. 22 iunie 1992, Paris). La 29 iunie 1936 a absolvit Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău/Cernăuți. Acreditat reporter de fapt divers la ziarul „Cuvântul” al lui Nae Ionescu (1937-1938), ulterior la „România” lui Cezar Petrescu, unde redactează „Cronica tribunalelor militare”, respectiv „Timpul” lui Grigore Gafencu, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a activat ca reporter de război. Inițial a fost concentrat în Secția de Radio-Informații a Marelui Cartier General, unde trebuia să asculte zi și noapte, cu căștile pe urechi, emisiunile în limba franceză ale tuturor posturilor de radio din întreaga lume. La cererea sa, la sfârșitul lunii iunie 1941 a fost trimis în Basarabia, în calitate de „correspondent pe front”. Cele mai cunoscute volume de reportaje de război sunt „Ard malurile Nistrului”, tipărit în patru ediții de Editura Națională Gheorghe Mecu, București, 1941, cu o prezentare de Tudor Arghezi, „Am luptat în Crimeea”, apărut în 1942 în două ediții, la aceeași editură și volumul de versuri „Cesuri de rugăciune”, apărut la Editura Mecu, în 1942. Acestea li se adaugă volumul „Cu submarinul Delfinul la atacul Sevastopolului”, cu o prezentare de Ionel Teodoreanu, dedicat „Surorilor mele, Nunuța, Lucia și Ticuța, ale căror rugăciuni – curate ca florile de apă ale valurilor – m-au însoțit în mijlocul și în adâncul mării, ferindu-mă de primejdie”. A participat la blocada navală a Crimeii și Caucazului, făcând parte din Secția de Presă și Propagandă a Marelui Cartier General, alături de sergenții t.r. Cristian Teodorescu, Constantin I. Constantin (C. Cristobald), sublocotentul de rezervă Iftimie Anastase, constănțeanul Ion Lumezeanu, sub coordonarea locotenenților de rezervă Emil Vărtosu și Dinu Alimănișteanu și a căpitan-comandorului Marius Verbiceanu. Activitatea sa publicistică se regăsește în „Repertoarul cu activitatea Biroului de Propagandă Marină pe anii 1942-1944”: „Viața unei statui într-un port de război”, „Vânătoare pe mare”, „Sentinelele la hotarele de apă ale patriei”, „Oxygenul te poate face să mori răsând”, „Cu navele vânătoare de submarine pe Marea Neagră”, „Jarna pe frontul Mării Negre”, „Îngerii păzitori ai patriei” (Viața), „Vânătoare pe Marea Neagră”, „Lansarea minelor de pe o navă românească în Marea Neagră”, „În crucieră de război cu submarinul” (Soldatul), „Duhovnicul marinarilor”, „Marina Regală Română”, „Mascota distrugătorului”, „Omul care a trăit 200 de zile în fundul mării”, „Cu scafandrii în excursie pe fundul mării”, „Un comandant”, „În crucieră de război cu submarinul”, „Omul cu ochii de aur”, „Rău de mare, rău de fier”, „Puterea de rezistență și credința a marinarilor”, „Oxygenul îmbată ca țuica”, „Plecăm în misiune cu submarinul” (Informația), „În misiune cu submarinul” (conferință), „U-boat vor der Feindfahrt” (Der Soldat), „Cum se pescuiesc minele”, „Vânătorii de submarine” (Vreimea), „Luptele submarinelor românești în Marea Neagră”, „În misiune cu submarinul”, „Teorian Digulescu”, „Crăciunul la o unitate de război a

Niculescu. Din primul comitet au făcut parte ziaristii Ștefan Marinescu - președinte, Valeriu Făgărășanu - vicepreședinte, C. Panaitescu - secretar general, N. Grecu, P. Tipărescu, I. Băleanu - membri, C.L. Vâlceanu - bibliotecar, Marin Matei - casier și St. Mengoni, C. Cristobald și N. Săftoiu - cenzori²⁴.

Pe 29 octombrie 1943, dând curs solicitării ministrului Ion Petrovici²⁵ ca pictorii să fie asimilați cu gradul de locotenent, mareșalul Ion Antonescu a ordonat ca Marele Stat Major să facă propuneri pentru toți reporterii. Ca urmare, Marele Stat Major a făcut următoarele propuneri, aprobate de mareșalul Antonescu:

„1. Încadrarea se va face în 3 clase:

- a. Reporterii de război clasa a III-a, asimilați gradului de adjutant.
- b. Reporterii de război clasa a II-a asimilați gradului de sublocotenent.
- c. Reporterii de război clasa I asimilați gradului de locotenent.

Pentru înaintarea de la o clasă la alta, se va cere fiecărui reporter să fie bine notat și să aibă un stagiu minim de 6 luni pe front, executat în Compania de Propagandă a Marelui Stat Major.

2. Reporterii sunt clasați în:

- reporteri presă;
- reporteri foto;
- reporteri cinema;
- pictori de război;
- artiști de front (actori, muzicanți etc.)

3. Condițiile de asimilare:

- condiții de ordin moral cerute ofițerilor de rezervă;
- să fie bacalaureați;
- profesioniști de meserie;
- pentru artiști să fi absolvit școlile respective.

4. Uniforma

Ca a militarilor activi cu trese albe (cum este hotărât pentru toți asimilații)²⁶.

Cu adresa nr. 956747 din 7 octombrie 1943, Secția Propagandă din Marele Stat Major îl informa pe generalul Ilie Șteflea²⁷, șeful Marelui Stat Major: „La ordinul în rezoluție al domnului mareșal Antonescu, pus pe cererea domnului ministru I. Petrovici, nr. 49775/943, referitoare la asimilarea pictorilor de război cu gradul de locotenent, am onoare a raporta domnului mareșal:

Marinei” (Acțiunea), „Cu submarinul în misiune”, „Vânătoare pe mare” (Sentinela), „Marinari români în Mările Nordului” (Revista Fundațiilor Regale), „Sentinelă la hotarele de apă ale patriei” (Dobrogea Jună), „Domnul Comandor”, „Vânătoare de submarine pe Marea Neagră” (Timpul), „Sebastian Eustațiu” (Curentul), „Crucieră de război cu submarinul” (Ordinea) ș.a. După o colaborare fructuoasă, demnă de invidia confrăților de breaslă, la Radiodifuziunea Română, unde a alcătuit primul jurnal radiofonic al zilei, la ora 7, și la „Timpul”, „Ecoul”, „Evenimentul”, „Seara”, „Capitala”, „Informația zilei” etc, la începutul anului 1943 a fost trimis de Ministerul Propagandei ca atașat de presă la Zagreb, pe lângă Legația României din Croația. Marian Moșneagu, „Constantin Virgil Gheorghiu printre marinari”, în „Marina Română”, Anul XXII, nr. 2(153)/2012, p. 79-81.

²⁴ A.M.R. (în continuare se va cita AM.R.), Fond *Ministerul de Război*, Direcția Contenciosului, dosar nr. crt. 4034, f. 3.

²⁵ Ion Petrovici (n. 2/14 iunie 1882, Tecuci-d. 17 februarie 1972, București), filosof român, eseist, memorialist, scriitor, orator și om politic, profesor la Universitatea din Iași, membru al Academiei Române, fost ministru al Culturii Naționale în guvernul lui Ion Antonescu.

²⁶ A.M.R., Fond *Cabinetul Ministrului*, dosar nr. 902, f. 82.

²⁷ Generalul de corp de armată Ilie Șteflea (n. 29 martie 1887, Săliște, Sibiu-d. 21 mai 1946, București). A absolvit Școala Militară de Ofițeri de Infanterie (1909), Școala Specială de Infanterie (1912) și Școala Superioară de Război (1920). A activat la Regimentul 34 infanterie Constanța, în funcția de comandant de pluton, respectiv ca adjutant și ofițer cu mobilizarea, participând la campania din 1913. Numit comandant al Companiei de Mitraliere a Regimentului 34, la 20 august 1916 a luat parte la luptele de la Turtucaia. Ulterior a fost repartizat Școlii Militare de Infanterie Dorohoi, iar de la 1 aprilie 1917 Școlii de Infanterie și Administrație Botoșani, unde a îndeplinit, succesiv, funcțiile de comandant de companie și de batalion de elevi. La 10 octombrie 1918 a fost promovat șef Birou Organizare în cadrul Inspectoratului Tehnic al Infanteriei. La 1 octombrie 1922 a fost mutat la Școala Militară de Infanterie nr. 1 în calitate de director de studii, concomitent predând cursurile de tactică a infanteriei. Din 1923 a devenit profesor de tactică infanteriei și la Școala Superioară de Război. După efectuarea unui stagiului de specialitate în Franța, a fost încadrat la Centrul de Instrucție al Infanteriei din Sfântu Gheorghe ca director de studii, la 1 decembrie 1926 fiind numit șef al Biroului Instrucție și Școli din cadrul Inspectoratului II General de Armată. Între anii 1931-1933 a lucrat în Marele Stat Major, la secretariatul Consiliului Superior al Apărării Țării, apoi la comanda Regimentelor 1 și 2 Vânători de Gardă. Începând cu 1 octombrie 1933 a devenit șef de stat-major al Inspectoratului General de Armată nr. 1. După absolvirea Cursului de Comandament (1937), a fost numit director de studii la Școala Superioară de Război, iar între 1938-1939 s-a aflat la comanda acesteia. De la 10 mai 1939 până la 23 august 1940, când este numit șef de stat major al Armatei 1, a îndeplinit funcția de subșef al Marelui Stat Major, conducând lucrările planului de mobilizare al armatei pe anul 1940-1941. În perioada noiembrie 1940-februarie 1941 a fost secretar general al Ministerului Apărării Naționale. Din 20 februarie 1941 a comandat Divizia 3 Infanterie, cu care a participat la luptele pentru eliberarea sudului Basarabiei. La 20 ianuarie 1942 a fost numit șef al Marelui Stat Major. Din toamna anului 1943 a fost implicat în tentativa de a salva cele 7 divizii române blocate în peninsula Crimeea, ale căror pierderi au fost mult diminuate de intervenția energetică a acestuia. Începând cu primăvara anului 1944, Marele Stat Major a elaborat și a pus în aplicare o serie de măsuri care să asigure apărarea teritoriului național și pregătirea armatei. După declanșarea ofensivei sovietice din 20 august 1944, în ziua de 23 august 1944 i s-a încredințat comanda Armatei 4 române, pe care a deținut-o până la 29 august. La 11 octombrie 1944 a fost arestat din dispoziția generalului Mihail Racoviță, ministrul de Război, iar pe 10 februarie 1945 (între timp fusese trecut în domiciliu forțat) a fost trecut în retragere din oficiu, fiind învinuit că a „sprijinit conducerea politico-militară a mareșalului Antonescu, contribuind astfel la dezastrul armatei”. Suferind de o boală incurabilă, s-a stins din viață la 21 mai 1946.

Secția Propagandă a Marelui Stat Major are în organizarea ei următorii specialiști: reporteri presă, reporteri foto, reporteri cinema, pictori, actori, misionari propagandiști, scriitori, conferențieri. După activitatea ce desfășoară sunt organizați pe front într-o Companie de Propagandă (zona operativă) și în interior într-o altă Companie (zona interioară).

Compania de Propagandă din zona operativă a fost organizată, dotată și instruită de Marele Stat Major Secția Propagandei, activitatea ei pe front este îndrumată prin ordine și instrucțiuni trimise armatei pe lângă care este afectată sau direct acestei unități.

În îndeplinirea acțiunii pe front, diferiții reporteri ai companiei, cu toate că în majoritatea sunt grade inferioare, au fost ajutați întotdeauna de către comandamentele de mari unități din zonă, potrivit ordinelor date de Marele Stat Major. Rareori s-au semnalat cazuri, cu totul izolate, când reporterii, repartizați pe lângă unități, nu au putut găsi suficientă înțelegere pentru misiunea ce aveau de îndeplinit. Nu li s-a putut oferi însă, din cauza operațiunilor în curs, un tratament deosebit de acela al luptătorilor.

Referindu-ne numai la activitatea pictorilor, consecință a organizării lucrului în amănunt, făcută de Marele Stat Major, o echipă de 8 pictori, dintre care 6 grade inferioare, de la 18 iulie 1943 la 10 septembrie 1943, au executat pe front 337 lucrări (uleiuri 42 bucăți, acuarele 11, pasteluri 18, desene 158).

Majoritatea acestor lucrări reprezintă o mare valoare artistică și documentară, materialul necesar a fost procurat și predat pictorilor de Marele Stat Major.

1. Marele Stat Major propune totuși încadrarea tuturor categoriilor de reporteri de război în următoarele trei clase:

- a. Reporterii de război clasa a III-a, asimilați gradului de adjutant.
- b. Reporterii de război clasa a II-a, asimilați gradului de sublocotenent.
- c. Reporterii de război clasa I, asimilați gradului de locotenent.

Pentru înaintarea de la o clasă la alta, se va cere fiecărui reporter să fie bine notat și să aibă un stagiul minim de 6 luni pe front, executat în Compania de Propagandă a Marelui Stat Major.

II. Denumirea categoriilor de reporteri de război:

- reporteri presă;
- reporteri foto;
- reporteri cinema;
- pictori de război;
- artiști de front (actori, muzicanți etc.)

III. Condiții de îndeplinit pentru a fi asimilat gradului de adjutant.

1. Reporter presă:

- a. Să îndeplinească condițiile de ordin moral cerute oricărui ofițer de rezervă;
- b. Să aibă bacalaureatul;
- c. Să fie ziarist de profesie, sau
- d. Să fi activat cel puțin 6 luni neîntrerupt pe front în Compania de Propagandă a Marelui Stat Major și să fi fost apreciat ca un foarte bun reporter de război.

2. Reporter foto și cinema:

- a. Să îndeplinească condițiile de ordin moral cerute oricărui ofițer de rezervă;
- b. Să aibă bacalaureatul;
- c. Să fie profesionist sau
- d. Să fi activat cel puțin 6 luni pe front neîntrerupt, în Compania de Propagandă a Marelui Stat Major și să fi fost apreciat ca foarte bun operator.

3. Pictorul de război:

- a. Să îndeplinească condițiile de ordin moral cerute oricărui ofițer de rezervă;
- b. Să aibă bacalaureatul;
- c. Să fie absolvent al unei Academii de Belle Arte din țară sau străinătate;
- d. Să fie înscris în Asociația Profesională a Pictorilor;
- e. Să aibă lucrări executate, care să-l fi consacrat ca un pictor de talent.

4. Artiștii de front:

- a. Să îndeplinească condițiile de ordin moral cerute oricărui ofițer de rezervă;
- b. Să aibă bacalaureatul;
- c. Să fie absolvent de Conservator;
- d. Să facă parte din Sindicatul Artiștilor.

IV. Reporterii din capitolele de mai sus, care au deja gradul de ofițer de rezervă, își păstrează mai departe drepturile ce decurg din această situație.

V. Uniforma

Va fi aceea de ofițer cu următoarele modificări:

a. Pentru reporterii clasa a III-a (asimilați gradului de adjutant) să poarte pe epoleți, însemnele de adjutant având galoanele de culoare albă și inițialele S.M.P. (Secția Militară Propagandă).

b. Pentru reporterii clasa a II-a (asimilați gradului de sublocotenent) să poarte pe epolet tresa de sublocotenent având culoarea albă și inițialele S.M.P.

c. Pentru reporterii clasa I (asimilați gradului de locotenent) să poarte pe epolet tresesele de sublocotenent de culoare albă și inițialele S.M.P.

VI. În armata germană corespondenții de război sunt asimilați gradului de ofițer și poartă denumirea de „Sonderführer” (conducător - specialist).

Asimilarea este temporară și se acordă numai în cazul când numărul ofițerilor mobilizabili, care să aibă o pregătire de specialitate, este insuficientă.

Corespondenții asimilați beneficiază de drepturile bănești, corespunzătoare gradului, la care au fost asimilați.

Gradele de Sonderführer sunt deosebite de cele ale ofițerilor²⁸.

Ministrul de Război, generalul Constantin Pantazi²⁹, i-a solicitat marelui Ion Antonescu: „Conform dispozițiilor Decretelor Legi nr. 3052 din 5 septembrie și nr. 3072 din 7 septembrie 1940, avem onoare a înainta pentru aprobarea și semnătura Domniei-voastre, alăturatul proiect de decret lege pentru asimilarea în grade militare a reporterilor de război și a personalului însărcinat cu propaganda în armată.

Activitatea și devotamentul pe care reporterii de război le-au arătat în misiunile ce le-au fost încredințate pe front - au învederat pe de o parte, utilitatea pe care această categorie de specialiști o prezintă pentru serviciul propagandei militare pe timp de război, iar în al doilea rând unele inconveniente, de ordin material și profesional, ce au rezultat pentru reporterii care nu erau ofițeri sau subofițeri de rezervă.

Pentru a servi mai bine misiunile încredințate, asigurându-se acelor elemente, ce se vor dovedi realmente capabile și devotate situația morală și materială a gradului de ofițer sau subofițer, am întocmit alăturatul proiect de decret - lege pentru asimilarea acestora în gradele corespunzătoare studiilor, stagiului pe front și activității profesionale.

Evident, asimilarea are loc numai pe timpul cât cei în cauză servesc sub drapel ca reporterii de război și numai în limita locurilor disponibile, prevăzute în tabela de efectiv Md. A.

S-au prezentat 4 clase de asimilare (plutonier adjutant, sublocotenent, locotenent și căpitan), încadrarea reporterilor de război în clasele respective având la bază criteriul dublu al pregătirii intelectuale și al activității militare și profesionale.

Asimilările acordate conform prezentului decret - lege, privesc pe: reporterii de presă, reporterii foto și cinema, pictorii de război și artiștii de front (actori, muzicanți, coriști).

Primiți, vă rugăm, domnule mareșal, asigurarea înaltei noastre considerații”.

Având în vedere raportul miniștrilor secretari de stat la Departamentele Războiului și Justiției și în baza dispozițiilor decretelor-legi nr. 3052 din 5 septembrie și nr. 3072 din 7 septembrie 1940, mareșalul Ion Antonescu, în calitate de mareșal al României și conducător al Statului a semnat următorul

²⁸ A.M.R., Fond *Cabinetul Ministrului*, dosar nr. 902, f. 84-86.

²⁹ Generalul de corp de armată Constantin Pantazi (n. 26 august 1888. Călărași-d. 23 ianuarie 1959, Râmnicu Sărat) a absolvit Școala Militară de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie din București și Școala Superioară de Război. În timpul Primului Război Mondial a fost comandant de companie, în primul batalion de Vânători de Munte, constituit în noiembrie 1916. Pentru modul cum și-a condus subunitatea în luptele de la Cireșoia și în cele din pasul Oituz, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a (octombrie 1917). În luptele de la 6 - 8 august 1917 a condus linia întâi a atacului la Cireșoia, iar în 27 - 29 august 1917 a dirijat personal tăierea rețelelor de sârmă ale inamicului și nu a părăsit locul unde se afla decât la ordinul categoric al comandantului de batalion. Pe 10 mai 1937 a primit comanda Diviziei 3 Cavalerie, unde servise mai bine de 10 ani. Dislocată în sudul Basarabiei, unitatea a trecut prin calvarul retragerii din iunie 1940, priceperea și curajul generalului Pantazi rezolvând multe situații tensionate. La 1 septembrie 1940 a fost mutat la comanda singurei divizii blindate din structura Armatei Române. În toamna aceluiași an, generalul Ion Antonescu i-a încredințat postul de subsecretar de stat pentru Armata de Uscat, urmând să se ocupe cu îndrumarea, instruirea și dotarea unităților din cadrul trupelor terestre. Buna colaborare cu generalul Antonescu s-a concretizat prin numirea în fruntea Ministerului Apărării Naționale, la 23 ianuarie 1942. În cei doi ani de ministeriat (1942 - 1944), trupele române date au fost angrenate pe frontul de Răsărit. A fost arestat în seara zilei de 23 august 1944 și ridicat de sovietici împreună cu lotul Antonescu în ziua de 31 august 1944. A fost condamnat la moarte de Tribunalul Poporului, în actul de acuzare din aprilie 1946, apreciindu-se că a fost „unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Ion Antonescu, fiind adeptul și devotatul lui coautor și complice la toate acțiunile criminale ale guvernului Antonescu, în care a jucat un rol de prim-ordin și datorită importanței, în timp de război, a departamentului pe care l-a condus”, contribuind la „aservirea militară a țării în folosul Germaniei hitleriste prin concursul nelimitat și prin participarea activă la aducerea trupelor hitleriste în țară sub formula mincinoasă de Misiune Militară Germană”. I s-a mai imputat „premeditarea criminală și sistematică în toate amănuntele războiului de agresiune împotriva U.R.S.S.-ului și concursul neprecupețit dat Germaniei hitleriste pentru agresiunea în Balcani”, precum și participarea sa „la declararea războiului împotriva Statelor Unite ale Americii, la elaborarea unor legiuri cu scop de persecuție politică și rasială, cât și de măsurile excesive luate împotriva evreilor și de organizarea sistematică a jafului din Transnistria, precum și de tratamentul inuman aplicat prizonierilor sovietici și de tratament sălbatic aplicat în închisoarea militară deținuților politici”. Condamnat la moarte pentru crime de război, crime împotriva păcii și crime împotriva umanității, prin Hotărârea nr. 17 a Tribunalului Poporului București din 17 mai 1946, pedeapsa i-a fost comutată în „temniță grea pe viață”. Încarcerat inițial la Aiud, a fost transferat la închisoarea din Râmnicu Sărat, unde a decedat pe 23 ianuarie 1958, după aproape 14 ani de detenție. Detalii în „Miniștrii Apărării Naționale. Enciclopedie”, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, p. 158-159.

DECRET - LEGE
pentru
asimilarea în grade militare a reporterilor de război și a
personalului însărcinat cu propaganda în armată

Art. 1. Reporterii de război și personalul însărcinat cu propaganda în armată, pe timpul cât activează în aceste calități, făcând parte din unitățile de propagandă ale Marelui Stat Major, vor fi încadrați în 4 clase:

- a. Reporterii de război (pictori de război, artiști de front) clasa IV-a, asimilați gradului de plutonier adjutant;
- b. Reporterii de război (pictori de război, artiști de front) clasa III-a, asimilați gradului de sublocotenent;
- c. Reporterii de război (pictori de război, artiști de front) clasa II-a, asimilați gradului de plutonier locotenent;
- d. Reporterii de război (pictori de război, artiști de front) clasa I-a, asimilați gradului de căpitan.

Art. 2. Personalul însărcinat cu propaganda în armată și categoriile de reporteri de război ce pot fi asimilate gradelor arătate la art. 1 sunt:

- reporteri de presă;
- reporteri foto;
- reporteri cinema;
- pictori de război;
- artiști de front (actori, muzicanți, coriști).

Art. 3. Condițiile de îndeplinit pentru a fi încadrat reporter de război (pictor de război, artist de front) clasa IV-a, asimilat gradului de plutonier adjutant, sunt:

- a. să aibă studiile cerute subofițerilor;
- b. să fi activat pe front cel puțin 6 luni ca reporter de război (pictor de război, artist de front) încadrat într-o unitate de propagandă a Marelui Stat Major, în una din categoriile arătate la art. 2.

Pe lângă cele de mai sus, fiecare reporter de război (pictor de război, artist de front) trebuie să mai îndeplinească și următoarele condiții de ordin profesional:

Reporterul de presă:

- a. să aibă o activitate de ziarist, scriitor sau publicist recunoscută de una din asociațiile de presă, de Societatea Scriitorilor Români sau de Asociația Publiciștilor;
- b. să fi fost apreciat de Marele Stat Major ca un bun reporter de război.

Reporterul foto și cinema:

- a. să fie fotograf sau reporter cinema profesionist sau să aibă, dacă nu e profesionist, o activitate de amator recunoscută ca atare;
- b. să fie apreciat de Marele Stat Major ca reporter de război.

Pictorul de război:

- a. să fie admis în Corpul Artiștilor Plastici conform Decretului - Lege nr. 466/1942, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 142 din 22 iunie 1942;
- b. să fie bine apreciat de Marele Stat Major ca pictor de război.

Artiști de front (actori, muzicieni, coriști):

- a. să fie absolvenți de Conservator;
- b. să fie încadrați în Sindicatul Artiștilor;
- c. să fie bine apreciați de Marele Stat Major în activitatea desfășurată în cadrul propagandei militare.

Art. 4. Condițiile de îndeplinit pentru a fi încadrat reporter de război (pictor de război, artist de front) clasa a III-a, asimilat gradului de sublocotenent sunt:

- a. să fie absolvent de liceu sau școală echivalentă;
- b. să fi activat pe front ca reporter de război (pictor de război, artist de front) cel puțin 6 luni;
- c. să îndeplinească condițiile profesionale prevăzute pentru reporteri de război (pictor de război, actori de front) la art. 3;
- d. să fie foarte bine apreciat de șefii ierarhici pe timpul funcționării ca reporter de război (pictor de război, artist de front).

Art. 5. Condițiile de îndeplinit pentru a fi încadrat reporter de război (pictor de război, artist de front) clasa a II-a, asimilat gradului de locotenent, sunt:

- a. să îndeplinească condițiile prevăzute la art. 4 literele b, c și d;
- b. să fie licențiat sau absolvent al unei școli superioare de rang universitar;
- c. să poată dovedi că are o vechime în profesia respectivă de cel puțin 10 ani.

Art. 6. Condițiile de îndeplinit pentru a fi încadrat reporter de război (pictor de război, artist de front) clasa I-a, asimilat gradului de căpitan, sunt:

a. să îndeplinească condițiile prevăzute la art. 4 literele b, c și d;

b. să fie licențiat sau să posede o diplomă de doctor;

c. să poată dovedi că are o vechime în profesia respectivă de cel puțin 20 ani pentru licențiați și 15 ani pentru cei care posedă doctoratul.

Art. 7. Pentru reporterii de război (pictorii de război, artiștii de front) care se evidențiază în mod excepțional pe front, propuși de șefii ierarhici și de comandamentele de mari unități pe lângă care activează, stagiul pe front poate fi redus la jumătate.

Art. 8. Asimilările acordate conform dispozițiilor prezentului Decret - lege nu vor putea avea loc, chiar dacă cei în cauză îndeplinesc toate condițiile prevăzute mai sus, decât numai în limita locurilor de reporteri de război, pictori de război și artiști de front, respectiv, prevăzute în tabela de efectiv Md. A.

Art. 9. Uniforma ofițerilor și subofițerilor asimilați pe baza prezentului decret - lege este aceea prevăzută prin ordinele în vigoare pentru ofițerii și subofițerii asimilați, cu semnul distinctiv al S.M.P., purtat pe contraepoleți, de forma și dimensiunile ce se vor stabili pe cale de instrucțiuni.

Art. 10. Drepturile bănești cuvenite reporterilor de război (pictorilor de război, artiștilor de front) sunt acelea cuvenite gradului la care au fost asimilați.

Art. 11. Reporterii de război (pictorii de război, artiștii de front) care sunt ofițeri de rezervă își păstrează gradul și drepturile ce decurg din această situație.

Sublocotenenții și locotenenții de rezervă, reporterii de război (pictori de război, artiști de front) pot fi asimilați reporteri de război (pictori de război, artiști de front) clasa a II-a și clasa I, dacă îndeplinesc condițiile cerute de art. 5 și 6 din prezenta lege.

Art. 12. Marele Stat Major poate propune, în cazuri cu totul excepționale, asimilarea în gradul imediat superior a reporterilor de război (pictorilor de război, artiștilor de front) care au dovedit merite deosebite în activitatea desfășurată pe front, pe timp de cel puțin 6 luni și îndeplinesc condițiile de vechime în profesie, corespunzătoare noului grad de asimilare, precum și condițiile de studii pentru fiecare grad, arătat la art. 4, 5 și 6.

Dat în București, la ... 1943³⁰.

În perioada 19 decembrie 1943 – 16 ianuarie 1944, Ministerul de Război a organizat în Sala Facultății de Arhitectură din str. Biserica Enei nr. 2 „Expoziția picturii de război”, unde au expus ulei, tempera, acuarelă, pastel și desen pictorii reporteri de război locotenenții de rezervă Vasile Anghel, Valentin Hoeflich și Vasile Ștefan, sublocotenenții de rezervă Sorin Ionescu și Eugen Drăguțescu, plutonierul t.r. Lucian Grigorescu, sergenții t.r. Petre Brudea, Alexandru Ciucurencu, Eugen Ispir, Paul Miracovici, Coriolan Munteanu, Ștefan Popescu-Ghimpăți, Gheorghe Popescu și Alexandru Țipoia, caporalii t.r. Arutin Avachian, Leonid Buleancea, Ion David, Dan Alex. Ialomițeanu, Constantin Mihalcea Bragă, Petre Șuțianu, Gheorghe Vânătoru și Anatol Vulpe, fruntașii t.r. Gheorghe Zlotescu, Dumitru Berea și Petre Manu, soldații t.r. Aurel Dumitrescu și Traian Sfințescu și pictorul voluntar Gheorghe Sârbu. În Prefața catalogului expoziției se precizează: „Expoziția de pictură de război cuprinde o parte din cele mai reprezentative lucrări ale pictorilor români, reporteri de război, care au fost trimiși de Marele Stat Major pe front pentru a imortaliza pe pânză scene caracteristice din războiul nostru sfânt. Participarea întregii spiritualități românești la sbuciumul sublim al Nației, în lupta ei pentru libertate și civilizație, vine să confirme dreptatea unei cauze, care întrunește adeziunea spontană și unanimă a unui popor, pentru făurirea idealului său național. Arta – cu mijloacele ei multiple și sugestive – se integrează astfel aspirațiilor legitime ale Neamului, transmițând posterității opere inspirate din marea epopee scrisă cu sânge, de ostașii români pe câmpurile de bătaie. Aceste lucrări intră în patrimoniul valorilor noastre permanente, nu numai ca opere de artă, ci și ca documente prețioase ale vremii, care consfințesc obiectiv contribuția de jertfă și de glorie a României în războiul actual³¹.”

Prin adresa nr. din 20 ianuarie 1944, Direcția Artelor din Ministerul Culturii Naționale și Cultelor informa Ministerul Apărării Naționale că „În urma intervenției noastre către domnul mareșal Ion Antonescu, conducătorul statului, s-a aprobat ca artiștii pictori din Secția Propagandei a Marelui Stat Major, să fie asimilați cu grade de ofițeri. Pentru a fi asimilați, li se cere acestora să posede diploma unei școli de arte frumoase.

Cea mai mare parte dintre artiști însă, din diferite cauze, nu posedă astfel de diplome, dar cu toate acestea, unii din ei sunt socotiți ca fiind elementele cele mai de valoare printre creatorii noștri de artă, expunând la saloanele oficiale de mai mult de zece ani, participând la expozițiile noastre de propagandă în străinătate și posedând decorații și recompense oficiale. Selecționarea acestor artiști se face prin organul oficial al Corpului Artiștilor plastici promulgat cu Decretul lege nr. 466/1942, publicat în „Monitorul

³⁰ A.M.R., Fond *Cabinetul Ministrului*, dosar nr. 902, f. 93-96.

³¹ Ministerul de Război, „Expoziția picturii de război”, Tipografia „Bucovina” I.E. Torouțiu, București, 1943, p. 3.

Oficial” nr. 142 din 22 iunie 1942”³². Astfel, se solicita ca sublocotenentul Mihail A. Constantinescu, plutonierul Lucian Grigorescu³³, sergenții Paul Miracovici³⁴, Stelian Popescu-Ghimpați³⁵, Petre Brudea, Alexandru Ciucurencu³⁶, Gheorghe Vânătoru, Anatol Vulpe³⁷, Dan-Alexandru Ialomițeanu și fruntașii Gheorghe Zlotescu și Ion Anestin din Secția Propagandei a Marelui Stat Major care, deși nu au diplome de la Școlile de Arte Frumoase, fac parte din Corpul Artiștilor Plastici, ca fiind elemente de valoare să fie asimilați cu grade de ofițeri, întrucât activitatea lor artistică echivalează cu diploma Academiei de Arte Frumoase.

În ziarul „Scânteia” de miercuri, 25 octombrie 1944, sub titlul „Catalogul literaturii de război”, se menționa: „Ministerul Propagandei a avut grijă să publice un catalog al literaturii de război. Desigur că acest catalog este incomplet, fiindcă se oprește în pragul anului 1944 și fiindcă nu cuprinde îmbelșugata și otrăvita literatură a corespondenților de război care nu și-au tipărit în volum literatura. Dar, așa cum este, prezintă un deosebit interes. Aceștia sunt agenții care au făcut apologia războiului de jaf și cotropire dus de clica trădătoare împotriva popoarelor pașnice ale Uniunii Sovietice (sic!) și acestea sunt „opere” pe care le-au scris. La epurația elementelor corupte din sânul poporului român, nu trebuie să-i uităm. [...] Aceste mătrăgune trebuie scoase radical din viața culturală a României de azi. Trădătorii poporului nu mai au ce căuta nici în librării, nici în coloanele gazetelor. Iar pentru crima de susținere a războiului criminal de jaf și cotropire ei trebuie să-și primească pedeapsa cuvenită”.

STATUS WAR REPORTER DURING THE SECOND WORLD WAR

Propaganda Department of the General Staff, later service, commanded by General Nicolae Mazarini, was operationalized with related offices and propaganda battalion specialized in the late '30s. Subordinate to this battalion had two companies respectively for the inner and the operative and platoons and groups of journalists from newspapers, photographers, filmmakers and artists (painters, graphic artists and theater actors, singers and folk for entertainment shows), amounting in 1942 over 650 professionals, of which nearly 80 frames, especially officers.

After presenting the organization and structure of the two companies, the author of this study has nominated men of letters who were combatants of company's propaganda, journalists and writers who were war reporters association. Demers resumed author to expose law on mobilization of artists, actors and filmmakers and their nomination.

Artists of pen, brush or camera film, we all have done their duty in the war against Bolshevism, but after returning weapons were unmasked and branded communist propaganda, as emphasized in conclusion.

³² A.M.R., Fond *Cabinetul Ministrului*, dosar nr. 902, f. 76.

³³ Lucian Grigorescu (n. 1 februarie 1894, Medgidia – d. 28 noiembrie 1965, București), pictor român postimpresionist, membru corespondent al Academiei Române (1948) și artist al poporului din R.P. Română „pentru merite deosebite în activitatea desfășurată în domeniul teatrului, muzicii, artelor plastice și cinematografului” (1964).

³⁴ Paul Miracovici (1906-1973), pictor român, autor de naturi moarte, portrete, pictură murală, realizate cu un acut simț al decorativului, unul dintre creatorii afișului românesc modern (mai ales turistic, în anii '30, pentru ONT – „Balcic, un colț de Orient”, „Soare... pe litoralul românesc”, „România, gurile Dunării”, „România, lacurile Carpaților” ș.a.).

³⁵ Stelian Popescu-Ghimpați (n. 30 aprilie 1906 – d. 1950), pictor român, autor al unor uleiuri pe carton precum „Ruine la malul mării”, „Bărci la Balcic”, „Port”, „Faleză” etc.

³⁶ Alexandru Ciucurencu (n. 27 septembrie 1903, Ciucurova, Tulcea – d. 27 decembrie 1977, București), pictor român, profesor, redactor (1957-1968) la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București, membru corespondent al Academiei Române (1963).

³⁷ În ajunul zilei de 22 iunie 1941, Anatol Vulpe a fost mobilizat, cu gradul de caporal t. r., în compania sanitară a Spitalului Militar „Regina Elisabeta” din București. După declanșarea ostilităților, a fost transferat la Secția Propagandă a Marelui Stat Major, fiind inclus în Plutonul 2 Crimeea, aflat sub comanda locotenentului arhitect G.M. Cantacuzino. Inițial, a pictat la Chișinău, Cetatea Albă și Odessa. Spre iarnă s-a întors în țară, temporar desconcentrat. Pentru a fi reprimat în plutonul de propagandă, când a fost din nou concentrat, Direcția Artelor i-a eliberat certificatul nr. 26 692 din 12 mai 1942, semnat de Ion Jalea, în care se consemna că „are o reputație bine cunoscută, iar lucrările sale au fost expuse în repetate rânduri la saloanele oficiale, unele fiind reținute de minister și figurând în colecțiile statului”. În vara anului 1942, putea fi aflat făcând naveta, în peninsula Crimeea, între Sevastopol, Karasubazar și Kerci, dedicat aceluiași subiecte cu tematică militară. În iulie 1943, Anatol Vulpe pleca din Sevastopol spre Caucaz cu blocul de schițe sub braț. În toamnă a revenit la București, însă la 16 noiembrie 1943 un curier al armatei s-a prezentat deja la domiciliul său provizoriu din anii războiului, în strada Aviator Tetrat nr. 3, și l-a somat să se prezinte a doua zi în Calea Călărași nr. 39, la Secția de Propagandă a Marelui Stat Major. Era din nou concentrat, de data asta pentru a participa la expoziția „Aspecte din pictura românească de război”, vernisată de armată în decembrie 1943, în foaierea Facultății de Arhitectură din București. A expus cu acest prilej lucrările „Vedetă în patrulare”, „Vânători de munte”, „Pionieri”, „Submarin în acțiune” și „După distrugerea cazematei”. La 23 septembrie 1944, din ordinul șefului Marelui Stat Major, Secția Propagandă a fost desființată. La data aceea însă, Anatol Vulpe era de mult demobilizat. Participarea pictorului la război a stânenit, dar nu a întrerupt activitatea sa artistică propriu-zisă, mai susținută, totuși, în perioadele de desconcentrare. A expus la Salonul oficial de pictură și sculptură din primăvara lui 1942, când lucrările i-au fost selectate de un juriu prezidat de Jean Al. Steriadi. În paralel, a organizat o expoziție personală în sala Ministerului Propagandei, unde majoritatea lucrărilor erau peisaje din Odessa. În 1943 a fost admis în Corpul Artiștilor Plastici, primind carnetul de membru nr. 109. În decembrie 1944 a fost elogiat de Petru Comarnescu. A expus și la Salonul oficial din primăvara lui 1945 iar la Salonul oficial de toamnă din 1945 i s-a admis trei lucrări. Desconcentrarea din vara anului 1944 l-a despărțit pe artist doar de hainele militare, nu și de preocupările propagandistice ale armatei. La 20 aprilie 1945, generalul de brigadă Constant I. Georgescu i-a eliberat pictorului adeverința nr. 1 451 075, înregistrată la noul Serviciu Cultural al Marelui Stat Major, pentru a-i facilita accesul la fabricile și uzinele metalurgice din Capitală. Implicit, artistul se angaja să participe la expoziția pe care armata se pregătea s-o organizeze în luna mai pentru a ilustra abnegația susținătorilor materiali ai frontului antifascist. S-a stins din viață pe 14 iulie 1946, în București. Apud Mihai Pelin, „Deceniul prăbușirilor (1940-1950)”, Editura Compania, București, 2005, p. 438-452.

ANTIBOLȘEVISM ȘI ECUMENISM ÎN PUBLICAȚIILE CLERULUI MILITAR. CAZUL ROMÂNESC (1940-1944)

Comandor (r) dr. ILIE MANOLE

Cine cercetează evoluțiile din spațiul nostru de dăinuire multimilenară constată că strămoșilor noștri și românilor înșiși le sunt proprii mai multe instituții fundamentale. Între acestea - Armata și Biserica, prin care ei și-au afirmat și apărât întotdeauna caracteristici precum: autohtonă, vechimea, continuitatea, daco-romanitatea, omenia, toleranța etc. Și Armata, și Biserica, reciproc înrâurite, și-au dovedit neconținutul utilitatea pentru individ, familie, societate și stat. Însăși sintagma de *cler militar*, exprimă, azi, entitatea în care coexistă și Armata, și Biserica. Dar, mult mai înainte, ce interacțiuni au existat între aceste instituții? Răspunsuri am găsit după ce am avut onorantul privilegiu de a cerceta domeniul amintit și a pregăti teza de doctorat *Asistența religioasă în structurile armatei române moderne (1875-1948)*¹, pe care am susținut-o în 1997, la Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași. Am izbutit să identificăm și să punem în evidență unele premise istorice privind pastorația în oștire, pe care le-am structurat în primul capitol al tezei². Reamintim câteva repere, detaliate acolo (am selectat aici doar pe cele de după anul 1800): prezența în 1834 a unui „confesor al capelei” în statul major al dorobanților și pastorația în 1837 a aceluși „preot oștiresc Ieromonah Visarion” în comandamentul superior³; existența la curtea domnească a lui Alexandru cel Bun (1400 - 1432) a unui „preot de oaste”, Iuga din Baia, care primea satul Buciumeni, ca răsplată „pentru slujbele lui drepte și credincioase”⁴; instrucțiunile date de șeful Oștirii, marele spătar Ghica, în 1850, pentru „a se orândui câte un preot pe lângă fiecare polc” (regiment) în garnizoanele București, Craiova și Brăila⁵; reglementarea din octombrie 1850 privind *Îndatoririle preoților de oștire* întocmită de către Mitropolie și Departamentul Lucrărilor Oștirii⁶; chemarea la oștire în timpul domnitorului Al. I. Cuza (1859-1866) a unor *confesori militari* și *preoți duhovnici ai ostașilor*; instituționalizarea asistenței religioase în armata României și „Regulamentul pentru clerul din armata permanentă” (aprilie 1870); participarea clerului la Războiul de Independență (1877-1878)⁷; adoptarea și aplicarea documentului privind permanentizarea asistenței religioase în structuri militare - *Instrucțiuni asupra atribuțiilor preoților la armată*” (1915)⁸; mărturiile preoțești de pe fronturile primei conflagrații mondiale (1916-1918)⁹; adoptarea legii privitoare la organizarea clerului militar (1921) și înființarea Episcopiei Armatei¹⁰; mobilizarea și participarea clerului militar al României în Al Doilea Război Mondial (1940-1945)¹¹.

Exact la acest ultim reper se racordează prezentul demers, care prezintă două dintre caracteristicile pastorației, corelate între ele: *Antibolșevism și ecumenism în publicațiile clerului militar. Cazul românesc (1940-1944)*. Se va vedea că, în Basarabia, în Bucovina, în Transnistria, pretutindeni în spațiul sovietic, bolșevismul acționase discreționar (adică, stricase, abuzase, prigonise, omorâse, desființase etc. rosturi și structuri - toate la paroxism!); acolo unde a ajuns Armata României și clerul ei, verbele acestora au fost altele: au reparat, au pus ordine, au descătușat credința înlăturând opresiunile și teroarea anticreștină, au recreștinat etc. - toate dovedind și *antibolșevism*, și *ecumenism*.

Terminologie și context

Despre *bolșevism*, în general, există unele abordări, din care aflăm conținutul conceptului și practica pe care a ilustrat-o aplicarea acestuia.

Dicționarul explicativ actual prezintă *bolșevismul* ca fiind un curent de gândire politică fundamentat în 1903, prin acțiunea lui V.I. Lenin în cadrul facțiunii de stânga a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Rusia, de care se va desprinde în 1912. Denumirea făcea referire la *bolșevici* și ilustra faptul că ei erau majoritari (rus *bolșe*, mai mult, mai mulți), spre deosebire de menșevici - minoritari (rus *menșe*, mai puțin, mai puțin)¹².

¹ Ilie Manole, *Asistența religioasă în structurile armatei române moderne (1875-1948)*, teză de doctorat (abr. Teza Asistența religioasă”), Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1997, 290 p.

² 1.1. *Interferențe Societate-Armată biserică*; 1.2. *Premise istorice pre-creștine. Creștinism și „miracol istoric”. Evoluții spre „o singură credință”*; 1.3. *Sfinții militari în tradiția românilor ortodocși*; 1.4. *Preoți și ostași în luptele românilor din evul mediu*, în *Ibidem*, p. 11-33.

³ General Ion I. Anastasiu, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, București, 1933, p. 627-686.

⁴ Gr. Gh. Comșa, *Ortodoxia și românismul în trecutul nostru*, Arad, 1933, p. 30-33.

⁵ Gh. Vasilescu, *Asistența religioasă în oastea Țării Românești în 1850-1870*, în *Armata și Biserica*, București, 1996, p.129; Arh. Mitropoliei Ungrovlahiei, București, Dosar nr. 1628/1850, f.1.

⁶ Gh. Vasilescu, *op. cit.*, p. 132-135.

⁷ „Biserica Ortodoxă Română”, an III, 1876-1877, p. 540; Comandor (r) dr. Ilie Manole, *Preoții și oștirea la români. 1830-1948*, Târgoviște, 1998, p. 52-65.

⁸ A. M. R., M. St. M., *Serviciul Religios*, F. 4991, rola 4.1517, c. 120.

⁹ Teza „Asistența religioasă”, p. 64-72.

¹⁰ Comandor (r) dr. Ilie Manole, *Preoții și oștirea la români. 1830-1948*, Târgoviște, 1998, p. 88-92.

¹¹ Teza „Asistența religioasă”, p. 97-138.

¹² *Bolșevism*, în *Dicționar explicativ*, <http://dexonline.wikipit.info/2010/05/10/bolsevism-4/>.

Sintetizând aspecte terminologice din mai multe biblio-surse, înțelegem că, azi, conceptul definește fie un curent de gândire politică comunistă, apărut în Rusia la începutul secolului XX¹³, fie doctrina leninistă despre revoluția proletară și regimul dictatorial instaurat în Rusia după lovitură de stat din 1917¹⁴, fie acel ansamblu de poziții ideologice radicale și de practici revoluționare, apărut în mișcarea social-democrată din Rusia¹⁵. De fapt, adevărul integral este că **toate acestea** se cumulează, agresând însăși realitatea!

Mai explicită, în privința conținutului și racordării la contextul istoric, este definiția din 1929, dată de lingvistul Lazăr Șăineanu (n. 23 aprilie 1859, Ploiești - d. 11 mai 1934, Paris). Prin termenul **bolșevism** acesta înțelegea „regim dictatorial, instalat la Petrograd în urma revoluției din Noemvrie 1917. Bazat pe demagogie și teroare, *bolșevismul* a stins până în izvoarele lor comerțul și industria, ruinând țara și expunând-o foametei. Burghezimea și clasele culte sunt deopotrivă urgisite, țărani, lucrătorii și soldații fiind singurii cari beneficiază de noua stare de lucruri. Nici vorbă nu poate fi de o dezvoltare culturală sub un regim unde pâinea zilnică a devenit suprema preocupare a vieții. Acest guvern de un caracter aziatic continuă a bântui Rusia, și toate opintirile spre a-l suprima au rămas până acum zadarnice. [Literal, *maximalism*, din rus. *bolșii*, maximum, acest regim pretinzând a realiza maximum avantajelor sociale în favoarea poporului]”¹⁶. Ceva mai târziu, August Scriban, în 1939, sesiza corect că substantivul *bolșevism* deriva din *bolșevic* și constituia „Teoria bolșevicilor. Fig. Anarhie, vandalizm, devastare. V. maximalizm, poporanizm, pogrom”¹⁷.

În statele dictaturii proletarietului, prin *bolșevism* era definită „învățătura leninistă despre teoria și tactica mișcării revoluționare a proletarietului și despre transformarea revoluționară a orânduirii capitaliste în orânduire comunistă”¹⁸.

Pe noi ne interesează, aici, sensul conceptului în epoca la care ne referim, așa cum îl semnalau Șăineanu și Scriban, amintiți deja. Ne interesează acel conținut, întrucât el nu rămânea ceva abstract, în pagini de dicționare. Dimpotrivă: era un conținut trăit, bolșevismul amenințând și spiritul din spațiul românesc. Astfel că prin **antibolșevism** înțelegem, acum, exact ce se înțelegea în epocă, adică tot ce era contrar bolșevismului definit mai sus. Documentele de arhivă, memorialistica, lucrările istoriografice ș.a. atunci când pomenesc de *recreștinare* sau *misionarism* în spațiile din care erau alungate forțele sovietice se referă strict la antibolșevism. Ideea se regăsește și în dezbaterile din Senatul României privind *Legea de unificare a BOR* (care va fi votată la 24 martie 1925), când IPS Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Pimen Georgescu, sublinia: „Poporul nostru și-a păstrat sufletul curat în toate împrejurările grele, care au trecut peste neamul și țara noastră, precum s-a văzut aceasta și în Marele Război (Primul Război Mondial - n.n.) în care **soldatul nostru nu s-a lăsat a fi bolșevizat** (subl. n.), ci s-a luptat cu vitejie, vărsându-și sângele din care s-a alcătuit România Mare”¹⁹.

Vom vedea că nu se va lăsa bolșevizat soldatul nostru nici în Al Doilea Război Mondial, în confruntarea directă cu sistemul militar sovietic, așa cum vom constata cercetând publicațiile din epocă.

Despre al doilea concept din titlul acestui studiu, **ecumenism**, există numeroase definiții, dar vom opta pentru cele cuprinse în două lucrări lexicografice contemporane, a) *Dicționarul explicativ* și b) *Oxford Advanced Learner's Dictionary*: a) „Mișcare de refacere a unității universale a Bisericilor creștine, cu respectarea autonomiei lor, pe calea acordurilor și a dialogului teologic”²⁰; b) „the principle or aim of uniting different branches of the Christian Church”²¹.

Este util să reamintim că începuturile ecumenismului sunt legate de încercările protestanților de a intra, încă din secolul al XVI-lea în relații cu Bisericile istorice tradiționale. Mai aproape de vremurile noastre, mișcarea ecumenică a înregistrat, în 1910, momentul în care a fost organizată Conferința Mondială a Misiunilor, care a reunit la Edinburgh mai multe biserici protestante: circa 1200 de delegații din lumea creștină, reprezentând țări din Europa, Africa sub-sahariană, Africa de Nord și Orientul Mijlociu, India, China, Rusia, Insulele Caraibe, Groenlanda, America de Nord și America de Sud; au participat și oficiali catolici, doar ca vizitatori/invitați²². La Edinburgh, reprezentanții cultelor creștine s-au informat reciproc asupra activității misionare, s-au înțeles asupra conlucrării viitoare, au abordat inclusiv tema restabilirii unității creștine²³. Dar au survenit două conflagrații mondiale, care au avut și o componentă confesională,

¹³ *Bolșevism*, în *Ibidem*.

¹⁴ *Bolșevism*, în NODEX (2002)

¹⁵ *Bolșevism*, în Onufrie Vințeler, *Dicționar de neologisme*, Editura Lucman, București, 2004, p. 78.

¹⁶ *Bolșevism*, în Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, ediția a VI-a, Editura „Scrisul românesc” S.A., 1929.

¹⁷ *Bolșevism*, în August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.

¹⁸ *Bolșevism*, în *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei, 1958

¹⁹ Aurel Pentelescu, Gavriil Preda, *Mitropolitul Pimen Georgescu*, Editura Printeuro, Ploiești, 2003., p. 303.

²⁰ *Ecumenism*, în *Dicționar explicativ*, 1993-2009; <http://dexonline.ro/definitie/ecumenism>.

²¹ *Ecumenism*, „principiul sau scopul unirii diferitelor ramuri ale Bisericii creștine”, în A. S. Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary, Sixth edition*, Oxford University Press, 2000, p. 400.

²² „New York Times”, iunie 1910.

²³ „The New York Times Archive”, 27 iunie 1910.

separând iarăși bisericile statelor beligerante. După Al Doilea Război Mondial, a fost revigorată ideea restabilirii unității creștine: în 1948, la Amsterdam, a fost constituit Consiliul Mondial al Bisericilor²⁴.

Pentru cazul românesc, aspecte relevante privind *Instituția clerului militar și ecumenismul acesteia* sunt cuprinse într-un subcapitol din lucrarea *Preoții și oștirea*²⁵. Segmente din lucrare corespund abordărilor din publicațiile clerului militar din cea de a doua conflagrație mondială. Dar aceste publicații nu puteau, firește, decât să consemneze elemente care se conformau reglementărilor anterioare și continuau practici ecumenice consacrate în Primul Război Mondial și în perioada interbelică, reliefând o dimensiune importantă a pastorației, pe care o promova în toate sensurile, pentru: unirea tuturor bisericilor creștine într-una singură²⁶, legături interortodoxe și intercreștine vizând păstrarea unității de cult și de spirit; relații ecumenice între cultele din România; contribuții la ființarea comisiilor de dialog interconfesional²⁷; păstrarea laolaltă a dreptei credințe; cunoașterea, apropierea, colaborarea și menținerea conexiunilor frățești între cultele recunoscute; participarea în comun a preoților și ierarhilor ortodocși, precum și a celorlalți slujitori ecleziastici la activități religioase; apărarea laolaltă a dreptei credințe și grija împreună față de prozelitism; afirmarea unității doctrinare, cultice și canonice a ortodoxiei; intensificarea discuțiilor teologice, generale și bilaterale²⁸; păstrarea în comun a predaniilor (ca învățătură, doctrine și tradiții ale bisericii creștine de-a lungul veacurilor)²⁹.

Încă din perioada interbelică, Biserica din România se încadra în aceste curente și orientări. Atunci s-a înregistrat o valoroasă teorie ecumenică și o admirabilă practică a preoților militari de toate riturile, vizând atât elaborarea legislației specifice activității religioase, cât și pastorația propriu-zisă în armată. Documente din arhivele militare dovedesc că la întocmirea legii din 1921 (despre care vom vorbi mai jos) au participat clerici ortodocși și reprezentanți ai celorlalte culte recunoscute: pr. Ștefan Ucsnay, romano-catolic; pr. Iuliu Florian, greco-catolic; șef rabin dr. I. Niemirower, cultul mozaic; Ernest Tökes, protestant³⁰. În activitatea de numire a preoților militari în unități și garnizoane, Ministerul de Război a conlucrat cu Ministerul Cultelor pentru a include în structurile militare numeroși preoți, atât ortodocși, cât și de alte rituri. De exemplu, la C. 7 Armată erau 17 preoți militari ortodocși, 4 greco-catolici, 6 evangheliști, 4 romano-catolici și un reformat³¹. Aceste prezențe permiteau bune legături și activități interconfesionale în unitățile militare și în garnizoane. Relevanță pentru ecumenism are și faptul că nicio reglementare din perioada interbelică nu introdusese discriminări în exercitarea libertății confesionale, dimpotrivă. Prevederile din *Legea cu privire la organizarea Clerului Militar*, promulgată prin Decretul nr. 3378/20 iulie 1921, reluate în 1924 și detaliate de *Legea și Regulamentul privitoare la organizarea clerului militar*³² corespundeau Constituției din anul 1923. Articolul 1 al legii stipula că se admit în cadrele armatei „preoți militari activi de orice rit”; Regulamentul venea cu precizarea: „preoții militari de orice religione și rit **recunoscut** de Ministerul Cultelor”³³. Cadrul juridic în care se manifesta ecumenismul clerului militar era detaliat în *Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii privitoare la organizarea clerului militar*. Studiarea acestuia evidențiază cuprinzătorul ecumenism creștin al legislației, precum și deschiderea și permisivitatea acesteia față de alte culte. De pildă, concursurile prin care se recrutau pentru armată preoți ortodocși, pastori catolici, rabini pentru cultul mozaic și imami pentru cultul mahomedan excludeau discriminarea confesională. Însăși Comisia de concurs, numită prin decizie ministerială, includea alături de președinte – care era inspectorul Clerului militar – patru membri (art. 2), pentru preoții cultelor minoritare fiind inclus și câte un reprezentant al confesiunii candidatului (art.10). Dimensiunea ecumenică avea premise și în condițiile de studii, de pastorație, de naționalitate etc. ale candidaților: licență ori doctorat în teologie pentru cei de rit ortodox, studii teologice echivalente, recunoscute de Ministerul Cultelor, pentru cei de rituri minoritare; certificat care constata practica pastorală minimă de trei ani și buna purtare; declarație autenticată de tribunal prin care candidatul se obliga a servi în armată ca preot militar activ timp de nouă ani neîntreruși; certificat de cetățenie română ș.a. Cei reușiți la concurs erau numiți preoți militari activi prin Înalt Decret (art. 12). În garnizoanele în care se constata insuficiența acestora erau numiți, prin decizie ministerială, profesori diurniști de rit corespunzător.

²⁴ Christie R. House, *The World Missionary Conference at Edinburgh, 1910*; http://gbgm-umc.org/global_news/full_article.cfm?articleid=5620

²⁵ Comandor (r) dr. Ilie Manole, *Preoții și oștirea la români. 1830-1948*, Târgoviște, 1998, p. 95-105.

²⁶ Ion M. Stoian, *Dicționar religios*, București, 1994, p. 89.

²⁷ Pr. prof. dr. Liviu Streza, *Portret de ierarh cărturar al Bisericii Ortodoxe Române*, în *Autocefalie, patriarhie, slujire sfântă*, București, 1995, p. 615; „Mitropolia Olteniei” nr. 1-2/1973, p. 10-11.

²⁸ Diac. prof. dr. Petru David, *Smerit omagiu în Autocefalie, Patriarhie, slujire sfântă*, București, 1995, p. 618-631

²⁹ Ion M. Stoian, *Dicționar religios*, București, 1994, p. 220-221.

³⁰ Arhivele Militare Române (în continuare se va cita A.M.R.), fond *Inspectoratul clerului militar*, microfilme, rola 1521, cadrul 0100.

³¹ *Ibidem*, cadrul 0185-186.

³² „Monitorul oficial” nr. 115/1924, „Monitorul oastei” nr. 9/1924; Ministerul de Război, *Legea și Regulamentul privitoare la organizarea clerului militar*, Tipografia M.St.M., 1924.

³³ *Ibidem*.

Preoții militari erau „conducători spirituali ai unităților cărora aparțin” (art. 19). Toți - și cei aparținând cultelor majoritare, și cei aparținând cultelor minoritare, precum și preoților militari de rezervă - aveau drept conducător administrativ pe episcopul clerului militar, care era inspector al clerului militar cu titlul de episcop de Alba Iulia, arhiepiscop ortodox și senator de drept (art. 40-41). Se observă că ecumenismul creștin avea în armată sorginte și exercitare ortodoxe.

Clerul militar activ și de rezervă avea subordonare dublă: pe plan spiritual, ei ascultau de șefii confesiunilor minoritare de care aparțineau; pe plan administrativ și disciplinar, absolut toți - preoți militari, pastori, rabini și imami - se aflau sub conducerea episcopului de Alba Iulia.

Legea pentru regimul general al cultelor – votată în Senat la 31 martie 1928 cu 140 de voturi pentru și 8 contra, iar în Adunarea Deputaților la 6 aprilie 1928 cu 126 voturi pentru și 4 contra – a avut și ea mare impact asupra ecumenismului în România reîntregită. Garantarea de către stat a libertății și protecției pentru toate cultele (art. 1) corespundea cadrului juridic optim, evitându-se orice act care ar fi putut aduce vreo jignire celorlalte culte sau ar fi constituit „demonstrațiuni împotriva lor” (art. 2). Cultele istorice pe care le nominaliza legea (ortodox, greco-catolic sau unit, romano-catolic, reformat, mozaic și mahomedan), precum și cultele noi și asociațiile religioase (baptistă, adventistă de ziua a 7-a și cea a lipovenilor) aveau personalitate juridică (art. 24-25), iar șefii lor erau recunoscuți după depunerea jurământului de fidelitate către suveran și de supunere față de Constituție și legile țării, precum și după aprobarea dată de rege³⁴. Conform legii, în armată și în alte instituții ale statului (școli, spitale etc.), cultele aveau dreptul de „a săvârși prin preoții lor, pentru credincioșii lor, servicii religioase de orice natură, cu observarea (respectarea - n.n.) legilor și regulamentelor instituțiilor respective” (art. 16)³⁵.

Ecumenismul rezultă și din alte reglementări și acțiuni specifice asistenței confesionale în structurile militare. Se aflau în vigoare și își produceau efectele un set de *Instrucțiuni provizorii asupra Serviciului Religios în timp de pace și în timp de campanie*, care completau dispozițiunile din *Regulamentul Legei Clerului Militar*³⁶. Aceste *Instrucțiuni* au fost elaborate în anul 1931 de o comisie din care au făcut parte un președinte, episcopul general de brigadă dr. Ioan Stroia, și doi membri, pr. col. Serafim și pr. maior Ioan Dăncilă, precum și un delegat al M. St. M., col. H. Dumitriu³⁷. Documentul evidențiază importanța pastoraliei militare în pregătirea sufletească a soldatului (pentru o îngrijită educație religioasă-morală). Se stabilea că, în predici și conferințe, preotul se va feri de *confesionalism* (art. 4 b)³⁸ – în sensul de *prozelitism*. Ideea era explicată astfel: în predici, care vor fi totdeauna bine pregătite, preoții militari vor trata cu predilecție chestiuni de morală, insistând îndeosebi asupra virtuților ostășești, dragostei de țară, de frați și de Tron. Chestiunile de credință se vor atinge numai rar și incidental, și atunci se impune a se arăta sublimul și divinitatea învățaturii creștine și datorica ce rezultă pentru creștin din acea învățătură, fără însă a ataca pe alții, nici chiar sectele religioase, căci acestea despart pe credincioși (art. 16)³⁹. Trebuie să facem aici precizarea: mai târziu, în timpul pastorației pe front, sectele vor fi receptate drept instrumente de diversiune, primejdie de disoluție a credinței și de slăbire a forței psihice și morale⁴⁰.

Atât la pace, cât și la război, toate celelalte confesiuni „își vor urma ritul lor, cu obligația de a evita în predici polemicile religioase și discuțiile politice, insistând mai mult asupra chestiunilor morale, asupra virtuților ostășești care ne apropie și ne leagă pe toți în sentimentul datoriei de a ne iubi ca frații și apăra țara, care ne este patria comună” (art. 17)⁴¹. Legea prevedea în mod expres în capitolul VII: „pentru îndeplinirea serviciilor religioase ale minorităților, în fiecare garnizoană de cel puțin patru corpuri de trupă și cu un număr însemnat de credincioși minoritari se numește câte un preot, pastor, rabin sau imam de garnizoană ca preot militar activ (art. 33)⁴²”.

Ecumenismul era vizat și de prevederea din *Instrucțiuni*, potrivit căreia „Preotul se va feri să vorbească de lucruri cari nu sunt în doctrina creștină. Să nu vorbească însă așa fel cum ar putea vorbi un ofițer. El se va mărgini în cuvântările sale la adevărurile moralei creștine [...], dragostea de neam și țară și supunerea necondiționată față de mai marii lor, precum și iubirea ce o datorează unul față de altul în calitate de camarazi. După cuvântare se stropește trupa cu apa sfințită” (art. 42)⁴³. Indiferent de rit, în condiții de campanie, ca și în timp de pace, activitatea preotului militar cuprindea: săvârșirea Sfintei Liturghii, a slujbelor religioase ocazionale: sfințirea apei, Te-Deum de mulțumire adresat patronului spiritual al unității

³⁴ Ion Agrigoroaiei, *Organizarea cultelor în România reîntregită*, în „Arhivele Moldovei” nr. I-II 1994-1995, Iași, 1996, p. 142-144.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Instrucțiuni provizorii asupra Serviciului Religios în timp de pace și în timp de campanie* (în continuare, *Instrucțiuni...*), M.St.M., p. 47.

³⁷ *Ibidem*, p. 4.

³⁸ *Ibidem*, p. 9.

³⁹ *Ibidem*, p. 15.

⁴⁰ A se vedea, de pildă, *Sectanții și apărarea națională*, în „Arma Cuvântului” nr. 5-7/1940, p. 26; *În contra sectelor*, în „Arma Cuvântului” nr. 1-2/1941, p. 14.

⁴¹ *Instrucțiuni...*, M.St.M., p. 15.

⁴² *Ibidem*, p. 24.

⁴³ *Ibidem*, p. 30-31.

militare, Te-Deum pentru izbândă, la Anul Nou, la sărbători, la onomasticile regale, precum și rugăciuni pentru boli, pentru însănătoșire etc. (art. 47, 53), înmormântarea celor morți, pomenirea lor (art. 45-52)⁴⁴. Ecumenism asigură și prevederea din art. 50, potrivit căreia „Soldatului de altă confesiune (preotul militar - n.n.) îi va arăta aceeași dragoste și aceeași îngrijire părintească⁴⁵ - la fel ca și ostașului aparținând ritului în care oficiază în mod obișnuit acel preot -, găsind „putere și mijloace cât mai potrivite spre a întări și înflăcăra sufletul ostașului luptător. El nu va uita să pună înaintea ostașilor pilda și tăria de voință de a învinge a Apostolilor și a Mucenicii [...], cum și vitejia ostașilor lui Ștefan cel Mare, ai lui Mihai Viteazul, ai Regelui Carol și Ferdinand care au biruit pe vrăjmașii neamului nostru” (art. 52)⁴⁶. Evident, recursul la aceiași sfinți și mucenici, precum și invocarea acelorașiilde strămoșești veneau tot în sprijinul activității ecumenice a clerului militar.

Însoțind „antrenamentul și instrucția soldatului” cu „pregătirea lui sufletească”, se ajungea prin activitatea preotului militar la „un întreg bine încheșat, în stare de a face față oricărui serviciu la care soldatul poate fi chemat în tot momentul”, indiferent că ostașul era ortodox, catolic ori de alt rit recunoscut, aducându-se „un spor de energie nu numai trupească, ci și sufletească” (art. 56)⁴⁷. Preoții militari - așa cum prevedeau *Instrucțiunile* - aveau și competența de a oficia „serviciul religios la prizonieri” coreligionari (art. 58)⁴⁸.

Grija pentru asistența religioasă fără discriminări confesionale și deschiderea ritului ortodox din Armata României către celelalte culte sunt accentuate în capitolul al IV-lea din *Instrucțiuni*. Se stabilea că trebuințele religioase pentru militarii greco-catolici, romano-catolici, evanghelici, reformați, mozaici și mahomedani erau rezolvate prin clerul coreligionar mobilizat și repartizat de Ministerul Armatei (Direcția personalului), pe baza indicațiilor date de M. St. M., respectivii preoți, pastori, rabini și imami fiind înscriși în controalele armatei, ca și ceilalți ofițeri de rezervă (art. 64)⁴⁹. Acești clerici îndeplineau „toate serviciile religioase cerute de credincioșii lor de pe teritoriul diviziei”⁵⁰. La Armate, comandamentele aveau câte un preot (pastor, rabin, imam) mai bătrân și cu grad ierarhic înalt, având competențe „în cele religioase” asupra tuturor celorlalți preoți coreligionari din structura armatei⁵¹.

Regăsim aceste reguli de viață confesională (aplicate întocmai de preoții militari în Al Doilea Război Mondial) oglindite corect și convingător în publicațiile destinate Armatei și Bisericii.

Publicații pentru Armată, inclusiv pentru clerul acesteia

În anii 1940-1944, presa scrisă care aborda chestiuni privind clerul militar era constituită din mai multe publicații. Periodicul „Soldatul” era o publicație editată în 1941-1944, dar nu aparținea clerului militar, nefiind nici izvorâtă și nici tipărită din inițiativa Episcopiei Armatei. Revista „Biserica basarabeană”, apărută între anii 1942 și 1943, era editată sub oblăduirea neobositului episcop Partenie Ciopron, însă pentru Eparhia Hotinului, nu pentru armată⁵².

Două publicații destinate Armatei – „Cuvântul Ostașului” și „Arma Cuvântului” – rămân exemplificări cu mare relevanță apărute sub îngrijirea vrednicului ierarh general de brigadă dr. Partenie Ciopron, care din 1937 păstora Episcopia Militară.

Despre cea dintâi, reținem doar că a fost editată în perioada octombrie 1940 – februarie 1941 și era destinată să facă „propagandă printre ostașii noștri”⁵³. Fusese anunțată ca având apariție lunară, dar au fost tipărite și trimise militarilor numai cinci numere, a câte patru pagini fiecare. Despre această publicație, ziarul „Universul” informa cititorii că are „material variat și interesant” și întârea ideea că doi preoți militari pricepuți, Gheorghe Secaș și D.M. Acsinte, fac din „Cuvântul Ostașului” – realizat de ei – „o foaie de propagandă în oștire”⁵⁴.

Dar cea mai puternică, longevivă, reprezentativă și influentă revistă de pe Frontul de Est era „Arma Cuvântului”, organ jurnalistic oficial al Episcopiei Armatei, editat în 1940-1944. Cum sugerează chiar titlul ei, revista pune în conexiune două instituții fundamentale ale României: Armata și Biserica, adică Arma Armatei și Cuvântul Bisericii.

Pe durata celor patru ani de publicistică ai clerului militar, au fost editate 19 fascicule, cuprinzând 48 de numere și 1.053 de pagini.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 33-38.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 36.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 37.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 39.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 41.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 27-28, p. 44.

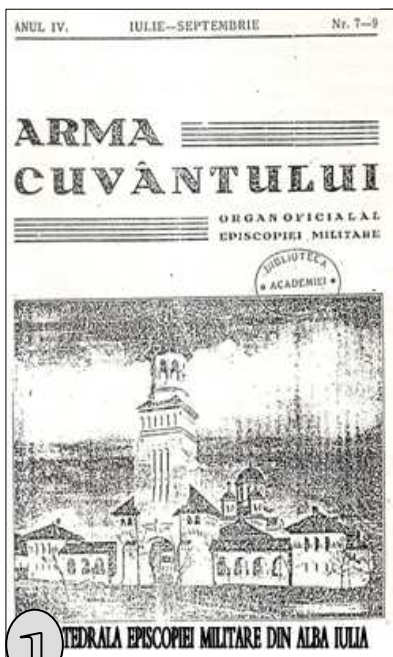
⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Comandor Ilie Manole, *Publicații religioase pentru instituția clerului militar*, în „Armata și Biserica”, Colecția „Revista de Istorie Militară”/4, București, 1996, p. 191.

⁵³ „Arma Cuvântului” nr. 6-7/1940, p. 48.

⁵⁴ „Universul” nr. 303/3 noiembrie 1940.



1



2



3

Imagini
din fototeca
Arhivelor
militare române



4

1. Coperta I a revistei „Arma Cuvântului”
2. Preot militar și soldați, la depunerea
Jurământului militar 3. Episcopul
Armatei, general de brigadă dr. Partenie
Ciopron 4. Slujbă religioasă de sfințire a
a avioanelor militare înainte de plecarea
pe front 5. Ofițeri români creștinând copii
în teritoriile eliberate de sub bolșevici 6.
Slujbă religioasă de pomenire a eroilor
jertfiți în război



5



6

Rubrici principale: *Drumuri pastorale, Călătorii misionare, Cronica internă/Misionarism în mijlocul trupei, Pe zonă, cu Arma Cuvântului (zona fiind frontul), Drumuri misionare, Momente pastorale, Pro-patria, Episcopul Armatei pe front, Cărți și reviste etc.*

Remarcăm o particularitate a tehnoredactării revistei: pentru mai bună lizibilitate, citatele din textele bisericești consacrate erau redactate *ad litteram*, în chenare, cu litere aldine.

Studierea fiecărei ediții a revistei ne permite să deslușim orizontul și să evidențiem profunzimea pastorației clerului militar, duritatea înclășărilor pe front, eroismul, tăria morală, spiritul jertfelnic, omenia ostașilor români ș.a.

Secvențele-mărturii din colecția revistei (textele și imagini) sunt publicistică remarcabilă. Acestea își păstrează, încă, valoarea istorică de netăgăduit și ne permite să reconstituim, azi, pastorația celor 108 preoți militari activi aflați în structuri la 22 iunie 1941, cărora li s-au adăugat 200 preoți, mobilizați în timpul Campaniei din Est⁵⁵.

Numărul 1 al revistei a ieșit în luna mai 1940 de sub teascurile *Tipografiei Alba* din Alba Iulia și avea în deschidere editorialul *Începem*, semnat de episcopul general de brigadă dr. Partenie Ciopron, arhicunoscut atât ca șeful Inspectoratului Clerului Militar (general de brigadă în structurile Armatei), cât și ca vlădica de la Episcopia Militară (binecuvântată de Biserică).

Din editorial aflăm că „Arma Cuvântului” trebuia să apară încă din anul 1937, când înaltul ierarh, investit și instalat în scaunul episcopal, anunțase proiectul prin Pastorală către confesorii de garnizoană. Dar atunci „situația clerului militar era serios amenințată. Clerul militar se găsea la o grea răspântie. Catedrala și reședința episcopală, rămase în urmă de tot, trebuiau puse negreșit și cât mai urgent într-o situație corespușătoare. Apoi tipărirea de cărți religioase morale pentru ostași, calendare ornate/odăjdii, antimise, cărți de ritual și alte obiecte de cult pentru catedrală și bisericile militare trebuiau să aibă întâietate”⁵⁶. Dar mai cu seamă trebuia sporit clerul militar - izbândă împlinită prin „22 de preoți căpitani, la cari se vor adăuga, în cursul anului, încă 20 de preoți”⁵⁷.

Referindu-se la obiectivele publicației care tocmai își începea misiunea în 1940, episcopul general de brigadă Partenie Ciopron promitea că vor fi prezentate „probleme de actualitate care interesează cadrele militare, rezultatele activității preoților, precum și propuneri pentru viitor. De asemenea - anunța înaltul ierarh - „se vor desbata toate problemele care privesc fortificarea sufletească a ostașului român și (fiecare ediție a revistei - n.n.) se va încheia cu o cronică”⁵⁸.

Prima Pastorală publicată în revistă prilejuia diriguitorului Episcopiei Militare să atragă atenția asupra realității, atunci deosebit de gravă: omenirea ajunsese „înclăștată într-un groaznic război [...]. Din această cauză, cei mai destoinici fii ai neamului stau de veghe la hotarele țării [...] ați luat asupra voastră sarcina sfântă de a fi apărătorii granițelor, care este și o chezășie a liniștii dinlăuntru țării. În *vremuri de grea încercare* (subl.n), țara noastră și-a pus întotdeauna nădejdea în viteaza ei oștire. Înaintașii noștri ne-au lăsat o scumpă moștenire, România Mare”⁵⁹.

Fiind „vremuri de grea încercare”, subiectele din paginile revistei impresionează și astăzi prin importanță și abordare. Sub titlul *Doliu național*, agresiunea bolșevică din iunie 1940, prezentată în ediția din iunie-iulie 1940, chiar pe pagina întâi, era temeinic judecată: „o grea și neașteptată încercare a venit zilele trecute asupra țării noastre [...]. Ni se înstrăinează două din cele mai iubite și cele mai românești ținuturi. Trupul țării românești a fost amputat [...]. Bravii noștri ostași scrâșnind din dinți în tăcută mânie au trebuit să se retragă lăsând pământul Basarabiei și al Bucovinei de sus în mâna rușilor bolșevici. Grozavă situație, grea încercare [...]. Să ne păstrăm întregul cumpăt să nu ne pierdem cu firea. Dumnezeu, pe cine iubește, îl ceartă (Pilde 3,12)”⁶⁰. Articolul redacțional întrezărea o licărire de nădejde: „poporul românesc face parte din acele neamuri altoite pe stânca veșniciei. Multe ape ale întâmplării a văzut el trecând. Multe evenimente istorice s-au învechit înaintea lui, dar el a rămas. Potopul hoardelor barbare a trecut peste români, seminții peste seminții i-au cotropit plaiurile, dar românul a rămas. A avut mult de suferit, a cunoscut zile de amară restriște, el a rămas. Taina aceasta a permanenței neamului se întemeiază în credința noastră. Această credință ne-a fost scăparea în ceasurile de primejdie”⁶¹.

Despre altă urgie, venită la 30 august aflăm din *Ardealul răstignit* – așa se intitula articolul publicat în ediția 4-5 din 1940. Atunci, la Viena, se comisese o mare nedreptate cu Ardealul strămoșesc, „tăindu-l în două, acum, în veacul al 20-lea”. După o așa năpastă „noi, ca popor credincios, așteptăm – după Vinerea răstignirii și a durerii – Duminica sfântă a Învierii”⁶². Ca mărturie de atunci, publicată de „Arma

⁵⁵ „Anuarul ofițerilor activi din Armată”, 1944, p. 1209-1212; Teza „Asistența religioasă, p. 99-100.

⁵⁶ „Arma Cuvântului” nr.1/1940, p. 1.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 2.

⁵⁸ *Idem*.

⁵⁹ Pastorală episcopului Partenie Ciopron în „Arma Cuvântului” nr. 1/1940, p. 3-4.

⁶⁰ „Arma Cuvântului” nr.2-3/1940, p. 1-2.

⁶¹ *Ibidem*, p. 3.

⁶² „Arma Cuvântului” nr. 4-5/1940, p. 5.

Cuvântului”, rămâne scrisoarea emoționantă a unui simplu soldat, Dănilă, necăjit că trebuia să se retragă din Ardeal cu unitatea sa și revoltat în sinea lui, temându-se numai „ca nu cumva să zică vreun ungar că ne-a fost frică de ei”. Dar pe soldatul Dănilă îl alina gândul că avea, de vineri până duminică, la marile manifestații de la Cluj⁶³ „trei-colorul pe piept și lacrimile-n ochi [...] cu dor de granița de vest”⁶⁴.

Rugăciunea „Tatăl nostru”, publicată de revistă se referea tocmai la aceste cotropiri de teritorii și de spirit, agresorul bolșevic fiind identificat cu „cel rău” în finalul rugăciunii: „Tatăl nostru/Care-le ești în Ceruri/Vie împărăția Ta/Fie voia Ta/Și ne mântuiește de cel rău Ardealul, Basarabia și Bucovina noastră”⁶⁵.

La puțin timp de la debutul acestei noi publicații, cititorii și presa civilă de atunci vedeau în „Arma Cuvântului” o „revistă de educație religioasă, de admirabilă ținută literară și dogmatică, de relevare și afirmare a valoroaselor elementele pe care le posedă clerul militar”⁶⁶. Dar cum apreciau noua misiune preoți militari înșiși?

„Condeii clerului armatei nu va greși”

Se va arăta, oare, a fi generatoare de consecințe benefice asumarea editării revistei de către clerul Armatei? De la început, ei au considerat jurnalismul drept „preocupare inerentă pastorației: ni s-a dat o făclie care să ne lumineze, să fim văzuți în ceea ce lucrăm, de ceea ce suntem în stare”⁶⁷. Mai ales că, după cum vor observa ei și ceilalți combatanți, revista „Arma Cuvântului” - în zona frontului - „este alături de arma de foc”⁶⁸, alăturarea fiind potrivită realității de atunci, căci „unui ostaș, ca să plece fără teamă la asaltul zdrobitor în fața inamicului, nu-i trebuie pentru aceasta numai armă, ci și un suflet mare și atâtea covârșitor”⁶⁹. Astfel că trebuie *Să ne strângem rândurile*, cum îndemna, într-un articol, protopopul locotenent-colonel Ioan Dăncilă, convins că în misiunea de fortificare sufletească a militarilor români „*condeii clerului armatei nu va greși*”⁷⁰.

Care era viziunea jurnaliștilor în sutană despre o astfel de misiune? Citim în articolul *Scrisul bisericesc și războiul crucii* că ei văd „Scrisul [...] ca o preocupare inerentă pastorației și ca un mijloc eficace în tot ce a întreprins biserica în câmpul misiunii sale interne și externe”⁷¹. Și nimic nu le putea frânge convingerea că „folosirea scrisului mai ales în vremurile actuale de război are o importanță covârșitoare”⁷². Căci „nu-i suficientă predica – *verba volant* –, trebuie să lași credincioșilor în mână o gazetă bună, o broșură potrivită: *scripta manent*”⁷³.

Firul edițiilor ivite de această „gazetă bună” a însoțit mișcarea fronturilor. După vara dramatică din 1940, în care hărțile și hotarele sfârtecate dureau, când a venit, în Est, 22 iunie 1941 - *Ziua Dreptății*, revista Episcopiei Militare vestea cu mare bucurie, trecerea Prutului de către armata română însoțită de preoți; momentul era „ca un balsam peste niște răni adânci și dureroase”⁷⁴.

Dar participarea preoților la acțiuni militare nu era considerată de toți ca fiind potrivită. Arhitectul Mucichescu Tunari, în articolul *Cu fața la dușman*, publicat în ziarul „Învierea”, scria că s-ar afla în greșeală „clericii care au pus pe pistolul ucigaș aceeași mână cu care au slujit altarului, fapta lor e reprobabilă și vor da socoteală”⁷⁵. Articolul a declanșat o puternică polemică, susținută în mai multe ediții ale revistei „Arma Cuvântului”⁷⁶. Preoții jurnaliști argumentau: „evanghelia și războiul” nu se exclud reciproc; războaiele drepte nu contravin Vechiului Testament; este corect principiul „cine n-are sabie să-și vândă haina și să-și cumpere” (Luca, 23-26)⁷⁷; confruntându-se cu bolșevismul, trupele creștine se luptau împotriva celor fără credință - acesta este miezul articolului „Războiul și doctrina creștină”, care atrăgea atenția că există „dreptul la apărare cu arma în caz de nevoie”⁷⁸.

„Arma Cuvântului” stăruie în antibolșevism...

În spațiul bolșevizat de sovietici, pastorația preoților militari avea stăruitoare susținere în paginile revistei, devenită tribună a antibolșevismului. Multe articole cuprindeau secvențe relevante privitoare la întreruperea tradiției creștine în comunitățile administrate de sovietici. Se înțelege că acolo unde ajungeau trupele române, după alungarea sovieticilor, populația trăia momente specifice: preoții militari oficiau botezuri, spovedanii, împărtășiri, cununii, alte slujbe religioase, renovau sau construiau biserici ș.a. Și cât de

⁶³ Împotriva retragerii Armatei Române din Ardealul de Nord au fost declanșate, spontan, mari manifestații, la Cluj și în țară.

⁶⁴ „Arma Cuvântului” nr. 4-5/1940, p. 7.

⁶⁵ „Arma Cuvântului” nr.1/1940, p. 23.

⁶⁶ „Universul” nr. 303/3 noiembrie 1940.

⁶⁷ „Arma Cuvântului” nr. 2/1940, p. 15.

⁶⁸ „Arma Cuvântului” nr. 2-3/1940, p. 300.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 5

⁷⁰ Protopop locotenent-colonel Ion Dăncilă, *Să ne strângem rândurile*, în „Arma Cuvântului” nr. 1/1940, p. 5.

⁷¹ „Arma Cuvântului” nr. 10-12/1943, p. 15

⁷² *Ibidem*, p. 15

⁷³ „Arma Cuvântului” nr. 1/1941, p. 46.

⁷⁴ „Arma Cuvântului” nr.7/1941, p. 1

⁷⁵ Mucichescu Tunari, *Cu fața la dușman*, în „Învierea” nr. 17/16 februarie 1941.

⁷⁶ „Arma Cuvântului” nr.1-2/1941, p. 35; nr. 3-4/1941, p. 5, nr. 5-6/1943, p. 23; nr. 1/1941 p. 3.

⁷⁷ „Arma Cuvântului” nr. 1/1941, p. 3

⁷⁸ „Arma Cuvântului” nr. 5-6/1943, p. 23, p. 28.

convingătoare erau antitezele dintre, pe de o parte, ateismul de sorginte și expresie bolșevică și, pe de altă parte, libertatea și triumful spiritului, când înceta prigoana religioasă în teritoriile eliberate, unde revenea credința creștină în toate manifestările sale! Promptă, publicația știa să aducă în prim plan contradicția ireconciliabilă între ateism și credință⁷⁹.

Remarcabil rămâne și episodul întâlnirii unor păstrători de creștinism și românism în spațiul supus bolșevizării, de pildă în Transnistria, în Crimeea etc. Confesorul Batalionului 20 V.M., preot căpitan Ioan Popescu, scria despre întâlnirea comunității în care trăia baciul Nicolae Vrânceanu, cu gospodăria rostuită la șapte kilometri de gara Voinka, în satul Baibăluș. Înaintând rapid, trupele germano-române l-au salvat de a fi trimis în Siberia. Precum baciul român, în județul Perekop au scăpat de exil și alți români: „bolșevicii s-au retras în grabă, nemaiaivând timp să se ocupe de ei. Dar mulți alți români au făcut cunoștință cu întunerecul morții, iar alții cu ghețurile Siberiei”. Preotul îl admiră pe baciul Vrânceanu, căci „nu și-a uitat sau neglijat legea creștină, limba și obiceiurile românești, păstrându-le intacte atâția zeci de ani, în acest spațiu de contaminare eretică și de persecuție barbară”⁸⁰.

„Reconstituirea Sfântului Sinod Rus”/septembrie 1943 avea următoarea interpretare în paginile revistei: Kremlinul nu a încetat prigoana împotriva Bisericii Ortodoxe Ruse; reconstituirea Sinodului arată că biserica în URSS a devenit „agentul de rusificare pentru care Stalin a luat măsuri de persecuție groaznică împotriva confesiunilor neortodoxe în Țările Baltice cu prilejul ocupației din 1941 [...]. Rusificarea prin mijlocirea bisericii își reia activitatea”⁸¹. Prin alt articol - „Ce urmărește Rusia prin reînființarea bisericii ortodoxe în URSS” - se considera că propaganda vrea să deturneze atenția marilor aliați americani și britanici de la colapsul libertății profesionale în spațiul sovietic și în cel cucerit de Armata Roșie⁸². Fiindcă „libertatea religioasă în Rusia sovietică” nu este decât o iluzie, o temă de propagandă⁸³.

Pentru fortificarea psihică a ostașilor aflați pe front față în față cu luptători cărora bolșevismul le oprimase credința, revista cuprindea și rubrici de optimizare a educației religioase: *lectura religioasă pentru ostași, omiletica predicei, duhovnicul ostașilor*⁸⁴.

Un interes aparte îl pot avea și azi articolele privitoare la revenirea asistenței religioase în spațiile în care acționa armata română, refacerea unor lăcașuri de cult⁸⁵, intensificarea și diversificarea activității antireligioase în URSS, descreștinarea în provinciile alipite de URSS⁸⁶, faptele creștinești ale ostașilor pe front - ajutor pentru munci agricole, reparat școli, construire de monumente creștinești „între care troițele atât de specifice poporului nostru creștin ortodox”⁸⁷.

Articolele din „Arma Cuvântului” confirmă documente ale clerului sau ale comandanților din structurile care integrau clerul⁸⁸: fie *Rapoarte de activitate* - lunare, trimestriale și semestriale, fie *Dări de seamă*, fie *Registre de activități zilnice* sau *Propunerile de decorare* ori noianul de *Foi calificative* unde găsim aprecieri ale comandanților la adresa clerului militar ș.a.

Preoții militari se conformau vibrantului *Apel către slujitorii Altarelor* publicat la sfârșitul lunii septembrie 1940. Conducătorul statului, generalul Ion Antonescu, le ceruse imperativ să facă numai „politica [...] iubirii de Neam și a apărării drepturilor sfinte”⁸⁹. Clerul României de orice rit recunoscut acționa - cum citim în „Arma Cuvântului” - „pentru cruce, pentru civilizație, pentru libertate, pentru a face ca *Europa să răsuflă ușurată de amenințarea permanentă a Rusiei bolșevice* (subl.n.). Cu noi este Dumnezeu. Pentru aceasta războiul ce-l purtăm e sfânt”⁹⁰.

Și în ecumenism

Această convingere - „Europa să răsuflă ușurată de amenințarea permanentă a Rusiei bolșevice” - conținea și ideea că, luptând contra bolșevismului, popoarele europene creștine își puteau continua libertatea credinței și că recreștinarea în spațiul sovietic folosește Europei. Deci **antibolșevismul avea interconexiuni profunde cu ecumenismul**. Peste tot unde i-a purtat frontul, preoții militari săvârșeau slujbe „încreștinând copiii oamenilor, cari de multă vreme așteptau acest fericit și însemnat moment”⁹¹ și realizau o „operă vastă de reîncreștinare a teritoriile desrobite”⁹².

⁷⁹ *Atitudinea comunismului marxist față de religie*, în „Arma Cuvântului” nr. 8/1941, p. 38.

⁸⁰ „Arma Cuvântului” nr. 7-9/1943, p. 36.

⁸¹ „Arma Cuvântului” nr. 10-12/1943, p. 32, p. 35-36.

⁸² „Arma Cuvântului” nr. 1-4/1943, p. 22.

⁸³ „Arma Cuvântului” nr. 8/1941, p. 55.

⁸⁴ „Arma Cuvântului” nr. 5-6/1943, p. 18; nr. 2-3/1940, p. 25, p. 15; nr. 1-4/1943, p. 19; nr. 46/1942, p. 76; nr. 4/1943, p. 8.

⁸⁵ „Arma Cuvântului” nr. 6-7/1940, p. 30.

⁸⁶ „Arma Cuvântului” nr. 3-4/1941, p. 46.

⁸⁷ „Arma Cuvântului” nr. 6-7/1940, p. 39

⁸⁸ A se vedea pe larg corpusul generos de documente din arhivele militare, în Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în tranșee. 1941-1944* (în continuare, *Preoți... 1941-1944*), Fundația General Ștefan Gușă, Ed. Europa Nova, București 1998.

⁸⁹ „Arma Cuvântului” nr. 6-7/1940, p.3-4; „Revista de istorie militară” nr. 4-5/1995, p.39-41.

⁹⁰ „Arma Cuvântului” nr. 1-4/1943, p. 4.

⁹¹ „Arma Cuvântului” nr. 1-3/1942, p. 1.

⁹² *Ibidem*, p. 11.

Concret, iată câteva mărturii: „Prin satele pe unde treceau cu trupa deschideau bisericile, chemau poporul la rugăciuni”⁹³. Preot căpitan Fl. Pătroiu scria că în zilele de 30 și 31 decembrie 1942, la Snigerevka, a botezat câțiva copii din orașel, după ce, datorită Armatei române, „Măreața biserică transformată în teatru (de bolșevici - n.n.) a redevenit locaș de rugăciune pentru mulțumirea și înălțarea sufletească atât a ostașilor, cât și a populației civile”⁹⁴. Preot căpitan Stavăr Popoiu, găsind fosta biserică din satul Tschujuntscha-Crimea în stare de păragină, a inițiat o colectă și a strâns „150 000 lei de la domnii ofițeri, subofițeri și trupă”, a început lucrarea de renovare, iar după trei luni de muncă la acoperiș, turlă, zidărie, dușumele și picturi, biserica „a fost redată cultului divin, ca și cum ar fi fost făcută din nou. În ea s-au botezat 150 de copii”⁹⁵. Cităm din înscrisul pus la temelie bisericii: „Pentru desrobirea fraților subjugăți, pentru apărarea civilizației europene și triumful Sfintei Cruci, redatu-s-au cultului divin acest sfânt locaș pustiit și profanat de bolșevici”⁹⁶.

Despre momentele privind restabilirea vieții religioase între Nistru și Bug, prin misiunea bisericească trimisă de România - cu ecou în țară și la bulgari -, scria și ziarul „Curentul”, în ediția din 8 iulie 1942, publicând un fragment din articolul publicat în ziarul „Slovo” din Sofia: *primii misionari ortodocși au fost preoții militari români [...]. Românii au arătat tuturor cum trebuie să se lucreze în această direcție și prin aceasta și-au înscris numele cu litere de aur în paginile credinței*⁹⁷. Și Revista „Biserica basarabească” informa că „Misiunea religioasă din Transnistria”, condusă la Odessa de pr. Nica Antim⁹⁸, era implicată stăruitor în „războiul sfânt de apărare a civilizației creștine contra barbariei păgâne din răsărit”⁹⁹.

Așadar, și articolele din „Arma Cuvântului”, și documentele specifice, întocmite de Episcopia Armatei, de preoții militari sau de comandanții lor, pun față în față mărturii privind, pe de o parte, violența bolșevică manifestată „prin distrugerea lăcașurilor sfinte și prin suprimarea drepturilor la o viață creștină și civilizată”¹⁰⁰, iar pe de altă parte pastorația clerului nostru militar, atât pentru propriile structuri militare aflate pe front, cât și pentru civili - credincioși ruși, ucraineni ori germani. Din *Registrul de activitate* al preotului căpitan Al. Grigor din Regimentul 23 Infanterie aflăm că, timp de cinci luni, a oficiat 101 servicii divine, a ținut 66 predici în română și rusă, precum și două în germană, de asemenea, a renovat o biserică și a sfințit alte două, a creștinat 2 391 persoane (botezând 1 904 copii cu vârste cuprinse între o săptămână și 22 de ani, adăugați celor 487 botezați în Odessa)¹⁰¹.

Trebuie precizat că respectivele predici în rusă, precum și germană sunt și ele o formă de ecumenism; preotul ortodox român oficiase slujba în prezența credincioșilor militari sau civili aparținând altor rituri. Citim în *Darea se seamă* privind pastorația preotului căpitan Zaharie Fărtăiș în perioada 1 iunie-15 noiembrie 1941: „Am botezat 636 copii, dintre care 40 copii **în familiile catolice** (subl. n.). În afară de dovezile, în această privință, lăsate populației și altele trimise regimentului, posed numele tuturor copiilor botezați, dintre care unii aveau vârsta între 10 și 17 ani. Am îngrijit bisericile pe unde treceam, săvârșind servicii religioase și ținând predici. La aceste ocazii, ca și la înmormântările săvârșite între civili, lumea venea în număr foarte mare”¹⁰². Încă un exemplu: *Raportul de activitate* întocmit de preotul în rezervă George Teodorescu, din care aflăm: „La 3 august 1941, duminică fiind, ajunși în satul nemțesc Brieni, am făcut sfeștanie, am predicat Evanghelia zilei, «înmulțirea pâinilor», am botezat trupa ambulanței și celelalte cantonate acolo”¹⁰³.

Din alt document avem exemplificări de momente semnificative și numeroase care sunt elemente relevante din sistemul de ecumenism asumat/practic. Este *Darea de seamă* trimisă la Corpul 3 Armată de preotul militar evanghelist luteran Labouton Ekkehart, căpitan rezervă, către șeful Serviciului cler, protopop maior Ureche. Numai într-o singură lună, august 1941, preotul evanghelist luteran Ekkehart a desfășurat - singur sau „în strânsă legătură” cu protopopul ortodox român Ureche - pastorație rodnică și bogată, cuprinzând: deplasări pe front, la Divizia de Gardă și Regimentul 7 Artilerie Grea, pentru a identifica ostașii lutherani; înțelegerea cu maiorul Stempel, ofițer de legătură german, pentru ca preotul evanghelist Ekkehart să asigure și îngrijirea religioasă pentru soldații germani atașați pe lângă comandant; slujbe de deschidere a bisericilor în comunele nemțești de dincolo de Nistru – Cassel, Strassburg, Selz, Baden („având în vedere necesitatea de păstorire și încurajare a oamenilor chinuți de sistemul sovietic și având în vedere lipsa de preoți în aceste comune”), precum și în coloniile Eremievca, Brilevca, Mannheim, Selz și Kavdel; oficierea slujbei de deschidere a bisericii romano-catolice din Strassburg („au asistat ostașii și ofițerii români în frunte

⁹³ *Ibidem*, p. 18.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 109.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 110.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 111.

⁹⁷ „Arma Cuvântului” nr. 7-9/1942, p. 144.

⁹⁸ Prof. univ. dr. Mircea Păcuraiu, *Dicționarul teologilor români*, București, 1996, p. 306.

⁹⁹ „Biserica basarabească” nr. 4/1943, p. 164.

¹⁰⁰ A.M.R., fond *Marele Stat Major*, microfilme, fond 4.1576, Dosar 293, c. 379.

¹⁰¹ Idem, fond 4.1577, dosar 184.

¹⁰² *Preoți... 1941-1944*, p. 1.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 6.

cu dl. comandant al mării unități Dragoș, ostașii și ofițeri germani în frunte cu dl. general Hariffe”); vizite periodice la răniții și bolnavii din spitalul de la Selz („unde se aflau răniți civili din comuna germană”); restaurarea bisericii din Strassburg, botezarea asupra unui copil de rit catolic („Cu ocazia aceasta am sfințit și celelalte morminte nesfințite din cimitirul din Strassburg”); vizită la ambulanța Diviziei 8 și unități din Divizia 7 și Divizia 9 aflate la Bujanca și Georgontal; luarea de măsuri pentru a deschide bisericile din Eremievca și Brilevca; slujbă în biserica catolică din Elsass („au participat dl. comandant al mării unități Dragoș cu statul major și ostași, pe lângă populația civilă”); vizită la ambulanța Diviziei 6; slujbă la Elsass („au asistat dl. comandant al Armatei a IV-a, dl. comandant al Marii Unități Dragoș, ofițeri și ostași, pe lângă populația civilă”); slujbă în biserica catolică din Mannheim; „la 31 august [...] am asistat la botezuri și cununii în comuna românească Crasna Gorca, oficiate de dl. protopop maior Ureche”; „am mai oficiat câte o slujbă în coloniile germane Baden, Selz și Kavdel, împreună cu dl. protopop maior Ureche. Având în vedere că toate bisericile au fost dărâmate sau transformate în magazii sau săli de dans și cluburi, noi am văzut în restaurarea și deschiderea lor, ca edificii Dumnezeiești, cea mai nobilă a noastră țintă”¹⁰⁴. Finalul documentului îi arată la servicii religioase pe cei doi preoți - repetăm: unul evanghelist luteran, celălalt ortodox - rostind „cuvântări, atât din partea d-lui protopop maior Ureche în limba rusească, cât și din partea subsemnatului în limba germană”¹⁰⁵.

În sfârșit, tot despre ecumenism este vorba și în situația în care „Arma Cuvântului” reținea atenția - la încheierea fiecărei ediții, în cadrul rubricii *Cărți și reviste* - asupra unor lucrări specifice (Arhimandrit I. Scriban, „Priveliști din câmpul omiletic”, București, 1936; Dr. D. Onciulescu, „O încercare de catolicizare a Bucovinei”, Cernăuți, 1939) ș.a.

Anticipări

Când armatele germano-române s-au retras, iar frontul se tot muta spre vest, pericolul bolșevic apropiindu-se de hotarele României (Nistrul fusese trecut de Armata Roșie, care înaintase din nou în spațiul Moldovei), revista semnala că „o parte a teritoriului a fost cotropită de cei fărădelege”, adică de cei fără credință, de asemenea că „veți auzi de bombardamente, distrugerii, cotropiri și alte asemenea acestora [...] să ținem seama că legile războiului sunt aspre și neiertătoare”¹⁰⁶.

La începutul anului 1943, dar mai ales începând cu aprilie 1944, „Arma Cuvântului” anticipa evoluții care de altfel se vor întâmpla și vor fi consemnate de istorie. Preotul căpitan Năstase Gheorghe observa că „A început să sufle vânt aspru dinspre Răsărit”. Iar în ultima ediție a revistei, episcopul armatei, reamintea avertismentul biblic: „Și a zis Domnul către ucenicii săi: În lume necazuri veți avea, însă îndrăzniți căci Eu am biruit”. În Pastorală de atunci găsim sintagme precum *războiul se apropie de sfârșit, ne găsim la o grea răspântie a istoriei noastre*¹⁰⁷.

După ultima ediție a revistei clerului militar, a urmat, începând cu 23 august 1944, ca un prohod îndelung (a durat patru ani), perioada în care Episcopia Armatei a dus (în prezența Armatei Roșii, devenită armată de ocupație) lupta surdă - tip ori adaptare, ori dispariție! - între pastorație și înregimentare în regimul importat de la Moscova. La 22 august 1948, Episcopia Armatei a fost desființată, încheindu-se astfel un lung răstimp în care Armata și Biserica evoluaseră împreună, se sprijiniseră una pe cealaltă, își constituiseră componente și funcții specifice, prima întărind trupul luptătorilor, a doua fortificându-le cugetul și credința¹⁰⁸.

ANTI-BOLSHEVISM AND ECUMENISM IN MILITARY CLERGY'S PUBLICATIONS. THE ROMANIAN CASE (1940-1944)

The title *Anti-Bolshevism and Ecumenism in Military Clergy's Publications. The Romanian Case (1940-1944)* briefly presents, as *Introduction*, ideas regarding the interaction between Army and Church, starting from ancient times to the modern and contemporary times. Afterwards, in *Terminology and Context concerning Bolshevism and Ecumenism*, the study approaches Romanian reactions and activities in the domain (including regulations with regard to the freedom of faith and aspects of cooperation among diverse religions accepted by the state at that time). Next, the study analyzes how the work of the military clergy was reflected in the publications printed for Romania's military clergy in 1940-1944, a terrible period of time.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 48-50.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ „Arma Cuvântului” nr. 1-4/1944, p. 1, p. 5-6.

¹⁰⁷ „Arma Cuvântului” nr. 10-12/1943, p. 15; nr.1-4/1944, p. 1; nr. 1-4/1944, p. 5-6.

¹⁰⁸ Comandor (r) dr. Ilie Manole, *Preoții și oștirea la români. 1830-1948*, Târgoviște, 1998, p. 126.

O PRINȚESĂ CORESPONDENT DE RĂZBOI ALICE M. CANTACUZINO

dr. ANDREEA ATANASIU-CROITORU*

La 23 iulie 1859, sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza a luat ființă primul ziar militar românesc, „Observatorul Militar”. El a fost oglinda campaniilor purtate de Armata României în Războiul de Independență, al Doilea Război Balcanic, Primul Război Mondial și cel de-al Doilea Război Mondial, a fost arma de suflet a fiecărui militar, promovând în rândurile ostașilor spiritul de jertfă în luptă¹. Desigur, lista publicațiilor militare a început apoi să se înmulțească.

Dar corespondența de pe frontul de luptă a existat întotdeauna, ea nu poate fi legată de un anumit moment sau altul. Despre armată și război au scris comandanți și soldați, istorici și publiciști. Totuși, scrisul de la fața locului, în formă profesionistă apare mai târziu decât s-ar putea crede². Profesia de reporter de război a fost statornică în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale: „*Actualul război, a creat un nou tip de reporter. Reporterii de război – fie că sunt gazetari, fotoreporterii sau operatori cinematografici – sunt concentrați în subunități speciale și sunt supuși regulilor militare. Ei sunt soldați între soldați și își fac reportajele în vălmășagul luptei, acolo, în tranșee, sub grindina de foc a bătăliilor. Ei, reporterii de război, contribuie astfel, în mare măsură, la intensificarea legăturii dintre front și patrie, ca o condiție hotărâtoare a victoriei*”³.

În anul 1941, Marele Stat Major Român a constituit, în cadrul Secției Propagandă, un Serviciu al Reporterilor de Război (S.R.R.) cu misiunea de a asigura, pentru presa centrală și pentru cea din zona de operații militare, informații la zi despre evenimentele în derulare. Gazetăria de război devenise deja o ramură profesională distinctă, cu personal specializat, cu drepturi și obligații stipulate în legislația militară. Reporterii de război erau recrutați dintre tinerii incorporabili sau ziaristi deja formați în presa cotidiană care, mobilizați, primeau statut de militari combatanți, fiind încadrați și alocați la drepturi în companiile de propagandă de la nivelul corpurilor de armată. În zona de luptă pleca o echipă întreagă constituită din reporter, fotoreporter, operator de imagine. Mijloacele de locomoție erau fie autoturismele de teren, fie motocicletele cu ataș, iar corespondențele erau trimise la destinație prin curieri sau serviciile de transmisiuni ale armatei. Peste 80 de ziaristi, fotoreporterii și operatorii de cinema au fost desemnați să execute misiuni pe frontul celui de-al Doilea Război Mondial, ei aflându-se în prima linie a frontului din Caucaz la Stalingrad, de la Oarba de Mureș și până în Podișul Boemiei⁴.

Dacă astăzi avem o imagine clară despre ceea ce a fost frontul celui de-al Doilea Război Mondial, asta se datorează și reporterilor de război și publicațiilor pe care le-au slujit. Reporterii Marinei Române nu au făcut excepție, corespondențele lor ilustrând emoționant eroismul marinarilor noștri.

Deși poate părea greu de crezut, unul din reporterii de front din al Doilea Război Mondial a fost prințesa Alice M. Cantacuzino, o adevărată pionieră ca femeie corespondent de război. Ea a efectuat nu mai puțin de patru misiuni, una terestră (întreprinsă în steпа ucraineană, în 1941) și trei navale (efectuate pe Marea Neagră, în anul 1943). Este atât de frumos descrisă de confracți: „O doamnă din înalta societate renunță la farmecul intim al căminului și cere să fie trimisă pe front. E o femeie de o admirabilă simplitate, senină și egală. N’o înspăimântă larma tunurilor, n’o emoționează svonurile șoptite prin saloane și cluburi politice. Știe să fie calmă ca un ostaș, hotărâtă ca un bărbat. În campania din 1941, doamna Alice M. Cantacuzino străbate steпа ucraineană, intră în orașe fumegânde o dată cu unitățile victorioase, urmărește din tranșee sau poziții înaintate operațiile. Ascultă, iscodește, se informează. Vrea să afle adevărul despre război, despre sufletul soldatului român, despre psihologia fronturilor. Uneori examinează cu ochi limpezi văzduhul. S’ar putea, ca într’unul din avioanele care sboară spre inamic, să fie Băzu Cantacuzino, fratele acestei domnițe modeste, care are ceva din parfumul romantic al femeilor de altădată.

Oare s’a spus tot binele despre boerimea română? S’a semnalat în deajuns legătura mistică între acești reprezentanți ai unui trecut frământat și pitoresc și țara, în care n’au stăpânit numai moșii întinse, ci și felinarele care au aruncat primele dăre de lumină spirituală în baza epocilor tragice pentru neam?”⁵

Personalitate complexă, prințesa Alice M. Cantacuzino s-a implicat în viața politică românească, a fost scriitor, dramaturg și sportivă recunoscută, precum și corespondent de război. Nici nu se putea altfel, se trăgea dintr-o familie în care puțini s-au făcut remarcați prin „absența” de pe scena publică.

* muzeograf/expert Patrimoniul Naval-Muzeul Marinei Române; lect. univ. asoc. Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța; andreea.maria.croitoru@gmail.com; www.andreea-croitoru.ro

¹ Colonel (r) Victor Neghină, *23 Iulie – Ziua Presei Militare*, în „Tribuna”, Sibiu, 22 iulie 2008.

² Andreea Atanasiu-Croitoru, *Marina Română în al Doilea Război Mondial. Reportaje de pe front*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, Tom XIV, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2011, p. 293.

³ „Gazeta militară”, nr. 53 din 1941, p. 7.

⁴ Andreea Atanasiu-Croitoru, *op. cit.*, p. 293.

⁵ George Sbârcea, *O femeie corespondentă de război la marină*, în „Marea Noastră”, an XIII, nr. 3-4, martie-aprilie, 1944, p. 63.

Alice M. Cantacuzino, căreia i se spunea „Domnița”, era descendenta unei familii de boieri bogați cu origini grecești și rădăcini genealogice în Imperiul Bizantin. S-a născut pe 30 mai 1899, în București; părinții săi, Mihai G. Cantacuzino (unul din fiii lui Gheorghe Grigore Cantacuzino-Nababul) și Maria, născută Rosetti Tescani⁶, cunoscută sub numele Maruca, au avut doi copii, pe Alice și pe Constantin⁷, născut în 11 noiembrie 1905⁸.

Alice s-a căsătorit în 1923 cu prințul Mihail Sturdza⁹, de care a divorțat în cele din urmă. Un an mai târziu participa, la Sinaia, la „Cupa femeilor” la bob, ocupând locul II cu bobul „Fulger”, reprezentând Sport Club Sinaia¹⁰.

Firea și-a arătat-o în 1928 când se petrece un moment neplăcut¹¹ în familia lui Mihai Cantacuzino. Alice a deposedat-o de aproape toate bunurile pe mama sa, Maruca¹², fiind profund nemulțumită de căsătoria acesteia cu George Enescu. Nu a lipsit mult pentru a fi catalogată în saloanele vremii ca „o tipică balcanico-cantacuzină”, și a fi recunoscută, în aceeași societate ca având o anumită „ferocitate a instinctelor”. Desigur, de aici până a se vorbi de „tipul rapace, aproape balzacian al hrăpăreței fiice Alice Sturdza”, nu a mai fost decât un pas¹³.

Înzestrată cu talent literar, prințesa a abordat și dramaturgia, astfel că găsim referințe ale lucrărilor ei în cadrul cronicii teatrelor particulare în care se spune că la Teatrul „Regina Maria”: „Reprezentarea piesei d-nei Alice Sturdza, *Goana după dragoste*, a fost rezultatul unei explicabile îndatoriri față de un camarad¹⁴... Ca prozatoare, a semnat volume ca *Sora Magdalena*, Editura Literară a Casei Școalelor, București, 1928; *Însemnările unei paiațe*, Editura Bucovina, București, 1941 și a publicat câteva nuvele în „Sburătorul” lui Eugen Lovinescu¹⁵.

Alice (Cantacuzino) Sturdza s-a implicat îndrăzneț și în viața politică a țării, îndeosebi în activități catalogate astăzi drept *due-diligence*. Astfel, evadarea generalului Ion Antonescu de la mănăstirea Bistrița, a fost dusă la capăt cu concursul activ al prințesei, interpusă a lui Iuliu Maniu¹⁶. Tot ea este cea care a aranjat o întâlnire între Iuliu Maniu și același Ion Antonescu¹⁷, desfășurată la 8 septembrie 1940, la Ploiești. De asemenea, mărturiile persoanelor apropiate Casei Regale au confirmat rolul activ pe care Alice (Cantacuzino) Sturdza l-a jucat în evenimentul de la 23 august 1944.

Prințesa nu a fost străină nici de operațiunile economice, astfel că în 1943, o găsim pe Alice (Cantacuzino) Sturdza, ca administrator al Societății Anonime Române „Drăgăneasa”¹⁸. La 4 septembrie 1944, moșia ei de la Florești¹⁹ a fost jefuită de armata sovietică „eliberatoare” care a luat cereale, animale,

⁶ Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, Editura Albatros, București, 1996, p. 491.

⁷ Constantin M. Cantacuzino avea titlul de Principe și o avere colosală provenită pe linia paternă a familiei, în special de la bunicul său, Gheorghe Grigore Cantacuzino, poreclit „Nababul”. Apelativul „Băzu” cu care a fost denumit permanent Constantin, provine de la sunetul scos, asemeni unui bâzâit, de avioanele pilotate de el în anii de început. Deși ar fi putut să evite cu ușurință acest lucru, a preferat să se înroleze voluntar și să plece pe front. În luna iulie 1941 se prezintă la Escadrila 55 Vânătoare cu baza la Constanța, al cărei comandant va deveni nu peste multă vreme. „Băzu” Cantacuzino a fost unul dintre foarte puținii ași care a doborât aproape toate tipurile de avioane folosite în război de armatele rusești, americane, britanice și germane. Căpitanul zburase în 608 misiuni de război, 210 înfruntări aeriene, 56 doborâri confirmate și 13 probabile. Imediat după război, când elita intelectuală a fost închisă, „Băzu” a fost ocolit de închisoare datorită poziției privilegiate, ca pilot al Anei Pauker. În 1947 a reușit să fugă din țară la bordul unui avion furat, aeronava personală a Anei Pauker (Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, p. 420-421). După ce a aterizat în Italia, s-a stabilit o vreme aici, unde a trăit din spectacole de acrobație cu avioanele Bukker și Fleet. A plecat, mai apoi, în Spania unde s-a angajat ca pilot de aviație utilitară la o companie nord-americană care împrăștia substanțe chimice. În 1958, din cauza mediului toxic în care trăia, boala de stomac de care suferise și în trecut a recidivat. La scurt timp după intervenția chirurgicală suferită la un spital din Madrid, „Băzu” Cantacuzino a murit la 26 mai 1958, la numai 53 de ani. A fost înmormântat fie la Cimiterio de Nuestra Señora de La Almudena, fie în Cimitirul Civil din Madrid, lângă Cimitirul Almudena unde sunt înmormântați străinii și cei de alte confesiuni (Eleonora Arbănaș, *O viață la cote maxime – Prințul Constantin M. Cantacuzino (Băzu)*, fundatiaserbanescu.files.wordpress.com).

⁸ Eleonora Arbănaș, *O viață la cote maxime – Prințul Constantin M. Cantacuzino (Băzu)*, fundatiaserbanescu.files.wordpress.com.

⁹ Născut în 1901. S-a recăsătorit în 1951, cu Margareta Cioroianu.

¹⁰ „Almanach du High-Life de l'Independance Roumaine”, 1924, p. 86.

¹¹ În 1898, la numai 18 ani, Maruca Rosetti se căsătorește, cu prințul Mihail Cantacuzino, care își pierde viața într-un accident de mașină, în 1928. Unsprezece ani mai târziu, pe 4 decembrie 1937, Maruca, recunoscută pentru frumusețea ei, dar acum, desfigurată prin faptul că și-a turnat singură acid pe față în urma pasiunii pentru filozoful Nae Ionescu, se recăsătorește cu celebrul compozitor și violonist, îndrăgostit de ea de ani de zile, George Enescu. În 1946 cuplul părăsește România, din cauza evenimentelor politice, stabilindu-se la Paris. Primul care va păsăsi lumea aceasta va fi compozitorul, trecut în neființă în noaptea de 3 spre 4 mai 1955. Este înmormântat în celebrul Cimitir parizian Père Lachaise. Maruca i-a supraviețuit încă 13 ani, ea s-a stins din viață în Elveția, în 1968. (Noel Malcolm, *George Enescu: His Life and Music*, cu o prefață de Sir Yehudi Menuhin, Toccata Press, London, 1990, *passim*).

¹² Alexandru Săndulescu, *O saga a marilor familii*, în „România literară”, nr. 49 din 2006.

¹³ Idem, *Are și literatura partea ei*, în „România literară”, nr. 16 din 2008.

¹⁴ „Almanach Argus-1929”, București, 1929, p. 102.

¹⁵ Bianca Burța-Cernat, „Sburătorul”: *fotografie de grup cu scriitoare uitate*, în „Luceafărul de dimineață”, nr. 3 din 19 ianuarie 2011, p. 12; vezi și Idem, *Fotografie de grup cu scriitoare uitate*, Editura Cartea Românească, București, 2011.

¹⁶ Ion Antonescu, *Epistolarul infernului*, Editura Viitorul Românesc, 1993.

¹⁷ Din interviurile acordate de Corneliu Coposu reiese că Alice Sturdza era o apropiată a anutrajului lui Ion Antonescu.

¹⁸ „Monitorul Oficial”, an CXI, nr. 51 din 2.03.1943, partea a II-a, p. 16/1220.

¹⁹ Moșia Floreștilor a moștenit-o Prințul George Grigore Cantacuzino de la tatăl său (care la rândul său o moștenise de la mama sa, Măricuța Pârșcoveanu). Acolo avea să decidă bătrânul să facă „leagănul familiei” și tot acolo a fost și gândul „Nababului”. Moșia Floreștilor avea să revină mai târziu fiului său mai mare, Mișu Cantacuzino, care o va lăsa fiicei lui, Alice. Pe acest domeniu, încă din

vin și lucruri de valoare. În aceeași lună a devenit președinta Consiliului de administrație la Societatea Anonimă Română „Unirom” care avea ca obiect de activitate importul/exportul și comerțul în țară și străinătate cu orice fel de produse ale solului, precizându-se că locuia în București, pe Șoseaua Jianu nr. 24, profesia declarată fiind cea de agricultor²⁰. Un ultim reper al ei din patrie îl regăsim în prima parte a anului 1947, ca martor în procesul lui Ilie Lazăr, unul din liderii Partidului Național Țărănesc, Alice Sturdza fiind consemnată de grefier drept „prințesă, de profesie casnică”.

În anul 1947, Alice și fratele ei, Constantin („Bâzu”) au reușit să fugă din țară la bordul avionului furat de „Bâzu” de la Ana Pauker, ea ajungând apoi în Franța, unde s-a recăsătorit cu un alt refugiat politic român, maiorul de Vânători de munte, Lupoie²¹.

Alice (Cantacuzino) Sturdza a trăit 80 de ani, trecând în neființă la 21 ianuarie 1979.

O viață plină de aventură, o viață frumoasă în care curajul și îndrăzneala au adus-o în atenția publicului. Pentru noi, extrem de importantă însă, este calitatea ei de corespondent de război și faptul că și-a dorit să fie în miezul lucrurilor și nu oriunde, ci pe apă. A cerut singură să plece și, din fericire, dorința i-a fost îndeplinită fiind ambarcată pe una din navele Marinei Militare. Consemnează George Sbârcea: „Doamna Alice M. Cantacuzino, în toamna trecută a cerut să plece din nou în misiune, de astă dată pe un vas de război. Nu într’o încăpătoare limuzină, oprită în spatele frontului. Ci pe un vas de război, în vârtoarea mării și a primejdiilor ce pândesc pe marinar din apă și văzduh, singură, fără altă armă decât bunătatea, simplitatea și curajul.

Știți cu ce s-a întors doamna Alice M. Cantacuzino din acest drum? Nu cu admirație pentru propria îndrăzneală, nici cu vorbe multe și mari despre cele văzute. S’a întors cu un carnet de bord (care va vedea curând lumina tiparului²²) și cu un nemărginit respect pentru cei ce luptă pe mare și se sacrifică, pentru cei care păzesc din Crimeea singuranța litoralului românesc. Ascultați’o ce simplu și totuși, ce fermecător povestește cele trăite ...”²³

Redăm în continuare, fără să intervenim cu nimic, corespondența trimisă de Alice (Cantacuzino) Sturdza în țară, de pe frontul Mării Negre:

„Fiecare marinar are o poreclă

Era o dimineață cu negură și vânt, când ne-am desprins de cheiul din Constanța. Cu o clipă înainte îmi pusese și eu centura de salvare, fără de care nimeni nu poate părăsi în timp de război portul. Vasul nostru avea misiunea să escorteze un transport militar. Constanța s’a pierdut curând în ceața dimineții de toamnă. În larg, marea părea populată de fantome. Întâi, vântul plânge prin catargul căruia, echipajul vasului nostru îi spunea „pom de Crăciun”. Apoi, valurile iau uneori, forme atât de ciudate, încât îți vin în minte legende vechi pescărești despre sufletul mării. Și, cu toate acestea, nicăieri nu se simt mai bine marinarii decât dincolo de radă, în vârtoarea apelor ... Comandantul poreclit „Coana Mare” s’a transformat în câteva clipe într’un alt om de cum îl cunoscusem pe uscat. Un moldovean generos, sfătos și bun camarad, adorat de echipaj, gata oricând să plaseze o vorbă de duh, bun și îndatoritor, blând și înțelegător. Dar, de îndată ce nava ajunsese în larg, am surprins pe fruntea comandantului o nouă cută. Devenise parcă mai tăcut, mai concentrat, mai sever, atent la cântecul mării, examinând orizontul cu ochii lui de vultur. Ah, dacă toate organismele ar funcționa cu ușurința cu care merge o navă de război...

Puțini știu că un vas este o lume aparte, un univers mărginit de cei doi pereți ai navei, în care toți își au locul bine stabilit, responsabilitățile, drepturile, obligațiile. Un singur lucru este uniform la toți: dragostea pentru mare, pentru corabie, pentru țarmul părăsit, pentru misiunea de îndeplinit... Comandorul zis „Masca neagră” sau „Omul mort din Shanghai” a fost al doilea ofițer de pe vasul cu care am străbătut Marea Neagră. Un om meticulos, îndrăgostit de mașinării, cu fața înăsprită de vânt, de ploaie, de mare. Ofițerul secund,

1907, Prințul Cantacuzino a pus să se ridice o clădire în stil Rococo, o copie fidelă a Palatului Trianon, pentru plăcerea nepoatei sale celei mari, Alice. Planurile au fost făcute de arhitectul Ioan D. Berindey (care a proiectat și Palatul Cantacuzino supranumit și „Micul Trianon”, de pe Calea Victoriei, care este în prezent Muzeul Național „George Enescu”) și, dacă ar fi fost respectate întocmai, prințesa cantacuzină ar fi avut un palat cu 365 de camere, câte una pentru fiecare zi a anului. Din păcate, moartea bunicului său va încetini pentru o vreme lucrările la palatul de la Florești. Parțial, clădirea va fi dată în folosință în 1914, însă războiul le va opri pe toate. În perioada interbelică, se lucrează din nou, intermitent, până la începutul celei de a doua mari conflagrații. Soarta Micului Trianon de la Florești a fost una tragică (Eleonora Arbănaș, *O viață la cote maxime – Prințul Constantin M. Cantacuzino (Bâzu)*, fundatiaserbanescu.files.wordpress.com) Ce a rămas din palat, anexe și parcul de aproape 150 de hectare a fost transformat de comuniști într-o unitate de dresaj canin. După 1965, pe domeniu s-a înființat un sanatoriu TBC, la cutremurul din 1977 s-a prăbușit o parte, ce a mai rămas a fost demontat de săteni de tot ceea ce le putea fi de folos în gospodărie. Mai nou, palatul suferă din cauza unei ciuperci litofage, un fel de cancer al pietrei. După Revoluție, palatul a fost retrocedat urmașilor „Nababului”, care l-au vândut în 2009 lui Radu Tudorache, primul consultant Google în România.

²⁰ „Monitorul Oficial”, an CXII, nr. 225 din 29.09.1944, partea a II-a.

²¹ Înainte de căsătoria sa cu prințesa Alice (Cantacuzino) Sturdza, maiorul Lupoie a fost arestat la 18 martie 1946, ca membru al organizației „Sarmisegetuza”. A fost condamnat la 5 ani și 6 luni închisoare și a fost închis la penitenciarele MAI și Văcărești. În iulie 1947 a evadat și a fugit în Franța (www.procesulcomunismului.ro).

²² Având în vedere schimbarea climatului politic din România după 1944, instaurarea regimului comunist și originea autoarei, este foarte puțin probabil ca însemnările realizate pe front de Alice M. Cantacuzino să fi fost publicate vreodată.

²³ George Sbârcea, *O femeie corespondentă de război la marină*, în „Marea Noastră”, an XIII, nr. 3-4, martie-aprilie, 1944, p. 63.

căpitanul Sandu Petrea, poreclit simplu „Domnișoara”, privea ceasuri întregi apele verzui ale mării. Era un tânăr entuziast, foarte calm în momente grele, cu inimă de aur, purtând grija echipajului cu o gingășie de soră. Locotenentul Coșereanu, zis „Conașul Costel” era întotdeauna gata la orice, spiritul bun al vasului, dispus să joace chiar bridge la nevoie, ostaș care eliminase de mult din vocabularul său, cuvântul *imposibil*. Locotenentul Andrei, apoi aspirantul Florin, zis „Mititelu”, probabil pentru că seamănă cu un Guliver rătăcit printre pitici, admirabil navigator, ofițer credincios; apoi Ivan Ghica, zis „Tahiteanul”, un diletant care iubește marea și marina cu o pasiune exclusivă, definitivă; locotenentul Buruiană, mare gourmand, dar limitându-și fantezia culinară la macaroane; locotenent Dorel Teodorescu, zis și „Pisoiul înecat”, mereu la datorie, iată ofițerii în familia cărora am petrecut câteva zile în mijlocul mării suportând atacurile inamice, navigând printre mine, printre nenumărate primejdii spre ținta misiunii.

Dacă insist asupra acestor ostași o fac pentru că am găsit între marinarii noștri un superb spirit de disciplină, o simplitate emoționantă în împlinirea datoriei și dragostea de corabie, o sfidare romantică aproape copilăroasă, a pericolelor permanente care pândesc viața marinarului, o insensibilitate completă la osteneală, la comoditate și traiu ușor. Sunt veșnic în picioare: în timpul celor 6 zile în care am fost în misiune, echipajul n'a dormit mai mult de 1-2 ore, necunoscând enervarea, cuvintele tari, nemulțumirile. Nu zic niciodată „nu” și activitatea lor este o continuă afirmare, o neîncetată prezență ...

Convoiul se îndreaptă spre răsărit

În prima zi, marea a rămas agitată până la coborârea nopții. Avioane inamice se roteau din când în când deasupra noastră făcând paza convoiului. Odată cu lăsarea nopții, vasele au continuat să alunece spre țintă, fără niciun șgomot, fără nicio lumină. Numai din sala mașinilor se auzea pulsul egal, surd, al turbinei. În camera de navigație ofițerii urmăresc ruta de parcurs, pe hărți luminate de becuri mici, care se sting automat de îndată ce se deschide ușa. Telegrafistul introduce din când în când ordinele primite dela Forța Navală printr'o deschizătură mărunță din perete. Vasele sunt jucării oarbe ale undelor telegrafice, care le aruncă dintr'un colț într'altul al mării, după rațiuni de siguranță cunoscute numai de Forță. Într'un târziu, o lumină albă inundă bordul vasului. Să fie rachete? Nu, e numai luna care își picură argintul prin spărtura norilor.

În revărsatul zorilor ajungem în apropierea coastei Crimeii. Ne aflăm într'o zonă periculoasă, care mișună de submarine inamice. Deodată, alarmă aeriană. Avioane la tribord! ... Ofițerul cu artileria le recunoaște însă cu ușurință: sunt avioanele noastre de pază, care ies întru întâmpinarea noastră. Abia am trecut însă de E., că o nouă alarmă aeriană mobilizează echipajul. De astă dată sunt trei avioane inamice care se pregătesc să atace convoiul. Tunurile sunt gata de tragere. Aparatele noastre se apropie însă de avioanele rusești și peste câteva clipe, unul cade în flăcări. Epava plutește un minut-două pe apă, apoi dispare înghițită de valuri.

Submarine în apropiere

Fără îndoială, viața marinarilor este mai primejdută decât a celorlalți ostași. Abia s'au îndepărtat cele două avioane rusești, că sună din nou alarma. De astă dată, primejdia vine din fundul mării: „submarine în apropiere”. Vasul nostru și unul mai mare din convoi încep un fel de dans african, o rumbă sau ceva și mai violent. Cu toată primejdia, îmi vine să râd, văzând cum cele două vase greoaie de escortă țopăie, săltând în zig-zag, parcă ar fi băut prea mult alcool. Aruncăm grenade submarine. În direcția în care aparatele noastre semnaleză submarine. Explozii surde sgudue vasul. Abia acum înțeleg ce pățește un submarin care primește șocul acestor explozii în instalațiile sale atât de delicate, dacă noi îl simțim cu atâta putere, deși plutim pe suprafața apei ... ne continuăm drumul, dansând mereu și după un sfert de oră, „Costică”, adică hidroavionul nostru de pază, ne mai semnaleză în două rânduri, apropierea submarinelor inamice.

Peste puțin apoi, coasta Crimeii se profilează albă în lumina dimineții de toamnă, cu orașe pustiite și dărâmate, dar care au din depărtare un aspect feeric. Munții uriași care se scaldă în mare, pătrați sau triunghiulari, văi drepte, geometrice, ca niște ziduri imense, acestea sunt primele lucruri pe care le vezi în Crimeea. Deasupra munților din zare plutesc câțiva nori. Peisajul are ceva legendar, neverosimil. E un amestec de viață și moarte, de forță elementară și melancolie. În această atmosferă, moartea nu mai are fața hidoasă pe care i-o cunoaștem. Aproximarea ei nu înspăimântă, ci mai degrabă liniștește. Dar, firește, numeni nu renunță la viață.

Sevastopol, orașul alb

În sfârșit, apare în zare Sevastopolul. Ne strecurăm în port, pe lângă fortăreața Sf. Constantin, distrusă de bombe. Clădirile albe, care ni se păreau din depărtare palate, sunt din apropiere niște biete case cu acoperișul smuls de explozii, cu interiorul mistuit de incendii... Pe aici a trecut războiul. Un războiu greu, pe care marinarii noștri l-au trăit etapă cu etapă, clipă cu clipă. Se coboară șalupa și ne îndreptăm spre oraș. Înainte însă facem baie pe vas și ne schimbăm rufăria. În timpul mersului, nimeni nu are timp să se dichisească sau să doarmă. Toți stau la bord, pentru ca, în caz de explozie să ai șansa de a fi aruncat măcar în apă de unde te culeg alții. Soarta celor surprinși de explozii în interiorul vasului este îndeobște tragică. Dar Sevastopolul, pe care îl admiri din depărtare, cu palatul țarilor coborând în mare pe niște scări majestuoase, cu un admirabil fronton doric, împrejmuț pe două aripi de un zid chinezesc, este un oraș al

fantomelor, este un oraș al ruinelor. Acostăm la scara amiralilor. Sevastopolul e alb, alb cu tot pârjolul care a trecut peste el. Alături de frontonul doric din marmură, un monument al arhitecturii Rusiei țariste, clădiri slute, ridicate de bolșevici fără armonie, fără proporții, fără farmec. Casele vechi sunt fiecare câte un giuvaer. Toate sunt patinate de vreme. Orașul e pustiu: o cetate a amintirilor.

Bravii din Crimeea

Am întâlnit în Crimeea o lume nouă, necunoscută mie până atunci: ofițeri inferiori și trupă, oameni care luptă departe de țară. Și nu s'au obosit, nu și-au pierdut elanul din prima zi, încrederea aceea miraculoasă în forțele lor și în dreapta țării. Li-e dor, firește, de casă. Dacă îi întrebi, însă, răspund scurt, ostășește: „Tot trebuie să ne batem undeva și preferăm s'o facem în Crimeea, decât în Basarabia...”. Câteodată, adversarul se apropie de trupele acelea dârze, câteodată avioanele rusești bombardează nopți de-a rândul pozițiile românești. Totuși, niciodată panica, descurajarea, teama n'au pus stăpânire pe sufletul bravilor din Crimeea.

Am plecat dintre ei, mândră, liniștită, împăcată.

„Așa-i viața de marinar”

La întoarcerea pe bordul vasului, aflăm că ni s'a dat o nouă misiune. Trebuie să ne întoarcem până la țărmul românesc, să escortăm alte două cargouri. Plecăm în toiul nopții. Comandantul are ochi de vultur și înaintăm repede, în ciuda întunericului... Trecem prin barajul de mine cu viteză redusă. Dimineața la 8 alarmă aeriană. Veghea anunță „două avioane la ora trei”, alta anunță „un avion la ora șase”. Trebuie să se știe că vasul este împărțit pe ore, ca un cadran de ceasornic, pentru mai multă precizie și „orele” sunt punctele de pe vas de unde se vede ceva la orizont. Avioanele se apropie, comandantul armează tunurile. „Foc” comandă el scurt și toate armele de pe bord trag odată ... Parcă infernul lui Dante s'a deschis la picioarele noastre. Trasoarele brăzdează cerul și departe în zare, mici puncte negre încadrează avioanele. Sunt obuzele anti-aeriene. Când inamicul își dă seama cât de bine este înarmat vasul, se întoarce și dispare în văzduhul limpede. Deodată, o nouă alarmă anti-aeriană! ... De astă dată, numărăm în geana zării 17 aparate. Comandantul zâmbeste, dă ordine cu un admirabil calm, tunurile se așează iar în bătae și așteptăm senini primejdia. Totuși, undeva în piept, o ciudată senzație de frig pune stăpânire pe tine. Să te afli în imensitatea mării pe un vas, un petec solid, care poate fi trimis oricând la fund, la câteva sute de kilometri de țărm, nu este o senzație tocmai plăcută ! ... Dar, norocul nostru, avioanele sunt amice. Ne recunosc și ele și, virând brusc o iau înapoi. În cursul zilei, am avut de nouă ori alarmă aeriană. Fortăreața noastră plutitoare n'a rămas datoare nimănui: a răspuns așa cum trebuia, cu toate gurile ei de foc. Presiunea exploziilor era uneori atât de puternică, încât ne lipea pe pereții umezi ai vasului. Au sărit și broaștele dela uși și din gura unui locotenent, țigarea s'a topit ca un fulg de zăpadă.

Când am părăsit vasul, după alte două drumuri în Răsărit, legasem prietenie cu ofițerii, cu vasul, cu marea, cu păsările care uneori se odihneau pe bord, cu vântul căruia îi cunoșteam toate nuanțele, cu bubuitul, cu bâzâitul de insectă al avioanelor din geana zării, cu tot ceea ce face de neuitat viața de marinar”.

A PRINCESS WAR CORRESPONDENT ALICE M. CANTACUZINO

Correspondence from the battle front has always existed; it can not be linked to a particular time or another. About the army and war commanders and soldiers wrote historians and publicists. However, writing spot in professional form occurs later than you might think.

Although it may seem hard to believe, one of the reporters in front of the Second World War was Princess Alice M. Cantacuzino, a true pioneer as a woman war correspondent. She made no less than four missions, one terrestrial (Ukrainian steppe undertaken in 1941) and three marine (performed on the Black Sea, in 1943).

A life full of adventure, a beautiful life the courage and boldness brought it to public attention. For us extremely important however, is the quality of her war correspondent and that he wanted to be in the middle of things and not just anywhere, but on the water. He asked only to leave and luckily desire was fulfilled the boat on one of the Navy ships. The experience was shared by the press articles and the author of this article makes them public.

„Cuvintele sunt cele mai puternice droguri folosite de omenire”
Rudyard Kipling

Comunicarea a fost, încă din antichitate, percepută ca element fundamental al existenței umane. Termenul circula în vocabularul anticilor cu sensul de „a transmite și celorlalți”, „a împărtăși ceva celorlalți”, oamenii simțind mereu nevoia de a-și împărtăși gândurile, ideile, cunoștințele unii altora, aceasta fiind, practic, cheia succesului evoluției speciei umane. Prima lucrare în care apar însă elemente concrete de teorie a comunicării aparține lui Corax din Siracusa – „Arta retoricii în secolul VI î.Hr”. Ulterior, Platon și Aristotel vor continua aceste preocupări, instituționalizând comunicarea ca disciplină de studiu. Romanii vor fi cei care, mai apoi, vor prelua de la greci aceste preocupări și le vor dezvolta. Comparativ cu Evul Mediu și Renașterea, perioada modernă a avut un avantaj, respectiv acela al reducerii rolului Bisericii ca sursă principală de putere politică. În acest context, teologia a încetat să mai fie o justificare exclusivă a studierii sistemului de comunicare umană. Apariția statelor naționale a deschis calea regimurilor democratice, iar acestea, la rândul lor, au adus libertatea de exprimare. Unul din marile merite ale perioadei moderne este acela al refacerii coerenței sistemului de comunicare clasic, coerență afectată în perioada medievală și chiar în cea renașcentistă. Epoca modernă a readus sistemul de comunicare în atenția gânditorilor vremii. În această perioadă, pe lângă filosofi, lingviști, psihologi, sociologi etc., apar și animatorii, creatorii de publicitate, negociatorii și alți precursori ai comunicării moderne de marketing. Mergând spre zilele noastre, prin apariția radioului, a cinematografului, a televiziunii și, mai nou, a internetului s-a creat o adevărată explozie a fenomenului de comunicare la nivel global. Cartea, ziarul, radioul, filmul, televiziunea, internetul – au apărut rând pe rând, au înregistrat un moment de apogeu, apoi și-au ocupat locul în ceea ce numim mijloace de comunicare în masă sau mass-media.

Noțiunea de „mass-media” sau „medium-uri de masă”, formată de anglo-saxoni prin unirea cuvântului latin *media* (mijloace) și a cuvântului *mass* (cantitate mare), se referă la suporturile și mijloacele tehnice de transmitere a mesajelor (instrumentele comunicării), pe când noțiunea de „comunicare de masă” se referă la ansamblul procesului de comunicare, „care încorporează ceea ce este vehiculat, pe cine vehiculează și pe cei care primesc mesajele. Introducerea în conceptul sociologic de „comunicare de masă” a termenului „mass” a generat conotații ideologice negative: comunicarea de masă fiind definită ca un factor de „masificare” a societății și de „uniformizare culturală”.

Istoria civilizației moderne ne arată că, ori de câte ori a apărut un nou bun de consum (produs sau serviciu), el s-a adresat, la început, unei elite, care dispunea de resursele necesare pentru a și-l procura, fie ca un semn al bogăției sau al statutului social, fie ca sursă de avantaje sau de confort. Apoi, pe măsură ce tehnologiile s-au perfecționat și prețurile de producție au scăzut, pe măsură ce fie moda, fie necesitățile sociale sau individuale au generat un interes crescând în jurul acelui produs, acesta a început să fie fabricat în serie și cumpărat în cantități din ce în ce mai mari.

Până la apariția radio-ului, armatele erau controlate prin mesaje transmise cu ajutorul porumbeilor călători sau al mesagerilor, ceea ce reprezenta un procedeu greoi. Pe măsură ce mărimea armatelor creștea, creștea și nevoia de comunicare. Radioul a însemnat contactul instantaneu între comandat și subalternii săi.

Primele radiouri militare, telegrafele fără fir, au fost folosite de marină, în timpul Primului Război Mondial. Aceste mașinării transmiteau mesaje de la stațiile terestre până pe mare, fără a necesita o legătură prin fir, dar inamicii puteau intercepta mesajele criptate foarte ușor.

Daca la începuturile lui, radioul a fost controlat de militari, ulterior statul s-a implicat tehnic, economic și propagandistic în existența acestuia, în cele din urmă zona de influență a acestor factori de putere și control s-a redus (doar radioul public rămânând sub control etatizat), lăsând loc inițiativei private care a dus la apariția posturilor comerciale, grație și noilor tehnologii cu costuri accesibile și fără sisteme sofisticate de transmitere și retransmitere a semnalului.

Trebuie să notăm însă că, dacă înainte de Primul Război Mondial, radioul era caracterizat de invenții individuale, perioada imediat următoare a fost dominată de cercetări cu caracter de grup, în cadrul unor companii sau corporații bine definite și organizate.

„Radioul se adresează unor audiențe mai mult sau mai puțin largite, dar întotdeauna «deschise», fiind anonime și eterogene. Acești receptori beneficiază, în ce-i privește, de un acces liber la mesajele difuzate, spre deosebire de presa scrisă care presupune un act de cumpărare sau o intenție de lectură”¹. Acest pasaj extras din lucrarea lui G. Lochard ilustrează limpede un element interesant în dinamica transformării radioului în mijloc de comunicare public (și de masă). Caracterul compact al audienței a reprezentat, de fapt,

¹ Guy Lochard & Henri Boyer, *Comunicarea mediatică*, Iași, Editura Institutul European, 1998, p. 73.

principala reținere în exploatarea imediată a telegrafului fără fir. Nimeni nu părea să înțeleagă de ce ar dori cineva să transmită mesaje unor grupuri de persoane complet necunoscute.

În acest context apărea Frank Conrad, inginer la „Westinghouse”. Deși construise un transmițător în laboratoarele companiei, va mai realiza unul și în garajul său, din dorința de perfecționare. Prin intermediul acestuia va emite o serie de înregistrări muzicale, rezultate sportive, concursuri de karaoke chiar. Vecinii, care recepționau semnalele radio emise, erau rugați să trimită o carte poștală în care să menționeze acest lucru. F. Conrad poate fi socotit unul dintre precursorii măsurării audienței. În scurt timp, și-a câștigat o audiență mică, dar fidelă.

„Westinghouse” a întrezărit avantajele activității de pionierat a angajatului său și a decis să construiască o stație – KDKA – care să emită programe într-un mod oarecum regulat și care să atragă o audiență mai mare. Mai mult, compania urma să producă aparatura radio necesară receptării viitoarelor programe. După un început lent, vânzările de receptoare au atins cifra de 500.000 în 1924, iar în anul următor depășeau 2 milioane de aparate. Descoperind că există audiență, că publicul este dispus să plătească pentru a primi semnale radio, și celelalte mari companii își vor construi stații de emisie.

La începuturile sale, (anii '20), radioul a fost un miracol tehnic, transmiterea sunetului la distanță fără fir stârnind entuziasmul celor pasionați de noutate, ulterior a devenit un liant al familiei, care se aduna în jurul aparatului de recepție, întrucât i se oferea un spectacol la domiciliu (muzică, divertisment sub formă de sport, teatru, dezbateri, ceremonie etc.), pentru ca în cele din urmă, concurat acerb de presa scrisă, de televiziune și internet să revină la o ascultare individuală, aidoma vremii când funcționa pe bază de galenă, însoțindu-l pe beneficiar în toate locurile și situațiile unde celelalte media nu pot fi accesate. Adaptându-se, cu multă inteligență și fără agresivitate, celorlalți participanți la piața media la noile condiții și mentalități, radioul și-a asumat noi funcții, mult mai specializate, și nu numai că nu a dispărut, cum i-au prezis apologeții televiziunii și apoi ai radioului și internetului, ci s-a instalat în fruntea statisticilor care indică gradul de acoperire cu consumatori de produse mediatice.

În România, la 1 noiembrie 1928 se difuza prima emisiune a Societății de Difuziune Radiotelefonice, așa cum era denumit serviciul public de radiodifuziune în actul oficial de constituire. Atunci, românii au putut auzi pentru prima dată pe post cuvintele „Alo, Alo, aici Radio București!”². Încă de la înființare, radioul public s-a afirmat ca promotor și susținător al culturii și civilizației românești, vector important în formarea spiritului civic și al coeziunii comunitare. Precursorii postului public de radio autohton au fost: primul post de radiotelegrafie din Constanța, instalat de Serviciul Maritim Român, și Asociația Prietenilor Radiofoniei, înființată de Dragomir Hurmuzescu și care a transmis primele emisiuni pe un post experimental al Institutului electrotehnic și al Direcțiunii generale P.T.T.

Constituită la 22 decembrie 1926, Societatea de Difuziune Radiotelefonice s-a aflat, până în 1934, sub controlul Ministerului Comunicațiilor. Dotarea tehnică a societății a fost oferită de Casa Marconi din Londra. În acord cu misiunea sa de promotor al culturii, și pentru a răspunde cerințelor muzicale ale recent înființatei Radiodifuziuni Române, dirijorul Mihai Jora înființa Orchestra Radio, care va intra în circuitul stagiunilor publice în 1932. Prima emisie de teatru radiofonic a avut loc la 18 februarie 1929, când s-a transmis, în direct, piesa într-un act „Ce știa satul” de V. Al. Jean, în interpretarea actorilor Teatrului Național Maria Filotti și Romald Bulfinski. Tot în 1929 au fost transmise: „Ora copiilor” – prima emisiune pentru copii (12 ianuarie), apoi prima transmisiune directă de la Opera Română cu „Aida” de Giuseppe Verdi (14 aprilie), prima transmisiune în direct de la Ateneul Român (28 octombrie).

La 15 ianuarie 1934 a fost dat în folosință postul național „Radio România” din localitatea Bod.

La 30 aprilie 1934 societatea a fost pusă sub controlul Președinției Consiliului de Miniștri, doi ani mai târziu trecând în subordinea Ministerului de Interne și schimbându-și denumirea în Societatea Română de Radiodifuziune³.

Tot în 1937, în decembrie, începeau emisiunile experimentale ale postului pe unde scurte „Dacia Romană”, amplasat lângă Arcul de Triumf, care va emite în mod regulat abia începând cu 1 ianuarie 1940 pe o lungime de undă de 32,4 metri și cu o putere de 2 kw.

Conform „Programului de dezvoltare a rețelei naționale de radiodifuziune”, aprobat de Consiliul de Miniștri în martie 1933, Radiodifuziunea a început planificarea unei rețele de posturi regionale, primul fiind cel de la Chișinău, care și-a început emisia la 8 octombrie 1939. „Radio Basarabia”, cum se numea postul de la Chișinău, avea ca scop combaterea propagandei sovietice de la granița nord-estică a țării. Postul a funcționat până în 1940 când, la 28 iunie, odată cu invadarea Basarabiei de către armatele sovietice, atât clădirea cât și aparatura au fost distruse de bombardamente.

După izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial și mai ales după intrarea României în război, radiodifuziunea și-a luat măsuri de precauție referitoare la eventuala distrugere a posturilor principale. În acest sens, s-a creat o rețea de posturi experimentale pe unde scurte în diferite puncte ale țării. Primul dintre

² http://www.srr.ro/istoric_societatea_romana_de_radiodifuziune-11855

³ Idem.

acestea, intitulat „Dobrogea” fusese instalat la Constanța, postul „Carpați” se afla la Sinaia, postul „Argeș” la București, „Moldovița” la Iași, iar „Gloria” în Crimeea⁴. Postul „Radio Moldova” de la Iași, înființat la 2 noiembrie 1941, denumit „Radio Moldovița” în 1944, a fost singurul post teritorial care a funcționat în timpul regimului antonescian, funcționând ca principal post de propagandă românească și anti-propagandă sovietică. La 18 martie 1944, postul „Moldovița” a fost evacuat la Bod, unde a continuat să emită până la 23 august. „Radio Moldova” a fost desființat în cadrul unei acțiuni de restituire a materialelor radiofonice către U.R.S.S. prevăzută în acordul de armistițiu, la 19 aprilie 1945.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, radiourile în unde scurte de pe avioane, tancuri și nave le ajutau să comunice pe distanțe de peste 241 km. Legăturile de comunicații i-au ajutat mult pe nemți, în realizarea *blitzkrieg*-ului – cu această tehnică de luptă, armata germană realiza o adevărată coregrafie: la adăpostul acoperitor al aviației, tancurile spărgeau liniile inamice. Pentru a-și coordona mișcările, piloții și soldații comunicau prin radio. Folosind *blitzkrieg*-ul, armata germană a mărșăluit prin Olanda, Belgia și Franța în numai 10 zile. În urma victoriei de la Stalingrad, ca măsură preventivă, Consiliul de Administrație al Societății Române de Radiodifuziune Națională, a realizat un plan de evacuare a posturilor sale din locațiile curente, în clădiri închiriate de pe Valea Prahovei, de la Curtea de Argeș, Snagov și Câmpulung Muscel.

Impresionanta noastră abilitate de astăzi de a transmite mesaje instantaneu, la distanțe uriașe, și înțelesuri similare unor milioane de oameni simultan, ne este atât de familiară tuturor, încât ne vine ușor să privim acest lucru cu nonșalanță. Totuși, din perspectiva vieții umane, așa cum există ea din timpurile străvechi, ceea ce facem noi astăzi când deschidem ziarul, deschidem radioul, mergem la un film sau privim la televizor reprezintă o schimbare cu adevărat extraordinară în comportamentul legat de comunicarea umană.

Trăim într-un spațiu în care mass-media suferă schimbări rapide. În urmă cu numai câțiva ani, majoritatea oamenilor nu auziseră de multimedia și Internet. Schimbările care au avut loc în domeniul mass-media sunt numeroase și, în unele cazuri, spectaculoase. Tirajele și lectura ziarelor a scăzut de ceva vreme. Televiziunile s-au schimbat de la structura cu cele cinci canale la sistemul cablat cu 50 de canale și la introducerea sistemului cu 500 de canale. Unele reviste sunt publicate pe Word Wide Web sau direct pe CD-ROM-uri. Domeniul publicității năzuiește să joace un rol important în noul câmp al comunicării. Unii oamenii petrec ore discutând cu alții pe „chat”, iar jocurile virtuale oferă noi dimensiuni experienței participanților. Oricare ar fi forma pe care o ia comunicarea de masă, ea va continua să aibă un rol major în viața noastră. Mass-media oferă ochii și urechile societății. Ele pun la dispoziție mijloacele prin care societatea ia decizii și prezintă vocea colectivă prin care societatea ajunge să se cunoască. Mass-media reprezintă o importantă sursă pentru transmiterea valorilor societății.

Astăzi e greu de conceput viața fără telefon mobil, e-mail sau conexiune la internet. Pentru mulți dintre noi folosirea telefonului mobil, (devenit simbol social atât pentru copii și adolescenți, cât și pentru adulți!), navigarea pe internet și comunicarea prin e-mail au devenit lucruri indispensabile. În anul 1942 acestea nu erau nici măcar subiecte de povești. Banalele (astăzi) aparate de radio erau, pentru mulți, obiecte de lux, așa cum aflăm din ziarul „Ordinea” din 25 septembrie 1942, în care D.I. Atanase împărtășea „O dorință a lu’ don sergent invalid Bârsan Constantin”:

„Târându-și dreptul, care acum, de sus, din coapsă, este de lemn, în uniformă lui albastră, cu trei decorații și unghiul de aur pe mâneca stângă, don sergent invalid Bârsan Constantin, m-a cinstit ieri de dimineață cu vizita sa.

Ne potrivim lesne la vorbă, că doar suntem din același pământ, megieși, nu cu casele, nici cu satele, ci cu județele: don sergent Bârsan Constantin fiind din satul Cerchejeni, comuna Blândești, județul Botoșani – știi mata, lângă Târgu Suliții –, iar eu de mai de la deal, de la Hânțești – știi mata, lângă Bucecea!...

Sergentul Bârsan Constantin, contingentul '41, a pornit cu regimentul lui în luptă pe la Fântâna Albă și tot luptând pe căi întortocheate, a trecut Prutul, a trecut Nistrul, năzuind și el înspre Odessa cea blestemată.

L-a păzit Dumnezeu până în pragul cetății acelea, câștigând cea dintâi decorație „Virtutea Militară” clasa a II-a, pentru că «fiind comandant al grupei de cercetare la 11 august 1941 a acționat cu mult curaj, distrugând rezistența inamică» (așa glăsuiește decretul provizoriu), iar pentru alte fapte a câștigat Virtutea Militară clasa I de aur.

Și tot acționând cu mult curaj, tot distrugând rezistența inamică, a ajuns la Mihailovsca. Acolo, în linia întâi de luptători, un glonț dum-dum îl lovește în gleznă.

A fost o luptă crâncenă, în care rând pe rând, poziția era cucerită și era pierdută de ai noștri.

Când a căzut rănit, dușmanul cuprinsese poziția, iar el, împreună cu alți nouă flăcăi, s-au fost ascuns într-un coteț de găini.

⁴ Idem.

Patru zile au stat acolo flămânzi, răniți, nepansați, de făcuseră rănilile viermi, dar tăceau de frică să nu-i descopere bolșevicii.

Și totuși i-au dibuit. La început voiau să-i omoare, apoi s-au răzgândit și i-au aruncat într-o căruță unde mai erau niște hârlețe. Ai noștri, se vede, îi goneau din urmă și de zdruncinăturile căruței urlau sârmanii de ei ca din gură de șarpe.

Undeva departe s-au oprit într-un sat și, «ca pe niște țuhali, așa ne-au aruncat pe niște paie într-o biserică fără cruce și fără turle». În loc să le cerceteze rănilile, au început să le facă percheziție, luându-le tot ce aveau. Râdeau de ei, îi loveau cu arma și îi insultau trivial.

Pe Bârsan Constantin l-au întrebat din ce regiment este, ce grad are, dar el tot anapoda răspundea, până ce a venit unul care știa românește și i-a găsit însemnarea cu identitatea, într-un buzunar: de ce ai mințit, mă! Și iar călcături în picioare și iar bătaie, unui om rănit, unui om cu rană cangrenată.

Abia după trei zile i-au dus la Odessa într-un spital și acolo i-au tăiat piciorul de sus, din coapsă. În spital i-au ținut puțină vreme și așa, nevindecați, i-au băgat într-un lagăr. Aici îi pansau la câte douăzeci de zile odată! Mâncare? Șaptezeci de grame de pâine pe zi și niște «pește mărunțel» sărat ocnă. De băut le dădeau apă de mare, clocită și sărată. Mureau ca muștele și îi îngropau câte douăzeci odată.

Deodată s-a făcut lumină în sufletele lor, căci românii au cucerit Odessa așa de pe neașteptate încât n-au mai avut vreme să mute lagărul.

Ascultați cum spune Bârsan Constantin ceasul acesta: «Când m-am trezit iar în țară, după două luni de prigonire sub bolșevici, mi s-a părut că m-am născut a doua oară: paturi albe de spital, flori pe măsuță, mâncare din belșug, toată lumea ne îndemna cu bunățate și cu țigări...

Și cânta un aparat de radio așa de frumos, că-mi alina durerile, că uitam că n-am picior și până și de acasă – cât îmi era de dor – uitasem!»

«Domnule redactor, strașnică dragoste am prins de radio. Îmi cântă mereu în cap și nu mă pot deprinde să nu-l mai ascult. Amu, m-o clasat și mă duc acasă. Am tot iscodit eu da tare sunt scumpe radiurile iestea. Domnul Mareșal a dat ordin ca noi să numai plătim nicio taxă pentru ascultare.

Oare nu s-o găsi cineva care să aibă unul mai vechi și să mi-l dăruiască mie, pentru că și-o cumpărat unul nou?

Vedeți dumneavoastră, parcă nici nu-mi vine să mă duc acasă fără aparat de radio. Ce să fac acolo? De-abia mă târâi cu piciorul acesta... De-aș avea un aparat, toată ziua aș sta lângă el și mi-ar trece aleanul că sunt olog...»

Sergentul Bârsan Constantin își tot frământa boneta în mâini și eu mi-am prins fruntea-n palme: de ce dracul nu m-am făcut negustor de aparate de radio, în loc de gazetar și să-l poftesc pe don sergent invalid Bârsan Constantin să-și aleagă un aparat, care-o vrea el, ca să-i fie de mângâiere, acolo la Cerchejeni?

Sau de ce n-am câștigat la loterie lozul cel mare ca să-i pot cumpăra cel mai strașnic aparat?».

WAR CURSES AND BLESSINGS COMMUNICATION

Since ancient times communication was perceived as a fundamental element of human existence. Circulating in the ancient vocabulary term meaning "to convey to others", "to share some other" people always feel the need to share thoughts, ideas, knowledge of each other, which is basically the key to the success of human evolution. The first work in which they appear, however, evidence of communication theory belongs to Corax of Syracuse - "The Art of Rhetoric in the sixth century BC." Later, Plato and Aristotle will continue these concerns, institutionalizing communication as a discipline of study, the Romans are the ones who, then, will take these concerns and will develop.

Today our impressive ability to send instant messages to great distances, and similar meanings of millions of people simultaneously, so familiar to us all, that it is easy to look at this with nonchalance. However, in terms of human life, as it exists from ancient times, what we do today when we open the newspaper, turn on the radio, go to a movie or watch TV is a truly extraordinary change in behavior related to human communication media representing an important source for transmitting society's values.

Today it's hard to imagine life without mobile phone, e-mail or internet connection. For many of us use mobile phone (now the office symbol for both children and adults!), Internet browsing and e-mail communication has become indispensable things. In 1942 they were not even subjects of stories. Mundane (today) radios were, for many luxury items, as we learn from the newspaper "Order" of September 25, 1942, the DI Atanase shared "An invalid Bârsan desire Sergeant Constantine": to have a radio.

PRESA ȘI „TIPĂRITURILE” MILITARE ÎN ACTIVITATEA APARATULUI DE CULTURĂ ȘI PROPAGANDĂ (1945 – 1950)

Mr.(r) dr. GHEORGHE DIACONESCU

La data de 6 martie 1945, sub ultimatum și sub presiunea sovieticilor (Vîșinski și Mareșalul Malinovski¹), regele Mihai a fost nevoit să accepte un „guvern democratic” condus de Dr. Petru Groza, în care comuniștii dețineau majoritatea portofoliilor. „Democratizarea” armatei a fost un obiectiv prioritar al acestui guvern care, prin măsurile luate în perioada ce a urmat, a reușit să destructureze Armata Română. Și pentru că era nevoie de un organ fidel, care să se ocupe de „educație și propagandă” în sensul dorit de sovietici și noua conducere, prin Ordinul General nr. 29 din 8 mai 1945 și în conformitate cu Înaltul Decret nr. 320/1945 a fost introdus în armată Aparatul pentru Educație, Cultură și Propagandă, subordonat direct ministrului de Război².

Noul Aparat Politic a fost introdus numai la comandamentele, marile unități și unitățile aflate pe front, în compunerea Armatelor 1 și 4, iar din 2 octombrie 1945, acesta a fost introdus în toată Armata Română. Pe parcursul anilor, acest aparat a purtat succesiv, denumirile: Direcția Superioară pentru Educație, Cultură și Propagandă (1945); Inspectoratul General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă (1945 – 1948); Direcția Superioară Politică a Armatei (1948 – 1968); Consiliul Politic Superior al Armatei (1968 – 1989)³.

Ca o necesitate a propagandei Inspectoratului General al Armatei pentru Educație Cultură și Propagandă (I.G.E.C.P.), la 15 iulie 1945, a apărut ziarul central al oștirii „Glasul Armatei” (în fapt, era ziarul central al armatei, pentru Educație, Cultură și Propagandă – E.C.P.). Condus de colonelul Petrescu Dumitru, fost comandant secund pentru E.C.P. în cadrul Diviziei „Horia, Cloșca și Crișan”, ziarul a fost distribuit, pe data de 16 iulie, într-un tiraj de 30.000 exemplare⁴.

Redacția ziarului se înființase la data de 10 iulie 1945, sub conducerea căpitanului Eremia Ion. Scopurile editării acestui ziar erau de: „ridicare a conștiinței ostășești și cetățenești a ostașilor, precum și a nivelului lor cultural și educativ; creare a unui suflu nou în armată, izvorât din marile idealuri democratice și hărăzit să facă din oștire un adevărat braț al poporului, o pavază a drepturilor lui; crearea unei discipline conștiente și întărirea virtuților ostășești; cimentarea legăturilor de prietenie cu armatele aliate în frunte cu neînvinga Armată Roșie”⁵. La început, apărea de două ori pe săptămână și avea un format de patru pagini, fiind distribuit gratuit și proporțional cu efectivele, în cadrul unităților militare. În anul 1945, au fost editate 36 numere, iar în anul 1946, 136 numere. Până la 25 octombrie 1947, ziarul a avut o apariție bisăptămânală. De la 25 octombrie, ziarul a devenit cotidian, reușind, ca până la 1 aprilie 1947, să editeze 117 numere, cu un tiraj zilnic de 38.200 exemplare. Ziarul avea 21.200 abonați (unitățile militare erau obligate să facă abonamente). Ostașii îl primeau gratuit⁶.

Apariția ziarului „Glasul Armatei” – se spune într-un scurt istoric al acestui ziar – a coincis cu „operațiunile de organizare pe baze noi și democratice a armatei noastre”⁷, rolul acestuia fiind deosebit de important în activitatea de propagandă pe care aparatul pentru E.C.P. o desfășura. Ziarul a fost considerat, încă de la început, „un îndreptar” pentru aparatul de educație nou înființat în unități, în „interpretarea” evenimentelor politice și dirijarea activității educative⁸. O altă importanță a acestuia, rezulta din faptul că „oglundind zi de zi viața unităților, cu faptele bune și rele, ziarul dezvoltă spiritul de autocritică și totodată gustul ofițerilor și ostașilor de a scrie. Grație acestui fapt, nivelul cultural al ostașilor sporește din ce în ce mai vădit. Ziarul «Glasul Armatei» devenind, cu drept cuvânt, prietenul și sfătuitoarea ostașului”⁹.

Începuturile ziarului au fost dificile, pe de o parte, datorită lipsei de personal redacțional, și pe de altă parte, a faptului că, personalul existent se forma abia atunci pentru activitatea ziaristică, fără a mai adăuga greutățile materiale inerente oricărui început: lipsa mijloacelor de transport, bibliotecă, cartotecă, lipsă de informați, agenți-colaboratori etc.

În toamna anului 1945, redacția și-a completat personalul și, având deja o experiență ziaristică de câteva luni, „condițiile de apariție ale ziarului – sub raportul fondului și al tehnicii – se îmbunătățesc

¹ Rodion Iakovlevici MALINOVSKI (în rusă *Родион Яковлевич Малиновский*): n. 23 noiembrie 1898- d. 31 martie 1967; Mareșal rus, unul dintre principalii comandanți militari sovietici din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. [n.n.]

² Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești (în continuare se va cita: C.S.P.A.M.I.), fond Colecții Biblioteca documentară, lit. D, dosar 232/1945, f. 20.

³ Lt. col. Eftimie Ardelean, *Așa a început Comunicarea României*, în Revista „Document”, An. I, Nr. 2-3/1998, București, p. 53.

⁴ C.S.P.A.M.I., fond *D.S.P.A.*, dosar 261, f. 30.

⁵ *Ibidem*.

⁶ C.S.P.A.M.I., fond *I.G.E.C.P.*, dosar 884-2, f. 3.

⁷ *Ibidem*, dosar 884-1, f. 31.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

simțitor”¹⁰. Urmare a acestui fapt, precum și a unei mai atente difuzări la unități, „gazeta începe să pătrundă în rândurile ostașilor, care o apreciază din ce în ce mai mult”¹¹.

În același timp, a fost organizat un grup permanent de corespondență militară, care furniza redacției toate informațiile posibile în legătură cu evenimentele și viața unităților, astfel că „în decursul anului 1946, prin convocarea corespondenților la redacția ziarului, prin organizarea unui plan de activitate care să cuprindă cele mai variate probleme ale țării și armatei, prin dezvoltarea gustului de a citi și a scrie în rândurile ofițerilor și ostașilor, ziarul «Glasul Armatei» izbutește să devină o gazetă necesară, capabilă să atace orice problemă și să reprezinte un element important în opera de educare și democratizare a armatei noastre”¹².

Urmare a creșterii tirajului, ziarul reușea să ajungă și la „masa cititorilor civili” care găseau în paginile lui „în afară de specificul militar și problemele dezbătute de cealaltă presă”¹³.

În Ordinul Circular nr. 4¹⁴, din 12 aprilie 1946, ministrul de Război – generalul Constantin Vasiliu Rășcanu¹⁵. – arătând rolul educativ și cultural al presei militare și faptul că aceasta era chemată să joace un rol deosebit de important în educația, instrucția și ridicarea forței combative a trupeii, atât în timp de pace, cât și în timp de război, ordona comandanților de la toate eșaloanele să se îngrijească „de aproape” ca ziarul „Glasul Armatei” să ajungă „în mâna ostașilor și să fie citit și folosit ca atare”. Ofițerii și subofițerii erau considerați „colaboratorii de drept ai ziarului” și erau obligați să trimită, articole, prin unitatea din care făceau parte, pe adresa redacției.

La data de 19 august 1946, „Glasul Armatei” și-a sărbătorit al 100-lea număr de la apariție, fiind citat pentru activitatea sa pe armată (Ordin de Zi nr. 7/19 august 1946). Cu această ocazie redacția și-a luat „angajamentul ca în cel mai scurt timp să asigure gazetei o apariție cotidiană” și într-adevăr, la 25 octombrie 1946, „Glasul Armatei” a devenit cotidian „fiind astfel prima gazetă cu apariție zilnică”¹⁶.

Rolul de organ de propagandă reieșea din problemele ce erau dezbătute în coloanele sale: „1. Politica internă: S-au atacat și interpretat toate problemele de ordin public ale țării, în legătură cu înfăptuirile și reformele democratice ale guvernului dr. Petru Groza, mobilizându-se totodată, energiile armatei pentru opera de reconstrucție a țării.

2. Politica externă: S-au scos în relief evenimentele internaționale sub formă de știri scurte, cronici externe, studii de documentare externă, insistându-se asupra prieteniei cu toate țările vecine și aliate și în special cu U.R.S.S.

3. Probleme culturale: Pentru a ridica nivelul cultural al oștirii, ziarul a destinat o întregă pagină problemelor literare, artistice, științifice, istorice etc. Tot această pagină a fost destinată prieteniei sovieto-române și celorlalte țări aliate.

4. Probleme educative-instrucție – știri ostășești: Pagina educativă constituie oglinda fidelă a vieții din unități sub raportul educativ, al instrucției și al activității unităților. În această pagină, un loc important a fost destinat sectorului educativ, dezbătându-se cele mai variate probleme în legătură cu acest domeniu.

5. Probleme specific militare: Ziarul «Glasul Armatei» a dat o deosebită atenție operei de democratizare a armatei, dezbătând problema prin articole sub semnătura celor mai autorizați șefi militari ai armatei noastre.

Un alt ciclu de probleme l-a format articolele cu caracter militar din doctrina sovietică, precum și articolele de instrucție militară”¹⁷.

O analiză făcută de redactorul șef¹⁸ asupra rezultatelor obținute în urma publicării ziarului, arăta că prin activitatea sa, ziarul „Glasul Armatei” era „un factor activ pentru democratizarea armatei și contribuie în largă măsură la integrarea armatei în opera de reconstrucție a țării, sudând-o totodată de interesele și aspirațiile poporului”, că „se bucura de o deosebită popularitate în rândurile ofițerilor și ostașilor, devenind

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, fond Secția 5 Instrucție, dosar 952, f. 17.

¹⁵ „Generalul care a fost numit ministru de Război are 3 dosare, ultimul dintre acestea întocmit în timpul actualului război pentru traficul cu țigări destinate soldaților din unitățile sale și pentru speculă cu timbre germane cumpărate în Transnistria la un preț mic și vândute la cursul oficial, care era de patru ori mai mare, realizând un profit de 400%. Aceasta s-a datorat funcției sale și reprezentă sume de bani care aparțineau personalului unității, destinate ca plată. Un general mai mult decât mediocru a fost numit Șeful Marelui Stat Major. Dosarul său într-o funcție administrativă nu era nici el foarte curat. Printre ofițerii de Stat Major sunt unii care s-au manifestat ca pro-legionarii prin activitate și sunt, deci, obligați să nu se abată de la instrucțiunile date de liderii comuniști pentru a fi îndeplinite potrivit scopurilor acestora; cu alte cuvinte, dezorganizarea și desființarea armatei și înlocuirea ei treptată cu o altă armată, care ar servi în mod exclusiv interesele Partidului Comunist”; (Sursa: Ulrich Burger. *Misiunea Ethridge în România*, «Activitățile guvernului Groza în dezorganizarea armatei - Anexă la convorbirea cu generalul Rădescu», Fundația Academică Civică, București, 2000, p. 234-235.)

¹⁶ C.S.P.A.M.I., fond I.G.E.C.P., dosar 884-1, f. 31.

¹⁷ *Ibidem*, f. 32.

¹⁸ *Ibidem*, f. 32-33.

un organ indispensabil culturii și educării lor” – numărul mare de abonați constituind „o dovadă în această privință” – și că, devenise „un factor important în opera de ridicare a nivelului cultural, cetățenesc și profesional al armatei democrate române.” Dotat fiind cu o tipografie proprie, ziarul avea perspective de dezvoltare, și în scurt timp, urma să devină cotidian de dimineață, urmând să fie „difuzat la un preț convenabil, accesibil cititorilor săi militari și civili”¹⁹. Concluzia era că ziarul „Glasul Armatei”, prin activitatea sa, devenise în scurt timp „un organ necesar oștirii, apariția sa marcând totodată o etapă importantă în viața oștirii”, care avea la dispoziție un ziar ce prezenta în paginile sale „tot ceea ce poate interesa un cititor oricât de pretențios ar fi”²⁰. Ziarul ajunsese la un număr de 25.000 abonați, iar cifra era în „continuă creștere”, fapt ce putea dovedi că-și câștigase „un loc important în presa militară românească și un loc de cinste în rândurile celorlalte ziare ale țării”²¹.

Începând cu data de 8 septembrie 1947, ziarul „Glasul Armatei” a fost tipărit la „rotativa” – tipografia – Inspectoratului pentru E.C.P. Sub îndrumarea Inspectoratului General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă, în armată, Marile Unități (M.U.) și-au editat, pe diverse perioade de timp, ziare proprii: Comandamentul Aerului – ziarul „Aripi Noi”; Comandamentul Marinei – „Marina Nouă”; I.G.J. [Inspectoratul General de Jandarmi] – ziarul „Calea Nouă”; Comandamentul Trupelor de Grăniceri – ziarul „Cuvântul Grănicerilor” ș.a.m.d. Acestea apăreau de patru ori pe lună cu un tiraj, pentru fiecare număr, de câte 2.500 exemplare. Despre publicațiile M.U., ale căror redacții erau considerate având „o slabă compoziție” se făcea afirmația că „în general, ele au oglindit viața în unități cu specificul armatei respective [...] au prezentat o serie de slăbiciuni în special în privința analizării și comentării problemelor la ordinea zilei”²².

Despre publicațiile M.U., căpitanul Florescu Alexandru, șeful Biroului Presei, din Inspectoratul pentru E.C.P., arăta, într-o altă informare:

„- Ziarul «Înainte» și-a început apariția în ziua de 15 decembrie 1943 în cadrul Diviziei Tudor Vladimirescu – Debrețin. A apărut în 598 de numere. De la nr. 507 până la 598 a apărut în cadrul Corpului II Armată.

- «Graiul Munților», ziar al Corpului V Munte, apare începând cu ziua de 16 decembrie 1945, până la încetarea apariției a scos 48 de numere.

- Ziarul «Pentru patrie», organ al Diviziei H.C.C., și-a început apariția la 8 mai 1945. A apărut în 95 de numere. De la nr. 96 până la 155 când și-a încetat apariția, a aparținut Corpului VII Armată.

- «Moldova Militară», gazeta Corpului IV Armată și-a început apariția în ziua de 2 august 1945 și până la încetarea apariției a scos 66 numere.

Toate aceste 5 gazete de arme și-au încetat apariția în ziua de 19 noiembrie 1945, datorită faptului că se recomanda imperios realizarea de economii bugetare, cum și pentru faptul că ele își îndeplineseră în mare măsură rolul lor de lămurire în rândurile ostașilor.

- Ziarul «Lumina», organ al Diviziei I-a Cavalerie, a început să apară în ziua de 1 Octombrie 1945 și a scos până în ziua de 17 august, când i s-a ordonat încetarea apariției, 41 de numere. Întrucât în repetate rânduri s-a observat apreciablele erori de fond, Inspectoratul a fost nevoit să ia această hotărâre.

- Ziarul «Aripi Noi» aparține Comandamentului Aeronauticii. A început să apară la 24 noiembrie 1945 și a scos până în prezent 68 numere.

- Ziarul «Marina Nouă», aparține Comandamentului Marinei. Începe apariția în ziua de 16 noiembrie 1945, reușind până în prezent să scoată 83 numere.

- Ziarul «Cuvântul Grănicerilor» este organ al Comandamentului Trupelor de Grăniceri. De la 23 octombrie 1945 când și-a început apariția și până astăzi [data îndosarierii documentelor], a scos 90 de numere.

- Ziarul «Calea Nouă» și-a început apariția la 20 octombrie 1945. Aparține Inspectoratului General al Jandarmeriei și a scos până în prezent 48 numere.

- Ziarul «Viața Geniului» a început apariția la 1 ianuarie 1946. Aparține Inspectoratului Geniului și a scos până în prezent 55 numere.

Aceste ziare au apărut și apar săptămânal cu următorul tiraj: «Înainte»...8.000 exemplare; «Moldova Militară»...3.000 exemplare; «Cuvântul Grănicerilor»...4.000 exemplare; «Calea Nouă»...4.000 exemplare; «Graiul Munților»...3.000 exemplare; «Aripi Noi»...3.000 exemplare; «Frontul»...3.000 exemplare; «Marina Nouă»...4.000 exemplare; «Pentru Patrie»...3.000 exemplare; «Viața Geniului»...3.000 exemplare;

Ziarele de perete și revistele în unități, au apărut de 4 ori pe lună și apoi conform directivelor Inspectoratului numai bilunar. Totuși, au fost cazuri când din lipsă de material tehnic, a apărut și mai rar.

¹⁹ *Ibidem*, f. 33.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, dosar 884/2, f. 7.

Ziarele de armă au apărut sub permanenta îndrumare a Inspectoratului tratând diferitele probleme indicate în instrucțiunile lunare date de către Biroul Presei.

Specificul vieții din unități (întâmplări, fapte merituose sau rele) a fost, de asemenea, redat permanent în gazetele de M.U. și Arme.

În afară de acestea au fost și sunt continuu comentate problemele politice de actualitate, cum și datele importante din trecutul poporului nostru. De asemenea, aceste ziare au contribuit într-o măsură foarte mare la stimularea unităților în opera de refacere economică a țării. În acest scop ziarele de M.U. și Arme au dus o intensă muncă de lămurire privitoare la campaniile de însămânțări, combaterea secetei, refacerea căilor ferate etc.

Paginile acestor gazete fiind deschise tuturor ostașilor indiferent de grad, acest fapt a constituit, de asemenea, un puternic stimulent pentru ridicarea nivelului lor cultural. Relevând permanent faptele meritorii ale diferiților ostași dându-i ca exemplu și înfierând abaterile, ziarele și-au îndeplinit totodată, și un rol educativ-disciplinar.

În concluzie, presa din unități a avut și urmărește un scop educativ, transformându-l pe ostașul care a fost ținut în întuneric de regimurile reacționare, într-un cetățean cinstit și conștient de menirea lui în noul Stat Democrat²³.

Realitate era însă alta. Fiecare unitate militară primea sarcina să facă un anumit număr de abonamente, cu bani strânși de la cadrele militare sau de la soldați. Ziarele pe care le primeau erau folosite la ședințele de instruire politico-culturală, ca material de propagandă la avizierele gazetelor de perete sau se păstrau sub formă de „colecție”.

Acest mod de lucru, a devenit o practică a birourilor de partid din unități, ce s-a perpetuat peste ani.

Ca o necesitate, dar și în sprijinul propagandei desfășurate de Inspectoratul General al Armatei pentru Educație Culturală și Propagandă, în luna aprilie 1946, a luat ființă Tipografia Inspectoratului, cu un număr redus de mașini și materiale luate de la Școala Ofițeri de Infanterie: „una mașină plană nr. 6, un pașer pentru tăiat mucava și 250 kg. litere”²⁴. La data de 1 mai 1946, a fost inclusă și tipografia ziarului „Înainte” – ziarul Diviziei „Tudor Vladimirescu” – dotată, deja, cu o mașină tip americană de picior și materialul necesar scoaterii ziarului, care a apărut în format de o pagină, până în momentul „suprimării” – încetării – apariției. Prin desființarea ziarului „Pentru Patrie”, de la Bacău, tipografia acestuia a fost preluată de Tipografia Inspectoratului. Maiorul Drăgan a fost numit șef al Tipografiei.

În luna iulie 1946, prin desființarea Centrului de Instrucție al Artileriei, a fost adusă de la Dadilov, o mașină tipografică nr. 6, o mașină litografică, 40 kg. litere și 2 piese pentru litografie.

De asemenea, în luna aprilie 1947, de la Sibiu, a fost preluată o mașină de cules litere (tip Intertype). În acest timp, a fost numit ca șef al Tipografiei, maiorul Păunescu.

După modificarea și mărirea spațiului pe care-l avea la dispoziție, în luna mai 1947, de la Otopeni, a fost mutată, tipografia marinei „compusă din una mașină plană nr. 6, două bastoane, două regale, material și literă”, iar de la tipografia aviației au fost preluate: „una mașină plană nr. 11, una mașină de cules tipografică Schwartzpresse, una mașină Kikebuș cu toate accesoriile lor”²⁵.

La 15 iunie 1947, ca șef al Tipografiei a fost numit căpitanul Tica Constantin.

În Iunie și iulie 1947, au fost cumpărate 3 linotipuri și de la Bacău a fost adusă rotativa, stereotipia și calandru. O dată cu instalarea mașinilor, a fost finalizată instalația electrică a tipografiei și terminată montarea și punerea în stare de funcționare a mașinilor linotip, dar și a întregii tipografii. Prin crearea de noi spații, au fost amenajate secții de zețarie, mașini plane, rotativă, stereotipie, paginație și legătorie. Ministerul Apărării Naționale a dotat, și el, tipografia, cu o mașină de tăiat și o mașină de cusut.

După angajarea specialiștilor tipografi și încadrarea secțiilor cu personalul necesar, la data de 8 septembrie 1947, a început tipărirea, în scop propagandistic a numeroase cărți, broșuri, lozinci, calendare ș.a.m.d. care aveau rolul de a induce în mentalul colectiv, atât prietenia sinceră dintre poporul român și cel sovietic, cât și necesitatea și justețea implicării armatei în noua viață politică și economică a țării.

Iată un mic, dar relevant exemplu:

„Relațiile de prietenie Româno – Sovietice de Gl. C.A. LASCĂR Mihail în 20.000 exemplare; Div. II-a Vol. H.C.C. în 5.000 exemplare; Armata în alegeri, 30.000 exemplare; Armata sprijină forțele democratice în alegeri, 30.000 exemplare; Unele aspecte operative tactice ale concepției Armatei Sovietice în cel de-al Doilea Război Mondial de Dl. Gl. CAMBREA, 30.000 exemplare; TOTAL 5 în 115.000 exemplare.

Au fost tipărite următoarele afișe:

1. - Armata sprijină campania însămânțărilor - 10.000 exemplare;
2. - În Armata Democratică niciun neștiutor de carte - 10.000 exemplare;
3. - Armata sprijină regiunile bântuite de secetă - 15.000 exemplare;

²³ *Ibidem*, dosar 884-1, f. 23.

²⁴ *Ibidem*, f. 34.

²⁵ *Ibidem*.

4. - Întreaga Armată cu toate mijloacele alături de popor, pentru obținerea unei recolte îmbelșugate - 10.000 exemplare.

5. - Niciun petic de pământ din terenurile unităților nelucrate - 10.000 exemplare;

În total 5 afișe în 55.000 exemplare.

Pentru Campania electorală au fost tipărite un număr de 7 afișe într-un tiraj total de 145.000 exemplare.”

Localurile unităților militare au fost împânzite cu lozinci, militarii trimiteau celor dragi gândurile din armată pe cărți poștale pe care erau tipărite lozinci „mobilizatoare” și sloganuri „patriotice”, gazetele de perete din unități erau pline de fotografii cu acțiunile și manifestațiile la care militarii armatei participaseră, plini de patriotism, iar filmele pe care le urmăreau militarii erau pline, și ele, de întâmplări și exemple mobilizatoare: „Lozinci: Au fost tipărite 15 lozinci a câte 10.000 fiecare – Total 150.000; Cărți poștale: 1.000.000; Calendare: 1946 – 15.000 ex. [și] 1947 - 20.000 ex.; Foto-montaje: Războiul anti-hitlerist – 15.000 ex.; Serv. Tehnic a realizat: S-au făcut 480 reportaje foto la unități și diferite manifestații; S-au executat 62.000 fotografii de mărimi diferite care au fost distribuite unităților pentru foto-montaje; Cu aparatele Inspectoratului s-au dat 380 proiecții cinematografice în București și provincie; Au fost trimise un număr de 400 zile proiecție; S-au dat unităților pentru a fi rulate un număr de 60 filme, totalizând un număr de 864 zile filme vizionate; S-au reparat în atelierele Inspectoratului un număr de 1.100 aparate radio; S-au executat 100 de instalații de amplificări, difuzate la toate manifestările sportive”²⁶.

Tot pentru scopul lor clar propagandistic, mai pot fi amintite următoarele:

„Afișe: Prin jertfele înaintașilor practic au fost cucerite libertățile democratice. Prin votul vostru apărați-le, în 15.000 exemplare; Reacțiune înseamnă mizerie, subjugare, războiu. Democrația aduce bună stare, libertate, pace, în 10.000 exemplare; Ostași votând Guvernul Dr. Petru Groza, dovedi-ți dragoste pentru rege, țară și popor, în 20.000 exemplare; Pământul este al vostru. Votați pe cei ce vi l-au dat, în 15.000 exemplare; Armata sprijină forțele democratice în alegeri, în 20.000 exemplare; Viitorul Armatei este legat de victoria democrației în alegeri, în 15.000 exemplare; Ofițeri, subofițeri și soldați, votați Lista nr. 1 cu semnul Soarelui la B.P.D, în 30.000 exemplare; Înalta recompensă, în 15.000 exemplare”²⁷.

O altă preocupare, a fost și cea de a se completa „necesarul de carte” pentru militari. Astfel, începând cu anul 1949, D.S.P.A. (Direcția Superioară Politică a Armatei) a reeditat unele cărți din literatura românească și sovietică.

La data de 28 iunie 1949, prin adresa cu nr. 24340, D.S.P.A. comunica unităților militare începerea editării colecției „Biblioteca Ostașului”²⁸, în care urmau să apară „schițe și nuvele românești sau traduceri din literatura sovietică”. Broșurile, ce urmau să apară de două ori pe lună, constituiau pentru „organele politice din armată, un puternic sprijin în munca de ridicare a nivelului ideologic și politic al ostașilor și cadrelor”. Difuzarea la unități se făcea „contra cost, prețul fiecărei broșuri fiind de lei 5 (cinci)”.

De asemenea, se solicita organelor politice să stabilească, „cu aproximație”, posibilitățile de cumpărare a acestor broșuri, indicând numărul de exemplare pe care îl dorea fiecare unitate.

Se poate ușor observa că educarea politică a militarilor se făcea pe banii lor, la ordinul D.S.P.A.

Nu același lucru s-a întâmplat cu nr. 1 al broșurii „Viața de partid”²⁹ care, în luna septembrie 1949, când a apărut, a fost distribuită gratuit locuitorilor politici de Mari Unități. Același lucru s-a întâmplat și cu zecile de publicații străine³⁰ – ziare și reviste –, de care beneficiau cadre din D.S.P.A.: „The Times”, „The Manchester Guardian”, „The Darkhire Post”, „The observator”, „La Croix”, „Die Nation”, „Vorwärts, Berner Tagblatt”, „National Zeitung”, „Volksreeht”, „Der Bund”, „Le People”, „Gazette de Lausanne”, „Le Drapeau Rouge”, „Corriere Della Sera”.

Totodată, D.S.P.A. avea responsabilitatea de a trimite presa de propagandă elevilor aflați la studii în U.R.S.S. Astfel, atașatul militar român la Moscova, solicita la data de 25 mai 1950 pentru aceștia, atât cele „50 exemplare din ziarul «Pentru Pace Trainică, Pentru Democrație Populară»”,³¹ cât și materiale pentru „ziarele de perete: fotografii care să oglindească realizările din R.P.R., în domeniul industriei, agriculturii, asistenței sociale, învățământului, canalul Dunăre – Marea Neagră, Domeniul militar etc”³².

Motivația acestei solicitări era simplă, dar și hilară, demnă de o propagandă comunistă și de un angajat ce dorește să-și păstreze postul, cu orice preț: „Atașatul Militar Român roagă ca aceste materiale să se trimită periodic fiind cerute insistent de elevi”³³.

²⁶ *Ibidem*, f. 24-25.

²⁷ *Ibidem*, f. 24.

²⁸ C.S.P.A.M.I., fond D.S.P.A., dosar 2071, f. 195.

²⁹ *Ibidem*, dosar 2160, f. 70-71 și 252.

³⁰ *Ibidem*, f. 252.

³¹ *Ibidem*, dosar 2117, f. 91.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

Pe lângă editarea ziarelor, acest nou organ de propagandă a înlocuit toate formularele vechi – „programe săptămânale, situații statistice, carnete de programe etc.” – care nu mai corespundeau conținutului și formei „noi pe care planificarea muncii politice o are astăzi în Armată”³⁴, a editat și difuzat materialele propagandistice necesare campaniei electorale – 105.000 bucăți – broșuri de literatură, ideologie, politică etc. pentru dotarea bibliotecilor.

În concluzie, prin intermediul presei și a celorlalte materiale tipărite Aparatul de Cultură și Propagandă – indiferent cum s-a numit el de-a lungul anilor – nu a făcut decât să-și pună în practică scopul pentru care fusese înființat în anul 1945: „să permită de a se acționa în mod eficient asupra moralului întregii armate române, [...] de a se menține o legătură strânsă între front și interior, [...] de a se realiza o camaraderie de arme româno - sovietică cât mai sinceră [...] de a fi găsite metodele și căile cele mai bune pentru combaterea propagandei inamice”³⁵, insistând, în mod deosebit, pe camaraderia de arme româno-sovietică, ce trebuia să existe și pe „acțiunea educativă printre ofițerii și soldații români dusă contra manifestărilor anti - morale și sentimentelor ostile față de Armata Roșie”³⁶.

În fapt, aceste „tipărituri”, au fost instrumente de propagandă, folosite intens în procesul de „democratizare” a armatei și transformare a acesteia din Armată Regală în Armată Populară.

THE MILITARY PRINTS AND PRESS IN THE ACTIVITY OF THE DEPARTMENT OF CULTURE AND PROPAGANDA (1945-1950)

As a necessity of a wider-spread propaganda of the General Army Inspectorate for Education, Culture and Propaganda, on July 15th 1945, the central army's newspaper was founded: 'The voice of the army'.

This newspaper targeted the increase of the soldiers' civic and soldierly conscience, the development of their cultural and educational level, the creation of a conscious discipline, as well as cementing the bonds of friendship with the ally armies; especially the Red Army.

In April of 1946, the Inspectorate's Typography was established with the sole purpose of supporting the General Army Inspectorate's propaganda. After a year of organizing and personnel recruitment, on the 8th of September 1947, printing began of propagandistic materials as books, brochures, slogans, calendars etc. Their role was to induce in the collective mind the necessity and justice of the army's implication in the country's new political and economic life. Also, a strong focus was placed on the friendship between the Soviet and Romanian people.

In fact, these prints were used in the army's process of 'democratization' and its transformation from the Royal Army into the People's Army.

³⁴ *Ibidem*, dosar 5019, f. 13.

³⁵ C.S.P.A.M.I., fond I.G.E.C.P., dosar 380, f. 172.

³⁶ *Ibidem*, f. 101.

Pe la începutul lui 2008, în plin travaliu de documentare a *Istoriei presei militare* (din care, deocamdată, în 2012, a apărut abia primul volum din cele două planificate), apelând la un motor de căutare pe Internet a expresiei *war correspondent* – jurnalistul care transmite la prima mână, de la fața locului, în speță dintr-o zonă de conflict, informații (știri) menite publicării –, am constatat cu oarecare surprindere, pe undeva, că, într-o listă efectiv generoasă, pe *Wikipedia*, imediat afișată, între cele peste 60 de nume... notabile (între timp, lista, desigur, s-a mărit considerabil), nu se regăsește niciun român. Totala indiferență a românului, în genere, pentru cultivarea valorilor sale naționale, s-a reflectat, prin urmare, și aici, situația privitoare strict la jurnaliștii de război (sau corespondenții speciali, cum li se zicea odată) neputându-se prezenta mai altfel decât aceea a scriitorilor, de exemplu, a artiștilor plastici, a inventatorilor, a sportivilor etc., iar faptul că un Mircea Eliade, Eugen Ionescu, George Enescu sau Constantin Brâncuși, poate și Traian Vuia – puțin mai altfel, deocamdată, stau lucrurile în privința gimnastei Nadiei Comăneci – au devenit notorii în plan mondial, deși parte dintre ei cu nume... franțuzite, aceasta se datorează amănuntului că, rupându-se de inerția mioritică, au ajuns ca să se identifice și să reprezinte o cu totul altă cultură, nu neapărat puternică, dar în mod cert conștientă de forța și de valoarea spiritului în dura competiție cu instinctul de supraviețuire, de conservare, mai exact, a identității unei nații. În consecință, inserăm în continuare câteva dintre propunerile noastre vizavi de respectiva listă, jurnaliștii români avuți în vedere fiind cu nimic mai prejos din punct de vedere profesional decât cei englezi, americani, germani, italieni, ruso-sovietici ș.a.m.d., dincolo de articolele, reportajele și notele lor inserate în publicațiile civile și militare ale vremii rămânând drept mărturie peste veacuri cărțile lor, inclusiv cele de poezie, aflate în marile biblioteci ale României și, în unele cazuri, chiar și la ora de față, încă pe piață deși aici, neexistând un program special de recuperare a lor, cele referitoare la campania din Est, din al Doilea Război Mondial se vând la prețuri destul de mari, din câte am remarcat, pe site-urile colecționarilor particulari.

Până prin preajma Războiului de Secesiune, din cauza mijloacelor de comunicație rudimentare, greoaie și destul de scumpe, articolele corespondenților de război, dar nu numai ale lor, desigur, erau relativ extinse și analitice, în maniera de redactare, de altfel, a primelor cărți despre război. În plus, ajungeau sub ochii cititorilor la săptămâni distanță după ce fuseseră realizate. Abia după apariția și, mai ales, răspândirea telegrafului, au putut fi transmise rapoarte zilnice, evenimentele devenind publice la o zi, cel mult la două, iar în plan local, chiar pe măsură ce se derulau. Ceea ce, treptat, a impus ca o necesitate stilul lapidar, cu articolele scurte și descriptive de azi, șablonul devenind un „instrument” uzual și, de obicei, suficient. Progresul continuu al tehnologiei a permis acoperirea evenimentelor în timp real, ajungându-se până la realizarea instantanee a legăturii prin intermediul satelitului, ceea ce a impus lansarea și dezvoltarea canalelor de știri de 24 de ore, creșterea cererii pentru informare a omului modern dovedindu-se fără limite. Dincolo de toate acestea, un singur element interpus între eveniment și beneficiar a rămas să facă diferența: reporterul. În cazul nostru, reporterul de front. Și, de la Războiul Crimeii încoace, nu a fost un conflict mai mult sau mai puțin major în vreun colț al lumii către care să nu se reverse cohortele de ziariști – amatori sau profesioniști, acreditați sau pe cont propriu –, în special englezi și americani; pentru că, o dată cu stabilizarea politică a Uniunii lor, americanii au înțeles printre primii că informația înseamnă putere, acționând în consecință. Iar dacă astăzi, SUA domină lumea pe toate planurile, aceasta se datorează, desigur și deși nu neapărat în primul rând și atenției acordate presei: instituția cu rol decisiv în Era Comunicațiilor și a Informației. Să ne mai mirăm, așadar, că într-o statistică – fie aceasta și sumară – ponderea jurnaliștilor de război, la nivel global, o dețin cei de origine anglo-saxonă. În orice caz, dacă ar fi să-i trecem în revistă și în ordine cronologică și pe câțiva dintre cei mai vestiți reporteri de front de la inventarea tiparului încoace, indiferent cum am face cărțile, americanii, englezii, rușii, germanii, francezii, italienii și nu în ultimul rând evreii dețin prim-planul. Inclusiv la nivelul... amazoanelor condeiului. Aproape exact ca în domeniul sporturilor olimpice. Și tot la fel ca în domeniul invocat, chiar dacă nu pe unul dintre locurile fruntașe, reporterii de front al căror nume este legat de România, implicit de războaiele ei și ale lumii, se situează pe unul efectiv onorabil.

Prin urmare, după olandezul Willem van de Velde (1611–1693), după englezii Henry Crabb Robinson (1775–1867) și William Russel (1820–1907), iar mai departe, în ordine cronologică, după o serie compactă formată aproape exclusiv din americani începând cu Benjamin Cummings Truman (25 octombrie 1835–18 iulie 1916), Frederic Sackrider Remington (1861–1909), Richard Harding Davis (1864–1916),

¹ Fragment din *Istoria presei militare*, vol. II, în pregătire.

Stephen Crane (1871–1900), John Reed (1887–1920), Ernest Miller Hemingway (1899–1961), Jack London², cărora li se adaugă ziaristi reprezentând cele mai războinice nații ale lumii, din care nu pot lipsi Germania, Franța, chiar Japonia, dar și alții precum ofițerul brazilian Euclides da Cunha (1866–1909), scriitorul și jurnalistul rus de origine evreiască Ilia Grigorievici Ehrenburg (1891–1967), ca și Isaac Emmanuilovici Babel (1894–1940), apoi Konstantin Paustovski (1892–1968), Nicolai Semionovici Tihonov (1896–1979), coloneii Boris Polevoi (1908–1981) și Konstantin Simonov (1915–1979) în mod deosebit, acesta din urmă fiul unei prințese și al unui ofițer țarist, ca să nu mai spunem de cohortele de reporteri de front naziști din al Doilea Război Mondial, buni profesioniști și aceștia, parte dintre ei găsiți în filele revistelor „Signal”, „Der Adler” ș.a., Cecil Frank Glass (1901–1988), Jack Belden (1910–1989), italienii Curzio Malaparte (1898–1957) și Dino Buzzati (1906–1972), israelianul Moshe Dayan (1915–1981) – viitorul general care, în anii săi de formare profesională a urmat un curs de perfecționare și la Academia Militară din București –, polonezul Ryszard Kapuściński (n. 1933), cel despre care scriitorul John le Carré spunea că a fost „un magician al reportajului modern”, Daniel Irvin „Dan” Rather (n. 1931), Edward James „Ted” Koppel (n. 1940) Terence Ellis Lloyd (1952–2003), David Bloom (1963–2003), Dan Fesperman, autorul celebrului roman *The Prisonier of Guantanamo* (Prizonierul din Guantanamo, 2006), publicat în 2007 și la noi, la *Humanitas*, în traducerea lui Radu-Mihail Greceanu, apreciat de *USA Today* drept „cel mai bun mystery/thriller al anului 2006”, după alții și alții de talia lor, parcurgându-le biografiile, în mare parte destul de accesibile azi, realizăm că toți aceștia nu sunt cu nimic mai presus decât plutonul jurnaliștilor și scriitorilor români care, deși au luat parte la toate marile conflagrații ale lumii începând cu Războiul Crimeii (unde, ce-i drept, Carol Popp de Szathmar și-a câștigat locul care i se cuvine în calitate de pionier al fotoreportajului de front), continuând cu Războiul pentru Independență și până azi, în Războiul Mondial Antiterorist (sau Anticruciat, din perspectivă inversă!), practic sunt ignorați și, prin urmare, necunoscuți la nivel mondial. Aceasta în condițiile în care în Războiul pentru Independență (1877–1878) au combătut cu condeii cel puțin doi corespondenți de anvergură internațională direct legați de spațiul românesc, anume italianul Luigi Cazavilan (1852–1902) și inventatorul ardelean Alexandru Ciurcu (1854–1924), personalități complexe care nu pot lipsi dintr-o astfel de listă și ale căror biografii, de altminteri, se găsesc în multe enciclopedii, numai că într-un alt context, fie ca întemeietor de publicații, respectiv ca inventator. Marii scriitori, apoi, de la cumpăna secolelor XIX–XX, care au prins războaiele balcanice și Primul Război Mondial, începând cu Barbu Ștefănescu Delavrancea, cu Mihail Sadoveanu și Octavian Goga, ca să numim doar trei dintr-o întreagă pleiadă, în parte regăsită în redacția cotidianului de război „România”, ultimii doi, mai ales, iarăși sunt necunoscuți ca reporteri de front. Ce-i drept, marii noștri profesioniști în domeniu apar în al Doilea Război Mondial, când, după model german și chiar italian, s-a acordat și o atenție cuvenită propagandei și, deci, inclusiv, presei în cauză, nu întâmplător tot cam atunci luând ființă Asociația reporterilor de război (mai, 1942), în frunte cu ziaristul Ștefan Marinescu, majoritatea jurnaliștilor semnând în presa civilă cu titlul „reporter de război SMP”, trecut după grad și nume, ca în presa germană. Aveau să se perinde pe front, astfel, peste 100 de ziaristi, fotografi și pictori de război, numele celor mai mulți fiind ușor de regăsit în presa vremii, atâta câtă s-a păstrat în Biblioteca Academiei Române, între care nu lipsesc George Gh. Pâslaru (1913–1961), de pildă, tatăl cunoscute interprete de muzică ușoară Margareta Pâslaru și autorul cărții-document *Drumuri de sânge. De la Prut la Odesa* (1941), interzisă în anii comunismului, el fiind urmat strâns de poetul și traducătorul Ion Larian Postolache (1916–1997), autorul poemelor de război incluse în *Grădina de cactuși* (1969), de Dan Brătescu (n. 13 ianuarie 1922, București), cel mai tânăr jurnalist de război român din subunitatea de propagandă și de toți ceilalți, nume uitate azi, cel mai renumit dintre toți, nu neapărat prin natura împrejurărilor, rămânând totuși Constantin Virgil Gheorghiu (1916–1992), întâlnit pe întreg spectrul de luptă al celui de-al Doilea Război Mondial, adică atât pe pământ, în aer și în imersiune, cât și în „tranșeele” frontului invizibil, unde se pare că s-a descurcat excelent. Născut în comuna Războieni (Neamț) ca să moară la Paris, la trei ani după Revoluția din România, viitorul gazetar și scriitor a intrat în contact cu viața cazonă mai întâi ca elev al Liceului militar din Chișinău (din 1927), în a cărui revistă, „Crai Nou”, avea să debuteze în 1934. Mutat la Colegiul militar din Cernăuți (până în 1936), unde l-a avut ca profesor de limba și literatura română pe Pan M. Vizirescu, a studiat, apoi, la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. Rămâne autorul unor volume cu reportaje de război de referință în literatura de gen de la noi, cel mai răspândit fiind, de fapt, primul în ordinea apariției, *Ard malurile Nistrului* (București, 1941, reeditat apoi în 1993), celelalte numindu-se *Am luptat în Crimeea* și, nu în ultimul rând, *Cu submarinul la asediul Sevastopolului* (1942), cărți care azi, pe Internet, se vând cu sume fabuloase (ultima, de pildă, la 300 de lei). Mai norocos decât toți, Gheorghiu, spre deosebire de Pâslaru, Postolache și mulți alții, va reuși să scape de infernul pușcăriilor comuniste, rămânând să ducă o viață extrem

² Pseudonimul literar al lui John Griffith Chaney (1876–1916). Avea abia 28 de ani, dar era deja celebru când a fost trimis de trustul Hearst să acopere, alături de alți oameni de condei și fotografi ș Frederic Palmer, James H. Dunn (de la „New York Globe”), Willard Straight (*Reuters*), Lionel James („Times”), Ashmead Bartlett, Richard Harding Davis ș.a. ș Războiul ruso-japonez (1904–1905). Pe baza experiențelor sale din acest război, când a însoțit armata japoneză, deși cu mari dificultăți și peripeții, fiind inclusiv arestat, va scrie cunoscutul roman „The Star Rover” (detalii și pe <http://revistacultura.ro/nou/2010/07/jack-london-corespondent-de-razboi/>).

de aventuroasă în Occident – unde ajunge ca rezident al SSI în Croația (1943) –, prizonier al americanilor pe teritoriul Germaniei (1945–1946), ulterior făcând pe secretarul sculptorului Constantin Brâncuși (până în 1949), după care îmbracă haina preoțească, slujind la Biserica Ortodoxă Română din Paris (1963, cu dispensă de studii), concomitent cu intrarea în rolul autorului unor romane de real succes, unele polițiste și de spionaj, între care *Ora 25* (Paris, 1949), tradus în peste 30 de limbi și ecranizat de Carlo Ponti (1966), film produs de studiourile MGM și în care au jucat Anthony Quinn și Vima Lisi. În ciuda unei opere efectiv „abundente”, care numără aproximativ 40 de titluri, Pierre de Boisdeffre, istoric al literaturii franceze, îl consideră pe Gheorghiu „un romancier al războiului rece” rămas, totuși, „omul unei singure cărți – profetul apocaliptic al *Orei 25*”, suficient, însă, apreciem, pentru a-și revendica locul său pe lista de onoare a marilor reporteri de război ai lumii. Sigur că, urmând o perioadă de relativă stabilitate din punct de vedere al conflictelor în zona Balcanilor, România nimerind și în spatele Cortinei de Fier, cu o presă supusă comandamentelor propagandistice ale partidului unic, vremea reporterilor de război clasici, ca să ne exprimăm astfel, părea una mai puțin favorabilă afirmării unor alte repere în domeniu, și cu toate acestea, istoria presei noastre ar trebui să rețină cel puțin alte două nume: colonelul Emil Georgescu, din secția de politică externă a ziarului „Apărarea patriei”, dispărut într-un tragic accident în 1979, la doar 46 de ani, care a trimis corespondențe pentru „Scânteia” de la Hanoi, în timpul Războiului din Vietnam (finele anilor '60) – între altele, ziaristul militar fiind și autorul cărții *Militarii de la sud de Rio Grande* (1973) – și, nu în ultimul rând, jurnalistul de televiziune Ilie Ciurescu (n. 1940), corespondent de știri externe în televiziune, unde a debutat în 1964, aceștia fiind secondăți, pe undeva, de Dumitru Tinu, de la „Scânteia”, și de Romulus Căplescu, de la AGERPRES, prezenți și ei la fața locului în ceea ce s-a numit „Primăvara de la Praga”, chiar dacă au ratat debutul invaziei sovietice, sosind abia ulterior, cu trenul. În legătură cu Ilie Ciurescu, răspunzând la o întrebare pentru ziarul „Învățămintul jurnalistic clujean” (nr. 10/iunie 2007, p. 3) referitoare la statutul corespondentului de război român înainte de 1989, jurnalistul Nicolae Melinescu (n. 1948) afirma: „Au existat corespondenți și atunci, de exemplu Ilie Ciurescu a fost în Hanoi în timpul primului bombardament american, care l-a surprins în capitala Vietnamului de Nord, a fost la Praga în '68, când au intrat trupele sovietice. Eu am fost prima dată, pe urmele războiului, în '76, în Vietnam, pe urmele războiului în Kosovo, în Afganistan, în Pakistan, o zonă limitrofă Afganistanului după căderea talibanilor”. Despre Ciurescu, relativ vizibil în presa din ultima vreme, se mai știe că era însoțitorul preferat al lui Nicolae Ceaușescu în vizitele sale de peste hotare, chiar Revoluția din 1989 prinzându-l la datorie, în Iran, cu echipa de televiziune luată cu sine de fostul președinte al României comuniste în ultima sa vizită efectuată peste graniță. Ca fapt divers, făcând o paralelă între revoluția de la Praga și cea din București, derulată aproximativ două decenii mai apoi, din perspectiva sa de reporter de front, care a văzut multe la viața sa, Ciurescu avea să declare: „...Eu am fost în Cehoslovacia în 1968. La 21 august, autoritățile aviatice sovietice au cerut aprobări suplimentare pentru aterizări pe aeroportul din Praga. Au aterizat două avioane cu, chipurile, turiști. Erau numai bărbați, îmbrăcați la fel, cu geți diplomat. Toți au plecat în diverse direcții din Praga, în puncte-cheie. La noi, turiștii sovietici au venit cu mașinile și nu e aici nicio legendă, e adevărat”³.

Logic vorbind, lista corespondenților de front este ca și interminabilă, ea completându-se cu fiece război, cu fiece criză, an de an, cu noi nume, consolidându-le pe altele, inclusiv din presa românească, după 1989 deschizându-se cu totul alte perspective și pentru jurnalismul românesc. Ca să nu mai spunem că nu am amintit nimic despre „amazoanele condeiului”, foarte bine reprezentate și ele din momentul când, iată, acum circa 115 ani, drumul avea să fie deschis de Kit Coleman (1864–1915) – originară din Irlanda, dar afirmată în Canada –, care, în 1898, în timpul Războiului americano-spaniol, devenea prima femeie corespondent de război din istorie, de atunci încolo, cu fiece conflict, batalionul jurnalistelor în uniformă militară, ori doar acreditate pe lângă una, dacă nu pe lângă ambele părți beligerante, mărindu-și constant efectivul, așa încât astăzi, dețin propriul lor capitol în anele presei de specialitate, și încă unul de mare glorie. Și este suficient să inserăm câteva nume, între care obligatoriu Anne O'Hare McCormick (1880–1954), Peggy Goodnough (30 decembrie 1889–19 iunie 1967), Sigrid Schultz (15 ianuarie 1893–14 mai 1980), Mary Marvin Breckinridge Patterson (New York, 1905–11 decembrie 2002), Martha Gellhorn (1908–1998), Dickey Chapelle (1919–1965, prima femeie-corespondent de război ucisă în acțiune, în timpul Războiului din Vietnam), Marguerite Higgins (3 septembrie 1920–3 ianuarie 1966), Kate Webb (n. 1943), Giuliana Sgrena, Georgie Anne Gever, Gloria Emerson, Anna Politkovskaia (altă figură tragică, răpusă în octombrie 2006 de un glonț, în apropierea propriului apartament din Moscova), apoi Lara Logan, Christiane Amanpour, Kate Adie, Anne Nivat (n. 1969) ș.a.m.d., lor adăugându-li-se reprezentantele șa-zisului nou val, de la noi, care vin pe urmele primei românce devenită doctor la Sorbona, Alice Voinescu (1885–1961), și pe care nu o dată le-am întâlnit în teatrele de operație, între care, aleatoriu, se rețin: „veterana” Dona Tudor, Monica Szlavik, Alina Grigore, Cristina Dumitrescu, Cristina Liberis (autoarea cărții *Copiii războiului*, 2005), Carmen Gavrilă, de la radio România Actualități, care tocmai ce și-a lansat cartea *Revolta Orientului* (Polirom,

³

http://adevarul.ro/news/societate/ilie-ciurescu-fost-angajat-tvr-brates-propus-chemat-iliescu-televiziune-1_50ad2cb37c42d5a663901e91/index.html.

2013), ele fiind cu nimic mai prejos „veteranilor” Radu Dobrițoiu, Cătălin Gomboș, Doru Dragomir, Sorin Bogdan, Cătălin Radu Tănase și alora mulți, mulți, inclusiv fotografi (Florin Ghioca, de pildă)... Dar, după cum „nu poți spune absolut tot ce știi într-o singură carte”, cu atât mai mult într-un articol, cum ne-a atenționat odată, cândva, ziaristul și scriitorul militar Ion Aramă, tot astfel, în materie de reporteri de front, ni se pare de-a dreptul imposibil să-i cuprindem aici pe toți aceia care, sub o formă sau alta, cu pana sau cu penelul, cu aparatul de fotografiat ori cu camera de luat vederi, au fixat pentru eternitate istoria războaielor lumii. Iar dacă ar fi să mai inserăm două-trei biografii și din plutonul combatanților noului val, în ordine cronologică, de asemenea, ne oprim la Septimiu Roman (n. 1956–2013), recent și fulgerător dispărut dintre noi, autorul cărții *Prin jertfă pentru Europa... Pe urmele armatei române în Campania din Vest* (2005), corespondent în teatrul de operație de la Tallil, Irak, al postului național de radio, vreme de patru luni, în vara anului 2008, pe perioada de misiune a Batalionului de Infanterie din Iași (numit „Lupii Negri”), unde l-am și întâlnit, de altfel, și unde l-am fotografiat și întrebat câte ceva în vederea conturării acestei istorii pe care, iată, nu a mai apucat-o, și de unde el a transmis zilnic, aproape, câte o corespondență la bază, în București. Mai transmisese deja din Kandahar (Afganistan), în 2006, și din Iordania, în 2003. Cu ceva mai multe cărți la activ este Mario Balint (n. 18 iulie 1970, Lugoj, județul Timiș), jurnalist și scriitor, prezent pe fronturile din Iugoslavia (începutul anilor '90), de unde se inspiră pentru volumul *Cronologie amară (180 de zile de război iugoslav)*, urmat de *Primul război al mileniului* (2002), apoi *Kandahar* (2002, album foto), *Target Iraq* (2002), *Invazia* (2003), ulterior fiind trimis special în Irak al SRR (2004), pe lângă unitățile militare românești dislocate în zonă etc.

Din generația lor, totuși, cel mai cunoscut reporter de război român pare să fie Adelin Laurentiu Petrișor (1975, Buzău), licențiat în drept (1997), cu stagiul de pregătire la NATO Bruxelles (2000), bursier al Departamentului de Stat American (2006), reporter știri *Radio 2M+* (1994–1995), reporter știri *Tele 7 abc* (1995–1997), reporter știri *TVR* (1997–1999), reporter special *Antena 1* (din 1999). În perioada martie–septembrie 2002, a fost corespondentul permanent al *TVR* în Israel și Teritoriile Palestiniene, iar între iunie 2008–decembrie 2009, reporter special *Realitatea TV*.



În ultimii ani, a fost corespondent în mai multe zone de conflict: Liban (1996), Albania (1997), Algeria (1998), Operațiunea „Vulpea deșertului” (Irak 1998), Campania NATO din Iugoslavia (1999), Afganistan (2002), Cisiordania și Gaza (2002), Irak (2003, singurul jurnalist român aflat în Bagdad în timpul bombardamentelor, împreună cu operatorul Florin Dobre), Irak (2004, 2005, 2006, 2007 și 2008 a fost, împreună cu US Marines în Fallujah, 1st Cavalry Division Sadir City și 2nd Infantry Division in Ramadi; 10th Mountain Division în Sadir City), Libia (2005, prima întâlnire după ridicarea sancțiunilor a unui oficial român cu colonelul Muammar Gaddafi), Cuba (2006, unde a realizat un documentar despre închisoarea de la Guantanamo), Liban & Israel (2006, Războiul dintre Israel și Hezbollah) ș.a. A transmis de la derularea unor evenimente importante precum: prăbușirea controlată a stației spațiale MIR (2001), scufundarea submarinului nuclear „Kursk” (2000), luarea de ostatici din teatrul moscovit (2002), atentatele din Turcia (2004), atentatele de la Madrid (2004). În primăvara lui 1999, în timpul bombardamentelor din Belgrad, a realizat în exclusivitate un interviu cu Jeliko Raznatovič, alias Arkan, cunoscut terorist sârb. În august 2002, în Ramalah, a realizat un interviu exclusiv cu liderul palestinian Yasser Arafat, care, la acea dată, era blocat în sediul său aflat sub asediul armatei israeliene. În ianuarie 2006, în Israel, a realizat un interviu exclusiv cu Ehud Barak, fost premier israelian și cel mai decorat soldat din Tzahal. În iulie 2006, tot în Israel, a realizat un interviu exclusiv cu Benjamin Netanyahu, fost premier israelian. În februarie 2008, a realizat un interviu cu ayatollahul Mohammad Fadlallah, liderul spiritual al Hezbollah. În vara lui 2009 a realizat un documentar despre portavionul american USS „Ronald Reagan”. Până în 2009, primise 5 premii ale Asociației Profesioniștilor de Televiziune: Premiul pentru corespondențe de război (2000 și 2002), Marele Premiu APTR pentru transmisiunile de la Bagdad (2003), Premiul pentru cel mai bun reportaj („Guantanamo, periferia lumii libere”, 2007) și Premiul pentru documentar politic (2009). Tot în 2003, alături de alți colegi din presă, MAE și CNA l-au declarat „Corespondentul anului”. Experiențele de front ale jurnalistului s-au

materializat și în două cărți: *Correspondent de război* (2007, album de fotografie), respectiv *Războaiele mele* (2010). Nu în ultimul rând, merită reținut aici și Mile Cărpenișan (23 august 1975, Timișoara–22 martie 2010), correspondent al posturilor TV *Antena 1* și *Antena 3*, cunoscut reporter de front afirmat în anii de vârf ai conflictelor din statele exiugoslave, după 2008 – *freelancer*, cu studii superioare de management în Craiova și patru ani curs intensiv de specializare mass-media audiovizual în Lyon (Franța). Vorbea trei limbi străine, fusese luptător de taekwondo, a transmis reportaje din Iugoslavia, din Irak (2003) și din Kosovo (1999, 2004, 2006, 2007), despre revoluția din Belgrad (2000), despre răpirea jurnaliștilor români în Bagdad (2005, singurul jurnalist român prezent în Bagdad la acea dată) ș.a. Dintre realizările sale reținem filmul documentar *Drumul războiului*, în 20 de episoade (1996), documentat în zonele de conflict din Croația și Bosnia-Herțegovina. A semnat mii de materiale (știri și reportaje) într-un deceniu de carieră jurnalistică. A murit pe patul de spital, în plină tinerețe, din cauza unei septicemii. Post-mortem a fost înaintat la gradul de sublocotenent al armatei române.

În concluzie, o armată puternică, fie că a fost vorba despre cea a Marii Britanii, a SUA de ieri și de azi, a Germaniei naziste ori a Rusiei sovietice, a avut întotdeauna corespondenți de război pe măsură. Excepțiile, desigur, confirmă regula, poate chiar cazul României, ai cărei reporteri de front, reiterăm ideea, au fost și rămân, în ciuda ignorării lor de lumea bună a jurnalismului de război universal, în compania de top a breslei, altfel spus, actorii uneia dintre cele mai riscante și compromițătoare meserii, una cu atât mai mult specială, cu cât se practică într-un anume context politic unde, un singur cuvânt, gest, ori virgulă pot fi interpretate în favoarea sau defavoarea uneia dintre părți – amănunte care nu o dată i-au adus pe banca acuzaților pe ziariști, câțiva alegându-se cu ani grei de temniță, dacă nu cu un glonț în cap. Tocmai de aceea este perfect explicabil de ce, în anume momente ale carierei lor, nu puțini au mimat, doar, meseria de jurnalist de război, determinându-l pe un Curzio Malaparte să comenteze ironic, și pe bună dreptate, că, pentru a nu se compromite, unii dintre ei, ulterior deveniți profesioniști „de cea mai bună speță”, „nu făceau altceva decât să parafrazeze, în articolele lor, comunicatele birourilor de propagandă germane și italiene; aceasta, când nu ridicau în slăvi victoriile lui Hitler”. Uitând, poate, că așa cum ei consemnează viața lumii, lumea, pe undeva, consemnează viața lor.

THE ROMANIANS AND THE FRONT BATTALIONS CORRESPONDENTS (Some biographies)

After a welcome statement of the reasons which led him to approach the subject, namely the sad fact that journalists / correspondents Romanian war are unknown , the author launched the popularization of these unsung heroes , the main argument being patriotic work left descendants .

Finally the author concludes that a strong military, whether it was about the UK, the U.S. yesterday and today, Nazi Germany or Soviet Russia has always had as war correspondents. Exceptions, of course, prove the rule, even for Romania, whose reporter's frontline reiterated, were and remain, despite their ignorance of the world best universal war journalism, the company's top choice. In other words, the actors of one of the most risky and compromising trades, one of the more special, as the practice in some political context where one word, gesture, or comma can be interpreted for or against either party - details which once brought dock journalists, with some choosing the hard years of prison, if not with a bullet in the head.

Preliminarii

În orice țară care își respectă propriul popor, armata este o instituție fundamentală a statului. Indiferent de mărimea sa, armata joacă un rol foarte important în mentalul colectiv, fiind un reper reprezentativ de valoare morală și un simbol, la vedere prin uniformă, al identității naționale. Uniforma militară îl acoperă simbolic și identitar pe individul care o poartă, și prin el întreaga armată, cu responsabilitatea apărării independenței și suveranității naționale. Dincolo de această fațadă se presupune a se regăsi, fără niciun fel de dubiu, pregătirea, instrucția, înzestrarea, dotările. Cu alte cuvinte banii proveniți din taxe și impozite investiți de cetățeni în securitatea lor identitară. În societățile dictatoriale, în care o singură persoană sau un grup foarte restrâns își arogă dreptul de a gestiona toate treburile statului, fără să fie consultat cetățeanul și fără a-i da socoteală, armata rămâne o instituție închisă, dominată de secrete excesive. Ca urmare, nu i se impune un statut de transparență prin care să arate ce face și cât cheltuie pentru aceasta. Este suficientă doar propaganda prin care să i se afirme importanța și rolul. Mass-media, oricât ar dori să afle și alte informații, eventual erorile și abuzurile, nu o poate face, ea mărgininu-se doar la imagini idealizate, sobre și de paradă. O altă atitudine ar fi considerată dăunătoare, defăimătoare sau chiar o trădare. Acest gen de autism mediatic a facilitat de-a lungul istoriei moderne loviturile de stat militare și instalarea la putere a juntelor militare, în locul forțelor politice, cum este firesc.

Tragediile umanitare și politice generate de cel de-al Doilea Război Mondial ne-au învățat, cu prea multă vărsare de sânge și distrugere din păcate, unde duce militarismul și anularea democrației. Chiar și după atâția ani, este greu de înțeles cum o societate care a dat omenirii atâtea valori culturale, istoriei atâtea personalități în toate domeniile, a putut fi manipulată astfel încât să cadă legată la ochi în capcana xenofobismului extrem și al agresiunii expansioniste. Ar trebui să ne gândim mai mult la aceasta când se consideră că mass-media că ar reprezenta o amenințare la adresa securității naționale. Desigur mass-media prin natura sa este incomodă, dar prin ea, în măsura în care își respectă deontologia, opinia publică reușește să aducă corecțiile necesare pentru bolile ce afectează democrația, atât ca sistem cât și ca manifestare subiectivă.

Dictatura este un monolog cu aplauze impuse, pe care plătorii de bilet se prefac că îl savurează spre binele lor, un bine gândit însă, de alții. Este suficient să privim spre Coreea de Nord ca să ne dăm seama că afirmația de mai sus este adevărată. Lipsa de dialog duce la surzenie, la orbire – o izolare prin care personalitatea umană este redusă la o simplă piesă într-un angrenaj. Este expresia clară a lipsei de comunicare.

Democrația presupune pluritatea și dialog, comunicare reală și benefică între partenerii contractului social, semnat de părți prin votul electoral. Omul ca valoare socială supremă, rămâne important și după momentul alegerii. El are drept de control, chiar dacă nu are mijloace directe de intervenție, dar o face prin mass-media, care se consideră câinele de pază al democrației. Ea asigură dialogul neformalizat și circulația opiniilor.

În Declarația drepturilor omului se prevede că „libera circulație a gândurilor și opiniilor este unul dintre drepturile cele mai prețioase ale omului”. Mass-media este, în societatea democratică, purtătorul acestei valori. Respectarea acestui drept a făcut să apară deontologia de presă și o politică de transparență din partea instituțiilor și persoanelor publice în relația cu mass-media. Instituția militară, care face parte din structura socială în general, și este componentă a guvernului, având un statut special, a ieșit din izolarea sa tradițională, creată de secretul excesiv. Ca instituție a statului a intrat în circuitul informațional public.

Transparența practică în baza unor legi și reglementări stricte, este de natură să asigure opiniei publice o informare corectă despre organismul militar, cu limitările firești, impuse de necesitatea neafectării misiunilor de luptă. Sunt limitări proprii, dar și limitări impuse de statutul de partener într-o alianță internațională cum este NATO, cu misiuni strategice euro-atlantice foarte importante și potențial, în orice zonă a lumii. Relația armatei române cu presa a evoluat în timp, pe măsură ce societatea românească, în general, s-a transformat într-un sens sau altul. De pildă, tradiționalismul militar în materie de comunicare cu societatea civilă, prin intermediul presei, din perioada interbelică a continuat și după încheierea războiului. Sensul acestei comunicări a fost unidirecțional, venind numai dinspre organismul militar și întotdeauna oficializat. Oricât interes ar fi manifestat presa pentru problematica militară, dincolo de clișeele și formulele oficial regulamentare, nu avea nicio șansă să pătrundă în interiorul cazarmilor.

În timpul războiului rece, secretomania a atins cote maxime, ceea ce a dus în unele cazuri la situații ridicole. Totul era mascat, de la numărul armei din dotarea soldatului până la numele comandantului și amplasarea unității. Garnizoanele închise nu puteau fi dezvăluite în presă sau alte informații publice. Nici măcar în presa militară scrisă, care ar fi avut un circuit relativ restrâns.

Astfel, despre unitățile militare din Caracal puteai afla ceva, ca activitate de instrucție și realizări cotidiene, numai dacă tu, ca cititor sau privitor la emisiunile militare de televiziune, știai numele

comandanților sau îi recunoșteai în imagine. Formal, pentru opinia publică, în acest oraș nu existau armată și închisoare militară, deși populația știa foarte bine acest lucru. Ba mai mult, din trenurile ce treceau pe ruta București-Craiova-Timișoara (deci și cele în care călătoreau turiști străini) se vedeau blindatele din cazarmă și personalul militar mișunând printre ele.

Erau reguli impuse și de blocul militar de la Varșovia, pentru a masca forțele și capacitatea de acțiune, când se discuta despre echilibre de acest fel, la nivel global. Fiecare actor al războiului rece se străduia să-și inducă în eroare adversarul. Și totuși, chiar și fără presă și fără declarații oficiale clare, lucrurile se cunoșteau destul de bine. De exemplu, revista „Military Balance” a apreciat numărul de tancuri deținute de armata română cu o diferență de doar cinci bucăți. Informația, apărută cu doar doi-trei ani înainte de revoluția din decembrie, a generat emoții mari la nivelul conducerii și o „criză profesională” în rândul serviciilor de contrainformații.

Invazia din Cehoslovacia din 1968 a fost un semnal dur pentru toate țările aflate în sfera de influență sovietică, privind vulnerabilitatea de securitate și suveranitate a fiecăruia dintre ele. România prin atitudinea sa de neparticipare la invazie și de criticare și respingere a acestei acțiuni a Tratatului de la Varșovia, a fost nevoită să-și ia pe cont propriu măsurile de protecție. Ideea de război de apărare total, în care întreaga populație se ridică la luptă împotriva invadatorului a fost cea mai importantă dintre ele. Ea trebuia susținută și explicată. Așa a apărut presa militară audio-vizuală. Menirea ei era de a stimula mentalul colectiv în asumarea generală și directă a responsabilității apărării țării, prin apărarea localităților, a fabricilor și instituțiilor publice. Armata era prezentată ca pregătindu-se intens pentru apărare, o apărare strict între granițele țării, dar și ca instructor avizat al tuturor categoriilor de populație implicate în apărarea națională.

Presa militară ofensivă și cu deschidere la publicul larg prin emisiunile săptămânale de televiziune și radio, realizate de militari de carieră transformați în ziariști, a întreținut cu eficiență încrederea populației în armată, în politica de apărare națională și a potențat moral voința oamenilor, în special muncitorimea și funcționăria, de a se implica, la nevoie, în acțiunile de luptă.

Desigur, totul era puternic impregnat ideologic, mergându-se până la ideea năstrușnică potrivit căreia patriotismul socialist este superior patriotismului în general, deoarece presupune, printre toate celelalte, apărarea averii colective. Ca urmare, presa civilă, dominată și ea de ideologic, nu era interesată de armată și de apărare decât din punct de vedere al susținerii ideologiei de partid. Și, ca să nu aibă niciun fel de problemă, articolele care apăreau cu ocazia sărbătorilor naționale, erau, o înșiruire de clișee, lozinci și citate – în articole semnate de militari. Putea să ardă o cazarmă, să cadă MIG-urile, să se împuște soldații în poligoane, absolut orice catastrofă s-ar fi întâmplat, nimic n-ar fi existat pentru presă. Acestea erau afaceri interne ale armatei, strict secrete, despre care nu se comenta, nu se scria, nu se afirma sau nega, dar folcloric, în câteva zile, ele ajungeau la urechile oamenilor. Din păcate, viețile pierdute și pagubele produse nu erau considerate importante pentru opinia publică, ba chiar dăunătoare, deoarece ar fi făcut fisuri în încrederea pe care populația trebuia să o aibă în capacitatea partidului de conducător ideal. În acest model de dialog public în care doar o parte comunică și cealaltă nu întreabă, duce în cele din urmă la erodarea încrederii în comunicator și scade interesul pentru subiectele aflate în discuție. Acest lucru se va observa cu acuitate în primii ani de după revoluție.

Dificultățile tranziției

Imediat după fuga președintelui Nicolae Ceaușescu, presa românească devine liberă. Într-o primă fază organul central de presă al partidului devine Scânteia Liberă, revista lui Eugen Barbu se transformă în Săptămâna Liberă. Doar presa militară, în toate componentele ei, respectându-și nișa de acțiune, nu-și poate permite adausuri de... libertate.

Se scria mult cu patimă și vehemența virulentă a celui care se simte vinovat de trecutul său aservit până la obediență puterii politice. Armata fiind personaj principal pe scena istoriei cotidiene, prin acțiunile ei, prin revoltele non violente ce au loc în unele unități, prin apariția fenomenului CADA, prin rolul dificil de unică instituție de stat stabilă în haosul produs de dezintegrarea autorității comuniste, devine subiect de presă predilect. Este în transmisie directă în Piața Palatului, în protestele publice ale unor militari nemulțumiți (lucru nemaîntâlnit de la revoluția bolșevică din 1917), în centrul orașului Tg. Mureș, cu ocazia conflictului interetnic din martie 1990. Cu aceasta însă, luna de miere a armatei cu presa civilă se cam termină. Presa începe să-i caute vinovățiile, mai ales în revoluție, fie din proprie inițiativă, fie din interese manipulatorii ce necesită explicații și argumentări mai complexe. Instituția militară este complet nepregătită pentru această situație. Emisiunile proprii de televiziune și de radio nu pot face față. Ele sunt acuzate de partizanat, de interese de castă, și mai ales de intenția e a mușamaliza presupusele crime și acțiuni reprobabile ale militarilor în timpul evenimentelor din 1989. Este ignorat complet contextul conflictual și confuzia generală în care armata, ca instituție a statului, fie el și comunist, a fost pusă să acționeze. Se ignora cu bună știință obligativitatea legală a supunerii ierarhice și faptul că președintele, în calitate de comandant suprem, putea da ordine armatei. Presa condamna și învinuia o instituție în care stagiul militar obligatoriu strângea prin lege toți tinerii apți să facă armata. Familiile aflate acasă aflau din presa cumpărată cu o sete de informare

explicabilă, că instituția ca sistem și prin componenta ei profesionistă (ofițeri, subofițeri) este iresponsabilă și potențial capabilă de crime.

Toate atacurile, mai dure sau mai argumentate, mai pertinente sau mai fabuliste, în funcție de publicație și de interese, se coagulau într-o lovitură puternică la adresa credibilității armatei. Iar armata, ca instituție încorsetată încă de mentalitatea tradițională și secretomania moștenită, era total nepregătită pentru ripostă, pentru comunicare socială corectă și decentă care să atenueze corodarea imaginii sale.

Cu toate acestea, sondajele de opinie au scos mereu în evidență că armata și biserica se bucurau de o încredere foarte mare din partea populației. Un procent ce oscilează în jurul lui 70% încredere, pare total nefiresc pentru o societate democratică, în care parlamentul și justiția ar trebui să ocupe primele locuri.

Explicațiile sunt simple. Pe de o parte este meritul armatei că și-a păstrat stabilitatea și-a impus echidistanța politică, continuând să-și facă datoria în pofida subfinanțării și a dificultăților prin care a trecut, și suportând cu stoicism reformele structurale și reducerile drastice de personal și armamente, înțelegându-se că acest lucru se petrece spre binele general al României.

Armata și-a manifestat public dorința și voința de modernizare și apropiere de structurile NATO, recurgând la formulele adiacente de testare oferite prin parteneriatele pentru pace și misiunile de menținere a păcii. Evident, presa nu a rămas indiferentă, deși de multe ori și-a exprimat îndoiala, în condițiile în care încrederea în noua clasă politică era scăzută și se știa că integrarea în NATO ține de armată, doar din punct de vedere tehnic, restul este decizie și voință politică națională și a țărilor ce decideau dacă ne acceptă sau nu în alianță.

Poate că și acesta este un motiv serios ce a potențat încrederea în armată. Dar cu siguranță a mai fost și altceva. Pe de o parte o tradiție îndelungată de încredere în armată, sintetizată într-o zicere populară - „armata te-a făcut om, poți să te însori” și pe amintirea unui eroism probat în conflicte armate pentru independență, pentru unire (chiar dacă indirect) pentru eliberare, chiar dacă s-a produs când într-o alianță, când într-o alta.

Pe de altă parte o populație manipulată câteva decenii prin presa comunistă, a învățat să se dedubleze și să aibă rezervele ei față de o mass-media convertită, dar intuită ca incomplet vindecată.

Chiar și acum, când un număr relativ mare de generali cu funcții înalte și colonei, inclusiv un ministru al apărării, au fost condamnați de justiție pentru corupție, armata ocupă primul loc în topul încrederii. Acest lucru înseamnă că populația face distincția între sistem, care rămâne ideal în mentalul colectiv, și unele persoane care-l populează, incapabile să respecte valorile militare ce țin sistemul încheat, dar care sunt eliminate din sistem prin forța proprie a sistemului.

Modernizarea relației cu mass-media

Paradoxal, transparența unei instituții publice în România, realizată prin mass-media, este concepută și instituționalizată de Armata română, un organism eminent conservator ca toate armatele din lume, obsedat de puterea secretului și alergic la curiozitatea ziariștilor.

Totul a început de la un secretar de stat din Ministerul Apărării Naționale obsedat și el de modernizarea armatei și de integrarea ei în structurile militare NATO. Este vorba de generalul Lucian Culda, sociolog ca profesie adiacentă celei militare, care a înțeles într-o documentare la Pentagon și prin bazele armatei americane, că pentru a se integra în Alianță, armata noastră trebuie să semene structural și ca funcțiune socială cu cele care compun alianța și care respectă formulele democratice de conviețuire.

Astfel, la 1 octombrie 1991, după ultima mineriadă în București, soldată cu demisia premierului, a fost înființată o secție de informare și relații publice, în subordinea directă a ministrului apărării, încă militar, pe vremea aceea. A fost încadrată cu sociologi, ziariști, istorici, militari și cu alții care au manifestat interes pentru domeniu. Evident nu era niciun expert în comunicare printre ei, dar prin efort propriu, folosind documentare și manuale NATO, și prin cursuri de scurtă durată susținute de ofițeri de relații publice din bazele americane din Germania, au reușit să se specializeze.

Dificultatea principală a acestei structuri de informare publică și relații cu presa, nu era deprinderea modului de lucru, respectând principiile clasice ce stau la baza afacerilor publice și adoptându-le la mentalitatea și specificul național, ci convingerea șefilor structurilor militare să furnizeze informații. Prin radiografierea pentru prima dată în istoria armatei a opiniilor exprimate în mass-media, s-a conturat imaginea de fapt pe care o avea armata în ochii ziariștilor, care se străduiau, ca formatori de opinie, să o „impună” publicului. Imaginea nu era convingătoare, mai ales că presa se străduia să prezinte ofițerimea incapabilă să își schimbe mentalitatea comunistă.

Concluziile nu erau prea încurajatoare și puterea de acțiune a noii structuri limitată. Militarii din funcțiile de conducere, cei din statele majore aveau o atitudine rezervată, considerând secția, fie o rămășiță a vechiului consiliu politic superior, reciclată, fie o formulă de serviciu secret cu intenții dubioase, aservită unor publicații ori interese străine. În orice caz, principala problemă era construirea propriei imagini și convingerea ofițerilor de utilitatea comunicării cu mass-media, și prin ea cu populația țării. Practic nu se puteau face relații publice în exteriorul armatei decât în măsură nesemnificativă, în condiții în care

începuseră să apară negări, inclusiv referitoare la istoria militară românească, pe fondul intensificării ațățărilor interetnice și tensionarea relațiilor sociale în Ardeal.

În aceste condiții, direcția de acțiune era îndreptată spre interior, prin analize pertinente privind transparența, rolul ei în societatea democratică, condiționările impuse de NATO – printre care foarte importante și mai la îndemână – ministru al apărării civil, transparență și relații publice – ca vectori de încredere într-o structură militară democratică. Dar au fost și analize privind rolul mass-mediei în războiul modern, despre informatizarea conflictului din Golf sau folosirea credibilității mass-media pentru motivarea unor acțiuni militare, rolul mass-mediei în conflictele interetnice și cele sociale interne, tangența informării publice cu acțiunile psihologice etc.

Concomitent, au fost scrise de lucrătorii din această structură zeci de articole sub pseudonim, pentru presa centrală și îndeosebi pentru cea locală, pentru detensionarea unor stări de lucruri și anularea unor provocări ce puteau duce la deteriorarea relațiilor interetnice și prin efectul de domino puteau afecta siguranța națională în general. Multe erau replici pertinente și decente la atacurile din presă la adresa armatei. S-a recurs la anonim pentru credibilitate și s-a procedat așa pentru că mass-media începuse să considere patriotismul, pericolul dezmembrării statale, separatismul etnic, reminiscențe ale comunismului întreținute pro domo de armată și alte instituții din sistemul de apărare. Forțarea spargerii secretului militar a adus lucrătorilor și sancțiuni pecuniare din partea Statului Major General, cum a fost în cazul publicării unei hărți cu corpurile de armată și aria lor de responsabilitate. Banii s-au plătit, dar odată publicate, datele nu au mai putut fi ascunse după secret. Acesta este unul dintre exemple.

La 1 noiembrie 1993 intră în vigoare noua structură a armatei prin care se creau condiții de instalare a unui ministru civil în fruntea armatei. În noile state de organizare, secția de relații publice a devenit direcție cu statut și atribuții clare, subordonată formal unui secretar de stat civil, dar de facto lucrând direct cu ministrul apărării și cu șeful Statului Major General. Prin autoritatea ministrului civil, ce nu era nici el scutit de opoziție din partea militarilor privind transparența, realitatea realizărilor unei relații viabile a armatei cu mass-media a început să se impună. Au apărut conferințele de presă ale ministrului, periodic sau cu ocazia unor mari evenimente militare, relații diplomatice etc., s-a instituit funcția de purtător de cuvânt al ministrului, regulile de lucru cu presa și conferințele de presă săptămânale.

La patru ani de la revoluție, armata comunică oficial și profesionist cu mass-media, aducând la cunoștința opiniei publice acțiunile, intențiile, perspectivele, pregătirea trupelor și a corpurilor de cadre militare pentru integrarea în NATO, concomitent cu menținerea capacității de reacție pentru apărarea țării. Se vorbește deschis despre obstacole, insuficiența finanțării, despre dotările depășite și despre mentalități. Presa militară a intrat în coordonarea acestei Direcții pentru a se realiza unitatea de comunicare pe principiul vocii unice, care trebuia să fie auzită de opinia publică.

Se știe că ceea ce vedem noi când ne uităm în oglindă nu corespunde întrutotul cu ceea ce regăsești în ochii care ne privesc. Adică, radiografierea frustră a articolelor de presă, emisiunilor de televiziune și radio, indiferent de emitent, și de faptul că sunt naționale sau externe, și mai ales analizele de imagine periodice și oportune au ajutat conducerea armatei în a-și corecta atitudinile, în a-și relaxa comunicarea publică și în cele din urmă la reducerea secretului militar la ceea ce este strict necesar.

Se cunoaște îndeobște puțin ce a însemnat comunicarea armatei cu presa militară străină în schimbarea prejudecăților despre România, formate pe timpul existenței cortinei de fier. Informarea corectă a opiniei publice din țările NATO – civile și militare-despre armată și evoluția ei în istorie, despre acțiunile ei și contribuția la conflagrațiile mondiale, despre rolul ei în revoluție, dar și despre istorie și religie, minorități și conviețuire, despre cultură și mentalități etc. era necesară pentru a convinge celelalte națiuni să ne accepte în Alianță.

A fost nevoie să fie scrise și traduse în engleză, franceză și germană – ca să se evite distorsiunile și să fie accesibile, sute de pagini de materiale, folosindu-se o dotare precară, de multe ori doar xeroxul, foarfeca și aracetul pentru a lipi ilustrații, în condițiile în care instituțiile civile ce ar fi trebuit să asigure aceste materiale nu le aveau, iar cele de pe vremea lui Ceaușescu nu puteau fi folosite. Cu certitudine însă, prin modul de comunicare, de lucru și acțiune, structura de relații publice ca atare, a ajuns în scurt timp să fie un model național. În 1996, când noul Guvern a început să trateze cu seriozitate relația instituțiilor publice cu mass-media, și asigurarea transparenței ca principiu al vieții democratice, Direcția de Informare și Relații Publice din armată avea vechime și experiență de luat în seamă. Știa deja să-și gestioneze, eficient și cu pierderi de imagine minime, evenimentele cele mai neplăcute – tragedii, accidente, cazuri de corupție etc.

Derapaje

Vorbind de relația armată – mass-media, dezvoltată pe criterii moderne, odată cu pregătirea structurilor militare pentru integrarea în NATO, și apoi ca parte integrantă a Alianței, ar fi incorect să fie relevată doar latura pozitivă. De-a lungul timpului au existat și derapaje de la criterii și de la deontologia relațiilor publice, cauzate de motive mai mult sau mai puțin obiective. Acest lucru s-a putut observa în timpul guvernării țării pe perioadă de criză economico-financiară, între anii 2009-2012. Măsurile de austeritate economică impuse cetățenilor țării, prin varii procedee și metode, acoperite, firește, de legi, au generat

nemulțumiri în masă și reacții adverse directe. În această situație, comunicarea publică a tuturor structurilor guvernamentale a fost fie inexistentă, fie pervertită în propagandă fără acoperire în realitate, ceea ce a făcut să se ivească o crevasă periculoasă, cel puțin din punct de vedere democratic și moral, între puterea politico-administrativă și populația țării. Ministerul Apărării Naționale nu a făcut excepție, deși structura lui de informare și relații publice se pretindea a fi ultraperformantă și cu o experiență profesională demnă de luat în seamă.

Măsura de recalculare a pensiilor militare și de renunțare la categoria socială – militar în rezervă și în retragere, după modul bâlbâit în care s-a derulat, ajustându-se de mai multe ori și pe lângă principiile de drept ce guvernează actul legislativ, a indus în opinia publică ideea că este absolut subiectivă și oportunistă, deoarece pornea de la o declarație oficială, puțin documentată, că pensiile militarilor sunt „nesimțite și nemeritate”, obținute prin artificii dubioase și imorale. Structura militară de informare publică a avut o atitudine total neadecvată. Ori a tăcut mult timp, dând impresia că ministerul acceptă tacit abandonarea militarilor în rezervă și, prin ricoșeu, degradarea valorilor militare tradiționale. Înțelegem că nu se putea comunica agresiv și nici nu era cazul să se intre în polemică cu primul-ministru și guvernul, dar o informare onestă și neutră despre situația reală a pensiilor militare se putea face, chiar dacă unii politicieni s-ar fi simțit jenați. De asemenea, difuzarea unor informații inexacte sau care generalizau situații particulare, a fost de natură să decredibilizeze relația armată – mass media-opinia publică. Mai mult, a contribuit la conturarea convingerii că organismul militar își abandonează foștii angajați, renunțându-se la o tradiție instituită de principele Alexandru Ioan Cuza, pe care nici comuniștii nu au îndrăznit să o încalce. Ministerul a fost acuzat că acceptă cu ușurință renunțarea tacită la armata de rezervă, ceea ce echivalează cu o atingere gravă a siguranței naționale. Urmare a fost că masa de pensionari militari s-a solidarizat într-un sindicat care a organizat numeroase demonstrații de stradă împotriva puterii politico-administrative. Chiar dacă prin numeroase artificii, în cele din urmă pensiile militare au crescut pentru un procent majoritar dintre pensionari, imaginea Ministerului Apărării Naționale, a primului-ministru și a președintelui în calitate de comandant suprem au ieșit foarte șifonate. Oricât de multe argumente s-au adus după aceea, reale de altfel, că majoritatea pensiilor au crescut, imaginea ministrului apărării, a șefului Direcției Financiar Contabile – care a gestionat recalcularea, nu a mai putut fi îndreptată.

În tot acest joc al comunicării, mass-media scrisă și audiovizuală au reacționat în funcție de afinitățile politice. Cea loială puterii a atacat dur, cu argumente subiective și contrafaceri pe militarii pensionari care au îndrăznit să aibă pensii nesimțite și „nerușinarea condamabilă” de a-și revendica dreptatea și a-și apăra credințele și valorile militare, sub imperiul cărora au trăit toată viața. Cealaltă grupare i-a sprijinit și a pledat pentru neafectarea principiilor ce guvernează lumea militară, atacând subiectivismul deciziei politice și imoralitatea jignirilor aduse oficial unor categorii sociale.

Un alt derapaj în comunicare a fost ținerea în secret a avansărilor onorifice, acordate ca recompensă politică unor civili fără legătură cu armata. Tocmai ținerea la secret a avansărilor, care nu au nimic secret, au indus în opinia publică ideea de șpăgăreală politică dubioasă cu valorile militare, practică de conducerea Ministerului Apărării Naționale. Informarea publică nu a făcut nimic pentru a preveni acest lucru – lăsând cu inconștiență să se înțeleagă că gradele militare nu mai țin de profesionalismul militar, ci de fidelitatea politică, ceea ce este periculos pentru neutralitatea constituțională a armatei.

Este de menționat că, asupra presei militare s-a aplicat o cenzură echivalentă cu cea de dinainte de Revoluție, „Observatorul militar” transformându-se în bună parte, într-o presă de obediență jenantă față de ministrul apărării naționale. Măsurile reprobabile la care ne-am referit mai sus au fost prezentate ca soluții ideale pentru care s-a cerut unor militari să publice scrisori de mulțumire, recunoștință și fidelitate adresate ministrului. Toate s-au făcut sub autoritatea structurii de relații publice care a abandonat principiile deontologice ale comunicării. Astfel de lucruri nu se întâmplă într-o instituție publică dintr-o țară democratică.

Există însă și niște cauze reale care au facilitat această stare de lucruri jenantă: lipsa demisiei din funcție pe motive moral profesionale și a curajului de a recurge la ea, din partea responsabililor de relații și informare publică; avansarea în grad pentru motive de loialitate politică, ceea ce este degradant pentru ambele părți implicate în relație; fragmentarea structurii centrale de informare și relații publice și ruperea în acest fel, a puterii de decizie și acțiune. Este greu de înțeles de ce este nevoie de o structură tip birou la nivelul ministrului și concomitent de o direcție de specialitate, tot la dispoziția ministrului, dar printr-un secretar de stat, din moment ce ambele își arogă pretenția de a gestiona același gen de situații la nivelul întregii armate. Cu toate acestea, sondajele de opinie din primul trimestru al anului 2013, plasează armata pe primul loc în topul de încredere în instituțiile de stat. Pentru prima dată armata este pe primul loc și biserica pe locul doi, la o diferență de circa 10 procente. La prima vedere situația pare paradoxală. Totuși sunt niște cauze reale care o explică. Pe de o parte există o remanență destul de mare de încredere, în mod tradițional, într-o instituție simbol a statului, care, indiferent de condiții își îndeplinește sarcinile și misiunile cu seriozitate și discreție. Pe de altă parte informațiile difuzate despre aprecierile partenerilor de alianță față de militarii dislocați în teatrele de operații din Afganistan, marcate din când în când cu morți și răniți,

alimentează cu multă autoritate această încredere. De asemenea, militarii în rezervă care au avut opinii și păreri în mass-media, au făcut distincția netă între sistem și personajele discutabile care nu au o atitudine și acțiune adecvate. Acestea au insistat pe nevoia de a conserva ceea ce dă forță organismului militar, și mai ales pe motivările care dau coerență și putere de acțiune unei structuri fundamentale a statului, investită de facto cu responsabilități patriotice ce ating sacralitatea. În pofida propagandei oficiale, opinia publică nu a putut fi manipulată, ea înțelegând foarte bine să despartă latura militară echidistantă politic și loială statului de drept, de decidența politică mai mult sau mai puțin subiectivă și ideologic partizană.

Concluzii

Comunicarea armatei cu cetățeanul care o finanțează este necesară și obligatorie în statul de drept și o condiție *sine qua non* de funcționare într-o alianță cu misiuni strategice la nivel global, cum este N.A.T.O.

Armata română și-a însușit principiile transparenței cu restricțiile impuse de specificul instituției, acceptând dreptul democratic al cetățeanului de a fi informat.

Modernizarea structurilor armatei, a înzestrării și dotărilor, a modului de acțiune în calitate de aliat, a indus și dezvoltarea unor structuri de informare și relații publice care și-au dovedit eficiența și profesionalismul, de-a lungul anilor, aplicând aceleași tehnici și metode de comunicare ca și cele ce guvernează Alianța.

Derapajele de comunicare semnalate în câteva situații concrete, dar de foarte mare impact în opinia publică și cu efecte indirecte în plan politic, sunt cauzate de subiectivismul unor lucrători și de neacceptarea sau ignorarea principiilor ce stau la baza comunicării, de către liderii politici din fruntea ministerului.

Relația cu presa, făcută profesional, este o garanție a păstrării sănătății organismului militar, deoarece informațiile publice din afara cazărmii tind să traseze o imagine neidealizată. Cu discernământ și răbdare se poate face o separare benefică între informarea corectă negativă și cea subiectivă, nedocumentată sau rău intenționată, astfel încât decidentului să i se ofere imaginea dinspre afară asupra instituției, care stă la baza constituirii și menținerii încrederii publice.

O relație deschisă și corectă și continuă cu mass-media dă cetățeanului încrederea că militarii acționează conform legilor și Constituției, nefiind tentați de puterea politică și de autoritarismul militarist.

ARMY AND MASS MEDIA

In a democratic State of law, the transparency of public institutions is mandatory, which is a guarantee of confidence between the social partners – citizen - a political-administrative power.

The Army does not make exception to this rule. The existence of a civilian Minister and public relations structures that keep in touch and guarantees the correctness of information, forms two ways to exert civilian control over the army. The Romanian army was the first public institution in Romania who understood that transparency and public relations are the conditions required for democracy and integration/action in NATO military structures. It has developed specialized structures for communication with the media at all levels of the military hierarchy intended to inform and keep to an acceptable level the image and credibility of the army. Military public relations experience and professionalism as structure, organization and action, have made the Direction of Information and Public Relations of the Ministry a model that have also inspired other public institutions.

In recent years, the involvement of politics in the professional ethics of public relations, though conceptually and theoretically prohibited, has led to drifts in public communication and also to the transformation of military media into obedient propaganda. The loss in communication credibility had a very quick effect, but it only affected the institution of public relations, the spokes persons and the Defense Minister, whilst the army in its whole has preserved its high level share of trust. The last opinion poll places the army first in reliability rankings.

Communication, transparency and public relations, remain the main vectors of maintaining the confidence and the positive image of the institution. The media crisis must be accepted as learned lessons. The public institution must accept that the media basically does not have the dubious intentions, and that helps, if its products are well interpreted, to maintain the health of the Organization (public institution).

Generally, corruption virus finds itself abeyance within power, but it is up to the political actor's moral power solely whether it gets sick or not. Press plays a therapeutic role and it shouldn't be ignored or converted into an enemy, without the risk of always losing.

PROBLEME ALE INSTITUȚIILOR MILITARE OGLINDITE ÎN MASS-MEDIA DIN JUDEȚUL COVASNA

Dr. IOAN LĂCĂTUȘU

Covasna și Harghita sunt singurele județe din România în care minoritatea națională maghiară este numeric majoritară.¹ În înțelegerea modului de formare a acestei concentrări de populație de etnie maghiară trebuie avute în vedere așezarea și condițiile geografice ale teritoriului din sud-estul Transilvaniei, precum și contextul istoric din perioada de după stabilirea secuilor în fața pasurilor carpatice (sec. XII-XIII)².

După evenimentele din decembrie 1989, odată cu dezvoltarea sistemului democratic din România, minoritățile naționale, iar datorită ponderii demografice, în primul rând minoritatea maghiară, au asigurate, peste standardele europene, drepturile la învățământ, cultură și confesiune în limba maternă, drepturi care le garantează prezervarea și afirmarea identității etnice. Cercetările sociologice realizate în localitățile județelor Covasna și Harghita au pus în evidență existența unui model de conviețuire interetnică piramidal: la bază, marea majoritate a cetățenilor, indiferent de etnia acestora, conviețuiesc pașnic, în bună înțelegere, iar la vârf, majoritatea liderilor populației maghiare, deopotrivă cei „moderați”, dar și cei „radicali” promovează deziderate separatiste, de obținere a autonomiei teritoriale pe baze etnice a așa zisului „Ținut secuiesc”³.

Pornind de la oportunitatea oferită de Centrul European de Studii Covasna-Harghita, care pe site-ul Forumului Civic al Românilor din Covasna și Harghita, în buletine bilunare, prezintă revista presei în limbile română și maghiară, în principal din cele două județe din centrul României, și de accesul la baza de date cu utilizator multiplu al Centrului menționat, am selectat și sintetizat informațiile referitoare la unele probleme ale instituțiilor militare oglindite în mass-media, în principal din județul Covasna, dar și din județul vecin Harghita⁴.

În climatul de libertate de după decembrie 1989, și în județele Covasna și Harghita, asistăm la o „explozie” a numărului de publicații cotidiene, culturale, științifice, școlare etc., în limba română și în limba maghiară. Din analiza conținutului acestora rezultă că, în cazul publicațiilor în limba română din zonă, cenzura politică, de dinainte de 1989, a fost înlocuită de cenzura economică, iar la publicațiile maghiare, aceeași cenzură a fost înlocuită de cea etnică. Există o diferență foarte mare, în ceea ce privește asigurarea finanțării; în timp ce publicațiile maghiare beneficiază din plin de o consistentă susținere financiară, în calitatea lor de publicații ale unei minorități naționale, majoritatea celor românești din zonă, nu au putut rezista rigorilor economiei de piață. În timp ce publicațiile maghiare au o puternică coloratură identitară, cele românești, cu câteva excepții, din nevoia de a păstra relații cordiale cu agenții de publicitate și, în speranța atragerii unei părți din publicul cititor de limbă maghiară, evită abordarea frontală a subiectelor care vizează păstrarea și afirmarea identității românești, în acest areal din centrul României. În principalele publicații cotidiene și săptămânale în limba română, din cele două județe, probleme ale instituțiilor militare sunt abordate, în contextul evoluției societății românești postdecembriste, dar și cu aspectele specifice din zonă, în istorie și contemporaneitate, dintre care menționăm: desfășurarea luptelor din primul și al Doilea Război Mondial, pe teritoriul județelor Covasna și Harghita, în zona Carpații Răsăriteni, activitatea unităților militare dislocate în zonă și relațiile acestora cu comunitățile locale, consecințele dramatice ale Dictatului de la Viena asupra populației românești, personalități și evenimente militare, participarea militarilor la viața economică, socială, culturală și civică locală etc.

Presa în limba română din județele Covasna și Harghita a prezentat constant manifestările științifice și culturale desfășurate în zonă, și nu numai, în programul cărora problematica istoriei naționale, și în acest context și a instituțiilor militare, a fost prezentată în forme și modalități diferite (în cadrul unor sesiuni de comunicări științifice, simpozioane, dezbateri, conferințe, evocări, expoziții documentare etc.). Paginile publicațiilor respective conțin știri, reportaje, comunicate, interviuri ș.a. despre desfășurarea unor acțiuni devenite tradiționale precum: sesiunea națională de comunicări științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație”, Zilele Andrei Șaguna, Miron Cristea, Justinian Teculescu și Nicolae Colan, simpozioanele dedicate zilelor Armatei, Jandarmeriei, Poliției ș.a.⁵

¹ Conform datelor preliminare ale Recensământului populației și locuințelor, din octombrie 2011, structura pe principalele etnii a celor două județe este următoarea: Covasna, români - 22,09%, maghiari - 73,59%; Harghita, români - 13,26%, maghiari - 80,80%.

² Ioan Lăcătușu, *Românii și secuii, de Ion I. Russu*, în *Cuvântul Nou*, anul II: (I), în nr. 462, 25 septembrie 1991; (II), în nr. 464, 27 septembrie 1991; (III) în nr. 467, 2 octombrie 1991; (IV) în nr. 472, 9 octombrie 1991; (V), în nr. 473, 10 octombrie 1991; (VI), în nr. 474, 11 octombrie 1991; (VII), în nr. 477, 16 octombrie 1991; (VIII), în nr. 479, 18 octombrie 1991; (IX), în nr. 482, 23 octombrie 1991; (X), în nr. 492, 6 noiembrie 1991; (XI) în nr. 494, 8 noiembrie 1991.

³ Ioan Lăcătușu, *Tendințe de enclavizare a unui spațiu românesc Covasna-Harghita*, Editura România Pur și Simplu, București, 2004, p.10.

⁴ Vezi site-ul Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș: www.forumharghitacovasna.ro.

⁵ Vezi *O candelă în Carpați – 15 ani de la înființarea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei*, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2009, tipărită cu binecuvântarea, sprijinul și coordonarea Înaltpreașfințitului Ioan, Arhiepiscopul Episcopiei Covasnei și Harghitei, ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu și Nicoleta Ploșnea.

Un loc distinct, în programul acestor manifestări, îl ocupă acțiunile culturale organizate de către Centrul Militar din Sf. Gheorghe, în parteneriat cu Arhivele Naționale Covasna, cu Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și cu alte asociații culturale și civice din județ. (Anexa nr. 1)

Presa locală în limba română din județul Covasna a prezentat recenzii ale volumelor dedicate unor evenimente, personalități și instituții militare, sau care cuprindeau informații referitoare la acestea⁶. În presa cotidiană în limba română, din cele două județe, în perioada postdecembristă au apărut știri, recenzii și sinteze ale unor studii referitoare la istoria și activitatea instituțiilor și personalităților militare, editate, în principal, în publicații de specialitate din județele Covasna și Harghita, sau redactate de autori din această zonă (Anexa nr. 2). De asemenea, au fost prezentate pe larg programele sesiunilor și simpoziunilor organizate în principalele orașe din județele Covasna și Harghita – Sf. Gheorghe, Miercurea-Ciuc, Toplița și Covasna, și în acest cadru, informații despre comunicările referitoare la problematica militară susținute la aceste manifestări culturale și științifice, în perioada 1995 -2012. (Anexa nr.3) În fondurile administrative aflate în păstrarea Direcției Județene Covasna a Arhivelor Naționale, se află numeroase documente, referitoare la activitatea instituțiilor militare din fostul județ Treiscaune, azi județul Covasna, respectiv din orașul reședință a județului, Sf. Gheorghe. Valorificarea științifică a acestor documente precum și a celor aflate în păstrarea altor creatori și deținători de arhive publice, ne-au permis redactarea unui număr de articole care au apărut în presa cotidiană în limba română din județul Covasna, și nu numai. (Anexa nr. 4). Aspectele referitoare la crâmpie din activitatea instituțiilor militare din zonă, sunt completate cu recenzii și prezentări ale unor apariții editoriale, cu acțiunile organizate de unitățile militare din județ, asociațiile veteranilor de război, cadrelor militare în rezervă și retragere, asociația cultul eroilor ș.a.

Prin intermediul presei au fost aduse la cunoștința cititorilor contemporani faptele de solidaritate a românilor ardeleni cu ostașii români participanți la Războiul de Independență, din 1877, un asemenea episod fiind reprezentat de participarea căraușilor români din Brețcu la transportul unor materiale necesare desfășurării luptelor de pe frontul din Bulgaria.⁷ O serie de articole se referă la înființarea și activitatea gărzilor naționale românești din fostul județ Treiscaune, pentru asigurarea ordinii publice în localitățile județului, după Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918, până la înființarea și începerea activității în localitățile din Transilvania, a instituțiilor militare românești, în cursul anului 1919⁸.

O contribuție importantă, reflectată în mass-media, au adus-o românii din județele Covasna și Harghita, la înființarea și funcționarea Corpului Voluntarilor Români din Transilvania, prin implicarea a doi distinși intelectuali născuți pe aceste meleaguri: medicul Pompiliu Nistor (1883-1961), din Araci, județul Covasna și Octavian Codru Tăslăuanu (1976-1942), din Bilbor, jud. Harghita.⁹ Lucrările monografice și cele de istorie locală pun în evidență participarea românilor din sud-estul Transilvaniei la luptele din Războiul pentru Reîntregirea Neamului și la Unirea Transilvaniei cu România de la 1 Decembrie 1918. Sunt relatate cazurile de dezertare din armata austro-ungară, a mai multor tineri români, trecerea frontierei cu România prin „vama cucului” și înrolarea lor în Armata Română¹⁰. Prezența Armatei în viața publică a județului Treiscaune, în perioada interbelică, relațiile unităților militare cu comunitățile locale, implicarea militarilor în viața culturală și civică din zonă ș.a., au fost relatate în mai multe articole apărute atât în revistele de specialitate, cât și în presa cotidiană în limba română¹¹.

Un număr important de studii, documentare și articole abordează evenimentele referitoare la starea

⁶ *Personalități din Covasna și Harghita*, de Ioan Lăcătușu, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, *Teculeștii din neam în neam*, de Luminița Cornea, Constantin Catrina, Ioan Lăcătușu, Editura „Angvstia”, Sf. Gheorghe, 2008; *Personalități ale orașului Covasna, Vol. I*, de Ioan Lăcătușu, Luminița Cornea, Ioan Luca, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2009; *Însemnări de dincolo de hotarul pus între frați*, de Mihai Filimon, Tg. Mureș, 2004, *Jurnal de front al unui cavalerist (oameni, fapte, întâmplări)*, de Stelian Florescu, (vol. I și II), Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2003, p. 239-242; *Pe urmele lui Octavian C. Tăslăuanu*, de Ilie Șandru, Editura Nico, Tg. Mureș, 2012, *Istoria Batalionul 22 Vânători de Munte „Cireșoia”*, 2010 ș.a.

⁷ Ioan Lăcătușu, *Aportul negustorilor din Brețcu și Tg Secuiesc la dezvoltarea comerțului dintre Transilvania și Moldova*, în „Arhiva Moldovei” 1, 1994, p. 110-121.

⁸ Ioan Lăcătușu, *Contribuția Gărzilor naționale Române din județ la înfăptuirea Marii Uniri*, în „Cuvântul Nou”, anul V, nr. 1252, 1 decembrie 1994.

⁹ Ioan Lăcătușu, *Personalități românești din județul Trei Scaune participante la Marea Unire: medicul Pompiliu Nistor și profesorul Nicolae Bogdan*, în „Cuvântul Nou”, anul IV, nr. 998, 1 decembrie 1993, *Personalități românești - dr. Pompiliu Nistor*, în „Cuvântul Nou”, anul VI, nr. 1372, 30 mai 1995, *Personalități românești - Octavian Codru Tăslăuanu*, în „Cuvântul Nou”, anul VII, nr. 1542, 30 ianuarie 1996; Ilie Șandru, *Implicarea lui Octavian C.Tăslăuanu în înființarea Corpului de voluntari ardeleni și bucovineni*, în „1917 – Glorie și deznădejde”, Ed. Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2007.

¹⁰ , Ilie Șandru, *Octavian C.Tăslăuanu și Războiul de Întregire a Neamului*, în „1916 – un an hotărâtor pentru istoria românilor, volum editat de Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești și de Societatea Culturală Ploiești Mileniul III”, Ed. Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2006; Nicoleta Ploșnea, *Biserici, școli, comunități românești din Covasna și Harghita (1850 -1918)*, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2012, p. 295 -327.

¹¹ Ioan Lăcătușu, *Documentele de arhivă despre prezența Armatei în viața publică a județului Treiscaune. Anul 1920, Memoria arhivelor: Armata în viața orașului, reflectată în documentele Primăriei din Sfântu Gheorghe, din anii 1923 -1925 (I)*, în „Cuvântul Nou”, Anul XIX, nr. 5211, 7 august 2008; (II), în nr. 5212, 8 august 2008, 82 de ani de la înființarea Cercului Militar din Garnizoana Sf. Gheorghe, în „Cuvântul Nou”, Anul XIX, nr. 5215, 13 august 2008, *Personalități românești – generalul Mihai Todicescu*, în „Cuvântul Nou”, anul VII, nr. 1754, 26 noiembrie 1996.

instituțiilor militare și a populației civile din sud-estul Transilvaniei, după adoptarea Dictatului de la Viena, din toamna anului 1940. Sunt analizate aspectele privind evacuarea administrației românești, în perioada 31 august - 8 septembrie 1940, drama refugiaților, deportaților și expulzaților români, măsurile de maximă intoleranță aplicate de regimul horthyist față de populația românească și, în final, eliberarea de sub ocupația străină a localităților județului (Sf. Gheorghe fiind primul oraș din Ardealul de Nord eliberat în ziua de 8 septembrie 1944), inclusiv evenimente de un mare dramatism, așa cum au fost cele petrecute în localitatea Aita Seacă, în septembrie 1944, de către formația paramilitară „Sumanele Negre”¹².

Presa locală în limba română din județele Covasna și Harghita a relatat pe larg despre implicarea societății civile din aceste județe pe linia parteneriatului cu instituțiile militare și cu asociațiile veteranilor de război și ale cadrelor militare în retragere și rezervă. Astfel, dintre principalele manifestări organizate de Fundația Culturală Miron Cristea, din Toplița, jud. Harghita menționăm: inițierea, încă din 1990, a cinstirii eroilor neamului, cu ocazia Zilei Eroilor la sărbătoarea Înălțării Domnului, la toate monumentele și cimitirele eroilor din județ, în mod deosebit la Monumentul-mausoleu de la Toplița-Gura Secului; sprijinirea editării unor importante volume și monografii, între care: „Pe urmele lui Octavian C. Tăslăuanu” (1997), „Patriarhul Miron Cristea” (1998, reeditată în anul 2008), trilogia „Din vârtejul războiului” de Octavian C. Tăslăuanu, cu ocazia împlinirii a 80 de ani de la războiul de reîntregire a neamului ș.a.¹³.

Din realizările Asociației Cultural-Creștine „Justinian Teculescu” din Covasna, în presa locală au fost menționate aspecte privind: organizarea anuală a Zilelor „Justinian Teculescu”, pentru cinstirea memoriei primului episcop al Armatei Române; atribuirea numelui Episcopului unei străzi din orașul Covasna; realizarea bustului Episcopului, dezvelit în 16 iunie 2002, în fața bisericii „Înălțarea Domnului” din Covasna; tipărirea în parteneriat cu Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni a trei lucrări monografice, care cuprind date importante despre familia Teculescu¹⁴.

La rândul ei, Liga Cultural-Creștină „Andrei Șaguna” din Sf. Gheorghe, cu sprijinul Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei și al Garnizoanei Militare din Sf. Gheorghe a asigurat dezgroparea și reînhumarea creștinească, după 60 de ani, a militarilor români căzuți la datorie, în septembrie 1944, în localitatea Aita Seacă, jud. Covasna. Împreună cu Asociația Cadrelor Militare în Rezervă și Retragere, filiala Covasna și cu celelalte asociații culturale din județ, participă la ceremoniile organizate de Garnizoana Militară Sf. Gheorghe și de Prefectura județului Covasna prilejuite de: Ziua Națională, Ziua Armatei Române, Ziua Drapelului și cea a Imnului Național, marcarea eliberării orașului Sf. Gheorghe de sub ocupația străină și la celelalte evenimente din viața instituțiilor militare¹⁵.

Prin intermediul conferințelor și comunicatelor de presă organizate și transmise de ofițerii însărcinați cu relația cu mass-media, în presa locală apar materiale care informează cititorii despre: organizarea unor manifestări aniversare și comemorative, vizitele unor delegații militare din străinătate și ale unor cadre din eșaloanele superioare, plecarea și sosirea unor militari în misiuni de luptă peste hotare, implicarea militarilor în viața cetății etc.

Din analiza articolelor din presa maghiară din județele Covasna și Harghita, în perioada postdecembristă, se desprind mai multe concluzii, dintre care menționăm: în majoritatea articolelor, evenimente și momente istorice importante din istoria comună, sunt abordate, dintr-o **perspectivă diametral opusă istoriografiei românești**, de exemplu: revoluția condusă de Horia, Cloșca și Crișan; revoluția de la 1848/1849 din Transilvania; Unirea de la 1 Decembrie 1918; când este vorba de istoria românilor, sunt frecvent folosiți termeni duri precum: „trecut istoric inventat”, „invazia armatei române din august 1916”, „soldați români opincari, invadatori”, „români asupritori”, „1 Decembrie zi de doliu pentru maghiari”, „Transilvania făcută cadou, în 1920, unei țări străine”, „România practică cea mai sălbatică politică de deznaționalizare din Europa”, „polițiști români asupritori”; în niciun articol, nu se vorbește despre politica intolerantă și atrocitățile săvârșite față de români, în perioada ocupației horthyiste, ce a urmat Dictatului de la Viena din toamna anului 1940; este preamărită istoria glorioasă a secuilor, ca argument pentru abordările nostalgice, și cele cu mesaj de autovictimizare și revizioniste; se pledează pentru reactualizarea organizării administrative tradiționale, pe scaune secuiești, fără a ține cont că aceste structuri au corespuns unei anumite perioade istorice, astăzi fiind perimate, fapt dovedit prin desființarea lor, din considerente ce țineau de modernizarea administrației, în anii 1785, 1849, și definitiv în 1876, în timpul dualismului austro-ungar; în spațiul public al celor două județe este criticată prezența denumirilor unor evenimente și personalități ale istoriei și culturii naționale (Mihai Viteazul, Avram Iancu, 1 Decembrie 1918, 25 octombrie 1944 ș.a.). O prezență constantă o reprezintă raportarea critică la adresa instituțiilor statului român (Prefectură, Poliție, Jandarmerie, Armată, Tribunale etc.), mai ales atunci când reprezentanții acestora nu acționează în consens

¹² Vezi Anexele 1-4.

¹³ *O candelă în Carpați – 15 ani de la înființarea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei*, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2009, tipărită cu binecuvântarea, sprijinul și coordonarea Înaltpreasfințitului Ioan, Arhiepiscopul Episcopiei Covasnei și Harghitei, ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu și Nicoleta Ploșnea, p. 693.

¹⁴ *Ibidem*, p. 679.

¹⁵ *Ibidem*, p. 778.

cu interesele și prioritățile formulate de liderii maghiari. Istoria este folosită ca argument pentru dezideratele politice actuale: **autonomia teritorială și drepturile colective**. Există o legătură între refulările trecutului și consecințele acestora reactivate în contemporaneitate¹⁶.

Prezența unităților militare, împreună cu cea a Bisericii Ortodoxe Române, în localitățile județelor Covasna și Harghita este prezentată, în mass-media maghiară, ca factori de „românizare” a zonei menționate. „Începând cu 1989, românizarea s-a făcut, se face prin intermediul instituțiilor bisericești românești ortodoxe și greco-catolice și prin organele de represiune ale statului (armată, jandarmerie, poliție). Se știe că la Sf. Gheorghe și Odorheiu Secuiesc, acest proces este caracterizat de construirea cazărmilor-monstru, tocmai acum când din cauza cerințelor NATO, România trebuie să-și reducă efectivele armate, când în zone ale țării, locuite de români în grupuri compacte, se desființează însemnate unități militare”¹⁷.

La rândul său, prezent la Universitatea de Vară de la Băile Tușnad, din vara anului 2009, episcopul László Tókéș a afirmat: „Ar trebui să le învingem granițele neîncrederii și să privim minoritățile în spiritul Raportului Tismăneanu, care recunoaște maghiarii, recunoaște existența politicii colonizării în vederea schimbării componenței etnice în timpul comunismului. Episcopul este de părere că, tocmai din această cauză, armata sau biserica ortodoxă nu trebuie să continue colonizarea”¹⁸.

Informațiile referitoare la prezența unităților militare în Arcul Intracarpatic sunt prezentate trunchiat, cu rol de manipulare a opiniei publice. „În cadrul armatei și a poliției lipsesc ofițerii și angajații maghiari, iar limba maghiară nu poate fi utilizată în cadrul acestor instituții. În cadrul armatei, tinerii maghiari beneficiază de un „tratament diferențiat” (afirmația se referă la militarii în termen – n.n.). Pe Pământul Secuiesc, efectivele armatei, poliției și jandarmeriei sunt semnificativ mai ridicate decât în altă parte. Se construiesc unități militare și cazărmi”¹⁹.

Nu lipsesc materialele cu vădit mesaj antiromânesc și nostalgic, după vremuri de mult apuse. „Armată, poliție, jandarmerie, formațiune antitero (căci diavolul nu doarme), partide, instituții de stat, o duzină de spectatori (care vorbesc românește), coroane de flori, sonorizare, rugăciune ortodoxă, retrospectivă istorică, alocațiuni festive, drapele, pași de defilare, totul durează doar o jumătate de oră, în timpul programului de lucru, într-o zi însorită, plăcută – astfel au comemorat anul acesta conducerea românească a județului ziua de 8 septembrie 1944, în fața Primăriei din Sf. Gheorghe. Pe acoperișul acestei clădiri flutură de atunci tricolorul roșu-galben-albastru, vestind eliberarea glorioasă a unui oraș maghiar de sub puterea maghiară, luptă grea dusă pe „pământul sfânt al Transilvaniei”²⁰. Acest tip de discurs, prezent în mass-media de limbă maghiară, din cele două județe, îl regăsim și în paginile „manualului” de *Istoria Secuilor*, editat de Consiliile Județene Harghita și Covasna, la sfârșitul anului 2012. Redăm doar un exemplu referitor la „invazia română din 1916”, text predat elevilor din clasele a VI și a VII, din școlile generale, cu predarea în limba maghiară: „În noaptea zilei de 27 august 1916, armata regală română, trecând Carpații, a năvălit în Ardealul lăsat aproape fără apărare. Deja din primele zile, Ținutul Secuiesc s-a transformat într-un câmp de luptă, Târgu Secuiesc, Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc, Gheorgheni și Odorheiu Secuiesc au ajuns sub ocupație română. (...) Teritoriile invadate de trupele române au suferit pagube grave. Au devastat, jefuit, magazii, casele fără proprietari și au dat foc la numeroase clădiri. Din păcate în unele locuri, la jefuire au participat și numeroase persoane rămase acasă. Au fost și multe sute de victime civile în rândul persoanelor în vârstă rămase acasă, bătrânilor ce fugeau și copiilor. (...) La retragere armata română a incendiat Miercurea Ciucului, o mare parte a clădirilor orașului au devenit pradă focului”²¹.

Presa relatează și despre „presiunea” exercitată din partea autorităților locale din județul Covasna pentru obținerea cazărmilor dezafectate de pe teritoriul județului. Primăria Sfântu Gheorghe a adunat aproximativ 5000 de semnături de la cetățenii din municipiu, în scopul susținerii cererii de trecere a terenurilor și clădirilor nefolosite ale armatei în proprietatea Consiliului local. Primarul Antal Arpad a declarat joi că această campanie va mai continua timp de câteva zile, deși targetul de 5000 de semnături a fost atins. (...) „Nu e vorba doar despre cea din Sfântu Gheorghe, mai sunt și la Bodoc și la Arcuș”, a declarat primarul Antal Arpad, care e și liderul UDMR Sfântu Gheorghe²².

După ce ani de zile, presa în limba maghiară din județul Covasna a manipulat opinia publică cu privire la construirea noii cazărmi a Inspectoratului Județean Covasna al Jandarmeriei, a venit rândul ca primarul municipiului Sfântu Gheorghe, Antal Arpad să solicite mutarea poligonului militar într-o altă locație, afirmând că dacă în decurs de maximum trei săptămâni problema poligonului nu va fi rezolvată, atunci va informa statele NATO în legătură cu această problemă. „Cred că toți locuitorii orașului au fost

¹⁶ Ioan Lăcătușu, *Români în mass-media maghiară din Harghita și Covasna*, vol. II, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2009, p. 102-105.

¹⁷ *Ibidem*, p. 122.

¹⁸ Arhiva Centrului European de Studii Covasna-Harghita, *Revista presei maghiare*, anul 2009.

¹⁹ *Lezarea drepturilor maghiarilor din Transilvania pe masa Parlamentului European*, în „Szekely Hirmondo”, nr. 11/ 18-24.03.2005 vol.1, p. 42.

²⁰ Demeter J. Ildiko, „Au comemorat cu sensibilitate”, în „Haromszek”, nr. 4566/ 09.09.2005.

²¹ *Istoria Secuilor*, Miercurea-Ciuc, Odorheiu Secuiesc, 2012, p. 135.

²² Oana Mălina Negrea, Covasna: 5000 de semnături pentru cazarma dezafectată din Sfântu Gheorghe, 8 aprilie 2010/Agerpres.

revoltați în ultimele două zile de volumul activității de la poligon (...) Consider că nu se mai poate accepta (...) În cazul în care problema nu se va rezolva (...) vom apela pe căi diplomatice la statele membre NATO pentru a le informa că în **inima orașului se fac exerciții de tragere, deranjând aproape 100.000 de oameni**, ceea ce nu e normal într-o țară civilizată”, a declarat Antal Arpad.²³ (De menționat că, poligonul se află la marginea orașului, și că municipiul Sf. Gheorghe, la recensământul populației din octombrie 2011 are sub 50000 de locuitori – n.n.).

Preocupat de asigurarea fizionomii etnice preponderent maghiare a zonei, primarul municipiului Sfântu Gheorghe, Antal Arpad, manipulează opinia publică cu privire la prezența și efectivele militare din localitate, afirmând că „ar putea monta la intrarea în oraș un panou inscripționat „Sfântu Gheorghe, oraș militarizat”, ca urmare a faptului că Armata continuă să păstreze aici diverse obiective care plasează zona în categoria celor „de importanță strategică”. (...) Primarul a subliniat că în prezent România și Ungaria sunt ambele membre NATO, având aceleași interese economice, geostrategice și energetice, deci nu vede niciun motiv pentru care Armata ar insista să considere Secuimea „de importanță strategică”. „În 2010 interesele României și ale Ungariei converg atât de mult încât nu cred că mai este o problemă că aici sunt șase sute de mii de maghiari, în centrul României, și trebuie să-i ținem aici, că cine știe ce o să facă”, a mai spus Antal Arpad. În același context, Antal Arpad a arătat că și sediul Jandarmeriei Covasna, modernizat în ultimii ani, este oarecum prea mult pentru Sfântu Gheorghe și județ.²⁴ Sunt puncte de vedere, exprimate într-o societate democratică, de un lider politic local, care nu exprimă opiniile și convingerile majorității cetățenilor orașului Sf. Gheorghe.

Un exemplu despre percepția publică a instituțiilor militare în județele Covasna și Harghita, în reprezintă manifestările organizate la Sf. Gheorghe, în ziua de 30 ianuarie 2009, pentru a marca 70 de ani de existență a Batalionului 22 Vânători de Munte „Cireșoia”, când a fost lansat și volumul *Istoria Batalionului 22 Vânători de Munte „Cireșoia”*, de col.(r) Gheorghe Suman, lt.col. Vasile Cristea și lt.col.(r) Lucian Mircea Stoenac, lucrare apărută la Editura Universul Științific, București, 2010, în condiții grafice deosebite, cu o bogată și valoroasă ilustrație.

Mesajul I.P.S Ioan Arhiepiscop al Episcopiei Covasnei și Harghitei, care prefațează volumul, este intitulat „*Biserica și Armata cele mai credibile instituții ale României*”, și constituie un emoționant cuvânt de binecuvântare, apreciere și încurajare a „*acestui Cuib de vulturi în Carpații de curbură și în interiorul arcului carpatic*”. Vlădica Ioan, pune în evidență semnificația prezenței batalionului din Sf. Gheorghe și a brigăzii din Miercurea-Ciuc în zona Covasna – Harghita, rolul important al acestor unități, în timpul evenimentelor din decembrie 1989 și după aceea, „în dezamorsarea unui periculos conflict interetnic, care ar fi putut avea urmări grave, pierderi de vieți omenești și ar fi putut conduce la deschiderea unei perioade de conflict pe plan local și regional”. La rândul său, col. dr. *Ion Burghilea, locțiitorul comandantului Brigăzii 61 Vânători de Munte „General Virgil Bădulescu”, din Miercurea-Ciuc*, în *Introducere*, are cuvinte de apreciere la adresa cărții și a autorilor acesteia, lucrarea reprezentând o monografie cuprinzătoare în care se „consemnează cu rigurozitate drumul, deloc ușor, parcurs pe timp de pace, în perioada de schimbare radicală a României de după război (...) precum și momentele semnificative ale evoluției unității și destinele a mii de oameni”, pe parcursul celor șapte decenii de la înființare. O importantă semnificație, pentru dănuirea Statului Român și pentru liniștea și conviețuirea normală a tuturor cetățenilor din zonă - care se degajă din lectura volumului - o reprezintă prezența în Arcul intracarpatic a „uneia dintre cele mai valoroase unități de vânători de munte”, alături de celelalte componente ale sistemului de apărare națională și de asigurarea a ordinii și liniștei publice²⁵.

Alte articole din presa locală în limba română prezintă crâmpiele din pastorația rodnică de la capelă ortodoxă, din incinta unității, cât și autenticul spirit ecumenic și camaraderesc existent în rândul vânătorilor de munte din Sf. Gheorghe, spirit promovată și în relațiile militarilor din această unitate, cu autoritățile publice locale și cu cetățenii municipiului și județului Covasna.

Anexa nr.1

Manifestări culturale organizate de către Centrul Militar din Sf. Gheorghe, în parteneriat cu Arhivele Naționale Covasna și cu Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe

1. **7 septembrie 1994** - Simpozionul „50 de ani de la luptele de eliberare a primului oraș din Transilvania de Nord, Sf. Gheorghe, de sub ocupația hortysto-fascistă”, Sf. Gheorghe

²³ Oana Mălina Negrea, Covasna: *Primarul din Sfântu Gheorghe cere mutarea poligonului militar Sfântu Gheorghe*, 26 mai 2011/Agerpres.

²⁴ Vezi: http://roarmy.ro/primarul-din-sfantu-gheorgheantal-arpadvrea-sa-desfiinteze-armata-si-jandarmeria-din-oras/November_12_2010_Politica.

²⁵ Ioan Lăcătușu, O altă perspectivă asupra lucrării monografice dedicate „acestei flori alese în grădina Oștirii Române”: Batalionul 22 Vânători de Munte „Cireșoia”, (1) în „Condeiful ardelean”, Anul V, nr. 123 (158), 19-25 februarie 2010; nr. 124 (159), 26 februarie-4 martie 2010; nr. 125 (160), 5-11 martie 2010.

2. **8 mai 1995** - Simpozionul „Cinci decenii de la terminarea celui de-al doilea război mondial – moment de reflecție pentru statele Europei și ale lumii”, Sf. Gheorghe
3. **29 august 1995** - Simpozionul „55 de ani de la Dictatul de la Viena”, Sf. Gheorghe
4. **1 noiembrie 1995** - Simpozionul comemorativ „130 de ani de la nașterea episcopului Justinian Teculescu”, Covasna
5. **8 septembrie 1996** - Dezbateră „25 de ani de la eliberarea orașului Sfântu Gheorghe de sub ocupația horthysto-fascistă”, Sfântu Gheorghe
6. **31 ianuarie 1997** - Simpozionul „Armata în viața publică locală”, Sfântu Gheorghe
7. **9 septembrie 2005** - Dezbateră cu tema „61 de ani de la eliberarea municipiului Sf. Gheorghe de sub ocupația străină”, Sf. Gheorghe
8. **14 august 2006** - Simpozionul „90 de ani de la intrarea României în războiul de întregire națională”, Sf. Gheorghe
9. **8 septembrie 2006** - Dezbateră cu tema „De la Sfântul Gheorghe la Carei. Crâmpoie ale luptei românești pentru eliberarea Transilvaniei de Nord-Est. 8 septembrie-25 octombrie 1944”, Sf. Gheorghe
10. **24 octombrie 2006** - Simpozionul „Ziua Armatei Române”, Miercurea-Ciuc
11. **2 aprilie 2007** - „Ziua Jandarmeriei Române”, Sf. Gheorghe; conferința: *Prezența Legiunii de Jandarmi Trei Scaune în viața comunității*.
12. **7 septembrie 2007** - Simpozionul „Luptele purtate de Armata Română în cel de-al doilea război mondial pentru eliberarea orașului Sf. Gheorghe”, Sf. Gheorghe
13. **24 octombrie 2007** - Colocviu „Ziua Armatei României”, Sf. Gheorghe
14. **2 decembrie 2007** - Expoziția și colocviul „Episcopul Justinian Teculescu și urmașii săi”, Covasna
15. **24 octombrie 2008** - Simpozionul „25 octombrie - omagiul eroilor căzuți pentru dezrobirea Ardealului”, Sf. Gheorghe
16. **22 aprilie 2009** - Simpozionul „Forțele terestre – trecut, prezent, viitor”, Sf. Gheorghe
17. **23 octombrie 2009** - Simpozionul „25 Octombrie - Ziua glorioasă a Armatei Române. Momente din luptele purtate de armata română pentru eliberarea teritoriului național”, Sf. Gheorghe
18. **22 aprilie 2010** - Simpozionul „Forțele Terestre - trecut, prezent și viitor”, Sf. Gheorghe, Sf. Gheorghe
19. **25 iunie 2010** - Simpozionul „70 de ani de la declanșarea Marelui Refugiu Românesc”, Sf. Gheorghe
20. **22 octombrie 2010** - Simpozionul dedicat Zilei Armatei, Sf. Gheorghe
21. **9 mai 2012** - Simpozionul cu tema „Însemnătatea zilei de 9 mai pentru istoria României și a Europei”, Sf. Gheorghe
22. **7 septembrie 2012** - Simpozionul „68 de ani de la eliberarea orașului Sf. Gheorghe”, Sf. Gheorghe
23. **11 noiembrie 2012** - Colocviu „*Episcopul Justinian Teculescu în mentalul colectiv*”, Zilele „Justinian Teculescu”, Covasna

Anexa nr. 2

Studii referitoare la istoria și activitatea unor instituții și personalități militare apărute, în principal, în publicații de specialitate din județele Covasna și Harghita, sau redactate de autori din această zonă

1. Ioan Lăcătușu, *Episcopul Justinian Teculescu - militant pentru unitatea națională a românilor*, în „Apulum”, Acta musei apulensis, XXXI, Alba Iulia, 1994, p. 407-414.
2. Constantin Stan, *Octavian C. Tăslăuanu și Corpul Voluntarilor Români din Rusia*, în „Angvstia”, nr.1/1996, p. 223
3. Ioachim Lazăr, *Contribuția dr. Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului la realizarea Marii Uniri*, în „Angvstia”, nr.2/1997, p. 273
4. Constantin Stan, *Activitatea lui Pompiliu Nistor pentru desăvârșirea unității naționale românești*, în „Angvstia”, nr.4/1999, p. 315
5. Traian Bosoancă, *Marea Unire și preoțimea ortodoxă română din județul Mureș*, în „Angvstia”, nr.4/1999, p. 321
6. Ioana Burlacu, *Amintiri ale lui Dumitru Antal despre Marea Unire*, în „Angvstia”, nr.4/1999, p. 325
7. Milandolina Beatrice Dobozi, Ramona Păcurar, *Date și fapte privind soarta ardelenilor refugiați pe teritoriul județului Târnava Mare după 1 septembrie 1940 (I)*, în „Angvstia”, nr.5/2000, p. 137
8. Milandolina Beatrice Dobozi, *Date și fapte privind soarta ardelenilor refugiați pe teritoriul județului Târnava Mare după 1 septembrie 1940 (II)*, în „Angvstia”, nr.5/2000, p. 143
9. Constantin Stan, *Ghiță Popp și semnarea armistițiului de la Moscova cu Națiunile Unite (12 septembrie 1944)*, în „Angvstia”, nr.5/2000, p. 157
10. Ilie Șandru, *Octavian C. Tăslăuanu și Războiul de reîntregire a Neamului*, în „Angvstia”, nr.6/2001, p. 153

11. Constantin Stan, *Refugiații transilvăneni la Râmnicu Sărat și Buzău (1940-1941)*, în „Angvstia”, nr.9/2004, p. 205
12. Petru Pinca, *Episcopul Justinian Teculescu (1865-1932). Pagini din viața și activitatea sa*, în „Angvstia”, nr.11/2006, p. 103
13. Aurel Pentelescu, Gavril Preda, *Justinian Teculescu – primul episcop al Armatei Române. Documente inedite*, în „Angvstia”, nr.11/2006, p. 125
14. Vasile Stancu, *Activitatea desfășurată de Centrul de inițiere al organizației „Straja Țării” din Sf. Gheorghe reflectată în Buletinul Astei al Despărțământului Central al Județului Trei Scaune*, în „Angvstia”, nr.11/2006, p. 143
15. Alexandru Alin Spânu, *Serviciul Special de Informații atenționează: Revizionism maghiar sub cupola Bisericii (1941)*, în „Angvstia”, nr.11/2006, p. 163
16. Ioan Lăcătușu, *Episodul tragic de la Aita Seacă - septembrie 1944*, în Buletinul Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”, nr. 3, 2006, p. 37-44.
17. Ioan Lăcătușu, *Un vrednic precursor al episcopului Partenie Ciopron, Justinian Teculescu*, în „Theologos”, Roman, 2006, nr. 7-12.
18. Ioan Lăcătușu, *Stereotipii, clișee și prejudecăți față de instituțiile de ordine publică prezente în mass-media din județul Covasna*, în „Buletinul de informare editat de Ministerul Administrației și Internelor”, nr. 3/ 2006, p. 18-19.
19. General Eugen Pop, *Structuri de siguranță ordine publică și apărare în vara și toamna anului 1940, sub impactul cedării părții de nord-vest a României*, în „Angvstia”, nr.13/2009, p. 205
20. Alexandru Duță, *Documente de la D.J.A.N. Galați despre refugiații din Transilvania de Nord stabiliți în anii 1940-1944 în județele Covurlui și Tecuci*, nr.13/2009, p. 221
21. Ioan Lăcătușu, *Demersuri pentru reconstrucția localității Poiana Sărată, distrusă în întregime în luptele din primul război mondial*, în „Acta Bacoviensia” V/2010, p. 299-324.
22. Ioan Lăcătușu, *Patriarhul Miron Cristea - președinte al Societății „Cultul Eroilor”*, în „Sangidava” (5/2010), p. 47-62.
23. Ioan Lăcătușu, *Problematica Dictatului de la Viena în mass-media maghiară*, în „Axa”, Anul III, nr.47, 16-30 septembrie 2010, p. 28-39.
24. Ioan Lăcătușu, Vasile Stancu, *Mărturii documentare despre românii din Județul Treiscaune refugiați și expulzați în urma Dictatului de la Viena*, în „Pro Memoria” 1940-1945, nr. 4 (31)/2011, p. 74-84 și p. 150-175
25. Ioan Lăcătușu *Adevărul despre Cimitirul Eroilor din Sfântu Gheorghe, în lumina documentelor de arhivă*, în „Angvstia”, nr. 15/2011, p. 185-214.
26. Dr. Alin Spânu, *Articole referitoare la Dictatul de la Viena reținute de la publicare, de către cenzura vremii*, în „Angvstia”, nr.15/2011, p. 105
27. Prof. univ. dr. Ion Giurcă, Drd. Daniel Bar, *Aspecte generale și specifice privind refugiații din teritoriile cedate în anul 1940*, în „Angvstia”, nr.15/2011, p. 115
28. Dr. Alin Spânu, *Propaganda revizionistă ungară în mass-media și contrapropaganda românească în analiza Secției a II-a Informații (mai-iunie 1941)*, în „Angvstia”, nr.15/2011, p.125
29. Dr. Alin Spânu, *Polemica dintre Iuliu Maniu și Valer Pop asupra Dictatului de la Viena în analiza Serviciului Special de Informații (1942)*, în „Angvstia”, nr.15/2011, p.141
30. Vasile Tudor, *Prezența aviației române în sud-estul Transilvaniei în anii 1916-1917*, în „Angvstia”, nr.16/2012, p. 185
31. Vasile Șt. Tutula, *Capturarea și dezarmarea de către Armata Română a Diviziei de secui (23-29 aprilie 1919)*, în „Angvstia”, nr.16/2012, p. 191
32. Alin Spânu, *Activitatea Companiei de Jandarmi Odorhei în primul deceniu după Marea Unire*, în „Angvstia”, nr.16/2012, p. 197

Anexa nr. 3

Comunicări referitoare la problematica militară prezentate la sesiunile științifice organizate în Sf. Gheorghe, Miercurea-Ciuc și Toplița, în perioada 1995 -2012

1. Constantin I. Stan, Buzău - *Octavian C. Tăslăuanu și corpul voluntarilor români din Rusia în anii primului război mondial*, Sf. Gheorghe, 1995
2. Dr. Dorin Goțea, Sibiu - *Membrii ASTREI în perioada Primului Război Mondial*, Sf. Gheorghe, 1995
3. Virgiliu Z. Teodorescu, București - *Miron Cristea și monumentele istorice*, Sf. Gheorghe, 1998
4. Virgil Pană, Tg. Mureș - *Situația sașilor din județul Târnava Mare la sfârșitul celui de-al doilea război mondial*, Sf. Gheorghe, 2002
5. Ioan Lăcătușu, *Un crâmpet dramatic din cel de-al doilea război mondial. Episodul de la Aita Seacă* (film documentar), Miercurea-Ciuc, 2004

6. Petre Opriș, București – *Armata Română și aplicațiile militare ale organizației Tratatului de la Varșovia desfășurate în Peninsula Balcanică*, Miercurea-Ciuc, 2005
7. Alin Spânu, București - *Serviciul Special de Informații atenționează: Revizionism maghiar sub cupola Bisericii (1941)*, Miercurea-Ciuc, 2005
8. Marian Nencescu, București - *Monumente comemorative din județele Harghita și Covasna – mărturii ale sacrificiului personalului Ministerului Administrației și Internelor*, Miercurea-Ciuc, 2005
9. Cornel Scafes, București - *Un monument uitat: Cimitirul de onoare de la Mircea Vodă*, Constanța, Miercurea-Ciuc, 2005
10. Viorel Căliman, București - *A acțiunile Armatei de Nord în Primul Război Mondial*, Toplița, 2005
11. Ilie Șandru, Toplița - *O.C.Tăslăuanu și Războiul de Întregire a Neamului*, Toplița, 2006
12. Cătălin Fudulu, București - *Monumente și opere comemorative de război din Miercurea-Ciuc*, Miercurea-Ciuc, 2006
13. Nencescu Marian, București, Mircea Costruță, Miercurea-Ciuc- *Eroi ai Ministerului Administrației și Internelor căzuți la datorie în județele Harghita și Covasna*, Miercurea-Ciuc, 2006
14. Liviu Boar, Târgu Mureș - *Protopopul Elie Câmpeanu și Războiul de Reîntregire a Neamului*, Miercurea-Ciuc, 2006
15. Cătălin Fudulu, București - *Eroi transilvăneni în parcela cimitirului din Sofia (Bulgaria)*, Sf. Gheorghe, 2007
16. Marius Stoica, Sfântu Gheorghe - *Aspecte privind activitatea Biroului MONT (Mobilizarea și Organizarea Națiunii și a Teritoriului) din subordinea Prefecturii județului Treiscaune (1938-1940)*, Sf. Gheorghe, 2007
17. Constantin Păduraru, Piatra Neamț - *Aspecte privind românii din Transilvania după Dictatul de la Viena, din anul 1940*, Sf. Gheorghe, 2007
18. Alexandru Duță, Galați - *Date preliminare despre refugiații din Transilvania de Nord, stabiliți în sud-estul României în anii 1940-1944*, Sf. Gheorghe, 2007
19. Valer Pop, Tg. Mureș - *Căminul cultural "Avram Iancu" de la Muzeul Satului din București, organizatorul activităților culturale pentru refugiații ardeleni din 1940-1944*, Sf. Gheorghe, 2007
20. Constantin Păduraru, Piatra Neamț - *Informații privind situația unei părți a românilor transilvăneni refugiați în județul Neamț în perioada 1940-1944 reflectate în documentele vremii*, Sf. Gheorghe, 2007
21. Gheorghe Radu, Piatra Neamț - *Regimentul 15 Războieni și 14 Roman pe frontul reîntregirii neamului (1916-1919)*, Sf. Gheorghe, 2008
22. Eugen Pop, Brașov, Ioan Giurcă, București - *Activități și acțiuni ale Legiunii de Jandarmi Treiscaune, în perioada 1938-1940*, Sf. Gheorghe, 2008
23. Alexandru Duță, Galați - *Documente de la Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale despre refugiații din Transilvania de Nord, stabiliți în anii 1940-1944 în județele Covurlui și Tecuci*, Sf. Gheorghe, 2008
24. Constantin Păduraru, Bacău - *Refugiați ardeleni în Moldova după Dictatul de la Viena*, Sf. Gheorghe, 2008
25. Nicolae Balint, Tg. Mureș - *A acțiunile Detașamentului „Borsec” în Primul Război Mondial*, Toplița, 2008
26. Liviu Boar, Tg. Mureș - *Gărzile naționale românești în fostul județ Mureș*, Toplița, 2008
27. Florin Bengean, Tg. Mureș - *Asistența socială a Bisericii Ortodoxe Române în Războiul de Independență*, Toplița, 2008
28. Gavril Preda, Ploiești - *Starea de spirit a opiniei publice din Prahova în anii premergători Războiului de Întregire a Neamului*, Toplița, 2009
29. Prof. dr. Marius Cîrjan, Pitești, *Operațiunile armatei române din zona de sud-est a Transilvaniei în războiul întregirii neamului*, Sf. Gheorghe, 2012
30. Prof. dr. Vasile Șt. Tutula, Cluj-Napoca, *Capturarea de către Armata Română a Diviziei de secuici (23-29 aprilie 1919)*, Sf. Gheorghe, 2012
31. Conf. univ. dr. Gavril Preda, București, *Proiecte de apărare și securitate nerealizate în regiunea Mării Negre. Cazul româno-britanic*, Sf. Gheorghe, 2012
32. Lect. univ. dr. Aurelian Chistol, Universitatea Pitești, *Aspecte legate de organizarea Poliției Capitalei în perioada 1930-1938*, Sf. Gheorghe, 2012
33. Iulian Boțoghină, Pitești, *Cercul de Recrutare Trei Scaune; prezentare de fond*, Sf. Gheorghe, 2012
34. Dr. Alin Spânu, București, *Propaganda revizionistă ungară în analiza Secției a II-a Informații din Marele Stat Major. Studiu de caz: romanul Halhatatlan élet (Viața nemuritoare)*, de Nyirö József, Sf. Gheorghe, 2012
35. Prof. Vilică Munteanu, Bacău, *Documente referitoare la românii refugiați sau expulzați în județul Bacău din nord- vestul Transilvaniei în urma Dictatului de la Viena*, Sf. Gheorghe, 2012

36. Dr. Cristina Țineghe, București, *Contribuții documentare privind drama refugiaților ardeleni. Studiul de caz; refugiații din județul Storojoneț*, Sf. Gheorghe, 2012
37. Prof. univ. Ioan Bojan, Cluj-Napoca, *Preliminarii politico-diplomatice ale Dictatului de la Viena din 30 august 1940*, Sf. Gheorghe, 2012
38. Prof. univ. dr. Onufrie Vințeler, Cluj-Napoca, *Delegațiile română și maghiară la Conferința internațională de pace de la Paris (1945 -1947)*, Sf. Gheorghe, 2012
39. Dr. Traian Chindea, Miercurea-Ciuc, *Despre o posibilă tulburare gravă a ordinii publice în cazul unui conflict etnic în sud-estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 2012

Anexa nr. 4

Articole referitoare la problematica militară, apărute în presa în limba română din județul Covasna, în perioada 1992 -2012, semnate de Ioan Lăcătușu

1. *Restituiri. Adevărul despre Antonescu*, în „Cuvântul Nou”, anul III: (1), în nr. 552, 6 februarie 1992, (2), în nr. 553, 7 februarie 1992.
2. *Restituiri. Mihai Viteazul și secui*, în „Cuvântul Nou”, anul III: (1), în nr. 563, 21 februarie 1992; (2), în nr. 565, 25 februarie 1992; (3), în nr. 567, 27 februarie 1992.
3. *Hronic. Sărbătorirea Zilei Eroilor în anul 1927*, în „Cuvântul Nou”, anul III, nr. 698, 5 septembrie 1992.
4. *Pro-Memoria – 53 de ani de la mutilarea teritorială și sufletească a neamului românesc*, în *Oituzul nr. 13*, în „Cuvântul Nou”, anul IV, nr. 942, 10 septembrie 1993.
5. *Dezrobirea - primul ziar românesc din Ardealul eliberat*, în „Cuvântul Nou”, anul V, nr. 1185, 30 august 1994.
6. *Personalități românești-Episcopul Justinian Teculescu*, în „Cuvântul Nou”, anul V, nr. 1230, 1 noiembrie 1994.
7. *Jertfe pe altarul Marii Uniri*, în „Cuvântul Nou”, anul V, nr. 1249, 26 noiembrie 1994.
8. *Ostașii covăsneni în Războiul de întregire a neamului*, în „Cuvântul Nou”, anul V, nr. 1251, 30 noiembrie 1994.
9. *Contribuția Gărzilor naționale Române din județ la înfăptuirea Marii Uniri*, în „Cuvântul Nou”, anul V, nr. 1252, 1 decembrie 1994.
10. *Simpozionul: „55 de ani de la Diktatul de la Viena”*, în „Cuvântul Nou”, anul VI, nr. 1437, 29 august 1995.
11. *Zilele Justinian Teculescu*, în „Cuvântul Nou”, anul VI, nr. 1482, 31 octombrie 1995.
12. *Personalități românești- generalul Mihai Todicescu*, în „Cuvântul Nou”, anul VII, nr. 1754, 26 noiembrie 1996.
13. *Eroi ce-și așteaptă cinstirea*, în „România eroică”, nr. 6-7/1999.
14. *8 septembrie 1944 - Eliberarea orașului Sfântu Gheorghe*, în „Cuvântul Nou”, anul XIII, nr. 3477, 6 septembrie 2002.
15. *Cinstirea martirilor de la Aita Seacă*, în „Rost”, nr. 20/2004.
16. *Jurnal de front al unui cavalerist, de Stelian Florescu*, în „Angvstia” nr. 8 / 2005.
17. *Exhumarea osemintelor ostașilor români căzuți la datorie în 4 septembrie 1944 în Aita Seacă și reînhumarea lor în curtea bisericii din localitate – Un necesar și binemeritat act reparatoriu*, în „Cuvântul Nou”, Anul XV, nr. 4080, din 4 septembrie 2004.
18. *90 de ani de la intrarea României în războiul de întregire națională*, în „Grai Românesc”, nr. 3 (32) / 2006.
19. *Întru neuitarea eroilor și martirilor neamului*, în „Grai Românesc”, nr. 3 (32) / 2006.
20. *Un autentic act de restituire culturală. Reeditarea volumului Pentru neam și pentru lege, de Justinian Teculescu*, în „Grai Românesc”, anul VII, nr. 4 (33) / 2006.
21. *Sărbătorirea Zilei Eroilor - o tradiție ce se cere reactualizată*, în „Adevărul Covasnei”, nr. 25, 18-24 mai 2007.
22. *Ștefan cel Mare în spațiul public din Transilvania*, în „Adevărul Covasnei,” nr. 34, 13-19 iulie 2007.
23. *Troiță ortodoxă “spre slava lui Dumnezeu și a neamului creștinesc*, în „Adevărul Covasnei”, nr. 12, 16- 22 februarie 2007.
24. *Justinian Teculescu, Pentru neam și pentru lege, ediție îngrijită de Luminița Cornea*, Editura Angvstia, 2006, în „Angvstia” nr. 11/2007.
25. *Poiana Sărată de la Oituz. Tragedia unui sat*, în „Condeiful ardelean”, Anul III, nr. 34 (69), din 21-27 martie, 2008.
26. *Din activitatea jandarmilor covăsneni pusă în slujba comunității (I)*, în „Cuvântul Nou”, Anul XIX, nr. 5150, 14 mai 2008; nr. 5151, 15 mai 2008; nr. 5127, 25 mai 2008; nr. 5158, 26 mai 2008.
27. *Dezvelirea și sfințirea monumentului eroilor din Barcani*, în „Cuvântul Nou”, Anul XIX, nr. 5160, 28 mai 2008
28. *Crime și criminali de război în Ardealul de Nord ocupat de Ungaria hothystă (1940-1945)*, în „Condeiful ardelean”, Anul III, nr. 43 (78), 23-29 mai 2008.

29. *Dezvelirea și sfințirea Monumetului Ostașilor Români din Aita Seacă*, în „Condeiu ardelean”, Anul III, Serie Nouă, nr. 50 (85), 11-17 iulie 2008.
30. *Monumentul ostașilor români de la Aita Seacă, un simbol al păcii și bune înțelegeri*, în „Condeiu ardelean”, Anul III, Serie Nouă, Nr. 51 (86), 18 - 24 iulie 2008.
31. Memoria arhivelor: Armata în viața orașului, reflectată în documentele Primăriei din Sfântu Gheorghe, din anii 1923 -1925 (I), în „Cuvântul Nou”, Anul XIX, nr. 5211, 7 august 2008; (II), în nr. 5212, 8 august 2008.
32. *82 de ani de la înființarea Cercului Militar din Garnizoana Sf. Gheorghe*, în „Cuvântul Nou”, Anul XIX, nr. 5215, 13 august 2008.
33. *Monumentul ostașilor sovietici din Sfântu Gheorghe - contribuții documentare*, în „Cuvântul Nou”, Anul XIX, (I), nr. 5220, 20 august 2008; (II), nr. 5221, 21 august 2008
34. *Simpozionul național “1918 un vis împlinit*, în „Cuvântul Nou”, Anul XIX, nr. 5242, 19 septembrie 2008.
35. *Războiul pentru reîntregirea națională. Pagini memorialistice ale unor intelectuali români din județul Covasna*, în „Condeiu ardelean” Anul III, nr. 58 (93), 3-9 octombrie 2008; nr. 59 (94), 10-16 octombrie 2008; nr. 60 (95), 17-23 octombrie 2008; nr. 61 (96), 24-30 octombrie 2008; nr. 62 (97), 31 octombrie-6 noiembrie 2008; nr. 63 (98), 7-13 noiembrie 2008, nr. 64 (99), 14-20 noiembrie 2008; nr. 65 (100), 21-27 noiembrie 2008.
36. *Monumentul ostașilor români de la Aita Seacă*, în „România Eroică”, Anul XI, Nr. 2 (35) / 2008.
37. *Crâmpete din viața unui jandarm și a înaintașilor săi: col. (r) Ioan Damian din Sf. Gheorghe*, în „Cuvântul Nou”, Anul XX, nr. 5348, 23 februarie 2009; nr. 5352, 27 februarie 2009.
38. *Participarea românilor din Voinești-Covasna la înfăptuirea și consolidarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 (I)*, în „Condeiu ardelean”, Anul V, nr. 120 (155), 29 ianuarie - 4 februarie 2009.
39. *O altă perspectivă asupra lucrării monografice dedicate „acestei flori alese în grădina Oștirii Române”: Batalionul 22 Vânători de Munte „Cireșoiaia”*, (1) în „Condeiu ardelean”, Anul V, nr. 123 (158), 19-25 februarie 2010; nr. 124 (159), 26 februarie-4 martie 2010; nr. 125 (160), 5-11 martie 2010.
40. *Arhivele Naționale au recuperat cimitirul Eroilor*, în „Mesagerul”, nr. 95, 18 martie 2010, p. 4.
41. *După 70 de ani de nedreaptă uitare, documentele de arhivă restabilesc adevărul despre cimitirul eroilor din Sf. Gheorghe*, în „Grai Românesc”, Anul XII, nr. 2 (47) / 2010, p. 9.
42. *Din arhive adunate ...și-napoi la lume date. Monumentul Eroilor Români din Covasna*, în „Condeiu ardelean”, anul V, nr.168 (203), 11-17 februarie 2011, p. 4.
43. *O filă din „războiul undelor”, în perioada de după Diktatul de la Viena*, în „Informația Harghitei”, nr. 5197, 30 martie 2011. și nr. 5197, 30 martie 2011.
44. *Un episod din „războiul undelor”, pe frontul Anti-Diktatului de la Viena (I)*, în „Condeiu ardelean,” anul V, nr. 188 (223), 1-7 iulie 2011, p. 13; nr. 189 (224), 8-14 iulie 2011, p. 13 și nr. 190 (225), din 15-21 iulie 2011, p. 13.
45. *Monumente de for public din județele Covasna și Harghita*, în „Familia română”, Anul 12, nr. 4 (43), p. 133-135.
46. *Monumentul ostașilor români martiri de la Aita Seacă*, în „Familia română,”Anul 12, nr. 4 (43), p. 137-138.
47. *Demersuri pentru amenajarea unui Aeroport în Sf. Gheorghe, în perioada interbelică*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 653, 13 iunie 2012, p. 8.
48. *Un fragment din memoriile generalului C. Dragu, intitulat Recunoștință ungurească*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 655, 15 iunie 2012, p. 6.
49. *Sinteză documentară: Opere comemorative de război și monumente de for public existente pe teritoriul județelor Covasna și Harghita*, împreună cu Asociația Națională Cultul Eroilor, Filiala Covasna, Sf. Gheorghe, 2012.
50. *Manifestări științifice consacrate evidențierii consecințelor Dictatului de la Viena, din 30 august 1940*, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, nr. 218 (253), 7 – 20 septembrie 2012, p. 9

PROBLEMS OF MILITARY INSTITUTIONS MIRRORED IN MEDIA IN COVASNA

Covasna and Harghita Romania are the only county in the Hungarian national minority is numeric majority. After the events of 1989, with the development of the democratic system in Romania, national minorities, and demographic weight due primarily Hungarian minority, have secured over European standards, the rights to education, culture and religion in their own language rights guarantees preservation and affirmation of ethnic identity. Sociological studies conducted in rural counties of Covasna and Harghita revealed a pattern of interethnic coexistence pyramid: the base, the vast majority of citizens regardless of their ethnicity, coexist peacefully in harmony and at the top, most of the leaders of the Hungarian population, both the "moderates" and the "radicals" promotes separatist goals of achieving ethnic territorial autonomy of the so called "Szecklerland" .

Starting from the opportunity offered by the European Centre for Studies Covasna - Harghita that site Civic Forum of Romanians in Covasna and Harghita, the bimonthly newsletter presents press review in Romanian and Hungarian, mainly in the two counties in central Romania and access to multi- user database of the Center noted, the author has selected and synthesized information on problems of military institutions reflected in the media, mainly Covasna and Harghita County neighbor.

CAPITOLUL II

PREZENȚE MILITARE ROMÂNEȘTI PE UNDELE RADIOULUI NAȚIONAL (1932-1943)

ARGUMENT

La 28 noiembrie 1928 era difuzată prima emisiune oficială a Societății de Difuziune Radiotelefonică din România (în prezent Societatea Română de Radiodifuziune). Importanța acestui eveniment a fost resimțită atât de opinia publică din România, care avea la dispoziție un nou mijloc de informare dar și de divertisment, cât și de structurile de conducere ale statului român care beneficiau de un instrument, extrem de modern la acea oră, pentru transmiterea către națiune, cât mai grabnic, a actelor și deciziilor care trebuiau cunoscute de aceasta, dar și de un mijloc de propagandă cu un impact nemaîntâlnit până atunci.

În zilele noastre, acest moment al genezei postului de radio național este aniversat, în fiecare an, la 28 noiembrie, ca Ziua Radioului.

Încă din primii ani de existență, una dintre dimensiunile constante ale activității postului național de radio a fost cea pe plan cultural. La 1 martie 1930 este difuzată prima ediție a emisiunii *Universitatea Radio*. Președintele Consiliului de administrație al Societății de Difuziune Radiotelefonică din România, profesorul universitar Dimitrie Gusti, le vorbea ascultătorilor despre rolul radiofoniei ca factor educațional în conferința „Menirea Radiofoniei românești”, difuzată la 9 martie 1930: „În ultimă instanță, scopul radiofonic trebuie să fie în același timp distractiv și educativ. Menirea înaltă a radiofoniei constă tocmai în totalitatea condițiilor ce o determină a transforma și a crea noi trebuințe spirituale, pe care ea singură are calitatea de a le satisface. [...] În fiecare zi, între orele 7-8 seara, se vor emite 2-3 comunicări de câte 20-30 de minute. Aceste conferințe se vor ține după un plan de mai înainte și bine stabilit. Și anume, fiecare zi, de la orele 7-8 seara, va fi consacrată unui domeniu special al culturii. Iată care vor fi aceste materii. Ora de la 7 la 8 de luni, va fi consacrată *științei* în general; marți, *limbilor și folclorului*; miercuri *științelor sociale, lato sensu* (adică chestiunilor economice, agrare, financiare, sociale, juridice) și *politicii externe*, joi *muzicii și folclorului muzical și artistic*; vineri, *filosofiei și vieții religioase*, sâmbătă *istoriei, geografiei și turismului*, iar duminica *educației, sănătății și culturii poporului*. Prin această activitate, radiofonia românească devine, între [orele] 7-8, o universitate specială, pe care cred că am putea-o numi *Universitatea Radio*”¹.

Chiar de la primele ediții, emisiunea *Universitatea Radio* a beneficiat de o largă audiență, jucând un rol important în ridicarea nivelului cultural al ascultătorilor și în procesul de formare a opiniei publice din România. Deși era o emisiune de popularizare a științei, *Universitatea Radio* s-a bucurat de prezența unor reprezentanți de prim rang ai culturii române precum Nicolae Iorga, C.C. Giurescu, Gheorghe I. Brătianu, Constantin Rădulescu-Motru, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Eugen Lovinescu, C.I. Parhon, Gh. Marinescu ș.a. De remarcat faptul că, deși erau personalități consacrate ale vieții științifice și literare din epocă, cei enumerați mai sus n-au ezitat să participe la emisiuni de popularizare a științei sau artei fără a socoti că acest gest le-ar putea afecta prestigiul pe plan științific sau artistic.

Tot în primăvara anului 1930 au început să fie difuzate emisiunile *Ora satelor* și *Ora școlărilor*, care, împreună cu *Universitatea Radio* formau, așa cum scria istoricul Eugen Denize în monografia dedicată Societății Române de Radiodifuziune, „un adevărat triumfi de forță al programului general cultural-educativ promovat de radiodifuziunea română”².

Și instituția militară, ca o componentă fundamentală a societății românești, a participat, prin personalitățile sale reprezentative, la acest program de culturalizare inițiat de radioul național. Printre personalitățile de marcă ale armatei române care s-au adresat ascultătorilor postului românesc de radio s-au numărat, în perioada interbelică, generalii Radu R. Rosetti, Grigore Constandache, Nicolae Condeescu, Ștefan Burileanu, Gheorghe Brăescu, viceamiralii Nicolae Păiș, Preda Fundățeanu și mulți alții. De asemenea, trebuie amintit faptul că în deceniul al patrulea al secolului trecut la președinția Consiliului de administrație al Societății Române de Radio s-au aflat generalul adjutant Nicolae M. Condiescu (1933-1936), academician și scriitor, și generalul Constantin Ștefănescu-Amza (1937-1940), fost ministru al Armatei/Apărării Naționale (1931-1932).

Odată cu intrarea României în Al Doilea Război Mondial, la 22 iunie 1941, instituția militară devine tot mai prezentă în programele radioului național. În condițiile desfășurării războiului, au fost create programe de propagandă pentru menținerea moralului militarilor implicați în conflict, dar și al familiilor acestora aflate în spatele frontului. Principalul instrument în acest sens a fost emisiunea *Ora Ostașului*, care a fost difuzată zilnic până în luna decembrie 1941, ulterior fiind difuzată marți joi și sâmbătă, iar din martie 1942, luni, miercuri și sâmbătă³. Emisiunea debuta cu un mobilizator „Cuvânt către ostași”, redactat de

¹ Eugen Denize, *Istoria Societății Române de Radiodifuziune, Volumul I, 1928-1944, Partea I, 1928-1938. De la începuturi până la dictatura regală*, Editura Casa Radio, București, 1998, pp. 101-102.

² *Ibidem*, p. 104.

³ Mioara Avram, *Propagandă și război. Campania din Est. 1941-1944*, Editura Tritonic, București, 2007, p. 94

realizării emisiunii, moment urmat de știri de pe front, prezentarea faptelor de bravură ale militarilor români, uneori și germani, muzică populară și militară, teatru scurt radiofonic.

La 2 august 1942, la postul central de radio a început difuzarea emisiunii *Cronica războiului*. Au mai fost introduse și emisiunile *Ora ostășească germano-română* și *Ora italo-română*, apoi *Ora Rânișilor*.

La 2 noiembrie 1941 a început să emită postul „Radio Moldova”, destinat propagandei românești în Basarabia, Bucovina și Transnistria. În fiecare sâmbătă era difuzată emisiunea *Războiul nostru sfânt*, care cuprindea reportaje de pe linia frontului, evocări ale unor fapte de arme deosebite, materiale de propagandă care justificau continuarea războiului alături de Germania împotriva Uniunii Sovietice („Cruciada împotriva comunismului”) prin apărarea teritoriilor recent eliberate, dar și a civilizației europene împotriva „hoardelor barbare de la Răsărit”. De la 17 ianuarie 1942, la „Radio Moldova” a fost difuzată emisiunea *Cronica Războiului*, susținută de locotenent-colonelul Alexandru Constantin Mihăescu.⁴

Totodată, și la „Radio Moldova” și la postul central de radio de la București a continuat difuzarea conferințelor de popularizare, cu tematică științifică sau literară. La „Radio Moldova” conferințele se țineau marți (științe), joi (filosofie și arte) și sâmbăta (economie și agricultură)⁵. Radioul național și-a continuat activitatea pe plan cultural, în pofida vitregiilor războiului.

Astfel, în perioada 1941-1944, relația dintre instituția militară și radioul național s-a adâncit în condițiile în care România a fost angrenată în desfășurarea celui de Al Doilea Război Mondial.

Se poate spune că în primii 15 ani de activitate a Societății Române de Radiodifuziune a existat o legătură continuă între aceasta și organismul militar, legătură care a reflectat poziția instituției militare ca unul din pilonii de bază ai societății românești.

Această conexiune am dorit să fie reflectată în această colecție de documente din arhiva Societății Române de Radiodifuziune, colecție pe care o punem la dispoziția cititorilor. Aceasta cuprinde atât expuneri scrise de militari⁶, cât și materiale cu tematică militară alcătuite de autori „civili”.

Păstrarea textelor reprezentative a fost decisă de conducerea radioului începând cu anul 1932, astfel că, pentru perioada 1928-1931, textele conferințelor radio nu se mai regăsesc în arhiva scrisă a Societății Române de Radiodifuziune.⁷ Din această cauză, selecția de față nu cuprinde materiale redactate înainte de anul 1932.

Am socotit potrivit să încheiem această culegere de documente cu conferința generalului Grigore Constandache intitulată „Cavalerismul”, care a fost difuzată la 1 august 1943. Peste câțiva ani, în plină „dictatură a proletariatului”, un astfel de subiect ar fi fost calificat drept profund reacționar. Ni s-a părut a fi un cântec de lebadă al unei Români care, cu virtuțile și păcatele ei, avea să dispară, fiind înlocuită cu o „republică populară” de sorginte sovietică.

Documentele incluse în volum au fost selecționate din arhiva scrisă a Societății Române de Radiodifuziune. Aducem pe această cale mulțumirile noastre conducerii Societății Române de Radiodifuziune, care a fost foarte receptivă la demersul inițiat de Serviciul Istoric al Armatei pentru aducerea în atenția iubitorilor de istorie a acestor valoroase documente, precum și colectivului Secției Patrimoniu a Societății Române de Radiodifuziune pentru ajutorul prețios acordat.

Din partea Serviciului Istoric al Armatei, la realizarea acestei lucrări au contribuit: doamna dr. Veronica Bondar și domnul Lucian Drăghici la identificarea și selectarea documentelor, precum și doamna Mirela Constanda, domnul plutonier major Răzvan Bucur și domnul plutonier major Claudiu Popușoi, pentru transpunerea în format digital a documentelor.

La începutul fiecărui document au fost trecute data difuzării și, acolo unde a fost posibil, emisiunea în cadrul căreia a fost difuzată.

În transcrierea documentelor, ordonate cronologic, am căutat să păstrăm, pe cât posibil, particularitățile sintactice și morfologice, formele de limbă specifice perioadei care face obiectul culegerii, dar, în același timp, pentru a realiza o unitate stilistică, textul a fost adaptat la normele ortografice și de punctuație în vigoare.

În același scop, prescurtările au fost completate în mod tacit, acolo unde o asemenea manieră facilita lectura, iar completările în text au fost marcate cu paranteze drepte – [].

Sublinierile din text aparțin în totalitate autorilor documentelor.

Comandor Dr. Marian MOȘNEAGU

⁴ Eugen Denize, *Istoria Societății Române de Radiodifuziune, Volumul I, 1928-1944, Partea II, 1938-1944. Dictaturile de dreapta (februarie 1938-august 1944)*, Editura Casa Radio, București, 1999, pp. 65.

⁵ *Ibidem*, p. 95.

⁶ Din care s-au păstrat foarte puține, arhiva Societății Române de Radiodifuziune cunoscând o soartă vitregă după 23 august 1944.

⁷ *Bibliografie radiofonică românească, volumul I, 1928-1935*, Editura Casa Radio, București 1998, p. 8.

POEZIA POPULARĂ A RĂZBOIULUI PARTEA I. ÎN ARDEAL

I. Ursu Soricu*
17 ianuarie 1932
„Program pentru săteni”

A vorbi despre poezia războiului astăzi, când se cheltuiește atâta energie pentru a așterne uitarea peste tot ce a fost credință și durere și jertfă în grozava încercare a virtuții neamurilor, va părea poate pentru mulți un anacronism, o îndrăzneală din partea unui rătăcit închinător al lui Marte.

A reflecta asupra ușurinței cu care s-a trecut la noi peste mărturisirile unui suflet profund credincios și totdeauna gata a se uni cu vecinicia divinității, despărțindu-se de viața pământească fără de murmure, de dragul unui gând al tuturor, se va judeca, poate, de către mulți o erezie de întârziat pe căi ocolite de sensibilitatea umanitarismului apoteozat de lumea păcii universale.

Un act puțin prudent, când cărțile de școală vorbesc, teoretic, despre poezia eroică, dar niciuna, dar absolut niciuna nu ne dă un model de concretizare, în șiruri ritmice, a sufletului eroic, pe care poporul nostru de țărani omenoși l-a angajat în suprema lui încordare pentru realizarea unui ideal, de care a fost conștient. Și desigur mulți tineri se vor fi mirat, de ce, fiind vorba de eroism, poezia noastră se oprește la Plevna?

Dacă însă poezia este concretizare de suflet și dacă, studiind-o, studiem sufletul unui neam, în decursul de lumină pe care-l lămuresc cercetătorii sufletului românesc a rămas o enormă distanță de umbră, pentru că, printr-o prudență rău înțeleasă, s-a trecut cu vederea vibrațiile cele mai profunde, mărturisirile cele mai sincere ale sufletului nostru național, străfulgerările lui în fața morții, înălțările lui până în albastrul cerului și coborârile lui în adâncul fără de fund al durerii.

În această spasmodică încheștare, în luptă cu nenorocul, ca vuietul codrului izbit de furtună, s-a încheștat poezia românească a războiului. După încheierea păcii, ea a întovărășit câțiva timp pe cei ce au creat-o în mijlocul vâlvății, apoi superficialitatea a înăbușit-o, căci vulgaritatea venea să distreze mințile cutremurate de tot ce moartea iscodise spre a ne intimida.

Nu este vorba de ceea ce ne-au dat cărturarii, accente răzlețe din vuietul pornit de prăvălirea zăgazurilor care țineau încătușată o lume. Oricât de frumoase, oricât de sincere, ele au avut uneori rostul de a îmbărbăta, de a întări credința în victorie, de a masca uneori spectrul înspăimântător al înfrângerii. Au fost în mare parte lucruri calculate, nu explozii care să ne arate sufletul în realitatea lui.

E vorba de întruchipările proprii ale acelora, care în focul luptelor, au chiuit, au strigat, s-au văetat sau au cerut ajutor. E vorba de cântecul, de poezia ce s-a întrupat din tresăririle sufletului luptătorilor, care au fost în același timp și făuritorii unei vieți noi, și tălmăcitorii sufletului, care, ca jertfa meșterului Manole, s-a îngropat în temelia acestei vieți.

Un distins estetician, văzând ravagiile ce le-a făcut și le face în suflete goana după satisfacerea intereselor materiale, a exclamat cu melancolie: Adio poezie!

A fost, credem, un suspin prea timpuriu. Dacă anumită lume a orașelor a renunțat pentru un moment la ambrozia poeziei, asta nu înseamnă că și masa cea mare a poporului a renunțat la cântecul, la poezia, cu care s-a hrănit veacuri de-a rândul. Nu înseamnă că inima nu i se încălzește, ochiul nu i se aprinde și însuflețirea nu-i mai îmbracă haina ritmului.

Poezia noastră națională, nebăgată în seamă, sau bagatelizată de cei puțini la număr și suflet și slabi în puteri fizice și virtuți sufletești, s-a refugiat în lumea celor mulți și cu sufletul plin de căldură și putere.

Nesocotită de robii materialismului, ea își găsește la cei mulți și puternici, la cei care știu să ducă greul, dar au și puterea de a se bucura de sprijinul cel tare. Pentru că, prin ea, sufletul mare și gata de jertfă pentru adevăr și frumos se lămurește pe sine, se oglindește, se înțelege, se ridică deasupra preocupărilor, care abat privirile celor interesați spre noroiul patimilor:

*Cine a-nceput horile
Aibă ochi ca florile
Și fața ca zorile,*

*Că horile-s 'stâmpărare
La omul cu supărare.*

Așa deslușește cântecul popular rostul poeziei în viață. Nimica nu i-a naștere în fire fără de niciun rost. Nu există concretizare din orice domeniu făcută fără de niciun scop. Deci, are și cântecul, și poezia un scop, pe care dacă esteticienii îl văd în dezinteresată emoție estetică, poporul îl numește cu numele.

Un cântec generalizat pe întreg pământul românesc arată mai succint decât mulți literatori de ce sufletul omenesc simte nevoia de balsamul poeziei chiar și în cele mai asurzitoare zgomote ale focului luptei:

* I. Ursu Soricu (1881-1957) – poet și folclorist.

<i>Cine m-aude cântând</i>	<i>Că atâtea gânduri am</i>
<i>Crede că n-am nici un gând.</i>	<i>Câte zile-s într-un an</i>
<i>Gândul care-l gândesc eu</i>	<i>Și nu cânt că pot cânta,</i>
<i>Nu li-l dee Dumnezeu</i>	<i>Da-mi mai 'stâmpăr inima</i>

Gândul ce l-a gândit Românul în încercarea la care virtuțile lui au fost puse în lupta cu greutățile, care au întrecut puterile lui, să nu-l dea Dumnezeu celor ce se vor mira, auzind că în răstignirea-i de Prometeu sfâșiat Românul a căutat ca să-și 'stâmpere inima.

Și a căutat cu simțire, cu avânt, și a căutat cu inimă plină de îngrijorare și a căutat cu accente care cheamă în ochi lacrimi, și a căutat într-o formă care ar putea ispiti pe mulți cărturari.

Să-l urmărim în zbuciumările lui pe întreg pământul românesc. Începând cu ziua de Sfântul Ilie 1914, când Austro-Ungaria, declarând război Serbiei, își cheamă ostașii recrutați din neamuri așa de deosebite.

<i>Sub steag negru de mătase</i>	<i>Sub steag negru gălbior,</i>
<i>Ca să nu mai dea pe acasă,</i>	<i>La război ucigător ...</i>

Un nou cântec și-a luat zborul, colindând satele românești dintre Carpați și Tisa, umbrite de fiorii morții, și plecând cu voinicii pe târâmurii străine. Un cântec spunea că:

<i>Pe cărarea cu flori multe</i>	<i>Galiție, țară amară,</i>	<i>Foc și pară de te-ar arde,</i>
<i>Merg săracele căzute [sic!]</i>	<i>Mulți voinici dragi merg la tine</i>	<i>Că în tine cât am umblat</i>
<i>Și le plânge inima,</i>	<i>Și puțini se-ntorc cu bine,</i>	<i>Nici chiar apă n-am aflat,</i>
<i>Că merg în Galiția.</i>	<i>Galiție, țară departe,</i>	<i>Numai sânge închegat.</i>
<i>Foaie verde de secară,</i>		

Și același cântec spunea că voinicii care pleacă sunt conștienți că luptă pentru un ideal care nu este al lor și că deci fără de niciun elan, în silă, făcând imputări celor ce-i trimiteau în fața morții.

<i>Trandafir cu frunze-n jos,</i>	<i>Și de tine mult mi-e milă,</i>	<i>Și porunca blestemată</i>
<i>Drag mi-a fost cea fost frumos,</i>	<i>Dar tu știi că în silă.</i>	<i>Ce-a venit să ne despartă,</i>
<i>Să-mi crezi mândră ce ți-oi spune</i>	<i>Nu e, mândră, vina mea,</i>	<i>Cată, mândră, s-o-mplinesc,</i>
<i>Că greu plec și eu în lume,</i>	<i>Numai soarta mi-a fost rea,</i>	<i>Să te las și să pornesc ...</i>

Și, de rigoarea poruncii, voinicii vor porni, dar își vor vărsa în cântec focul pe purtarea din trecut a celui ce-i cheamă să-și verse sângele pentru un stăpânitor, care până acum nu s-a gândit la dânșii, să-i ocrotească.

<i>Mult bine mi-ar fi făcut</i>	<i>Acum văd, neamșule, bine,</i>	<i>Și-or umplut cazărmile</i>
<i>Maica de m-ar fi făcut</i>	<i>Cată grije pui pe mine,</i>	<i>Și-or rămas măicuțele</i>
<i>Un strugure verde în vie</i>	<i>Că mă scoți din sat plângând</i>	<i>Blestemându-și zilele,</i>
<i>Stăpân neamșul să nu-mi fie,</i>	<i>Și mă duci cu alții-n rând</i>	<i>Și-or rămas boi-n răstele</i>
<i>Că lumea m-ar fi mâncat,</i>	<i>C-a venit poruncă-n țară</i>	<i>Și părinții plini de jele,</i>
<i>Eu de chin aș fi scăpat ...</i>	<i>Să plece feciorii iară,</i>	<i>Și-or rămas boi-n ocol</i>
<i>Neamșule, până am crescut,</i>	<i>Și-au plecat cu miile</i>	<i>Și părinții plini de dor ...</i>
<i>Tu nici grije n-ai avut,</i>		

Și porunca silniciei nu i-a dus numai pe feciori, ci și pe capii de familie și s-a văzut puțin obișnuitul fapt:

Să cătănească doi veri
Și socru cu doi gineri.

Și unde putea fi gândul acestor luptători fără de noroc ?

<i>Când de-acasă am plecat,</i>	<i>Nici de rusul cel bărbos,</i>	<i>După mine cum veneau,</i>
<i>Două lacrimi am vărsat,</i>	<i>Dar am plâns cu foc și dor,</i>	<i>După mine cum plângeau,</i>
<i>Nu pentru dușman am plâns,</i>	<i>Căci vedeam un mic ciopor,</i>	<i>Că plec cale-ndepărtată</i>
<i>Că-i român și nu-i fricos,</i>	<i>Cinci copii cu mama lor,</i>	<i>Și ei rămân fără tată ...</i>
<i>Nici de sârbul mânios,</i>		

Ajunși în Galiția, acești copii ai altui pământ și ai altui ideal sunt stropșiți de mulțimea și superioritatea în armament a unui dușman, căruia ei îi zic:

Măi Muscale și măi frate,
Aruncă pușca de-o parte
Și cu mine nu te bate.

Strigățul lor însă nu este ascultat și valuri de foc și de fier îi cotropesc:

<i>Hei, săraci feciori frumoși,</i>	<i>Câți eram atunci de mulți,</i>	<i>Că au căzut feciori o mie ...</i>
<i>Cum ședeau în lagăr jos,</i>	<i>Iar când am venit n-apoi,</i>	<i>Înălțate împărate,</i>
<i>Cu curelele pe noi,</i>	<i>Am venit numai vre-o doi.</i>	<i>Pune pace nu te bate,</i>
<i>Ca jugurile pe boi.</i>	<i>Străjemeșter din companie</i>	<i>Că-ți pierzi cătanele toate,</i>
<i>Sărace cătane bătrâne,</i>	<i>Cât e noaptea nu mai</i>	<i>Și ți-i pierde și țara,</i>
<i>Când treceam noi dealurile,</i>	<i>doarme,</i>	<i>Și-o fi vai de dumneata ...</i>
<i>Peste dealuri, peste munți</i>	<i>Ci tot scrie pe hârtie</i>	

Acum încep să se vadă ravagiile războiului, acum încep să se arate ghimpii aducători ai nenorocului:

<i>Frunză verde de trifoi,</i>	<i>Toate plâng de dorul meu,</i>	<i>Și mai mândre ies în flor,</i>
<i>Vai și amar feciori de noi,</i>	<i>Că am avut norocul rău ...</i>	<i>Numai a mea tinerețe</i>
<i>Toți am mers flori înflorite</i>	<i>Astăzi plâng și se jelesc,</i>	<i>Nu mai înfloare în viață.</i>
<i>Și ne întoarcem veștejite ...</i>	<i>Mâine cad și se pălesc,</i>	<i>Draga mea copilărie,</i>
<i>Câte flori sunt pe părau</i>	<i>Dar în anul viitor</i>	<i>Cum te-ai dus în băcălie.</i>

Acum văd și ei ce înseamnă frumusețea și tinerețea și puterea lor în fața puterii ucigătoare a armelor dușmane:

<i>Când pușcă tunurile,</i>	<i>Nu bate doamne lumea,</i>	<i>Unul pușcat într-o mână</i>
<i>Risipesc dealurile</i>	<i>Cum ai bătut pădurea</i>	<i>Și altul pe la inimă,</i>
<i>Și rup pădurile verzi</i>	<i>De pică frunza din ea.</i>	<i>Unul cu-n picior tăiat,</i>
<i>Și omoară trupe întregi</i>	<i>Vai de mine ce-i pe-aici</i>	<i>Altul în șanț răsturnat,</i>
<i>De atâtea morți ce vezi,</i>	<i>Plin e câmpul de voinici</i>	<i>Alți-s tare rău răniți,</i>
<i>E tot sânge pe livezi</i>	<i>La tot lemnul patru, cinci</i>	<i>Alți-s prin păduri pieriți.</i>

Iar moartea nu alege și nu face deosebire între om și om:

<i>În război, iubite frate,</i>	<i>Că aicea-i atâta dor</i>	<i>În picioare, mâini și în cap</i>
<i>Ai întreagă dreptate,</i>	<i>Câtă apă, într-un izvor</i>	<i>Și de mine s-o rugat</i>
<i>Om bogat cu multă avere</i>	<i>Și aici a atâta jele</i>	<i>Să întorc pușca cu patu'</i>
<i>Cu săracu' alături piere,</i>	<i>Câtă apă-n fântânele ...</i>	<i>Și să-i zdrobesc eu capu'</i>
<i>Că glonțul infuriat</i>		<i>Da, zău, mie mi-a fost milă</i>
<i>Nu-l întreabă că-i bogat,</i>	<i>Stau feciorii prăvăliți</i>	<i>Că zăcea-n sânge și-n tină</i>
<i>Și săracu', și bogatu',</i>	<i>Ca niște pomi înfloriți</i>	<i>Și mi-a fost mare bănat</i>
<i>În război unu' ca altu' ...</i>	<i>Și-am văzut fârtat pușcat</i>	<i>Că zăcea-n sânge închegat.</i>

Când acolo pe câmpul de luptă, se petreceau astfel de înfricoșate drame, era firesc ca acasă în Ardeal să se spună în jalnică doină că:

<i>Poruncit-au, poruncit</i>	<i>Să nu mai mergi la joc,</i>	<i>Să nu poarte haine bune,</i>
<i>Feciorii împăratului</i>	<i>Că feciorii merg în foc.</i>	<i>Că n-au pentru ce le pune,</i>
<i>La fetele satului</i>	<i>Poruncit-am poruncit</i>	<i>Să poarte haine negri</i>
<i>Să nu mai poarte mărgel, Feciorii împăratului</i>		<i>Să jelească feciorii ...</i>
<i>Că-n Ardeal e mare jele,</i>	<i>La fetele satului</i>	

... feciorii care luptă și știu că cei ce-i trimit în foc le doresc moartea. Dar ei nu pot să spună tot vulcanul ce le clocotește în suflet. Ochiul străinului îi pândește și urechea străinului ascultă.

<i>Cine-mi sapă groapa mea</i>	<i>Astăzi plâng și mâine tac,</i>
<i>Să-și cadă el în ea</i>	<i>Rău nici unui nu pot să-i fac.</i>

Și pare că și firea sta de partea celor care seamănă durere:

<i>Pământule păcătos,</i>	<i>Până când se adunară</i>
<i>Cât ai fost tu de zelos,</i>	<i>Toți voinicii de prin țară</i>
<i>Că doi ani cât am plouat</i>	<i>Și-acum toată lumea plânge,</i>
<i>Și tot nu te-au săturat</i>	<i>Că tu te adăpi cu sânge ...</i>

Și cel puțin dacă acest sânge tânăr nu ar fi o jertfă zadarnică, pe care cei chemați nu o vor înțelege niciodată. Cel puțin de ar face să răsară libertatea și pentru neamul din care acești voinici fără de noroc fac parte.

<i>Am plecat voinici cântând,</i>	<i>De geru' ce l-a mâncat.</i>	<i>Ca să-și verse sângele</i>
<i>Vin acasă suspinând,</i>	<i>Pe tălpi carnea i-a picat ...</i>	<i>Cei ce au drepturile,</i>
<i>Că unu vine împușcat,</i>	<i>Dacă cere patria,</i>	<i>Că noi drepturi am avut</i>
<i>Altu' vine degerat,</i>	<i>Sângele ni l-om vărsa,</i>	<i>Numai să mergem la plug ...</i>
	<i>Dar mai tare s-ar cădea</i>	

Și pe aceste câmpuri străine, însângerate, vor trăi cel mai grozav vis și vor vedea cu ochii lor cea mai cruntă realitate: cinismul nenorocului, care aduce pe frate să îndrepte arma împotriva fratelui. Și aceasta pentru că așa este porunca:

<i>Tunurile bubuiiau,</i>	<i>Către noi toți alergau</i>	<i>Suntem români sărăcuți</i>
<i>Rușii mulți că mai picau,</i>	<i>Și din grai așa ziceau:</i>	<i>Tot basarabeni născuți</i>
<i>Iară cei ce rămâneau</i>	<i>Nu trageți, români, în noi,</i>	<i>Cu muiere și cu copii</i>
<i>Steagul alb îl ridicau</i>	<i>Că suntem români ca voi,</i>	<i>Cu averi și cu moșii ...</i>

Altădată, ostașul ardelean, adus să lupte din porunca împărătească, a auzit pe fratele lui basarabean, adus și el în silă, în armata rusească, cum că vrea să arunce arma, căci și el luptă mânat de aceeași silă:

<i>Începurăm foc adânc</i>	<i>Așa treceau printre noi</i>	<i>Ziceau: Hai să ne predăm,</i>
<i>Văzurăm pe ruși picând</i>	<i>Cum trece vântul prin foi,</i>	<i>Că ne-am săturat de marș</i>
<i>Dar și de la ei vin plumbi,</i>	<i>Iar frații basarabeni,</i>	<i>Și de file de ovăș ...</i>
<i>Parcă ar fi zburat porumbei</i>	<i>Din Hotin și de la ruși</i>	

Și lupta se încinge înverșunată cu pierderi dureroase de vieți tinere. Așa a fost lupta de la Stanislau:

<i>Numai vai și iară vai.</i>	<i>Iar pe alți-i ajungea,</i>	<i>Pune pace, nu te bate,</i>
<i>Unii pușcați în picioare,</i>	<i>Că aici pe loc murea.</i>	<i>Că rămân copii pustii</i>
<i>Alții-n mâini, în cap și în poale,</i>	<i>Împărate, împărate,</i>	<i>Și de ei n-ai vrea să știi.</i>

Un fapt va rămâne necontestat: acești luptători au dus cu ei o conștiință românească, pe care n-au părăsit-o nici în cele mai dureroase momente. S-au dus în război ca fii ai unui neam, care nădăjduia că cu prețul sfântului sânge al celor mai dragi ai lui își va răscumpăra libertatea, care credea că prin această nouă cruce a suferinței va veni aștepta mântuire:

<i>Noi luptăm ziua și noaptea</i>	<i>Să știți că bunul Părinte</i>	<i>Mă-ncălzește nădejdea</i>
<i>Tot alătura cu moartea,</i>	<i>Nici de astăzi înaintea</i>	<i>Că doar o da Dumnezeu</i>
<i>Răbdăm lupte sângeroase</i>	<i>Nu va lăsa neamul nost'</i>	<i>Și după sângele meu</i>
<i>Pentru neamul nost' de acasă.</i>	<i>Să lupte fără folos.</i>	<i>Un pic de bine dorit</i>
<i>Iară voi, prea iubiți frați,</i>		<i>Neamului meu cel iubit.</i>
<i>Care la arme ați fost chemați,</i>	<i>Și eu dacă voi pica,</i>	
	<i>Ușoară-mi va fi moartea</i>	

sau:

Și dacă o fi să mor și eu Jertfa mea neamului meu.
Răsplătească Dumnezeu

Cu acest gând naiv al răsplătirii ce va urma din partea împăratului pentru neamul lor, ei luptă, și-și spune el singur vorbele de încurajare, pe care trebuia să i le spună altcineva:

Suntem români de pe munți Strănepoți de-ai lui Traian
Nu ne dăm oricum înfrânți Nu ne temem de dușman ...

Și acum chiar înțeleg ei cât balsam este în cântecul, pe care odată l-au cântat cu ademeniri de sirenă, iar acum îl cântă pentru alinarea focului propriu:

<i>Săraci fete frumoșele</i>	<i>Apoi am plecat cu dor</i>	<i>Și murmurul apelor,</i>
<i>Lăcrimați-mă cu jele</i>	<i>Din mijlocul florilor</i>	<i>Cu-acestea-mi mai uit de dor,</i>
<i>Că feciorii cei frumoși</i>	<i>Și acuma stau de pază</i>	<i>Că așa-i românul din fire:</i>
<i>Toți sunt la bătaie scoși.</i>	<i>Lângă Dunărea vitează,</i>	<i>Doritor la despărțire,</i>
<i>La poruncă-mpărătească</i>	<i>Li-aicea merg doinele,</i>	<i>Dar când începe a se bate</i>
<i>Lăsați coasa voinicească,</i>	<i>Când pornesc șrapnelele</i>	<i>Le uită pe acestea toate</i>
	<i>Sunetul grenadelor</i>	<i>Și se luptă cu dreptate ...</i>

Nu știu care popor părtaș la grozava izbeliște a mai formulat atât de frumos și de uman datorita lui morală de a uita de toate și a lupta cu dreptate ...

Dintre miile de luptători omenoși, cu dreptate, care și-au tălmăcit în cântec sufletul lor, cel care îmi pare a fi fost, în zilele de durere ale neamului românesc dintre Carpați și Tisa, mai fidel tălmăcitor al sufletului colectiv este soldatul Savu Neagoe din Viștea de Jos, ținutul Făgărașului, mort în 17 august în luptele de lângă Pavia.

Este caietul lui de ostaș care-și prevede moartea, mărturisirea caracteristică a sufletului ostașului român de sub stăpânire străină. Își dă seama că tot ce va rămâne după el este cântecul, pe care-l trimite dragei lui, în satul de pe țara Oltului ...

<i>... Acest cântec mai întâi</i>	<i>Moartea când îmi va veni.</i>	<i>Va fi a mea amintire</i>
<i>În lume să fie scos,</i>	<i>Peste un ceas, ori peste două</i>	<i>De veșnică pomenire,</i>
<i>Să-l cânte fete frumos,</i>	<i>De-oi pieri ca și o rouă</i>	<i>Că scrisoarea-mi va trăi</i>
<i>Să mă pomenească duios,</i>	<i>Și tot ce va rămânea</i>	<i>Eu însă voi putrezi.</i>
<i>Căci numai Domnul va ști</i>	<i>Pe lume în urma mea</i>	

El își cântă durerea și dorul de cei de acasă și mai ales dorul de pace, în rânduri de o corectitudine, cum în lumea lui puțini au ajuns:

Mândruliță, mândra mea,
 Fă-te, dragă, o păsărea
 Și zboară-n Polonia
 Și vezi, mândră, cum trăiesc,
 Pe lume cum năcăjesc ...
 A-nceput tunuri a bate
 Tot întruna zi și noapte,
 Pe care cum îl lovea
 Cu pământ îl mesteca,
 Zăceau feciori prăvăliți
 Ca la Paști pomi înfloriți.
 Zăcea fecior ca o floare
 Fără mâini, fără picioare,
 Și așa, Doamne, unii țipau
 Și din gură așa strigau:
 Vai, iubiiții mei părinți
 Știu bine că mă doriți,
 Săraci inimi cu durere,
 Cum erau de fripte ele,
 Fecior mândru ca un brad
 Buzele i s-au uscat
 Nu putea să mai vorbească
 Și la frați să povestească ...

Trandafir mândru-nflorit
 Primăvara a venit
 Și inima mi-a pălit,
 Când văd codrii că-
 nfrunzesc,
 Eu plâng și mă tânguiesc
 Că frunza când a picat
 Tot aicea m-a lăsat,
 Și acum frunza iar a dat

Și tot aici m-a aflat.
 Acasă, în țara mea,
 Cucul mândru va cânta
 Dar aici, în astă țară
 Și cucu a ieșit afară,
 Nu-i nici cuc, nici păsărele,
 Numai gloanțe și șrapnele,
 Și în loc de-un cuc cântând,
 Aud gloanțe șuierând
 Aici cântă frontul
 Ca pe la noi graurul ...

Mândră, mândrulița mea,
 Fă-mi-te o păsărea
 Pe aripă de mă ia
 Și mă duce în țara mea
 Și mă-nvește în strai moale,
 Să-ți spun omul de ce moare,
 Tu în brațe să mă strângi
 Și trei zile să tot plângi ...

Pune, doamne, pace în țară
 Să mă-ntorc acasă iară
 Să mă văr în satul meu,
 unde m-am născut și eu,
 Să mă văd unde mi-i dor,
 După aceia pot să mor ...

Săracă inima mea,
 Unde am ajuns cu ea
 Aici în Polonia,
 Polonia-nsângerată
 Cu mult sânge e udată,
 Și-i tot sânge de voinici,
 Care au vrut să trăiască

Iară nu să putrezească
 La granița cea rusească ...

Pune, Doamne, pace în țară
 Cei duși să se-toarcă iară,
 Doamne, îndură-te de noi,
 Pune capăt la război,
 Pune cap, Tată Ceresc,
 Că mulți se mai prăpădesc,
 De-ai lor frați îndepărtați
 Între străini îngropați ...

Rozmarine din grădină,
 Rău mă doare la inimă,
 Unde văd câmpu-nflorit,
 Dar eu pic de necăjit,
 Și n-am cui să spun nimic ...

Rozmarin, foaie domnească,
 În Polonia rusească
 Prin pădurile de brazi
 Stau voinicii răsturnați
 Și-au rămas neîngropați.
 Fă-ți, Doamne, milă de noi
 Și ne scapă de război ...

Eu, mândruță, voi muri
 Pe marginea Vistulii
 În țara Poloniei
 De tăișul sabiei.
 Vai, maică, la moartea mea
 Pe mine nu mă-i vedea,
 Nice frați, nice surori,
 Nice copârșeu cu flori
 Și-n loc de tras clopotul
 Îmi durue cu tunul ...

N-a murit acest frumos copil al țării lui Negru Vodă în Polonia, ci în Italia strămoșilor lui, cu care s-a fâlit în fața străinului. Și ce dragă i-a fost viața și dragă i-a mai fost tinerețea, de s-a istovit ca parfumul florilor de mai, cu care s-a asemănat, el și tovarășii lui.

Drag, mi-a fost, lume, de tine,
 Ție nu ți-a fost de mine,
 Că de-ți era drag de mine,
 Aveam și-un noroc în tine ...

O, Cerescule-mpărate,
 Pentru a noastre mari păcate
 Te-ai mâniat cu dreptate ...
 Dar tu, Milostivule,

Iartă-ne păcatele,
 Vezi-Ți marea bunătate
 Și pune pace-ntre state! ...

Strigătul lui după pace și dreptate a fost repetat și de alții și adresat altora decât împăratului. Și dacă împăratul nu l-a auzit, frații de un sânge s-a înduioșat la chemarea lor plină de foc. Și le-au răspuns:
 Vom vedea altă dată cum ...

UN SEMICENTENAR MARINĂRESC

de Constantin Boțan

30 ianuarie 1932

Voi căuta să scutur de praful vremurilor amintirea unei jumătăți de secol, a înființării unei instituții de mare însemnătate și de care se leagă redeșteptarea atavică a neamului nostru românesc.

Sunt astăzi, 30 ianuarie, 50 de ani de la sărbătorirea, făcută la Galați, a întemeierii și inaugurării cursurilor „Școlii Copiilor de Marină” în prezența tuturor șefilor autorităților militare, civile, diferite personalități și reprezentanții conducătorilor oștirii de la București.

Țară eminentamente agricolă, cu harnici și meșteșugiți mânăitori ai coarnelor plugului – conducând cu măiestrie pe Plăvan și pe Joian – și de buni călăreți, desigur că această inaugurare, atunci, însemna un eveniment de necrezut în realizări. Pentru că în porturile noastre, românul privea extaziat, nu numai de pe maluri, pe străinii care formau partea marinărească pe apele și țărurile strămoșești.

Pușinii șalopari sau flotilași, cum erau denumiți, își făceau serviciul militar, nu învățau mare lucru și, la terminarea lui, se înapoiau la meșteșugul lor plugăresc.

În cuvântările și discursurile ținute cu acea ocazie s-a vorbit de lucruri atât de mărețe și uimitoare, pentru mintea mea de copil de 12 ani jumătate, că mi-au rămas gravate pentru tot restul vieții.

Acest fapt a constituit pe acele vremuri un eveniment de o deosebită însemnătate pentru țară și pentru primul port al nostru la Galați.

Ce a motivat înființarea acestei școli ?

După venirea în țară a Principelui Carol de Hohenzollern ca domn al Principatelor Unite și vizitarea țării în lung și în lat pentru a o cunoaște cu amănunțime – minunându-se de imensul grâнар pe care îl reprezenta, grâнар care pe acele vremuri alimenta multe din țările continentului, împreună cu Orientul – a făcut constatarea că această frumoasă și bogată țară în produse ale pământului nu avea un port la mare, adică îi lipsea plămânul respirator al acestor bogății. Știut fiind că, calea pe apă – transportul – a fost, este și va fi cea mai ieftină. Deși Moldova posedă cele 3 județe sud-basarabene, cu litoral maritim – retrocedate Patriei Mame prin Tratatul de la Paris din 1856 rezultat al războiului Crimeei, îndepărtând Rusia de gurile Dunării, pe care le dorea și pentru care ne fusese răpită Basarabia la 1812 – nu avea la mare un port utilizabil. Calea la mare nu ne era liberă, pentru că gurile Dunării, teritoriu al Dobrogei, aparțineau Turciei deși Comisia Europeană dunăreană, înființată de același tratat mai sus pomenit, întreținea navigabil, brațul mijlociu, zis al Sulinei, pentru legătura cu marea a porturilor dunărene.

Domnitorul Carol I în programul său de dezvoltare și bună exploatare a acestor bogății, în programul său politico-economic, a văzut clar, ca în toate actele vieții sale, și a cerut sfetnicilor săi să creeze, acel plămân – cum îi plăcea să-l numească – prin crearea unui port românesc la mare și o cale liberă până la el.

Portul nu putea fi decât pe litoralul maritim moldovenesc al Basarabiei, iară calea liberă până la el, brațul superior al Dunării, numit al Chiliei, care forma pe atunci frontiera către Turcia, cel mai bogat în volum de ape și navigabil până la gurile sale. S-au făcut studii, ținându-se seama de avantajele și dezavantajele politice, economice și strategice și s-a căzut de acord asupra localității Gibrieni, în imediata apropiere, la nordul extremei guri din cele multe prin care se varsă în mare brațul Chiliei. Nu s-a putut alege Cetatea Albă.

Însă în peninsula Balcanică începuse încă din 1875 mișcarea insurgentă a voluntarilor sârbi din Bosnia, Herțegovina, Muntenegru etc., care s-a caracterizat (sic!) prin războiul din 1877/78 între Rusia și Turcia și care a forțat suspendarea acestor frumoase planuri – război la care am fost siliți să luăm parte, devenind fericitul eveniment al afirmării noastre ca putere militară, al Independenței și al înălțării Principatelor la rangul de Regat în 1881.

Războiul s-a terminat în 1878 prin încheierea păcii stipulată în tratatul de la San Stefano, oraș port pe Marea de Marmara, la porțile Constantinopolului.

În timpul războiului, puținele și micile bastimente, pretinse de război, ce aveam: „România”, „Fulgerul”, „Jiul”, „Rândunica”, „Săgeata”, fuseseră cedate (propriu-zis luate) de ruși, pe care au pus pavilion și personal rusesc. Iară pușinii noștri marinari, ofițeri și trupă, sub comanda maiorului Nicolae Dumitrescu, eminent elev al Școlii navale de la Brest, au clădit și armat bateriile de la Calafat, în care au luptat până la încheierea păcii și retrocedarea bastimentelor noastre. Acolo au ținut cu respect armata lui Osman Pașa din Vidin, destinată să treacă Dunărea și să cadă în spatele armatei ruse; astfel cum a făcut mai târziu la Plevna, când, chemați cu disperare, „curcanii” noștri au avut prilejul să dezvolte atavismul războinic al strămoșilor legendari.

Numai astfel rușii au putut deveni victorioși și a dicta pacea la San Stefano.

Revin și insist asupra acestui tratat, care, dacă nu ar fi fost reclamat de România ca o nedreptate – timpul scurs și evenimentele au demonstrat-o – ar fi rezolvat într-un chip fericit viitorul nostru și politic și economic !!!

Ce a fost pentru noi românii, tratatul de la San Stefano?

În schimbul celor 3 județe ale Moldovei sud-basarabene, retrocedate după războiul din Crimeea, se dădea României: Independența, Dobrogea de la Sulina până în munții Emineh... împreună cu portul Burgas și de la Gura Timocului o fâșie pe țărmul drept al Dunării în lățime de 4-6 km.

Ce însemna aceasta? Căpătăm vechea Dobrogea a lui Mircea cu două splendide porți naturale la mare – Varna și Burgas – și de la Gura Timocului Dunărea ar fi curs pe țărm pur românesc, având toate orașele și cetățile de pe țărmul ei locuite de populație românească, aproape în întregime, așa zisa „Dunăre de Jos”.

Ce perspective strălucite și ce liniște la sud prezenta acest tratat, abia acum se poate vedea.

Rusia era victorioasă și aștepta la porțile Constantinopolului, voia cele 3 județe [din sudul Basarabiei], pe care le-a luat pentru că nimeni nu ar mai fi riscat sângele unui singur soldat al său pentru revendicările noastre. Crimeea fusese un exemplu suficient, atunci ca și Dardanelele în ultimul război.

Reclamația României la Puterile Protectoare a determinat și Congresul de la Berlin, unde nu am fost admiși nici măcar ca informatori, și din toată acea splendidă ofertă ne-am ales numai cu partea mlăștinoasă și pietroasă a Dobrogei cu două preținse porturi aproape inexistente, Constanța și Mangalia, restul fiind lăsat noului stat bulgar, căruia i s-a dat ființă prin jertfele noastre de sânge și nu s-ar fi creat fără acest sacrificiu.

Consecința a acestor fapte și schimbarea litoralului maritim, a răsturnat vechile planuri creând situații noi. Pe temeiul acestor situații și în raport cu planurile de reorganizare ale Armatei și apărerea noilor frontiere, a fost hotărâtă și crearea unei Marine Naționale. Mai ales că Congresul de la Berlin ne dăduse în seamă poliția Dunării de Jos. Partea privitoare marinei a fost încredințată colonelului Nicolae Dumitrescu, comandantul Flotilei. Legiuirile făcute de el relative la crearea Marinei Naționale pot sluji și astăzi ca bază de dezvoltare. În această națiune de excelenți plugari, lipsită completamente până atunci de elemente naționale marinărești pentru a pune bază solidă la temelia marinei, pe primul loc a fost prevăzută crearea unei școli de copii unde aceștia să fie îndrumați și să capete cunoștințele necesare, să crească și să se dezvolte în ele. Și construirea unui bastiment școală cu pânze, adevărata și reala școală a formării unui marinar, singur mijloc de a pune pe om în fața elementelor naturii, invitându-l să se folosească, să le învingă pentru a le putea domina.

Bastimentul școală a fost bricul „Mircea”, iară acea școală a fost Școala Copiilor de Marină, inaugurată la 30 ianuarie 1882 cu 11 elevi din 20 de locuri care se ofereau și completate la scurt intervale cu 2 serii de 6 și 3 candidați reușiți – pentru că se găseau greu pe acele vremuri – elemente care să se avânte în necunoscut.

Aceștia au format prima promoție a Școlii Copiilor de Marină, care trebuia să se inaugureze la 1 octombrie 1881, inaugurare amânată până la 30 ianuarie 1882, din cauza lipsei de candidați și a neterminării bastimentului-școală.

Școala a fost instalată într-o clădire cu etaj pe malul Dunării, în str. Portului, cu toate instalațiile unui internat, cu dormitoare și o spălătorie speciale, având trei ani de cursuri mixte: 6 luni (1 octombrie–1 aprilie) cursuri teoretice și 6 luni (1 aprilie–1 octombrie) cursuri practice și cu aplicarea teoriilor, adică îmbarcarea pe bastimentul școală, făcându-se și călătorii în afara apelor țării. Pentru aceste motive și considerând viața aspră la bord, instalațiile la bordul școlii erau speciale adică similare cu cele de pe bastiment. Astfel, dormitoarele nu aveau paturi și se dormea în hamace suspendate, de asemenea spălătoria era astfel amenajată pentru ca fiecare elev să-și spele singur lenjeria, pentru că pe bastiment nu se puteau lua spălătorese, nici trimise rufele la spălat, fiind continuu în navigație. Ori, pentru deprindere, regimul era continuu. Mâncarea foarte îngrijită, însă regimul destul de aspru pentru niște copii, chiar dacă trebuiau să devină marinari ! Pentru că de mai multe ori pe săptămână, iarna, în școală, eram scoși la Dunărea înghețată, unde erau făcute copci – găuri rotunde – și în care ne spălam corpul până la talie și picioarele până deasupra genunchilor, ieșind abur din noi ca din oale clocotinde, după care îmbrăcați trebuia să executăm alergări, toate acestea sub directă supraveghere a directorului școlii. Iar în nopțile senine fără lună ni se explicau constelațiile cu forma și denumirea lor, de același director.

Primul personal profesoral a fost compus din: maior Drăghicescu Mihai* – directorul Școlii și profesor de navigație, știința apelor, astronomia, matelotagiu, nomenclaturi și infanterie; căpitanul Koslinski Emanoil** – torpile și artileria cu toate ramurile lor; căpitanul inginer Isvoranu Ioan – geometrie, motoare, mașini și căldări marine, electricitate, construcții navale; locotenent Calotescu – istoria, geografia terestră și marină, exerciții de bărci cu rame și pânze; locotenent Mănescu – matematici, aritmetică, algebră, logaritmi.

Profesor Cetățeanu I. – limba română, compoziție, aplicații; profesor Braun – limba italiană; preotul Rozei – morală, religie.

* Locotenent-colonel Mihai Drăghicescu (1848-1896) – comandant la navei „Fulgerul” (1873-1877) și al Depozitului Flotilei (1879-1880). Director al Școlii Copiilor de Marină din Galați (1883-1886) și al Arsenalului Flotilei (1886-1889). A scris numeroase studii și lucrări de istorie a marinei, geografie, hidrografie și navigație. A participat la stabilirea nomenclaturii pentru navele românești.

** Contraamiral Emanoil Koslinski (1853-1909) – absolvent al Școlii Navale de la Brest (1874), comandant al bricului „Mircea” și al crucișătorului „Elisabeta”. A îndeplinit funcțiile de al Diviziei de Mare, director al Marinei în Ministerul de Război, inspector general al Marinei.

În plus o serie de diferiți subofițeri, special pregătiți ca ajutori.

În acest timp parcul de bastimente fusese mărit cu vaporul „Orientul”, cumpărat de la austrieci și botezat „Ștefan cel Mare”, devenit mai târziu iaht regal. Fusese comandată la Triest în 1880 una canonieră pentru mare, botezată „Grivița”, care trebuia să fie staționară în noile porturi Sulina și Constanța.

A trecut iarna cu cursurile ei teoretice și mult așteptatul bastiment-școală – care se construia într-un șantier englez lângă Londra – nu mai sosea pentru că încă nu fuseseră terminate bastimentele toate din grupul comandat acolo de țara noastră și care se executa sub supravegherea maiorului Urseanu Vasile*.

Acest grup era compus din: bricul-școală „Mircea”, un bastiment purtător de torpile numit „Alexandru cel Bun”, o serie de trei șalupe canoniere: „Rahova”, „Smârdan” și „Opanez”, altă serie de cinci șalupe mici: „Santinela”, „Poterașul”, „Pandurul”, „Grănicerul” și „Veghetorul” – aceste 2 serii destinate poliției pe Dunăre și poliției în porturi – și 2 torpiloare mici „Șoimul” și „Vulturul”, toate cu elice. Avându-se în vedere că bastimentul-școală va trebui să coboare și să urce fluviul de la mare la Galați și să execute intrări în porturi diferite, s-a hotărât, în urmă, să i se instaleze un mic motor acționând o helice care să-i înlesnească aceste cerințe și aceasta a fost o cauză a întârzierii.

Campania de cursuri practice, totuși trebuia să înceapă. Neputându-se altfel, s-a hotărât ca să se facă pe Dunăre – de altfel singura făcută cu „Canoniera Fulgerul”. Pentru școală s-a amenajat o goeletă numită „Lebăda” (mare barcă cu covertă și 2 catarge pentru pânze, care a fost, tot timpul remorcată de canonieră).

Călătoria s-a făcut sub comanda căpitanului Irimescu Ilie**, având ca secund pe căpitanul Koslinski Emanoil, iar ca pilot pe Barba Gheorghe. S-au vizitat astfel toate porturile de pe ambele maluri ale Dunării, până la Severin și Cladova, parte la ducere și parte la înapoiere, navigându-se numai ziua, noaptea oprindu-se unde ne prindea. Cursurile practice au constat în timonerie, sondeje, serviciu de veghe, serviciu la bord, exerciții de infanterie și bărci și formarea „Carnetului Itinerar”, în care se consemna cursul Dunării cu toate ostroavele, râurile și canalele pe care le întâlneam, cu denumirea și distanța între ele, localitățile ce întâlneam și linia de navigație urmată cu adâncimile de apă găsite. Timpul limitat al expunerii nu-mi îngăduie a povesti impresiile acestei prime călătorii și peripețiile ei comice, centrul comic fiind format de bătrânul pilot Barba Gheorghe care nu vorbea bine românește.

La înapoierea în Galați – toamna – am găsit pe cei 20 de candidați noi, reușiți la examen, ai promoției 29, iară noi, după examenul de practică, am fost promovați în clasa a 2-a.

Către sfârșitul lui octombrie 1882 a sosit în țară și bastimentul-școală, bricul „Mircea”, botezat la Londra de către ministrul țării Ion Ghica. Sosind și celelalte bastimente din grupul comandat acolo, aduse de personalul șantierului sub pavilion englez de comerț și predate Comandamentului Marinei la Galați, cele 5 șalupe mici și 2 torpiloare au fost transportate ca marfă pe vapoare de comerț.

Bricul „Mircea”, cu 2 catarge verticale și unul către orizontală – înainte, avea fiecare catarg din câte 3 bucăți și purta fiecare câte 4 pânze pătrate, iar cel dinainte (bompres) cu trei pânze triunghiulare; caracteristică exactă de bric se prezenta ca o corabie cu forme ultrafine, de o eleganță deosebită, construit special de șantier ca reclamă. Din lemn de teck, căptușit în partea imersibilă și până la 30 cm deasupra nivelului apei, cu table de aramă. Avea un mic coș-lunetă – al mașinii – care se poate putea coborî și urca, după voință – după cum se naviga, cu mașina sau numai cu pânzele. Tot timpul cât am navigat cu el în diferite țări și îndeosebi în țările cu vechi tradiții marinărești, era foarte mult admirat și nu se credea a fi bastiment de război, ci un iaht de dimensiuni pentru navigație în jurul lumii.

În interior, partea dinainte era destinată echipajului permanent, iar mijlocul, până la camera mașinii, pentru elevii școlii. În această parte erau și trei cabine separate.

La partea dinapoi, extremă era locuința Comandantului, compusă dintr-un salon mare și un dormitor, iar între acesta și mașină era locuința ofițerilor compusă din un salon și patru cabine.

Bucătăria era lângă corpul mașinilor, în interior și mai târziu a fost mutată pe covertă, sub puntea de comandă. Avea 4 bărci, 2 laterale, a treia pe covertă și a 4-a în exterior înapoi de travers. A fost armat cu 2 tunuri Krupp de 75 cm, un tun revolver cu 5 țevi de 37 mm și o mitralieră cu 10 țevi orizontale de 11 mm.

Plasa de păianjen pe care o formau frânghiile și frânghiutele de manevră ale pânzelor, era formidabilă și te punea pe gânduri când vei putea învăța utilitatea și numele fiecăreia.

Pentru școala de matelotagiu (frânghiere) și velatură (croiala și coaserea pânzelor) comandantul marinei a reținut și angajat ca mateloți speciali, 11 persoane, cei mai destoinici și versați din personalul care

*Viceamiral Vasile Urseanu (1848-1926) – comandant al navelor „România”, „Ștefan cel Mare” și al crucișătorului „Elisabeta”, comandant al Corpului Flotilei (1888-1890), Diviziei de Mare, Diviziei Echipajelor, Direcția a V-a Flotila (1890-1898), inspector general al porturilor (1898-1900). A militat pentru promovarea astronomiei în România, fiind ales, în 1907, primul președinte al Societății Astronomice Române. A construit la București, prin mijloace proprii, un observator astronomic destinat publicului, inaugurat în 1910, dotat cu o lunetă „Zeiss” de 150 mm, în prezent Observatorul astronomic „Amiral Vasile Urseanu” (bulevardul Lascăr Caragiu nr. 21).

** Contraamiral Ilie Irimescu (1852-1933) – primul director al Școlii Copiilor de Marină de la Galați (1882-1883), comandant al bricului „Mircea” (1885-1888) și al crucișătorului „Elisabeta” (1892-1894), inspector general al Navigației și Porturilor (1888-1889; 1894-1896, 1901-1906). De-a lungul carierei militare a îndeplinit și funcțiile de comandant al Diviziei de Dunăre, Depozitelor Flotilei și al Diviziei de Mare.

adusese bricul în țară: francezul breton Angelo, 2 dalmatini din insulele Lusin, Micela și Nicola Grande, poreclit Grande pentru că al 4-lea, un chilian din America de Sud se numea tot Nicola însă Picolo, pentru că era mic la fizic. Acești doi Nicola ar fi bine reprezentați de celebri Pat și Patachon. În școala de luptă la bord, nimeni nu a parvenit să-l poată pune jos pe Nicola Picolo pentru că ridicat, răsucit, învârtit, întotdeauna cădea în picioare ca pisicile. Aceștia 4 au fost adevărații dascăli ai meșteșugului și misterului vieții marinărești de cunoștințe și conducere a utilizării maxime a pânzelor, lucrând cu mare drag, fiind amorezați de atitudinile de navigație și de frumusețea bricului.

Acesta era bricul-școală „Mircea” care a format întreaga faimoasă pleiadă de marinari români, marinari care sau distins cu atâta vrednicie, recâștigând faima trecutului moldovenesc al flotei lui Ștefan cel Mare.

POEZIA POPULARĂ A RĂZBOIULUI. INTRAREA ÎN ARDEAL ȘI RETRAGEREA ÎN MOLDOVA

I. Ursu Soricu

28 februarie 1932

„Program pentru săteni”

Am încheiat comunicarea trecută, arătând chemările îndurerate după pace ale poporului românesc din Ardeal, dus să înfrunte moartea pentru un ideal, care nu era al lui.

Când a văzut că apelurile la străini se pierd în pustiu, el s-a întors către cei care aveau inimă să-l simtă și să-l înțeleagă:

<i>Voinici dragi, șoimani de munte,</i>	<i>Și faceți voi pace-n țară</i>
<i>Treceți și veniți mai iute</i>	<i>Ca să-i meargă vestea iară...</i>
Iar la această chemare răspunsul celor de un sânge a răsunat cald și dulce:	
<i>Vai de mine, rău îmi pare</i>	<i>Și-n Ardeal sunt fagii mici</i>
<i>Că-n Ardeal e jale mare</i>	<i>Și morminte de voinici.</i>

Cît de adâncă era legătura de sânge între frații de pe amândouă laturile Carpaților, se vede din cântecele care au răsunat, afirmătoare ale idealului, pe pământul dintre Carpați și Prut.

<i>... Transilvanie frumoasă,</i>	<i>Să ne ajute la război,</i>
<i>Mult ai fost nenorocoasă,</i>	<i>Te-om scăpa de la nevoi ...</i>
<i>Dar, de-o vrea Domnul cu noi</i>	

Sau

<i>Drag Ardeal cu râuri line,</i>	<i>Cu lacrimi fierbinți de strigi,</i>
<i>Multă jale este-n tine,</i>	<i>Arde inimioara-n mine</i>
<i>Multe rabzi și mult mai plângi</i>	<i>Să lupt și eu pentru tine ...</i>

Ziua, în care sufletul de frate va fi chemat să-și arate virtutea întru ajungerea unui ideal, de care a fost conștient, va veni curând. Și în ceasul plecării spre Ardealul ce-și aștepta frații mântuitori, poezia românească ne va da exemple de înălțare sufletească, cum numai în clasicitatea antică mai găsim. Vom putea noi vreodată să măsurăm adâncul generozității, care a făcut pe mamă să-și trimită cu bucurie feciorul la triumf sau moarte? Iată ce spune soldatul Cosma Ion din Regimentul 18 Gorj că i-a zis mamă-sa, când el a plecat spre Ardeal:

<i>Mama zice: Fătul meu,</i>	<i>Și-nfruntă arma maghiară.</i>	<i>Nunta trece și se uită,</i>
<i>Mergi acum cu Dumnezeu,</i>	<i>De-i cădea pe câmp de luptă,</i>	<i>Dar moartea pe câmp de luptă</i>
<i>Mergi și luptă pentru țară</i>	<i>E mai frumos ca la nuntă;</i>	<i>Niciodată nu se uită...</i>

De două mii cincisute de ani omenirea admiră gestul spartanei, care, dând fiului paloșul [de fapt, scutul – n.n.], îi zice: „Cu el, sau pe el”! Întrucât nu i-ar fi egală gorjanca măreață în generozitatea și renunțarea ei?

Dar oare vom putea noi să măsurăm vreodată înălțimea sufletului părintelui amintit de sergentul Linia Petre din Regimentul 44, în versurile sale:

<i>Eu de-acas' când am plecat,</i>	<i>Să mă duc cu fiul meu,</i>	<i>Și, dacă mi l-aș vedea</i>
<i>Cu toții ne-am sărutat.</i>	<i>Să-l îmbrățișez mereu,</i>	<i>Că-napoi ar vrea să dea,</i>
<i>Iară tata, om bătrân,</i>	<i>Să se lupte ca un leu,</i>	<i>Neputincios precum sunt,</i>
<i>Scoase un suspin din sân</i>	<i>Să se lupte și să moară</i>	<i>L-aș culca eu la pământ,</i>
<i>Și, oftând, zicea mereu:</i>	<i>Pentru scumpa noastră țară.</i>	<i>Să știu c-a murit cinstit...</i>
<i>– Cum nu pot acum și eu</i>		

Ce a putut să dea sufletelor acestora simple atâta măreață putere de înălțare ? Răspunsul ni-l dă tot cântecul național; conștiința unității de neam și conștiința drepturilor istorice asupra pământului Daciei superioare.

... Săriți cu toții, săriți frați, Să-i scoatem de la robie Hai cu toții într-o unire
Să mergem peste Carpați Să facem o Românie Să plecăm întru mărire,
Că ne cheamă ai noștri frați Cum a vrut Mihai să fie. În mărirea neamului
Unirea Ardealului ...

Conștiința aceasta dă atât celor care rămân acasă, cât și celor care pleacă, mândria pentru înlăturarea unei nedreptăți seculare:

Frunză verde micșunea, După mine nu oftați, Că se duce dintre voi
Nu mai plânge mândra mea, Ci cu toții vă mândriți Flăcău sprinten la război ...
Nici tu, mamă, nici voi, frați, Și la cer să mulțumiți,

Spre a vedea marea deosebire între sufletul cu care a plecat la război românul, care știa de ce luptă, și între sufletul care a plecat de pildă ostașul ungar, care a fost dus și el să lupte, fără să fi avut de realizat un ideal, citez în traducere românească acest preafrumos cântec popular unguresc din război:

La malul Tisei luntrea-i trasă Alătura bătrâna mamă Pe mort de ce l-ai mai boci ?
Și valurile o saltă rar, S-apleacă peste el și plânge. Ba, doamne, nu mai merg acasă
Străpuns de moarte-n pieptu tânăr Măicuță dragă, șterge-ți ochii, Pe cei rămași să-i mai cresc mari,
E întins în luntre un husar. Mai ai acasă trei copii, Căci nu vreau să-i mai cresc nici
Pe umeri încheiată-n copcii Întoarce-te și vezi de dânșii morții,
Tunica roșie de sânge, Nici împăratului, husari ...

Dacă atâția din ostașii neamurilor care au fost cuprinse de vârtejul de foc al celui mai mare război n-am știut de ce luptă, ostașul român a cântat:

Cine-i om a priceput Din jugul dușmanului. Trec românii, trec Carpații
Războiul de ce a-nceput: La Sântă Măria Mare Ca să-și libereze frații ...
Dezrobirea neamului A sunat mobilizare,

Și în fața legăturilor de sânge, ca vechea Antigonă, el a trecut peste orice considerații și legături mai prejos de idealul tuturor.

Am lăsat în sat la mine Ca cucu din brad în brad
Ce-am avut mai drag pe lume, Când se duce la vârat ...
Am lăsat și am plecat

Deși în cântecul nostru național intervine adeseori blestemul împotriva durerii și a cauzelor care au făcut-o să izvorască, de data ceasta, la plecarea în danțul sângeros al morții, nu întâlnim în tot ce s-a concretizat din năzuința și durerea comună nici cel mai șters murmur de protestare. Un oftat adânc din pieptul mucenicilor rămași acasă, uneori:

Dragută Sântă Mărie Și neveste-n văduvie
Ne-ai lăsat țara pustie Și copii în sărăcie ...

Alteori o umbră de duioșie după farmecul unei tinereți ce nu apucase să se bucure de căldura și lumina vieții:

De la Hârja mai la vale Ori vi-i frică de maghiari, Merg voinicii tot luptând,
Merge-un căpitan călare Ori jale de fete mari ? Fetele rămân plângând
Cu ostașii spre hotare, – Nu ni-i frică de maghiari, Cu coatele pe zaplaz
Căpitanul șuerând, Ni-i jale de fete mari, Și cu lacrimi pe obraz.
Militarii tot oftând. Că n-or mai merge la joc, (Serg. Prisăcăruță G., R. 8
– Ce-mi oftați voi, militari, Că voinicii merg în foc Vânători)

Sau o privire de adâncă înduioșare, ca a lui Hector în clipa despărțirii de Andromaca:

Frunzuliță și-un dudău, Mă uitai spre casa noastră N-aizii copii strigând
Când plecai de la Ceahlău, La copii și la nevestă, Numai Bistrița curgând
Mă uitai la sfântul soare S-aud nevasta cântând Și curgea cu murmur tare
Să-l văd dincotro răsare. Și copilașii strigând. Par-c-ar fi o vrăjitate ...
(Brigadier Vișan D., Divizia 2
Artilerie de Munte)

Odată trecut focul primei fulgerări a temerei de necunoscut, luptătorul poet va merge înainte spre ținta, pe care o știe de copil mic de la bunicul său și din școală:

Ardealul și Bucovina
Că acolo-i dorul și mila.

El știe că întregirea pământului strămoșesc nu se poate face fără de jertfe. Și nu tresare la gândul că izbânda ar putea cere și viața lui tânără:

<i>Azi mă-ndrept către Sibiu Și nu știu dacă mai viu. Dacă oi fi ursit la bine, Mă întorc, mândră, la tine, Iar de-oi fi ursit să mor,</i>	<i>Să-mi faci un buchet de flori Cu lacrimi din ochișori. Că ai avut și tu pui drag, Și-a murit luptând sub steag. Foaie verde, foaie lată, Vino, mândră, și mă cată</i>	<i>Sus pe dealurile nalte, Unde-s tunuri așezate Că acolo dorm de moarte Și să-mi semeni la mormânt ... Câte flori sunt pe pământ ... (Soldat Ilinca Grigore, Reg. 62/70)</i>
--	--	---

Încălzit de aceste gânduri și simțiri, ostașul român va rupe zăgazul despărțitor și va veni în Ardeal. Primele pierderi nu-l vor descuraja, ci mai vărtos îl vor întări în credința că Ardealul este al nostru, al nostru, căci acum îl cer cei căzuți pentru el, între care, în ziua dintâi, a fost colonelul Băltărețu, pe care-l și cântă cu atâta mișcătoare dragoste:

<i>La poalele gruiului, Zace trupul bradului, Dat pradă vulturului.</i>	<i>E viteazul îndrăzneț, Colonelul Băltăreț, Ce a trecut Oltul înot, N-aștepta să facă pod ...</i>
---	--

Pe buze cu binecuvântarea pentru cel căzut la altarul patriei, luptătorul lumii visate va trece înainte, încrezător în puterea lui, încrezător în sfânta dreptate, în numele căreia luptă. Și ce bucurie pe el când dă de frații care îl așteaptă:

<i>Ungurii cum ne vedeau Tot mereu se retrăgeau, Românii cum ne vedeau,</i>	<i>Flori în cale ne-aruncau Și ne strigau bucuroși: - Bun sosit aicea, frați ! ...</i>
---	--

Dar drumul n-a fost un alai învăluit în lumină și mânat de ritmul cântecului de biruință, fără de jertfă. Încep luptele:

*Foc de armă și grenadă
Răsunau ca la paradă ...*

Iar noi îl vom auzi cântând despre lupta de la Cincu Mare, unde s-a stins atâta tinerețe și s-a dat dovadă de atâta nemăsurată virtute românească:

<i>Se desfășor luptele, De viuiesc pădurile, Și clocotesc văile, Când tună ghiulele,</i>	<i>Te-apucă frigurile Și sueră gloanțele Tocmai ca albinele ...</i>
--	---

Cât a durat bucuria pătrunderii în Ardeal, știm. Zile grele s-au abătut peste acest ostaș conștinat și pururea credincios. Lupte îndârjite se încep și el trebuie să se întoarcă să își apere țara amenințată. O va spune aceasta, fără a ascunde loviturile nenorocului:

<i>Cât e pământul de mare, Numai foc, potop și jale, Să oprit lumea din cale Se întreabă pe sfântul soare: - Ce ne facem frățioare,</i>	<i>Că stă lumea în picioare Și-au plecat soldații toți Ai lui Mihai strănepoți, Și-au trecut în zbor Carpații Ca să-și libereze frații,</i>	<i>Iar acuma ard în foc, Că vin dușmanii potop... Draga noastră Românie La patru țări cum să fie?... La patru țări cum să fie?...</i>
---	---	---

Dar luptătorul rapsod nu disperă nici în fața pierderii, nici în fața dezastrului. El a plecat la război ca să biruiască. Vrea victoria. Cât îl va costa nu-l interesează. L-am auzit în alternativa:

*Înainte, vânători,
Înainte, să luăm Stîlpu,
Ori să ne găsim mormântul...*

Și când moartea a venit să-i ceară suprema jertfă, el n-a umbrit sfințenia ei cu niciun gest. Și-a arătat doar dorința să fie înmormântat aproape de soarele cu lumina:

<i>Sus, pe dealurile nalte, Unde-s tunuri așezate,</i>	<i>Sus pe culmea dealului. În bătaia tunului</i>	<i>Să-mi dorm somnul liniștit De-un obuz în piept lovit...</i>
--	--	--

Nicio părere de rău după o viață tânără care se stinge. Ba lasă, cu o nuanță de discretă mândrie, să se înțeleagă că vitejia lui a fermecat puterile firii, care, la înmormântare, îi dau onorurile cuvenite celor ce mor pentru libertatea neamului lor:

<i>Măi soldate, frățior, Unde ți-a fost dat să mori? - Sus, pe vârful munților, La hotarul fraților, În fața dușmanilor! - Și de ce moarte ai murit?</i>	<i>- De glonte, când a venit! - Lumânarea cin' ți-a pus? - Soarele când a fost sus! - De scaldat, cin' te-a scaldat ? - Ploile când au plouat! - Și cine te-a tămâiat?</i>	<i>- Negura când s-a lăsat! - Și cine te-a prohodit? - Luna când a răsărit! - Măi soldat, cine te-o plânge ? - Păsările când s-or strânge, Și m-or jelui cu dor Că eu pentru țară mor! ...</i>
--	--	--

Soarta din munți îl va lovi și la Dunăre. Și luptătorul pentru dreptate vede cu durere că trebuie să cedeze în fața copleșitoare forțe a adversarului, căci, pe lângă suflet, în război mai trebuie și altceva. De aceea se va înfiora la Turtucaia:

<i>Toată lumea-i cu noroc,</i>	<i>Ai venit mare și lată</i>
<i>Turtucaia cade-n foc</i>	<i>Și cu sânge amestecată,</i>
<i>Cu soldații la un loc.</i>	<i>Ne-ai mâncat oștirea toată.</i>
<i>Turtucaie blestemată</i>	<i>I-ai mâncat, i-ai înneccat,</i>
<i>Și tu Dunăre turbată,</i>	<i>De nu știi un să-i mai cat ...</i>

Sau:

<i>La marginea Silistriei</i>	<i>Cad o mie dintre noi.</i>	<i>– Săraci buze subțirele,</i>
<i>Cad soldații, săracii</i>	<i>Căzu într-o cărare</i>	<i>Cum stau muștele pe ele,</i>
<i>Gloanțele îmi cad ca ploaia</i>	<i>Mi-l zărește o fată mare,</i>	<i>Săraci ochișori frumoși,</i>
<i>Și soldații cad ca roua.</i>	<i>Fata la el se ducea</i>	<i>Cum sunteți de cioare scoși ! ...</i>
<i>Căzu unu, căzu doi,</i>	<i>Și din gură așa plângea:</i>	

Cauza înfrângerii o spune el, luptătorul frumos și împăcat în sufletul lui că și-a făcut datoria.

<i>Dușmanul, fiind mai tare</i>	<i>Începem a ne retrage,</i>	<i>Copilași desculți în cale</i>
<i>În felul lui de armare,</i>	<i>Jele-n suflet mi se face,</i>	<i>Și bătrâni cu albe plete</i>
<i>A înfrânt al nostru front</i>	<i>Vedem holdele arzând</i>	<i>Ce-au trăit să poată vede</i>
<i>Între Jiu și între Olt.</i>	<i>Și femeile plângând</i>	<i>Iar timpuri de grozăvii</i>
<i>Greu de spus și greu de scris,</i>	<i>Fete suspinând cu jale,</i>	<i>Ca pe când erau copii ...</i>
<i>Scurtă vorbă: ne-a învins !</i>		

Astfel primul avânt se îneacă în valurile de durere ale înfrângerii. Sufletul eroic al luptătorului recunoaște această nenorocire, dar nu o socotește definitivă.

Cu credința că va reveni măreț ca un arhanghel, el se retrage în Moldova, cântându-și cu mai mult foc durerea și încrederea în biruința finală.

Într-o viitoare comunicare vom arăta și aceste strălucite mărgăritare izvorâte din cea mai adâncă durere:

Durerea țării cotropite ! ...

INDUSTRIA FIERULUI ÎN ROMÂNIA

General Ștefan Burileanu
25 februarie 1933
„Universitatea Radio”

Industria fierului este, după agricultură, industria care interesează în cel mai înalt grad nevoile țării noastre.

Ea condiționează, în adevăr, într-o largă măsură, dezvoltarea tuturor celorlalte industrii ale țării, cărora le procură mașinile și uneltele necesare și tot de ea se găsește intim legată problema comunicațiilor în aer, pe uscat și pe apă ca și problema apărării naționale. S-ar putea deci spune, că întreaga activitate de producție, de circulație și de apărare a țării, se află subordonată industriei fierului și oțelului.

A dezvolta, a raționaliza și a încuraja această industrie, este una din acele îndatoriri elementare a conducătorilor țării asupra însemnătății căreia, pare ca și inutil de a mai insista.

Scopul prelegerii mele fiind acela de a face cunoscută starea și posibilitățile actuale ale industriei fierului în România, voi reaminti mai întâi pe scurt în ce anume constă o industrie a fierului, apoi voi arăta care a fost situația acestei industrii, de ambele părți ale Carpaților, înainte de 1916, pentru a ajunge la situația de astăzi, cu specificarea organizației înfăptuite și a capacității de fabricație de care se dispune în prezent. Se va vedea, în particular, din expunerea făcută, că guvernările din trecut, n-au folosit întotdeauna această capacitate, dând în străinătate comenzi de sute de milioane, care se putea foarte bine executa la noi în țară.

I

Industria fierului are ca punct de plecare fabricația fontei. Pentru a fabrica fontă trebuie minereuri de fier și cocs metalurgic, care se varsă împreună în interiorul unui cuptor înalt. Minereurile de fier sunt acele pietre minerale ce se găsesc în pământ și care conțin fierul sub formă de oxid, adică combinat cu oxigenul din aer.

Cocsul metalurgic se fabrică dintr-o nuanță specială de cărbuni de piatră zisă huilă de cocs, care dă prin distilațiune un cocs foarte compact și rezistent.

Provocându-se arderea în cuptor, carbonul din cocs și oxidul de carbon ce iau naștere, reduc oxidul de fier din minereu, îi iau oxigenul și lasă fierul în libertate, care cade sub formă de picături pe fundul cuptorului.

Fierul astfel obținut nu este însă fier curat, căci fiind neconținut în contact cu cocsul a absorbit carbon și a devenit astfel un fier carburat, putând conține de la 2,5 la 5% carbon.

El mai conține în proporții mici și alte elemente străine fierului ca: Si, Mn, S, P, etc. care provin parte din minereuri, parte din combustibil.

Aceasta este fonta, căreia i se mai zice fier brut sau tuciu. Se deosebesc două varietăți: fonta de turnătorie și fonta de afinaj. Cea dintâi se retopește în niște cuptoare mai mici, zise cubilouri, sau în niște oale zise creuzete, cu care ocazie mai pierde din impurități, și se toarnă apoi în tipare pentru a procura piese și obiecte de diferite forme. Fonta de afinaj servește numai la fabricația fierului și oțelului.

Pe lângă fonta obișnuită, zisă fontă ordinară, se mai fabrică și fonte zise speciale, care în afară de carbon mai conțin proporții însemnate și din unul sau mai multe din elementele: Mn, Si, Cr, Tu, Va etc. utilizându-se minereuri bogate în asemenea elemente. Aceste fonte servesc exclusiv la fabricația oțelurilor, ca un compliment al fontelor de afinaj.

Să vorbim acum despre fier și oțel. Deosebirea caracteristică dintre fontă, fier și oțel o face proporția de carbon pe care o conțin aceste metale. Fonta conține mai mult carbon decât oțelul și acesta mai mult decât fierul.

Rezultă că retopind fonta într-un cuptor, unde ea să nu mai fie în contact cu cărbunele solid și decarburându-i masa prin simpla acțiune a oxigenului aerului, la temperatură înaltă, putem transforma după voie o fontă în oțel sau în fier după gradul de decarburare ce realizăm.

De fapt, mai în toate procedeele de fabricație se merge cu decarburarea până la limita posibilă, apoi se recarburează în proporția voită cu ajutorul unei fonte speciale, care de obicei este o fontă bogată în Mn zisă fero-manganez.

Manganezul acestei fonte dezoxidează masa metalurgică, ceea ce are o importanță considerabilă căci un metal ne-dezoxidat crapă când se supune laminării, iar carbonul se încorporează fierului într-o proporție care depinde de compoziția fero-manganezului și de cantitatea ce se utilizează din el.

Procedeele industriale de producție ale fierului și oțelului sunt următoarele cinci:

1. *Pudlajul* – În acest procedeu, fonta se așează în bucăți pe vatra unui cuptor orizontal și este încălzită de flăcările combustiei cărbunilor așezați într-o încăpere vecină.

Fonta se topește și pe măsură ce î-și pierde carbonul ea î-și pierde și fluiditatea. Oprirea decarburării la gradul voit, depinde de abilitatea lucrătorului.

Prin pudlaj se obține deci fier și oțel sub formă de pastă metalică, îmbibată de scorie. Metalul este apoi supus pe nicovală presiunii și izbirii progresive a ciocanului pilon, pentru gonirea scoriei și formarea unui lingou prismatic.

2. *Procedeele Bessemer* – Fonta se varsă lichidă, într-un fel de cornută, în care este străbătută de jos în sus de numeroase fire de aer comprimat. Acest aer, prin oxigenul său, afânează masa fieroasă, căldura necesară afinării fiind procurată de însăși combustia elementelor străine pe care le conține fonta, și în prima linie a Si și P, după cum se tratează fonta silicioasă sau fosforoasă. Combustia acestor elemente și a carbonului este suficientă pentru obținerea fierului și oțelului sub formă lichidă. În Bessemer, combustibilul este deci intermolecular.

Cu decarburarea se merge până spre extrema limita, apoi se recarburează în proporție voită, printr-o adăugire finală se fero-manganez sau spiagel.

3. *Procedeele Martin-Siemens* – Într-un cuptor orizontal se bagă bucăți de fontă și de fier vechi, care se topesc împreună prin căldura degajată de combustia gazului produs de o baterie de gazogene și prealabil încălzit în regeneratoare de căldură, după metoda denumită Siemens.

Afinarea se produce de pe o parte prin amestecul fontei cu fierul, amestec care conține un procent de carbon mai mic decât fonta singură, iar pe de altă parte prin acțiunea oxidantă a aerului ce intră în cuptor.

Cu decarburarea se merge ca și la Bessemer până spre extrema limită, apoi se recarburează la gradul voit.

Operațiunea este mult mai lungă în Bessemer, însă permite un mers mai regulat și un control mult mai ușor de făcut, dând în consecință produse de calitate mai bună și mai variată.

4. *Procedeele prin creuzete* – Constă în retopirea în niște cale făcute din argilă, a unui amestec, în general, de fier pudlat și de fontă cât se poate mai curată. Creuzetele se încălzesc în cuptoare mergând cu gaz sau cu petrol și se utilizează numai pentru fabricații de calitate deosebită. Cum ele se închid ermetic, afinare propriu zisă prin oxigenul aerului nu are loc. Elementele închise în creuzet reacționează unele asupra altora și atâta tot.

Când se fabrică oțeluri speciale se mai adaugă în creuzete și o anumită proporție din fonta specială care conține elementul caracteristic ce voim a introduce în oțel și care poate fi: Si, Mn, Cr, Ni, Tu, Mo, Ti etc.

5. *Procedeele electric* – În principiu, cuptoarele electrice pot produce toate nuanțele de fier și oțel. Dat fiind însă costul electricității, ele nu sunt cu adevărat rentabile decât dacă sunt utilizate la fabricația oțelurilor speciale.

Electricitatea servește numai ca mijloc de încălzire și de topire repede a materialelor ce se introduc în cuptor.

Afinarea este efectuată tot de oxigen, cu deosebire că acesta, în loc de a fi adus la aer, poate să fie adus numai de materialele ce se bagă în cuptor, așa că gradul de oxidabilitate al atmosferei din interior poate fi regulat după voie.

Grație temperaturii mult mai înaltă a cuptorului electric afinarea este și ea mai completă ca în alte proceduri, încărcăturile putând fi și ele variate în tot felul, în vederea calităților de metal de obținut.

Cu aceasta am terminat prima parte a prelegerii mele.

Trec acum la precizarea situației industriei de fier înainte de 1916 și a celei din prezent.

II

În vechiul Regat nu se producea nici fontă, nici fier, nici oțel. Totul se importa din străinătate și se prelucra în diversele ateliere mecanice ale țării.

Fonta se rețopea în cubilouri, sau în creuzete, pentru a fi apoi turnată în tipare, iar barele sau micile lingouri de fier și oțel importate erau supuse forjării și prelucrării la mașini operatrice (sic!), pentru a fi transformate în diverse obiecte comerciale.

Cu totul alta era însă situația în Banat și Transilvania. Acolo se dispunea de o industrie siderurgică completă, care lucra în legătură cu restul industriilor similare din cuprinsul fostului Imperiu Austro-Ungar.

Erau trei centre importante de fabricație: Reșița, Hunedoara și Călan. Reșița, de o grandoare excepțională dispunea de trei cuptoare înalte pentru fabricația fontei (dintre care unul la Anina, care este o dependență a Reșiței) cu o producție anuală de 120.000 tone de fontă pe an; de 8 cuptoare Martin și un cuptor electric, sistem Héroult, pentru fabricația oțelului, cu o producție anuală de 150.000 tone de oțel de ateliere de forje și de laminare, ca și de o nesfârșită serie de ateliere mecanice prevăzute cu tot felul de mașini operatrice pentru construcții de poduri metalice, de materiale de căi ferate, de materiale de artilerie etc.

Ca materii prime, Reșița dispunea de minele ei proprii de fier din regiunea Bocșa- Moravița-Dognașca, dar mai primea anual câte 75.000 tone minereuri din Bosnia (localitățile Prijedor și Vareș) și dispunea de întregul bazin minier de la Maidanpek din Serbia.

Cocsul și-l fabrica la Reșița și la Anina, din huiă extrasă din minele ei de cărbuni de la Anina și de la Secul, majoritatea [cantității] de cocs fiindu-i totuși trimisă de la Ostrand, din fosta Silezie Austriacă.

Reșița lucra în strânsă legătură cu arsenalul din Viena căruia îi trimitea țevile și afetele de tunuri pe care le fabrica și care se montau la Viena, unde țevile erau mai întâi ghintuite și înzestrau cu închizătoarele lor respective.

Ea mai avea legătură cu fabrica de locomotive din Viena căreia îi procura materialul de construcție, și aproviziona de asemenea oțel uzinele de la Nădrag din Banat, care luminau table subțiri.

Hunedoara dispunea de șase cuptoare înalte pentru fabricațiunea fontei (dintre care unul la Gavojdia, dependința Hunedoarei) producând anual circa 150000 tone de fontă.

Minereurile se aduceau de la minele de Ghelar care aparțineau Hunedoarei, iar cocsul se primea din Silezia, Hunedoara nedisponând de nicio mină de huiă.

Mai toată fonta produsă de Hunedoara lua drumul spre uzinele din Dios Ghior din Ungaria și fabrica de mașini din Budapesta, restul fiind trimis uzinelor de la Cugir care transformau fonta în fier comercial prin pudlaj și laminare.

Cugirul fabrica și oțelul de scule prin metoda creuzetelor.

Călanul avea un singur cuptor înalt pentru fabricarea fontei, cu o producție de 25.000 tone fontă anual. Minereuri se aduceau de la mina Teliuc care îi aparținea, iar cocs primea tot din Silezia.

Fonta Călanului se trimitea uzinelor Ferdinand de pe Valea Bistrei, care aparțineau aceleași societăți și în care se aflau instalate trei cuptoare Martin pentru fabricarea oțelului, două cuptoare de pudlaj pentru fabricația fierului comercial și un atelier de laminare.

După sfârșitul războiului, și anume în iulie 1919, fiind necesar de a se cunoaște situația în care rămăsese industria metalurgică de peste munți, guvernul Averescu m-a trimis în fruntea unei comisii de ofițeri și de ingineri, ca să studiez această industrie la fața locului și să referez asupra noii organizații ce urma să i se dea, pentru ca să corespundă cât mai bine intereselor militare și economice ale țării.

Pe lângă lucrările ce am înaintat guvernului referitoare la însărcinarea primită, am ținut în aprilie 1920 înaintea societății Regale de Geografie și sub augusta președinție a M.S. Regele Ferdinand, o conferință în care am arătat tot ce am găsit în Banat și în Transilvania ca industrie metalurgică și ce părere aveam asupra dezvoltării și viitoarei ei organizări.

Această conferință, publicată și în broșură tipărită, a avut ca rezultat o interesare imediată a băncilor și a industriilor din vechiul Regat pentru a sprijini industria ardeleană și stabili formula unei conlucrări armonice între această industrie și celelalte uzine metalurgice ale țării.

Ministerul de Război, la rândul lui, a luat în considerație crearea unei fabrici de arme în interiorul Transilvaniei.

Cu privire la aceasta, eu și publicasem în broșura mea următoarele rânduri la pagina 33: „Adevărata forță a uzinelor Reșița stă în capacitatea lor de a procura materiile prime: fonta, fierul și oțelul”. Din acest punct de vedere, ele nu au concurent în întreaga Românie Mare, după cum nici în întreaga Peninsulă Balcanică. Cum însă uzinele sunt prea aproape de frontieră, fabricația armamentului de război trebuie să rămână mărginită, la Reșița, numai la procurarea acestor materii prime, care să se prelucreze mai departe într-o fabrică de arme și de tunuri, instalată în interiorul Transilvaniei și pe care țara noastră are toată puțința de a o înființa, în primul rând cu mașinăriile ce s-au adus de la Győr Raab din Ungaria.

Chiar secțiunea uzinelor Reșița, care lucrează material de artilerie, trebuie mutată în Transilvania, pentru orișice eventualitate, cum și pentru a se permite Reșiței de a dezvolta pe loc alte industrii indispensabile țării, cum spre exemplu fabricațiunea de locomotive de căi ferate și aceasta în primul rând.

Apoi la pagina 49: „Reșița va trebui de altfel să-și instaleze undeva în Transilvania, în regiunea gazelor, spre exemplu, o uzină anexă pentru fabricația tuburilor de oțel fără sudură, necesară căldărilor de locomotivă, precum totodată lucrărilor de sondă și conductelor de petrol și de gaz, absolut indispensabile țării noastre”.

Reșița a încercat să înființeze asemenea fabrică în anul 1920 la Alba Iulia cu laminoare Manessman, care se puteau cumpăra atunci, aproape pe nimic din Budapesta. Anumiți oameni politici i-au făcut însă o opoziție înverșunată, așa că grație d-lor cumpărăm și astăzi ca și altă dată, și vom cumpăra încă multă vreme tuburile fără sudură, așa de necesare economiei țării, tot din străinătate plătind sume considerabile.

În schimb, fabrica de arme și de tunuri a fost parțial realizată prin noile uzine ridicate la Cugir și înzestrate cu aproape toate mașinăriile necesare fabricării de arme portative.

Fabrica de tunuri urma să fie instalată la Copșa Mică și în constituirea ei trebuie să intre și Secția de Artilerie a Reșiței. Pentru considerente, a căror analiză nu intră în cadrul prelegerii de față, uzinele de la Copșa Mică nu au fost construite nici până astăzi.

Situația pe care am găsit-o eu în 1919, în Banat și Transilvania, a fost tot aceea pe care am descris-o că a existat în 1916, cu deosebire că toate legăturile industriei metalurgice ardelenice cu acelea ale fostei monarhii austro-ungare erau rupte și că uzinele Ferdinand nu mai existau decât cu numele deoarece mașinăriile lor fuseseră demontate pe timpul războiului și transportate la Ord, în Ungaria. Astăzi situația este următoarea:

1. *Societatea Reșița* – Cuptorul înalt de la Anina a fost demontat, iar din cele două cuptoare de la Reșița, nu funcționează în prezent decât cel mai mic, cu o producție anuală de circa 50.000 tone de fontă pe care Reșița le utilizează numai pentru trebuințele ei proprii. Minereurile provin parte din minele proprii ale Reșiței, parte sunt aduse de la minele din Teliuc ale Călanului, iar o parte se importă din străinătate.

Cocsul metalurgic se fabrică la Anina din cărbunii de la Anina și de la Secul, singurii din toată România care dau un cocs metalurgic convenabil pentru cuptoarele înalte; nu se mai importă din străinătate decât o proporție de 5-8% de cocs pentru turnătorii. Sunt 6 cuptoare Martin-Siemens și 2 cuptoare electrice cu o producție anuală de circa 140.000 tone de oțel, din care se laminează vreo 130.000 tone, producând șine de cale ferată, tablă groasă de peste 5 mm, traverse fier în U, fier profilat și fier comercial. Următor raționalizării convenite între uzinele metalurgice ale țării, s-a renunțat la laminarea sârmei, a tablelor mijlocii și subțiri și a fierului balot care au rămas a fi fabricate de alții.

Secția de artilerie a Reșiței poate lucra orișice armament și în excelente condiții, până la calibrul de 150 mm, și a fost completată cu mașini de ghintuit țevile de tunuri și dispozitive pentru semizarea și retubarea acestora. Reșița și-a instalat și o fabrică de locomotive, cu o producție de 80 locomotive pe an.

2. *Societatea Titan-Nadrag-Călan*. Acest concern a fost înființat în 1924 și cuprinde uzinele Titan din Galați, puse în funcțiune în 1919, uzinele Nadrag din Banat și uzinele Călan Ferdinand, cu minele lor de la Teliuc. În prezent, cuptorul înalt de la Călan nu funcționează. Uzinele Ferdinand, refăcute și modernizate dispun de 2 cuptoare Martin-Siemens, cu o capacitate anuală de 30000 tone de oțel, de ateliere de laminoare pentru table mijlocii, fier profilat, fier balot etc. și instalații de plumbuit și galvanizat tablele.

Ele își procură fonta necesară de la Hunedoara.

Uzinele Nadrag și cele de la Titan au specialitatea laminării tablelor subțiri și a prelucrării lor, cu instalații de plumbuit și galvanizat.

3. *Uzinele statului din Hunedoara*, constituite în 1929 în regie autonomă, nu mai au astăzi niciun cuptor înalt în funcțiune. Marea cantitate de fontă de care dispun încă uzinele se vinde oțelărilor din Ferdinand și diverselor turnătorii din țară. Pentru acestea din urmă, ea nu convine însă decât dacă se amestecă cu alte fonte mai puțin manganizate care se importă din străinătate.

Uzinele și-au instalat o hală specială pentru turnarea tuburilor de fontă. Șirurile acelea nesfârșite de tuburi pe care le-am văzut cu toții pe străzi anul trecut și cu care s-au refăcut lucrările de canalizare ale orașului București erau de la Hunedoara.

Se proiectează repunerea în funcție a unuia sau două din cuptoarele înalte. Din lipsă de cocs, ele vor merge cu cărbuni de lemn, valorificându-se în felul acesta imensele păduri din apropierea Hunedoarei.

4. *Societatea Copșa Mică-Cugir* – N-a realizat după cum am spus decât fabrica de armament portativ de la Cugir, mai instalând acolo un cuptor electric pentru turnarea pieselor de oțel și un atelier pentru fabricația țevilor de fier sudate.

A comis imprudența de a suprima pudlajul, cu laminoarele lui care dă de lucru la atâta lume din Cugir și aducea un venit sigur, mai înainte de a primi comenzi de la Stat.

Astăzi lucrurile stau așa fel că societatea va trebui lichidată, iar fabrica de armament concepută pe alte baze.

Statul de obligase totuși de a-i da comenzi de armament.

A lipsit însă încrederea, după cum tot pe seama lipsei de încredere trebuie pusă nedarea de comenzi de armament nou Reșiței. Însă cu sistemul acesta nu vom avea nici odată o industrie de război. Statul are două datorii esențiale:

1. Să se asigure industriei naționale un tarif vamal de protecție contra mărfurilor similare străine;
2. Să comande tot ce este ea în stare să fabrice cu instalațiile de care dispune.

După declarația d-lui ministru al industriei din 26 noiembrie 1922 și anume că „toată lumea și chiar industriașii sunt de acord că protecția industriei este deplin asigurată prin tariful vamal”, ar rezulta că chestiunea tarifului vamal a și dobândit soluții așteptate.

Rămâne atunci punctul al 2-lea: chestiunea comenzilor de dat în țară.

După datele pe care le am, au fost aduse de către stat:

a. 100 locomotive din Germania, în anul 1929/1930, cât timp uzinele Reșița și splendida fabrică de locomotive a d-lui inginer N. Malaxa, puteau foarte bine procura ele aceste locomotive.

b. 5.000 tone poduri metalice din Germania și alte 4000 tone din Polonia, în anul 1930, cu toate că uzinele Reșița dispun de un important atelier de poduri metalice, cu o putere de producție de 10.000 tone anual;

c. 20.000 tone șine de căi ferate, din Franța și Belgia, în anul 1929, câtă vreme industria noastră poate fabrica mult mai însemnate cantități de material;

d. Ar fi să vorbesc acum de materialul de armament comandat tot în străinătate.

Dar asupra acestei chestiuni prefer să păstrez tăcerea și pentru a încheia, îmi exprim încrederea că M.S. Regele Carol al II-lea, care e în curent cu știința metalurgiei și posibilitățile industriei noastre, va binevoi, în Înalta Sa sollicitudine pentru propășirea țării, să arunce privirile sale ocrotitoare asupra acestei industrii, pentru ca tot ce se poate face în țară, să se facă numai în țară, mai ales în chestiuni de armament.

CE ESTE CADASTRUL

General Ștefan Burileanu *

2 iunie 1933

„Universitatea Radio”

Se știe, că planul unei proprietăți de țară sau moșii, este reprezentarea pe o hârtie de desen, a configurației proprietății, cu tot ce se află pe dânsa, ca: construcții, terenuri cultivate, izlazuri, păduri, bălți sau ape curgătoare etc.

Această reprezentare se obține printr-o măsurătoare pe teren, executată, în regulă generală, cu 2 instrumente și anume: o panglică de oțel, pentru măsurători de distanțe și un teodolit, pentru măsurători de unghiuri.

Cum măsurările de lungime dau totdeauna loc la greșeli de apreciere, din cauză că terenurile nu sunt niciodată destul de netede, pentru ca panglica să se întindă pe linie dreaptă pe suprafața lor, ca și din cauza variațiunilor de pantă, ce se întâlnesc peste tot locul – pe câtă vreme unghiurile se pot măsura foarte exact – s-a căutat, ținându-se seamă de aceste considerații, un procedeu de ridicare în plan, în care măsurătorile de distanță să fie reduse la minimum posibil. Acest procedeu este *triangulația*.

Iată în ce constă o ridicare de plan prin triangulație:

Se caută în moșie un teren pe cât mai neted și mai orizontal, și în locul găsit, se țărusează o linie dreaptă de vreo 200-1000 metri, după mărimea moșiei. Această linie dreaptă, zisă *baza triangulației*, este

* General Ștefan Burileanu (1874-1944) – absolvent al Școlii Politehnice din Paris (1894) și al Școlii de artilerie și Geniu de la Fontainebleau (1896). Doctor în științe matematice al Universității din Paris (1902). În timpul Războiului de Întregire îndeplinește funcția de președinte al Consiliului superior tehnic al artileriei, armamentului și munițiilor din Ministerul de Război. Construieste un tun de 57 mm, cu tragere rapidă care îi poartă numele. În 1920 este numit la conducerea Direcției a 11-a tehnice din Ministerul de Război. Între anii 1923-1930 a predat la Universitatea din Cluj în calitate de profesor titular al catedra de mecanică rațională. În perioada 1938-1941 a fost profesor la Școala de aplicație a artileriei, precum și membru în Consiliul Superior al Minelor din cadrul Ministerului Industriei și Comerțului. A fost membru al Academiei de Științe. A publicat lucrări de mare valoare științifică în domeniile matematicilor aplicate, balisticii și metalurgiei.

măsurată de cel puțin 3 ori cu panglica, de la un capăt la celălalt și cu cea mai mare precizie posibilă. Media măsurătorilor va fi luată cu adevărata mărime a bazei.

Se alege apoi un punct în interiorul moșiei, care împreună cu baza formează un triunghi. Cu ajutorul teodolitului măsurăm cele două unghiuri, pe care le formează baza cu celelalte 2 laturi ale triunghiului. Un calcul trigonometric, foarte simplu, ne permite atunci de a determina lungimile acestor 2 laturi, fără ca să fi avut astfel nevoie de a le măsură cu panglica de oțel. Cum unghiurile se pot măsură foarte precis cu teodolitul, precizia cu care se obțin lungimile celor 2 laturi ale triunghiului, depinde numai de precizia cu care s-a măsurat baza triangulației.

Se formează apoi un al doilea triunghi, care să aibă ca bază, una oarecare din cele trei laturi ale primului triunghi, și se continuă așa mai departe, formându-se o rețea de triunghiuri, care să cuprindă pe cât posibil întreaga proprietate.

Această rețea formează *osatura moșiei*.

Micile porțiuni de teren, care n-au putut intra în rețeaua generală de triangulație, se raportează acestei rețele prin măsurători deosebite făcute în mod expeditiv.

Ceea ce caracterizează o ridicare de plan prin triangulație, este, după cum se vede, faptul că din toată rețeaua ce acoperă proprietatea, nu se măsoară cu panglica decât o singură lungime și anume lungimea bazei. Toate celelalte laturi ale triunghiurilor rețelei, se deduc prin calcul trigonometric din lungimea bazei și valorile de unghiuri ale triunghiurilor, măsurate cu teodolitul.

Harta unei țări se execută tot prin operații de triangulație. Pentru asemenea lucrare, se ia ca bază de triangulație lungime de 30 la 40 kilometri și se marchează pe teren prin semnale permanente, zise *semnale geodezice*, toate punctele alese ca vârfuri de triunghi.

Această primă rețea de triunghiuri este zisă *triangulație de ordinul întâi*. Sprijinindu-ne pe ea, formăm apoi, o *triangulație de ordinul al doilea*, cu laturi mai mici și se continuă astfel până la *triangulația de ordinul al patrulea*, în care laturile nu au decât 2 la 3 kilometri. Toate vârfurile triunghiurilor celor 4 categorii de triangulație, rămân însemnate cu semnale geodezice fixe și permanente pe suprafața pământului, de care nimeni nu are voie a se atinge.

Cadastrarea de care ne vom ocupa acum, utilizează toate aceste semnale, așa încât lucrările de cadastru se încadrează în lucrările însăși de ridicare a țării, făcute de Institutul Geografic al Armatei.

Din capul locului trebuie să precizăm că se deosebesc 2 feluri de cadastre: *cadastru propriu- zis și cadastru funciar*.

Prin cadastru propriu zis, se înțelege planul topografic al unei regiuni, cu delimitările tuturor proprietăților din regiune și reprezentarea a tot ce se găsește pe suprafața terenurilor ca: ape, grădini, păduri, vii, locuri arabile etc.

În vechiul regat, realizarea unui asemenea cadastru s-a născut în creierul luminat al generalului Brătianu, fost director al Institutului Geografic al Armatei și dovada, care nu admite replică este harta țării la scara 1:20.000 în care s-au ridicat și limitele proprietăților, necesitate pe care harta militară nu o simțea. Recent - în *consolidările terenurilor petrolifere* - unde interese de mare valoare s-au găsit în conflict, harta minută 1:20.000 a făcut dovada în justiție.

Trec acum la cadastrul funciar. ideea acestui fel de cadastru s-a născut din nevoia de a stabili impozitul funciar.

Dar pentru ca să fie justă stabilirea impozitului, autoritățile publice au fost nevoite să măsoare fiecare întindere de teren, să stabilească cât din acest teren este productiv și în ce măsură, cât este neproductiv, și, din terenurile productive, care fel de cultură aduce venitul cel mai mare și cât anume.

Așa s-a organizat, cu timpul, evidența cadastrală a imobilelor, cum o avem și noi în Ardeal și Bucovina. Cadastrul acestor ținuturi făcea parte, până la Unire, dintr-un sistem de triangulație, desființat însă odată cu dezmembrarea Austro-Ungariei. Lucrările lui tehnice vor trebui deci să fie revăzute și coordonate cu rețeaua geodezică a țării pentru a corespunde situației de fapt de astăzi.

Cadastrul funciar are deci menirea de a delimita proprietățile imobiliare, de a preciza: întinderea, configurația și aptitudinile lor pentru cultură, după calitatea solului, modul de cultură sau folosință a acelor proprietăți, și posesorii lor actuali, precum și de a înregistra schimbările ce se ivesc în cursul vremurilor.

Pe lângă rolul său în stabilirea echitabilă a impozitului funciar, cadastrul funciar este așadar baza reală, tehnică, a cărților funduare care garantează drepturile de proprietate. Ele mai servesc încă și altor scopuri și cu deosebire apărării naționale, diferitelor lucrări publice, de exemplu: construcții de drumuri, șosele, căi ferate, canale etc.

În vechiul regat nu există cadastrul funciar. Direcția Cadastrului de pe lângă Ministerul Agriculturii și Domeniilor n-a executat lucrări cadastrale propriu-zise, în afară de lucrările de măsurătoare a rețelei geodezice din Transilvania spre Dobrogea și Basarabia de Sud, și a măsurătorii parcelare pentru aplicarea reformei agrare.

În țările de origine germană, cadastrul funciar este o instituție intrată demult în conștiința populară, mai ales pentru motivul că această instituție a fost baza tehnică a alcătuirii cărților funduare, registre de

proprietate care, în sistemul dreptului imobiliar germanic, garantează mai bine și mai sigur principiile acestui drept.

Și la noi, în Transilvania și Bucovina, importanța cadastrului și a cărților funduare a fost definitiv consacrată prin practica de aproape 70 de ani. Materia drepturilor reale imobiliare și aceea a drepturilor personale asupra imobilelor nu poate fi concepută în provinciile unite, fără cărți funduare. Prin ele însăși, prin hărțile cadastrale, anexe și planuri, cărțile funduare nu sunt numai evidența raporturilor de fapt și de drept referitoare la imobile, ci reprezintă factorul principal de apărare a drepturilor reale, garanția desăvârșită a creditului public și privat și siguranța de drept în materie de tranzacțiuni imobiliare. În această privință, cărțile funduare dau idei de drept, autoritatea necesară și prestigiul pe care trebuie să-l aibă această idee.

Dintre statele care sunt în curs de a-și organiza un cadastru funciar, pe bazele cele mai avansate ale științei cităm Elveția, unde supravegherea superioară a lucrărilor a luat-o asupra-și chiar Consiliul federal. După legile și regulamentele întocmite, aceste lucrări vor servi:

1. Agriculturii și silviculturii pentru evidența permanentă a acestor ramuri de cultură.
2. Ministerul de Finanțe pentru o justă impunere a proprietăților funciare.
3. Ministerul de Comunicații și Comerț pentru construcții de interes public (căi ferate, canale, drumuri, conducte electrice și telegrafice, apeducte etc.).
4. Reînnoirii hărților oficiale ale statului, confecționării hărților noi și statisticii.
5. Ministerul de Justiție, pentru refacerea cărților funduare.

Acestea sunt, în linii generale, scopurile cadastrului funciar în Elveția.

Să vedem acum, ce s-a făcut la noi în țară, după Unire.

În anul 1929, guvernul țării, constituit și din oameni cunoscători ai cadastrului și cărților funduare, a făcut în legătură cu legea creditului funciar rural și a creditului agricol, încercări serioase de a introduce aceste instituții și în Vechiul Regat și Basarabia. Pentru realizarea lor, guvernul însărcinase în 1929 pe un expert francez, dl. ing. Roushille, să elaboreze un plan de lucru și un proiect de lege pentru organizarea cadastrului funciar. Proiectul francez s-a constatat însă a fi irealizabil, dată fiind mai ales formidabila suma de 12 miliarde lei la care se apreciease costul lucrărilor. Astfel proiectele au rămas la faza staționară.

Anul acesta prin impulsunea d-lui Voicu Nițescu, ministrul Agriculturii și Domeniilor, în colaborare cu dl. Mihai Popovici, ministrul Justiției, legea cadastrului funciar și a cărților funduare a devenit în sfârșit o realitate.

Iată care sunt după această lege, seria de lucrări ce se fac pentru desăvârșirea cadastrului funciar și a cărților funduare.

1. *Lucrările de geodezie* se vor executa conform unui regulament special, care a și fost întocmit de Direcția cadastrului în colaborare cu Institutul Geografic al Armatei.
2. *Fixarea hotarelor comunale și perimetrarea* se va face o comisie tehnică administrativă de delimitare comunală, compusă din prefectul județului sau delegatul său, ca președinte, și delegatul tehnic cadastral, adică inginerul cadastral.

Primarii comunelor interesate sau înlocuitorii lor, vor asista la lucrările comisiei, pentru lămuriri.

Procese verbale pentru delimitare vor fi aprobate prin decizia ministerelor de Interne și Agricultură și trimise în copie, împreună cu o schiță a hotarelor comunale, Direcției Cadastrului pentru începerea lucrărilor de măsurătoare parcelară.

3. Această *măsurătoare parcelară* se execută de către delegatul Direcției Cadastrului, asistat de 2 delegați ai primăriei. Ascultându-se cei interesați, se va proceda la identificarea, măsurătoarea și delimitarea proprietăților, precum și la stabilirea posesiunilor imobiliare din comună, apoi la stabilirea felului de cultură a fiecărei parcele, dacă este producătoare de venit; în sfârșit, la întocmirea planului parcelar cadastral al comunei și indicatorului alfabetic și topografic al posesiunilor de parcele.

4. Ministerul Agriculturii și Domeniilor, Direcția Cadastrului, prin inginerii inspectori cadastrali, va verifica lucrările tehnice de măsurare, executate de inginerul delegat.

5. După această verificare, delegatul cadastrului va calcula suprafața imobilelor măsurate și va redacta în ordinea numerelor topografice, *registruul cadastral funciar*.

Acesta va fi redactat pe comune și va cuprinde următoarele:

1. Numărul topografic al parcelelor și indicarea părții de hotar în care se află.
2. Felul de cultură și îmbunătățirile aflate pe bunurile imobiliare.
3. Suprafața parcelelor în hectare și metrii pătrați.
4. Numele și pronumele posesorilor și domiciliul acestora.

Venitul net cadastral se stabilește de o *Comisie cadastrală pentru clasificarea și evaluarea proprietăților*.

El reprezintă câștigul net ce rămâne pentru posesorul imobilului, după scăderea cheltuielilor obișnuite în zona de clasificare și necesare culturii solului și producției, în sistemul de economie a majorității posesorilor.

Un exemplar din registrul cadastral, cu anexele lui și cu planul original cadastral se va păstra în arhiva Direcției cadastrului. Al doilea exemplar, împreună cu planul cadastral și cu indicatorul topografic și alfabetic al posesorilor va fi predat judecătorei de ocol pentru redactarea foilor de carte funduară.

Al treilea exemplar al registrului cadastral, împreună cu planurile de posesiune și registrul alfabetic al posesorilor se va preda comisiei pentru clarificarea și evaluarea proprietăților.

În afară de aceste trei exemplare, se va mai trimite o copie administrației financiare pentru fixarea impozitului agricol, iar altă copie va fi predată primăriei comunale.

În rezumat, se poate zice că instituția cadastrului funciar are 3 scopuri principale:

1. Să stabilească o impunere funciară dreaptă, pentru toți posesorii de imobile care aduc venit.
2. Să stabilească cu precizie și să țină în evidență dreptul de proprietate al acestora, asupra fiecărui venit.
3. Prin faptul evidențierii cadastrale a imobilelor și a drepturilor de proprietate bine lămurite, să determine mărirea creditului și ușurința tranzacțiilor.

În ceea ce privește chestiunea impunerii fiscale echitabil este de observat că cu ocazia aplicării reformei agrare s-au declarat adesea suprafețe cu mult mai mici decât era întinderea reală a moșiilor supuse exproprierii. Astfel, pentru a nu cita decât două cazuri:

a. Suprafața moșiei Grecii de Sus, din județul Ilfov, a fost declarată de 391 hotare și 6000 arii, pe câtă vreme cadastrul măsurând a găsit 606 hectari și 3672 arii, adică o diferență de 214 hectari și 7672 arii.

b. Suprafața moșiei Jigălia, din județul Ialomița, a fost declarată de 5623 hectari, 900 arii, iar cadastrul măsurând a găsit 12.340 hectari și 3921 arii, deci o diferență de 6617 hectari și 3021 arii, adică mai mare decât însăși suprafața declarată.

Această situație dăunătoare nu numai prestigiului moral al statului, ci și intereselor permanente economice ale țării și particularilor, nu va dispărea decât atunci când se vor lua de bază, atât pentru cărțile funduare, cât și pentru impunerile funciare, și lucrările publice de interes obștesc, lucrările tehnice ale cadastrului deja executate și a celea ce se vor executa pe baza actualei legi a cadastrului financiar și a cărților funduare.

Direcția Cadastrului, condusă astăzi de dl. inginer Andrievici, a stabilit următorul program al lucrărilor ce vor fi de executat în actuala campanie.

1. În Vechiul Regat, în județul Ilfov, se va face cadastrarea completă a plășilor Pantelimon, Vidra și Dudești, pentru a servi de model tuturor lucrărilor, ce urmează să se efectueze în restul țării și ele vor demonstra celor interesați de a le cunoaște, mersul operațiunilor și importanța lor.

Executarea acestor lucrări prezintă un deosebit interes întrucât aceste terenuri fiind în apropierea Capitalei, au o mare valoare, intrinsecă și regularizarea lor din punct de vedere funduar și fiscal este imperios necesară.

Este de observat că în numitele regiuni, geodezia de ordinul întâi este deja executată, așa că nu rămâne să se execute decât geodezie până la ordinul al patrulea și completarea măsurătorilor deja efectuate cu ocazia aplicării legii pentru reforma agrară.

Odată aceste lucrări executate, se poate spera ca chiar în toamna acestui an să poată lua ființă pe lângă judecătoriile de ocol respective, oficiul cărților funduare.

2. În regiunea din sudul Basarabiei, unde deja s-a executat o bună parte din geodezia de ordinul întâi, se va completa aceasta cu rețeaua până la ordinul al patrulea și se vor executa lucrări cadastrale propriu-zise, concomitent cu acelea ale legii de ieșire din diviziune, punându-se astfel capăt stării haotice în care se află astăzi proprietatea din acea regiune.

Executarea acestor lucrări se va face numai în 15 comune, cadastrându-se complet toate părțile, în vederea atribuirii terenurilor celor îndreptățiți, cum și parcelarea terenului expropriat, conform legilor de reformă agrară și atribuirea lui noilor împroprietăriți.

Aceste lucrări, odată terminate vor lua ființă la judecătoriile respective oficiile de carte funduară.

3. În *Cadrilater*. Întrucât în județele Caliacra și Durostor avem lucrări de geodezie complete, precum și măsurători de detalii, se vor executa lucrări de cadastru propriu-zis, pe o suprafață de circa 100.000 hectari, folosindu-se în acest scop lucrările rămase definitive și procedându-se numai la puținele completări ce mai sunt necesare, așa ca regimul cărților funduare să poată lua ființă chiar în anul acesta.

4. *De-a lungul graniței nord-vestice*. Din cauza delimitării noilor frontiere, producându-se schimbări radicale în compunerea comunelor, au rezultat numeroase modificări în planurile și documentele cadastrale, din care cauză cartea funduară suferă neajunsuri.

Cu ocazia trasării granițelor, nu s-a ținut seama de limitele comunelor și, ca o consecință, s-au creat situații dificile pentru proprietățile și părțile din proprietăți, care au fost dezmembrate într-un sens sau în altul.

Din această cauză, atât locuitorii din România, cât și cei din țările vecine, aflați în situația de mai sus, suferă neajunsuri, iar cartea funduară și evidența cadastrală nu sunt în măsură a-și îndeplini rolul lor.

Era deci imperioasă o clarificare a acestei situații și ea a dat naștere la dese intervenții diplomatice, din partea țărilor vecine, astfel că Direcția Cadastrului găsindu-se în fața unor intervenții energice a Departamentului Afacerilor Străine dat fiind situația care nu mai putea continua, a prevăzut în programul ei de lucru executarea cu precădere la clarificarea și punerea la punct a lucrărilor de cadastru și carte funduară de-a lungul graniței așa încât cartea funduară să poată fi pusă din nou în rolul ei.

Estimarea lucrărilor din tot acest program, se cifrează la suma de 100 milioane lei. Suma este mică în raport cu capacitatea de lucru a Direcției Cadastrului și ea este neînsemnată față de foloasele ce vor fi obținute atât de stat cât și de particulari prin executarea lucrărilor specificate.

În sfârșit, un ultim cuvânt: este de dorit ca pentru lucrările sale, Direcția Cadastrului să caute o colaborare cât mai strânsă cu Institutul Geografic al Armatei, căci planurile cadastrale vor trebui desigur încadrate în harta țării și numai Institutul Geografic al Armatei posedă coordonatele punctelor geodezice de ordinul I, II și III, folosite la ridicarea acelei hărți.

Numărul de ofițeri geodezi de elită de care dispune Institutul Geografic, va putea, pe de altă parte, grăbi terminarea operațiilor de triangulație geodezică de ordinul 4, pe care se sprijină cadastrul. Dar legătura între aceste două instituții, de aici înainte va trebui să devină și mai trainică și mai necesară, prin aceea că ambele vor colabora la confecționarea datelor *planurilor directe de tragere*, planuri care intră în primele necesități ale apărării naționale.

CONTRIBUȚIA ARMATEI ROMÂNE LA UNIRE

General de divizie Alexandru Gorsky*
Inspector general de armată
4 februarie 1934

Doamnelor și domnilor,

În ciclul de conferințe patriotice ținute asupra Unirii, voi avea cinstea deosebită să vorbesc astă seară despre contribuția armatei române la Unire.

Doresc a aduce un omagiu de recunoștință și de slavă făuritorilor militari ai României întregite și să evidențiez contribuția armatei la toate actele istorice ale Unirii Poporului Românesc.

Unirea din 1859

În evoluția ideii de naționalism care a dominat actele de prefaceri istorice a popoarelor în secolul XIX și începutul secolului XX, majoritatea unirilor s-au realizat prin acte de forță.

Prima unire a românilor în 1859 s-a realizat însă prin buna și chibzuita înțelegere a marilor patrioți fără forța armată deoarece Principatele române aparțineau aceluiași stat suveran, iar ideea unirii ajunsese la maturitate în Moldova și Muntenia, fiind agreată și aprobată de statele europene.

Unirile ulterioare, însă, constituind acte de politică internațională a *unirii de provincii* ce se găseau sub dominația de state diferite, au trebuit să fie pregătite și îndeplinite nu numai prin politică dar prin războaie, în momentele istorice prielnice, când ideea de unire ajunsese la maturitate.

Epoca premergătoare războiului de la 1877

După Unirea Principatelor române din 1859, armata a constituit organismul principal de stat, atât pentru consolidarea unirii, cât și pentru pregătirea instrumentului cu care trebuia să se făurească unirea ulterioare, trecând prin fazele Independenței și Regatului.

După Unirea din 1859, armata Principatelor intră în faza renașterii armatei naționale, care făcuse gloria domnitorilor din trecut.

În decursul domniei lui Cuza, dar mai ales după urcarea pe tron a Principelui Carol I s-a pus baza organizării și a instrucției armatei.

Încă de la început, fiecare regiment moldovean sau muntean avea companiile sau escadroanele numerotate cu numere fără soț comandate de un ofițer de origine munteană, iar cele cu numere cu soț comandate de un ofițer de origine moldovenească. Armata a constituit astfel primul și cel mai valoros organism al Unirii.

Deși finanțele Principatelor erau reduse, Principele Carol a preferat să mențină o armată relativ mare.

Sistemul armatei teritoriale și a dorobanților și călărașilor cu schimbul împreună cu un miez de armată permanentă, constituia organismul cel mai ieftin, dar în același timp și cel mai folositor pentru stat agrar.

* General Alexandru Gorsky (1875-1943) – participant la Războiul de Întregire în fruntea Regimentului 8 Vânători, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a pentru fapte de arme deosebite. A exercitat funcțiile de prim sub-șef al Marelui Stat Major (1920-1923), șef al Marelui Stat major (1923), inspector general al Aeronauticii (1929-1931), inspector general de armată (1931-1936). A publicat numeroase lucrări dedicate problemelor militare dintre care amintim *Din problemele apărării naționale pentru tineretul român* (1933) și *Cauzele și natura viitorului război* (1939). În anii 1920-1924 și 1927 a fost membru al comitetului de direcție al revistei „România Militară”.

Cadrele ofițerești ale armatei și-au perfecționat la început cunoștințele profesionale și, mai ales, cele tehnice cu ajutorul unei misiuni franceze.

Cei mai valoroși ofițeri ai armatei aparțineau păturii sociale suprapuse a neamului și majoritatea lor provenea din familiile marilor făptuitori ai Unirii din 1859.

Disciplina, credința, cinstea și devotamentul către Suveran și Patrie constituiau forța morală a corpului ofițeresc român.

Domnitorul Carol I reușise în preajma războiului din 1877 să asigure nu numai valoarea cadrelor de conducere a oștirii, dar și valoarea profesională de execuție a trupei care culmina în acea vreme actul decisiv al luptelor prin atacul la baionetă.

Războiul din 1877 era destinat să încheie seria de războaie duse de Împărăția Rusiei timp de două secole contra turcilor, spre a-i scoate din Europa și a pune stăpânire pe strâmtori.

Pretextul a fost ajutorul creștin dat sârbilor care intraseră în război cu turcii încă din anul 1876.

Armata Principatelor a fost mobilizată în toamna anului 1876, la începutul războiului sârbo-turc, demobilizată în decembrie 1876 și remobilizată în aprilie 1876 în forță de două corpuri de armată a câte două divizii.

Imperiul Rus declarând război Imperiului Otoman în aprilie 1877, armata română a trebuit să părăsească Moldova și Muntenia retrăgându-se în Oltenia spre a lăsa liber teritoriul față de înaintarea spre Dunăre a armatei rusești.

Armata română a constituit o rezervă decisivă care a putut face față chemării Providenței, atunci când apelul Marelui Duce Nicolae de a interveni la Plevna, a dat puțință armatei române să salveze situația armatei ruse și să arate lumii întregi vrednicia neamului care lupta pentru neatarnare.

Intrată în război cu un efectiv de 58.000 de oameni și 190 tunuri, afară de batalioanele de miliții (33.000 de oameni), armata română a dovedit că forța morală în război constituie factorul determinant la baza acțiunilor militare.

Iată ce spune Principele Carol la 2 decembrie 1877, când armata se întorcea glorioasă:

„Străduințele voastre, nobilele și eroicele suferințe ce ați îndurat, sacrificiile generoase ce ați făcut cu sângele și cu viața voastră, toate acestea au fost răsplătite și încununate în ziua în care îngrozitoarea Plevna a căzut înaintea vitejiei voastre, în ziua în care cea mai frumoasă oaste a Sultanului, cel mai ilustru și brav general al său, Osman biruitorul, au fost biruiți și au depus armele înaintea voastră.

Plevna, acest mormânt al numeroșilor noștri viteji, a devenit o lucitoare rază de lumină, care a încălzit simțământul patriotic, a reînviat virtuțile războinice, a întărit și înălțat pe poporul român”.

Iar la data de 10 mai 1880:

„Acum că, prin energia și silințele noastre ne-am reluat locul ce ni se cuvenea, o îndoită și numai puțin nobilă sarcină se impune vegherilor noastre patriotice: *aceea de a consolida prin muncă, prin unitate, prin abnegațiune, ceea ce brațul viteaz al ostașilor noștri, ceea ce mintea, prudența cumpănită a tuturor bărbaților care au condus trebile publice au dobândi pentru scumpa patrie*”.

În fine, la 10 mai 1881, cu ocazia încoronării, Regele Carol rosti următoarele:

„Serbarea de astăzi consacră o epocă de cincisprezece ani, *plină de lupte grele, de fapte mari. Sub puternicul scut al Constituțiunii, România a crescut, s-a dezvoltat, s-a întărit. Stăruința națiunii, vitejia armatei și credința care am avut-o în bărbăția poporului Meu au împlinit dorințele noastre cele mai crâncene prin proclamarea Regatului, care este garanția cea mai sigură pentru viitor. Primesc dar cu mândrie ca simbol al Independenței și al tăriei României, această coroană, tăiată dintr-un tun stropit cu sângele vitejilor noștri, sfințită de biserică. Ea va fi păstrată ca o comoară prețioasă, amintind momentele grele și timpurile glorioase ce am străbătut împreună, ea va arăta generațiilor viitoare voinicia românilor din est – timp și unirea care a domnit între Țară și Domn*”.

„Doresc ca un răsunset să străbată viitorul și să încălzească inimile urmașilor noștri, pomenind cum era în trecut și cât drum și câte jertfe s-au făcut ca să ajungem acolo unde ne găsim astăzi”.

Am redat cuvintele înălțătoare ale nemuritorului Rege, pentru a corespunde dorințelor Sale scumpe de a încălzi astăzi inimile noastre în aceste momente de pioasă amintire și slavă a Regelui și armatei române ce au făurit unirea cu Dobrogea, Independența și Regatul, datorită faptelor eroice din războiul din 1877.

Epoca 1877-1916

Dacă a trebuit să treacă peste 40 de ani de la războiul din 1877 până la unirea tuturor românilor în 1918, aceasta se datorește faptului că timpul a trebuit să lucreze în domeniul național, social, politic, cultural și militar, atât în vechiul regat, cât și în provinciile locuite de români.

Armata română a Regatului s-a dezvoltat progresiv, mărindu-se, organizându-se și modernizându-se pe baza sistemului militar obligatoriu și instruindu-se sub oblăduirea marelui Rege Carol I, precum și a succesorului Său, neuitatul Rege Ferdinand I, întregitor de neam.

Dacă din punct de vedere moral și educativ armata română se identificase cu năzuințele idealului național, din punct de vedere al instrucției și al pregătirii corpului ofițeresc ea a progresat pe toate terenurile sub influența ofițerilor întorși de la studii, din Occident.

Armata, în totalul ei, avea elemente de conducere a războiului formate în școala franceză și elemente de execuție a războiului formate în școala germană.

Occidentul a ajutat pe marii patrioți ce au adus prima Unire; tot Occidentul ne-a luminat cadrele oștirii chemate a făuri întregirea neamului.

Dacă Ardealul în domeniul cultural ne-a oferit cărturarii secolului XIX, armata română în războiul de întregire a neamului a fost hărăzită de Providență să fie condusă de generali proveniți din toate provinciile locuite de români.

Paralel cu acțiunea marilor patrioți ai Regatului, Ardealului, Bucovinei și Basarabiei în domeniul politic, armata a fost condusă de generali de proveniență din toate provinciile Românești.

Astfel Moldova a avut pe Dl. Mareșal Prezan și Generalul Mărdărescu, Muntenia pe Generalii Grigorescu și Cristescu, Basarabia pe Dl. Mareșal Averescu și General Văitoianu, Ardealul pe Generalul Moșoiu.

Cum să nu ți se umple inima de bucurie când facem asemenea constatări pline de mândrie națională, din care se vede că, chiar în domeniul militar, armata a fost pregătită și condusă de exponenți ai românilor din toate provinciile.

Nu pot intra în expunerea condițiilor politice internaționale care au determinat intrarea României în războiul mondial la 15 August 1916.

Intrarea armatei în războiul mondial constituie finalul epocii de evoluție spre unirea întreagă a neamului românesc, la care armata română a contribuit de la 1916-1919 cu o largă și importantă măsură.

Acest final se manifestă prin acte de eroism legendar, prin faze de glorie și de restriște, de înviore și deznădejde în care culminează virtuțile și speranțele Dinastiei și ale Neamului.

Retragerea armatei în 1916 și refacerea ei în Moldova se aseamănă trecutului luptelor Domnilor Principatelor în care ultimul refugiu îl constituiau Carpații și fundul Moldovei, de unde, reîntăriți, plecau Domnii și biruiau pe cotropitori.

Oprirea armatei germane la Focșani, la vechea graniță a Moldovei, constituie un simbol. Milcovul deschisese frontiera primei Uniri. Mărășeștii, Mărăștii, locuri sfinte, au constituit biruința prin care armata română a contribuit la Întregirea Neamului.

Armata Română, în fazele ei de mărire și glorie dar și cele de restriște a războiului din 1916-1919 a jucat rolul unei apoteoze a luptelor seculare pentru unire. Apoteoză în care, printr-un efort uriaș, s-a măcinat viața a 800.000 ostași și s-a consumat ultima convulsie care a pus temelia viitorului acestui neam vrednic.

Ca și în trecutul zbuciumat, dar falnic, ca și în vremurile marilor Domnitori, armata și Familia Domnitoare au constituit un tot indivizibil.

Ne-a fost dat în Războiul de Întregire ca Regele Ferdinand, Regina Maria, Principele Moștenitor, marii patrioți și armata să colaboreze în toate direcțiunile execuției războiului, dar, mai presus, în domeniul moral și național patriotic.

Ca și la 1877 sub marele Rege Carol I și Regina Elisabeta, în războiul din 1916-1919 ofițerul și soldatul român simțeau și activau în plin unison cu Familia Regală.

Dacă Regele Carol I și Regele Ferdinand I au legat pe veci soarta Dinastiei de acțiunea și dragostea armatei române, Regina Elisabeta și Regina Maria, Mamele Răniților și binefăcătoarele morale ale poporului românesc și-au legat faptele lor de sufletul poporului.

Ca și Domnițele din trecut la care sentimentul dragostei de țară și de sacrificiu au fost ilustrate de mama lui Ștefan cel Mare, Regina Elisabeta și Regina Maria au pecetluit pentru întotdeauna legătura sufletească dintre Dinastie și Națiunea Română.

Nu voi intra în considerațiunile ce au adus prăbușirea frontului rus și pacea impusă la București.

Este interesant a se semnala *condițiunile în care armata română a intervenit în 1918 și 1919 pentru ocuparea Basarabiei, Bucovinei și Ardealului*, odată cu acțiunea marilor patrioți români ai acestor provincii.

Pretutindeni armata română a intervenit în momentul critic și oportun când poporul românesc al acestor provincii a fost amenințat de elementele prerevoluționare (sic!), consecință a dizolvării ordinii de stat în Rusia și Imperiul Austro-Ungar.

Hotărârile Sfatului Țării din Chișinău au fost luate după intrarea armatei române în Basarabia și înfrățirea elementului moldovenesc după un secol de subjugare țaristă.

Cine nu știe că armata română din Moldova, în timpul ocupației de către germani a Munteniei, s-a refăcut și oțelit pentru ca în 1918-1919 să realizeze instrumentul de forță care a culminat odată cu acțiunea militară a marilor noștri aliați?

Viitorul va dovedi și mai mult aportul adus de armata română în sprijinul războiului European pe toate fronturile.

Cine nu cunoaște ușurarea și fericirea românilor ardeleni, când armata, cu toată opunerea Marilor Puteri, a ocupat Transilvania și, în urmă, împreună cu armata Ardealului înjghebată în pripă de Consiliul Dirigent, a făcut un comun și ultim efort în ocuparea Ungariei și a Budapestei pentru a impune drepturile noastre sacre la Unirea și stăpânirea provinciilor ocupate de români?

A fost hotărârea Dumnezeiască ca Ardealul să contribuie și el cu o parte din armată la ocuparea Ungariei, la distrugerea bolșevismului și la ocuparea Budapestei, act de mărinimie față de poporul ungar amenințat de distrugerea ordinii de stat.

Rămâi încremenit în fața destinului hărăzit armatei și poporului român de pretutindeni de a trăi și a înfăptui acte pe care orice minte omenească n-ar fi putut să le conceapă înaintea, într-un mod atât de înălțător și divin cum au fost realizate pe tărâmul militar și politic.

Contribuția politică și militară la Unire a fost Dumnezeiască!

Iată ce spune Regele Ferdinand I cu prilejul intrării triumfale în 18 noiembrie 1918 în București:

„Prin lupte crâncene, prin vitejia ostașului român, armata a binemeritat de la Patrie, poporul Meu a câștigat stima lumii întregi, iar pentru Mine și Casa Mea a izvorât din bucuria și suferințele împărtășite în comun, o legătură care Ne-a unit sufletul cu cel al supușilor Mei, cum mai tare nu se poate închipui.

Ceea ce strămoșii noștri au visat, ideea pentru care generațiile trecute au suferit și au lucrat, idealul pentru care *ostașii noștri și-au vărsat sângele*, azi a devenit un fapt îndeplinit.

Azi Mama România poate strânge pe toți copiii la sânul ei”.

După câțiva ani a urmat încoronarea de la Alba Iulia, simbol al Unirii în care Coroana de oțel a Regelui Carol cuprinde Neamul Românesc de pretutindeni.

Concluzii

Nu pot caracteriza mai bine epoca Unirilor și contribuția armatei la Unire decât reproducând cele două fraze ce au caracterizat întreaga viață a Regelui Carol I:

1. Nimic fără Dumnezeu;
2. Nimic pentru Mine, totul pentru Țară.

Dumnezeul națiunii românești a ajutat soarta noastră pentru vrednicia celor ce au contribuit și s-au sacrificat la înfăptuirea Unirii.

Armata română ieșită din mediul respectiv al poporului român, a jucat un rol important și preponderent atât la diferitele uniri cât și la consolidarea unirii.

Armata constituie astăzi un tot indivizibil, o integrare de suflete și de inimi care bat la fel. De la Nistru până la Tisa și din Maramureș la Dunăre, întreaga armată muncește și gândește la fel. Ea este chintesența unirii, a datoriei, a simțului, a gândirii și a virtuților românești. Ea este aceea mare mută care lucrează cu folos ca și albinele, fără a spune nimic.

Către ea trebuie să se îndrepte grija marilor patrioți după cum au făcut-o antemergătorii noștri.

Mă adresez bunilor români de pretutindeni care mă ascultă astă-seară, din ultimele colțuri de țară; mă adresez mamelor către care îndrept speranța că vor ști să-și crească copiii în aceleași sentimente de datorie și dragoste față de țară cum a făcut-o mama lui Ștefan cel Mare.

Mă adresez tineretului de pretutindeni, care constituie speranța României de mâine și îi sfătuiesc să ia bunele exemple din trecutul neamului, sursă nesecată de imbold pentru bine, pentru muncă, pentru datorie, pentru dragoste de neam și dragoste de țară.

Școala, biserica și armata sunt elementele de bază a existenței și trăinicieii României întregite. Noi cei de astăzi trebuie să facem legătura între trecutul glorios și măreț al părinților noștri și între viitorul României.

Dacă prologul Unirii sub Mihai Viteazul nu a reușit, aceasta se datorește lipsei unei armate naționale precum și lipsei unei complete uniri între Domn, pătura suprapusă și masa poporului.

În anul 1916-1919 s-a desfășurat apoteoza Unirii, care a reușit datorită cooperării ideale între factorii determinanți conducători politici și militari.

Învățământul ce-l tragem este pilda trecutului. Să fim strâns uniți în jurul tânărului nostru Rege Carol al II-lea, demn urmaș al Regilor întregitori de neam, dornic de viitorul strălucit al României. Să luptăm pe toate căile pentru ca unirea făptuită de antemergătorii noștri să fie consolidată și îndrumată pe căile geniale hărăzite Poporului Român.

Termin această cuvântare prin o pioasă amintire și omagiu adus marilor Regi, Dinastiei Regale, marilor patrioți, precum și recunoștință față de cei ce zac pe câmpiile Bulgariei și acelea a întregii României.

Ei sunt străbunii, părinții și frații noștri, care au sângerat și s-au sacrificat pentru unirea, înfrățirea, libertatea și viitorul strălucit al României întregite.

Să fim cu toții vrednici urmași!

MUZEUL MILITAR

General Grigore Constandache*
șeful Serviciului Istoric al Marelui Stat Major
6 februarie 1934
„Universitatea Radio”

Muzeul Militar este așezat în partea de miazăzi a Bucureștiului, pe o colină din Parcul Carol, odinioară Câmpia Filaretului. El are fericirea să se găsească pe una din puținele frumuseți bucureștene, cu adevărat occidentală. De pe această colină, privirea se reazămă pe un peisaj minunat de frumos, pajiști acoperite de iarbă, încadrate de alei, de-a lungul cărora stau pavilioane îmbătrânite, mărturii de odinioară a marii și frumoasei expoziții de la 1906.

În fața Muzeului, cum cobori treptele ce duc înspre intrarea cea mare, se vede o piatră de mormânt, mormântul Soldatului Necunoscut. Acest loc a fost ales pentru a așeza un Altar al Patriei și pentru a i se da un caracter sacru. Lângă mormânt pâlpaie, bătută de adierea vântului, flacăra nestinsă a candeliei, amintire de veci pentru acest simbol al jertfei și eroismului. Este un loc de cucernică gândire, de pioase amintiri: *Câmpia Libertății*, prefăcută într-un splendid parc; *Muzeul Militar*, în care zac îngrămădite, străduințele, suferințele, jertfa, vitejiile și gloriile unui neam întreg; în acest muzeu se oglindește întreaga noastră istorie națională; *Soldatul Necunoscut*. O trinitate istorică adunată în același loc. Gândul pare că se reculege pentru a întrupa, în fulgerarea unei clipe, povestea acestui neam.

Muzeul s-ar putea spune că împlinește cu prisosință acel citat, maxima admisă ca axiomă în Statele Unite „un muzeu este tot atât de necesar unei colectivități, întocmai ca o biserică și bibliotecă”. Muzeul nostru militar este un lăcaș destinat culturii, în care se păstrează cu sfințenie vestigii care înlănțuiesc întreg trecutul militar al neamului românesc.

Dacă sufletul unui popor trebuie să fie păstrat veșnic înviorat, este firesc lucru ca națiunea să găsească prilej a arăta fiilor săi și să stăruie în această arătare – locașurile unde au fost așezate cele mai minate și mai scumpe pagini din istoria sa.

Această faptă constituie o frumoasă lecție, care are valoare nu numai pentru cei adulți și culți, ea se-nțipărește cu putere în sufletul tuturor vârstelor și tuturor minților. Muzeul este un prilej de reflexiune, de adâncă impresie.

Aci se primenește sufletul și se plămădesc ideile frumoase.

Istoria Muzeului nostru militar nu se adâncește în negura vremurilor, ea este foarte apropiată de noi. De curând a fost sărbătorită printr-o amintire, cu ocazia a zece ani ce au trecut de la înființarea lui.

Domnul general Rosetti, fost președinte al Consiliului Muzeului, într-o lucrare a sa, ne arată că începuturi de muzee militare în Țara Românească, au fost alcătuite atât la Arsenalul Armatei, cât și la Pirotehnia Armatei, încă din anul 1890.

Cu ocazia expoziției de la 1906, o comisie de ofițeri a organizat o secție militară.

În anul 1914, domnul general Rosetti a prezentat lui Ioan Brătianu, pe atunci ministru de război, un memoriu în care arăta nevoia unei secțiuni militare la Muzeul Național, care tocmai se construia la Șoseaua Kiseleff.

Ioan Brătianu, adânc iubitor și înțelegător al lucrurilor, care interesau istoria noastră, care interesau istoria noastră, a aprobat memoriul. Ideile din acest memoriu au servit la întocmirea textului unui raport către Rege, în care se spunea: „Un neam nu poate avea cunoștințe de sine decât dacă își cunoaște trecutul. Acest trecut se razămă pe documentele lăsate de înaintașii noștri, documente ce se pot clasa în două mari categorii, deoparte cele scrise de altă parte obiectele și instrumentele care ne înfățișează trecutul și ne fac să pricepem mai bine cele spuse de către istoria scrisă”.

Prin Înaltul Decret nr. 1789 din 22 aprilie 1914 s-a aprobat înființarea unei secțiuni militare a Muzeului Național.

Cu organizarea și conducerea acestei secțiuni s-a numit o comisie compusă din Vasile Pârvan, domnul Alexandru Tzigara-Samurcaș și maiorul Radu Rosetti.

Materialul de care s-a dispus pentru organizarea acestei secțiuni a fost:

- cel aflat la muzeul de antichități (arme din epoca preistorică, piese de arme romane și câteva românești);
- cel aflat la Arsenalul Armatei;
- trofee luate din războaiele 1877 și 1913;
- fotografiile și reproduceri în gips a cetăților romane și române;

* General Grigore Constandache (1875-1948) a condus Serviciul Istoric al Marelui Stat Major în perioada 1928-1936. A fost membru al Academiei de Științe și al Societății de Arheologie și Numismatică, iar din luna februarie 1928, membru în consiliul de conducere al Muzeului Militar Național. A publicat numeroase studii și lucrări de istorie și știință militară: *Cavalerismul, originea și evoluția sa* (1931), *Problema responsabilităților războiului 1914-1916* (1933), *Problema războiului* (1936), *Ființa și rostul Istoriei* (1936) ș.a.

- fotografii și copii a pieselor din muzeele Ardeal, Bucovina, Polonia – a steagului românesc de la Iohaneum Gewehr Galerie din Dresda;

- fotografii de la steagurile lui Ștefan cel Mare de la Muntele Athos și a lui Mihnea de la Belgrad;

- portrete autentice sau copii a domnitorilor țării.

În 1917 se expediază în Rusia 96 de lăzi cuprinzând materialul și obiectele Muzeului Militar, care fusese evacuat în Moldova după căderea Bucureștiului.

Războiul a împiedicat activitatea comisiei – piesele adunate, duse în Rusia au fost pierdute, ca multe alte tezaure prețioase.

În luna mai 1919, domnul profesor Nicolae Iorga, adresează o scrisoare Marelui Cartier General și cere ca și armate să organizeze o secțiune militară la expoziția Ligii Culturale, ce trebuia să aibă loc în acel an. Era un gând bine venit al marelui și patriotului nostru istoric. Războiul oferise prilej minunat de adunarea atâtor documente pentru o înfăptuire frumoasă și o mărturie vie a izbânzii noastre.

Marele Cartier General aprobă cererea și de acord cu Ministerul de Război, se organizează secția militară.

Tot în anul 1919, din inițiativa domnului general Rășcanu, ministru de război, s-a instalat, în localul școlii primare din str. Clemenței, o expoziție a materialului militar luat de la dușmani, în timpul Marelui Război, la care s-a mai adăugat și piese, reprezentând trecutul nostru militar.

Ulterior, în urma propunerilor domnului general Ștefănescu-Amza – care fusese însărcinat cu organizarea acestei expoziții și mai târziu cu organizarea unui muzeu militar – după ce s-a aprobat a se ceda de veci Ministerului de Război, pentru Muzeul Militar, localurile: Palatul Artelor, Cula, Ospătăria Comunală și terenul înconjurător din parcul Carol, s-au înjghebat primele începuturi ale actualului muzeu militar.

Încetul cu încetul, muzeul și-a completat colecțiile și urmează mereu pe această cale – colecții, compuse din piese adunate de la diferite instituții, din piese donate de diferite persoane sau din piese cumpărate.

Experiența arătând că muzeul are nevoie de o nouă organizare, s-a format o comisie alcătuită din profesori universitari și din militari, cu menirea de a face propuneri concrete pentru această nouă organizare.

Pe baza propunerilor comisiei, cu I.D. nr. 6064 din 19 decembrie 1923, se hotărăște, ca muzeul să fie o continuare a Secției militare a Muzeului Național, organizat în 1914. El va avea ca scop, adunarea, clasarea, conservarea și expunerea tuturor obiectelor, pentru cunoașterea istoriei militare la români, îmbrățișând în mod general trecutul nostru până la 1830 și amănunțit pe acela de la 1830 încoace.

Consiliul muzeului, pe lângă Centrală, a mai hotărât crearea de secțiuni în muzeele regionale, precum și câte o secțiune românească pe lângă muzeele militare din Bruxelles, Londra (War Museum) Paris (Invalizi), mai târziu la Belgrad. Muzeul a mai donat o importantă colecție Statului Major al armatei americane.

În țară s-au organizat secțiuni militare pe lângă muzeele din Chișinău, Timișoara, Arad, precum s-au dat diferite piese muzeului Astei de la Sibiu.

Pentru funcționarea muzeului s-a alcătuit un regulament provizoriu aprobat cu I.D. nr. 915 din 5.III.1924; iar în prezent se găsește la M.Ap.N. o lege a organizării muzeului, pe care domnul ministru o va supune Corpurilor legiuitoare, poate chiar în cursul acestei sesiuni.

În limitele scopului propus, muzeul cuprinde materialul istoric militar din epoca daco-romană, epoca năvălirii barbarilor și a influenței bizantine, epoca primelor alcătuirii românești, epocile militare de la întemeierea Principatelor până la 1830, apoi materialul istoric și arta militară după 1830 cu o dezvoltare mai mare a războaielor: 1877-78, 1913, 1916-1919.

Intrarea în muzeu se face prin scara largă a fațadei de nord pe al cărui peristil sunt expuse tunuri din secolul al XVIII-lea, un tun al Monitorului turcesc „Lufti Djelil” cufundat de ruși în 1877, tunul de 105, pe afetul căruia a fost purtat trupul regelui Carol I și tunul de 120 pe care a fost purtat trupul regelui Ferdinand – cei doi mari ctitori ai României moderne.

Vizitarea muzeului se face astfel încât prin trecere se poate vedea întreaga evoluție istorică a românilor. Ea se începe îndreptându-se spre stânga, unde se găsește epoca preistorică și epoca istoriei antice.

Aici se poate vedea, piese și mai ales reproduceri din viața preistorică, din epoca romană, planuri de cetăți, monumentul de la Adam Klisi, fotografiile sculpturilor de pe Columna lui Traian, podul de la Turnu Severin, din care se remarcă o piatră autentică scoasă din Dunăre din chiar partea din dreptul podului. La cele două capete, se găsesc două cetăți romane, pe malul românesc, Drobeta și Pontes, pe malul sârbesc. Mai departe, diferite obiecte găsite cu prilejul săpăturilor făcute la Fedeleșeni.

Intrăm în partea rezervată cetăților românești din timpul voievozilor, reproduceri în gips și fotografii.

Urmează partea consacrată armei geniului, cu diferitele ei specialități. Pășim în sala Evului Mediu la vecini, unde sunt expuse armuri medievale, asemenea acelor al dușmanilor românilor din secolele XIII și XIV. După aceasta începe galeria armamentului în întreaga lui evoluție, de la vârful de săgeți de silex, cremene, diferite arme făcute de oameni care au trăit pe meleagurile noastre în vremuri foarte îndepărtate. Avem vârful de săgeți din epoca bronzului, buzdugane cu cuie semănând cu buzduganele vechi românești.

Ghiulele de fier ghintuit, arbalete, arcuri de oțel întinse de corzi din măruntaie de pește, barde, coase, topoare. Cu cât înaintăm, cu atât vedem întreaga dezvoltare a acestui armament, până la acel modern, ultimele perfecțiuni de distrugere; alături de el, materialul de apărare, din care un colț de sală rezervat mijloacelor de distrugere prin gaze și de apărare în contra lor.

În secția armelor, o seamă de arme luxoase, pumnale încrustate cu inscripții arabe, coifuri împodobite cu desene de aur, pumnale persane, indiene, tocuri de arme, de pumnale, din piele de crocodil, spade. Colecția armelor de foc începe cu puștile cu fitil pe la 1500, armele cu cremene din secolul XVI, până la al XVIII, armele cu capsă.

Tot în sala de jos, mai există o secțiune a marinei, cu diferite fotografii, baniere, steaguri, miniaturi cu vapoare românești, apoi o secțiune sanitară, în care se remarcă, un bronz care reprezintă pe regina Elisabeta îngrijind răniții, un tablou al M.S. Regina Maria în costum de infirmieră și un bust al medicului general Davila.

În mijloc s-a așezat sala aviației, unde se găsesc cele două aeroplane care au servit la reîntoarcerea M.S. Regele Carol al II-lea, cel dintâi până la Cluj, cel de al doilea de la Cluj la București pe aeroportul de la Băneasa.

În această sală, dacă vizitatorul ridică ochii, toată galeria de sus este împodobită cu colecția drapelurilor tuturor regimentelor, începând cu drapelurile cele mai vechi, drapelurile Marelui Război, care au fost schimbate sau ale regimentelor desființate. Este o privescătoare mișcătoare pe care privitorul o simte cu tot fiorul dragostei de țară. Sunt simboluri care emoționează.

Urcând scările care duc la etajul de sus, privirea de oprește pe o statuie a Marelui Rege Ferdinand, Întregitor de Neam, care stă în tovărășia unei mari plăci de marmură pe care s-a scris numele tuturor ofițerilor care și-au vărsat sângele și au pierit în Războiul pentru Întregirea Neamului.

Pe pereții laterali sunt: la dreapta, inscripția: „Veșnica pomenire tuturor românilor prin a căror înțelepciune, muncă, vitejie și jertfă ne-a fost păstrată ființa neamului în cursul veacurilor”, pe stânga, o altă inscripție: „Amintire recunoscătoare ostașilor aliați căzuți pe frontul român și pe toate fronturile de luptă în marele război 1914-1918”.

La etajul de sus se străbate pe rând sălile care înfățișează întreaga istorie a noastră, începând de la Traian, Decebal și urmând pe rând epocile domnitorilor țării, precum și epocile de zăbucium pe care le-au îndurat românii. Revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan, a lui Avram Iancu, revoluția lui Tudor Vladimirescu.

În parcursul acestor săli sunt scoase în relief epoca lui Ștefan cel Mare, epoca lui Mihai Viteazul, epoca domniilor pământene, ale Regulamentului Organic, a Unirii și a domnitorului Cuza, epoca domniei lui Carol I, cu Războiul de Independență, epoca copilăriei regelui Carol al II-lea, epoca domniei lui Ferdinand, cu Marele Război, epoca ocupației, epoca războiului din Transilvania cu cucerirea Pestei. Apoi, muzeul mai are o sală a Aliaților, unde se găsesc donații din partea Republicii Franceze, printre care o statuie în bronz a mareșalului Foch, donații ale Regatului Belgiei, ale Regatului Angliei, a Republicii Americii, a Republicii Cehoslovace. Înspre ieșire se găsesc vitrinele cu uniforme ale regelui Ferdinand, cu masca sa în gips, cu mâna sa în marmură și cu testamentul său dăruit de M.S. Regina Maria. În fața acestor vitrine se văd decorațiile, medaliile, pe care diferite țări le-au acordat Soldatului Necunoscut.

Muzeul mai are două secțiuni, una rezervată decorațiilor și medaliilor românești și străine, cealaltă unde se poate vedea întreaga evoluție a coifurilor militare românești.

Prin toate aceste săli sunt expuse copii de uniforme, gravuri, fotografii, busturi, colecții de regulamente și cărți militare care au servit oastei noastre, înfățișând epoca de la 1830 până în prezent; în epoca războiului din 1877-78 găsim armament și muniții care au servit beligeranților, uniforme care au fost purtate de regele Carol I, reproduceri de uniforme din războiul independenței, steagurile și fanioanele turcești luate în acest război, obiecte care au aparținut lui Ioan C. Brătianu, fotografiile ofițerilor morți, schițe arătând luptele din jurul Plevnei, Rahovei și Vidinului, decorații, fotografii de pe câmpul de luptă, schițele lui Grigorescu, o colecție de gravuri populare, un grafic arătând efectivele și pierderile din acest război. Apoi dezvoltarea armatei de la 1879 la 1913, uniforme ale epocii, tablouri de pictorul Ajdukiewicz, fotografiile miniștrilor de război, a generalilor mari comandanți. Din 1913, reprezentând campania din Bulgaria, armamentul român și cel bulgar, tablouri, conferința păcii de la București de pictorul Costin Petrescu. La intrarea în Marele Război, fotografiile membrilor Consiliului de Coroană, Comandamentul frontului român la intrarea în campanie, tratatele pe baza cărora am intrat în război, grafice cu variația efectivelor armatei în războiul 1916-1918, unitățile inamice ce au luptat pe frontul român, schițe cu desfășurarea operațiunilor, cu bătălia de la București, tunică generalului Praporgescu, mantaua, sabia și chipiul generalului Dragalina, un tablou al Ecaterinei Teodoroiu, bustul voluntarului sergentul Gheorghe Donici. Vitrina generalului Grigorescu – o bogăție de vestigii, mărturisirea tuturor faptelor însemnate petrecute de-a lungul vremurilor.

Dacă Muzeul Militar Național a reușit să-și îndeplinească cel puțin parțial menirea, se datorează încurajării pe care a primit-o de la autorități, de la diferite instituții bancare și de la public.

Cum un muzeu este totdeauna pe calea devenirii, nici Muzeul Militar nu și-a terminat organizarea, el mai are încă multe nevoi.

Într-o conferință pe care a ținut-o acum câțiva ani Sir Kenyon, directorul lui British Museum, se spunea, că muzeele refuză de a fi simple prăvălii de anticari, ele trebuie să fie considerate, integral, ca elemente importante în sistemul de educație națională. Ele își reclamă partea lor în tributul pe care îl dă țara civilizației și pretind să facă dovada pe care țara o cere lucrurilor ce se adresează minții, cugetului.

A servi este rolul muzeelor moderne, iar personalul lor se consideră ca servitori ai publicului.

Acest rol activ al muzeelor răspunde unei concepții moderne care și dânsa corespunde unei anumite stări de civilizație.

Sir Kenyon adaugă, cum această concepție s-a dezvoltat foarte mult în America, care urmărește un singur scop – Educația.

Publicul nu poate să nu dea concurs instituțiilor de educație care i se adresează și astfel să le susțină. Trebuie dar muncit ca publicul să înțeleagă utilitatea muzeelor ca instituții de cultură. Omul să cerceteze din setea de a cunoaște. Este apanajul unei națiuni civilizate, națiunea care de devotează a cunoaște cât mai mult.

Când omul caută să cunoască trecutul său, el va învăța a se cunoaște pe sine. Fiecare popor se simte tributar istoriei sale. Tradiția pătrunde adânc în sufletul poporului și individul recunoaște încă un semn din ființa lui.

Numai în studiul trecutului orice popor descoperă ceea ce este astăzi.

Iată rostul și înțelesul Muzeului Militar Național.

RĂZBOIUL NOSTRU ÎN POEZIA POPORANĂ

Anton Marinescu-Nour*

9 aprilie 1934

„Universitatea Radio”

Poezia poporană a războiului nostru de întregire națională nu se cunoaște. Dacă au fost culegători ai acestei poezii, de nicăieri însă n-au venit îndemnul și banul ca aceste culegeri să vadă lumina slovei tipărite. Puținele versuri, culese aidoma, cu respect și cu dragoste, care stau risipite în reviste și broșuri nu dau decât o palidă și uneori falsă imagine a doinei ce se cânta în strădania războiului, pe front sau în spatele lui. Și totuși, epopeea Războiului nostru de întregire națională a fost minunat cântată de cântăreții anonimi, purtători de pușcă și grenadă, neclintiți nădăjditori în realizarea visului românesc de un mileniu.

Cine a auzit de doina tranșelor noastre, cine a cunoscut-o și a simțit-o în vârtejul vremilor de atunci, poate spune fără greș că suntem singurul popor care a știut să-și cânte ca nimeni altul doina năzuințelor și strădaniilor lui din anii cei grei ai războiului. Iar dacă s-ar cunoaște mai bine câtă bogăție de suflet, de vers și de viers a încălzit tranșele noastre, dacă s-ar ști doina noastră de atunci, în cursul ei limpede, simplu și cald, ochii ni s-ar întoarce mai cercetători și mai stăruitori către sat, unde se găsește cu prisosință afirmarea noastră ca popor de poezie și muzică.

În entuziasmul și în suferințele realizatoare ale idealului nostru național, soldatul român n-a uitat și nu s-a sfiit să cânte. Glasul tunului nu i-a amuțit viersul și necazul vieții de tranșee nu i-a frânt avântul. După ce viul luptei se domolea, în clipa trecătoare de răgaz sau de obidă, cântecul se furișa pe buze și sufletul, uitându-se pe sine, se pierdea în vers mângâietor și îmbărbător. Cântând ca păstor sau ca plugar în vremi de liniște, țăranul român, cucerit de taina mistică a izbânzii, ca soldat a știut să dea aripi de vers durerilor și nădejdelor din zilele de luptă. În cântecul înmugurit în neastâmpărul tranșelor se împleteau reminiscențe de cântec de acasă cu impresiile fulgerate ale momentului, în care predominau sentimentele cele mai variate.

Un soldat din Bibeștii Gorjului se adresa Jiului, cu sufletul pe care i-l dăduseră luptele năprasnice de pe malurile lui:

<i>Foaie verde trei smicele,</i>	<i>Că bate tunul și bate</i>	<i>Foaie verde fir sulcină,</i>
<i>Jiule cu pietricele,</i>	<i>Și-n păduri adânci răzbate</i>	<i>Argeșel cu apă lină</i>
<i>Triste-s malurile tale;</i>	<i>De fug păsările toate.</i>	<i>Ce treci roșu și-nspumat</i>
<i>Triste sunt și speriate</i>	<i>Iar altul spunea Argeșului:</i>	<i>Și cu sânge-amestecat?</i>

Și după lupta de la Turtucaia, în care au pierit în foc și în apele Dunării mulți dintre vitejii noștri, un soldat spre patruzeci de ani, de prin părțile Brăilei, cânta la câteva zile după luptă. Și el se adresa Dunării cu glas măhnit:

<i>Dunăre cu ape multe,</i>	<i>Plâns de apă turburată</i>	<i>Tu din val făcuși țărână,</i>
<i>Cine stă să-ți mai asculte</i>	<i>Și cu trupuri îngroșată?</i>	<i>Din apă făcuși pământ</i>
<i>Vorba-ți mută, legănată,</i>	<i>Apoi, aruncându-i cuvânt de ciudă</i>	<i>Să ne fie de mormânt,</i>
<i>Plâns de mamă-ndurerată,</i>	<i>și de ocară, îi spunea aspru:</i>	<i>Fără cruce, fără sfânt.</i>
	<i>Dunăre, haită bătrână,</i>	

* Anton Marinescu Nour (1894-1973) – filolog, folclorist și publicist

În poezia poporană din vremi de pace, râul, pădurea, câmpul, cerul și drumul sunt lucruri asupra cărora se oprește cu predilecție poetul. Poezia războiului nu uită să facă la fel. Soldatul - poet le personifică și le dă grai, făcându-le părtașe bucuriilor și tristeților sale, așteptând de la ele cuvânt îmbărbător și mângâietor de frate.

<i>Foaie verde-a bobului,</i>	<i>Jelui-m-aș câmpului,</i>	<i>Rănila din piept și spate</i>
<i>Jelui-m-aș și n-am cui,</i>	<i>Jelui-m-aș tuturor</i>	<i>Și din suflet jumătate</i>
<i>Jelui-m-aș cerului,</i>	<i>Rănila care mă dor;</i>	<i>Și din inimă pe toate.</i>
<i>Jelui-m-aș drumului,</i>		

O minunată oglindire are Moldova anului 1917 în poezia războiului nostru. Poetul anonim exprimă în versuri lapidare psihologia unui neam întreg care numai credința în izbânda finală, ca o dreptate dumnezeiască, n-o pierduse. Tablouri de-o sugestivitate neîntrecută redau întreaga stare de lucruri de atunci.

Mai întâi, în spatele frontului, tifosul exantematic:

<i>În spital stau trei în pat</i>	<i>Părăsit și negrijit,</i>
<i>Unul moare-n scăpătat,</i>	<i>Altul zace și bolește</i>
<i>Altul moare-n asfințit.</i>	<i>Și-apoi tot se prăpădește.</i>

Un bolnav îi spune doctorului cu limbă de moarte:

<i>Ține-mă, doftore, în viață</i>	<i>S-aud păsări cântătoare,</i>
<i>Până mâine dimineată,</i>	<i>Că poate m-or vindeca</i>
<i>Să mai văd odată soare,</i>	<i>Fără doftoria ta.</i>

Moartea numără însă clipele și bolnavul își știe încheierea:

<i>Moarte, moarte duh de fiară,</i>	<i>Tu îl strângi în brațe odată</i>
<i>Cine-i sorocit să piară,</i>	<i>Și i-ai secat viața toată.</i>

Apoi acel du-te, vino nesfârșit al soldaților ruși, care nu-și găseau locul, nu-și găseau astâmpărul și rătăceau buimaci pe drumurile Moldovei amărate:

<i>Foaie verde șapte foi,</i>	<i>Cu capetele împlânite,</i>	<i>Mulți sunt, dar nimic nu fac.</i>
<i>Șapte foi dintr-un trifoi,</i>	<i>Cu capele căptușite</i>	<i>Că tot umblă în lung și lat,</i>
<i>C-au venit rușii la noi</i>	<i>Și cu cisme potcovite.</i>	<i>Fără treabă, fără spor</i>
<i>Cu mantale împlânite,</i>	<i>Și-altă foaie de spanac,</i>	<i>Parc'ar fi de capul lor</i>

Iar neastâmpărul trupelor rusești din primăvara 1917, când vântul revoluției sfărâmasă disciplina și agita gândurile unei păci cu orice preț, soldatul român știa să-și spună în cuvinte de vers toată această frământare a Moldovei:

<i>Foaie verde trei aglici,</i>	<i>Cu tine facem război;</i>	<i>Miruite-ar Dumnezei</i>
<i>Ce-ai cătat, rusule, aici,</i>	<i>Că de „mir” vorbești mereu,</i>	<i>După cum îți doresc eu.</i>
<i>Că de când veniși la noi</i>		
<i>Și mai departe:</i>		

<i>Și-altă foaie de seară,</i>	<i>C-au dat nemții buzna-n țară</i>
<i>Scoală, scoală pierde vară</i>	<i>Și fac pârjol și ocară.</i>

Și rusul răspunde:

*Las' să intre că nu-mi pasă
Că nu sunt la mine acasă.*

În toată nesiguranța, mâhnirea și înfrângerea sufletească din Moldova, cu toată ciuda pe care o inspirau rușii, cu lipsurile, cu necazurile și cu toată psihologia Moldovei de-atunci, cântăreții dragostei n-au lipsit. Dragostea este cel mai adânc sentiment omenesc, care încheagă și definește pe om. poetul anonim al ostășimii românești din Moldova și-a spus și atunci dragostea lui.

<i>Foaie verde și-o lalea,</i>	<i>Și mănâncă soldele ...</i>	<i>Parc-ar fi de argint viu,</i>
<i>Moldoveanca-i cu belea</i>	<i>Moldovencile-s cu foc</i>	<i>Se frământă, se omoară</i>
<i>Știe ce e dragostea;</i>	<i>Le îndrăgostești pe loc.</i>	<i>Cu creanga de sălcioară</i>
<i>Ochii și sprâncenile,</i>	<i>Trupușorul lor mlădiu</i>	<i>Când bate vânt de seară.</i>
<i>Ele fac dragostile</i>		

Unei astfel de fete îi spunea într-o seară un flăcău din Oltenia:

<i>Moldoveancă, moldoveană,</i>	<i>Te-aș trece prin foc și pară,</i>
<i>Ochișori de năzdrăvană,</i>	<i>Te-aș duce la mine-n țară</i>
<i>De te-aș prinde într-o seară,</i>	<i>Și te-aș face soțioară,</i>
<i>Te-aș lua de subțioară,</i>	<i>Și mamii de-o nurioară.</i>

Dar moldoveanca n-ascultă chemarea flăcăului:

<i>Foaie verde spic de brad,</i>	<i>Și-mi lăsă în piept o rană,</i>
<i>Moldoveanca din Bârlad</i>	<i>Rană grea nevindecată</i>
<i>Tuturor le căzu cu drag,</i>	<i>C-o lăsai nesărutată.</i>
<i>Numai mie-mi fu dușmană</i>	

Rezistența din hotarele Moldovei, acolo unde se-ncețtase toată dârjenia ca neam de ostași, a găsit în poezia poporană a vremii nebănuite accente epice și aripi de avânt fără pereche. Luptele cele mai însemnate din această rezistență eroică sunt prinse în versuri de-o frăgezime și de-o puritate cum nu le-a cunoscut poezia noastră poporană.

Astfel lupta din Dealul Virului:

<i>Foică a pirului,</i>	<i>Că tranșeele adânci</i>	<i>Drumuri lungi și drumurile</i>
<i>Sus pe dealul Virului</i>	<i>Sparge dealuri, sparge stânci,</i>	<i>Ca o salbă de mărgele,</i>
<i>Iarbă veche nu mai crește,</i>	<i>Sparge munți cu creste reci</i>	<i>Blestemată salbă rea</i>
<i>Frunza nu mai înfrunzește,</i>	<i>Și corește la poteci,</i>	<i>Ne-ngroapă tinerețea</i>

Apoi:

<i>Foaie verde foi de luncă,</i>	<i>Bate neamțul, bate sloată,</i>	<i>Suie tunul ruginit</i>
<i>Zăbrăuț, vale adâncă,</i>	<i>Bate, Dumnezeu să-l bată.</i>	<i>Cu sânge roșu stropit;</i>
<i>Cine-ți bate și-ți frământă</i>	<i>Frunzuliță viorele,</i>	<i>Suie-n sus și se tot suie</i>
<i>Malul cu poenile,</i>	<i>Oftează cele vâlcele</i>	<i>Ca să-și facă cetățuie,</i>
<i>Munții cu pădurile,</i>	<i>Când se sparge bomba-n ele,</i>	<i>Ca să-și facă azăvad</i>
<i>De-ți goni păsările ?</i>	<i>Iar pe drumul răsucit</i>	<i>În frunzișul des de brad.</i>

Iar lupta de la Mărășești a dat prilejul unei adevărate poeme. Desprind din ea câteva fragmente:

<i>Și-alte foi mere creșești,</i>	<i>Că veneau nemții de zor</i>	<i>Mărășești loc năzdrăvan,</i>
<i>Pe Siret la Mărășești</i>	<i>Ca o ploaie, ca un nor,</i>	<i>Opriși oaste-mpărătească</i>
<i>Se bat oști împărătești</i>	<i>Și veneau mâncând pământ</i>	<i>În poartă moldovenească,</i>
<i>Cu armate românești ...</i>	<i>Ca să-și caute mormânt;</i>	<i>Dar de-acum ani în șir</i>
<i>Foaie verde foi trifoi,</i>	<i>Tunurile bubuiau,</i>	<i>Va fi numai cimitir.</i>
<i>Regimentul treizeci-doi,</i>	<i>Mitraliere pocneau</i>	<i>În jurul tău pe câmpii</i>
<i>A sărit peste tranșei</i>	<i>Și veneau și iar veneau</i>	<i>Iarba când o răsări</i>
<i>Și pornește la atac</i>	<i>De nu se mai isprăveau ...</i>	<i>Va fi neagră, ofilită,</i>
<i>Să dea nemții peste cap.</i>	<i>Foaie verde măghiran,</i>	<i>Cu sânge roșu stropită.</i>

În liniile sale simple, aspre și reci, poezia poporană a războiului nostru de întregire națională este străbătută de un optimism și o siguranță a izbânzii fără pereche. Dacă au fost îndoieli în momentele cele grele, dacă au fost temeri care au putut încrunta frunțile celor de sus, acolo jos, în tranșeele rezistenței noastre ostășești, îndoiala și teama n-au putut cuibări niciodată. Soldatul român a cântat și a nădăjduit; în mintea și în sufletul său n-a încăput niciodată gândul că nu vom birui. Cântecelele sale din vremea războiului, lipsit de liniștea versului din vreme de pace, lipsit de perfecțiunea repetării îndelungate, fără căldura versului, doinit în tihnă, rămâne totuși documentul cel mai autentic al psihologiei noastre de-atunci. În el sunt cu prisosință afirmări adânci ale credinței că biruința finală va fi a noastră, așa cum au dovedit-o timpul și istoria.

SOLDATUL NECUNOSCUȚ

General Grigore Constandache,
șeful Serviciului Istorice al Marelui Stat Major
17 mai 1934
„Ora școlărilor”

Pe colina Parcului Carol, la picioarele Muzeului Militar se află așezat mormântul Soldatului Necunoscut. La o margine, înspre Răsărit, o flacăra bătută de adierea vântului, încearcă să facă lumina mai mare, mai vie, mai puternică, dar vântul o apleacă înspre lespedea de marmură, parcă ar voi să arate, că trebuie să se știe că acolo: „Doarme fericit întru Domnul Ostașul Necunoscut, săvârșit din viață, în jertfă pentru unitatea Neamului românesc; pe oasele lui odihnește pământul României întregite: 1916-1919”.

Da, sub această lespede zace Soldatul Necunoscut, copilul tuturor mamelor din România care nu și-au mai regăsit pe fiul lor mort în cel mai îngrozitor din războaiele omenirii.

Un soldat fără grad, fără nume.

Un soldat care nu se știe din ce armă face parte, căruia nu i se cunoaște uniforma sub care a servit, nici locul de unde a pornit îndreptându-se spre moarte, după ce a îmbrățișat pe toți ai săi. Pe cine oare a îmbrățișat în această supremă strângere ? Un tată, o mamă, o soție, copii, o logodnică ? Nu se știe ! Nu este decât un soldat al României. Numai atât !

El întrupează pe unul din cei 800.000 căzuți de-a lungul câmpiilor, pe glia sfârtecă de vijelia mitralierelor, de zgomotul asurzitor al gloanțelor, de uraganul obuzelor și al șrapnelor, în care luptătorii celei mai mari bătălii ale istoriei au trăit un oribil infern pe care însuși Dante nu a îndrăznit să-l închipuiască.

Unde a murit el ? La Mărășești, la Mărăști, la Oituz, la Târgu Ocna, la Jiu, la București, în Prahova, în Dobrogea sau Basarabia ?

În amurgul unei zile, după o luptă obositoare, câțiva soldați au îngropat pe camaradul mort. La marginea unei pădurici, sau într-o luncă învăluită de verdeață și de flori de câmp, trupul celui căzut a fost dăruit pământului însetat de sânge; câțiva bulgări aruncați, după care camarazii întristați, cuprinși de gânduri, s-au reîntors la postul de veghe al morții.

Mormântul Soldatului Necunoscut! Idolul României întregite.

Muzeul Militar cu clădirea lui majestoasă, plină de grații, armonioasă, sprijină ca un gest protector acest mormânt, iar din adâncul pământului țâșnește flacăra focului etern.

Acest mormânt a fost ridicat din ordinul Ministerului Apărării Naționale. Lespedea de pe mormânt prezintă săpături asemenea celor din epoca Domnitorului Brâncoveanu. Pisania de pe lespede este înconjurată cu ramuri și flori ce se-mpletesc de jur împrejur, ca un simbol al generațiilor de viteji care au ținut piept năvălirilor dușmane de-a lungul veacurilor.

La capătul de sus al lespedei stă de veghe chipul unui înger și sub aripele-i protectoare se desfășoară ca o pagină de evanghelie, Pisania, cu inscripția dedicată mortului necunoscut. Deasupra îngerului se-nalță pajura țării – Vulturul Național – având pe piept un scut – stema țării cuprinzând emblemele provinciilor surori, alipite pe veci patriei mume.

Vulturul ține în gheare spada și scepul, simbolul puterii și vitejiei, pe cap poartă coroana regală, iar în cioc ține crucea creștină, simbolul credinței străbune. Sub scut, pe o panglică, stă scris: „Nihil Sine Deo” ca o întărire a neclintitei credințe strămoșești, care, ca o pavăză nevăzută, a vestit de-a pururi destinele neamului românesc.

La mormânt se află o candelă a cărei flacără arde neconținut, așezată de către „Cultul Patriei” la 30 oct. 1927.

Drumețul care trece pe acolo se descoperă cu evlavie; femeile, copilele fac semnul crucii. Veșnic groapa lui este împodobită de flori.

Acest mormânt liniștit, cu flacăra lui misterioasă, acest loc măreț unde un anonim a venit să-și găsească repausul suprem, adâncește în sufletul fiecăruia, în cuprinsul unui singur gând de pioasă reculegere. Departe, înspre oraș, freamătă viața intensă care se zbciumă, se zvârcolește în mijlocul zgomotului, contrast uimitor cu liniștea ce-nconjoară mormântul. Această liniște pare o chemare austeră pentru generațiile prezente și cele viitoare.

Cucernica închinare care fiecare trecător o aduce soldatului necunoscut, este semnul de pomenire eternă către cel jertfit.

Ideea Soldatului Necunoscut a pus întrebarea dacă este engleză sau franceză.

În anul 1919, un membru al Asociației engleze „The Comrades of the Great War”, gruparea vechilor combatanți, mai târziu „British Legion”, scria următoarele:

„Într-un colț îndepărtat, în Franța sau Flandra, zace un camarad care simbolizează dureroasa tragedie a Războiului. El a murit înainte de a fi înțeles adevăratul rost al lumii, înainte de a cunoaște bine pe camarazi, înainte de a-și da seama ce înseamnă camaraderia, acea legătură puternică în fața primejdiei”. El făcea parte din ultimii recruți, civil cu o slabă pregătire militară. Singura sa identitate – un număr, pe care adesea războiul l-a șters. În zorii unei dimineți rândurile s-au format, a plecat la luptă, și nu s-a mai reîntors. Aceasta este povestea. Corpul său crispat, dăruit morții cu zâmbetul tinereții, a fost înmormântat în bălțile Flandrei. Căzuse fără să se bage de seamă, iar pe locul unde a căzut nu s-a făcut niciun semn.

Printre atâtea mii de dispăruți sunt nenumărați acei care au murit fără a lăsa urme documentare, fără istorie, fără tradiție.

S-ar putea spune aproape de toți care au murit în luptă, că numele lor rămâne necunoscut Națiunii. Regatul lor nu este în această lume și totuși Patria le datorează recunoștință ca și acelor care au comandat armatele. Această recunoștință, patria s-a simțit fericită să le-o dovedească iar făcând această dovadă Patria de onorează pe ea.

Soldatul Erou necunoscut va fi simbolul tuturor acelor ale căror sacrificii au meritat Walhala Națională. Învățătura ce se desprinde este: cel mai umil din fiii unei țări, primește pentru veșnicie, onorurile naționale. Țara pentru care s-a jertfit îi păstrează un loc sfânt în memoria ei, sentimentul de grațitudine pentru tot sacrificiul împlinit trăiește neconținut viu. Și astfel generațiile viitoare, când vor trece pe dinaintea mormântului său, se vor înclina cu sfințenie și fiecare inimă se simte mai umilită la amintirea măririi Omului, Camaradului, simbol încremenit de tăcere al atâtor ostași care au făcut ofranda morții, pe câmpul de onoare.

Gaston Boissy, un povestitor francez, arată, într-o prefață, sentimentul unei amintiri, un gând, din inspirația căruia a răsărit ideea soldatului necunoscut.

Octombrie 1914, Gaston Boissy, soldat în Compania a 3-a din Regimentul 103 infanterie. În tranșee, o noapte întreagă, fără răgaz, compania se trudise, scormonind pământul, făcând șanțuri. Deodată, un camarad se opri brusc, se rezemă pe lopată și spune: „Boissy, dacă vom fi învingători, vom defila sub Arcul de Triumf?” Cât era de doborât de oboseală, ca un fior, o adâncă emoție îl stăpâni. Vom defila sub Arcul de Triumf !! ...

Sublimă frază, speranță magică, sentimentul de măreție franceză, putere de mituri spirituală, care copleșește sufletele cele mai simple ... Cel care vorbise era un om simplu, cuvintele sale erau concentrate; în acest cuvinte revelatoare de visuri se zidise amintirea, care niciodată nu se va putea șterge din mintea sa.

Așadar, se va defila sub Arcul de Triumf: cei rămași, în ținută de sărbătoare, vor coborî sub uraganul gloriei, Câmpiile Elysee.

Astfel, sub puterea acestei impresii gândul rățăcea departe, el proclama imaginea supremă, prin care soldații Franței se sprijineau sub puterea acestui simbol de unitate națională. Acolo în tranșee se cânta litania nădejdelor pentru gloria de mâine.

Din această zi, Gaston Boissy a înțeles că din Arcul de Triumf trebuie să facă un altar al Patriei, întrupând în el visul francezilor care au murit, care au îndurat suferințe, pentru ca Franța să trăiască.

Dar mai sunt 20 de secole, după un raport a lui Thucydide care se găsește în capitolul 33 din Cartea III-a din *Războiul peloponeziac*, se arată că la înmormântarea celor căzuți în luptă, un loc special este consacrat eroilor anonimi. O groapă goală, un pat acoperit de o draperie pictată, așteaptă pe cei a căror corpuri n-au fost găsite. Iată adevăratul omagiu al celor dispăruți. În îndepărtatele vremuri, istoria ne arată de unde pornește ideea. Ea a pășit de la veac la veac, a întrupat cultul celor morți, fundamentul tuturor religiilor, al conștiinței noastre morale, al tradițiilor noastre.

În Thucydide se găsește exprimat un sentiment, grija permanentă pentru luptători, de unde a tresărit ideea dragostei perpetuă pentru soldatul anonim.

Dar pilda unui omagiu adus simplului ostaș o dă prințul de Joinville – fiul lui Ludovic-Filip – vechi amiral al flotei franceze, care, după dezaștele din 1870, inaugurează la Langres monumentul Gărzilor mobile spunând: „Aș fi dorit ca atunci când s-a ridicat coloana Vendôme, să se așeze în vârful ei statuia unui simplu soldat, ca cel mai nobil simbol de devotament către Patrie”.

Ideea prințului de Joinville nu a fost realizată, ea însă a dat un semn, o sugestie: a se onora într-un mort toți morții războiului, fapt împlinit la 26 noiembrie 1916, patru ani înainte de alegerea ostașului anonim. Domnul Frederic Simon, președintele suvenirului (sic!) francez și al Escortei de onoare de la Rennes, la cimitirul orașului Rennes, la mormântul unui soldat neidentificat, a pronunțat următoarele cuvinte: „Pentru ce Franța nu deschide porțile Pantheonului unuia din acei luptători necunoscuți, mort vitejește pentru patrie, având ca inscripție pe piatra de mormânt două cuvinte: «Un soldat» și două date «1914-1916»? Această îngropare a unui simplu soldat sub cupola Pantheonului, acolo unde se odihnesc atâta glorii și genii, va crea un simbol, ceva mai mult chiar, un omagiu al oștirii”.

În anul 1918, ideea Soldatului Necunoscut a fost reluată de Maurice Maunoury, deputat de Eure și Loir. Domnul Raymond Poincaré a reamintit-o în discursul pronunțat la înmormântarea acestui parlamentar. Propunerea sa de a ridica un mormânt în onoarea Soldatului Necunoscut, a fost o strălucită și emoționantă gândire, care a tradus într-o sublimă frumusețe tot ce există de național, de popular și la anonim în eroismul armatelor franceze. Acest proiect atât de nobil, Maunoury l-a enunțat la 12 iulie 1918, pe când prezida distribuția premiilor la liceul din Chartres. Era momentul când Foch începea admirabila serie de operațiuni, care trebuia să asigure Franței victoria definitivă.

La 7 decembrie 1918, președintele Societății franceze din Berna, domnul Crescitz, sugerează lui George Clemenceau, transportarea la Pantheon a soldaților anonimi căzuți la Marna, în Champagne, la Verdun.

Presa imediat a început o campanie pentru alegerea unui soldat necunoscut, în special un articol al deputatului Andrei Paisant, apărut în „Le Journal”. Alegerea s-a făcut în octombrie 1920, iar ideea născută în Franța s-a realizat și în Marea Britanie și a fost urmată de toate celelalte țări.

La 11 noiembrie 1920, corpul Soldatului Necunoscut francez a fost transportat la Arcul de Triumf, iar Soldatul Necunoscut englez a fost înmormântat în catedrala de la Westminster, Pantheonul britanic, unde de 900 de ani sunt înmormântați marii servitori ai Regatului și Imperiului.

În România, pentru preamărirea vitejiei neamului nostru, dovedită încă odată cu ocazia Marelui Război de Întregire a Neamului, s-a hotărât în al II-lea an de glorioasă domnie a viteazului și loialului rege Ferdinand I și a M.S. Regina Maria, în al VII-lea an de la război, dezgroparea rămășițelor pământești ale „Ostașului Necunoscut” și înmormântarea lor de veci în capitala țării, la București, la 17 mai 1923, ziua Înălțării Domnului, într-un mausoleu din parcul Carol.

Alegerea rămășițelor „Ostașului necunoscut” s-a făcut prin îngrijirea Societății „Mormintele eroilor”, care a adunat rămășițele a câte unuia din ostașii anonimi căzuți pe câmpurile de luptă de la: Mărășești, Mărăști, Oituz, Târgu Ocna, Jiu, Prahova, București, Dobrogea, Ardeal, Basarabia. Alegerea s-a făcut dintre cei îngropați în mormintele individuale anonime. Osemintele alese au fost așezate în sicrie de stejar, căptușite cu tablă de zinc, de același model și mărime.

Dezgroparea de pe câmpurile de luptă s-a făcut cu toate onorurile și după datinile creștinești. Sicriile au fost transportate în vagoane și depuse în biserica din Mărășești. Alegerea s-a făcut de elevul liceului militar de la Craiova, orfan, Săndulescu, cu cea mai mare medie la învățătură și purtare, care, după un an a avut nenorocirea să moară într-un accident. El a desemnat sicriul „Soldatului Necunoscut”.

Restul celor nouă sicrie rămase au fost înmormântate cu toate onorurile, în Cimitirul Eroilor din Mărășești.

De la Mărășești, în ziua de 15 mai 1923, cu un tren special, ora 7, Ostașul Necunoscut a fost pornit la București.

Trenul era împodobit cu drapele naționale și ghirlande de stejar și brad. El s-a oprit în toate stațiile, iar în stațiile Focșani, Râmnicu Sărat, Buzău și Ploiești, trenul a fost întâmpinat de autorități, cler, școli, invalizi, văduve de război și o companie gardă de onoare cu drapel și muzică.

Trenul a fost însoțit, în timpul parcurșului, de generalul Gherculescu Alexandru, cavaler al ordinului „Mihai Viteazul”, de P.S. Episcopul de Alba Iulia, de un ofițer superior și patru ofițeri inferiori, cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul”, un sergent, un caporal și doi soldați decorați cu „Virtutea Militară”.

La 15 mai, ora 16, trenul sosește în Gara de Nord, unde este întâmpinat de Regele Ferdinand, de A.S. Principele Carol, moștenitor al Coroanei, de Casele civile și militare ale regelui și A.S. Principele moștenitor, de generalii de corp de armată din rezervă, comandanții de armate, șeful Marelui Stat Major, generalii de divizie din rezervă, inspectori de armată, de guvern și înaltul cler etc.

Sicriul a fost coborât din vagon de patru ofițeri cavaleri ai ordinului „Mihai Viteazul” și de patru grade inferioare decorate cu „Virtutea Militară” cl. I, și așezat pe un afet de tun.

Întreaga garnizoană a Bucureștiului a dat onorurile. În ziua de 16 mai, sicriul a fost expus pelerinajului publicului, iar la 17 mai a avut loc înmormântarea sa de veci.

La ora 12 precis, un cornist a sunat drepti, trupele au luat arma pentru onor, păstrându-se timp de două minute cea mai desăvârșită liniște, clipe de liniște și pietate, respectate pe întreg cuprinsul României, ca un Suprem Omagiu și Adânc Respect închinat maselor de anonimi ce s-au jertfit pentru o cauză sfântă. Pe timpul scoborârii sicriului, o baterie de artilerie a tras 101 focuri, un ultim salut închinat „Viteazului necunoscut”.

Înainte de despărțire a avut loc salutul drapelului și defilarea trupelor.

Și astfel, în fața Regelui României întregite, care i-a adus prinos de recunoștință cununa de lauri, a fost așezat în pământ, ostașul fără nume, care întrupează până în veci jertfa sutelor de mii de vieți închinată pe altarul Patriei, pentru mărirea și unitatea națională. Această cunună înseamnă și cununa muceniciei și cununa biruitorului.

O țară nu înseamnă nimic fără morții ei, nimic, fără gloriile sale trecute.

Iată de ce trebuie mereu trăite, în viața unui popor, minunatele virtuți ale înaintașilor noștri. Prin pilda acestor virtuți, generațiile tinere vor fi generații puternice, o tinerete care să se știe ce se poate aștepta de la dânsa, care să creadă în izbânda sfortărilor sale și care merită să trăiască.

EROISMUL OȘTIRII ROMÂNEȘTI ÎN LUMINA ISTORIEI

General Grigore Constandache
Șeful Serviciului istoric al Marelui Stat Major
24 februarie 1935
„Universitatea Radio”

„Timpuri de aducere aminte; timpuri de credință și de jertfire, când strămoșii noștri credincioși, îngenuchiau pe câmpul bătăliilor, cerând de la Dumnezeu armatelor laurii biruinții sau cununa martirilor și astfel îmbărbătați porneau unul împotriva a zece, iar Dumnezeu le da biruința, căci el e sprijinitorul cauzelor drepte, el a lăsat dreptatea pentru popoare și cei ce luptă pentru dreptate se luptă pentru Dumnezeu”, scria Nicolae Bălcescu.

Românii de-a lungul veacurilor au dat dovadă cu prisosință de disprețul ce-l au pentru moarte, atunci când trebuie să lupte pentru sfânta cauză a dreptății și paza scumpei moșii strămoșești.

Istoria, oglindă fidelă a trecutului îndepărtat, păstrează mărturia eroismului ostașilor noștri încă de la începutul primelor noastre înjghebări de stat; și ceea ce constituie o importanță capitală e faptul că toate aceste mărturii ne sunt prezentate nu de români ci de străini și adesea chiar de cei învinși. Marile înfrângeri suferite de ei, au fost după cum atestă Vigenere „învățătură, aceluia ce nu-i lăsa în pace.”

Prima învățătură de acest fel a fost dată lui Carol Robert de către ostașii lui Basarab, care, la Posada, cățărați pe stânci au nimicit mândra oaste ungurească prinsă „în fundul unui drum unde au căzut tineri și bătrâni, principii și nobili, fără nicio deosebire. Această tristă întâmplare a ținut mult, de la ziua a șasea a săptămânii, până în ziua a doua a săptămânii viitoare, după cum însăși mărturisirea cronicarului ungar, fost martor ocular”.

Și rând pe rând, ori de câte ori buciulul răsuna vestind poporul că țara-i în pericol, coasele ce până atunci slujiseră la seceratul grânelor, înfrățite cu barda, menită să rostogolească stejarii mândrii, deveneau în mâinile purtătorilor lor ce părăseau coarnele plugului, transformați în apărătorii ogoarelor, armele cele mai

de temut pe care le-au cunoscut de-a lungul veacurilor mulți din cei ce s-au abătut cu gânduri cotropitoare pe la noi și al căror sfârșit l-a poetizat marele nostru Eminescu:

„Împărați, pe care lumea nu putea să-i mai încapă,
Au venit și-n țara noastră, de-au cerut pământ și apă
Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt,
Cum veni ră, se făcură toți o apă și-un pământ”.

Eroismul ostașilor noștri depășise din cele mai vechi timpuri hotarele înguste ale celor două Principate, făcând pe unii să ne ceară sprijinul, alții să ne admire și în fine alții, să se cutremure la gândul că se vor întâlni cu acea mână de oameni ce nu știe ce-i frica și despre care Graziani a scris următoarele: „Ei se bat cu așa îndrăzneală, cu așa dispreț pentru dușmani, cu așa încredere în sine, încât adesea o mână de oameni înfrânseseră mai armate ale vecinilor”.

Sprijinul nostru l-au cerut polonii, cărora Alexandru cel Bun le-a trimis cinci sute de călăreți care au reținut cunoscuta victorie de la Tannenberg; și ostașii noștri au fost aceea care au stăvilit năvala turcească, dând astfel răgaz apusenilor să cultive artele frumoase, literatura și știința, în timp ce noi ne transformasem în stâncă neclintită, de care s-au izbit și au fost respinși otomanii.

De aceea, cu drept cuvânt scrie Dlugosz ocupându-se de lupta de la Podul Înalt: „Marți, în 17 ianuarie, Ștefan Voievodul Moldovei înfrânse într-un mare măcel oastea de 120.000 de oameni a lui Mahomed ... nimici cetele turcești, având abia vreo 40000 de luptători, dintre care cea mai mare parte erau țărani”.

Și tot Dlugosz ne povestește înfrângerea lui Mathias Corvin astfel: „Ștefan socotind că a sosit timpul său, când cu puținii lui ostași putea înfrânge pe cei mulți și ungarilor, s-a năpustit asupra lor, aruncându-se noaptea ca un uragan, asupra lagărului și i-a zdrobit, fugind regele rușinos și târât mai mult, cu trei săgeți în spate”.

Iar istoricul Walter care ne-a lăsat scris amintirea faptelor vitejești ale lui Mihai Viteazul, spune: „Atunci mărinimosul Mihai, invocând ajutorul Mântuitorului, apucă în mână o secure militară, se aruncă singur în șirul dușmanilor, lovește în piept pe unul din căpitani turci”.

Pomelnicul faptelor eroice ale ostașilor români poate fi continuat cu numeroase exemple din trecut. Voi aminti doar de dârzenia plăieșilor ce-au înfruntat la Neamț pe falnicul Sobieski, voi aminti pe pompieri din Dealul Spirii care s-au încumetat să țină piept unei întregi armate turcești, voi mai reaminti pe cei de la Rahova, de la Grivița, de la Plevna.

Dar și trecutul apropiat e foarte bogat de fapte de vitejie, de curaj ale armatei noastre.

În acest trecut apropiat, se poate evidenția încă odată, minunat de frumos, calitățile ostașului român.

Fruetul jertfei și eroismului său este cunoscut și consfințit în hotarele României Mari.

După trei săptămâni de la ofensiva noastră în Transilvania, armatele române luptau cu bărbăție pe linia Șarul-Dornei, Renete, Hasifalau, Porumbac, Șelimber, Merișor, Orșova.

Când au loc bătălia de la Sibiu și luptele de la Petroșani, Șinca Veche, Banița, generalul Falkenhayn, comandantul Armatei 9 germane, în lucrarea sa *Der Feldzug, der IX Arme gegen die Rumanen und Russen*, scrie: „Este incontestabil că soldatul român, luat individual se bătea cu vitejie”, iar istoriograful german Karl Rossner, martor ocular la luptele aprige date în bazinul Petroșanilor, arăta: „Românii s-au arătat adversari curajoși și dârzi, care știu să se folosească de cel mai mic avantaj pe care îl oferă terenul accidentat și prăpăstios al munților”.

Un alt istoric german, Koster Adolf, apreciază justa valoare a infanteristului român în lupta de la Banița: „Deoarece infanteria română s-a apărat cu bravură, ea a suferit pierderi mari pe Dealul Branului, unde a rezistat mai mult. Numeroase contraatacuri viguroase fac dovada că infanteristul român este brav”.

Același istoriograf, după lupta de la Șinca Veche, exprima admirația, scriind: „Românii s-au luptat vitejește, zile de-a rândul, cu fața întoarsă spre Ardeal”.

Ardealul pentru a cărui dezrobire au pornit la luptă în noaptea de 15 august 1916.

Despre modul dârz cum s-a comportat soldatul român apărându-și hotarele țării, arhivele germane cuprind multe documente prețioase pentru istoria războiului nostru.

Comunicatul german din 3/16 noiembrie 1916 scrie: „Românul a apărat cu îndârjire pământul țării sale”.

Mareșalul Hindenburg în memoriile sale asupra bătăliei din Carpați arăta: „N-am reușit a forța blocul stâncos, oricât de vitejește s-au luptat trupele noastre, fiindcă românii se lupta ca leii”.

În ce privește actele vitejești cu caracter de epopee, cum românii au apărat trecătorile Carpaților, istoricul fiecărui regiment german cuprindea scene nemuritoare și modele de bravură care nu se pot uita niciodată.

Iată un fragment din această epopee scris de cântărețul german al scenelor de război, Frederick Fr. Willy în *Der Siegezug durch Rumanien*: „Artileria grea germană executa un tir de baraj, care zvârlea plumbi nemiloși în rândurile trupelor române; mitralierele împrășcă de mii ori moartea în rândurile lor, dar ei atacă mai cu îndârjire, acești îndrăzneți viteji. Bravo Române! Germanul știe să-ți cinstească eroismul!”

Un alt istoric german, Hans Carossa, în lucrarea *Rümaniches Tagesbuch*, scrie:

„Ai noștri vorbesc cu admirație despre disprețul de moarte cu care luptă românii. Ori de câte ori pregătesc un atac, izbucnește melodia unui marș în sunetele căruia soldații se reped ca nebuni. Retragerea trupelor române din Oltenia a rămas ca model de ordine pentru trupele germane”.

Ziarul *Norddeutsche Allgemeine Zeitung* din 17 decembrie 1917 scrie: „Trebuie să recunoaștem, de acord cu cei mai buni militari ai noștri, conduita de la Orșova și în general întreaga armata română, merita toată admirația, chiar în comparație cu ceilalți aliați ai lor”.

Cine are cultul steagului și credința nestrămutată în el, va trebui în definitiv să recunoască și inamicului ce i se cuvine. Calmul, tăria de caracter și purtarea soldaților români în retragere, adevărate mașini neimpresionabile, statui vii, deveniseră curiozitatea marilor comandanți germani.

Această curiozitate a fost verificată, cu prețul vieții sale de către principele Henrich de Bavaria, nepotul regelui Bavariei, care comanda regimentul de gardă bavarez din Corpul alpin la Cumpăna-Argeș, unde a fost rănit mortal.

După marea refacere a armatei, unde soldatul român reînviază ca și pasărea Phoenix, armata română trece la înscrierea unei a doua epopei – Mărăști, Mărășești, Oituz.

Strălucite pagini de glorie, despre care Hindenburg spunea: „o încercare făcută de noi, mai târziu de a sfărma armata română din Moldova, nu a izbândit”.

Întreaga presă din Germania și Austro-Ungaria dau Cezarului ce este al Cezarului și aduc osanele eroismului ostașului român.

Dar despre rezistența granitică de pe Siret și Troțuș, [prim-ministrul britanic] Lloyd George telegrafiază guvernului român la 1 august 1917: „Reconstituirea armatei române și rezistența încăpățânată, rezistența atât de prețioasă pentru cauza comună pe care această armată o opune în condițiuni de o greutate excepțională, prezintă un exemplu măreț de tăria pe care libertatea o inspiră unui popor liber”.

The Telegraph scrie: „Eroismul României și al armatei sale a stârnit admirația guvernului și poporului englez”.

Generalul american Pershing telegrafiază Marelui Stat Major român, după bătălia de la Mărășești: „Admir splendidul eroism al Armatei Române, care și-a apărat cu îndârjire pământul patriei”.

Toate acestea sunt documente care justifică cu prisosință faptele de arme ale soldatului nostru.

Ce oare altceva decât eroismul și bărbăția soldatului român au contribuit mai mult la atâtea victorii, atunci când părăsiți de foștii noștri aliați, rușii, lipsită de armamentul necesar, armata noastră a rezistat și a învins armatele Puterilor Centrale, care aveau avantajul unei bune înarmări.

Trecutul ne face să fim mândri de actele eroice ale armatei noastre, dar tot el ne arată că trebuie să fim veșnic pregătiți pentru a dovedi celor ce jinduiesc la moșia noastră, stropită din belșug cu sânge scump românesc, făcându-ne-o astfel mai scumpă decât viața.

Și același pământ, a fost îndelung udat cu sângele tuturor aceluia ce s-au încumetat să ne încalce hotarele și aceiași soartă o vor avea toți acei ce vor avea asemenea cutezanțe.

Iar azi când se agită de către unii ideea modificării actualelor granițe europene, gândul tuturor să se îndrepte către înzestrarea armatei noastre, gata oricând să fie la înălțimea faptelor eroice din trecut și să adeverească cuvintele lui Barbu Delavrancea: „în noi trăiesc morții noștri, în voi vom trăi noi, voi veți trăi în urmașii noștri. Orice am face nu scăpăm de legea de aramă, care se apleacă fatal în fața trecutului”.

Și cât de plastică este imaginea făcută de acest mare român, atunci când spune: „Comparând pe un plăieș din munții Moldovei sau a Munteniei cu un cărturar plin de învățătură, la ce rezultat ați ajunge din punct de vedere al Patriei și al Patriotismului? Veți auzi pe omul cult vorbind despre Patrie, despre datoriile cetățeanului față de ea, dar nu veți înțelege din cuvintele lui meșteșugite, mai mult decât ați înțelege din mușenia plăieșului din Moldova sau Muntenia. Plăieșul tace și-și face datoria. Patria stă în instinctul lui de conservare a neamului. Alții s-o cânte. El o va apăra!”

DE LA ARCA LUI NOE LA TRANSATLANTICELE MODERNE

Comandor Aurel Negulescu*

31 martie 1935

„Universitatea Radio”

În 20 de minute de la arca lui Noe la transatlanticele moderne și aparatul luminos din față care recomandă neîncetat „mai rar”. Pentru că nici cu viteza celui mai modern transatlantic sau a unui contratorpilor nu se poate străbate așa distanță în așa scurt timp, voi porni cu viteză de avion ... și toată viteza înainte.

Navigația, arta navală trebuie să fii existat cu mult înainte de potop, odată ce, la porunca de sus, Noe a știut cum să construiască arca după datele primite.

Din Biblie aflăm că nava lui Noe „era de lemn de gofer, lipită pe dinăuntru și pe din afară cu smoală” – călăfăuită deci. Ca dimensiuni era „lungă de 300 coți, largă de 50 și înaltă de 30”. Pentru bunul trai și aerisire avea „ferestre luminoase în lături și trei etaje de camere”, adică avea trei punți.

Din toate aceste date cred că ați rezolvat cu obișnuita problemă marinărească ce se pune la bord, ați aflat desigur vârsta căpitanului: 600 ani bătuți muchie.

Corabia n-a avut nevoie să ridice ancora, fiindcă nu avea, ci a luat largul atunci când apele crescând au dezlipit-o de fund. Și a plecat cu provizie pentru 150 zile pentru numeroșii și variații pasageri. Anul nu se cunoaște, dar se știe că era „într-a 17 zi a lunii și tot în a 17-a zi a lunii a 7-a căpitanul a avut o mare bucurie – care pentru căpitanii moderni ar fi cea mai mare nenorocire, urmată de pierderea brevetului: arca s-a pus pe uscat pe vârful muntelui Ararat”. E drept că pe vremea aceea nu se dau brevete. Încă o dovadă că totul e relativ; corabia de mai târziu ca și vapoarele de azi spun căpitanului: „ferește-mă de uscat dacă vrei să te feresc de apă”.

Abia după o lună de la acostarea-eșuare se deschid obloanele și după altă lună, în ziua a 27-a, se pune schela și pasagerii debarcă. Probabil că nici taxe de cheaj nu existau pe acele vremuri.

Din lipsa de alte date, nu putem spune dacă s-au folosit locațiile sau pânzele ori arca a plutit în voia Domnului. Din izvoare istorice aflăm că motorul primelor nave a fost forța musculară a brațelor omului, iar ca propulsor servea rama, lopata, de la creanga de copac până la lopata de lemn scump și flexibil, cu mâner de bronz sau aur, ca pe yachtul vestitei Cleopatra a Egiptului.

Locatarii încătușați în lanțuri erau sclavii, mai târziu ocnașii, galerienii, navele de pe acele vremuri fiind galerele. Ca dimensiuni redăm pe acelea ale yachtului lui Ramses: 40 m lungime, 4,50 lățime și adânc la apă – pescaj – 1,10 m. Mașina omenească avea 144 oameni putere, așezați pe 5 etaje de bancuri și viteza 5-6 noduri – adică 5-6 mile marine pe oră, mila având aproape 2 m.

Lipsind busola, nava fiind cu pescaj mic, căpitanii nu se prea depărtau de țărături, făceau mai mult navigație costieră, intrând la adăpost de îndată ce vremea se burzuluia. Doar un Xerxes s-a încumetat să bată marea înfuriată.

Abia în secolul XVI omul reușește să înfrâneze, să înhame o forță care până atunci îi turbura navigația: vântul. Hamurile au fost pânzele, velele, care au descătușat pe galerieni, scoțându-i afară pe punte la frânghii.

Motorul acesta avea un singur cusur: era capricios. Uneori nici nu adia, ținând corabia pe loc, alteori sufla cu atâta urgie de rupea hamurile, uneori bătea în direcția drumului, alteori contrar acestei direcții. Omul a reușit însă, prin istețimea sa, să dejoace vântul și chiar, contrar, să ajungă prin manevre iscusite să înșele motorul, atingând ținta prin volte. Se mai lungește drumul – dar mai bine un vânt contra decât o acalmie.

Epoca velor a fost cea mai poetică și mai dramatică: omul în lupta cu dârzenia elementelor, cu capriciile forței înhămate. A fost epoca lupilor de mare, sălbatici, care se prezentau cu luleaua în gura în fața reginelor, îndrăzneți, hotărâți, sfidători ai morții și ai uscatului. La un vas cu vele trebuie să prevezi chiar neprevăzutul. Velele formează ochiul marinăresc, spiritul marinăresc, acel „spirit Mircea” cum l-a botezat Majestatea Sa Regele pe cel de la noi, gândind la copii formați pe puntea și crescuți la velele bricului „Mircea”. Și fiindcă veni vorba de „Mircea”, să-mi fie îngăduit a arăta cât de frumos au fost botezate velele vestitului nostru pânzar de către Carmen Sylva. Cea mai de jos, *vela mare*; deasupra ei vine *gabierul* – nume universal; deasupra *zburătorul*, și cea mai de sus – *rândunica*. Și totuși se mai găsesc traducători care uită că există o Ligă Navală, care se pune grațios la dispoziția oricui, și maltratează pe bietul Jules Verne sau London – „mămuța mare” și „papagalul mic”.

* Contraamiral Aurel Negulescu (1879-1946) – participant la Războiul de Întregire, în ziua de 14 august 1916, în calitate de comandant al șalupei „Rândunica” a scufundat monitorul austriac „Bodrog”. În 1921 a fost primul comandant al Institutului de Marină, recent înființat. A publicat numeroase articole și volume de popularizare a științelor, dar și a vieții și a obiceiurilor marinărești, multe din acestea sub pseudonimul „Moș Delamare”. A condus revistele „Ziarul științelor și călătoriilor (12 ani) și „Marea noastră pentru tineret” (4 ani).

Navele cu vele, de la pânze pătrate mici, ce se întindeau doar când vântul bătea din pupa, au ajuns treptat la nave mari, cu forme fine, cu trei până la patru catarge înalte de 30-40 m și cu pânzele întinse la vergi orizontale de 38 m lungime. Suprafața pânzei atingea 3500 m.p. manevrați de un echipaj de 1200 oameni. Lungimea ajunsese la 64 m, lățimea la 17 și pescajul la 8.

Epoca aceasta de poezie și îndrăzneală, care face și azi farmecul lecturilor și răscolește doruri în sufletele noastre, ale moșilor ..., a trecut pentru ca aburul, motoarele, electricitatea să dărâme catargele, să smulgă pânzele și să mecanizeze marina.

Noul motor nu mai e pe gratis, dar în schimb e docil ca un copil.

Ideea folosirii aburului datează de pe la 1695, de la faimoasa cratiță a lui Papin. Primul însă care a făcut o cursă cu un vapor a fost marchizul Claude Jonfroy d'Ablans, cu un vas cu roți lung de 46 m și lat de 4,50 în 1783.

În America, Fulton, inventatorul submarinului, gonit din Europa, organizează în 1803 un serviciu de vapoare de pasageri mișcate de puterea a 80 cai-vapori.

Prima traversare a Atlanticului are loc în 1819, primul record îl deține uriașul „Great Eastern” în 1839, făcând 17 zile de la un continent la altul, iar în 1849 vaporul „Driver” a primul vas care face ocolul lumii.

Știți cum a fost primită, nu numai de corăbieri și barcagii, introducerea aburilor ca un lucru drăcesc. Primul vapor a fost botezat „Devil boat” – nava diavolului. Oamenii credincioși se întrebau: „Avem dreptul să punem în mișcare laolaltă apa și focul, pe care Dumnezeu le-a despărțit? Nu este oare apariția hidosului Leviathan din cartea lui Iov?”

Iar Academia socotea invenția ca o idee nebună, o eroare grosolană, o absurditate. În America prima călătorie a fost blestemată, socotindu-se data de 17 august identică cu cele 17 antene (sic!) și capete ale lighioanei din Apocalips.

Savanții respingeau vaporul ca o imposibilitate, preoțimea ca un lucru păgân. Știința condamna, biserica afurisea. Apa și focul sunt despărțite de Dumnezeu, nu trebuie să împreună ceea ce el a despărțit. Corabia era ortodoxă, vaporul stricăciune, spunea Victor Hugo.

Azi ... academia aclamă, biserica binecuvântează, adevărul Dumnezeiesc a învins ignoranța omenească, trecătoare din fericire. Dar cât curaj le-a trebuit navigatorilor.

Ascultați numai trecerea Mării Mânecii de primul vapor. Se aseamănă cu zborul lui Blériot peste aceeași mare. Vaporul se chema „Elise”, lung de 16 m, larg de 4 și cu o putere de 10 cai. Plecarea a avut loc din Londra în ziua de 9 martie 1815; la 10 erau la Dover; la 11 la Beach Head. O furtună îi întoarce de două ori la țarmul englez, cu zbururile rupte. Pe drum se mai răstoarnă și soba din cabina căpitanului, care ia foc, stins cu greutate. Abia la 29 martie ajunge la Le Havre. Armatorul nu crede minunea până nu se urcă pe puntea vaporului. A doua zi pornire spre Rouen; locuitorii din satele de pe malul Senei, înspăimântați de dihania ce spinteca apa aruncând fum și scânteii pe coș, pun să se tragă clopotele la biserici și se roagă să-i scape de urgia diavolului.

Treptat, treptat aburul pune stăpânire – până a da chiar numele său navelor ce le mână, vapoarelor. Căldările se tot măresc și se perfecționează spre a consuma cât mai puțin, mașinile de la simpla expansiune devin cu două, cu trei și chiar cu patru cilindri; apar turbinele, apoi motoarele cu explozie, cele electrice.

Propulsorul pe vremuri era zbururile, roți ca de la moară, care se comportau foarte greu, pe valuri mai ales. Ideea lui Meusnier de a aplica, în 1783, elicea la baloanele dirijabile, după ce este încercată fără izbândă de Dolery, de Delisle în 1820, abia în 1832 se înfăptuiește de Sauvage sub formă de șurub, care prin învârtire se înfîșea în axă, iar în 1841 șurubul lung se transformă în elicea modernă cu 2-3-4 aripi.

De atunci a curs multă apă pe gărlă și de la galera mânată de oameni, de la vale și de la primele vapoare cu o putere de 10 cai putere, s-a ajuns azi la uriașele transatlantice lungi de peste 300 metri – nu coți ca arca lui Noe – de zeci de mii de tone greutate și cu sute de mii de cai putere, pe care căpitanul îi mână apăsând pe un buton. Mâine cine știe, butonul va fi apăsător de armator, care de la București, grație televiziunii – ce tare bine ar fi prins la această expunere – va conduce vaporul peste mări și oceane.

Ca să ne facem o idee și mai bună, să urcăm schela și să vizităm un transatlantic modern, de la chilă până la măr, spre a ne convinge că asemenea nave nu mai sunt case ori hoteluri plutitoare, ci orașe plutitoare, prin ale cărui străzi-coridoare trebuie să ai la îndemână o călăuză sau un plan spre a nu te rătăci, spre ați găsi culoarul ori locul de masă.

Cum urcăm schela suntem luați în primire de un ascensor care să ne urce la unul din cele cinci etaje plutitoare. Pe când înainte pasagerii stau câte doi până la șase în cabine de clasa I, iar cei de la clasa III-a ședea claie peste grămadă, întocmai ca pasagerii de pe arca lui Noe – azi chiar cei de la treia au cabine separate, iar cei de la întâia au la îndemână săli de baie individuale, iar cabina primește după voință aer cald sau rece.

La fiecare etaj biblioteci, verande cu flori exotice, saloane de dans, piscine de marmură, plaje ca la Lido sau Mamaia, teren de tenis, de box etc. etc.

Pe lângă catarge, au dispărut și coșurile. Dacă se mai văd e pentru estetica navei, dar prin ele nu mai iese fum, nici scânteii, ci servesc de depozite de apă sau mici salonașe pentru cei ce vor să privească marea de sus.

Răul de mare nici că se mai simte, fiindcă navele moderne nu mai rulează, grație unor puternice giroscopice ce se învârtesc cu 16.000-20.000 tururi pe minut și frânează tendința de aplecare.

La căldări nu mai vedem galeriile aburilor, fochiști asudați care să arunce la cărbuni în gura molohului nesățios, ci gentlemeni spilcuiți care din când în când sucesc robinete pe unde se pulverizează păcura; ungătorii soioși au dispărut, ungerea făcându-se automat, iar în sala mașinilor mecanicii sunt mai curați pe mâini decât ofițerii de punte.

Aceștia nu mai stau la bătaia vântului, ci în cabina de comandă spațioasă, cu ferestre largi, roata cârmei de odinioară, azi e o rotiță pe care o poate învârti un copil, iar la unele cârmaciul a fost înlocuit de un automat. Toate comenzile se dau electric și telefoane puternice fac să fie auzite ordinele în ori care parte a navei, pe orice vreme.

Telegrafia fără fir păstrează legătura cu mecanicul. Se poate vorbi chiar în telefon cu cei de acasă. Pe ceață nava se orientează cu radio-faruri, cu precizarea că străbat ceața cu .. cu ... nu este timp de a face curs de navigație pe ceață.

Numai câteva amănunte în legătură cu transatlanticul francez „Normandie”. Echipajul numără 1371 de oameni: 292 marinari, 628 chelneri, 25 subrete, 108 camerieri, 187 bucătari, 10 brutari etc.

La cambuză munți de provizii și fluvii de băutură: 70.000 de ouă, 7.000 pui, 16.000 kg carne, 20.000 l de vin, 7.000 sticle șampanie, 16.000 l bere, 3.000 sticle lichior, 95.000 sticle apă minerală – totul pentru un singur voiaj. Zestrea: 67.000 pahare, 56.000 farfurii, 28.000 cești etc. 38.500 cearceafuri, 130.000 șervete, 150.000 prosoape etc.

Pentru a vopsi vaporul e nevoie de 6.110 kg vopsea, iar pentru fund 13.000 kg. La dispoziția pasagerilor sunt 1.100 posturi telefonice. Să trecem acum pe rivalul său de peste Marea Mânecii, la abia lansatul transatlantic englez „Queen Mary”, cu 1500 oameni, cu 12 punți și amenajat pentru a primi 3500 pasageri.

Are 27 de căldări ce ard păcură și dau 200.000 cai putere care învârtesc patru elice de un diametru de 6 m. Numai cârma cântărește 140 tone: a trebuit să se construiască vagoane speciale pentru a fi transportată. Ancora trage numai 18.000 kg. Parâmele pentru legat la chei de s-ar așeza cap la cap ar avea lungime de 8 km.

Zisei rivala sa, fiindcă între națiunile maritime conștiente s-a dat lupta aprigă pentru a deține „the blue ribbon” – banda albastră a celui mai rapid vas, a celui care face drumul Europa – America la cel mai scurt timp.

Anglia a deținut acest record timp de 20 de ani cu „Mauritania „mănată de 78.000 cai putere. Din 1897 recordul a trecut la germani cu „Bremen”, navă de 50.000 tone, cu 96.000 cai putere și l-au deținut până în 1907.

Azi lupta se dă între Italia cu vestitul „Rex „ de 50.000 tone și cu 130.000 cai, Franța prin „Normandie „ de 75000 t. și cu 160000 cai și Anglia prin „Queen Mary „de 73.000 t și cu 200.000 cai. Din această luptă cu folos au ieșit pasagerii; în loc de 17 zile, traversarea oceanului se face acum în 4 zile și câteva ore, iar dacă te servești de aeroplan, poți pleca cu o zi mai târziu spre a ajunge vaporul din drum, ca apoi să părăsești portul cu o zi mai înainte, scurtând astfel drumul la două-trei zile numai.

În definitiv. de la arca lui Noe până la navele moderne, un lung șir de eforturi pentru a câștiga cât mai mulți pasageri prin confort și viteză, făcându-se din aceasta o chestiune de ordin național. Căci vitalitatea și prosperitatea unei țări se judecă după starea marinei sale.

Cam cum am fi noi judecați din acest punct de vedere? Faimoasele, vestitele noastre lebede albe, preferate pe vremuri, azi, își cântă cântecul, ultimul, fiindcă am rămas coada. În țara noastră suntem azi bătuți, concurați de străini pe liniile noastre câștigate de pe vremea când nu se avea încredere în marinarii noștri.

Viteza pasagerelor noastre ajungând mai mică chiar decât a vapoarelor de marfă, sunt preferate navele moderne ale altora.

Cu sute de km de mare pierdem și ce am avut, pe când o națiune vecină nouă, Polonia, numai cu 60 km de mare – și aceea contestată – cu transatlantice atât de multe încât pe unul din ele l-au pus pe linia Constanța – Jaffa.

Să sperăm însă – și semne bune sunt – că foarte curând să ne reluăm, să ne recâștigăm locul pierdut la noi acasă – nu avem pretenția chiar de transatlantice.

REALIZĂRILE INIȚIATIVEI PARTICULARE ÎN AVIAȚIE

General inspector adjutant Nicolae Condeescu*
15 aprilie 1935

Unul dintre cei mai de seamă bărbați de stat ai Franței, George Clemenceau, făuritorul izbânzii franceze, a afirmat un puternic adevăr: „La France sera une puissance arienne, où ne sera plus !” Cu fiecare zi ce trece acest adevăr își dobândește o tot mai puternică și mai imperioasă actualizare. Ultimele știri din Paris ne sunt o dovadă de grija și stăruința franceză pentru o puternică flotă aeriană.

Camera franceză a adoptat trei proiecte de legi cu privire la organizarea unei puternice armate a aerului. La discutarea Statutului acestei armate, deputatul Renaïorn, raportorul legii, a cerut un credit de un miliard și jumătate de franci pentru aeronautică și a dovedit că această armată a aerului nu va fi cu puțință dacă aviația civilă nu va dubla în eficacitate aviația militară. Președintele comisiei aeronauticii, dl. Laurent Eynac, a susținut proiectele afirmând același adevăr, iar ministrul aerului, generalul Denain, a asigurat că aviația franceză va fi la înălțimea misiunii sale.

Aceeași grijă se constată peste tot !

Germania ne oferă o neîntrecută pildă despre ceea ce va însemna aviația în războiul de mâine. Numeroase cluburi de aviație, risipite de-a lungul țării, stau gata, bine pregătite pentru atac și apărare. Astfel, sunt în Germania 109 aeroporturi de primul rang și peste 150 de al doilea rang. Toate aceste aeroporturi sunt înzestrate cu tot ceea ce are mai modern știința de stăpânire a aerului. Hangare în beton armat supuse la probele de rezistență a atacurilor aeriene, adăpostesc un imens material de zbor. Cel mai mic și mai neînsemnat aerodrom are măcar trei hangare subterane, pe când cele mai mari posedă zece hangare și poate mai mult, capabile să adăpostească pentru fiecare treizeci până la patruzeci avioane de mărime mijlocie. Erau în Germania – după ziarul „Nazional Zeitung” din Bâle – în toamna anului trecut, 361 de aerodroame înzestrate cu tot ceea ce știința aeronautică are mai perfect și mai sigur.

Știrile pe care le dă marele ziar englez „Daily Mail” din luna trecută, cu privire la organizarea și înzestrarea apărării aeriene a Germaniei, sunt dintre acelea, de care orice om, chiar de specialitate, rămâne surprins și se întreabă: pot fi realizate?

Dar ceea ce face în această privință superioritatea Germaniei, este că toate aceste realizări aviatice sunt opera inițiativei particulare, manifestată prin „Deutsche Lufhansa”, stimulată, susținută și până la un punct poruncită de stat. Niciodată deviza generalului Göring: „Germania trebuie să devină un popor de aviatori”, n-a fost mai aproape de realizare decât acum.

Același lucru în Rusia! Aici inițiativa particulară a realizat fapte care depășesc așteptările cele mai optimiste. Societatea aerochimică „Osoaviakim” adică „organizarea militară a populației civile” și filiala sa „Aviakim”, adică „aviația chimiei”, a dezvoltat în ultimii ani în rândurile poporului o activitate extraordinară, răspândind cunoștințe despre lupta aeriană, propagând aviația, colectând pentru construcțiile de avioane și recrutând membri pentru organizațiile aerochimice. Întemeiată în 1923, „Osoaviakim” are în momentul de față 13 milioane de membri, ceea ce înseamnă mai bine de 10% din numărul populației. Consiliul Central sovietic a luat însă întinse măsuri de propagandă, propunându-și să dispună în 1937 de cel puțin 25 milioane de membri, adică aproape un sfert din toată populația.

Într-un discurs de anul trecut, ținut la Moscova cu ocazia reuniunii inaugurale a secției „Osoviakim”-ului, Stalin definește cu precizie rostul acestei societăți: „Rolul «Osoviakim»-ului este să accelereze ritmul de înarmare a populației și în același timp să dovedească aceluia care se mai îndoiesc că practica înarmărilor moderne este singurul mijloc de a întări puterea Sovietelor”.

În România, o societate similară în scop și până la un punct și în structură cu „Osoviakim” din Rusia, este „Asociația Română pentru Propaganda Aviației”, a cărei conducere, ca președinte, o are cel care vă face comunicarea de față. Această asociație, denumită prescurtat A.R.P.A., având personalitate morală și juridică încă din 1927, potrivit statutului său, are următorul scop:

* General Nicolae Condeescu (1876-1936) – absolvent al Școlii Militare de Ofițeri de Infanterie (1896) și al Școlii Superioare de Război (1905). În timpul Războiului de Întregire a condus Secția Informații din Marele Cartier General. La 1 aprilie 1919 a fost înaintat la gradul de general și numit în funcția de adjutant al principelui moștenitor Carol. A fost șef al Casei Militare Regale (1928-1930) și ministru al Armatei (1930-1931). Apropiat al regelui Carol al II-lea.

În lucrarea *Bibliografie radiofonică românească, volumul 1, 1928-1935*, editată de Societatea Română de Radiodifuziune în anul 1998, textul conferinței este atribuit generalului Nicolae Condeescu (1880-1939), președinte al Consiliului de administrație al Societății de Radio în perioada 1933-1936, scriitor și președinte al Societății Scriitorilor Români. Deoarece Nicolae Condeescu a fost trecut în rezervă în anul 1925 cu gradul de colonel (fără a deține în cursul carierei militare funcția de inspector), primind ulterior gradul de general de brigadă, și având în vedere faptul că pe pagina de gardă a textului conferinței apare consemnarea „general inspector adjutant Nicolae Condeescu”, credem că acest text aparține fostului ministru al Armatei, care după 19 aprilie 1931, a fost inspector general al Comandamentului Teritoriale și al Comandamentului Corpului de Jandarmi. Un argument în plus ar fi caracterul „tehnic” al textului, departe de preocupările literare ale generalului Nicolae Condeescu.

1. crearea unui curent popular pentru participarea întregii populații la dezvoltarea aeronauticii naționale și pentru aviația particulară, precum și dezvoltarea interesului pentru zbor și pentru navigația aeriană.

2. Achiziționarea și amenajarea pe tot întinsul țării a unor bune terenuri de aviație, care să dea siguranță zborului și pe care să ridice viitoarele aeroporturi, precum și a unor terenuri de ajutor, semănate intermediar pe liniile aeriene.

3. Crearea unui număr cât mai mare de școli de aviație, în care să se formeze și să se pregătească un număr cât mai mare de piloți brevetati care să stea la dispoziția armatei în caz de nevoie.

Pentru realizarea acestui scop, asociația noastră activează în toată țara prin cele 72 de filiale ale sale, străduindu-se să creeze nu numai o largă participare a maselor populare în acțiunea de solidarizare cu aviația ca armă de apărare și ca instrument de progres, dar să constituie o rezervă de personal și de material aviatic de care Statul să se folosească în cazuri de nevoie. Organizarea filialelor în cadrul fiecărui județ dar mai ales faptul că conducerea lor este încredințată fie prefectului de județ, fie militarului cel mai înalt în grad din orașul de reședință, sunt o garanție că activitatea generală a A.R.P.A.-ei se desfășoară cu chibzuință și hotărâre.

Fiecare filială județeană are un număr mai mic sau mai mare de membri activi și aderenți și câte o secție a „Tineretului Aviatic Român” ai cărei membri sunt școlari și studenți, precum și orice tineri până la vârsta de 18 ani. Tineretul aviatic din cadrul A.R.P.A.-ei este organizat și educat după un program și o metodă proprie care are multe laturi comune cu cercetășia și cu străjeria.

Ca să poată dobândi recunoașterea centralei A.R.P.A., fiecare filială trebuie să aibă un minimum de 500 membri activi și 1000 membri aderenți. Filialele au subîmpărțiri în orașele din cuprinsul județului, în fiecare plasă și câte o grupare de cel puțin cinci membri în fiecare sat.

Printre primele realizări săvârșite de A.R.P.A. sunt cele trei școli de pilotaj din București, Cluj și Cernăuți, înființate și susținute din fondurile sale, fără nici-un sprijin din partea vre-unei autorități de stat.

Aceste școli au un dublu caracter: să popularizeze prin studii teoretice cunoștințele în materie de aviație. Practica se face pe avionete „Messerschmidt” cu două locuri și sub îngrijirea unor piloți reputați în aviație.

Pe lângă școlile de pilotaj de la Băneasa a funcționat în 1930-1931 o școală de mecanici de avion a cărei necesitate era foarte simțită și care a promovat în cei doi ani de funcționare 72 mecanici de avion bine pregătiți, dintre care cei mai mulți sunt în serviciul aviației militare.

Toate aceste școli au produs în timp de cinci ani de funcționare, între 1930-1934, un număr total de 1305 absolvenți ai ciclului teoretic și 175 piloți.

Pe lângă școala de pilotaj de la Băneasa, a funcționat o secție de antrenament unde numai în cursul anului 1934 și-au făcut antrenamentul de zbor 120 de piloți militari, activi și de rezervă.

Tot pe lângă această școală a funcționat de asemenea în cursul acestui an o „școală de zbor fără vizibilitate”, unde au obținut brevetul 45 de piloți în cea mai mare parte militari. Este de remarcat că o asemenea școală a luat ființă pentru prima dată în țara noastră și că A.R.P.A. a făcut toate sacrificiile materiale pentru realizarea ei fără nici-o impunere de taxe pentru elevii piloți.

E de remarcat că în cinci ani de funcționare nu s-a înregistrat nici-un accident de persoană.

Asociația A.R.P.A. are în momentul de față în serviciul său pentru școlile de pilotaj ca și pentru meeting-uri numai avionete „Messerschmidt” fabricate în țară, care s-au dovedit foarte rezistente și foarte ușor de mânuit, atât în școală cât și la meeting-urile de vară, al căror program cuprinde și exercițiile de acrobație aeriană.

În afară de aceste avionete A.R.P.A. are o reală contribuție la înzestrarea aviației militare și civile, care înglobează o sumă de aproape 36.000.000 lei plătiți din fondurile sale. Un număr de 13 avioane au fost dăruite de A.R.P.A. în această sumă.

Pentru nevoile sale proprii, atât pentru cele trei școli de pilotaj cât și pentru meeting-urile cu caracter propagandistic și pentru raidurile întreprinse, A.R.P.A. poseda la 31 decembrie 1934:

a. Un avion „Curtis”, afectat școlii de pilotaj Băneasa.

b. Un avion „Junkers” pentru pasageri.

c. 19 avionete „Messerschmidt”.

d. Un avion „Farman” de șase locuri.

e. În cursul anului 1934, s-au achiziționat încă trei avionete „Messerschmidt” mono-place de mare viteză care alcătuiesc escadrila de acrobații aeriene. Întregul inventar de zbor pe care îl are A.R.P.A. în momentul de față, alcătuiește o sumă totală de cost de 18.462.347 lei. Acest inventar nu se găsește în întregime în perfectă stare de funcțiune, ci presupune o verificare completă a sa.

Ceea ce exprimă în chipul cel mai vorbitor activitatea Asociației A.R.P.A. sunt totalizările atinse în ultimii ani ca ore de zbor, ca număr de aterizări și ca distanțe parcurse. Realizările în acest domeniu alcătuiesc cel mai frumos titlu cu care se poate mândri o instituție particulară care stă cu toate puterile sale în serviciul apărării naționale.

Activitatea Asociației A.R.P.A. începe să se afirme abia în 1930. În răstimpul dintre 1930 și 1934, realizează 13.840 ore de zbor.

Ca o completare a acțiunii exprimată prin orele de zbor, o totalizare anuală a aterizărilor întărește cu prisosință afirmarea activității aeronautice desfășurată de A.R.P.A.

Numărul aterizărilor se cifrează la 71.585.

Aterizarea în perfecte condiții presupune nu numai o perfectă siguranță de zbor, dar și o deplină stăpânire a aparatului, cât și o temeinică cunoaștere a terenului de aterizare. Importantă este totalizarea distanțelor parcurse de piloții și aparatele de zbor ale A.R.P.A.-ei. Sunt aici cifre care nu pot fi întrecute de nici-o instituție similară din țara noastră, unde aviația și problemele sale sunt abia în faza lor de început. S-au parcurs în total 275.470 km.

Este îmbucurător modul în care au crescut pe fiecare an distanțele parcurse de avioanele A.R.P.A.-ei. De la 2.250 km în 1930, s-au putut atinge în cursul anului 1934, deci abia după patru ani de activitate, distanța de 125.000 km de zbor, adică cifra primului an a fost multiplicată de 51 ori. În acest calcul intră, desigur, nu numai distanțele parcurse în cele 65 de meeting-uri organizate în țară, dar și cele pe care le-au putut totaliza raidurile de peste hotarele țării.

În acțiunea sa de propagandă A.R.P.A. a organizat cu sprijinul filialelor sale județene, un număr de 65 de meeting-uri aeriene. Programul obișnuit a constat din: prezentarea aparatelor cu explicații descriptive și tehnice; zboruri de acrobație aeriană, în care se urmărea a se pune în evidență siguranța în zbor și trăinicia aparatelor, zboruri de agrement, la care puteau să participe oricine din publicul prezent, conferințe cu subiecte aviatice, însoțite de proiecții de filme cu caracter propagandistic etc.

Prilej de meeting-uri și de lări demonstrații aviatice a fost botezul diferitelor avioane, cumpărate cu fondurile realizate de filiale, la care au participat mii și mii de oameni din întreaga regiune în care au avut loc aceste meeting-uri.

Astfel la meeting-ul de la Chișinău, organizat cu prilejul botezului avionetei „Lăpușna”, cumpărat prin osârdia filialei din capitala Basarabiei, au participat, fără exagerare, mai bine de 25.000 de persoane.

Cu acest prilej, au primit botezul aerului câteva sute de țărani, veniți înapoi la Chișinău, dintre care mulți au fost readuși în satele lor mai îndepărtate, cu avionul.

S-au organizat până acum, în trei ani, 65 de meeting-uri.

La meeting-urile organizate de A.R.P.A. au participat în medie, mai bine de un milion de persoane. Suntem convinși că prin aceste meeting-uri, mai ales prin acelea organizate în centrele mai puțin însemnate din țară, A.R.P.A. a slujit în chipul cel mai perfect ideea de aviație.

În meeting-urile dinainte de 1932, în campania de propagandă între elevii școlilor secundare, au primit botezul aerului un număr de cel puțin 10.000 școlari; numai într-o singură vară, regretatul pilot Romeo Popescu a zburat peste 3.000 de elevi.

A.R.P.A. a pus la dispoziția direcției Manevrelor Regale din 1933 și 1934, în urma cererii Comandamentului Forțelor Aeriene, cinci avioane, care au executat 170 de ore de zbor.

Avioanele A.R.P.A. și-au împlinit cu prisosință însărcinările cu care au fost onorate.

Grija de căpetenie a Societății A.R.P.A., este organizarea unui număr cât mai mare de terenuri de aterizare, răspândite în cuprinsul țării după un plan bine chibzuit ca să poată sluji în cazuri de trebuință urgentă.

Sunt în total 36 de terenuri în folosința A.R.P.A.

Acestea sunt în linii sumare realizările din cei câțiva ani de activitate. Lipsa mijloacelor bănești a făcut ca programul de activitate să sufere multe renunțări.

A.R.P.A. își țintește privirile spre viitor, cu adâncă stăruință și hotărâre, față de porunca vremii.

Înființarea a cât mai multe școli de pilotaj, de zbor fără motor, de zbor fără vizibilitate și de mecanici de avion (măcar câte una de fiecare provincie), care să promoveze un număr cât mai mare de piloți și de mecanici este una dintre marile ei năzuințe.

A.R.P.A. vrea să fie în țara noastră ceea ce a izbutit să fie în Germania societatea „Deutsche-Lufthansa” și în Rusia marea societate „Osoaviakim”.

Nicio piedică, nicio greutate nu o va abate de la țelurile ei.

AVIAȚIA SANITARĂ

Medic colonel dr. Victor Anastasiu*
Șeful Serviciului Sanitar al Aerului
16 iunie 1935

Avionul sanitar !

Acum 2-3 decenii asistam la începuturile aviației, care, născută cu sacrificii de sânge, de multe ori inutile dar eroice, apucase drumul greșit al sportului! Cu pași mici dar viguroși, înainta și se îndrepta spre un drum care era cu totul altul decât cel ales. Era drumul armeei de nădejde a apărării țării, era drumul asigurării celui mai bun mijloc de comunicație.

Nu sport, ci artă; nu distracție, ci nădejde; nu plimbare, ci proiecte de civilizație; nu sacrificii inutile, ci armă de apărare și de luptă.

Starea de război i-a priit mult și aviația a crescut în puțin timp ca în povești.

În colonii, chiar din anul 1918 (Maroc) aeroplanul cucerește un loc frumos în eșaloanele sanitare ale armatei și curând, în foarte multe țări mari și mici, Serviciul Sanitar și Crucea Roșie se servesc pentru a transporta răniții, bolnavii și a duce ajutoare medicale în regiunile izolate, cu avioane.

Cu mijloacele formidabile cu care se dotează armatele moderne pentru războaiele de mâine, e ușor pentru ori cine vrea să vadă, că în urma fronturilor beligerante va fi o zonă de zeci de kilometri nepracticabilă din cauza acțiunii gazelor toxice de tot felul, care vor inunda câmpii, dealuri și mai cu seamă văile ce par mai adăpostite pentru răniți.

Dacă omul valid se va strecura cu măști, căști etc. pe pământ sau pe sub pământ, apoi răniții, bolnavii nu vor putea suporta nici transportul terestru, nici obositoarele măști contra gazelor.

Singura lor salvare va fi numai „Avionul Sanitar”, fără de care nu văd evacuarea răniților gravi și a bolnavilor.

Mai întâi, permiteți-mi să fac o remarcă asupra diferenței dintre Medicina Aeronautică și Aviația Sanitară. Pe când prima este o specialitate a medicinei și are drept scop de a forma medici specialiști pentru selecționarea și controlul psihofiziologic al personalului aeronavigant, cum și a-l îngriji de boli provenite din cauza zborului sau a face profilaxia lor; aviația sanitară primește avionul, pe care îl pune la dispoziția Serviciului medical pentru a transporta bolnavi și răniți în cât mai bune condiții de confort și rapiditate.

Pe când medicina aeronautică este o infiltrație a medicinei în aviație, aviația sanitară este invers; o infiltrație a aviației în medicină. Deci aviația sanitară este: avioanele la dispoziția medicului.

În timpul Marelui Război, în anul 1918, s-a încercat evacuarea răniților pe frontul francez în regiunea Kemel, dar alte preocupări mai importante au dus la realizarea practică a avionului sanitar. Ele se naște curând în Maroc unde dr. Chassaing aduce 4 avioane sanitare Dorand-Dalsace cu amenajarea Chassaing (Casablanca, iulie 1918).

Avionul sanitar, deci, s-a născut în Maroc și primele avioane care au efectuat transporturi de răniți au fost avioane de tip militar, fără a fi amenajate în avioane sanitare; ele au fost puse la dispoziția serviciului Sanitar de comandanții de aviație, între care cităm pe primul loc pe colonelul aviator Cheutin (azi general).

Aceste avioane transportau răniții pe o distanță de circa 100 km. Această distanță s-ar fi făcut pe cămile câteva în zile, iar răniții astfel transportați ar fi fost sacrificați.

S-au transportat la început, în 8 ani, peste 4000 de răniți cu 2 accidente de decolare.

De aici s-a întins întrebuițarea avionului sanitar în toate coloniile și, treptat, treptat, toate armatele moderne și serviciile medicale civile au început a studia dotarea și organizarea Aviației Sanitare.

Dezvoltarea Aviației Sanitare și progresele ei se datorează în primul rând:

1. Valorii confirmate, morale și tehnice, a piloților și în general a întregului personal al Aviației.
2. Terenurilor numeroase de aterizaj.
3. Calității excelente a aparatelor.
4. Concursului prețios și sigur al celorlalte servicii militare.

În fața câtor răniți și bolnavi n-a rămas chirurgia cu mâinile în buzunar, atât în timp de pace, cât și în timp de război, având cunoscutul adagio pe buze: „prea târziu”. Pe de altă parte, pe câți bolnavi și răniți o călătorie lungă și obositoare, chiar confortabilă, nu i-a istovit de n-au mai putut rezista fie intervenției, fie asistenței medicale la care trebuiau supuși.

* General aviator dr. Victor Atanasiu (1887-1972) a fost întemeietorul medicinei aeronautice românești. În anul 1911 a absolvit Institutul Medico-Militar. În anul 1914 a asigurat asistența medicală a primei unități de aviație românești, iar în anul următor a obținut brevetul de pilot, devenind primul medic militar pilot din România și la Doilea din lume. În timpul Războiului de Întregire din 1916-1919 a fost rănit de două ori, fiind decorat cu ordinul „Steaua României” în grad de cavaler. În anul 1920 a înființat Centrul de Medicină Aeronautică, în prezent Institutul Național de Medicină Aeronautică și Spațială „General doctor aviator Victor Anastasiu”.

Transportul unui bolnav sau rănit este primul act medico-chirurgical, de care depinde al 2-lea act: intervenția.

Iată pentru ce aeroplanul, cu toate criticele pe care le-a avut, dar care n-au speriat pe nimeni, s-a impus de la început cu autoritate, printre mijloacele de transport ale răniților. El va rezolva și problema răniților netransportabili cu mijloacele terestre și pe care îi va transporta.

Criticile aduse avionului sanitar trebuie primite cu simpatie, căci indiferența l-ar distruge. „La muntele mare și furtunile sunt mari și multe”. Avionul sanitar este menit a fi, „suveranul” evacuărilor și transporturilor medicale și de aceea nu poate fi tratat cu indiferență și nici neglijat.

Întrucât privește construcția sanitar, este aceeași ca la orice aeroplan, fără a i se cere performanțe mari întrucât privește viteza, forța de urcare și plafonul; însă i se cere o construcție specială și solidă pentru a cuprinde brancardele și a permite ușor intrarea și ieșirea brancardei cu răniți.

Pentru aceasta, eu sunt de părere: constructorii să studieze bine tipul de avion sanitar, care să poată fi transformat ușor în avion de turism sau transporturi publice.

Azi la noi și în toate țările se pune problema invers, cred eu. Se fac avioane de transport sau turism care, la nevoie să poată fi transformate în sanitare. Rezultatele sunt că îmbarcarea și debarcarea răniților se face greu sau foarte greu, cum am văzut la anul trecut la challenge-ul medical de la Bruxelles 1935, unde am făcut parte din juriu.

Îmbarcarea și debarcarea răniților din avionul sanitar este chestiunea cea mai importantă și grea la construcția lui; constructorii trebuie a pune multă grijă ca, dacă aeroplanul sanitar duce puțini răniți, apoi el poate face multe transporturi pe zi, și deci nu trebuie întârziat la îmbarcare și debarcare, iar brancardele să fie de un tip simplu și ușor de înlocuit. Dacă se poate, să fie standardizate cu ale automobilelor sanitare și ale armatei de uscat, pentru ca răniții să nu fie schimbați de pe brancarde goale, pe care să le posedate spitalele și automobilele.

Pentru completare, un avion sanitar trebuie a avea instalație de T.F.F. pentru a comunica și recepționa de la pământ. Astfel s-ar evita aterizări inutile, care sunt cu tot posibilul pentru salvarea semenului. Nu este permis unui mecanic care îngrijește un avion sanitar sau unui pilot care îl conduce, să uite un minut câte gânduri sunt îndreptate asupra lor, pentru prețioasa și umanitara sarcina pe care o îndeplinesc. Deci conștiință, pricepere, calm și multă judecată; calitățile necesare unui om de nădejde, se cer în primul loc personalului navigant.

Personalul însoțitor, care poate fi: medici, infirmiere sau sanitari, trebuie a fi aleși dintre aceia care sunt obișnuiți cu zborul și au antrenament aerian confirmat.

Acest personal trebuie pregătit astfel a face zboruri cu pasager, încetul cu încetul la diferite înălțimi și în atmosferă variată, pentru a se obișnui și a suporta ușor zborul.

Numai astfel vom face un transport în siguranță și nu vom expune ca însoțitorul în loc de a îngriji pe bolnav să cadă el bolnav !

Aceasta ar forma personalul sanitar navigant, care poate fi format dintre medicii specializați în medicina aeronautică, sau cu totul alții, condiția de navigant, ne fiind absolut necesară pentru toți medicii de laborator.

Întrucât privește infirmierii sau infirmierele navigante, găsesc că au rol foarte important mai cu seamă în timp de război, când doctorii nu-s niciodată prea mulți !

În Franța, anul trecut (26 mai 1935) s-a dat diploma primei promoții de infirmiere aeriene, numită „promoția Noailles”.

Sufletul acestei acțiuni în Franța, și pot zice în lumea întreagă, este d-ra M. Marvingt, pilotă de avion, care dinainte de război activează pentru aviație, participând cu trup și suflet la orice manifestație aeriană. Ea a primit diploma de prima aviatoare sanitară a Franței. Această promoție a fost de 50 de doamne, între care numele marchizelor, conteselor și baroanelor se amestecă cu a modistelor infirmiere. Între acestea sunt 5 pilote infirmiere.

Iată o îndeletnicire a femeilor române care, dacă s-au arătat apte pentru a fi bune aviatoare, nu s-au gândit că rolul lor ar fi mult mai frumos și indicat de a forma corpul de infirmiere aeriene, lăsând pe seama bărbaților acrobația și lupta aeriană, pentru care au dovedit în toate cazurile că n-au nevoie de stimulente ci poate de înfrânare !

Propun doamnelor române, atât de sensibile și gata la orice acțiune umanitară, să se gândească puțin la organizarea, instruirea și crearea corpului de infirmiere aeriene, cu elementare cunoștințe medicale și un bun antrenament aerian, pentru a suporta ușor zborul.

Sunt sigur că românele noastre vor fi la înălțimea și vor cunoaște succese nu numai naționale, dar și morale.

Studiată România pentru aviația sanitară găsim:

1. Regiuni de metropolă cu căi de comunicație bune pentru orice anotimp; căci să nu uităm în fiecare iarnă toate apele îngheață câteva luni și de multe ori și litoralul mării la câteva sute de metri.

2. Regiuni în care căile de comunicație sunt puține și de multe ori lipsite de confortul necesar transportului indicat răniților și bolnavilor gravi.

3. Regiuni care o parte a anului sunt complet izolate, fie prin îngheț și zăpezi greu de pătruns fie prin inundații.

4. Conformația geografică cu un podiș central înconjurat de munți și apoi de jur împrejur, o regiune de dealuri și câmpii.

Astfel văzută țara noastră, o găesc foarte indicată pentru practica aviației sanitare.

O bună parte a țării 2/3, fiind teren accidentat ar fi o indicație pentru noi, ca avioanele sanitare să fie bimotoare, pentru a evita și aterizările forțate din pene de motor și a avea posibilitatea unei stabilități cât mai bune pe orice atmosferă.

Astfel fiind țara noastră, ar putea avea trei centre medicale, cu secțiuni de avioane sanitare.

Cred că o judicioasă plasare, a acestor trei secțiuni de aviație ar fi:

1. Bucureștiul – pentru Oltenia, Muntenia și Dobrogea.
2. Iașul – pentru Bucovina, Moldova și Basarabia și
3. Clujul – pentru restul țării.

Aceste trei nuclee în timp de pace, ar putea servi întreaga țară, fiecare zonă neavând puncte mai depărtate de centrul ei, decât 200 - 300 de km, cel mult.

Cele trei centre au, în primul rând, formații de aviație pentru adăpostire, îngrijire, dotare, disciplină etc. a avioanelor sanitare; apoi, spitalele mari și clinici universitare.

Un regulament ar stabili public întrebuințarea lor, astfel ca orice cetățean să se poată servi de el fie bogat fie sărac; criteriul după care să se conducă să fie leziunea, boala sau rana care periclitează viața omului, egală la toți !

Avioanele sanitare fiind totdeauna pe un câmp de aviație, iar personalul navigant al aviației, funcționarea lor, pe lângă marile foloase aduse populației orașelor și satelor, ar servi de un bun antrenament personalului nenavigant.

Legătura cu diferite sate și orașe, ar face ca acest personal să cunoască bine din punct de vedere aviativ regiunea, cu toate punctele probabile de aterizare.

Acest antrenament de mare folos pentru instituția aviatorilor, ar recupera gratuitatea transportului pe calea aerului, pentru populația lipsita de mijloace.

De asemenea, propun să se permită, avioanelor naționale îndeplinind o misiune sanitară, survolul zonelor interzise și mai cu seamă aterizarea în cuprinsul lor.

Și acum profit și pe calea acesta să mă adresez la toată lumea, mici și mari, tineri și bătrâni, femei și bărbați:

Propovăduiți și luptați pentru dezvoltarea și propășirea aviației sanitare, căci poate mâine, pe copii voștri, pe părinții voștri, pe frații voștri și pe prietenii voștri, numai avionul sanitar îi poate salva de la o moarte sigură după ce glonțul ucigător ia rănit; numai cu avionul sanitar mării și toți comandanți ai oștirii, veți avea o recuperare sigură a bravilor voștri - eroi; iar în timpul obișnuit de pace nu știm ce ne poate aduce ziua de mâine!?

De altfel acest lucru a fost apreciat din înălțimea mai marilor comandamente și citez din cuvintele mareșalului Lyautey, după terminarea operațiunilor din Maroc: „Serviciul Sanitar a fost în mod excepțional de remarcabil; de altfel a fost o admirație unanimă asupra lui”. „Organizarea evacuărilor prin întrebuințarea avionului sanitar, răniții grav, aduși pe masa de operație în câteva ore, toate acestea s-au făcut cu o inițiativă, un devotament și o inteligență remarcabilă. Noi îi datorăm o mare proporție de vieți omenești salvate”.

Ce mai putem adăuga la aceste concluzii de fapte trăite în atmosfera prafului de pușcă, unde s-a plămădit cea mai frumoasă colaborare a Serviciului Sanitar cu armata combatantă, când s-au unificat și au cules laurii gloriei !

LINIILE AERIENE LA NOI ÎN ȚARĂ

Comandor Alexandru Cernescu*
9 august 1935

Multă lume, din nefericire chiar din aceea care au legături cu aviația, confundă noțiunea de „aviație civilă” cu noțiunea de „linii aeriene”.

Ori, „liniile aeriene” nu constituie decât o parte din multiplele atribuții ale aviației civile de stat.

Aviația civilă, în general, se ocupă cu politica și legislația aeriană, cu convențiile relative între state, cu propaganda, cu turismul aerian, cu controlul tehnic al școlilor și aparatelor particulare în zbor, cu protecția navigației aeriene, în sfârșit și cu liniile aeriene.

Trebuie să spunem de la început, că liniile aeriene cer cunoștințe de specialitate cât mai dezvoltate din partea conducătorilor lor, pentru că, numai astfel, bine organizate și bine exploatate, își vor da randamentul nădăjduit și vor justifica imensele sume investite pentru ele.

Luând în considerație această problemă a liniilor aeriene, găsim două părți bine distincte pe care le vom studia și anume:

1. Organizarea unei linii aeriene;
2. Exploatarea ei.

La rândul ei și „Organizarea” are și ea două părți:

- a. Partea politică și apoi,
- b. Partea tehnică.

Îndată ce un stat condus de considerațiuni economice, politice sau militare găsește necesară crearea unei linii aeriene, se încep tratativele pentru obținerea dreptului de zbor pe acea linie. Și să nu pară curios că pentru o linie interioară chiar, zborul nu e liber pe seama particularilor.

Astfel, în fiecare țară, Marele Stat Major respectiv, își are fixate zone – numite interzise – peste care nu se poate zbura.

În ceea ce privește liniile internaționale, problema e și mai complexă, întrucât – în afară de Statele Majore – intervin și relațiile politice dintre state, precum și concurențele economice.

Îndată, însă, ca partea politică a „liniei aeriene” s-a rezolvat, se începe organizarea tehnică.

Această organizare constituie unul din cele mai dificile capitole ale „liniei aeriene”, deoarece o serie întreagă de considerații se ivesc și mai ales pentru că mari capitaluri trebuiesc investite.

Orice linie aeriană își are proiecția și pe pământ.

Trebuie știut de toată lumea că, în special aviația aeriană comercială merge pe drumuri bine definite, la ore regulate și într-un control terestru permanent.

Astfel, în organizarea tehnică a liniei aeriene, se începe pe pământ trasarea proiecției acestei linii, pe care vor circula avioanele comerciale.

De-a lungul acestei linii se construiesc aeroporturi, care sunt organisme complete.

Aici găsim un teren perfect plat de circa 700 pe 1000 de metri, deci o suprafața destul de importantă și greu de achiziționat.

Tot pe aeroport se fac balizări de zi și noapte, astfel ca un avion să poată descoperi ușor terenul și să poată ateriza atât ziua cât și noaptea.

Apoi se construiesc aerogări, în care funcționează reprezentanții poliției și vămii.

Vine la rând întregul aparat administrativ de control al traficului, cu șef de pistă, cu mecanici, radiotelegrafiști, servanți și paznici.

Instalațiile se completează cu uzine electrice proprii, depozite de benzină și de materiale, restaurante, cazinouri și chiar dormitoare.

Între aeroporturi, cam la fiecare 60 km, trebuiesc găsite și amenajate terenuri de ajutor, pe care, avioanele în pană de motor, în pană de combustibil sau surprinse de vremea rea, să poată ateriza.

Ca să ilustrez importanța terenurilor de ajutor, e suficient să arăt că, acum câteva zile un avion comercial care venea din Franța, la noi, surprins de furtună, a putut ateriza, în bune condiții pe terenul de ajutor de la Slatina.

* Generalul Alexandru Cernescu, născut la 19 decembrie 1896, a primit gradul de sublocotenent, în arma infanterie în anul 1916. La 19 noiembrie 1916 a căzut în prizonierat, întorcându-se în țară la 1 iunie 1918. În anul 1920 a fost detașat la Centrul de Instrucție al Aeronauticii. În perioada 1920-1926 și 1937-1940 a activat în unități militare de aviație, iar în anii 1927-1936 a fost cadru didactic la școlile de pregătire și perfecționare pentru aviatorii militari. La 1 aprilie 1941 a fost numit director al Direcției Aviației Comerciale din cadrul Subsecretariatului de Stat al aerului, funcție deținută până 30 iunie 1941 când a fost trecut în rezervă. A revenit în cadrul activ la 28 noiembrie 1944, iar la 23 martie 1945 a fost numit în funcția de secretar general pentru aplicarea armistițiului la Subsecretariatul de Stat al Aerului. La 9 august 1946 a fost trecut în cadrul disponibil, iar la 12 octombrie 1947 a fost trecut în rezervă.

Oricine își poate închipui ce s-ar fi putut întâmpla dacă acest teren de ajutor, n-ar fi existat. De altfel și personal m-am convins – odată mai mult – de importanța acestor terenuri, cu ocazia raidului pe care l-am făcut în Africa.

Tot între aeroporturi se găsesc lucrări de balizaj de noapte, linia fiind jalonată, după anumite sisteme, cu proiectoare sau simple lămpi electrice.

Căci dacă zborul de noapte n-ar fi rezolvat, se înțelege că avionul n-ar mai putea concura cu celelalte mijloace de transport, în special cu trenul.

Chiar la noi în țară, pentru linia mare de navigație Paris-Istanbul, avem un traiect care poate fi luminat noaptea, traiectul T. Severin-București.

Dar organizarea nu s-a sfârșit.....

După cum trenurile se anunță stației următoare că sosesc, tot astfel niciun avion nu sosește neanunțat.

Odată ajuns la destinație, stațiunea de plecare e descărcată de grija acestui avion.

Niciun avion nu merge pe linie dacă nu are buletin meteorologic, indicând starea atmosferică între un aeroport și altul, din 40 în 40 de kilometri.

De aici se înțelege că întreaga linie aeriană are o proiecție pe pământ și în posturi de meteorologie, telegrafie fără fir și rețea telefonică.

Dar avionul modern trebuie să înainteze chiar și prin ploaie sau ceață, cu alte cuvinte să facă zbor fără vizibilitate exterioară.

Astăzi, avionul merge în acest fel, condus prin sunet sau prin înregistrări electrice la bord, ceea ce în termen științifici se cheamă conducere prin radiogoniometrie, radiofaruri etc.

Nu mai departe decât acum câteva zile, A.S.R. Principele Nicolae a plecat cu avionul de cursă regulată a Societății Air France de la Băneasa, condus de un pilot român pe o ploaie torențială, complet lipsit de vizibilitate exterioară; nu a văzut nimic pe pământ până la Belgrad.

În rezumat, față de cele expuse până acuma, fiecare își dă seama câte greutate, câtă energie și ce capitaluri se investesc în organizarea unei linii aeriene.

Toate acestea cad în sarcina aviației civile a statului.

După ce am arătat prima parte a organizării, trec la a doua problemă aceea a exploatării.

Indiscutabil că la rândul ei exploatarea este destul de complexă, fie că e făcută de stat, fie că e încredințată particularilor.

Astfel, avioanele trebuiesc întreținute în perfectă stare de funcțiune. Ele trebuie să prezinte, tot timpul, siguranța zborului, regularitatea liniei, precum și toate înlesnirile și confortul pasagerilor.

Acestea toate cer bani și întreaga economie a exploatării, trebuie bazată pe recuperarea cheltuielilor, deci conducătorul Societății care face exploatarea trebuie să fie un cunoscător al chestiunilor comerciale.

Exploatarea e legată de o bună reclamă, de un ușor plasament de bilete de voiaj, de un orar care să lege între ele liniile aeriene, precum și pe acestea cu liniile maritime și feroviare.

De asemeni, o problemă e cea a asigurărilor, căci fiecare călător e asigurat în caz de accident.

Am expus aceste considerații generale asupra liniilor aeriene pentru a justifica în fața celor mulți, cauzele pentru care țara noastră, în lipsa cunoscută de mijloace materiale, nu a putut să-și organizeze linii aeriene pretutindeni așa cum ar cere situația sa politică și geografică.

În adevăr, țara noastră se găsește ca o răspântie de adunare și de încrucișare a celor mai importante căi de navigație aeriană.

Prin țara noastră trec drumurile cele mai drepte. Astfel avem între:

1. Bazinul Mării Baltice și Bazinul de răsărit al Mediteranei.

Polonia, în legătură cu noi a organizat în acest scop, linia Reval – Danzig – Varșovia – București – Salonic, cu legături, de aci, prin Atena spre Beirut – Bagdad și prin Alexandria la Capetown în sudul Africii.

2. Linia care leagă bazinul Mării Nordului cu Orientul și Sudul African.

Această linie a fost realizată de cehoslovaci, care au organizat linia: Praga – Brno – Kosice – Cluj – București, racordând-o la nord prin Berlin, cu Hamburg – Copenhaga și Danzig. La București deocamdată întreruptă, deoarece bulgarii n-au acordat cehoslovacilor dreptul de survol, așa încât avioanele debarcă pasagerii la București. Aceștia își urmează drumul cu avionul polonez sau cu vaporul prin Constanța.

Aceste două linii s-au dublat în acest an prin participarea avioanelor societății românești S.A.R.T.A. (Societatea Anonimă Română de Transporturi Aeriene).

3. Tot pe la noi prin țară, va trebui să se canalizeze cea mai mare linie de navigație aeriană din lume: linia care va uni Oceanul Atlantic cu Japonia.

În adevăr această linie e de pe acum organizată pe fracțiuni și toate statele își dau silința să o realizeze neîntreruptă.

Franța, Italia și Spania exploatează acum linia Cassa – Culanca – Tanger, Barcelona și Lisabona, Madrid – Barcelona, precum și Bordeaux – Marsilia, de unde italienii o continuă până la Genova.

De la Veneția la Belgrad, linia este exploatăată de iugoslavi. Actualmente se duc tratative ca legătura Genova – Veneția, care a funcționat în alți ani, să se redea traficului.

De la Arad la Cetatea Albă, linia s-a realizat în acest an, exploatată de români.

De la Odessa această linie e realizată prin Harkov până la Baku de ruși.

Între noi și iugoslavi se duc tratative pentru legătura Aradului cu Belgradul, iar în curând, de sigur că cei 42 km între Cetatea Albă și Odessa se vor lega.

Sunt informat că Franța tratează legătura între Baku și Bagdad pentru a lega această importantă linie la linia deja existentă Beirut – Indii și Japonia.

4. Linia marilor capitale, organizată de Franța, e realizată și trece pe la noi. Este linia Londra – Paris – Strassburg – Praga – Viena – Budapesta – Belgrad – București – Istanbul.

5. Linia care unește bazinul Mării Mânecii cu Orientul are drumul cel mai scurt pe la noi.

Aceasta e linia Londra – Bruxelles – Leipzig – Viena – Budapesta – Oradea – Cluj – București – Istanbul.

Desigur că atunci când anumite considerații politice vor permite și această linie se va organiza.

6. Linia Nordul Rusiei – Oceanul Atlantic are drumul cel mai drept pe la noi, adică: Irkustk – Moscova – Kiev – Cernăuți – Cluj – Arad – Belgrad și de aici pe linia existentă spre Oceanul Atlantic sau spre Roma.

7. În sfârșit, linia Moscova – Berlin, datorită anumitor situații politice, deși ar fi avut drumul drept prin Varșovia, va trece în curând pe la noi, trecând prin Cluj și Praga.

Toate acestea sunt linii internaționale. Dar, în afară de ele țara noastră va trebui să realizeze și linii interioare, cu avioane de pasageri sau numai pentru corespondență, astfel:

1. Clujul va trebui legat cu Satul Mare – Aradul – Oradea – Sibiul și Brașovul.

2. Cernăuțiul cu Iașul, cu Chișinăul și Clujul.

3. Bucureștiul cu T. Măgurele – Giurgiu, Bazargic – Silistra și Iași – Chișinău.

4. Chișinăul cu Cetatea Albă și Galați.

Desigur că programul nostru aerian trebuie să fie vast, dar cert este că Statul nu va putea singur realiza acest program, așa după cum nicio țară n-a putut face singură acest lucru.

Exemplul Germaniei și Rusiei sunt cele mai elocvente.

La noi, ca și la ei trebuia avut sprijinul efectiv și larg al comunelor în primul rând și al celorlalte instituții cum ar fi camerele de comerț, prefecturile etc. Până și în sudul Africii acest concurs nu lipsește, încât mai toate aeroporturile cu instalații din cele mai moderne sunt proprietate comună.

Pe acest drum, cred că a pornit Subsecretariatul de Stat al Aerului când a făcut apel la orașele Cetatea Albă, Ismail – Craiova și Arad, orașe care și-au și organizat începuturi de aeroport pe cheltuiala lor. Orașele Cluj, Balcic, Cernăuți și Constanța au realizat multe lucruri și mai spre realizare multe în programul lor. De asemeni orașele Satu Mare și Oradea spre cinstea lor, solicită pe cheltuiala respectivă deschidere de linii.

Dacă s-ar cerceta bilanțurile liniilor aeriene din toată lumea, s-ar vedea cu surprindere că în afară de o singură linie (Paris – Londra), toate exploatarea trăiesc din deficite, uneori enorme.

La multe, statele intervin cu subvenții considerabile.

Franța singură acordă Societății sale naționale Air France o subvenție de 210 milioane franci francezi (peste 2 miliarde lei).

Iată de ce cei mai mulți ar fi îndreptățiți să se îndrepte atunci de ce atâtea cheltuieli și sacrificii din partea statului când nu se poate trăi pe formule comerciale.

Explicația e simplă. Aviația a făcut atâtea progrese în ultimul timp, încât se întrevede că în curând o perfecțiune încă neprecizată, dar simțită de toată lumea – se va realiza.

Prin ea aviația va deveni un concurent de neînving al celorlalte mijloace de transport. Când avionul va putea transporta câteva vagoane la bord cu o viteză de 3-400 km la oră, ziua și noaptea, pe ceață și pe ploaie, desigur că trenul și vaporul vor fi puternic concurate.

Chiar cu vitezele obținute, avioanele care pot duce 10000 kg, s-au realizat, zborul de noapte și pe ceață se face aproape curent; mai rămâne să se realizeze un motor care să consume un combustibil foarte ieftin și atunci problema transporturilor aeriene e rezolvată.

Statul care va avea atunci rețeaua de linii aeriene organizată, nodurile aeriene realizate, infrastructura completă, vadurile comerciale cucerite, va fi câștigat în toată situația sa politică și economică.

Luptele care s-au dus atâtea secole pentru stăpânirea strâmtoarelor, pentru câștigarea supremației mărilor și a piețelor de desfacere vor fi fapte fără însemnătate pe lângă luptele ce se vor da pentru supremația căilor de comunicație aeriană și pentru câștigarea nodurilor acestui gen de legătură.

Începuturile se conturează și indicii importante sunt anormale cheltuieli fără câștig material imediat ce se fac de toate țările pentru crearea și întreținerea liniilor lor aeriene.

Așa ar mai fi nevoie să atrag atenția asupra ultimei încercări rusești care singură a costat câteva sute de milioane pentru organizarea recentă a unei linii aeriene numai pentru studii între Moscova și New York, peste Polul Nord?

Dar imensele cheltuieli făcute de Germania pentru legăturile aeriene cu dirijabile peste Oceane ? Cu toate decepțiile avute, totuși în prezent și numai pentru acest scop se construiește un nou dirijabil de dimensiuni ce întrec orice imaginație. Acesta se va numi L.Z. 128.

În acest concert de eforturi ne încadrăm și noi.

Liniile noastre aeriene au mai funcționat și este pentru a treia oară în acest an, când se inaugurează noi linii.

Cu concursul comunelor, județelor și camerelor de comerț, țara noastră se va putea mândri – mai târziu sau mai devreme – cu rețelele aeriene naționale, pe care le va împleti bogat, cu cele internaționale pe care trebuie să știm a le atrage pe la noi.

Mândria fiecărei comune – în afara monumentelor și așezămintelor de cultură sau administrative trebuie indiscutabil să fie aeroportul comunal, cel puțin așa cum e în Africa, a cărei civilizație e mai întârziată ca a bătrânei Europe.

Numai atunci (și nu trebuie să fie chiar prea târziu) vom putea spune: Țara noastră are liniile aeriene pe care le merită.

BĂTĂLIA DE LA MĂRĂȘEȘTI

General Andrei Popovici*

6 august 1936

„Universitatea Radio”

Pentru demnitatea românească, ocuparea Munteniei și capitalei țării de către trupele inamice a constituit o lovitură pe care dacă numai o jumătate din țară a simțit-o în interesele sale, întreaga țară a simțit-o adânc și dureros, chinuitor de dureros, în sufletul său, în sufletul fiecărui ostaș, civil, tânăr ori bătrân, bărbat ori femeie.

De aceea strecurată invizibil în subconștientul fiecăruia din noi, scăparea de această rușine și plagă a constituit năzuința și țelul tuturor clipelor ce au urmat; iar hotărârea marelui Cartier General din vara 1917 de a lua ofensiva și a goni pe inamic, nu este decât rezultatul acestui travaliu în subconștientul întregii națiuni, chiar a părții nepurtătoare de arme, cât și a acelor rămași în teritoriul vremelnice ocupat, mai ales a acelor.

Spunem aceasta pentru a reaminti unanimitatea simțirilor întregii națiuni, de la rege și întreaga familie regală până la cel din urmă dintre ostașii ori civili și pentru a afirma, ceea ce am mai afirmat și în alte împrejurări, că țara a trăit atunci unul din acele cazuri de unanimă și totală contagiune mintală și sufletească ce se întâlnesc numai la rasele eroice și în împrejurări excepțional de grele.

Ceea ce voi spune aici nu are pretenția de a avea vre-o valoare istorică ori tactică, ci numai povestirea simplă, în cadrul local și ambianța psihologică, a unor evenimente la desfășurarea cărora am avut norocul de a participa sub conducerea unor șefi excepționali, evenimente din care încerc a reda o imagine fidelă a duelului dintre forțele materiale și cele spirituale, a prinde o fărâma din acel sublim omenesc al soldatului nostru la care am asistat personal și care i-a permis să urce, zi de zi, drumul greu al victoriei.

Dar să trecem la fapte.

Hotărârea de ofensivă fusese luată de M.C.G. român în acord cu comandantul trupelor țariste după frontul român, generalul Scerbacev. Frontul ruso-român se compunea din Armata IX-a rusă, din Bucovina până la Târgu Ocna; Armata II-a română, generalul Averescu, de la Tg. Ocna până la Panciu; Armata IV-a rusă, generalul Ragoza, de la Panciu și până la Nămolosa; Armata I-a română sub conducerea generalului Cristescu, pe un front foarte îngust pentru motivele ce vom vedea în curând, în fața Nămolosai; iar la stânga ei, până la Dunăre, Armata IV-a rusă.

Cele două armate românești erau încadrate deci, la dreapta și la stânga lor, între armate țariste.

Ofensiva principală trebuia să fie luată și condusă de Armata I-a română (general Cristescu) și pentru a împiedica orice manevre de forțe inamice, ea trebuia să fie susținută de tot frontul ruso-român, din Bucovina până la Galați. pe baza noilor principii tactice utilizate și verificate la Verdun, se hotărâse ca ofensiva aceasta atât de așteptată de românimea de pretutindeni, să aibă loc pe un front foarte îngust - un front de divizie - însă în schimb trupele să fie eșalonate în adâncime, pentru posibilitatea valurilor de atac atât de preconizate în acel moment pe frontul occidental.

O preparație clasică de artilerie de circa 10 zile a fost ordonată pe întregul front românesc. La finele fiecărei zile fotografiile aeriene aduse de avioane indicau breșele practice în organizarea tranșelor dușmane.

După aceste zece zile de preparație de artilerie, Armata I-a română sun comanda generalului Averescu trece la ofensivă și dă loc la marea bătălie de la Mărășești.

* General Andrei Popovici (1884-1967) – pionier și promotor al aviației în România. În timpul Războiului de Întregire a comandat Grupul 2 Aeronautic. În 1920 a fost numit director al Direcției Aeronautice din Ministerul de Război. În perioada 1927-1937 a fost director general al uzinelor IAR din Brașov, iar între anii 1937-1941 a fost director al societății LARES (Liniile Aeriene Române Exploatat cu Statul).

După aceleași zece zile de preparație de artilerie, comandamentul Armatei I-a română apreciază că breșele făcute în tranșeele dușmane nu sunt încă suficiente pentru trecerea la atac și cu voia M.C.G. mai prelungește preparația de artilerie cu încă câteva zile.

În tot timpul acestei pregătiri de ofensivă a Armatei I-a române, moralul trupelor era extraordinar. Gândul recuceririi teritoriului ocupat, acela al izgonirii din vetrele românești a inamicului cotropitor, au ocazionat acte de eroism ce se pot întâlni numai în momentele mari ale istoriei popoarelor greu încercate. Entuziasmul trupelor era atât de mare încât de ordinul pentru vre-o recunoaștere ofensivă dată cu scopul de a apune mâna pe câțiva prizonieri pentru obținere de informații, ordin adresat vre-unei secții ori maximum vre-unui pluton de soldați, de acest ordin profita câte o companie întregă, câte un batalion și chiar câte un regiment uneori, pentru a părăsi tranșeele și a zbura către inamic. Comandanți și ofițeri, au avut toate greutatea din lume pentru a determina unitățile lor să nu pornească spre inamic, fără ordin, numai din proprie inițiativă.

În această stare de spirit, de entuziasm, de elan, și constatându-se că breșele practicate în tranșeele dușmane sunt suficiente, comandamentul Armatei I-a hotărăște trecerea la atac pentru a doua zi dimineața.

Regele Ferdinand împreună cu moștenitorul tronului, azi suveranul țării, s-au dus, în acest ajun de mare bătălie, până în tranșeele cele mai înaintate ale trupelor noastre spre a le duce mulțumirea lor pentru entuziasmul de nedescris și moralul lor excelent. Ultima trupă pe care a vizitat-o în acea zi a fost aviația pe terenul de la Călmățui, în spatele Nămolosei.

Nu voi uita niciodată chipul plin de mulțumire al suveranului și feciorului său cel mai mare, când au intrat la postul meu de comandă. Era aproape de orele 9 seara, deci quasi întuneric. Am raportat situația generală a unităților sale și speranțele ce puneau în eroismul nedezmințit până atunci, al echipajelor mele și am primit regești îndemnuri și mulțumiri.

Suveranul și suita sa s-a retras la comandamentul Armatei I-a depărtat de 4 km de postul meu de comandă, pentru a lua masa și a rămâne de veghe cele câteva ore ce-l mai despărțeau de ora atacului care fusese stabilită pentru 5 dimineața.

La ora 11 noaptea se primește însă la comandamentul Armatei I-a, oribila, hâda și laconica telegramă a lui Kerenski, dictatorul rus: „Opresc ofensiva trupelor ruse pe frontul român”. Toate încercările făcute prin T.F.F. de către Armata I-a, M.C.G. și de către generalul rus Scherbatcheff, de a se reveni asupra acestei hotărâri, nu a dat niciun rezultat. Cum Armata I-a română era încadrată între două armate rusești care trebuiau să susțină, lateral, ofensiva sa, Marele Cartier dispune amânarea atacului de la ora 5 dimineața.

Vestea acestei amânări a transformat entuziasmul, elanul trupelor noastre, într-o stare de prostație, de abatere morală, de descurajare.

Timp de trei zile s-a tot sperat că ordinul va fi contramandat și că se va porni - totuși - la atac. Trei zile de ezitare, de descurajare, de care dușmanul - informat de cele petrecute atât prin organele sale de spionaj cât mai ales direct de la sursă, de la stavca rusească - a profitat pentru a-și deplasa, pe tăcute, trupele sale de la Nămolosa către Mărășești.

După trei zile de ezitare se ia hotărârea să se renunțe la ofensivă. Drept urmare și în scopul ca cele două armate românești să fie una în prelungirea celeilalte, M.C.G. și generalul Scherbatcheff dispun ca Armata I română de la Nămolosa să se deplaseze către Mărășești, iar Armata IV de la Mărăști să se deplaseze în regiunea ocupată până atunci de Armata I-a română, adică către Nămolosa. Era deci un fel de cadrul ori contra marș între cele două armate aliate.

Cum prin renunțarea la ofensivă niciun fel de urgență operativă nu venea să grăbească aceste deplasări, s-a dat ordin ca acest contramarș să se execute pe îndelete spre a nu obosi trupele și numai noaptea, pentru ca mișcarea să nu fie surprinsă de avioanele inamice.

Cel ce are cinstea de a vă vorbi acum și care comanda aeronautica Armatei I-a, primise el însuși ordin de a-și deplasa unitățile sale de aviație sau aerostație, din regiunea Nămolosa în regiunea Mărășești - Tecuci. Plecasem de dimineață de la Călmățui și mă găseam pe actualul teren de la Tecuci unde instalasem, chiar atunci, un post telefonic în interiorul unui bordei. cerusem tocmai legătura cu postul nou de comandă de la Călmățui, când zgomotul unui motor de avion, deasupra terenului, devenea din ce în ce mai pronunțat. Avionul a aterizat și observatorul coborât din avion și fugind către bordei, striga cu disperare la cei câțiva milițieni bătrâni aflați atunci în preajma bordeiului cu telefonul:

- Aici este domnul maior Andrei Popovici ? Repede, spuneți repede!

- Da, domnule, aici este; uite chiar acum vrea să încerce telefonul care a fost instalat adineaori.

Insistența pusă, vocea celui ce mă căuta, trădau o enervare. Ies afară din bordei și mă izbesc nas în nas cu observatorul de avion sublocotenentul Pârvulescu care venise pe un avion T 40 pilotat de Vincent.

- Ce este, Pârvulescu ? Ce s-a întâmplat ?

- Frontul a fost spart la Mărășești !

- Cum, imposibil, fără o preparație de artilerie, fără o activitate specială pe front, fără niciun semn prevestitor ? Imposibil, Pârvulescu!

- Domnule maior, frontul a fost spart.

- Unde ? În ce punct al frontului ?

La Pădurea Neagră.

Indicarea acestui punct m-a făcut imediat să-mi dau seama că vestea capătă un caracter de mare gravitate și că ea înțepea să fie adevărată.

Teoretic, de la cabinet, știam toți acei ce aveam un rol și o răspundere în treburile Armatei I române, că dacă într-o bună zi inamicul va sparge frontul, apoi aceasta – Pădurea Neagră – era punctul care se preta mai bine la această operație.

- Cum ai făcut această constatare ?

- Domnule maior, mă găseam în supravegherea de sector obișnuită trimis de escadrila F 4, când deasupra acestei Păduri Negre remarc o mișcare neobișnuită în împrejurimile acestei Păduri. Cobor mai jos și văd cum trupe inamice intrau în Pădure, iar trupele rusești care o dețineau, părăseau pădurea. Neliniștit de cele ce vedeam și îngrozit de consecințele constatării ce făceam, am vrut să verific chiar cu prețul vieții, o asemenea știre înainte de a v-o aduce la cunoștință. Și atunci am coborât până la 500 metri deasupra Pădurii Negre. Pe potecile pădurii pe care le vedem lămurit, am observat cum rușii părăseau frontul și fugeau spre înapoi, iar inamicul urmărea de aproape și intens. Am plecat imediat la Călmățui să vă raporteze știrea și negăsindu-vă acolo, am sosit aici.

- Pârvulescu, știrea e gravă; decolează imediat și du-te de verifici din nou știrea.

Echipajul a plecat imediat în execuția ordinului meu. În același timp am convocat de la Călmățui telefonic, un alt echipaj, locotenent Cicerone Olănescu - observator Grigore Gafencu, pentru a verifica și prin el vestea gravă adusă de Pârvulescu.

Ambele echipaje au fost de acord asupra spargerii frontului de la Mărășești.

Față de gravitatea informației, chem imediat la telefon pe comandantul Armatei I, generalul Cristescu, la Călmățui:

- Domnule general, frontul a fost spart la Mărășești.

- Cum ? Cum, maiorule ?

- Frontul a fost spart la Mărășești, domnule general.

- Unde ? În ce punct ? Cum ai constatat ?

Și drept răspuns am comunicat comandantului cele până aici expuse.

Trebuie să fie cunoscut cineva pe generalul Cristescu ca să-și poată da seama de lupta ce se petrecea atunci în el. Acest om rece, de calcul, neimpresionabil și de o mare putere de stăpânire asupra sa însuși, acest om fusese scos din calmul său.

- Cum ? Cum, maiorule ?

Dar după câteva clipe își recapătă întreaga stăpânire de sine și-mi răspunde liniștit:

- Bine, bine maiorule. Îți trec pe șeful de stat major.

Șeful de stat major al Armatei I române era, atunci, dl. general Zadik. Îi reproduc vestea și-mi răspunde, fulgerător, la telefon:

- Dar, Popovici, situația este foarte gravă, căci pe de o parte trupele rusești sunt plecate spre Nămolosa și numai o perdea subțire a rămas pe front până la sosirea trupelor noastre, iar pe de altă parte propriile noastre trupe sunt și ele în curs de deplasare de la Nămolosa către Mărășești, deci nu dispunem de trupe pentru a face față mișcării inamicului. Spune-mi, în această gravă situație, cum ne poți asigura un serviciu de informație, de tot momentul, asupra celor ce se petrec la Mărășești ?

- Domnule general, viu imediat cu avionul la Călmățui să mă prezint dvs.

Zis și făcut. Douăzeci minute mai târziu eram la comandamentul Armatei I a cărui post de comandă trebuia să se mute în regiunea Mărășeștilor numai după ce cea mai mare parte a trupelor sale ar fi ajuns pe noua regiune. Cele întâmplare la Pădurea Neagră a precipitat deplasarea comandamentului Armatei I-a.

Înainte de a trece mai departe în povestirea mea, mă simt obligat să atrag atenția dvs., iubiți ascultători, asupra importanței covârșitoare pe care o are, în desfășurarea evenimentelor de la Mărășești, recunoașterea aeriană de deasupra Pădurii Negre.

Recunoașterea echipajului Vincent - Pârvulescu și a reconfirmării sale prin echipajului Olănescu - Gafencu, din ziua de 24 iulie și descoperirea spargerii, pe tăcute ași putea zice, a frontului la Mărășești face „pandant” cu cealaltă mare recunoaștere de pe frontul francez cu trei ani mai devreme, adică la 5 septembrie 1914, a echipajului Mathieu - Watteau care descoperind mișcarea de flanc a Armatei germane von Klick care executa o mișcare învăluitoare asupra stângii franceze, a ocazionat marea bătălie de la Marna.

Istoria Franței moderne a rezervat un loc de seamă în filele sale echipajului Mathieu – Watteau, după cum va trebui ca istoria războiului nostru să rezerve un loc de cinste echipajelor Vincent – Pârvulescu și Olănescu – Gafencu. Dacă piloții erau militari în activitate de serviciu, în ambele cazuri observatorii erau numai mobilizați, proveniți deci din elementul civil: dl. Watteau era *batonier de l'ordre des avocats de Paris*, azi președintele Aero-clubului Franței; dl. Pârvulescu, doctor în științe de la Sorbona, azi profesor universitar la Cernăuți, iar dl. Gafencu, tânăr avocat, fostul ministru de mai târziu.

Și reiau acum firul întrerupt:

Trupele rusești părăsind frontul, iar trupele românești pe măsură ce soseau dinspre Nămolosa în pachete aici nefiind suficiente pentru a ține piept dușmanului care împingea cu toate trupele deplasate de el din regiunea Nămolosului, determină pe generalul Cristescu, comandantul Armatei I române să ia o măsură pe care noi o socotim de cel mai înalt eroism militar. Acest ostaș de înaltă conștiință civică pe umerii căruia apăsa greaua răspundere, în fața istoriei, a pierderii și a ultimului colț din pământul țării rămas necotropit de lifta păgână, văzând că toate rugămintele, insistențele, ordinele ori argumentările sale, nu pot determina pe soldații ruși a nu părăsi frontul, cel puțin până la sosirea trupelor noastre, n-a ezitat a pune mitralierele noastre în spatele trupelor fugare ale generalului Ragoza și a trage în toți cei ce refuzau de a rămâne pe front.

Cum lesne era de înțeles, gestul generalului Cristescu a produs mare emoție în cercurile militare și mai ales în cercurile rusești. Armata aliată fusese insultată, fusese lezată. Generalul Scherbatcheff, comandantul trupelor ruse de pe frontul român, de la Iași, cere imediată satisfacție. Dacă satisfacția nu era dată grabnic și integral, Scherbatcheff amenința cu retragerea trupelor ruse de pe frontul românesc. Era catastrofală în urmările sale, această amenințare: Moldova invadată, războiul definitiv și nefericit sfârșit pentru noi și cine știe dacă nu și pentru aliații noștri. De aceea Consiliul de Război întrunit în grabă la Iași – suveranul, generalul Prezan și generalul Scherbatcheff – dau imediat o satisfacție Armatei rusești în sensul cererii sale: luarea comenzii Armatei I române din mâinile generalului Cristescu și darea acestei comenzi generalului rus Ragoza, comandantul Armatei IV ruse, a cărui trupe fuseseră împușcate de generalul Cristescu.

Generalul Ragoza devine deci comandantul unui grup de armate: Armata I română și Armata IV rusă.

Întâiul ordin ce dă generalul Ragoza când ia comanda grupului de armate, este acela de retragerea Armatei I-a română și IV rusă, de pe Șușița și Putna pe Siret și Trotuș.

Generalul Eremia Grigorescu care se distinsese prin eroismul său pe frontul armatei Averescu, ca comandant de divizie, fusese înălțat în grad ca comandant al Corpului VI Armată în Armata I română a generalului Cristescu.

Primind ordinul de retragere al generalului Ragoza pomenit mai sus, generalul Eremia Grigorescu refuză execuția lui.

- Este adevărat, domnule general, că refuzați execuția ordinului primit ? îl întreabă la telefon, precipitat, generalul rus Munkiewicz, șeful de stat major al generalului Ragoza.

- Este adevărat.

- Dar, domnule general ...

- Nimic, a fost răspunsul generalului Eremia Grigorescu și a închis telefonul.

Șeful de stat major raportează faptul șefului său, generalul Ragoza care, personal, telefonează generalului Eremia Grigorescu.

- Dar bine, generale, îți dai seama de gravitatea refuzului d-tale ?

- Desigur că-mi dau seama.

- Și care sunt motivele ce te îndeamnă să refuzi execuția ordinului meu ?

- Dacă privind o hartă nu ați înțeles singuri d-ta și șeful d-tale de stat major - nici nu binevoiesc a vi le mai comunica.

Și cel ce trebuia să fie peste câteva zile „eroul de la Mărășești”, a închis și acestuia telefonul în nas. Revolta lui sufletească nu cunoștea atunci limită și nici politețuri fade. Era în joc soarta țării, se juca acolo cartea Neamului, și el nu putea fi altfel.

Generalul Ragoza cheamă atunci imediat la telefon, la Iași, pe șeful său, generalul Scherbatcheff, și-i raportează cazul. Scherbatcheff informează pe șeful Marelui Cartier General, dl. general Prezan care, alarmat, cheamă la telefon, pe front, pe generalul Grigorescu.

- Este adevărat, generale, că ai refuzat execuția ordinului lui Ragoza ?

- Perfect adevărat, domnule general.

- Dar bine, îți dai seama ce faci și de situația în care te pui ?

- Desigur, domnule general, și dacă și dvs. mi-ați fi dat acest ordin, ați fi primit același răspuns.

- Dar, în fine, de ce, generale? îl întreabă dl. general Prezan.

- A, aici e aici; iată de ce: executând ordinul lui Ragoza, toată artileria grea aflată pe poziție nu va putea fi retrasă căci practica părții întâi a războiului nostru ne-a făcut dovada că românul este un excelent element de ofensivă, care însă se demoralizează în retragere. Nu am certitudinea că retragerea ordonată de Ragoza nu s-ar transforma în debandadă, cu atât mai mult cu cât inamicul din fața noastră este mult superior în efective și dispune de o formidabilă colecție de guri de foc. Deci nu numai întreaga artilerie grea a armatei va fi pierdută, dar încă armata va fi în derută. Acest lucru este grav, dar el se agravează și mai mult prin următorul fapt: retragerea Armatei I română și a IV-a rusă pe Siret și Trotuș, înseamnă - nici mai mult nici mai puțin - ruperea contactului cu stânga armatei Averescu, rămânerea acesteia în vânt și tăierea oricărui drum de retragere al ei, deci aproape toată prizonieră în mâinile dușmanului, într-o zonă lipsită de comunicații cum, este aceea cuprinsă între Panciu și Tg. Ocna. În aceste condiții nu pot executa ordinul.

Dl. general Prezan a înțeles argumentele generalului Eremia Grigorescu și – mare român, mare patriot – și le-a însușit. El convoacă imediat un Consiliu de Război, prezidat de suveran, i se aduc la cunoștință argumentele lui Grigorescu. Ele au impresionat; însuși generalul Scherbatcheff le-a înțeles, și le-a însușit și el și a acționat în sensul intereselor românești. După o scurtă dezbatere, Consiliul de Război a hotărât a lua comanda generalului Ragoza și a o trece generalului Eremia Grigorescu.

Și iată atunci că eroul nostru general, nou comandant de corp de armată în armata generalului Cristescu, înălțat deodată la rangul de comandant al Armatei I-a române și comandant al Armatei IV-a ruse, deci comandant de grup de armate.

Imediat ce primește această însărcinare, generalul Grigorescu ordonă o măsură cu totul contrarie aceleia de retragere luată de generalul rus Ragoza: „nimeni, absolut nimeni, cu niciun preț, nu cedează niciun metru din locurile ocupate azi”.

Ordinul s-a executat; viu sau mort, cele mai adeseori mort, peste pușca, mitraliera ori tunul său, niciun ostaș nu a clintit de la locul său. Stoicism plin de măreție! Ce voluptate de a face războiul cu asemeni subalterni!

Și aceasta a fost bătălia de la Mărășești, marea bătălie care împreună cu cealaltă mare bătălie de la Mărăști a generalului Averescu, au constituit reabilitarea noastră în fața aliaților și au justificat – ele singure – România Mare de astăzi.

Și a voit Cel cu balanța în care toate se cântăresc, ca intenția inamicului de a serba la Iași – auziți bine, la Iași – un an de la intrarea României în război, să se transforme într-o înfrângere la care a asistat însăși Kaisarul Wilhelm de pe înălțimea celebrei cote din fața Panciului.

Aceasta a fost bătălia de la Mărășești. Nu planuri și combinații tactice ori strategice, nu teorii de cabinet și cursuri de catedră, ci doar:

- eroica hotărârea a generalului Cristescu de a opri fuga aliaților noștri de pe front;

- refuzul generalului Grigorescu de a executa ordinul generalului Ragoza;

- marea înțelepciune și adâncă perspicacitate a regelui Ferdinand, mareșalului Prezan și generalului Scherbatcheff și mai presus de toate:

- pieptul de oțel al soldatului român care înțelegând că este în joc cea mai grea carte pe care o jucase vreodată Neamul Românesc, nu a mai cunoscut niciun alt simțământ decât acela de a executa, cu orice risc, cu orice preț, cu un elan și o înălțare a căror descriere ar fi - desigur - interesantă dar care nu poate fi încăpută în cadrul prea scurt a unei conferințe la radio, de a executa - zic - ordinul lui Eremia Grigorescu.

Totul depănat într-o succesiune și atmosferă de acte de eroism pe care auzindu-le și se oprește mintea în loc și le-ai crede povești din basme, de la familia domnitoare până la cel mai umil dintre ostași, toți adoptând consemnul „Eroul de la Mărășești” generalul Eremia Grigorescu:

PE AICI NU SE TRECE!

VIATA ȘI SFÂRȘITUL GENERALULUI ION DRAGALINA

Gheorghe Lungulescu*

24 octombrie 1936

Românismul de pretutindeni, întregit în hotarele-i istorice, comemorează astăzi douăzeci de ani de la moartea generalului Ion Dragalina.

Mai mult decât o dată istorică, ziua de azi reprezintă un act de pietate națională. S-a spus, cu drept cuvânt, că viața omenească n-are niciun înțeles, dacă este un simplu sfârșit. Numai prin jertfa pentru o idee sau pentru semenii lui, omul se poate ridica din această viață plină de tristețe, de răutate și de ignoranță, până la marginile ei, până la Dumnezeu.

Cei ce l-au cunoscut de aproape pe generalul Ion Dragalina pot spune că el a fost un om în înțelesul cel mai înalt al cuvântului, că și-a primit jertfa supremă cu bărbăție și deplină voință și că s-a ridicat pe scara abnegației și eroismului până a-și topi ființa lui în veșnicia neamului său.

Ca și celălalt mare bănățean, Coriolan Brediceanu, care, în memorabilul discurs rostit la 24 noiembrie 1906 în Camera maghiară, răspundea strigătelor furioase ale parlamentarilor unguri:

„Cetățean ungur am fost totdeauna, dar pe mine Dumnezeu m-a făcut român”; tot astfel generalul Dragalina s-a născut cetățean maghiar, dar a trăit și a murit ca cel mai mare român.

Deși militar de carieră, el se așează cu cinste în pleiada celor mai iluștri luptători bănățeni pentru emanciparea națională de sub unguri dintre anii 1874-1909 – alături de Vicențiu Babeș și d-rul Alexandru Mocsony, de Em. Ungureanu și Filaret Musta, de d-rul Gheorghe Popovici, de Valeriu Braniște și nemuritorul Ion Vidu.

* Gheorghe Lungulescu (1893-?) – publicist român din perioada interbelică, redactor la ziarul „Universul”.

S-a născut la Borlova, în inima Banatului muntos, lângă Caransebeș din populația ieșită din plămada daco-romană.

Fiecare pas din această regiune istorică evocă un nume sau o faptă memorabilă. Sunt munteni mândri, care în straiile lor albe au păstrat încă maiestatea Romei, iar în sufletul lor, atât de îndrăgostit de muzică, poartă, vie, poezia dacului.

Tradiția și conștiința originii lor de descendenți ai daco-romanilor au uimit pe toți cercetătorii acestor locuri sfinte pentru românism și interesante pentru străini.

Țăranii de pe valea Bistrei, care leagă Caransebeșul cu vechea Sarmisegetuză, îți arată, lângă Cireșea, Câmpia Tapia, locul celebrelor lupte între romani și daci, pe care niciun învățat n-a izbutit încă s-o descopere. Iar la Poiana Șelei, pe vechea albie a Streinului – unde după afirmația lui Criton, medicul lui Traian, repetată de bizantinul Lidus, cuceritorul ar fi găsit ascunse colorile statului dac, țăranii nu se mulțumesc să-ți arate numai urmele fântânilor din care s-a scos tezaurul fantastic, dar îți precizează chiar până și numărul cămilor care timp de șaptezeci de zile au purtat comorile dacilor din acest loc până la apele Dunării, de unde au luat drumul Romei.

Pe cât de vie este tradiția trecutului, pe atât de puternică a rămas în aceste ținuturi și conștiința de rasă. Este de ajuns să amintim că primul tribunal de judecată din Banat a fost înființat la Caransebeș cu sute de ani în urmă și că la acest scaun de judecată erau obligați să se judece chiar maghiarii, întrucât singura și cea mai veche nobilime a Banatului a fost cea românească.

Din rasa acestor oameni, cu care Ioan Huniade a câștigat marile lui victorii, dintre care una chiar la Zăicani, în marginea vechii Sarmisegetuze, unde cu 5.000 de grăniceri a înfrânt armata înzecită a turcilor, din astfel de strămoși și de părinți s-a născut generalul Ion Dragalina, în comuna Borlova din comitatul Caransebeșului. Era o zi de iarnă aspră aceea zi de 3 decembrie din anul 1860, când a văzut lumina zilei. Asprimea gerului, tăioasă și necruțătoare, se pare că a intrat în cuvântul metalic și hotărât al viitorului comandant și erou de mai târziu. De mic a refuzat cu încăpățănare orice alte perspective în afară de cariera militară. Copilul era tăcut și voluntar. I s-a împlinit voia pentru că ea consfințea o tradiție scumpă acestor străvechi și neînduplecați grăniceri care de atâtea ori au scăpat prin vitejia lor Imperiul Habsburgic de la înfrângeri rușinoase.

După remarcabile studii militare și care nu puteau surprinde, familia Dragalina numărând tot atât de distinși cărturari ca și militari, odată cu împlinea vârstei de 20 de ani, Ion Dragalina revine ca sublocotenent al Regimentului 43 din Caransebeș.

Nici n-au putut să-l admire neamurile pe tânărul ofițer imperial, înalt și subțire, în straietele crăiești, că stăpânirea temătoare de focul prea viu și nestăpânit ce ardea în sufletul și în privirea lui l-au trimis să-și moaie firea în poezia de vis a splendorilor dalmatine și a fascinației Adriaticii.

Dar Ion Dragalina trebuia să le arate că-i suflet de erou, iar nu de visător la stele. Fotografiiile care s-au păstrat din tinerețe îl arată seducător. Regularitatea clasică a figurii ovale și paloarea nobilă și mată, caracteristică energiei neamului său, impresionau toate cercurile. Dar toate seducțiile mediului străin îl lasă rece. „Vreau să îmi creez o familie românească – scria el părinților săi – căci nici odată n-ați putea trăi lângă o tovarășă de viață cu alte simțăminte decât ale neamului nostru. Aici tinerețea se risipește zadarnic, iar ofițerii celorlalte naționalități se înstrăinează prin căsătorii. Eu vreau să-mi încep viața așa cum d-voastră părinții ne-ați învățat să trăim”.

Comandantul, constatând spiritul refractar al tânărului ofițer la tot ce nu este știință militară și idee românească, hotărăște să-l însoare cu moartea.

Avea 22 de ani ca vârstă și numai doi ani experiență de ofițer, când, în luptele ce se dau pentru ocuparea Bosniei și Herțegovinei, tânărul sublocotenent Ion Dragalina primește misiuni extrem de grele. Dar în locul morții, sublocotenentul român obține victorii peste victorii, care-l impun în cultul fanatic al trupei și forțază admirația unanimă.

Însuși împăratul îl distinge – ca pe un brav între bravi – cu marea medalie de argint – distincție care avea să-l coste cinci ani de ură și invidie necruțătoare.

Își trecuse examenul de vrednicie în fața morții. Cu o pasiune care-i uimea pe toți studiase, zi și noapte, tehnica, arta și istoria militară, ceea ce avea să-i folosească atât de mult, în clipele supreme ale luptelor de la Jiu, când generalul Dragalina s-a dovedit nu numai un mare animator, dar mai ales un tehnician abil, de superioară concepție și îndrăzneală.

La 1887 își dă demisia din armata austriacă și înainte de a trece în țară pentru a se pune în slujba neamului său, se căsătorește cu o adevărată româncă, suflet entuziast și pătruns de credința națională ca și el, aceea care i-a fost cea mai devotată tovarășă de luptă până în ultima clipă a vieții.

„Doresc tată – scria el părintelui său, inginerul Alexandru Dragalina – ca dacă voi fi învrednicit de Dumnezeu cu copii, ei, ca vlăstare ale Banatului, să nu-și uite datoriile sacre față de pământul și frații rămași sub sceptrul străin”.

Într-adevăr, cei doi fii ai făcut cinste tatălui lor pe câmpul de luptă și cinstesc cu vrednicie locul de frunte pe care-l ocupă în rândurile oștirii, căreia și-au închinat amândoi viața pentru a continua, ilustrând astfel, străvechea tradiție a neamului lor.

Timp de un sfert de veac, generalul Dragalina a ocupat comandamente importante, posturi în care s-a ilustrat și a lăsat ori pe unde a trecut amintiri puternice și marca personalității lui.

Lui i s-a încredințat de către regele Ferdinand executarea fortificațiilor noastre spre Ardeal, iar la intrarea noastră în acțiune comanda Diviziei I-a.

În luptele de la Cerna și mai ales în clipele hotărâtoare de la Jiu, în octombrie 1916, generalul Ion Dragalina ni s-a relevat ca un mare șef.

Îmbrăcat soldățește ca și noi toți, ar fi părut în timpul luptelor, printre ceilalți soldați, un „tăduc”, cum le spuneam din dragoste teritorialilor noștri, dacă omul acesta n-ar fi reprezentat pentru toți o extraordinară voință și autoritate. Dinamic în gest, atitudine și cuvânt, ordinele lui aveau puterea magnetică și fascinantă a marilor șefi care trezesc delirul și aruncă la moarte mulțimile sub stăpânirea lui.

Câteva cuvinte numai adresate cu marea lui putere de sugestie trupelor de acoperire adunate la Vârciorova, pe Valea Vodiței, și muntele Alion, fortificat timp de doi ani de geniul german, cădea după câteva ore în stăpânirea noastră.

Cred că a fost cea mai mare zi în viața lui. De acolo, de pe înălțimile Cernei, unde s-a creat vechea mitologie a rasei noastre, adresa el salutul de liberare Banatului românesc, anunțându-i biruința armatei și a sufletului românesc.

Lumina – de inspirat – pe care o avea în acele clipe în privire, era atât de vie și intensă și atât părea o lumină din altă lume, încât puterea ei pare c-a trecut cu totul în inimile noastre, pentru a n-o mai putea stinge nici moartea, niciodată.

Luptele de la Jiu, cu tragicul lor, ne-au relevat însă într-o lumină nouă pe marele comandant.

Apărate numai de o divizie și aceea neschimbată și ținută pe poziții timp de două luni, trecătorile noastre intraseră sub stăpânirea inamicului. Cele cinci divizii nemțești, refăcute și aduse direct din Germania, înaintaseră până la poalele munților, pe linia Văləri-Dobrița, ajungând la câțiva km de Târgu Jiu.

Atunci regele Ferdinand a încredințat generalului Dragalina comanda Armatei a I-a, la 11 octombrie. Profund cunoscător de oameni, generalul știa că tehnicii germane nu i se poate opune, în astfel de împrejurări, decât o mistică a pământului și a sufletului românesc.

El a hotărât deci lupta decisivă în ziua de 14 octombrie – Vinerea Mare, închinată Sfintei Paraschiva, ocrotitoarea neamului nostru.

Ce mai puteau însemna valurile de foc ale inamicului, când știam că lângă noi, ca și la Mărășești mai târziu – în ziua de 6 august – vor lupta puterile Cerului împotriva năvălitorilor?

Spațiul redus al acestei comunicări nu-mi îngăduie amănunte.

Amintesc însă că, într-o singura zi, prezența generalului pe frontul Jiului schimbă situația, însuflând până la delir trupele noastre, care, într-un avânt extraordinar, înfrâneau pretutindeni cerbicia teutonă.

Victoria se definea generală și definitivă. Dar în ziua de 12 octombrie, formațiuni inamice strecurate în spatele frontului, reperează automobilul generalului pe defileul Jiului, zdrobindu-i brațul și coasta stângă,

De patul suferinței, el ne trimite însă îndemnul; „Voi muri fericit, dacă voi îmi dați victoria !”

Și i-am dat-o !

Mă cutremură și acum iureșul atacului nostru suprem, din ziua de 14 octombrie la Rasovița și urletele de fiară cu care ai noștri au pornit în salturi repezi împotriva Diviziei 11 bavareză, care, din pozițiile ocupate pe înălțimi, dezlănțuise asupra noastră focul viu al mitralierelor și puștilor mitraliere.

Cu strigăte ce zguduiau văzduhul, într-o pornire nebună, ca un roi de albine întărite de fum, am străbătut sub ploaia ce părea că desfundase cerul. Când am ajuns la luptă corp la corp, loveam cu arma, dar mai ales cu pumnii, mușcând cu dinții, când se sfărâmau de durere și de lovituri mâinile.

În încordarea generală, nu se auzea decât strigătul disperat al ofițerilor prusaci, acel „Nicht kaputt, Kamerad” și zgomotul surd al revolverului ce sfărâma câte o țeastă.

Când linia inamică s-au refăcut în sat, comandantul meu căpitanul Puiu Lepry – pe care generalul îl iubea ca pe copilul lui – a înțeles să răspundă încrederii generalului, prin jertfa lui. A fost ultimul atac împotriva mitralierelor concentrate în răspântia satului.

Cu pieptul pătruns de două gloanțe ca de doi dinți incisivi, Puiu Lepry, pe buzele căruia începuse să se prelingă sângele, ne-a cerut un drapel. Caporalul sanitar Drăghia i-a adus un biet steguleț pe care-l avea prins la brancardă.

Căpitanul la prins cu amândouă mâinile și în timp ce noi îl țineam de umeri el l-a sărutat lung, prelung, părând că pune în ultima-i sărutare întregul suflet, pe care i-l da țării.

Apoi privindu-ne trist, a rostit ca și grenadierii lui Napoleon: „Trăiască generalul Dragalina. Trăiască Țara !” Și și-a dat duhul.

Până și sufletele nevinovate ale copiilor gorjeni au ținut să adauge omagiul lor îngeresc, omagiului pe care-l aduceau ostașii Armatei I-a a Olteniei, marelui lor comandant, rezistând și ei inamicului la podul Jiului.

Când i s-a adus vestea victoriei la Tîrgu Jiu generalul, cu o voce de copil, a spus medicilor care ezitau să-i amputeze brațul: „Tăiați-mi brațul, doctorilor, chiar dacă știți că voi muri. Acuma pot să mor, căci știu că Dumnezeu nu va lăsa să piară niciodată un neam ca al nostru, cu atâta credință în El”.

Se împlinesc astăzi douăzeci de ani, de la jertfa generalului Dragalina pentru neamul lui. Zic de la jertfa, iar nu de la moartea lui, căci el a știut să ne dovedească prin sfârșitu-i eroic, că nu mor decât aceia care nu vor să fie nemuritori!

ARMISTIȚIUL

General Grigore Constandache
11 noiembrie 1936
„Universitatea Radio”

Generalul Weygand în patriotica sa operă „11 Noiembrie” scrie: „Împreună cu sărbătoarea Jeannei d'Arc, comemorarea lui 11 Noiembrie este una din sărbătorile Patriei”.

Această sărbătoare s-a săvârșit sub un cer de noiembrie acoperit de ceață, prin care pătrundea palida lumină a unui soare de iarnă. Gorniștii au sunat la câmp.

Înspre bolta Arcului de Triumf, merg înapoia șefului statului, președinții camerelor, miniștrii apărării naționale, mareșalii de Franța. Cu toții se opresc cu evlavie în fața pietrei care acoperă rămășițele Soldatului Necunoscut.

Comemorarea are ca scop principal de a perpetua recunoștința pe care Franța o datorează eroismului tuturor apărătorilor săi.

Unsprezece ceasuri! Prima bubuitură de tun este omagiul care se aduce mortului necunoscut.

Toți cei de departe, ca și cei de aproape de monument, rămân imobilizați. În acea clipă, pretutindeni, aceeași încremenire, în Franța, în Belgia, în Anglita, în Italia, în depărtata Românie. Aceste țări au plătit atât de scump Victoria. Astfel, ele rămân neclintit credincioase muncitorilor care s-au sacrificat pentru ele.

Clip de tăcere și de nemișcare.

Și în vremurile de astăzi, vremuri de agitație și de zgomot, de cuvinte risipitoare răspândite prin unde la extremitățile lumii, nu s-a găsit formă mai expresivă, mai justă, mai înălțătoare, ca să glorifice sacrificiul celei mai nobile dintre cauze, decât imobilitatea și tăcerea.

La țară, în liniștea plaiurilor, dangățul clopotului invită în fiecare zi pe muncitor să-și întrerupă lucrul, pentru a se reculege și pentru a mulțumi lui Dumnezeu.

Oare nu este un fel de *Angelus** anual, această oprire pioasă de binecuvântare a popoarelor?

Dânsa răpește o clipă pe om din lumea exterioară și-l obligă a se-nchide în el însuși, a-și aminti, a medita.

O minută! Timp scurt. În anumite momente, atunci când moartea te-ncearcă, omul zărește, într-o străfulgerare, trecându-i prin minte întreaga existență a ființei sale. Tot asemenea, în acest minut de tăcere, gânduri și amintiri năvălesc peste sufletul concentrat, setos de a le cuprinde pe toate.

Mai întâi un elan de grațitudine înspre Dumnezeu, care cu marea sa binecuvântare a îngăduit Franței să scape de una din cele mai teribile primejdii, de care a fost amenințată în cursul istoriei sale, apoi către toți acei al căror curaj și perseverență au ajutat atât de bine cerul.

În această minută totul este evocator: ziua, locul, ora, locul.

Pentru a celebra cum se cuvine această sărbătoare a Patriei și pentru a înțelege învățăturile, este nevoie a reaminti ce a fost armistițiul pe front, la Rethondes, la Paris – Armistițiu care a pus capăt rugului, încremenind etern, victoria.

În toate calendarele, mai în toate cărțile, în circulările oficiale, se consideră ziua de 11 noiembrie „Sărbătoarea Victoriei”.

Poporul francez preferă să numească această zi „Sărbătoarea Armistițiului”. Victoria și Armistițiul formează un singur tot. Rethondes înseamnă capitularea Germaniei, mărturisirea acestui mândru popor că a fost învins și primirea tuturor condițiilor învingătorului. În spiritul popular această victorie este concretizată prin cuvântul armistițiu.

Armistițiul este ceva precis. El mai înseamnă punctul de plecare a oricărei perioade de activitate după război. El întrupează marele eveniment al generației noastre.

* *Angelus* – Rugăciune în limba latină care începe cu acest cuvânt. Este recitată sau cântată de credincioșii romano-catolici dimineața, la prânz și seara.

În întruparea acestui act, fiecare luptător, în modesta sa sferă de activitate, avea sentimentul de a fi învingător, de a fi participat la marea izbândă, de a fi jucat un rol cât de mic, într-o mare dramă a istoriei.

Când comandamentul german și-a dat socoteală că războiul era pierdut și că orice întârziere pentru încetarea ostilităților înseamnă a aduce pentru armatele sale cele mai grele consecințe, atunci a făcut apel la Guvern, opinând să ceară cu orice preț un armistițiu.

Pentru partizanii Antantei, semnarea armistițiului a fost o chestiune care a pasionat opinia publică. Se mai găsesc și astăzi numeroase persoane care se miră cum la 11 noiembrie aliații au încheiat un astfel de acord cu Germania, tocmai când dânsa se găsea în plină revoluție și mai cu seamă când manevra strategică pregătită la Lorena, pe liniile de comunicație ale armatelor germane, trebuia să dea, atât din punct de vedere politic, cât și din punct de vedere strategic, rezultate incalculabile.

Aliații însă nu puteau să știe că Germania era în plină revoluție și că soldații germani nu mai voiau să lupte.

Pentru a ne da bine seama de realitățile care au determinat armistițiul, trebuie să ne raportăm la epoca de la 8 noiembrie 1918, ținând socoteala de situația oamenilor de stat și a generalilor, care în acel moment conduceau războiul. Pentru a judeca actele lor cu echitate, este nevoie să considerăm, înainte de toate, realitățile, făcând apel la psihologie. Iată de ce este nevoie să chemăm amintirile celor câteva zile care au precedat pe 11 noiembrie.

Mai întâi, când s-a dezlănțuit în august ofensiva germană, împăratul spunea „trebuie pândit momentul favorabil de a se pune de acord cu dușmanii”, fapt ce stabilea credința, că împăratul avea iluzia posibilității păcii, o pace aproape albă*. Bulgaria și Austria doreau cu orice preț să termine războiul. Mai întâi Bulgaria, în urmă Austria, cereau un armistițiu separat. La 1 octombrie mareșalul Hindenburg spunea guvernului „trupele țin încă, nu se poate însă prevedea ce se va întâmpla mâine”.

În asemenea situații, germanii, după ce au schimbat numeroase note cu președintele Wilson, la 27 octombrie au trimis o ultimă notă, cu scopul de a obține armistițiul. Wilson, după o înțelegere cu Aliații, răspunde, la 5 noiembrie, pentru ca armistițiul să li se acorde, trebuie să se conforme legilor războiului și deci să adreseze comandantului „en chef” al forțelor aliate, ceea ce germanii au făcut.

Între timp Aliații au stipulat între ei condițiile definitive ce trebuiau impuse dușmanului.

Condițiile Armistițiului fiind fixate și Aliații hotărâți a-l acorda germanilor, urma să li se facă cunoscute.

Două personalități au fost însărcinate cu această comunicare, directorul conducerii politice și comandantul șef al Armatei Aliate.

Ca urmare, mareșalul Foch a fost trimis la Rethondes pentru a trata direct cu plenipotențiarilor germani.

O legătură permanentă s-a stabilit cu cabinetul președintelui de Consiliu [de Miniștri] de la Paris, Clemenceau, prin generalul Mordacq.

La 8 noiembrie, ora 9, mareșalul Foch, asistat de amiralii englezi sir Wemyss și Hope, se-ntâlnesc la Rethondes cu trimișii germani. La ora 9.30 generalul Mordacq, telefonează generalului Weygand, șeful de stat major al mareșalului Foch, amintind că mareșalul trebuie să pretindă în mod absolut retragerea trupelor bavareze din Tyrol. Italia ceruse și ea, cu insistență, telegrafic, grăbirea acestei retrageri. Plenipotențiarilor germani însă în loc să discute chestiunile privitoare la armistițiu, încercau să tatoneze, să se informeze asupra chestiunilor păcii, care le va fi impusă. Asupra acestor chestiuni, Clemenceau a hotărât, ca sub niciun pretext să nu se vorbească; dacă s-ar fi revenit, mareșalul Foch trebuia să-i facă a înțelege că, în calitate de soldat nu se poate ocupa decât numai de armistițiu, condițiile de pace privesc pe guvern.

Dar germanii, lăsând chestiunea condițiilor de pace, insistau mult să obțină o imediată suspendare de arme, înainte de a se pune de acord asupra armistițiului. Ei căutau să accentueze interesul care îl aveau de a opri, cu o minută mai curând, orice vărsare de sânge, căci prea mult a fost vărsat în acest război lung, ca să mai fie risipit inutil. Din partea germanilor argumentarea era, cu adevărat, foarte sugestivă.

Clemenceau nu a admis acest deziderat, înainte de semnarea armistițiului; răspunsul a fost dat de mareșalul Foch așa de categoric, încât germanii n-au mai insistat.

În acel timp la Paris nervozitatea era mare. Abia se cunoșteau condițiile impuse și toată lumea se-ntreba cu groază, dacă germanii vor primi astfel de condiții. Se aștepta cu nerăbdare, cu febrilitate chiar, o febră patriotică, rezultatul negocierilor.

Aliații nu erau exact informați asupra celor ce se petreceau, cu adevărat în Germania, în acele zile de noiembrie.

De altminteri ce se putea ști grav, de important, ca să influențeze negocierile în curs? Absolut nimic. Evident, turburări ai izbucnit în Germania, dar la 9 noiembrie, Wilhelm al II-lea era încă împărat, Max de Baden cancelar și ordinea domnea la Berlin.

* În timpul Primului Război Mondial sintagma „pace albă” însemna o pace fără anexiuni teritoriale și despăgubiri de război.

Abia la 9 noiembrie a început, pentru Wilhelm și Germania, marea dramă. La 10 noiembrie, după-amiază, la ora 2, Wilhelm a abdicat. Deci la 8 noiembrie, când negociatorii armistițiului au sosit la Rethondes, aliații se găseau în fața unor reprezentanți ai guvernului imperial.

În aceea zi la ora 15 delegații germani au acceptat, în principiu, condițiile armistițiului – totuși își rezervau de a prezenta anumite observații și, în orice caz, înainte de a semna, să refere guvernului.

La 9 noiembrie dimineța, Clemenceau sosește împreună cu generalul Mordacq, la Senlis, cartierul mareșalului Foch. Știrile primite în timpul nopții tulburau pe Clemenceau, care se-ntreba dacă evenimentele precipitându-se dincolo de Rin care va fi situația aliaților la Rethondes, față de delegații germani, care nu mai puteau fi investiți cu puteri pentru a trata în numele noului guvern. Trebuia dar grăbită rezolvarea deși se atrage atenția lui Clemenceau că ruperea negocierilor poate folosi aliaților, căci va permite declanșarea imediată a atacului strategic din Lorena, a cărei pregătire era gata.

Plenipotențiarilor sosiseră direct din Germania și știau bine că izbucnirea revoluției era iminentă.

În dimineța de 9 noiembrie, la Spa se juca o dramă aproape shakesperiană. Mareșalul Hindenburg și generalul Groener, înlocuitorul generalului Ludendorff, s-au prezentat la ora 10 la Wilhelm al II-lea, rugându-l să abdice.

„Trupele nu mai sosesc să lupte și toată populația germană cere această abdicare.”

Împăratul a izbucnit cu furie, declarând că se va pune în fruntea armatei și va merge spre Berlin, pentru a restabili ordinea. Generalul Groener, cu sânge rece, răspunde că armata nu va asculta ordinele sale și că nu-i rămâne altceva decât a se duce pe front și a merge să moară în fruntea câtorva regimente credincioase. Împăratul totuși a refuzat să semneze abdicarea.

La Senlis, pe când Clemenceau se despărțea de Foch, i s-a arătat telegrama adresată comandanților armatelor aliate: „Inamicul dezorganizat, din cauza atacurilor repetate, cedează plenipotențiarilor germani. Pentru prima oară în istorie se-ntâmplă ca un om politic, în locul unui militar, să fie însărcinat a negocia un armistițiu”.

Parlamentarii germani sunt primiți în gara luminată de facile, a căror lumini dansante dădeau ruinelor ce o înconjurau un aspect fantastic. Pe cheiul gării o companie de vânători, în ținuta impecabilă, a dat onorurile. Trenul care aștepta pe delegați se compunea dintr-un vagon restaurant, un vagon de dormit și ca o ironie a sorții, un vagon salon care a aparținut lui Napoleon al III-lea. Era tapisat în verde, cu inițiala „N” deasupra coroanei imperiale. Pe fiecare francez îl stăpâna amintirea Împăratului. Nefericita armata franceză de la 1870 era răzbutată. Vitejii care n-au avut fericirea de a învinge, desigur au tresărit în mormintele lor.

După sosire, delegații au fost preveniți că la ora 9 vor fi primiți de mareșal în trenul său.

Mareșalul Foch îi aștepta în vagonul său la ora fixată. În sfârșit, el era stăpânitorul acestei victorii, pentru care muncise mai mult de 40 de ani în timp de pace și acum după o luptă gigantică de opt luni, se putea numi marele ei meșteșugar.

Stăpân pe el, tot astfel cum fusese în clipele cele mai îngrozitoare ca și în zilele glorioase de bătălie, era plin de încredere și lipsit de orice orgoliu.

Clauzele militare ale convenției, a cărei misiune i-a fost dată a le impune, au fost, în ansamblu, stabilite de el. El știa bine că dacă dușmanul le primește, aplicarea lor va da guvernelor aliate puterea de a încheia pacea care o vor voi sau, la nevoie, vor relua ostilitățile în condiții militare extraordinare, prin stăpânirea capetelor de pod pe Rin .

Șeful, omul, creștinul, au avut conștiința de a fi făcut tot ceea ce trebuia.

La ora 9 precis se anunța că parlamentarii sosesc. Ei sunt introduși în salonul-birou. Hârtiile cu împuternicirea lor sunt examinate de mareșal în salonul său particular. Ele sunt în regulă, iscălite de principele Max de Baden.

În salonul-birou, după ce au loc prezentările, mareșalul Foch având la dreapta sa pe amiralul Wemyss, sunt încadrați de șefii de stat major.

Delegații germani, invitați a comunica obiectul venirii lor, încearcă să evite a formula dureroasa mărturisire. Erzberger spune că delegația este prezentă pentru a primi „propunerile puterilor aliate”. Mareșalul spune că nu are nicio propunere de făcut. Conte Oberndorff exprimă ideea că cuvântul „condiții” convine mai bine. Nici acest cuvânt nu satisface pe mareșal. Atunci Erzberger dă citire unui text al președintelui Wilson, care spune că mareșalul Foch este autorizat să comunice condițiile armistițiului. La aceasta, mareșalul întrebă: „Cereți un armistițiu?” „Da, cerem încheierea unui armistițiu”, răspund dintr-o dată și Erzberger și Oberndorff. Atunci mareșalul Foch, prin șeful său de stat major, dă citire clauzelor principale ale armistițiului. Din cauză că Erzberger și comandorul Vanselow nu înțeleg bine limba franceză, textul fiecărei clauze, după ce este citi în franțuzește, este tradus în limba germană de ofițerul interpret Laperche. Frazele bine articulate cad în mijlocul unei tăceri de moarte, Când se ajunge la capitolul ocupației de către trupele aliate a țărilor renane și a capetelor de pod ale fluviului, ochii se umplu de lacrimi. Scena, în simplitatea ei, atinge pateticul, momentul este sfâșietor.

Ultima clauză prevedea limita de 72 de ore de timp, lăsat germanilor pentru a primi sau a refuza condițiile.

Generalul Winterfeld dă citire unei declarații arătând nevoia ca aceste condiții să fie examinate cu atenție de germani și de Înalțul Comandament. Prin această declarație, se revine la cererea ca mareșalul să convină la o imediată și provizorie suspendare a ostilităților. Mareșalul răspunde: „Reprezentant al guvernelor aliate, v-am făcut cunoscut condițiile ce le-au prevăzut. Sunt dispus să ajung la o concluzie și voi ajuta, în măsura posibilităților, pentru acest lucru. Dar, ostilitățile nu pot înceta înainte de semnarea armistițiului”.

Germanii mai încearcă încă o prelungire de 24 ore, care însă nu este primită. Către ora 11 mareșalul se retrage, precizându-se că răspunsul trebuia să sosească înainte de luni, 11 noiembrie, ora 11.

În zilele de 8, 9 și 10 noiembrie au avut loc mai multe conferințe, în care s-a emis ideea că aliații, fixând condiții foarte grele, supuneau pe adversar să refuze armistițiul și dacă această intenție nu urmărea ca pacea să nu fie încheiată. Răspunsul dat este același: reprezentanții aliaților nu aveau altă misiune decât tratarea unui armistițiu conform condițiilor fixate.

Au urmat, față de acest răspuns, încercări de a îmblânzi condițiile, cu următorul rezultat: Înalțul Comandament Aliat avea datoria să asigure prin armistițiu stăpânirea tuturor avantajelor dobândite în urma acestor patru luni de ofensivă victorioasă. Dacă condițiile puse nu se primesc, mareșalul Foch va continua ofensiva cu aceeași vigoare.

Nicio concesie esențială nu s-a acordat. Răspunsul dat germanilor în seara de 10 soluționa definitiv situația. În aceeași zi, la ora 19, mareșalul Foch reamintește apropierea expirării timpului acordat. După câteva minute a sosit răspunsul cancelarului: „Guvernul german primește condițiile armistițiului puse la 8 noiembrie”.

Ultima ședință se deschide la 11 noiembrie, la ora 2 și 15 minute. La ora 5 și 10 minute, cei doi plenipotențieri germani, puneau semnătura lor pe documentul care oprea vărsarea de sânge și consacra definitiv victoria aliaților.

După iscălirea armistițiului, ministrul Erzberger pronunță următoarele fraze: „Afirmăm că vom face eforturi sincere de a îndeplini angajamentele noastre. Termin spunând: un popor de 70 de milioane de oameni suferă, dar nu moare”.

Acestei fraze, mareșalul Foch a dat următorul răspuns: „Trés bien”.

La ora 5.30 delegații și-au luat rămas bun fără a-și strânge mâinile.

Asasinatul politic al ministrului Erzberger în momentul publicării memoriilor sale, nu este oare dezavuarea acestor ultime fraze solemne, de sinceritate?

După semnarea armistițiului, ostilitățile trebuiau să înceteze după șase ore. Ora 5 a fost admisă ca ora oficială.

Astfel, în câteva zile armatele aliate vor ocupa pământul german, vor cantona pe Rin, după 52 de luni de aprig război.

După iscălirea armistițiului, în dimineața de 11 noiembrie, mareșalul Foch, grăbit, s-a dus la Paris să-l prezinte președintelui Republicii.

Când a ajuns, Parisul se deștepta, nu mai era acel Paris întristat, orașul simțea tresărind acel fior al victoriei, atât de scump câștigată.

Prezentarea lui Clemenceau a textului victoriei s-a făcut chiar în acea dimineață.

Foch alături de președintele Consiliului de Miniștri, cei doi mari meșteșugari, cu nemărginita lor iubire de țară, au contribuit, fiecare la locul lui, la această mare victorie. Alăturând numele lor într-un suprem omagiu, Franța nu s-a înșelat.

În urmă, Clemenceau și Foch s-au prezentat domnului Raymond Poincaré. Clipă zguduitoare de emoție, într-o scenă mută care se desfășura în palatul de la Elysée. La ora 11 se anunță armistițiul, bubuiturile de tun se amestecă cu sunetul clopotelor și în câteva minute, Parisul se-mpodobește cu haine de sărbătoare.

Imaginea Jeannei d'Arc este pavoază înaintea tuturor. Oare nu dânsa a fost fecioara sfântă, care a arătat drumul eroilor, cu acea magnifică încredere. Misiunea ei a fost încă odată îndeplinită.

Apoi, la Arcul de Triumf, acel minunat monument a cărei inspirație de a-l ridica de datorează împăratului Napoleon, când după cea mai strălucită dintre victoriile sale, Austerlitz, a voit să glorifice armatele sale. Arcul de Triumf de la Étoile, prin așezarea sa unică în lume, prin proporțiile sale maiestuoase și prin epopeea care o evocă, se impune ca un strălucit cadru de apoteoză pentru anumite ceremonii oficiale.

La Arcul de Triumf, președintele Republicii – încadrat de cei doi mareșali, Joffre învingătorul de la Marna, Foch câștigătorul celei mai mari bătălii din istorie, bătălia Franței – primește defilarea oștirii, în capul căreia sunt detașamentele acelor armate care au luptat alături de Franța. Printre ele se găsește detașamentul român, pe ai cărui soldați, domnul general Weygand îi califică ostași vioi, viguroși, tipuri frumoase de legionari.

Prin această sărbătoare se comemorau virtuțile și sacrificiile tuturor aliaților.

Și pentru ca ziua de 11 noiembrie să rămâne unică, iar Arcul de Triumf să devină un Altar al Patriei, inspirator al generațiilor viitoare, Franța a așezat acolo un simbol al suferințelor, înmormântând corpul unuia din copiii ei, mort pentru Ea.

Dacă cei vii înțeleg și urmează lecția celor morți „nemuritorii lor sfătuitori” veșnic vor fi de veghe și nu vor consimți niciodată să fie slabi. Este cea mai sfântă dintre datorii.

ARMATA ȘI... LITERATURA ROMÂNĂ

General Constantin Manolache*,
Șeful Justiției Militare Române,
Membru al Societății Scriitorilor Români
8 decembrie 1936
„Universitatea Radio”

Din punctul de vedere al intensității emotive și estetice, literatura în genere și poezia, în special cea de nuanță lirică, n-au o supraevaluare în bursa criticii artistice. Din contră, poezia epică și cea dramatică au o esență, care, venind din adâncimea sufletului uman, din ciocnirile de sentimente, precum și dintre sentimente și acțiuni, produce emoții de o intensitate și de o extensie de cea mai înaltă valoare umană.

Viața militară cea adevărată prin destinul ei, viața de război, se clasează, din acest punct de vedere între inspirațiile epice de cea mai profundă artă, și numai astfel se explică de ce de la Homer, care va fi cântat liric și alte inspirații, n-au rămas decât nemuritoarele cântece ale lui Odiseus cel întreprinzător în acțiuni temerare și acele din Iliada în care marele Agamemnon lupta eroinic cu istețul Ahile.

De asemenea, ceilalți mari cântăreți ai războaielor, ca să venim repede la Alecsandri, Coșbuc și Eminescu, cei trei mari pionieri (sic!) ai poeziei clasice române, și-au ales ca temă de înălțare a lirei lor și acțiunile ostășești de război. „Peneș Curcanul”, „Sergentul”, „Coroana de Oțel”, „Scrisoarea a III-a” – gloriificare a mărețului voievod Mircea, „Doina” evocatoare a războinicului Ștefan cel Mare, iată tot atâtea capodopere pe care viața eroică a oștirii le-a furnizat literaturii românești.

Acestea sunt adevăruri incontestabile: vitejia, nepăsarea de moarte, jertfirea vieții pentru neam și țară sunt cele mai pregnante și mai zguduitoare teme literare, cele mai bogate resurse ale marilor arte, ale tuturor artelor.

Dar alte realități au fost întrucâtva contestate de una: dacă ostașul, ofițerul, prin natura meseriei sale, poate fi și un poet ori literat, fără ca prin aceasta umbra lui Bacalbașa să nu se clatine și să nu se ridice din mormânt.

Mai întâi nu se poate compartimenta pe triburi, pe clanuri, pe ranguri, ori pe bresle, dreptul sau prohibirea dreptului de a scrie. Au făcut literatură și au dat opere mari, indiscutabile și consacrate preoți, medici, profesori, avocați, militari, funcționari etc. Cine are ceva de spus, cine are a-și destăinui meditațiile sale, sentimentele încercate, ideile de mult urmărite și posedă meșteșugul de a le spune, acela nu se uită mai întâi la haina ce-o poartă, la masa la care lucrează, ori la ocupația de peste zi, de orice natură ar fi. Acela, în clipele de răgaz, cu atât mai rare și mai chinuitoare cu cât meseria e mai distonantă față de armonia liniștii unui scriitor, se așează la masa de lucru și se așterne inspirației. Este indiscutabil că sunt unele meserii sau profesii, care au mai multe contingențe cu arta scrisului decât altele. Acelea sunt, în genere, ocupațiile spirituale, în care linia gândirii nu suportă frânturi prea mari când vine să-și sprijine unul din capete pe masa de scris. Și când zicem „ocupații spirituale” ne gândim la toate acelea în care viața cu manifestările ei, lucrurile și oamenii care înconjoară pe scriitor îi prezintă pe toate fețele probleme de cunoaștere a cauzalităților spirituale și care presupun un spirit de observație, o intuiție, dacă voieți, a aspectelor pe care această viața le înfățișează. Un profesor la orice școală are în fața sa un larg orizont de reflexiune, de cunoaștere a sufletelor tinere, de înțelegere a lor și, dacă are talent, de transpunere a acestor suflete în câmpul înfloritor al artei. Un preot, nu mai puțin, are, în mistica acelei credințe și a sufletului credincioșilor, un al doilea altar la care poate sluji cu artă, cuminecând cititorilor atâtea taine ale frământărilor credinței. Un medic poate înălța din lumea durerilor fizice atâtea imnuri pentru răbdarea și rezistența sufletelor în infernul suferințelor, și așa cu celelalte ocupații, ori de câte ori zeița artei a dat scriitorului inelul ei de logodnă

Și atunci oare numai profesia armelor să fie incompatibilă cu literatura? Am afirma un neadevăr dacă n-am mărturisi că lucrul s-a spus adesea. Fie parafranzând versul *inter arma silent musae* care cel mult la război, în tumultul gloanțelor și obuzelor, ar avea o explicație mai adevărată, pentru artistul ori scriitorul

* General de divizie Constantin Manolache, născut la 14 februarie 1883, la Iași a absolvit Școala de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie în anul 1904. A participat la campania din anul 1913, iar în toamna anului 1916 a fost rănit în bătălia de la Neajlov-Argeș. După război a activat ca magistrat militar la Consiliul de Război al Corpului 4 Armată. În anul 1920 a obținut licența în drept la Universitatea din Iași. Începând cu anul 1929 a condus Secția (ulterior Serviciul) Justiției Militare din cadrul Ministerului Armatei (din 1932 Ministerul Apărării Naționale). În anul 1937 a fost numit în funcția de inspector general al justiției militare. A trecut în rezervă în septembrie 1940.

luptător, fie influențându-se de acele tipuri create grație fanteziei militarofobe a unor umoriști specializați, s-a născut această atitudine împotriva militarului literat. S-a zis adeseori cu emfază: „Ostașul la cazarmă!” Ca și cum cazarma ar fi un lăcaș de anihilare intelectuală! Ca și cum la cazarmă n-ar fi oameni, și încă ce oameni, cu ce comprimări de sentimente, cu ce gimnastica grea a voinței, cu ce restrângere a pornirilor firești! Ba îndrăznim a spune că pentru militarul literat nici nu există un mediu mai prielnic, nici nu se poate organiza un laborator mai utilat în care atenția și spiritul său de observație să poată mai lesne experimenta inflexiunile spiritului, lupta între sentimente și voință, ciocnirea reiterată între libertate și supunere. Dar ceva mai mult, ceva care nu se vede la multe alte profesii, ofițerul are în fiecare din soldații săi, de la țară mai ales, tot atâtea ferestre deschise către lumea satelor, cu poezia și cântecele ei, cu moravurile și datinile ei, cu tradiția și tendințele ei. Într-un astfel de mediu, un literat chemat a intui, va găsi nesfârșite subiecte, de inspirație, iar spiritul său nu se va lovi de nicio sterilitate estetică, știut fiind că sufletele închise și adânci aduc estetice literare dezvăluiri din ce în ce mai subtile și mai potențiate (sic!).

Cu două glume și trei sarcasme despre unele obiceiuri rutinare, despre o injurie ori despre un ordin puținel cam cazon, nu se sapă un șanț între un mediu de autentică inspirație și întreținere a scânteii artistice și între artistul însuși!... Ce ocupație are de pildă, profesorul față de militar, dacă ne gândim la latura educației? Același avânt, aceeași stăruință în luminarea și rotundirea pornirilor sufletești. Unul urmărește morala simplă, celălalt morala complexă a disciplinei, dar sfera preocupărilor este identică.

Iar cât despre programul de cunoștință adică instrucțiune, astăzi, mai ales, cazarma este desigur o școala de cunoștințe și de deprinderi cu mult mai complicată decât un liceu.

Și dacă este așa, militarul literat stă tot așa de bine în areopagul literelor ca oricare alt profesionist. Alte țări, în frunte cu Franța, au și instalat cu deosebit fast în jețurile Academiei personalități literare de proveniență ostășească, precum un Pierre Loti, un Claude Farère și alții.

Căci să ne lămurim un lucru. Nu spunea însuși moș Teacă al lui Bacalbașa, că cea mai mare primejdie pentru armată este că ea se recrutează... dintre civili?

Dintre civili așadar, cu voia sau cu nevoia lor, fără talent ori cu talent, pornim cu toții și între civili ne-ntoarcem, afară dacă numai războiul sau moartea timpurie are grijă să nu ne mai primenească inutil garderoba ostășească...

Așa fiind Armata Română, armată de plugari, de oameni adânci, cuminți, răbdători, supuși din fire, de cântăreți ai codrilor, de ciobani ai fluierului cu doine, de oameni buni și prietenoși, de oameni primitivi este incontestabil, un mediu în care muzele nu numai că nu tac, ci, din contră, își fac din acest mediu plaiuri înșorite în care răsfață la largul lor, și unde se lasă îmbrățișate de acei care știu să le simtă și să le strecoare în intimitatea sufletului lor.

Sunt nume vechi precum ale fabulistului Donici, ale poetului lirico-epic V. Cârlova, ale poetului filosof Gr. Alexandrescu, ale epicului N. Bălcescu, care onorează oștirea din acele vremuri, ca unele ce-au fost purtate de purtători de spade militare. Nu mai puțin trebuie citate alte nume mari, ceva mai recente. Ca cel al lui Mihail Kogălniceanu, vremelnic ofițer, minunat scriitor și om de stat, al colonelului Șerbănescu, liricul și cântatul poet, al generalului Bengescu-Dabija, dramaturgul trecut în antologii, al căpitanului poet N. Vulovici, cântărețul faptelor de arme, mort pe câmpul de luptă așa cum a dorit-o el, al publicistului D. Teleor, fost ofițer și al lui Emil Gârlearnu, fostul locotenent și gingașul nuvelist moldovean. În timpurile din urmă galeria literaților români de profesiune militari, este încă mai largă: maiorul Tudor Pamfile, marele folclorist, era un prozator de seamă. Nuvelistul și romancierul căpitan de marină Eugen Botez (Jean Bart), autorul atâtor volume de călătorii și a unui roman interesant. Generalul Ursache, dramaturgul intrat în repertoriul Teatrului Național. Maiorul invalid G. Brăescu, autorul atâtor schițe de umor. Generalul N. Condiescu, adjutantul M.S. Regelui Carol II și președintele Societății Scriitorilor Români, autor al câtorva volume de proză și a două romane, dezvelitoare a unui mare talent. Povestitorul și omul de știința comandor Negulescu (Moș de la Mare). Prozatorul și dramaturgul colonel Ionescu Morel. Scriitorul humorist, maiorul N. Kirițescu. Romancierul maior O. Dessila. Poetul C. Cazacu, ofițer de administrație. Poetul Volbură Poiană, locotenent- colonel de infanterie. Prozatorul și romancierul maior O. Vorobchievici. Scriitorul de schițe, nuvele, romane și teatru care e colonelul V. Chiru. Poetul modernist căpitan A. Colorian. Locotenentul Ion Ștefănescu (Vultur) poet și nuvelist, mort pe câmpul de luptă. Maiorul Sofrone Ivanovici, epigramist. Comandorul Argeșanu de la Iași aviator, poet și nuvelist. Generalul C. Dona (Clucerul Dinu), romancier. Colonelul Băgulescu, ofițer de stat major, atașat militar, romancier. Fostul locotenent de cavalerie Victor Bilciurescu, colaborator al lui Hașdeu, ziarist și poet. N. Pastia (Norian) nuvelist, căpitan de infanterie. Căpitanul Mircea Petala, poet. Și desigur încă o serie de militari scriitori de beletristică, dar al căror nume, fie din cauza pseudonimelor, fie din neștiința vorbitorului, nu au fost trecuți aici.

Această galerie de nume vin să confirme și să ateste că armata și cu literatura se armonizează deplin în liniile lor mari și sintonice și că arta are preocupări cu mult mai dezinteresate și obiective de cât aceea de a examina haina, meseria sau salariile apostolilor săi.

PRESTIGIUL

General Grigore Constandache
10 aprilie 1937
„Universitatea Radio”

Vremurile noastre sunt vremuri grele pentru autoritate. Moravurile încearcă s-o sfarme, legile tind s-o slăbească. În cămine ca și în ateliere, în stat sau în stradă, nerăbdarea și critica iau locul încrederii și subordonării.

Împiedicată de jos, atunci când se arată, a început să slăbească încrederea în ea, astfel, dibuiește, se exercită cu greutate, cu precauții, cu scuze, iar la nevoie, cu îndrăzneala forței și a formalismului.

Această decadentă este urmarea declinului ordinii morale, sociale, politice, care de secole trăiau la vechile națiuni.

Prin convingere și prin calcul, îndelungă vreme s-a atribuit puterii o origine a elitei drepturilor, care justifică ierarhiile. Edificiul acestor convenții se năruiește. În credințele lor îndoielnice, în tradițiile lor anemiate, în loialismul lor apus, contemporanii numai găsesc gustul diferenței antice, nici respectul regulilor de altă dată. Zeii noștri încep să slăbească și se clatină, praful de pe ei se curăță, se risipește.

O asemenea criză, care pare generală, nu va putea ține multă vreme. Oamenii nu renunță a fi conduși, ei au simțit și vor simți mereu această trebuință.

Dânșii au nevoie de organizare, aducă de ordine și de șefi.

Dacă autoritatea se clatină pe temelii care s-au subrezit, echilibrul firesc al lucrurilor îi va procura alte temelii, mai curând sau mai târziu, mai bune sau mai puține, proprii, în orice caz, la stabilirea unor noi formule de disciplină.

Aceste temelii, desigur mai bune, apar sub forma valorii individuale și a ascendentului câtorva. Tot ceea ce masele, altă dată, acordau credit funcției sau nașterii, astăzi îl răsfrâng numai asupra celor care au știut să se impună.

Această prefacere a autorității va atinge disciplina. În oștire ca și în alte părți, se spune „respectul dispare”; e mai bine a se spune „se deplasează”.

Persoana care comandă, la orice eșalon va fi așezată, trebuie să se teamă că va fi ascultată mai puțin prin gradul său, decât prin valoarea sa.

Nu trebuie însă confundată puterea cu atributele sale. Dar aceasta nu se datorează că nu mai găsim aceleași elemente în compunerea disciplinei, elementele din care odinioară dânsa era clădită.

Oamenii nu se schimbă așa de repede, nici așa de complet și natura nu face salturi.

Imperiul exercitat asupra altora depinde încă, în mare parte, de consacrarea gradului și a serviciilor.

Dar într-o epocă neregulată, în mijlocul unei societăți răscolită în cadrele și tradițiile sale, convențiile supunerii merg slăbind și prestigiul personal al șefului devine resortul comandamentului.

Fapt afectiv, sugestie, produsul unei impresii, o simpatie inspirată altora, prestigiul depinde, mai întâi, de un dar elementar, de o aptitudine firească, care scapă analizei.

Anumiți oameni împrăștie un fluid de autoritate, care nu poate fi explicat bine în ce consistă el, de care însăși ei se miră adeseori, deși îi simt efectele. Este, întocmai ca în dragoste, expresia unui farmec ne mărturisit.

Nu întotdeauna se găsește legătura între valoarea intrinsecă și ascendentul indivizilor; vedem oameni cu inteligență și virtuți remarcabile și totuși nu au aceeași strălucire, aceeași radiațiune, de care alții se bucură, cu toate că sunt mai puțin înzestrați și ca minte și ca inimă.

Dar dacă în prestigiu intră o parte care nu se dobândește, izvorâtă din adâncul ființei, care variază cu fiecare, se pot însă observa anumite elemente constante și necesare. Trebuie dar să ne asigurăm stăpânirea lor, încercând a le dezvolta. Șefului ca și artistului îi trebuie darul, șlefuit prin meșteșug.

Mai întâi, prestigiul nu se-nfățișează fără ceva misterios, se respectă puțin ceea ce se cunoaște prea bine. Toate cultele au tabernacolele lor și nu există om mare pentru servitorii săi. Iată de ce este nevoie, ca în proiectele ce se fac, în mișcările gândirii, un element să rămână, pe care celelalte să nu-l poată pricepe și care să răscolească curiozitatea, emoția, să le țină mereu în atenție.

Aceasta nu înseamnă a ne închide într-un turn de fildeș, să ignorăm pe subordonați, să fim față de ei inaccesibili.

Imperiul asupra sufletului cere observație, atenție, unde fiecare are credința că a fost distins, cu o condiție însă, cercetarea să se facă, fără dezvelirea întregii ființe, întregii gândiri, să se păstreze taina surprizei, care la fiecare clipă riscă și intervine. credința latentă a maselor completează restul. Îndată ce se judecă șeful, capabil a ajuta la folosirea procedurilor cunoscute, toate virtuțile, încrederea și speranța, îi fac credit, pe nesimțite.

Dar această rezervă a sufletului, de obicei, nu are efect fără rezervele gesturilor și a cuvintelor. După ele, mulțimea își face opinia.

Nu totdeauna există raport, între forța interioară și aspectul indivizilor. Experiența războinicilor și-a dat seama de importanța atitudinii. Pe când cei mici mereu se exercită să se-nfățișeze bine în fața trupeii, cei mari intervin rar, cu prezența lor.

Din această intervenție de multe ori, fac artă, pe care Flaubert a descris-o, când în *Salammbô*, arată efectul produs asupra soldaților îndoielnici de apariția calculată a lui Amilcar.

Fiecare pagină din *Comentarii* ne arată cum Caesar își măsoara gesturile publice. Se cunoaște grija care avea Napoleon de a se prezenta în condiții care să impresioneze mulțimea.

Discursurile sobre accentuează relieful atitudinii. Nimic nu întărește autoritatea mai bine decât tăcerea – strălucirea celor puternici, refugiul celor slabi, pudoarea orgolioșilor și mândria celor umili, prudența înțelepților și gândirea celor proști.

Pentru omul care cere ceva sau care tremură de frică, mișcarea firească este de a căuta în cuvinte un derivativ îngrijorării sale. Dacă cedează înseamnă că gândește în tovărășia patimii sau a fricii.

A vorbi este risipirea cuvintelor a răspândi căldura unei gândiri, totuși o risipă, pe când acțiunea cere concentrare.

Ordinea are nevoie de tăcere. „Ascultați!” se comandă soldaților care trebuie să execute ceva.

Ca tot ce vine de la șef este contagios, dânsul creează calmul și atenția, cu o condiție să se facă liniște, tăcere. Instinctul oamenilor dezaprobă pe stăpânul risipitor de fraze. „Imperator brevitatis” spuneau romanii.

Regulamentele totdeauna au prescris ordine scurte. Astăzi însă se vede mai pretutindeni cum autoritatea se macină singură de „haosul” hârtiilor și de torențele cuvântărilor.

Această lege a tăcerii, la oștire, nu este conformă cu ideea care stăpânește mulțimea. Exista însă în această direcție, ca un prejudiciu literar, în care evenimentele războinice se arată într-un aspect pompos, o emfază, împodobite. Romanul, teatrul, cinematograful, reprezintă pe eroi, ținând discursuri și gesticulând. Realitatea contrazice această absurdă convenție. Se poate ca agitația verbală să fie provocat la soldați, elanuri, entuziasm, dar cu prețul unor confuzii. De fapt, niciunul din acei care au săvârșit fapte mari, nu le-au condus cu vorbăria.

În istorie se găsesc pilde: Condé la Rocroi, tânăr, clocotind de vitejie, înconjurat de devotați care așteptau să-i soarbă cuvintele, se urcă pe cal, recunoaște terenul, trece în revistă ostașii, fără a spune un cuvânt. Este un semn pe care soldații, ca un presentiment l-au înțeles: Condé s-a născut om de război, cum se născuse prinț de sânge.

Hoche, general șef la 24 de ani, într-o epocă retorică, foarte curând a învățat ce este tăcerea. Înțelept înaintea năvălirii anilor, spune un biograf, din obișnuința comandamentului, elanul său, impetuos și cuvântul său strălucit, au făcut loc unei demnități reci și unui limbaj laconic.

Cine este mai taciturn ca Bonaparte? Dacă în politica s-a revărsat, ca general a rămas impasibil.

În Marele Război, de atâtea nenumărate ori, luptătorii și-au arătat neîncrederea față de șefii care însuflețeau prin vorbe și proclamațiuni; din contra, o mare stimă le inspira seninătatea liniștită, tăcută, a comandantului. Totuși, rezerva sistematică observată de șef nu produce impresie decât când dânsii sunt hotărâți și înflacărați. Se cunosc oameni impasibili, neclintii, care câțva timp au reputația de sfincși, dar în curând s-au văzut că sunt proști. Cu drept cuvânt, ascendentul se naște din contrastul puterii interioare și stăpânirea de sine, astfel cum eleganța jucătorului de cărți se reazemă pe aparența sângelui rece atunci când pierde.

Pentru Barrès e de ajuns să privească efigiile lui Alexandru, să adâncească amestecul de senin și pasional, de august și teribil, pentru a pricepe izvorul de autoritate care a stăpânit ordinea 13 ani în mijlocul celor mai grele încercări, locotenenți geloși, soldați turbulenți, revoltați, pentru ca să triumfe elenismul în mijlocul unei lumi sălbatice și corupte.

Înainte de toate ce se poate aștepta și ce se cere de la șef: să domine evenimentele, să le imprime pecetea personală, să-și asume răspunderea.

Ridicarea unui om deasupra altora nu se justifică decât atunci când la sarcina comună aduce impulsia și chezașia caracterului.

Privilegiul stăpânirii, dreptul de a ordona, orgoliul de a fi ascultat, toate atențiunile, omagiile care învăluie, puterea, onoarea și gloria, care aparțin șefului, de ce s-ar da gratuit? Ascultarea nu poate fi tolerată pentru acela care o cere dacă nu va ști să dobândească ceva efectiv. Și de ce nu va dobândi, dacă nu îndrăznește, nu hotărăște, nu întreprinde?

În fața acțiunii, mulțimea are frică; îndoiala fiecăruia se înmulțește la infinit cu îndoiala celorlalți: „Frica este resortul adunărilor”.

Ardant du Picq ne arată cum frica înspăimânta trupele. Iată de ce energia și atitudinea șefului liniștește.

Niciun prestigiu dar pentru figuranții ierarhiei, paraziți care absorb totul, care nu dau nimic, fricoși care tremur sub cuvertura lor.

Credința gânditorilor, simpatia călduroasă a celor mulți, va fi refuzată acestor exemplare. Ele nu aparțin decât șefilor care se topesc în acțiune, în cate toate greutatea pun în mișcare toate resorturile ființei lor. Și atunci, din asemenea persoane se-mprăstie un fel de magnetism, de încredere și chiar de iluzie.

Pentru cei ce urmează, ei personifică scopul, întrupează toate speranțele izbânzii. Devotamentul celor mici, concentrat în ființa lor amestecă această izbândă cu clipa înfăptuirii.

Aceste acte în care șeful se absoarbe, poartă semnul mărinimiei.

Trebuie a răspunde dorinței ascunse a oamenilor, care, în sărăcia gândirii lor, hrănesc mereu gândul spre perfecțiunea scopului, și, măsurându-și fiecare neputința, primesc fără murmur acțiunea colectivă, dânsa însă, să tindă la un mare scop.

Nu se impune fără a apăsa acest resort. Toți acei care au rolul de a conduce mulțimea înțeleg a-l utiliza. El este temelia elocvenței, pârgia sacrificiilor.

Pentru el trebuie să se țintească sus, să se vadă mare, să se judece larg. Trebuie îndepărtat tot ce este meschin în proceduri.

Omul de acțiune nu se concepe fără o puternică doză de egoism, de asprime, de viclenie. I se iartă însă toate acestea, capătă chiar mai mult relief, atunci când cu asemenea mijloace înfăptuiește lucruri mari.

Astfel, prin această satisfacție dată dorințelor ascunse a tuturor, prin această compensare oferită tuturor piedicilor, el seduce pe subordonați și chiar când cade în drum, păstrează în ochii lor prestigiul înălțimilor către care voia să-i conducă.

Se observă, conducătorii de oameni – politicieni, profeți, soldați – care au obținut mai mult, s-au identificat cu ideile mari și au împlinit mișcări ample. Urmăriți în viață, în virtutea sugestiilor măririi, mai degrabă decât de interes, renumele lor se măsoară în urmă, mai puțin cu folosul împlinirii, decât cu întinderea operei lor. Dacă rațiunea îi condamnă, sentimentul îi glorifică.

Rezervă, caracter, măreție, condiții ale prestigiului, se impun acelor care sunt destinați și voiesc să-mplinească o sfortare, care mulți o resping, se dau la o parte.

Această constrângere neîncetată, acest risc la fiecare pas, obosește, zguduie personalitatea până în adâncul nepătruns al sufletului. Rezultă, pentru acei care se supun, o luptă intimă, mai mult sau mai puțin aprigă, după temperament dar care totuși rănește sufletul. Și astfel, picătură după picătură, adunate la un loc, se caută refugiul în renunțare. Oameni cărora tot le-a reușit, care sunt aclamați, deodată ei se scutură, aruncă sarcina care i-ar fi condus la mărire, la glorie.

Stând departe de ceilalți, șeful se lipsește de plăcerea pe care o dă familiaritatea, chiar și prietenia. El se devotează aceluia sentiment al singurătății, care după Foquet înseamnă „mizeria oamenilor superiori”.

Satisfacția, pacea latentă, bucuria calculată, este numai stăpânire. Trebuie hotărât într-un fel și alegerea este grea. De aici, acel „ce” stropit cu aiasma melancoliei, de care se bucură tot ce e august; oamenii, tot atât ca și lucrurile.

Privind un minunat monument antic, plin de noblețe, în admirația lui, Bonaparte spunea cuiva „C’est triste”. „Oui, c’est triste, comme la grandeur”, i se răspunde.

LIGA NAVALĂ

Comandor Preda Fundățeanu*

16 aprilie 1937

„Universitatea Radio”

Se împlinesc 10 ani de când în casa domnului amiral Coandă**, un grup de inimoși ofițeri ai Marinei regale au ridicat flamura de plecare a unui nobil sentiment purtat de multă vreme și cu multă grijă în inima și în sufletul marinarilor noștri pentru aflarea cărării luminoase și de temeinică cunoaștere a interesului ce ne leagă de Calea Mării,

Din această adâncă preocupare pentru interesele mari ale țării, a ieșit Liga Navală, instituție care nu trebuie privită numai ca un produs al unui sentimentalism marinăresc, ci ca o operă care se încadrează în marea frescă a realizărilor noastre culturale și patriotice.

Dacă astăzi constatăm că tot ce a făcut statul timp de o jumătate de secol pentru a ne lega mai mult de rosturile mării, este încă departe de ceea ce ar fi trebuit să realizeze un stat pe care soarta l-a așezat pe axa

* Viceamiral Preda Fundățeanu (1890-1969) – specialist în hidrografie marină, a contribuit la organizarea Serviciului Hidrografic al marinei române și a fost director al Direcției Dunării Maritime Atașat militar la Roma în anii 1938-1939. Doctor în drept al Universității din Iași. În 1953 a fost condamnat la 10 ani muncă silnică, pedeapsă pe care a ispășit-o pe Șantierul Dunăre-Marea Neagră, fiind eliberat în 1956, în urma unei amnistii.

** Contraamiral Ioan M. Coandă (1860-1940) – absolvent al Școlii de artilerie și cavalerie (1882) și al Școlii de Torpile din Toulon (Franța, 1888). Comandant al bricului „Mircea” (1895-1896), director al Serviciului Maritim Român (1896-1908).

marilor drumuri ale Europei Centrale, aceasta se datorează faptului că până astăzi suflarea românească nu s-a identificat încă cu problemele fundamentale ale mării.

Lipsită de orientarea necesară, această suflare românească a rămas încă stăpânită de mentalitatea agricolă care a ținut-o până astăzi în ignoranță față de problemele mării și a făcut-o să fie refractară la sugestiile pe care întotdeauna apa le-a dat omului de pe uscat.

Având cultul pământului, și al munților care i-au servit de adăpost și pivot în toate înfăptuirile sale istorice - poporul nostru a continuat să privească Dunărea și marea ca hotare de despărțire între el și restul lumii. Această mentalitate își are în bună parte explicația și cauza în acea năzuință către păstrarea unității naționale care ne-a condus viața timp de aproape o mie de ani și care a ținut încordată atenția, privirea și speranța unui popor întreg – peste Carpați – împiedicându-l de a privi și medita prea mult la mare.

Astăzi, când unitatea națională și odată cu ea unitatea noastră geografică este înfăptuită, este o eroare să mai continuăm a considera marea și Dunărea ca hotare de apărare, ca granițe de despărțire și va trebui să ne însușim concepția generală a omenirii de astăzi, acea concepție în care marea și oceanul departe de a despărți țările și continentele din contră le apropie.

Intrați în concertul general al popoarelor, trebuie să înțelegem că întregirea noastră teritorială nu înseamnă totul atâta vreme cât nu asimilăm în ființa, în organismul și spiritul nostru MAREA. Dar această asimilare nu este numai o chestiune de program, de organizare sau de activitate. Ea este mai întâi de toate o chestiune de spirit. Ne este necesar în primul rând acel spirit care trebuie să stea la baza oricărei întreprinderi, oricărei instituții și oricărei creații, spirit care dă impuls și direcție energiilor.

Se poate înțelege deci că Liga Navală, agitând pânzele propagandei, nu are numai rostul de a tâlmăci întregii suflări românești marile probleme pe care le pune marea pentru neamul nostru, ci mai ales rostul de a înfrânge sau în orice caz de a lărgi mentalitatea unui popor agricol, acea mentalitate după care poporul ca și individul este sortit să rămână dependent de pământ și îndurarea cerului. Binefăcătoare și necesară într-o anumită fază a dezvoltării unui popor, mentalitatea agricultorului devine primejdioasă dacă nu e completată sau dacă nu este lărgită la timp și atât încât să cuprindă întregul proces economic și spiritual al propășirii unui stat.

Marile civilizații ale antichității au apărut și s-au dezvoltat grație fertilității solului. Leagănul lor au fost văile mănoase ale Nilului, Tigrlui, Eufratului și Gangelui... Dar toate acele civilizații care s-au întins până la vecinătatea cu marea și nu i-au înțeles avantajele economice, s-au n-au trăit în realismul vieții maritime, s-au năruit sau și-au grăbit decadența lor.

Ajunse în contact cu marea, toate popoarele agricole ale orientului de odinioară au continuat să o privească și să o judece cu ochiul și spiritul agricultorului. Aceasta a fost cauza principală a prăbușirii lor. În această privință, istoria Egiptului antic este o mărturie clară: este statul care își întemeiasse unitatea având ca bază geografică Nilul și ca sursă de avuție valea celebrului fluviu. Dar în tot timpul acestei dezvoltări, vechiul popor a neglijat marea și problemele pe care le pune vecinătatea ei. Faraonii n-au prețuit la timp marea și tocmai de aici a pornit lovitura care a decis soarta minunatei lor împărății. Toată acea civilizație care ne umple și astăzi de admirație și care a fost produsul unui popor eminent agricol, s-a năruit și s-a înmormântat pentru că egipteanul de atunci știind să fie un eminent agricultor, n-a putut fi la timp și un bun marinar. Istoria Egiptului ne învață cu prisosință că în viața statelor, ca și a indivizilor, un bun al cărui rod nu-l prețuiești poate fi luat cu ușurință de alții.

În casa egipteanului, pe calea mării, au venit alții să-și rodească bogățiile agriculturii.

Ținând seama de aceste lecții ale istoriei, socotim că astăzi, pentru țara și poporul nostru, rolul de căpetenie al Ligii Navale este acela de a propaga ideea și a întări convingerea în adâncul sufletului românesc că nu este destul să stăpânim legal marea ca element geografic, nu este de ajuns să o posedăm, ci este neapărat nevoie să o asimilăm ca factor component în structura noastră spirituală așa cum ea intră în structura noastră geografică și economică. Trebuie să învățăm a cunoaște marea, pentru a o utiliza, făcând-o să rodească pentru bogăția și propășirea neamului nostru.

Dar Liga Navală nu poate porni pe această cale înainte de a arunca o privire înapoi către acei premergători care au simțit nu numai poezia mării și nu au văzut în mare și Dunăre numai un hotar și o graniță de despărțire, ci au căutat să le asimileze în rândul factorilor de viață economică și spirituală a poporului nostru.

Privind în trecut vom găsi acele instituții create de strămoșii noștri în legătură cu viața de apă și vom dezlega tainele dispariției lor. În acest proces vom găsi prețioase lecții pentru viitor, căci vom înțelege dacă poporul nostru a rămas la mentalitatea lui de agricultor din nepăsare față de problemele mării sau din cauza marilor întâmplări ale istoriei Orientului care ne-au despărțit de toate binefacerile pe care putea să ni le aducă drumul liber al mării.

Unind trecutul cu prezentul vom lega cărarea bătută și vom ști ce să facem ca această legătură cu marea să nu rămână în bătaia vânturilor.

Ar fi o ingratitude către strămoși dacă n-am recunoaște că și ei au prețuit și au cultivat această legătură cu marea și Dunărea.

Începând din epoca colonizării, străbătând epoca nebuloasă a plămădirii poporului românesc, răzbind prin bezna evului mediu până în vremurile moderne, activitatea la gurile Dunării, în Dobrogea și pe toată Dunărea până la Porțile de Fier n-a încetat. Această activitate de câteva ori seculară a creat așezări temeinice despre care avem prea puține documente dar ale căror urme totuși, vorbesc îndeajuns.

Și dacă documentele scrise, acest slujitor care întreține firul istoriei omenirii, nu ne pot spune că ce facem sau ce simțim noi astăzi a fost făcut și simțit de alții înaintea noastră, vom găsi însă alte mărturii prețioase care ne vor arăta că neamul românesc s-a avântat întotdeauna pe undele drumețe ale Dunării și mării.

În cronică lui Nestor, în legende bulgărești, în izvoarele bizantine, în acele titluri de „stăpânitori ai Dunării și mării” avem mărturii prețioase că încă din veacul al XIV-lea, Basarabii au pus în ghirlanda stemei lor și posesiunea apelor pe care le-a legat în cuprinsul hotarului național.

În luptele lor pentru stăpânirea Dunării și a cetăților maritime, sub Mircea, Mușat I, Vlad Vodă, Dan, Țepeș, vedem flotilele muntenești și moldovenești cooperând cu armata de uscat și chiar cu flotele papale care au intrat în Marea Neagră și pe Dunăre până la Nicopole. Ce minunate mărturii cuprind jurnalele de bord scrise de străini asupra vitejiei și iscusinței marinarilor noștri.

Dar înfricatele lupte pentru stăpânirea Cetății Albe și Chilia, aceste două prețioase chei ale Moldovei, de a căror pierdere, înțeleptul și viteazul Ștefan a fost atât de amărât, spunând că a pierdut plămâni Moldovei?

Dar luptele lui Mihai Viteazul pentru păstrarea liniei Dunării ?

Căci în afara rațiunilor de apărarea hotarului, au fost și rațiuni economice, acele faimoase venituri ale schelelor de la mare, în Deltă și pe Dunăre unde pulsa o viață maritimă determinată de funcțiile drumurilor de apă într-o zonă de contact cu drumurile terestre din nordul și centrul Europei.

Mai bine și mai convingător decât orice document, despre legătura neamului românesc cu Dunărea și marea, ne vorbesc cântecele și versurile populare, prin cadența lor zbuciumată și prin slovele ce nu s-au scris.

Vitregia neamurilor, însă, ne-a despărțit 300 de ani de Gurile Dunării și de Mare. Dacă această despărțire n-a reușit să distrugă populația marinărească și ocupațiile sale, totuși prin faptul că ne-a închis drumul liber al mărilor, tocmai în vremurile când factorul economic ori politic al mării intră mai mult în viața popoarelor ca o binefacere și aducătoare de progres, ea a fost fatală pentru dezvoltarea mentalității noastre marinărești.

Din cauza acestei despărțiri de gurile Dunării și de mare, poporul nostru n-are astăzi acea mentalitate care să-i lărgească orizontul și a rămas cu spiritul de agricultor, ținut între cer și pământ. Din această cauză problema cea mai arzătoare care se pune astăzi pentru poporul nostru este aceea de a lărghi și completa mentalitatea agricultorului cu o mentalitate marinărească pe care astăzi vrea să o trezească, să o dezvolte și să o propage Liga Navală.

Liga Navală înțelege că în problemele de navigație comercială este nevoie de inițiativă particulară, dar această ligă mai știe totodată că aceasta nu se poate obține fără o mentalitate specială, mentalitate care trebuie educată și întărită cu orice preț.

Iată de ce Liga Navală a arborat flamura pentru subscripția națională a unei noi nave școală Mircea, care să ducă mai departe spiritul care de jumătate de veac s-a manifestat ca o glorie românească prin cele două marine: de război și de comerț, care s-au comportat atât de strălucit în campania din 1913 și în Războiul de întregire națională.

Prin noua navă-școală, „spiritul Mircea” va continua să întrețină focul sacru ce unește cele două marini într-un singur suflu și organism. Dar acest spirit trebuie să fie de acum, –spre deosebire de trecut, unde nu a putut depăși zona marinărească –, un spirit care să cuprindă întreaga suflare românească.

Iată pentru ce Liga Navală se străduiește să facă cunoscut publicului românesc, problemele politice și economice pe care le ridică marea noastră, iată pentru ce cere întărirea puterii maritime, pentru ce întreține vie dragostea de mare, studiază soluțiile potrivite cu interesele naționale în toate problemele economice și tehnice marinărești și, mai ales, caută să formeze conștiința marinărească, se înființeze industria și comerțul maritim, școli nautice, instituții de credit maritim etc. Liga Navală vrea să lumineze opinia publică făcând-o să înțeleagă că orice aranjament se face în Balcani, să se facă cu scopul major al securității zonei maritime, pentru că tot ce atinge această securitate, atinge România, ai cărui plămâni sunt la frontiera maritimă.

Liga Navală amintește românilor că lovitura care a decis soarta războiului mondial a venit pe mare și că de la Salonic a plecat prăbușirea celor ce ne-au rupt linia Dunării și accesul liber la mare. De 50 de secole de civilizație antică și 20 secole de civilizație creștină, marea a intrat prin funcțiile ei în viața popoarelor.

A renunța la ea înseamnă a te izola sau a te condamna la sinucidere. Istoria ne arată că multe națiuni au supraviețuit insuficienței politice prin suficiența economică a mării.

Problema politică în Marea Neagră este de cea mai mare adâncime cu repercusiuni pe planul internațional.

Faptul că stăpânim o țară bogată, cu câmpii mănoase și munți care poartă aur, nu trebuie să ne facă să uităm că stăm pe transversala eurasiatică, pe cel mai scurt drum continental care leagă Atlanticul cu

Oceanul Indian. Suntem țară de echilibru european la întretăierea Orientului cu Occidentul, și trebuie să facem viabil statutul de la Strâmători, pentru ca acesta să rămână pe linia politicii de echilibru și pe ideea de solidaritate în interesul general și mai ales să nu reinvie în viitor altă chestie a Orientului.

Prin jocul alianțelor și Înțelegerii Balcanice, rolul României a crescut enorm, iar poziția noastră maritimă a devenit o poziție de ordine și de conservare.

Stabilitatea politică a regimului juridic de la strâmători interesează fundamentele conservării noastre și în primul rând Dobrogea, acest țărm de mare, acest pământ al Dunării și mării românești.

Este clar ce reprezintă Dobrogea pentru noi și ce este drumul liber al mării pentru Dobrogea. Pericolul interceptării acestui drum este pericolul direct al inimii României întregite, căci cine stăpânește Marea și Gurile Dunării are și petrolul și grânele noastre.

Liga Navală știe și amintește că în istoria lumii nimic nu e terminat; pentru ca fiecare progres să fie conservat se cere un efort. Liga Navală lămurește românii analiza activității românești capabile să se desfășoare pe litoral, la larg, în Deltă și pe fluviu.

Ideea renașterii vechiului drum de la Baltica la Marea Neagră e în drum. Tot ce este economic, de la Baltica la Marea Neagră și în axa Europei Centrale, se face în zona noastră maritimă.

Liga Navală explică de ce alții au investit în această zonă de contact sute de milioane de lire pentru comerțul în Levant, și că a sosit timpul ca România să conducă în cadrul Înțelegerii Balcanice creditul maritim, care să aducă între națiunile interesate la conservarea drumului liber la Bosfor, cooperarea economică și comercială maritimă. Liga Navală atrage atenția că din tonajul comercial al navelor de mare și Dunăre ce transportă bogățiile României, abia 7 % este sub pavilion românesc. Peste 1 ½ miliarde se pierd anual din acest transport maritim și fluvial (sau 5 miliarde în 10 ani), care iau drumul străinătății.

Toți românii sunt interesați în eliminarea pierderii acestor sume din economia națională. Nu este exportator, nu e agricultor să nu se uite spre calea Mării, de unde așteaptă mântuirea. De acolo vin în porturi cargoboturile, dinspre mare vine cererea, de acolo naște oferta.

Liga Navală trebuie ajutată de guverne, instituțiile țării și suflarea românească, pentru crearea din inițiativă particulară a creditului maritim care, alături de creditul agricol și industrial, să dezvolte spiritul românesc spre dimensiunea comerțului maritim, aducător de atâta bogăție.

Nu numai câștigul este total, pentru un popor, mai este și prestigiul pe care marinarii noștri de jumătate de veac l-au purtat cu fală pe drumurile libere. Iată de ce, de 10 ani Liga Navală luptă să ridice acest prestigiu și, prin propaganda ce o face, încurajează toate cercetările științifice care să stabilească harta mării românești, fenomenele meteorologice, studiul curenților și vânturilor, fără de care nu se pot stabili soluțiile problemei ieșirii la mare, problemei pescuitului, încurajarea sporturilor nautice, dar mai ales a creșterii și dezvoltării puterii maritime și a Bazei Navale – pavază și scut –, prestigiu și afirmare în politica de echilibru pe care țara noastră, țară de tranzit, o pune în plin în această parte de Răsărit a Europei.

Liga Navală, prin propaganda ce o face prin revista „Marea Noastră”, crede că Marea Neagră nu trebuie să fie numai un element cosmic (sic!) și geografic, ci și un imens rezervor care trebuie să producă și în literatură și în artă, creațiile specificului românesc.

Călcând pe urmele lui Jean Bart, acest animator al dragostei mării și problemelor ei, ale poetului Ion Roman sau ale pictorilor ce rătăcesc pe meleagul Balcicului și mai ales a marelui Eminescu, care a dorit marea și a cerut să fie așezat în fața ei, așezare desigur nu numai simbolică pentru un cugetător și adânc cunoscător al problemelor economice românești, să găsim în îndemnul lor încurajarea pentru peisajul, viziunea, misterul mării, într-o originală, specifică și desăvârșită simțire românească, tot așa ca și îndemnul pentru creația operelor pozitive care stau în dinamismul comunicațiilor maritime.

Liga Navală își propune să facă pe toți românii să reflecteze la geografia politică a lumii, să înceapă a considera lumea în raport cu marile drumuri de comunicație maritimă, și prelungirea lor ce cele terestre și aeriene, iar să nu le trateze izolat.

Pentru această propagandă, Liga Navală încurajează și ajută din banii strânși din dărnicia publicului, oferind premii și ajutoare organizațiilor, cercetătorilor și studiilor de apă (sic!), a creat Muzeul maritim, Acvariul de la Constanța, a încurajat înființarea bibliotecilor marinărești, excursiile pe apă, a stăruit pentru sărbătoarea Zilei Apei, a susținut înființarea școlilor pregătitoare a copiilor din regiunea apelor, a susținut expoziția marinărească.

Liga Navală tinde prin propaganda ce o face ca generația consolidării să fie și generația realistă a mării românești și a comerțului maritim românesc.

Liga navală amintește că în țările vecine există o mentalitate și un spirit care a îndemnat deja pe polonezi, pe iugoslavi, pe turci și pe bulgari spre orizonturile albastre ale mării și pe drumul rodniciei maritime. Chiar în țările mari, cu tradiție și mentalitate marinărească, Liga navală activează ca să ție trează conștiința interesului de mare.

Sunt 400.000 de membri ai Ligii Navale în Polonia, cu 4 reviste care au un triaj între 250.000 numere și 50.000. Activitatea Ligii Merska cuprinde și centrele poloneze din străinătate.

La sărbătoarea mării s-au strâns în Polonia zeci de milioane de zloți și s-a dăruit Republicii velierul cu 5 catarge „Elemka”, navă-școală și alte nave de război.

Întreaga mișcare sportivă nautică a fost pusă în mișcare prin propaganda Ligii Navale. Gdynia, marele port la Baltica, care leagă Polonia cu întreg globul, este opera spiritului clădit de Liga Navală poloneză.

În Iugoslavia, Liga Navală, paza Adriaticii, are 100.000 membri permanenți și 130.000 membri aderenți.

Prin colectă publică, Liga Navală iugoslavă a procurat marinei navă-școală „Jadran”, de 720 tone, și câteva hidroavioane.

Liga Navală română înseamnă în primul rând propagandă, dar nu propagandă printre marinari. Am rămas tot la 5.000 membri. Iată de ce prima ei realizare – noua navă-școală – trebuie să ducă mai departe „spiritul Mircea”, până în cele mai depărtate colțuri ale românismului.

Nimeni n-a înțeles mai bine acest comandament al mării românești și specificul aceluia „spirit Mircea”, decât acela care a spus: „Marina nu e un lux, e un organism viu, o școală de energie, o școală de supremă camaraderie și sacrificiu, un fapt concret, o întreagă mentalitate, o educație”. Nimeni nu s-a bucurat mai mult de inițiativa Ligii Navale pentru realizarea navei-școală decât Suveranul Țării, care a luat conducerea activă a Ligii Navale, în același spirit de dirijare a intereselor supreme ce ne leagă de mare, tot așa cum a creat și luat conducerea operelor de înaltă știință cultural-patriotică și îndrumarea lor pe marea linie a culturii contemporane.

Fie ca acest Înalt Simbol să ne îndemne cu dragoste pentru cultul Mării, tot așa cum am avut în trecut cultul Muntelui care a păstrat orânduirea acestui neam.

Nu ne putem dispensa în comandamentele așezării noastre geografice de viața mării. De câte ori am părăsit-o sau am fost siliți să ne dezlipim de țărmul său, am fost opriți categoric din progresul și prestigiul nostru economic politic.

Păstrând legătura trainică între cei doi poli antro-po-geografici ai trecutului românesc vom întări așezarea noastră între munte și mare.

Dacă scriitorii și poeții, și prin aceștia suflarea românească, s-au desprins să vadă în mare și în chemarea apelor numai nestatornicia sufletului omenesc, dorul de ducă, neastâmpărul mistic al nemărginitului, mării constructori au văzut în orizonturile mării armonia imensității, frământarea minții către creație, pozitivismul marilor inițiative, dar, mai ales, secretul pentru care mentalitatea marinărească este necesară popoarelor care prin puterea și pe calea apei au ajuns la unitate fizică, morală, politică, economică și spirituală.

Iată scopul Ligii Navale, iată chemarea și pentru înțelegerea mai puternică a vieții maritime.

La școala veleii românești se va căli „spiritul Mircea”, care trebuie să fie în inima și în sufletul tuturor românilor.

OFIȚERUL

General Grigore Constandache

18 octombrie 1937

Cuvinte voievodale, postate nu de multă vreme, cu ocazia unei mari solemnități – sărbătoarea tinereții, începutul atâtor frumoase iluzii, dar și o profundă credință de muncă și devotament – spuneau cu glas hotărât:

„Cariera de ofițer este o carieră care de veacuri a fost considerată ca cea mai mândră și cea mai frumoasă, dar care cere calități deosebite.

Obârșia ofițerimii a fost cavalerismul și nobilimea.

Astăzi, eu vă cer, de la fiecare, să fie cavaler și nobil în sufletul său”.

Minunate cuvinte, care trebuiesc să pătrundă adâncul tuturor ostașilor, purtători ai uniformeii de ofițer.

Rolul ofițerului se desprinde, ca un corp aparte al națiunii, deschis tuturor aceluia care simt vocația, care sunt hotărâți să-și facă datoria, pentru interesele generale ale unei mari cauze.

Cel mai mare dușman al valorii unui corp ofițeresc, este fără îndoială, egoismul.

Din rostirea cuvintelor regești, că, obârșia ofițerului a fost nobilimea și cavalerismul, corpul ofițeresc păstrează caracterul unei corporații, în care fiecare membru este, din punct de vedere social, egal tuturor, unde toți servind interesele comune sunt supuși la datorii comune, și unde corpul întreg este solidar responsabil de actele fiecăruia.

Pe această temelie, corpul ofițeresc reprezintă imaginea vechilor ordine în cea mai frumoasă perioadă a istoriei lor și astfel întrupează imaginea cavalerismului și a nobleței.

O aspirație ideală trebuie să pătrundă toată ființa acestui corp, fără de care, el nu va putea îndeplini misiunea sa.

În situația cea mai critică în care se poate închipui pentru un ostaș în fața sorții, ofițerul trebuie să conducă trupa și să mențină influența asupra ei. Pentru aceasta, se cer calități superioare, care poate nu au fost dăruite tuturor, dar care se pot dobândi, în mare parte, chiar toate, prin educație și voință. Von der Goltz, în opera sa *Națiunea armată*, scrie: „Comunitatea existenței, singura, poate produce un astfel de rezultat”.

Cuvântul ofițer, în sens etimologic, înseamnă omul care își face datoria.

Care este datoria ofițerului? Un istoric francez, Albert Sorel, a definit-o în termeni preciși:

„A servi patria, a-i asigura independența, a-i păzi hotarele; în interior, a apăra instituțiile Statului, a asigura pacea socială, garanția și condiția ori cărei munci, garanția prosperității publice, a dezvoltării intelectuale; a face să se respecte justiția și legile.

Gândul său să fie țara în care s-a născut, deviza sa onoarea, mijloacele sale disciplina, curajul, știința.

Nu este datorie mai mare, mai frumoasă, în simplitatea ei! *Servir*, a servi, înseamnă a se dăruii trup și suflet unei idei, cuiva; pentru ofițerul român, acel cineva este România; ideea se-ntrupează în cuvântul patrie, idee sublimă, pentru care un ofițer trebuie să-i dăruiască viața.

Arma în care servește ofițerul este aluatul unde se plămădește caracterul, unde se topește, pentru a căpăta o formă generală, încremenită ca o medalie, pentru totdeauna. Astfel, omul dispare sub soldat.

Alfred de Vigny scrie că servitutea militară este grea și neșovăielnică; dânsa nu poate fi primită fără consecințele ei, de aceea cel care se consacră se-ntărește cu credința sacrificiului și a datoriei.

Un alt imperativ al ostașului este abnegația și cariera de ofițer face apel la acele ființe, care au în sufletul lor, nobila mândrie de a disprețui orice favoarea uzurpată.

Abnegația îmbracă sufletele oamenilor cu caractere antice, purtând sentimentul datoriei până la cea din urma consecință.

Ofițerul mai servește pentru onoare. Onoarea este conștiința, dar conștiința exaltată, este respectul pentru sine însuși până la cea mai pură înălțare. De altminteri onoarea, totdeauna și pretutindeni, a fost păstrătoarea demnității personale a omului. Albert Vandal o califică „une fleur exquise et délicates qui meurt d' être touchée”.

Numai împodobit cu aceste calități, ofițerul va fi, pentru subordonații săi, o pildă, un model.

Disciplina, care formează forța principală a armatelor cere, după Regulament, toată ascultarea și supunerea, în fiecare moment ordinelor șefului. Dar disciplina nu înseamnă numai ascultarea simplă, mecanică, câteodată absurdă. Ea nu trebuie să transforme pe om în mașină, nici să facă abstracție de inteligența sa, de judecata sa, adesea trebuia să țină socoteala de personalitatea și individualitatea inferiorului.

Exista o disciplină morală care depășește pe cea materială și care, lăsând subordonatului o parte de inițiativă, îl obligă a contribui cu inteligența sa, cu voința sa, cu puterea sa, cu sufletul său, la executarea ordinului, pentru a atinge scopul.

Nu toți șefii se adresează numai reflexelor; mai există o disciplină liber consimțită, care face apel numai la unele persoane de elită și care o îndeplinesc prin abnegație.

Disciplina trebuie să fie blândă și părintească. Ofițerul trebuie să conducă pe soldați cu grijă, să-i protejeze, pentru că de la valoarea și ascultarea lor, se așteaptă o parte din gloria sa. Disciplina este un atribut al instituției și al tradiției. Ceea ce trebuie dezvoltat înainte de toate este solidaritatea, care formează coeziunea unei oștiri.

Filosoful Boutroux arată că adevărata disciplină este formată din încrederea în toți, realizarea acelei unități morale, izvorul temeinic al forței. Cum însă disciplina pretinde încredere și încrederea nu se poate căpăta fără știință, deci la temelie disciplinei găsim știința șefului.

Știința este formată din cunoștințele dobândite prin învățatură și meditație.

Tânărul ofițer trebuie să fie însuflețit de o ambiție nobilă. El are înainte viitorul și toate speranțele îi sunt permise. Pe măsură ce pășește treptele ierarhiei să știe a le urca cu demnitate, și să fie capabil a suporta povara responsabilității ce-i incumbe funcțiunea sa. Nu se pot concepe ofițeri care cred că abnegația este de ajuns și că sacrificiul vieții în luptă îi dispensează de știință.

Dacă forța morală a unei trupe este multiplicată prin exemplul care îl dă șeful, este un adevăr, dar această forță morală există numai datorită conștiinței care o are trupa, de superioritatea asupra adversarului și de încrederea în capacitatea șefului.

După Napoleon, un cap fără memorie, este o piață de arme fără garnizoană.

Dar domeniul științei este vast și ofițerul, mai ales în vremurile de astăzi, trebuie să cunoască multe lucruri. El trebuie să fie bun cunoscător al meșteșugului de conducere a unităților, cu complexul problemelor ce i se impun, apoi, să fie geograf, topograf, administrator, inginer, istoric, filosof, pedagog.

Să fie stăpânitorul culturii speciale și culturii generale. Cunoscător al tainelor artei militare, astăzi când această artă este supusă experiențelor și transformărilor, de la o zi la alta, vast laborator, până când va

face aplicarea ei pe câmpul de luptă, pentru a se ști care-i adevărul. Să fie în curent cu literatura, cu istoria, cu operele științifice, cu politica; rație necesară întreținerii capacității ofițerului.

Cultura specială profundă, punere în valoare, grijă mare, muncă zilnică, până la recoltă.

Pentru ofițer, care trebuie să prevadă responsabilități mari și sângeroase, neglijența este o greșeală, lenea o crimă, ignoranța mai mult ca o crimă, o nebunie.

Ofițerul trebuie să iubească munca, mai întâi, munca ce i s-a dat, pentru că este datorie și pentru că munca este izvor de fericire.

Ofițerul are o sarcină sfântă, el este investit de un adevărat sacerdoțiu; pentru cultul Patriei el este apostolul, ale cărei raze luminoase se împrăștie departe, până în adâncuri întunecoase. Numai astfel va fi înțeles rostul, cu adevărat religios al muncii, care dă impulsul colaborării operei.

Vorbind de ostaș, de ofițer, oare este nevoie, a se vorbi de curaj?

Forma curajului este manifestarea violentă a instinctului de conservare, apărarea individului care scurtează timpul pericolului și care ucide pentru a nu fi ucis.

În timpul luptei însă, unul singur gândește pentru acei care îi conduce, iar toți acționează ca unul singur. Instinctul vieții comandă fiecărui reflexele necesare, numai șefului însă îi aparține de a face aceste reflexe folositoare, coordonate și adaptate situațiilor.

Curajul comportă, mai întâi de toate, voința de a înfrunța pericolul și voința de a triumfa. Această voință se-nfăptuiește măsurând pericolul cunoscut, apoi, a fi în măsură să facă față pericolului nevăzut.

Curajul mai cere ca ofițerul să fie armat intelectual, moral, fizic, pentru a-l domina.

Ofițerul, în calitate fie de șef, trebuie să aibă curajul funcției sale.

A înțelege responsabilitatea sarcinii ce o are, a fi totdeauna la înălțimea ei, a munci fără speranța răsplătii și fără această grijă, a trai modest, este un curaj care se adresează oamenilor de caracter.

Pentru ofițer, veselia și voia bună este un curaj mai mult, este însăși sănătatea.

Inițiativa este încă o datorie a ofițerului. După filosoful Boutroux, inițiativa este amestecul ascultării și al inteligenței, în același timp, cu știința. Inițiativele inteligente și ascultătoare, ca să fie folositoare, trebuie să fie concordante cu condiția unității de doctrină și de înțelegere a misiunii primite. Înțelegerea și știința pentru a executa în sensul voit de șef, părăsind orice gândire egoistă, fie pentru a scăpa de responsabilitate, fie pentru speranța strălucirii.

Numai astfel, muncind conștiincios, alături de șefi și camarazi, se poate face dovadă de inițiativa, pentru marele folos al ansamblului.

Una din cele mai sfinte credințe a ofițerului este *Caracterul*.

Caracterul, după Albert Sorel, este curajul și ceva mai mult, este energia și ceva tot mai mult. Este forța, este hotărârea sufletului, este energia frânată și condusă, perseverența rațională care face ca omul să fie același și să rămână, pretutindeni, stăpân pe sine.

Orice ostaș cinstit și cu sentimentul dreptății, prin educație și voință, poate dobândi într-un grad superior, aceste calități. Calitățile caracterului au un rol preponderent. Când caracterul șovăie, spiritul, nemaifiind controlat, alunecă și o greșeala mică la început devine mare la sfârșit.

Ofițerul de caracter este muncitorul care știe să vrea, care știe ce poate, care este hotărât în planurile sale, căruia niciun obstacol nu-l oprește, incapabil de a înșela, inspirând tuturor încrederea.

Ofițerul de caracter are răbdarea savantului, forța neînfricată a credinciosului.

Dacă s-a înșelat, recunoaște greșeala căutând a o corecta. Nu se pune în evidență, dar nici nu se dă deoparte.

Un astfel de șef este admirat, cu atât mai mult, cu cât este mai bine cunoscut.

Caracterul – podoaba cea mai prețioasă a carierei de ofițer.

Pe lângă curaj, ofițerul se mai cere să fie împodobit și cu ambiție.

Ambiția este lovitura de bici necesară, în anumite momente, pentru a urca pante grele, este cravașa jocheului ce-o dă calului, să ajungă la potou.

Dar ambiția ofițerului se aseamănă, cu a lucrătorului cinstit, care nu execută decât lucrul bine făcut – cu a artistului, care pune tot amorul propriu, pentru a atinge perfecția.

Ambiția legitimă, pe care trebuie s-o aibă ofițerul este să atingă, mai mult sau mai puțin repede, funcțiile gradelor cele mai mari, pentru care se socoate capabil de a le îndeplini.

Pentru a o satisface onorabil este nevoie, să se cunoască, să se știe ce poate; ofițerii care năzuiesc puterea, trebuie, după cum spune Sfântul Augustin, să observe regula. Și mai trebuie, ca totdeauna, să poată da conștiinței o socoteală exactă, de puterea ce o stăpânește.

Înlăturând aceasta datorie, ambiția lor este nejustificată; primejdioasă. Va fi o luptă între un principiu de acțiune și viciu.

Avansarea care este o recompensă și un avantaj pentru acel ce o primește, este, în același timp, și o sarcină și un depozit.

O avansare meritată este un semn al personalității, care înalță sufletul.

Dacă ambiția personală este un drept, nu este însă datorie ofițerului.

Toată rânduiala calităților ce se cer ofițerului – abnegația, sentimentul disciplinei, onoarea, curajul, autoritatea, nu înseamnă nimic, dacă lipsește generatorul acestor însușiri – sufletul.

Un muncitor harnic, un creier puternic, chiar geniul, poate deveni un mare om, nici odată un conducător de oameni.

Dacă un șef are nevoie de energie, numai de energie, pentru a duce pe oameni la moarte, ce ușoară i-ar fi sarcina, când va reuși să trezească în acești oameni, devotamente.

Se ajunge la acest rezultat, prin devotamentul personal dăruit lor, adică arătându-le sufletul.

Iubiți pe soldați, ei vă vor iubi.

Montaigne spunea: „orice alte științe sunt păgubitoare, pentru acela care n-are știința bunătății, când voi putea să mă fac temut, iubesc mai bine să mă fac iubit”. Alături de Montaigne, Albert Sorel: „de acum în societate ca și în armata democratică, trebuie să iubești oamenii pentru a-i înțelege și să-i înțelegi pentru a-i conduce”.

Însăși doctrina creștină, după iubirea lui Dumnezeu, ne arată să iubești pe aproapele tău, ca pe tine însuși. Iubiți-vă unii pe alții.

În timp ce rațiunea nu se impune decât oamenilor cu sânge rece și care pot înțelege, sufletul cald, elanul unei inimi, adesea ori parvine să convingă pe cei rigizi și antrenează pe acei pe care rațiunea nu a reușit să-i convingă.

Dar ofițerul care trebuie să fie cavalerul ideal, nu va putea face nimic, fără credință, credința în destinele armatei și ale patriei.

Șeful trebuie să fie un credincios în sensul patriotic al cuvântului, pentru ca în ceasuri grele, să tresară în sufletul trupei, flacăra sfântă a luptătorului devotat.

În rezumat, ofițerul trebuie să se-nfățișeze cu o triplă superioritate, intelectuală, gândirea, materială, acțiunea, morală, sufletul. Numai astfel el va apare în lumina măreției sale.

Cu asemenea însușiri, minunate podoabe, Armata și Națiunea va avea dreptul și va căpăta o strălucită recoltă.

Numai superioritatea continuă a omului, poate câștiga inimile și stăpâni inteligența celorlalți; prin virtuțile sale, poate semăna virtuți în Națiune.

Maiorul Louis de Clermont-Tonnerre, din [Regimentul] al 4-lea de zuavi, cavaler „sans peur et sans reproche”, mort pentru Franța în 1918 scria: „Nobilul astăzi este educatorul, acela care pune în valoare capitalul concret sau abstract pe care l-a primit, de care se servește pentru a ameliora starea materială sau morală a fraților săi, care le-ntinde o mână generoasă pentru a urca și înfrânge greutatea”.

Nobilul este Socialul.

Pentru a face acest oficiu, nu este nevoie decât de inimă.

Trei sentimente intime stimulează.

Iubirea dacă știe este curată.

Datoria dacă știe s-o înțeleagă.

Rațiunea dacă vrea să gândească bine.

Rolul militar și rolul social al ofițerului, vor fi împlinite dacă va urma aceste câteva exemple.

Dându-le, va fi imitat:

Mergi înainte. Vei fi urmat.

Iubește: Vei fi iubit.

Fii bun, niciodată slab.

Fii tare, niciodată fără suflet.

Fii activ, niciodată agitat.

Energic, dar nu excitat.

Calm, dar nu indolent.

Neîncrezător, dar nu sceptic.

Idealist, dar nu sectar.

Dreptate – Pildă – Abnegație – Inimă – Credință, și peste tot, – Caracter, bloc turnat în bronz și niciodată clătinat.

STRĂJERIA ȘI SPORTURILOR NAUTICE

Comandor Preda Fundățeanu

11 iunie 1938

Printre însemnatele înfăptuiri ale Străjii Țării – această regală ctitorie la baza căreia s-a tors cel mai curat fir al nobilelor gânduri și griji ale Suveranului pentru reînnoirea sufletească a tineretului și încadrarea lui într-o disciplină românească devotată cauzei generale, stă și chemarea către bunele îndemnuri și

deprinderi care tind să repună cântecele, portul șezătorilor, jocurile și sporturile în slujba unui ideal de viață, folositoare intereselor permanente și pornite din poruncile neamului nostru.

Venită la timp când tineretul părea dezorientat și înclinat spre lucruri nefirești vârstei lui, Străjeria a început, cu noi și de la noi, din sufletul nostru și nu de aiurea, temeinică pornire de reîmprospătarea tradițiilor strămoșești și virtuților creștine.

Ideea de bază – sănătatea tineretului și sănătatea satelor - trebuie să devină o credință și o realitate. Fără această realitate, orice ideal de viață spirituală și orice credință în valoarea muncii nu poate fi atins.

Valorezi cât muncești, muncești cât ești perfect sănătos.

Școală a vieții, Străjeria este înainte de toate școala sănătății neamului românesc, ai cărui cetățeni, încadrați într-un sistem totalitar de desăvârșit patriotism și devotament către Rege, sunt mândri de gloria trecutului și încrezători în viitorul lor.

Pentru a cimentă odată mai mult legătura sufletească între tineretul Țării, sănătatea și nevoile acestuia și instituția Străjeriei, Suveranul a dăruit acestui tineret pe însuși fiul Său, pe falnicul străjer al Țării, pe Măria Sa Marele Voevod pentru a fi exemplu și îndemn de muncă și devotament închinat patriei și aspirațiilor ei glorioase.

Străjeria este disciplina sufletului românesc și-și trage principiile sale din seva sănătoasă a tradiției străbune, din aspirațiile și realitățile neamului, împletite cu datoriile, grijile și gloria regalității pentru cârmuirea destinelor românești.

Chemarea Străjii Țării în domeniul sănătății tineretului este o chemare pentru trăirea și înțelegerea specificului românesc, al datinilor și legendelor populare și ale atâtor comori de frumusețe neistovită și larg răspândită de la țărnul argintiu al mării până sus pe crestele trufașe ale munților albaștri.

Tineretul este o glorie a naturii. Natura este mediul vieții lui. Acest mediu dă un sens vieții și sufletului tineresc. Un răsărit de soare care aprinde orizontul abia deslușit din negura nopții, ciripitul de dimineată al păsărilor ce pornesc vioaie în căutarea hranei, murmurul apelor cristaline care curg veșnic într-o direcție, liniștea valurilor mării în care se reflectă bolta azurie a cerului, în sfârșit, toate creațiile naturii, strecoară în sufletul omului acel tainic și nepătruns dor de a cunoaște, de a ști ceva, din armonia universului în care te simți și te regăsești mai apropiat de tine însuși. Străjeria îndeamnă tineretul să trăiască în mijlocul naturii, în mijlocul acestei școli a vieții, ea te îndeamnă să-ți iubești Patria și să-i cunoști tot ce e mai frumos și scump pentru înălțarea ei.

Între aceste îndemnuri și deprinderi își are rostul și practica sporturilor nautice și trăirea tineretului străjeresc în frumusețea apelor noastre.

Străjerilor nautici le este dat să fie făcliile care să lumineze drumurile de apă al României și pionierii care să îndrume generațiile viitoare către interesele care ne leagă de rostul apelor noastre.

Prin parcurgerea de la vârsta fragedă a vlăstarelor străjerești pe drumurile de apă, se va concretiza cel mai admirabil mijloc de educație a voinței și spiritului de răspundere, dar și de cunoaștere a comorilor naturale ale țării noastre.

Din această lume a răscolirii și înțelegerii frumuseților și peisajelor de apă, din colindarea râurilor și explorarea țărmurilor de mare și Dunăre, tineretul nostru va fi ținut într-un mediu de acțiuni și fapte pozitive.

Strânși pe o barcă sau yolă olimpică, sub un cort sau la o casă de adăpost pentru bărci, trăind laolaltă cu bucuriile și greutățile unei cruciere, cu vremea rea sau bună, tinerii viguroși vor înțelege adevărata camaraderie și farmecul binelui colectiv.

Din aceste excursii nautice, din spiritul acestor organizații colective se vor naște cele mai prețioase sentimente de prietenie, de iubire pentru pământul românesc și apele care-l udă, de rânduială și gânduri de fapte bune și mai ales de armonioasă dispoziție.

Vâslitul nu este numai un sport, este o epocă a tinereții. Adolescenții orașelor noastre stau pe gânduri și caută singurătatea îndată de nu mai au la îndemână un cinematograf sau oboseala plimbărilor fără rost pe străzile orașelor din provincie sau din capitala țării. Ei sunt învinșii melancoliei în care clocește otrava primejdioasă a gândurilor nedeslușite.

Truda umbletului pe apă, lumina și aerul curat al orizonturilor largi, nemărginite, somnul adânc după colindul prundurilor, gârlelor, lacurilor și zbuciumul neconținut al apelor este un balsam al sănătății.

Un colț de apă este un colț uimitor al creației. Acolo unde se îmbină apa cu uscatul este o armonie. În pacea acestei armonii cântă păsările, zboară fluturii vioi și strălucitori, înfloresc fânașurile aromate, acolo în buchetele de sălcii pletoase și argintii, rășuștele sălbatică vâslesc speriate de apropierea omului, albinele repezi și harnice roiesc de bucuria apei lin curgătoare, iar omul simte dorul de ducă și se lasă fermecat de vraja adevăratului peisaj frumos și dorit.

Nicăieri ca pe un colț de apă nu se simte omul mai încurcat ce loc să-și aleagă mai întâi. Nicăieri nu se simte mai puternic atras de ceva tainic.

Umbletul pe apă este atractiv și plin de interes. Cine a drumețit pe apă a simțit tainica mișcare a unei vieți cutremurate de nostalgia visurilor și de nesfârșitul joc al imaginației. Și câte minunate lucruri nu sunt legate de apă. Să luăm numai pescuitul, această neînțeleasă întârziere în deprinderile noastre și pe care-l

confundăm cu o îndeletnicire bună doar pentru pensionari și vom înțelege cât de străini suntem de tot ce se leagă cu apa.

De mici copii ne-am obișnuit să vedem în pescarul nostru un domn cu pălărie mare de paie, cu umbrelă și cârlige la spinare sau un neisprăvit cu traista săracă plină doar de undițe și râme.

Alte neamuri au făcut din pescuit un sport și o artă. Întocmai ca și vânatul, pescuitul a fost cea mai veche ocupație a omenirii născută din nevoia hranei. Dar el a însemnat chiar dintr-un început, agerime, forță, recreație fizică, îndemn la imaginație și reflexiune din însăși faptele observate și trăite în mijlocul naturii, animalelor și viețuitoarelor de apă.

Pescarii cu undița sunt în felul lor adevărați artiști. Câtă răbdare și seninătate în mișcările lor, pe față și poate chiar în sufletele lor. Ce armonie în liniștea sufletească a omului așezat pe un dâmb sau râpă de râu și care privește odihnit bătlanul încremenit că i se turbură împărăția apelor sau solzii strălucitori și aurii ai peștilor veniți din cine știe ce adâncuri la suprafața apei pentru o înghițitură de aer.

Câtă diferență între inteligenta petrecere a unor momente libere și nevoia pentru mai multă libertate de gândire și recreație a spiritului, câtă diferență de nivel între trăirea omului detașat de lume, în mijlocul minunilor naturii și acela al vieții petrecută în zăpușeala și agitația străzilor viciate de aerul supraîncălzit al trotuarelor.

Ce tainic nesfârșit ascunde apa iazurilor și pâraielor de munte?

Câte nu s-ar putea spune de pescuit și lumea apelor?

A trăi însă frumusețile naturii însemnează lăsarea apatiei și găsirea mijloacelor de a-și cunoaște mai întâi țara și numai după aceea străinătatea. Este timpul ca românii noștri să vadă codrii Bucovinei și ai Maramureșului, înainte de a cunoaște pădurea vieneză sau Dolomiții austrieci. Cei ce caută ghețarii Elveției să se minuneze întâi de Scărișoara din Apusenii noștri, de minunățiile maturii de la Casa Omului, Valea Uzului și cheile Bicazului.

Dar apele noastre ? Nu este apă în Țara Românească care să nu spună ceva din tainele trecutului și nu e turist legat de pământul strămoșesc care să nu aibă viziunea unei oști sau unui voievod în apărare de hotar.

Fiecare râu, de la vijeliosul Olt, la apa întortocheată a Nistrului, de la Jiu la Argeș, Siret, Trotuș, Criș sau Mureș, își au viața lor, istoria lor. Este timpul să cunoaștem viața râurilor noastre, așa cum cunoaștem din cărți mai bine viața Nilului și Rinului.

Până ce șoselele, trenurile, vapoarele și avioanele de turism, hotelurile, canalele de adăpost din munți și cele de pe ape vor fi puse la punct, dorința de a cunoaște țara, de a călători și trăi frumusețile ei, trebuie să devină o datorie de educație națională. Numai astfel se va naște o încurajare pentru oficialități, instituțiile și particularii care contribuie într-un fel sau altul la promovarea turismului și sporturilor nautice.

În sensul acestei educații Străjeria este o chemare și un îndemn.

Tineretul străjeresc va pune în aplicare îndemnul pentru trăirea în plină natură a frumuseților apelor noastre.

Straja Țării urmărește organizarea stolurilor de străjeri marinari și insuflarea în inimile tineretului a dragostei pentru apă, cunoașterea și aprecierea valorii economice și politice a comunicațiilor pe apă și mai ales exploatarea acestei bogății care astăzi este în mare parte în mâna străinilor.

Din punct de vedere al educației fizice, sportul nautic este cel mai complet. Cine a mers cu barca cu vele, cu șalupa motor sau cu barca cu rame ar dori să mai meargă!

Straja Țării urmărește ca toți tinerii să păstreze contactul binefăcător al activității sportive potrivită cu vârsta și tinde la acele organizări sportive marinărești – focare de regenerare fizică și morale în mijlocul naturii așa cum găsim în Anglia, Germania, Polonia, Italia.

Straja țării a organizat 20 de „stoluri marinărești”, care vor constitui primele nuclee pentru pregătirea generală a tineretului și îndrumarea lui către practica sporturilor nautice. Straja Țării va comanda materialul tip străjeresc de îmbarcațiuni care a fost alcătuit în colaborare cu F.R.S.N.

În acest scop F.R.S.N. a studiat tipurile de bărci cele mai potrivite tinereilor străjeri și la cererea Străjii Țării a întocmit directivele pentru practica sporturilor nautice, a concursurilor pe apă organizate cu străjerii după modelul celor conduse de federație în fiecare regiune nautică.

Pentru început urmează să ia ființă centre străjerești-nautice la București, Arad, Bolgrad, Brăila, Constanța, Cernăuți, Călărași, Cernavodă, Cetatea Albă, Giurgiu, Galați, Ismail, Orșova, Silistra, Tg. Mureș, T. Măgurele, Tulcea, T. Severin, Timișoara, Turtucaia.

Vor trebui comandate pentru început 40 de caiace și circa 20 yole tip special denumit „Pescăruș”, cu suprafața de pânză mai redusă și prevăzută cu derivor pentru o cât mai mare stabilitate.

Pentru că este vorba de apă, amintesc că aici trebuie cea mai mare grijă, o disciplină și prevedere ca în niciun alt sport. Cine a primit această educație și cine o respectă, n-are să se teamă de niciun risc. Și în acest sens, practica sporturilor nautice este de mare utilitate pentru formarea adevăratei educații marinărești. Străjeri!

Sunteți la marginea verii. Curând se vor închide școlile pentru a urma vacanța, de care vă veți bucura așa precum meritați. Organizați-vă în cuiburi și stoluri și practicați sporturile nautice. Nu este vorba numai de vâslit în vederea concursurilor oficiale, campionatelor naționale sau regionale. Pentru aceasta F.R.S.N. are programul său de activitate.

Străjerilor nautici, F.R.S.N. ca și Straja Țării le cere ceva mai mult. Este vorba ca prin practicarea sporturilor nautice, să se dezvolte și încurajeze în tineretul acestei țări dragostea și cultul apelor noastre. Tineretul să cunoască și să trăiască în timpul vacanței, viața de apă.

Străjerii nautici sunt pionierii redeșteptării noastre în ce privește legătura cu Marea și Dunărea. Ei trebuie să dea acest semnal și prin traiul lor în marginile apelor noastre să se întărească interesul și credința în dragostea și rostul generațiilor prezente și viitoare, pentru o mai solidă legătură cu aceste ape, care în trecut au fost și margini de hotar, și o sursă economică.

Ca și Munții, Dunărea și râurile noastre fac parte din istoria, din trecutul nostru. În ce privește Marea de abia o pricepem. Și astăzi stăm cu spatele la fereastra mării și la Dunărea noastră. Munții și-au deschis de mult trecătorile și frumusețile lor călătorilor și turiștilor din ce în ce mai numeroși. Este timpul să ne întoarcem cu fața la apele noastre, să afirmăm și aici cuceririle omului.

Străjeri!

După cum la chemarea Marelui nostru Rege și Ctitor al Străjii Țării, ați început sădirea pomilor pentru, ca cu sapa și hârlețul, să refaceți colțurile părăginite de secetă și de distrugerea sălbatică a pădurilor, după cum ați contribuit la înfrumusețarea satelor, șoselelor și parcurilor, vine rândul să porniți din același Înalt îndemn pe apele românești, să le explorați, să le cercetați și să contribuiți astfel la apropierea generațiilor prezente de natura solului nostru, așa precum în timpuri vechi străbunii noștri nu se îndepărtau de râuri și păduri în care își găseau liniștea, odihna și sănătatea lor fizică și sufletească.

Cunoașterea râurilor noastre este de o necesitate de ordin sportiv și educativ, dar și o necesitate de apărare națională.

Cel mai bun mijloc de apărare contra carelor de luptă și a tuturor mijloacelor motorizate moderne îl constituie cursurile de apă. Trebuie să cunoaștem valoarea tuturor apelor noastre și din acest punct de vedere, aceasta este nu numai datoria unui tânăr sportiv, dar și a unui adevărat viitor slujitor și apărător al țării.

Și dacă, din aceste întreprinderi tinerești, din aceste practici și excursii nautice, vă veți întoarce bronzăți sau poate oboșiți, veți avea în schimb o admirabilă dispoziție sufletească și o sănătate dublată de noi cunoștințe, veți deveni și mai întreprinzători și mai plini de curajul răspunderii. Dar mai ales faptul traiului vostru în mijlocul naturii, să vă îndreptățiți să meritați lauda camarazilor voștri străjeri și a întregului tineret care așteaptă să le luminați calea și pe frumoasele unde ale apelor noastre.

Sănătate !

MAREȘALUL AVERESCU

Petre Papacostea*
20 octombrie 1938

În plină apoteoză, cu ținuta înțelepciunii eline, cu zâmbetul senin, s-a retras din cele pământești mareșalul Averescu.

Omul care în întreaga lui viață a comandat sau a executat ordine s-a supus pentru ultima oară cu o disciplină specific militară – fără murmur – comandantului suprem: destinul său.

Mareșalul Averescu a închis o epocă a istoriei noastre naționale, în care a turnat din plin activitatea lui începută la vârsta de 17 ani.

A vorbi despre mareșalul Averescu astăzi, când mintea este încă turburată de puternica lovitură și sufletul pustiit de golul rece ce ne apasă, este o încercare din cele mai grele.

Pentru a vorbi despre mareșalul Averescu și a-i transmite viitorimii în dimensiunile lui exacte, trebuie să urmărim toate laturile variatelor și multiplele sale preocupări.

Mareșalul Averescu nu a fost numai un strălucit militar; nu a fost numai un mare bărbat de stat; el a fost o excepțională personalitate imprimată puternic asupra tuturor ramurilor de activitate care l-au interesat.

A început prin a fi elev al Școlii de Arte și Meserii; acolo se găsesc și astăzi urmele lucrărilor care au atras de atunci atenția asupra sa.

A îmbrățișat cariera militară și a ajuns – el, voluntarul de război, sergentul reangajat – în vârful piramidei; astăzi putem spune: prea aproape de iel nu era mulți pe acel vârful.

L-a atras muzica; puțini știu că mareșalul a fost nu numai un mare critic, dar și un executant de talent.

* Petre Papacostea (1893-1969) – avocat și om politic, apropiat al generalului Alexandru Averescu. A fost director general al poștelor în timpul guvernării Partidului Poporului din 1926-1927.

L-a chemat pictura; nu sunt mulți care știu câte tablouri a realizat și în ce muzee se află unele din ele.

A fost obligat să se ocupe cu viticultura. A făcut studii speciale la o școală din Germania, unde frecventează cursurile ca orice elev și tehnicienii rămâneau surprinși de cunoștințele sale în materia viticolă.

A voit să cunoască medicina; profesorii medici care veneau în contact cu el ar putea spune ce înmagazinase.

A fost un poliglot; era singurul șef de armată care se întreținea cu fiecare atașat militar în limba lui.

A fost dus – în contra voinței sale – în viața politică.

Cine a susținut în parlament mai documentat legile agrare, financiare sau ale căilor de comunicație ? Câți „economști” au cunoscut și adâncit problemele ca el?

A înființat un ziar; câți directori de cotidiene au scris personal și zilnic cât a scris mareșalul Antonescu?

Da o puternică personalitate care venind din tainele adânci ale acestui pământ, purta cu el rezonanțe ale unor comandamente ancestrale.

O forță trimisă de geniul neamului, înzestrată cu nesfârșite resurse destinate să sporească gloria străbună. Acesta a fost mareșalul Averescu, care a strâns în arcul puternic al voinței lui destinele unui neam în clipe hotărâtoare.

Chemarea lui însă cea mai vie a fost oștirea.

Asemenea izvorului care umblă nesigur prin poteci înguste până își găsește albia chemării sale, pe care curge apoi din plin și mulțumit, astfel el, după scurte rătăcirii la seminar sau școala de meserii, și-a aflat drumul oștirii, pe care s-a desfășurat cu toată energia și cu toate resursele.

Visul cel mai frumos al vieții sale a fost realizarea unității naționale.

Trăind în amintirile triste ale locului de naștere, cotropit de străini, admirând realizarea unității naționale germane și italiene, el a crezut în ceasul învierii românismului și s-a pregătit pentru aceasta.

Din Marele Război rămân multe bătălii memorabile; se vor pomeni în veac vitejiile defensivei românești.

Dar concepția inițiativei ofensive aparține unui singur om: mareșalul Averescu.

Ar fi de mare interes să se reproducă astăzi cele opt articole tipărite sub pseudonim în „Epoca” în 1914, în care demonstra că germanii vor avea primele succese, dar victoria finală va fi a aliaților.

Criticii militari vor observa că planul ofensivei de la Flămânda și al defensivei la nord, era singurul care prezenta garanții, din punct de vedere strategic.

Ce ar fi însemnat Flămânda dacă nu se dădea ordin de retragerea trupelor? Am putea recurge la luminile celui mai distins critic militar român, generalul Dabija. Dar preferăm să cităm din memoriile generalului Toșev, generalissimul armatei bulgare: „Este un lucru curios, ba chiar foarte curios, că generalul Ludendorff nu vrea să înțeleagă în ce scop au efectuat românii această debarcare, care în niciun caz nu putea să aibă vreo influență. Cum poate d-sa să nu întrevadă că această debarcare era în strânsă legătură cu atacurile rusești și cu străpungerea probabilă a aripei drepte a Armatei a III-a bulgare și că, în cazul când ar fi reușit, s-ar fi repercutat foarte rău asupra operațiunilor din Dobrogea, ba chiar și asupra frontului de la Salonic. Socotesc că nu e deloc plăcut și e destul de periculos ca atunci când te bați cu inamicul pe front, să auzi că el a trecut și în spate. Dacă românii ar fi izbutit să lărgească capul de pod și să treacă încă unități dincoace de Dunăre, atunci cu toții ne-am fi văzut în strâmtoare, chiar însuși Ludendorff”.

Mărturiile generalului Toșev pun în relief mai bine decât oricine genialitatea și îndrăzneala concepției militare ofensive a mareșalului Averescu, care năzuia să dea armatei române un rol determinat în Marele Război.

Vocația lui de ostaș se desprinde atât de frumos din rândurile așa de sobre cu care descrie în jurnalul său noaptea bătăliei de la Mărăști:

„11.VII. Nu am dormit deloc. A trebuit să merg la postul de comandă al generalului Mărgineanu, comandantul Diviziei a 3-a, pentru a fixa detaliile atacului, în acord cu rezultatele obținute până atunci. M-am întors pe la 1; am terminat ce mai aveam de ordonat pe la 2 și am intrat în baraca mea. Atât bateria grea din dreapta, cât și cea de câmp din stânga au tras toată vremea. Peste puțină să închid ochii. De altfel nici nu m-am dezbrăcat.

Fix la 4 am mers la observator; era încă întuneric, dar partea stângă a sectorului de atac era luminată de satul Mărăști, în flăcări.

Exploziile proiectilelor noastre acopereau întregul sector de atac, de la inclusiv Mărăști la Încărcătoarea. Spectacol mareț, peste măsură de emoționant. Încetul cu încetul se luminează de zi și ochiul poate distinge numai cu binoclul și cu mare greutate coloanele noastre. Încep a auzi armele infanteriei, apoi mitralierele și în fine grenadele; s-a ajuns deci corp la corp.

Din toate părțile rapoartele sunt favorabile; soldații noștri pătrund în poziția inamicului și încep curățirea șanțurilor.

Îl simți în fiecare rând cum merge alături de soldat în întunericul nopții, orientându-se numai de zgomotul proiectilelor pentru a descifra situația.

Și nici aceeași concepție îndrăzneată, aceleași tendințe de la Flămânda.

Pentru comandantul Armatei a II-a Mărăștii nu erau un țel. Pătrunderea în Muntenia prin Buzău și prinderea armatei străine cu comandanți cu tot, aceasta urmărea el dacă nu se vedea obligat să-și oprească ofensiva. În legătură cu aceasta, astăzi putem face încă o mărturisire: unul din motivele pentru care comandantul Armatei a II-a române se opunea la imixtiunea rusă sau franceză în comandament a fost și pentru că mândria lui de patriot cerea ca această biruință să fie exclusiv românească”.

Din toți porii transpiră spiritul lui de ostaș de mare chemare.

Dar în afară de geniul militar, care izolat nu are decât o valoare de birou, el era dublat de un sânge rece unic, care dă valoare dinamică pe câmpul de bătaie. Spicuiesc din amintirile mele câteva povestiri de ale sale:

Pe Valea Prahovei, generalul Văitoianu îi telefonează că inamicul înaintază vijelios, făcând retragerea imposibilă.

– Urcă două tunuri în vârful, îi răspunde generalul Averescu, și să verse foc până se retrag ai noștri.

Imposibil, domnule general.

– Să fie posibil, Văitoianu, răspunde mareșalul. Telefonul s-a închis.

A doua zi în zori tunurile noastre bubuiau din vârful ales, trupele putând să se retragă.

În altă parte a Carpaților munteni, în timpul nopții, mareșalul, care se afla cu adjutantul său în vagon, este ținta proiectilelor dușmane. Se dădea un atac prin surprindere.

Șoferul mareșalului urcă îngrozit în vagon:

– Domnul general, suntem bombardat.

– Ridică capota și te adăpostește, îi răspunde generalul.

La Comana, unde se afla celălalt general al Mărăștilor și prieten intim al său, care este generalul Văleanu, un proiectil neașteptat i-a spart geamurile vagonului.

– Gogule, ne atacă nemții, haide la postul de comandă, să nu murim în cămașa de noapte.

Și când ofițerii îngrijorați nu știau ce s-a întâmplat cu el, generalul Averescu, printre gloanțe, cobora liniștit și încet, cu harta și binoclul, stârnind un entuziasm indescriptibil ostașilor ce intrau în luptă.

Când bomba de la Senat destinată lui, a explodat ucigând atâția oameni și când panica își făcuse loc, el a sunat clopoțelul convocând ședința pentru a spune:

– Vă rog să vă păstrați calmul în fața acestor încercări disperate de a se distruge ordinea în țară. În ce mă privește nu m-am temut de moartea fățișă din război, nu am a mă teme de atentatele lașe.

Acest sânge rece, care nu l-a părăsit niciodată, a fost marea lui putere de a ridica moralul și a reda încrederea chiar celor mai deprimați.

Terminat războiul, regele Ferdinand, care căuta o contrapondere unor forțe politice, i-a cerut să se pregătească pentru treburile de stat. Mareșalul a solicitat grația de a rămâne departe de astfel de preocupări: „Intrând în această luptă, Sire – spunea Mareșalul – nu voi avea niciuna din satisfacțiile oamenilor politici de carieră, dar voi avea în schimb toate amărăciunile, mi se vor contesta și puținele merite militare pe care le am”. La insistența suveranului însă a acceptat, considerându-se în serviciu comandat.

În viața politică el n-a fost un revoluționar. Era și imposibil să fie, dat fiind convingerile lui hotărâte antirevoluționare. El afirma că Franța însăși a pierdut în loc să câștige prin revoluția de la 1789 și avea credința că pe cale evolutivă s-ar fi obținut progrese cel puțin analoge, dar cu jertfe incomparabil mai mici și în orice caz fără primejdia neconținut în față. Își însușise în totul gândirea lui Paul Bourget că revoluția este o întreprindere de brigandaj inaugurată de naivi, continuată de intriganți și consumată de scelerați.

„Să pășim liniștiți pe calea evoluției – zicea mareșalul – să schimbăm treptat unele din practicile noastre politice și unele din metodele noastre economice, căci ar fi o nebunie să distrugem dezordonat ceea ce există, pentru a ne arunca în brațele necunoscutului.”

Consecvent acestor convingeri, el a fost un continuu drămuitor până unde acțiunea sa reformatoare nu primejduia interesele superioare. Aceasta explică în parte, înfrângerea sa. El n-a avut succese asupra adversarilor. Metodele sale antidemagogice îl predestinau înfrângerii, în mediul votului universal nepregătit.

Pentru mareșalul Averescu nu existau decât trei obiective, în care trebuiau încadrate toate preocupările: Nația, Statul și Regele.

În inflexibilitatea acestor convingeri trebuiesc căutate și starea de inferioritate în care s-a pus față de restul lumii politice, dar și prestigiul său. De aceea – dat fiind mediul politic în care era sortit să lucreze, cu un corp electoral fără discernământ și deci mai degrabă sensibil la acțiunile demagogice – el n-a putut să fie ce se înțelegea prin cuvântul „un șef de partid”. Aici stă explicația insuccesului său față de adversari. Urmărind numai interesele superioare, el a fost un mare Bărbat de Stat. De aici originea prestigiului său politic impus nu numai în lăuntru ci și în afară, la cabinetele diplomatice sau la marile personalități conducătoare de state. Prin acest prestigiu a câștigat recunoașterea alipirii Basarabiei din partea Italiei.

După ce s-a încheiat pacea, care a dat satisfacție aproape tuturor năzuințelor naționale, când ceilalți conducători politici nu mai găseau nimic de realizat pe acest teren, el era frământat de problemele închegării totale ale românismului, precum și a românizării țării. Unificarea sufletească, pe lângă cea de drept, cu

provinciile alipite – să nu se uite că el a fost primul om politic care a conlucrat cu Ardealul prin unirea cu Octavian Goga –, colonizarea cu macedo-românii pe care voia să-i ducă până departe în nordul Moldovei și de-a lungul Nistrului, studiul transnistrenilor care intrau în planul mai vast al unui schimb de populații cu statele vecine.

Adeseori, în conversații cu amicii săi politici, făcea pauze mari, iar târziu când relua firul, vedeai că gândul lui fusese deviat și muncit de o problemă superioară celor în discuție, care îndeobște priveau viața de partid.

Acum un an, vizitându-l la Turnu Severin, m-a luat la plimbare prin via sa de pe frumosul deal de la Buliga.

I-am făcut, după obicei, o lungă expunere a situației politice și îi cerem îndrumări.

I-am vorbit jumătate de oră fără să mă întrerupă, am ajuns în vârf unde era banca de pe care îi plăcea să privească până departe în Serbia. Așteptam răspunsul, când deodată mi-a spus: „Pe dvs. vă interesează partidul; eu aș vrea să mă duc la Rege să-i raportez unele informații cu privire la înarmare.”

În liniștea viei, pe care numai greierii o tulburau, se lăsase seara adâncă; jos în vale, Dunărea șerpuia lucios. Când am întors capul spre el, mi s-a părut că în locul lui era un stejar uriaș și vechi de două mii de ani, iar ochii, deveniți fosforescenți, aruncau departe porunci aduse din adâncuri.

Mareșalul Averescu a fost exemplarul cel mai autentic al neamului nostru. O întrupare de mândrie românească care îl făcea să tresară indignat și să reacționeze de câte ori i se părea că ne plecăm prea mult în fața străinătății, sau când credea că ni s-a adus vre-o jignire. Pe aceste chestiuni n-a fost guvern care să nu-l fi găsit alături.

Purta în el pecetea tuturor accentelor românești. Figura lui, calitățile și slăbiciunile sale sunt sinteza rasei noastre.

Ar putea fi așezat oriunde în istoria țării. Sutaș roman, soldat dac, plăieș de al lui Ștefan cel Mare, luptător cu barda lui Mihai Viteazul, simplu plugar, ori comandant de oști sub ultimii regi sau în toate acestea pe rând.

Un tip de eternitate românească.

Ordinea de stat el o socotea ca prima condiție de viabilitate națională. În guvernările sale a impus-o cu toată duritatea legilor, iar în opoziție a respectat-o cu sfințenie.

Dar ordinea la mareșalul Averescu nu era numai rezultatul unei lungi cariere de disciplină, ci procesul de judecată proprie care-l aduseseră la această concluzie.

Plecând de la convingerea că progresul civilizației a impus diferențierea între indivizi și că inegalitatea este ceva inevitabil în structura socială și de stat, pe care o dorea numai să fie exclusiv pe bază de muncă și de aptitudini, socotea că ierarhia se impune ca o dogmă.

Nu de comunismul material – spunea mareșalul – mă tem eu, fiindcă acela se sufocă prin el însuși, ci comunismul moral este marea primejdie pentru un stat sau pentru societate.

De aceea el nu admitea presiuni de jos în sus.

Pe vorbitorul de acum – pe atunci deputat al partidului său – l-a avertizat ca va primi douăzeci de ani muncă silnică pentru că luase inițiativa organizării Sindicatelor Galbene. Și odată cu avertismentul au și fost transmise primele măsuri de care nu a mai fost nevoie, dat fiind că mișcarea s-a potolit. Iar când vre-o organizație politică făcea presiuni pentru obținerea Guvernului, el scria: „Puterea nu se cerșește, dar nici nu se smulge cu pistolul”. Niciuna din trecerile lui pe la conducerea de stat nu se datorează acestor mijloace. Și niciuna n-a avut altă preocupare decât: Nația, Statul și Regele. Astfel scurtele sale guvernări au lăsat urme deopotrivă de adânci, interne și externe, iar el s-a acoperit de glorie și prestigiu și în viața politică.

A fost o garanție a ordinii în stat chiar când era un simplu particular; a fost un mare pedagog la guvern.

Ridicat pe valurile unei popularități unice, el moare cu conștiința împăcată că n-a sacrificat interesele de stat pentru a place mulțimii, ci s-a ars pe rug pre sine pentru a servi țara și neamul.

Ca și în ce privește ordinea în stat, raporturile sale cu suveranii, al căror sfetnic a fost, se rezemau puternic pe convingerile sale asupra necesității monarhiei în general și pentru România în special. Mai mult, era un mare iubitor al dinastiei noastre. Articolul său „Pentru ce sunt dinastic” este unul din cele mai emoționante ce s-au scris.

În confidențele cu care m-a onorat de-a lungul a douăzeci de ani, mi-a spus că tot timpul cât a fost ministru sau prim-ministru al regilor, metoda lui a fost de a exprima între patru ochi, respectuos dar precis, opiniile sale când difereau de ale suveranilor, dar a executa, susținându-le ca pe ale sale înseși, hotărârile monarhilor odată ce erau luate.

Nimic nu ilustrează mai bine acest lucru ca telegrama dată de general în ziua de 27 august 1916 regelui Ferdinand:

„Maiestatea voastră a binevoit a-mi încredința comanda Armatei a III-a, cu misiunea de a face față unei eventuale invazii de la sud, între Mostișea și Oltul.

Cred necesar, fiind în joc interese atât de înalte și vitale, să arăt Maiestății Voastre mijloacele reale de care dispun, pentru a face față unei invazii și cât vor fi ele de insuficiente în cazul ipotetic că o astfel de invazie s-ar produce.

Repet însă încă o dată ceea ce am avut cinstea a spune și verbal Maiestății Voastre, că oricare vor fi împrejurările, toți ne vom face datoria, neșovăind înaintea oricărei încordări sau jertfe ce s-ar cere de cursul evenimentelor”.

În iunie 1927, când știa că va fi răsturnat de la guvern, unii prieteni îi cereau să reacționeze împotriva oamenilor politici pe care-i socoteau responsabili de acest lucru. El a răspuns: „nu uitați că prin aceasta am aduce o dureroasă mahnire regelui întregitor de țară.”

Când a aflat de boala Reginei Maria, deși el însuși suferind, s-a prezentat la Sinaia în audiență, încercând să-i dea o bună stare de spirit. Când la Kissingen a primit știrea morții, el a pus cei dintâi doliul pe care de altfel l-a purtat continuu până a trecut și el la cele veșnice.

Sfetnic a trei regi, el i-a iubit; i-a iubit și i-a servit; i-a servit cu credință ostășească.

De aceea, suprema satisfacție a lui a fost acum trei luni când regele țării l-a vizitat.

Considera această vizită ca cea mai mare prețuire a caracterului său.

Nici odată însă mareșalul nu mi-a apărut mai mare decât în fața morții.

La Nürnberg, după prima criză, m-a chemat pe seară în cameră într-o clipă când nefiind nimeni putea să-mi vorbească fără a fi auzit.

- Vezi, mi-a spus el, aripa morții fâlfâie pe undeva în jurul meu și nu va întârzia să mă atingă. Te-am chemat să te pun în curent cu ultimele dorințe ale mele, pe care te rog să le împlinești.

Când a terminat, dându-și seama de emoția mea, a reluat să mă încurajeze.

- Nu trebuie să vă impresionați. Când vine un om pe lume, pe lângă actul de naștere primește virtual și pe cel de moarte. Deci nu data morții m-a interesat în viață, ci modul cum voi sfârși. Un mareșal trebuie să moară în picioare, după cum în picioare a comandat.

Când a intrat doctorul și familia, el făcu o discuție de glume și de râs zgomotos ca și cum nimic nu se petrecea în sufletul său.

Acum l-am dus la Mărăști.

În clipa când i se dădeau ultimele onoruri, când tunurile trăgeau ca acum douăzeci de ani și soldații cu fețe supte de emoție în pasul iute, apăsător și țepănos al celei din urmă defilări, îi prezentau arma în semn de despărțire, jos în jurul cripei unde urma să fie așezat, am avut impresia că aud zgomote și comenzi și trompeți dând onorul la general pentru cealaltă defilare a celor ce îl așteptau.

În dangăte de clopot trist și steaguri cernite, purtat pe umeri de veterani uscați de vreme și cavalerii „Mihai Viteazul” cu lacrimi în ochi, a fost coborât în criptă, la locul înroșit de sânge, comandantul de altă dată.

L-au primit acolo înșiruiți în front de umbre, acei care acum 20 de ani, sub teribila arșiță de vară sau aspru viscol de iarnă, au căzut în fața lui sub glonțul hain.

Ei îl cunosc mai bine pentru că ei și cu el una sunt și același suflet și același cântec strămoșesc i-a trimis în vifornița morții.

Acum s-au regăsit. La grele nevoi pentru neamul nostru, de acolo din satul biruinței prin care s-a recâștigat dreptul la unitatea națională, ei ne vor ajuta.

Mai puternici decât în trecut pentru că s-au spiritualizat.

Mai tari decât noi pentru că s-au înfrățit.

CÂNTECE OSTĂȘEȘTI DIN RĂZBOI

Prof. dr. A. Marinescu

22 octombrie 1939

Nu știu ce înțelept a spus odată că în casa unde se aud cântece și jocuri poți intra fără teamă, fiindcă acolo vei găsi prieteni. Și, în adevăr, cine cântă are sufletul ușor, chiar dacă în apasă grija și necazul, iar gândurile negre și haine nu pot sta împreună cu cântecul. Cântecul nu se lasă ca zgura răutății și-a dușmăniei să se prindă de suflet, ci o sfărâmă și-o împrăștie s-a ducă bătaia vânturilor în depărtările neștiute.

Românul nostru e frate bun cu cântecul. Lui îi spune tot ce are pe suflet, bucurie sau întristare, amăgire sau nădejde; și la rău și la bine el cântă și-și topește în cântec tot aleanul. În cântecul lui, domolit ca un șopot de apă lină sau săltăreț și guraliv ca izvorul de munte, se înfrățesc laolaltă calul, pădurea, drumul, cucul, frunza și luna; toate îi țin tovărășie, să-l bucure la bucurie sau să-i mângâie sufletul în clipe de tristețe. Cântecul românului începe cu frunză verde, fiindcă frunza cea verde înseamnă pădurea, înseamnă primăvara, înseamnă clocot de viață nouă. Frunza este astfel nu numai început de cântec, dar și cheie de suflet, fiindcă ea dă drumul inimii să-și spună în cântec taina ce-o frământă și-o stăpânește.

Veacuri de-a rândul, veacuri multe, românul a cântat ca plugar sau păstor în urma plugului sau la secere, la pășune cu oile în vârf de munte sau la stână în jurul focului. Iar când vremurile se înăspreau și Domnul țării îl chema la oaste, el a știut să cânte ca soldat, în jurul steagului, în fâlfâirea lui semeață. Vâjâitul plumbului dușman sau glasul răbufnit al tunului nu i-au curmat viersul și nu i-au frânt cântecul. După ce viul luptei se domolea, în clipa trecătoare de răgaz sau de odihnă, cântecul se furișă iar pe buze și sufletul, uitându-se pe sine, se pierdea în vers domol și înflorat de cuvinte.

Cântecele de război au în ele însă alt viers și alte gânduri. Se oglindesc în aceste cântece aduceri aminte din vremi de liniște, împletite cu greutate și necazurile clipei. Soldatul care cântă nu uită înfrățirea lui cu pădurea, cu munții, cu râurile, cu păsările, căci tot pe ele le cheamă și tot lor își spovedește sufletul și dorul. Ascultați cum cântă un soldat care a luat parte în luptele de la Cerna, sunt acum douăzeci și trei ani. El îi spune Jiului tot aleanul, ca unui vechi și bun frate.

<i>Foicică de sulcină,</i>	<i>Foaie verde trei smicele,</i>	<i>Și-a pădurii adânc răzbate</i>
<i>Floare care îmi alină</i>	<i>Jiule cu pietricele,</i>	<i>Și fug păsările toate</i>
<i>Inima de jale plină,</i>	<i>Triste-s malurile tale</i>	<i>Risipite, speriate,</i>
<i>Ție doar mă jeluiesc</i>	<i>Triste sunt și speriate</i>	<i>Iar în văi adânci de munte</i>
<i>Și sufletu-mi spovedesc</i>	<i>Că tot bate tunul, bate</i>	<i>Stau soldații trezi și-așteaptă</i>
<i>Și dorul mi-l potolesc.</i>		<i>Ca să-nceapă luptă dreaptă.</i>

Moartea generalului Praporgescu, unul dintre eroii cei mai mari și mai încărcăți de glorie ai războiului nostru pentru întregirea neamului, nu putea să nu găsească vers de mâhnire și de tristețe în cântecul ostășesc. Ascultați cum îl plângea un soldat de fel din părțile Brăilei.

<i>Foaie verde măr domnesc,</i>	<i>În lumina ochiului;</i>	<i>Că de când ni l-ai ucis</i>
<i>Generalul Praporgescu</i>	<i>Glonț dușman, glonț blestemat</i>	<i>Parcă soarele s-a stins,</i>
<i>Fu lovit d-un glonț</i>	<i>Inima ne-ai săgetat,</i>	<i>Parcă stelele-au pierit</i>
<i>În creștetul capului,</i>	<i>Sufletul ne-ai sângerat,</i>	<i>Și cerul s-a înnegrit.</i>

Mărite fapte de arme din timpul războiului nostru au găsit răsunset în cântecele ostășești. Ascultați cum înfățișează cântărețul ostaș trecerea Dunării de la Flămânda, sub comanda generalului Averescu.

<i>Foaie verde siminoc,</i>	<i>Și-altă frunză anghinare,</i>	<i>Fără teamă, fără frică</i>
<i>Într-o noapte cu soroc</i>	<i>Cât ai face o țigare</i>	<i>Trecu oastea cea voinică</i>
<i>Am pornit la Dunăre</i>	<i>Se făcu un pod de-l mare</i>	<i>Că avea în fruntea ei</i>
<i>Ca să facem parte</i>	<i>Și pe-o noapte-ntunecată</i>	<i>General un pui de smei,</i>
<i>Peste apele umflate,</i>	<i>A trecut oștirea toată</i>	<i>Nalt la trup și subțirel,</i>
<i>Înnegrite și-nspumate,</i>	<i>Peste Dunărea cea lată.</i>	<i>Cu cioc alb și mititel.</i>

Să izbim dușmanu-n spate.

În luptele din Moldova, când un neam întreg făcea straje la porțile ei, apărând cu ultima dârjenie pământul scump al țării, cântecul ostășesc este mai plin de tristețe, dar nu-i scade însuflețirea și nădejdea în biruința noastră. Ascultați acum ce minunat înfățișează în cântec un soldat din Regimentul 28 Infanterie, de fel din părțile Teleormanului, gândurile și simțirile din tranșeele de pe Valea Troțului.

<i>Frunză verde-a pirului</i>	<i>Numai glasul tău l-ascult,</i>	<i>S-audă doine cântând</i>
<i>Sus pe dealul Virului</i>	<i>Cum răsună și răzbate,</i>	<i>Și ciobanii răsărind</i>
<i>Iarba verde nu mai crește,</i>	<i>În văile desfundate,</i>	<i>În desișul fagului,</i>
<i>Floarea nu mai înflorește,</i>	<i>În păduri întunecate.</i>	<i>În pădurea bradului.</i>
<i>Că tranșeele adânci</i>	<i>Foaie verde foi de luncă,</i>	<i>Pe drumul lung și cotit</i>
<i>Au spart dealuri, au spart</i>	<i>Zăbrăuș, vale adâncă,</i>	<i>Suie tunul ruginit</i>
<i>stânci,</i>	<i>Cine-ți bate și-ți frământă</i>	<i>Cu sânge tânăr stropit;</i>
<i>Și-au croit poteci în ele</i>	<i>Munții cu pădurile</i>	<i>Suie-n sus și tot mai suie</i>
<i>Peste văi, peste vâlcele.</i>	<i>De-ți gonește păsările ?</i>	<i>Ca să-și facă cetățuie,</i>
<i>Foaie verde ca tutunu,</i>	<i>Frunzuliță viorele</i>	<i>Ca să-și facă azăvad</i>
<i>La cota o mie una</i>	<i>Oftează cele vâlcele</i>	<i>În frunzișul des de brad.</i>
<i>Ti de zi bubuie tunu;</i>	<i>Când se sparge bomba-n ele !</i>	
<i>Zi și noapte pușca cântă,</i>	<i>Oftează adânc, cu foc</i>	
<i>Mitralieră descântă.</i>	<i>Că n-au pace, nici noroc</i>	
<i>Tunule, frate haiduc,</i>		
<i>Unde trec, unde mă duc</i>		

În acest cântec de război se găsesc prinse în vers, așa cum a îngăduit clipa de odihnă și liniște, chipurile marilor comandanți ai oștirii. Aceste chipuri au rămas în cântec așa cum se oglindeau ele în sufletele soldaților. Iată chipul generalului Moșoiu:

<i>Foaie verde de trifoi,</i>	<i>Și îndată cum veni</i>	<i>Și dușmanu' încremeni,</i>
<i>Trifoiș în patru foi,</i>	<i>Oastea se însufleți,</i>	<i>Că generalul Moșoi</i>
<i>La cota o mie doi</i>	<i>Tunul aprig bubui</i>	<i>Nu știa să dea înapoi.</i>
<i>Veni general Moșoi</i>		

Cântărețul de război, soldatul simplu și cuminte, plugar sau păstor, fără meșteșug în cântec, găsea prilej de bucurie și de îmbărbătare ori de câte ori îl cerceta în tranșee vre-un mare chip al oștirii. Astfel când a fost anunțată sosirea pe front a prințului Carol, se răspândise între soldații Diviziei a III-a de sub comanda generalului Mărgineanu un fior de bucurie și îmbărbătare nespūsă. Cântărețul nu lăsa să treacă această clipă de caldă înfrățire camaraderească cu cel care însemna nădejdea de mâine a unui neam și taina dârjeniei sale de-atunci, fără să n-o prindă în cântec.

<i>Frunză verde-a spinului,</i>	<i>Și se bagă în tranșei</i>	<i>Pân' la moarte vom lupta</i>
<i>Pe vârful Cașinului,</i>	<i>Să-și vadă soldații săi.</i>	<i>S-apărăm a noastră țară</i>
<i>Urcă un mândru ofițer</i>	<i>Foicică și-o lealea</i>	<i>De dușman și de ocară.</i>
<i>Subțirel și tinerel</i>	<i>Ofițerul că-ntreba:</i>	<i>- Bravo, camaradul meu,</i>
<i>Cu alți patru după el.</i>	<i>- Camarade, știi ori ba</i>	<i>Să te fie Dumnezeu,</i>
<i>Și-altă frunză de cicoare</i>	<i>Cum se apără țara ?</i>	<i>Și pleca apoi voios</i>
<i>Urcă sprinten pe cărare</i>	<i>- Să trăiești, Măria Ta</i>	<i>Ofițerul cel frumos.</i>

Lupta de la Mărășești, care a fost cea mai glorioasă mărturie a vitejiei românești a găsit cântăreți soldați care s-o povestesc așa cum au văzut-o și au simțit. Aceste cântece au izvorât nesilit din sufletul celor care au fost părtași ai acestei lupte de pomină, fără nicio înfloritură:

<i>Foicică din brădet,</i>	<i>Numai viteji și eroi</i>	<i>Și-opriși oaste-mpărătească</i>
<i>Drag îmi ești, frate Siret,</i>	<i>Ca niște lei pornind</i>	<i>La poarta moldovenească</i>
<i>Dar când treci învâlvorat,</i>	<i>Au sărit peste tranșei</i>	<i>Si nu lăsași ca să treacă</i>
<i>Cu mâl galben îngroșat,</i>	<i>Și pornind la atac</i>	<i>Dușmanii de Putna Seacă.</i>
<i>Nu ți-s frate, nu ți-s leat.</i>	<i>La dușmani să dea de cap.</i>	<i>De aici mulți ani în șir</i>
<i>Că de-ai fi frate cu mine</i>	<i>Tunurile bubuiau,</i>	<i>Va fi numai cimitir</i>
<i>Mi-ai vorbi numai de bine;</i>	<i>Mitraliere pocneau</i>	<i>Cimitir unde-ngropași</i>
<i>Mi-ai aduce-n vadul tău</i>	<i>Și dușmanii tot veneau</i>	<i>Numai brazi și pâlținași,</i>
<i>Cântecul pe care-l vreau eu.</i>	<i>De nu se mai isprăveau.</i>	<i>Numai floare de ostași.</i>
<i>Dar acum când vii la vale</i>	<i>Foaie verde mărgărit,</i>	<i>În jurul tău pe câmpii,</i>
<i>Mi-aduci durere și jale</i>	<i>Au venit cât au venit,</i>	<i>Iarba când o răsări</i>
<i>Și cum vii învâlvorat,</i>	<i>Dar când fuse-n asfințit</i>	<i>Va fi neagră și amară,</i>
<i>Turburat și-nsângerat,</i>	<i>Șirurile s-au rărit,</i>	<i>Jelită de-o întreagă țară.</i>
<i>Mi-aduci jale și nevoi</i>	<i>Cetele s-au isprăvit,</i>	<i>Iar Siretu-n drumul lui</i>
<i>Și-mi da-i veste de război,</i>	<i>Iar pe câmp în lung și lat</i>	<i>Va da drumul glasului</i>
<i>Și-altă foaie măr creșesc,</i>	<i>Stropit de sânge-nchegat,</i>	<i>Ca mereu să povestescă</i>
<i>Pe Siret la Mărășești</i>	<i>Stăteau trupuri sângerate</i>	<i>Isprava ta ostășească,</i>
<i>Se bat oști-mpărătești</i>	<i>Și de moarte sărutate,</i>	<i>Val cu cal, undă cu undă,</i>
<i>Cu armate românești.</i>	<i>Foaie verde măghiran,</i>	<i>Pân' la Dunărea bătrână,</i>
<i>Foaie verde foi trifoi,</i>	<i>Mărășești, vad năzdrăvan,</i>	<i>Pân' la Marea cea spumată</i>
<i>Regimentul treizeci'doi</i>	<i>Ai întors valul dușman</i>	<i>Și de acolo-n lumea toată.</i>

În aceste cântece de război soldatul român nu și-a uitat pușca. Către ea se întoarce cu grijă, cu recunoștință și cu iubire ca față de fata mândră din sat. El îi cântă și ei, cu aceleași cuvinte pornite din suflet, aducătoare aminte de alte vremi, dar legate de ceea ce vedea și simțea în război. Ascultați cum își cântă pușca:

<i>Foaie verde și-un dudău</i>	<i>Foicică fir trifoi,</i>	<i>Când iau cătarea la cat</i>
<i>Când eram acas' flăcău</i>	<i>Grea e pușca de război</i>	<i>Și-mi culc obrazul pe pat,</i>
<i>Purtam pușca cum vreau eu,</i>	<i>De-ți frânge umăru-n doi.</i>	<i>Parcă simt că mai trăiesc</i>
<i>Aplecată jumătate,</i>	<i>De grea, cât ar fi de grea,</i>	<i>Și cu mândra mă iubesc,</i>
<i>Cu cocoșele săltate.</i>	<i>Ea te scapă de belea</i>	<i>Când o strâng la piept</i>
<i>Și-altă foaie trei măslina,</i>	<i>Când tragi din tranșei cu ea,</i>	<i>odată</i>
<i>Când aveam pușca cu mine</i>	<i>Că tragi mult și îndesat</i>	<i>Parcă-i mândra de-</i>
<i>Nu mi-era frică de nime',</i>	<i>Și la dușmani dai la cap.</i>	<i>altădată.</i>
<i>Nici de om și nici de fiară,</i>	<i>Că tragi plumbul vâjâit,</i>	<i>Foaie verde peliniță,</i>
<i>Nici de viața grea și-amară.</i>	<i>De lași dușmanul împietrit.</i>	<i>Pușculeană, pușculiță,</i>
<i>De-o ducem bine sau rău,</i>	<i>Foicică fir lealea,</i>	<i>Nu-ți cere neica guriță;</i>
<i>Mă știa doar Dumnezeu;</i>	<i>Pușca, pușculița mea,</i>	<i>Las s-o dai cât oi putea</i>
<i>De veneam, de mă duceam,</i>	<i>Când te simt că ești colea</i>	<i>La dușmani că-s fiară rea.</i>
<i>Numai eu singur știam,</i>	<i>Parcă-mi crește inima;</i>	<i>Tu însă să te-ngrijești</i>
<i>Numai eu și mândra mea,</i>	<i>Parcă uit pe unde sunt,</i>	<i>Și zilele-mi să păzești,</i>
<i>Tinerică, sprintenea,</i>	<i>Și ce-am fost și-acu' ce sunt,</i>	<i>Că și eu nu te-oi lăsa</i>
<i>Cu trupul ca o smicea,</i>	<i>Soldat bătrân și cărunț.</i>	<i>Să te roadă rugina.</i>
<i>O smicea de pui de nuc</i>		
<i>Că-i iubită de-un haiduc.</i>		

Și așa, cu cântecul, cu jocul, cu dorul, cu frunza și cu pușca, soldatul român, credincios steagului și Regelui, a răspuns chemării și a stat dârz în apărarea Patriei. Cântecurile sale de război, care nu se mai aud azi, sunt totuși mărturia nepieritoare a acestei credințe dârze către Țara și Domnul său. Cântă ca plugar, cântă ca păstor, el cântă și ca soldat, fiindcă în cântec sufletul lui se înalță, se mângâie și se îndârjește în hotărârea de a-și face datoria către Țară și Rege.

30 ANI DE AVIAȚIE ROMÂNEASCĂ

Egon Nasta*
23.12.1939

La 19 noiembrie s-au împlinit 30 ani de când prințul Bibescu a obținut la Pau primul brevet român de aviator.

Profit de această aniversare pentru ca în cadrul unui ciclu de conferințe despre lumea zborului, să evoc pentru dvs. începuturile eroice și evoluția plină de jertfe și acte mărețe ale aviației românești.

Nu înțeleg însă să fac un istoric al acesteia, și voi încerca să pun în evidență numai câteva momente hotărâtoare din evoluția aviației noastre.

Primul om care a zburat în România a fost Blériot la 26 octombrie 1909. Mai înainte însă de acest eveniment dl. Bibescu plecase la Paris pentru a învăța zborul reușind să-și ia la 19 noiembrie 1909 brevetul de pilot.

De atunci și până azi, dl. Bibescu a rămas mereu primul între aviatorii români, majoritatea inițiativelor luate în aviația noastră pornind de la el.

Studiind istoria începuturilor zborului am avut fericirea să descopăr un articol asupra acestui subiect publicat în 1910 în „Revista științelor aplicate”, de cel care semna atunci CADERO și care scrie azi prin fapte, istoria glorioasă a neamului nostru.

Îmi voi permite să citez din cuvintele lui, descrierea isprăvilor primului om care a zburat în Europa, a românului Traian Vuia.

„În primăvara anului 1903, Vuia a prezentat Academiei de științe din Paris un studiu despre importanța lansării aeroplanului pe roate; acest studiu a fost pus la dosar. În același an a și început construcția unui aparat care nu fu terminat decât peste 3 ani mai târziu, în toamna anului 1905. Experiențele începură în primăvara anului 1906. Prima experiență s-a făcut în ziua de 18 martie, aparatul zbură ușor, dar în lipsa de îndemânare a pilotului, aparatul fiind aruncat între țarină, fu stricat (la aterizaj).

În ziua de 10 august se făcu o nouă încercare; aparatul se ridică la o întâlnire de 4 m și străbătu o distanță de 24 m. Vuia zburase înainte chiar ca Santos (primul aviator francez) ** să-și fi imaginat aparatul său; iată ce scrie „L’Aerophile” din februarie-aprilie 1906: „În momentul când experiențe de acest gen sunt în curs de a fi executate sau pe cale de preparare, e foarte drept să aducem aminte că Vuia e primul la noi (în Franța) care a încercat în realitate, cu un aparat destul de mare pentru a ridica greutatea unui om, lansarea directă a unui aeroplan pe un car purtător și împins de niște elice. Vuia a fost, afară de aceasta, primul care s-a gândit să monteze un avion pe roate și vedem că ideea sa a triumfat”.

Arătând zborurile pe care le-a făcut Vuia până la accidentul care i-a distrus aparatul, la 5 iulie 1907, și deplângând lipsa de concurs public de care a avut să sufere primul aviator român, care din lipsă de bani a trebuit să-și întrerupă cercetările și zborul, articolul termină cu următoarele fraze evocatoare:

„O! români, ieșiți din scepticismul vostru și ajutați pe aceea care sunt meniți să poarte prin aer fala României. Nu uitați că acela care a descris drumul, pe care pășesc acum atâția oameni celebri, a fost un român”.

Așa a spus acum 30 de ani, primul dintre noi, iar eu îmi permit să adaug azi că poporul a răspuns la apelul Suveranului său și a înconjurat aviația cu dragostea sa. Îmi rămâne însă să repet numai partea a doua a exclamației sale; nu uitați că acela care a descris calea aerului pentru oameni, a fost un român – să-i păstrăm admirația și recunoștința noastră.

* Egon Nasta (n. 20 februarie 1897-m. 29 mai 1957), aviator român. După ce a devenit sublocotenent de artilerie la 1 aprilie 1916, a urmat Școala militară de aviație obținând, la 10 august 1916, brevetul de pilot cu numărul 99. În timpul luptelor din vara anului 1917 a făcut parte din Escadrila 11 Vânătoare din legendarul Grup 2 Aeronautic, fiind creditat cu 3 victorii aeriene. A fost decorat cu mai multe ordine românești și franceze, printre acestea numărându-se Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a. În perioada interbelică a militat pentru dezvoltarea aeronauticii în România. În anul 1936 a făcut parte din consiliul de administrație al societății LARES (precursoarea actualului TAROM), iar în anii 1938-1940 a îndeplinit funcția de secretar general al Federației Aeronautice Regale Române.

** Alberto Santos-Dumont (1873-1932) – aeronaut și aviator brazilian. Stabilizat în Franța din tinerețe, a creat între 1898-1905 mai multe modele de dirijabile. La 23 octombrie 1906 a efectuat primul zbor aviatic omologat de Aéroclub de France și de Federația Aeronautică Internațională.

Bineînțeles că aviația noastră ca și aceia din toată lumea nu era la început decât un sport îndrăzneț. Pe acest teren sportiv succesele aviatorilor români se țin lanț începând din 1909, iar una din noile cuceriri ale aviației – hidroavionul – se datorează în bună parte unui român.

Nu este desigur o întâmplare că numele acestuia este același care a mai fost menționat la începutul acestei conferințe. Acest nume va reveni ori de câte ori va fi vorba de aripile românești.

Iată ce spune „Revista automobilă” din iunie 1911 despre aerohidroplanul „Canard” al d-lui Bibescu: „Invențiunea neobositului sportman român constă, pur și simplu, în aplicarea la un aeroplan celular a unor flotori construiți din lemn și înveliți în pânză cauciucată. Acești flotori sunt atașați de o parte și de alta aripilor de dedesubtul aparatului. Primele încercări făcute luna trecută pe Sena la Paris, au dat rezultate concludente”.

Dacă însă numele piloților și inventatorilor români sunt strâns legate de primii pași ai aviației sportive mondiale, aceste nume nu vor lipsa în isprăvile ce au permis aplicațiile practice ale zborului.

Astfel în 1911 găsim la București două școli de piloți militari: una la Chitila pe aerodromul înființat de Cerkez, alta la Cotroceni condusă de dl. Bibescu. Utilitatea acestor școli unde întâlnim numele maiorului Macri, a locotenenților Capșa, Zorileanu, Istrati, a sublocotenentului Protopopescu și a multor alții avea să apară în curând în mod evident, deși numai cu un an înainte, se puteau citi în ziare următoarele rânduri despre „Aeroplanul de război”: „Un aeroplan zboară. Ascultați sforăitul motorului, inima vă e strânsă de teamă ca nu cumva vreun capriciu să-l facă a se opri. Vă gândiți la omul care e acolo sus, rob al motorului său, cu fața biciuită de vânt și de ploii, cu mâinile înghețate la volan, veșnic atent și cu ochii țintă. Ascultați vârjiiit elicei care se rotește nevăzută stârnind vârtej în urma aparatului; nu vă face impresia unui găscan greoi care bate în zadar aripile-i puternice risipindu-și forțele fără folos?”

Astfel trebuie să fie aparatul de război ? Nu știu încă cum, dar desigur nu așa !”

Și totuși, cu acești „gâscani”, piloții români își îndeplineau primele misiuni de război cu ocazia manevrelor regale din Moldova, în toamna anului 1911, formând două secțiuni de aviație, conduse de dl. Bibescu și de maiorul Macri.

Cu toată neîncrederea generală, aviația noastră militară dovedi cu această ocazie cu prisosință utilitatea ei pentru recunoașteri și serviciul de curieri, iar acest succes avu ca urmare înființarea în mai 1912 a „Ligii Naționale Aeriene” în fruntea căreia găsim din nou pe dl. Bibescu.

Liga Națională Aeriană, prezidată de Constantin Olănescu, avea ca scop să completeze insuficiențele aviației militare de atunci prin adunare de fonduri de la marele public, înzestrând armata cu o școală de piloți și cu un parc de avioane echipate pentru campanie.

Temeinic organizată, Liga Aeriană a putut la data ordinului de mobilizare din 22 iunie 1913 să se transforme în 24 ore în Secțiunea II-a de aviație militară comandată de dl. Bibescu și formată din 13 avioane și 13 piloți ale căror nume nu le pot trece sub tăcere, ei sunt: căpitanii Fotescu, Sturdza și Adamovici, Ion Capșa și Arion; locotenenții Nicu Capșa și Mavrodi; sublocotenenții Gh. Mihăilescu, Vary, Protopopescu și Savu, soldații Poly Vacas și Petre Macavei.

Pentru prima oară în istoria războaielor, aviația avea să intre pe câmpul de luptă și această primă încercare plină de succes s-a făcut în armata română.*

Trebuie aici să relevăm că multiplele misiuni de război îndeplinite cu succes în 1913 au fost posibile numai mulțumită inițiativei particulare, care, atunci ca și acum, îndrumată de același George Bibescu, a arătat valoarea sa.

Concluzia asupra posibilităților de utilizare ale aviației în război și a meritelor particulare a organizației Ligii Aeriene sunt concretizate în Ordinul de zi nr. 11 al Corpului I de Armată din 30 iulie 1913, care spune, între altele:

„Prin curajul, îndemânarea și iscusința, munca devotată și camaraderească depusă de escadrilă, Corpul de Armată a putut fără greutate să ia măsurile fixate de împrejurări și să înainteze cu siguranță și hotărâre pe teritoriul inamic.

Foloasele trase în împrejurările arătate ne-au dus la convingerea că aeroplanele, întrebunțate cu dibăcie, sunt de un folos remarcabil într-un război.”

Războiul mondial de apropiat și toate țările se pregăteau de luptă.

În România formarea piloților continua cu concursul Ligii Aeriene, a cărei școală mutată la Băneasa dădea rezultate strălucite. Piloții români cu simțuri fine și spirit de inițiativă arătau aptitudini remarcabile pentru zbor.

Școala de pilotaj în cea vreme se făcea în cu totul alte condiții ca azi. Elevul pilot după ce învăța să ruleze în linie dreaptă pe pământ cu un avion redus, începea apoi să facă salturi, iar după ce arăta că se poate menține în linie dreaptă 2-3 m deasupra pământului, urma ziua cea mare: elevul era trimis să facă „turul”. Aceasta însemna că era trimis să zboare singur, dacă și cum putea.

* Prima utilizare a aviației în cadrul unui conflict militar a avut loc în timpul războiului italo-turc din 1911-1912.

Trebuia să decoleze și să facă viraje în jurul aerodromului, să aterizeze – singur – după inspirația și simțurile sale. Primul viraj, primul aterizaj – singur. Unui elev pilot de azi lucrul i s-ar părea de necrezut.

Pe vremea aceea însă, camarazii se strâneau cu sfială în jurul instructorului, căpitanul Mihail Savu, cunoscut polisportiv, și plini de emoție urmăreau evoluția de obicei abracadabrantă a celui ce zbura pentru prima oară.

La primul viraj emoția noastră era la culme – micul avion condus de mâna nepricepută a novicei din carlingă, făcea cele mai năzdrăvane mișcări și dacă nu se înfîgea de la început cu aripa în pământ, câștiga prin mișcări dezordonate o oarecare înălțime.

Dacă elevul avea de la Dumnezeu simțurile afinat necesare pentru a zbura, și dacă recăpăta calmul necesar pentru a-și aminti povețele instructorului, avionul își găsea echilibrul și uneori executa de la început corect turul de pistă.

În cele mai multe cazuri însă, elevul începea o rătăcire în aer și în emoția noastră generală se ridica prea sus probabil din instinctiva teamă de pământ, apoi când în sfârșit se hotăra să întrerupă motorul și să încerce coborârea, alte noi emoții ne așteptau pe toți, până când după capace și figuri neverosimile ajungea în sfârșit la pământ, mai mult sau mai puțin întreg.

Dar ce fericire și se sărbătore, când cel ce zbura prima oară își termina zborul corect. Ce mândrie și ce satisfacție pe cel ce devenise pasăre prin propriile lui mijloace și pentru camarazii săi.

Ce exaltare incomparabilă pentru eroul care învinsese gravitatea.

Am ajuns astfel la Războiul cel mare, cu un număr apreciabil de piloți de bună calitate, dar cu puține aparate, nelarmate pentru luptă. Numai în ultimul moment am primit din Franța avioane cu adevărat de război, dar care erau inferioare aparatelor germane de pe frontul nostru.

Cele ce au reușit piloții noștri să facă cu aceste avioane cu motoare de 80 și 130 cai-putere, cu o singură mitralieră cu numai 47 de gloanțe și cu viteză maximă de 130 km/oră în contra avioanelor germane care ajungeau la dublu în toate caracteristicile lor, este pur și simplu miraculos. Căci nu numai că am reușit să ne apărăm onorabil, dar chiar în perioade hotărâtoare ale războiului din Moldova să dominăm cu autoritate aerul.

În luptele aeriene raportul de pierderi a fost de 1 la 4 în favoarea noastră și toate misiunile noastre aviatice pe front se îndeplineau cu desăvârșită punctualitate.

Neavând timpul necesar pentru a descrie isprăvile piloților de război, mă voi mărgini azi să arăt marile merite pe care le-a avut colonelul de Vergnette, organizatorul aviației noastre, și comandorul Andrei Popovici, marele animator și mânuitor de suflete, comandantul Grupului nr. 2 aviație.

Mă opresc de-asemena pentru a cere aportul dvs. de recunoștință și pioasă amintire, pentru eroii care au plătit cu viața lor izbânda aripilor și destinul românesc.

*

Odată cu pacea a urmat o epocă de neglijare a aviației și aviatorilor. Ideea și entuziasmul pentru aviație nu se mențineau decât în jurul Aeroclubului, unde sub protecția prințului moștenitor Carol, un grup condus de Constantin Olănescu, George Bibescu, Mihail Oromolu, comandor Popovici și alții luptau pentru progresul zborului românesc.

Acest progres era încet – iar victimele eroismului din ce în ce mai numeroase.

Odată cu restaurația însă, ochiul clarvăzător al celui ce conduce destinele noastre văzu de la început importanța aviației în existența popoarelor și mâna sa hotărâtă arătă sfetnicilor calea ce trebuia urmată.

Au fost ezitări, căci lumea afacerilor și a politicii mărunte se acomoda cu greu vremurilor noi de muncă și devotament pentru destinele neamului, dar până la urmă odată cu crearea Subsecretariatului Aerului și cu înființarea Federației Aeronautice Regale a României prezidată de Majestatea Sa Regele și condusă de dl. Bibescu, care de 10 ani este și președintele Federației internaționale aeronautice, aviația de stat și cea particulară au reintrat pe calea marilor realizări.

Trei miniștri au contribuit la redresarea aeronauticii noastre. Domnii Caranfil, Irimescu și general adj. Paul Teodorescu s-au succedat în eforturile lor pentru a da României aviația care îi trebuie și pe care o merită. Iar celui din urmă i-a fost dat să-și vadă eforturile încununat de succes, ajungându-se la o transformare totală în spirit modern a aviației noastre.

Infrastructura cu instalații moderne răspândite pe tot întinsul țării.

Industria aeronautică – sănătoasă și producătoare.

Înzestrarea aviației militare cu cele mai moderne avioane – în curs de desăvârșire.

Formarea de piloți în număr din ce în ce mai mare și antrenamentul lor atent și îngrijit pentru zbor și luptă.

Crearea unui spirit aviatic în straturile largi ale populației, care azi își aduce contribuția neprecupețită la perfecționarea armatei aerului românesc.

Toate acestea sunt realizări înfăptuite sub conducerea domnului general Paul Teodorescu, al cărui nume va rămâne întotdeauna legat de crearea aviației moderne românești.

Sub patronajul Suveranului nostru iubit și cu conducerea de care se bucură azi, înconjurată de interesul și de dragostea poporului nostru, care s-a evidențiat prin afluența a mii de tineri la școlile de zbor civile și militare, viitorul aviației noastre este asigurat. Este o mare satisfacție pentru mine, că după criticile ce le-am adus altă dată, pot să vă împărtășesc acum încrederea nou desăvârșită în acest viitor, atât de strâns legat de însăși viitorul neamului nostru.

AERONAUTICA ȘI MARINA ÎN SLUJBA NAȚIUNII

26 februarie 1940

Viceamiral Alexandru Gheorghiu*,

Secretar general la Ministerul Aerului și Marinei

Aeronautica și marina dețin roluri de prim ordin în slujba Națiunii și, astăzi, mai mult ca oricând, importanța acestor roluri se verifică în fiecare clipă.

Dacă privim ceea ce s-a întâmplat zi de zi, de când din toamnă văpaia războiului a cuprins mai multe popoare, aflăm că operațiunile de căpetenie și acțiunile din orice moment s-au desfășurat aproape numai în aer, pe apă și pe pământ.

Și astfel avem o dovadă limpede și repetat conformată de misiunea covârșitoare ce revine aeronauticii și marinei în timp de război.

Dar aeronautica și marina au în slujba națiunii misiuni nu numai în timp de război și rolul lor este din fericire, îndeosebi de important în timp de pace, când ele servesc cu pârghii puternice atât pentru dezvoltarea și propășirea economică a națiunii, cât și chiar pentru răspândirea și întărirea civilizației.

Prin „aeronautică” nu trebuie să se înțeleagă numai o armă cu întrebuințarea ei militară, ci trebuie să se denumească astfel acel tot în care intră, strâns legate, ramura militară alături de cea comercială, precum la fel sub denumirea de „Marină”, trebuie ca închipuirea noastră să strângă și marina militară și pe cea comercială, care se completează una pe alta, ca două jumătăți ale aceleiași întreg, și care se nasc, cresc și nu pot trăi decât împreună.

În slujba națiunii noastre, ca și slujba tuturor națiunilor, aeronautica comercială este chemată să aducă foloasele pe care ea le poartă în sine, ca mijloc de locomoție de o rapiditate superioară, oricărui alt mijloc de transport.

Viața economică activă ca și propășirea la care avem dreptul deplin și spre care cu hotărâre pășim ne impun să întrebuințăm timpul nostru cu cât mai mult folos și să câștigăm cât mai mult dina cest timp, spre a-l închina cât mai cu spor muncii real productive.

Dar este de observat, și aici, ca și în atâtea alte domenii, că progresele mari realizate la noi, nu sunt îndeajuns de cunoscute de marele public, care, în bună parte, încă nu știe că activitatea noastră aeriană începută cu mult mai târziu decât în alte țări, a ajuns repede de tot să dea roade care ne îndreptătesc cele mai bune nădejdi în viitor.

Trebuie să știm astfel că față de acei 400 km ce exploatham în 1930, în 1938 am avut 7300 km de linii făcute cu avioane românești în țară și în străinătate. Aceasta înseamnă că în 8 ani s-au înmulțit de 20 de ori liniile aeriene exploatare de noi, spre a duce cu fală culorile românești și înăuntrul țării, dar și departe, dincolo de hotare, spre Occidentul unde se întâlnesc toate națiunile cu începuturi mai vechi decât ale noastre.

De asemenea, trebuie să se știe că, față de 650 pasageri transportați în 1930 pe calea aerului, s-au transportat în 1938 cu avioanele noastre în țară și în străinătate, 12000 pasageri de toate națiunile, făcându-i astfel să ne cunoască la lucru, să ne prețuiască, să ne ducă numele cu cuvinte de laudă mai departe.

În fine, mai trebuie să se știe că, față de 77500 km parcurși cu avioane comerciale românești în 1930, s-au parcurs 1200000 km, în 1938, fără nicio victimă de viață omenească, fără niciun fel de accident de persoane sau de orice alt incident oricât de mic sau oricât de neimportant ar fi fost el.

De aceea, întreprinderea noastră de exploatare comercială „L.A.R.E.S.” a ajuns să fie pretutindeni cunoscută și prețuită la adevărata ei valoare și la noi și mult mai departe, dincolo de granițele noastre.

Așezată la răscrucea marilor drumuri ce pleacă din apusul și centrul Europei spre a merge spre Orientul atât de năzuit, țara noastră are dreptul să joacă un rol de frunte în politica și în exploatarea căilor aeriene ce o brăzdează și în slujba națiunii aeronautica noastră comercială luptă fără preget să-și câștige și să-și mențină locul meritat, alături de celelalte state pentru promovarea și întărirea legăturilor civilizatoare ale lumii întregi.

Dar în afară de aceasta, aeronautica noastră comercială a înțeles să mai stea și cu alte înfăptuiri adevărate în slujba națiunii. Ca soră bună și nedespărțită a aeronauticii militare, ea se ocupă cu vrednicie de pregătirea numerosului personal navigant de tot felul, piloți, mecanici, radiotelegrafiști, meteorologi și așa

* Viceamiral Alexandru Gheorghiu (n. 21 septembrie 1890 – m. 14 iunie 1967, București) – secretar general la Ministerul Aerului și Marinei între anii 1936-1940, subsecretar de stat pentru Înregistrare în perioada 23 august-3 noiembrie 1944. Membru al Academiei de Științe din România (1936). Condamnat politic în anul 1948.

mai departe, de care întreaga aeronautică are nevoie și care oricând să poată trece să-și facă datoria către țară ca aviatori de război, complet instruiți și deplin formați pentru nevoia ce s-ar putea ivi.

Și astfel putem spune că cu trudă neprecupețită și cu hotărâre dârză, aeronautica noastră comercială a înțeles și știe să-și facă pe deplin datoria ce-i revine în slujba națiunii noastre.

Cât despre aeronautica noastră militară în aceeași nobilă slujbă a națiunii, este de ajuns, precum am mai spus, să privim acolo unde războiul s-a încins, pentru ca să vedem că, din primul moment, aviația a avut rolul hotărâtor ce nu a slăbit până acum nicio clipă.

Cu muncă spornică și cu ardoare nutrită de un spirit pătruns al datoriei, s-au realizat progrese importante din toate punctele de vedere.

S-a intensificat achiziționarea de avioane și de tot felul de materiale, s-au sporit în mare măsură școlile pentru formarea personalului necesar, mai ales numărul elevilor, s-a ajuns la rezultate importante în toată pregătirea necesară lor, se stăruie cu energie în realizarea unei apărări serioase contra atacurilor aeriene și toate sacrificiile ce se cer și la care națiunea noastră răspunde cu vrednicie, sunt tocmai pentru a-i da în slujbă o aeronautică militară cu tot ce-i trebuie, astfel ca să o asigure cât mai deplin, în orice situație.

Să nu încetăm să vorbim de aeronautică fără să anunțăm și dezvoltarea înălțătoare la care a ajuns industria noastră nu numai pentru fabricarea de avioane și motoare, cât și de tot ceea ce reprezintă instrumente și armament, și, în fine, tot complexul de aparaturi de tot felul cu care tot ce intră sub denumirea de „aeronautică” trebuie să o aducă în serviciul țării.

Dacă acum trecem ca să vedem ce revine marinei în slujba națiunii, trebuie să spunem că marinarii noștri adesea nu au fost ascultați de aceia care, cu toată căldura sufletului lui românesc, voiau să-i deservească (sic!).

Trebuie să știe națiunea română că bravii noștri înaintași și-au vărsat cu belșug și cu voieșie sângele lor scump spre a se da țării o ieșire la mare și de aici, un drum spre lumea largă și bogată.

Aceiași mari înaintași au înțeles și rostul puternic al Dunării și gurilor ei în viața bunului nostru popor.

Au luptat mai bătrânii noștri din greu ca să aibă ceea ce ne-au lăsat în pază, dar noi am avut clipe când nu am înțeles de-a întregul gândurile lor.

Națiunea românească de azi trebuie să înțeleagă pe cei ce ne-au creat această țară și pentru aceasta trebuie să se știe că din totalul comerțului românesc făcut cu străinătatea, 97% se face pe calea apei (Dunăre și mare) și numai 13% se face pe tot restul întinselor noastre fruntării terestre.

Și din totalul acesta de 87 % mărfuri ce vin și pleacă de la noi, 71% merg pe mare și 16% merg în sus pe Dunăre.

Au știut bătrânii noștri bine nevoia țării, în dragul căreia ei au căzut, dar, acum, abia la o generație în urma lor, noi trebuie să constatăm că toate aceste bogății nu se transportă de noi, ci de străini și este bine să știe românii că, la mare, 92% din mărfurile ce vin și pleacă de la noi, sunt transportate de străini și numai 8 % sunt duse cu puținele vapoare cu culori românești.

Acesta este tristul adevăr pe care orice român trebuie să-l știe spre a se lega că va lupta să-l îndrepte și să ajute ca să se creeze o marină comercială cu nave corespunzătoare și cu porturi utilitate, care să fie în adevăr în slujba națiunii, canalizând și ducând departe peste mări toate aceste adevărate avuții, pe care astăzi ni le transportă alții și se îmbogățesc cu dreptul nostru.

Până atunci, puținul ce avem ca nave de comerț a fost și este pus de-a întregul în serviciul națiunii. Astăzi toate vapoarele țării noastre merg pretutindeni și aduc în grabă, în țară, tot ce apărarea noastră națională cumpără, oricât de departe, afară de fruntăriile românești.

Această operă națională este și deosebit de rentabilă pentru economia românească. Vom cita numai un exemplu, care va edifica pe ascultătorii noștri.

Astfel, acum circa 2 luni de zile, statul român avea de adus din America o oarecare cantitate de mărfuri, necesare apărării noastre naționale, care ar fi constituit circa o treime din posibilitatea de încărcare a uneia din motonavele noastre. Pentru aducerea acestui stoc în țară, o companie de navigație străină ne-a cerut o sumă egală cu costul voiajului motonavei „Sulina” până la New York și înapoi. Astfel încât am putut aduce cu același preț nu numai încărcătura inițială, ci încă de două ori această cantitate. De aceea, spuneam mai înainte că aceste transporturi sunt rentabile. Într-un voiaj al motonavei „Sulina” până în America și înapoi, cu plinul încărcăturii, se realizează un beneficiu net de 14 milioane lei.

Dar ce trebuie subliniat mai cu tărie, este că, dacă aducem mărfurile noastre pe vase străine, plătim aceste transporturi în devize forte, pe când, în cazul transporturilor sub pavilion românesc, toți acești bani rămân în țară sau pot constitui un stoc de devize în străinătate. Aceste avantaje nu pot să nu fie ținute în seamă în momentul când toate schimburile se plătesc numai în valute scumpe.

Astfel încât vasele Serviciului Maritim Român întind din ce în ce mai mult rețeaua drumurilor lor până în toate punctele unde le cheamă interesele românești și numai într-un singur an aceste vase au parcurs 362.000 mile marine (adică de aproape 5 ori înconjurul globului terestru), transportând circa 40.000 pasageri și 42.000 vagoane de mărfuri.

Este în același timp o datorie a noastră să relevăm activitatea rodnică a navigației fluviale române, care, pe lângă realizările comerciale, a înțeles să-și ia și sarcina de a menține sus prestigiul culorilor românești, luptând din greu cu puternica concurență a vecinilor de pe Dunăre. Navigația fluvială română este astăzi în măsură să asigure în caz de război chiar dacă ne-ar lipsi ajutorul oricărui pavilion străin, toate nevoile țării în materie de trafic fluvial.

În acest fel și modesta marină comercială lucrează cu hărnicie în slujba națiunii cu siguranță că o țară care are dreptul și vrea să propășească, nu va uita că la baza propășirii stă bogăția, la baza bogăției stă o exploatare economică bine organizată și că într-o atare bună organizare, marina comercială este unul din factorii cei mai importanți.

În ce privește marina militară, astăzi mai redusă decât nevoile i-ar cere, ea a găsit ascultare înțeleaptă pentru ca să propășească repede pe drumul înfăptuirilor de care mai are nevoie, spre a fi astfel cum trebuie în slujba națiunii.

Din înaltul îndemn și înțeleaptă ocrotire a M.S. regelui Carol al II-lea ctitorul marinei moderne, care prin inimoasa, românească și clăditoarea de acțiune a înțeles să dea imboldul necesar redresării marinei noastre, o nouă epocă de dezvoltare a și început.

Avuția maritimă a țării s-a îmbogățit. Înregistrăm astfel construcția în șantierele străine a 4 motonave noi ale Serviciului Maritim Român, care se plasează printre cele mai moderne nave de agest gen din lume. Din acestea motonavele „Sulina” și „Balcic” sunt în curs de construcție.

Construcția și intrarea în serviciu a navei școală „Mircea” a însemnat o nouă realizare de deosebită înfăptuire a vremurilor noi. Această navă, din cele mai moderne, și cu utilajul cel mai perfecționat, va permite formarea cadrelor, în condițiile cerute de greua meserie de marinar, a tuturor cadrelor marinei noastre.

În același timp s-au pus bazele unei industrii naționale de construcții navale, ceea ce constituiau cel mai important pas făcut în acest domeniu și marchează începutul unei era noi pentru marina noastră.

Sprijinul luminat al unui guvern hotărât să se pună în ritmul marilor comandamente naționale a făcut ca imboldul dat de șeful nostru suprem, să capete o rapidă înfăptuire.

De acum strâns legate la un loc, aeronautica și marina arată și repetă că, în viscolul războiului prin care alții trec, marile puteri occidentale văd în marinele lor singura cheazășie a aprovizionărilor numeroase, la care războiul le obligă, precum, de asemenea, văd că mijlocul unic de a ieși victorioase, este să taie inamicului orice putere de a aproviziona pe mare, pentru ca din lipsa materiilor absolut necesare ducerii războiului el să se recunoască învins și să ceară pacea.

Strâns legate la un loc, aeronautica și marina spun fără înconjur tuturor, că și în momentele de față și oricând în viitor, armatele terestre nu ar putea veni să aplice sigiliul victoriei, decât după ce aviația cu risipă de mărinoase jertfe, va fi pregătit elementele necesare luptei armatelor și după ce marina va fi tăiat izvoarele de aprovizionare din afară ale inamicului.

Și atunci toți cei care cu gândul, cu vorba și cu munca vor fi sprijinit aeronautica și marina, își vor fi făcut datoria și vor fi bine meritat în slujba națiunii.

ARMATA ȘI RESTAURAȚIA

General Ion Ilcuș*
Ministrul Apărării Naționale
6 iunie 1940

Este îndeobște cunoscut că o pentru a putea surprinde la război fie prin forță, fie prin mijloace sau prin procedee noi, armata are nevoie să rămână în timp de pace cât mai puțin cunoscută străinilor și marelui public.

În această privință, evenimentele în curs dau cea mai convingătoare probă.

Dacă totuși în cele ce urmează se va schița într-o câtva treapta pe care s-a urcat oștirea noastră în decursul ultimilor zece ani, este pentru că nu există om de competență, care să nu-și fi dat seama de diferența dintre odinioară și acum – și fiindcă este o imposibilitate a proiecta cât de vag rezultatul atât de proeminent al eforturilor ultimilor zece ani fără a aminti realizările în armată.

Dezvoltarea unei armate, valoarea ei și rezultatele pe care le obține au depins totdeauna și vor depinde și pe viitor, de Șeful său.

* General Ion Ilcuș (1882-1977) – comandant al Brigăzii 4 infanterie (1929-1931), secretar general la Ministerul Aerului și Marinei (1932- 1933), comandant al diviziilor 17 și 5 infanterie (1933-1937), inspector general al infanteriei (1937-1938), director al Direcției Învățământului Militar Superior (Apărării Naționale 1938-1939), comandant al Corpului 7 armată (1939). În perioada 21 septembrie 1939- 4 iulie 1940 a îndeplinit funcția de ministru al Apărării Naționale. După instaurarea regimului comunist este închis alături de alți foști demnitari la închisoarea din Sigheț.

După moartea Regelui Ferdinand I și până în momentul când Maiestatea sa Regele Carol al II-lea, a luat în mână frânele conducerii țării, armata era lipsită de un adevărat Șef Suprem.

O vedem în consecință oprită atât din punct de vedere organic, cât mai cu seamă din acel al înarmării și înzestrării.

Bărbații de stat cu situații hotărâtoare uitaseră eternul adevăr că soarta fiecărui neam depinde de armata sa, că după cum veșnic se combat elementele naturii, așa nesfârșită va fi lupta între vietățile pământului și între oameni.

Se visa pacea eternă, fiindcă așa ne convenea, și chiar și cei mai puțin optimiști, după socotelile schematice, cu o ușurință fără seamăn, arătau câte decenii mai trebuie să treacă până ce concluziile lor dau voie să aibă loc un nou război.

Ca urmare a acestei stări de lucruri, armata de uscat se chinuia, cu ajutorul unei colecții de arme rămase din război, să-și însușească procedee de luptă noi, să inventeze metode de a face față cu aceste obiecte de muzeu unui material de luptă modern și care se găsea în plin progres.

Aeronautica avea o existență aproape numai simbolică, fiind limitată atât ca conducere cât și ca fonduri, la drepturile unei anexe a Ministerului de uscat (sic!).

Tot așa și Marina care, lăsată fără credite bugetare, era condamnată să țină atât vasele Marinei Regale cât și cele comerciale nereparate și deci neutilizabile.

RESTAURAȚIA dăruiește armatei un șef care și-a întrebuițat tinerețea pentru a cunoaște armata în toate formațiunile ei, făcând stagii la cele mai renumite unități din țară și străinătate. Urmând studii speciale, viitorul șef suprem al oastei își creează o bază de cunoștințe, concepții și calități militare demne de cel mai desăvârșit militar de carieră.

Cu urcarea pe tron a MAIESTĂȚII SALE REGELUI CAROL II, un nou suflu a început să învieze oștirea.

Începând cu formarea și selecționarea personalului, cu măsuri pentru a da tuturor fiilor țării posibilitatea de fi instruiți în utilizarea armelor, se trece la completarea unităților și mai cu seamă a celor tehnice.

Se înving neînțelegerile interne, se elimină jocul concurențelor externe și se pune baza unei industrii naționale de înarmare.

Se pune capăt nehotărârii în alegerea prototipului diferitelor arme și materiale de război, nehotărâre care ajunsese aproape de teama de răspundere și se plasează comenzi în străinătate pentru a completa la timp ceea ce tânăra noastră industrie nu putea garanta.

Armata de uscat ajunge în situația de a se putea instrui la îndemâna unui material care nu era încă complet, însă corespundea cerințelor timpului.

Ea este îndrumată în aceasta activitate de Șeful ei Suprem, acesta nu pierde nicio ocazie pentru a-i fi un adevărat dascăl în ceea ce privește manevra și utilizarea armelor și cu toată dragostea ce o poartă pentru fiecare din comandanții unităților, își impune atât de neplăcuta sarcină de a ajuta armata să-și selecționeze conducerea.

Cu timpul ajungându-se la mai multă metodă în utilizarea resurselor țării și la o frumoasă dezvoltare a industriei naționale de război, precum și la furnituri masive din străinătate, se creează un potențial de război care ne dă posibilitatea să încheiem alianțele cunoscute și care este dezvoltat mai pe urmă până la stadiul constatat personal de atâția cetățeni cu ocazia îndeplinirii datoriei pe zonele de concentrare la hotarele țării.

Infanteria ajunge să nu-i lipsească niciunul din noile mijloace de luptă, începând cu armele automate, gurile de foc contra tancurilor, care de luptă și toate mijloacele de însoțire și de apărare terestră și aeriană.

Cavaleria devine mai suplă, primește elemente motomecanizate și purtate, mijloace antitanc, antiaeriene și unități tehnice.

Artileria își completează și modernizează gama calibrelor, ea câștigă în mobilitate prin mijloace moto și ajunge la o proporție cu infanteria care corespunde noilor cerințe pe câmpul de luptă.

Oricât de sceptic, oricât de pretențios ar fi observatorul, chiar oricât de puțin ar fi avut el ocazia să vadă din industria țării și fortificarea frontierelor, precum și din înzestrarea armatei, nu va putea decât să rămână mai mult decât impresionat de ceea ce s-a realizat în acești zece ani la Armata de uscat.

În domeniul aerian progresul a fost aproape revoluționar. Realizările sunt cu adevărat epocale.

Se construiesc aeroplane în țară cu un succes și într-o cadență neașteptată.

Numărul și felul lor se completează prin comenzi în străinătate și ajungem astfel la o dotație cu aparate moderne respectabilă.

Nu mai prejos rămâne formarea personalului el fiind înconjurat cu atâta atenție de augustul nostru suveran.

Metodic condusă și având la îndemână un material omenesc care răspunde la toate cerințele și această acțiune reușește pe deplin.

În ce privește aviația civilă, care trebuie considerată în timp de pace ca un factor economic și politic, iar în timp de război ca un rezervor de oameni și materiale pentru aviația militară, constatăm aceleași realizări.

Câteva cifre, vor ilustra progresele făcute:

- liniile aeriene interne aveau în 1931 o lungime de 410 Km, cu 77.000 km parcurși și 655 pasageri transportați; în 1938, avem 7.255 km de linie, cu 1.178.000 km parcurși și 11.763.000 pasageri transportați;
- liniile aeriene internaționale sporesc cu 300% față de 1932;
- numărul aeroporturilor a crescut cu 700%, față de anul 1932;
- personalul navigant, crește cu 400% pentru zborul cu motor și 1300% pentru zborul fără motor.

În plus, eforturile au fost îndreptate și în direcția unei propagande care să creeze și la noi o opinie și o ambianță aeriană. În acest sens, s-au încurajat toate inițiativele particulare și s-au susținut instituțiile ce au înțeles să se dedice acestui rol.

Marina. Deși țara noastră are un litoral maritim de 450 km și o cale fluvială de peste 1000 km, totuși atât marina militară ca și cea civilă – după cum ne amintim – se găsea într-o stare letargică.

Deodată cu urcarea pe tron a MAIESTĂȚII SALE REGELUI CAROL AL II-LEA, se schimbă și aici situația radical.

Era și natural căci însuși MAIESTATEA SA spunea la una din serbările marinei:

„Eu sunt dintr-un neam de marinari și numai trăind într-o țară în care marina a jucat poate un rol mai puțin important până astăzi, se explică de ce principala mea ocupație nu a putut fi aceea de marinar, dar acest atavism care se zbate vânjos în sângele meu, m-a făcut să am întotdeauna un ochi plin de grijă și de dragoste pentru marina noastră”.

Cuvintele Regale mărturisesc, mai bine ca orice Înalta ocrotire de care s-a bucurat marina din partea Augustului nostru Suveran.

Reorganizarea și completarea marinei militare este ilustrată prin intrarea în serviciu a unui număr de vase de război și prin instalații de porturi și baze.

Marina comercială se reorganizează complet și face progrese importante.

Serviciul Maritim Român și-a reluat locul ce-l avea înainte de marele război în Marea Neagră și Arhipelag, deservind și importante linii în Mediterană.

Navigația Fluvială Română își renovează parcul de vase, remorhere, șleपुरi, tancuri și își ameliorează serviciul de pasageri și mărfuri pe Dunăre.

Pentru a dirija toate aceste eforturi, atât la marină, cât și la aeronautică, a fost bineînțeles nevoie de un aparat de conducere mai dezvoltat și de asigurarea fondurilor necesare.

S-a creat deci un Minister al Aerului și Marinei și, introducându-se timbre speciale, s-a asigurat completarea neîntreruptă a unor fonduri destinate înzestrării acestor două arme.

Pe lângă aparatul schițat mai sus și destinată a proteja hotarele țării, Înaltul Șef al oștirii s-a îngrijit de la început pentru introducerea în oștire a unui spirit nou de conștiință și de îndrăzneală, de întărirea factorilor morali precum și de formarea unei doctrine proprii situației noastre militaro-geografice, proprie terenurilor și mijloacelor noastre de luptă; s-a îngrijit, cu un cuvânt, ca armata care se creează să fie o oaste românească având, ca întotdeauna, caracteristicile ei.

Soarta – care de atâtea mii de ani nu ne-a cruțat cu încercări însă niciodată nu ne-a părăsit la nevoi – a fost și de data aceasta darnică cu noi, aducându-ne după un Rege care a știut să ne conducă la Unire, un Suveran care a știut să ne smulgă din letargia pacifistă și să ne pregătească pentru toate eventualitățile.

Rămâne ca cu toții să nu uităm nicio clipă că, de îndată ce se pune în joc țara, nu ne mai aparținem nici noi, nici bunurile noastre.

Suntem numai ai țării și ai regelui, care, ca și toți strămoșii, ne va duce la izbândă.

Acesta este crezul oștirii. Ea îi dă expresie, strigând „TRĂIASCĂ REGELE!”

CÂNTECE DE CĂTĂNIE

Valeriu Măgureanu*

– cântece interpretate de Corul Școlilor Țărănești de la Făgăraș și Poiana – Câmpina

24 martie 1940

„Ora Satului”

Cineva spune că omul are în sufletul lui niște strune care sună când și când, în răstimpuri. Nu întotdeauna. Doar când sună atunci bagi seama ce taine se ascund în inima omenească, ce doruri o frământă, ce nădejdi o inspiră. Ciudat amestec de simțăminte pus de Dumnezeu, în boțul acesta de carne, cât un pumn de copil: inima. Ea e cu pricina. Ea face și desface multe pe lumea asta. Îți place cineva: o fată, să zicem. Se

* Valeriu Măgureanu (n. 1903-?), folclorist și publicist.

cheamă că ți-a căzut cu tronc la inimă. Ți pare rău după cineva? Iarăși se cheamă că te doare inima. Te bucuri sau te mândrești? Spui: mi se umple inima. Lucrezi cu drag, se cheamă că ai tragere de inimă pentru munca aceea. Uneori îți faci inimă rea pentru te miri de nimic, de te-apucă o tristețe din care nu te mai poate scoate decât un cântec de inimă albastră.

Care va să zică inima e cu beleaua, fie la cei tineri, fie la cei mai bătrâni. Mai ales la cei tineri. Auzi dumneata: să împlinești 21 de anișori bătuți pe multe, 21 de ani de hălăduială în satul în care-l cunoști pe degete, în casa cu maica dragă, în bătătura căreia ai intrat cu caii și căruța de la câmp de-atâtea și-atâtea ori. Și într-o bună zi să le lași pe toate baltă. Nu mai spun de căruța tovarășilor de joacă și de horă și o las mai domol cu căsuța mândrei, fata dragă.

Și iată se apropie ziua de plecare la armată, la cătănie. Și cu cât se scurtează numărul zilelor, cu atâta inima începe să-și încordeze strunele fel și chipuri. Mândru ești că pleci la cătănie, jale ți-i că părăsești satul, cu toate ale lui. Gândul despărțirii e deseori mai trist, mai mohorât, chiar decât despărțirea însăși, mai ales la un flăcău de țară care n-a știut de lipsa cu săptămânile de acasă ... Și apoi n-ați băgat de seamă că românul nostru, atunci când călătorește, tot lânzește după cei lăsați acasă, vaitându-se în cântec, scriind răvașe că e rău printre străini:

*Strii-or ca mine nu-i
Decât puiul cucului.*

sau

*Amară străinătate
Mult ești tu fără dreptate,
Desparți pe soră de frate.*

Uneori ai crede că în cine știe ce străinătăți se află un asemenea cântăreț, când cântă așa. Se întâmplă însă, deseori că e doar la câteva poște departe de satul lui. Și totuși i se pare că e străin. E și aceasta o dovadă a legăturii cu pământul, o legătură nevăzută, cu doruri nepricepute de mintea omenească. Și dacă cumva soarta-l aruncă pe românul nostru cine știe unde, tot acasă crea să pună capul pe căpătâi, pentru totdeauna... Mă gândesc la românii plecați în America. Se trudesec ei, se chinuiesc, pun ban pe ban și se întorc de cele mai multe ori să-și petreacă zilele cu bruma ce le-a mai rămas în sătucul lor uitat, nu în orașul cel mare care nu s-a lipsit de sufletul lor. Așa și flăcăul. Mândru e de cătănie, mândru e că pleacă la oraș, dar îi e și de casă, teamă îi e de locurile necunoscute. Cum să împace toate acestea în sufletul său?

Să-și ia măicuța cu el? Nu se poate. Să-și ia mândruța? Nici vorbă. Să-și ia calul? Nici pomeneală. Tot cântecul, tovarășul care-l însoțește pretutindeni ajutându-l să-și spună păsul... Dar, până să plece e nițică poveste. Că nu se rupe de sat cu una cu două. Numai ce-l auzi, cântând, seara, pe linie. Cântă să-l audă mândra, cântă să-l audă satul :

<i>Foaie verde nucă seacă</i>	<i>Mai am toate două zile</i>	<i>Plin e cerul de cocoare</i>
<i>Mâine toți recruții pleacă</i>	<i>Și-apoi plec în miliție.</i>	<i>Ochii mei de lăcrămioare.</i>
<i>Mai am astăzi, mai am mâine</i>	<i>Frunză verde de cicoare,</i>	

Sau un alt cântec în care, înainte de plecare, la chemarea trâmbiții, cătana-și ia ziua bună de la mândra cu ochii înlăcrimați. Ia să-l ascultăm:

AUZII TRÂMBIȚA SUNÂND (cor băieți)

Flăcăul pleacă cum pleacă și fata rămâne cu ochii umezi la portița unde altă dată stăteau amândoi de vorbă. Cum ar vrea să plece și ea cu el, Știe însă că nu se poate. Și atunci o altă dorință i se naște în suflet. Ar vrea s-o facă Dumnezeu o floare, numai și numai să fie lângă dragul ei. Dorința ei a fost pusă într-un cântec așa:

FRUNZĂ VERDE FLORI MUȘCATĂ (cor fete)

E drept că uneori mândra îl întreabă de ce n-o ia și pe ea în armată? Întreabă așa ca să-l mai audă glăsuind odată, cu toate că știe că nu se poate. Și flăcăul îi spune mai pe departe că ostășia nu este pentru femei. Vezi, Doamne, acolo sunt tunuri grele și nu oricine se încumetă să tragă cu ele. Armata cere brațe de voinic, nu brațe dalbe la trebile gospodăriei. Flăcăul nu vrea să-și supere mândra, dar vrea totodată să arate încă o dată tot ficiilor li-i dat să între la greul greului. Cum spune cântecul:

<i>Grea-i armata-n infanterie,</i>	<i>Caii mari și tunuri grele</i>
<i>Dar mai grea-i în artilerie</i>	<i>Nu te poți sluji cu ele.</i>

Și un alt cântec, pe care o să-l auzim acum spune la fel:

FRUNZĂ ȘI-O ALUTĂ (cor băieți și fete)

Nu-i vorbă se găsec și alți flăcăi mai tanțoși care socotesc că dacă pleacă ei în cătănie, e mare prăpăd pe fete. D-aia vorbesc scurt, ca să se arate voinicoși nu lăudăroși, cum sunt. Ia ascultați:

<i>Cântă cucu se rotește</i>	<i>Și mă-ntreabă un mă duc.</i>	<i>Mă-ntreabă: când mai vin iară</i>
<i>Ghiță calu-și pregătește,</i>	<i>Eu le spun: la miliție.</i>	<i>Eu le spun: la primăvară.</i>
<i>Se strâng fetele buluc</i>	<i>Ele plâng și mă mângâie.</i>	<i>Ele plâng de se omoară.</i>

Să ne-ntoarcem cu vorba unde rămăsesem. La flăcăul care pleacă de la mândra lui către casă, la maică-sa, buna lui maică, cea care l-a legănat cu piciorul și din fus a scos fuiorul. O găsește deseori abătută, ștergându-și înrouarea ochilor cu colțul testemelului, cu capătul năframei sau cu mâneca largă a cămășii înflorate. Cum s-o scoată feciorul din gânduri? Cum să-i dea curaj?

Ne spune cântecul:

<i>Eu mă duc mumă de-acasă.</i>	<i>Și de ne-o fi a ne bate,</i>	<i>Scrisă cu lacrimi de jele,</i>
<i>Nu plânge, ci fii voioasă,</i>	<i>M-oi trage lâng-o cetate,</i>	<i>Geaba plângi, geaba oftezi,</i>
<i>Că de-o fi țara pe pace,</i>	<i>Și-oi scrie frumoasă carte.</i>	<i>Că măicuță nu mă pierzi</i>
<i>Vine vremea m-oi întoarce.</i>	<i>Carte-n patru colțurile</i>	<i>Și ca mâine iar mă vezi.</i>

Așa-și mângâie feciorul măicuța. La gândul c-o să-l vadă iarăși, ea surâde mulțumită printre lacrimi. Așa cum surâde soarele în bobul de rouă. Știe ea că Dumnezeu din cer are grijă și de firul de iarbă pe pământ. Dar-mite de flăcăul ei voinic. Flăcăul ei care gonește pe cal, pe deșelate, de-a dreptul peste câmp... O, Doamne! Cine să mai aibă grijă de cal? Grijă mare. Se întreabă chiar flăcăul și nu știe ce să răspundă. Că spune el:

<i>Frunză verde de stejar</i>	<i>Militar în miliție,</i>
<i>M-a luat țara militar,</i>	<i>Murgul meu cui să rămâie?</i>

Și după ce spune el de ce nu-l poate lăsa la taică-su, că e bătrân, nici la frati-su, că îi cum plac paharele, arată că nici la soră-sa nu-l poate lăsa:

<i>Soră-mea e fată mare</i>	<i>Și pleacă la șezătoare,</i>
<i>Pune furca-n cingătoare</i>	<i>Murgul meu de foame moare.</i>

Și-atunci? Atunci zice orice om la mânia: mor, murgule, de necaz, că n-am unde să te las.

Dacă nu știe cui să lase calul, cu atât mai mult nu știe pe seama cui să-și lase mândra. De aceea, spune el mahnit, văzând că altceva nu are de făcut: să rămâie cui o vrea, numai să vadă de ea.

Dar e mai bine să ascultăm cântecul de de-a întregul:

FOAIE GALBENĂ DE NUC (cor băieți)

Deseori, mândra nu-l lasă să plece fără o mărturie a dragostei lor, fără un semn răscolitor de amintiri: o basma, o batistă, o năframă, un inel. Că zice fata:

<i>Ionele, când ai pleca,</i>	<i>Cusută de Vinerea,</i>	<i>Să-ți aduci puiule aminte,</i>
<i>Să dai pe la poarta mea,</i>	<i>Spălată de Sâmbătă,</i>	<i>De-ale noastre dragi cuvinte.</i>
<i>Să-ți de-a puica o basma,</i>	<i>Să ți-o dau Duminica,</i>	

A trecut și ziua plecării; s-au dus feciorii. Au rămas mândrele. De cine vorbesc ele acum, când se adună la fântână, decât de cei plecați? Or fi rămas alți flăcăi, dar nu sunt așa cum sunt cei ce s-au dus în armată. Așa e iubirea, când ții la cineva și se pare că nimeni nu mai e ca el. Mai ales dacă el o fi plecat departe. Cei rămași? Aștia-s urâți, tigorigile. Aștia au cântecul lor, să-l auzim cântat de fete.

LA FÂNTÂNĂ CEA DE PIATRĂ (cor fete)

Tot stând la fântână, în mintea lor răsare chipul celui drag, dus la miliție. Îl văd parcă aievea și vorbesc cu el în cântec. Că doar cântecul e farmec care apropie sufletele. Te face să vorbești cu oamenii ca și când ar fi de față:

CÂNTEC DE MILIȚIE (cor băieți și fete)

Pe de altă parte flăcăul aflat la miliție se gândește între altele că cel ce l-a dus departe de casă, uneori la margine de țară, nu este altcineva decât trenul. Parcă are un necaz pe el că l-a dus atât de repede, încât abia-și să seama pe unde se află. Să nu fi fost trenul așa de repede, mai avea timp să se dumirească. Dar așa un blestem îi vine pe bune. Blestem greu.

FOAIE VERDE TREI GRANATE (cor băieți)

Nu tot așa va spune flăcăul când trenul îl va aduce degrabă la întoarcerea către casă. Atunci i se va părea că merge prea încet și că nu mai ajunge odată și-odată. Pe când acum, oftează și zice:

<i>Străin sunt și nu știu drumul</i>	<i>Mă duce din gară-n gară,</i>	<i>Suie mândră-n deal la cruce</i>
<i>Mă duce trenul și fumul.</i>	<i>Pân-la margine de țară.</i>	<i>Să vezi trenul cum mă duce.</i>

Biată mândră ! Ea a rămas acasă și se bucură mult când primește o epistolie de la flăcăul drag. Epistolia aceasta, deseori cu scris greoi la citit, e înflorată cu păsărele și cu ghivece cu flori. La rându-i și ea scrie. Și scrisoarea ei e numai dor și dor:

<i>De când te-ai dus băiețele</i>	<i>Și-n cosiță floricele</i>
<i>La grumaz n-am pus mărgele</i>	<i>Nici în degete inele.</i>

Așa începe scrisoarea. Alteori fata are o dorință ciudată: ar vrea să-i scrie căpitanului să-l aibă în grijă pe Ion sau pe Gheorghiiță al ei. Ia să auzim un cântec de acest fel:

FRUNZULIȚĂ DE BUJOR (fete)

Așa e cântecul. De trimis, nu trimite scrisoarea, că-i e rușine. Dar atunci cum să mai fie ca odată lângă el, lângă cătana iubită? Iarăși o apucă gândul să-și schimbe ființa într-o păsărică, într-o floriceică sau chiar într-un brâu de încins:

*De ți-e rușine de mine
Fă-mă brâu pe lângă tine.*

Și cătana săraca îi răspunde scurt ca la militarie:

*Cu mine n-ai ce căta
Că armata este grea.*

Precum spune și cântecul:

IA IEȘI MÂNDRĂ (cor băieți și fete)

Poate ar mai vrea flăcăul să se ducă pe acasă. Dar permisiile și concediile la militarie au rostul lor și nu poți pleca așa când vrei și cum vrei. Pentru asta căpitanul:

*Îți dă bilet iscălit Pe fața biletului,
Să nu creadă c-ai fugit. Marca Regimentului.*

Și dacă mai adineaori blestema trenul, acum îl roagă ca pe-un frate să-l aducă nu prea departe. Așa spune o doină de cătănie din Transilvania. Pentru înțelegerea ei deplină gândiți-vă că mai înainte vreme, cătanele române, de dincolo de munți, erau duse te miri unde în țară străină:

DOINA DE CĂTĂNIE (feciorii)

Dar, toate au un sfârșit. Se apropie și ziua liberării. Cu ziua aceasta, altfel de cântare:

*Foicică mărcine Și dau tunul în primire Și capela la cutie
Mai am două luni de zile Sabia la magazie Și mă-nsor, te iau pe tine.*

Sau un alt cântec pe care e mai bine să-l auzim cum sună:

FOAIE VERDE DE TRIFOI (feciori și fete)

Cântecele acestea de miliție, unele cântate de fete și altele de flăcăi le întâlnim în atâtea scrisori trimise de acasă și de la cazarmă sau după cum sunt vremurile de acum, de-acasă și de pe zonă. Ele umblă, mai ales când intră la inima ostașilor și versul lor, știind cum să le cânte.

Din toate se bagă se seamă un lucru care nu trebuie trecut cu vederea. Mai toate cântecele de acest fel, chiar cântecele cătanelor care au făcut războiul, pomenesc de case, de maică, de iubită, de nevestă, de copii, de calul drag, și nicidecum de cruzimea împotriva dușmanilor. Rareori dacă întâlnim asemenea cântece de cătănie. Că doar nu degeaba se spune că românul e bun la suflet, bun ca miezul de pâine, că-l mănâncă orișicine, cum spune cântecul.

Fără îndoială că și concentrările de acum au făcut să se ivească alte cântece de miliție, au făcut să se cânte din nou cele date uitării. Un cântec mai nou, de pildă începe așa:

*Foaie verde de secară, În anul 39, La cercurile militare,
S-a iscat o veste-n țară Foaie verde ruptă-n zece, Cei cu ordin galben,
C-o să fie război iară. Martie-n 16, Frați, pe dată să și plecați...
Foaie verde ruptă-n două, A venit un ordin din mare,*

Sau altul:

*Fă-mă, Doamne, ce mi-i face Peste gard, peste cazarmă
Fă-mă, Doamne, mândru brad Să văd pe badea cătană.
Cu crengile peste gard*

A fost destul depărtarea câteva vreme de casă, a fost destul traiul laolaltă cu camarazii ca să iasă fel de fel de cântece de cătănie, multe după vremea și după vorbirea de acum.

Orișicum tot zbuciumul sufletesc al ostașului nostru, tot dorul lui de-acasă, dovedește un mare adevăr și anume: ostașul e legat de locul unde a locuit o viață. Atâta că dorul ostașului cât și libertatea lui, cât de mari ar fi ele, trebuiesc jelite pentru o vreme, până când țara intră pe făgașul ei de pace, pacea mult dorită. Că nu e mai puțin adevărat că o țară se apără cu cei ce și-au pus îndatoririle față de patrie mai presus de orice altă îndatorire omenească.

Cu bine și cu sănătate, iubiți ascultători.

VITEJIA ROMÂNEASCĂ

General Grigore Constandache
Membru al Academiei de Științe
7 martie 1941

Timpuri de aduceri aminte, timpuri de credință și de jertfă, când strămoșii noștri, îngenuncheau pe câmpul de bătaie, cerând lui Dumnezeu laurii biruinței, ca apoi, îmbărbătați, să pornească la luptă, unul împotriva zece.

Dumnezeu înțelegând jertfa lor, le dăruia biruința, căci el e sprijinul cauzelor drepte, el a lăsat dreptatea pentru popoare și „cei ce se luptă pentru dreptate, se luptă pentru Dumnezeu” scrie, cu mult adevăr, Nicolae Bălcescu.

Românii, de-a lungul veacurilor, au dat dovadă de vrednicie în lupte și au arătat cu prisosință disprețul ce-l au pentru moarte în clipa când ceasuri hotărâtoare cereau să păzească scumpa moșie strămoșească.

Istoria păstrează mărturia vitejiei oastei românești, încă de la obârșia primelor noastre înjghebări de stat – epocă către sfârșitul secolului al III-lea. Această vreme turbure este cunoscută sub numele de „năvălirea barbarilor”.

Izvoare istorice vechi ne vorbesc de existența unor formații politice românești, sprijinite pe oștiri organizate.

Acum șaptezeci de ani, tot Nicolae Bălcescu scria: „Instituțiile ostășești au trăit înaintea oricăror altora, căci aceste instituții sunt cele mai minunate ce au avut strămoșii noștri, ele au făcut mărimea și puterea țării”.

Povestirile de vitejie ale românilor, multe din ele ne sunt arătate de străini, adesea chiar de cei învinși.

Mari înfrângeri suferite de dușmani, au fost, după cum spune Vigénère, „învățătură, pentru acei ce nu-i lăsau în pace”.

Numai așa se explică cum acest popor și-a păstrat pământul moștenit, neputând fi urnit din loc, de niciun năvălitor. De la cele dintâi ciocniri cu dușmanii, noi am rămas demni și biruitori.

Voievodul Menumort, al cărui voievodat se-ntindea prin Crișana și nordul Transilvaniei, răspunde solilor lui Arpad, conducătorul ungarilor: „Vom da ca unui prieten alimente, însă pământul care ni-l cere, niciodată cât vom fi în viață”.

Dar ajutorul dat de români Cavalerilor Ioaniți, după cum spune diploma din 1247!

Faptele acestea sunt povestite de o cronică ungurească, scrisă de Anonymus, considerat de compatrioții săi drept părintele istoriografiei maghiare.

O învățătură de acest fel a fost dată lui Carol Robert de către ostașii lui Basarab, care, la Posada, cățărați pe stânci, au nimicit mândra oaste ungurească.

Această tristă întâmplare a ținut mult „de la ziua a șasea a săptămânii, până la ziua a doua a săptămânii viitoare” după însăși spovedania cronicarului ungar, fost martor ocular.

Și rând pe rând, ori de câte ori buciul răsuna vestind poporul că țara e în pericol, coasa care până atunci slujise la costul brazdei, în tovărășie cu barda, sortită să năruiască stejarii mândrii, deveneau arme de temut. Purtătorii lor, plugari sau păstori, înfrățiți cu brazda și cu doina, porneau în sfântul elan al dragostei de glie ca să oprească năvala cotropitorului.

Vitejia ostașilor noștri trecuse de mult hotarele înguste ale voievodatelor sau principatelor. Astfel, unii din vecinii noștri ne-au cerut sprijin în lupte, alții au admirat eroismul purtat cu atâta mândrie până în mari depărtări; alții se cutremurau la gândul că se vor întâlni cu acea mână de oameni care nu știau ce-i frica și despre care istoricul Graziani scria: „Ei se bat cu așa îndrăzneală, cu așa dispreț pentru dușman, cu așa încredere în sine, încât adesea un pumn de oameni au înfrânt mari armate”.

Așa au fost biruitori Vladislav, pe malul drept al Dunării, și Mircea, pe malul stâng. Cronică spune despre lupta de la Rovine: „Deci se lovira turcii cu Mircea Voievod și fu războiul mare, cât se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgeților și mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul, se sperie Baiazid și fugi de trecu Dunărea”.

Dar despre Ștefan al Moldovei, puțini oameni din istoria omenirii au fost descriși de contemporani în culori atât de simpatice și în chip atât de elogios, ca acest viteaz domn. Chiar și cronicarii țărilor cu care a purtat războaie n-au ezitat să-i aducă elogii.

Talentul militar și vitejia sa au fost recunoscute de toți, astfel: Bonfinius – panegeristul regelui Mateiaș, cronicarul Dlugosz.

Alături de domn, se mai laudă calitățile ostășești ale moldovenilor. Având războaie continue au cultivat și dezvoltat însușirile ostășești apărând țara. Victoria de la Vaslui a contribuit la răspândirea faimei lor.

Medicul Muriano, care a vizitat Moldova, a scos în relief aceste însușiri: „oameni de fapte, nu stau pe saltea. ci pe câmpul de bătaie, turcii au mare frică de acest domn”.

Bielski, care a luptat cu moldovenii în lupta de la Obertyn din 1531, laudă de asemeni calitățile lor ostășești „meșteri a mânuii sulița, deși țărani luați de la plug”.

„Sunt foarte dibaci și foarte ageri în arta războiului”, scrie Reicherstoffer, care a vizitat Moldova în timpul lui Rareș.

„Sunt oameni groaznici și foarte viteji”, scrie Orsechovski.

Sprijinul nostru l-au cerut polonii, cărora Alexandru cel Bun le-a trimis cinci sute de călăreți care au contribuit la cunoscuta victorie de la Tannenberg.

Tot ostașii români au fost aceia care au stăvilit năvălirea turcilor, dând astfel răgaz și liniște apusenilor să cultive artele, literatura, știința, în timp ce noi eram stâncă neclintită, de care se izbeau neconținut otomanii.

Cu drept cuvânt scrie Dlugosz, de lupta de la Podul Înalt: „Marți, în 17 ianuarie, Ștefan, voievodul Moldovei, înfrânse într-un mare măcel oastea de 120.000 oameni a lui Mahomed [...] având abia vre-o 40.000 luptători, în cea mai mare parte țărani”.

Tot Dlugosz povestește înfrângerea lui Mathias Corvin: „Ștefan, socotind că a sosit timpul când cu puținii lui ostași putea înfrânge pe cei mulți ai ungarilor, s-a năpustit asupra lor, străbătând noaptea ca un uragan lagărul și zdrobindu-l. Regele a fugit rușinos, târât mai mult, cu trei săgeți în spate”.

Istoricul Walter, care ne-a lăsat amintirea faptelor vitejești a lui Mihai Viteazul, scrie: „Atunci când inimosul Mihai, invocând ajutorul Mântoitorului, apucă în mână o secure, se aruncă singur în șirul dușmanilor și lovește în piept pe unul din căpitanii turci”.

Pomelnicul faptelor de vitejie ale ostașilor români poate fi continuat cu numeroase exemple din trecut.

Voi mai aminti dârzenia plăieșilor care au înfruntat la Neamț pe falnicul Sobieski, voi mai aminti de pompierii din Dealul Spirii, care s-au încumetat să țină piept unei întregi armate turcești, voi reaminti, pioasă amintire, pe cei de la Rahova, de la Grivița, de la Plevna, de la Vidin.

Dar și trecutul apropiat este foarte bogat în fapte de curaj, de vitejie, ale armatei noastre.

În acest trecut apropiat se poate evidenția încă odată, minunat de frumos, calitățile ostașului român.

Roadele jertfei și eroismului au fost împlinite și consfințite în hotarele României Mari.

După trei săptămâni de la ofensiva noastră în Transilvania, armatele române luptau cu bărbăție pe linia Șarul Dornei, Renete, Hasifalău, Porumbac, Șelimber, Merișor, Orșova.

Când au loc bătălia de la Sibiu și luptele de la Petroșani, Sinca Veche, Banița, generalul Falkenhayn, comandantul Armatei a IX-a germane, în lucrarea sa *Der Feldzug der neunten Arme gegen die Rumänen und Russen*, scrie:

„Este incontestabil că soldatul român, luat individual, se bătea cu vitejie”. Istoriograful Karl Rossner, amrtor ocular la luptele aprige din bazinul Petroșanilor, arată: „românii s-au dovedit adversari curajoși și dârzi, care știu să se folosească de cel mai mic avantaj, pe care îl oferă terenul accidentat și prăpăstios al munților”.

Un alt istoric german, Koster Adolf, apreciază justa valoare a infanteristului român în lupta de la Banița: „Deoarece infanteria română s-a apărat cu bravură, ea a suferit pierderi mari pe dealul Branului, unde a rezistat mai mult. Numeroase contraatacuri viguroase fac dovada că infanteristul român este bun”.

Același istoric, după lupta de la Sinca Veche, exprima admirația, scriind: „Românii s-au luptat vitejește, zile de-a rândul, cu fața întoarsă spre Ardeal. [...] Ardealul, pentru a cărui dezrobire au pornit la luptă în noaptea de 15 august 1916”.

Despre modul vitejesc, dârz, cum s-a comportat soldatul român, apărându-și hotarele țării, arhivele germane cuprind nenumărate documente prețioase, pentru istoria poporului nostru.

Comunicatul german din 3/16 noiembrie 1916 scrie: „Românul a apărat cu îndârjire pământul țării sale”.

Mareșalul Hindenburg, în memoriile sale, asupra bătăliei din Carpați, arăta: „N-am reușit a forța blocul stâncos, oricât de vitejește s-au luptat trupele noastre, fiindcă românii se luptă ca lei”.

În ce privesc actele de vitejie, cu caracter de epopee, cum românii au apărat trecătorile Carpaților, istoricul fiecărui regiment german cuprinde scene nemuritoare și pilde de bravură, care nu se pot uita.

Iată un fragment din această epopee, scris de cântărețul german al scenelor de război, Frederich Willy, în *Der Siegeszug durch Rumänien*: „Artileria grea germană execută un tir de baraj care azvârlă plumbi nemiloși în rândurile trupelor române; mitralierele împrășcă de mii de ori moartea, dar ei atacă mai cu îndârjire; niște îndrăzneți viteji. Bravo, române! Germanii știu să-ți prețuiască eroismul!”.

Un alt istoric german, Hans Carossa, în lucrarea *Rumänisches Tagesbuch* scrie: „Ai noștri vorbesc cu admirație despre disprețul de moarte cu care luptă românii. Ori de câte ori pregătesc un atac, izbucnește melodia unui marș în sunetele căruia soldații se reped ca nebunii”.

Retragerea trupelor române din Oltenia a rămas ca model de ordine pentru trupele germane.

Ziarul „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”, din 17 decembrie 1916, povestește: „Trebuie să recunoaștem cu cei mai buni militari ai noștri: conduita de la Orșova și, în general, întreaga armată română merită toată admirația, chiar în comparație cu ceilalți aliați ai lor”.

„Cine are cultul drapelului și credința nestrămutată în el, va trebui să recunoască și inamicului ceea ce i se cuvine”.

„Calmul, tăria de caracter și purtarea soldaților români în retragere, adevărate mașini neimpresionabile, statui vii, devenise curiozitatea marilor comandanți germani”.

Această curiozitate a fost verificată, cu prețul vieții sale de către principele Heinrich de Bavaria, nepotul regelui Bavariei, care comanda regimentul de gardă bavarez din Corpul Alpin, la Cumpăna Argeș, unde a fost rănit mortal.

După marea refacere a armatei, soldatul român reînvie din propria-i cenușă, ca Pasărea Phoenix. Armata română trece la înscrierea altor pagini de epopee, Mărăști, Mărășești, Oituz.

Strălucite clipe de glorie, despre care marele Hindenburg spunea: „O încercare făcută de noi, mai târziu, pentru a sfârâma armata română din Moldova, nu a izbutit”.

Întreaga presă din Germania și Austro-Ungaria dau Cezarului ce este al Cezarului și aduc mari laude eroismului ostașului român.

Toate aceste documente justifică cu prisosință faptele de arme și vitejia românească.

Trecutul ne face să fim mândri de faptele de vitejie ale armatei noastre, dar tot el ne arată că trebuie să fim veșnic pregătiți, pentru a dovedi, când va fi dat, celor ce jinduiesc la moșia noastră, stropită din belșug cu sânge scump românesc, făcându-ne-o astfel, mai scumpă decât viața.

Același pământ a fost udat cu sângele celor ispitiți să ne încalce hotarele și aceeași soartă îi așteaptă pe toți acei ce se vor încumeta la asemenea cutezanțe.

Ostașul român este patriot, sufletul său este rodul iubirii de pământul natal, iubire înrădăcinată puternic, este legătura trainică a unui colț de țară, bătrâna cocioabă unde a fost născut, pajiștea răsfățată de soare și de flori unde a copilărit, glia unde dorește să-și sfârșească zilele vieții.

Întotdeauna, când va fi chemarea, el va împlini încă odată înălțimea faptelor vitejești din trecut, adevărind cuvintele lui Barbu Delavrancea: „În noi trăiesc morții noștri, în voi vom trăi noi, voi veți trăi în urmașii noștri. Orice am face, nu scăpăm de legea de aramă care ne apleacă fatal în fața trecutului”.

Pentru aceste acte de vitejie ostașul român nu cere nicio răsplată.

Cât de plastică este imaginea făcută de acest mare român, Delavrancea, atunci când spune: „Comparând pe un plăieș din munții Moldovei sau ai Munteniei cu un cărturar plin de învățătură, la ce rezultat ați ajunge din punctul de vedere al Patriei și al patriotismului? Veți auzi pe omul cult vorbind despre Patrie, despre datoriile cetățeanului față de ea, dar nu veți înțelege din cuvintele lui meșteșugite mai mult decât ați înțelege din mușenia plăieșului din Moldova sau Muntenia. Plăieșul tace și-și face datoria. Patria stă în instinctul lui de conservare a neamului.

Alții s-o cânte. El o va apăra !

Iată marea taină !”

SPIRITUL MILITAR

General Grigore Constandache

Membru al Academiei de Științe

2 aprilie 1941

„Universitatea Radio”

Mai mult ca oricând, vremurile de astăzi trebuie să fie îndemn a ne purta gândul spre oștire.

Printr-o asociație de idei, să privim în urmă și să întrupăm în mintea noastră, imaginea maiestuoasă a ruinelor de la Karnak, imagine pe care o putem vedea în cel mai elementar tratat de istorie universală.

Acolo, departe, alături de Luxor, pe malurile Nilului, în mijlocul unei câmpii cuprinsă de pustiu, se văd într-o impozantă maiestate, blocurile de piatră și de marmură ale unuia din cele mai strălucitoare temple, care aparținut antichității. El a rămas mărturia milenară a religiilor și civilizațiilor puternice, dispărute, arătând ca vestigii minunate coloane.

Se mai găsesc sute, mărețe și mândre, picioarele clădirii, ce ridică fruntea lor sus, unde în jurul cărora, ca niște cicatrice se poate citi scrisul simbolic egiptean, care povestește gloria faraonilor, stăpânitori și cuceritori.

Ca o asemănare, pe aceste vremuri noi care ne turbură și ne copleșesc, când alte orizonturi încearcă să apară în lumini orbitoare, când se-ncearcă clătinarea tradițiilor, oștirea noastră o putem compara cu coloanele acestui templu. Ea rezistă cu dârzenie tuturor luptelor care se dau în jurul ei, și în lumină de soare și senin, ea afirmă tot mai frumos, forța și sănătosul, tăria ei neclătinată.

Este dovada aceluși spirit ostășesc neostenit de la înaintașii noștri, răscolit din când în când în pulberea vremurilor.

Care este adevăratul înțeles al neclintitei porunci sufletești al acestei armate? Spiritul ostășesc, moștenit și mereu împuternicit...

Cum s-ar putea defini mai exact, mai concis, acest sentiment cunoscut de toată lumea, înțeles de cei mulți, dar care, câteodată, încearcă să stăpânească numai pe câțiva?

Fraze întregi, pagini nenumărate, nu ar putea da decât o idee cu totul necompletă despre tălmăcirea acestor două cuvinte.

Lucrul însă nu trebuie să mire pe nimeni. Spiritul militar formează mai mult rostul unei simțiri decât al unei priceperi. În el rezumă toate virtuțile ostășești care constituie, în același timp, temelia puternică a națiunii și a forței armatei.

Disciplina, onoarea, bravura, sacrificiul, camaraderia, devotamentul, caracterul, respectul drapelului și, mai presus de orice, iubirea de Patrie și Tron, iată elementele care contribuie la formarea și înălțarea spiritului militar.

Sunt sentimente care, afară de rare excepții, trăiesc în sufletul tuturor; ele dintr-un început, se adună în sufletul tineretului. Forma vieții lor este latentă, adormită, dar este de ajuns o întâmplare, o împrejurare deosebită, ca să le trezească într-o clipă, pentru a se manifesta cu energie și astfel pot preface pe omul cel mai blajin, cel mai pașnic, într-un luptător aprig și nu rareori, într-un erou.

Trebuie înțeles, rostul oștirii noastre, după izbânda cea mare care a împlinit un vis, renăscut iarăși, nu s-a sfârșit.

Armata este un instrument de război, dar mai este și instrument de pace. Dovada ne-a fost dată de curând. Timpurile de pace, de multe ori răscolesc spiritul militar. Iată de ce gândul nostru trebuie neîncetat îndreptat spre dânsa.

Vremurile după război nu trebuie să adoarmă pe laurii cuceritori, mândria patriotică. Această mândrie se hrănește din mărturisirea faptelor eroice trăite de regimentele noastre de-a lungul celor trei ani de lupte, pe tot cuprinsul câmpiilor noastre românești, până în clipa când purtate departe, dincolo de hotare, batalioanele victorioase au poposit într-o mare și mândră capitală.

Ofițerii sunt aceia cărora le revine misiunea de a cultiva spiritul militar. Ei sunt meșteșugarii care plămădesc sufletul ostașului.

Sarcina lor de căpetenie este să dezvolte în luptătorii de mâine, sentimente nobile, cavalierești, acei „sans peur et sans reproche” sentimente care din negura vremurilor, purtate de la veac la veac, au format zestrea neprecupețită a ostașului român.

Sarcină frumoasă, nu atât de ușoară, cu atât mai mult cu cât vechii slujitori, cei de altă dată, dispar și ei încetul cu încetul și cum dâșii apun, ca documente vii, cele din urmă raze de amintiri ale trecutului glorios. Sunt imagini ale unui trecut nu prea depărtat, luptători care cu trupurile sfârtecate de schije trezeau în cei tineri realitățile și fatalitățile istorice, atât de necesare la formarea spiritului militar.

Dar dispariția lor, rând pe rând, imperativ al vremii, pe nesimțite, să nu dea impresia că generația ce urmează, nu le-a înțeles îndeajuns sacrificiul și astfel nu s-a putut fixa pentru eternitate, nici avântul lor sublim, nici disprețul de tot ce era pământesc în ei.

Este dar nevoie de evocări, cât mai des, a acestui apus de vremuri mândre.

Cineva trebuie să pătrundă taina jertfei lor, să o închege în cuvinte cât mai adâncite, să o sape cu litere de foc și sânge, pentru generațiile ce vor urma. Acel cineva este ofițerul, el trebuie să fie predicatorul, transmițătorul aceluia spirit militar, viguros, trainic.

Spiritul militar trebuie să trăiască în poporul, în armata noastră, ca o pârgie de siguranță a vremurilor ce va să vină.

Nu este destul să avem soldați mulți. Nietzsche, în cartea sa *Așa a vorbit Zarathustra* scrie: „Văd mulți soldați, de aș putea să văd mulți luptători”.

Luptător nu poate fi decât acela care este învăluit de adevăratul spirit militar.

Trebuie să avem o mare mulțumire când privim roadele pe care le dă instrucția și educația militară a ostașilor și a vlăstarelor care iar au început să se pregătească, pe noi temelii, cu atâta râvnă. Instrucția făcută cu căldură, cu voioșie.

Inițiatiivele, eforturile, trebuiesc încurajate, apreciate, căci astăzi toată lumea este ostaș și nimic din ce atinge armata, nu trebuie să rămână străin acelor care cu adevărat își iubesc țara. Nu poate fi fără folos, cu toată povara programului de instrucție, ore de lectură și chiar teorii, cu povestiri simple și patriotice în care cultul tradiției, cultul vitejiei să aibă prețuire.

Cazarma să fie alături de locul unde se-nvață meșteșugul armelor și altarul unde se slăvesc sufletele mari, sufletele înaripate, care, la anumite vremuri, au adus contribuția lor pentru mărirea și liniștea patriei.

Cu pilda acestor fapte, ostașii vor căpăta impresia că au intrat într-o familie, pe care o vor iubi, cu atât mai mult cu cât se va căuta a se apropia de dânsa. Învățătura din familie este poruncă în ceasuri grele.

Istoria ne dă multe exemple de fapte strălucitoare, câștigate numai cu pătrunderea unui puternic și sănătos spirit militar. Pagini de istorie vor rămâne faptele, curând săvârșite, de ostașii noștri. Și faptele de arme nu lipsesc istoriei noastre, istorie bogată în gesturi de vitejie, unde numai cine nu vrea, le poate culege cu mâinile pline.

Povestirile de război strecoară în sufletul tineretului, aș putea spune, presentimentul măreției și nobleței, pe care poporul român l-a avut de câte ori i-a fost dat să scrie pagini de-a lungul frământatei sale istorii. Aproape tot acest rol să se știe și să nu se uite, poporul român, l-a jucat, fie cu sabia, cu flinta, cu ghioaga și mai ales cu pieptul său de oțel.

O inițiativă care merită toată lauda, pentru a ține mereu treaz patriotismul românesc, a fost hotărârea ca fiecare regiment să scrie și să publice istoricul său. Este, pentru regiment, o carte de aur în care stau mărturie faptele însemnate, care fac cinstea și mândria sa.

Cunoscut de toți, influența binefăcătoare nu se va simți numai la regiment, ea va fi purtată mai departe la căminul soldatului, în sufletul familiei, pregătind rând pe rând generații demne moștenitoare a generației, a cărei vrednicie și glorie am admirat-o în marele război de întregire a neamului.

Iar un îndemn puternic trăiește în dispoziția, ca la epoca trecerii contingentelor în concediu, să se dea fiecărui soldat, gratuit, un exemplar al istoricului regimentului în care a trăit.

Fiecare va duce cu dânsul amintirea vieții militare, o va arăta sau povesti părinților, copiilor, prietenilor – comoară plină de învățăminte ale datoriei, ale abnegației, ale patriotismului. Din acele pagini se va desprinde pentru suflete dragostea și cunoașterea acestei mari familii, astăzi a tuturor – oștirea.

Ca să se scrie acest istoric, nu poate fi îndoială, tineri ofițeri, dornici de muncă, de cultură, vor scrie cu plăcere pagini de istorie a regimentului lor, cu o documentare reală și o formă cât mai atrăgătoare.

Avem atâtea exemple: istoricul pentru Regimentul II Gardă nr. 9 „Regele Alexandru”, Regimentul 32 „Mircea”, Regimentul 47 Infanterie, Regimentele 1 și 2 Grăniceri.

Armatei nu-i lipsesc ofițerii studioși, muncitori, inimoși.

Corpul nostru ofițeresc este, fără îndoială, tot ce poate fi mai sănătos, mai robust, mai puternic, mai credincios. Dintre acești ofițeri, mulți de vor încumeta, cu îndemnul poruncii lor sufletești, să cerceteze arhivele, să consulte documentele Serviciului istoric de la Marele Stat Major și scrieri militare, ca să poată înfăptui istoria regimentului lor, istorie care arată atât de luminos existența și tăria oștirii românești pământene.

Pentru aducerea la împlinire, o fărâmă de bunăvoință, o îndrăzneță inițiativă a comandanților de regiment, înțelegători și patrioți, se va putea realiza această muncă în lumina tuturor, înfăptuire nu prea risipitoare, care în schimb aduce un câștig sufletesc mare.

Se va comenta poate, în această povestire sunt lucruri vechi, cunoscute, pe care le dezgropăm în o lume neînțeleasă.

Înțelepciunea comentatorilor și a criticilor, atât de mulți la noi, mare bogăție, nu-și poate avea rost credem, în fața unui adevăr nemuritor. Marele Goethe spunea : „Es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu” – O veche poveste care rămâne pururea nouă.

Nu pot sta închise în lăzi ferecate, socotite ca perimate, atâtea minunate podoabe, acoperite de praf și de uitare. Ele sunt talismane și mir pentru oștire și deci trebuie să trăiască de-a pururi.

Drumul oricât de anevoios ar fi, față de vremurile prin care trecem, vremuri aspre și pline de griji, trebuie urmat cu hotărâre; alături de luminarea minții să se făurească și sufletul. Oricât ar striga mașinismul dreptul și valoarea sa, el nu va fi decât o grămadă de fier și oțel, dacă acea parte dumnezeiască, sufletul luptătorului, nu va veni să dea puterea lui pentru a-l mișca.

MAIORUL DERLOGEA

Caporal T.R. Nicolae Canarache, reporter de război.

Emisiunea „Jurnal de front”

15 noiembrie 1941

„Izbândă sau moarte!” așa au învățat să se salute roșiorii lui 10 purtat. Cu această lozincă au pornit peste Prut și tot cu ea au luptat și la Nipru.

Regimentul 10 roșiori a fost ales să fie cel dintâi dărâmător al zidului pe care bolșevicii în trăsese ră cu un an în urmă, de-a lungul Prutului.

În puterea nopții, roșiorii au pătruns prin viroagele ce conduceau spre Movila Ruptă, pe malul Prutului. În zori, tunurile artileriei noastre acționează fulgerător, bătând malul stâng al râului, protejând acțiunea roșiorilor care, la ordinul maiorului Derlogea*, se năpustesc asupra bărcilor ascunse în tufișurile de pe mal, zvârlindu-le în apă și avântându-se spre cuiburile din care inamicul bătea ucigător. Ploaia de oțel și foc dezlănțuită de bolșevici era de netrecut.

Maiorul Derlogea alungă pe plaja de trecere și sub ploaia de gloanțe, apucă singur prima barcă pe care o împinge în susul apei și urmat de roșiorii care mânau celelalte bărci, mută locul de îmbarcare cu un kilometru mai sus. Aici, își îmbărbătează ostașii și reușește, surprinzând pe inamic, să treacă primele ambarcațiuni, realizând capul de pod pe o adâncime de patru kilometri. Rezistența dârză a inamicului a fost în scurt timp nimicită. Soldații bolșevici sunt scoși din adăposturile betonate, prin atacul la baionetă și cu grenade. Înaintarea vijelioasă a Regimentului 10 Roșiori deschide astfel calea luptei de dezrobire.

* Maiorul Mihail-Nicolae Derlogea s-a născut la data de 17 decembrie 1901. A absolvit Școala de ofițeri de cavalerie la 1 iulie 1922 când a primit gradul de sublocotenent. A fost avansat la gradul de locotenent la 1 aprilie 1926 și la cel de căpitan la 1 ianuarie 1934. În perioada 1922-1939 și-a desfășurat cariera militară în cadrul regimentelor 7,8 și 12 Călărași, 3 Roșiori și Regimentul Gardă Călăre. La 31 octombrie 1940 a fost înaintat la gradul de maior, iar de la 14 noiembrie 1940 a îndeplinit funcția de profesor la Școala de Ofițeri de Cavalerie. În anul 1941, la 10 februarie, a fost mutat la Regimentul 10 Roșiori Purtat cu care a luptat pe front. La 20 septembrie 1941 a căzut la datorie și a fost avansat post-mortem la gradul de locotenent-colonel.

La 17 iulie, maiorul Derlogea ia comanda liniei de luptă de la Liasevți – Verejeni, în marea bătălie pentru forțarea Nistrului. De pe plaja de trecere, sub focul nimicitor al artileriei, eroul de la Movila Ruptă împinge primele bărci în fața cazematei 56, de la firul apei, pe care, cu un curaj neegalat, vitejii roșiori o cuceresc cu strigăte de „Ura!”

Permanent cu plutoanele în prima linie, maiorul Derlogea își îmbărbăta soldații care se avântau ca zmeii asupra cazematei, distrugându-le cu trotil. După trei zile și trei nopți de supremă încordare, cu un avânt demn cea mai strălucită epopee, linia fortificată „Stalin” este străpunsă prin cucerirea a 9 cazemate și a 14 adăposturi întărite cu arme automate.

Voința de a învinge a caracterizat și lupta dată de unitatea bravului maior, mai departe, pe Nipru. La Michailowka a respins, printr-un strălucit contraatac, pe bolșevicii ce pătrunseseră în sat, zvârlindu-i peste fluviu.

Pentru aceste fapte de excepțională vitejie, maiorul Derlogea a fost propus pentru ordinul „Mihai Viteazul” și „Crucea de Fier”.

Dar moartea pe care o înfruntase vitejește la Movila Ruptă, pe Prut, la Liasevți pe Nistru și pe malul Niprului, l-a răpus într-o noapte.

Într-un bombardament de aviație, grupul de comandă este atins. Maiorul Derlogea plătește cel mai greu tribut.

Dar jertfa maiorului Derlogea se cere răzbunată de bravii roșiori.

Lozincă eroului răpus lucește pe vârfuri de săbii, ce înaintează victorioase spre Soare Răsare.

Izbândă sau moarte !

ZĂBRANIC PESTE ÎNTINSUL ZĂRILOR ALBASTRE ALE MĂRII NEGRE

Locotenent-comandor Petre Popescu-Deveselu*

8 ianuarie 1942

„Ora ostașului”

Astăzi este un an de când din pâlcurile de albatroși, ce au zburat de la Școala Navală între întinsurile albastre, s-au răzlețit aspiranții Cornățeanu Aurel și Metz Mircea și nu se vor întoarce niciodată din calea ce au luat.

În chip de crainic îndoliat, ni se cutremură firea gândind la numele lor, dar așa cum Prohodul de cântare întru cele Sfinte îi va pomeni în biserici, spre așezare în lumea cea de dincolo, slăvindu-le memoria, îi vom chema noi marinarii din cohorta de eroi să ne fie de-a pururi îndreptar de credință într-un destin mai glorios pentru Marina Noastră.

Lacrimile tuturor celor ce plâng, undeva, în colțuri de țară, pe cei ce s-au dus pe calea neînturnată nu pot fi oprite, fiindcă nu putem zăgăzui ceea ce a venit pe pământ, odată cu întreaga noastră făptură.

Strânse în colț de gură, ele vor încălzi mereu obrajii celor îndoliați și zadarnică le va fi încercarea ca prin suspin să le curme izvorul.

Dar dincolo de necunoscutul, pe care ființa noastră îl străbate numai prin moarte, o voce din străbuni, grăind precum credința geților nemuritori pe aceste meleaguri, ne spune: „Nu jeliți pe eroi, fiindcă ei au trecut în nemurire și durerea celor rămași le-ar tulbura Dumnezeiasca odihnă”.

Evocarea a tot ce au fost cei căzuți pentru Neam și Rege, nu poate fi cuprinsă în vorbele rostite pe mormântul lor. Le sunt multe faptele și le este sublimă moartea.

Dacă am încerca să ne explicăm de ce tocmai aceștia s-au coborât în adâncuri, am înțelege abia atunci o poruncă a destinului și o Dumnezeiască chemare.

Făpturile alese sunt predestinate, prin moartea lor minunată, să crească oamenilor de rând cale de credință și să fie pentru mulțimile pământului izvor de idealuri.

Aspiranții Cornățeanu Aurel și Metz Mircea, ani de ani, vor șopti tuturor marinarilor noștri prinși de furtună, acolo, în larguri, că acei ce iubesc marea și o înfruntă cu bărbăție își iubesc țara și vor să-i croiască un loc ales în lume.

Gând din gândurile lor îmi răscolește o amintire și îmi deapănă în minte fir de viitor luminos pentru neamul nostru, întru stăpânirea Voievodului Mircea.

Încerc să desfășor firul acesta, ca acel copil din legendă, spre a cunoaște tot mai mult din ce va fi.

Figura blajină a celui mai ales dintre aleși, a aspirantului Cornățeanu Aurel, îmi ajută să citesc în destinul nostru pe mare. Dar destinul acesta trebuie să fie rolul muncii noastre, sprijinit pe tradiția făurită de eroii noștri.

* Comandor Petre Popescu-Deveselu (n. 2 februarie 1901, Deveselu, județul Mehedinți – m. 6 iulie 1985, București) a fost absolvent al Școlii Navale (1923) și Școlii Superioare de Război (1935). În perioada 1936-1945 și-a desfășurat activitatea în structurile Marelui Stat Major, Comandamentul Marinei Regale, Forței Navale Româno-Germane. A fost aghiotantul mareșalului Ion Antonescu (1942-1944). A predat cursul de „Istoria Războaielor Navale” la Școala Superioară de Război în anii 1941-1945.

Din slava sa, aspirantul Cornățeanu Aurel, cu toți din cohorta lui, ne șoptește:

„Marinari români, în clipele voastre de răgaz, sub fluturarea pavilionului de la pupa navelor noastre, să vă amintiți întotdeauna că întinsul de zări albastre a fost crezul nostru și din credința noastră să împliniți ceea ce a fost la înaintașii noștri doar o înfiripare.

Pe mormintele noastre fără cruce să ridicăți cel mai frumos monument și cea mai scumpă ofrandă pentru noi: o marină românească mare și puternică pe Dunărea noastră și pe marea noastră.

Numai astfel va licări pe întinsul de zări albastre, candela nemuririi noastre”.

Șoaptele acestea trebuie să stăpânească întotdeauna gândul nostru, al tuturor marinarilor români și oglinda vieții noastre să fie aceste predestinat a cărui trecere prin viață a fost ca un luceafăr de dimineață.

Vom cinsti astfel memoria lui și a lui Metz Mircea. Fapta lor și a marinarilor lor vedetiști, căzuți la datorie pe întinsul de zări albastre în serviciul Patriei, ne va fi îndreptarul întru alt destin al Neamului Românesc pe mare.

Ei ne-au croit o cale de glorie și dacă fapta vrem să fie după vorbă, atunci să folosim această cale.

Peste lacrimile ce se strâng la fiecare dintre cei ce i-au iubit și peste liniștea de mormânt ce îi înconjoară acolo în adâncuri, aripi de pescăruși își vor descrie mereu zborurile și ne vor rămâne în veșnicie călăuză victorioasă în drumurile pe mare.

Din gură în gură, la bordul navelor noastre, se va povesti, că au fost odată doi aspiranți de marină, frumoși la trup și mari la suflet. Și ei au plecat cu vedetele lor pe mare ca să înlăture din drumul navelor noastre, dușmanul nostru cel de veacuri.

Și au tot răscolit ei imensitatea de apă sinelie, dar într-o zi s-au dus în adâncuri, să fie strajă veșnică a destinului nostru pe unda de zări albastre. De atunci peste mormintele lor din abis, marea se rostogolește în valuri. Și de acolo, din străfunduri, povestea vieții lor se deapănă frumoasă ca un fir de legendă.

Zi de zi, legenda este tot mai frumoasă, fiindcă în povestirea ei se cuprind toți câți au pierit pe mare pentru gloria Neamului Românesc.

Din apele Varnei, din apele de la gura Bugului și din toate apele Mării Negre, cohorta celor care au căzut la datorie se mărește; este astăzi și va fi întotdeauna parada de albatroși peste ZĂBRANICUL DE PE ÎNTINSUL ZĂRILOR ALBASTRE ALE MĂRII NEGRE.

Și peste această năframă va străjui de-a pururi în chip de arc de triumf, bolta de stele a cerului albastru, cât se întinde peste Marea Neagră. Iar ca rug al jertfei lor, se va înălța și va arde zi de zi aurora dimineții, ca să ne fie îndemn să fim mai dârzi în lupta pentru plinirea credinței cronicarului că și aici, la Marea Noastră, trebuie să ajungem mai mult decât am fost.

EROUL MARINAR GĂINĂ-GRASĂ DUMITRU

Schiță de război de locotenent-colonel Alexandru Dumitrescu *

comandantul Regimentului de Geniu al Marinei Regale

19 februarie 1942

„Ora ostașului”

L-am primit ca recrut, în primăvara anului 1941, venit din mahalalele Tecuciului, unde nu putuse absolvi decât trei clase primare. Ținând seamă de puterea de pricepere a fiecăruia, recrutul Găină-Grasă Dumitru, contingent 1941, a fost repartizat la specialitatea „Stăvilare”, unde-i era de ajuns atâta carte câtă știa.

Dar a doua zi, pe când inspectam școlile de specialitate, îmi răsare un recrut firav în față.

– Să trăiți, domnule colonel, eu vreau să mă fac motorist la șalupe. Vreau să învăț o meserie care îmi place, ca să câștig o pâine de pe urma ei când voi termina serviciul militar.

Aflând că nu are decât trei clase primare, l-am sfătuit să rămână acolo unde l-a repartizat regimentul.

S-a retras descurajat.

* Colonelul Alexandru Dumitrescu, născut la 2 octombrie 1896, a fost mobilizat la 15 august 1916, când încă era elev al Școlii militare de Artilerie, Geniu și Marină. A participat la campaniile din anii 1916-1917 și 1918-1919 în cadrul batalioanelor 5 și 9 Pionieri. În perioada interbelică a activat în mai multe unități de geniu și transmisiuni, dar și în structuri militare centrale. Între 1 octombrie 1933 și 1 octombrie 1935 a lucrat în cadrul Serviciului Istoric al Marelui Stat Major, activitatea sa fiind elogiată de generalul Gr. Constandache în notările anuale. În perioada 1 aprilie 1940 – 22 aprilie 1943 a fost comandant al Regimentului de Geniu al Marinei, iar la 22 aprilie 1943 a preluat comanda Regimentului de Pionieri al Aeronauticii. În perioada iunie 1941-septembrie 1944 a efectuat mai multe stagii pe front în fruntea celor două regimente. La 13 decembrie 1945 a fost mutat la Inspectoratul general al Geniului. La 9 august 1946 a fost trecut în cadrul disponibil, iar în 1947 a fost trecut în rezervă. Pe lângă specializarea de ofițer de geniu, colonelul Alexandru Dumitrescu a fost și absolvent al Școlii de Arhivistică (1929), iar în 1923 a obținut un brevet pentru „invenție în cinematografie cu aplicație în armată”.

După amiază, pe când inspectam școală de motorști, comandantul școlii îmi raportează că li s-a mărit efectivul cu marinarul Găină-Grasă de la Compania de stăvilare, care vrea cu orice preț să devină motorist.

În fața stăruințelor soldatului, am aprobat să rămână la motorști, prevăzând însă că va ajunge cel mult marinar „de punte” sau, cum s-ar zice, un servent.

Peste o lună, pe când examinam școala de motorști, am constat că recrutul Găină-Grasă Dumitru cunoștea motorul cu explozie ca cei mai buni recruți. Întrebându-l pe comandantul companiei cărei taine se datorează aceasta, mi-a răspuns:

– Domnule colonel, recrutul Găină-Grasă Dumitru m-a speriat și pe mine. Nu are o clipă de răgaz. Cum dau repaus, alegă în atelierele mecanice, unde întrebă pe maiștri: „Cum se numește asta, domnule maestru ? Cum funcționează ? Dar ce servicii face pistonul ăsta așa de lucios ?”. Aseară, inspectând ambarcațiile din dana regimentului, l-am găsit ștergând de zor cu o cârpă motorul de la șalupa de transmisiuni nr. 2. L-am întreat: „Ce cauți aici, camarade?” Mi-a răspuns repede: „Domnule locotenent, nu vedeți ce prost este întreținut motorul ăsta al șalupei ? Ca să nu-l pedepsiți pe șeful șalupei, l-am rugat să-mi dea voie să-l curăț eu.”

Am plecat gândindu-mă că, dacă va continua în viață cu aceeași voință, marinarul Găină-Grasă Dumitru nu va ajunge nu numai motorist de șalupă, ci chiar mecanic de remorcher.

Prin luna mai, un ordin superior cerea regimentului să verse 12 motorști, din cei mai înaintați în specialitate, la o mare unitate de marină pentru o serie de șalupe noi, abia ieșite din șantier.

Marinarul Găină-Grasă Dumitru făcu și el parte din acest prim lot.

A sunat mobilizarea. Peste o lună, când mă aflam la postul de comandă la Tulcea, rog pe comandantul grupului de șalupe să-mi dea o șalupă pentru o recunoaștere grabnică de zi spre Sulina. Dar să fie un echipaj bun, adaug eu.

Am plecat. Pe la mila 37, o escadrilă inamică venea grăbită spre noi. Am dispus ca șalupa să acosteze pe malul drept, sub sălcii. Din cabina motorului iese grăbit fruntașul Găină-Grasă, care îmi raportează:

– Vă rog, domnule colonel, așteptați aici sub sălcii, că noi ieșim în larg. Vrem să vedem dacă mitraliera de pe punte trage bine în avioanele rusești.

– Apoi dacă ăsta este motivul, mergem cu toții în larg.

Și fără a mai aștepta vreun ordin de la mine, fruntașul s-a și înființat cu mâna pe trăgaciul mitralierei antiaeriene de pe punte. Sub bombardamentul artileriei de la Tulcea și sub focul mitralierelor antiaeriene românești, la care și mitraliera fruntașului Găină-Grasă a contribuit cu o bandă întregă, avioanele inamice au trecut ca o furtună pe deasupra noastră, îndreptându-se spre Basarabia.

Când am văzut cu câtă sete trăgea cu mitraliera în avioanele inamice, m-am convins că în sângele lui Găină-Grasă clocotește ura unui neam întreg în contra hoardelor bolșevice.

A doua zi, pe la amiază, bolșevicii încep un puternic bombardament asupra secției de estacadă de la Cetatul Ismailului. Comandantul secției îmi telefonează că are trei marinari grav răniți și are nevoie de o șalupă, care să-i ducă la ambulanță.

Singura șalupă disponibilă era nr. 10, pe care făcea serviciul de motorist fruntașul Găină-Grasă. Strig. Nu răspunde nimeni. Sar în șalupă și intru în cabina mașinii. Fruntașul Găină-Grasă, atent la curățirea motorului, nu auzise când am strigat.

– Dar voi dormiți aici – întreb eu – când aviația inamică bombardează ?

Fruntașul Găină-Grasă sare ca ars de lângă motor.

– Să trăiți, domnule colonel, eram prea atent la bătăile motorului și cred că din cauza asta nu am auzit când ați chemat. Are o bătaie la bolțuri și mi-e teamă să nu mă lase tocmai acum în plină bătălie.

– Plecați imediat la Cetatul Ismailului și aduceți de acolo trei răniți. Ați plecat ?

– Domnule comandant, șeful șalupei a fost rănit de dimineață, la recunoașterea de la barajul de mine, iar timonierul a plecat să ia mâncare de la companie, că nu am mâncat nimic de ieri dimineață fiindcă am avut de lucru. Dar am să plec singur.

– Cum ai să pleci singur? Cine are să facă pe timonierul, îl între eu?

– Motorul odată pornit, nu mai am grijă de el și atunci trec la timonă tot eu.

– Bine, pleacă imediat!

Abia am sărit de debarcader și șalupa a și plecat.

Aștept cu nerăbdare întoarcerea șalupei.

După trei sferturi de oră, șalupa apare la cotul satului.

Vine! De-ar ajunge la timp! mă gândesc eu.

Dar în aceeași clipă, o escadrilă de 9 avioane inamice apare dinspre Ismail. Două din ele urmau firul Dunării, iar celelalte se îndreptau asupra Tulcei. Ajunse deasupra șalupei, avioanele încep s-o mitralieze.

De la postul de comandă urmăresc cu binoclul cum șalupa își mărește viteza. Ploaia de gloanțe inamice o obligă să meargă în serpentină; apoi fixează cârma și îl văd pe fruntașul Găină-Grasă sărin pe

punte ca o piscică, la mitraliera antiaeriană. Un duel de focuri de mitralieră se încinge între fruntașul Găină-Grasă și avioanele inamice. Urmăresc cu multă atenție cum acest brav marinăr trage cu tot focul tinereții lui, nepăsător de gloanțele inamicului. Cu fiecare glonț tras de el în avioanele dușmane, o zburătură de ură din sufletul unei nații aleargă să zdrobească fiara bolșevică.

Dar, la un moment dat, catastrofa se produce.

Fruntașul Găină-Grasă cade cu fața în jos pe puntea șalupei, rămânând agățat doar cu o mână pe trăgaci.

– L-au omorât câinii, strig cât pot adjutantului. Du-te în adăpost și dă ordin ca un marinăr priceput să alerge cu o barcă în fața șalupei, să sară în șalupă și să-i oprească motorul căci dacă vine cu viteză la țarm se va sfărâma și va omori cu siguranță pe răniți.

Abia iese sublocotenentul pe ușa postului de comandă, că, îndreptându-mi privirea iar spre șalupă, văd că bravul marinăr Găină-Grasă se ridică, mai trage vreo 20 - 30 de gloanțe și când vede că avioanele s-au depărtat, aleargă la cârmă și la motor. Mai sunt vreo 200 metri până la țarm. Viteza șalupei a scăzut acum simțitor.

Încet acostează chiar în fața comandamentului.

Alerg la debarcader. Trei răniți grav se zbat între viață și moarte. Un al patrulea, care îi însoțea, un sanitar rănit și el, cu pieptul căzut pe bordaj, cu o mână în apa Dunării, lăsa în urmă o dâră roșie. Abia mai mișca. Două gloanțe în piept și un al treilea în mână, îl împietrise, în fața celor pe care el îi însoțea până la ambulanța Grupării Navale.

În clipa acostării, sare din cabină fruntașul Găină-Grasă plin de sânge. Salută cu stânga și cu vocea slăbită spune:

– Să trăiți, domnule colonel, am executat ordinul dvs. Am plecat cu trei răniți, dar am ajuns cu cinci. Au vrut câinii să ne doboare, dar nici eu nu m-am dat bătut. Au azvârlit ei în noi vreo 10 gloanțe în plin, dar și eu le-am trimis tot în plin de 2 ori pe atâta. Ce credeau ei că nu știu să mă apăr?

Copleșit de eroismul bravului meu recrut, uitasem să ordon sanitarilor de la autosanitară să ridice repede răniții. Dar ei știau misiunea fără să mai aștepte ordine.

Când au voit să-l urce în mașină pe fruntașul Găină-Grasă, aud strigăte:

– Cum o să merg la spital domnule doctor, nu pot să las șalupa singură. Eu am primit-o cu proces-verbal și răspund de ea. Vă rog, domnule colonel, să mă panseze și rămân la bord până îmi vine un înlocuitor.

Peste două ore i-am trimis înlocuitor.

L-am văzut de la fereastra căpitaniei, unde avem postul de comandă cum se depărta încet, plângând că se despărțea de șalupa lui dragă. I-a trebuit un sfert de ceas ca să facă cei 100 pași până să ia drumul spitalului. Ceva se rupsesse din sufletul lui și rămăsese pe șalupă.

Visul lui de recrut de a fi motorist.

Seara am povestit comandantului grupării navale aceste clipe de mare frământare sufletească ale fruntașului Găină-Grasă Dumitru.

Comandantul l-a propus pentru Virtutea Militară.

A doua zi în zori mă duc la spitalul militar să-mi văd răniții.

În poarta spitalului mă întâlnesc cu bravul meu marinăr, cu dreapta pansată și legată de gât, salutându-mă:

– Să trăiți, domnule colonel, fiind rănit nu prea grav, am rugat pe domnul doctor să-mi dea voie să mă înapoiez la șalupă; i-am spus că este singură și a aprobat, dar să viu dimineață la pansat.

Și l-am urmărit până s-a depărtat grăbit spre șalupa lui dragă, icoană vie a eroismului românesc.

MARINARUL

Contraamiral adjutant Nicolae Păiș*,
Ministru Subsecretar de Stat pentru Marină
24 iunie 1942
„Ora ostașului”

Ne-am obișnuit să privim marea prin prisma descrierilor romantice și a amintirilor plăcute pe care ni le lasă o crucieră [croazieră] de sezon.

* Viceamiral Nicolae T. Păiș (1886-1952) – absolvent al Școlii Militare de Artilerie, Geniu și Marină (1905-1907), Școlii Navale (1913-1914), Școlii de Război a Marinei Franceze (1919-1920). Director al marinei comerciale (1937-1940), subsecretar de stat la Ministerul Aerului și Marinei (4 iulie-4 septembrie 1940), Ministru al Aerului și Marinei (4 iulie-4 septembrie 1940), subsecretar de stat al Marinei (1 aprilie 1941-19 februarie 1943). Licențiat al Facultății de Drept din București, a revizuit întreaga legislație maritimă și fluvială. Arestat în august 1948, a murit în 1952 la Penitenciarul de la Sighet.

Uităm însă, cu ușurință, că marea este mai mult decât atât, că ea acoperă trei sferturi din suprafața globului; că ea este rezervor de unde se-nalță neconținut vaporii, care, purtați pe aripile de vânt, aruncă peste solul arid, belșugul neprețuit al ploii.

Ea asigură pământului acea intensă circulație de viață și de bunuri, fără de care lumea ar fi un deșert incomensurabil și sterp.

Miliarde de ființe populează universul mării și o floră luxuriantă și multiformă crește în adâncurile și pe malurile ei.

Substanțe chimice din cele mai variate și valoroase, dau mării un preț pe care numai savanții și realizatorii științifici îl pot bănuși.

Aurul pe care-l conține marea ar putea îmbogăți pe fiecare cetățean al globului.

Marea este originea în geneza acestui lumi, pe care atâtea minți excepționale au căutat s-o descifreze, fără a reuși pe deplin.

William Beebe, în lucrarea sa „În scufundare la 9800 m” susține teoria existenței prime a organismului uman în mare, și conchide că această existență primară, incipientă, originară, este cea acvatică.

Știința se ocupă de marele miracol al mării, îndeosebi din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, iar lumea modernă s-a străduit să smulgă mărilor și oceanelor secretul lor inaccesibil și să domine întinderea și adâncurile lor.

Dacă omul nu poate trăi fără pământ, pământul nu poate viețui fără mare, fără fluvii și în general fără apă.

Dumnezeu ne-a dat această mare și fluviile care o alimentează, ca să legene pe valurile lor toate aspirațiile noastre naționale și îndemnul de a porni la luptă spre împlinirea destinului nostru, ale țării și ale neamului, către largul mării.

Marea, este prin excelență, cea mai bună, cea mai ieftină, cea mai eficace cale de comunicație între țări și continente.

Navigația și comerțul pe mare și pe fluvii ocupă locul de frunte în viața economică a unei națiuni.

Dunărea noastră, regina fluviilor, este o arteră de comunicație foarte lesnicioasă, care leagă Marea Neagră cu centrul Europei până la Regensburg.

Pentru a naviga pe mare și pe Dunăre se construiesc vapoare, în care se încarcă marfa și produsele țării pentru a fi transportate.

Din acest punct de vedere, avem vapoare de mare, destinate a traversa mările și oceanele precum și vapoare de fluvii, care navighează numai pe ele.

Vapoarele de mare sunt foarte solid construite și cer o tehnică superioară, în care scop s-au înființat școli speciale pentru echipajele și ofițerii ce le vor conduce.

Cele fluviale au o construcție mai ușoară neîntâmpinând valurile și furtunile mării.

Deci, un vapor de mare poate naviga pe fluvii, atât cât îi permite adâncimea apei, pe când un vas fluvial nu poate ieși la mare, fără a risca avariile și chiar naufragii.

Pentru conducerea vapoarelor de război și comerciale ne trebuie marinari destoinici.

Ansamblul acesta, vapor și marinari, care fac transporturi comerciale pe apă, constituie Marina Comercială.

Vapoarele armate cu tunuri, torpile, mine, mitraliere, avioane etc., conduse de echipaje perfect instruite pentru a mânui aceste multiple și variate arme, constituie Marina de Război.

Marina Comercială are nevoie absolută de libertatea comunicațiilor pe apă.

De aceea s-a construit Marina de Război care să apere aceste linii de comunicație și să le păstreze pentru noi, interzicându-i inamicului, precum și pentru menținerea prestigiului pavilionului național în toate țările lumii.

Pentru ambele marine, comercială și de război, pericolele sunt aceleași. Aș putea spune chiar că atât în timp de pace ca și în război, pentru oricine navighează pe mare, furiile lui Neptun sunt aceleași.

Așadar oricărui marinar fie de comerț fie militar, i se cer aceleași calități: tărie de caracter, curaj, prezență de spirit, jertfire de sine etc.

În timp de război, cele două marine merg umăr la umăr și pot afirma că ele se confundă până la un punct.

Așadar aceste două marine, de comerț și de război, sunt solidare în fața primejdiilor și a morții și ele reprezintă puterea maritimă a unei țări.

Marina Regală Română, este prezentă în zbuciumul vremii de astăzi și contribuția ei efectivă și biruitoare duce la izbânda armelor românești, fapt ce nu mai poate fi contestat de nimeni în această țară.

În desfășurarea actualului război năprasnic, Marina noastră Regală și cea Comercială au jucat un rol precumpănitor: cea dintâi, prin apărarea litoralului maritim și fluvial și prin împiedecarea transporturilor inamice pe mare, iar cea de a doua, prin executarea masivă a transporturilor noastre pe mare și pe Dunăre, atât pentru recucerirea Basarabiei, cât, și mai ales, pentru susținerea flancului drept al armatei de uscat din

Crimeea, precum și prin atâtea alte misiuni îndeplinite, care au dejucat intențiile agresive navale ale adversarului nostru.

Disproporția de tonaj în dezvoltarea noastră maritimă față de colosul sovietic a fost aproape total anihilată într-un timp record, prin spiritul de jertfă, prin dârzenia și tenacitatea marinei noastre și a echipajelor ei.

Marele public românesc nu poate fi ținut la curent cu toate misiunile grele, epuizante și primejdioase mai ales, pe care Marina noastră le-a îndeplinit zi și noapte, pe calm și pe furtună, pe întinsul apelor, de la începutul războiului și până astăzi.

Secretul operațiilor implică firește restricții redactarea comunicatelor oficiale și a reportajelor scrise de braviii noștri corespondenți și reporteri de război.

Mai trebuie să adăugăm la aceasta că marinarul este pe cât de viteaz și disprețuitor de moarte, tot atât de modest, sobru și fără gând de răsplată sau de reclamă, pentru faptele sale de arme, pe care le consideră ca o concluzie logică a datoriei lor față de conștiința jertfei lor pentru Țară, pentru Tron și pentru Mareșalul Conducător, Dezrobitor de Neam și de Hotare.

Cu o Marină vitează și aprigă, dar mai mare decât aceea pe care o avem astăzi, rezultatele ar fi fost de-a dreptul considerabile și contribuția Marinei Regale pentru victoria finală ar fi fost înzecită.

Pentru propășirea unei marine trebuie multe condiții, dar în special contribuie cu precădere la aceasta faptul dacă țara respectivă are coaste maritime întinse și fluvii largi, pe care să se dezvolte această marină.

Creșterea marinei noastre trebuie să fie în perfectă armonie cu propășirea puterii navale, cu lungimea coastelor și cu prosperitatea națională și economică a țării.

Marina este, mai presus de toate, o problemă de guvernare, în soluționarea căreia un regim, un popor și un șef își manifestă simțul politic și național.

Până la actuala guvernare, oamenii noștri de stat, parlamentarii vechiului regim, ca și opinia publică, nu și-au putut face o idee precisă de rolul pe care marea și marina noastră îl poate juca în dinamismul și în prosperitatea țării noastre.

Totuși, Marina Regală Română împreună și umăr la umăr cu sora ei, Marina Comercială militarizată, ambele formând un tot de 15 ori mai mic decât tonajul naval sovietic, dar de zeci de ori mai întrepidă și mai vitează, au reușit, din ziua de 22 iunie 1941 și până în iulie 1942, să cauzeze marinei sovietice pierderi ireparabile.

La Mare:

- 1 conducător de flotilă „Moscova” scufundat;
- 1 conducător de flotilă „Harkov” grav avariat;
- 7 submarine acufundate de navele Diviziei de Mare;
- 1 mare vapor de transport sovietic de 12.000 tone scufundat de submarinul „Delfinul”;
- 1 submarin sovietic scufundat în aprilie 1942 de micul dragor „Forsch”

La Dunăre:

- 2 monitoare avariate;
- 7 vedete scufundate;
- 2 vedete avariate;
- 2 nave auxiliare scufundate;
- 1 navă auxiliară avariată.

Este un bilanț îmbucurător dar incomplet, care arată lumii întregi dar mai cu seamă vitejilor noștri aliați, maestrul de totdeauna ai războaielor, că Davidul Naval Românesc a biruit, în luptă neegală, pe Goliatul Sovietic.

Transporturile maritime și fluviale executate de Marina Comercială a țării la adăpostul navelor de război au adus neprețuite servicii armatei de uscat și țării.

Mareșalul Conducător a urmărit cu toată atenția și bunăvoința această uriașă cabrară și încordare vijelioasă a micii dar vitezei noastre marine și a citat Forța Navală Maritimă și Infanteria de Marină prin un ordin de zi pe Armată.

Această îmbărbătare elogioasă, marinarii o poartă încrustată în sufletele lor, ca pe o icoană sfântă pe care nu o vor uita niciodată.

Aceste operațiuni primejdioase și grele nu s-ar fi putut efectua cu atâta viteză, precizie și punctualitate și aproape fără pierderi dacă nu ar fi existat din timp de pace o strânsă legătură între Marina de Război și cea Comercială, ale căror strălucite acțiuni au fost coordonate de un Comandament Unic.

Marina Militară și cea Comercială – numai aparent diferențiate – trebuie să fie și pe viitor mai strâns, mai intim și mai convins legate, pentru că ele reprezintă laolaltă forța navală a țării reîntregite.

La noi, îndeosebi Marina Comercială nu poate să se dezvolte și să propășească decât prin Marina de Război și sub scutul ei atotputernic.

Acest adevăr trebuie înțeles, căci el este fundamentul și premiza marilor fapte, realizări economice și promovări de viitor.

În noua Europă, Marea Neagră va deveni un imens șantier, economico-naval, de unde, pe drumul cel mai ieftin și mai scurt – Dunărea, produsele din estul și sud-estul Europei se vor scurge către centrul Europei și invers.

Pe acest teatru economic, România trebuie să fie prezentă efectiv, cu toate forțele ei navale și cu toate drepturile ei, pe Marea Neagră și pe Dunăre, iar lucrul acesta trebuie să se înțeleagă că este o poruncă superioară de interes permanent a evoluției Statului și o lege nestrămutată de existența națională.

Dacă vapoarele de război sau de comerț se pot improviza și construi cu rapiditate și ușurință de către țările maritime bogate, marinarii însă trebuie crescuți în greua pedagogie a mării și ei trebuie să navigeze aproape în permanență de-a lungul mărilor și oceanelor, pentru a învăța să cutreiere lumea pe calea apelor și să fie perfect instruiți în mânia armelor, pe care țara și marina le-au dat pe mână, spre a fi oricând gata de luptă și de izbândă.

Acest fapt cere muncă intensă și timp îndelungat, într-un cuvânt pretinde ca baza echipajelor marinei: TRADIȚIA.

Marina este deservită de echipajele ei – mateloți căliți în iureșul asprelor furtuni și bronzați de soarele și vântul călătoriiilor pe mare.

Se întrebă mulți pentru ce marinarul se deosebește atât de mult de oamenii tereștrii; pentru ce marinarii se iubesc și se ajută între ei și pentru ce între comandant, ofițer și matelot există o legătură sufletească nealterată, ce trece dincolo de legile ierarhiei și de nevoile stricte ale serviciului.

Pentru că pe orice navă din lume marinarul are același suflet de călător neobosit, de misionar, explorator, descoperitor de lumi și de popoare și același nerv de luptător viteaz cu valurile și furtunile cu inamicul și armele lui, în largul mărilor și oceanelor.

În timp de război, el este în luptă cu navele și avioanele dușmane, pe care nu poate scăpa prin biruință, căci o înfrângere ar însemna pentru marinar o moarte sigură.

Pe mare, pe brațele ei de valuri, marinarul își trăiește viața și-și deapănă dorul său de ducă înspre tărâmurii îndepărtate și spre mereu pierdute sub orizont.

Marinarul nu este omul banului.

Averea lui – marea cu valurile, cerul cu constelațiile, visul cu iluziile și portul cu atracțiile lui.

El este fericit numai atunci când vede valurile spumegând în jurul lui, cerul spuzit de constelații deasupra capului său și simte puntea vaporului angajat în rului și tangaj.

Un vapor este o uzină plutitoare. În el pulsează electricitatea prin toate arterele și cablurile lui, alimentând însăși viața și forța lui motrice și combativă. În el curge sângele negru al combustibilului, prin căldări și presează în turbine aburul necesar mișcării și vitezei sale.

În el, toate științele tehnice și toate armele tactice: artileria, infanteria, torpilele, minele, mitralierele și chiar aviația, sau împletit într-o perfectă armonie pentru a-l înzestra cu o putere de luptă și de distrugere formidabilă, făcându-l o cetate și o uzină plutitoare.

Toate armele sale sunt deservite cu măiestrie de către marinari.

Marinarul mai este și un iscusit diplomat, căci el cunoaște, din lungile sale călătorii, nai toate neamurile și țările lumii.

El a fost și primul misionar al păcii, căci prin legătura pe care el o face pe ape, între țări și continente, înlesnește înțelegerea dintre popoare.

Când însă cineva îndrăznește să-i smulgă roadele muncii sale și mai ales libertatea apelor sale iubite, marinarul se ridică, masiv ca un bloc de granit și se luptă, prăbușindu-se asupra agresorului.

El se luptă cu aprigă vitejie și învinge sau moare.

Marina deci, cu echipajele ei, nu poate fi înțeleasă și condusă spre propășire în timp de pace și la biruință în vreme învolburărilor armate, decât de cineva care a trăit o viață întreagă în mijlocul ei, care s-a format acolo la sânul ei și care acolo și-a definitivat personalitatea și idealul: UN MARINAR.

Șeful care trebuie să coordoneze propășirea, activitatea și politica navală a unei țări, cu priceperea adâncă, cu râvnă continuă, cu entuziasm neobosit, spre binele și gloria patriei, nu poate fi decât: UN MARINAR.

BASARABIA

Poem eroic de GRIGORE SĂLCEANU*
încinată memoriei căpitanului erou NELU STĂNESCU
6 iulie 1942
„Ora Ostașului”

Distribuția

Căpitanul: P. Dimitriu Dragoman
Locotenentul: Ion A. Manolescu
Sublocotenentul: Dorel Urlățeanu
Soldatul I: M. Moldovanu
Soldatul II: I. Lazarovici
Soldatul III: M. Rădulescu
Crainicul: G. Comănescu

GONG

CRAINICUL: Acum când se împlinește un an de la eroicele lupte date la Prut, vă prezentăm, dragi ostași, acest fapt de arme, unul dintre câteva mii care au dus la înfrângerea bolșevicilor și dezrobirea Basarabiei.

Ne aflăm în fața Prutului, nu departe de Fălciu. În față un dâmb, în spatele lui o unitate românească. Ofițerii și ostașii stau de vorbă așteptând clipa atacului.

I

LOCOTENENTUL : Vedeți aceste maluri? Acolo gem, sărmanii,
Basarabienii noștri! I-au despuiat dușmanii
De vite, de pământuri, de datini, de altar!
Acolo, nu au cruce!... Acolo-i plâns amar.
Acolo, muncitorul trăiește c-an pustie;
Își bate joc stăpânul de fiică, de soție.
Avutul strâns o viață, acum, e-al nimănu
Și munca pângărită e prada orișicui.
O, munca! O! Nădejdea românilor de mâine,
Zvârlită pentru o coaje nemernică de pâine,
Ca fraților ce-n colțuri se zvârcolesc și gem,
Să le aline foamea! O, câinilor! Blestem
Să cad-asupra voastră! Afurisiți să fie
Cei ce ne țin pe frații de dincolo-n robie,
Pe frații ce ne cheamă în urlete de cnut!

SOLDATUL III: Ah! De-ar veni poruncă să trecem peste Prut!

SOLDATUL II: De ne-ar veni odată! Mi-i inima bolnavă
De chinul ce mi-l dete năpraznica zăbavă.
Un an! Un an de zile de când i-am părăsit,
De când le văd durerea și stau înmărmurit.
În nopțile de veghe ades mi s-a părut
Că lungi oftări de jale îmi vin de peste Prut.

SOLDATUL III: Așa-i! Pe toți ne doare, ni-i umilită țara!
Ni-i umilit ostașul! Dar, cum să lupți cu fiara?
Li-i mare împărăția, ca iarba sunt de mulți!

LOCOTENENTUL: Sunt mulți, dar fără minte; ca iarba, dar desculți.
De ce se luptă rusul? Să-și apere moșia?
Să-l apere pe Iuda! Pe noi ne mână glia
Și legea creștinească. Pe dânșii, vor nu vor,
I-aruncă-n foc să lupte. Un gând izbăvitor
Ne mistuie ființa, mânănd pe fiecare
La dreaptă, la cumplită, măreață răzbunare!

* Grigore Sălceanu (1901-1980) – profesor și publicist.

Nu vă speriați de număr! Puterea nu-i în el!
Credința e mai tare ca tunul de oțel.
Credința poate totul. Când Dumnezeu ne-ajută,
Un singur om ajunge să spulbere o sută.
Atenție, Comandantul! Ei iată-vă și-aici,
(Intră căpitanul)
Aproape de balauri(râs).

CĂPITANUL (cu dispreț): Aproape de pitici.

Să știți că nu vin singur.

LOCOTENENTUL: Ei, ăsta? Cine este?

CĂPITANUL: Venind aici, prieteni, sunt însoțit de-o veste.

Chiar azi vom trece Prutul! (veselie).

SOLDAȚII: Chiar astăzi!

CĂPITANUL: Chiar acum!

SOLDATUL II: Săriți, băieți, încoace, că ne pornim la drum!

SOLDATUL I: Ah! Slavă Ție, Doamne!

SOLDATUL III: Ajută-ne, Isus!

SOLDATUL II: Ah! Bolșevici, norocul vi s-a dus!

CĂPITANUL: De-acum lozinca noastră este:

Cât vom avea inimi în noi,

Feriți-vă din calea noastră!

Fugiți în stepa voastră, înapoi!

II

CĂPITANUL: Dezleagă luntrea fiecare

Și treceți, iute, la lopeți!

Vâslind de zor cu-mbărbătare

Spre Basarabia, băieți!

Să zbârnâie mitraliera!

Să cadă dușmanii, puhoi,

Și sângerând, scrâșnind, să deie

Brazdă cu brazdă ... înapoi!

Mă urc și eu cu voi alături.

Locotenentul: Rămâi aici!

CĂPITANUL: Un foc fierbinte,

Un glas din ceruri mă îndeamnă

Spre Basarabia-nainte!

LOCOTENENTUL: Dar, dacă pieri, cum va rămâne

Oștirea fără Căpitan?

CĂPITANUL: Pe orice soldat această pildă

Îl va schimba într-un titan.

Mă duc să pun piciorul

Pe sfântul mai basarabean

Și de-oi muri, să țineți minte:

Sunt viu în orișice oștean!

Mai am un frate care luptă;

Dacă mă sting să mă răzbune

Și viața toată să mi-o-nchine

Reîntregirilor străbune!

Aici, vă las câteva rânduri,

Fratelui meu să i le dați,

Părinților și sorei mele...

Dar, voi... de ce plângeți soldați?

SOLDATUL I: Vă rog! Vă rog din suflet să nu plecați! Suntem

Destui care ne ducem. Am presimțiri, mă tem.

Căpitanul: Dar voi? Voi nu vă duceți? Voi n-ați lăsat acasă

Și mamă și soție?

SOLDATUL I: Pe noi nu ne apasă

Atât de negre gânduri; mă tem de presimțiri

Mai rămâneți aicea!

CĂPITANUL: Sălbaticе porniri

Îmi răscolesc simțirea! Sunt flăcări seculare
Ce mă împing acum la dreaptă răzbunare.
Veniți! Veniți cu mine! Mâniile străbune
Mai tari sunt decât moartea. De mor, să mă răzbune
Un frate, bunul frate, ce-n brațe l-am ținut.
Și-acum băieți, în luntre, să trecem peste Prut!

CRAINICUL: Căpitanul și o parte dintre ostașii companiei se închină și ies.

Locotenentul urmărește de pe mal trecerea Prutului.

LOCOTENENTUL: Urcându-se în luntre, s-au dezlipit de mal

Și-acuma se avântă măreț spre ideal.
În luntre căpitanul stă în picioare drept
Cu pumnii încleștați, cu zvâcnetul în piept.
S-avântă vitejește în fruntea tuturor.
Îi aurește chipul cu raze aurora.
Din ce în ce mai splendid s-arată în lumină
De dragoste de țară îi e inimă plină
Și vocea-i parcă arde; pe Prutul liniștit
Se-nfiripează mândru al țării răsărit
(Salvă de focuri de armă)
O salvă! Prima salvă de focuri îndreptată
Spre dânșii! Înc-o salvă!
(Altă salvă)
Statuie nemișcată
În luntre căpitanul stă drept orgolios!
(O nouă salvă după o liniște)
Jos! Culcă-te în barcă! Ferește-te! Stai jos!
(Către soldați)
A-ntors o clipă capul spre noi, încet, de parcă
S-ar fi trezit din visuri
(Către căpitan)
Lungește-te în barcă!
(Către soldați)
Stă drept ca înainte. Sfidează pe dușman
Și-aprinde eroismul în fiecă oștean.
Rafala e grozavă. de stă mereu astfel,
În câteva clipite s-a isprăvit cu el.
(Către căpitan)
Ascultă, căpitane!
(Un bubuit de obuz. Un răcnet scos de toți soldații)
Obuzul l-a lovit!
Se clatină-și ia capul în mâini... s-a prăbușit...
S-apropie!... Debarcă! Îl duc pe mal, în soare ...
Plângând, sărută malul basarabean și moare!

CRAINICUL: Ne aflăm acum în alt sector al frontului basarabean. Un câmp acoperit de stuf. La mijloc, o mitralieră. Un locotenent și un sublocotenent stau de vorbă.

SUBLOCOTENENTUL: De ce ești trist?

LOCOTENENTUL: M-apasă o neagră presimțire.

Mi-e fratele în luptă și nu am nici o știre.
E-un căpitan năprasnic. În dragostea-mi de țară
Sunt gata pentru jertfă, dar el, n-ași vrea să piară
El m-a ținut în brațe, el m-a-nvățat să scriu.
Ah! de mi-ar da o veste! Mi-e sufletul pustiu
Nu mă mai prinde somnul, nu mai mănânc aproape.

SUBLOCOTENENTUL: Un om de la Țiganca mi-a spus că peste ape

L-a văzut cu luntrea înaintând ...

LOCOTENENTUL: Pe el?

SUBLOCOTENENTUL: Da; A uimit oștirea curaju-i de oțel.
LOCOTENENTUL: Dar unde-i omu-acela?
SUBLOCOTENENTUL: E prin apropiere.
LOCOTENENTUL: De ce-a venit? ... Ce-nseamnă adâncă ta tăcere?
SUBLOCOTENENTUL: Spunea că ... Nu știi bine de ce-a spus c-a venit ...
LOCOTENENTUL: Cum? Prutul, la Țiganca, trecându-l l-a zărit, Și taci? Cum? Taci când arde întreaga mea ființă de a afla o veste?
SUBLOCOTENENTUL: Măreață biruință
A câștigat, pe goană punând pe bolșevici.
LOCOTENENTUL: Simt că renasc. Fugi iute și adă-mi-l aici!
SUBLOCOTENENTUL: Mă duc. (iese)
LOCOTENENTUL: (singur) Ce bucurie venită într-o clipă!
O flacăra mi-e trupul și sufletul aripă!
Veniți! Veniți mai iute, voi, ochi care ați văzut
Pe căpitan în marșul măreț de peste Prut!
O! Presimțiri funeste, duceți-vă, pieriți!
Fratele meu trăiește! Biruitor!

SOLDATUL I: Trăiți!
LOCOTENENTUL: De unde vii?
SOLDATUL I: Păi ... iaca ... veni de la Țiganca.
LOCOTENENTUL: Ce vești de pe acolo?
SOLDATUL I: Am atacat dușmanca.
Cu râțul peste maluri ședea rânjind pe coate ...
Am aruncat-o în aer cu tot cu cazemate.
LOCOTENENTUL: Dar căpitanul vostru ... făcu vreo vitejie?
SOLDATUL I: Când a trecut el Prutul, a fost o vijelie.
Așa curaj, mi-e martor Puternicul de sus,
N-am mai văzut vreodată ca fulgerul s-a dus.
LOCOTENENTUL: De ce-ai venit aicea?
SOLDATUL I: Păi, de ... am fost ... trimis ...
Să vă aduc scrisoarea ... cu mâna lui v-o scris
(Îi întinde scrisoarea. Locotenentul citește.)
LOCOTENENTUL: „De mor, lozinca ta să fie:
Cât vom avea inimi în noi,
Feriți-vă din calea noastră!
Brazdă cu brazdă ... înapoi!”
(către soldat)
Ce face el? (tăcere) Trăiește? Cum? Taci?

SOLDATUL I: E cam ... rănit ...
LOCOTENENTUL: Rănit? La ce?
SOLDATUL I: O schijă-n coastă l-a lovit.
LOCOTENENTUL: E greu?
SOLDATUL I: Păi ...
LOCOTENENTUL: Spune-mi! Spune-mi! Vorbește! Vreau să știu!
SOLDATUL I: Păi ... Dumnezeu să-l ierte!
(Locotenentul izbucnește în plâns.)
LOCOTENENTUL: O! Câini! cât am să fiu
În viață, orice clipă ce-o viu trăi sub soare,
Va fi o nemiloasă, cumplită răzbunare!
O frățioare scumpe, ce tânăr mi te-ai dus,
În numele credinții și-a crucii lui Isus!

SOLDATUL II (intră înspăimântat):
S-apropie în grabă o groază de soldați!
SOLDATUL III: De mai ședem aicea, suntem înconjurați!
LOCOTENENTUL: Sunt mulți?
SOLDATUL III: Priviți! Puzderii de căști de bolșevici!
LOCOTENENTUL: Retrageți-vă. Singur voi rămâne aici.
Eu și ... mitraliera.
SOLDATUL III: Veniți! Veniți cu noi!
LOCOTENENTUL: Dacă plecăm cu toții, ne-ajung de dinapoi

Și tot ne au în mână. Aicea de rămân,
Îi secer până la unul. Rămâne câmpul spân!
Plecați voi, plecați mai iute, nu vă-ngrijiți de mine
Prilejul răzbunării tocmai la timp îmi vineri Voi pregătiți contraatacul.

SOLDATUL II: Primejdia-i prea mare. Nu vă lăsăm. Veniți!

LOCOTENENTUL: Pentru nimic în lume de-aici nu mă clintiți!

SOLDATUL II: Atunci, și noi rămânem.

LOCOTENENTUL: Plecați, vă dau poruncă!

SOLDATUL III: Dar știți că-n foc dușmanul cu miile s-aruncă.

SOLDATUL II: S-apropie puhoiul! Vă pierdem!

LOCOTENENTUL: N-aveți frică!

Salvați-vă!

SOLDATUL III: Rămânem!

LOCOTENENTUL: Nu! Ce va fi nu știu.

Nu vreau să am pe nimeni pe cuget.

Cât sunt viu,

Salvați-vă!

(vuietul oștirii în retragere)

Ți-arăt eu năpărcă bolșevică!

(Rămâne singur. Vuietul retragerii se stinge cu încetul. Un alt vuiet se aude crescând sinistru.)

Îi văd cum vin prin stuf încoace.

S-apropie! Acum e acum!

Pe-ai noștri-i văd fugind; sunt siguri

Că nimeni nu le stă în drum.

Vă place glia românească!

Vă place pâinea de la noi!

V-arăt eu vouă, pui de șarpe!

Fugiți în stepa voastră ... înapoi!

(Mitralieră)

Așa! I-am doborât! Câmpia

De bolșevici e măturată.

Dar ce? O nouă avalanșă

De capete din stuf se-arată

(Apar alte rânduri de bolșevici.)

Mi-ați secerat voi un frate,

Eu mii și mii voi sfârteca!

Veniți! Veniți! Pui de balaur!

Doar pulberea va rămânea!

(Mitraliază. Cad. Altă avalanșă)

Așa! Dar ce? Ce văd? Puzderii

Răsar acum, ca din pământ!

Mișei! Se bizuie pe număr!

Le-arăt eu lor ce pleavă sunt!

Știu: sunteți mulți; veniți încoace!

Doar gloanțele sunt pentru voi.

De veacuri ne pândiți hotarul.

Șopârle roșii, înapoi!

(Mitralieră. Cad)

I-am stins. N-a mai rămas nici unul.

Dar tot mă sfâșie coala.

Ca să răscumpere un frate,

Batalioane aș mai vrea.

(Salve)

O! Alții! (mitralieră) Na-vă! Alții! (Salvă)

Alții!

Și alții! Hai! (salvă) Vă satur eu!

O! Alții! (salvă) Alții! Na și vouă (salvă)

Să mai călcați pământul meu ...

CRAINICUL: Câmpul rămâne pustiu dar el continuă să tragă. Mitraliera s-a făcut repede roșie. Puterile îi slăbesc. Rămâne încremenit, cu mâna pe trăgaci. Capul îi cade pe piept. Românii se înapoiază.

SOLDATUL I: Săracul! Nici un glonte n-a mai rămas! Ce are?
Rănit?

SOLDATUL II: Nu. Nu văd sânge. Ce luptă-ngrozitoare!

SOLDATUL III: E frânt de oboseală. Un singur om cu sute!

Cum a rămas el singur cu hoardele lor slute!

S-o răzbunat amarnic.

SOLDATUL I: El ne-a scăpat, săracul!

SOLDATUL III: Ce-ar fi, băieți, acuma, să-ncepem noi atacul?

SOLDATUL II: Așa e! Ai dreptate! Spre ei!

MAI MULTE VOICI: Spre ei!

ALTE VOICI: Spre ei!

SOLDATUL II: Și una cu pământul să-i facem pe mișei!

(Urale. Vuiete de arme și de mulțime care se îndepărtează.)

(Se aud bubuituri.)

(Locotenentul se trezește.)

LOCOTENENTUL: Ce-i asta? Unde suntem?

SOLDATUL I: Ai noștri au contraatacat

Dușmanii fug.

LOCOTENENTUL: O! Frate! acum, ești răzbunat!

Cad bombe duduind sinistru

Răzbubuind detunător

Dar marșul fulgeră spre Nistru

În fâlfăituri de tricolor.

Se-ntind pe fugă bolșevicii

Puhoiul lor țipând se duce

Și-n noapte tremură piticii,

Trăzniți de fulgere și cruce.

(Se aud vuiete de avioane și bubuituri.)

Vin avioanele puzderii,

Aruncă namile de fier,

Dar se avântă cavalerii

În marșul ocrotit de cer.

Un braț spre inimă se duce

O, până capul și-l cuprinde

Dar curg voinici de pretutindenii

În marșul ocrotit de cruce.

Câmpia-n fața lor se cascade,

Zac morți în șanț și pe colină

Dar, luna fulgeră pe cascade

A Basarabiei lumină.

TURISMUL NAUTIC

Călin Eugen Botez *

15 iulie 1942

„Universitatea Radio”

ciclul „Turismul și organizarea lui”

Dacă în multe a fost Domnul darnic cu acest binecuvântat pământ românesc, în puține l-a dăruit mai desăvârșit și mai minunat ca în apele ce-l străbat și-i udă marginile.

Aceeași armonie ce domnește în înfățișarea solului îi împarte și apele prin toate colțurile acestui pământ și nu există regiune caracteristică a țării care să nu cuprindă în peisajul său, sub unul din nenumăratele sale aspecte, elementul proteic: apa.

De la ciobul de cer al lacului de munte încastrat în feeria peisajului carpatic până la pânda albastră a Mării Negre, oglindă a nesfârșitului, apa se găsește mereu prezentă, mereu alta, după cum și uscatul își

* Călin E. Botez (1909-1962) – fiu al scriitorului-marinar Jean Bart (Eugen P. Botez), Călin E. Botez a îmbrățișat la rândul său cariera de ofițer de marină, participând la operațiile militare ale Marinei Române în timpul celui de-al Doilea Război mondial, ulterior fiind numit atașat militar la Lisabona. A avut și o activitate importantă pe plan literar.

schimbă înfățișarea; mereu aceeași totuși, prin însușirile ei eterne de tainică împărțitoare a vieții și neîntrecută arhitectă a priveliștilor.

De aceea rare sunt și regiunile în care să nu poți pătrunde pe calea apei, fie lăsându-te pe șuvoiul înspumat al râurilor de munte sau pe firul leneș al celor de șes, fie plutind pe unda puternică a fluviilor sau pe fața lucie a lacurilor și mării.

O să petrecem cu o fugară privire apele țării care îngăduie plutirea celor ce vor să practice acea drumeție mai sănătoasă între toate, drumeția de apă, sau cum i se mai zice, turismul nautic.

Să începem cu Mureșul, acest adevărat „râu al Ardealului”. El străbate țara pe aproape 600 km și apele sale, când leneșe de lărgimea luncii, când iuțite de strânsoarea munților, te poartă prin feluritele priveliști ale pământului Transilvaniei, trecând prin Alba Iulia, cetatea domnească, pe sub zidurile Devei și prin Arad. Din afluenții lui, îngăduie plutirea Târnavele ce se unesc la Blaj, după ce trec pe sub burgul medieval al Sighișoarei și prin Mediaș.

La granița de vest, Timișul și Bega canalizată își poartă apele prin sate bogate bănățene și prin Timișoara, orașul cu apuseană înfățișare.

Jiul e navigabil pentru ușoare ambarcațiuni de sport pe o lungime de 200 km trecând prin Târgu Jiu și Craiova. Cursul său însă e capricios și întrerupt deseori de zăgazuri.

Oltul cu cei ai săi 550 km e râul ideal pentru turismul de apă, prin ușurința condițiilor plutirii pe le și felurimea priveliștilor ce unda sa deapănă în ochii drumețului care-i coboară cursul.

Navigabil chiar de la fruntaria de azi a țării, lângă Brașov, Oltul își poartă apele bogate ținând mereu în vedere meterezul argintat pe culmi a munților Făgărașului, până când se hotărăște să înfrunte muntele spre a-și croi drumul spre Dunăre. De la Boița, străjuită de cetatea Turnului Roșu, până la zidurile Coziei stăpânite de umbra lui Mircea, cale de 47 km, răzbate Carpații modelând valea sa ca un meșter neîntrecut al peisajului, care de nicăieri nu poate fi mai înțeles și admirat ca de pe unda sa puternică și repede și care cere oarecare îndemânare spre a fi înfruntată în unele locuri, ca spre pildă în rapidele de la Călimănești. Scăpat din munți trece prin pitoreasca așezare a Râmnicului Vâlciei, pe sub dealurile Drăgășanilor, pe lângă Slatina și se varsă în Dunăre lângă Turnu Măgurele.

Râurile Munteniei, Argeșul, Dâmbovița și Ialomița, deși cu apă destulă pentru plutirea bărcilor de turism au totuși un curs mai curând monoton, cu firul leneș, des întrerupt de zăgazuri, și apa măloasă în care se scaldă bivoli. Apropierea însă de capitală și lucrările de canalizare ce fără îndoială nu vor întârzia, le vor face într-un apropiat viitor prețioase artere de viață nautică.

Ce este Mureșul pentru Ardeal este Siretul pentru Moldova. Navigabil pentru bărci încă de la Lespezi, adevărata sa coborâre e bine să înceapă cu cea a Bistriței de la Vatra Dornei.

Unda ei învolburată taie chei de neîntrecută frumusețe, răzbind prin pieptul de piatră a muntelui ce-i lasă praguri și colțuri de stâncă în cale în jurul cărora șuvoiul se zbate și fierbe. Coborârea Bistriței e cea mai grea, dar și cea mai frumoasă din țară. Pentru cei care nu se încumetă a înfrunta prin propriile lor puteri, și prudența nu e niciodată destul de mare când e vorba de Bistrița, coborârea pe plute mânate de dibaci plutași le îngăduie o navigație mai sigură.

Vijelioasă la început, ca toate râurile când sunt tinere, unda Bistriței se domolește și după ce trece prin Piatra Neamțului se unește lângă Bacău cu Siretul adevăratul făurar al priveliștii moldovenești cu dealuri line, lunci bogate și vechi așezări răzăsești străjuite de cucernicile zidiri ale voievozilor.

Prutul e navigabil pe mai bine de 800 km, începând încă de la Cernăuți. Cursul lui e capricios, bogat în coturi și nu prea variat. Plutirea pe el e însă ușoară prin apa bogată și mersul lent, plin totuși de ochiuri și bulboane. De la Ungheni în jos e navigabil și pentru vase mai mari, șlepuri și remorchere, și pletinele caracteristice de Prut, cu spatele negru și bombat ca niște uriași bondari prinși în oglinda galbenă a râului.

Nistrul e navigabil încă de la granița țării, croindu-și drumul până la Dubăsari printre straturi de stâncă felurit colorate, ce dau cursului său superior panorame unice prin contrastul între țărmuri și vegetația bogată, pentru a ajunge în cursul inferior să stăpânească lunca întinsă prinsă între coturile dese, avută în vânat și peisaje de baltă. Trece pe sub zidurile puternice ale mândrelor cetăți de straje: Hotinul, Soroca, Tighina, sfârșind la Bugaz, în laguna întinsă a limanului, lângă vechea întemeiere de apă moldo-genoveză a Cetății Albe. Apa sa pustie vreme de douăzeci și ceva de ani cât a fost linie de despărțire, hotar între două lumi, e chemată azi la o viață nouă și la adevărata sa menire de legătură și progres.

Ajungem acum la cel mai neprețuit dar al pământului românesc: Dunărea. Cel mai important fluviu al Europei, în regiunea sa cea mai însemnată, ne udă țara pe o lungime de 1075 km, desfășurând în cursul său neîntrecute priveliști prin diversitatea și măreția lor. Începând de la intrarea în țară, la Baziaș, și până la Turnu Severin, curge prin munți, croindu-și o trecătoare lungă de 144 km, ajungând la o lățime cum e în Cazane, de numai 156 m, unică în Europa și vestită în lumea întreagă.

Când adâncă și netedă, când învolburată și spartă de colții stâncilor, mereu totuși puternică și repede, unda fluviului trece printre pereții verticali de stâncă cu creștetul în nori, pe lângă resturi de așezări romane și medievale și-n jurul Ada-Kaleh-ului, corabie turcească de piatră înțepenită în patul Dunării.

De la Turnu Severin în jos, fluviul își schimbă aspectul, luându-și înfățișarea de râu domnesc, bogat și domol, stăpân al zării și ocrotitor al ostroavelor bogate și verzi ancorate în valul galben, conștient parcă a importanței sale și dătător de viață a orașelor numeroase de pe maluri, străvechi schele de grâne.

De la Călărași la Brăila își împarte brațele cuprinzând întinderile nesfârșite a Bălții Borcea și a Brăilei, cu neasemuite priveliști, îndeosebi pentru cea de a doua, cu Filipoiul, lacul Șerban și canalele umbrite de sălcii puternice și vietățile nenumărate ale bălții.

Începând de la Brăila și Galați, Dunărea îngăduie plutirea navelor mari de mare, ajunge fluviu maritim.

Ceva mai sus de Ismail începe Delta, colț de rai al lumii păsărești și de apă, în taina și frumusețea căreia nu poți pătrunde decât numai pe labirintul drumurilor de apă croite prin împărăția verde și aurie a stufului. Pentru călătorul mai puțin sportiv, mai grăbit sau mai comod, Dunărea oferă avantajul că poate fi cunoscută cu mijlocul confortabil al vapoarelor de călători ce-i străbat tot cursul.

Lacurile țării sunt numeroase și întinse, așezate în deosebire de-a lungul Dunării și coasta mării. Fața lui liberă și lipsită de curent înlesnește o plutire ușoară și navigația cea mai plăcută, cea cu pânze.

Mai însemnate pentru turism prin ușurința accesului sunt cele din preajma capitalei, Snagov, Căldărușani, Tâncăbești, unele canalizate și legate între ele prin truda mai presus de orice laudă a Uzinelor Comunale din București.

O minunată regiune de lacuri, adevărată mare în miniatură, ideală pentru pescari și vânători este Razelmul, cu ruinele Istriei, cherhanalele de la Jurilovca și dealurile Babadagului, comunicând cu Dunărea prin canale și cu marea prin Gura Portiței.

Coasta mării românești, sărăcită prin cedarea Cadrilaterului, de cea mai pitorească porțiune a sa, de la Ecrene la Sabla, cu Balcicul și Caliacra, păstrează totuși destule regiuni ca Mangalia, zona Constanței cu plajele învecinate, Sulina și baia Odesei demne de a fi cercetate de drumețul de apă. Coasta nisipoasă e prielnică peste tot turistului cu barca ușoară, pe care o poate trage pe țarm în caz că vremea și marea se strică.

Ca o chemare a largului, Insula Șerpilor, la numai 25 mile de Sulina, își înalță, pe întinsul verde al mării, făptura stâncoasă, lăcaș pustiu al zeilor apuși de mult, stăpânit azi de pescărușii imaculați.

Din această grăbită înșirare se poate vedea că drumurile de apă ale țării sunt multe și minunate. Sunt multe, dar nebătute încă decât de rari Robinsoni ai unor pustiuri de apă aflate sub ochii noștri.

Românul arată față de apă aceeași neînțelegere și teamă ce până-n ultimul timp a păstrat și față de munte. Totuși, dacă este o formă de drumeție care să poată fi cu ușurință practică în țara noastră, e tocmai cea de apă.

Nu numai aceasta nu cere numaidecât o infrastructură organizată și scumpă ca muntele, cu drumuri marcate și case de adăpost, ca automobilismul și bicicleta legate de rețeaua de șosele bune și utilaj mecanic, și turismul aerian cu toate impedimentele tehnice.

O impresie generală este aceea că drumul pe apă trebuie să fie mult mai scump ca pe uscat, că numai cei bogați își pot îngădui să aibă o ambarcațiune și să se bucure de plăcerile apei, că barca adică trebuie să fie mai scumpă decât carul.

Păreră aceasta este greșită și neîntemeiată pe nimic. Bărți sunt bineînțelese și scumpe și până la luxoasele yachturi rezervate celor puțini și care nu pot pluti de altfel decât numai pe unele din apele noastre, sunt bărcile ieftine și la îndemâna oricui, îndeosebi celor tineri, care fac totuși să poată fi gustate pe deplin toate plăcerile acestui fel de turism.

Ambarcațiunea ideală și aproape peste tot generalizată este caiacul, la origine creat de experiența eschimoșilor, marinarii neînfricați ai zărilor înghețate. Ascutit în ambele capete, cu puntea acoperită nelăsând loc decât la una sau două persoane, după mărime, ușor, fiind în general construit de pânză pe un schelet de lemn sau metal, el e perfect conceput atât pentru a putea fi ușor transportat pe uscat, mai ales când este și demontabil, cât și a înfrunța șuvoiul repede al râului de munte, valul potrivit al fluviului sau marea brăzdată de berbeci mărunți de spumă. Azi din păcate de găsesc mai greu și mai scumpe, prin lipsa pânzei cauciucate, acele minunate caiacuri demontabile kleeperboot, de fabricație în general germană ce se găseau înaintea războiului la prețuri abia mai scumpe ca o bicicletă.

Există însă modele admirabile de lemn, cu puntea în general de pânză, sau întregi de pânză impregnată în două sau trei rânduri, pe schelet de lemn, ușor de construit pentru oricine cu oarecare îndemânare, revenind cam la același cost cu două perechi de bocanci de munte la prețul de azi.

Canoea, barca pieilor roșii, bună îndeosebi pentru apele repezi de munte, e mai puțin introdusă în practică. Pentru Dunăre, Deltă și mare, unde nu ai nevoie să transporti barca pe mal, practică și ieftină este lotca noastră, admirabil concepută prin experiența de veacuri a pescarilor dunăreni.

Pentru drumețul de apă, dacă are barca, restul nu mai înseamnă mare lucru. Padela sau vâsla, un ispol, căuș pentru scos apa eventual intrată și un burete pentru același lucru, puțin chit pentru cârpit zgârieturile mai mici, formează zestre bărcii. Pentru el, chiloții de baie, care sunt costumul cel mai indicat, și un sac pentru lucruri, nu e nevoie să fie numaidecât rucsac, însă e bine să fie dintr-un material impermeabil pentru băi accidentale. Pentru plutirea pe lacuri, fluvii sau mare, zestrea caiacului e bine să fie completată cu

un catarg mic susținând o velă, o pânză adică, ce economisește puterile și face să fie gustate mai din plin plăcerile plutitului.

Deși drumurile de apă ale țării îngăduie drumețului ce le străbate cursul să găsească oricând pentru noapte un adăpost într-unul din orașele, târgurile sau satele de pe maluri, cu excepția câtorva regiuni mai pustii ale Bălții și Deltei, totuși bucuriile turismului nautic pot fi desăvârșite prin cele ale campingului și ale popasului pentru noapte și odihnă, acolo unde inima îndeamnă, la umbra codrului, în concertul luncii, pe iarba grasă a ostrovului sau nisipul cald al plajei, neatârnat în timp, oameni și împrejurări.

Și în acest caz, barca arată cât de prețioasă este pentru transportul întregului bagaj, pentru adăpost și gătit, fără oboseală, griji și bătaie de cap.

Ceva care este neapărat trebuincios oricărui drumeț pe apă este știința înotului. Este o regulă care nu suferă abatere și a cărei uitare poate schimba oricând un simplu accident într-o nenorocire.

Și dacă unele râuri nu cer să fii prea bun înotător căci apa e domoală și malul aproape, sunt altele, ca Bistrița spre pildă, Oltul în munți sau Dunărea la Porțile de Fier, unde e nevoie să fii foarte bun și deosebit de încercat în manevra ambarcațiunii pentru a înfrunta cu izbândă tăria și violența valului.

În vremea de azi, cu restrângeri consimțite de toți, cu circulația mașinilor și bicicletelor redusă din motive militare și economice, un echipament de orice natură scump și greu de înlocuit, călătoritul pe drumuri care merg singure, e menit să pătrundă mai mult ca oricând în gustul și inima celor ce îndrăgesc natura, drumeția și libertatea.

Azi suntem încă în faza de pionieri și eforturile sunt în general izolate. Câteva cluburi de inimoși vâslași au luat inițiativa cercetării apelor din regiunea respectivă. Dunărea a fost mai bătută și cele câteva caravane nautice cu număr mare de participanți au arătat cum poate reuși o întreprindere de acest gen bine chibzuită și organizată. Primejdiile sunt mici când e puțină îndemânare și multă prudență. Se cunoaște cazul unui brav ostaș care a venit de la Timișoara la Constanța, navigând într-un butoi.

Marea e mai greu ceva de înfruntat și cere mijloace mai scumpe pentru navigația în larg. Activitatea însă a Yacht Clubului Regal Român stă mărturie a ce se poate face pe marea noastră și-n ape străine chiar, cu bani puțini și inimă multă. Sprijinul statului, spre deosebire de alte ramuri, nu a lipsit în ultimul timp; Ministerul Aerului și Marinei, mai apoi Subsecretariatul de Stat al Marinei au înțeles să sprijine din plin și efectiv eforturile Federației de sporturi nautice, azi a Sporturilor de apă, ce grupează toate organizațiile de turism și sporturi nautice.

Întreaga recunoștință se cuvine de asemeni Oficiul Național de Turism care în neîntrecuta sa operă de ridicare și cunoaștere a frumuseților țării, a ajutat acest turism cu substanțiale realizări ca hotelurile de la Turnu Severin și de la Vâlcov, adăpostul de la Ostrovul Lupilor, în Deltă, prima expoziție de turism nautic în 1938, afișe și broșuri de propagandă.

Împrejurările vremii din urmă au întârziat desăvârșirea unui program mai întins, cuprinzând construcția de cabane, adăposturi pentru drumeții apelor și în alte puncte, tipărirea unor hărți rutiere turistice a apelor țării și alte îmbunătățiri de adus. E necesar ca și alte organe de stat să-și dea concursul, îndeosebi Căile Ferate să acorde ușurința de transport pentru ambarcațiunile de turism, așa cum se face și-n alte țări și cum se face pentru alte sporturi, cum e schiul spre pildă.

Ce ne lipsește mai mult însă, este interesul marelui public, a tineretului în primul rând, care el îndeosebi este chemat să însuflețească fața pustie încă a apelor noastre. Numai dragostea de aer și de soare, de libertate și de efort a celor tineri va face să le încolțească în suflete dragostea de apă și de zare. Lupta cu inima verde a valului răzbit de vâslă și cu tăria vântului printr-un colț de pânză va căli celor fericiți un suflet oțelit în școala energiei și a naturii, cea mai desăvârșită școală a vieții.

CARIERA MILITARĂ A LUI NICOLAE BĂLCESCU

Gabriel Drăgan*

13 noiembrie 1942

„Universitatea Radio”

Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821, a adus revenirea domniilor pământene pe tronurile ambelor principate, dar odată cu aceasta nu a fost nu a fost îngăduită și organizarea unei armate române, așa cum fusese mai înainte de fanarioți, ci se socotise necesară numai o gardă de lefegii, care făcea paza domnului la solemnități. Abia după pacea de la Adrianopol, 1829, prin care se hotărăște, printre altele și dezvoltarea politică, economică și socială a Țărilor Române, Muntenia și Moldova, pe baza unui fel de constituție, zisă Regulamentul Organic, reînființează oștirea română ca instituție de stat cu cadre de trupă și ofițeri.

* Gabriel Drăgan (1904-1981) – poet și prozator, editor al scrierilor clasice literaturii române.

Entuziasmul în sânul familiilor de boieri din acea vreme pentru noua oștire a fost simțitor. Boierimea, mai luminată decât țărănimea, vedea prin rostul aceluia început de armată o siguranță mai puternică pentru existența nației și pentru cucerirea drepturilor ei, de atâtea ori umilite și călcate în picioare de vecini hrăpăreți și râvnitori la bogățiile țării noastre. De aceea mulți din fiii de boieri au intrat ca ofițeri în armată.

Printre primii scriitori care au îmbrățișat atunci cariera militară se află poetul Vasile Cârlova, unul din liricii noștri de puternic talent, reprezentant al romantismului francez la începutul literaturii noastre moderne. Printre puținele poezii rămase de la el, una, *Marșul Oștirii*, este închinată tinerei armate române:

„*Dragii mei copii războinici, ascultare nu-mi dați,
Iată vreme mic și mare armele să-mbrățișați.
Deci la arme dați năvală
Și la rând ieșiți cu fală
Corbul iată s-a înălțat ...*”

Acest marș i-a fost motiv de inspirație și lui Vasile Alecsandri în bucata *Deșteptarea României*, publicată pentru prima oară în foi volante, pe când se pregătea atmosfera revoluționară la Iași, în 27 martie 1848.

Vasile Cârlova a murit tânăr, la vârsta de abia 32 de ani.

Alți fii de boieri din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care au îmbrățișat cariera armelor, au fost: poetul Alexandru Hrisoverghi, poetul Grigore Alexandrescu, istoricul Nicolae Bălcescu, istoricul și marele luptător Mihail Kogălniceanu, Iancu Alecsandri.

Mai multă pasiune și mai mult idealism a pus în valoarea armatei Nicolae Bălcescu (1819-1852).

După ce-și făcu studiile secundare la Colegiul Sf. Sava din București, neputând pleca la Paris, mai urmează, tot în București, cursurile de filozofie ținute de refugiatul învățat bănățean Eftimie Murgu. Marea lui cultură câștigată în anii tinereții și-o făcuse Nicolae Bălcescu singur, citind în mai multe limbi străine, ca franceza, italiana, engleza, greaca și latina, scrieri din cele mai importante până la epoca lui. Avea însă o predilecție deosebită pentru studiile de istorie universală și în special pentru cele ce priveau sau se atingeau cu istoria națională.

Adăpată la cele mai curate izvoare de bărbăție și glorie ale trecutului nostru românesc, „conștiința de istorie și iubirea de patrie” ale lui Bălcescu îi cristalizaseră lămurit convingerea, că poporul român nu se poate înalță din întuneric și din robie, decât prin forțe spirituale și prin tăria de oțel a unei armate.

Astfel intră Nicolae Bălcescu în rândul oștirii române, în anul 1838, cu gradul de juncăr, care ar corespunde cu sublocotenentul de azi.

Spirit plin de inițiativă și entuziasm, temperament de luptător energetic și răscolitor de energii, Bălcescu trecu la fapte. Fiind organizată după Regulamentul Organic, tânăra armată română era dirijată de un sistem de concepție rusofilă. Bălcescu își dădea seama că o armată pătrunsă de conștiința națională ar putea fi o serioasă pârghie de unitate națională într-un viitor apropiat.

El ceru și obținu încuviințarea de a face o educație cu un nou program pentru ostași, în care să se învețe citirea și scrierea, și mai cu seamă să se facă știute și tălmăcite faptele eroice ale străbunilor neamului nostru și cunoștințe elementare din geografia provinciilor locuite de români.

După 4 luni de instrucție și lecții cu trupa și gradele inferioare ale Regimentului 3 Dorobanți din București, tânărul juncăr Nicolae Bălcescu la examenul ce urmă obținu rezultate strălucite, apreciate chiar de domnitorul de atunci Alexandru Gr. Ghica. Dar ochii consulului rus erau foarte ageri. O educație națională a armatei române însemna un real pericol pentru planurile de dominație ale Rusiei. De aceea programul lui Bălcescu a fost desființat.

N. Bălcescu rămâne în armată mai departe, însă nu pentru mult timp. El activează intens citind cărți de istorie și căutând o nouă formulă de scăpare din greutățile politice, ce apăsau nația în acea vreme, ajunsă în stare de mizerie sub regimul Regulamentului Organic.

Unul din fruntașii boierimii, Ion Câmpineanu, care la 3 noiembrie 1839 fusese exilat din cauza opoziției lui drepte și neînduplecate împotriva oamenilor guvernului, se întoarse fără învoire în țară, dar fu arestat și închis la Mănăstirea Mărgineni. Partizanii lui Câmpineanu, printre care și Mitică Filipescu, Vaillant și Eftimie Murgu, lucrau și făceau propagandă. La aceștia se alătură și Bălcescu care propunea cu ajutorul armatei o lovitură de stat, pentru a crea o Românie nouă cu o constituție liberală, inspirată din principiile revoluției de la 1789, din Apus.

Planul acestor consfătuiri secrete este descoperit și domnitorul Alexandru Gr. Ghica ordonă să fie închiși la Mănăstirea Mărgineni capii: Mitică Filipescu și Nicolae Bălcescu, la 20 iulie 1841, de unde acesta din urmă fu mutat la închisoarea Gorgani. Negreșit, acum este dat afară din cadrele armatei.

În închisoarea de la Gorgani, N. Bălcescu este vizitat de Ion Ghica, fostul coleg de școală de la Colegiul Sf. Sava și bunul său prieten de toată viața.

Iată cum ni-l zugrăvește Ion Ghica în una din acele evocatoare și pline de farmec scrisori ale sale, adresate lui Vasile Alecsandri:

„În camera în care am intrat, un tânăr căruia de abia îi mijea mustața pe buze, ședea pe marginea unui pătucean de scânduri, fără alt așternut decât o manta soldățească ghemuită căpătâiu și o lumânare de seu într-un sfeșnic de pământ, care lumina un ceaslov, singura carte ce-i fusese permisă”. (Ion Ghica, *Scrisori*, vol. III, „Biblioteca pentru toți”, pp. 198-199).

Deși îndepărtat din armată, Nicolae Bălcescu crede cu cea mai mare dragoste și admirație în forța acestei instituții. O dovadă de cât preț punea el pe oștire este documentata cercetare istorică, ce a început s-o pregătească chiar de la ieșirea din închisoare de la 21 februarie 1843, scriere intitulată *Puterea armată și arta militară la români, de la întemeierea principatului Valahiei și până acum*.

Mai târziu, în anul revoluției de la 1848 din Muntenia, Nicolae Bălcescu este unul din fruntașii cei mai activi, doctrinarul cel mai pregătit și autorul Proclamației citită de Ioan Heliade Rădulescu la Islaz. Rolul de istoric teoretician al revoluției, jucat de Nicolae Bălcescu în Muntenia, poate fi comparat cu acela al lui Mihail Kogălniceanu în Moldova. Pe când Kogălniceanu propunea realizarea unui program politic național prin mijloace mai puțin violente, Bălcescu ar fi bruscăt chiar realitățile pentru acțiuni îndrăznețe prin riscuri și șanse.

Cu privire la concepția politică, pe care Bălcescu n-o putea vedea realizându-se decât cu ajutorul armatei, concepție care se diferenția la un moment dat de a celorlalți tovarăși de luptă, un mare istoric român scrie:

„Totuși ca oricare lucrare omenească, revoluția din 1848, trebuia să înfățișeze și părți umbrite, și născută fiind ea cu atâta pripiere trebuia să arate chiar de la început neînțelegeri și dezarmonie între acei ce o conduceau. Ei se dezbinară chiar de la obârșie în două partizi, una ce vroia să restrângă mișcarea numai la interesele muntene și să se sprijine pe turci pentru a respinge protectoratul rusesc, în fruntea căreia era Heliade, sprijinit de Tell și Goleșcu; cealaltă alcătuită din tineretul, mai ales cel întors din țările Apusului, care tindeau mult mai departe. Conduși de Nicolae Bălcescu, acest partid care se putea numi cel radical, vroia să se folosească de tulburarea, în care era cuprinsă întreaga Europă, pentru a libera pe români de sub toate stăpânirile sub care zăceau, să înarmeze poporul și să-l împingă la luptă deodată contra Rusiei, Turciei și a constitui prin unirea Principatelor un singur stat în Valea Dunării. Ba ei așteptau chiar, de la descurcătura revoluției de peste munți, puțința unirii tuturor românilor în marele stat al Daciei Moderne”. (A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. XII, Iași, 1896, pp. 53-54).

Cu aceasta viziune a unei Români mari, cuprinsă în granițele etnice istorice, rătăcește Bălcescu pe drumul exilului în urma răsturnării revoluției din Muntenia în 13 septembrie 1848. Pornind prin Giurgiu pe Dunăre în sus, trecând pe la Orșova și prin Banat, ajunge în Ardeal. Încercând să împace pe români, în frunte cu Avram Iancu, cu ungurii revoluționari conduși de Ludovic Kossuth și nereușind, își făcu planul pentru a întemeia o nouă armată proprie numită „legiunea valahă”. Dar lipsa de bani și înfrângerea ungurilor de către ruși la Șiria, lângă Arad, în august 1849, îl făcură să renunțe la asemenea proiecte și să ia calea pribegiei spre Paris, Londra și Italia, unde după amare zbuciumări, moare de tuberculoză, (contractată în anii de închisoare) în vârstă de 33 ani, la 29 noiembrie 1852.

PUTERNICI LA MAREA NEAGRĂ, PRIN MARINA PUTERNICĂ

Locotenent-comandor Gheorghe Mocanu*

„Universitatea Radio”

4 ianuarie 1943

Acesta este rostul prezentei noastre la „Marea cea mare”, după cum îi spunea Mihail Kogălniceanu, atât ca interes național, cât și ca misiune europeană. Altfel, nu am putea invoca dreptul nostru de ieșire cât mai largă la mare decât pe baza trecutului istoric, care, oricât de categoric, nu ar fi capabil nici să umple buzunarele economiei naționale, nici să garanteze încrederea pe care țările europene au manifestat-o întotdeauna, în noblețea și-n puterea pazei noastre de la Gurile Dunării.

Din fericire, numărul celor care contestă necesitatea marinei române a scăzut și nu interesează mai mult decât ca de curiozitate intelectuală. În trecut însă, trebuie să o reamintim oricât ar părea de bizar, ideea de marină românească a avut dușmani. Nu știm pe seama cărei mentalități să punem acest sentiment de neexplicat, dacă frica de apă sau frica de necunoscut, sau amândouă, au făcut pe mulți dintre oamenii noștri politici și dintre intelectualii de frunte să refuze orice credit material sau moral în acest domeniu, mergând până la a blestema pământul învecinat cu marea, întocmai ca vracii înmărmuriți și furioși în fața unei scânteii electrice. Vremurile acelea au trecut însă și ura sau frica pentru lucrurile mării ne dau aceeași nostalgică senzație ca și manifestările ostile ale diligenței împotriva drumului de fier.

* Comandor Gheorghe Mocanu (1904-1986) – absolvent al Școlii Superioare de Război, Secția Marină, a activat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial ca ofițer de stat major în cadrul Statului Major al Marinei, Marelui Stat Major și Subsecretariatul de Stat al Marinei. A desfășurat și o bogată activitate publicistică în paginile periodicelor „Evenimentul”, „Curierul”, „Revista Familiei”. Deținut politic în perioada 1947-1954.

Dar dacă înainte de a începe acest război, bătrânii marinari români – acei pionieri neînfricați și perseverenți cu toată vitregia vremurilor – au reușit să spulbere ura și teama, nu putem spune că îndoiala, un sentiment la fel de neprielnic marinei noastre, nu sălășluiește în sufletele multora. Ca să vorbim pe șleau, mulți marinari chiar, se îndoiau de eficiența marinei noastre de război și de comerț, pe vreme de criză și mai cu seamă pe vreme de război. Ne vom permite să nu vorbim despre pace, fiindcă oamenii de interes și de bună credință nu se puteau îndoii despre valoarea marinei de comerț cel puțin, într-atât de elocvente erau cifrele, iar în ceea ce privește marina de război, oricât credit i s-ar acorda din timp de pace, s-a văzut chiar la marile puteri maritime că acesta poate fi zadarnic și înșelător.

Deci [exista] o îndoială care purta titlul, îndeajuns de justificat: „ce se va face biata marină română când va izbucni un conflict armat cu primejdiosul vecin de la nord-est?”

Desigur că, hotărâți la sacrificiu, marinarii noștri elaborau planuri cutezătoare, dar câți erau convinși de reușita lor și câți nu blestemau neînțelegerea celor ce au neglijat marina și nu au urmărit cursa înarmărilor navale rusești?

Acum, după un an și jumătate de război, în fața unor rezultate miraculoase, când datorită unor forțe navale mult inferioare, dar unei prevederi, unei concepții, unei întrebuițări fără cusur, stăpânim bazinul apusean al Mării Negre, avem cuvânt în regiunea centrală și ne infiltrăm până în oglinda Caucazului, când sub loviturile noastre au sucombat puternice unități, afectând grav forța combativă navală sovietică, iar a noastră a rămas intactă, îndoiala asupra eficienței marinei noastre în timp de război s-a șters și a făcut loc în toate sufletele unei certitudini limpezi și luminoase.

Căci ne punem întrebarea: dacă această marină, mică, a cărei activitate continuă și îndrăzneță a putut obține rezultatele cunoscute, ce s-ar fi întâmplat dacă posedam acele unități necesare, de suprafață, submarine și în aer, care corespundeau intereselor și poziției noastre sud-est europene? Să nu uităm că rezultatele pe care le-am enumerat mai sus sunt datorită unor eforturi fără precedent în istoria noastră; că 18 luni de război sângeros au trecut fără să avem măcar timp să ne preocupăm sacrificiile; că dintre toate, cetățile navale rusești de la Marea Neagră au ținut piept cel mai bine și că armatele noastre terestre au depus un efort înzecit pentru a le lichida, din cauză că superioritatea maritimă a permis sovietelor să folosească din plin căile de comunicație maritime, capabile să alimenteze și să susțină o armată atât de ofensivă cât și în retragere. Să nu uităm, cu alte cuvinte, că marina română nu a putut să-și ia partea de 50%, care i s-ar fi cuvenit, din ocuparea Odesei, Sevastopolului, Kerciului și Novorosiiskului, din cauza poziției ei de copil vitreg al României, vreme de 25 de ani!

Deci, după ce am tras un prim învățământ, că operațiunile militare terestre în vecinătatea regiunilor maritime, sunt considerabil ajutate de acțiunea marinei celei mai puternice și că din această cauza marina rusă a întârziat și chiar a salvat armata în retragere de un dezastru echivalent cu pierderea imediată a războiului, să tragem o a doua concluzie mai comodă și mai agreabilă: „totuși marina română a câștigat războiul, iar cea sovietică, l-a pierdut!”

Cauza acestui miracol în afară de elementele calitate și servituți, care au fost în dauna marinei rusești, este una mai simplă și mai palpabilă: „marina sovietică a fost urmărită, în tot decursul evoluției ei, de o fatalitate dramatică, de un ghinion continuu, de o paralizie de-a pururi”; „din contra, marina română, a avut și are noroc, este susținută de o protecție supranaturală, pe care nu ne interesează decât să o constatăm!”

Pentru a nu ne cufunda prea mult în trecut, ce soartă tristă au avut frumoasele unități navale rusești, în războiul Crimeei, deși erau tot atât de multe și tot atât de bune ca și cele aliate? Cât de trist și fără glorie au pierit pe rând escadrele imperiale de la Port Artur și apoi nefericita caravană a lui Rojestvenski, plecată de la Kronstadt, să ocolească pământul pentru a sucomba la o palmă la Tsushima, în războiul ruso-japonez! Dar în războiul trecut, când o întregă escadră rusească a fost manevrată și ținută în eșec de faimosul duo germanoturc, „Goeben” și „Breslau”? Și aceiași escadră splendidă, contaminată de revoluție, a ruginit apoi, pentru a fi vândută ca fier vechi la Bizerta!?

Și toate acestea cu marinari admirabili, devotați și pricepuți, și cu amirali de talia unui Makarov, Rojestvenski, Kornilov!

Ar fi multe de spus pentru a explica această fatalitate care stăpânește escadrele rusești, căci vom conveni că și norocul lor a fost după cum și l-au făcut; dar ne mărginim la constatarea, plăcută nouă azi ca inamici ai sovietelor, că marina lor este fără noroc.

Odată acest lucru stabilit și nu de noi, ci de istorie, ce așteptăm pentru a profita?

Ce așteptăm pentru a profita de paralizia lor și de norocul nostru? Admițând chiar, pe de-a întregul, că victoria marinei noastre se datorează numai norocului, căci marinarii, fie din modestie, fie din stima pe care o acordă „șansei”, nu sunt dispuși să explice, cel puțin deocamdată, detaliând contribuția pregătirii, inteligenței, curajului și spiritului lor de sacrificiu, nu este normal să se exploateze această realitate fără a sta la gânduri? Recomandăm tuturor celor ce se interesează de marină să adopte procedeul existent în alte marine, unde se admite „șansa” ca o calitate individuală, despre care se face o mențiune specială în memoriul calificativ al ofițerului, și să ajute acest noroc, făcând apel la spiritul tradiției românești care ne-a scos

întotdeauna din impasurile în care puteau să ne bage zvonurile. Fără recunoașterea și dobândirea acestei marine nu se poate vorbi de un stat riveran stăpân pe litoralul său, pe comerțul său și pe politica sa!

S-a contat o perioadă îndelungată, pe posibilitatea unor intervenții aliate în cazul unui război în Marea Neagră. S-a considerat că strâmtorile au devenit, în urma tratatelor, libere ca și marea liberă. S-a contat în fine pe jocul diplomației și combinațiilor politice, pentru a menține în Marea Neagră un echilibru naval. Greșeala nu a fost numai a noastră. Popoare cu vechi tradiții navale și politice, au crezut la fel și o repetă de secole.

Elementele speciale ale Mării Negre, state, geografie, climat, analizate în detaliu, dovedesc că această mare are o politică, o economie și o strategie particulare, ale ei. Odată admis acest lucru vom conchide că politica, economia și războiul pe mare, care se vor face aici vor trebui să se poarte cu uneltele existente aici, în toate celelalte trei domenii. Politica va combina alianțe în cadrul Mării Negre cu riveranii prieteni, împotriva riveranilor dușmani, îndreptând accentul prieteniei spre stăpânitorii strâmtorilor. Iar economia și războiul vor folosi pentru satisfacerea lor, instrumentele de comerț și forță atât în ceea ce privește utilajul coastei, porturi comerciale și baze navale, cât și nave de comerț și de război, cu personal, cu capital și în orice caz cu pavilion românesc!

Între marinele existente aici, în spațiul Mării Negre, de la strâmtori încoace, se va da bătălia păcii și a războiului pe mare, în care va câștiga numai marina cea mai puternică. Am putea vorbi de un joc al alianțelor, care să ne pună la dispoziție ajutorul naval, numai dacă noi am fi deținătorii strâmtorilor, cărora să le garantam invulnerabilitatea! Acestea sunt însă fantezii – noi nu țintim și nu putem ocupa strâmtorile, iar străinul care va fi acolo, oricare, își va impune legea sa. Nu se poate lăsa soarta unui spațiu maritim vital pentru o țară la discreția numai conjuncturii politice care în orice caz ar avea nevoie de instrumentul de forță.

Nici nu s-ar putea spune: neavând marină, ne vom bate pe uscat pentru apărarea litoralului. La aceasta venim cu toată istoria spațiului Mării Negre și, ca elemente recente, cu Odessa, Sevastopol, Kerci. Dacă victoria poate fi câștigată totuși, dar ce desfășurare uriașă de forțe, câte sacrificii și câte întâzieri!

Dacă pacea victorioasă este scopul războiului, de ce să nu avem marina care să accelereze victoria? În ce scop să alegem calea cea mai sângeroasă, cea mai grea și, este necesar să o spunem, cea mai nesigură și primejdioasă? Numai pentru motive de zgârcenie și de neglijență? Prețuiește aurul cât sângele sau, uneori, cât înfrângerea?

Armata de uscat va avea nevoie de marină în Marea Neagră, unde se aplică „strategia spațiului restrâns”, nu numai pentru asigurarea transporturilor, dar și pentru lupta „cot la cot”.

După cum această armată nu poate să stea în hibernare și să se aștepte la ajutor străin într-o țară liberă, la fel se întâmplă cu marina, care se consideră pe picior de egalitate în drepturi și îndatoriri, care să i se dea totul, ca să i se ceară totul !

Căci parafrazând o frază celebră din altă țară, vom răspunde celor care au grija banilor și se mai îndoiesc încă de aceste adevăruri: dacă vom avea o marină și nu va fi nevoie de ea, am pierde numai banii; dacă însă nu vom avea marină și vom avea nevoie de ea, am pierde țara.

RĂSCOLIND TRECUTUL

Locotenent-comandor Petre Popescu-Deveselu

1 februarie 1943

„Ora ostașului”

Nu știu cui să adresez mai întâi aceste cuvinte răscolitoare ale unui trecut glorios și pline de îndemn într-un nou destin al nostru pe întinsul de zări albastre.

Poate ele sunt mai puțin pentru marinari și mai mult pentru neamul românesc din toate colțurile pământului, poate marinarii le vor înțelege mai bine, fiindcă sunt crezul lor și mai cu asupră se pot înverșuna să dureze o tradiție de glorioasă faptă pe marea noastră.

Și pentru unii și pentru alții vor putea fi însă izvor de mai multă mândrie și îndemn de mai multă încredere în trecutul nostru, în prezentul nostru și în viitorul nostru pe mare.

În ziua de 31 ianuarie 1943 se împlinesc 525 de ani de la moartea Domnitorului Mircea cel Mare.

Va fi fost în acel an de grație 1418, în ziua Sfinților Grigore, Vasile și Ioan Gură de Aur, jale mare în jurul patului de ultimă licărire de viață a marelui voievod. Cronicarul nu ne spune care vor fi fost îndemnurile lui pentru urmași, nu ne dă o rază de lumină despre ce idei va fi avut asupra stăpânirilor sale peste întinsul pământului românesc și nu ne lasă niciun crâmpei din testamentul prin care Mircea să fi fixat liniile destinului nostru pe mare. Dar nu se poate ca marele domn să nu își fi spus gândurile asupra ce trebuie să facă și ce nu trebuie să facă urmașii lui. El se va fi rostit poate răspicat: „Să îmi păstrați pământul și să vă întindeți moștenirea peste tot ce ne-a fost de la înaintașii geto-daci și romani ape cu vaduri și maluri cu cetăți. Să nu uitați în veacuri că am fost al Almașului și Făgărașului domn și până la Marea cea Mare stăpân”.

Numai după ce vor fi răsunați în palatul domnesc aceste spuse de patriarhală binecuvântare, Bătrânul Domn, viteazul din Câmpia Mierlei, cavalerul de la Nicopole și primul înnoitor al drepturilor noastre de strămoșească stăpânire la mare, se va fi înseninat la față și ca un sfânt va fi închis ochii într-o veșnicie în zorile zilei de 31 ianuarie 1418.

Ce minunată faptură de legendă, ce fericiți urmași demni de un așa străbun.

Dar au trecut anii. Nimeni din urmași nu au mai străbătut multă vreme cu dracarul [sic! – aluzie la drakkarul viking?] domnesc apele Dunării. Nici urmă despre el nu ne-a mai rămas. Poate îl vor găsi într-o zi cercetătorii trecutului nostru. Un adevăr rămâne în picioare de veacuri: Domnitorul Mircea a mers adesea prin luncile Dunării cu nava lui minunată și va fi sperat desigur să își plimbe domnescul trup și pe undele albastre ale Pontului.

Din gândurile lui, din fapta lui și din dorințele lui s-a perpetuat cel puțin o credință la urmașii săi.

Secolul al XIX-lea de-abia a înfiripat acea credință.

În al XX-lea a început durarea temeinică. Orice român dornic de progres și de civilizație pentru neamul său, a răscolit din minunata viață a voievodului Mircea și pe „Marea cea Mare” au plutit nave cu măiastră conducere marinărească românească și purtătoare ale numelui marelui domn.

Din aceste înfiripări, din aceste temeinice începuturi, a ajuns Marina Regală Română, ca în anii aceștia de război să fie în Marea Neagră făptașa atâtor victorii contra unul inamic însutit mai puternic.

Spiritul lui Mircea, cel „până la Marea cea Mare stăpân”, călăuzește zi și noapte peste undele sinelii ale Pontului, pe acei marinari români, care s-au înfrățit cu moartea și cu tabla navelor lor în lupta pentru un alt destin al românismului. Astăzi, ca și ieri, și mâine ca întotdeauna, ei înfruntă cu micile lor nave un colos și întoarcerea lor în porturi este un mister. Din acest mister urmașii vor întări tradiția care ne vine din vremile uitate ale domniei marelui Mircea.

Iată cum astăzi, marinarii noștri, mai mult decât oricare român, acolo în drumurile lor pe mare trebuie să preamărească amintirea morții Domnitorului Mircea în zi de 31 ianuarie 1418 și să își întărească credința în destinul nostru mare pe întinsul de zări albastre al Mării Negre.

Din șoapta de val, pe unda Dunării sau pe nemărginitul de apă al mării, el trebuie să desprindă îndemnul Marelui Mircea că din tradiția ce el ne-a lăsat trebuie să ne crească credința în viitorul nostru și prin această credință să făurim urmașilor o nouă tradiție.

JEAN BART (EUGENIU BOTEZ)

Grigore C. Scorpan*
12 mai 1943
„Radio Moldova”

Pentru mulți, numele de Jean Bart, cu sonoritatea lui exotică adâncește taina unui destin, care a purtat pe îndepărtatele întinșuri ale mărilor, fiindă atâ de stranie în aparență prin complexitatea ei, a aceluia născut într-un umil târg de la vechiul hotar dintre Moldova și Bucovina. Parcă însuși Eugeniu Botez, prin alegerea acestui pseudonim, a vrut să se desprindă din fâgașul vieții lui, petrecute între zidurile orașelor, ale căror rosturi banale și cuminți nu ar fi putut explica adevărata lui vocație. Numai târziu, când i s-a lămurit în suflet, legătura cu trecutul, i-au revenit luminoase în minte clipele copilăriei de la Burdujeni și Iași. Acum luciditatea maturității a împrăștiat farmecul unei taine, atât de scumpă romantismului tineresc. Dar vechiul nume a rămas și, îmbinat cu cel adevărat, moștenit de la tatăl său, luptător în Războiul independenței, sugerează simbolic sinteza celor două aspecte ale personalității sale; acela al veșnicului iubitor de orizonturi largi și variat, pe care numai peregrinările pe întinderile lumii le poate oferi, și acel al autenticului moldovean cu viziunea sa atât de specifică.

De mic copil, misterul locurilor îndepărtate l-a prins în vraja lui. Iată-l în prima călătorie în Asia Mică, în fața portului Trebizonda. I se împlinește un dor nelămurit din copilărie și Jean Bart simte pentru prima dată cum se înnoadă firul vieții lui de acum cu aceea a micului Eugeniu Botez; firul gândurilor, scrie el în jurnalul de bord, mă poartă în urmă, spre țara mea rămasă atât de departe, spre un colț tăcut și plin de farmec din fundul Moldovei. Parcă mă văd acum, purtând cărțile la subsuoară, plecam de acasă, copil neastâmpărat, cu mintea aprinsă de visuri nebune, veșnic mânat de dorul de a vedea locuri noi, neumblate.

Ca să ajung la școală, colindam străzile cele mai îndepărtate și mă pierdeam de uitând de casă și de școală; ocolind orașul, în naivitatea mea copilărească, credeam că lumea întregă o cutreier. Îmi aduc bine

* Grigore C. Scorpan (1901-1953) – profesor universitar, istoric literar. Licențiat în filologie modernă al Facultății de Litere și Filozofie din Iași. În anul 1940 a obținut titlul de doctor în litere și filosofie cu teza „Elemente eminesciene în poezia lui Alexandru Vlahuță”. A întreprins cercetări în domeniul lingvisticii și al istoriei literare. La Universitatea din Iași a predat cursuri de istoria limbii literare și de limbă română contemporană. Cercetările sale științifice asupra operei lui Mihai Eminescu au fost reunite în volumul *Mihai Eminescu. Studii și articole*, apărut în anul 1977 la Editura Junimea din Iași, în colecția „Eminesciana”.

aminte, era o zi frumoasă de primăvară, zi din acele în care parcă natura întregă e prinsă de un răs voios, nebunatic, copilăresc...

Mă duceam la școală având cartea făcută sul în buzunarul hainei pătate de cerneală. Departe în fundul unei mahalale, o droaie de copii se ținea după un om. Un harap, un harap, strigau cu toții, îmbrâncindu-se ca să-l poată vedea de aproape. Era un biet negru; de cine știe unde soarta și nevoia îl aruncase prin partea locului... Ca să scape de ceata de copii care îl urmărea negrul intrase într-o ...cârciumă. Știa câteva vorbe românești; am înțeles bine când i-a spus cârciumarului că vine din Asia de la Trebizonda. Nu știu ce-am găsit eu în acest nume, auzit atunci întâia oară, dar nu mi-a putut ieși niciodată din minte.

Când am ajuns la școală, m-am repezit la atlasul geografic și multă vreme am rămas cu ochii țintă la numele acela scris cu litere mărunte. Și uneori când profesorul înălbea tabla cu șiraguri lungi de cifre chinuitoare, îmi lăsam capul rezemat pe mâna, zburând cu gândul departe, peste mări și țări, în drum spre Trebizonda. Și după atâta amar de vreme mă regăsesc în fața acestui oraș, tablou în care parcă surprind aruncături de penel cunoscute, trăsături știute de multă vreme.

Jean Bart s-a format în Iașul romantic de altă dată. Până la sfârșitul vieții a păstrat clară în fundul minții icoana marelui Eminescu. Restabilit după primul acces de boală – ne spune el – se plimba singuratic, melancolic, pe sub teii din grădina Copoului. Unii băieți din școală îl pândeau de la distanță și ne uitam la dânsul ca la o ființă extraordinară. L-a avut institutor pe Creangă. Își amintea de unele figuri de bonjuriști și unioniști moldoveni. Îi făcea o puternică impresie vizita poetului Gheorghe Sion, fratele bunicii lui după mamă. Pe unii dintre membrii Junimii i-a avut profesori pe la școlile unde a învățat. A cunoscut ca elev romantica mișcare socialistă a lui Ion Nădejde, apoi, mai târziu, ca om matur, poporanismul, în frunte cu prețitul critic Garabet Ibrăileanu. O tinerețe bogată, care s-a împărțit din plin din tot ceea ce a frământat Iașul aproape o jumătate de veac.

O prea efectivă participare la mișcarea condusă de Ion Nădejde a determinat pe tatăl său să încerce o domolire a entuziasmului tineresc printr-o educație severă care nu se putea căpăta decât la școala militară. Tânărul Eugeniu Botez a putu însă să-și împartă neastâmpărul sufletului său, veșnic doritor de orizonturi noi lucrând la marină, ca să pot mai ușor umbla prin lume, cum spune el. Mai târziu au ieșit la lumină fragmente din minunatul său jurnal de bord. Dorul nelămurit al copilăriei se împlinise. Toți au fost cuceriți de farmecul nou al descrierilor închise în aceste pagini. Seriozitatea unei discipline aspre nu i-a frânt aripile elanului poetic. Acum el simte acea renaștere îndeplinită în sânul larg al navei, în măreața sărbătoare a mării. Cât de meschină îi apare viața cealaltă, a oamenilor închiși între zidurile strâmte ale orașului: nu știu cum – spune el – adesea mă duce gândul-n urmă, departe, la pământul cu orașele lui mari, în furnicările omenești, prin mahalale înfundate, acolo unde zac așa de înghesuiți atâția sclavi moderni – omul-unealtă, înăbușit în atelierul plin de fum, omul-mașină de scris încătușat de biroul plin de praf și de cerneală – numai aici simți cât de tristă-i soarta acelor victime ale mizeriei atât lăudatei civilizații.

Dor romantic de evadare din banalitatea vieții burgheze. Dor care a stăpânit sufletul lui Eminescu și al lui Creangă, al tuturor marilor moldoveni. Descătușare din lanțul monoton al clipelor; acea unică senzație că nu mai suntem sclavii timpului și ai spațiului. O trăire de dincolo de vremelnicie. Jean Bart a realizat acest dor puternic, atât de caracteristic sufletului moldovenesc în contemplația mării, a varietății veșnic schimbătoare a locurilor pe unde îl purta destinul lui de marinar.

Dar în această perspectivă largă, sufletul lui Jean Bart nu se pierde într-o contemplație vagă care să-l desprindă cu totul din banalitățile vieții. Acestui romantism îi ține cumpănă un realism lucid, un interes veșnic treaz pentru drama omenească. În primul aspect observăm o minunată îmbinare de romantism puternic și tulburător atunci când simte nestăvilita zbuciumare a valurilor, discret și fin în melancolia lui atunci când nostalgic își îndreaptă privirile către trecut. Recitiți paginile *Jurnalului de bord*, pătrunse de sentimentul misterului mării, apoi acelea în care este înfățișată furtuna în întunericul nopții și comparați-le cu mărturisirea intimă în atmosfera plină de taină a unei seri de toamnă târzie din *După douăzeci de ani*. Viziunea sa urmează în posibilitățile ei de creație toate nuanțele bogate ale sensibilității sale romantice. Iată tabloul dezlănțuirii stihilor pe întinsul mării: un amestec nedeslușit de sunete diferite, ca o muzică sinistră care împrăștie fiori de groază.

Prin întunericul de nepătruns al nopții, prin haosul acesta negru și pustiu, câteva pâlپături luminoase scapără pe cer, aprinzând o clipă colțul unui nor, și-n urmă brazdă de foc taie drum unui fulger orbitor, ca un șirag de boabe sclipitoare ce spintecă văzduhul, luminând în flăcări vârfurile catargelor. Iar bubuitul tunetelor, zguduind cuprinsul, se sparge în depărtări nevăzute, stingându-se în fundul pierdut al pustiului plin de întuneric. Iată acum minunatul tablou însoțit al Getei din *După douăzeci de ani*: „Era înaltă, foarte mlădioasă, delicată, aproape fragilă; cu mișcări încete, elegante, de-o naturaleță desăvârșită. Peste bluza ușoară de mătase neagră o dantelă de Irlanda, ca un val de spumă albă îi acoperea tot bustul. Gâtul gol de tot, ovalul figurii cu trăsături fin modelate, străluceau scăldate în lumină și în razele soarelui, pielea albă, fragedă, părea o țesătură satinată”.

Iată prin contrast realismul în toată cruditatea lui brutală, din tabloul autopsiei frumoasei Penelopa, așa cum îl găsim în romanul *Europolis*: „E o femeie – observă Deliu – trebuie să fi stat mult timp în apă... E

umflată și a început descompunerea... Pete verzui de putrezire pe corp. Fața nu i-o văzuse nimeni încă. Numai când doctorul făcu un pas în lături ca să-și aleagă un bisturiu din cutia de instrumente, îi apărură fioroasa figură femeiască deformată, vânată și puhavă... Mirosul de stârv îi sfredelea creierul până în fund... Un hârșăit ascuțit de fierăstrău zgâria dureros nervii. Își întoarse ochii și văzu vâlul de păr negru, lipit în suvițe de nămolul cleios, dat peste cap, acoperind fața și țeasta goală, scalpată.

*

În genere, romancierii noștri au avut și au încă o viziune unilaterală a vieții. De cele mai multe ori cunoscători buni ai categoriei sociale din care fac parte, au reușit să o înfățișeze numai pe aceasta, intuiția lor neputând pătrunde dincolo de propria lor structură sufletească. Nu socotim ca o îndrăzneală afirmația că Jean Bart a fost primul romancier cu o intuiție pe cât de puternică, pe atât de diversă. Să ne gândim la tipurile din *Europolis*, acel amestec bogat de rase cu psihologia lor atât de variată: de la grecul levantin până la englezul flegmatic cu conștiința stăpânită a puterii sale. *Europolis* este însă numai un început, care din nenorocire n-a cunoscut evoluția sa firească. Moartea prea timpurie a curmat creația în plina și bogata ei dezvoltare.

I s-ar putea contesta lui Jean Bart forța epică, așa cum aceasta se găsește de exemplu la romancierul Liviu Rebreanu. Nu trebuie să uităm însă că el a avut o altă viziune a realității. Eugeniu Botez a fost un autentic moldovean și ca atare viziunea sa aparține marelui humor. Atenția i-a fost veșnic îndreptată spre drama mărunță, în care lupta dintre elemente nu cunoaște proporții vaste, dar tocmai prin aceasta este cu atât mai complexă și mai impresionantă. Această atenție plină de o neistovită curiozitate intelectuală era îmbinată cu o largă simpatie pentru sufletele care suferă în umbră, pentru toți ratații vieții.

Simpatia cuprinsă în viziunea humorului îi lărgeste orizontul intuiției, aruncă raze de lumină caldă, acolo unde privirea celorlalți romancieri nu poate pătrunde. Ea îi dă puțința să surprindă detaliul mărunț, însă revelator. Semnificația integrării într-un sens larg, filozofic, al existenței nu reiese din scene grandioase cu vaste proporții epice ci din mici gesturi, atitudini, sau dialoguri. Dar aceasta nu înseamnă că Jean Bart este un miniaturist. Eroii săi cu toate bucuriile și suferințele lor închise în spațiul strâmt al vieții provinciale, trăiesc intens marea dramă a omului. Aceasta puțința de a găsi reflexul veșniciei tragediei a omului în sufletele stinghere din neștiute colțuri ale pământului a constituit esența intuiției lui Jean Bart.

Îmbinarea armonioasă a unui romantism nuanțat cu claritatea crudă a unei viziuni realiste a făurit un echilibru în varietatea posibilităților de creație. Marea simpatie pentru umilele ființe omenești i-a lărgit orizontul observației. Toate acestea se cuprind în viziunea humorului său moldovenesc.

TEMA RĂZBOIULUI ÎN POEZIA ACTUALĂ

Nicolae Dănilă
14 mai 1943
Radio Moldova

S-a făcut recent, în eseistica noastră de strictă actualitate, observația că, cel puțin în trecutul popoarelor de veche cultură, epocile de bogată eflorescență literară au coincis cu perioade de criză și de conflicte între popoare. Astfel, în Franța lui Ludovic XIV războaiele s-au ținut lanț în plin secol clasic, ceea ce n-a împiedicat ca genul major al clasicismului francez, tragedia, să se afirme în toiul Războiului de treizeci de ani cu *Cidul* lui Corneille, și să atingă culmi înalte cu *Andromaca* lui Racine în 1667, odată cu izbucnirea războiului împotriva Spaniei.

Războiul modern însă, transformat însă într-o colosală încleștare de forțe, față de care campaniile de acum trei sute de ani capătă un caracter aproape idilic, nu mai permite tihna și răgazul atât de necesare scriitorului în efortul său creator. De aceea, adevărata producție literară exploatănd tema războiului va urma încetării lui.

Astfel, războiul nostru trecut din 1916-1918 și-a răsfrânt efectele sale în toate domeniile de activitate umană și și-a prelungit ecourile și în literatură în anii de după 1918. Tema aceluia război a preocupat multă vreme pe scriitorii noștri, dintre care Camil Petrescu apare nu numai ca cel mai puternic romancier al războiului trecut, ci și ca un poet cu o viziune justă a campaniei noastre de atunci. Scrise și publicate după război, versurile lui Camil Petrescu din *Ciclul morții* au beneficiat – așa precum s-a arătat recent – și de condiția esențială a perspectivei în timp, atât de necesară pentru verificarea calității emoției și pentru discernerea faptelor nesubstanțiale de cele care pot avea o semnificație poetică.

Cu totul deosebite sunt condițiile în care se produce poezia de război actuală. Suntem în plină campanie și asistăm totuși la o eflorescență literară remarcabilă. Lăsând la o parte încercările cu caracter narativ, jurnalele de campanie și întreaga literatură de impresii fugare, care înregistrează actualitatea în plină desfășurare și care vor servi ca documente pentru literatura de mai târziu, e îmbucurător să recunoaștem că atenția și interesul ne sunt solicitate de o mare profunzime de versuri răspândite prin mai toate revistele noastre literare. Nume de poeți cunoscuți și altele mai noi, care încep să se afirme, circulă în presa noastră literară și încep să pătrundă sau să se întărească în conștiința publică.

Ce înseamnă aceasta? Actualitatea pe care o trăim cu toții din plin, prinși în tumultul ei încă turbure, a putut ea deveni materie poetică? Războiul nostru actual, în dramatica lui desfășurare și în neistovita lui intensitate poate el forma, atât de curând, o temă de exploatare pentru poezii luptători? Este desigur o nedumerire pentru cei deprinși cu etapele de lentă realizare a procesului poetic și, firește, această nedumerire își găsește expresia într-un sentiment de neîncredere și de îndoială, pentru unii, asupra calității acestor producții literare prea timpurii, față de care numai atitudinea de prudentă așteptare a unor verificări târzii, dar hotărâtoare, este singura soluție adoptată. Evident, între poezie și actualitate există o veche și ireductibilă antinomie. Actul poetic se cere detașat de realitățile imediate. Decantarea întâmplărilor trăite, a evenimentelor reale prin scurgerea vremii și proiectarea lor într-un trecut îndepărtat, care să permită resuscitarea faptelor *moarte* și nu simpla transpunere a unor realități prea *vii*, iată condiția esențială, fără de care adevărata creație poetică este de neconceput. Numai faptul divers, reportajul și cronica actualității se pot alimenta dintr-o trăire intensă a realității și permit o imediată transpunere a ei pe plan literar. Geniul poetic își trage seva din substanța veștejită de timp, dar plină de miez creator a amintirilor. Poezia cere perspective largi în timp.

Și totuși, lipsiți de această perspectivă, sau reducând-o la o durată restrânsă, poezii războiului nostru din răsărit au realizat, pentru a vorbi astfel, o performanță în poemele lor de pe front. O plină de interes antologie s-ar putea alcătui încă de pe acum din versurile unor poeți cunoscuți și consacrați, dar care ne-au descoperit cu acest prilej un nou aspect al talentului lor, la care s-ar adăuga realizările meritorii ale unor tineri debutanți sau mai puțin cunoscuți marelui public. Această antologie ar trebui deschisă cu versurile poetului ieșean Demostene Botez alături de *Poemele de front* ale lui Radu Gyr. Poetul tristeții ieșene și cel al prea plinului de viață oltenesc și-au integrat, de pe acum, operele lor poetice versuri în care tema plină de realități sumbre ale războiului le-a prilejuit ritmuri și imagini de o viguroasă expresivitate. Poemele de război ale acestor doi poeți – și desigur și a unora dintre aceia de care nu ne putem ocupa aici – înnoiesc tematica obișnuită prin sunuri surprinzătoare și cu rezonanțe adânci în sufletul contemporan.

În poezia intitulată *Pământ* cu care se deschide placheta de versuri a lui Demostene Botez, găsim justificarea luptei de astăzi și de totdeauna a țaranului român, rob și stăpân al pământului, marea lui dragoste:

*Plecat cu plugul cu doi boi,
Cu mute resemnări de rob
Am tras meridiane noi
Pe-ncovoierea ta de glob.
Și te-am arat, te-am semănat,
Și te-am prășit în veri de soare,
Și-n țâr'na ta mi-a curs sudoare,
Și te-am lucrat în lung și-n lat.
Și ai dat rod și ai hrănit
Și vite, și porumb și pom*

*Te binecuvânteț, smerit,
Pământ, plămada mea de om.
Te scurm cu mâna mea crispată
Și mă târâsc să mă ascunzi.
Te sap, drept mască, cu-o lopată,
Să mă cuprinzi să mă afunzi.
Pe-un bulgăre pun capul greu,
De vuiet, de infern, de cască,
Și te cuprind la piept, sub mască,
Pământul meu ...*

Dar același pământ care-l hrănește, pentru care luptă acum, care-l adăpostește și-l apără de gloanțele dușmane sau îi odihnește oasele zdrobite de oboseala luptei, același pământ îi devine ostil atunci când:

*Mi-s grei bocancii amândoi
Că-s plini de apă și noroi.
Târâsc cu brazde de pământ
Picior de fiară și de sfânt.*

*De nu știi câte săptămâni,
Pământ pe față și pe mâini;
Cu nervii toți într-un mănunchi,
Târât pe coaste și genunchi,*

*Mi-e gândul greu, mi-e trupul greu,
Nu sunt nici altul și nici eu
Nu am putere să mă știu
Că mai trăiesc, că mai sunt viu.*

*Am mers prin câmp tot mai departe
Spre gurile de foc și moarte.
De-atât pământ mi-s toate grele,
Dar e pământul țării mele.*

Și, în cele din urmă, rănitul în agonie își trăiește ultimele clipe sub obsesia aceluiși pământ care-i va acoperi trupul, dar cu mângâiere că este brazda țării sale:

*În jur e cineva ce sapă
Și mă coboară într-o groapă,
Și nu mă-treabă cine sunt*

*Și mă astupă cu pământ
Și brazdele sunt grele, grele ...
Dar e pământul țării mele.*

Un sentiment de mare înfrățire a omului cu pământul se desprinde din *Pământ și om* a lui Demostene Botez, același sentiment ce altădată, în *Povestea omului* de acum douăzeci de ani, îi dădea poetului acele chinuitoare *Nostalgii* pentru satul pe care l-a părăsit și în care i-au rămas sufletul și copilăria:

*De ce nu m-ați lăsat la mine-n sat ... Adus în târg pe-o noapte-ntunecoasă,
Copilăria mea pe unde ești ? ... Să port pe-aici miresme de la coasă
Aș fi rămas prieten cu doi boi ... De flori care-au murit.
Și-acum mă simt un car cu fân cosit*

Războiul n-a făcut altceva decât să topească acest dor al poetului de satul copilăriei sale într-o nețărmurită dragoste de brazdă care-i dă gestul strănerii pământului la piept cu brațele ca pentru a-l feri și ocroti de lăcomia dușmanului.

Dacă în versurile lui Demostene Botez găsim poetul războiului actual, care păstrează încă reminiscența unor experiențe personale de ostaș al războiului trecut, *Poemele de pe front* ale lui Radu Gyr ne oferă în schimb toată gama de emoții proaspete și multiplele aspecte ale războiului actual, la care poetul a luat parte activă.

Cu marea bogăție verbală atât de cunoscută, cu o forță de plasticitate rară, am putea spune unică în poezia noastră contemporană, iată-l pe Radu Gyr evocând noroiul, personificând acest monstru hidos care soarbe, sugă, înghite totul, sau se insinuează viclean, pătrunzând cu mângâieri de reptilă pe sub veșminte până la piele, pentru ca, în cele din urmă, să cuprindă în brațele sale cleioase trupurile istovite de marș:

<p><i>Și oameni, cai, muniții, călcăm băloși pe ploaie, Prin Rusia diformă cu pântec de noroaie. Bocancii sparți, prin pâlnii și guși de iaduri calcă, Și pasul cară smârcul tot, halcă după halcă. Mocirle despuiate, cu sburda dezvățată, Sar goale și ne mușcă, rânjind de beregată. Băltoacele se urcă pe noi și ni se-agață, Vâlvoaie și țepoase, de umeri și de viață... Și noi călcăm-nainte, muniții, oameni, vite, Dormind, în mers, prin zeama mocirlei nărvite, Pe când noroiul cască și, plescăind, se scoală, Plesnindu-ne obrajii cu drojdie de smoală.</i></p>	<p><i>Flămând, holbat la pândă, ca o ciudată fiară, Ne-nhață și ne trage în putreda lui gheară. Ne cheamă, ne momeste, se gudură, ne sugă, Ne linge și ne leagă cu lanțuri și belciuge. Cu duhnet ne sărută, ne scuipă, ne despoaie, Icnind, ne tencuiește cu lespezi de noroaie ... Toți suntem o mocirlă, din frunte la obiele, Parc-auzim noroiul cum clefăie sub piele, Cum plescăie în carne, cum fâșăie în oase, Și, fleșcăit, ne iese prin pleoapele vâscoase. Și noi călcăm-nainte, prin mlaștinile oarbe, Și, hohotind, nămolul ne sugă și ne soarbe, Ne bea și ne scufundă, adânc și leșiatic, În leagănul lui muced, și vânăt, și sălbatic.</i></p>
---	--

În altă poezie, *Lădița cu jucării*, imaginile se succed cu maximă rapiditate, într-un mozaic de infernal, grotesc și duioșie. Este vârtejul amețitor al atacului în care soldatul are palida viziune a altor vremi, provocată de lucrurile intime și familiare ale unui interior de casă părăsită, căzută acuma pradă bombelor și focul mistuitor:

<p><i>Azvârlim grenade. Târgul arde. Vinele plesnesc ca niște coarde, Sângele e un ciocan și bate, Bate lung în tâmple asudate. O „rafală” îl aude și-i răspunde Cu ciocanele de cremene rotunde ... Târgul arde. Năvălim în moarte, Printre ziduri cu olane sparte. Casele aleargă prin băltoace, Își smulg părul, se-nvârtesc buimace, Și-și aruncă-n iadul dimineții Geamurile, ușile, pereții... Izbucnim, urlând, într-o ruină, Cu priviri haine de jivină, Cu frunți tulburi, cu grenade-n mână... Zăngănind, cad cioburi în țărână. Ne împiedicăm năuci în tindă, De-un schelet de jilț sau de oglindă. Tropăim murdari, cu ținte grele, Peste zdrențe negre de perdele.</i></p>	<p><i>Grei, bocancii calcă pe portrete: Peste obrajii triști ai unei fete, Peste-un gând înseninat pe-o frunte, Peste zâmbetul unei bunici cărunte. Printre dinți scuipăm moloz și zgură, Ochii-ncremenesc într-o spărtură: Pe un fund de ladă, sub cenușă, Un căluț de lemn și o păpușă Dorm adânc, ca într-o amintire Vise de funingine subțire. Un căluț olog, fără de roate, Șchiop, beteag și rupt pe jumătate Și-o păpușă care doarme într-una, Somn de porțelan și păr ca luna ... Împietrim sub bârnelor schiloade: – Uite o păpușă camarade, Uite un căluț uitat în ladă, Parc-ar fi păpușa de zăpadă Și căluțul șchiop purtat de sfoară Prin albaștrii ani de-odinioară...</i></p>
---	--

Spitalul de campanie unde zac trupurile sfărtecate ale soldaților este evocat într-o viziune de un realism sumbru, decor al suferinței și al agoniei în care prezența insolită printre ustensile de spital a unei

tabele și a unei hărți de școală primară deschid ochii răniților închiși de suferința amară către dulcii ani ai copilăriei:

*Nu mai luptăm, nu ne mai bombardează...
Zăcem aici de joi de la amiază
O sete grea ca arșița de arde,
Stăm, găuriți de schije, pe brancarde.
.....
Ne sună încă în urechi explozii,
Ne vin în gând vestele și plozii.
.....
E un spital cu ziduri afumate,
Pereți-s ciuruți și ușa spartă.
Dar a rămas, pe zidul ras, o hartă,
În colț o tablă veche stă uitată,
Lângă o masă cu seringi și vată,
Și, vezi, în aer parcă tot tresare
Lumina moale-a claselor primare.
A fost aici o școală odinioară,
În sala asta tristă și amară...
Privești și tu cu mine, camarade,
Tabla din colț, lumina care scade,
Și-așa cum, sfârtecat, te stingi pe targă,
În sala tristă, lancedă și largă,
Cu mâna încerci să tremuri o mișcare,
De parcă-ai prinde o stea fâlfâitoare...
Vezi tu, aici unde zăcem pe spate,
Unde scrâșnim cu oasele crăpate,
Veneau, răsând, copiii, în ghiozdane
Cu cerul ștregăresc de pe maidane.*

*Veneau copiii, mirosind a soare.
A iarbă, a cireșe, a izvoare...
Veneau copiii...
Mâna grea, îți cade
Pe targă, lângă rană, camarade.
Oftezi, și fruntea-ți pâlpaie în văpaie...
Erai și tu copil ca ei, așa e ?
Ți-era ghiozdanul plin de teme scrise
Și doldora de zarzăre și vise.
Mergeai, răsând, la școală, măi băiete,
Cu stelele presate în caiete,
În buzunar cu praștii de lumină,
În piept cu toți mierloii din grădină,
Și-ntr-un penar păstrând, printre penițe
Ochii de cer ai unei școlărițe ...
Erai și tu copil odinioară.
Râdeai cu primăvara în călimară,
Așa cum hăulind veneau, odată,
Copiii-n sala asta-nsângerată ...
În sala asta, unde pe brancarde,
Noi aiurăm sub febra ce ne arde,
În sala unde-o tablă stă uitată
Printre cangrene și seringi și vată,
Iar tu, schilod, cu fața asudată,
Întorci, spre zid, priviri cu lacrimi pline
Și gemi murind pe targă lângă mine.*

În versurile citate, poetul evocă cu rară forță de sugestie grozăvia luptelor și marea suferință a răniților în toate realitatea lor aspră, alternând cu fugare momente de duiosie, ceea ce dovedește că legea dură a războiului nu ucide în luptător sufletul său mare cu gingășii de copil.

Același soldat cu sufletul mare nu-și plânge camarazii morți în poezia *Mormintele*. El asistă la îngroparea lor cu o gravitate neturburată de lacrimi, ci doar de gândul delicat că lutul acoperirea prea devreme trupuri din care refuzi a crede că a dispărut pentru totdeauna pulsația vieții:

*Sapă, camarade, sapă ...
Au venit alți morți pe drum.
Frunți de ceață, ochi de fum,
Pentru viermi și pentru groapă.
.....
Toarnă glod, varsă argilă,
Adu crucea de molid.
Casca spartă – ciob de blid –
Pune-o-n vârful de șindrila.
Sapă, sapă înainte,
Cu sudoarea pe grumaz ...*

*Sapă pentru camarazi
Reci și vinete morminte.
Sapă, sapă. Bezna cade.
Toarnă viermi, zvârle noroi
Peste ochii mari și goi,
Sapă, sapă camarade ...
Pune râme peste vis,
Pune lut pe mâini de ceară ...
Mâinile ce dezmiardă,
Mâinile care-au ucis ...*

Sunt mâinile eroilor care au luptat și au căzut, jertfindu-și viața fără să moară prin moarte. Căci dacă este adevărat, cum spune Ibrăileanu, că morții mor și ei mereu, pe măsură ce dispar din această lume cei ce le poartă amintirea, apoi morții războiului nu vor muri niciodată definitiv, întrucât imaginea și fapta lor sălășluiesc veșnic în sufletul colectiv al poporului care i-a născut și i-a dăruit jertfei supreme.

ROLUL ASTRONOMIEI ÎN RĂZBOI

Vintilă Şiadbei*

27 mai 1943

Radio Moldova

În viața de toate zilele, astronomia ne dă posibilitatea de a ne orienta în timp și în spațiu. Cum aceste orientări au o importanță mai mare și în complexul operațiilor militare în timp de război, vom căuta să arătăm aici, pe scurt care este rolul pe care astronomia îl are în desfășurarea acestor operații.

În ce privește orientarea în timp, astăzi, se cunoaște de toată lumea importanța ei pentru război. Încă Napoleon cel Mare, în scrisorile către mareșalii săi, insista mult asupra necesității ca diferitele manevre ale maselor de armate să se facă la orele ordonate. De altfel unul din motivele chiar a pierderii bătăliei de la Belle-Alliance sau Waterloo a fost nerespectarea orelor pentru diferitele manevre; trupele franceze au întârziat în ocuparea pozițiilor lor, iar mareșalul Grouchy nu a intervenit la ora fixată, pentru a respinge rezervele trupelor lui Blücher.

Dacă aceste rezerve, în urma ordinelor generalului von Gneisenau, nu ar fi ajuns ca să ajute trupele lui Wellington la ora precizată de acestea, bătălia de la Waterloo și cu aceasta istoria Europei pe un timp de aproape 40 de ani ar fi avut cu totul o altă înfățișare.

S-ar putea lua astfel un mare număr de exemple din istoria tuturor războaielor, în special a celor din timpurile mai apropiate de noi, din care să se constate importanța faptului de a avea la toate unitățile armatelor ora exactă și, deci, că toate aceste unități să acționeze la orele ordonate.

În zilele noastre, ca să avem ora exactă, este relativ ușor, fiindcă posturile de radioemisiune se însărcinează cu difuzarea orei exacte și execută acest serviciu într-un mod convenabil pentru toată lumea. Dar dacă difuzarea orei se face de către aceste posturi, determinarea orei se face de către observatoarele astronomice. În țară la noi, Observatorul astronomic din București are un serviciu special de determinare a orei și tot observatorul acesta o transmite postului de radioemisiune din București, căilor ferate, aviației, ca și oricărui persoane care o cere prin telefon.

Determinarea orei este o operație astronomică, pentru care este nevoie de un aparat anumit, care poartă numele de lunetă meridiană, ca și de un ceasornic de înaltă precizie; în afară de aceste instrumente, observatorul trebuie să cunoască prin anumite date, care se cheamă coordonate, pozițiile astrelor pe care le observă. Și la Observatorul astronomic din Iași s-au făcut determinări de oră, care însă n-au fost utilizate pentru necesitățile publicului, ci numai pentru orientarea în timp a diferitelor observații de fenomene astronomice.

Luneta meridiană este o lunetă care se mișcă în jurul unui ax, fixat stabil, orizontal, și în direcția de la est la vest, cu cea mai mare precizie posibilă. Există metode, asupra cărora nu vom insista aici, care permit ca să se facă așezarea lunetei cu o exactitate foarte mare, iar de micile greșeli de instalare sau observație se poate ține seama corectând rezultatele găsite prin calcul.

Să vedem acum modul prin care se poate determina timpul sau, cum se mai zice, era, cu ajutorul acestui instrument. Vom observa, cu ajutorul ceasului de înaltă precizie, momentul exact când o stea de poziție bine cunoscută trece în lunetă. Momentul acesta, pentru un astru care are poziția lui precizată pe cer, se cunoaște mai dinainte.

Comparând timpul arătat de ceas cu timpul calculat de mai înainte, putem găsi greșeala de mers a ceasului sau, cum se zice, corecția lui. Stabilirea acestei corecții este ceea ce se cheamă determinarea timpului. Acesta este principiul numai al operației; bineînțeles că în realitate procedeul se prezintă destul de complicat, pentru că trebuie să se țină seama de erorile de instalare și de erorile proprii instrumentului, erori care nu rămân, în general, constante în tot timpul unei ședințe de observație.

Dacă venim acum la orientarea în spațiu, se știe de toată lumea ce importanță mare are acest lucru pentru diferitele operații de război. Orientarea aceasta în spațiu se face mai ales cu ajutorul hărților. În trecut, importanța hărții pentru acțiunile militare a fost considerată diferit. Așa de exemplu, când în 1769 a început războiul între Rusia și Turcia, război care s-a desfășurat în țara noastră, s-a căutat de către ruși să se facă o hartă geografică precisă a țărilor românești. Deoarece pentru astfel de operații este nevoie să se fixeze, prin metode astronomice, pozițiile unor puncte în mod exact pe pământ, Academia de Știință din Petersburg a trimis în Principate pe astronomul Ivan Isleniev, ca să facă aceste determinări. În anii 1771 și 1772, Isleniev a determinat, prin observații astronomice, pozițiile orașelor Tighina, Cetatea Albă, Chilia Nouă, Ismail, București, Focșani, Iași și Brăila. Atât timp cât au durat războaiele între ruși și turci în Principate, la începutul secolului al XIX-lea, Marele Stat Major al armatelor ruse n-a încetat de a lucra la ridicarea hărții Principatelor. Dacă astfel se vede că, în trecut chiar, unele armate apreciau mult serviciile pe care o hartă

* Vintilă Şiadbei (1898-1944) – astronom, doctor în matematici al Universității din București (1939), conferențiar la catedra de astronomie a Universității din Iași (1940-1944). Specialist în studiul cometelor, meteoriților, nebuloaselor și supernovelor. A introdus o nouă metodă de calcul a traiectoriei cometelor.

bine întocmită le poate aduce, între altele, operațiilor de război, au existat alte armate pentru care această orientare nu avea prea mare importanță. Astfel, în Războiul franco-german de la 1870, unii istorici francezi ne spun că ofițerii armatei franceze nu utilizau hărțile în operațiile militare, ba chiar, după spusele aceluiași istorici, Marele Stat Major al armatei n-a primit hărțile regiunilor, unde trebuiau să se desfășoare acțiunile armate, decât la 15 zile după declararea războiului. Rezultatul acestei nesocotiri a orientării în spațiu a fost, cum se știe, catastrofa înfrângere a armatei franceze.

După cum am pomenit mai înainte, pentru construirea unei hărți exacte a unei țări este nevoie să avem fixate un număr de puncte fundamentale; aceste puncte se fixează prin așa numitele coordonate geografice – longitudinea și latitudinea lor.

Să căutăm să ne facem o idee de ce sunt aceste coordonate geografice. Latitudinea unui punct de pe globul pământesc este depărtarea în grade a acestui punct la cercul închipuit, tras pe suprafața globului la egală depărtare de cei doi poli, cerc care poartă numele de Ecuator. Longitudine este depărtarea în grade a punctului considerat la un alt cerc tras pe glob și numit prim-meridian. Acest cerc trece prin cei doi poli și printr-un punct anume ales pe glob; astăzi acest punct, prin înțelegere internațională, este observatorul astronomic de la Greenwich, lângă Londra. Determinarea exactă a coordonatelor geografice este iarăși o problemă, care se rezolvă cu ajutorul metodelor astronomice. Și aici, pe lângă instrumentele cu care se lucrează, avem nevoie să cunoaștem pozițiile pe cer ale stelelor pe care le observăm.

Cum se pot determina aceste coordonate pentru un punct oarecare de pe pământ? Pentru a determina longitudinea este destul să comparăm la un anumit moment dat orele care se observă simultan la Greenwich și în acel punct. Va trebui să determinăm ora în locul considerat și să cunoaștem în acel moment care este ora la Greenwich.

Cunoașterea orei primului meridian, azi este înlesnită prin transmiterea ei de către marile posturi de radioemisiune, care se găsesc răspândite pe tot globul și care la ore anumite cunoscute, emit semnale orare de înaltă precizie.

Pentru determinarea latitudinii unui punct de pe glob, există diferite metode; cea mai ușor de întrebuințat în operații de ridicarea hărților este aceea care determină, cu ajutorul unei lunete meridiane, momentul trecerii stelelor în planul vertical, îndreptat după direcția este-vest.

Dacă pentru fixarea punctelor fundamentale ale unei hărți avem nevoie de a cunoaște coordonatele geografice ale acestor puncte cu cea mai mare precizie, până la o eroare de cel mult 1-2 metri, putem să ne mulțumim cu o eroare ceva mai mare de 1-2 km când este vorba de a fixa poziția unui vas pe mare sau chiar cu o eroare și mai mare, când vrem să cunoaștem poziția unui avion (până la o eroare de aproximativ 10 km).

Pentru fixarea poziției unui vas sau a unui avion, în anumite cazuri, este nevoie să ne servim tot de metode astronomice. Obișnuit atât în navigația marină, cât și în cea aeriană, se face orientarea după diferite detalii vizibile pe coaste sau pe teren și care se identifică cu ajutorul unei hărți. Pentru cazul unei navigații marine la o distanță mai mare de coastă sau pentru navigația aeriană la distanțe mari și când suprafața pământului nu este vizibilă, se pot întrebuința emisiunile posturilor de radio-goniometrie pentru orientare. Dar la distanțe mari, de peste 500 km, aceste emisiuni nu mai dau exact direcția postului emițător așa că orientarea cu ajutorul lor imposibilă. Atunci rămâne ca pilotul vasului sau al avionului să întrebuințeze metodele navigației astronomice.

Există aparate special adaptate pentru navigația marină, ca și pentru cea aeriană, care să permită determinările de longitudine și latitudine, în condițiile în care se află observatorul. La observațiile acestea, necesare navigației marine sau aeriene, se întrebuințează pentru măsurarea distanțelor în grade pe cer instrumentul numit sextant. El poate fi ținut de observator în mână și nu are nevoie de un suport fix, lucru care de altfel este imposibil de realizat pe un vas sau avion.

Metoda de determinare a poziției vasului sau avionului care este cea mai des întrebuințată este așa zisa metoda a cercurilor de înălțime. Se măsoară cu ajutorul sextantului depărtarea în grade, de exemplu a soarelui, la orizont. Dacă cunoaștem poziția soarelui pe cer în ziua considerată, știm punctul de pe glob care are soarele drept deasupra capului, cum se zice – la zenit. Depărtarea în grade a soarelui la zenitul observatorului este și ea cunoscută; atunci urmează că pe globul pământesc observatorul se găsește pe un cerc care are drept centru punctul de pe glob ce are soarele la zenit. Repetând o măsură similară, după câțva timp, și ținând seama de deplasarea observatorului în acest interval, se obține un al doilea cerc la fel cu primul, însă cu centrul diferit. Aceste două cercuri se taie în două puncte, în general situate la distanțe foarte mari unele de altele, unul să zicem în Europa, altul în Africa de Sud. Cum observatorul știe aproximativ unde se află, va ști ce punct să aleagă dintre cele două intersecții. Acest punct este tocmai poziția lui pe glob. Operația aceasta se face pe o hartă și este cu mult ușurată cu ajutorul unor table speciale. Și în aceste cazuri deci, este necesar ca observatorul să aibă la îndemână pozițiile stelelor pe care le întrebuințează, determinate de mai înainte. Se vede astfel că pentru ca să fie posibile cursele avioanelor de bombardament la distanțe mari de bazele lor, în timp de nopți și de camuflaj a luminilor, este necesar ca personalul acestor avioane să utilizeze metodele astronomice de navigație aeriană.

În toate cazurile, atât pentru orientarea în timp, cât și pentru aceea în spațiu, am văzut că este nevoie să se întrebuințeze astre cu poziție cunoscută pe cer. Astele acestea pot fi soarele, luna, planetele sau stelele. Este necesar deci, chiar pentru operațiile militare, pe uscat, pe mări sau în aer să se cunoască astfel pozițiile astrelor. În țările mari se publică în fiecare an de către observatoarele astronomice sau de către birouri anume instituite pentru acest scop așa numitele anuare astronomice sau efemeride, care ne dau în fiecare zi și, din care se pot deduce prin calcul, pentru fiecare moment, pozițiile astrelor.

La noi în țară Observatorul astronomic din București publică un astfel de anuar. Ca să fie posibilă publicarea acestor anuare, este nevoie însă de acumularea unui întins material de observații astronomice, rol pe care îl au în toată lumea civilizată observatoarele. Pe baza observațiilor astfel strânse, se întocmesc așa-zisele table, care dau pozițiile soarelui, lunii și planetelor, ca și cataloagele de stele. Cu ajutorul acestora se întocmesc apoi anuarele.

Pentru ca materialul strâns să poată să ne dea aceste table și cataloage, este nevoie ca să se cunoască exact teoriile de mișcare a astrelor. În felul acesta se vede cum o știință ca astronomia – care s-ar părea, la prima vedere, că se ocupă cu niște lucruri cu totul nefolositoare – are un rol atât de important, alături de toate celelalte științe în conducerea operațiilor războiului modern.

REGELE FERDINAND AL ROMÂNIEI. REGINA MARIA A ROMÂNIEI

General Grigore Constandache

20 iulie 1943

„Ora ostașului”

S-a împlinit velen de cinci ani, de când Regina Maria, într-un amurg de miez de vară, în apropiere de căderea nopții, a închis ochii săi luminoși, pășind alături de marele său soț, după 11 ani de când s-a stins neuitatul Rege Ferdinand.

Astăzi, și ori de câte ori amintirea Lor tresare în suflete, peste Poporul românesc, cu cucernică pietate plutesc umbrele marelui Rege și a neuitatei Regine. Amândoi stau de priveghe, ca o permanentă binecuvântare, față de neamul care l-au venerat și pe care l-au iubit cu o nețărmurită dragoste.

Acum cinci ani, asemenea unui crin de lumina, Regina Maria, a pornit din crepusculul de la Pelișor, fără a se mai întoarce.

Poporul românesc, ca și pe regele Ferdinand, a plâns-o ca pe o fericire pierdută, ca pe ființa care a întrupat durerile și bucuriile lui, ca pe lumina călăuzitoare către mai bine.

Moartea Reginei Maria, ca și a Regelui Ferdinand, a fost pentru Neamul Românesc o înfrângere.

Ca un omagiu, hotărârea destinului, a împlinit dorința sa, mărturisită pe când se afla dincolo de hotare, departe de țară – să fie adusă cât mai în grabă printre noi, în țara sa adoptivă, care a iubit-o și de care o lega atâtea dragi și scumpe amintiri. A fost un instinct care a fulgerat mintea ei luminată, presimțirea apropierei morții.

Și astfel, după douăzeci de ani de la Marea Unire, Regina Maria, a sfârșit popasul vieții, printre ai săi, în castelul străjuit de munți, cu violete tapiserii de brazi. Fulgerarea acestui sfârșit, luminează un întreg capitol din istoria țării noastre, scris în tovărășia acestor două suflete.

Se-nchea, ca pentru judecata secolelor viitoare, tot războiul unității noastre naționale, în care se profilează puternic imaginea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, sortite să rămână de-a pururi în memoria generațiilor ce se vor succeda pe acest întins de țară, pe care iarăși un destin bun, a purtat gândul spre noi, cu încredere în brațul dârz și viteaz al ostașului român, căutând să ni-l dăruiască, așa cum trebuie să fie, în cuprinsul de acum 25 de ani.

Regele Ferdinand și marea Sa Soție, vor purta numele de Suverani ai Războiului unității românești.

Domnul de Saint Aulaire, care în timpul Marelui Război, a fost ministrul Franței în țara noastră, arătând nobila figură a Reginei Maria, scria: „Pentru a evoca cu demnitate personalitatea ființei sale, este nevoie de mai mulți artiști – un pictor pentru grația și frumusețea sa, un sculptor pentru reliefurile sale, pentru maiestatea sa, un istoric, care să fie poet liric, pentru a traduce tezaurele de visuri, de reverie, care legănau sufletul său, dar și poet epic, pentru a celebra frumoasa și înalta sa acțiune – va trebui însă, mai ales un muzicant, pentru a exprima ceea ce trebuie să rămână etern”.

Cea mai palidă schiță despre marea Regină, va părea temerară acelor care au contemplat modelul și au rămas impresionați, de marea sa strălucire – o îmbinare de perfecție anglo-saxonă și de seducție slavă, în armonia unei frumuseți strălucite și pătrunzătoare.

Păstra totdeauna strălucirea unei Maiestatei, care nu împrumuta nimic circumstanțelor, dar care se desprindea așa de firesc din noblețea caracterului său, din antichitatea rasei sale, din talia trupului său, din atitudinea sa fină și elegantă.

Această maiestate o învăluia cu grație, cu surâs de bunătate, căutând mereu să devină familiară, prietenoasă chiar, prin gingășia unei neuitate priviri, unei vorbe duioase, care porneau direct din sufletul ei, către sufletul la care se adresa. Era o privire magnetică, în care se risipea lumina Occidentului, amestecată cu focurile Orientului. În acea privire trăia reflexul unei magnifice inteligențe, care ar fi servit, dacă Regina Maria s-ar fi născut plebee, ar fi avut totuși un sceptru. Era o inteligența, care influența o sensibilitate controlată; și una și cealaltă păreau că luptă și se concurează, ca la sfârșit să se-ntinerească una prin alta.

Regina Maria a fost o ființă împodobită cu admirabile virtuți, pe care sufletul său le-a risipit fără milă, în timpul războiului.

Dânsa a jucat un rol de primul ordin. Din luna august 1914, credincioasă idealului poporului român, trăind tot mai puternic dorința României, Regina Maria mărturisea cu pasiune că este româncă.

Soarta principilor este o soarta complexă, unde tradiția aduce tezaurele cele mai variate.

Regina Maria pentru a deveni româncă și astfel să dăruiască nației noastre o sinteză completă a unui suflet, a trebuit să treacă prin evenimente, pe care a știut rând pe rând, să le-nfrunte, să le biruiască, să le petrifice.

Prinsă în vârtejul frumosului, al artei, al goanei nebune prin păduri și munți, apropiată cu dragoste, dintr-odată, către pământul ale cărui parfumuri precum și grația mistică, o seduceau, sub stăpânirea unei neînvinse credințe, ea devine activă, întreprinzătoare și câteodată războinică.

Fermitatea neșovăitoare, loialitatea fără hotar, energie surâzătoare, eroism cavaleresc, devotament nemărginit, tăcut, fără fraze, sunt pietre strălucitoare ale acestei diademe sufletești.

Ceea ce rămâne nemuritor în ființa sa sunt sentimentele, niciodată amestecate, urcând pe înălțimi mari facultățile și sentimentele omenesti, fără a le confunda, lăsând ca împlinirea lor să se facă de la sine, liber, nefăcând din forțele sale contragreutate.

Pentru a o defini, scria domnul de Saint Aulaire, trebuie s-o observi, însă era așa de mult admirată, încât nu aveai răgaz s-o observi.

Dânsa nu intimida pe supușii săi, tot astfel cum ființele dumnezeiești nu intimidează pe credincioși. Cu acea simplitate generoasă a adevăratei măririi, destul de conștientă, de ascendentul său, pentru a mai ridica hotare artificiale între ea și lume, avea sentimentul că se găsește pe același plan cu supușii. Ea da la o parte, cu voință, protocolul, sau mai de grabă îl ignora, cu toate că îl cunoștea la perfecție.

Nu dânsa ar fi putut spune ca împărăteasa Elisabeta: „Le plus grand effroi des rois est de toujours interroger”.

Regina Maria, stăpânea atât de profund acel sentiment omenesc, că între dânsa și celelalte persoane se stabilea imediat un curent de intimitate. Ea părea a nu fi cunoscut niciodată acea inferioritate a măreției regale.

Fără îndoială, pentru că era mai mult decât regină.

Venind Războiul cel Mare, România, după atâta îndelungată vreme de așteptare și de tristețe, a afirmat împlinirea unei speranțe de atâtea ori năruită.

Principesa moștenitoare Maria, purta același gând ca al tuturor românilor. Era de ajuns un gest, câteva cuvinte, ca să se-nțeleagă gândul său.

În timpul Marelui Război, suverana României era mereu văzută sau în ținuta de campanie, sau în uniforma sa de infirmieră sau în amazoană. Când trecea în revistă trupele, purta uniforma Regimentului 4 Roșiori, al cărui șef onorific era.

Regina Maria a intrat în război, tot astfel cum o credincioasă se face călugăriță.

Demnă de a împărtăși tronul cu magnanimitatea fondator al unității românești, ea gândea ca și dânsul, cu toată imensitatea riscurilor, oricare ar fi fost sfârșitul acestei lupte, să-și asume responsabilitatea.

Ca și Regele Ferdinand spunea, pentru a face să fie înțelese și să pătrundă revendicările naționale în conștiința lumii și să se pregătească triumful, într-o zi necunoscută încă, dar sigură, când justiția va lumina - „mai mult valorează o luptă fără victorie decât, o înfrângere fără luptă”.

Colaboratoare de fiecare zi, de fiecare ceas a Regelui întregitor de neam, dânsa a dovedit intuiția de a scruta necunoscutele situații ce se iveau, arând o credință desăvârșită, neînfricată, în izbânda de mâine.

Grija sa neîncetată a fost viitorul țării și astfel a ținut tot timpul războiului, mereu aprinsă, candela nădejdlor sfinte ale neamului.

Devotându-se războiului, Regina Maria, s-a dedicat carității, sacrificiului și nădejzii.

Dacă ființele excepționale au poate mai multe drepturi decât ceilalți muritori, desigur au și mai multe datorii.

În pagini atât de emoționante, pe care le-a dedicat memoriei Regelui Ferdinand, Regina Maria a definit într-o formula cea mai înaltă prerogativă a Coroanei: „un rege este proprietate publică”. El nu cucerește pe supușii săi decât dăruindu-se tuturor și nu poate fi adevărat șef, decât când se subordonează intereselor superioare ale statului. Această concepție a datoriei monarhice, Regina a făcut mai mult decât a o formula, ea a aplicat-o, devotându-se fără rezervă unei sarcini, care pentru o altă persoană ar fi fost apăsătoare, pentru ea din contra, părea să decupleze energiile sale.

În rolul de infirmieră, căruia câmpul de bătălie și epidemiile, după puțin timp de la începutul ostilităților, mai ales în Moldova, i-au dat o importanță tragică, pilda Reginei Maria i-a fost singurul dar.

Organizatoare, tot atât cât și însuflețitoare, era în același timp, elan și metodă. Făcuse dovada în 1913, cu un dispreț complet pentru moarte. În acest preludiv al marii drame, și-a dat măsura.

Regina Maria s-a întrecut când cortegiul tuturor fatalităților s-a abătut asupra României – invazia, foamete, epidemie, trădarea Rusiei; când biata țară, fără speranța unui ajutor din afară, a trebuit să facă față unei situații, pe care cei pesimiști nu îndrăzneau s-o prevadă.

Niciodată dânsa n-a fost mai măreață, mai frumoasă, decât sub această coroană de diamante negre. La căpătâiul bolnavilor contagioși, Regina, brava necentenit moartea. Dacă cineva ar fi lăudat acest curaj, buna Regină ar fi surâs, răspunzând că este numai invulnerabilitate.

Faptul de a o vedea jucându-se cu pericolul, pe care părea că-l ignoră, putea pune întrebarea dacă printre atâtea filtre, pe care zeițele le-au pus în leagănul ei, nu era și unul care o imuniza contra mizeriilor omenești.

Dar în fața atâtor înspăimântătoare încercări care se abătuseră asupra României, nici Regele, nici Regina n-au mărturisit vreun cuvânt de mahnire sau de revoltă față de Aliații, care i-au purtat spre acest calvar. Evenimentele tragice, durerea, marile responsabilități, greutățile enorme, pentru sufletele superioare, în loc să le doboare, dăruiesc elanuri strălucite, puteri pe care ele singure nu le cunosc.

În momente întunecate, când sufletele celor mai bravi pierdea nădejdea, un întreg popor își întorcea privirea înspre Suverani, așa cum o floare bătută de furtună se-ntoarce către soare. Și-atunci când Regele și Regina apăreau cu privirile luminoase, din nou speranțele renășteau. Dâșii aveau darul să schimbe suferința în nădejde. Dar pentru a se dăruii astfel, trebuie să fii stăpân pe ființa ta; pentru a stăpâni pe ceilalți, cum erau Regele Ferdinand și Regina Maria, trebuie să te stăpânești singur. Suveranii întrupau această voință.

Maria de Edinburg – numele său romantic de tânără copilă – n-a prins în ochii săi, numai albastrul verde al lacurilor scoțiene, a încheșat în sufletul ei granitul caracterului.

Dar mai mult decât frumusețea sa, mai mult decât spiritul său, chiar mai mult decât caracterul, ceea ce a format noblețea și gloria Reginei Maria, a fost că, pentru dânsa, perfecțiunea care, departe de a fi un sfârșit, era un mijloc în serviciul datoriei. Concepția sa despre viață se rezuma în maxima: „nu ești regină pentru a te amuza – les compensations à ce qui manque à la femme sont dans la puissance pour le bien qui revient à la souveraine”.

Prin acest sentiment profund de umanitate, Regina se distinge puternic. Era mai mult decât femeie, mai mult decât regină, un simbol, mai mult decât un simbol, un mit.

Războiul s-a terminat, iar destinul nostru a fost mântuit. Regele Ferdinand și Regina Maria s-au întors biruitori, alături de soldații lor iubiți, împodobiți de nimbul gloriei.

De 16 ani Regele Ferdinand, de 5 ani Regina Maria, au coborât în cripta Mănăstirii Curtea de Argeș. Acolo în tăcerea de piatră a mănăstirii din legendă, marele Rege și marea Regină, care au trăit bucuriile poporului Român, care au mângâiat grijile, durerile noastre, s-au înfrățit cu pământul, cu voievozii, cu istoria poporului nostru. Ei au împlinit un mare destin al țării noastre, înfăptuire cu preț de sânge – poruncă a istoriei. Amândoi au slujit tronul cu credință, câștigând neprecupețit recunoștința și marea iubire a supușilor.

Regele Ferdinand și soția sa au știut, prin grele încercări, să folosească o măreață față a istoriei, integrându-se evenimentelor, pentru ca să le supună. Posteritatea, cu dreptate îi va glorifica, ca pe o imagine a unui miracol anonim al morților și a celor vii, pentru mulțimea de mai târziu.

Imagini, singure demne de dânsule, Rețele Ferdinand și Regina Maria, prin propria lor lumină, eclipsază oricare alta; amintirea lor va lumina de-a pururi poporul Român.

Istoricul care se va apropia de aceste mărețe figuri pentru a împietri, în hrisoave, ființa și faptele lor, victorioși ostași ai crezului nostru național, trebuie să-i înfățișeze în cadrul eternității.

CAVALERISMUL

General Grigore Constandache
1 august 1943

Găsim în limba franceză, pe lângă nenumărate cuvinte frumoase, împământenit mai pretutindeni, un cuvânt nobil, nobil prin obârșia sa, prin virtuțile care se desprind din înțelesul lui, cuvântul *Chevalerie*. Acest cuvânt nu se pronunță fără emoție, căci dânsul înseamnă nu numai evoluția profundă, prefacerile în moravurile și sentimentele oamenilor, el rezumă și încheie întreaga istorie a unei țări, care a pecetluit pentru veșnicie originea lui – Istoria Franței.

Franța a scris cel mai admirabil roman al cavalerismului care i-a fost dat unui popor să-l realizeze. Cavalerismul nu sa poate defini ușor.

Ansamblul ideilor și moravurilor, al sentimentelor și al instituțiilor. Cavalerismul nu poate fi întrupat într-o formulă. Inspirat și condus de Cler, cu scopul de a apăra creștinătatea, la izvoarele sale se-nfățișează ca o instituție religioasă.

În curând se emancipează de tutela preoților și călugărilor și devine, „mondain”, galant, omenesc.

În secolul al XII-lea, cavalerismul mărește câmpul său de nobilă activitate, nu se mărginește numai să ocrotească biserica, și se face apărătorul celui slab contra celui tare, protectorul celui oprimat contra împilatorului.

Sentimentul său subexistă vremurilor, astfel că atunci când instituția decade și dispare, cavalerismul trăiește.

El nu este apanajul numai al nobililor, al călăreților, el este patrimoniul tuturor Francezilor.

Din clipa acela Franța întregă își ia sarcina de a apăra interesele creștinilor în țările Islamului, de a ocroti pe cei slabi, de a pedepsi nedreptatea, sau a preveni înfăptuirea ei, de a stăpâni, ca să determine triumful oricărei cauze, dreaptă sau generoasă.

Este un rol glorios pentru Franța, acest soldat al dreptului, această generoasă țară, care caută a duce mai departe sentimentul ei, făcându-se apostolul marilor idei, de curaj, de bravură, de onoare.

Ea a deschis tezaurul inimii sale tuturor popoarelor și toate popoarele, s-au folosit de la ideile ei și astfel omenirea a devenit mai bună.

Cavalerismul nu evocă numai pe Carol cel Mare cu cei doisprezece pairi, nu evocă nici Cruciadele, nici Fontenay, nici Ioana d'Arc, nici Independența Americii, nici Războaiele Revoluției, nici dezrobirea Greciei, nici libertatea Italiei, nici *Les Braves Gens*; el evocă bravura dezinteresată, sacrificiul individual și colectiv pentru o idee, apărarea celui slab, religia onoarei, cultul frumuseții morale; el mai evocă surâsul, buna dispoziție în fața pericolului, gluma, grația, eleganța, alături de forță, generozitatea față de dușman; cele mai frumoase virtuți.

Aceia ce deosebește Cavalerismul de civilizația greacă sau romană, este izbucnirea unor noi sentimente, necunoscute de cei vechi, astfel: sentimentul onoarei, a cărui dogmă este, de a nu precupeți niciodată datoria, de a nu calcula pericolul, de a spăla ofensa, cu sânge; religia cuvântului, care ordonă, mai degrabă să mori decât să trădezi un jurământ; protecția dezinteresată a celui slab și împilat; omenia în luptă, generozitatea în victorie; respectul față de femeie; în fine, acel caracter care învăluie dragostea, care din simplu și accesoriu cum era, devine rafinat, mistic exaltat și mobilul acțiunilor oamenilor.

Dar aceste calități distinctive ale cavalerismului, se găsesc în germinare, sau în plină dezvoltare sub diverse climate, și într-un număr oarecare de țări și de secole: la Perși, la arabi, la scandinavi, la germani, la japonezi și la războinicii din Sumatra.

Față de această constatare se pune întrebarea, dacă Cavalerismul este o tendință, naturală a sufletului omenesc, sau a fost împrumutat unui popor de către alte popoare.

Care este dar originea Cavalerismului? A răsărit spontan din sufletul și pământul francez sau a fost împrumutat dintr-un izvor străin. Împreună cu legile și idealul său? La ce epocă apare el în Franța?

Istoricii și literații ne arată: Cavalerismul aparține tot atât, dacă nu mai mult, poeziei decât istoriei, pentru că poezia reprezintă unul din cele mai frumoase versuri ale gândirii umane, ea nefiind decât un elan către ideal, elan întreținut mai puțin de curajul și virtuțile războinicilor, decât de verva și geniul poezilor.

Dar istoricii și literații, dau acestei chestiuni răspunsuri diverse și contradictorii. Unii din ei, așează Cavalerismul în vremea Merovingienilor, chiar înainte, în negura timpurilor, astfel, Lacurne de Saint Palaye, în *Memoires sur l'ancienne Chevalerie*; Ampère, în *Melanges d'histoire et de litterature*, îl așează în timpul Cruciadelor.

Chateaubriand îi fixează nașterea între anii 700 și 753, pe când Sismondi constată: cu cât studiem istoria, cu atât vedem cavalerismul o inovație absolut poetică.

Din cuprinsul diferitelor scrieri asupra Cavalerismului se pare, că nu se găsesc documente autentice în care să se arate țara unde cavalerismul a domnit. La acest fapt se mai alătură un contrast – în timp ce istoricii arată precis, detaliat, complect, viața cu viciile ce stăpâneau curțile regești sau princiare, ferocitatea, corupția nobilimii și umilința poporului – poezii însuflețesc aceleași secole cu ficțiunea tuturor splendorilor, virtuților, grației și loialității.

Faptul acestei împărțiri a ideilor din partea autorilor asupra cavalerismului, a făcut obiectul unor studii conștiințioase deschizând câmp discuțiilor și polemicilor.

Fiecare scriitor l-a studiat după simpatiile și pasiunile sale. Unii l-au confundat cu feudalitatea, alții l-au considerat ca o demnitate exclusiv rezervată nobleței, prezentându-se ca o instituție fixă, un sistem regulat, cu doctrine și legi precise, practicate pretutindeni și uniform.

Alți scriitori îl prezentau ca un sistem complex de moravuri și opinii, un ideal de perfecțiune morală, social și militară, în general, convenit, unde fiecare aspira liber, fie el nobil, burghez sau țăran.

Dar cuvântul *Chevalerie*, a fost și obiectul cercetărilor și descoperirilor etimologice. Un membru al Academiei de științe, litere și arte din Marsilia, Henri Guys, a arătat cum cuvântul derivă din *Cherval* sau *Chelval*, șalvari, care la musulmani erau semne distinctive al celui brav.

Sunt autori, astfel Pierre Honoré de Saint Marie, în *Disertations historiques et critiques sur la Chevalerie ancienne et moderne*, Alphonse Beaumont, în *Recherches sur l'origine du blason*. Barthélemy, în *De la qualification de Chevalier*, Gautier, în *Le Chevalerie*, care arăta, cu puternice argumente istorice sau poetice, originea cavalerismului ar fi, exclusiv romană, arabă, germană sau creștină.

Alți autori, Herder, Chateaubriand, Ampère, mai concilianți, găsesc sorgința amestecată în aceste, patru origini.

Toate aceste discuții se rezemă pe faptul - studiul cavalerismului considerat ca unul și indivizibil, o instituție imuabilă, un bloc puternic, care de la formarea sa până la dispariția sa, a îmbrăcat aceleași forme și aceleași caractere.

De fapt el ar fi trebuit considerat ca o operă umană, supusă la evoluții, la transformări, la modificări.

Cavalierismul este un ansamblu de idei, de moravuri, de sentimente, de instituții și acest ansamblu nu a încetat o clipă de a evolua, de a se modifica, în decursul vremii. Astfel, dar au existat mai multe etape, mai multe transformări, mai multe cavalerisme, s-ar putea spune.

Dicționarele definesc Cavalierismul: „o instituție militară feudală, proprie nobleții, a căror membri erau consacrați cu sfințenie”.

Esentialul este de a despărți originea Cavalierismului, a deosebi forma exterioară, de ideea, de sufletul, de sentimentul care exaltă.

Sprijinindu-se pe un text din Tacit, „Moeurs des Germains”, marea majoritate a autorilor văd în obiceiurile germanilor, consacrarea solemnă a tânărului numit cavaler, originea cavalerismului. Ceremonia despre care vorbește Tacit, era practică și în Franța, din timpul lui Carol cel Mare, de unde unii istorici socotesc Cavalierismul în vremurile Merovingienilor.

Cu timpul ceremonia s-a modificat.

La origine, tânărul războinic era înarmat de principe sau de tatăl său, îmbrățișat apoi i se da o puternică lovitură cu podul palmei peste ceafă.

Mai târziu biserica, care în acele vremuri se amesteca în toate actele vieții, intervine, schimbând acest fel de îmbrățișare, cu acolada.

Cavalierismul trebuie considerat ca un cult al frumuseții morale. Evoluția care a prezidat la crearea și dezvoltarea spiritului cavaleresc, o găsim explicată în lucrarea lui Augustin Thierry, *Récits des Temps Merovingiens*; este dezvoltarea unei părți a moravurilor germanice, dreptul zidit pe forță, idealul războinicului, vigoarea și îndrăzneala. Prima calitate a cavalerului este curajul. Orice ofensă este pedepsită.

Pentru a tempera dispozițiile războinice și spre a fi conduse către un singur scop, războinicii se adunau sub ordinele unui șef și astfel și-au însușit o morală feudală, mai degrabă vasală, aceea de a nu se răzvrăti contra șefului, de a respecta credința jurată stăpânului și tovarășilor. În schimb șeful trebuia să respecte angajamentele luate față de subordonații și vasalii săi.

Legea devine credință: omul loial, *legalis*, este acela care păstrează credința sa; loialitatea înseamnă credința vorbei sale, or acest, *probus* este și credincios și viteaz. Mai târziu s-a întins sfera de influență a acestei fidelități, dânsa îmbrățișa tot ce interesa pe senior – pământurile sale, femeia sa, copiii săi. Astfel s-a întemeiat o lege a onoarei pentru războinicul devenit cavaler, de a apăra și proteja copilul în neputință de a se apăra singur. Biserica intervine și aici pentru a lărgi orizontul idealului Cavalierismului. Dânsa a convertit curajul sălbatic al barbarului într-un adevărat curaj; nu trebuie niciodată trădat cuvântul său, minciuna să fie disprețuită. Ea a întins protecția datorată femeii și copilului, la toți cei slabi, la cei oprimați. Ea predică generozitatea și moderația, protecția în întâiul rând a bisericii.

Dar la acțiunea civilizatoare a bisericii se alătură deopotrivă influența civilizatoare și binefăcătoare a arabilor. Atunci s-a format un cavalerism omenesc, liber, social, puțin sceptic, fin și mai ales galant. Este Cavalierismul care nu întârzie să devină odios și ostil clerului, în care dragostea, gustul de aventuri, simpatia generoasă pentru nenorocire, exagerarea onoarei războinicului, au format sufletul, idealul și mobilul său.

Acestea se pare sunt sentimentele care au prezidat la formarea și dezvoltarea spiritului cavaleresc, în lumea occidentală, sentimente care se pot rezuma într-un singur cuvânt: civilizație.

Regimul feudal n-ar fi existat dacă Cavalierismul singur nu s-ar fi semănat și dezvoltat în câteva părți ale Europei. Cavalierismul se găsește și printre popoarele cu credințe și regimuri politice dintre cele mai deosebite. Aceasta atribuie Cavalierismului o tendință inerentă a spiritului omului, dorinței de glorie, pasiunilor pentru iubiri, conduse și regulate de moravuri rafinate.

Violet-le-Duc spune: „Cavalierismul naște odată cu sentimentul forței personale, la rasele superioare. Prin aceasta se-nțelege forța brutală, dar forța care este o consecință a unei puteri psihice, supusă unei mari inteligențe”.

Cavalierismul este germenul divin de nobleță morală așezat în adâncul inimilor; aspirația sufletului spre bine, spre ideal, spre Dumnezeu. Dacă omul este un zeu căzut care își amintește de Cer, se poate privi Cavalierismul, ca realizarea grațioasă, a acestei amintiri cerești.

Cavalierismul francez nu este nici de origine germanică, feudală sau romană, sau creștină, sau musulmană. El a profitat în dezvoltarea sa de influența și de civilizația arabilor, când Orientul și Occidentul

s-au întâlnit, la Roncevaux, fie în Spania, în Palestina sau în Egipt. Cavalerismul exista în Franța, arbust sau mugur. Unele din rezultatele acestor întâlniri a fost învăluirea Cavalerismului, cu nuanțe frumoase de delicatețe, de supremă eleganță.

Planta a germinat în solul francez și dacă dânsa s-a dezvoltat foarte repede și viguros, dacă dânsa a rodit flori mai strălucite, dacă a împrăștiat un parfum mai subtil, se datorează soarelui Orientului, adierilor de la Nejd.

Nu este de mirare că francezii luând de la orientali multe invenții și obiceiuri, le-au împrumutat cu multă bunăvoință, oarecare rafinamente ale moravurilor cavalerești, care se adaptau așa de bine propriului lor geniu.

Un fapt tot așa de sigur și de important, găsim în felul de simpatie și de intimitate socială stabilită între arabi și spanioli. Aceste apropieri le găsim expuse magistral în cartea *Histoire de la Poesie Provensale* a lui Fauriel. Din nenorocire, din aceasta se poate trage concluzia, că *Midi*-ul a fost leagănul Cavalerismului Occidental.

Cavalerismul a lăsat moștenire minunate pilde ale cultului a căror obârșie le găsim tot la arabi; cultul calului, cultul femeii, al armelor, al onoarei.

Pentru vremurile de astăzi, aceste admirabile rămășițe ale unei lumi dispărute, urmele lăsate, pare că apun și ele încetul cu încetul. Dar istoria arătându-ne o viziune mai limpede a evenimentelor scurse, trebuie să ajute, cel puțin pentru ostași, la o înțelegere mai sănătoasă, mai echitabilă, mai elegantă, a problemelor de astăzi.

Destinele popoarelor nu se dictează dinainte, nici nu se improvizează.

Viitorul se clădește cu materialul trecutului, de brațe pricepute, cu experiență, dar mai ales cu dragoste și emulație.

Eticheta se schimbă, credințele se transformă, se nuanțează, civilizația ia un aspect diferit după loc și secole – fondul naturii omenești rămâne același; dorința neîncetată este de a ameliora viața, aspirația către perfecția cât mai mare. Toți oamenii merg către același scop, fiecare pe drumul croit și cu mijloace proprii. Popoarele nu se pot dezvolta deodată, decât urmând geniul lor particular. Educația, știința, încrucișările sau grefagiul intelectual, nu mai au efect asupra temperamentului, care nu va ști să pună fard pe trăsături.

Trecutul nu moare niciodată în noi; dânsul este mereu alături de prezent.

Este nevoie ca fiecare popor să studieze trecutul său și să-nvețe a se cunoaște, tot astfel cum este nevoie ca toate popoarele să se cunoască între ele.

Sentimentele cavalerești nu sunt apanajul, nici a unui secol, nici al unei rase, nici al unei țări.

Printre numeroasele trăsături de credință, de generozitate, de iertare – prin exemplele de toleranță, de galanterie, de noblețe, de curtoazie, unele sunt culese, fie pe malurile Eufratului, ale Iordanului, ale Nilului, ale Guadalquivirului; dar ele sunt generale, aparțin tuturor țărilor, tuturor raselor, tuturor culturilor, limbilor, amintiri fără distincție etnică sau religioasă.

Pământul singur nu face pe om. Patria se compune din sol, care întrupează corpul; literatura, arta, formează sufletul. Toți au datoria de a contribui cu zel, cu dragoste, la ridicarea țării în care s-au născut, la dezvoltarea artelor, literaturii, la regenerarea virtuților, care nu trebuiesc socotite amorțite.

Iată ce nu trebuie uitat.

CAPITOLUL III DOCUMENTE DIN ARHIVELE MILITARE ROMÂNE

SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAȚII ȘI MIȘCAREA DE PARTIZANI DIN ODESSA. 1941-1942

Dr. OTTMAR TRĂȘCĂ
Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca

Este îndeobște cunoscut faptul că armata română a luat parte din primul moment alături de Wehrmachtul german la operațiunea „Barbarossa”, participarea sa la campania din est urmărind în primul rând redobândirea teritoriilor pierdute în vara anului 1940 în favoarea U.R.S.S. După eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de nord în iulie 1941 – provincii cedate U.R.S.S. în urma ultimatumurilor sovietice din 26-27 iunie 1940¹ – armata română a continuat campania dincolo de Nistru, fiind angrenată în operațiunile militare ce au vizat cucerirea Odessei². Asediul Odessei – ce a scos în evidență în mod pregnant deficiențele de organizare, instruire, echipare și conducere a armatei române – s-a dovedit a fi deosebit de costisitor sub raport uman, Armata a 4-a română înregistrând pierderi grele, cifrate la 106.561, morți, răniți și prizonieri³. Operațiunea s-a încheiat la 16 octombrie 1941, când trupele române au ocupat Odessa evacuată în prealabil de sovietici⁴. Intrarea unităților Armatei a 4-a române în Odessa în 16 octombrie 1941 nu a avut aproape nimic din atmosfera triumfală a unei armate victorioase. În fapt, o armată română epuizată de asediul prelungit prelua controlul asupra unui oraș ce suferise distrugerii masive în urma operațiunilor militare, cu o populație ce manifesta dispreț și ostilitate față de noii cuceritori, pe care îi caracteriza drept „străini înfometaji și vrednici de dispreț”⁵.

Pe lângă dificultățile majore create de situația economică extrem de precară a orașului și adversitatea fățișă a populației, autoritățile de ocupație române aveau să se confrunte în perioada următoare inclusiv cu activitatea subversivă a partizanilor sovietici, îndeosebi a celor care își aveau baza în catacombele situate în Odessa și împrejurimi. Catacombele din Odessa însumau peste 1000 km. de galerii subterane, din care se extrăgea încă din secolul XIX gresia utilizată la construirea clădirilor din oraș. Dată fiind rețeaua vastă – ce acoperea practic întreaga suprafață a orașului precum și localitățile limitrofe – și numeroasele ieșiri de care dispuneau, catacombele din Odessa reprezentau o bază operațională ideală pentru mișcarea de partizani sovietică. Deși activitatea detașamentelor de partizani în U.R.S.S. a constituit unul din subiectele majore ale cercetării istorice referitoare la războiul sovieto-german, ponderea în cadrul literaturii de specialitate a contribuțiilor istoriografice privitoare la mișcarea de partizani din catacombele Odessei a fost extrem de redusă. În general istoricii și-au concentrat atenția cu predilecție asupra cercetării și analizării contextului în care au fost constituite și au funcționat detașamentele de partizani ce au avut un impact major asupra evoluției operațiunilor militare din U.R.S.S., precum cele care au operat în Bielorusia ori Ucraina⁶. În ceea ce

¹ Pentru contextul intern și internațional în care România a fost nevoită să accepte ultimatumurile sovietice vezi pe larg Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, București, 1991, p. 92-96; Valeriu-Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de al doilea război mondial*, Iași, 1995, p. 149-191; Ion Constantin, *România. Marile Puteri și problema Basarabiei*, București, 1995, p. 62-100.

² Pentru participarea Armatei române la operațiunile militare de pe frontal de est în anul 1941 și pentru relațiile militare cu Wehrmachtul a se vedea Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, dosar nr 166/1942, f. 1-40 (În continuare se va cita ANIC, fond PCM-CM); Alexandru Duțu, *Între Wehrmacht și Armata Roșie*, București, 2000, p. 57 și următoarele; Friedrich Forstmeier, *Odessa 1941. Der Kampf um Stadt und Hafen und die Räumung der Seefestung 15. August bis 16. Oktober 1941*, Freiburg im Breisgau, 1967, *passim*; Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române, 1938-1944*, București, 1994, p. 171-181.

³ Din totalul pierderilor de 119.833 de morți răniți și prizonieri înregistrate de Armata a 4-a în cursul campaniei militare din 1941, 106.561 (aproximativ 90 %) au rezultat în urma bătăliei pentru cucerirea Odessei, din care 20.116 morți, 74.487 răniți și 11.958 dispăruți. Cf. Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg im Breisgau, RH 31-I – Deutsche Heeresmission in Rumänien/v. 98, fol. 6. Deutsche Heeresmission in Rumänien I a Nr. 32/42 g. Kdos vom 18.01.1942. Aufbau und Einsatz des rumänischen Heeres seit Bestehen der Deutschen Heeresmission, gez. Hauffe; RH 31-I/v. 93. Auszug aus DHM Ia Nr. 908/41 geh. vom 22.05.1941; RH 31-I/v. 83. DHM Ia vom 11.12.1941. Beobachtungen aus dem Feldzug gegen Odessa, gez. Borchers (În continuare se va cita BMF)..

⁴ Referitor la evacuarea Odessei jurnalul de război al Armatei a 11-a germane consemnează următoarele evenimente pentru zilele de 16-17.10.1941.: „16.10. După masa, ora 15.00, cucerirea Odessei, orașul și portul în flăcări. [...] 17.10. 18.15. [...] Prin intermediul recunoașterilor aeriene s-a putut constata că majoritatea convoaielor navale plecate din Odessa au ancorat în portul Sevastopol. [...]”. ANIC, colecția Microfilme SUA, rola nr. 141, Armeoberkommando 11. Kriegstagebuch nr. 1-AOK 11, Abt. Ia, c. 7929358, 7929362. Eintragungen vom 16-17.10.1941; Trupele evacuate de sovietici din Odessa aveau să fie folosite în campania din Crimeea, constituind nucleul apărării Sevastopolului. Friedrich Forstmeier, *Odessa 1941. Der Kampf um Stadt und Hafen und die Räumung der Seefestung 15. August bis 16. Oktober 1941*, p. 85-86;

⁵ Alexander Dallin, *Odessa, 1941-1944. A Case Study of Soviet Territory under Foreign Rule*, Iași-Oxford-Portland, 1998, p. 44.

⁶ Din bogata literatură de specialitate referitoare la mișcarea de partizani din URSS în perioada 1941-1944 amintim următoarele lucrări Matthew Cooper, *The phantom war. The German struggle against Soviet partisans, 1941-1944*, London, 1979, Leonid D. Grenkevich, David M. Glantz, *The soviet partisan movement, 1941-1944. A critical historiographical analysis*, London-Portland,

privește activitatea partizanilor din Odessa, prima contribuție aparține scriitorului sovietic Valentin Petrovici Kataev, care, în romanul său intitulat „Pentru puterea Sovietelor” – publicat în 1949 și tradus în limba română în 1954 – a prezentat într-o manieră mitică activitatea partizanilor sovietici refugiați în catacombele din Odessa⁷. Ulterior, mișcarea de partizani din Odessa a fost abordată pe baze științifice, prin utilizarea în principal a surselor documentare provenite din arhivele române, germane și chiar sovietice, în cadrul mai multor lucrări și articole, dintre care amintim cele semnate de Alexander Dallin⁸, Luiza Rotaru⁹, Cristian Troncotă¹⁰, Vasili Mitrokhin și Christopher Andrew¹¹, respectiv Pavel Moraru¹². Având ca punct de plecare literatura de specialitate prezentată anterior precum și documentele identificate în arhive – în marea lor majoritate inedite – elaborate de Serviciul Special de Informații (S.S.I.) condus de Eugen Cristescu, demersul nostru istoriografic își propune să completeze informațiile referitoare la constituirea și activitatea organizațiilor de partizani din Odessa, respectiv să clarifice anumite aspecte cu privire la maniera în care atât S.S.I. cât și Serviciul de Informații al armatei germane aflat sub conducerea amiralului Wilhelm Canaris – OKW/Amt Ausland Abwehr – au colaborat în vederea combaterii partizanilor sovietici în Odessa.

Așa cum era de așteptat, autoritățile de ocupație române s-au confruntat încă din primele zile cu acțiunile subversive sovietice. Astfel, comandamentul militar al orașului respectiv comandamentul Diviziei a 10-a infanterie au recepționat informații atât de la S.S.I. cât și de la localnici, potrivit cărora clădirea în care se instalase – fostul sediu al N.K.V.D. situat pe strada Engels (în prezent strada Marazlievskaya) – fusese minat în retragere de către sovietici¹³. Deși clădirea a fost controlată de geniștii români și germani fără a fi identificat nimic suspect, totuși în după-masa zilei de 22 octombrie, ora 17.35, ea a sărit în aer. În urma exploziei și-au pierdut viața sau au fost grav răniți 135 de militari români și germani (79 morți, 43 răniți și 13 dispăruți), printre cei decedați aflându-se inclusiv comandantul Diviziei 10 Infanterie, generalul Ion Glogojeanu, și șeful de Stat Major, colonelul Ionescu Mangu. Atentatul avea să pecetluiească practic soarta populației evreiești din Odessa, întrucât, în dorința de a răzbuna victimele exploziei, comandamentul militar local în frunte cu generalul Constantin Trestioreanu, a decis drept represalii împușcarea și spânzurarea unui mare număr de evrei și comuniști. Ulterior, ca urmare a intervenției directe și a ordinelor draconice ale mareșalului Ion Antonescu, inițiativa comandamentului militar local s-a transformat într-un masacru de proporții. Rezultatul a însemnat asasinarea unui număr de 25.000-40.000 de evrei, în timp ce supraviețuitorii masacrului, respectiv 35.025 de evrei, au fost deportați în primele 3 luni ale anului 1942 în lagărele din Transnistria¹⁴.

În ceea ce privește responsabilitatea pentru atentat, atât rapoartele S.S.I. cât și cele ale Abwehr-ului au susținut faptul că explozia a fost provocată de o mare cantitate de explozibil, ascunsă în clădire de către N.K.V.D. cu ocazia evacuării orașului, detonarea fiind realizată prin intermediul unui declanșator electric acționat de la distanță¹⁵. Surse sovietice recent publicate confirmă în bună măsură informațiile oferite de rapoartele serviciilor secrete române și germane. Minarea clădirii în care s-a instalat comandamentul militar

1999; Alexander Hill, *The War behind the Eastern Front. The soviet partisan movement in North-West Russia, 1941-1944*, London, 2004; Bogdan Musial, *Sowjetische Partisanen in Weissrussland. Innenansichten aus dem Gebiet Baranovici, 1941-1944. Eine Dokumentation*, München, 2004; Ben Shepherd, *War in the Wild East. The German Army and Soviet Partisans*, London-Cambridge, 2004; Kenneth Slepyan, *Stalin's guerillas. Soviet partisans in World War II*, Lawrence-Kansas, 2006; Christian Hartmann, *Wehrmacht im Ostkrieg. Front und militärisches Hinterland 1941/42*, München, 2009, p. 699 și următoarele; Bogdan Musial, *Sowjetische Partisanen 1941-1944. Mythos und Wirklichkeit*, Paderborn-München-Wien-Zürich, 2009; Ben Shepherd, Juliette Pattinson (ed.), *War in a Twilight World. Partisan and Anti-Partisan Warfare in Eastern Europe, 1939-1945*, London-New York, 2010, p. 27 și următoarele.

⁷ Valentin Petrovici Kataev, *Pentru puterea Sovietelor*, București, 1954.

⁸ Alexander Dallin, *Odessa, 1941-1944. A Case Study of Soviet Territory under Foreign Rule*, p. 221-228.

⁹ Luiza Rotaru, *Din atrocitățile bolșevismului: partizanii canibali din catacombele Odesei*. In: „Omăgiu istoricului militar Jipa Rotaru”, Constanța, 2001, p. 292-295.

¹⁰ Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, București, 2003, p. 66-67.

¹¹ Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest*, București, 2003, p. 109-111.

¹² Pavel Moraru, *Serviciile secrete și Basarabia (1918-1991). Dicționar*, București, 2008, p. 160-162; Idem, *Partizanii din catacombele Odesei și acțiunile de combatere ale Serviciului Special de Informații al României*. In: „Axa. Revistă de politică, cultură și spiritualitate”, Chișinău, 2009, nr. 14, p. 12-14.

¹³ BMF, RH 31-I - Deutsche Heeresmission in Rumänien- / v. 108. Abwehrstelle Rumänien Nr. 11035/41 g. Leiter. Bericht vom 04.11.1941 über Wahrnehmungen in Odessa, gez. Rodler; ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri-Cabinetul Militar, dosar nr. 407/1941, f. 15-16. Nota informativă nr. 200 din 22.10.1941 a detașamentului S.S.I. Odessa; Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, p. 72-73.

¹⁴ Vezi pe larg în acest sens Ottmar Trașcă, *Ocuparea orașului Odessa de către Armata română și măsurile adoptate față de populația evreiască, octombrie 1941-martie 1942*. In: „Anuarul Institutului de Istorie <<George Barițiu>> din Cluj-Napoca”, tom XLVII, 2008, p. 391 și următoarele; Idem (editor), „Chestiunea evreiască” în documentele militare române. 1941-1944, Iași, 2010, documentele nr. 126-138, p. 293-307; documentul nr. 164, p. 387; documentele nr. 167-179, p. 395-422; documentele nr. 184-229, p. 427-487.

¹⁵ Ottmar Trașcă, Dennis Deletant (ed.), *Al III-lea Reich și Holocaustul din România. 1940-1944. Documente din arhivele germane*, București, 2007, documentul nr. 61, p. 349-354; Ottmar Trașcă (ed.), „Chestiunea evreiască” în documentele militare române. 1941-1944, documentul nr. 129, p. 296-297; Alexander Dallin, *Odessa, 1941-1944. A Case Study of Soviet Territory under Foreign Rule*, p. 220.

român – ca și a altor clădiri publice din Odessa – nu a fost însă opera N.K.V.D., ci a fost realizată de o echipă de geniști coordonată de generalul-maior A.F. Hrenov, comandantul trupelor de geniu din cadrul Armatei de Litoral Sovietice. Operațiunea a fost planificată și realizată în cursul lunii august 1941 în cel mai deplin secret, nici măcar N.K.V.D.-ul local nefiind informat cu privire la minarea clădirii în care își avea sediul. Cele aproape trei tone de explozibil au fost plasate în subsolul clădirii, atașate unui detonator acționat de la distanță prin semnal radio și camuflate astfel încât să nu poată fi detectate de geniștii români sau germani. La 22 octombrie 1941 generalul-maior A.F. Hrenov, evacuat între timp la Sevastopol, a recepționat o radiogramă de la căpitanul N.K.V.D. Vladimir Aleksandrovici Molodțov (nume conspirativ Pavel Badaev), comandantul unui detașament de partizani din catacombele Odesei – la activitatea căruia vom reveni – prin care Molodțov raporta cu privire la o ședință a comandamentului militar român. În urma primirii acestei informații, generalul-maior A. F. Hrenov a ordonat trimiterea semnalului radio, care a fost recepționat de detonatorul atașat explozibilului la ora 17.35, consecința fiind deflagrația ce a devastat clădirea și a ucis, respectiv rănit 135 de militari români și germani¹⁶.

Deși aruncarea în aer a clădirii comandamentului român a reprezentat fără îndoială cea mai cunoscută acțiune de diversiune executată de sovietici în Odessa, ea nu a fost singura operațiune de acest gen pusă la cale de Moscova, un rol extrem de important în strategia elaborată de Kremlin în vederea hărțuirii trupelor și autorităților de ocupație române din Odessa revenind detașamentelor de partizani ce operau în catacombele din Odessa, formate în principal din ofițeri și funcționari N.K.V.D., respectiv membri ai partidului bolșevic. Atentatul din 22 octombrie 1941 precum și prezența pe scară largă a elementelor subversive sovietice în Odessa au impus necesitatea eficientizării activității



Reconstituire
Interiorul unde locuiau partizanii din catacombele Malniscăia. Se observă cum dormeau. De asemenea masa cu sticle, borcane cu sare și tigaia în care au prăjit carne de om. În primul plan - armele.-

S.S.I. și a colaborării instituționale cu celelalte autorități cu atribuții în domeniul siguranței naționale, respectiv Jandarmeria și Poliția, în acest sens fiind elaborat încă din perioada premergătoare ocupării Odesei un plan de acțiune având ca scop organizarea serviciului de ordine și siguranță în Odessa și Transnistria¹⁷. Potrivit acestui plan, misiunea de a descoperi și anihila mișcarea de partizani din Odessa a revenit organelor S.S.I.¹⁸, în speță Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 din Odessa, o structură informativă constituită în urma reunirii Centrelor Informative S.S.I. Galați și Iași, ce au însoțit unitățile Armatei a 4-a române în operațiunile militare desfășurate pe frontul de est în perioada 22 iunie-16 octombrie 1941. Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 cu sediul la Odessa avea să-și desfășoare activitatea în perioada 17.10.1941-03.04.1944¹⁹, fiind condus succesiv de maiorul Gheorghe Balotescu²⁰ (17.10-30.11.1941), căpitanul (rez.) Traian Neșțianu²¹

¹⁶ Vezi pe larg Igor Niculcea, *Operațiunea strict secretă în urma căreia a sărit în aer Comandamentul militar român*. In: „Historia”, 2011, XI, nr. 118, p. 34-37.

¹⁷ Consiliul Național Pentru Studiarea Arhivelor Securității București, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 57-59 (În continuare se va cita CNSAS).

¹⁸ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 58-59.

¹⁹ Pentru schema de organizare și funcționare a S.S.I.-Agentura Frontului de Est în perioada 22.06.1941-23.08.1944 vezi ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri-Serviciul Special de Informații, dosar nr 31/1940, f. 1-2, 5, 7, 9, 11, 13, 15-16, 18-19, 21 (În continuare se va cita ANIC, fond PCM-SSI); Vezi de asemenea Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, p. 65-67, 150 și următoarele; Pavel Moraru, *Serviciile secrete și Basarabia (1918-1991)*. Dicționar, p. 62-67.

²⁰ Gheorghe Balotescu (1903- ?), ofițer de carieră român. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie (1920-1922) și al Școlii Speciale de Infanterie (1925). Intră în armată cu gradul de sublocotent (1922). Comandant de companie în cadrul Regimentului 4 Grăniceri (1934-1938); comandant de companie în cadrul Grupului 4 Grăniceri Pază (1938-08.06.1940); șef al Biroului 2 și comandant al cartierului trupei în cadrul comandamentului Corpului de Grăniceri (08.06-02.10.1940); comandant al Biroului 4 și al Serviciului Armament în cadrul comandamentului Corpului de Grăniceri (02.10.1940-01.04.1941); șef al Centrului Informativ S.S.I. Iași (01.04-31.10.1941), participând în această calitate în cadrul Eșalonului I al S.S.I. la operațiunile militare ale Armatei a 4-a române (22.06-16.10.1941); comandant al Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa (17.10-30.11.1941); comandant al Centrului de Informații S.S.I. nr. 2 Chișinău (01.12.1941-01.04.1944); comandant al Centrului Înaintat S.S.I. Bârlad (01.04-23.08.1944). După 23.08.1944 maiorul Gheorghe Balotescu și 7 membri ai Centrului Înaintat S.S.I. Bârlad s-au refugiat împreună cu trupele germane. La încheierea celui de-al doilea război mondial s-a stabilit în RFG, activând în continuare în cadrul Organizației Gehlen, respectiv Bundesnachrichtendienst. La 05.12.1944 a fost mutat la dispoziția Cercului Teritorial București, în poziția de dispărut pe front. La 26.06.1948 a fost condamnat în contumacie de Tribunalul București pentru „crime de război” la muncă silnică pe viață, 100 milioane lei amendă și 10 ani degradare civică. În 1960 era încă în vizorul Securității, fiind plasat pe lista emigranților dați în urmărire generală. Locotent (din 01.04.1926); căpitan (din 01.01.1934); maior (din 01.01.1941 cu vechimea din 31.10.1940). Arhivele Militare Române Pitești, fond DCI/1972, dosar nr. 134-Gheorghe Balotescu, f. 1-27; fond CM Oraș București-Maiori, dosar nr. 93-

(30.11.1941-16.11.1942), respectiv locotenent-colonelul Constantin Perju²² (16.11.1942-03.04.1944). În cadrul Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa chestiunile referitoare la identificarea, capturarea și interogarea partizanilor au revenit Biroului de Cercetări și Identificări, condus în perioada 01.11.1941-31.07.1942 de către căpitanul de jandarmi Ioan Curăraru²³. În acțiunea de anihilare a mișcării de partizani din Odessa, organele S.S.I. au beneficiat inclusiv de sprijinul și colaborarea Serviciului de Informații al Armatei germane-Abwehr. După cucerirea Odesei, în cadrul colaborării informative româno-germane, Abwehrstelle Rumänien-Serviciul Abwehr România – condus succesiv de colonelul Erich Rodler²⁴ (17.10.1940-

Gheorghe Balotescu, f. 1-36 (În continuare se va cita AMR); ANIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 31/1940, f. 1, 5, 7, 9, CNSAS, fond Penal, dosar nr. 1149, vol. 6 (Victor Vasiliu și alții), f. 62-64; Zezi și Pavel Moraru, *Serviciile secrete și Basarabia (1918-1991). Dicționar*, p. 32-33.

²¹ Traian Neștianu (1899-1953), militar de carieră român. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie și administrație (1917-1919) și al Facultății de Litere și Filozofie-Secția Filologie din cadrul Universității Iași. Intră în armată cu gradul de sublocotenent (1919). Ofițer în cadrul Regimentului 2 Grăniceri (15.10.1919-01.11.1921); ofițer în cadrul Batalionului 5 Vânători de Munte (01.11.1921-01.10.1926); ofițer în cadrul Liceului Militar Iași (01.10.1926-18.08.1929); ofițer în cadrul Regimentului 4 Vânători (18.08.1929-01.10.1930); ofițer în cadrul Batalionului 4 Vânători de Munte (01.10.1930-01.04.1935); ofițer în cadrul Regimentului 5 Grăniceri (01.04.1935-31.03.1938); trecut în rezervă la 31.03.1938 întrucât a fost declarat nereușit la examenul pentru gradul de maior; rezident S.S.I. la Cairo (1940); mobilizat la 06.04.1942 la Marele Stat Major pentru serviciul în cadrul S.S.I.; comandant al Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa (30.11.1941-16.11.1942); șef al Serviciului Administrativ din cadrul Eșalonului Mobil S.S.I. „Vulturul” (16.11.1942-ianuarie 1943); șef al Centrelor Informative S.S.I. Simferopol și Anapa, respectiv al Subcentrului Informativ S.S.I. Sevastopol, (ianuarie 1943-mai 1944); șef al Centrului Informativ Turnu Severin (mai-octombrie 1944); deconcentrat la 01.10.1944; șters din controalele armatei la 28.11.1945. Arestat de autoritățile comuniste la 04.12.1949 sub acuzația de „crime contra umanității, fiind la Serviciul de informații la Odessa în 1941 a arestat și maltrat partizani”, este condamnat la 5 ani temniță grea. Trece prin închisorile Gherla, Jilava și Văcărești. A decedat în închisoarea Văcărești la 27.09.1953. Sublocotenent (din 01.07.1919); locotenent (din 01.04.1923); căpitan (din 31.03.1929). AMR, fond CM Oraș București-Căpitani, dosar nr. 2070, f. 1-41; CNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84882 (Dumitru Manolache și alții), vol. 74, f. 86; ANIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 31/1940, f. 1, 5, 7, 9, 13, 16, 21.

²² Constantin I. Perju (1898-?), militar de carieră român. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie de rezervă (1916-1917). Intră în armată cu gradul de sublocotenent în rezervă (1917), participă la primul război mondial. Este trecut în activitate la 01.03.1918, cu vechimea din 01.07.1917. Ofițer în cadrul Regimentului 11 Dorobanți (01.06.1938-20.01.1942), unitate cu care a participat la campania militară din est (22.06-31.10.1941); transferat la S.S.I. (din 20.01.1942); comandant al Centrului de Informații S.S.I. nr. 1 Cernăuți (martie-16.11.1942); comandant al Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa (16.11.1942-03.04.1944); comandant al Centrului Înaintat S.S.I. Galați (05.04-23.08.1944); încadrat în Eșalonul 1 Operativ S.S.I. pe frontul de vest, șef al Centrului de Informații S.S.I. Timișoara (01-28.10.1944); mutat la Batalionul fix regional Criș (din 28.10.1944); trecut în cadrul disponibil la 09.08.1946 și în rezervă la 01.09.1947. A fost cercetat de Tribunalul Poporului în 1945-1946, pentru a se stabili dacă în calitatea sa de comandant al Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa „a patronat și a ordonat subalternilor săi de la acest centru să comită acte de violență împotriva celor anchetați”. În urma cercetărilor a fost declarat nevinovat și eliberat, dar i s-a fixat domiciliu obligatoriu în comuna Buteni, unde a predat matematica la o școală generală. Rearestat la 15.12.1948, a fost predat autorităților sovietice care l-au transportat la închisoarea din Odessa. În ședința din 11.03.1949 Colegiul Militar al Tribunalului Suprem al URSS l-a condamnat pentru „crimele prevăzute de art. 1 al Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 19 aprilie 1943” la 25 ani închisoare și confiscarea averii, fiind eliberat de autoritățile sovietice la 01.12.1955. Repatriat la 03.12.1955 a fost închis la Gherla, fiind eliberat în 1958. Locotenent (din 01.10.1919); căpitan (din 01.07.1927); maior (din 31.10.1937); locotenent-colonel (din 18.07.1942). CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 1, f. 267+verso; vol. 2, f. 104-117; Idem, fond Penal, dosar nr. 1149 (Victor Vasiliu și alții), vol. 3, f. 106-112; vol. 14, f. 300+verso; vol. 21, f. 263-337; Idem, fond Informativ, dosar nr. 84882 (Dumitru Manolache și alții), vol. 74, f. 86; ANIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 31/1940, f. 9, 16, 21.

²³ Ioan Curăraru (1902-?), militar de carieră român. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie (1921-1923), al Școlii militare de ofițeri de jandarmi și al Institutului de Științe Penale. Intră în armată cu gradul de sublocotenent (1923); transferat definitiv la Jandarmerie (la 01.09.1931). Detașat la S.S.I. și încadrat succesiv în cadrul Biroului de Studii al Frontului de Est, respectiv în cadrul Biroului Juridic (03.06.1940-18.04.1941); ajutor al comandantului Legiunii de Jandarmi București (18.04-07.07.1941); detașat la S.S.I. și încadrat în cadrul Eșalonului I S.S.I. atașat Marelui Cartier General (07.07-31.10.1941); ajutor al comandantului Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa și șef al Biroului de Identificări și Cercetări din același Centru (01.11.1941-31.07.1942); mutat la Eșalonul Mobil S.S.I. „Vulturul” (01.08.1942-07.02.1943); reîncadrat în S.S.I. (26.02-25.03.1943); pretor în cadrul Diviziei 2 Munte (25.03-01.10.1943); revenit la S.S.I. este numit șef al Biroului Contrainformații din cadrul Eșalonului I al Agenturii Frontului de Est-S.S.I. (01.10.1943-01.02.1944); șef al Biroului 2 Informații din cadrul Agenturii Frontului de Est-S.S.I. (01.02-18.09.1944); transferat în cadrul centrelor informative ale S.S.I. de pe Frontul de Vest (18.09-29.11.1944); translator pentru limba rusă în cadrul Statului Major al Inspectoratului General al Jandarmeriei (01.12.1944-01.02.1945); comandant al Legiunii de Jandarmi Năsăud (01.02-26.03.1945); pus la dispoziția Tribunalului Poporului la 26.03.1945, fiind acuzat de crime de război. Arestat la 06.04.1945, este condamnat de Tribunalul Poporului în 13.05.1946 la 15 ani temniță grea pentru „maltratări în cercetări”. Ulterior, în 1957, este condamnat de Tribunalul Militar al Regiunii II București la 15 ani detenție grea pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare”. Trece prin închisorile Aiud, Jilava, Făgăraș și Gherla, fiind eliberat la 01.04.1960. Ulterior i s-a fixat domiciliu obligatoriu în Bărăgan (1960-1964). Locotenent (din 10.05.1929); căpitan (din 10.05.1937); maior (din 31.10.1942). CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 1, f. 265-266; vol. 2, f. 72-79; 118-135; ANIC, fond PCM-SSI, dosar nr. 31/1940, f. 1, 7, 9, 13, 16, 21.

²⁴ Erich Rodler (1884-1948); militar de carieră austriac. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie din Praga (1899-1903) și al Academiei militare Wiener-Neustadt (1908-1912). Intră în armata austro-ungară cu gradul de locotenent (1903), ofițer de Stat Major (din 1911); ofițer de informații (din 1913). În timpul primului război mondial activează ca ofițer de informații în cadrul armatei austro-ungare, fiind trecut în rezervă în 1920 cu gradul de maior. Funcționar în cadrul administrației din Tirol (1933-1938), calitate în care desfășoară inclusiv activități cu caracter informativ în folosul Germaniei și împotriva Italiei. Arestat de SS în 1938, este eliberat la cererea OKW/Amt Ausland/Abwehr, căruia i se alătură în același an. Comandant al Abwehr-Nebenstelle Innsbruck (01.04.1938-18.06.1940); comandant al Abwehrstelle Salzburg (19.06-16.10.1940); comandant al serviciului Abwehr România-Abwehrstelle Rumänien (17.10.1940-30.04.1944). În retragere pentru limită de vârstă de la 01.05.1944; în rezervă OKH (01.05.1944-31.12.1944); trecut în rezervă la 31.12.1944. Convocat la 04.05.1947 la sediul comandamentului sovietic din Viena, a arestat de

30.04.1944), respectiv colonelul Friedrich (Fritz) Sebastian Baur²⁵ (30.04.1944-23.08.1944) – a detașat la Odessa un ofițer de contrainformații german precum și un detașament al „Geheime Feldpolizei-Poliția Secretă de Campanie”, ce urmau să-și desfășoare activitatea în cadrul așa-numitului „Abwehraußenstelle Odessa-Serviciul exterior Abwehr Odessa”, structură informativă creată în 1941 și subordonată „Abwehrstelle Ukraine-Serviciul Abwehr Ucraina”. „Abwehraußenstelle Odessa-Serviciul exterior Abwehr Odessa” – comandat în perioada 21.08.1941-25.06.1943 de către locotenent-comandorul Heinrich Gaber²⁶ – avea misiunea de a prelucra din punct de vedere informativ-contrainformativ portul Odessa și teritoriul Transnistriei, respectiv de a colabora cu Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa și celelalte servicii române, respectiv germane din zona. Un rol extrem de important în colaborarea informativă S.S.I.-Abwehr la Odessa, respectiv în combaterea mișcării de partizani l-a avut ofițerul de contrainformații detașat de Abwehrstelle Rumänien-Serviciul Abwehr România la Odessa în perioada 30.05.1942-10.01.1944 în persoana locotenent-colonelului Johannes Schindler²⁷ (identificat eronat în cadrul istoriografiei române drept locotenent-colonelul Schnidel)²⁸. În acțiunea de anihilare a detașamentelor de partizani au fost angrenați inclusiv ofițeri și funcționari germani aparținând altor servicii germane, precum căpitanul Franz Derndl – comandantul Pieței din Odessa; locotenentul Karl Kammerschmidt – adjutantul Comendurii Pieței Odessa; Dr. Siegfried Beilfuss, Paul Hoffmann și Friedrich Feiz – director, respectiv funcționari la uzinele CFR „Janwarski” din Odessa. La propunerea lui Eugen Cristescu toți cei enumerați anterior au fost decorați în martie 1943 pentru modul în care „au colaborat în cele mai sincere și perfecte condițiuni la Odessa, în lupta contra partizanilor și identificarea catacombelor”²⁹.

autoritățile de ocupație sovietice (SMERȘ). Transportat în URSS, este condamnat pentru spionaj, sfârșind în închisorile sovietice la 20.02.1948. Maior (din 01.11.1938); locotenent-colonel (din 01.03.1940); colonel (din 01.03.1942). BMF, Pers 6/2513-Oberst Erich Rodler; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950, IX. Band (Ráz-Sav)*, Wien, 1988, p. 197.

²⁵ Friedrich Sebastian Baur (1895-1973), militar de carieră austriac. Absolvent al Academiei militare Wiener-Neustadt (1912-1914). Intră în armata austro-ungară cu gradul de locotenent (1914); participă la primul război mondial ca pilot. A luptat inclusiv pe frontul din România, fiind grav rănit în 1916 în pasul Oituz. Pensionat la 01.03.1919, cu gradul de căpitan în rezervă (din 26.11.1921). Reactivat la 01.10.1938, fiind preluat în cadrul OKW/Amt Ausland/Abwehr și repartizat în cadrul Secției I Informații. Ofițer în cadrul Abwehrstelle Wien (01.10.1938-17.03.1939); transferat la București sub acoperirea diplomatică de cancelar adjunct, însărcinat cu conducerea serviciului pașapoarte din cadrul Legației germane (din 17.03.1939), în realitate a condus Secția I Informații din cadrul așa-numitei „Kriegsorganisation Rumänien-Organizația de Război România”, precursora Abwehrstelle Rumänien (17.03.1939-17.10.1940); conducător al Secției I Informații din cadrul Abwehrstelle Rumänien (17.10.1940-01.09.1942); detașat ca ofițer Abwehr la Statul Major „Don” comandat de generalul-maior Arthur Haufler – atașat Grupului de Armate „Mareșal Ion Antonescu” (01.09.1942-15.02.1943); participă în cadrul Abwehrstelle Wien la cursuri de specializare pentru conducătorii de Abwehrstelle (15.02-01.08.1943); conducător al Secției I Informații din cadrul Abwehrstelle Rumänien (01.08.1944-23.08.1944); comandant al Abwehrstelle Rumänien (30.04-23.08.1944); ofițer Abwehr-I c/AO în cadrul Grupului de Armate „Ucraina de Sud/Sud” (23.08.1944-01.03.1945); comandant al Regimentului 236 Grenadierer (01.03-09.05.1945). După încheierea celui de-al doilea război mondial s-a stabilit în orașul Linz, unde a încetat din viață la 10.10.1973. Maior (din 01.10.1938); locotenent-colonel (din 01.10.1941); colonel (din 01.02.1944). Staatsarchiv Wien/Abteilung Archiv der Republik/05/DWM, Personalakten Oberst Friedrich Sebastian Baur; Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes Berlin, Deutsche Gesandtschaft Bukarest, Karton 2-Personalakten Amtsrat Fritz Baur; Arhiva Ministerului Afacerilor Externe București, fond 14/Reprezentanți-Germania, B 24-dosar Fritz Baur/cancelar adjunct.

²⁶ Heinrich Gaber (1894-?), militar de carieră austriac. Absolvent al Academiei militare de marină Fiume (1908-1912). Intră în marina militară austro-ungară cu gradul de sublocotenent (1912); participă la primul război mondial în cadrul marinei militare austro-ungare (1914-1918); trecut în rezervă cu gradul de locotenent (la 20.02.1919); reactivat la 01.07.1939 și preluat în cadrul Secției I Informații-referatul marină (Abwehr I M) din OKW/Amt Ausland/Abwehr; ofițer în cadrul Abwehrstelle Königsberg (14.08-20.09.1939); ofițer în cadrul Abwehrstelle Danzig (21.09.1939-09.07.1940); ofițer în cadrul Abwehrstelle Paris (10.07.1941-20.08.1941); comandant al Abwehraußenstelle Odessa-Serviciul exterior Abwehr Odessa (21.08.1941-25.06.1943); ofițer în cadrul Secției I Informații-referatul marină (Abwehr I M) din OKW/Amt Ausland/Abwehr, respectiv Militärisches Amt-Oficiul Militar din RSHA (25.06.1943-08.05.1945). După încheierea celui de-al doilea război mondial a emigrat în Argentina. Căpitan (din 01.12.1939); locotenent-comandor (din 01.10.1940). Deutsche Dienststelle (Wast) Berlin, Personalakten Korvettenkapitän Heinrich Gaber.

²⁷ Johannes Schindler (1892-?), militar de carieră german. Intră în armată ca voluntar (1913), participă la primul război mondial. Trecut în rezervă la 09.01.1919 cu gradul de locotenent (din 16.08.1920 locotenent-major). În perioada 09.01.1919-01.06.1938 își desfășoară activitatea în asigurări și în comerț. Este reactivat la 01.06.1936 și preluat în cadrul Secției a III-a Contraspionaj din OKW/Amt Ausland/Abwehr; ofițer Abwehr III Rü (armament) în cadrul Abwehrstelle Halle/Saale (01.09.1938-31.07.1940); comandant al Abwehrnebenstelle Metz (01.08.1940-22.10.1941); ofițer Abwehr III în cadrul Abwehrstelle Belgien (23.10-25.11.1941); ofițer Abwehr III Wi (economic) în cadrul Abwehrstelle Wien (26.11.1941-29.05.1942); ofițer Abwehr III în cadrul Abwehrstelle Rumänien, detașat la Odessa și însărcinat cu conducerea Secției Contraspionaj din cadrul Abwehraußenstelle Odessa (30.05.1942-10.01.1944); ofițer Abwehr III, șef al Secției III Contraspionaj din cadrul Abwehrstelle Münster (din 10.01.1944). Căpitan (din 01.09.1938); maior (din 01.04.1940); locotenent-colonel (din 01.04.1942). BMF, Pers 6/11679-Oberstleutnant Johannes Schindler.

²⁸ În memoriile sale, colonelul Ion Lissievici afirmă că reprezentantul serviciului de informații german la Odessa era „locotenent-colonelul Schnidel” (sic !). Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, p. 66, 157; Ulterior, informația a fost preluată și de alți istorici. Vezi în acest sens Pavel Moraru, *Serviciile secrete și Basarabia (1918-1991). Dicționar*, p. 66; În schimb, alți foști ofițeri S.S.I. ca locotent-colonelul Traian Borcescu, locotenent-colonelul Constantin I. Perju sau maiorul Ioan Curăraru l-au identificat în mod corect pe locotenent-colonelul Johannes Schindler. CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 72-79, 104-117, 118-135; fond Penal, dosar nr. 10933 (Problema 23 august 1944), vol. 3, f. 306.

²⁹ AMR, fond 3042-Biroul Decorații Est, dosar nr. 379, f. 2-5.



Una din galeriile catacombei aranjată ca bucătărie
cu plită și o improvizație de cărămizi, la care par-
tizanii prăjeau carne de om. Se observă cum turnau
unt de lemn în tigaie.-



Vederea apropiată a patului unde
dormeau totdeauna înbrăcați. În dreapta patului
șeful Soldatenko și concubinei lui.-



Cadavrele lui Soldatenko și concubinei lui
Se observă brațele descârnate în urma mâncării lor de
câtre partizanii din catacombă. De asemeni pulpele mân-
cate.-

Primele măsuri concrete inițiate de Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, condus inițial (octombrie-noiembrie 1941) de maiorul Gheorghe Balotescu, împotriva elementelor subversive sovietice au fost consemnate documentar încă din luna noiembrie a anului 1941. Astfel, la 23 noiembrie 1941 Comandamentul militar român din Odessa informa conducerea S.S.I. că structura informativă aflată sub conducerea maiorului Gheorghe Balotescu desfășurase o activitate „deosebită și bine îndrumată”, concretizată prin „identificarea depozitelor de tot felul, care au fost indicate pe loc comisiilor speciale de inventariere (90 depozite); rezolvarea problemei catacombelor, punând la dispoziția Comandamentului un prețios material (64 planuri și 82 de guri de catacombe identificate), urmărirea și identificarea a diferite elemente subversive (teroriști, partizani, N.K.V.D-iști, etc.), arestând elementele cele mai periculoase și descoperind metodele lor de lucru, operațiune care continuă”³⁰. Operațiunile îndreptate împotriva mișcării de partizani au continuat și luat amploare în perioada în care la conducerea Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa s-a aflat căpitanul (rez.) Traian Neșțianu (decembrie 1941-noiembrie 1942). Astfel, la sfârșitul anului 1941 Centrul de Informații nr. 3 Odessa a raportat Centralei S.S.I. adoptarea și implementarea unor noi măsuri menite să anihileze activitatea detașamentelor de partizani din catacombe în regiunea Nerubaisk³¹. Misiunea S.S.I. era îngreunată însă în mod considerabil de anumiți factori, precum lungimea catacombelor (peste 1000 km) și numeroasele ieșiri de care dispuneau atât în orașul propriu-zis cât și în localitățile limitrofe, numărul însemnat de partizani, rețeaua de informatori de care dispuneau în oraș, inclusiv în cadrul conducerii unor instituții publice – prin intermediul acestora fiind informați permanent cu privire la situația existentă în Odessa – și nu în ultimul rând pregătirea și înzestrarea acestora cu armament, muniții, explozivi. În această situație prima măsură inițiată încă din luna noiembrie 1941 de către Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, în colaborare cu Comandamentul Militar român, Divizia 1 Fortificații, Jandarmeria

³⁰ Apud Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, p. 65.

³¹ Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, p. 66-67, 157.

și Poliția – și continuată pe parcursul anului 1942 – a vizat identificarea și zidirea ieșirilor din catacombe. Astfel, până la 30 decembrie 1941 autoritățile române au identificat și zidit 558 de intrări în catacombe³², pentru ca ulterior, la începutul lunii aprilie 1942, numărul intrărilor descoperite și blocate să crească la peste 560³³.

În paralel cu acțiunea de identificare și zidire a intrărilor în catacombe, S.S.I. a solicitat adoptarea și aplicarea în Odessa și Transnistria – în colaborare cu comandamentele militare locale, respectiv unitățile de Jandarmerie și Poliție – a unui set de măsuri, anume: 1) executarea unui control „efectiv și permanent” al intrărilor zidite în catacombe, pentru a se preveni redeschiderea acestora de către partizani; 2) internarea în „lagăre organizate în zone care oferă siguranță”: a) a elementelor „suspecte și periculoase”, îndeosebi a celor asupra cărora plana suspiciunea apartenenței la mișcarea de partizani ori N.K.V.D.; b) a evreilor, care reușiseră să se sustragă până la acea dată de la operațiunile de ghetozare și deportare; c) a prizonierilor suspecti, eliberați din lagărele de prizonieri române sau germane; d) a membrilor, candidaților și simpatizanților partidului bolșevic, în măsura în care aceștia continuau să activeze subversiv; 3) în caz de agravare a situației autoritățile urmau să ia ostatici din rândurile „suspecților și a celor bănuți de activitate comunistă”; 4) publicarea unei ordonanțe prin care populația Odesei urma să fie obligată a denunța autorităților intrările în catacombe, persoanele suspectate de a activa în cadrul detașamentelor de partizani, respectiv a evreilor sustrași de la internarea în lagăre și ghetouri; 5) organizarea unui control polițienesc al piețelor și hotelurilor din Odessa și Transnistria; 6) verificarea funcționarilor autohtoni din toate administrațiile și instituțiile publice, în vederea îndepărtării elementelor suspecte și a foștilor membri ai partidului bolșevic; 7) executarea unor razii „generale și parțiale” pentru identificarea suspecților, respectiv confiscarea armamentului, muniției și a materialelor de propagandă aflate asupra acestora; 8) implementarea unor măsuri „radicale, drastice și imediate, contra tuturor celor găsiți în vina de a aduce vreun prejudiciu siguranței statului”³⁴.

În pofida măsurilor „drastice” adoptate și a zidirii intrărilor în catacombe, rezultatele obținute inițial nu au fost pe măsura așteptărilor. Ieșirile din catacombe erau extrem de numeroase, multe dintre ele necunoscute autorităților fiind utilizate în continuare de partizani, astfel că intenția S.S.I. de a bloca partizanii ascunși în catacombe nu a avut eficiența sperată. În această situație, S.S.I. a schimbat strategia, optând în favoarea recrutării unor elemente din conducerea mișcării de partizani. Astfel, prin telegrama nr. 721 din 25 ianuarie 1942 Eugen Cristescu îl informa pe mareșalul Ion Antonescu cu privire la faptul că S.S.I. reușise să recruteze ca informator un fost membru de frunte al N.K.V.D.-ului din Odessa, respectiv pe fostul comisar politic pentru marină Erei Dimitrie Alexievici. Acesta a oferit S.S.I. informații care au condus la capturarea a peste 300 membri dovediți ai mișcării de partizani, toți aceștia fiind judecați, condamnați și executați. Din nefericire, partizanii au descoperit colaborarea dintre autoritățile române și Erei Dimitrie Alexievici, acesta din urmă fiind asasinat de către partizani în localitatea Ustahova de lângă Odessa în cursul executării unei noi misiuni încredințate de S.S.I.³⁵. Dat fiind faptul că recrutarea de agenți, ce dispuneau de informații cu privire la mișcarea de partizani din Odessa, se dovedise a fi cea mai eficientă metodă de combatere a acestora, S.S.I. a decis să acționeze în continuare în această direcție. Iar rezultatele nu au întârziat să apară.

Cea mai importantă lovitură administrată de S.S.I. mișcării de partizani din catacombe avea să fie consemnată în luna februarie 1942, în urma recrutării de către S.S.I. a lui Anton Bronislavovici Feodorovici



O parte din partizani stând la masă

³² Ottmar Trașcă, Dennis Deletant (ed.), *Al III-lea Reich și Holocaustul din România. 1940-1944. Documente din arhivele germane*, București, 2007, documentul nr. 61, p. 349-354; Ottmar Trașcă (ed.), *„Chestiunea evreiască” în documentele militare române. 1941-1944*, documentul nr. 65, p. 361-363.

³³ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 66-67. Raportul nr. 1733 din 07.04.1942 adresat de Inspectoratul de Jandarmerie Transnistria Serviciului Jandarmeriei din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei, semnat colonel Mihail Iliescu.

³⁴ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 65+verso. Nota nr. 13.501 a S.S.I. din 12.03.1942 adresată Inspectoratului General al Jandarmeriei, semnat Eugen Cristescu. Vezi și documentul nr. 1 din anexe.

³⁵ United States Holocaust Memorial Museum, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 131. Telegrama nr. 721 din 25.01.1942 adresată de directorul S.S.I., Eugen Cristescu, mareșalului Ion Antonescu (În continuare se va cita USHMM); Vezi și Gheorghe Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, 1996, p. 247; Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, p. 67.

(nume conspirativ Petre Ivanovici Boikov sau Boiko)³⁶. Pe baza informațiilor furnizate de Anton Bronislavovici Feodorovici, S.S.I. a arestat începând cu 9 februarie 1942 majoritatea membrilor celui mai important grup de partizani din catacombe, condus de maiorul N.K.V.D. Vladimir Aleksandrovici Molodțov (nume conspirativ Pavel Badaev)³⁷. În ceea ce privește activitatea acestui detașament de partizani, cercetările întreprinse ulterior de S.S.I. au stabilit faptul că, centrala N.K.V.D. de la Moscova a trimis la Odessa, încă din luna iulie 1941, 3 însărcinați speciali, funcționari experimentați, cu misiunea de a organiza detașamente de partizani din elementele puse la dispoziție în acest scop de către direcția generală N.K.V.D. a ținutului și orașului Odessa, precum și de către organizația regională a partidului bolșevic. Unul dintre cei trei funcționari experimentați N.K.V.D. trimiși la Odessa a fost căpitanul Vladimir Aleksandrovici Molodțov (nume conspirative „Pavel Badaev” sau „Nesov”). În perioada premergătoare detașării sale la Odessa – survenită la 19 iulie 1941 – Molodțov deținea funcția de șef de birou în cadrul Secției 7 (spionaj în România) al Direcției de Informații Externe al N.K.V.D. (din 01.03.1941), iar după izbucnirea conflictului sovieto-german fusese transferat la Secția Specială a N.K.V.D. condusă de generalul-locotenent Pavel Anatolievici Sudoplatoș³⁸.

După sosirea sa la Odessa, Vladimir Aleksandrovici Molodțov a organizat un detașament de partizani format din elemente provenite din cadrul Direcției Generale N.K.V.D. a ținutului și orașului Odessa, precum și din elementele puse la dispoziție de către Comitetul Regional Odessa al partidului bolșevic. Acest detașament a fost împărțit în 2 grupe: o grupă condusă de Afanasie Klimenko, având aproximativ 40 de membri, ce a operat în catacombele din Nerubaisk; a doua grupă aflată sub conducerea lui Anton Bronislavovici Feodorovici (nume conspirativ Petre Ivanovici Boikov sau Boiko), alcătuită din aproximativ 35 de membri, care opera la suprafață, în orașul Odessa. Cele două grupe erau formate la rândul lor din echipe de 10 partizani numite „deseatnice” conduse de „deseatnici”. Membrii detașamentului condus de Vladimir Aleksandrovici Molodțov au fost selectați prin sistemul recrutării „succesive mixte”, șefii de grupă fiind aleși dintre membrii de încredere și experimentați ai N.K.V.D., în timp ce șefii „deseatnicilor” au fost recrutați dintre elementele puse la dispoziție de comitetul regional Odessa al partidului bolșevic³⁹. Organele S.S.I. au reușit să aresteze în perioada 30 ianuarie-20 februarie 1942 un număr de 33 de partizani – bărbați și femei – din cadrul detașamentului condus de Vladimir Aleksandrovici Molodțov, descoperindu-se totodată o cantitate importantă de armament și muniții (30 de arme, o pușcă mitralieră, 7 revolve, o mină, circa 50 kg. explozibil, 180 rachete, 2 pistoale de rachete și circa 7.000 cartușe pentru arme și revolve). De asemenea S.S.I. a reușit să anihileze, în orașul Odessa și în localitățile limitrofe, agentura – 10 bărbați și femei – utilizată de detașamentul de partizani condus de Vladimir Aleksandrovici Molodțov, formată inclusiv din elemente numite de autoritățile române în funcții importante în cadrul administrației ori instituțiilor publice din Odessa. Centrala N.K.V.D. de la Moscova a încredințat detașamentului de partizani condus de Vladimir Alexandrovici Molodțov misiuni de „spionaj și terorism”. Cu ajutorul agenturii care opera la suprafață, Molodțov a reușit să colecteze și să transmită ulterior la Moscova – prin intermediul aparatului de radio-telegrafie de care dispunea la postul său de comandă – informații precise și detaliate referitoare la dislocarea trupelor române și germane din orașul Odessa și împrejurimi, amplasarea bateriilor de coastă și a bateriilor de artilerie antiaeriană, punctele din oraș unde au fost construite baricade în vederea apărării orașului, situația economică și starea de spirit a populației, precum și o listă cu numele șefilor de instituții civile și militare române ori germane, solicitată în mod expres de Moscova în vederea organizării unor atentate îndreptate împotriva acestora. Un astfel de atentat viza, de exemplu, aruncarea în aer a clădirii consulatului german din Odessa, planul fiind dejucat în urma arestării de către S.S.I. a partizanului însărcinat de Vladimir Alexandrovici Molodțov cu pregătirea și executarea acestei misiuni⁴⁰.

³⁶ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 118-123. Memoriul maiorului de jandarmi Ioan Curăraru din 19.12.1945; Pavel Moraru, *Serviciile secrete și Basarabia (1918-1991)*. Dicționar, p. 161.

³⁷ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 188-189. Nota S.S.I. nr. 1846 din 12.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu; f. 163. Nota S.S.I. nr. 1851 din 13.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu; f. 164-165. Nota S.S.I. nr. 1856 din 16.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu; f. 166-167. Nota S.S.I. nr. 13.325 din 17.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu; f. 176-177. Raport contrainformativ al Marelui Stat Major-Secția II-a, Biroul Contrainformații, pentru săptămâna 08-15.02.1942 cu privire la situația din Odessa; f. 183. Nota S.S.I. nr. 13.346 din 20.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu; f. 186-187. Raport contrainformativ al Marelui Stat Major-Secția II-a, Biroul Contrainformații, pentru săptămâna 15-22.02.1942 cu privire la situația din Odessa; f. 194-195. Nota S.S.I. nr. 16.788 din 25.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu; f. 196-197. Nota S.S.I. nr. 13.398 din 27.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu.

³⁸ Pavel Moraru, *Serviciile secrete și Basarabia (1918-1991)*. Dicționar, p. 160-162.

³⁹ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 80-84. Nota S.S.I. nr. 45.917 din 24.08.1942. Vezi documentul nr. 9 din anexe.

⁴⁰ Arhivele Naționale ale Republicii Moldova Chișinău, fond 706-Cabinetul Pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, inventar nr. 1, dosar nr. 12, volumul I, f. 73-85 (În continuare se va cita ANRM). Vezi documentul nr. 5 din anexe; CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 80-84. Nota S.S.I.

Pe lângă detașamentul condus de Vladimir Alexandrovici Molodțov, S.S.I. a descoperit existența în catacombele din Odessa a încă două organizații de partizani. Astfel, S.S.I. a identificat și capturat o parte dintre membrii detașamentului de partizani provenit din membrii Direcția 3-a Speciale din cadrul Direcției Generale N.K.V.D. a ținutului și orașului Odessa, condus de fostul șef al acestei Direcțiuni, locotenentul N.K.V.D. V.A. Kuznețov. Acest detașament era format din două grupuri: 1) primul grup cuprindea aproximativ 20 de membri – inclusiv pe locotenentul V. A. Kuznețov și un trimis special al Centralei N.K.V.D. de la Moscova – avându-și baza operațională în catacombele din cartierul Moldovanka, situate între străzile Dalnițkaia-Golokovskaia, Kartomișevskaia-Balkovskaia-Vodnâi Pereulok I, II și III; 2) al doilea grup era format din 14 persoane, ce opera la suprafață, în oraș, S.S.I. reușind să aresteze toți membrii acestui grup, împreună cu armamentul și materialele aflate asupra acestora. Detașamentul comandat de locotenentul V.A. Kuznețov dispunea la rândul său de o agentură în orașul Odessa, S.S.I. fiind în măsură să identifice și să aresteze numai două femei agente, prin intermediul cărora Kuznețov încercase să intre în legătură cu unul dintre membrii grupului de partizani de la suprafață, capturat în prealabil de către S.S.I.⁴¹

Informațiile oferite de documentele S.S.I. cu privire la activitatea detașamentelor de partizani conduse de Vladimir Aleksandrovici Molodțov, respectiv V.A. Kuznețov sunt completate de cele provenite din arhivele secrete ale KGB. Potrivit versiunii oficiale „cosmetizate” acreditate de istoriografia sovietică, în ziua premergătoare preluării bazelor operaționale din catacombe –15 octombrie 1941 – membrii ambelor detașamente au ținut adunări de partid/comsomol. În realitate a avut loc o petrecere udată din belșug cu alcool, ce a degenerat ulterior într-o încăierare generală între membrii celor două detașamente. În consecință, a doua zi, 16 octombrie 1941, ambele grupuri au intrat în catacombe, la fel de îndârjite unul împotriva celuilalt, atât Molodțov cât și Kuznețov formulând pretenții la comanda supremă a detașamentelor. Dată fiind adversitatea fățișă existentă între cele două grupuri, nu este deloc surprinzător faptul că în următoarele luni operațiunile planificate și executate de detașamentele de partizani împotriva autorităților române și germane au alternat cu războiul nemilos dintre ele, fapt ce a scăzut în mod considerabil eficiența activității lor. După anihilarea și capturarea de către S.S.I. a membrilor detașamentului condus de Vladimir Aleksandrovici Molodțov, locotenentul V. A. Kuznețov a dispus dezarmarea și plasarea sub pază a majorității membrilor grupului său, aceștia fiind ulterior – cu excepția lui N.A. Abramov – executați la ordinul lui Kuznețov sub acuzația de „complot”. Temându-se de faptul că avea să fie la rândul său eliminat, N.A. Abramov l-a împușcat la 21 octombrie 1942 pe locotenentul V.A. Kuznețov, ultimul supraviețuitor al grupului – partizanul Glușcenko – părăsind catacombele în noiembrie 1943⁴².

Al treilea grup de partizani descoperit de S.S.I. în catacombele din Odessa era format din 14 membri, proveniți din organizația de partid a ținutului și orașului Odessa, aflat sub conducerea lui Alexandru Soldatenko – fost membru N.K.V.D. – ce își avea baza operațională în catacombele din str. Dalnițkaia nr. 47 în orașul Odessa. Potrivit informațiilor oferite de documentele S.S.I., acest grup depozitase din timp în catacombe cantități considerabile de alimente și un mare număr de lăzi cu muniții (aproximativ 6000 cartușe, lăzi cu grenade, 47 de puști, 3 puști mitraliere, revolvere, etc), grupul urmând la un moment dat să iasă la suprafață pentru a contribui la acțiunea de dezorganizare a frontului, prin comiterea unor acte de spionaj și terorism. Dacă inițial grupul condus de Alexandru Soldatenko a reușit să mențină legătura cu membrii rămași la suprafață și chiar să respingă la 13 noiembrie 1941 o încercare a Poliției de a pătrunde în catacombe – în urma căreia un polițist român și-a pierdut viața – odată cu măsura implementată de autorități de a astupa intrările în catacombe situația detașamentului avea să devină de-a dreptul dramatică. Izolați total de lumea exterioară și rămași fără hrană, membrii detașamentului Soldatenko au recurs în mod conștient la canibalism, detaliile sordide ieșind la iveală în urma anchetei inițiate de S.S.I. după capturarea supraviețuitorilor detașamentului în februarie 1942. Șocate de descoperirea resturilor umane, organele S.S.I. au luat măsura de a fotografia membrii supraviețuitori ai detașamentului de partizani, viața acestora din catacombe, armamentul și mijloacele de distrugere (armament, explozibil, etc) cu care au fost dotați, pentru a immortaliza astfel „ororile de nedescris ale barbariei comuniste și acțiunea diabolică a organelor N.K.V.D., care au reușit să distrugă în mulți oameni cele mai nobile sentimente umane”⁴³.

Din cercetările ulterioare întreprinse de S.S.I. a reieșit faptul că, izolați și fără hrană, o parte din membrii detașamentului și-au manifestat intenția de a se preda autorităților române, variantă respinsă însă în mod categoric de Alexandru Soldatenko. Problema hranei a fost soluționată prin împușcarea unui partizan și

nr. 45.917 din 24.08.1942. Vezi documentul nr. 9 din anexe; BMF, RH 31-I - Deutsche Heeresmission in Rumänien-/v. 47. Nr. 914/42 geh. Bericht des Standortskommandatur Odessa vom 10.02.1942 über die Partisanentätigkeit, gez. Derndl.

⁴¹ ANRM, fond 706-Cabinetul Pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, inventar nr. 1, dosar nr. 12, volumul I, f. 73-85. Vezi documentul nr. 5 din anexe; BMF, RH 31-I - Deutsche Heeresmission in Rumänien- / v. 47. Nr. 914/42 geh. Besprechung am 31.01.1942 auf der Kgl. Rum. Polizeipräfektur in Odessa, Bebelstrasse, gez. Derndl; Bericht vom 08.02.1942 betreffend die Partisanenbekämpfung in Odessa. Vorgang am 05.02.1942, gez. Derndl.

⁴² Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest*, București, 2003, p. 109-111.

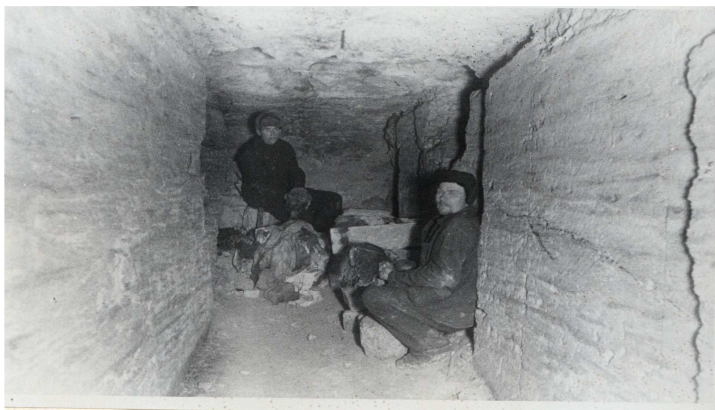
⁴³ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 196-197. Nota S.S.I. nr. 13.398 din 27.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu.

a soției sale, aceștia fiind „tăiați în bucăți, puși în butoaie și sărați”. Din acest „depozit alimentar” membrii detașamentului s-au hrănit o anumită perioadă de timp „sub formă de ciorbă și friptură”. În plus, în calitate de comandant al grupului și potrivit unui „criteriu specific bolșevic” Soldatenko și-a rezervat inclusiv „creierul celor împușcați”. Întrucât la un moment dat „alimentele” erau pe terminate, iar partizanii își puneau problema cu privire la următorul candidat pentru saramură, la 1 februarie 1942 o parte dintre membrii detașamentului, îndeosebi cei care se „socoteau mai vizați de a avea întâietatea la «punerea în butoi»” au reușit să evadeze din catacombe și să se întoarcă la domiciliile lor, fiind denunțați ulterior de vecini și capturați de organele de Poliție din Odessa. Între timp, membrii detașamentului rămași în catacombe au decis de asemenea să evadeze și pentru a fi siguri de reușită aceștia au decis lichidarea lui Alexandru Soldatenko și a soției acestuia, după care s-au îndreptat către ieșire. Întrucât la ieșirea din catacombe membrii detașamentului au fost nevoiți să facă față fumului introdus de autorități, aceștia au decis să se reîntoarcă în catacombe și să mai aștepte câteva zile împrăștierea fumului. Confrunțați la rândul lor cu lipsa de alimente, membrii detașamentului „au consumat mușchii de la picioarele și mâinile lui Soldatenko și al soției acestuia”, predându-se ulterior autorităților române⁴⁴.



Canibali Sovietici

Ultimii supraviețuitori din catacombele Balniscala cari s'au hrănit până în momentul prinderii lor cu carne de om, în catacombă.-



Rămășițele capetelor din cadavrele

a doi bărbați și o femeie - partizani, din care se vede capul unui bărbat în brațele unui partizan ucigaș. În primul plan - țeasta cu păr a femeii ținută în mâini de alt partizan. Corpurile au fost mâncate de ucigași.-

Deși distrugerea celor trei detașamente de partizani din catacombele Odesei și arestarea majorității membrilor acestora au reprezentat fără îndoială un succes major al S.S.I., problema reprezentată de mișcarea de partizani era departe de a fi soluționată, întrucât, potrivit estimărilor S.S.I., în catacombele din Odessa și localitățile limitrofe continuau să activeze sute de partizani. Pentru a înfrânge definitiv rezistența acestora, S.S.I. considera că era necesar ca autoritățile române și germane să înțeleagă pe de o parte mentalitatea populației locale „care nu poate suferi comparație cu cea a populațiilor europene”, iar pe de altă parte să inițieze „o acțiune coordonată, în toate domeniile și hotărâtă pentru identificarea și înlăturarea elementelor comuniste fanatice și câștigarea acelei părți din populație, care nu este complet contaminată cu ideologia comunistă”. Totodată, S.S.I. atrăgea atenția asupra faptului că în absența unor măsuri energice „ne putem aștepta la surprize foarte neplăcute din partea acțiunii grupelor de partizani, atât a celor activi cât și a celor pasivi”⁴⁵. În vederea anihilării detașamentelor de partizani care mai acționau în catacombele din Odessa și împrejurimi, pe lângă setul de măsuri elaborat în 12 martie 1942 – și prezentat pe larg mai sus – S.S.I. a luat în considerare inclusiv utilizarea gazelor toxice ca mijloc de combatere a partizanilor refugiați în catacombe. Deși documentele de arhivă demonstrează în mod indubitabil faptul că gazarea catacombelor a fost o inițiativă a S.S.I., în cadrul istoriografiei a fost acreditată versiunea – pe baza afirmațiilor colonelului Ion Lissievici, la acea dată șef al Secției I-

⁴⁴ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 196-197. Nota S.S.I. nr. 13.398 din 27.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu; ANRM, fond 706-Cabinetul Pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, inventar nr. 1, dosar nr. 12, volumul I, f. 86-89. Vezi documentul nr. 6 din anexe.

⁴⁵ ANRM, fond 706-Cabinetul Pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, inventar nr. 1, dosar nr. 12, volumul I, f. 73-85. Vezi documentul nr. 5 din anexe.

Informații Externe din S.S.I. – potrivit căreia propunerea de gazare a catacombelor a venit din partea Serviciului de informații al Armatei germane-Abwehr, ea fiind respinsă de mareșalul Ion Antonescu în urma poziției negative adoptate în această privință de S.S.I. și Marele Stat Major⁴⁶.

Referitor la chestiunea folosirii gazelor în catacombe, colonelul Ion Lissievici afirmă următoarele în memoriile sale: „Reprezentantul serviciului de informații german, locotenent-colonelul Schnidel (sic ! – n. n.) aflat în Odessa, era și el la curent cu situația din catacombele orașului. Cum nu reușise să facă prea mult pentru arestarea celor aflați în interiorul lor, intervenea insistent pe lângă comandantul militar al Odesei, generalul Gheorghiu R. Gheorghe, să atace catacombele cu gaze lacrimogene, spre a sili pe ocupanți să iasă la suprafață și să se predea sau să fie arestați. La refuzul acestuia, cererile se repetau cu tenacitate. Pentru a ieși din impas, comandantul militar al Odesei a cerut prin șeful C. I. Odessa (cpt. Traian Neșțianu) ca Președinția Consiliului de Miniștri să hotărască. În urma sesizării de către C[entrul de] I[nformații] Odessa am prezentat cazul șefului S.S.I., documentând să nu se aprobe gazarea catacombelor, spre a nu constitui caz de retorsiune și deci motiv să înceapă un război cu gaze de luptă. Președinția Consiliului de Miniștri aprobând punctul meu de vedere, care fusese însușit și de către șeful serviciului, s-a comunicat Comandamentului Militar Odessa că nu se aprobă gazarea catacombelor. În același timp, S.S.I. a intervenit pe lângă șeful serviciului de informații german din București, colonelul Rodler, ca această hotărâre să fie comunicată organului informativ german din Odessa”⁴⁷. Trecând peste faptul că memoriile colonelului Ion Lissievici au fost redactate într-o perioadă în care responsabilitatea pentru anumite acțiuni și decizii controversate ale S.S.I. era atribuită îndeobște serviciilor germane, versiunea pe care ne-o prezintă colonelul Ion Lissievici cu privire la decizia de utilizare a gazelor din catacombe este contrazisă categoric de documentele vremii provenite din arhivele române și germane.

O primă observație care se impune cu privire la afirmațiile colonelului Ion Lissievici se referă la presupusa insistență a ofițerului Abwehr de la Odessa, locotenent-colonelul Johannes Schindler (și nu Schnidel !) în vederea utilizării gazelor în catacombe. Am arătat anterior că locotenent-colonelul Johannes Schindler, în calitate de ofițer de contraspionaj subordonat Abwehrstelle Rumänien-Serviciul Abwehr România, a fost detașat la Odessa în funcția de șef al Secției Contraspionaj din cadrul Abwehraußenstelle Odessa-Serviciul exterior Abwehr Odessa, începând cu data de 30 mai 1942, deținând această funcție până la data de 10 ianuarie 1944. Prin urmare, în perioada în care a fost luată în discuție posibilitatea gazării catacombelor (ianuarie-aprilie 1942) ofițerul în cauză nu s-a aflat în Odessa, astfel că, pe cale de consecință, locotenent-colonelul Johannes Schindler nu avea cum să fie inițiatorul acestei măsuri. În realitate, documentele de arhivă demonstrează categoric faptul că inițiativa a aparținut autorităților române, în speță S.S.I..

Astfel, în cadrul colaborării informative româno-germane, în clădirea Prefecturii de Poliție din Odessa a avut loc la 31 ianuarie 1942 o întâlnire la care au luat parte, printre alții, șeful Abwehr-ului din Odessa–locotenent-comandorul Heinrich Gaber, locotenent-major Franz Derndl–comandantul Pieței din Odessa; locotenentul Karl Kammerschmidt–adjutantul Comendurii Pieței Odessa, respectiv căpitanul Ioan Curăraru–șeful Biroului de Identificări și Cercetări din cadrul Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa și dr. Traian Puticiu din cadrul aceleiași structuri informative. Cu acest prilej, căpitanul Ioan Curăraru a prezentat părții germane rezultatele obținute până la acea dată de către S.S.I. în combaterea mișcării de partizani din catacombe și a înaintat solicitarea formală prin care Comendura Pieței Odessa era rugată să pună la dispoziția S.S.I. dispozitive de ascultare și de gazare a catacombelor, împreună cu personalul tehnic necesar. Căpitanul Curăraru a indicat totodată că autoritățile române intenționau să utilizeze dioxidul de carbon sau derivate ale acestuia în vederea gazării catacombelor. Comendura Pieței Odessa a susținut solicitarea părții române, recomandând forurilor superioare germane trimiterea cât mai repede posibil a unui expert în gaze toxice care urma să „examineze posibilitatea de a gaza catacombele și astfel să anihileze partizanii”⁴⁸. La 23 februarie 1942 Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa a intervenit din nou pe lângă organele Abwehr din Odessa în vederea executării unei acțiuni de gazare a catacombelor pentru „a forța partizanii din acestea să se predea”⁴⁹. S.S.I. nu a fost însă singura instituție care a propus folosirea gazelor ca mijloc de combatere a partizanilor din catacombe, o inițiativă similară conturându-se inclusiv din partea unităților armatei române dislocate la Odessa.

⁴⁶ Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, p. 66-67; Pavel Moraru, *Serviciile secrete și Basarabia (1918-1991). Dicționar*, p. 66.

⁴⁷ Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, p. 157-158.

⁴⁸ BMF, RH 31-I - Deutsche Heeresmission in Rumänien- /v. 47. Nr. 914/42 geh. Besprechung am 31.01.1942 auf der Kgl. Rum. Polizeipräfektur in Odessa, Bebelstrasse. Zweck der Besprechung: Vortrag des Hauptmann Curăraru über die Partisanen in Odessa und Bitte an die Deutschen Dienststellen um Beihilfe zu deren Bekämpfung, gez. Franz Derndl.

⁴⁹ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 194-195. Nota S.S.I. nr. 16.788 din 25.02.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu.

La 6 februarie 1942 Brigada 1 Fortificații – comandată la acea dată de către generalul de brigadă Nicolae T. Petrescu – raporta Armatei a 3-a faptul că unitatea specială trimisă de Marele Stat Major în vederea „extirpării grupelor de partizani” – Compania 8 Fumizare – sosise la Odessa și demarase lucrările pregătitoare pentru fumizarea catacombelor. Cu toate acestea – se arăta în raport – Compania 8 Fumizare nu putea fi utilizată în operațiunile din catacombe, întrucât nu era dotată cu echipamentul necesar, iar acțiunea de fumizare nu era suficientă pentru combaterea detașamentelor de partizani „fiind nevoie de o gazare a catacombelor”. Prin urmare comandantul Brigăzii 1 Fortificații solicita comandamentului Armatei a 3-a să intervină la Marele Stat Major în vederea trimerii la Odessa: 1) a unei unități speciale dotate cu gaze, inclusiv cu aparatele necesare pompării gazelor în catacombe; 2) a unor ingineri specialiști în utilizarea gazelor care „să se ocupe cu toată seriozitatea de această acțiune”. Totodată raportul sublinia necesitatea ca forurile superioare să acorde aprobarea în vederea solicitării ajutorului comandamentului german⁵⁰. Marele Stat Major a reacționat la 28 februarie 1942 la propunerea Brigăzii 1 Fortificații. Astfel, Marele Stat Major se opunea propunerii de gazare a catacombelor, considerând că momentan o asemenea operațiune „nu este posibilă și nici oportună”, și recomanda continuarea zidirii, respectiv fumizării catacombelor. De asemenea Marele Stat Major informa Brigada 1 Fortificații și Corpul 2 Armată că la Odessa urma să sosească un „specialist german cu trupele necesare și 2 vagoane de bioxid de carbon”⁵¹. Într-adevăr, la începutul lunii martie 1942 la Odessa a sosit expertul german așteptat – căpitanul Wilhelm Pukalla, ofițer în cadrul Nebel-Ersatz-Abteilung 2 Bremen – dar fără trupele speciale și cantitatea de bioxid de carbon anunțate anterior⁵². În urma investigațiilor efectuate în Odessa, căpitanul Wilhelm Pukalla a întocmit la 2 martie 1942 un amplu raport intitulat „Raport de ansamblu asupra recunoașterilor la fața locului făcute în vederea propunerilor pentru combaterea partizanilor din catacombele din Odessa”. În esență, expertul german a indicat mai multe variante de combatere a detașamentelor de partizani din Odessa. Pe lângă continuarea mijloacelor clasice (zidirea catacombelor și înăsprirea măsurilor de siguranță) căpitanul Wilhelm Pukalla a indicat inclusiv substanțele chimice care puteau fi utilizate în catacombe: 1) ceața artificială, respectiv: a) o substanță fumigenă compusă dintr-un amestec lichid de acid clorosulfuric (ClSO_2OH) și trioxid de sulf (SO_3), ce urma să fie pompată în catacombe cu ajutorul aparatelor de împrăștiat ceață; b) lumânări și grenade de mână fumigene, umplute cu un amestec de praf de zinc și hexaclorură de etan. Acest din urmă amestec absorbea oxigenul din aer și avea un efect mortal în încăperile închise; 2) alte mijloace chimice (gaze toxice), dar pentru întrebuițarea acestora trebuia obținută aprobarea prealabilă a Înalțului Comandament al Armatei de Uscat germane (OKH). În raportul său căpitanul Wilhelm Pukalla a ținut de asemenea să atragă atenția în mod special asupra consecințelor utilizării ceții artificiale în combaterea partizanilor din catacombe, întrucât aceștia puteau informa prin radio Moscova – în scop propagandistic – cu privire la folosirea de către trupele româno-germane a gazelor, oferind astfel Kremlinului argumente în vederea declanșării războiului chimic⁵³.

Deși la 15 aprilie 1942 Secția K.V. (Qu. 4 A.) din cadrul OKH a transmis Comandamentului de Legătură al Armatei germane pentru Transnistria că nu existau restricții referitoare la „întrebuițarea fumigenelor pentru combaterea partizanilor din Odessa” (mai precis a „lumânărilor fumigene” ori „vermorelelor împrăștiătoare de fum”)⁵⁴, iar utilizarea acestor substanțe era susținută atât de către S.S.I. cât și de comandantul Brigăzii 1 Fortificații – generalul de brigadă Gheorghe R. Gheorghiu⁵⁵, în cele din urmă nu s-a ajuns totuși la folosirea lor. Înainte de a lua o decizie în această chestiune controversată, Biroul 2 din Cabinetul Militar al mareșalului Ion Antonescu a solicitat la 27 martie 1942 avizul Marelui Stat Major⁵⁶. Răspunzând solicitării, Marele Stat Major-Secția III-a Operații comunica la 31 martie 1942 faptul că luând în considerare „numărul limitat de partizani ce s-ar mai afla în catacombe și care, cu siguranță, sunt reduși la epuizare fizică, n-ar fi cazul să se recurgă la procedee ce ar avea legătură cu războiul chimic”, susținând totodată necesitatea aplicării în continuare a „celorlalte măsuri întrebuițate și până acum de Comandamentul

⁵⁰ AMR, fond 25-Armata a 3-a, dosar nr. 1196, f. 1. Raportul nr. 71-634 din 06.02.1942 adresat de Brigada 1 Fortificații Statului major al Armatei a 3-a române., semnat general Nicolae T. Petrescu.

⁵¹ AMR, fond 25-Armata a 3-a, dosar nr. 1196, f. 4. Nota nr. 36.466 din 28.02.1942 a Marelui Stat Major, semnată general Ilie Ștefla.

⁵² AMR, fond 25-Armata a 3-a, dosar nr. 1196, f. 6. Raportul nr. 36.595 din 03.03.1942 al Armatei a 3 către Marele Stat Major, semnat colonel Platon Chirnoagă.

⁵³ AMR, fond 25-Armata a 3-a, dosar nr. 1196, f. 10-17. „Raport de ansamblu asupra recunoașterilor la fața locului făcute în vederea propunerilor pentru combaterea partizanilor din catacombele din Odessa, semnat căpitan Pukalla”.

⁵⁴ AMR, fond 25-Armata a 3-a, dosar nr. 1196, f. 27. Nota OKH Secția K.V. (Qu. 4 A.) Nr. II/2061/42 Secret din 15.04.1942 adresată Comandamentului de Legătură al Armatei Germane din Transnistria.

⁵⁵ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 234-235. Nota Cabinetului Militar din 24.03.1942 cu privire la propunerea S.S.I. pentru fumizarea cu aerosol a catacombelor din Odessa. Vezi documentul nr. 2 din anexe.

⁵⁶ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 237. Nota nr. 4538/M a Cabinetului Militar din 27.03.1942 adresată Marelui Stat Major, semnată colonel Radu Davidescu.

Odessa, dându-se însă o dezvoltare și mai accentuată⁵⁷. Ca urmare a avizului negativ al Marelui Stat Major, mareșalul Ion Antonescu a respins la 11 aprilie 1942 propunerea S.S.I. de fumizare cu aerosol a catacombelor. Pe raportul Marelui Stat Major Conducătorul statului a pus rezoluția „Nu se vor întrebuița gaze toxice. Sunt destule în catacombe”, decizia fiind comunicată la aceeași dată S.S.I. și Marelui Stat Major⁵⁸. Această hotărâre a tranșat definitiv problema întrebuițării gazelor toxice, în operațiunile de combatere a detașamentelor de partizani autoritățile române din Odessa aplicând în continuare măsurile clasice, respectiv zidirea și fumizarea catacombelor⁵⁹.

În urma ordinelor Armatei a 3-a române și în conformitate cu directivele S.S.I., în dimineața zilei de 11 mai 1942 Compania 8 Fumizare a inițiat operațiunile de fumizare, iar în ziua următoare unități din cadrul Diviziei 1 Fortificații au declanșat de asemenea „operațiunile de curățire a partizanilor din catacombe”⁶⁰. Acțiunile întreprinse împotriva partizanilor presupuneau riscuri considerabile pentru cei implicați, îndeosebi datorită minelor cu fosfor plasate de partizani la intrările în catacombe. În urma exploziilor provocate de astfel de mine la 12 mai 1942, respectiv 14 iunie 1942 au fost răniți grav mai mulți funcționari S.S.I., ofițeri din Batalionul 72 Pionieri și Regimentul 78 Infanterie Fortificații, precum și un partizan condamnat la moarte, capturat din detașamentul locotenentului V.A. Kuznețov – care participa la operațiuni – toți fiind internați în spital⁶¹. Totuși, în pofida dificultăților întâmpinate, acțiunea de combatere a partizanilor din catacombele Odesei a cunoscut în perioada următoare progrese remarcabile. Astfel în noaptea de 1/2 iunie 1942 un grup format din 31 de partizani a părăsit catacombele din Nerubaisk-Usatovo-Kujalnik – printr-o ieșire necunoscută autorităților – 20 dintre aceștia fiind arestați ulterior de S.S.I..

Partizanii capturați aveau asupra lor arme și grenade, respectiv acte de identitate (Ausweis) germane falsificate. Pe baza informațiilor oferite de aceștia în urma interogatoriilor la care au fost supuși, S.S.I. a descoperit existența unor grupuri de partizani și evrei în: 1) catacombele din Nerubaisk, respectiv un grup de aproximativ 10 partizani, format din foștii șefi ai organizațiilor comuniste ale raioanelor limitrofe orașului Odessa. În catacombele din Nerubaisk S.S.I. presupunea existența inclusiv a unui grup de partizani format din marinari sovietici, dar al căror număr nu a putut fi stabilit; 2) catacombele din Kujalnik, respectiv un grup de 25 de evrei, dintre care 8 bărbați, restul femei și copii mici, sustrași de la internarea în ghetou. Acest grup, înarmat, fusese ascuns aici de către partizanul Afanasie Klimenko – capturat în februarie 1942 de S.S.I. – și părăsise catacombele în grupuri mici în perioada aprilie-iunie 1942. Din cei 25 de membri ai grupului, S.S.I. a arestat 16, ceilalți reușind să se ascundă în Odessa și împrejurimi⁶². S.S.I. a identificat și capturat grupuri de partizani inclusiv în orașul Odessa, ca de exemplu grupul care a acționat în cadrul uzinei de locomotive „Janwarski”⁶³. Mai mult, ca urmare a investigațiilor întreprinse de S.S.I. în oraș și a măsurilor draconice implementate de autorități, începând cu luna aprilie a anului 1942 s-a constatat că o parte a grupurilor de partizani din oraș și-au mutat centrul de activitate în catacombele din Nerubaisk, Kujalnik, Usatovo, Krivaia-Balka, Fomina-Balka, Gribovka, etc⁶⁴. Ca urmare a arestării în iunie 1942 a grupurilor de partizani din catacombele Nerubaisk-Usatovo-Kujalnik, S.S.I. a mai stabilit că partizanii capturați dispuneau de: autorizații de călătorie și acte de identitate false; ștampile mulate de hârtie de calc ale Primăriei orașului Odessa, căilor ferate din Transnistria, raioanelor de poliție din Odessa, comandamentului german al gării Odessa; semnăturile mulate ale șefilor de autorități; cerneluri, penițe, instrumente de falsificare, etc. Cu

⁵⁷ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 238-239. Nota nr. 14.052/C din 31.03.1942 a Marelui Stat Major-Secția Operații adresată Cabinetului Militar al Conducătorului Statului, semnată general Nicolae Tătăranu. Vezi și documentul nr. 3 din anexe.

⁵⁸ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 240-241. Nota nr. 5059/M din 11.04.1942 a Cabinetului Militar-Biroul 2 adresată Marelui Stat Major și S.S.I., semnată locotenent-colonel N. Baiculescu.

⁵⁹ AMR, fond 25-Armata a 3-a, dosar nr. 1196, f. 35. Nota nr. 306.342 din 08.05.1942 a Marelui Stat Major adresată Armatei a 3-a, semnată general Ilie Șteflea.

⁶⁰ AMR, fond 25-Armata a 3-a, dosar nr. 1196, f. 37. Nota nr. 1160 din 12.05.1942 a Diviziei 1 Fortificații către Armata a 3-a; USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 298. Nota S.S.I. nr. 8201 din 13.05.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu. Vezi și documentul nr. 7 din anexe.

⁶¹ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 301. Nota S.S.I. nr. 8208 din 16.05.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu; f. 313. Nota S.S.I. nr. 8476 din 16.06.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu.

⁶² USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 316-318. Nota S.S.I. nr. 8602 din 26.06.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu.

⁶³ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 218. Nota S.S.I. nr. 13.488 din 11.03.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu.

⁶⁴ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 336-339. Nota S.S.I. nr. 8306 din 09.06.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu. Vezi și documentul nr. 8 din anexe.

ajutorul actelor falsificate partizanii puteau călători în voie, fie pentru a transmite informații și ordine, fie pentru a recruta noi membri⁶⁵.

Acțiunea partizanilor a fost înlesnită inclusiv de atitudinea locuitorilor satelor și comunelor unde s-au refugiat aceștia, locuitorii refuzând cu „îndărătnicie” – fie datorită simpatiilor nutrite față de cauza partizanilor, fie „de frica răzbunării” din partea acestora – să divulge autorităților prezența sau activitatea lor. Întrucât în urma cercetărilor întreprinse S.S.I. a ajuns la concluzia că situația aprovizionării cu alimente a partizanilor din catacombe era „foarte grea” – fapt ce-i obliga pe aceștia să iasă la suprafață pentru a căuta hrană – S.S.I. considera că împiedicarea aprovizionării cu alimente a partizanilor putea conduce la capturarea lor. În acest scop S.S.I. a propus ca operațiunile de anihilare ale detașamentelor de partizani să fie încredințate unei singure unități militare, dotată cu armamentul și mijloacele necesare. Această unitate urma să ia măsuri în vederea: 1) astupării complete, minării și supravegherii continue a intrărilor în catacombe; 2) stabilirii unei colaborări strânse cu organele S.S.I. din Odessa; 3) internării tuturor locuitorilor bănuși că întrețin legături cu partizanii; 4) asigurării mâinii de lucru pentru astuparea și minarea intrărilor în catacombe din rândurile locuitorilor satelor învecinate, sub amenințarea sancționării celor care se opuneau. „Apreciem că numai sub o conducere unică, energetică și rapidă – se arată în nota S.S.I. din 9 iunie 1942 – se poate spera să se termine cu prezența acestor partizani și simpatizanți, care prin activitatea lor țin într-o stare de continuă nervozitate atât organele oficiale, cât și populația”⁶⁶. Propunerile înaintate de S.S.I. au fost avizate favorabil de către Marele Stat Major la 26 iunie 1942⁶⁷, astfel că începând cu data de 9 iulie 1942 operațiunile de combatere ale detașamentelor de partizani din regiunea Odessa au revenit exclusiv în sarcina Diviziei 1 Fortificații, urmând ca această mare unitate să beneficieze – din punct de vedere contrainformativ – de colaborarea organelor S.S.I.⁶⁸. Deși documentele care ne-au stat la dispoziție nu ne oferă detalii în acest sens, credem că decizia din 9 iulie 1942 a contribuit cu siguranță la eficientizarea acțiunilor îndreptate împotriva partizanilor din Odessa. Cert este faptul că, la data aplicării măsurii prezentate anterior, grupurile de partizani existente în Odessa, îndeosebi cele din catacombe, fuseseră în bună măsură identificate și anihilate de către autoritățile române.

În ceea ce privește soarta partizanilor din Odessa identificați și arestați de către autoritățile române, documentele cercetate de noi, chiar dacă nu oferă informații detaliate pentru toți partizanii capturați, ne permit totuși reconstituirea în linii mari a manierei în care cazurile acestora au fost instrumentate de Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa. Astfel, partizanii arestați erau predați spre cercetare Biroului de Cercetări și Identificări din cadrul Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, condus în perioada 01.11.1941-31.07.1942 de către căpitanul de jandarmi Ioan Curăraru. Arestații erau interogați personal de către căpitanul Curăraru – ofițer cu o vastă experiență judiciară, specializat în chestiuni informative și contrainformative și cunoscător perfect al limbilor rusă și ucraineană – interogatoriul urmărind exploatarea materialului informativ obținut, descifrarea organizării și activității detașamentelor de partizani, precum și a manierei în care acestea operau. Persoanele arestate erau depuse pe durata cercetărilor la închisoarea Serviciului Pretoral din Odessa, paza acestora fiind asigurată de Legiunea de Jandarmi Mobilă nr. 8, aflată în subordinea pretorului Comandamentului Militar Odessa – locotenent-colonelul de jandarmi Mihail Niculescu (poreclit „Coca-călăul”). De aici arestații erau aduși pentru interogatorii, sub pază, în clădirea situată pe strada Bebel nr. 12, în care își aveau sediul atât Biroul de Cercetări și Identificări cât și Biroul Juridic din cadrul Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, interogatoriile având loc de regulă noaptea⁶⁹. Acuzat în cadrul anchetei întreprinse de Tribunalul Poporului în 1945 de folosirea constrângerilor fizice (bătăi, torturi, etc) în cadrul interogatoriilor luate partizanilor sovietici, îndeosebi în cazul lui Vladimir Aleksandrovici Molodțov (nume conspirativ Badaev) și Anton Bronislavovici Feodorovici (conspirativ Petre Boiko sau Boikov)⁷⁰, maiorul

⁶⁵ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 336-339. Nota S.S.I. nr. 8306 din 09.06.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu. Vezi și documentul nr. 8 din anexe.

⁶⁶ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 336-339. Nota S.S.I. nr. 8306 din 09.06.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu. Vezi și documentul nr. 8 din anexe; f. 316-318. Nota S.S.I. nr. 8602 din 26.06.1942 adresată Președinției Consiliului de Miniștri-Cabinet Militar, semnată Eugen Cristescu.

⁶⁷ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 335. Nota nr. 214.862 din 26.06.1942 a Marelui Stat Major-Secția II-a Informații adresată S.S.I. și Cabinetului Militar al Conducătorului statului, semnată general Ilie Șteflea.

⁶⁸ USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 328-329. Nota nr. 215.384/C din 09.07.1942 a Marelui Stat Major-Secția II-a Informații adresată Armatei a 4-a, semnată colonel adjutant Socrate Mardari.

⁶⁹ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 288-292. Declarația căpitanului magistrat Ion. H. Săvulescu din 12.05.1945; f. 293-298. Declarația căpitanului magistrat Ion H. Săvulescu din 30.08.1945.

⁷⁰ Vezi în acest sens declarațiile date în 1945 de Ion Macovei, Nicolae Hrenovici, respectiv foștii funcționari ai Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa Racu Ilarion și Ioniță I. Ștefan. CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 206-207. Declarația lui Ion Macovei din 14.06.1945; f. 251. Declarația lui Racu Ilarion din 05.04.1945; f. 252. Declarația lui Racu Ilarion din 14.05.1945; f. 253. Declarația lui Racu Ilarion din 07.06.1945; f. 254. Declarația lui Ioniță I. Ștefan din 05.04.1945; f.

Ioan Curăraru a negat vehement aceste acuzații. În declarațiile sale el a susținut că „Badaev n-a fost bătut, din contră, m-am purtat cu el absolut colegial” iar „atunci când stăteam de vorbă cu Badaev, întotdeauna pregăteam din timp, țigări, vodcă și gustare”, în timp ce în cazul lui Boiko-Boikov maiorul Curăraru a afirmat că acesta din urmă fusese recrutat de către S.S.I. ca agent, ulterior activând ca agent diurnist în cadrul Centrului Informativ S.S.I. nr. 3 Odessa⁷¹.

Cu toate acestea, afirmațiile sale sunt contrazise de mărturiile mai multor foști funcționari și ofițeri S.S.I. ce au activat la Odessa, ca de exemplu de declarațiile căpitanului magistrat Ion H. Săvulescu – fost șef al Biroului Juridic din cadrul Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa în perioada 01.03.1942-30.09.1943. Deși, personal, nu l-a văzut niciodată pe maiorul Ioan Curăraru „uzând de violență”, căpitanul magistrat Ion H. Săvulescu era informat că uneori „domnul maior Curăraru punea plantoanele să aplice lovituri celor arestați”, îndeosebi acuzaților „rezistenți la cercetare”⁷². După finalizarea interogatoriilor și cercetărilor preliminare, informațiile obținute de la acuzați erau prezentate – spre exploatare – șefului Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa și Biroului Juridic – condus succesiv de căpitanii magistrați Ion H. Săvulescu⁷³ (01.03.1942-01.09.1943) și Ion I. Vlăduță⁷⁴ (01.10.1943-30.03.1944) – căruia îi revenea sarcina de a încadra din punct de vedere juridic faptele penale stabilite în cursul anchetei preliminare și de a întocmi actele de trimitere în judecată a celor vinovați. Potrivit afirmațiilor căpitanului magistrat Ion H. Săvulescu, la numirea sa în funcția de șef al Biroului Juridic S.S.I. din Odessa (01.03.1942) cercetările preliminare în cazul partizanilor arestați din detașamentele conduse de Vladimir Aleksandrovici Molodțov (Badaev), V.A. Kuznețov și Alexander Soldatenko (grupul de partizani „canibali”) erau în desfășurare la biroul condus de maiorul Ioan Curăraru, ele fiind încheiate și predate Biroului Juridic în vederea întocmirii actelor de trimitere în judecată a celor vinovați „către sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai” 1942⁷⁵.

În urma finalizării de către Biroul Juridic a cercetării judiciare, partizanii găsiți vinovați au fost trimiși în judecata Curții Marțiale Odessa. În cazul în care, din punct de vedere al exploatării informative, arestații prezentau importanță deosebită pentru Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, Biroul Juridic i-a reținut de regulă peste termenul legal de deținere. Mai mult, în cazuri excepționale, Biroul Juridic a solicitat Curții Marțiale Odessa amânarea sine die sau disjungerea proceselor elementelor importante, exploatate informativ de către S.S.I.⁷⁶. Curtea Marțială Odessa era instanța militară care – potrivit prevederilor decretului nr. 3476 din 20 decembrie 1941 – exercita împreună cu Pretoratele „justiția represivă” în Transnistria și Odessa. Curtea Marțială Odessa era organizată și funcționa în conformitate cu dispozițiile Codului de Justiție Militară, judecând „toate crimele și delictele la legile penale ordinare și speciale care prevăd pedepse mai mari de 2 ani închisoare și 10.000 lei amendă”, sentințele sale fiind definitive⁷⁷. În stadiul actual al cercetării, reconstituirea procesului partizanilor judecați de Curtea Marțială Odessa nu este posibilă, întrucât soarta ulterioară a arhivei acestei instanțe militare după evacuarea sa din Odessa nu este cunoscută, ea nefiind de altfel menționată printre fondurile arhivistice păstrate în cadrul Arhivelor Militare

255-256. Declarația lui Ioniță I. Ștefan din 09.08.1945; f. 257-261. Declarația lui Ioniță I. Ștefan din 22.06.1945; f. 311-312. Declarația lui Nicolae Hrenovici din 12.06.1945.

⁷¹ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 118-123. Memoriul maiorului de jandarmi Ioan Curăraru din 19.12.1945.

⁷² CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 288-292. Declarația căpitanului magistrat Ion. H. Săvulescu din 12.05.1945.

⁷³ Ion H. Săvulescu (1912-?), militar magistrat de carieră român. Absolvent al Facultății de Drept din București și al Școlii de ofițeri de infanterie (1930-1932). Intră în armată cu gradul de sublocotenent (1932). Confirmat în magistratura militară la 23.06.1941. Procuror în cadrul Curții Marțiale a Corpului 5 Armată (22.06-21.09.1941); procuror în cadrul Curții Marțiale Odessa (01.11.1941-17.02.1942); Șef al Biroului Juridic din cadrul Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa (01.03.1942-30.09.1943); procuror în cadrul Centrului de Informații S.S.I. nr. 1 Cernăuți-Bacău (01.10.1943-01.08.1944); procuror în cadrul Curții Marțiale Corpului 5 Armată (din 01.08.1944). Arestat de autoritățile comuniste la 08.10.1951 sub acuzația de „activitate intensă contra clasei muncitoare”, a trecut prin închisoarea Jilava, fiind eliberat în 1956. Locotenent magistrat (din 01.04.1937); căpitan magistrat (din 24.01.1942). CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 35-52; f. 288-292. Declarația căpitanului magistrat Ion. H. Săvulescu din 12.05.1945; f. 293-298. Declarația căpitanului magistrat Ion H. Săvulescu din 30.08.1945.

⁷⁴ Ion I. Vlăduță (1898-?), militar și magistrat militar de carieră român (rez.); absolvent al Facultății de Drept. Procuror în cadrul Poliției Judiciare Militare-Secția Juridică a S.S.I. (1943-1947); șef al Biroului Juridic din cadrul Centrului de Informații nr. 3 Odessa (01.10.1943-31.03.1944); șef al Secției Juridice a S.S.I. (1945-1946). Arestat de autoritățile comuniste sub acuzația de „activitate intensă contra clasei muncitoare”, este deținut administrativ în perioada 1950-1956, fiind eliberat la 20.09.1956. CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 222-228. Declarația căpitanului magistrat Ion I. Vlăduță din 12.03.1945; f. 229+verso. Declarația căpitanului magistrat Ion I. Vlăduță din 05.04.1945; f. 230-237. Declarația căpitanului magistrat Ion I. Vlăduță din 16.06.1945; f. 238-242. Declarația căpitanului magistrat Ion I. Vlăduță din 02.07.1945.

⁷⁵ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 288-292. Declarația căpitanului magistrat Ion. H. Săvulescu din 12.05.1945.

⁷⁶ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 38-40. Memoriul nr. 8 al căpitanului magistrat Ion. H. Săvulescu din 04.11.1942 adresat Secției de Poliție Judiciară-Secția Juridică din Centrala S.S.I.

⁷⁷ *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 303 din 22.12.1941. Decret nr. 3476 din 20.12.1941 referitor la exercitarea justiției represive în Transnistria.

Române⁷⁸. În pofida acestui neajuns major, documentele de arhivă cercetate și literatura de specialitate ne oferă totuși anumite informații referitoare la soarta unora dintre partizanii arestați și judecați de Curtea Marțială Odessa.

Potrivit unui raport sinteză întocmit de S.S.I. la 24 august 1942, fuseseră trimiși în judecata Curții Marțiale un număr de 20 partizani (bărbați și femei): Vladimir Aleksandrovici Molodțov (nume conspirativ „Pavel Vladimir Badaev” ori „Nesov”), Anton Bronislavovici Feodorovici (nume conspirativ „Petre Ivanovici Boikov” sau „Boiko”), Iacob Iacovlevici Gordienko, Ivan Egorovici Buniacov, Petre Ivanovici Milan, Nicolae Ivanovici Muzicenco, Ivan Alexandrovici Muzicenco, Grigore Nikitovici Silin, Mihail Vasilevici Sleatov, Grigore Maximovici Cozubenco, Alexandru Horosenco, Semen Matveievici Volkov, Nichita Nichitovici Iudin, Arthur Hofmann, Vitold Hofmann, Petre Ivanovici Bulanin, Petre Ivanovici Prodâșco, Pavel Grigorievici Sevcenco, Tamara Mejigurskaia Iulianovna și Tamara Sestacova Grigorievna⁷⁹. În ceea ce privește sentințele pronunțate de Curtea Marțială în cazul partizanilor enumerați anterior, în stadiul actual al cercetării nu dispunem de informații certe decât pentru Vladimir Aleksandrovici Molodțov și Tamara Mejigurskaia Iulianovna, ambii fiind condamnați la moarte și executați în Odessa la data de 2 iulie 1942⁸⁰. Întrucât faptele penale reținute în sarcina partizanilor din Odessa se încadrau în prevederile articolului 476 din Codul Justiției Militare care stipula că „Faptele de înaltă trădare, spionaj, precum și crimele sau delicturile contra siguranței Statului, comise de justițiabilii nemilitari ai tribunalelor militare, în timp de războiu, pedepsite în codul penal cu muncă silnică, sunt pedepsite cu moartea”⁸¹, este de presupus că majoritatea partizanilor trimiși în judecata Curții Marțiale Odessa au împărțit soarta lui Vladimir Aleksandrovici Molodțov, respectiv condamnarea la moarte și execuția. Spre acest deznodământ conduc inclusiv ordinele date de mareșalul Ion Antonescu în primăvara anului 1942. Astfel, pe raportul înaintat de S.S.I. prin care se propunea aplicarea măsurilor radicale doar împotriva partizanilor activi dovediți și internarea celor pasivi într-un lagăr special⁸², Conducătorul statului a pus la 19 aprilie 1942 următoarea rezoluție: „Toți să fie executați”⁸³. Totuși, pe baza informațiilor oferite de documentele de arhivă, se poate stabili în mod cert faptul că nu toți partizanii enumerați în sinteza S.S.I. din 24 august 1942 – trimiși în judecata Curții Marțiale Odessa – au sfârșit în fața plutonului de execuție, printre aceștia aflându-se inclusiv elemente care, în urma colaborării cu S.S.I., au reușit să evite condamnarea la moarte și execuția.

Astfel, conform afirmațiilor maiorului Ioan Curăraru, S.S.I. l-a recrutat ca agent – probabil la începutul anului 1942 – pe Anton Bronislavovici Feodorovici (nume conspirativ „Petre Ivanovici Boikov” sau „Boiko”). Mai mult, Anton Bronislavovici Feodorovici a funcționat ulterior în calitate de agent diurnist în cadrul Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, fiind evacuat în țară după retragerea autorităților române din Odessa la începutul lunii aprilie 1944⁸⁴. Clemența arătată de S.S.I. în acest caz era pe deplin justificată dacă luăm în considerare faptul că Anton Bronislavovici Feodorovici a oferit informațiile care au dus la arestarea membrilor detașamentului condus de Vladimir Aleksandrovici Molodțov la 9 februarie 1942⁸⁵. Potrivit versiunii oficiale sovietice Molodțov a fost capturat în iulie 1942 și a adoptat o atitudine eroică în timpul procesului. După condamnarea sa la moarte el a refuzat să înainteze o cerere de grațiere către regele Mihai I, declarând că „Suntem în propria noastră țară și nu cerem iertare inamicului”. La 5 noiembrie 1944, în urma solicitării exprese a generalului-locotenent N.K.V.D. Pavel Anatolievici Sudoplatov, Molodțov a fost decorat post-mortem cu titlul de „Erou al Uniunii Sovietice”. În perioada postbelică propaganda sovietică a conferit o aureolă legendară activității desfășurate de Vladimir

⁷⁸ Vezi în acest sens *Ghidul Arhivelor Militare Române*, coordonator: general-maior conf. univ. dr. Mihai Chiriță, autori: comandor dr. Marian Moșneagu, locotenent-colonel dr. Florea Petrișor, dr. Cornel Țucă, drd. Lucian Drăghici, Manuel Stănescu, București, 2010.

⁷⁹ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 80-84. Nota S.S.I. nr. 45.917 din 24.08.1942. Vezi documentul nr. 9 din anexe.

⁸⁰ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 118-123. Memoriul maiorului de jandarmi Ioan Curăraru din 19.12.1945; Pavel Moraru, *Serviciile Secrete și Basarabia (1918-1991)*. Dicționar, p. 160-162.

⁸¹ Vezi în acest sens *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 66 din 20.03.1937. Decretul Regal nr. 1298 din 17.03.1937. Codul de Justiție Militară.

⁸² ANRM, fond 706-Cabinetul Pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, inventar nr. 1, dosar nr. 12, volumul I, f. 73-85. Vezi documentul nr. 5 din anexe.

⁸³ ANRM, fond 706-Cabinetul Pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, inventar nr. 1, dosar nr. 481, f. 211; În memoriile sale colonelul Ion Lissievici susține că rezoluția mareșalului Ion Antonescu pe același document ar fi avut textul: „Nu, toți partizanii – activi sau complici – să fie împușcați. Acest ordin să fie comunicat și guvernămintelor Basarabiei și Bucovinei”. Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, p. 158.

⁸⁴ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 118-123. Memoriul maiorului de jandarmi Ioan Curăraru din 19.12.1945.

⁸⁵ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 118-123. Memoriul maiorului de jandarmi Ioan Curăraru din 19.12.1945.

Aleksandrovici Molodțov, transformându-l pe acesta din urmă într-un „sfânt de ipsos stalinist”⁸⁶. În realitate, comportamentul manifestat de Vladimir Aleksandrovici Molodțov pe parcursul cercetărilor întreprinse de S.S.I. a fost departe de a fi „eroic”. Potrivit afirmațiilor maiorului Ioan Curăraru – care l-a interogat personal – în perioada anchetei Molodțov a adoptat de la bun început o atitudine cooperantă. Confruntat cu informațiile furnizate de „colaboratorul său cel mai de încredere” Anton Bronislavovici Feodorovici (conspirativ Petre Boiko sau Boikov), Molodțov nu numai că nu le-a negat, ci, dimpotrivă, „dându-și seama că totul este pierdut și pentru a salva oamenii din organizația sa – care nu săvârșiseră nimic din proprie inițiativă – a destăinuit singur tot, de altfel confirmând toate cele trădate de Boiko”. Vinovăția sa fiind dovedită, Vladimir Aleksandrovici Molodțov a fost trimis în judecata Curții Marțiale Odessa, condamnat la moarte și executat⁸⁷.

Numărul partizanilor reținuți de autoritățile române nu s-a limitat doar la cele 20 de persoane trimise în judecata Curții Marțiale Odessa, enumerate de sinteza S.S.I. din 24 august 1942. Potrivit aceluiași document, numărul partizanilor arestați doar în perioada 30 ianuarie-20 februarie 1942 din cadrul detașamentului de partizani condus de Vladimir Aleksandrovici Molodțov s-a cifrat la 33 persoane (bărbați și femei). Pe lângă cei trimiși în judecata Curții Marțiale Odessa, autoritățile române au arestat următoarele persoane: Nicolae Ivanovici Milan, Elena Maximova Gare, Scibrik Tamara, Gavril Ponifantievici Bargan, Maria Bargan, Adrian Hofmann, Nicolae Sevcenco, Petre Vișnevsky, Nadejda Milan, Xenia Bulavina, Andrei Gulea, Alexandru Profirovici Cicov, Alexei Iacovlevici Gordienko⁸⁸. Cei enumerați anterior nu au mai fost deferiți spre judecare Curții Marțiale Odessa, întrucât toți și-au pierdut viața în cursul anchetei preliminare. Îmbolnăvindu-se de tifos exantematic, Adrian Hofmann a fost internat în spitalul de campanie nr. 4 din Odessa unde a decedat la 20 martie 1942, în timp ce Nicolae Sevcenco s-a sinucis în detenție⁸⁹. Soarta celorlalți partizani arestați din detașamentul aflat sub conducerea lui Vladimir Aleksandrovici Molodțov reiese dintr-un proces verbal întocmit la 25 martie 1942 de către sergentul major de jandarmi Gheorghe Grigoraș din cadrul Legiunii de Jandarmi Mobile nr. 8 din Odessa. Acesta, în calitate de șef de escortă, în seara zilei de 25 martie 1942 a preluat din închisoarea Serviciului Pretoral un număr de 19 „indivizi foarte periculoși ordinei și siguranței Statului” (6 bărbați și femei) pentru a-i transfera la închisoarea centrală Odessa.

Ceea ce s-a întâmplat în continuare cu acești deținuți reiese din relatarea sergentului major Grigoraș: „În drum spre închisoarea centrală, cu toată vigilența, în dreptul cimitirului evreiesc profitând de momentul oportun au încercat să evadeze. La somațiunile legale făcute de subsemnatul nu s-au oprit și neavând alt mijloc de a-i prinde am ordonat escortei a face uz de armă, în care timp toți indivizii au fost împușcați mortal pe loc”. Printre cei uciși se aflau 11 partizani din detașamentul condus de Vladimir Alexandrovici Molodțov, respectiv Nicolae Ivanovici Milan, Elena Maximova Gare, Scibrik Tamara, Gavril Ponifantievici Bargan, Maria Bargan, Nadejda Milan, Xenia Bulavina, Andrei Gulea, Alexandru Profirovici Cicov, Alexei Iacovlevici Gordienko, Petre Vișnevsky⁹⁰ și încă 8 deținuți despre care nu avem indicii dacă aparțineau detașamentelor de partizani sau dacă fuseseră arestați pentru alte delictive. Aceștia din urmă erau Nadejda Martinova, Sioma Kot, Boris Svart, Andrei Burecă, Boris Fainleib, Sev Bercum, Avram Jelisniac, Vasile Bușovschi⁹¹. Nu este exclus ca o parte dintre ultimii enumerați, respectiv persoanele cu nume evreiești, să fi fost arestate în urma sustragerii de la internarea în ghetou și deportarea în Transnistria, fapte care, potrivit prevederilor punctului 7 din ordonanța nr. 9 emisă de Comandamentul Militar Odessa la 16 martie 1942, erau pedepsite cu moartea⁹².

Este greu de crezut că evenimentele petrecute în seara zilei de 25 martie 1942 s-au datorat „încercării de evadare” a deținuților escortați. Credem că în realitate acesta a fost un pretext invocat de Serviciul Pretoral din Odessa pentru justificarea asasinării premeditate a celor enumerați. Spre această concluzie conduc în primul rând mărturiile unora dintre subalternii fostului pretor al Comandamentului Militar Odessa, locotenent-colonelul de jandarmi Mihail Niculescu, care susțin că acesta din urmă, sub pretextul „desăvârșirii cercetărilor” sau „aplicării ordonanței nr. 9” în cazul evreilor, a ordonat în repetate rânduri

⁸⁶ Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest*, p. 109-110; Pavel Sudoplatov, Anatoli Sudoplatov, Jerrold L., Leona P. Scheckter, *Misiuni speciale. Arhitectura terorii*, București, 1994, p. 176; Pavel Moraru, *Serviciile Secrete și Basarabia (1918-1991). Dicționar*, p. 160-162.

⁸⁷ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 118-123. Memoriul maiorului de jandarmi Ioan Curăraru din 19.12.1945.

⁸⁸ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 80-84. Nota S.S.I. nr. 45.917 din 24.08.1942. Vezi documentul nr. 9 din anexe.

⁸⁹ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 80-84. Nota S.S.I. nr. 45.917 din 24.08.1942. Vezi documentul nr. 9 din anexe; f. 288-292. Declarația căpitanului magistrat Ion. H. Săvulescu din 12.05.1945.

⁹⁰ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 69+verso. Proces-Verbal din 25.03.1942, ora 19.30, semnat sergent major de jandarmi Gheorghe Grigoraș; f. 80-84. Nota S.S.I. nr. 45.917 din 24.08.1942. Vezi documentul nr. 9 din anexe

⁹¹ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 69+verso. Proces-Verbal din 25.03.1942, ora 19.30, semnat sergent major de jandarmi Gheorghe Grigoraș.

⁹² CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 1, f. 54-55. Ordonanța nr. 9 a Comandamentului Militar Odessa din 16.03.1942, semnată general Gheorghe Cialăc.

execuția unor deținuți⁹³. Aceste practici au fost denunțate inclusiv de căpitanul magistrat Ion H. Săvulescu, șeful Biroului Juridic din cadrul Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, în cadrul unui memoriu din 4 noiembrie 1942 adresat Secției Juridice a S.S.I., care reclama printre altele abuzurile și ilegalitățile comise de reprezentanții unor instituții din Odessa și Transnistria – inclusiv de funcționari ai S.S.I. – precum și presiunile exercitate asupra Biroului Juridic în anumite cazuri de către alte secții și birouri din cadrul Centrului de Informații nr. 3 Odessa, respectiv de reprezentanții Serviciului de Informații german-Abwehr din Odessa. Printre abuzurile comise de Centrul S.S.I. nr. 3 Odessa, căpitanul magistrat Săvulescu enumera reținerea pentru perioade îndelungate, fără nicio formalitate, a celor arestați, precum și practicile uzitate sub formula „desăvârșirii cercetărilor”. „De asemenea am socotit și voi socoti totdeauna degradantă și pentru magistratura militară și pentru S.S.I. – afirma căpitanul magistrat Săvulescu – măsura desăvârșirii adică a dispariției enigmatice a arestaților «pe timpul transferării», prin sinucidere, «evadări», sau alte asemenea procedee”. În cazul în care Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa – continua căpitanul magistrat Săvulescu – „crede util să păteze strălucirea S.S.I. prin practicile N.K.V.D.-ului, se poate adresa direct Serviciului Pretoral, care are jandarmii necesari execuției, în niciun caz însă Biroului Juridic”⁹⁴.

În ceea ce privește destinul partizanilor arestați din detașamentele conduse de V.A. Kuznețov, Alexandru Soldatenko, precum și din detașamentele anihilate ulterior, documentele de arhivă cercetate nu oferă informații. Dată fiind însă evoluția majorității membrilor detașamentului aflat sub conducerea lui Vladimir Aleksandrovici Molodțov, este de presupus că și ceilalți partizani au împărtășit probabil aceeași soartă. Un raport înaintat la 30 ianuarie 1943 de căpitanul magistrat Ion H. Săvulescu șeful Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, locotenent-colonelul Constantin I. Perju, oferă detalii cu privire la situația partizanilor Petre Morozovschi, Afanasie Klimenko, Dionisie Semberg, dr. Asnat Iankeel și Eugeniu Glușco toți membri ai detașamentului condus de Vladimir Aleksandrovici Molodțov. Dacă la acea dată primii doi partizani erau trimiși în judecata Curții Marțiale Odessa, în schimb al treilea, Dionisie Semberg, fusese condamnat la moarte și executat. În ce-i privește pe partizanii Dr. Asnat Iankeel și radiotelegrafistul Eugeniu Glușco, aceștia se aflau la data respectivă în custodia Serviciului de Informații german-Abwehr din Odessa⁹⁵. Din grupul amintit anterior singurul partizan cu privire la care avem informații certe că a supraviețuit ocupației române a Odesei este Petre Morozovschi⁹⁶.

Au existat inclusiv cazuri de persoane arestate fie de Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa fie de Serviciul de Informații german-Abwehr, și care, în lipsa probelor incriminatoare, au fost eliberate de către Biroul Juridic. De exemplu, prin adresa nr. 2367 din 17 august 1942 Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa a înaintat Biroului Juridic un dosar referitor la numiții Pavel Galchin, Vladimir Galchin și Valentina Galchina, solicitând – în înțelegere cu Serviciul de Informații german-Abwehr – „desăvârșirea cercetărilor” și înapoierea dosarului în termen de 24 ore. Mai mult, dosarul în cauză conținea inclusiv o radiogramă prin care Grupa Militară cerea ca, în eventualitatea în care cercetările aveau să stabilească nevinovăția sus-numiților, aceștia să fie totuși internați în lagăr. Căpitanul magistrat Ion H. Săvulescu i-a interogat timp de zece zile, personal, pe cei trei învinuiți și stabilind nevinovăția acestora a dispus punerea lor în libertate. În pofida acestei decizii, la presiunile exercitate de Comandamentul Militar Odessa și Serviciul de Informații german-Abwehr, membrii familiei Galchin au fost ulterior internați în lagăr⁹⁷. Biroul Juridic a mai intervenit inclusiv în cazul partizanului Sașa Feldman în vederea comutării condamnării la moarte în muncă silnică pe viață „pentru serviciile aduse în cursul cercetărilor”⁹⁸, însă documentele cercetate nu oferă indicii cu privire la rezultatul acestui demers. Atitudinea șefului Biroului Juridic a atras critici atât din partea conducerii S.S.I., cât și din partea Serviciului de Informații german-Abwehr. În timp ce conducerea S.S.I. i-a reproșat căpitanului magistrat Ion H. Săvulescu îndeosebi atitudinea „prea legalistă” și „prea teoretică”, Abwehr-ul

⁹³ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 1, f. 222-224. Declarația lui Alexe Ciobanu din 17.10.1945; f. 225 +verso. Declarația lui Iordache Lefter din 19.10.1945; f. 226+verso. Declarația lui Călin Pavel din 05.11.1945; f. 244 +verso. Declarația lui Constantin Dumitriu din 22.12.1945; f. 340-341. Declarația lui Constantin Arsenie din 28.06.1945; vol. 2, f. 19+verso. Declarația lui Constantin Tudose din 11.12.1945; f. 20+verso. Declarația lui Constantin Tudose din 04.01.1946; f. 22+verso. Declarația lui Adam Filip din 04.04.1946; f. 205+verso. Declarația lui Vasile Topilă din 07.08.1945; f. 311-312. Declarația lui Nicolae Hrenovici din 12.06.1945.

⁹⁴ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 38-40. Memoriul nr. 8 al căpitanului magistrat Ion H. Săvulescu din 04.11.1942 adresat Secției de Poliție Judiciară-Secția Juridică din Centrala S.S.I.; f. 44-45. Nota nr. 79.897 din 01.10.1942 adresată de Biroul Juridic Odessa Secției de Poliție Judiciară-Secția Juridică din Centrala S.S.I., semnată căpitan magistrat Ion H. Săvulescu.

⁹⁵ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 41-42. Raportul nr. 1 din 30.01.1943 adresat de căpitanul magistrat Ion H. Săvulescu șeful Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, locotenent-colonelul Constantin I. Perju.

⁹⁶ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 104-117. Memoriul locotenent-colonelului Constantin I. Perju din 26.07.1945.

⁹⁷ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 41-42. Raportul nr. 1 din 30.01.1943 adresat de căpitanul magistrat Ion H. Săvulescu șeful Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, locotenent-colonelul Constantin I. Perju; f. 44-45. Nota nr. 79.897 din 01.10.1942 adresată de Biroul Juridic Odessa Secției de Poliție Judiciară-Secția Juridică din Centrala S.S.I., semnată căpitan magistrat Ion H. Săvulescu.

⁹⁸ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 44-45. Nota nr. 79.897 din 01.10.1942 adresată de Biroul Juridic Odessa Secției de Poliție Judiciară-Secția Juridică din Centrala S.S.I., semnată căpitan magistrat Ion H. Săvulescu.

reprezentat de locotenent-colonelul Johannes Schindler l-a acuzat de comiterea unei grave „indiscreții” în cazul partizanului Petre Morozovschi. În fapt „vina” reclamată de partea germană a constat în permisiunea acordată de căpitanul magistrat Ion H. Săvulescu în octombrie 1942 unei ziariste germane de la gazeta „Berliner Illustrierte” de a-l fotografia pe Petre Morozovschi, în contextul pregătirii unui reportaj referitor la combaterea mișcării de partizani din Odessa⁹⁹.

În cadrul colaborării informative româno-germane la Odessa au existat și alte fricțiuni pe lângă cele semnalate mai sus, datorate în special atitudinii reprezentanților Serviciului de Informații german-Abwehr, îndeosebi a locotenent-colonelului Johannes Schindler. Referitor la personalitatea acestuia din urmă opiniile ofițerilor S.S.I. sunt contradictorii, extrem de subiective, ele fiind influențate în mod vizibil de contextul politic existent în momentul formulării lor. De exemplu, dacă în mărturia sa redactată la scurt timp după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, mai precis la 22 iunie 1945, locotenent-colonelul Traian Borcescu îl descria pe locotenent-colonelul Johannes Schindler drept un „element brutal ca toți germanii (sic !-n.n.)”¹⁰⁰, ulterior, odată cu trecerea timpului, el avea să-și reconsidere într-o manieră mai mult decât spectaculoasă opiniile. În declarația din 15 mai 1962, scrisă în închisoarea Malmaison, Traian Borcescu afirma că înainte de a lua în primire postul de la Odessa locotenent-colonelul Schindler l-a vizitat în centrala S.S.I. din București, prilej cu care cei doi s-au împrietenit. Mai mult, Schindler i-a destăinuit că transferarea sa de la Paris la Odessa se datora opiniilor sale „antihitleriste”, a criticat regimul nazist din Germania și l-a întrebat pe Traian Borcescu dacă după război ar putea să se stabilească în România. În replică, Borcescu a promis satisfacerea acestei doleanțe, cu condiția ca Schindler să fie „folositor noii patrii”¹⁰¹. Este inutil să subliniem că relatarea locotenent-colonelului Traian Borcescu este lipsită de orice fundament real, ea nefiind confirmată de nicio altă sursă. La fel de subiective sunt și afirmațiile colonelului Ion Lissievici cu privire la presupusa inițiativă a locotenent-colonelului Johannes Schindler de a gaza catacombele din Odessa – la care ne-am referit pe larg mai sus – astfel că singurele informații certe și credibile referitoare la activitatea desfășurată de locotenent-colonelul Johannes Schindler la Odessa și relațiile cu Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa sunt oferite de sursele arhivistice.

O primă constatare care de desprinde din cercetarea documentelor de arhivă se referă la rolul jucat de Serviciul de Informații german-Abwehr din Odessa, în general, și de locotenent-colonelul Johannes Schindler, în mod special, în cadrul cooperării informative româno-germane, respectiv în anihilarea mișcării de partizani din Odessa. În perioada în care la conducerea Centrului de Informații nr. 3 Odessa s-a aflat căpitanul (rez) Traian Neșțianu, colaborarea cu Serviciul de Informații german-Abwehr a fost rodnică, ofițerii germani din cadrul Abwehraußenstelle-Serviciul exterior Abwehr Odessa – dar și de la alte servicii germane, precum Comenduirea Pieței Odessa – contribuind din plin la identificarea, arestarea și cercetarea partizanilor sovietici. Concomitent însă cu aportul informativ, s-a putut însă constata din partea Serviciului de Informații german o tendință din ce în ce mai vizibilă de subordonare a Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, tendință ce s-a materializat în esență prin ingerințe și intervenții inoportune, respectiv critici formulate îndeosebi față de activitatea Biroului Juridic. În acest sens locotenent-colonelul Johannes Schindler a imputat Biroului Juridic faptul că „nu a dat dispozițiuni de executare mai multor comuniști”, cel mai celebru caz invocat fiind cel al partizanului Petre Morozovschi¹⁰². Neînțelegerile aveau să ia amploare la sfârșitul anului 1942 și începutul anului 1943, odată cu numirea locotenent-colonelului Constantin I. Perju în fruntea Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa la 16 noiembrie 1942. Încă din luna decembrie 1942 locotenent-colonelul Johannes Schindler a reclamat faptul că locotenent-colonelul Constantin I. Perju l-a contactat doar de 2 ori în perioada scursă de la preluarea funcției de șef al Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, ceea ce lăsa impresia că acesta din urmă nu dorea să colaboreze cu omologul său german, contribuind astfel la crearea unui climat de „suspiciuni și neîncredere” între cele două structuri informative din Odessa¹⁰³.

⁹⁹ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 41-42. Raportul nr. 1 din 30.01.1943 adresat de căpitanul magistrat Ion H. Săvulescu șefului Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, locotenent-colonelul Constantin I. Perju; fond Penal, dosar nr. 1149 (Demetriade Gheorghe și alții), vol. 21, f. 321-322. Notă de serviciu din 09.01.1943 adresată locotenent-colonelului Constantin I. Perju de către șeful Secției de Contrainformații din S.S.I., locotenent-colonelul Traian Borcescu.

¹⁰⁰ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 263-266. Declarația locotenent-colonelului Traian Borcescu din 24.06.1945.

¹⁰¹ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 10933 (Problema 23 august 1944), vol. 3, f. 306. Declarația locotenent-colonelului Traian Borcescu din 15.05.1962.

¹⁰² CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 38-40. Memoriul nr. 8 al căpitanului magistrat Ion H. Săvulescu din 04.11.1942 adresat Secției de Poliție Judiciară-Secția Juridică din Centrala S.S.I.; f. 41-42. Raportul nr. 1 din 30.01.1943 adresat de căpitanul magistrat Ion H. Săvulescu șefului Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, locotenent-colonelul Constantin I. Perju; f. 44-45. Nota nr. 79.897 din 01.10.1942 adresată de Biroul Juridic Odessa Secției de Poliție Judiciară-Secția Juridică din Centrala S.S.I., semnată căpitan magistrat Ion H. Săvulescu; fond Penal, dosar nr. 1149 (Demetriade Gheorghe și alții), vol. 21, f. 263-264. Raportul nr. 4065 din 30.12.1942 înaintat de locotenent-colonelul Constantin I. Perju șefului Secției Contrainformații din S.S.I., locotenent-colonelul Traian Borcescu.

¹⁰³ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 1149 (Demetriade Gheorghe și alții), vol. 21, f. 263-264. Raportul nr. 4065 din 30.12.1942 înaintat de locotenent-colonelul Constantin I. Perju șefului Secției Contrainformații din S.S.I., locotenent-colonelul Traian Borcescu; f. 321-

Locotenent-colonelul Perju a respins categoric aceste acuzații, arătând că încă din primul moment al prezenței sale la Odessa l-a asigurat pe locotenent-colonelul Schindler de dorința sa „de a colabora în cât mai buni termeni pentru binele înfrățirii româno-germane”. Cu toate acestea demersurile întreprinse de locotenent-colonelul Schindler creau impresia că Serviciul de Informații german-Abwehr considera Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa drept „un organ subaltern, iar nu de colaborare”, fapt ce nu putea fi acceptat de partea română. În acest sens locotenent-colonelul Perju reclama inclusiv maniera în care Serviciul de Informații german-Abwehr înțelegea să se adreseze Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, adresele sale nefiind altceva decât „ordine imperative de execuție”. „Asemenea ordine – arăta locotenent-colonelul Perju – nu am primit nici de la șefii mei direcți, cu atât mai mult nu pot primi de la o autoritate de colaborare”¹⁰⁴. Disensiunile au fost amplificate de acuzațiile formulate de locotenent-colonelul Schindler potrivit cărora ofițerii S.S.I. de la Odessa, în speță locotenentul R. Hariton, l-au dezinforma în mod intenționat cu privire la locul de detenție al partizanului Afanasie Klimenko. În realitate locotenentul Hariton a indicat o locație eronată, întrucât adresa reală unde se afla Afanasie Klimenko nu era cunoscută decât de locotenent-colonelul Perju și de alți doi ofițeri superiori din conducerea Centrului de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa¹⁰⁵. Chestiunea a ajuns să fie discutată inclusiv la nivelul conducerii S.S.I. ca urmare a notei înaintate de Abwehrstelle Rumänien-Serviciul Abwehr România la 11 ianuarie 1943, prin care se reclama „colaborarea defectuoasă” dintre cele două servicii secrete la Odessa¹⁰⁶. În cele din urmă disensiunile au fost aplanate în urma vizitei efectuate de colonelul Ion Lissievici la Odessa în ianuarie 1943. Însoțit de locotenent-colonelul Constantin I. Perju, colonelul Ion Lissievici a efectuat o vizită locotenent-colonelului Schindler, prilej cu care au fost soluționate divergențele existente și s-au convenit de comun acord principiile care urmau să stea la baza colaborării și schimbului de informații dintre cele două structuri informative din Odessa¹⁰⁷. Dincolo de fricțiunile semnalate, cooperarea informativă dintre Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa și Abwehraußenstelle-Serviciul exterior Abwehr Odessa – cel puțin pentru perioada anilor 1941-1942 – a fost fără îndoială benefică pentru ambele părți, ceea ce s-a reflectat elocvent inclusiv în rezultatele obținute în combaterea mișcării de partizani din Odessa.

Ajunși la finalul demersului nostru istoriografic consacrat operațiunilor întreprinse de Serviciul Special de Informații în anii 1941-1942 în vederea anihilării detașamentelor de partizani care au acționat în Odessa, credem că se impun câteva constatări. O primă constatare se referă la activitatea desfășurată de S.S.I., mai exact de Centrul de Informații S.S.I. nr. 3 Odessa, în scopul identificării și arestării elementelor subversive sovietice rămase în orașul de pe litoralul Mării Negre după evacuarea sa de către Armata Roșie la 16 octombrie 1941. Dacă luăm în considerare faptul că S.S.I. a reușit să descopere și să aresteze majoritatea membrilor detașamentelor de partizani care au acționat în catacombe, sau la suprafață, se poate afirma că operațiunile întreprinse de S.S.I. au fost fără îndoială încununare de succes. Obținerea acestui succes nu a fost însă întâmplătoare, ci s-a datorat atât profesionalismului manifestat de ofițerii și funcționarii S.S.I., aportului informativ și operativ al Serviciului de Informații german-Abwehr, cât și adaptării corespunzătoare a metodelor operative la particularitățile specifice terenului pe care activau partizanii. Măsurile represive, chiar draconice, aplicate de autoritățile române în oraș, zidirea intrărilor în catacombe, fumizarea lor și, mai ales, recrutarea unor membri din conducerea detașamentelor de partizani au constituit elementele care au asigurat finalmente succesul S.S.I. în bătălia purtată pe frontul invizibil din Odessa împotriva N.K.V.D. Pe de altă parte nu putem să nu constatăm faptul că, deși a beneficiat de cadre de conducere provenite din centrala N.K.V.D. din Moscova, precum și de bazele operaționale ideale oferite de catacombe, mișcarea de partizani din Odessa nu numai că nu a obținut succesele reputate de organizațiile similare ce au operat de exemplu în Ucraina sau Bielorusia, ci, dimpotrivă, a înregistrat un eșec usturător. Cauzele acestui deznodământ nu trebuie căutate doar în eficiența dovedită de S.S.I. și Abwehr, ci și în disensiunile evidente existente între membrii diferitelor grupări. Chiar dacă în perioada postbelică propaganda sovietică s-a străduit din răspuțeri să prezinte într-o manieră apologetică activitatea partizanilor din Odessa, rezultatele obținute de aceștia în perioada octombrie 1941-aprilie 1944 erau departe de a justifica campania propagandistică deșănțată a Moscovei.

322. Notă de serviciu din 09.01.1943 adresată locotenent-colonelului Constantin I. Perju de către șeful Secției de Contrainformații din S.S.I., locotenent-colonelul Traian Borcescu.

¹⁰⁴ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 1149 (Demetriade Gheorghe și alții), vol. 21, f. 263-264. Raportul nr. 4065 din 30.12.1942 înaintat de locotenent-colonelul Constantin I. Perju șefului Secției Contrainformații din S.S.I., locotenent-colonelul Traian Borcescu;

¹⁰⁵ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 1149 (Demetriade Gheorghe și alții), vol. 21, f. 323. Nota nr. 4585 din 26.01.1943 adresată de Centrul de Informații nr. 3 Odessa Secției „G” din S.S.I., semnată locotenent-colonel Constantin I. Perju.

¹⁰⁶ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 1149 (Demetriade Gheorghe și alții), vol. 21, f. 324. Nota nr. 289/43 g din 11.01.1943.a Abwehrstelle Rumänien-Serviciul Abwehr din România.

¹⁰⁷ CNSAS, fond Penal, dosar nr. 1149 (Demetriade Gheorghe și alții), vol. 21, f. 306-307. Declarația colonelului Ion Lissievici din 02.04.1945.

ANEXE

Documentul nr. 1

Secret.

ROMÂNIA

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAȚII

Nr. 13.501

București, 12 Martie 1942¹⁰⁸

către

INSPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI.

În urma constatărilor făcute la fața locului în legătură cu extinderea luată de acțiunea partizanilor N.K.V.D. din Odessa și împrejurimi, cum și cu indiciile ce avem că și în restul Transnistriei este posibil să se extindă această acțiune, propunem ca organele Jandarmeriei din acea provincie, de acord cu autoritățile și comandamentele militare locale, să ia următoarele măsuri:

I. În Odessa.

1. Să se zidească în mod temeinic toate gurile de catacombe ce n-au fost încă zidite, cum și a celor ce se vor mai identifica.

2. Să se execute un control efectiv și permanent al gurilor de catacombe zidite, spre a se preveni destuparea lor.

II. În Odessa și pe întregul teritoriu al Transnistriei.

1. Să se interneze în lagăre organizate în zone care oferă siguranță:

– elementele suspecte și periculoase, în special acele asupra cărora există indicii că sunt partizani N.K.V.D;

– toți evreii care au reușit să se sustragă până acum de la această măsură;

– prizonierii suspecti eliberați din lagărele de prizonieri de către autoritățile noastre sau germane;

– comuniștii foști membri și candidați în partidul comunist, cum și simpatizanții comuniști care activează.

La nevoie – în caz de agravare a situației – să se ridice în massă ostateci din rândurile suspectilor și a celor bănuți de activitate comunistă.

2. Să se publice o ordonanță prin care populația să fie obligată să denunțe atât gurile de catacombe din Odessa, despre care are cunoștință, cât și pe toți partizanii suspecti și evreii care s-au sustras internării în lagăre.

În ordonanță să se prevadă sancțiuni severe pentru evreii rămași neinternăți, care nu s-ar autodenunța până la o anumită dată.

3. Să se instituie un control efectiv și permanent pe Nistru, pentru a împiedica strecurarea în Basarabia a tuturor fugarilor din Transnistria.

4. Lagărele de prizonieri din regiunea Odessa și sudul Transnistriei, să fie strămutate în interior în zone ce oferă mai multă siguranță.

5. Să se organizeze un control polițienesc, efectiv al piețelor și hotelurilor din toate localitățile Transnistriei și în special la Odessa.

6. Să se verifice funcționarii autohtoni din toate administrațiile și întreprinderile publice sau private în scop de a se înlătura suspectii și foștii comuniști.

Față de cele menționate în anexata notă cu nr. 13.477 punerea în aplicare a acestei măsuri este imperios necesară.

7. Să se execute razii generale și parțiale pentru identificarea suspectilor, descoperirea armamentului, munițiilor și materialelor de propagandă aflate asupra acestora.

8. Să se ia măsuri radicale, drastice și imediate, contra tuturor celor găsiți în vina de a aduce vreun prejudiciu siguranței statului.

* *

*

În executarea măsurilor de mai sus, organele executive să depună tact pentru a nu alarma populația; totuși să se dea instrucțiuni pentru a se proceda fără menajamente și cu fermitate, acolo unde nevoia va cere.

Măsurile de mai sus au fost propuse și d-lui general Dăscălescu¹⁰⁹, comandantul C. 2 A.

¹⁰⁸ Documentul a fost înregistrat de Inspectoratul General al Jandarmeriei cu intrare secretă nr. 55.080 din 16.03.1942.

¹⁰⁹ Nicolae Dăscălescu (1884-1969), militar de carieră român. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de artilerie, geniu și marină (1906-1908) și al Școlii Superioare de Război (1921-1923). Intră în armată cu gradul de sublocotenent (1908), participă la primul război mondial. Comandant al Diviziei 20 Infanterie (14.06.1940-30.06.1941); comandant al Diviziei 21 Infanterie (30.06-08.11.1941); comandant al Corpului 2 Armată (08.11.1941-29.08.1944, 10.09.1944-11.01.1945, 18.02-02.03.1945); comandant al Armatei a 3-a (29.08-10.09.1944); comandant al Armatei a 4-a (12.01-18.02.1945, 02.03-01.06.1945); trecut în rezervă din oficiu pentru limită de vârstă la 29.07.1945. Acuzat de crime de război în 1946, a fost achitat în același an de Parchetul Curții de Apel

Şeful Serviciului Special de Informații
Director General,

ss. Eugen Cristescu¹¹⁰

*) Adnotări:

„În copie Insp[ectoratului de] Jand[armi] Transnistria pentru a lua măsuri în legătură cu autoritățile militare și la Odessa cu organele poliției. ss. indescifrabil”.

CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 65+verso.

Documentul nr. 2
CABINETUL MILITAR
Biroul 2

NOTĂ

1942, luna Martie, ziua 24

SUMAR

Propunerea Serviciului
Special de Informații pentru
furnizarea cu aerosol, în anumite
părți ale catacombelor din Odessa.

Serviciul Special de Informații raportează:

1. – Imediat după ocuparea Odesei, organele acestui Serviciu au întreprins investigații pentru identificarea partizanilor sovietici, ascunși în catacombe, lăsați de Soviete cu misiuni de spionaj și terorism.

Până în prezent au fost identificate – în catacombe – trei organizațiuni de partizani, arestând o parte dintre aceștia.

2. – Pentru a se curma mai devreme rezistența acestor partizani sovietici – în urma recunoașterilor și verificărilor făcute la fața locului, în colaborare cu autoritățile militare germane – este absolută nevoie de a se utiliza fumizarea cu aerosol, în anumite spații restrânse din catacombe, pentru a determina pe partizani să iasă din ascunzișuri.

Această operațiune de fumizare se poate face cu o totală discreție, luându-se toate măsurile necesare.

3. – Acest proiect a fost adus la cunoștința domnului General Gheorghiu¹¹¹, Comandantul Brigăzii de Fortificații și Colonelului Carp¹¹², Șeful de Stat Major al Comandamentului Militar al Odesei, care în principiu s-au declarat de acord, sub rezerva încuviințării forurilor superioare.

4. – Având în vedere posibilitatea unei eventuale exploatări de către Soviete a procedurii propus – în sensul de a aduce acuzațiuni că armata română a făcut uz de gazare pentru distrugerea partizanilor

București. A fost arestat din nou la 23.11.1951 și înțemnițat până la 08.10.1955. General de brigadă (din 01.10.1935); general de divizie (08.06.1940); general de corp de armată (din 18.07.1942).

¹¹⁰ Eugen Cristescu (1895-1950), funcționar de carieră român. Absolvent al Seminarului teologic „Veniamin” din Iași; ulterior licențiat în Drept la Universitatea din Iași; doctor în Drept. În perioada 01.10.1920-15.09.1934 activează neîntrerupt în Siguranța Generală a Statului, ocupând succesiv funcțiile de subșef de birou, șef de birou, șef de serviciu, subdirector și director; director al Direcției Administrației de Stat din cadrul Ministerului de Interne (15.09.1934-15.11.1940). După preluarea puterii de către generalul Ion Antonescu este numit director al Serviciului Special de Informații (15.11.1940-23.08.1944). Arestat la 24.09.1944, este predat autorităților sovietice la 14.10.1944, care îl transportă în URSS. Readus în țară în 1946, este judecat și condamnat la moarte (17.05.1946) împreună cu lotul mareșalului Ion Antonescu de către „Tribunalul Poporului”, pedeapsa fiindu-i comutată la închisoare pe viață. A trecut prin închisorile Aiud, Jilava și Văcărești. A decedat în penitenciarul Văcărești la 12.06.1950.

¹¹¹ Gheorghe Radu Gheorghiu (1890-1977), militar de carieră român. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie (1909-1911) și al Școlii Superioare de Război (1920-1922). Intră în armată cu gradul de sublocotenent (1911), participă la primul război mondial. Ofițer de legătură al Marelui Stat Major pe lângă Misiunea Militară Germană în România (20.10.1940-10.09.1941); comandant secund al Diviziei 5 Infanterie (10.09.1941-10.02.1942); comandant al Diviziei 1 Fortificații (10.02.1942-01.04.1943); comandant al Diviziei 6 Infanterie (01.04.1943-27.10.1944); comandant al Corpului 6 Armată (28.10.1944-30.03.1945); trecut în rezervă la 30.03.1945. Arestat preventiv de autoritățile comuniste la 27.10.1953 sub învinuirea de „crime contra umanității”, întrucât în „calitate de comandant al Diviziei 6 Infanterie în 1944 pe front a ordonat executarea la mai mulți români” (sic !). A trecut prin închisoarea Jilava, fiind eliberat la 08.10.1955. Colonel (din 16.10.1935); general de brigadă (din 10.05.1941); general de divizie (din 10.06.1944).

¹¹² Corneliu Carp (1895-1982), militar de carieră român. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de cavalerie (1912-1914) și al Școlii Superioare de Război (1921-1923). Intră în armată cu gradul de sublocotenent (1914), participă la primul război mondial. Șef de Stat Major al Comandamentului Militar al regiunii petrolifere (15.02-31.10.1941); comandant secund al Comandamentului Militar al Odesei (01.11.1941-09.05.1942); comandant al Diviziei 8 Cavalerie (10.05-05.11.1942); la dispoziția Corpului de Cavalerie partea sedentară (05.11.1942- 20.03.1943); comandant al Centrului de Instrucție al Cavaleriei (20.03-16.07.1943); comandant al Diviziei 5 Cavalerie Moto (16.07.1943-22.08.1944); rănit pe front și evacuat la 22.08.1944; în Comandamentul Școlilor de Cavalerie (01.12.1944-25.07.1945); subșef al Marelui Stat Major (25.07.1945-09.08.1946); trecut în cadrul disponibil la 09.08.1946 și în rezervă un an mai târziu. Arestat de autoritățile comuniste la 10.03.1951, a fost acuzat de executarea a 3 dezertori în vara anului 1944 și condamnat în 1952 la 12 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică și confiscarea averii. A trecut prin închisorile Jilava, Văcărești, Aiud, Craiova, Poarta Albă, fiind eliberat la 21.10.1955. Locotenent-colonel (din 01.01.1934); colonel (din 10.05.1938); general de brigadă (din 23.03.1944).

sovietici ascunși în catacombe – Serviciul Special de Informații roagă a se aprecia și eventual a încuviința utilizarea – în anumite părți din catacombe – a metodei fumizării cu aerosol.

5. – În cazul când s-ar aproba procedeul propus, Detașamentul Serviciului Special de Informații de la Odessa urmează să ia contact cu autoritățile militare române și germane locale, pentru:

- execuția fumizării și
- păstrarea secretului operațiunii.

*) Adnotări:

„4538”.

„Să se ceară urgent avizul M[arelui] S[tat] M[ajor]. Col[onel] ss. indescifrabil”.

„26 MART[IE] 1942. Int[ervenție] urg[entă] ss. indescifrabil”.

„Dos[ar] 74 bis”.

USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 234-235.

Documentul nr. 3

MARELE STAT MAJOR

Secția Operațiilor

F. URGENT

SECRET

Nr. 14.052/C din 31 Martie 1942¹¹³

MARELE STAT MAJOR

către

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Cabinetul Militar

al

Conducătorului Statului¹¹⁴

La Nr. 4538/M, am onoare a raporta următoarele:

Până în prezent, pentru stărpirea partizanilor din catacombele de la Odessa, s-au întrebuințat următoarele procedee:

- zidirea catacombelor și
- fumizarea prin mijloacele normale de care dispune Comp. 8 Fum.

Între timp, Comandamentul german a trimis un specialist (Cpt. Pukalla¹¹⁵) care să studieze la fața locului această chestiune.

Concluziunile la care a ajuns expertul german sunt următoarele:

1. – Să se continue cu fumizarea, în mod însă mai masiv, după un procedeu preconizat de dânsul.
2. – Să se întrebuințeze eventual lumânări fumigene combinate cu grenade fumigene.

Prin întrebuințarea simultană a acestor mijloace, Cpt. Pukalla crede că se va putea ajunge la o consumare a oxigenului din catacombe, ceea ce ar duce la distrugerea partizanilor aflați acolo¹¹⁶.

Deși procedeul nu recurge la întrebuințarea de gaze toxice, totuși efectele sunt mortale

3. – În ceea ce privește întrebuințarea gazelor toxice propriu-zise, Cpt. Pukalla face toate rezervele, arătând că o hotărâre în acest sens nu ar putea fi luată decât de Comandamentul german superior.

4. – În plus, face o serie de recomandări privitoare la zidirea intrărilor și unele măsuri de ordin polițienesc, care să reducă complet posibilitățile de legătură ale partizanilor cu exteriorul.

¹¹³ Documentul a fost înregistrat de Cabinetul Militar al Conducătorului statului cu nr. 5059/M din 02.04.1942.

¹¹⁴ Ion Antonescu (1882-1946), militar de carieră și om politic român. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie și cavalerie (1902-1904) și al Școlii Superioare de Război (1909-1911). Intră în Armată în 1904, participă la primul război mondial. Șef al Marelui Stat Major (1933-1934); ministru al Apărării Naționale (1938); președinte al Consiliului de Miniștri și Conducător al Statului român (06.09.1940-23.08.1944); comandant al Grupului de Armate „General Antonescu” (22.06-17.07.1941). Arestat la 23 august 1944 pentru refuzul de a încheia armistițiul cu Națiunile Unite, este predat autorităților sovietice la începutul lunii septembrie. Deținut și anchetat în URSS (septembrie 1944-aprilie 1946), este readus în țară, judecat și condamnat la moarte de așa-zisul „Tribunal al Poporului”. Executat la Jilava în data de 01.06.1946. General de corp de armată (din 16.09.1940); general de armată (din 05.02.1941); mareșal (din 21.08.1941).

¹¹⁵ Wilhelm Pukalla (1892-1978), militar de rezervă și chimist german. Mobilizat în perioada celui de-al doilea război mondial în Wehrmacht. Ofițer în cadrul Heeres-Gasschutzschule Celle (03.11.1939-22.01.1940); ofițer în cadrul Nebel-Ersatz-Abteilung 2 Bremen (22.01.1940-11.05.1942, 14.09.1942-10.08.1943); ofițer în cadrul II Abteilung Schweres-Werfer Regiment 2 (11.05-14.09.1942); ofițer în cadrul Statului Major al Corpului LIII Armată germană (10.08.1943-04.09.1944); ofițer în cadrul Statului Major al Corpului XXI Munte german (din 16.09.1944). Căpitan (din 03.11.1939); maior (din 03.06.1942).

¹¹⁶ Vezi în acest sens amplul raport redactat de căpitanul Wilhelm Pukalla la 02.03.1942 intitulat „Raport de ansamblu asupra recunoașterilor la fața locului făcute în vederea propunerilor pentru combaterea partizanilor din catacombele din Odessa”. AMR, fond 25-Armata a 3-a, dosar nr. 1196, f. 10-17.

Marele Stat Major este de părere că, pentru numărul limitat de partizani ce s-ar mai afla în catacombe și care, cu siguranță, sunt reduși la epuizare fizică, n-ar fi cazul să se recurgă la procedee ce ar avea legătură cu războiul chimic, ci să ne limităm numai la întrebuițarea fumizărilor masive precum și la continuarea aplicării celorlalte măsuri întrebuițate și până acum de Comandamentul Odessa, dându-se însă o dezvoltare și mai accentuată.

p. ȘEFUL MARELUI STAT MAJOR
GENERAL ss. Tătăranu¹¹⁷
N. Tătăranu

*) Adnotări:

„Nu se vor întrebuița gaze toxice. Sunt destule în catacombe. ss. Mareșal Antonescu”.

„11 APR[ILIE] 1942. Int[rare]. ss. indescifrabil”.

USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives
Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 238-239.

Documentul nr. 4

ROMÂNIA
PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAȚII

București, 16 Aprilie 1942¹¹⁸

Nr. 73

SECRET

către

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI.

Cabinetul Pentru Administrația și Organizarea
Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei.

La Nr. 623/1942:

Am onoare a raporta:

Prin acțiunea lor, desfășurată în întreaga Transnistrie și în special la Odessa, organele S.S.I. au stabilit cu precizie existența în teritoriu a elementelor și cadrelor comuniste, ce activează potrivit unui plan dinainte stabilit și dirijat și în prezent de către conducerea comunistă.

Activitatea subversivă a elementelor comuniste lăsate cu misiuni în teritoriul ocupat este incontestabil dovedită, prezentând un pericol atât pentru astăzi cât și pentru viitor.

Ce a reușit să creeze ideologia comunistă din populația sovietică, excede posibilitățile de înțelegere ale unui om civilizată și numai astfel se explică măsurile drastice luate de S.S.I. asupra unei mase, ce prin deformarea ei fanatică reprezintă un pericol permanent.

S.S.I. a raportat la timp prin rapoarte detaliate și numeroase acțiunea partizanilor din Odessa.

Pentru a confirma din nou realitatea existenței partizanilor și a activității subversive comuniste, se înaintează alăturat:

1. – O sinteză asupra acțiunii partizanilor din Transnistria și Ucraina;
2. – O notă asupra „Grupei partizanilor canibali”.
3. – Un album cu fotografii documentare.

ȘEFUL SERVICIULUI SPECIAL DE INFORMAȚII
DIRECTOR GENERAL,

ss. Eugen Cristescu

*) Adnotare:

„B[iroul] 1. Studiu și Notă p[en]t[r]u D[omnu]l Mareșal. ss. indescifrabil”.

ANRM, fond 706-Cabinetul Pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, inventar nr. 1, dosar nr. 12, volumul I, f. 71-72.

¹¹⁷ Nicolae Tătăranu (1890-1953), militar de carieră român. Absolvent al Școlii militare de ofițeri de infanterie (1908-1910) și al Școlii Superioare de Război din Paris (1921-1923). Intră în armată cu gradul de sublocotenent (1910), participă la primul război mondial. Subșef al Marelui Stat Major (22.06-09.09.1941); șef de Stat Major al Armatei a 4-a (09.09-30.10.1941); subșef al Marelui Stat Major (01.11.1941-20.07.1942); comandant al Diviziei 20 Infanterie (20.07.1942-14.01.1943); la dispoziția Ministerului de Război (14.01-01.10.1943, 28.09.1944-23.03.1945); comandant al Corpului de Munte, partea sedentară (01.10.1943-23.08.1944); comandant al Corpului 6 Armată (23.08-28.09.1944); trecut în rezervă la 28.03.1945. Colonel (din 15.04.1933); general de brigadă (din 27.02.1939); general de divizie (din 18.07.1942).

¹¹⁸ Documentul a fost înregistrat de Președinția Consiliului de Miniștri-Cabinetul Civil-Militar pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei cu intrarea secretă nr. 674 din 17.04.1942.

SECRET

**ACTIUNEA SUBVERSIVĂ ȘI DE PARTIZANI ÎN
TRANSNISTRIA ȘI ÎN RESTUL TERITORIILOR PIERDUTE DE U.R.S.S.**

În vederea propagării comunismului și extinderii ideologiei marxiste în toată lumea, Rusia Sovietică a instruit și pregătit din timp contingente cât mai mari de elemente, care pe lângă acțiunile operative desfășurate de armata regulată, să concure la obținerea rezultatului final și să contribuie la organizarea, din punct de vedere comunist, a teritoriului cucerit.

Aceleași elemente educate și adânc pătrunse de fanatismul sectar, au primit o instrucție specială, tehnică, prealabilă și pentru eventualitatea pierderii unei părți din teritoriul sovietic.

Pentru a face față acestei eventualități, care în prezent este o realitate, conducătorii Rusiei Sovietice au pregătit masele captate de ideologia comunistă, să adopte o atitudine de rezistență, pregătindu-le și instruindu-le pentru o luptă subversivă susținută.

În concluzie, în războiul împotriva bolșevismului trebuie să distingem două elemente de forțe:

- Armata operativă;
- Massa comunistă, organizată și instruită pentru lupta subversivă, compusă din elemente din toate mediile sociale, neținând seamă de sex și vârstă, a cărei manifestări se fac resimțite pe întregul întins al teritoriului sovietic ocupat și care în prezent formează o a doua Armată Invizibilă.

Din constatările și observațiile noastre reiese, că prin o pregătire persistentă, conducerea sovietică a reușit, în decursul anilor, să formeze materialul uman necesar, care fiind pătruns de ideologia comunistă, să fie gata a executa oricând și de oriunde directivele conducătorilor U.R.S.S.

Rolul principal în această acțiune a fost îndeplinit de N.K.V.D., organul de bază pe care s-a sprijinit conducerea de partid în Rusia.

Declanșându-se operațiunile militare, pe lângă acțiunea Armatei Roșii propriu-zise, simultan a intrat în acțiune și această a doua Armată Invizibilă compusă din masa comunistă.

În cadrul masei comuniste distingem două grupări:

- una, activă,
- alta, pasivă.

Gruparea activă se compune din unități de partizani având un comandament și o ierarhie bine stabilită, dotate cu diferite mijloace de luptă.

Aceste unități de partizani au fost organizate, în teritoriile părăsite de Armata regulată sovietică, de către comisarii politici speciali, de pe lângă Armata, cu concursul diferiților șefi N.K.V.D. din teritoriile respective.

Gruparea pasivă este compusă, în principiu, din tot restul masei de comuniști, care nu intră în compunerea unităților de partizani activi și care este formată din:

- funcționarii N.K.V.D. și miliția N.K.V.D.;
- membrii înscriși în partidul comunist, care, după cum se știe, erau primiți numai după o prealabilă și îndelungată verificare și care erau supuși oricând revizuirii;
- candidații la locul de membru în partidul comunist;
- foștii membri excluși din partid și acuma reintegrați;
- simpatizanții și tineretul format și crescut în ideologia comunistă /comsomoliști/.

Ambele aceste grupări sunt la fel de periculoase, întrucât și cei din gruparea pasivă pot îndeplini roluri active în Armata Invizibilă, fiind pătrunși și supuși aceleași discipline severe de partid.

Trebuie să remarcăm că gruparea pasivă poate fi alimentată și reînprospătată cu elemente de restul populației din teritoriile ocupate, din cei nemulțumiți de regimul aplicat de armatele aliate de ocupație.

Ca o primă concluzie trebuie să subliniem că populația Rusiei Sovietice se prezintă astăzi cu o mentalitate cu totul diferită de a țărilor europene și unitățile aliate ce pătrund pe teritoriul sovietic trebuie să privească această populație și sub cele două aspecte mai sus descrise care, incontestabil, există și activează și care sunt: organizațiile subversive și de partizani și masa comunistă pasivă (pasivă în mod temporar, dar putând îndeplini oricând misiunile dictate de conducătorii partidului/.

Pentru a ilustra cele afirmate mai sus, S.S.I. prezintă mai jos o serie de fapte concrete, precis stabilite de către organele sale, în diferite părți ale teritoriului ocupat și în special Odessa:

I. – Conform unui plan general stabilit dinainte, N.K.V.D.-ul și organizația partidului comunist din U.R.S.S. au lăsat în teritoriul cedat mai multe organizațiuni subversive și de partizani, după cum urmează:

1. – Centrala N.K.V.D. de la Moscova a trimis la Odessa, încă din luna iulie 1941, 3 însărcinați speciali, funcționari reputați ai Centrului, care au format organizațiuni subversive de partizani din elementele puse la dispoziție de către Direcția Generală N.K.V.D. a ținutului și orașului Odessa, precum și de către organizația regională de partid.

Dintre organizațiile pendinte de Centrala N.K.V.D. de la Moscova, organele S.S.I. au identificat organizația formată și condusă de către maiorul N.K.V.D.-ist Badaev¹¹⁹.

2. – Această organizație avea următoarea structură:

a) Un detașament de partizani care se ascunde în catacombele de la Nerubaisk-Usatova, comandat de către Klimenko Afanasie, fost director al Uniunii lucrătorilor pentru exploatarea pietrei din catacombele de la Nerubaisk și Usatovo.

Klimenko Afanasie mai are și alte grupe de partizani la suprafață, formată dintre locuitorii satelor Nerubaisk, Usatovo, Fomina-Balka, Krivaia-Balka.

Dintre partizanii de la suprafață, locuitorii ai satelor arătate mai sus, au fost identificați și capturați următorii:

Individul Karlicovschi – primarul comunei din Nerubaisk, individul Corabelnicov – directorul școlii primare din Nerubaisk, – ambii numiți în aceste funcțiuni de autoritățile române – precum și un număr de 15 locuitori din aceiași comună.

În total, în regiunea acestei localități, socotind și catacombele, s-ar găsi un minimum de circa 400 partizani.

În catacombele de la Nerubaisk-Usatovo se află și un important depozit de arme, puști mitraliere și mitraliere, precum și circa 120.000 cartușe pentru arme, puști mitraliere și mitraliere, circa o mie grenade și circa 500 kgr. Explozibil. În plus și un depozit important de alimente, în special carne conservată și grăsimi animale.

În aceste catacombe împreună cu Klimenko Afanasie se ascundea și Maiorul Badaev, care a fost capturat de organele noastre împreună cu două femei, agentele sale de legătură.

b) Un detașament de partizani în orașul Odessa comandat de către fostul cekist Feodorovici Petre (conspirativ Boikov).

Până în prezent s-au capturat de organele noastre șeful detașamentului și un număr de 33 partizani, bărbați și femei.

Totodată s-au descoperit și dezgropat 30 de arme, o pușcă mitralieră, 7 revolve, o mină, circa 50 kgr. explozibil, 180 rachete, 2 pistoale de rachete și circa 7.000 cartușe pentru arme și revolve.

De remarcat că printre partizanii din detașamentul Boikov, capturați de organele noastre, se află și trei germani, dintre care unul este agronom la Institutul de selecționare a semințelor din Odessa, numit în funcțiune de autoritățile române.

c) O agentură a lui Badaev, în orașul Odessa și în împrejurimi, dintre care organele noastre au identificat și capturat până acum 10 inși – bărbați și femei.

Pentru legătura cu Moscova, maiorul Badaev Vladimir avea la postul său de comandă un aparat de radio-telegrafie – emisie și recepție, cu ajutorul căruia primea ordinele și transmitea informațiile adunate prin agentura sa. În plus, mai multe aparate de radio.

Este deosebit de semnificativ și alarmant faptul că agentura lui Badaev este recrutată dintre elementele pe care autoritățile noastre s-au bazat în opera de refacere a vieții morale, culturale și economice a orașului, astfel:

– Bolonii Petre, inginer la căile ferate din Transnistria;

– Prodâșko Petre, subdirector la Fabrica de bere, însărcinat cu aprovizionarea și administrația fabricii.

De remarcat este faptul că această fabrică a fost lăsată de sovietici cu tot utilajul și materiile prime necesare producției, creându-se astfel platformă de încredere lui Prodâșko Petre, care a apărut în ochii autorităților române ca acela datorită căruia fabrica s-a păstrat intactă.

¹¹⁹ Vladimir Aleksandrovici Molodțov (1911-1942), ofițer sovietic de informații (nume conspirativ Pavel Badaev). După absolvirea studiilor gimnaziale și liceale lucrează în calitate de muncitor necalificat și lăcătuș (1929-1930), respectiv miner în minele din Bobrik-Donskoi (din 16.10.1930); concomitent studiază la facultatea muncitorească a Institutului de Inginerie Energetică „S. Ordjonikidze” din Moscova. Membru al Partidului Comunist al URSS (din 25.04.1931; membru al N.K.V.D. (din 1934). Absolvent al Școlii Centrale a N.K.V.D. (1934-1935), fiind încadrat ulterior în Direcția N.K.V.D. a regiunii Moscova. Șef de birou în cadrul Secției 7 (Spionaj în România) al Direcției de Informații Externe al N.K.V.D. (din 01.03.1941), iar după izbucnirea conflictului sovieto-german este transferat la Secția Specială a N.K.V.D. condus de generalul Pavel Anatolievici Sudoplatov. La 19.07.1941 este trimis la Odessa cu misiunea de a organiza o rezidență clandestină a N.K.V.D. ce urma să opereze în oraș în cazul cuceririi sale de către armatele române și germane. Numele conspirativ Badaev provine de la numele soției sale – Antonina Badaeva. După cucerirea Odesei detașamentul condus de căpitanul Vladimir Aleksandrovici Molodțov s-a stabilit în catacombe, desfășurând acțiuni de spionaj, diversivne și sabotaj în Odessa și împrejurimi. În urma recrutării de către S.S.I. a lui Anton Bronislavovici Feodorovici (nume conspirativ „Petre Ivanovici Boikov” sau „Boiko”), membrii detașamentului, inclusiv căpitanul Vladimir Aleksandrovici Molodțov, au fost arestați de autoritățile române la 09.02.1942. Judecat și condamnat la moarte, Vladimir Aleksandrovici Molodțov a fost executat la Odessa la 02.07.1942. I s-a conferit post-mortem titlul de „Erou al Uniunii Sovietice” (05.11.1944). Vasili Mitrokhin, Christopher Andrew, *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest*, p. 109-110; Pavel Sudoplatov, Anatoli Sudoplatov, Jerrold L., Leona P. Scheckter, *Misiuni speciale. Arhitectura terorii*, București, 1994, p. 176; Pavel Moraru, *Serviciile Secrete și Basarabia (1918-1991)*. Dicționar, p. 160-162.

– Boiarciuk Vasile, fost ofițer în armata albă, iar după ocuparea Odesei de către noi angajat ca funcționar în Primăria Municipiului Odessa, la Direcția Inventarierii Mobiliare, unde se bucură de multă încredere din partea șefilor săi;

– Goscițkii Petre, fost preot iar acum funcționând ca inspector al preoților și diaconilor din Odessa, numit de autoritățile noastre.

– Tot din agentură făcea parte și femeia Gare Elena, având un fizic plăcut căuta în special societatea ofițerilor români, în vederea culegerii materialului informativ cerut de Badaev. În felul acesta a reușit să capteze pe un locotenent din Batal. II/38 Infanterie care, din cauza unui exces de sentimentalism, a trimis soldați de sub comanda sa cu o căruță, cu care susnumita s-a dus la el la Nikolaev, unde se găsea deplasat cu unitatea din care face parte.

Scrisoarea prin care ofițerul o chema la el la Nikolaev a arătat precis atât unitatea cât și numărul oficiului poștal militar respectiv. Această femeie subjugase atât de mult pe ofițer încât el îi împărtășea unele aprecieri personale defavorabile în legătură cu contactul dintre ofițerii români și germani.

Această femeie a transmis lui Badaev toate informațiile culese de ea de la susnumitul ofițer.

– Femeia Scibrik Tamara, fosta soție a unui partizan care se află în catacombele de la Nerubaisk, deși divorțată de acesta a primit sugestiile acestuia de a lucra în organizația de partizani, în care scop a căutat să facă legături cu funcționarii Poliției din Odessa. Noi am interceptat o scrisoare a fostului ei soț, adresată ei, în care i se cerea să găsească modalitatea asasinării Prefectului Poliției Municipiului Odessa.

Datorită acestei agenturi, Badaev a putut transmite la Moscova informațiuni precise referitoare la: dislocarea trupelor din orașul Odessa și împrejurimi; amplasarea bateriilor de coastă; amplasarea bateriilor A.A.; punctele din oraș unde au fost construite baricade în vederea apărării orașului; situația economică, starea de spirit a populației, precum și o listă cu numele capilor de autorități civile și militare cerută de Moscova; urmând să primească instrucțiuni precise în vederea organizării atentatelor împotriva acestora.

II. – Direcția Generală N.K.V.D. a ținutului și orașului Odessa a lăsat mai multe organizațiuni subversive și de partizani atât în orașul Odessa cât și în Transnistria, după cum urmează:

1) Organizațiunea lăsată de Direcția 3-a Specială din Direcția G-rală N.K.V.D. a ținutului și orașului Odessa, sub conducerea lui Kuznețov, fostul șef al acestei Direcțiuni.

Această organizațiune a fost identificată de organele noastre, capturându-se o parte dintre membrii ei, stabilindu-se că are următoarea compunere:

– a/ O grupă de spioni și partizani la suprafață în oraș, compusă din 14 indivizi. Toți membrii grupei, împreună cu armamentul și materialele aflate asupra lor, au fost capturați de noi.

– b/ O grupă de partizani și de teroriști în număr de circa 20 inși, în catacombele din cartierul Moldovanka, situate între străzile: Dalnițkaia-Golokovskaia, Kartomișevskaia-Balkovskaia-Vodnâi Pereulok I, II și III.

Împreună cu această grupă se află Kuznețov și trimisul special al Centralei N.K.V.D. de la Moscova.

– c/ O agentură în orașul Odessa, probabil și în ținutul Odessa.

Până în prezent s-au putut identifica și captura numai două femei agente, cu care Kuznețov a vrut să intre în legătură prin intermediul unui membru al grupei sale de spioni de la suprafață, care este capturat.

2) Direcția Generală a Miliției ținutului și orașului Odessa a lăsat un număr de 10 organizațiuni subversive și de partizani, adică câte o organizațiune de fiecare fost raion de miliție.

Inițial aceste organizațiuni aveau un efectiv de circa 13 inși și un șef; probabil că între timp au mai făcut noi recrutări.

Până în prezent organele noastre au reușit să identifice și să captureze pe directorul și intendentul Sanatorului R.G.U. care în noaptea de 14/15 Octombrie 1941 au ascuns în încăperile sanatorului grupuri de partizani al unui raion de miliție.

Din exploatarea informațiilor obținute de la acești doi indivizi, coroborate cu alte informațiuni ulterioare, am putut stabili cele de mai sus.

3) Secția Specială a Armatei Marine a litoralului sudic, care a avut sediul în Odessa, a lăsat o organizațiune puternică de partizani teroriști și spioni în oraș. Această organizațiune, probabil, a avut inițial următoarea organizare:

– O grupă pentru spionaj;

– Un detașament numeros și bine înarmat de partizani, compus din foști marinari;

– O grupă pentru acte de terorism.

Organele noastre au identificat și capturat pe majoritatea membrilor grupei de teroriști.

III. – Organizațiunea de partid a ținutului și orașului Odessa a lăsat un număr de 10 organizațiuni subversive și de partizani, corespunzătoare celor 10 organizațiuni de partid raionale în orașul Odessa. Probabil a mai lăsat câte o astfel de organizațiune de partizani în fiecare raion al ținutului Odessa. Organele noastre au identificat, capturând pe șef și pe majoritatea membrilor organizațiunii lăsată de organizația de partid a raionului 3 (Iliciovskii). Principiul de organizare este acel de troică. Inițial această organizațiune întrunea un număr de 14 inși, ulterior făcându-se noi recrutări de aderenți.

Această organizațiune a mai avut și un grup de partizani ascunși în catacombele de pe strada Delnițkaia, compusă din 14 inși, care a ajuns la o tristă celebritate, prin aceea că membrii ei s-au dovedit a fi practicat în mod conștient canibalismul. Grupa era condusă de partizantul Soldatenco, membru al partidului comunist, fost în serviciul N.K.V.D.-ului, care, după ce a ordonat împușcarea a trei dintre membrii grupei sale pentru a fi mâncați, a suferit aceeași soartă. /A se vedea fotografiile din albumul anexat/.

IV. – Direcția Transporturilor ținutului Odessa a lăsat o organizațiune puternică de partizani, saboteuri și teroriști în special pentru calea ferată, care se compune din foști ceferiști sovietici rămași atât în orașul cât și în ținutul Odessa.

V. – Direcția Industriilor din orașul și ținutul Odessa a lăsat o organizațiune puternică de saboteuri și teroriști, cu ramificații în toate întreprinderile industriale din oraș și ținut.

Ca o caracteristică generală, trebuie subliniat faptul că deși toate aceste organizațiuni urmăreau același scop final, totuși acționează compartimentat atât ca organizație, cât și ca domeniu de activitate (social, politic, economic, etc.), realizându-se o conspirativitate aproape absolută.

II. – Grupa pasivă.

După cum s-a arătat mai sus, această grupă este compusă din masa comunistă, care deși nu face parte din unitățile active de partizani aflate sub comanda directă a unui șef, a desfășurat, prin elementele sale, în mod individual o activitate tot atât de dăunătoare și periculoasă ca și aceea a grupelor de partizani activi.

De exemplu:

În atribuțiunile organizațiunii de partizani formată de trimisul special al Centralei N.K.V.D. din Moscova intrând și misiuni de spionaj, șeful organizațiunii Badaev /care în ierarhia N.K.V.D. are gradul de ofițer superior, maior/ însărcinează pe Boikov, șeful detașamentului de partizani din Odessa, de a intra în contact cu Sevchenko, membru al partidului comunist, de profesie șef mecanic pensionar, pentru a-l determina să activeze în grupa de partizani activi.

Sevchenko a declinat această ofertă, de a lupta înarmat, invocând vârsta sa înaintată. Scuza a fost găsită întemeiată. Boikov însă îi propune în schimb să culeagă o serie de informații.

Sevchenko consimte, neputându-se sustrage unei obligațiuni impuse de disciplina partidului comunist și în consecință a primit misiunea de a activa în zona litoralului Arcadia și a preciza amplasamentul bateriilor de coastă, calibrul, locul posturilor de comandă, legăturile telefonice, locul proiectoarelor, etc. Misiunea a fost executată, rezultatul fiind transmis prin Boikov șefului grupului de partizani N.K.V.D., Badaev, care prin T.F.F. a transmis-o guvernului sovietic.

O altă serie de exemple confirmă activitatea cu totul felurită a elementelor din grupa pasivă, care fiind solicitați prin curieri speciali, trimiși de șefii unităților de partizani activi, primeau însărcinările încredințate, neputând refuza în numele aceleiași discipline de partid. De exemplu:

– un profesor universitar din Odessa a primit și îndeplinit misiuni de spionaj;

– un fost preot, idem;

– un redactor de ziar, membru al partidului, fără ca să intre în compunerea unei unități de partizani activi din proprie inițiativă, însă conformându-se pregătirii anterioare comuniste relativ la instruirea masei comuniste pentru acțiune subversivă, organizează un grup de 12 membri, în special din rândul tinerilor, care, în cazul debarcării a trupelor sovietice la Odessa să taie firele telefonice și să servească de călăuze pentru unitățile debarcate. Același individ a adăpostit o evreică și i-a procurat acte de identitate false;

– un funcționar de fabrică organizează și el, din proprie inițiativă, un grup similar.

Pentru a ilustra într-un mod și mai sugestiv spiritul de prevedere a conducerii comuniste de partid în organizarea și întreținerea cu mijloace materiale a acțiunilor subversive, înfățișăm și următorul exemplu:

Pentru a asigura traiul membrilor de partid și familiilor partizanilor activi, aflați în catacombe, administratorul fabricii de bere din Odessa, Prodâșko, este special lăsat la Odessa, iar fabrica sa puțin deteriorată și asigurată cu materii prime.

Prodâșko, pentru a câștiga încrederea autorităților române, urmând instrucțiunile N.K.V.D., la intrarea autorităților române în Odessa se prezintă și își oferă serviciile pentru a repune în funcțiune fabrica. Oferta sa este primită de Primăria Odessa, iar fabrica a început să funcționeze.

Prețul berii era maximal. Însă profitând de posibilitatea de a se sustrage de sub control, Prodâșko a vândut importante cantități de bere la diferite prețuri realizând diferențe simțitoare. Aceste sume de bani erau special destinate pentru acordarea de ajutoare partizanilor și familiilor lor.

III. – Ierarhie.

Fiecare organizațiune subversivă și de partizani are un șef, în majoritatea cazurilor funcționar al N.K.V.D. având un grad corespunzător celor militare.

Sub comanda sa se află mai multe grupe sau detașamente, fiecare având șeful său. Șeful organizațiunii are puteri nelimitate asupra tuturor membrilor din organizațiunea sa, putând extermina oricând pe acei dintre membri despre care și-a făcut părerea că au deviat de la misiunea încredințată, sau au devenit periculoși pentru organizație.

Echipele din catacombe mențin legătura cu echipele aflate la suprafață prin curieri, de preferință femei.

De exemplu: Badaev șeful organizației Centralei N.K.V.D. din Moscova menținea legătura cu partizanii din orașul Odessa, precum și cu agentura sa, prin două femei care alimentau pe partizanii din catacombele de la Nerubaisk cu medicamente și cu alimente proaspete.

Echipele de suprafață aveau curieri, tot de preferință femei, care făceau legătura cu diferite persoane și transmiteau ordinele și culegeau informații.

IV. – Cadre.

Din observațiunile făcute reiese că membrii organizațiilor de partizani activi sunt de diferite vârste și sex.

Cei cu misiuni de conducere sunt de preferință membri ai partidului comunist sau N.K.V.D.-iști.

Pentru menținerea legăturilor și în misiunile de curieri erau întrebuințați de preferință elemente tinere fanatizate comuniste.

În compunerea masei de partizani intrau și simpatizanți comuniști, soldați sovietici rămași, prizonieri fugiți din lagăre sau din convoi, etc.

Pentru a ilustra că organizarea acțiunii subversive și de partizani a fost din timp pregătită și că ea a fost prevăzută în planul lor de mobilizare trebuie să menționăm și următorul exemplu:

Femeia Tamara I., curiera lui Badaev, a fost de profesiune infirmieră în portul Tuapse, pe litoralul Caucazului. Numita în luna Septembrie a anului 1941 a primit ordin de mobilizare, pentru a se prezenta la unitatea specială de partizani. Prezentându-se, a fost încadrată în grupul de partizani și transportată la Odessa unde a activat, fiind repartizată în organizațiunea Badaev.

Numita era în vârstă de 22 ani, a activat timp de 4 luni în catacombe, îndeplinind misiunea de infirmieră și curieră cu suprafața și fiind arestată a declarat că misiunea sa era naturală și că nu s-a predat autorităților române, fiind mobilizată și considerându-se ca un soldat chemat să lupte pentru idee și patrie, având educație comunistă.

B. – Dotare.

Grupele de partizani activi erau dotate, cum rezultă din descoperirile făcute la Odessa, cu:

1. – Explozibil. Lăzi cu cantități importante de tol.
 2. – Armament individual și automat de tot felul: pistoale, puști, puști-mitraliere, mitraliere, grenade, mine /unele camuflate în cutii de icre mari/, pistoale de rachete.
 3. – Muniții de diferite calibre.
 4. – Aparatură de radio-emisie.
 5. – Echipamentul este exclusiv civil.
 6. – Aprovizionarea cu alimente a fost din timp pregătită, făcându-se depozite de alimente în catacombe, care se compuneau din: cantități de făină, zahăr, cartofi, untdelemn, conserve, pesmeți, diferite zarzavaturi, spirt, vin, etc. Totodată înainte de a intra în catacombe, șefii raioanelor N.K.V.D. din Odessa au împărțit familiilor partizanilor alimente ca: făină, zahăr, conserve, ceai, macaroane, orez, săpun, etc.
- Aprovizionările pentru unele din grupe au fost limitate pentru circa două luni și lipsa posibilității de a se reîmprospăta ulterior, din cauza astupării gurilor de catacombe efectuate de autoritățile noastre, explică cazurile de canibalism, întâmplate în catacombele din strada Delnițkaia.
7. – Mașini de scris.
 8. – Acte de identitate false și posibilitatea de a le preschimba pentru a se sustrage eventualei urmăriri. În special serii întregi de pașapoarte.

C. – Mod de acțiune.

Partizanii din Odessa au misiunea de a concura la luptă alături de armata operativă, în caz de debarcare a trupelor sovietice în Odessa sau în regiunea apropiată.

Se remarcă, că partizanii activi adăpostiți în catacombe au misiunea ca, în cazul unei debarcări sovietice, după ieșirea din catacombe să organizeze echipe de cel puțin 5 partizani din cei aflați la suprafață.

Misiunea generală a grupelor de partizani din Odessa este de ordin informativ, spionaj, sabotaj și acțiuni de terorism și menținerea unei stări de nesiguranță și neliniște prin răspândirea de știri false și tendențioase.

Grupe de partizani activi și acțiunea celor pasivi a fost semnalată și în restul teritoriului Transnistriei, în Basarabia, la Cahul și în Ucraina.

D. – Concluzii.

Din constatările făcute de S.S.I. până în prezent s-a ajuns la certitudinea, că întreg teritoriul sovietic este locuit de o masă de populație cu o mentalitate complect schimbată, sub influența dominației ideologiei comuniste timp de mai bine de 20 ani.

O parte importantă din această masă, în care s-a infiltrat virusul comunist, reprezintă un pericol pentru acțiunea noastră și a aliaților care vin cu altă mentalitate și cu o altă ideologie.

Este de așteptat o rezistență serioasă, pentru un timp destul de îndelungat, din partea acestei mase și chiar în spatele frontului.

Pentru a asigura reușita acțiunii noastre întreprinsă în Est, factorul principal îl constituie atât pentru noi cât și pentru trupele aliate înțelegerea din partea noastră a mentalității acestei populațiuni și recunoașterea pericolului pe care îl reprezintă.

Pentru a combate această acțiune comunistă se cere imperios:

– pătrunderea în mentalitatea total deosebită a populației locale, care nu poate suferi comparație cu aceea a populațiilor europene;

– o acțiune coordonată, în toate domeniile și hotărâtă pentru identificarea și înlăturarea elementelor comuniste fanatice și câștigarea acelei părți din populație, care nu este complet contaminată cu ideologia comunistă.

Fără o înțelegere a realităților și o transpunere din partea noastră în mentalitatea populațiilor sovietice, acțiunile noastre operative precum și activitatea noastră constructivă de organizare a frontului va întâmpina foarte mari greutăți și va pretinde timp îndelungat.

Fără o acțiune hotărâtă de suprimare a elementelor periculoase, în primăvara acestui an, în spatele frontului ne putem aștepta la surprize foarte neplăcute din partea acțiunii grupelor de partizani, atât a celor activi cât și a celor pasivi.

Propuneri:

Se cere imperios și imediat:

1. – Aplicarea măsurilor radicale împotriva partizanilor identificați activiști.
2. – Internarea în lagăre, în zone care oferă completă securitate, a partizanilor din grupa pasivă.
3. – Acțiunea vie de propagandă în toate domeniile și prin toate mijloacele și realizări constructive pozitive în teritoriile ocupate pentru combaterea comunismului și atragerea populației necomunistă de partea noastră, prin convingere.

ANRM, fond 706-Cabinetul Pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, inventar nr. 1, dosar nr. 12, volumul I, f. 73-85.

Documentul nr. 6

SECRET

NOTĂ

15 Aprilie 1942

GRUPAREA PARTIZANILOR CANIBALI.

Comitetul regional al partidului comunist din Odessa a organizat încă din luna August 1941 o grupă de partizani, pe care a pus-o la dispoziția Comandamentului Militar Sovietic, pentru a fi întrebuințată în misiuni de spionaj și de terorism, în spatele liniilor române. Operația a fost dirijată de căpitani sovietici Frolov și Lenicic.

Grupa în cauză a fost compusă inițial din 42 oameni, dotați cu echipamentul și armamentul necesar, muniție și alimente.

La 10 Septembrie 1941 grupa a fost trimisă în misiune, dar fiind surprinsă de o patrulă română s-a renunțat la trecere, înapoiindu-se la Odessa.

După această nereușită încercare grupa a rămas numai cu 18 oameni.

În această situație, punându-se problema părăsirii orașului Odessa de către trupele sovietice, oamenii din gruparea de partizani rămași sub conducerea lui Soldatenco Alexandru au primit misiunea de a intra în catacomba din Odessa Str. Dalnițkaia Nr. 47, urmând să iasă la un moment dat în oraș pentru a contribui la acțiunea de dezorganizare a frontului, prin acte de spionaj și terorism în spatele frontului.

În catacombă au depozitat din timp alimente și un mare număr de lăzi cu muniții (aproximativ 6000 cartușe de armă, mai multe lăzi cu grenade, 47 puști, 3 puști mitraliere, revolvere, etc.).

Grupa din interiorul catacombei de mai sus se compunea din:

1. – Soldatenco Alexandru, actualmente mort și mâncat pe jumătate;
2. – Malițcaia Elena, soția lui Soldatenco, se află în aceeași situație ca și sotul său;
3. – Nicolenco, împușcat de Soldatenco;
4. – Rogășevschi Mihail, arestat;
5. – Colos Afanase, arestat;
6. – Melnikov Ioan, arestat;
7. – Cernei Leonid, arestat;
8. – Bureac Leonte, arestat;
9. – Draciuc Petre, arestat;
10. – Bistrichi, neprins până în prezent;
11. – Bialic, omorât și mâncat în întregime;

12. – Jenia, soția lui a avut aceeași soartă;

Această grupă trebuia să ia contact cu o altă grupă rămasă la suprafață.

În acest scop Ciornei Leonid a părăsit de 3 ori catacomba în cursul primei jumătăți a lunii Noiembrie 1941, pentru a se întâlni cu o fată, agentă de legătură.

Niciodată însă nu s-au putut vedea, așa încât grupul lui Soldatenco a rămas izolat.

Ulterior, luându-se măsura de către autorități de a se astupa toate intrările de catacombă, cei din interior au pierdut orice contact cu lumea din exterior.

În prealabil poliția a încercat la 13 Noiembrie să pătrundă în interior, încercarea însă nu a izbutit, fiind întâmpinată cu focuri de armă și având drept rezultat omorârea unui polițist.

De la zidirea gurilor de catacombă și până în luna Februarie 1942, cei din interior însă nu au mai dat niciun semn de viață.

Din cercetările ulterior întreprinse s-a constatat că două au fost problemele care s-au pus pentru cei din interior:

1. – Lipsa de alimente;

2. – Voința unora dintre partizani de a ieși din catacombe și a se preda autorităților române, intențiune care a fost combătută cu toată hotărârea de către șeful acestei grupări de partizani, Soldatenco Alexandru, care amenința cu moartea pe oricine ar fi simulat măcar un gest de evadare.

Prima problemă a fost soluționată cu asasinarea lui Bialic și a soției lui, care au fost tăiați în bucăți, puși în butoaie și sărați.

Din acest depozit alimentar s-a mâncat o bucată de vreme sub formă de ciorbă și friptură.

Soldatenco, în calitate de șef, și-a rezervat pe deasupra creierul celor împușcați.

Hotărârea aceasta a fost luată de Soldatenco după un criteriu specific bolșevic.

Bialic și soția lui nu făcuseră parte inițial din grup și nu erau membri ai partidului comunist.

La un moment dat, întrucât aceste alimente erau pe terminate, se punea pentru fiecare problema cine va fi în viitor pus la butoi.

Idea de a părăsi catacomba a prins rădăcini, din acest motiv, în câțiva din aceia ce se socoteau mai vizați de a avea întâietatea la „punerea în butoi” și astfel la 1 Februarie 1942 o parte din aceștia a reușit să înșele vigilența lui Soldatenco și să iasă prin o gaură insuficient de bine astupată.

Acest prim grup se compunea din Melnicov Ion, Ciornei Leonid, Bureac Leonte și Bistrițchi.

Reușind să scape de vigilența santinelor s-au împrăștiat fiecare pe la casele lor.

Fiind denunțați de vecini, au fost ridicați de poliție, în afară de Bistrițchi care nu a putut fi găsit până în prezent.

Între timp, o altă parte din grup încearcă să fugă. Pentru a fi mai siguri de reușită ei hotărâsc să omoare pe Soldatenco și pe soția acestuia, fapt pe care îl și pun în aplicare, după aceia se îndreaptă spre ieșire.

La ieșire însă sunt nevoiți să se întoarcă.

Un strat gros de fum introdus de către autorități în interior îi întâmpină.

Grupul ia atunci hotărârea de a aștepta câteva zile, pentru ca fumul să se împrăștie.

Între timp, fiind lipsiți de alimente, au consumat mușchii de la picioarele și mâinile lui Soldatenco și al soției acestuia.

Când accesul la gura catacombei a devenit posibil, au ieșit predându-se autorităților.

În acest grup au ieșit Rogășevschi Mihail, Kolos Afanase și Draciuc Petre.

ANRM, fond 706-Cabinetul Pentru Administrarea Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, inventar nr. 1, dosar nr. 12, volumul I, f. 86-89.

Documentul nr. 7

ROMÂNIA

București, 13 Mai 1942¹²⁰

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAȚII

Nr. 8201

SECRET

către

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI.

CABINETUL MILITAR

Biroul 2

Urmare la Nr. 17.236 și Nr. 17237 din 8 Mai 1942;

¹²⁰ Documentul a fost înregistrat de Cabinetul Militar al Conducătorului statului cu nr. 5998/M din 14.05.1942.

Am onoarea a raporta că în urma dispozițiilor date de către Armata III-a în dimineața zilei de 11 Mai a.c. s-au început operațiunile de pregătire în vederea fumizării catacombelor din Odessa, în care se ascund diferite grupuri de partizani.

Operațiunea se execută de către Compania specială de fumizare, după indicațiunile date de către organele Serviciului Special de Informații din Odessa.

Totodată raportăm că în dimineața zilei de 12 Mai a.c. au început și operațiunile de curățire a partizanilor din catacombe, efectuate de trupe din Divizia de Fortificații.

Cu această ocazie, la deschiderea unei guri de catacombă, s-a produs o explozie care a aprins o căldare cu lichid, rănind un funcționar al S.S.I. și un sergent.

ȘEFUL SERV. SPECIAL DE INFORMAȚII
DIRECTOR GENERAL

ss. Eugen Cristescu

*) Adnotări:

„13 MAI 1942. Trecut la buletin. ss. indecifrabil”.

„Trecut în buletinul de informații din 13 Mai 1942. Dosar 74 bis. ss. indecifrabil”.

USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives
Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 298.

Documentul nr. 8

ROMÂNIA

București, 9 Iunie 1942¹²¹

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAȚII

Nr. 8306

SECRET

către

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI.

CABINETUL MILITAR

Biroul 2

Urmare la Nr. 13.464 din 24.IV.1942;

Am onoarea a raporta următoarele:

În urma acțiunii dusă de către organele acestui Serviciu din Odessa, se constată că parte din organizațiunile de partizani din Odessa și-au mutat centrul de activitate din oraș în catacombele comunelor din apropiere, ca: Kujalnik, Usatova, Nerubaisk, Krivaia-Balka, Fomina-Balka, Gribovka, etc., în scopul de a deruta și îngreuna sarcina autorităților noastre ce le urmăresc activitatea.

În afară de partizanii de origine rusă, refugiați în catacombele din satele menționate, s-au mai descoperit în aceste catacombe și grupuri de evrei partizani, bine înarmați, fugiți din Odessa cu ocazia deportării lor din Ianuarie 1942. Aici, ajutați de locuitori, s-au stabilit în catacombe, unde deși stau separați, sunt în strânsă legătură de activitate și informare, atât cu partizanii ruși din catacombe, cât și cu prietenii sau simpatizanții rămași în Odessa.

În urma descinderilor și perchezițiilor efectuate de organele noastre informative la domiciliile mai multor indivizi bănuți a întreține legături cu cei arătați mai sus, precum și ca urmare a unor explorări de catacombe, s-au putut captura atât noi membri ai organizațiilor de partizani, în număr de 20, cât și:

- depozite de armament și munițiuni;
- efecte de îmbrăcăminte;
- autorizațiuni de călătorie și acte false de identitate;
- ștampile mulate de hârtie de calc, ale:
 - Primăriei orașului Odessa;
 - Căilor ferate Transnistriene;
 - diferitelor raioane de poliție din Odessa;
 - Comand. German al gării Odessa;
 - semnăturile mulate ale diferiților șefi de autorități;
 - cerneluri, penițe, scule de falsificare, etc.

Cu ajutorul acestor acte false, oamenii de legătură pot circula în voie pentru a transmite informații și ordine, a atrage noi aderenți, cum și pentru a menține o stare de spirit de teroare și nesiguranță prin știrile ce le colportează.

¹²¹ Documentul a fost înregistrat de Cabinetul Militar al Conducătorului statului cu nr. 6634/M din 11.06.1942.

La această acțiune concură și locuitorii satelor unde s-au refugiat grupurile de partizani din Odessa. Aceștia refuză cu îndărătnicie să divulge autorităților prezența sau activitatea lor.

Această atitudine o au fie din cauză că simpatizează acțiunea celor de mai sus, fie de frica răzbunării din partea lor sau a agenților de legătură aflați încă în libertate și camuflați sub diferite forme.

Actualmente, din cercetările întreprinse, s-a ajuns la concluzia că situația alimentară a celor aflați în catacombele din satele din jurul Odesei este foarte grea, fapt ce-i obligă să iasă la suprafață spre a căuta hrană.

Împiedicarea alimentării ar avea ca urmare prinderea lor. Pentru aceasta este necesar să se treacă la o serie de măsuri care, executate cu toată strictetea, ar pune stavilă acțiunii lor actuale și viitoare, atât de dăunătoare.

Aceste măsuri s-ar putea rezuma la următoarele:

1. – Conducerea și executarea operațiunilor de extirpare a partizanilor în toată regiunea Odessa să se încredințeze unei singure unități dotată cu tot armamentul și mijloacele necesare, a cărei activitate să fie exclusivă și continuă.

2. – Această unitate să ia măsuri de:

a. – astuparea completă și temeinică, precum și de minarea tuturor gurilor de catacombe;

b. – supravegherea atentă și continuă a acestor intrări astupate, cât și a întregii regiuni, spre a nu se crea alte ieșiri;

c. – menținerea unei strânse legături cu organele noastre din Odessa, pentru ținerea ei la curent cu datele informative necesare.

3. – Internarea tuturor locuitorilor bănuți că întrețin legături de orice fel cu partizanii, sau i-ar cunoaște și nu-i divulgă.

4. – Mâna de lucru, mijloacele de transport și materialele necesare astupării gurilor de catacombe să poată fi luate de la locuitorii acestor sate, sub sancțiuni contra celor ce se vor opune.

5. – Orice alte măsuri pe care le va găsi necesare Comandamentul acestei unități speciale.

* *

*

Serviciul Special de Informații fiind un organ informativ nu are la dispoziție unități operative de teren, prin intermediul cărora să poată lua măsurile propuse. Acțiunea efectuată până acum de către organele noastre pentru descoperirea și arestarea partizanilor din Odessa și împrejurimi a fost condusă cu echipe de agenți care nu sunt în număr suficient pentru a putea executa totalitatea măsurilor necesare de luat.

Secțiile de Poliție Judiciară Militară ale Serviciului Special de Informații au cercetat partizanii descoperiți până acum, exploatând materialul informativ pentru noi arestări și au trimis în fața organelor de justiție militară pe vinovați.

În această situație este neapărat necesar să se destine o unitate militară bine încadrată și înarmată, cu un efectiv suficient să-i permită luarea și ducerea la bun sfârșit a acțiunii de stârpire a partizanilor din Odessa și împrejurimi.

Apreciem că numai sub o conducere unică, energică și rapidă se poate spera să se termine cu prezența acestor partizani și simpatizanți, care prin activitatea lor țin într-o stare de continuă nervozitate atât organele oficiale cât și populația.

Măsurile propuse se impun cu atât mai urgent cu cât venind vara acțiunea lor este mult ușurată, atât în ceea ce privește posibilitățile de camuflare, cât și de activitate propriu-zisă, de propagandă, acte teroriste, sabotaj, sau de spionaj.

ȘEFUL SERVICIULUI SPECIAL DE INFORMAȚII

DIRECTOR GENERAL

ss. Eugen Cristescu

COMUNICAT:

– M. St. M. GENERAL AL ARMATEI

STAT MAJOR ARMATĂ

Secția II-a

*) Adnotări:

„B[iroul] 2. 11 IUN[IE] 1942. ss. indescifrabil”.

USHMM, RG-25.007 M – Selected Records relating to Romania from the former Osobyi Archives
Moscow, fond 492, opis 1, folder 5, f. 336-339.

SECRET

NOTĂ

În intervalul de timp de la 30 Ianuarie 1942-20 Februarie 1942, au fost arestați de către organele contrainformative ale Serviciului nostru din Odessa următorii partizani sovietici:

Badaev Vladimir, Feodorovici Anton, Gordienco Iacob, Milan Nicolae, Milan Petre, Cozubenco Grigore, Buniacov Ivan, Vişnevsky Petre, Sevcenco Nicolae, Hofmann Arthur, Muzicenco Nicolae, Bargan Gavril, Gordienco Alexei, Hofmann Adrian, Muzicenco Ivan, Prodâşco Petre Ivanovici, Silin Grigore, Sleatov Mihai, Horosenco Alexandru, Volkov Simion, Iudin Nichita, Hofmann Vitold, Bulanin Petre Ivanovici, Sevcenco Pavel, Mejigurskaia Tamara, Sestacova Tamara, Seibric Tamara, Gare Elena, Bargan Maria, Milan Nadejda, Bulavina Xenia, Gulea Andrei, și Cicov Alexandru, lăsați de N.K.V.D. cu misiunea de a culege informații și a comite acte de terorism în Odessa.

Din cercetările făcute au rezultat următoarele:

Una din organizațiile teroriste lăsate de „N.K.V.D.”, menite să acționeze în orașul Odessa și regiune după intrarea trupelor germano-române a fost și aceea condusă de Badaev Pavel Vladimir conspirativ Molodțov și Nesov, trimis în cursul lunii Iulie 1941 din Centrala N.K.V.D.-ului Moscovei la Odessa.

Ajungând la Odessa, numitul a alcătuit pentru această localitate o organizație de partizani compusă din elemente recrutate din Direcția Generală N.K.V.D. a Ținutului și orașului Odessa și din elemente date de Comitetul regional comunist al Ținutului, împărțită în două grupe:

– una formată din circa 40 membri condusă de Klimenko Afanasie și aflată în catacombele de la Nerubaisk – în cariera de piatră No. 4 – și

– a doua alcătuită din circa 35 membri, condusă de Feodorovici Anton Bronislavovici conspirativ Boikov Petre Ivanovici, aflată la suprafață în orașul Odessa și compusă din următorii partizani:

– Feodorovici Anton Bronislavovici zis Boikov Petre Ivanovici, născut în anul 1903 în Odessa, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de meserie mecanic, a avut ultimul domiciliu în localitatea natală.

Între anii 1920-1941 numitul declară că a îndeplinit succesiv diferite funcțiuni.

În cursul lunii August 1941 întâlnindu-se cu Davidov – funcționar la Direcția Centrală a N.K.V.D.-ului a Ținutului și orașului Odessa – la propunerea acestuia acceptă să fie numit comandant al grupei de partizani, care avea să acționeze în localitate, în cazul cuceririi orașului de către trupele germano-române.

Fiind prezentat apoi lui Romațov – de la direcția enkavedistă menționată – la stadionul „Dinamo”, prin acesta cunoaște pe Badaev Vladimir, șeful organizației de partizani, care-i încredințează comanda unui grup de partizani;

– Gordienco Iacob Iacovlevici, născut la 16 Iunie 1925 în comuna Sireevca /județul Odessa/, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de profesie elev de liceu, a avut ultimul domiciliu în localitatea natală.

Numitul declară că, înainte cu 2 luni de căderea Odesei, a fost recrutat de către Feodorovici Anton Bronislavovici pentru grupa de partizani.

Până la capitularea Odesei a lucrat pe lângă Sadovoi /ucis în ziua de 20 Ianuarie a.c. de Gordienco Iacob și Cicov Alexandru din ordinul lui Badaev Vladimir/;

– Cicov Alexandru Profirovici, născut la 1 Noiembrie 1924 în Odessa, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de profesie elev, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Nejinskaia No. 71 ap. 25;

– Buniacov Ivan Egorovici, născut la 25 Septembrie 1889 în Odessa, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de meserie lemnar, a avut ultimul domiciliu în localitatea natală, str. Gradonacialnițaia No. 16;

– Milan Nicolae Ivanovici, născut la 6 Decembrie 1885 în Odessa, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de meserie electromonteur, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Polițeiskaia No. 33, ap. al IV-lea;

– Milan Petre Ivanovici, născut la 28 Februarie 1892 în Odessa, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de meserie frizer, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Hersonskaia No. 54;

– Muzicenco Nicolae Ivanovici, născut la 14 Octombrie 1903 în Odessa, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de profesie pescar, a avut ultimul domiciliu în suburbia Balșoi-Fontana din Odessa;

– Muzicenco Ivan Alexandrovici, născut în Iunie 1897 în Balșoi-Fontana /Odessa/. de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de profesie pescar, a avut ultimul domiciliu în Balșoi-Fontana, str. Amundsen No. 32;

– Bulavina Xenia, născută în 1890 în comuna Balșoi-Fontana, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de profesie bucătăreasă, a avut ultimul domiciliu în localitatea natală, str. Pancenco No. 4;

¹²² Documentul a fost înregistrat de Inspectoratul General al Jandarmeriei-Seviciul Jandarmeriei cu intrare secretă nr. 40.398 din 27.08.1942.

- Silin Grigore Nikitovici, născut la 12 Martie 1899 în Odessa, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de meserie tipograf, a avut ultimul domiciliu în Balșoi-Fontana, str. Amundsen No. 49;
- Bargan Gavril Ponifantievici, născut în Iunie 1889 în Balșoi-Fontana, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de profesie pescar, a avut ultimul domiciliu în Balșoi-Fontana, str. Pancenco-Perenloc No. 14;
- Bargan Maria, născută în 1886 în Balșoi-Fontana de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de profesie casnică, a avut ultimul domiciliu în localitatea de obârșie, str. Pancenco-Perenloc No. 14;
- Sleatov Mihail Vasilevici, născut la 16 Septembrie 1890 în Odessa, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de meserie cizmar, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Kuznecinaia No. 30;
- Cozubenco Grigore Maximovici, născut la 7 August 1890 în Odessa, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de meserie zețar, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Rozumovskaia No. 32;
- Horoscenco Alexandru, născut în 1918, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de meserie muncitor, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Gofoe No. 6;
- Volkov Semen Matveievici, născut la 1 Septembrie 1905 în comuna Taldâchina /jud. Odessa/, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de meserie zidar, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Komitenskaia No. 10.

Numitul declară că în luna August a anului trecut a fost mobilizat și trimis pe front. Fiind rănit în luptele la care a luat parte, este avacuat și internat într-un spital din Odessa.

Însănătoșindu-se, părăsește spitalul și pleacă acasă, de unde în ziua de 30 Septembrie 1941 este arestat și îndrumat inițial la „Miliție” și apoi la Stația III-a din Odessa unde află că va fi trimis din nou pe front.

Motivând că nu este complet restabilit de pe urma rănilor căpătate în lupte, după ce este revizuit de o comisie medicală, care constată temeinicia afirmațiunilor făcute, este lăsat în libertate, plecând acasă;

- Iudin Nichita Nichitovici, născut la 20 Septembrie 1899 în comuna Taldâchina-Orlovcaia /jud. Odessa/, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de meserie zidar, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Komitenskaia No. 10;
- Hofmann Arthur, născut la 24 Decembrie 1912 în Odessa, de origine etnică germană și cetățenie sovietică, de profesie constructor, a avut ultimul domiciliu în localitatea natală, str. Injnaia No. 5;
- Hofmann Adrian, născut în 1911 în Odessa, de origine etnică germană și cetățenie sovietică, de profesie agronom, a avut ultimul domiciliu în localitatea de obârșie;
- Gordienco Alexei Iacovlevici, născut în 1922 în comuna Sireevca /jud. Odessa/, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de meserie meșter de primuse, a avut ultimul domiciliu în localitatea natală;
- Prodășco Petre Ivanovici, născut la 25 August 1896 în Letonia, de origine etnică letonă și cetățenie sovietică, de profesie tehnician, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Koblevscaia No. 38b, ap. No. 1;
- Gulea Andrei, născut în 1890, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de profesie pedagog, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Tolstoi No. 21 ap. al XVII-lea;
- Bulanin Petre Ivanovici, născut la 31 Decembrie 1908, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de profesie inginer mecanic, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Kubiscaia No. 52;
- Hofmann Vitold, născut la 25 Decembrie 1914 în Odessa, de origine etnică germană și cetățenie sovietică, de profesie profesor, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Nejinskaia No. 24;
- Sevcenco Pavel Grigorievici, născut în Decembrie 1894, de origine etnică ucrainiană și cetățenie sovietică, de meserie mecanic-instalator, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Ociacovschi Penloc No. 90;
- Milan Nadejda, născută în 1890, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de profesie casnică, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Polițescaia No. 33;
- Gare Elena Maximova, născută la 21 Mai 1910 în comuna Enahieva /regiunea Dnepropetrovsk/, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de profesie radiotehnician, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Troițkaia No. 22 ap. al V-lea;
- Mejigurskaia Tamara Iulianovna, născută la 29 Aprilie 1911 în comuna Sivnié /ținutul Orlov/, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Jukovsky No. 4 ap. 30;
- Sestacova Tamara Grigorievna, născută la 9 August 1919 în Ulianovka /raionul Simbirsk/, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, de profesie soră de caritate, a avut ultimul domiciliu în catacombele de la Nerubaisk;
- Scibrik Tamara, născută în 1913, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, a avut ultimul domiciliu în Odessa, str. Rozumovskaia No. 2 ap. 46 și
- Badaev Pavel Vladimir zis Molodțov Vladimir zis Nesov, născut la 5 Noiembrie 1911 în comuna Riazan, de origine etnică rusă și cetățenie sovietică, a avut ultimul domiciliu în catacombele de la Nerubaisk.

Cum au fost recrutați.

În vederea organizării grupelor de partizani, care aveau să acționeze în Odessa în eventualitatea pierderii acestei localități, a fost trimis în cursul luni Iulie 1941 Badaev Pavel Vladimir, conspirativ Molodțov Vladimir Nesov din Centrala N.K.V.D.-ului Moscovei.

Elementele necesare constituirii grupelor menționate au fost recrutate după sistemul recrutării „succesive mixte”, și anume: o parte din elemente și anume cele principale – viitorii șefi de grupă sau de așa-numită „deseatca” /grupare formată din 10 partizani/ – au fost aleși dintre membrii încercați și verificați ai

N.K.V.D.-ului /în cazul acestora nu poate fi vorba de o recrutare propriu-zisă, așa cum este înțeleasă în mod obișnuit, ci este o schimbare de misiune și o încadrare în altă formație de activare „enkavedistă”/.

Astfel, între enkavediștii reputați au fost aleși pentru grupa de partizani Feodorovici Anton Bronislavovici zis Boikov Petre Ivanovici și Sadovoi Alexei, membri ai Direcțiunii Generale N.K.V.D. a Ținutului și orașului Odessa.

Cealaltă parte a partizanilor au fost recrutați de Feodorovici Anton Bronislavovici și Sadovoi Alexei dintre elementele din afara N.K.V.D.-ului și anume din acele recomandate de Comitetul regional comunist al Ținutului. Aceste elemente, care în parte au fost numite „deseatnici”, aveau misiunea să recruteze elementele necesare /10/ constituirii deseatniciei respective.

Astfel au fost investiți deseatnici numiți: Milan Nicolae, Milan Petre, Gordienco Alexei, Sevenco Nicolae, Horosenco Alexandru și Sadovoi Alexei.

De asemenea, elementele destoinice ale deseatnicilor puteau fi numite deseatnici și însărcinate cu crearea altor deseatnice,

De la acest fel de recrutare și de la faptul că membrii grupelor de partizani în cauză au fost alese dintre membrii N.K.V.D.-ului și din afara acestei organizații își trage numele sistemul așa-numit al „recrutării succesive mixte”.

Cum au fost instruiți.

O pregătire atentă și minuțioasă nu s-a făcut numiților.

Dacă ea era necesară elementelor recrutate din afara „N.K.V.D.”-ului, pentru enkavediștii propriu-zisi nu mai avea nicio rațiune. Aceștia erau de mult înregimentați, aveau pregătirea necesară și mai ales experiența câpătată cu ocazia variatelor misiuni executate. Simpla schimbare de misiune nu comporta o nouă pregătire, ci câteva îndrumări generale legate de misiunea partizanilor erau suficiente.

Pentru ceilalți partizani aleși dintre elementele recomandate de Comitetul regional comunist, o pregătire cât de sumară era necesară.

De aceea acestora li s-au dat noțiuni generale de modul cum vor trebui să culeagă informațiuni și cum își vor ascunde adevărata lor menire printre ceilalți locuitori ai Odesei.

Detalii și alte îndrumări urmau să primească cu ocazia fiecărei misiuni de la deseatnicii respectivi.

Ce misiuni au primit.

După sosirea trupelor româno-germane în Odessa, numiții trebuiau să culeagă informații în legătură cu:

– numărul unităților româno-germane aflate în localitate; din ce arme se compun; cât sunt de numeroase și cu ce armament sunt dotate;

– clădirile unde sunt cantonate unitățile armatelor de ocupație;

– aerodromurile folosite de aviația română și germană;

– dispozitivul de apărare al Odesei;

– numărul punctelor de foc;

– clădirile unde sunt instalate diferitele autorități româno-germane, militare și civile;

– întreprinderile comerciale, industriale și de transport puse în funcție precum și localurile unde sunt instalate;

– ordonanțele și măsurile polițienești și administrative, militare sau civile, date de autoritățile militare sau civile, române sau germane;

– comportarea autorităților româno-germane față de populația orașului;

– să comită atacuri asupra ofițerilor români și germani și în special asupra întregului personal de comandă militar și civil;

– să semnaleze prin rachete obiectivele militare din localitate în cursul atacurilor aviației sovietice și

– măsurile luate de autoritățile române în materie economică, culturală și politică.

Toate informațiile culese trebuiau centralizate la șeful grupei Feodorovici Anton Bronislavovici, care urma să le transmită prin numiții Gordienco Iacob, Tamara Mejigurskaia și Sestacova Tamara lui Badaev Pavel Vladimir /aflat atunci în catacombele de la Nerubaisk/, care la rândul său să le transmită prin radio la Moscova.

Cum a fost organizată grupa.

– Feodorovici Anton Bronislavovici zis Boikov Petre Ivanovici, șeful grupei;

– Sadovoi Alexei ajutorul șefului de grupă și șeful de deseată;

– Milan Nicolae șef de deseată;

– Milan Petre șef de deseată;

– Sevenco Nicolae șef de deseată și administratorul grupei;

– Volkov Semen / membri ai deseatei lui

– Iudin Nichita / Sevenco

– Hofmann Arthur și / membri ai deseatei lui

– Hofmann Adrian / Sevenco

– Gordienco Alexei șef de deseată;

– Horosenco Alexandru șef de deseată;

– Silin Grigore / membri ai grupei și

- Cozubenco Grigore / agenți de legătură ai lui
- Buniacov Ivan / Feodorovici
- Gordienco Iacob /
- Bargan Gavril /
- Muzicenco Nicolae /
- Muzicenco Ivan /
- Cicov Alexandru /
- Milan Nadejda / Membri
- Bulavina Xenia / ai
- Bargan Maria / grupei
- Sleatov Mihail /
- Hofmann Vitold /

Cum au fost înarmați.

În vederea misiunii ce aveau de îndeplinit, numiții au primit următorul armament:

- puști;
- puști mitraliere;
- revolvere „Nagan” și „T.T.”;
- mine;
- mitraliere grele și ușoare;
- grenade ofensive și defensive;
- cartușe;
- material exploziv;
- material pirotehnic și
- lămpi „Diaconov”.

Tot acest material a fost îngropat de Sadovoi Alexei și frații Gordienco într-o grădină din Fontanul Mare, str. Pancenco No. 4 /la numita Axinta/ urmând a fi dezgropat după intrarea trupelor române în Odessa, când grupa își începea executarea misiunii.

Cum și-au executat misiunea.

Încă anterior intrării trupelor române în Odessa, Badaev a ordonat lui Feodorovici Anton să deschidă două magazine în localitate, care să fie utilizate sub această formă camuflată drept case conspirative ale grupei.

În acest grup numiții Milan Nicolae și Vișnevsky Petre au primit misiunea de a deschide primul un magazin de frizerie, iar celălalt un atelier pentru repararea primuselor.

Milan Nicolae a reușit să deschidă magazinul amintit, care a funcționat în Odessa, str. Teraspolskaia, până la arestarea sa.

Vișnevsky Petre nu a putut să-și deschidă atelierul de reparare a primuselor, deoarece a fost arestat între timp.

După ocuparea Odessei de către trupele române, Feodorovici Anton i-a dat misiunea lui Sevcenco Nicolae, Prodâșco Petre, Hofmann Arthur și Hofmann Adrian să culegă informații în legătură cu:

- localurile unde sunt cartiruite armatele române;
- localurile unde sunt instalate tunurile grele, tunurile antiaeriene și depozitele cu benzină.

Numiții, fie personal, fie folosind pe agenții lor din deseacă au cules următoarele informații:

Sevcenco Nicolae a procurat date în legătură cu modul cum este instalată o parte din artileria antiaeriană aflată pe piața Culicova din Odessa și despre depozitul de benzină situat în fața fabricii de rachiu din localitate.

Prodâșco Petre a cules informații despre clădirile unde sunt cartiruite trupele germano-române pe Bulevardul Francez și despre o parte a artileriei antiaeriene amplasate în fața cimitirului evreiesc local.

Milan Petre a făcut cunoscut locurile unde sunt situate tunurile grele de pe malul Mării Negre, începând de la Fontanul Mare până la Otrada inclusiv.

Hofmann Arthur a dat informații despre depozitul de benzină în fața fabricii „Diuvseago”.

Hofmann Adrian a furnizat date despre depozitele mari de benzină din orașul Pervomaisk, unde fusese trimis într-o delegație.

Toate informațiile culese erau centralizate de Feodorovici Anton, care le trimitea prin Gordienco Iacob, Mejigurskaia Tamara și Sestacova Tamara lui Badaev Pavel Vladimir, aflat atunci în catacombele de la Nerubaisk.

În afară de misiunile informative arătate, Feodorovici Anton mai trebuia să culegă date despre toți șefii conducători de instituții civile și militare în vederea comiterii actelor de terorism, care trebuiau să fie executate conform instrucțiunilor pe care urma să le primească Badaev de la Moscova.

Între timp Badaev a chemat la el pe Sevcenco Nicolae, căruia i-a cerut să pregătească aruncarea în aer a Consulatului german din Odessa. Planul le-a fost însă zădărnicit de arestarea lui Sevcenco Nicolae.

Feodorovici Anton declară că, până în ziua arestării, numitele Mejigurskaia Tamara și Sestacova Tamara veneau în fiecare miercuri și duminică la el, fie a-i încredința noi misiuni din partea lui Badaev, fie a-i cere rezultatul misiunilor date anterior.

Pe lângă grupa lui Feodorovici Anton, în culegerea informațiilor care-l interesau pe Badaev se mai foloseau și următorii informatori recrutați din toate clasele sociale și aparținând tuturor profesiunilor:

Bulanin Petre Ivanovici, care a procurat informații asupra mișcării și componenței trenurilor precum și asupra situației și depozitării combustibilului.

Prodâșco Petre Ivanovici a furnizat date în legătură cu localurile unde sunt instalate comandamentele militare române sau germane, locul unde se află depozitul de benzină germană, precum și asupra dispozitivului de apărare al orașului.

De asemenea avea misiunea să angajeze la fabrică oameni pe care Badaev urma să-i folosească în serviciul organizației sale. În plus, atunci când nevoia cerea, trebuia să pună casa sa la dispoziția organizației pentru scopuri conspirative.

Gulea Andrei a dat numeroase informații cu caracter economic și asupra situației apărării orașului.

Sevcenco Pavel a transmis informații despre minarea litoralului Mării Negre în regiunea Fontan, precum și asupra dispozitivului trupelor române din aceiași regiune.

Gare Elena Maximova a cules informații din anturajul ofițerilor români și germani.

Seibric Tamara avea misiunea să culeagă informații din anturajul Poliției.

Numiții au activat astfel până în momentul arestării întregii grupe datorită raportului contrainformativ al Raionului No. 9 Odessa.

Pentru faptele dovedite în sarcina lor numiții:

Badaev Pavel Vladimir zis Molodțov Vladimir zis Nesov, Feodorovici Anton Bronislavovici zis Boikov Petre Ivanovici, Gordienco Iacob Iacovlevici, Buniacov Ivan Egorovici, Milan Petre Ivanovici, Muzicenco Nicolae Ivanovici, Muzicenco Ivan Alexandrovici, Silin Grigore Nikitovici, Sleatov Mihail Vasilevici, Cozubenco Grigore Maximovici, Horosenco Alexandru, Volkov Semen Matveievici, Iudin Nichita Nichitovici, Hofmann Arthur, Hofmann Vitold, Bulanin Petre Ivanovici, Prodâșco Petre Ivanovici, Sevcenco Pavel Grigorievici, Tamara Mejigurskaia Iulianovna și Tamara Sestacova Grigorievna, au fost trimiși în judecata Curții Marțiale Odessa.

Hofmann Adrian îmbolnăvindu-se în timpul cercetărilor a fost internat în spitalul de campanie No. 4 unde a decedat la 20 Martie 1942.

Sevcenco Nicolae s-a sinucis în timp ce se afla arestat în închisoarea orașului.

Numiții Gare Elena Maximova, Bargan Gavril, Bargan Maria, Milan Nicolae, Milan Nadejda, Bulavina Xenia, Gordienco Alexei, Gulea Andrei, Seibric Tamara, Vișnevsky Petre și Cicov Alexandru încercând să fugă de sub escortă, în timp ce erau transportați la închisoare, au fost împușcați în ziua de 25 Martie a.c.

Comunicat:

- Președinția Consiliului de Miniștri
- Marele Stat Major
- Ministerul Afacerilor Interne
- Inspectoratul General al Jandarmeriei
- Direcțiunea Generală a Poliției
- Corpul Grănicerilor

CNSAS, fond Penal, dosar nr. 7205 (Soltan Chirilă și alții), vol. 2, f. 80-84.

SPECIAL INTELLIGENCE SERVICE AND THE PARTISAN MOVEMENT IN ODESSA. 1941-1942

After the liberation of Basarabia and Northern Bukovina in July 1941 - provinces ceded to USSR Soviet ultimatums from 26 to 27 June 1940 - Romanian military campaign continued across the river, being engaged in the military operations aimed conquest Odessa. Siege of Odessa - that is prominently highlighted deficiencies organization, training, equipping and leading Romanian Army - has proved to be particularly costly in human relation, the 4th Romanian Army recorded heavy losses, estimated at 106.561, dead, wounded and prisoners. The operation ended on October 16, 1941, when the Romanian army occupied Odessa previously evacuated by the Soviets. Entry units 4th Romanian Army in Odessa in October 16, 1941 had almost nothing triumphant atmosphere of a victorious army. In fact, a prolonged siege exhausted Romanian army take control of a city that suffered massive damage from military operations, with a population manifest contempt and hostility toward the new conquerors, whom he characterized as "foreign hungry and contemptible".

Besides the major difficulties created by the extremely poor economic situation of the city and outright enmity population Romanian occupation authorities had to face in the near future including Soviet partisans subversive activities, especially those that had their basis in the catacombs located in Odessa and surroundings.

This article examines the confrontation between Soviet partisans and Romanian army, which had to adapt guerrillas. Thus it became necessary to organize competent service information as that less partisan activity only after they recruited combatants. Facts presented in detail by the author of this article.

CAPITOLUL IV MISCELANEA

CAMPANIA LUI FILIP AL II - LEA LA DUNĂREA DE JOS (339 A. CHR.)

Col. (r.) dr. Valentin MARIN¹

În cea de-a doua jumătate a secolului al IV-lea a.Chr., pe eșichierul politico-militar al Peninsulei Balcanice s-au produs schimbări majore în ceea ce privește raportul de forțe, înregistrându-se ascensiunea fulgerătoare a Macedoniei, mai ales când, pe tronul acesteia s-a urcat Filip al II-lea (359 - 336 a. Chr.)². Foarte bun organizator și, nu în ultimul rând, foarte bun cunoscător al firii umane³, calități dublate de o abilitate diplomatică, dar și de o recunoscută iscusință militară, Filip al II-lea a ridicat statul macedonean la rangul de mare putere în lumea greacă⁴. În timp ce lumea greacă încerca să-și revină de pe urma unor convulsii interne care nu deseori au degenerat în războaie intenstine, condusă de Filip al II-lea, Macedonia a regăsit resursele necesare nu numai pentru a se redresa, ci și pentru a deveni, în foarte scurt timp, arbitrul necontestat al întregii lumi grecești⁵. În timpul domniei sale, politica macedoneană s-a dezvoltat pe trei coordonate: consolidare pe plan intern, extindere în Peninsula Balcanică pentru a pune stăpânire pe strâmtoni și expansiune în Asia⁶.

Reformele înlăptuite de regele macedonean au vizat îndeosebi organismul militar care a devenit un instrument indispensabil în îndeplinirea programului politic al Macedoniei⁷. Datorită faptului că pedestrașii macedoneni, în câmpul tactic se dovediseră inferiori hopliților greci, falanga – în organizarea dată de Filip – a fost concepută exclusiv ca o masă compactă de izbire⁸, luptătorii fiind dotați cu o sulită specifică – *sarissa* – lungă de cca. 5,5 m, și dispuși în șaisprezece⁹ sau douăzeci¹⁰ de rânduri.

Structura organizatorică de principiu a armatei macedonene se asemăna cu cea a Greciei antice, dar se diferenția prin constituirea unor unități mobile apte să execute acțiuni militare la mari distanțe. Recrutarea se făcea pe circumscripții militare, care aveau obligații bine stabilite privind constituirea unităților militare, mobilizarea și instruirea trupelor.

Principalele „*categorii de forțe armate*” erau forțele terestre (formate din „*genuri*” de arme bine conturate: *pedestrima*, *cavaleria* și *corpul mașinilor de luptă*) și forțele navale (*marina militară*).

Pedestrima (trupele pedestre) era formată din *hopliți* și *psiliți* (care aveau, în principiu, aceleași misiuni ca la armata Greciei antice) și *hipaspipiști* (purtători de scut), corp format din rândul nobilimii.

Cavaleria era compusă din: *cavaleria grea – companionii și hetairii* (însoțitorii). Aceste două corpuri constituiau cavaleria de elită¹¹, formată exclusiv din nobili și reprezenta principala forță de izbire; *cavaleria ușoară (saresofori)* destinată executării manevrelor în flancul și spatele inamicului, cercetării și hărțuirii acestuia cât și asigurării legăturilor; cea de a treia categorie a cavaleriei era formată din *dimahi* (trupe de cavalerie antrenate să ducă lupte și ca pedestrime).

¹ Secretar al Diviziei de Istoria Științei a Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei al Academiei Române; secretar de redacție al revistelor NOEMA și NOESIS ale CRIFST și redactor-șef al revistelor STUDII ȘI COMUNICĂRI/DIS și COLUMNA ale Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

² Vulpe, Al., Zahariade, M., *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice*, Editura Militară, București, 1987; p. 94; Suceveanu Al., *Alexandru cel Mare*, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 32-38.

³ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XVI, 54: „...se spune că Filip, vroind într-o zi să ia o cetate foarte puternică, a răspuns unui locuitor care i-a spus că zidul acesteia era de netrecut: «Cum, zidul este atât de înalt, încât aurul să nu îl poată sări?» Într-adevăr, experiența sa l-a învățat că locurile care nu puteau fi cucerite cu armele puteau fi luate cu ușurință cu aur. Se aflau astfel, trădători în toate cetățile și acordând titlul de oaspete și prieten oricărui care primea aurul, a corupt prin cele mai mari vicii, moravurile neamului omenesc”.

⁴ Tarn, W.W., *Hellenistic Military and Naval Developments*, Cambridge, 1930; Momigliano, A., *Filippo il Macedone, Saggio di storia greca del IV secolo*, Firenze, 1954; Hammond, N.G.L., Griffith, G.T., *A History of Macedonia, 550-336, B.C.*, vol. II, Oxford, 1976; Suceveanu Al., *op. cit.*

⁵ Vulpe, Al., Zahariade, M., *loc.cit.*

⁶ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XVI, 1, sintetizează astfel, cele trei coordonate ale politicii lui Filip al II-lea: „Ajungând la istoria lui Filip, fiul lui Amyntas, vom încerca să prezentăm în această carte toate faptele acestui rege care a ocupat timp de 24 de ani tronul Macedoniei” și puțin mai jos, „/.../ După ce i-a subjugat prin război pe illiri, peoni, traci, sciți și alte popoare din vecinătate a zămislit planul de a răsturna stăpânirea persilor”.

⁷ Vulpe, Al., Zahariade, M., *op. cit.*, p. 95.

⁸ Suceveanu Al., *op. cit.*, p.33, face o precizare foarte importantă, în sensul că prima reformă a organismului militar macedonean i-a aparținut lui Alexandros I Philelenul (495 - 450/40 a. Chr.), care pe lângă cavaleria aristocratică macedoneană (*hetairoi*) a adăugat infanteria grea a hopliților (*pezhetairoi*). Rezultă din aceasta că Filip al II-lea, fără a i se diminua meritele, a acționat asupra unei formațiuni de luptă existentă deja în armata macedoneană, aducându-i unele îmbunătățiri și perfecționări.

⁹ Polybios, *Istorie*, XVIII, 29-30 (studiu introductiv, traducere și note de Virgil C. Popescu, vol. I-III, Editura Științifică, București, 1966-1995).

¹⁰ Suceveanu Al., *op. cit.*, p. 34.

¹¹ Tudor, D., *Scurtă istorie a Daciei*, București, 1979, p.14.

Corpul mașinilor de luptă, constituit în perioada domniei lui Filip al II-lea (359-336 a. Chr.), era compus din luptători care mânuiau: *baliste, catapulte, turnuri de luptă, care de luptă* etc.

Forțele navale (marina militară) erau constituite din flota maritimă, care a cunoscut o mai mare dezvoltare, mai ales, după supunerea cetăților grecești. Era compusă din nave de luptă și auxiliare. Cu toate eforturile făcute pentru dezvoltarea acesteia, flota macedoneană a rămas inferioară în comparație cu cea persană, atât calitativ, cât și cantitativ.

Sub aspectul structurii interne exista o similitudine între organizarea armatei macedonene și cea a Greciei antice. Corpul de comandă, mai ales în timpul domniei lui Alexandru cel Mare (336-323 a. Chr.), cuprindea o serie de specialiști: medici, astronomi, topografi, oameni de știință din diferite domenii etc. Comandantul suprem dispunea de un adevărat stat major, format dintr-o formidabilă echipă care îmbina experiența și prudența unor generali „*bătrâni*” cu entuziasmul vigoarea și îndrăzneala unor generali mai tineri¹².

Pedestrima era organizată pe subunități și unități, astfel:

- *șirul* era subunitatea cea mai mică și era format din 12-16 luptători;
- *dilohul* era compus din două șiruri = 32;
- *tetrarhul* format din 4 șiruri (aceste două subunități erau diferite față de armata Greciei antice) = 64;
- *taxiarhul* (tasiarchia la greci) cuprindea 8 șiruri (două tetrarhuri) = 128;
- *sintagma* - identică cu cea grecească = 256;
- *chiliarhia* - identică cu cea grecească = 1.024;
- *falanga mică* însuma 4 chiliarchii = 4.096;
- *difalangerhul* – format din două falange mici = 8.192;
- *falanga* - compusă din două difalangerhii și care reprezenta marea unitate tactică de bază a armatei macedonene = 16.384.

Cavaleria era identică în organizare și efective cu cea a polisurilor grecești. Armamentul din înzestrare era asemănător cu cel al armatelor Greciei antice, macedonenii foloseau, în locul lancei, o armă națională, *sarissa*, o sulită lungă de 5,5 m cu care infanteria falangei forma un adevărat zid greu de străpuns.

Disponând de o armată superioară atât în ceea ce privește organizarea și dotarea acesteia cât și în ceea ce privește modul de acțiune în câmpul tactic, față de celelalte armate cunoscute până atunci, regatul macedonean a reușit să-și extindă autoritatea asupra statului odrys, instalând garnizoane puternice și l-a subordonat din punct de vedere politic economic și militar. Preocupat de complicatele probleme din lumea greacă și odrisă, Filip al II-lea, nu se arătase îngrijorat de pătrunderea spre sud, prin culoarul dintre Dunăre și mare, a unui alt inamic potențial – uniunea de triburi scitice – conduse de Atheas, mai ales că acesta din urmă, îi ceruse ajutorul pentru a anihila o grupare getică aflată sub comanda unui conducător local, cunoscut în istoriografie sub numele de *Histrionorum rex*¹³.

Din relatarea lui Trogus Pompeius/Iustinus, chiar anecdotică¹⁴, rezultă că, inițial, Atheas, regele sciților a întâmpinat serioase greutăți din partea grupării getice fiind nevoit să solicite sprijinul regelui

¹² *Ibidem*, p.26.

¹³ Pompeius, Trogus, *Historiae Philippicae*, IX, 2, 1-2, în *IIR*, p.353 - 355 (Originar din Galia, dintr-o familie care primise cetățenia romană pe vremea lui Pompei, scriitorul Trogus Pompeius a alcătuit în primele decenii ale erei noastre o istorie generală în 44 de cărți, din care ni s-a păstrat rezumatul făcut de Iustinus pe la mijlocul secolului al II-lea p.Chr.); Iliescu, VI., *Contribuții la problema raporturilor scito-trace în sec. IV î.e.n.*, în *Pontica* 2, 1969, p. 189-198, sprijinindu-se pe argumentele din culegerile de stratageme ale lui Frontinus, *Stratagemata*, II, 4, 20 și ale lui Polyainos, *Strategika*, VII, 44, 1, în care se vorbește despre o confruntare a regelui Atheas cu triballii, emite ipoteza că acel rege din zona dunăreană s-ar numi, de fapt, *rex Triballorum*.

¹⁴ Pompeius, Trogus /Iustinus, în *IIR*: „IX, 2. Murind între timp conducătorul istrienilor, sciții au scăpat și de teama războiului și de nevoia de a mai cere ajutor. 3. Prin urmare Atheas poruncește macedonenilor, pe care-i trimite înapoi lui Filip că «nici nu i-a cerut ajutor, nici nu i-a fâgăduit că-l va lăsa urmaș, 4. și că sciții n-au nevoie de ocrotirea macedonenilor; căci ei sunt mai buni decât macedonenii, iar el, Atheas, nu-i lipsit de moștenitor, deoarece are un fiu sănătos și teafă». 5. După ce a auzit aceste vești, Filip, trimise soli la Atheas, ca să-i ceară o parte din cheltuielile asediului, spre a nu fi nevoit să înceteze războiul din pricina lipsei de bani; să-i mai spună lui Atheas că este dator să facă acest lucru cu atât mai grabnic cu cât soldaților care i-au fost trimiși în ajutor nu numai că nu le-a plătit prețul serviciului, dar nici măcar cheltuielile drumului. 7. Aruncând vina pe clima aspră și pe sterilitatea solului, care nu ar da bogății sciților, ci abia le-ar oferi cele necesare pentru hrană, Atheas răspunse că el «n-are cu ce să mulțumescă pe un rege atât de mare și soscotește că e mai rușinos să-și îndeplinească obligația în parte decât de loc; 9. că sciții sunt apreciați pentru vitejia și vârtoșenia trupului, iar nu pentru averile lor». 10. Filip, văzându-se luat în bătaie de joc, a renunțat la asediul Bizanțului și a pornit cu război împotriva sciților, trimițând înainte soli care să-i liniștească pe aceștia și să vestească pe Atheas că «în vreme ce el, Filip, asedia Bizanțul, fâgăduise o statuie lui Hercule. 11. și că vine să o așeze la gura Istrului; el vine ca prieten al sciților» și îi cere netulburat, ca să îndeplinească ritualul față de zeu. 12. Acela însă îi ceru să-i trimită lui statuia, dacă vrea să-i îndeplinească fâgăduința, promițând că o va așeza la locul ei și că va avea grijă să rămână acolo nevătămată. Nu va îngădui însă ca armata macedoneană să-i încalce hotarele. 13. Iar dacă Filip ar așeza statuia fără învoirea sciților, după plecarea lui o va ridica și din bronzul statuii va face vârfuri de săgeți. 14. Astfel au fost ațâțate spiritele de ambele părți și au pornit războiul. Deși sciții întreceau pe macedonenii în vitejie și curaj, ei au fost totuși învinși de viclenia lui Filip. 15. Au fost capturați douăzeci de mii de copii și femei și un mare număr de vite; aur și argint însă de loc. Pentru prima oară Filip s-a încredințat că sciții au spus adevărul când au afirmat că sunt săraci. 16. Au fost trimise în Macedonia douăzeci de mii de iepe de rasă pentru prăsilă“.

Macedonean. Acesta din urmă se afla în stare de beligeranță cu locuitorii cetății Byzantion, fapt confirmat și de Diodor din Sicilia¹⁵ care relatează că Filip al II-lea, se găsea într-o situație dificilă, având forțele terestre dispersate în zona Perinthului și Byzantionului, pe care le asedia fără succes, precum și un detașament trimis spre nord, pentru a-l sprijini de Atheas, în condițiile în care o escadră ateniană sprijinită de locuitorii din insulele Cos, Chios și Rhodos, se deplasa în ajutorul asediaților.

Anexă

CAMPANIA LUI FILIP II LA DUNĂREA DE JOS (339 a. Chr.)



Este posibil ca Atheas să fi fost informat despre situația dificilă în care se afla regele Macedoniei la un moment dat, ceea ce ar putea constitui o explicație a refuzului de a plăti, conform înțelegerii preliminare, contingentul macedonean sosit în sprijinul sciților. Filip al II-lea, în noua conjunctură care s-a creat, a fost nevoit să ridice asediul celor două cetăți, să încheie pace cu atenienii (Diodor din Sicilia) și să se deplaseze spre nord, probabil, pe un itinerar paralel cu țărmul Pontului Euxin, pentru a-l înfrunta pe Atheas sau, după

¹⁵ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XVI, 76-77: "În acest an, Filip a continuat să asedieze Byzantionul. Atenienii au declarat că acest rege a încălcat tratatul și au trimis imediat o flotă considerabilă în ajutorul locuitorilor din Byzantion. De asemenea, locuitorii din Chios, Cos, Rhodos și alți câțiva greci au trimis ajutoare bizantinilor. Filip, speriat de acest sprijin al tuturor grecilor, a ridicat asediul celor două cetăți și a făcut pace cu atenienii și ceilalți greci care îi declaraseră război /.../".

cum relatează Trogius Pompeius, „*Filip a plecat în Scitia după pradă să-și recupereze, după obiceiul negustoresc, cheltuielile unui război prin alt război*“¹⁶ (Anexă).

Rezultă din acest succint pasaj că regele macedonean, înainte de confruntarea cu Atheas, se găsea într-o situație destul de precară din moment ce a trebuit să poarte această campanie pentru a-și recupera o parte din cheltuielile pe care le făcuse prin susținerea altui război. Nu cunoaștem efectivele angajate în conflictul care a avut loc, însă putem deduce numai forțele macedonene de sub comanda lui Filip. Acestea au fost constituite numai din forțe terestre organizate în formațiuni de pedestrime grea și ușoară, din care se detașa celebra falangă macedoneană organizată pe 16 rânduri, formațiuni de cavalerie grea și ușoară, precum și din trupe tehnice care manipulau un număr foarte mare de mașini de asediu de tipul catapultei, berbecului sau turnului de asalt. Aceste forțe macedonene nu au nicio componentă navală și pot fi apreciate ca fiind de cca. 20 000 de oameni. În ceea ce privește forțele sciților lui Atheas, acestea par a fi la fel de numeroase, ceea ce îl îndreptățește pe Filip al II-lea să recurgă la o stratagemă pe care Frontinus o prezintă astfel: „*Temându-se că soldații săi nu vor putea rezista atacului sciților, Filip al II-lea a pus în spatele armatei pe cei mai credincioși dintre călăreți și le-a poruncit să nu îngăduie niciunui tovarăș de arme să fugă din luptă, iar pe cei care ar stărui să plece, să-i ucidă. Anunțând această măsură și făcând astfel ca și cei mai fricoși să prefere să fie uciși de dușmani decât de camarazii lor, a câștigat victoria*”¹⁷.

Este posibil ca această confruntare între macedoneni și sciți să fi avut loc în zona Histriei care, probabil, acum să fi suferit cea de-a doua distrugere, însă este greu de dat un verdict în acest sens.

Campania lui Filip al II-lea s-a încheiat cu succesul scontat de regele macedonean și pe timpul reînțoarcerii, este atacat de triballi, deposedat de pradă și rănit¹⁸. Efectul acestei campanii s-a materializat în faptul că resturile uniunii triburilor scitice s-au retras la nord de Dunăre, de unde nu au mai făcut ulterior decât sporadice incursiuni la sud de fluviu, până spre sfârșitul secolului al III-lea a.Chr., când prezența lor va fi atestată în zona dintre Callatis și Odessos¹⁹.

PHILIP II'S CAMPAIGN TO THE LOWER DANUBE (339 BC).

In the second half of the IVth century BC, on the political and military scene of the Balkan Peninsula major changes took place as Macedonia swiftly gained power, especially when Philip II came to the throne. Due to his outstanding qualities (good organizer, very knowledgeable about the human nature, remarkable diplomatic and military skills), Philip II turned Macedonia into a great power among the Greek. While the Greek world was recovering from internal unrest often degenerating into war, Macedonia led by Philip II found the necessary resources not only to recover, but even to quickly become the undisputed arbiter of the Greek world. During the reign of Philip II, the Macedonian policy had three main objectives: domestic consolidation, expansion over the Balkan Peninsula to conquer the Straights, and expansion to Asia.

The reforms undertaken by the Macedonian king were particularly directed towards turning the army into an exceptional tool designed to accomplish his political vision. With an army which was superior to all the armies known before that time (as regards organization, endowment and tactics), the Macedonian kingdom was able to politically and militarily subdue the Odryssian kingdom.

Concerned with the complicated issues arising in the Greek and Odryssian world, Philip II did not show any concern about another potential enemy – the union of Scythian tribes led by Ateas, which was coming from the South on the corridor between the Danube and the Black Sea. Apparently, there were no reasons for concern, as Atheas had asked for Philip II's support in order to annihilate a Getic group under the command of a local leader, known as *Histranorum rex*.

Trogius Pompeius/Justinus write that initially Ateas, king of Scythia, was confronted with serious difficulties caused by the Getae; hence, he was forced to ask the Macedonian king for support. The latter was at war with the inhabitants of Byzantium, as attested also by Diodorus Siculus. According to the latter's account, Philip II was experiencing hard times, with part of his army unsuccessfully sieging both Perinthos and Byzantium and a detachment sent North to aid Ateas. To make matters worse, an Athenian squadron, supported by the inhabitants of the Islands of Kos, Chios and Rhodes, was coming to help the besieged cities.

¹⁶ Pompeius, Trogius /Justinus, în *IIR*.

¹⁷ Frontinus, *Stratagemata*, II, 8, 14, în *IIR*, p.433. Sextus Iulius Frontinus a fost pretor în anul 70 a. Chr., apoi de mai multe ori consul și guvernator în Britania până în anul 78. În anul 97, se afla în fruntea administrației apeductelor din Roma, cu titlul de curator aquarum. A murit probabil în anul 103. A scris o lucrare despre agrimensură, astăzi pierdută, alta despre apele orașului Roma, în două cărți și o culegere de strategeme, în patru cărți.

¹⁸ Pompeius, Trogius /Justinus, IX, 3, 1, în *IIR*: „*Pe când Filip (al II-lea) se întorcea din Scitia, tribalii i-au ținut calea și au refuzat să-i dea liberă trecere, dacă nu le dă și lor o parte din pradă. 2. Din această pricină s-a iscat ceartă și apoi luptă în regulă. Filip a fost rănit în coapsă de o săgeată, care trecu prin trupul său și-i omorî calul. 3. Fiindcă toți credeau pe rege mort, prada a fost pierdută. Prăzile luate de la sciți parcă fuseseră blestemate, atât de mare jale au pricinuit macedonenilor*“.

¹⁹ Nicorescu, P., *La champagne de Philippe en 339*, în *Dacia* 2, 1925; 22-28; Momigliano, A., *op. cit.*, p. 336-344; Vulpe, Al., Zahariade, M., *op. cit.*, p. 95.

Parcurgând mirificele plaiuri muscelene, călătorul întâlnește numeroase locașuri de cult, bijuterii de artă medievală, ctitorii ale unor oameni care și-au dus existența în credință, ca buni români și creștini ortodocși, și al căror nume s-a perpetuat peste veacuri.***

Biserica de la Băjești și Schitul Cornet

Mai „slovesnic” decât alții, după aprecierea lui Radu Popescu, cunoscător al limbii slavone în care ca logofăt a scris numeroase acte, Mareș Băjescu a fost nu numai martorul unor realizări de seamă în domeniul culturii, ci și un participant activ, alături de marii cărturari ai vremii, la ridicarea vieții culturale a Țării Românești.

Cadrul fastuos și de un înalt nivel artistic din casele și ctitoriile Cantacuzinilor, cum remarca Teodora Voinescu¹, dar și ale altor boieri ai vremii spunem noi, a deșteptat în acest cult și în același timp ambițios boier muscelan gustul pentru frumos. Cele două ctitorii ale lui Mareș - mănăstirea Cornet și biserica Băjești - pot rivaliza cu tot ce s-a creat mai bun, fiind opere de artă reprezentative pentru mișcarea artistică a vremii.

Dacă din curtea boierească nu se mai păstrează decât pivnița, cea de-a doua incintă cuprinde, bine conservată, biserica construită în 1666 de marele vornic Mareș Băjescu. În anul 1662, poate și mai devreme, Mareș și părinții săi locuiau la Băjești în curtea pe care o construiseră aici.

Ca orice curte boierească, aceasta trebuia să aibă lângă ea biserica folosită drept capelă de către familia respectivă. O problemă care trebuie lămurită este aceea a bisericii pe care a folosit-o Mareș între 1662, de când datează curtea, și 1666, când a construit biserica.

Biserica Băjești 1. Sumarele cercetări arheologice efectuate în 1994 în ctitoria lui Mareș și în jurul ei au pus în evidență faptul că pe acest loc a existat un lăcaș mai vechi, care a fost demolat în 1666 de noii constructori, biserică pe care, pentru a o deosebi de cea actuală (Băjești 2), am numit-o Băjești 1.

Astfel, în Secțiunea E (10,50 m x 1,50 m), trasată longitudinal în pronaosul și naosul bisericii lui Mareș, au fost descoperite două fundații, orientate nord-sud, ce au aparținut unui lăcaș anterior. Fundația descoperită în pronaos, în

carourile 4 - 5, este făcută din bolovani de râu de mărime mijlocie, prinși cu mortar, și are lățimea de 0,5 m - 0,80 m. Față de nivelul actual de călcare, talpa fundației se află la - 1,32 m, iar partea superioară la 0,70 m, având astfel înălțimea de 0,56 m. Această fundație aparține zidului de vest al naosului bisericii Băjești 1.

Cealaltă fundație, descoperită în naos, în caroul 10, despărțea altarul de naosul vechii biserici. Realizată din bolovani de râu de mărime mijlocie prinși cu mortar, fundația, cu lățimea de 0,42 m, are, față de nivelul actual de călcare, talpa la - 1,20 m, iar partea superioară la - 0,80 m, înălțimea ei fiind de circa 0,40 m. Cărămizile dispuse în partea superioară a fundației au dimensiunile: 26 cm x 14 cm x 4 cm; 24,5 cm x 13 cm x 4 cm; 26 cm x 14 cm x 3,5 cm.

În secțiunea B, fundația ce aparține absidei altarului vechii biserici a fost făcută tot din bolovani de râu prinși cu mortar. Cele două găuri aflate în pământul de sub fundație provin, cu siguranță, de la piloții de lemn pe care a fost așezată vechea biserică. Într-o altă secțiune, D, fundația altarului vechii biserici, peste care calcă parțial cea actuală, a fost spartă cu mulți ani în urmă cu ocazia sondajului geodezic făcut de lucrătorii Institutului de Proiectare Argeș în vederea întocmirii proiectului de restaurare a ansamblului medieval.

Secțiunile și casele practicate în interiorul bisericii din Băjești sunt insuficiente pentru a stabili planul și alte detalii despre primul lăcaș. O cercetare arheologică mai amplă în interior ar fi stânjenit serviciul religios care n-a fost întrerupt pe timpul investigațiilor, biserica fiind lăcaș de mir al locuitorilor din acest sat. Nici în afara bisericii nu s-au putut efectua cercetările necesare, pentru că lăcașul este acum înconjurat de



* Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, șef birou.

** Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești

*** Prezentă lucrare reprezintă continuarea comunicării publicate în volumul *Armata Română și societatea civilă*; Editura Istros, Pitești, 2012, p. 173-176.

¹ Teodora Voinescu, , *Note asupra curții și bisericii din Băjești*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, anul IV, nr. 1 - 2/ 1957, Editura Academiei Republicii Populare Române, p. 83 - 84

cimitirul satului, mormintele fiind prea aproape de ziduri. De asemenea, biserica este înconjurată de o bordură din ciment (lățimea - 0,85 m, grosimea - 0,10 m), pe care nu a fost spartă în timpul investigațiilor arheologice.

Cu toate acestea, sumarele investigații efectuate ne-au arătat că, înainte de biserica construită de Mareș, pe acest loc a mai existat un locaș religios. Construit din zid, lăcașul, atât cât ne-au putut permite investigațiile efectuate, era compus din altar și naos, fiind de plan treflat. Edificat, probabil, de boierii care au stăpânit satul înainte de Mareș el a servit desigur drept capelă a curții acestor stăpânitori ai satului. Rămâne ca viitoarele cercetări arheologice să descopere, în continuare vestigiile ctitoriei lui Mareș, dar și ale boierilor dinaintea lui, căci, fără îndoială, aceștia, printre care se numără și Dragomir mare pitar din Băjești la care ne-am referit mai înainte, au avut curtea și biserica lor și poate pe acest loc. Descoperirea vestigiilor bisericii Băjești 1, monument necunoscut până în prezent, îmbogățește în primul rând istoria arhitecturii române, precum și a acestei așezări muscelene.

Biserica Băjești 2. Din pisania din piatră aflată în partea superioară a ancadramentului ușii de intrare în biserica de la Blăjești aflăm că lăcașul a fost ridicat din temelie de marele voinic Mareș Băjescu și de soția sa Maria, în zilele domniei lui Radu Leon, data înscrisă la sfârșitul textului fiind 15 septembrie 1666. Redăm în continuare² textul pisaniei:

„ + Cu vreaarea Tatălui și cu ajutoriul Fiului, cu săvârșitul sf (ă) nt (u) lui D (u) hu (urzitu - și-au această sf (ă) ntă / besiarec (ă) d (e) n temeliia ei, hramul (U) spenie B (ogorodi) țe, d (e) ntru osteneala robului (lui) / Dumnezeu Mareș B (ă) jăscul vel vornic i suprojneța ego Mariia în zilel (e) luminatului domn Io Radul Lion voievod / m (ea) s (e) ț (a) sep (temvie) 15 ani / leat 7175” (1666).

Biserica de la Băjești a fost terminată cu o lună și jumătate mai târziu decât cealaltă ctitorie a lui Mareș, de la Cornet, pisanile lor datând din 15 septembrie 1666 și respectiv 29 august 1666. Teodora Voinescu³ afirmă că pentru construirea lor ctitorul a folosit aceeași echipă de meșteri, iar Grigore Ionescu⁴ și Vasile Drăguț⁵ consideră că ambele au fost edificate de Dragomir zidarul. Ținând cont de faptul că au fost zidite aproape în același timp și de deosebirea dintre structurile și decorația exterioară a celor două monumente, Ștefan Andreescu consideră că la Băjești și Cornet au lucrat echipe diferite de meșteri⁶, părere la care ne raliem și noi. Într-adevăr era foarte greu, dacă nu imposibil, folosind chiar tehnica și utilajele de astăzi, că aceeași echipă de meșteri să construiască cele două edificii în decurs de cinci-șase luni. Forța de muncă și efortul organizatoric necesar construirii curții și bisericii din Băjești au fost considerabile. Nu știm dacă lucrurile s-au petrecut așa în realitate, însă, momentul transportului cărămizii, inclus de Rădulescu Codin în articolul său, a îmbrăcat haina legendei. Făcută la hotarul Bălileștilor, cărămida n-a fost transportată cu căruțele „ci banul Mareș a adunat pe oamenii din mai multe sate și i-a pus în șir, de la locul cărămizii până la locul cetății, și oamenii dedeau cărămida din mână în mână, până la zid”⁷.

Nu știm cine a fost meșterul care a construit Cornetul, însă biserica din Băjești este opera lui Dragomir zidarul. Din fericire, chipul lui Dragomir a fost pictat pe peretele de apus al pronaosului bisericii din Băjești, fiind primul portret de meșter care apare în pictura murală din Țara Românească. Portretul lui Dragomir precede cu circa 30 de ani chipul meșterilor din arta brâncovenească, căci în pridvorul bisericii mari de la Hurez sunt pictați „Manea vătăjul zid (arilor)”, „Istratie lemnarul” și „Vucașin Caragea pietrarul”. Dacă cei trei meșteri de la Hurez au fiecare în mână câte un instrument specific meșteșugului lor sau toiagul vătăfiei, Dragomir este pictat într-o atitudine și într-un costum asemănător cu cel al boierilor și numai inscripția „Dragomir zidarul” ne indică că cel reprezentat nu este membru al familiei Băjescu.

Ansamblul de la Băjești ne arată că Dragomir era un meșter cu mare experiență care stăpâna din plin secretele meseriei sale. O dovadă a măiestriei sale o constituie și felul cum a asigurat stabilitatea bisericii de la Băjești, aflată în marginea de sud a platoului care începea să coboare spre Valea lui Băj, atât prin plan, dimensiuni, cât și prin felul de realizare a fundațiilor. Dacă constructorii primei biserici, Băjești 1, au așezat fundațiile ei pe piloți de lemn, Dragomir, la rândul său, a prevăzut noul lăcaș cu fundații late și adânci, din bolovani de râu și fragmente de cărămidă, mortarul fiind foarte dur. Astfel, în secțiunea A, fundația, care este mai lată cu circa 10 cm decât elevația, are talpa la - 2,10 m față de nivelul actual de călcare. Zidul despărțitor dintre naos și pronaos, care trebuia să sprijine turla clopotniță, are talpa fundației, la - 2,68 m față de nivelul actual de călcare. De asemenea, fundația se lărgește în trepte, ajungând ca pe fundul șanțului să fie mai lată cu circa 36 cm decât elevația.

² Pisania a fost publicată de: Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 85 - 86 și de Ștefan Andreescu, *Trei veacuri de la întemeierea mănăstirii Cornet și a bisericii de la Băjești* (1666 - 1966) (în continuare: *Trei veacuri ...*), în „Mitropolia Olteniei”, anul XVIII, nr. 7 - 8, iulie - august 1966, p. 687.

³ Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 83 - 84.

⁴ Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, Editura Academiei Române., București, 1965, p. 102-105.

⁵ Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Editura Științifică și Enciclopedică București, 1976, p. 50, 107.

⁶ Ștefan Andreescu, *Trei veacuri ...*, p. 687.

⁷ C. Rădulescu-Codin, *De pe vremea banului Mareș*, în „Din trecutul nostru, legende, tradiții și amintiri istorice”, București, Editura Cartea Românească, 1923, p. 112-114.

Biserica din Băjești, ca și cea a schitului Cornet, este o construcție de plan trilobat, cu turn clopotniță pe pronaos, ambele fiind cele mai vechi exemplare de acest gen păstrate întregi. Absidele ce formează altarul și naosul sunt poligonale în exterior și semicirculare în interior.

În exterior, un brâu din tuburi ceramice smălțuite în cărămiziu sau negru-cafeniu ce alternează între ele împarte fațadele tencuite ale bisericii în două registre. Pe fațada de vest, brâul din ceramică înconjoară cadrul pătrat ce mărginește nișa în care este pictată icoana de hram. Cele două registre sunt decorate cu arcaturi din ciubuce ce formează cadre dreptunghiulare în cel inferior și rotunjite în cel superior.

Arcaturile din registrul superior sunt decorate, în partea de sus, cu câte o rozetă în formă treflată (0,23 m x 0,13 m) din ceramică smălțuită de culoare verde sau portocalie⁸. Absidele naosului și cea a altarului sunt prevăzute în registrul superior cu patru rozase ce au atât rol decorativ dar și de a aerisi interiorul bisericii⁹. Rozasele sunt asemănătoare cu motivul decorativ reprezentat din împletituri aflat în partea de jos a chenarului ușii de intrare în biserică. Cornișa, formată din trei rânduri de cărămizi dispuse în dinți de fierăstrău, decorează și ea fațada bisericii.

De formă poligonală, turla clopotniței, străpunsă de opt ferestre dispuse pe laturile poligonului, și încercuite de arcaturi din ciubuce, este decorată la bază cu un motiv în zig-zag, scrijelit în tencuială. Turla se sprijină pe un tambur pătrat, decorat cu ocnite semicirculare, care are pe fațada de vest un text scris pe tencuială greu de descifrat. Nu știm cu ce a fost acoperită la început biserica, însă în niciun caz cu tablă galvanizată așa cum se prezintă astăzi. Descoperirea în podul bisericii a două olane din ceramică de culoare verde ne îndeamnă să afirmăm că, probabil, prima învelitoare a lăcașului a fost realizată din acest material.

Intrarea în biserică se face prin latura de apus, printr-o ușă din piatră de Albești, semicirculară în partea de sus. Atât stâlpii verticali, cât și chenarul semicircular sunt decorate cu un frumos desen vegetal (vrej cu motive florale) specifice baroului. Spațiul dintre chenar și pisania sculptată pe trei rânduri deasupra ușii este completat cu un motiv floral așezat în cele două colțuri, iar un motiv constând din împletituri, asemănător cu rozasa, este dispus în partea de jos a stâlpilor verticali. Asemănarea dintre motivul floral care împodobește ușa de intrare și ornamentele de pe actele scrise de Mareș ne îndeamnă să afirmăm că el a fost conceput de către ctitor. Primul compartiment în care se intră este pronaosul pătrat care, ca și naosul, a fost boltit cu calote sferice, pe arcuri cu pendentivi. Pronaosul a fost egal supralărgit pe ambele părți laterale, iar clopotnița constituie elementul axial dominant al întregului ansamblu arhitectural. Accesul la clopotniță se face printr-o scară interioară în spirală închisă într-o construcție îngustă, de forma unui turnuleț, alipit colțului de nord-vest al încăperii.

În colțul de nord-est al pronaosului, într-un postament din cărămidă, este fixată umivalnița¹⁰. Confectionată din piatră de Albești, umivalnița, de forma unei cupe (diametrul gurii - 0,55 m, grosimea buzei - 6 cm, adâncimea 20 cm) prezintă în partea de jos un orificiu, orientat spre partea de nord, prin care se scurgea apa. Teodora Voinescu a consemnat și ea acest vas, însă greșit îl consideră „cristelniță de piatră” când de fapt este umivalniță. De asemenea, menționează că vasul este decorat cu o „figură omenească, foarte asemănătoare cu capul unui tătar”¹¹. Probabil, datorită faptului că umivalnița era lipită de zid, Teodora Voinescu n-a observat că vasul mai este decorat cu încă două capete umane. Fiind lipită de zidul de nord, capul din această parte nu poate fi fotografiat sau desenat pentru a se stabili apartenența rasială. Cel de al treilea cap este și el lipit de peretele de est însă nu așa de mult ca cel de nord și de aceea se poate observa că se deosebește rasial de cel din partea de sud. Cele trei capete reprezintă rase umane diferite, însă în momentul de față numai cel din partea de sud poate fi descris. El aparține unui bărbat ce are capul acoperit cu o căciulă cu fundul plat cu bordură, sprâncene arcuite ce se împreună la rădăcina nasului, ochi și obraji proeminenți, nasul coroiat, mustață și buze groase. Rămâne ca după desprinderea umivalniței din solul ei să



Ușa de intrare și pisania bisericii din Băjești

⁸ Din cele 42 de rozete lipsesc 14.

⁹ Cele patru rozase sunt repartizate astfel: câte una pe cele două abside ale naosului și două pe cea a altarului, una în partea de nord și cealaltă în partea de sud. Cele două rozase din partea de sud lipsesc.

¹⁰ Vas, în general de piatră, în care se arunca apa din cristelniță după oficierea botezului. Cuvântul, devenit arhaism, apare în lucrarea germanului H. Tiktin, *Dicționar româno-german*, Bukarest, 1903, vol. 3, lit. P - Z, p. 107: „Acela marmure să-l spele foarte bine cu apă și să verse apa acolo la umivalniță”.

¹¹ Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 93.

facem descrierea și a celorlalte două capete și stabilirea apartenenței lor rasiale. Prezența celor trei capete pe marginea umivalniței are o semnificație bine definită și nu trebuie privită, așa cum consideră Teodora Voinescu, „ca un simplu accident datorat fanteziei sculptorului pietrar”¹². Probabil, prin cele trei capete sunt reprezentanți magii care aflând de nașterea lui Hristos, au mers după steaua pe care au văzut-o la răsărit pentru a se închina Mântuitorului¹³. Lângă umivalniță, pe peretele de miazănoapte, se află două mici firide asemănătoare celor ce servesc în altar de prescomidie, ce aveau, fără îndoială, și ele o anumită funcționalitate. Pronaosul este despărțit de naos de un zid plin, ca la monumentele secolului al XVI-lea, trecerea dintre cele două compartimente făcându-se printr-un chenar tot din piatră de Albești. Chenarul este împodobit cu motive florale - rozete, vrejuri de frunze și flori - toate aurite, care stau alături de motive împletite, rămășițe ale ornamentice sculptate proprii secolului al XVI-lea. O frumoasă tâmplă din lemn sculptat și aurit desparte naosul de altarul prevăzut cu prescomidie și diaconicon. Peretele de la prescomidie a fost spart mai târziu, realizându-se o mică fereastră care nu are chenar de piatră și care a tăiat ciubucul panoului exterior.

Dar elementul cel mai valoros îl reprezintă pictura în frescă care împodobește interiorul bisericii și, în exterior, nișa care adăpostește icoana de hram. Fiind unul din puținele ansambluri picturale de la mijlocul secolului al XVII-lea bine păstrate, fresca de la Băjești a atras atenția istoricilor de artă fiind cercetată de Teodora Voinescu și de Cornelia Pillat. Așa cum menționează în studiul ei Teodora Voinescu, înainte de cercetare pictura a fost spălată din inițiativa pr. Panter, parohul de atunci al bisericii¹⁴, însă operațiunea a dăunat frescei, căci după spusele participanților la operațiune, care a durat zece zile, s-a folosit sodă și săpun. Deși fusese spălat din inițiativa pr. Panter, ansamblul de pictură se prezenta în momentul cercetării lui de către Cornelia Pillat „foarte deteriorat și afumat”, multe scene din altar, naos și pronaos fiind abia descifrabile. Din fericire, în anii 1991 - 1992 fresca din altar și naos a fost restaurată după norme științifice de către un profesionist în domeniu, pictorul Viorel Grimalschi, profesor la Institutul de Istoria Artei din București. În anul 1997 s-a reluat restaurarea picturii în pronaos de către același pictor, însă nu s-a realizat decât în zona calotei sferice. Continuarea și terminarea ei ar reda unitatea ansamblului pictural, ar permite studierea amănunțită a programului iconografic din acest compartiment și ar aduce noi date despre familia ctitorului ca și despre meșterii zugravi.

Pe peretele de apus al pronaosului, deasupra ușii de intrare în biserică a fost zugrăvită o pisanie ce se referă atât la zidirea lăcașului, cât și la zugrăvirea lui. Din păcate, textul, eșalonat pe nouă rânduri, este șters sau ilizibil în anumite porțiuni lăsând loc la diferite, interpretări. Teodora Voinescu, deși a fost primul dintre istoricii amintiți care a cercetat pisania, n-a publicat conținutul ei menționând că se mai pot citi doar ultimele două rânduri. Ea consemnează că biserica a fost pictată de Tudoran zugravul însă n-a putut descifra cifra unităților, din leat transcriind numai cifrele 717 (166). Având în vedere că în naos este pictat domnitorul Antonie Vodă din Popești și că în pronaos inscripțiile portretelor amintesc de marele ban Mareș, Teodora Voinescu datează pictura în 1669, deși și în 1670 și 1671 cei doi dețineau aceleași demnități¹⁵. La rândul său Ștefan Andreescu consideră că biserica a fost pictată fie în 1718 (1670) fie în 1719 (1671), „singurele posibilități de completare a datei”, excluzând fără să argumenteze varianta 7177 (1669)¹⁶.

Primul care a publicat pisania, atât cât a putut citi, a fost Flaminu Mărtzu. El a descifrat nu numai luna dar și cifra unităților, 7, astfel că leatul 7177 ne arată că pisania a fost scrisă la 27 iulie 1669¹⁷.

Un alt istoric care a cercetat pisania a fost Constantin Bălan¹⁸ care a transcris cel mai mult din conținutul ei, deși luna și leatul le-a întregit după Flaminu Mărtzu: „Den mare milă Feci [oarei] ... [și cu] vrear (e) a puternicul (ui) Dumnezeu ... de ... / acest lo ... de ... ea cu ... / den temeliia ei zidi [tă] ... / ... / ... / ... / [domn Țării Rom] ânești, [Antonie voevod] ... / is ... ul ... ovod v. m (e) s (e) ța [iolie] d (ă) ni 27, leat 717 [7]. Și au zugrăvit Tudoran zu (g) rav cu ucinicii lui, Ia ... Panaioti, / Istratie, Iane, și am scris eu Panaioti”.

Din pisania scrisă la 27 iulie 1669 aflăm că biserica din Băjești a fost pictată de Tudoran zugrav și de ucenicii lui - Panaioti, Istrati și Iane - ale căror nume au o rezonanță grecească. Numele celui de al patrulea ucenic, care începe tot cu Ia..., nu poate fi întregit cu certitudine.

Tot în legătură cu pictorii care au lucrat la Băjești trebuie lămurită informația pe care o aduce criptograma zugrăvită cu alb în slavochirilice sub Scena Iadului din pronaos, inscripție ce se întinde pe o lungime de 0,84 m fiind scrisă cu litere ce au înălțimea de 6 cm. Primul care a consemnat criptograma a fost

¹² *Ibidem*, p. 75.

¹³ Cel mai bătrân dintre magi, Melchior, ce reprezenta semniția lui Sem (Asia), a oferit Domnului aur, cel mai tânăr, Gașpar, ce reprezenta semniția lui Ham (Africa), a adus lui Iisus tămâie, iar regele Balthazar, ce reprezenta neamul lui Iafet (Europa), i-a dăruit Mântuitorului smirnă.

¹⁴ Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 75.

¹⁵ Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 88 - 89.

¹⁶ Ștefan Andreescu, *Trei veacuri ...*, p. 687.

¹⁷ Flaminu Mărtzu, *Știri noi asupra ansamblului arhitectural feudal de la Băjești*, în „Biserica Ortodoxă Română” (în continuare: B.O.R.), 93, nr. 3 - 4/ 1975.

¹⁸ Constantin Bălan, *Semnificația unor informații epigrafice în ultimele decenii ale sec. al XVII-lea, de la monumente din Argeș, pentru istoria poporului nostru*, în „Argessis, Studii și Comunicări”, Seria istorie, VII, Muzeul Județean Argeș, Pitești, 1995.

Petre Năsturel care, neputând să-i redea înțelesul, a lăsat celor „mai pricepuți deslegarea ei”¹⁹. Puțin mai târziu, criptograma a fost descifrată de Emil Vărtosu înțelesul ei fiind: „Simion zugravul făcut-a pe titori”²⁰. Constantin Bălan datează criptograma la 27 iulie 1669, după pisană scrisă pe ucenicul Panaioti ce atestă încheierea lucrărilor de zugrăvire a lăcașului²¹. Pictând pe ctitori, Simion era, fără îndoială, un zugrav cel puțin de aceeași valoare ca Tudoran, iar lipsa numelui lui din pisană s-ar putea datora faptului că el apare în criptogramă. Un Simion din Pitești a activat în secolul al XVIII-lea, însă identificarea lui cu cel de la Băjești pare puțin probabilă²². Atât studiul Teodorei Voinescu cât și al Corneliiei Pillat scot în evidență valoarea picturii de la Băjești și personalitatea lui Tudoran zugravul, artist care stăpânește în aceeași măsură știința picturii religioase, dar și arta portretului. Dacă în toate celelalte cazuri tabloul ctitoricesc a fost pictat în pronaos, la Băjești, ca și la Sadova²³ și Roata Căunu²⁴, ctitorii principali au fost reprezentați în naos, unde spațiul de pe perețele de apus este dominat de figurile lui Mareș Băjescu și ale soției sale, care țin în mâini imaginea bisericii, înconjurați de copiii lor. În pronaos, pe pereții de sud, apus și nord sunt pictați alți membri ai familiei lui Mareș, părinții și copiii căsătoriți, ca și meșterul zidar. Reprezentarea în acest spațiu a ctitorului și a neamului său într-o compoziție de mari proporții reflectă și în acest mod orgoliul unei familii în plină ascensiune și preceda apariția galeriilor de portrete colective din bisericile Cantacuzinilor sau din ctitoria de la Hurez.

Spre deosebire de alți zugravi contemporani care dematerializau și idealizau portretele ctitorilor, încât uneori ele apăreau mai impersonale și mai puțin expresive chiar decât sfinții, Tudoran a redat figurile cât mai aproape de realitate. Ctitorii, ca și sfinții de altfel, au chipuri expresive ce surprind prin interiorizarea pe care le-a imprimat-o artistul. Portretele lui Mareș, al lui Antonie Vodă din Popești, al lui Dositheii și ale părinților ctitorului sunt remarcabile prin nuanța psihologică și prin armonia de culori, dovedind că Tudoran este un artist preocupat exclusiv de redarea figurilor.

Ajutat și de partida Cantacuzinilor pentru a ocupa tronul țării, Antonie Vodă din Popești i-a răsplătit pe unii din aceștia cu marii dregători, lui Mareș oferindu-i pe cea de mare ban. De aceea, pictarea lui Antonie Vodă din Popești pe perețele de sud al naosului bisericii din Băjești trebuie

Antonie Vodă este pictat sub o arcadă înscrisă într-un cadru dreptunghiular, cu doi serafimi în colțuri. Figură liniștită și gravă în același timp, domnul este înfățișat bătrân, cu barbă, mustați și sprâncene stufoase albe. În costum domnesc, cu coroană pe cap, Antonie poartă pe dedesubt o dulamă din brocart vișiniu înflorat, strânsă cu un brâu, peste care are o mantie din brocart cu fir, cu motive florale, îmblănită cu blană de samur, agrafată la gât, în picioare având încălțăminte de culoare galben portocaliu. Cu mâna dreaptă ține o cruce în fața pieptului, iar în cea stângă, adusă la brâu, are o năframă albă. Domnul primește investitura din mâna lui Dumnezeu aflată în dreapta sus și prin intermediul unui înger în zbor aflat în stânga sus. Deasupra capului se află inscripția „De ... (Po) pești, Antonie voivod domnu Țării Rumânești”.

Un portret aparte este cel al lui Dositheii, patriarhul Ierusalimului, pictat pe perețele de nord al naosului, apariție singulară în bisericile noastre. Bărbat tânăr, cu fața prelungă, privire vie, nas ascuțit, barbă roșcată, mustați lăsate în jos, cu plete castaniu roșcate ce-i cad pe umeri. Cu mitră pe cap, orar arhieresc alb cu cruce roșii, stihar verde albastru, garnisit cu galoane de fir galben, în talie, cordon cu pafta, peste un sacos verde, în picioare încălțăminte de culoare neagră. În mâna stângă ține o evanghelie deschisă, iar cu dreapta binecuvântează. Deasupra capului o inscripție în limba greacă.

Dositheii²⁵ era o personalitate a vremii sale și el reprezintă un moment de seamă în istoria legăturilor Patriarhiei Ierusalimului cu Țările Române. Aceste legături se înscriu în sprijinul pe care domniile române și Biserica Ortodoxă Română l-au dat așezămintelor culturale bisericesti ale grecilor în perioada „turcocratiei”. Ajutoare materiale importante au fost acordate celor trei patriarhii de limbă greacă (Constantinopol, Alexandria, Ierusalim) și mănăstirilor de la Muntele Athos, Muntele Sinai, Meteore și din alte părți. Prin școlile și tipografiile înființate la noi, prin sprijinul acordat cărturarilor greci și elevilor acestora, cultura greacă a găsit largi posibilități de afirmare în țările române. În acel timp Ortodoxia românească se bucura de un deosebit prestigiu mai ales după ce la Sinodul de la Iași, din 1642, la care au participat reprezentanții celor trei mari ramuri ale Ortodoxiei, greacă, slavă și română, s-a aprobat cunoscuta Mărturisire a mitropolitului Petru Movilă, devenită carte de doctrină a întregii Ortodoxii.

¹⁹ Petre Năsturel, *Știri mărunte despre câteva monumente istorice*, în Sesiunea științifică a Direcției Monumentelor Istorice, București, 1983, p. 143.

²⁰ Emil Vărtosu, *Din criptografia românească*, în „Studii Teologice, Revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română”, seria a II-a, anul XVIII, nr. 5 - 6, mai - iunie, 1966, p. 286.

²¹ Constantin Bălan, *Inscripții*, I / 49.

²² Simion din Pitești (popa Simion), zugrav care a activat în secolul al XVIII-lea în sudul Transilvaniei (zona Hunedoara), unde a pictat mai multe biserici. (Vasile Drăguț, *Dicționar ...*, p. 276)

²³ Sadova, mănăstire, com. Sadova, jud. Dolj, ridicată ante 1640 de domnitorul Matei Basarab.

²⁴ Roata Căunu, biserică în comuna Roata de Jos, jud. Ilfov, ridicată în 1668 de către „moșul Serafim” și de „Jane Popa” din Pogoniana, interpretată ca un gest de recunoștință al lui Mareș pentru marea dregătorie pe care i-a acordat-o domnitorul.

²⁵ Dositheii, patriarh al Ierusalimului (1669 - 1707).



Ctitorii Bisericii din Băjești

Născut la 31 mai 1641 în Arahov, sat în apropierea Corintului, Dosithei era un autodidact, lucru care nu l-a împiedicat să ajungă unul din cei mai erudiți greci ai timpului. La 16 ani este hirotonit diacon de mitropolitul Corintului, după care pleacă la Constantinopol unde este angajat la un metoh al Sfântului Mormânt. După ce la 23 septembrie 1666 patriarhul Nectarie îl ridică la treapta de mitropolit al Cezareii Palestinei, desemnându-l astfel ca succesor, Dosithei este trimis în Țara Românească ca exarh al mănăstirilor închinat Sfântului Mormânt. La 23 ianuarie 1669, în sinodul prezidat de Nectarie la Constantinopol, Dosithei este ales patriarh al Ierusalimului. În acel moment însă asupra Patriarhiei apăsa enorma datorie de 100.000 de taleri, iar iezuiții

își desfășurau activitatea nestingheriți în Țara Sfântă. Pentru a mai ușura starea materială grea a Sfântului Mormânt, Dosithei pleacă în Țara Românească după ajutoare, prima călătorie având loc în 1670 când a stat la București în lunile februarie - mai, mergând apoi în Moldova. De fapt, Dosithei călătorise de mai multe ori prin Țara Românească, înainte de alegerea sa ca patriarh, însoțindu-i pe Paisie și Nectarie, predecesorii săi în acest scaun, care veneau după ajutoare pentru „Maica bisericilor”, cum era numită această Patriarhie. Dintre vizitele pe care le-a mai făcut în continuare amintim pe cea începută în 1680, care a durat câțiva ani, străbătând toată lumea ortodoxă, din Țara Sfântă în Balcani, Țările Române, Rusia și Georgia, urmărind nu numai strângerea de ajutoare ci și stabilirea unor legături în vederea eliberării popoarelor subjugate de turci.

În 1680 - 1682, la rugămintea lui Dosithei, ieromonahul Mitrofan a pus bazele unei tipografii grecești la mănăstirea Cetățuia de lângă Iași, fiind a doua tiparniță grecească în Răsărit, după cea înființată de Ciril Lucaris la Constantinopol. Aici se tipăreau nu numai cărți de slujbă pentru preoții greci, dar mai ales cărți teologice de apărare a Ortodoxiei împotriva prozelitismului catolic și protestant. După o păstorire de 38 de ani ca patriarh, plină de lupte cu catolicii și protestanții sau cu autoritățile otomane pentru apărarea Sântului Mormânt și a Ortodoxiei, Dosithei s-a stins din viață la Constantinopol la 7 februarie 1707. Cu ocazia vizitelor sale în Țara Românească, Dosithei l-a cunoscut mai mult ca sigur și pe Mareș Băjescu fie prin intermediul Cantacuzinilor cu care era prieten, fie prin al lui Antonie Vodă din Popești. Impresionat cu siguranță de erudiția lui Dosithei, de eforturile acestuia pentru apărarea Ortodoxiei, Mareș Băjescu a dispus pictarea lui în ctitoria sa de la Băjești.

Portretul lui Dosithei din biserica de la Băjești, înfățișat ca patriarh al Ierusalimului, ridică problema momentului pictării sale. După cum am văzut pisania care se referă la pictură a fost scrisă la 27 iulie 1669, însă Dosithei a venit ca patriarh în Țara Românească în lunile februarie - mai 1670 după care a plecat la Iași²⁶. Dacă după restaurarea picturii din pronaos nu se confirmă leatul descifrat de Flaminu Mărtzu, nu este exclus ca pictura de la Băjești să dateze din 1670 când Dosithei a vizitat Țările Române ca patriarh.

În afară de podoabele sculptate în piatră, ceramică și lemn, și în afară de pictură, biserica de la Băjești mai este valoroasă și prin obiectele de artă feudală pe care le deține în patrimoniul său, unele din ele fiind folosite în desfășurarea serviciului religios, iar altele în decorarea lăcașului. Unele dintre aceste obiecte datează din al treilea sfert al secolului al XVII-lea și au fost dăruite bisericii, desigur, de ctitorul ei Mareș Băjescu. Dintre aceste obiecte se remarcă cele două icoane împărătești lucrate în Țara Românească pe lemn, în tempera și foiță de aur. Una din icoane (0,92 m x 0,66 m) reprezintă „Maica Domnului cu Pruncul” flancată de arhangheli și prooroci, iar cealaltă „Iisus Hristos, Deisis” între apostoli (92,5 cm x 67 cm).

Dar familia Băjescu a făcut danii nu numai ctitorilor lor, ci și altor lăcașuri religioase din țară. În acest fel ei aduceau un prinos divinității și-și sporeau prestigiul mai ales în rândul clasei dominante a vremii. Astfel, în 1656 septembrie 1 - 1657 august 31, Gheorghe și Stanca cu fiul, Mareș, nora, Maria, și nepotul, Fiera, dăruiau mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung o cățuie. Lucrată într-un atelier din Țara Românească, cățuia este din argint turnat, cizelat și parțial aurit. Ea se compune dintr-un focar semisferic, ce se sprijină pe un picior în șase lobi, decorat cu o friză ajurată. Coada cățuții, cilindrică, sprijinită și ea pe un picior, are aplicată o placă festonată decorată cu un motiv ce reprezintă scena Adormirii Maicii Domnului. Cățuia are

²⁶ Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, vol. I, Editura Ministerului de Culte, București, 1929, p. 409 - 410; Dumitru Stăniloae, *Viața și activitatea patriarhului Dosofteiu al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Românești*, Cernăuți, 1929, p. 2; Ilie Georgescu, *Legăturile Țărilor Române cu Ierusalimul. Patriarhii Ierusalimului în Țările Române (veac XVII - XVIII)*, în „Studii Teologice”, anul VIII, 5 - 6/ 1956, p. 349 - 362; Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, vol. 2, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 262 - 263. din pisania picturii este corectă (1717 - 1669) înseamnă că zugravii l-au pictat pe Dosithei ca patriarh la știrea că a fost ales în această mare demnitate ecleziastică.

două inscripții cu litere chirilice: una pe focar ce se referă la donatori și alta pe placă privind scena Adormirii²⁷.

La 15 ianuarie 1662, pe când era mare vistier, Mareș și soția sa Maria dăruiesc mănăstirii Arnota o îmbrăcăminte din argint aurit, cu pietre semiprețioase, pentru mâna muceniței Maria care se afla în acest lăcaș. Dăruind obiectul mănăstirii unde se afla înmormântat Matei Basarab, Mareș își arată și în acest fel recunoștința față de domnitorul în cancelaria căruia își începuse cariera politică. Îmbrăcăminte are următoarea inscripție cu litere chirilice: „Această ferecătur (ă) a ci (n) stit / ei mâini a m (u) c (e) n (i) ței Marinii, care se află l / a sf (ă) nta măn (ă) stir / e Arnuta, c (z) Т В О Р И Х а 3 р а (б) z X (РИСТО) В Z МарешВ (И) С (ТІЬРZ) И С Z С Y П Р Y Ж Н И Ц – СЮ Марієюотбзжещи (аріе) еі Ц (z) НИ, ВЛ (Ъ) Т 3ро” (Am făcut eu robul lui Hristos, Mareș vistier, și cu soția mea Maria din Băjești, ianuarie 15 zile, în anul 7170 / 1662)²⁸.

Multe obiecte (icoane, iconostas, cădelniță, potir ș.a.) datează din primul sfert al secolului al XIX-lea și au fost dăruite bisericii de clucerul Ștefan Bellu, stăpânul din acel timp al satului.

În vara anului 1997 au început lucrările de consolidare și restaurare nu numai a curții boierești, dar și a bisericii. Astfel, va fi consolidată turla-clopotniță, se va astupa spărtura de la baza acesteia prin care în Primul Război Mondial ocupanții germani au coborât clopotele, se va înlocui învelitoarea cu tablă galvanizată sau din cupru ș.a.

Schitul Cornet

În afară de biserica de la Băjești, Mareș a mai construit pe Valea Oltului, aproape de Căineni, tot în 1666, încă un lăcaș religios - schitul Cornet. Cu toate ansamblurile monastice din țară, schitul Cornet a fost o ofrandă adusă divinității și, în același timp, încă un mijloc de a spori în ochii contemporanilor prestigiul unui ctitor intrat de puțină vreme în rândul boierimii. După cum se apreciază, alegerea locului a fost determinată de poziția strategică favorabilă, lăcașul putând servi ca loc de refugiu pentru ctitori în vreme de restriște²⁹.

Într-adevăr, în timpul dramaticelor confruntări între cele două partide boierești, Bălenii și Cantacuzinii, Mareș Băjescu, care era ban al Craiovei, de teamă să nu fie omorât de adversarii săi, a fost nevoit să se adăpostească în ctitoria sa de la Cornet, de unde a cerut sprijinul domnitorului Antonie Vodă din Popești³⁰. Pisania³¹, săpată în piatră de Albești, aflată deasupra ușii de intrare în biserică, pe care o redăm în lectura noastră, glăsuiește: „+ Cu vreaarea Tatălui și cu ajutorul Fiului, cu săvârșitul sf (â) ntu / lui D (u) h urzitu-se-au aceas (t) ă sf (ă) nta măn (ă) stire don temeliia ei întru tăierea cinstitului cap al sf (ă) ntului Ioan Preaditece dentru osteneala robului lu (i) Dum / nezeu Mareș Băjescul vel dvornic i suprujnița ego Mariia în zi / lele luminatului domn Io Radul Leon voievod, m (ea) s (e) ța avgust 29 din / vă leat 7174 (1666). Pis az, popa (a) Stan, mnog greașnic ot Băjești”.

Cum am arătat și mai înainte, textul pisaniei de la Cornet, ca și al celei de la Băjești, a fost redactat de Mareș care, activând aproape 20 de ani ca logofăt în cancelaria domnească, avea priceperea și experiența necesară unei asemenea operațiuni. Pisania de la Cornet a fost dăltuită în piatră, după cum se relatează în partea ei finală, de către popa Stan din Băjești, același care în 1677 a scris și pe cea a mănăstirii Aninoasa din județul Muscel. Acest lucru a făcut-o pe Teodora Voinescu să afirme că Băjeștii a fost nu numai o așezare boierească ci și un centru artistic cu un șantier care a lucrat în întreaga regiune³². În sprijinul acestei afirmații aducem și alte mărturii pe care ni le furnizează documentele cercetate de noi. În afară de popa Stan, și alți preoți din Băjești s-au remarcat prin activitatea desfășurată pe tărâm cultural și artistic. Astfel, popa Ion scrie zăpădul din 2 iulie 1658³³, iar popa Vladul pe cele din 26 februarie 1644³⁴ și 3 iunie 1649³⁵. Însă popa Vladul, ca și popa Stan, este cunoscut și prin activitatea sa epigrafică: la 13 octombrie 1647 el scrie textul unei cruci de piatră din Budeasa, județul Argeș³⁶.



Schitul Cornet

²⁷ Cătuia, ce provine de la mănăstirea Negru Vodă din Câmpulung, se păstrează la Muzeul de Artă al României, nr. inv. M 408. Ea a fost descrisă mai întâi de Vergiliu N. Drăghiceanu, *Catalogul ...*, p. 116, nr. 771, și apoi de Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 233, nr. 247.

²⁸ *Inscripțiile medievale ale României, orașul București*, vol. I 1395 - 1800, Editura Acad. R.S.R., București, 1965, p. 600, nr. 820.

²⁹ Ștefan Andreescu, *Trei veacuri ...*, p. 686.

³⁰ Radu Popescu, *op. cit.*, p. 150. *Letopisețul...*, p. 134. Au fost omorâți în august 1658: marele vistier Pârnu Vlădescu, marele postelnic Eustratie Leurdeanu, Preda Bărescu vel agă, Vintilă căpitan de roșii, Badea vătaf de pușcărie și Preda Brâncoveanu vel ban. Marele vistier Pârnu Vlădescu a fost omorât sub cortul domnesc de beșlii care, după porunca domnitorului, aveau săbiile ascuțite pe sub haine. La semnalul domnitorului, beșlii l-au lovit cu săbiile „de-l făcură fărâme”, p. 172 - 173

³¹ Pisania a fost publicată cu unele inexactități de: Vergiliu Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei*, Raportul al II-lea, în B.C.M.I., anul XXVI, fasc. 76, aprilie - iunie 1933, p. 70; Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 86 - 87, și Ștefan Andreescu, *Trei veacuri ...*, p. 86.

³² Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 87.

³³ Arhivele Naționale București, *Doc. ist.*, MDL / 39.

³⁴ *Ibidem*, MDL VIII / 3.

³⁵ *Ibidem*, MDL VIII / 9.

³⁶ Constantin Bălan, *Inscripțiile medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Argeș (sec. XIV - 848)*, Editura Academiei Române, București, 1994, p. 149.

Ca orice ctitor, Mareș a înzestrat schitul său cu bunuri necesare desfășurării vieții monahale. Astfel, la 15 martie 1666, înainte de a termina zidirea mănăstirii, domnitorul Radu Leon întărește Cornetului satul Copăceni, cu vadurile de moară, și doi munți, Sașa și Cornetul, pe care Mareș le cumpărase la 28 februarie 1666³⁷. De asemenea, Mareș a mai dăruit schitului Cornet ocine la Pripoare³⁸, Titești³⁹ și Ostrov⁴⁰.

Situat pe malul drept al Oltului într-o poziție pitorească, schitul se compune dintr-o incintă patrulateră în mijlocul căreia se află biserica. Zidurile înalte, de-a lungul cărora se aflau chiliile, erau prevăzute la trei colțuri cu turnuri poligonale, iar în colțul de sud-est cu un foișor.

Din păcate, în decursul timpului, ca multe dintre monumentele noastre, schitul a cunoscut modificări și a suferit distrugereri. Astfel, în 1889, când s-a construit calea ferată și tunelul care trece pe sub porțile din fața bisericii, vechile chilii au fost demolate. În timpul Primului Război Mondial, biserica a fost avariata de către artileria inamică fiind lovită de obuze în trei locuri. Ca urmare, în anii 1923 - 1925 lăcașul a fost restaurat de către Comisiunea Monumentelor Istorice, lucrările fiind conduse de arh. Alex. Referendaru.

Aflată în centrul patrulaterului, biserica este singura construcție care și-a păstrat în cea mai mare parte forma originală. Virgiliu Drăghiceanu o consideră una „din cele mai frumoase biserici oltene”⁴¹, iar N. Ghika Budești apreciază că „este dintre cele mai interesante ca plan și dintre cele mai pitorești din această vreme, ca arhitectură exterioară”⁴². Construcția de plan trilobat, cu un turn clopotniță pe pronaos, ca și Băjeștiul, biserica de la Cornet are turlă pe naos și turnuleț cu scară de acces pe latura de nord. Lucrat din piatră brută de munte în casete de cărămidă, scelul este profilat și prezintă o ieșitură pronunțată. Fațadele cu parament din cărămidă și panouri de tencuială sunt împărțite printr-un brâu format din cărămizi aparent rotunjite, așezate pe muchie, care pe fațada vestică înconjoară nișa în care se află icoana de hram. Cornișele sunt din cărămidă aparentă așezată în dinți de fierăstrău. Sub cornișa principală se află câte un rând de butoni din teracotă smălțuită, iar sub el este dispusă o friză din plăci de teracotă de formă pătrată încadrate de cărămizi așezate pe muchie. Turla pantocratorului, cu zece laturi și un număr egal de ferestre, se sprijină pe o bază pătrată, pe fețele căreia se află câte o arcadă în semicerc. Turla clopotniță, cu opt laturi egale, se sprijină pe o bază pătrată, decorată cu un rând de firide mici și scurte, în centrul lor aflându-se câte un buton smălțuit. Un alt rând de butoni se mai găsește în timpanele dintre firide. Ferestrele, cu chenare din piatră fără profile, sunt foarte înguste, iar cele de la turnulețul scării sunt mai mici și lipsite de chenare. În dreptul altarului și al absidelor laterale, deasupra brâului orizontal, se află câte o fierăstrucă rotundă, formată din cărămizi aparente.

Intrarea în biserică se face printr-o ușă dispusă pe fațada de vest care are un chenar de piatră simplu, cu un arc în acoladă în partea superioară. Deasupra ușii se află pisania săpată în piatră, peste care este dispusă nișa unde este zugrăvită icoana de hram. Pronaosul, pătrat și boltit cu o calotă sferică, are în partea de nord o ușă prin care se accede la scara în spirală, cuprinsă într-un turnuleț poligonal, ce duce la încăperea clopotelor. Un zid plin străpuns de o ușă cu chenar din piatră desparte pronaosul de naos ale cărei abside, ca și cea a altarului, sunt semicirculare în interior și poligonale în exterior. O tâmplă frumoasă din lemn desparte naosul de altarul prevăzut cu proscomidie și diaconicon. Pictura interioară, este în frescă, însă, din păcate, nu se mai păstrează cea originală. După cum aflăm dintr-o pisanie zugrăvită în colțul de sud-est al naosului⁴², altarul a fost pictat în 1761 cu cheltuiala jupanului Alecse, căpitan de Loviște, numele zugravilor - Mihail, Radu și Iordache - fiind scris în pomelnicul din proscomidie. Pictura din pronaos și naos a fost refăcută în 1835 de către Irinarh, starețul Cornetului. Deasupra autoportretului de mari dimensiuni, aflat pe peretele de nord al pronaosului, se găsește inscripția: „Irinarh nastavnic, zugrav Cornetului, 1835”.

Construind Cornetul, Mareș Băjescu și-a înscris și prin această ctitorie numele în istoria culturii românești. Valoroasă prin planul ei, prin decorația interioară și exterioară, Cornetul, împreună cu Băjeștiul, sunt monumente reprezentative pentru arhitectura secolului al XVII-lea.

FOUNDATIONS OF BOYARS MUSCELENI (II)

The authors present two worship places, the founders of some boyars of the long field and artwork, also.

³⁷ Arh. Naționale București, *Doc. ist.*, CCCL XIV / 60.

³⁸ Nicolae Iorga, *Documente mai ales argeșene*, p. 82.

³⁹ Arh. Naționale București, *Colecția Ion Ionașcu*, I / 103.

⁴⁰ Idem, *Doc. ist.*, CCL XIV / 62.

⁴¹ Virgiliu Drăghiceanu, *Monumentele Olteniei*, Raportul al II-lea, în B.C.M.I., anul XXVI, fasc. 76, aprilie - iunie 1933, p. 70.

⁴² N. Ghika Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, partea a III-a, veacul al XVII-lea, în B.C.M.I., anul XXV, fasc. 71 - 74, 1933, p. 67.

Pentru centralizarea conducerii artileriei din cadrul diviziilor și corpurilor de armată, în anul 1892 s-a trecut la organizarea brigăzilor de artilerie pe trei regimente. În acest scop, în afara celor opt regimente de artilerie existente, la 01.04.1892 au fost înființate încă 4 regimente de artilerie și anume Regimentele 9, 10, 11 și 12 conform Înalțului Decret nr. 1008 din 30.03.1892¹.

Regimentul 11 artilerie a fost organizat din bateriile 2, 6, 7 și 8 de la Regimentul 7 artilerie și din bateria a 2-a (de 75 mm) dată de Regimentul 3 artilerie. Garnizoana de reședință a Regimentului 11 artilerie a fost orașul Focșani².

Organizarea, transformările suferite și activitatea desfășurată de acest regiment pe perioada 1914-1923 sunt oglindite pe larg în „Regimentul istoric al Regimentului 11 artilerie” inventariat la numărul 672 din evidența Bibliotecii de documentare arhivistică din cadrul Depozitului de arhivă al M.Ap.N.



Organizarea regimentului în 1928 era următoarea: Comandantul regimentului; Ajutorul comandantului; Biroul mobilizare; Ofițer adjutant; Ofițer cu tragerile; Medicul regimentului; Veterinarul regimentului; Ofițer informator; Bateria de specialități; Divizionul I (Bateria 1, 2, 3); Divizionul II (Bateria 4, 5, 6); Divizionul III (Bateria 7, 8, 9); Bateria depozit³.

Consiliul superior al armatei, în ședința din 16 noiembrie 1931, a hotărât ca artileria divizionară să fie organizată pe regimente mixte (tunuri, tunuri de munte în obuziere) și să se suprimе vechile denumiri de regimente de artilerie și obuziere⁴. Ca urmare a acestei hotărâri și a ordinului Marelui Stat Major nr. 5942 din 22 august 1932 au fost organizate regimentele de artilerie mixtă⁵.

Regimentul 11 artilerie dislocat la Focșani intră în compunerea Brigăzii a 6-a artilerie împreună cu Regimentul 16 obuziere dislocat tot la Focșani⁶.

Regimentul 11 artilerie a vărsat un divizion de tunuri cu întreaga ordine de bătaie. Regimentul 16 obuziere, primind de la acesta un divizion de obuziere cu întreaga sa organizare⁷ și s-au numit regimente de artilerie de câmp.

Conform ordinului Corpului 5 armată nr. 2072 din 28 decembrie 1931 în vederea dotării artileriei de câmp cu tractoare au fost efectuate experimentări în cadrul Regimentului 11 artilerie în anul 1932-1933. Din studiul experiențelor făcute în acest regiment, pentru a vedea avantajele tracțiunii mecanice a artileriei de câmp cu tractorul, au fost trase următoarele concluzii: sistemul de cuplare era defectuos; întrebuințarea tractorului pe câmp era posibilă numai pe timp frumos. Deci, dotarea regimentelor de artilerie cu tractoare nu era avantajoasă⁸.

Ca urmare a Înalțului Decret nr. 626/1933 regimentele de artilerie de câmp s-au numit regimente de artilerie⁹.

În conformitate cu ordinul de operații nr. 1 din 4 octombrie 1939 al Diviziei 6 infanterie, Regimentul 11 artilerie a intrat în compunerea Grupării tactice de est. Misiunea regimentului a fost de apărare a Prutului între Cuslău și Bajma¹⁰.

La 4 octombrie 1939 regimentul era dislocat pe zonă în următoarele localități: Comanda regimentului și divizionului I la Păltiniș; Divizionul III la Cornești; Divizionul II la Isnovăț¹¹.

¹ „Monitorul Oastei”, nr. 19 din 11 aprilie 1892, f.373.

² *Ibidem*, nr. 20 din 12 aprilie 1892, p.379.

³ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, fond *Regimentul 11 Artilerie*, dosar nr. 144/1928, f. 21.

⁴ *Ibidem*, fond *Marele Stat Major* (în continuare se va cita: M.St.M.), Secția 1, dosar nr. 1403/1932, f.1.

⁵ *Ibidem*, f. 144.

⁶ *Ibidem*, f. 63.

⁷ *Idem*.

⁸ *Loc. cit.*, fond *Regimentul 11 Artilerie*, dosar nr. 266/1932, f. 17, 41.

⁹ *Loc. cit.*, fond *M.St.M.*, Secția 1, dosar nr. 1403/1932, f. 147.

¹⁰ *Loc. cit.*, fond *Regimentul 11 Artilerie*, dosar nr. 450/1939, f.8.

¹¹ *Ibidem*, f.2.

În conformitate cu ordinul nr. 4319/1940 al Diviziei a 6-a infanterie, Regimentul 11 artilerie urma să organizeze două convoaie de căruțe în vederea dislocării diviziei și a unităților subordonate în zona Leurda – Suceava – Botoșani în aprilie 1940¹².

La 29 aprilie 1940 Regimentul 11 artilerie (partea operativă) era dislocat în comuna Tereblecea județul Rădăuți¹³. Ca urmare a ordinului nr. 7277 din 20 august 1940 al Diviziei a 6-a toate unitățile și formațiunile de serviciu erau pregătite pentru îmbarcare în vederea dislocării în Transilvania¹⁴.

În perioada 21 august 1940 – 25 august 1940 Regimentul 11 artilerie s-a deplasat la Jibou. În urma deplasării, dislocarea regimentului a fost următoarea: Divizionul I la Jac; Divizionul II la Bonga; Divizionul III Lupoia; Comanda regimentului la Greaca¹⁵.

În urma soluționării arbitrare de la Viena, partea de nord a Transilvaniei a fost evacuată. În conformitate cu ordinul de operații nr. 44 și ordinul nr. 7647 din 19.10.1940 al comandantului Diviziei 6 infanterie, Regimentul 11 artilerie a executat marșul din Jibou și garnizoana de pace. Comanda regimentului, Divizionul I și Divizionul II au fost cantonate în garnizoana Focșani, iar Divizionul II Bateria a 6-a (Divizionul II) în comuna Golești¹⁶.

La 5 iunie 1941 Regimentul 11 artilerie, prin ordinul de operație nr. 3, a primit misiunea de a se deplasa spre nord pentru a intra în dispozitivul defensiv între Dumeni și Movila Ruptă¹⁷. La 22 iunie 1941 Regimentul 11 artilerie a avut ca misiune apărarea Prutului în sectorul Săveni – Negreni. În ziua de 07 iulie 1941, regimentul a trecut Prutul. În perioada 07 iunie 1941 – 19 octombrie 1941 Regimentul a participat la operațiunile din Basarabia ajungând până la Odesa¹⁸.

Prin ordinul nr. 5891 din 14 septembrie 1941 al Marelui Cartier General s-a stabilit dislocarea operativă pe timpul iernii a Regimentului 11 artilerie la Focșani¹⁹. La 19 octombrie 1941 regimentul și-a început marșul de reîntoarcere în țară și a ajuns în garnizoana Focșani la 02 noiembrie 1941.

În ziua de 8 noiembrie 1941, la București, regele a decorat drapelul regimentului cu ordinul „Steaua României” clasa a 4-a cu spade și panglică de „Virtute militară” pentru modul cum a sprijinit infanteria²⁰.

În perioada noiembrie 1941 – iulie 1942 regimentul și-a refăcut și instruit efectivele. În august 1942 regimentul a plecat pe front²¹ zona Stalino – Uspens – Kaja luptând în zona Donului.

În conformitatea cu ordinul nr. 51685 din 21 octombrie 1943 al Diviziei a 6-a infanterie Regimentul 15 artilerie s-a înapoiat în garnizoana de pace Focșani²².

La sfârșitul lunii martie 1944 Regimentul 11 artilerie a plecat (împreună cu unitățile care intrau în compunerea Diviziei 6 infanterie) din garnizoana de pace în zona de operații Săbăoani, Hălăucești – Mirosălăvești²³.

În urma bombardamentului de la 11 iunie 1944 Partea sedentară a regimentului era dispensată în localități distanțate la 15 km una de alta, astfel în satul Faraoanele județul Râmnicu Sărat se afla comanda regimentului; în satul Jorăști, județul Putna; în cazarma regimentului din garnizoana Focșani.

Sarcinile de mobilizare ale regimentului la 11 iulie 1944, care urma a fi dispensat în zona de operații la ordine speciale, erau următoarele: Bateria de marș a Regimentului cu un efectiv de 70 oameni; Depozitul munițiilor fortificației cu un efectiv de 48 oameni; Secțiile de poziție nr. 225, 229 și 230 cu un efectiv de 120 oameni; Trei batalioane de branduri 120; Secția carburanți Cotești²⁴.

Ca urmare a ordinului nr. 2254 din 30 mai 1944 a garnizoanei Focșani, Partea sedentară a regimentului a primit ordin să dispenseze în zona de evacuare Corbu, județul Olt²⁵. Divizionul de instrucție-recruți a fost dislocat în comuna Buzești-Corbu, județul Olt²⁶.

La 26 august 1944 Partea sedentară a Regimentului 11 infanterie, ca urmare a ordinului nr. 300 600/1944 al Armatei a IV-a, transmis cu ordinul garnizoanei Focșani nr. 3915, a plecat din localitatea Faraoane spre Târgoviște. Din lipsă de mijloace de transport regimentul a fost nevoit să încarce materialele

¹² *Ibidem*, dosar nr. 476/1939, f.141.

¹³ *Ibidem*, dosar nr. 460/1939, f.222.

¹⁴ *Ibidem*, dosar nr. 491/1940, f. 96.

¹⁵ *Ibidem*, f. 81.

¹⁶ *Ibidem*, f.11.

¹⁷ *Ibidem*, dosar nr. 552/1941, f.136.

¹⁸ *Ibidem*, f. 418.

¹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 572/1941, f.114.

²⁰ *Ibidem*, dosar nr. 552/1941, f.419.

²¹ *Ibidem*, dosar nr. 611/1942, f.302.

²² *Ibidem*, dosar nr. 628/1943, f.201.

²³ *Ibidem*, fond Divizia 6 Infanterie - Registru istoric, vol.6, crt.1872, f.16 verso, f. 18.

²⁴ *Ibidem*, fond Regimentul 11 Artilerie, dosar nr.671/1944, f.78-79.

²⁵ *Ibidem*, f. 96.

²⁶ *Ibidem*, dosar nr.693/1944, f.12.

importante și întreaga arhivă în căruțe. În dimineața zilei de 27 august 1944 regimentul a fost ajuns de armatele sovietice care au impus regimentului înapoierea în garnizoana de reședință Focșani.

La 29 august 1944 Regimentul ajuns în comuna Mîndrești județul Putna, la 5 km de Focșani a fost dezarmat de trupele sovietice, ofițerii, subofițerii și trupa au fost internați în lagăr, iar materialele de arhivă au fost ridicate de trupele sovietice²⁷.

Partea operativă a regimentului a participat în perioada septembrie-octombrie 1944 la luptele de eliberare a teritoriului țării în zona Praid – Sovata – Remetea în subordinea Diviziei 103 munte²⁸.

La 26 august 1944 Divizionul de recruți din Buzești – Olt a plecat în zona operativă. În această garnizoană a rămas permanența Divizionului de recruți, Biroul mobilizare și o parte din materiale. Tot aici au venit trupa și cadrele militare în concediu. Pentru a rezolva problema hrănirii și a încartiruirii oamenilor era necesară înființarea părții sedentare a regimentului în această garnizoană.

La propunerea comandantului permanenței divizionului din Buzești de a se înființa partea sedentară a Regimentului 11 artilerie²⁹ s-a răspuns. Astfel, în baza ordinului nr. 176321 din 08 octombrie 1944 al Permanenței Diviziei a 6-a infanterie au început operațiunile de reorganizare a părții sedentare a regimentului (desființată prin capturarea părții sedentare a regimentului de la Buzău la 29 august 1944 de trupele sovietice³⁰). În vederea reorganizării părții sedentare a regimentului trebuiau identificate și recuperate materialele care au format averea regimentului.

La Buzești Olt a rămas un nucleu de 40 de oameni sub comanda unui ofițer pentru menținerea ordinii interne și îndrumarea personalului ce se prezenta la Buzești³¹. La data de 10 octombrie 1944, prin Instrucțiunile Marelui Stat Major nr. 67.000 din 29 septembrie și prin ordinul Diviziei 6 infanterie nr. 157314 din 1 octombrie 1944, Regimentul 11 artilerie partea operativă s-a contopit cu Regimentul 16 artilerie partea operativă formând Regimentul 16 artilerie nou³².

În conformitate cu instrucțiunile speciale nr. 70.200 din 1 noiembrie 1944 Regimentul 4 artilerie câmp dislocat la Tia Mare, județul Romanați, s-a desființat prin contopire cu partea sedentară nou creată a Regimentului 11 artilerie³³. Arena părții sedentare a Regimentului 11 artilerie era formată din patrimoniul fostului Regiment 4 artilerie câmp, care se afla în localitățile Caracal, Corabia și Tia Mare³⁴.

La 15 aprilie 1945 efectivele Părții sedentare erau repartizate astfel: La Cadrul fix Focșani – 95 oameni; La Bateria de marș Focșani – 47 oameni; La nucleul din cadrul fix din Tia Mare – Romanați – 24³⁵.

Organizarea părții sedentare a regimentului la 1 aprilie 1945 era următoarea: **1. Cadrul fix:** Comandant – colonel Dumitrescu Petre; Ajutor comandant; Biroul mobilizare; Biroul I.O.V.R.; Contabil în bani; Contabil în materii; Ofițer cu aprovizionarea; Ofițer cu cazarmarea; Ofițer cu armătura; **2. Bateria depozit;** **3. Bateria de marș și instrucție**³⁶.

Conform instrucțiunilor Marelui Stat Major nr. 56500/1945 Regimentul 11 artilerie partea operativă s-a reînființat la 24 august 1945 prin desprinderea din Regimentul 16 artilerie nou. Garnizoana de dislocare a Regimentului 11 artilerie a fost Târgu Ocna³⁷.

La 1 aprilie 1946 organizarea Regimentului 11 artilerie era următoarea: **I. Comanda regimentului:** Comandantul regimentului; Loctiitorul comandantului; Serviciul educație, cultură și propagandă; Biroul adjutantură; Biroul instrucție; Biroul evidență personal; Serviciul aprovizionare; Serviciul casierie; Serviciul



²⁷ *Ibidem*, dosar nr. 726/1944, f.29.

²⁸ *Ibidem*, dosar nr. 682/1944, f.31.

²⁹ *Ibidem*, dosar nr. 686/1944, f.129.

³⁰ *Ibidem*, dosar nr. 726/1944, f. 29.

³¹ *Ibidem*, dosar nr. 687/1944, f. 44.

³² *Ibidem*, dosar nr. 662/1944, f.86.

³³ *Ibidem*, dosar nr. 687/1944, f.134.

³⁴ *Ibidem*, dosar nr. 780/1945, f.26.

³⁵ *Ibidem*, dosar nr. 780/1945, f.31.

³⁶ *Ibidem*, dosar nr. 782/1945, f.44.

³⁷ *Ibidem*, dosar nr. 834/1945, f. 128.

îmbrăcăminte; Serviciul armătură; Serviciul veterinar; Serviciul cazarmare; **II. Bateria depozit; III. Bateria specialitate; IV. Divizionul I tunuri** (Bateria 1, 2, 3); **V. Divizionul II** (Bateria 4, 5, 6)³⁸.

Prin instrucțiunile speciale nr. 50200 din 10 mai 1946 și a ordinului Ministerului de război nr. 20057 din 6 aprilie 1946 Regimentul 16 artilerie s-a desființat prin contopire cu Regimentul 11 artilerie în garnizoana Târgu Ocna. Regimentul 16 artilerie a predat arhiva, drapelul și patrimoniul Regimentului 11 artilerie³⁹.



În conformitate cu ordinul Marelui Stat Major nr. 53.530/1940 și al Corpului IV armată nr. 95450 din 20 august 1946 Regimentul 11 artilerie s-a dislocat de la Târgu Ocna la Bacău⁴⁰ instalându-se în cazarma „Măgura Cașinului” la 18 septembrie 1946⁴¹.

Ca urmare a Instrucțiunilor speciale nr. 41900 din 15 august 1947 ale Ministerului Apărării Naționale și ordinul nr. 10222 din 21.08.1947 al Diviziei a 6-a infanterie s-a înființat Bateria a 6-a anticar în cadrul regimentului⁴².

Organizarea regimentului la 27 februarie 1948 era următoarea: COMANDA REGIMENTULUI:

Comandantul regimentului; Ofițer informator; STAT MAJOR: Șef de stat major; Biroul adjutantură și cifru; Biroul evidență personal; Biroul instrucție; SERVICIUL EDUCAȚIEI; SECȚIA ADMINISTRATIVĂ: Serviciul casierie; Serviciul îmbrăcăminte; Serviciul cazarmii; Serviciul aprovizionare; Serviciul armament, muniții și gaze; Serviciul sanitar; Serviciul veterinar; BATERIA COMANDĂ: Secția transmisiuni; Secția observatori; Secția pionieri și vânători de care; DIVIZIONUL I: Bateria 1, 2, 3; DIVIZIONUL II: Bateria 4, 5, 6; BATERIA DEPOZIT⁴³.

În conformitate cu ordinul nr. 45745 din 3 iunie 1949 al Marelui Stat Major, Secția a IV-a, la 15 iunie 1949 s-au înființat, din Regimentul 11 artilerie, Plutonul 13 auto-transport, care a intrat în compunerea Diviziei 13 infanterie⁴⁴. La 1 iulie 1949 a luat ființă din acest regiment Compania a 6-a autotunuri ca urmare a ordinului nr. 46006 din 20 iunie 1949 al Marelui Stat Major⁴⁵.

Conform ordinului Regiunii a 2-a militară nr. 0027715 din 29 noiembrie 1951, la 1 decembrie 1951 a intrat în vigoare noua numerotare a unităților și formațiunilor militare. Drept urmare, Regimentul 11 artilerie a primit denumirea de Regimentul 284 artilerie⁴⁶.

BRIEF HISTORY OF ARTILLERY REGIMENT 11 YEARS 1892-1951

To centralize management of the artillery divisions and army corps, in 1892 they started to organize three regiments of artillery brigades. To this end, in addition to the eight existing artillery on April 1, 1892 have been set up since four artillery regiments namely the 9, 10, 11 and 12.

The 11 Artillery Regiment was organized in batteries 2, 6, 7 and 8 on the 7 Artillery Regiment and the 2nd battery time 3 Artillery Regiment. Residence Garrison Artillery Regiment 11 was the city of Focsani.

It was part operative in both World War I and in the second.

Organizing transformations suffered and work of this regiment during 1892-1951, will be reflected fully in a brief history of this unit.

³⁸ *Ibidem*, dosar nr. 923/1946, f.1.

³⁹ *Ibidem*, fond Regimentul 16 Artilerie, dosar nr. 946/1946, f.212.

⁴⁰ *Ibidem*, fond Regimentul 11 Artilerie, dosar nr. 869/1946, f.160.

⁴¹ *Ibidem*, dosar nr. 869/1946, f. 157.

⁴² *Ibidem*, dosar nr. 933/1947, f.26.

⁴³ *Ibidem*, dosar nr. 933/1947, f.494.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar nr. 1050/1949, f.190.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar nr. 1050/1949, f.578.

⁴⁶ *Ibidem*, fond Divizia 41 infanterie, dosar 314/1953, f.186.

Cunoașterea potențialului economic al unor posibile zone operative a stat permanent în atenția factorilor de conducere militară.

Încă de la sfârșitul secolului trecut Marele Stat Major al armatei române a procedat la efectuarea unor recunoașteri în teritoriul național care urmăreau identificarea posibilităților de folosire a terenului, căilor de comunicații, a resurselor alimentare locale, a capacității diferitelor localități de cazare a trupelor.

Toate acestea în vederea elaborării planurilor operative care urmau să stea la baza acțiunilor armatei. Asemenea recunoașteri, executate direct de către ofițerii de stat major, constituie astăzi izvoare prețioase pentru reconstituirea condițiilor de trai, pentru cunoașterea ocupațiilor principale practicate în anumite zone, pentru a da un răspuns unor întrebări legate de suportul material al vieții spirituale din zonele respective. Aceste documente au avantajul de a fi fost elaborate de către reprezentanți ai autorităților militare pe baza deplasării în teritoriul supus cercetării.

Datele statistice ale prezentului document au fost culese de către o comisie formată din maiorul Ioan Popovici și căpitani Gheorghe Mironescu și Gheorghe Scărlătescu sub directa îndrumare a șefului Marelui Stat Major, generalul Nicolae Tătărescu și constituie un izvor de investigație în realitățile economico-sociale la începutul secolului nostru.

Recunoașterea – în fapt o meticuloasă cercetare în teren – s-a desfășurat pe parcursul unei luni, între 9 februarie și 9 martie 1906¹. Au fost întocmite și hărți la scara 1/400.000 care însoțeau informațiile culese, având nominalizate toate localitățile supuse recenzării. Această zonă este limitată la sud de granița de atunci cu Bulgaria, la nord de valea râului Casimcea, la vest de Dunăre, iar la est de litoralul Mării Negre. Zona include și cele două zone viticole reprezentative pentru Dobrogea de sud și centrală: Ostrov și Murfatlar. Trebuie să amintim că datele conținute în document nu se referă la viticultură, ocupația respectivă nefiind în atenția factorilor militari. Cu toate acestea, considerăm că merită a fi relevate ca deosebit de valoroase statisticile privind numărul locuitorilor, condițiile de locuit, arhitectura localităților respective, principalele ocupații fiind evidențiate de natura și valoarea producției obținute, capacitatea mijloacelor de transport etc.

În publicarea documentului, pentru a-i menține intactă valoarea istorică, nu vom interveni pentru a analiza numele localităților din perioada respectivă, împărțirea teritorial-administrativă și grafica folosită la redactare. Din motive de ordin tipografic, desfășurarea orizontală pe coloane a documentului vom fi obligați a o adapta sub forma unui text continuu. În fine, ne permitem a consemna și unele rezultate statistice generale ale datelor inserate, lăsând cercetătorilor posibilitatea interpretării și folosirii lor în funcție de preocupările fiecăruia.

Au fost cercetate pe teren un număr de 104 localități (orașe, comune, sate și cătune) locuite în zdrobitoarea lor majoritate de o populație românească, imprimând și caracterul ca atare al acestora. Din rândul minorităților conlocuitoare, ponderea mai mare o aveau în ordine tătarii, turcii și bulgarii.

Aceste localități totalizau o populație de 62.768 de oameni, care locuiau în 10.812 case și în 1.178 de bordeie, în medie fiecărei locuințe revenindu-i câte 5 persoane. Pentru fiecare localitate sunt consemnate o seamă de referiri privind numărul de camere al locuințelor, starea de întreținere etc.

Studiul descrierii arhitecturii localităților conduce la concluzia că satele cu populație majoritară românească aveau case compuse în general din două camere și o tindă, mai rar trei sau chiar patru camere. Acoperișurile erau din olane sau tablă.

Casele tătărăști erau mai mici și mai prost întreținute. Gospodăriile se compuneau din case de locuit, grajdurile pentru vite, șură, șopron și coșere. În ceea ce privește desfacerea băuturilor alcoolice, mai ales a vinurilor, era asigurată prin existența celor 31 de hanuri și hoteluri și 212 cârciumi.

Desigur că multe dintre acestea erau concentrate în localitățile principale, dar nici nu întâlnim o armonioasă îmbinare a cultivării pământului și creșterii vitelor. Producția cerealieră era structurată pe trei culturi principale: ponderea cea mai mare o aveau orzul și ovăzul, cantitatea obținută cifrându-se la 1.472.062 hectolitri. Pe locul următor se situa grâul și secara cu o producție de 192.930 hectolitri, iar porumbul ocupa locul al treilea cu o producție de 83.575 hectolitri. Această producție era destinată atât consumului în gospodăriile individuale, cât și comerțului. Cerealele erau măcinate în cele 49 de mori de vânt și 12 mori cu abur. Pâinea necesară se cocea în cuptoarele individuale și în cele 29 de brutării existente. Consemnăm că în brutăriile existente se puteau coace în 24 de ore 22.200 pâini.

Creșterea animalelor era favorizată de condițiile geografice ale zonei. Celor 11.990 de locuințe, în principiu tot atâtea gospodării, le reveneau 22.395 de cai (armăsari și iepe), 39.568 de vaci, boi și bivoli, 10.700 de mânzați, viței și malaci, 331 de asini, 186.057 de oi și berbeci, 764 de capre și 8.055 de porci.

¹ Arhivele Militare Române, fond *Marele Stat Major, Secția a 3-a Operații*, dosar nr. 26.

Pentru hrănirea lor, pe lângă păioasele rezultate în urma recoltării cerealelor se cultiva și se obține o producție de 85.700 hectolitri.

Directa legătură dintre creșterea și îngrijirea animalelor și cultivarea, strângerea și depozitarea recoltelor agricole era oglindită – la același număr de locuințe – și de existența unui număr de 5.948 de grajduri și coșere, 2.208 de șoproane, 9.026 de căruțe și care și 2.529 de fântâni, cișmele și puțuri.

După această sumară prezentare a conținutului său, documentul se constituie el însuși într-un bogat izvor documentar.

1. Orașul Hârșova, Plasa Hârșova, județul Constanța, orașel; case în majoritatea bune și încăpătoare; în termen mediu se poate socoti câte 3 încăperi disponibile în fiecare casă. Are o farmacie. Clădiri mari pentru comandamente. Magazii de producție. Grajduri mici și puțin încăpătoare, în mahalaua Vasoș sunt mai mari și mai bune.

Debușeu la Dunăre pentru cereale. În epoca cea mai puțin favorabilă se poate conta pe 2-300 vagoane de cereale.

Apa se ia din Dunăre – Moara cu aburi, poate măcina în 24 de ore până la 15.000 kg grâu sau porumb.

Lemne – sunt 4 mari depozite de lemne; în permanență 1.500.000 kg. Cherestea – 4 depozite cu 7-8 m³ de lemnărie de toate dimensiunile (scânduri, dulapi, grinzi, bile etc.). există asemenea un mare depozit de fier în bare.

Vase și materiale de poduri: 2 pontoane tubulare cu 2 pasarele de fier (15 m. lungime), 2 caice mari, 3 vase pod de transport animale, 1 ciam, 4 scondre și 25 bărci (6 m. Lungime pe 1 m. lărgime).

645 case, 56 bordeie, 11 hanuri și hoteluri, 20 cârciumi, o moară de aburi, 12 brutării care pot coace 12.000 de pâini în 24 de ore, 3.732 de locuitori, 295 armăsari, cai, iepe, 367 boi, vaci și bivoli, 87 mânzați, viței și malaci, 8.000 oi și berbeci, 10 capre, 200 porci. Trei puțuri și fântâni, 200 grajduri și coșere, 20 magazii de cereale, al căror conținut total e de mai bine de 800 vagoane. În orice anotimp se poate conta pe 2-300 vagoane, 100 care, 100 căruțe.

2. Comuna Topalu, Plasa Hârșova, județul Constanța.

Sat mare situat pe marginea Dunării. Casele sunt curate și mari. Se poate conta pe 2 camere de fie ce casă. Grajduri aproape la fi ce casă; deși mici sunt însă relativ curate și bune. Apa din fântânile satului e rea. Se întrebuițează numai apă de Dunăre.

400 case, 50 bordeie, 5 cârciumi, 2 mori de vânt. 3.000 locuitori, 588 armăsari, cai, iepe, 1.345 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 190 mânzați, viței, malaci, 5 asini, 1.787 oi și berbeci, 11 capre, 159 porci. Două puțuri și fântâni, 313 grajduri, coșere, 1.800 vite mari, 40 care, 200 căruțe.

3. Orașul Medgidia, Plasa Medgidia, județul Constanța.

Casele în general sunt mari și încăpătoare, se poate conta pe 4 camere disponibile de fie ce casă. Grajduri sunt puține și rău construite. Apa nu e bună de băut. Convine însă pentru adăpatul vitelor, care la rigoare se pot adăpa și în bălțile din apropiere. Apa de băut se ia dintr-un singur puț mare situat în piața orașului al cărui debit de apă e suficient pentru orice trebuință. Dintre cele alte puțuri, în timpul căldurilor mari, 4 din ele seacă. În apropierea orașului la 1-1½ km e un izvor cu apă bună de băut. Fiind un debușeu mare de cereale, se găsesc magazii de producție în care chiar primăvara se găsesc încă cereale. Se poate conta pe multe resurse în caz de nevoie. Carele de povară sunt mari și solide, căruțele mici puțin încăpătoare însă solide. Productele sunt numai cele ce se fac pe teritoriul comunei nu și cele aflătoare în magazii.

620 case, 14 bordeie, 15 hanuri și hoteluri, 33 cârciumi, 1 moară de vânt, 1 moară de abur, 5 brutării, 3.251 locuitori, 388 armăsari, cai, iepe, 480 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 260 mânzați, viței, malaci, 8 asini, 4.460 oi și berbeci, 3 capre, 131 porci, 17 puțuri și fântâni, un izvor de apă, 35 grajduri și coșere, 15 șoproane. 1.400 vite mari pot conține adăposturile pentru animale, 1/12 spitaluri și paturi. 1.410 h.l. porumb, 420 h.l. grâu, secară, 82 h.l. fasole, cartofi, 11.600 h.l. orz, ovăz, 20.000 h.l. fân, 19 care, 135 căruțe.

4. Comuna Tortoman, Plasa Medgidia, județul Constanța.

Sat românesc, case bune și încăpătoare, se poate socoti 2 camere de casă. Sunt 3 grajduri mari, iar fiecare casă are grajdul său mic. Apa e bună de băut; în foarte mare abundență. Puțurile nu seacă niciodată, e însă greu de scos din cauza adâncimii (12 m. în vale – 40 m. în deal). Fân nu se face, pae în abundență. Lemne lipsesc cu desăvârșire. Oamenii stau bine și chiar în primăvară se găsește 1/4 din producția totală.

Observații: Animalele și producția e socotită a tuturor celor 7 sate care compun comuna.

110 case, 4 cârciumi. 623 locuitori. 931 armăsari, cai, iepe, 2.758 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 156 mânzați, viței, malaci, 12.850 oi și berbeci, 60 puțuri și fântâni. Are un debit de apă de 20 m³ pe oră. 4.120 h.l. porumb, 6.870 h.l. grâu, secară, 160.000 h.l. orz, ovăz, 100 care, 150 căruțe.

5. Sat Muslubei, comuna Siriu, Plasa Hârșova, județul Constanța.

100 case, 4 bordeie, 2 cârciumi. Oamenii își fac pâinea în casă, fiecare casă are cuptor, 494 locuitori. 291 armăsari, cai, iepe, 343 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 42 mânzați, viței, malaci, 1.458 oi și berbeci, 92 porci, 26 puțuri și fântâni, 35 grajduri, coșere, 25 șoproane. 450 vite mari pot conține adăposturile pentru animale. 15 care, 80 căruțe.

6. Comuna Caramurat, Plasa Constanța, județul Constanța.

Caramurat – se compune din trei părți: 1) partea nemțească la nord se prezintă în foarte bune condițiuni, casele sunt mari, curate și igienice, cu încăperi suficiente. Fiecare casă are fântână, grajduri bune de zid și șoproane deschise. 2) partea românească la centru, case obișnuite țărănești, însă bune și mari. Grajdurile de asemenea. 3) partea tătărească ca de obicei, case mici și rele. Apa e în mare abundență. Puțurile nu sunt adânci și nu seacă nicio dată. Se cultivă cartofi pe o scară întinsă (pentru export) iar fasolea e renumită. Caii nemților sunt mari și voinici; ceilalți sunt mici însă rezistenți. Carele de povară încarcă până la 4.000 kg. Căruțele sunt solide și ușoare. Productele se vând de toamna. În general satul e bogat și are multe resurse.

487 case. 2 hanuri și hoteluri, 4 cârciumi, 2 brutării. 1.200-1.500 pâini se pot coace în 24 de ore. 1.822 locuitori, 867 armăsari, cai, iepe, 883 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 418 mânzați, viței, malaci, 3 asini, 3.485 oi și berbeci, 729 porci. 200 puțuri și fântâni. Are un debit de 30 m³ pe oră, 200 grajduri, coșere, 200 șoproane. 1.5010 vite mari pot conține adăposturile pentru animale. 4.000 h.l. porumb, 15.000 h.l. grâu, secară, 1.100 h.l. cartofi, fasole, 150.000 orz, ovăz, 28 care, 325 căruțe.

7. Comuna Carol I., Plasa Constanța, județul Constanța.

Carol I – sat mare românesc, sunt și puțini tătari, casele bune și solide, câte 2 camere și o tindă, grajdurile bune și încăpătoare aproape la toate casele. Șoproanele sunt lipite de grajduri și deschise. Apa e bună, în abundență adânci de 6 metri, iar adâncimea apei de 2 metri. Puțurile nu seacă vara și nici nu-și împuținează debitul. Productele se vând de toamna. Fân nu se face, vitelor se dă pae care sunt suficiente. Satul e bogat.

217 case. 1 han și hotel, 3 cârciumi, 2.222 locuitori împreună cu satul Dorobanțu. 540 armăsari, cai, iepe, 1.500 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 96 mânzați, viței, malaci, 7.768 oi și berbeci împreună cu satul Dorobanțu, 416 porci împreună cu satul Dorobanțu. 150 puțuri și fântâni. Are un debit de 17 m³ apă pe oră. 130 grajduri, coșere, 100 șoproane. 1.500 vite mari pot conține adăposturile pentru animale, 80 care și 250 căruțe împreună cu satul Dorobanțu.

8. Comuna Murfatlar, Plasa Constanța, județul Constanța.

Murfatlar – comună românească cu caracter de târgușor. Case meri, bine construite, cu câte 2 și 3 camere. Grajduri bune și încăpătoare, mai ales grajdurile de la casa proprietarului. fiind un centru pentru desfacerea cerealelor sunt 20 magazii cu produse; chiar în primăvară tot se poate găsi 100-200 vagoane. Apa e foarte bună și foarte abundentă. Puțurile au adâncime de 10-15 m. nu seacă niciodată. La gara veche există un rezervor de apă de 44 m³ care se umple în 3 ore. A se interveni cu ocazia ca o dată cu strămutarea gării în localul cel nou fântâna și rezervorul actual să rămână. Se găsesc depozite de lemne și cherestea. Există o pădurice lângă oraș (4-5 hectare). Localitatea se pretează în admirabile condițiuni, atât pentru cantonarea de trupe (în special trupe călări) cât și mai ales pentru instalarea de depozite ale armatei.

122 case, 5 cârciumi, 3 brutării, 1.800 pâini se pot coace în 24 de ore. 1.303 locuitori, 322 armăsari, cai, iepe, 426 boi, vaci, bivoli, bivolițe. 255 mânzați, viței, malaci, 138 asini, 255 oi și berbeci, 5 capre, 149 porci. 130 puțuri și fântâni. Are un debit de apă de 35 m³ pe oră. 36 grajduri și coșere. 900 vite mari pot conține adăposturile pentru animale. 86 care, 24 căruțe.

9. Comuna Enghez, Plasa Mangalia, județul Constanța.

Enghez – sat tătărăsc-românesc, tătari în majoritate. Casele lor rele, ale românilor bune, cu câte 3 și chiar 4 camere. Aproape fiecare casă are grajd mic sau coșar, încă odată se face remarca generală că intrarea grajdurilor tătărăști este joasă, caii armatei ar intra cu greu sau chiar de loc. apa nu e tocmai abundentă, adâncimea puțurilor 10-12 m. Apa se scoate cu găleți pe scripeți. Sunt 2 straturi de apă, unul la suprafață (10-12 m) care alimentează fântânile actuale, care e puțin abundentă și uneori chiar seacă și altul la 40-50 m, foarte abundent. Primarul are intenția de a săpa un puț mare, până la acest din urmă strat de apă. În starea actuală apa nu e suficientă nici chiar pentru trebuințele satului. Mai există o cișmea minată, apa era adusă

printr-un canal care acum e stricat, cu oare care cheltuială cișmeaua și canalul s-ar putea repara. Starea materială a satului mediocră și resursele sunt limitate. Fân nu este, se seamănă însă lucernă. Vitele se hrănesc cu pae care sunt în abundență.

100 case, 15 bordeie, 5 cârciumi, 2 mori de vânt. 584 locuitori. 280 armăsari, cai, iepe, 347 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 348 mânzați, viței, malaci, 2 asini, 2.500 oi și berbeci, 5 capre, 42 porci. 12 puțuri și fântâni. Una cișmea. Are un debit de apă de 1 m³ pe oră. 88 grajduri și coșere. 500 vite mari pot conține adăposturile pentru animale. 2.156 h.l. porumb este inclusă și producția satului Casiceni. 1.650 h.l. grâu, secară, este inclusă și producția satului Casiceni. 3.150 h.l. fasole, cartofi, în care este inclusă și producția satului Casiceni. 27.000 kg orz, ovăz, fiind inclusă și producția satului Casiceni, 7.700 kg lucernă, este inclusă și producția satului Casiceni, 85 care și 200 căruțe împreună cu satul Casiceni.

10. Comuna Cobadin, Plasa Constanța, județul Constanța.

Cobadin – nod de comunicații, sat mare, frumos și bogat (96 familii de tătari, 14 familii români, 28 familii de turci, 54 familii germani). Cartierul nemțesc are case mari, foarte încăpătoare. Curțile largi, atenanse, grajduri, șuri etc. La români casele și grajdurile obișnuite ale tătarilor și turcilor rele. Apa e bună și foarte abundentă. E un puț părăsit de care se zice că în '77 rușii adăpau cu miile cai și apa tot nu se termina. Adâncimile puțurilor 10-12 m, a apei 3 m și chiar 4. Odată puțul sleit se reumple în 8-10 ore. Nicio dată nu seacă. Nemții sunt bogați, tătarii în majoritate au câte 10 hectare, românii n-au pământuri. Satul e bogat și se poate conta pe unele resurse. Primăvara se mai găsește 1/5-1/6 din recoltă. Din cauza apropierii Medgidiei și Murfatlarului oamenii își desfac repede produsele de cu toamnă. Fân puțin, lemne puține se cumpără din Murfatlar. Pae în abundență.

190 case, 4 bordeie, 3 cârciumi, una moară de vânt, una moară de abur. Două brutării, 1.500 pâini se pot coace în 24 de ore. 1.176 locuitori. 496 armăsari, cai, iepe, 524 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 278 mânzați, viței, malaci, 990 oi și berbeci, 4 capre, 79 porci. 80 puțuri și fântâni. Are un debit de apă de 20-25 m³ pe oră. 150 grajduri, coșere, 100 șoproane. 1.500 vite mari pot conține adăposturile pentru animale. 585 h.l. porumb, 6.698 h.l. grâu, secară, 33.490 orz, ovăz, 15.000 kg fân, 30 care și 140 căruțe.

11. Comuna Bairamdede, Plasa Silistra Nouă, județul Constanța.

Bairamdede – sat tătăresc-românesc. Tătari în majoritate. Casele românești sunt bune și curate, grajdurile lor sunt mici. Casele țărănești rele au însă grajduri mari. Toți locuitorii au pământ, cel mai puțin câte 10 hectare. Românii au 25 hectare. Satul e bogat și se poate conta pe multe resurse. Apa e bună și în cantitate suficientă e la 6-7 m adâncime, iar apa în puț 2-3 m. Nu seacă nicio dată. Anul acesta a început să se cultive grâu pe o scară foarte întinsă. Fân puțin, pae în mare abundență și oricând, lemne puține. Căruțele sunt solide și ușoare. Există o moară de abur cu 3 rânduri de pietre.

217 case, 93 bordeie. 4 cârciumi, una moară de vânt, una brutărie, 600 pâini se pot coace în 24 de ore. 1.543 locuitori. 490 armăsari, cai, iepe, 601 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 1.627 oi și berbeci. 25 puțuri și fântâni. Are un debit de apă de 10-12 m³ pe oră. 170 grajduri și coșere. 100 șoproane. 1.000 vite mari pot conține adăposturile pentru animale. 3.600 h.l. porumb, este inclusă și producția satului Cialmagea, 4.200 h.l. grâu, secară, în care este inclusă și producția satului Cialmagea. 25.194 orz și 6.631 ovăz în total 31.825, cantitate în care este inclusă și producția satului Cialmagea. 12 care și 205 căruțe.

12. Comuna Enigee, Plasa Medgidia, județul Constanța.

Enigee – sat românesc. Casele mai mult rele. Grajduri puține și mici. Apa se scoate din puțuri, e insuficientă, chiar pentru trebuințele locuitorilor. Pentru adăpatul vitelor, oamenii cară apă cu butoaiile de prin alte părți. Dată fiind importanța localității, ar fi cazul să se facă la Enigee experiențe cu o pompă de campanie. Satul nu pare a fi bogat. Resursele sunt mijlocii.

70 case, 20 bordeie. Două cârciumi, două mori de vânt. 450 locuitori. 340 armăsari, cai, iepe, 705 boi, vaci, bivoli, bivolițe, 210 mânzați, viței, malaci, 6 asini, 1.250 oi și berbeci, 60 porci, 11 puțuri și fântâni. Debitul de apă e insuficient. 40 grajduri și coșere, 10 șoproane. 400 vite mari pot conține adăposturile pentru animale. 7.525 h.l. porumb, este inclusă și producția satelor Adamclisi, Iusufnar, Polucci, Arabagi și Mulciova. 4.200 h.l. grâu, secară, în care este inclusă și producția satelor Adamclisi, Iusufnar, Polucci, Arabagi și Mulciova. 70 h.l. fasole, cartofi, împreună cu satele Adamclisi, Iusufnar, Polucci, Arabagi și Mulciova. 15.000 orz, ovăz, fiind inclusă și producția satelor Adamclisi, Iusufnar, Polucci, Arabagi și Mulciova. 4 care și 60 căruțe.

13. Orașul Cuzgun, Plasa Silistra Nouă, județul Constanța.

Cuzgun – târguşor. Case bune, unele mari cu mai multe camere, altele de tipul ţărănesc, prăvălii, brutării, fierării etc. grajduri în proporţie de ½ din case, multe dintre ele destul de încăpătoare. Apa de foarte bună calitate. Sunt 5 ţevi de cişmea, la fiecare ţeavă curge 1 m³ în 15'. Se găsesc tot felul de resurse.

148 case, 2 bordeie. 2 cârciumi, 2 mori de vânt. 760 locuitori. 224 armăsari, cai, iepe, 395 boi, vaci, bivoli, bivoliţe, 66 mânzaţi, viţei, malaci, 1 asin, 1.626 oi şi berbeci, 2 capre, 141 porci. Trei puţuri, patru cişmele. Are un debit de apă de 20 m³ pe oră. 130 grajduri şi coşere, 45 şoproane. 900 vite mari pot conţine adăposturile pentru animale. 768 h.l. porumb, 3.340 h.l. grâu şi secară, 10 h.l. fasole şi cartofi, 190.000 orz, ovăz, 20.000 kg fân. 20 care şi 90 căruţe.

14. Comuna Mamut Cuiusu, Plasa medgidia, judeţul Constanţa.

Mamut Cuiusu – sat românesc şi tătăresc, români în majoritate. Casele bune şi bine construite cu două camere şi o tindă. Casele tătăreşti rele şi mici. Aproape toate casele au mici grajduri şi coşere. Mai sunt grajdurile mari şi sistematic construite ale societăţii Dacia România, care pot conţine 200-250 cai. La 2 km de sat există asemenea un grajd în care pot intra 60-70 cai, precum şi magazii mari de produse. Apa e bună de băut şi în mare cantitate. E dată de o cişmea şi 4 puţuri. Cişmeaua are 2 ţevi şi curge în continuu dând 6 m.c. pe oră. Puţurile sunt la 7-8 m adâncime, a apei 2-3 m, nu seacă nicio dată. Apa în foarte mare abundenţă. Oamenii au pământuri. Satul e bogat. Primăvara nu se găsesc niciun fel de produse, poate puţin porumb.

204 case, 29 bordeie. Două cârciumi, una moară de aburi. 976 locuitori. 275 armăsari, cai, iepe, 607 boi, vaci, bivoli, bivoliţe, 309 mânzaţi, iţei, malaci, 10 asini, 4.293 oi şi berbeci, 149 porci. Patru puţuri şi fântâni, una cişmea. Are un debit de apă de 10-12 m³ pe oră. 24 grajduri şi coşere, 24 şoproane. 2.632 h.l. porumb împreună cu satele Caceamac, Peştera, Idris Cuiusu, Saidia, Mircea-Vodă, Cara-dural şi Ghiaur Amzalea, 16 h.l. fasole şi cartofi, în care este inclusă şi producţia satelor Caceamac, Peştera, Idris Cuiusu, Saidia, Mircea-Vodă, Cara-dural şi Ghiaur Amzalea, 8.209 orz, ovăz, este inclusă şi producţia satelor Caceamac, Peştera, Idris Cuiusu, Saidia, Mircea-Vodă, Cara-dural şi Ghiaur Amzalea. 140 care şi 280 căruţe împreună cu satele Caceamac, Peştera, Idris Cuiusu, Saidia, Mircea-Vodă, Cara-dural şi Ghiaur Amzalea.

LA SITUATION ÉCONOMIQUE DES PRINCIPALE LOCALITÉ DU DEPARTEMENT DE DOBROGEA AU COURS DE L'ANNÉE 1906

Au commencement du XX-ième siècle le Grand état major roumain a procédé à l'exécution de certaines reconnaissances en terrain au but d'identifier les possibilités d'exploiter les voies de communication et les ressources économiques locales, la capacité de casernement des troupes etc, reconnaissances effectuées en vue de l'exécution des plans d'operations. De nos jours le matériel, élaboré et réuni statistiquement, se révèle une précieuse source documentaire, en contribuant directement à coté d'autres sources de renseignement, au rétablissement des conditions de vie, à la connaissance des activités essentielles et en éclaircisant les questions attachées au substrat matériel de la vie spirituelle de cette zone.

Le document ci dessous a été rédigé par une commission formée du major Ioan Popovici, des capitaines Gheorghe Mironescu et Gheorghe Scărlătescu, sous le commandement direct du général Nicolea Tătărescu, chef du Grand état major roumain.

Les résultats de la reconnaissance en terrain ont été enregistrés dans un tableau développé et les localités visitées ont été marquées sur une carte 1/400.000.

L'étude méthodique du département de Dobrogea a en lieu au moins de février, 1906.

Pour rendre facile la publication de ce document, il a été indispensable de modifier la structure de «tableau».

1911 – NOUL REGULAMENT AL TRANSPORTURILOR MILITARE PE CĂILE FERATE

Drd. Gelu DAE¹

Până în anul 1911, beneficiind de investiții substanțiale, căile ferate din România au atins lungimea de 3.437 km, parcul de locomotive a crescut de la 141 unități în 1880, la 691 în 1911, iar cel de vagoane de la 3.652 în 1880 la 18.676 în 1911, fiind date în folosință, lărgite și reparate mai multe linii ferate dispuse în zone vitale pentru apărarea țării. Astfel, s-a răscumpărat linia Cernavodă – Constanța și s-a construit podul de la Cernavodă, ambele obiective concurând la întărirea apărării Dobrogei și permițând rapida manevrare a marilor unități din stânga în dreapta Dunării. Totodată, s-au extins rețelele de cale ferată din Oltenia, Muntenia și Moldova, atât cele de „pătrundere” spre Carpați, de pe văile Oltului și Prahovei, cât și cele de „rocadă”, precum Craiova – București, Pitești – București, Ploiești – București, Iași – Pașcani. Bucureștiul – obiectiv strategic central în sistemul defensiv național – a fost legat cu restul țării prin patru linii de cale ferată și 13 șosele și drumuri.

Gândirea militară modernă a acordat un rol deosebit de important dezvoltării operațiilor pe căi de comunicații și, îndeosebi, pe căile ferate. În perioada imediat premergătoare declanșării ostilităților, în caz de război, căile ferate concureau la executarea mobilizării și concentrării armatei, iar pe timpul desfășurării acțiunilor militare, ușurau efectuarea manevrelor strategice și aprovizionarea frontului. Și în România factorii responsabili au acționat în direcția dezvoltării unui sistem de comunicații cu valoare militară, capabil să susțină eficient efortul popular de rezistență împotriva unei eventuale agresiuni externe. Statul a făcut, în această privință, eforturi financiare însemnate, recurgând în perioada ulterioară războiului de independență, pentru construcțiile feroviare, la capacitățile tehnice naționale.

Simțindu-se nevoia unui organ central care să avizeze și să supravegheze construcția de căi ferate, ținând seama și de interesele Apărării Naționale, în anul 1898 a luat ființă Comisia Superioară de Căi Ferate, compusă din ofițeri de stat-major și funcționari superiori din Direcția Generală a Căilor Ferate Române, având ca președinte pe șeful Marelui Stat Major². La începutul activității sale, Comisia aviza numai construirea căilor ferate particulare; ulterior, ea propunea atât îmbunătățirile ce trebuiau aduse liniilor existente, cât și traseul noilor linii ce urmau să se construiască de către stat. Condiția principală care trebuia îndeplinită era ca liniile ce urmau să fie realizate să corespundă nevoilor apărării țării. Treptat, pe măsură ce problemele apărării naționale deveneau tot mai complexe, s-a resimțit necesitatea modernizării și dezvoltării rețelei de căi ferate.

Un studiu întocmit de Marele Stat Major, în anul 1905, asupra diferitelor ipoteze de mobilizare, semnală că „liniile noastre ferate construite cu cale simplă în toată întinderea lor, afară de distanțele București – Ploiești și Iași – Cucuteni, unde există cale dublă, prezintă lipsuri și inconveniente serioase din punct de vedere militar, deoarece, nu numai capacitatea lor circulatorie e limitată la un număr insuficient de trenuri pentru arterele principale, dar încă nici instalații îndestulătoare pentru debarcarea trupelor, cailor și materialului militar nu se află prin toate stațiunile care sunt, destinate a servi ca puncte de debarcare în anumite ipoteze”³.

Luând în dezbateră studiul întocmit de Marele Stat Major, Comisia Superioară de Căi Ferate, în ședința din 27 ianuarie 1906, a propus mai multe măsuri printre care: fixarea traseelor noilor linii ce urmau să se construiască; prelungirea sau dublarea unora din cele deja construite; amenajările ce trebuiau să se execute în diferite gări etc.

„În starea actuală de lucruri, adică din cauza insuficienței capacității circulative a rețelei principale” se arăta în raportul Comisiei, „... concentrarea armatei noastre nu se poate termina decât într-un timp mai lung, ceea ce constituie o vădită inferioritate față de concentrările mai rezezi ale armatelor vecine”⁴. În principiu, s-a urmărit ca fiecare corp de armată să dispună de o cale ferată pentru manevra de forțe și mijloace, calculându-se că o divizie îmbarcată avea nevoie de aproximativ 40 de trenuri a câte 50 de vagoane fiecare. Folosirea din ce în ce mai insistentă a căilor ferate pentru transporturile militare în România (manevre, concentrări etc.) în preajma Primului Război Mondial, permisă de dezvoltarea rețelei de drumuri de fier, este explicit consemnată în documentele vremii.

Prin Înaltul Decret Regal nr.1206 din 1 aprilie 1911 a fost aprobat *Regulamentul asupra transporturilor militare pe căile ferate*⁵ la propunerea miniștrilor de Război, Nicolae Filipescu, și al Lucrărilor Publice, Barbu Delavrancea.

¹ Doctorand la Universitatea „Ovidius” Constanța; Autoritatea Feroviară Română.

² Generalul de divizie Constantin Poenaru – șef al Marelui Stat Major între 1 octombrie 1898 și 1 aprilie 1901.

³ Arhivele Militare Române (în continuare se va cita: A.M.R.), Fond *Direcția Fortificații*, dosar nr. crt. 137, f. 38.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Tip. și Stab. de Arte Grafice George Enescu, 1911, București.

În nota de prezentare ministrul de Război, Nicolae Filipescu⁶, și șeful Statului Major General al Armatei, generalul Vasile Zottu⁷, arătau că *Regulamentul transporturilor militare pe Căile Ferate Române*, aprobat prin Înaltul Decret Regal nr. 2082 din 30 mai 1898, nu mai corespundea cu dezvoltarea luată de organizarea armatei și a căilor ferate, alcătuindu-se, împreună cu Ministerul Lucrărilor Publice, un nou regulament, din care s-au eliminat prescripțiile relative la îmbarcarea și debarcarea trupelor, susceptibile de numeroase modificări, prin frecventa schimbare a materialului rulant și prin modificările aduse materialului de transport al armatei.

Actul normativ, structurat în trei părți, reglementa „Transporturile din timp de pace”, „Transporturile în timp de război” și „Reguli de observat în transporturile pe căile ferate în timp de pace și de război”.

Transporturile militare⁸ pe timp de pace urmau să se desfășoare fără a împiedica exploatarea comercială a căilor ferate, fiind reglementate de dispoziții ale Direcției Generale a Căilor Ferate Române (art. 3). Pregătirea și executarea lor erau organizate de Statul Major General, Comisia Superioară de Căi Ferate și Direcția Generală a Căilor Ferate.

Statului Major General îi intrau în atribuții „1) Pregătirea transporturilor din timp de pace pentru concentrări, manevre sau încercări de mobilizare, precum și a transporturilor de război. Toate aceste lucrări se întocmesc de Biroul Transporturilor, la care vor lua parte un funcționar sau mai mulți delegați din partea Direcției Generale a Căilor Ferate Române. 2) Examinarea tuturor proiectelor de linii noi ale statului, județelor sau ale particularilor cu privire la operațiunile militare”, fiind consultat „spre a-și da avizul din punct de vedere strategic asupra oricărui proiect nou de cale ferată” (art. 4).

Comisia Superioară de Căi Ferate „studiază și ia toate măsurile pentru ca transporturile din timp de război să se poată efectua în condițiile cele mai bune” (art. 5), fiind compusă din „1) Șeful Statului Major General, ca președinte, sau în lipsă, subșeful de Stat Major General. 2) Directorul General al Căilor Ferate Române sau subdirectorul ca delegat al său. 3) Șefii secțiilor din Statul Major General al Armatei. 4) Directorul Geniului din Ministerul de Război. 5) Doi funcționari superiori din Direcția Generală a Căilor Ferate. 6) Șeful Biroului Transporturilor din Statul Major General, care va îndeplini și funcțiunea de secretar”.

Principalele sale atribuții erau „1) Coordonarea relațiilor dintre organele căilor ferate și autorităților militare pentru aducerea la îndeplinire a transporturilor militare. 2) Stabilirea în mod definitiv a transporturilor de război pregătite de Biroul Transporturilor din Statul Major General. 3) Studiarea condițiilor ce trebuie să îndeplinească materialul rulant și modul său de amenajare, în vederea transporturilor militare, precum și modificările de adus materialului existent. 4) Studiarea modului de întreținere a trupelor de căi ferate. 5) Studiază modalitatea de transport pentru toate cazurile neprevăzute în acest regulament” (art. 6). Lucrările Comisiei Superioare de Căi Ferate urmau să fie consemnate într-un registru de procese-verbale, semnate de toți membrii prezenți, ținut de Statul Major General, devenind obligatorii după aprobarea lor de către Ministerele de Război și cel al Lucrărilor Publice.

Direcția Generală a Căilor Ferate⁹ lua „dispoziții pentru a se aduce la îndeplinire toate transporturile din timp de pace pregătite de Statul Major General al Armatei, precum și lucrările Comisiei Superioare de Căi Ferate, care se referă la chestiuni ce sunt de resortul ei” (art. 8) și pregătea „instrucțiunile pentru executarea în condițiile cele mai bune, a transporturilor de război stabilite de comisia superioară de căi ferate” (art. 9). Șefii de gară, inspecțiile de mișcare și Serviciul Central de Mișcare de la Direcția Generală a Căilor Ferate Române erau organele executive directe ale transporturilor militare (art. 10). Direcției Generale a Căilor Ferate Române îi revenea obligația de a informa Statul Major General despre modificările de interes pentru transporturile militare ca „schimbări de traseu, racordamente noi, construiți de căi duble, prefaceri de gări, instalații de cheiuri, alimentări de apă, depozite de mașini, aprovizionări de combustibil etc.” (art. 11).

Biroul Transporturilor din Statul Major General pregătea toate lucrările de transport, „cu privegherea execuției hotărârilor Comisiei Superioare de Căi Ferate și cu verificarea și îndrumarea lucrărilor Comisiilor Militare de Studii de pe lângă Căile Ferate” (art. 12). Pe lângă fiecare corp de armată se înființa câte o comisie militară de studii „pentru pregătirea personalului militar necesar la formarea comandamentelor de linie în timp de război (art. 13), alcătuită din „1. Un ofițer superior de stat major, ca președinte. 2. Un căpitan sau ofițer superior de stat major. 3. Un locotenent sau căpitan din trupele de pionieri sau comunicații ca membru.” (art. 14). Sediul comisiei era în localul de reședință al uneia din inspecțiile de mișcare, de pe raza corpului de armată.

În conformitate cu art. 16, atribuțiile ofițerilor din comisiile militare de studii erau „1) Să cunoască liniile cu instalațiile lor din cuprinsul comandamentului, precum și materialul rulant. 2) Să cunoască în

⁶ Ministru de Război în perioada 29 decembrie 1910-28 martie 1912.

⁷ Șeful Statului Major General în perioada 31 martie 1911-18 noiembrie 1911 și 1 aprilie 1914-25 octombrie 1916.

⁸ Transporturile militare: totalitatea mașinilor și vagoanelor de care dispune administrația Căilor Ferate Române pentru exploatarea liniilor sale.

⁹ „Anual Direcția Generală a Căilor Ferate va înainta Ministerului de Război (Statului Major General al Armatei) în urma cererii ce i se va face, o situație a întregului material rulant pe categorii, aflat în serviciu și în construcție”.

detaliu serviciul de exploatare pe căile ferate. 3) Să studieze și să propună autorității militare toate îmbunătățirile de adus stării actuale a liniilor, instalațiilor, materialului rulant și rechizitelor în vederea transporturilor militare. 4) Să asiste la îmbarcarea și debarcarea trupelor pe timpul experiențelor, exercițiilor periodice și manevrelor, și ori de câte ori se fac transporturi militare mai importante. 5) Șeful comisiei va trimite, la finele fiecărui an, Statului Major General al Armatei prin comandamentul respectiv, o dare de seamă asupra lucrărilor comisiei în acest interval de timp”. Ministerul de Război și Direcția Generală a Căilor Ferate Române aveau obligația de a-și comunica reciproc numele persoanelor care, conform acestui regulament, făceau parte din Comisia Superioară de Căi Ferate și din comisiile militare de studii.

Transporturile militare în interesul serviciului, se făceau „pe socoteala statului” și se ordonau de comandanții de corpuri sau șefii de serviciu, în corpurile sau serviciile lor, de comandanții de corp de armată și divizii sau de Ministerul de Război după caz.

Transporturile militare se efectuau cu trenuri ordinare (de persoane și de marfă obișnuite) și cu trenuri speciale militare „numai atunci când urgența transportului nu permite a aștepta trecerea sau pornirea trenurilor ordinare” (art. 49). Actul normativ preciza și modul de decontare a transporturilor militare în interes de serviciu sau personal. Transporturile pe timp de război „au de scop de a asigura mișcările trupelor și ale materialului de tot felul pe liniile ferate din interiorul țării și eventual pe liniile cucerite de la inamic (art. 63). La solicitarea Ministerului de Război, Direcția Generală a Căilor Ferate Române era obligată să pună „la dispoziția Administrației Războiului totalitatea mijloacelor de transport”, precizându-se că „pe liniile astfel puse la dispoziția Ministerului de Război, nu se mai poate efectua niciun transport de călători, mărfuri sau altele, fără autorizația prealabilă a Ministerului de Război” (art. 64).

Transporturile de trupe pe timp de război erau clasificate în „1) Transporturi în zona interioară¹⁰. 2) Transporturi în zona armatei”¹¹ (art. 65), cuprinzând transporturile de mobilizare, de concentrare de trupe în vederea operațiunilor, de aprovizionare, de evacuare și de desconcentrare. Transporturile se executau la ordinele date de Ministerul de Război și de Comandamentul de Căpetenie sau de reprezentanții lor (șeful Statului Major General și comandantul general al Etapelor) pe zonele lor de responsabilitate.

Pe timpul mobilizării și concentrării armatei erau suspendate toate transporturile, cu excepția celor prevăzute în *Planul general de transporturi stabilit din timp de pace*.

În timp de război, Comisia Superioară de Căi Ferate conducea toate transporturile pe zona interioară, ordonate de Ministerul de Război, autoritatea sa exercitându-se asupra întregii rețele de cale ferată a țării. În această situație era compusă din „1) Șeful părții sedentare a Statului Major General al Armatei, ca președinte. 2) Directorul general al Căilor Ferate Române sau subdirectorul ca delegat al său. 3) Un șef de secție de la Statul Major General al Armatei. 4) Un șef de serviciu delegat de Direcția Generală a Căilor Ferate Române. 5) Unul sau doi funcționari superiori din Serviciul Mișcării și Tracțiunii Căilor Ferate Române. 6) Șeful Biroului Transporturilor din Statul Major General al Armatei, care îndeplinește și funcția de secretar” (art. 71). La finalizarea operațiunii de concentrare a armatei și după organizarea unei direcții de specialitate la Armată, autoritatea Comisiei Superioare de Căi Ferate se restrângea la zona interioară rămasă sub ordinele Ministerului de Război.

Art. 72 prevedea că „pe lângă Comisia Superioară de Căi Ferate, funcționează în permanență Biroul Transporturilor de la Statul Major General”, cu atribuțiile și încadrarea din timp de pace.

În timp de război, Direcția Generală a Căilor Ferate Române își păstra toate drepturile și autoritatea din timp de pace, în ceea ce privește administrația personalului și regulile tehnice de transport, conformându-se însă cerințelor de ordin militar prevăzute în regulament (art. 74). Pentru transporturile militare pe zona interioară, Comisia Superioară de Căi Ferate înființa comandamente de linii, având ca atribuții „1) Să privegheze executarea întocmai a transporturilor preparate din timp de pace, sau ordonate în timpul războiului. 2) Să vegheze la formarea trenurilor și amenajarea imediată a vagoanelor destinate pentru transporturile militare. 3) Să se asigure că gările au fost evacuate de mărfuri și de orice ar putea aduce întârzieri în transportul trupelor. 4) Să intervină pentru completarea imediată a personalului de exploatare a căilor ferate, potrivit necesităților militare. 5) Să stăruiască pentru amenajarea și alimentarea cu apă a gărilor unde vor trebui organizate halte cină, halte de adăpat etc.” (art. 76).

În gările stabilite din timp de pace de către Comisia Superioară de Căi Ferate se instalau comandamente de gări, ca organe locale de execuție a comandamentelor de linii de care vor depinde direct, având ca sarcini: „1) De a priveghea la executarea întocmai a transporturilor militare ordonate. 2) A lua măsuri locale spre a înlesni îmbarcarea și debarcarea oamenilor și materialului. 3) A asigura un debit suficient de apă necesară atât trupelor care trec, cât și serviciului curent al căilor ferate. 4) A menține ordinea și a face poliția în gară pe timpul staționării trenurilor. 5) A veghea la buna stare a liniei și lucrărilor de artă pe toată zona atribuită gării. 6) A alimenta, în unele cazuri, după ordine speciale, trupele ce trec, cu hrană sau

¹⁰ Zona interioară: „porțiunea de teritoriu rămas sub autoritatea directă a Ministerului de Război”.

¹¹ Zona Armatei: „zona etapelor și zona de operațiuni aflate sub autoritatea Comandamentului de Căpetenie”.

furaj” (art. 79). Transporturile pe calea ferată în zona armatei erau organizate de comandantul general al Etapelor și executate de Serviciului Căilor Ferate de la Etape.

În conformitate cu art. 87 „liniile ferate din zona armatei se împart în două: 1) Căile ferate militare puse sub autoritatea directă a șefului de căi ferate militare și care încep de la armată spre interior până la gările cap de etapă. 2) Căile ferate de la etape puse sub autoritatea directă a șefului serviciului căilor ferate de la etape și care încep de la gările cap de etapă și se termină la linia de demarcație”.

Comandantul Etapelor avea dreptul de a înființa unul sau mai multe comandamente de linii, cu atribuții similare comandamentelor de linii din zona interioară, precum și comandamente de gări, cu aceleași atribuții ca comandamentele de gări din zona interioară.

Transporturile de mobilizare urmau să fie pregătite și stabilite din timp de pace de Statul Major General și de Comisia Superioară de Căi Ferate (art. 97), cu aprobarea Ministerului de Război, constituind *Planul general de transporturi pe timpul mobilizării*.

Statul Major General stabilea zonele de concentrare pentru fiecare corp de armată, precum și modul cel mai nimerit de transport (cu calea ferată, pe jos sau pe apă), determinându-se astfel pentru fiecare unitate și pe fiecare zi orarul și itinerarul trenurilor formate pentru transportul trupelor ce trebuie concentrate pe calea ferată. Aceste lucrări stabilite în mod definitiv de Comisia Superioară de Căi Ferate urmau să fie aprobate de Ministerul de Război, formând *Planul general al transporturilor de concentrare*.

Direcția Generală a Căilor Ferate urma să pregătească lucrările necesare pentru executarea mobilizării și concentrării, prin delegații ei în Biroul Transporturilor din Statul Major General al armatei, unde de altfel erau păstrate pentru a fi distribuite organelor de execuție în prima zi de mobilizare sau la ordinul Ministerului de Război. Transporturile de reaprovizionare și de evacuare se pregăteau de către Ministerul de Război și Comandantul de Căpetenie (art. 105).

După publicarea decretului de mobilizare în „Monitorul Oficial”, Direcția Generală a Căilor Ferate Române trebuia să ia imediat „toate măsurile necesare pentru a suspenda în total sau în parte transporturile atât de călători cât și acele de mărfuri de mare și mică înălțime, pe liniile indicate de Ministerul de Război” (art. 106). Transporturile din timp de război se executau după un orar special „Libretul (orarul) de mersul trenurilor în timp de război”, întocmit din timp de pace de Comisia Superioară de Căi Ferate.

Instrucțiunea reglementa și transporturile de explozivi¹² (pulberi de război de diferite categorii, proiectile încărcate, dinamită etc.), materialelor „incendiabile”¹³ (petrol, spirt etc.), precum și a bolnavilor și răniților¹⁴ în vagoane special amenajate și marcate.

La decretarea mobilizării toate comunicațiile puteau fi păzite prin trupe organizate în acest scop (art. 131), după un plan întocmit pentru fiecare circumscripție de comandantului respectiv și aprobat de Ministerul de Război, respectiv de Statul Major General. Erau prevăzute măsuri speciale pentru protecția trenurilor în situația în care ar fi putut fi atacate de inamic, precum și modalitățile de distrugere a căilor ferate și a lucrărilor de artă.

Ultima parte a instrucțiunilor făcea referire la „Reguli de observat în transporturile pe căile ferate în timp de pace și de Război”. Erau reglementate categoriile de vagoane¹⁵, amenajarea și dotarea lor după destinație, modul de îmbarcare/debarcare a trupei și materialelor, compunerea și formarea trenurilor, orarul și haltele, precum și modul de desfășurare din timp de pace a exercițiilor privind modul de folosire a transporturilor pe calea ferată.

Dispozițiile regulamentului se aplicau atât Direcției Generale a Căilor Ferate Române și Direcțiilor Căilor Ferate Militare, naționale sau private, deja construite sau care urmau să fie realizate.

1911 – THE NEW STATUTE OF THE MILITARY TRANSPORTATIONS ON RAILWAYS

Till 1911 the Romanian Railways knew an important development due to the substantial investments that were made. The responsible factors acted in the direction of a development of a railways communications system with a military value that could sustained the resistance against of an aggression.

¹² Vagoanele vor purta, în caractere groase, inscripția „Explozibil” și 2 fanioane negre cu litera „P” în alb.

¹³ Vagoanele vor purta, în caractere groase, inscripția „Incendiabil”.

¹⁴ Vagoanele vor purta semnul Convenției de la Geneva „Crucea Roșie”, pe primul vagon arborându-se fanionul Convenției de la Geneva și un fanion național (tricolor).

¹⁵ Vagoane de „călători”, de „poștă”, „bagaje și manipulație”, de „marfă acoperite” și „platforme descoperite”.

Piteștiul are o istorie bogată. Interesantă, ce pornește din vremuri îndepărtate, mai precis, așa cum consemnează documentele istorice, din vremea lui Mircea cel Bătrân. Pentru ca orașul nostru să ajungă la stadiul înfloritor din zilele noastre s-a bucurat, de-a lungul timpului, de aportul a numeroși specialiști: ingineri, arhitecți, horticultori care, fiecare pe treapta calificării sale, au adăugat un plus emancipării sale.

În anul 1910 a fost întocmit, de către Consiliul Tehnic Superior al Primăriei, un plan amplu de sistematizare a orașului. Printre protagoniștii acestei idei îndrăznețe s-a remarcat inginerul german Heinerich W. Schmidt, care a fost angajat al Primăriei în anul 1908 ca inginer șef al Serviciului tehnic. Documentele de arhivă ne dezvăluie locul său de naștere în comuna Stockhausen din Germania. Împrejurările în care a ajuns în România nu sunt cunoscute. Intuiția mă face să cred că la mijloc a fost o poveste de dragoste cu o frumoasă argeșeancă. În anul 1904 a devenit și proprietarul unei case, situată pe strada Smeurei nr. 25.

Din 1908 până în 1914, acest cetățean german, în activitatea sa, a dat dovadă de devotament, corectitudine și pricepere, aducând orașului reale foloase. Fiind supus german, a fost nevoit să părăsească serviciul la mobilizarea armatei germane în 1914. În 1917, după ocuparea orașului, cel de-al doilea inginer, V. Dumitrescu s-a refugiat în Moldova. La dorința locuitorilor, inginerul german a fost adus în localitate, unde, așa cum este consemnat într-un document, „a adus reale servicii orașului, ca fiind cel mai conștiincios și devotat cetățean și român”¹. Printre realizările de succes ale acestui specialist german, care a adus piteștenilor un standard de viață ridicat, așa cum ele sunt consemnate pentru eternitate în documentele de arhivă amintim: canalizarea străzii de la Depoul C.F.R. până în fața gării, pe o întindere de 500 m cu ciment luat de la armata germană; terminarea și construirea de prăvălii, a fabricii de gheață; instalarea unui al treilea motor la uzina de apă; construirea noului azil de infirmi; a adus mai multe vagoane de cocs și cărbuni pentru băile și teatrul comunal; a construit și împrejmuat cimitirul militar, devenit Cimitirul Eroilor; a elaborat planul de sistematizare a orașului în anul 1910.

La 28 ianuarie 1911 Comitetul Tehnic Superior, la jurnalul nr. 16, în legătură cu planul de sistematizare a orașului în discuție, sublinia ca: „Luând cunoștință de acest plan și de principiile care au călăuzit întocmirea lui, suntem de părere că planul este bine situat și corespunde bine nevoilor multiple ale orașului”.

Realizările numeroase pentru binele Piteștiului îl îndreptăteau pe inginerul german, în anul 1924, să considere că „sunt dovezi suficiente de afecțiune și devotament de un bun cetățean român în interesul comunei Pitești, unde voiesc și m-am hotărât să mă stabilesc în Pitești, definitiv, obținând cetățenia română. Având în vedere relațiile mele sociale din localitate, atașamentul cultivat în mijlocul dumneavoastră – bunele mele intenții de a deveni cetățean român cu onoare îmi permit a vă ruga a mi se aprecia toate acestea”.

În anii 1925, 1926, Primăria a intervenit pentru obținerea cetățeniei acestui specialist, înaintând Inspectoratului general de siguranță un memoriu în care se specifica: „Astăzi Primăria are și mai multă nevoie de acest domn inginer pentru lucrările în curs și cum i s-a admis un stagiu de 5 ani, față de serviciile aduse – cerem să fie admis un cetățean român cu dispensă de stagiu, îndeplinind cu prisosință condițiile acestei dispense de stagiu”.

La 23 septembrie 1928, Inspectoratul general pentru siguranță, cu ordinul nr. 1712/1928, aducea la cunoștință că nu-l poate scoate de sub control și, ca atare., este necesar un bilet de liberă trecere, pe valabilitatea autorizației de ședere în țară și să i se pună în vedere a prezenta actele prin acel oficiu la această brigadă, spre a fi supuse la revizuire. Un an mai târziu, respectiv la 23 august 1929, Ministerul de Interne – Brigada specială de siguranță a respins cererea de prelungire a termenului de ședere în țară a inginerului german, obligându-l să se prezinte de urgență pentru a primi viza de plecare din țară.

Un destin trist. Faptele sale, însă, au rămas consemnate în documentele de arhivă ale Primăriei Pitești și în binele adus la acea vreme orașului și locuitorilor săi. Este de datoria piteștenilor să-și aducă aminte cu respect și de cetățeanul german Heinerich W. Schmidt care, atât de mult a iubit România, încât a hotărât să renunțe la cetățenia sa, spre a se identifica cu interesele obștești ale piteștenilor. În același timp el a dovedit că atunci când știința și pricepera sunt de valoare, ele nu au țară, ci au în prim-plan binele, frumosul și progresul în folosul omului.

A FORGOTTEN NAME: GERMAN ENGINEERING HEINERICH W. SCHMIDT

Article brings the readers attention name Heinerich W. Schmidt, German engineer established in Pitesti in 1904, employee of the City in 1908 as chief engineer of the technical service. With a major contribution to the systematization plan of the city in 1925, 1926 Pitesti Municipality intervened to obtain citizenship of the specialist, which has not happened, at August 23, 1929 he was obliged to report urgently to get an leaving the country.

¹ Arhiva Primăriei Pitești, dosar nr. 42/1924-1925, f. 1-20.

100 DE ANI DE LA RĂZBOAIELE BALCANICE DIN ANII 1912-1913 ȘI CAMPANIA ROMÂNĂ DIN BULGARIA

General de brigadă (rtr.) ing. MIHAI POCORSCHI

Redactarea acestui articol mi-a fost inspirată de întâlnirea, în vara anului 2011, cu Uliana Pricop, al cărui tată (de etnie ruso-lipoveană, de meserie pescar) Alexei Merculov era frate cu bunica mea Teodosia Gromov (născută Merculov), ambii născuți în anii 1877 și 1879, în comuna Jurilovca, județul Tulcea, localitate de ruși-lipoveni (pescari din tată în fiu) amplasată pe malul Complexului Razelm – Sinoe, cel mai mare lac de apă semi-dulce din țară, care prin canalele Dranov și Lipoveni face legătura cu brațul Sfântul Gheorghe din Delta Dunării.

Uliana Pricop, văduvă, acum în vârstă de 85 de ani, ca și subsemnatul, cu care am fost coleg de școală primară de 7 ani din comuna Jurilovca, mi-a povestit că tatăl său s-a născut în anul 1877, a satisfăcut serviciul militar în Marina Regală Română, la Divizia de Dunăre, în perioada 1899 – 1903, fiind lăsat la vatră de la o unitate de marină din orașul Sulina. S-a ocupat în continuare de meseria de pescar. În vara anului 1913, când România a fost obligată să participe la cel de-al doilea război balcanic, a fost concentrat și repartizat la Depozitele Centrale ale Marinei Militare din Galați.

Ca soldat marinar rezervist, în vârstă de 36 ani, a participat alături de pontonieri și alți militari la construcția podurilor peste Dunăre la Turnu Măgurele și Corabia, peste care au trecut trupele armatei române în vara anului 1913 în Bulgaria. Până la terminarea campaniei armatei române în Bulgaria, care a durat circa 50 de zile, a asigurat funcționalitatea podurilor, precum și paza lor până la întoarcerea acestora pe teritoriul României. În continuare, alături de pontonieri și geniști, a participat la demontarea podurilor și ducerea vaselor respective la locurile stabilite.

Pentru contribuția la cel de-al doilea război balcanic, conform Ordinului Majestății Sale Regale Carol I, șeful suprem al Armatei Române, soldatului marinar rezervist Alexei Merculov i s-a conferit medalia „Avântul Țării” (brevet nr. 5613 din 7 noiembrie 1913, București).

Acest episod din viața tatălui Ulianei Pricop m-a determinat să studiez unele cărți privind organizarea și dotarea Marinei Regale Române cu nave de război (monitoare, șalupe rapide, drăgi, crucișătorul „Elisabeta” etc.), mai ales că după independența definitivă a României, conform Tratatului de la Berlin din anul 1878, Dobrogea a revenit sub autoritatea statului român. Ca urmare și granița pe apă a României a depășit 1000 km, fapt care impunea măsuri de apărare față de eventualii inamici.

În memoria lui Alexei Merculov, care a decedat în anul 1950, am scris un articol scurt, pe care l-am publicat în revista „Zorile” în octombrie 2012, editată de Uniunea Rușilor – Lipoveni din România. Totodată, am dat spre publicare același articol, într-o formă mai extinsă, revistei „Magazin Istoric”.

După cum se știe, anul acesta se împlinesc 100 de ani de la cel de-al doilea război balcanic, la care România a luat parte cu trupe de uscat și de marină, fiind totodată, înainte de terminarea ostilităților între țările beligerante din Balcani și mediator principal a conflictului respectiv. Ca urmare, Conferința de Pace s-a ținut la București, fiind prezidată de Titu Maiorescu, prim ministru și ministru de externe al României, care a reușit ca la 28 iulie 1913 să-i determine pe beligeranți să încheie un tratat de pace. Această aniversare m-a determinat să studiez o mare parte de lucrări scrise de militari și istorie legate de acest eveniment, care au stat la baza articolului redactat de subsemnatul. Despre războaiele balcanice și participarea României la campania din Bulgaria din anul 1913 au scris militarii care au luat parte nemijlocit la acest război (generalii I. Sculașcu, I. Anastasiu, coloneii V. Parfeni, G. Gavoescu, maiorul V. Bacaloglu ș.a.), cel care au fost atunci în fruntea guvernului român, fiind totodată și președintele Conferinței de Pace de la București Titu Maiorescu, precum și istoricii Mihai Macuc, Anastase Iordache, Gheorghe Zbughea ș.a. care, pe baza documentelor din diverse arhive din țară și străinătate au relatat în extenso, în cărțile lor problema războaielor balcanice din anii 1912 -1913 apărute după anul 1989.

În ce măsură am reușit să redau, măcar în parte, evenimentele legate de participarea României, în special, la cel de-al doilea război balcanic din anul 1913, o vor decide cititorii interesați.

Menționez că în prezent am o vârstă de 85 ani, până în anul 1989 am fost ofițer inginer, am terminat la fără frecvență și Facultatea de Istorie de la Universitatea din București în anul 1958. Am început să scriu diverse articole cu circa 10 ani în urmă, legate de ucraineni (tatăl meu a fost de etnie ucraineană, ofițer țarist, scos din armată după revoluția bolșevică din octombrie 1917, fiind obligat să se refugieze ca azilant politic în România, în anul 1921 din cauza terorii la care erau supuși foștii ofițeri țariști) cât și despre rușii - lipoveni deoarece sora mea a fost lipoveancă, născută la Sfântul Gheorghe din Delta Dunării.

Sunt bucuros și voi fi recunoscător acelor cititori care după citirea articolului meu, vor veni cu precizări sau critici, în măsură în care unele date sau fapte prezentate nu corespund situației din acea perioadă.

De asemenea, mulțumesc pe această cale autorilor cărților legate de acest subiect, în special domnilor Mihai Macuc, Gheorghe Zbughea, Anastase Iordache, de la care m-am inspirat, preluând o serie de date și fapte ce se regăsesc în articolul meu.

Cauzele izbucnirii războaielor balcanice

După războiul Crimeei (1853-1856) criza internă a Turciei s-a accentuat, cu toate că ea se găsea în rândul țărilor care au învins Rusia. În anul 1876 Turcia s-a confruntat cu răscoalele antiotomane în Bulgaria, Muntenegru, Serbia, Bosnia și Herțegovina. La 9 mai 1877 România și-a proclamat independența de stat, pe care și-a apărat-o pe câmpul de luptă, participând, alături de Rusia, cu un efectiv total de 38.000 oameni și 108 tunuri, în baza Convenției româno-ruse, din 4/169 aprilie 1877.

După căderea Plevnei, la 10 decembrie 1877, trupele rusești au trecut Balcanii și s-au apropiat de Istanbul la 18 ianuarie 1878. În această situație Turcia a cerut încheierea unui armistițiu. Ca urmare la 19 februarie 1878 s-a semnat Tratatul de la San Stefano, în care s-a prevăzut recunoașterea independenței României, Serbiei și Muntenegrului, iar Bulgariei i s-a acordat autonomia. Puterile apusene s-au opus unor prevederi din Tratatul de la San Stefano. Ca urmare, în vara anului 1878, a avut loc la Berlin un Congres care a elaborat un tratat de pace definitiv prin care i se restabilește autoritatea României asupra Dobrogei. Rusia a câștigat județele din sudul Basarabiei, care au aparținut Moldovei prin Tratatul de Pace de la Paris (1856).

În iunie 1908, Mișcarea junilor turci a organizat cu ajutorul trupelor turce din Macedonia, o lovitură de stat prin care a fost restabilită Constituția ce a fost abrogată în anul 1878. Totodată, această mișcare a continuat politica de represiune împotriva popoarelor din peninsula Balcanică, care au provocat puternica mișcare de eliberare națională. Astfel, Bulgaria și-a proclamat independența în anul 1908.

Primul război balcanic

Această situație a determinat țările care s-au aflat înainte sub jugul Imperiului Otoman – Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru – să se organizeze într-o „Uniune Balcanică” și să declare război Turciei. Aceasta a respins ultimatumul aliaților la 30 septembrie/13 octombrie 1912. Războiul denumit „primul război balcanic”, s-a purtat împotriva Turciei în perioada octombrie 1912 – mai 1913. Turcia a opus pe teatrele de operațiuni un efectiv de 270.000 - 300.000 militari contra 700.000 - 750.000 militari, de cât dispuneau aliații, a căror efective suplimentare au ocupat în prealabil Macedonia și Tracia Occidentală. Fiind înfrântă pe toate fronturile, la 5 martie 1913, Turcia a acceptat să înceapă tratative de pace la Londra care au durat până la 17 mai 1913.

Ca urmare a Tratatului încheiat, Poarta a renunțat, în favoarea țărilor cu care a purtat războiul, la tot teritoriul său de la vest de linia Enos – Midia, a cedat Insula Creta, a încredințat marilor puteri să hotărască asupra problemei insulelor, a Peninsulei Atos, a Albaniei și a despăgubirilor de război. În final, Turcia a rămas cu orașul Istanbul și cu un mic teritoriu împrejurul acestuia. Această victorie a aliaților se datorează și faptului – după cum au apreciat specialiștii militari – că planul de campanie al aliaților era ofensiv, în schimb cel al Turciei era defensiv. Dacă diplomația turcă ar fi ținut cont de situația internațională a Turciei, care era complet izolată în perioada aceea, ar fi fost mai bine să fi renunțat la acest război, care în final s-a soldat cu înfrângerea ei.

Poziția României față de acest prim război balcanic

De menționat că România și-a declarat neutralitatea față de acest război. Totuși în perioada acestui război, ea nu a stat pasivă, ci a întreprins o intensă activitate diplomatică, în sensul ca în zona balcanică să nu se producă modificări teritoriale, luând totodată măsuri de întărirea capacităților de luptă a forțelor sale armate de uscat și apă, prin transpunerea în practică a celor 4 programe în perioada 1883 – 1912. Întrucât exista posibilitatea ca Bulgaria să ocupe Istanbulul, cu care marile puteri (Anglia, Austro-Ungaria și chiar Rusia) nu erau de acord, România, ca și alte state, a trimis la Istanbul crucișătorul „Elisabeta” (Magazin Istoric, noiembrie 1912) sub pretextul apărării legației diplomatice și a consulatului comercial ale României.

Crucișătorul „Elisabeta” s-a bucurat de o bună primire din partea autorităților turcești. El a fost vizitat de Envas Bey, șeful de stat major al frontului de la Ceatalcea, iar ofițerii români au fost singurii ofițeri străini care au vizitat Cartierul General al comandantului frontului turc. Crucișătorul a plecat spre țară la 2 iulie 1913, fiind mobilizat după câteva zile la Sulina în vederea apărării gurilor Dunării.

Cauzele izbucnirii celui de-al doilea război balcanic

În loc ca tratatul încheiat la Londra la 17/30 mai 1913, să aducă pacea în Balcani, divergențele dintre foștii aliați privind frontierele stabilite s-au acutizat. Astfel, Bulgaria a cerut ca Macedonia să-i fie cedată în întregime. De asemenea Serbia, ca urmare a independenței Albaniei (realizată cu sprijinul Austriei) a solicitat revizuirea Tratatului de la Petrograd sub patronajul țarului Nicolae al II-lea, lucru cu care Bulgaria nu a fost de acord. Fără să aștepte terminarea tratatelor de la Petrograd, Bulgaria a început ostilitățile împotriva armatelor sârbo-grecești cu scopul de a le învinge și, în final ca să devină cea mai mare putere în Balcani. Această situație a fost speculată de Austria, care a promis Bulgariei s-o sprijine politic, în sensul dacă va fi înfrântă Serbia, influența slavă va fi diminuată în peninsula Balcanică. O Bulgarie mare și puternică va reprezenta totodată și o amenințare permanentă pentru România, care aspira la unirea cu Ardealul, aflat sub dominația Austro – Ungariei.

Ca urmare, Bulgaria a atacat Serbia prin surprindere, la 17 iunie 1913, ora 3 dimineața, iar nota privind declarația de război a trimis-o acesteia la ora 8 dimineața. Acest fapt a dovedit că redactarea și trimiterea notei era pregătită înainte de 17 iunie 1913. În sprijinul acestei ipoteze, asupra unui ofițer bulgar capturat s-a găsit ordinul de atac, pe care acesta l-a primit de la comandantul Brigăzii a 2-a bulgare din Divizia a 4-a, adresat către Regimentul 31 Infanterie (din care făcea parte ofițerul respectiv), în care se arăta că brigada sus-menționată se va îndrepta fără zgomot spre Zietovo pentru a distruge primele avanposturi sârbești.

Intervenția României

Așa cum am arătat, în primul război balcanic, România și-a declarat neutralitatea atâta timp cât statu-quo în Balcani rămânea neschimbat. Îvingerea Turciei în primul război balcanic de către Alianța Balcanică (Bulgaria, Serbia, Muntenegru și Grecia) a dat câștig de cauză acestor țări și în special Bulgariei, care și-a mărit teritoriul în defavoarea aliaților - Serbia și Grecia. În noua situație creată, România a solicitat Bulgariei rectificarea graniței dobrogene pe aliniamentul Turtucaia – Balcic și acordarea unor drepturi politice și religioase pentru aromânii din Macedonia. Din cauză că cererea României a fost tergiversată de guvernul bulgar, ea s-a adresat marilor puteri europene (Anglia, Franța, Italia, Germania, Rusia și Austria). Reprezentanții acestor țări s-au întrunit la Petrograd și au hotărât ca Bulgaria să cedeze României „Silistra”, cu un teritoriu de cca. 3 km împrejurul acesteia, și să dărâme toate fortificațiile la granița dobrogeană.

Pentru traducerea în practică a protocolului de la Petrograd, guvernul român a numit o comisie ca să treacă, împreună cu partea bulgară, la delimitarea noii frontiere. În același timp a anunțat cabinetele țărilor europene implicate că nu va rămâne „indiferentă” în cazul unui nou conflict cu Bulgaria. În perioada în care comisia româno - bulgară se afla pe teren pentru stabilirea noii granițe, armata bulgară, așa cum am arătat, a atacat în noaptea de 16/17 iunie 1913 Serbia și Grecia. Cu toate că Bulgaria a fost sfătuită de puterile Triplei Înțelegeri să nu provoace acest nou război și mai ales împotriva foștilor aliați, ea nu a ținut seama de această recomandare. În această situație România a decretat, la 20 iunie 1913, mobilizarea generală a armatei de uscat și de apă.

Astfel regele Carol I a semnat și miniștri de resort au contrasemnat Decretul de mobilizare:

„Carol I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, rege al României

La toți de față și viitori sănătate

Asupra raportului ministrului nostru, secretar de stat la departamentul de război nr. 327 din 1913

Am decretat și decretăm:

Art.1. Armata activă cu rezervele ei se mobilizează și va forma armata de operațiuni.

Art.2. Mobilizarea se va efectua după prescripțiile regulamentului asupra mobilizării armatei.

Art.3. Pentru completarea efectivelor de război se va chema contingentele de rezervă și miliții necesare.

Art.4. Ordinea de bătaie va fi cea hotărâtă prin planul de mobilizare în vigoare.

Art.5. Și cel din urmă. Ministrul Nostru, secretar de stat la Departamentul de război este însărcinat cu executarea decretului de față.

Dat la București la 20 iunie 1913

Ministru de război

Carol

Gl. de divizie C. Herjeu

Nr. 4609”

Potrivit decretului regal respectiv din 20 iunie 1920 (M.O. 4751), mobilizarea s-a efectuat, în perioada 22 iunie ora 24 și 28 iunie 1913, conform prevederilor Marelui Stat Major.

Au fost mobilizate: 5 corpuri de armată cu 15 divizii (5 divizii de rezervă), 3 brigăzi de rezervă, 2 divizii de cavalerie, 1 brigadă de călărași, ceea ce în total reprezentau 247 batalioane, 97 escadroane, 180 baterii și alte unități și servicii auxiliare. Pentru ca aceste trupe să fie dislocate în raioanele de concentrare la nord de Dunăre, trebuiau asigurate mijloacele de transport pe căile ferate și pe fluviul Dunărea. Această operație s-a realizat în 3 zile, în loc de 5 zile cât s-a prevăzut, ceea ce a surprins comandamentul bulgar. S-a stabilit de Marele Cartier General ca trecerea fluviului Dunărea să se realizeze în două puncte: la Bechet în fața Rahovei (Oreahovo) și Corabia (în fața Ghingenului). În acest scop trebuiau construite poduri peste Dunăre. După analiza făcută la fața locului, Statul Major a propus, comandantului de căpetenie Ferdinand, principe la României, general de corp de armată, care conducea operațiunile militare, ca trecerea pe malul drept să se realizeze de îndată pe la Corabia (Siliștioara) pe un pod de vase cu caracter permanent și un pod improvizat la Turnu Măgurele - Nicopole.

Aportul Marinei Militare la construcția podurilor peste Dunăre

La realizarea podurilor de trecere peste Dunăre la Corabia și Turnu Măgurele au lucrat ostașii din trupele de geniu (4 companii din batalionul de pontonieri de fluviu), precum și marinari din flota fluvială militară de Dunăre.

- Podul militar de la Corabia, de 1350 metri s-a finalizat prin punerea la dispoziție de către flotila fluvială a vaselor necesare, cât și a supravegherii de către aceasta cu ajutorul monitoarelor a zonei respective, pentru a nu fi atacată de inamic. Lucrarea a fost dirijată și asistată de Lt.colonel C. Demetriade, ajutat de maiorul P. Iacobescu, fiind executată pe 2 iulie, în 8 ore, de un batalion de pontonieri și marinari.

- Podul de la Turnu Măgurele, de 725 m, s-a realizat în perioada 6 - 14 iulie 1913, fiind deschis pentru trecerea convoaielor de aprovizionare. Lucrările au fost conduse de generalul de divizie M. Boteanu și asistat de colonelul T. Roliescu. La acest pod au lucrat pontonieri și marinari detașați de la Corabia. Generalul Dumitru Cotescu, comandantul Corpului 1 Armată a adus mulțumiri trupelor de marină comandate de contraamiralul Eustațiu Sebastian. În ordinul de Zi el a arătat: „În istorie nu se găsește un exemplu asemănător ca un obstacol ca Dunărea să fie trecut de un corp de armată, o divizie de rezervă și una de cavalerie în timp de 4 zile, numai cu mijloacele de transport improvizate”. Totodată realizarea acestor poduri a fost apreciată și de atașații militari ai statelor străine, cu reședință la București, invitați de autoritățile române să le viziteze la 12/25 iulie 1913. Repeziciunea trecerii armatei române pe teritoriul Bulgariei a surprins comandamentul bulgar, care a întreprins măsuri sumare de siguranță la Dunăre, concentrându-și forțele principale împotriva Serbiei și Greciei. Aceasta a ordonat ca trupele bulgare să nu opună rezistență față de trupele române, în schimb, diplomația bulgară a apelat la ministrul Rusiei în București N.N. Scheheko și la reprezentanții puterilor Antantei să intervină pe lângă guvernul român pentru a opri înaintarea trupelor române spre Sofia.

Merită subliniat Ordinul de Zi nr. 162, dat la Corabia, de către prințul moștenitor Ferdinand, la data de 2/15 iulie 1913, ce a fost trimis comandanților români, în care se arată scopurile intervenției românești:

„Ostași !

Am trecut Dunărea în Bulgaria pentru ca prin venirea voastră să siliți armata bulgară să respecte dreptul altora pe care îl nesocotește astăzi. Nu uitați că acum 36 ani, părinții voștri și-au vărsat sângele pentru libertatea poporului bulgar și deci voi nu puteți avea dușmănie pentru el.

Populațiunea din sate și orașe, atât cât nu i-a armele și cât liniștit de treburile zilnice trebuie să vadă din partea noastră blândețea și bunătatea în această privință. Dovediți celor care au azi ochii ațintiți asupra voastră că pe cât sunteți de bravi în fața celor ce vi se pun în cale cu armele în mâini, știți să fiți blânzi ce cei neînarmați.

Comandantul de căpetenie

(ss) Ferdinand, Principe la României, general de corp de armată”

Operațiunile militare sârbo - grecești și turce împotriva armatei bulgare

Așa cum am arătat mai sus, forțele armate bulgare au atacat, în noaptea de 16/17 iunie, Serbia și Grecia. Linia ce despărțea armata bulgară de cea sârbă trecea pe la Tar - Vâr, Roski - Buki și urma râurile Zlatovska, Begalița și Krivo - Lucavița, astfel că dispozitivul acesteia era întins pe un front de 350 km, imposibil de a obține o manevră contra armatelor sârbe și grecești. Armata sârbă și-a concentrat majoritatea forțelor sale militare în Macedonia și mai puțin în Serbia Veche. La început, din cauza atacului armatei bulgare, armata sârbă era în defensivă; ulterior însă, prinzând un moment prielnic, a pornit ofensiva spre Sofia, unde pe parcurs urma să se unească cu armata greacă și română, pentru a da bătălia decisivă cu armata bulgară.

- Astfel, lupta de la Bregalnița (17 - 25 iunie) s-a soldat cu retragerea în dezordine a armatei bulgare spre estul și nordul Bulgariei, care s-a grupat la Buevo și Nevrokop. Ca urmare a acestei confruntării sârbiilor au pierdut 15.000 morți, răniți și dispăruți, iar bulgarii 20.000. După această bătălie, sârbiilor au urmărit armata bulgară, punând-o într-o situație dificilă.

- O altă bătălie s-a desfășurat la Egri – Palonka în perioada 20 iunie și 8 iulie între bulgari pe de o parte și sârbi, muntenegreni și greci pe de altă parte. Dacă la început ofensiva bulgară, începută la 23 iunie împotriva sârbilor a avut câștig de cauză prin ocuparea orașelului sârbesc Kneajevăț, ulterior însă au silit armata bulgară să se retragă de pe teritoriul sârbesc. Grupurile armatei sârbe au atacat neconținut armata bulgară pentru a înlesni armatei române să treacă Dunărea la 3 iulie 1913. Trupele sârbe au reușit în final să treacă pe teritoriul bulgar spre Kula, Kuprenia și Belograjie, pe care le-au ocupat până la 9 iulie 1913, cu excepția Vicinului. De asemenea, toate atacurile bulgare desfășurate la Țaribrod și Lujnika - Stal împotriva sârbilor, în perioada 6 - 11 iulie 1913 au fost respinse.

- Operațiunile armatei grecești, coordonate de regele Constantin, aveau ca scop să se unească cu armata sârbă, care se afla la o distanță prea mare de cea greacă. Astfel, armata greacă a pornit spre nord pe Valea Strumei pentru a se întâlni cu aripa dreaptă a sârbilor, urmând ca apoi să oblige pe bulgari la o bătălie decisivă în câmpia Sofiei.

- Nici armata turcă nu a stat pasivă. Cu 5 corpuri de armată a ocupat fără nicio rezistență din partea armatei bulgare, la 1 - 2 iulie 1913, localitățile Istrangea, Muratli și Malgata. După lupte de ofensivă și defensivă, purtate între cele două armate pe teritoriul bulgar, adversarii au rămas față în față pe înălțimile Hasan - Pașa și Leska. În cele din urmă armata turcă a ocupat orașul Adrianopol, iar la 18 iulie 1913 s-a încheiat armistițiul între cele două părți.

Astfel, după tratative bulgaro - turce, la 16 septembrie 1913 s-a încheiat Tratatul prin care Turcia câștigă teritoriul pe frontiera Enos, Mustafa - Pașa și San Stefano (Adrianopol).

Operațiunile militare ale armatei române în Bulgaria

După trecerea a unui număr important de trupe pe malul drept al Dunării s-a dat Ordinul de operații nr. 27 din 3/16 iulie 1913 privind înaintarea spre Sofia pe direcția principală Ferdinandovo, Vrața, Roman.

De menționat că pe parcursul înaintării spre Sofia între avangărzile armatei române și cea bulgară au avut loc ciocniri izolate.

- Singurele „lupte” s-au dat la ieșirea din defileul Balcanilor, la Pravăț unde câteva unități de infanterie bulgară au ocupat poziție pe o culme a satului menționat, obligând bateria de artilerie română să deschidă focul, ceea ce a determinat pe bulgari să se retragă spre Orhanie; la Liuta, lângă satul Mirciova, unde în urma unui schimb de focuri (colonel George G. Garoescu, pag. 133) nu s-au înregistrat morți și răniți, iar la Lojane, ca urmare a ciocnirilor, bulgarii au pierdut cca. 50 de morți.

- Cea mai mare parte avangărzilor române au fost blocate înainte de pătrunde defileurile Balcanilor, din cauza izbucnirii epidemiei de holeră și a greutăților în aprovizionare.

- În această situație regele Carol I a trimis Cartierului General o telegramă, pe 8 iulie 1913, prin care a ordonat oprirea înaintării cavaleriei spre defileuri din Balcani, până la noi ordine.

Ca urmare, Marele Cartier a oprit ofensiva spre turci, deoarece Ferdinand, țarul bulgarilor, a intervenit pe lângă regele Carol I, rugându-l să medieze încheierea păcii cu toate țările beligerante. De menționat, că la 10 iulie 1913 Divizia a 2-a Cavalerie s-a oprit în localitatea Saranți, la 32 km de Sofia.

Luând în considerație solicitarea țarului bulgarilor, regele Carol I a cerut printr-o telegramă din 11/24 iulie 1913, omologilor săi – regele Constantin al Greciei, regelui Petru al Serbiei și regelui Nichita al Muntenegrului, oprirea ostilităților și încheierea unui „armistițiu”. Aceștia erau neîncredători privind stabilirea unor relații pașnice cu Bulgaria.

În această situație guvernul român a propus realizarea unui compromis, în sensul ca statul român să devină arbitru principal între beligeranți fără amestecul Rusiei și Austro-Ungariei, care aveau o influență puternică asupra Bulgariei și Serbiei.

În consecință Titu Maiorescu, primul ministru și ministrul de externe al României, la data de 11/24 iulie 1913, a propus tuturor țărilor beligerante încetarea operațiunilor militare, arătând că România a ordonat trupelor sale să nu înainteze spre Sofia, chiar mai înainte de încheierea armistițiului.

În acest scop el a propus ca fiecare țară beligerantă să trimită la București delegați împuterniciți pentru a discuta condițiile încheierii armistițiului în vederea stabilirii unei păci durabile în Balcani. Propunerea a fost acceptată de către toate părțile aflate în conflict.

Operațiile Armatei a II-a în Cadrilater

Înainte de a ne referi la încheierea armistițiului și încheierea Tratatului de Pace să vedem operațiunile Armatei a II-a Române care a acționat în Cadrilater. Această armată a avut în componența sa Corpul 5 Armată, Divizia a 3-a Rezervă, Brigada 31 Rezervă. Zona de concentrare a fost stabilită între Cernavodă - Constanța. Pentru ocuparea Cadrilaterului Regimentul 40 Infanterie, mobilizat la București a fost transportat pe 27 iunie la Călărași, care împreună cu Regimentul 23 Infanterie și regimentul 20 Artilerie, în aceeași noapte, au trecut Ostrovul. Generalul Culcer I, comandantul armatei de ocupație a primit ordinul ca pe 28 iunie să ocupe prin surprindere Silistra cu trupele aduse la Ostrov. ocuparea Silistrei nu a necesitat atacul asupra ei, deoarece garnizoana orașului din 200 de oameni nu a opus nicio rezistență, fiind făcuți prizonieri.

La orele 14 au intrat în Silistra generalul de divizie Hârjeu, ministrul de război, generalul de divizie Culcer, comandantul de ocupație și alți generali. În conformitate cu ordinul telegrafic nr. 79/28 iunie/11 iulie 1913 Divizia 9-a Infanterie a înaintat în direcția Turtucaia, iar Divizia 10 Infanterie către Bazargic. Aceste două unități, fără a întâmpina vre-o rezistență deosebită, la două zile după trecerea frontierei vechi (30 iunie/12 iulie 1913) au ajuns pe aliniamentul situat la 10 -15 km sud de linia Turtucaia – Bazargic – Balcic.

Ca urmare, teritoriul revendicat de statul român a trecut sub controlul românesc, devenind graniță între România și Bulgaria. Trupele Corpului V au rămas pe teritoriul ocupat, până după semnarea păcii la 28 iulie (10 august) 1913. De la 1/13 august trupele române din Cadrilater au fost desconcentrate, fiind dirijate către granițe. În noul teritoriu au rămas 5 regimente compuse din batalioane de infanterie, roșiori și vânători.

Conferința de Pace de la București

Așa cum am arătat la 11 iulie 1913 delegațiile împuternicite de guvernele beligerante se îndreptau spre București, locul convenit pentru desfășurarea Conferinței de pace. După unele discuții cu reprezentanții partidelor, regele Carol I prin decret regal a numit delegația română, alcătuită din: Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, Take Ionescu și Constantin Dinescu, generalul C. Coandă și colonelul C. Cristescu. Din partea celorlalte țări au participat: Eleutherios Venizelos (Grecia), Nicola Pasici (Serbia), Janko Vukotici (Muntenegru), Dimiter Tonceev (Bulgaria) ca șefi de delegații, însoțiți de specialiști civili și militari.

Turcia nu a fost admisă să participe la această conferință, datorită unor probleme ce s-ar ivi cu Bulgaria legate de siguranța strămtorilor și soarta Adrianopolului, în care erau interesate Marile Puteri. Șeful delegației României, în calitate de prim ministru și ministru de externe, conducând lucrările conferinței, ca

președinte acceptat de delegați. Până la începerea Conferinței de pace (17 iulie) experții militari ai țărilor participante au convenit asupra următoarelor puncte principale care fac obiectul armistițiului:

1. Linia de demarcare se va fixa cu fanioane albe la distanță egală de linia avanposturilor, care a fost ocupată la 18 iulie, ora 12.
2. Suspendarea operațiilor va dura 5 zile.
3. Mișcările de trupe și aprovizionarea vor fi posibile înapoia liniilor avanposturilor.
4. Beligeranții vor comunica trupelor începerea armistițiului pentru ca ostilitățile să înceteze simultan.
5. Cartierele generale vor fi informate de urgență, pentru a putea da ordinele necesare.

Având în vedere că durata armistițiului era foarte scurtă, Titu Maiorescu a propus ca tratativele să se desfășoare de către delegația bulgară simultan cu toate celelalte delegații. Delegația României, în calitate de arbitru, trebuia să aplaneze și să prevină orice litigii ce s-ar ivi între părți, mai ales că delegația bulgară a încercat să apeleze (pentru a obține mărire de teritoriu) la miniștri Rusiei și Austro-Ungariei acreditați la București, fără însă a obține sprijinul acestora. Prima înțelegere s-a realizat între România și Bulgaria la 21 iulie/3 august 1913 privind cedarea Cadrilaterului dobrogean. Cu toate divergențele ivite între Bulgaria și ceilalți foști aliați balcanici, la 28 iulie 1913 s-a ajuns la un acord privind primele 6 articole din Tratatul de pace.

În preambulul Tratatului de pace se spune: „Majestățile lor Regele României, Regele Grecilor, Regele Muntenegrului și Regele Serbiei, de o parte, și Majestatea Sa Regele Bulgarilor, însuflețiti de dorința de a pune capăt stării de război care există în prezent între țările respective, voind, dintr-un sentiment de ordine să stabilească pacea între popoarele lor atât de mult încercate, au hotărât să încheie un tratat de pace definitiv. Majestățile lor pomeniți mai sus, au numit, în acest scop plenipotențiarilor care vor semna tratatul”.

Acest tratat cuprinde următoarele părți mai importante:

Art. 1. Între România și Bulgaria noua frontieră ca pleca de la Dunăre, înainte de Turtucaia și se va sfârși la Marea Neagră la sud de Ecrene, atingând localitățile Bulgaria va dărâma în timp de 2 ani fortificațiile existente și nu va construi altele la Rusciuc, Șumla și pe o zonă de 20 km în jur de Balci.

Art. 3. Între Bulgaria și Serbia frontiera va pleca de la Vârful Patarița, va urma vechea frontieră turco - bulgară, linia de despărțire a apelor dintre Struma și Vardar; ea se va sfârși la muntele Balașița unde se va lega cu frontiera turco - bulgară.

Art. 5. Între Grecia și Bulgaria frontiera va pleca de la noua frontieră sârbo - bulgară, va urma creasta Beleşita - Planina și se va termina la vărsarea râului Mosta în Vardar.

Art. 6. Bulgaria va demobiliza imediat, după ce se va semna acest tratat.

Art. 7. Evacuarea Bulgariei de către armata română se va face în 15 zile, de la demobilizarea Bulgariei.

Art. 9. După ratificarea tratatului se vor înapoia prizonierii, plătindu-se prin compensație, cheltuielile ocazionate de întreținerea lor.

Art. 10. Tratatul va fi ratificat și ratificările se vor schimba la București în termen de 15 zile, cel mult.

Făcut la București la 28 iulie/10 august 1913.

Urmează semnăturile: pentru România - Titu Maiorescu, pentru Grecia - E.K. Venizelos, pentru Muntenegru - generalul secretar I. Vukovici, pentru Bulgaria - D. Toncev, pentru Serbia - Nik.P. Pasici. După semnăturile delegaților au urmat semnăturile celorlalți membri civili și militari.

Pentru conformitate cu originalul semnează:

A. Pisoski și I.C. Filitti”

A urmat discursul de încheiere rostit de președintele Conferinței de Pace de la București, Titu Maiorescu, care în principal cuprinde următoarele idei:

- conferința și-a îndeplinit la 28 iulie, după 11 zile de discuții, importanta misiune de a aduce pace popoarelor respective;

- mulțumește colegilor militari în special și acelor care au redactat textul tratatului de pace.

În final se adresează membrilor participanți la Conferință:

„Domnilor,

Ne putem despărți cu conștiința ce ne-am străduit să apărăm interesele statelor pe care le reprezentăm și cu sentimentul că legăturile personale pe care le-am creat în timpul muncii noastre comune vor fi precursorile bunelor relații care se vor stabili între țările noastre.

Titu Maiorescu

28 iulie/10 august 1913”

La 30 iulie 1913 au fost luate toate exemplarele tratatului și s-a iscălit un ultim protocol secret „de garantare în contra unui eventual respingeri a tratatului de pace din partea Sobraniei bulgare”. Acest tratat care a fost semnat de delegații României, Greciei, Serbiei și Muntenegrului, garanta pe plan militar și diplomatic prevederile Păcii de la București până la îndeplinirea tuturor formelor juridice pentru intrarea în vigoare a tratatului.

Drept mulțumire pentru încheierea cu succes a Conferinței de pace și semnarea Tratatului de către membrii delegațiilor țărilor participante, la Mitropolie s-a făcut un „Te Deum”, slujbă la care în afara de membrii delegațiilor, au participat familia regală, demnitari și alți oameni din București. Încercările Austro - Ungariei și Rusiei de a revizui prevederile acestui tratat nu au avut succes datorită opoziției Marilor Puteri.

Regele Carol I a fost mulțumit de activitatea diplomatică a lui Titu Maiorescu, spunând la 23 iulie 1913, în perioada desfășurării conferinței, lui Al. Marghiloman, ministrul său de finanțe, care a făcut parte din delegația României că T. Maiorescu „este un veritabil om de stat ca și Kogălniceanu”. Iar un diplomat german, care se referea la rolul primului ministru român la lucrările Conferinței de pace, spunea „El este, cred, ministrul cel mai capabil al României ... un patriot ardent și un om de stat ambițios ...”

Titu Maiorescu a întrunit aprecierile unanime ale delegațiilor la Conferința de pace, afirmându-se ca un om politic și diplomat de prim rang. Șeful delegației sârbe Nicola Pasici a declarat unui redactor de la ziarul Universul: „Am primit acțiunea României cu cea mai mare satisfacțiune. Pentru noi a fost o dureroasă necesitate de apărare, care ne-a silit să luptăm contra vecinilor noștri. România ne-a scăpat dintr-o situație penibilă, chiar atroce”.

Chiar și ziarul rus „Reci” publica la 25 iulie 1913 relatarea corespondentului său din București, arătând că: „Președintele Conferinței de pace, ministru președinte al cabinetului român, dl. T. Maiorescu, este unul din cei mai eminenți oameni de stat ai României ... aducând statul român la cel mai mare succes pe care îl va înregistra istoria modernă a omenirii”.

Unii delegați bulgari au declarat corespondentului agenției britanice „Press Union” din București, că cesiunile teritoriale, între care și Cadrilaterul dobrogean, au fost dureroase: „Politicește însă, făcând să dispară singura cauză de neînțelegere între cele două țări, noi ne-am asigurat pentru viitor raporturi de cea mai bună vecinătate cu România, lucru ce în zadar l-am încercat până acum”.

De subliniat că Marile Puteri, în afară de Austro - Ungaria, au felicitat de Titu Maiorescu pentru tactul și abilitatea diplomatică cu care a condus lucrările Conferinței. Astfel, ministrul de externe englez a declarat că: „Tratatul de la București este actul politic cel mai important din ultimul timp”, punând capăt unui conflict „ce era un scandal european”.

Concluzii

Cu excepția Austro-Ungariei, Marile Puteri, așa cum am arătat au avut numai aprecieri pozitive asupra rolului jucat de România în stabilirea unei păci durabile în Balcani, ca urmare a Conferinței de pace de la București și a tratatului încheiat, agreeat și semnat de toate țările participante, implicate în acest conflict denumit „Al doilea război balcanic”.

A surprins însă, declarația făcută de șeful delegației bulgare Toncev, în limba franceză, la ultima ședință a Conferinței din care rezulta că Bulgaria speră ca rezultatele Conferinței de pace să fie revizuite de Marile Puteri.

Spre deosebire de România, Grecia și Serbia, care au adoptat o poziție de conciliere pentru a strânge legăturile între ele, fapt care s-a concretizat după anul 1921 când au devenit membre ale Antantei Balcanice, Bulgaria însă prin unii oameni politici și militari, se gândea la un viitor război. Ea a abandonat Rusia în toamna anului 1913 și s-a orientat către Viena (Austro - Ungaria) principala vinovată pentru declanșarea Primului Război Mondial din vara anului 1914.

Nici nu s-au uscat bine semnăturile delegației bulgare de pe Tratatul de Pace încheiat la 28 iulie 1913 la București, Marele Cartier General român a fost informat că la 29 iulie 1913 autoritățile bulgare rechemau sub arme pe prizonierii eliberați de trupele române la sud de Dunăre. S-au intensificat de asemenea persecuțiile împotriva musulmanilor, care solicitau autorităților române să se stabilească pe teritoriul României.

Potrivit Tratatului art. 7, România trebuia ca în termen de 15 zile să părăsească teritoriul Bulgariei, cu excepția Cadrilaterului.

Ca urmare, Marele Cartier General român a ordonat evacuarea de către armata română a teritoriului Bulgariei, operațiune care s-a realizat la termenul stabilit. Astfel operațiunea de evacuare a început la 4/17 august 1913; unitățile militare au fost dirijate către 3 sectoare de trecere a Dunării: Rahova – Bechet, Nicopole – Turnu Măgurele și Șiștov – Zimnicea.

La trecerea podurilor peste Dunăre, un rol important l-au avut pontonierii și marinarii care au asigurat în condiții de siguranță și pază transferul trupelor, armamentului, a diverselor servicii, acordându-se atenție militarilor bolnavi, care au fost preluați imediat de serviciile sanitare militare și civile.

Acțiunea de mai sus s-a terminat pe 15/28 august 1913. Pe teritoriul bulgar au rămas la capete de pod câteva unități de pază la demontarea podurilor sus-menționate.

Despre desconcentrarea Corpului V al Armatei a 2-a care a acționat în Cadrilater, am relatat într-un capitol separat.

În încheiere, găesc oportun să prezint, câteva scrisori ale prințului moștenitor Ferdinand, comandant de căpetenie al armatei române, care împreună cu statul său major au condus operațiunile militare din Bulgaria.

În prima scrisoare adresată regelui Carol I de la sediul Cartierului General de la Plevna el arată: „De 4 săptămâni suntem într-o stare de război fără lupte, căci Bulgaria ezită. Este o campanie mai mult politică decât militară și prin urmare trupele noastre sunt în relații prietenoase cu populația”.

Într-o altă scrisoare a prințului Ferdinand adresată lui Carol, de data aceasta din Zimnicea (după evacuarea armatei române din Bulgaria), arată: Regretând epidemia de holeră, armata română desfășurase „o companie ciudată”, un război nesângeros. Acțiunea a constat într-o mobilizare rapidă și ocuparea principalelor trecători care duc către Sofia. Acest rezultat a fost obținut fără să se fi înregistrat vre-o ciocnire demnă de rezolvat (nota autorului Mihai Macuc).

Concluzionând, prințul Ferdinand al României scria unchiului său „că România ieșise din război cu prestigiul ridicat, câștigând un teritoriu fertil, un port bun și multe orașe (n.a. – se referă la Cadrilater).

Totul ar fi mers cât se poate de bine, dacă nu aduceam din Bulgaria holera, care, deși n-a provocat un număr prea mare de victime mortale, a îmbolnăvit grav foarte mulți oameni”.

Consider că în aceste câteva scrisori, prințul Ferdinand al României relatează în linii mari desfășurarea acțiunilor militare române pe teritoriul Bulgariei, micile incidente și lupte răzlețe care au avut loc cu locuitorii și trupele izolate bulgare, îmbolnăvirea multor oameni de holeră, precum și comportamentul exemplar al armatei române față de populația bulgară etc. Prin participarea armatei române la cel de-al doilea război balcanic, prestigiul României pe plan internațional am fost apreciat atât de țările beligerante cât și de Marile Puteri ale vremii.

BIBLIOGRAFIE

1. Anastasiu I., *Avântul țării - Campania din 1913 în Bulgaria*, Cluj, Cartea Românească, 1925
2. Bacalaglu Victor A., *Din virtuțile neamului*, București, Tipografia Gutenberg, 1913
3. Bușilă Constantin D., *Acțiunea militară a României în 1912. Podul militar improvizat între Turnu Măgurele și Nicopole*, București, 1914
4. Garoescu George G., *Războaiele balcanice 1912 - 1913 și campania română din Bulgaria*, Ed. a 2-a, Sfântu Gheorghe, Tipografia Centrului de Instrucție al Infanteriei, 1935
5. Gerota, *Impresii și aprecieri în timpul acțiunii militare în Bulgaria, 20 iunie - 20 august 1913*, București, Socec et Co, 1913
6. Iordache, Anastasie, *Criza politică din România și războaiele balcanice*, București, Poseidon, 1998
7. Maiorescu Titu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, București, Editura Machiavelli, 1995
8. Zbucnea Gheorghe, *România și războaiele balcanice, 1912 - 1913*, București, Editura Albatros, 1999
9. Parfeni V., *Studiu istoric al campaniei româno - bulgare din anul 1913*, București, Tipografia modernă „Cultura”
10. Sculescu I., *Jurnalul meu din campania din Bulgaria 1913*, Craiova, Institutul de Arte Grafice „Samitca”, 1913
11. Macuc Mihai, *România, Balcani și Europa*, vol. II, Editura ANI, București, 2007
12. Troțki Lev, *România și războiul balcanic*, Iași, Polirom, 1998
13. Marghiloman Alexandru, *Note politice vol. I, România și războaiele balcanice (1912 - 1913)*, București „Scripta”, 1993

100 YEARS SINCE THE BALKAN WARS OF YEARS 1912-1913 ROMANIAN CAMPAIGN IN BULGARIA

This summer marks the 100th anniversary of the Romanian army in the Second Balkan War. Moment that the author of this article should be considered commemorated brought to public attention by remembering and international context that led the Romanian army in this war.

The presented cases the outbreak of war , the conduct of the first Balkan War , Romania's attitude towards the Balkan War combatants causes outbreak of the Second Balkan War , military intervention on the front Romanian Bulgarian Navy contribution to the construction of bridges over the Danube, operations Serbian- Greek military against the Bulgarian Army , Romanian Army operations in Bulgaria, operations II Romanian Army in the Quadrilateral , concluding narration with the peace conference in Bucharest.

The author puts the point this article concludes that with the exception of Austria-Hungary, the Great Powers had only positive feedback on Romania's role in establishing a lasting peace in the Balkans.

ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII SERVICIILOR SANITARE ALE ARMATEI ROMÂNE ÎN TIMPUL CAMPANIEI DIN 1913

LUCIAN DRĂGHICI¹

*„În campania de față războiul este al medicilor cu holera.”
Locotenent-colonel medic Ion Elian,
șeful Serviciului Sanitar al Diviziei 1 Rezervă*

Anul 1913 a reprezentat apogeul României Mici, al Vechiului Regat condus de regele Carol I. În urma intervenției armatei române în Al Doilea Război Balcanic și a Conferinței de pace de la București, România devenise, aproape peste noapte, „arbitrul Balcanilor”.

Al Doilea Război Balcanic a fost generat de atacul Bulgariei din 16 iunie 1913² împotriva foștilor aliați, Grecia și Serbia, împreună cu care, în Primul Război Balcanic (octombrie 1912-martie 1913), reușiseră să elimine aproape în totalitate prezența Imperiului Otoman în sud-estul Europei.

România și-a justificat intrarea în război contra Bulgariei prin pericolul pe care l-ar fi reprezentat formarea unei Bulgarii Mari, ale cărei revendicări asupra Dobrogei românești, care deveneau tot mai vehemente de la an la an, ar fi căpătat o altă greutate. Totodată, se invoca necesitatea asigurării unei granițe strategice care ar fi pus România la adăpost de un eventual atac prin surprindere al Bulgariei. De asemenea, statul român vroia să asigure o dezvoltare pe plan cultural și în spiritul național a celor 450.000 de aromâni din Peninsula Balcanică.

La 20 iunie 1913 armata română a fost mobilizată, iar la 27 iunie România a declarat război Bulgariei. La începutul lunii iulie, trupele române au trecut Dunărea și au înaintat spre sud fără a întâlni o rezistență serioasă deoarece comandamentul suprem al armatei bulgare preconizase că traversarea Dunării de către armata română nu se va petrece mai devreme de jumătatea lunii iulie.

În memoriile sale, Constantin Argetoianu, mobilizat ca medic militar cu gradul de căpitan la ambulanța Diviziei 2 din Corpul I Armată, descria atmosfera frivolă a momentului trecerii Dunării de către armatele române: „Rahova și împrejurimile ei în fața Bechetului erau pustii, așa încât niciun pericol nu ne amenința de pe malul opus, deja ocupat de trupele noastre. Lipsa oricărei griji da malului românesc o înfățișare de chermeză: vremea era splendidă și soarele nu ardea prea tare; învălmășeala de soldați, de civili, de chesoane, de cai, de cucoane îmbrăcate de vară și cu umbreluțe albe își împingea și-și despica talazurile într-o atmosferă de veselie, de euforie și de flecărie ce nu avea nimic comun cu emoțiunile și cu reculegerea unui început de război. Vânători de acadele, de plăcinte, de băuturi gazoase și reci se strecurau cu dibăcie printre oameni și vehicule, oferindu-și marfa. Nu lipseau decât vânători de programe și lăutari. Cucoanele ciripeau de la o mașină la alta sau, coborându-se, mergeau însoțite de un ofițer familiar să mângâie un cal sau să-și bage nasul în gaura unui tun. Multe vroiau să treacă la Rahova, dar nu știu pentru ce această fantezie nu le-a fost îngăduită. [...] Aveam impresia de jenă a omului plecat cu emoție în război și care, de la primul pas, în loc de pericol și greutate, dă de petrecere și de gălăgia unui triumf nedobândit prin luptă și, prin urmare, nemeritat. Îmi era cu neputință să împărtășesc pe deplin bucuria tuturor, mi se strângea inima, nu știam pentru ce, și simțeam instinctiv că vom avea de plătit scump această intrarea în campanie sub formă de zaiafet”³.

Între 7 și 11 iulie, trupele române au traversat trecătorile Munților Balcani și se pregăteau să deașeze în Câmpia Sofiei. Din considerente politice, la 11 iulie 1913, la intervenția regelui Carol I, Marele Cartier General român a ordonat ocuparea ieșirilor de la sud ale defileelor, fără a se înainta în șesul Sofiei. La 16 iulie au început lucrările Conferinței de pace de la București care s-au finalizat, la 28 iulie, prin încheierea unui tratat de pace prin care revendicările teritoriale românești erau satisfăcute. Noua graniță terestră româno-bulgară includea Dobrogea de sud, așa-numitul Cadrilater. Lucrările Conferinței de pace și clauzele tratatului prin care era încheiat Al Doilea Război Balcanic, au consfințit, așa cum spuneam, rolul de „arbitru al Balcanilor” al statului român. România Mică, România Vechiului Regat, se afla la zenitul evoluției sale și nimeni nu prevedea dramaticele evenimente prin care avea să treacă poporul român peste numai câțiva ani.

¹ Serviciul Istoric al Armatei.

² Toate datele sunt pe stil vechi.

³ Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri. Volumele I-II. Părțile I-IV. 1871-1916*, ediția a II-a, Editura Machiavelli, București, 2008, pp. 211-212.

Pentru opinia publică românească, rezultatele campaniei din Bulgaria erau impresionante. Ecourile atmosferei triumfale din vara anului 1913 reverberau peste un deceniu (și ce deceniu!) în paginile monografiei istoricului Costin Kirițescu dedicată Războiului de Întregire: „În 18 zile, armata română fusese mobilizată, concentrată, trecuse Dunărea, ajunsese la 20 de km de Sofia. [...] Este drept că i-a lipsit botezul focului [...], dar repeziciunea cu care s-au făcut marșurile, rezistența extraordinară la oboseală și la lipsurile de tot felul, de neînălțurat într-o campanie de viteză ca aceasta, echivalează cu o izbândă militară. Scopul militar fusese, de altfel, pe deplin atins. Comunicațiile Sofiei erau pe deplin tăiate. Capitala Bulgariei, lipsită de o trupă de apărare serioasă, era la dispoziția românilor. Soarta Bulgariei era pecetluită”⁴.

În campania anului 1913, inamicul principal al diviziilor române la sud de Dunăre nu a fost armata bulgară, care se afla într-un proces de dezagregare, asemănător, la o scară redusă, desigur, cu cel al armatei ruse în anul 1917. Trupele române nu au întâlnit practic nicio rezistență serioasă pe plan militar, dar, în schimb, militarii români aveau să se confrunte cu efectele dramatice ale epidemiei de holeră care a izbucnit în rândul trupelor române la 10 iulie, concomitent în mai multe puncte și care avea să afecteze soldații români și după întoarcerea în țară, la începutul lunii august.

Măsurile luate de conducerea armatei române pentru combaterea epidemiei sunt prezentate într-o lumină favorabilă într-o istorie cvasioficială a războiului, apărută în anul 1914, sub semnătura lui Corvin M. Petrescu, intitulată *Istoricul Campaniei militare din 1913*: „În privința holerei, măsurile generale luate de pentru orice epidemie erau suficiente și s-au completat la apariția ei cu vaccinarea antiholerică propusă de dl. profesor dr. Ioan Cantacuzino; rezultatele au fost bune pentru că au limitat și oprit întinderea [epidemiei]; însă această măsură nu era îndeștul de cunoscută tuturor medicilor, iar pe de altă parte fabricarea vaccinului și expedierea lui la timp și loc util au suferit întârziere. Epidemia de holeră, a cărei apariție s-a prevăzut și referat Marelui Cartier General la 9 iulie, a dat ocazia să se vadă că prevederile actualei direcțiuni, privitoare la mijloacele de profilaxie și de combatere a bolilor contagioase în campanie au fost mai mult decât justificate. [...] Îndată ce s-a constatat că în Bulgaria există holeră s-au luat măsuri de profilaxie dându-se la Serviciul Sanitar al Marelui Cartier General instrucțiuni corporilor și serviciilor, trimițându-se unde era nevoi etuve, laboratoare bacteriologice și dezinfectante procurate din țară. [...] Pentru întoarcerea în țară s-au organizat puncte de observație la Șiștov, Zimnicea, Nicoploe, Turnu Măgurele și Bechet. Aceste puncte au fost înzestrate cu spitale și laboratoare de bacteriologie, cu etuve și dezinfectante în abundență.[...] După trecerea în țară, de către Direcția Generală Sanitară civilă, în colaborare cu Ministerul de Război, s-au luat măsuri ca trupele înainte de a intra în garnizoanele de reședință, să facă în apropierea acestora o carantină de cinci zile. Numărul cazurilor de holeră a fost în total de 9.052 din care au sucombat 1.494, ceea ce revine la 16, 5 %.

În lazarete s-au tratat 2.534 de holerici, confirmați bacteriologicște, din care au sucombat 117, adică 6, 15%”⁵.

Aceasta este, putem spune, versiunea oficială asupra acțiunii structurilor de medicină militară din compunerea Ministerului de Război în lupta împotriva holerei.

Spre deosebire de Corvin M. Petrescu, generalul Alexandru Averescu, șeful statului-major al Marelui Cartier General (MCG), recunoaște că Serviciul Sanitar al MCG a fost luat prin surprindere de izbucnirea epidemiei deoarece personalul Serviciului Sanitar „era distribuit în vederea îngrijirii răniților și tot asemenea și aprovizionările”⁶ cu medicamente și material sanitar. E drept că o face în paginile unui document de uz intern – „Raport general asupra operațiunilor armatei de la decretarea mobilizării și până la retrucerea Dunării –, redactat la 28 august 1913, document destinat superiorilor ierarhici și nu opiniei publice. Generalul Averescu crede că „greutatea cea mai mare cu care a trebuit să lupte [Serviciul Sanitar al MCG] a fost exagerarea primejdiei și starea de enervare generală ce a domnit, stare căreia se datorește faptul că s-a nimicit unitatea de direcțiune”⁷. Cu toate acestea, scrie viitorul mareșal, „măsurile au fost grabnic luate și s-a combătut epidemia cu energie într-un interval de timp foarte scurt. Primele cazuri au fost semnalate la 10 iulie și până la finele lunii mortalitatea a fost stinsă aproape peste tot. La Corpul IX Armată însă, epidemia a reizbucnit către sfârșitul lunii cu o mai mare furie.” Alexandru Averescu consideră că măsurile (elogiate de Corvin M. Petrescu) luate la întoarcerea trupelor în țară prin înființarea pe ambele maluri ale Dunării de

⁴ Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea României 1916-1919*, ediția a III-a, volumul I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 96.

⁵ Corvin M. Petrescu, *Istoricul Campaniei militare din 1913*, Tipografia „Jokey-Club”, 1914, pp.119-120.

⁶ Arhivele Militare Române, fond *Marele Cartier General*, dosar nr. 61/1913, f. 19.

⁷ *Ibidem*.

puncte de carantină, spitale și lazarete au fost nejustificate și cu mult peste necesitățile reale, aceste măsuri fiind cauzate de „exagerarea stării de lucruri”. „Măsuri incontestabil trebuiau luate, nu era însă deloc necesar a se revoluționa întregul plan de desconcentrare stabilit pe baza părerii medicilor însărcinați de la început cu combaterea holerei, doctorii Cantacuzino și Babeș”⁸.

În continuarea raportului sunt justificate disfuncționalitățile apărute în primele 10-12 zile de după izbucnirea epidemiei: „În ceea ce privește funcționarea propriu-zisă a Serviciului Sanitar, este de notat că organele acestui serviciu erau încă în curs de transport atunci când s-a trecut Dunărea și chiar în momentul semnalării primelor cazuri de holeră (a 17-a zi de mobilizare), instalările nu puteau fi terminate încă. Pe măsură ce seoseau diferite organe, ele au fost distribuite în spatele armatei și au atins completa dezvoltare în ziua de 23 iulie. [...] De la această dată, toate lipsurile de la formațiunile înaintate s-ar fi putut completa de la depozitele din urmă către care afluiam în abundență din interior atât medicamente, cât și material spitalicesc”⁹.

Aceeași viziune o are și generalul Constantin Hârjeu, ministru de Război în timpul celui de Al Doilea Război Balcanic. Într-un volum apărut în 1921, generalul Hârjeu scrie negru pe alb că „armata a avut mijloace suficiente că să lupte cu epidemia și s-o juggleze în mai puțin de lună”¹⁰. Acuzele aduse guvernului din care făcea parte, precum că a intrat în campanie cu o armată nepregătită, generalul le vede doar ca o polemică a gazetarilor plătiți de opoziție, deoarece, crede el, „am dovedit destul că depozitele ei aveau de unde să-i dea tot ce lipsea în zilele de mobilizare sau ce nu luase cu ea înaintea plecării”. Mai trebuia să adauge că nu lipsea niciun nasture de jambieră, precum declara în iulie 1870 ministrul de Război francez care purta sugestivul nume de Le Boeuf. E drept că generalul Edmond Le Boeuf s-a abținut să mai facă acest tip de declarații după încheierea războiului, ceea ce nu s-a întâmplat în cazul generalului român.

Probabil că de la București lucrurile se vedeau în nuanțe trandafirii, dar la sud de Dunăre situația era cu totul alta.

În „Memoriul Serviciului Sanitar al Diviziei I Rezervă”, redactat de medicul-șef al diviziei, locotenent-colonel medic Ion Elian, la 23 august 1913, acesta scrie că, imediat după traversarea Dunării, când trupele divizie erau cantonate la Rahova, s-a constatat o mare lipsă de medicamente și, deoarece farmacia Corpului I Armată nu putea satisface cererile diviziei, s-a făcut o solicitare acest sens la București, la Ministerul de Război. „Am așteptat sosirea medicamentelor până la 10 iulie, când ne aflam cu Divizia la Vrața; aci văzând că încă nu sosesc medicamentele cerute la Ministerul de Război și fiind o farmacie deschisă în localitate, s-a ordonat corpurilor să se aprovizioneze din comerț cu strictul necesar”¹¹.

La izbucnirea epidemiei de holeră s-au luat măsuri preventive prin bivacuarea trupelor la distanțe de 2-4 km în afara localităților. Este menționată detașarea la statul-major al diviziei a căpitanului-medic Dimitrie Gerota¹² „cu însărcinarea de a supraveghea trupele de aproape și a lua măsuri urgente, dictate de împrejurările ivite, în chestia holerei”.

Măsurile preventive au avut efect și primul caz de holeră în rândurile Regimentului 57 Infanterie se înregistrează abia la 19 iulie, bolnavul decedând a doua zi. „S-a izolat imediat regimentul de compania contaminată, compania de pluton și plutonul de secția unde s-a ivit cazul, dezinfectându-se riguros locul și compania contaminată. S-a detașat imediat și o trăsură de ambulanță cu dl dr. căpitan Manu și sanitarii necesari pentru oprirea în loc a holerei care se ivise”. Într-o primă fază nu s-a reușit procurarea decât a câteva flacoane de ser antiholeric cu care au fost injectați doar militarii din companiile în care se semnalaseră cazuri de holeră. A fost nevoie de trimiterea unui ofițer la București, care s-a întors cu o cantitate de ser cu care s-a reușit vaccinare a jumătate din efectivul diviziei, prioritate având unitățile unde se semnalaseră cazuri de holeră. Vaccinarea întregii divizii s-a făcut abia la revenirea pe malul românesc la Dunării, dar nici atunci nu a existat o cantitate suficientă de ser pentru a face a 2-a injecție la toată divizia. Pentru a mai atenua notele critice din memoriu, care ar fi displăcut superiorilor ierarhici, medicul militar adaugă: „În privința medicamentelor, tocmai după încheierea păcii ne-au sosit într-un mod foarte abundent, așa că au fost de prisos chiar, însă au servit bine că ne aflam în toiul războiului contra holerei”¹³.

⁸ *Ibidem*, f. 20.

⁹ *Ibidem*, f. 21.

¹⁰ Constantin Hârjeu, *Studii și critice militare. Din învățămintele războaielor din 1913 și 1916-1918*, Editura Librăriei „Stănciulescu”, București, 1921, p. 211.

¹¹ Arhivele Militare Române, fond *Marele Cartier General*, dosar nr. 13/1913, f. 8.

¹² Dimitrie Gerota (1867-1939) – medic chirurg de renume, pionier al radiologiei în România românești și unul din fondatorii școlii românești de urologie. Din 1913 a fost profesor la Facultatea de medicină din București.

¹³ Arhivele Militare Române, fond *Marele Cartier General*, dosar nr. 13/1913, f. 12.

În perioada 20-30 iulie 1913, Regimentul 57 Infanterie Divizia 1 Rezervă nu a înregistrat decât 4 decese cauzate de holeră, la care s-au adăugat la întoarcerea în țară încă două decese în lazaretul de la Bechet. De-altfel, majoritatea deceselor din cauza holerei a militarilor din Divizia 1 Rezervă au avut loc după întoarcerea în țară, când trupele erau în carantină. Medicul-șef al diviziei subliniază în memoriul său că „de la începerea campaniei până la 20 august 1913, numărul total al morților de holera în toată divizia a fost de 21 de oameni, ceea ce pentru un efectiv de 18.500 de militari înseamnă 1,13 la mie”. Acest fapt, spune autorul memoriului, „este cea mai bună reușită a luptei crâncene ce a dat (sic!) toți medicii acestei Divizii, în frunte cu doctorii Gerota și Manu de la Ambulanța Divizionară, a căror neobosită muncă trebuie bine răsplătită, mai ales că în campania de față războiul este al medicilor cu holera”¹⁴.

Dar să vedem ce spune și medicul militar rezervist Dimitrie Gerota despre războiul cu holera în lucrarea *Impresiuni și aprecieri din timpul acțiunii militare în Bulgaria. 22 iunie-20 august 1913*, care a văzut lumina tiparului chiar în anul 1913.

Nefiind supus rigorilor militare, Dimitrie Gerota nu se sfiște să descrie starea deplorabilă a aprovizionării cu medicamente și material sanitar la începutul campaniei. Referindu-se la inventarul cu medicamente și pansamente al genților sanitarilor, autorul spune că „nu aveam medicamente și pansamente decât atât cât să ne servească de mostre” și descrie cu umor cum din 50 de genți sanitare abia a reușit să echipeze 10, punând în 2 genți tinctură de iod, la altele tinctură aticolerică (sic!), la alte 2 genți, amoniac sau câteva feșe „să nu se zică că nu avem genți de sanitar gata de mers la război”. Restul de 40 de genți rămase goale „le-am presărat cu sare, ca să nu se strice și le-am așezat goale într-o căruță în așteptarea timpurilor mai bune...”¹⁵ Ambulanța Diviziei 1 Rezervă dispunea de a 20-a parte din cantitatea de vată și tifon prevăzută. „În panerele cu medicamente era și mai rău căci în două am pus câteva sticlute cu medicamente, cu antiholerină și cu faimosul amoniac prevăzut în regulamentul militar, destinat probabil ca să deștepte pe acei luptători fricoși cărora le-ar veni leșin sau nevricale la vederea inamicului! Am mai avut ca medicamente: câteva grame de chinină, xerofor, sare amară, plus ceea ce personal am rechiziționat cu forța de la drogueria din Craiova și anume: un kilo alcool, 500 gr. permanganat, 200 gr. colodiu, 20n de injecții morfină și cafeină 200 gr. iod metalic și un kilo vaselină. Notați bine că toate aceste medicamente, care nu au fost suficiente nici oamenilor din compania noastră sanitară, erau destinate unei ambulanțe divizionare de la care trebuia să se alimenteze întreaga divizie. Cât despre antiseptice și dezinfectante, pentru întreaga divizie nu am avut decât câteva grame de acid fenic lichid (500 gr.) și vreo câteva pastile de sublimat”¹⁶.

Referitor la declanșarea epidemiei, dr. Gerota scria: „După mai mult de 10 zile au început să ajungă la trupele atinse de holeră laboratoarele necesare cu etuve pentru dezinfectare, precum și ser antiholeric, asta în timp ce la Corpul I Armată holera secera 20-30 de oameni pe zi, iar la Corpul IV Armată mureau 30-40 de oameni pe zi”¹⁷.

Dr. Gerota remarcă, plin de amărăciune: „Și când știam câte etuve, microscopae, aparate de dezinfecție și material avem în București, fără voie te revolti și cauți să vezi cine a fost vinovat pentru toate aceste lipsuri și neglijențe. Fără să aduc acuzații personale cuiva, totuși cred că dacă șefii serviciilor militare active, atunci când în februarie s-a vorbit de posibilitatea unui război și ne-au ținut conferințe sau, chiar atunci când s-a decretat mobilizarea, s-ar fi adresat colegilor lor civili și ne-ar fi consultat în mod sincer și ne-ar fi cerut concursul nostru, fiecare după specialitate, mijloacele și după cum ne pricepeam, am fi avut etuve, instrumente, microscopae, medicamente și bluze mult mai multe decât cele date de armată și am fi prevenit durerea și rușinea produsă de holeră”¹⁸.

Despre „durerea și rușinea produsă de holeră” vorbește și Constantin Argetoianu în memoriile sale: „Dacă din punct de vedere profilactic mai puteam face ceva, *din punct de vedere curativ nu puteam face absolut nimic* (subliniere C.A.). Ne petreceam ziua prin școlile din oraș, transformate toate în spitale pentru holerici. Stam în sălița de intrare (toate școlile erau croite după același plan) unde examinam repede bolnavii și, despărțindu-i, trimiteam în sala din dreapta pe cei recunoscuți atinși și în sala din stânga pe cei suspecti. Și de aci încolo zile întregi, până a sosit dr. Cantacuzino cu seruri antiholerice – în voia Domnului! Mureau oamenii ca muștele și seara se înșirau câteva camioane la poarta fiecărui spital, ca să ia și să îngroape morții în timpul nopții. Îi încărcau cum se găseau și, punându-i unii peste alții, îi duceau la mari gropi comune pline

¹⁴ *Ibidem*, f. 14.

¹⁵ Prof. Dr. Gerota, *Impresiuni și aprecieri din timpul acțiunii militare în Bulgaria, 22 iunie-20 august 1913*, Atelierele grafice Socec & Co, București, 1913, p. 6.

¹⁶ *Ibidem*, p. 7.

¹⁷ *Ibidem*, p. 18.

¹⁸ *Ibidem*, p. 18

cu var, unde îi îngropau fără sicriu și fără Dumnezeu. [...] Aproape opt zile ne-am chinuit în neputință, fără să avem nici măcar mijloacele să alinăm suferințele celor osândiți la moarte. Situația aceasta luă sfârșit prin sosirea unei echipe conduse de dr. Cantacuzino, care începu vaccinare cu ser antiholeric”¹⁹.

Concluziile lui Constantin Argetoianu sunt neiertătoare:

„Holera care a încheiat campania nu a fost un simplu incident sau accident în calea trupelor noastre. Ea trebuia considerată ca o simbolică încununare a ultimelor decenii de ușurință, de neglijență și de incapacitate în guvernarea țării. Dând țara pe mâna a două partide, pentru comoditatea lui personală, Regele Carol I a osândit-o la cea mai cumplită înfrângere la prima încercare mai serioasă a forțelor ei. Rotativa²⁰ asigurând puterea fiecărui partid, fiecare din ele s-a istovit în lupta personală și în loc să se preocupe numai de interesele obștești, a ridicat pe primul plan interesele particulare. Ambițiile conducătorilor și procopsirea celor conduși, rivalitățile de la om la om și de la partid la partid au absorbit, sleindu-le, toate puterile succesivelor noastre guverne. Slăbiciunea conducerii și turpitudinile de pe diversele planuri politice, neputând fi mărturisite, au fost acoperite cu florile minciunilor demagogice. Fiecare partid promitea marea cu sarea când era în opoziție, criticând cu asprime, cu violență și cu dreptate activitatea de guvern a concurentului. Fiecare partid, odată [ajuns] la putere, uita toate angajamentele luate în opoziție și continua, cu alți oameni, greșelile guvernului pe care îl înlocuia. [...] Grație acestei continuități în cele rele, nu am putut realiza în patru decenii decât *aparențele* (subliniere C.A.) unui stat organizat. În momentul marilor prefaceri ale Europei și ale lumii, ne prezentăm cu vitala noastră problemă nerezolvată, cu armată de față, cu o aparență de administrație, de justiție și de educație națională și numai cu finanțele în destul de bună stare mulțumită bogățiilor noastre naturale, care deși deplorabil administrate și exploatate fără rost, puteau fi bine valorificate în conjuncturile economice internaționale din acele vremuri binecuvântate.

În ajunul mobilizării, nimeni, dar absolut nimeni, nu s-a preocupat de armamentul și de echipamentul nostru; nimeni nu și-a pus întrebarea dacă armata noastră va fi în stare să facă față unui adversar serios; nimeni nu s-a preocupat despre stările sanitare din Bulgaria, despre posibilitatea unei molipsiri a trupelor și despre combaterea ei. Toată lumea politică se ocupa numai despre combinațiuni ministeriale. Citiți *Însemnările* lui Marghiloman; nu veți găsi o singură dată grija operațiunilor proiectate peste Dunăre, dar la fiecare rând preocuparea despre ce gândește Take Ionescu, despre ce vrea Nicu Filipescu sau cere Ionel Brătianu. [...] Iată marile probleme care preocupau nu numai guvernării, dar și opoziția și lumea întreagă. De ce urma să se întâmple peste Dunăre nu se sinchisea nimeni”²¹.

Din păcate, diatribele lui Constantin Argetoianu contra realităților social-politice românești de acum o sută de ani nu erau doar un exercițiu de măiestrie literară, ci au fost confirmate de evenimentele tragice din toamna și iarna anului 1916. Campania din 1913 a fost așa cum s-a spus, „un dar otrăvit”. Faptul că România căpătase un rol proeminent în spațiul balcanic a determinat o tratare superficială, din partea factorilor de răspundere, a gravelor carențe din domeniul logisticii și al asistenței sanitare care se constataseră în timpul înaintării armatei române pe teritoriul bulgar. Peste trei ani de zile, în august 1916, armata română intra într-un război de dimensiuni incomparabil mai mari decât cel la care participase recent fără să fi părut că ar fi învățat ceva din „lecțiile” campaniei din vara anului 1913.

ASPECTS OF THE ACTIVITY OF MILITARY HEALTH SERVICES OF ROMANIAN ARMY DURING THE CAMPAIGN OF 1913

In the summer of 1913, Romania took part in the Second Balkan War against Bulgaria. Romanian Army has not faced serious resistance from the Bulgarian army but cholera epidemic that broke out among Romanian troops has made many casualties.

There are presented the opinions of Romanian military leaders who claimed that measures taken to combat the epidemic have been effective, and the losses were minimal.

On the other hand, testimonies of the doctors who were among the troops present a different picture: the military authorities were completely overwhelmed in the first 10-12 days from the epidemic broke out and the lack of medical equipment and cholera serum caused many deaths that could have been avoided.

¹⁹ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 225-226.

²⁰ Referire la „rotativa guvernamentală” – sistemul de succedare alternativă, arbitrată de suveran, a partidelor liberal și conservator la guvernarea țării, caracteristic vieții politice românești din Vechiul Regat.

²¹ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, pp. 227-228.

BATALIONUL 1 VÂNĂTORI (1860-1913)
PRECURSOR AL REGIMENTULUI ARGHEȘEAN 1 VÂNĂTORI
(1913-1949)

NICOLAE DUMITRACHE

În contextul marilor prefaceri înnoitoare aduse organismului militar românesc de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, se înscrie și înființarea, la 1 iulie 1860, în baza Înaltului Decret nr. 63, a Batalionului 1 Vânători.

Acest batalion, ce avea să devină o unitate etalon a armatei vânătorilor, a fost constituit din efectivele Batalionului III al Regimentului 5 Dorobanți, era dislocat în garnizoana București și a purtat, la înființare, timp de câteva luni, denumirea de Batalionul 1 de Tiraliori.

La înființare, batalionul a primit drept de drapel, un fanion de mătase de culoare verde, având brodată, cu fir, o coroană le lauri și un corn de vânătoare, fanion ce a fost înlocuit, în luna septembrie 1863, cu drapelul tricolor. Pe lângă atribuțiunile generale de instrucție, batalionului i s-a încredințat misiunea specială de a efectua paza palatului domnesc și a asigura securitatea persoanei domnitorului Cuza, fiind, deci, prima unitate de gardă din armata română modernă.

La puțin timp după înființare, urmare a stăruinței și preocupării cadrelor sale, batalionul era recunoscut pentru disciplina și gradul de instruire a trupei, primind, cu ocazia inspecțiilor, efectuate de eșaloanele superioare aprecieri elogioase și titlurile „corp de model” și „I-iul pe Oaste”. Drept urmare, batalionul a fost desemnat să asigure, cu nuclee de cadre, pe celelalte trei batalioane de vânători create ulterior, astfel:

- Batalionului 2 Vânători, înființat în 1866, îi dă întregul efectiv de subofițeri și trupă necesar, precum și un număr de nouă ofițeri, din rândul acestora fiind numit și comandantul noii unități;
- Batalionului 3 Vânători, creat în 1868, îi asigură șase ofițeri și mai mulți subofițeri și soldați;
- Batalionului 4 Vânători, înființat în 1869 îi repartizează trei ofițeri.

De asemenea, Regimentului 3 Linie, nou înființat, Batalionul 1 Vânători îi asigură un număr de opt ofițeri, precum și compartimentul „Muzica”. Mutările acestea de personal au diminuat efectivul unității, astfel că, în anul 1867, a fost reorganizat pe patru companii, față de opt câte avusese anterior.

Decretarea mobilizării din anul 1877 găsește batalionul efectuând serviciul de gardă la palatul domnesc. În noua situație creată, unitatea se deplasează la Craiova, iar de aici, spre Dunăre, pe care o trece, pe podul de vase de la Siliștioara, în ziua de 20 august 1877, fiind avangarda Diviziei 3.

La 7 septembrie, după 18 zile de ploi și de așteptare, fără provizii din cauza ruperii podului peste Dunăre, stând în apă și noroi până la genunchi, vânătorii iau cu asalt, la ora 12³⁰, reduta Grivița 2. Obuzele de foc peste trupele destinate a susține cu foc asaltul, determinând retragerea. Asaltul redutei este reluat în după-amiaza aceleiași zile, dar fără succes. În cele două atacuri, batalionul a avut drept pierderi, un ofițer și un subofițer, ambii răniți, și 149 soldați morți și răniți.

În ziua de 28 noiembrie, batalionul a înscris în istoricul său pagini de glorie, participând la cucerirea Opanez-ului. Introdus în luptă cu sprijinul grenadierilor din garda imperială rusă, ce erau loviți cu furie și pe cale să fie nimiciți de turci, batalionul românesc cucerește prin luptă la baioneta șanțurile și linia a II-a de întărituri, făcând prizonieri 400 de turci, între care 32 ofițeri.

În timp ce o companie executa escorta prizonierilor, ceilalți trei atacă cea de-a III-a, cea mai puternică linie de întărituri. Prin lupte duse corp la corp și la baioneta, vânătorii resping pe turci, care fug în dezordine. În acest nou asalt sunt capturate o baterie inamică de opt tunuri, sute de lăzi cu muniție și alte materiale de război. În luptele purtate, oștenii batalionului au dat dovadă de vitejie și spirit de sacrificiu, contribuind cu sângele lor la cucerirea independenței depline a patriei.

La întoarcerea în țară, batalionul mai număra doar 394 de oameni, față de 832 câți trecuseră Dunărea. Pentru faptele de arme săvârșite, drapelul său a fost decorat, la 8 octombrie 1878, cu medalia „Trecerea Dunării”.

Între anii 1878 și 1893, batalionul a îndeplinit mai multe misiuni, asigurând paza frontierei în Dobrogea, paza palatului regal și a castelului Peleş, schimbând, pentru perioade scurte de timp, garnizoanele de reședință în Craiova, Constanța și Sinaia.

La 14 septembrie 1895, o companie din cadrul batalionului a participat la inaugurarea podului de cale ferată fetești-Cernavodă, construit de inginerul român Anghel Saligny.

În anul 1866, Carol I, în semn de dragoste și de încredere ce avea în Batalionul 1 Vânători, a luat hotărârea ca toți membrii dinastiei sale să efectueze primul stagiul ostășesc în acel corp de oaste.

Astfel, în anul 1891, batalionul fiind adus la Sinaia, pentru gardă, Principele moștenitor Ferdinand a fost înaintat la gradul de căpitan, i s-a dat comanda companiei a III-a, iar în 1893, primind gradul de maior, a fost numit la comanda batalionului.

În ziua de 8 august 1909, principele Carol (viitorul rege Carol al II-lea) a primit gradul de sublocotenent și a fost încadrat în Batalionul 1 Vânători. Cu acest prilej, pe platoul de lângă cazarmă a avut loc o serbare la care au participat înalte autorități militare precum Principele Ferdinand, comandantul Corpurilor I și II de Armată ș.a. Platoul cazarmii Vânătorilor a fost împodobit cu crengi de brad, au fost arborate drapelul național, iar în centru a fost instalată o masă unde P.S. Dionisie, starețul mănăstirii Sinaia, încurajat de cler și de corul bisericii, a efectuat un serviciu religios. După o cuvântare emoționantă Regele Carol I i-a încredințat principelui Carol comanda plutonului I din Compania I a Batalionului 1 Vânători, cerându-i să fie „totdeauna cel dintâiu, ca pildă, ca muncă, ca datorie și ca iubire de Patrie”. Festivitatea s-a încheiat în acordurile Imnului Regal și aclamațiile și uralele mulțimii de pe platou¹.

Continuându-se o veche și frumoasă tradiție, batalionul a fost, în repetate rânduri, elogiate pentru modul în care oamenii înțelegeau să-și însușească tainele meseriei armelor. În acest sens, menționăm doar ordinul de inspecție dat de comandantul Corpului I Armată, la 3 iunie 1899, în care se aprecia că singurul corp de trupă din acea mare unitate în care instrucția și educația se realiza așa cum trebuia era Batalionul 1 Vânători.

În anul 1910, la 1 iulie, batalionul a sărbătorit jubileul a 50 de ani de existență, eveniment devenit minunat prilej de evocare a paginilor glorioase din istoria sa. Se aducea, astfel, un omagiu de respect și admirație generațiilor trecute, care au servit cu dragoste sus drapel. Festivitatea s-a desfășurat în parcul „Bibescu” din Craiova, în prezența unui numeros public, impresionat îndeosebi de „alegoria contingentelor”. În cadrul unui front lung de 800 m., constituit din trupa aflată sub arme, își aflau simbolic prezența toate cele 50 de contingente, prin inscripții, fotografii, panoplii și piramide de arme de epocă. Un sergent purtând uniformă de vânătorilor străjuia intrarea în termen unde se desfășura revista de front.

În apropierea liniei formată de oștenii batalionului, un uriaș umbrar în formă de potcoavă adăpostea mesele întinse celor 2500 de veterani și trupă sub arme; extremitățile acelei „potcoave” erau unite cu masa destinată celor 200 ofițeri participanți.

Din programul acelei festivități vă prezentau un moment emoționat – defilarea ofițerilor, subofițerilor, ostașilor și veteranilor – așa cum l-a consemnat un document al timpului:

„(...) Bătrânii cu bărbile albe și cu pletele înzăpezite de vreme, cu piepturile strălucitoare de decorații și medalii, călcau voinicește după tactul muzicii.

În coada veteranilor defila și Cârjan Dumitru, care, ca soldat în Batalionul 1 Vânători, rănit la 7 octombrie 1877, a rămas fără un picior. Se muncea bietul om să nu piardă cadența pasului, dar piciorul lui de lemn nu prea asculta de voința viteazului de la '77”.

În ziua următoare – 2 iulie 1910 – s-au desfășurat exerciții tactice și trageri demonstrative, care au confirmat aprecierile făcute de-a lungul timpului la adresa oamenilor acestui batalion.

Conform planului de mobilizare din anul 1913, acest batalion, a mobilizat două batalioane la Craiova, și, cu această ocazie, a primit titularizarea de Regimentul 1 Vânători.

Noua unitate a participa în perioada 1 iulie-19 august 1913 la operațiunile Campaniei din Bulgaria, iar drapelul său a fost decorat cu medalia „Avântul Țării”.

În anul 1931, acest regiment primește garnizoana definitivă în orașul Pitești, unde va funcționa până în anul 1949, când, la 1 februarie, a fost desființat, prin transformare în Regimentul 13 Infanterie².

Drept recunoaștere a dragostei, a interesului dovedite de casa Regală pentru Batalionului 1 Vânători și, ulterior, devenit Regimentul 1 Vânători, acest din urmă corp de oaste a purtat, între anii 1917-1944, titlatura de Regimentul 1 Vânători „Principele Ferdinand”.

1st BATTALION HUNTERS (1860-1913) PRECURSOR OF THE ARGES REGIMENT 1 HUNTERS (1913-1949)

In the context of Romanian military body transformations during the reign of Alexandru Ioan Cuza, the score and setting one Troops Battalion on 1 July 1860. According to the plan of mobilization in 1913 was named 1st Regiment Troops participating campaign operations in Bulgaria.

In 1931, the regiment received permanent garrison in the city of Pitești, which will run until 1949, when, on February 1, was abolished by the 13th Infantry Regiment transformation

¹ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti” Pitești (în continuare se va cita C.S.P.A.M.I.), fond *Regimentul 1 Vânători*, dosar 489/1936, f. 18-27.

² Informațiile provin din Notele istorice, Registrele istorice și Jurnalele de operații ale Regimentului 1 Vânători, aflate la Biblioteca Arhivistică a C.S.P.A.M.I Pitești.

COLABORĂRI PE FRONTUL INVIZIBIL (1914-1940)

MIHAELA ORJANU

Sarcina de bază a Serviciului de Informații al Armatei Române a fost și va rămâne cunoașterea evoluției fenomenului militar internațional, sesizarea tuturor pericolelor care pot afecta într-un fel sau altul independența, suveranitatea, integritatea teritorială a României, precum și prevenirea oricăror surprinderi, indiferent din partea cui ar veni¹. Numai că pentru realizarea acestor obiective este nevoie de profesionalism, bani, timp, resursele necesare materiale și umane fără de care orice instituție nu poate obține rezultatele scontate. „Nevoia de informații este cu atât mai mare cu cât ele trebuie să suplinească inferioritatea și slăbiciunile de alt ordin. Informațiile trebuie să fie invers proporționale cu aceste slăbiciuni, vreau să spun că un popor mai slab demografic și cu armată mai puțin numeroasă trebuie să apeleze mai mult la iscusința în conducere, la o mai completă și sigură informație și la o mai rafinată contrainformație” general de divizie (r) TITUS GÂRBEA².

Acesta a fost și rolul României a căror instituții specializate în culegerea de informații au încercat să suplinească vulnerabilitățile de celălalt ordin; factorul numeric, lipsa finanțelor, lipsa armamentului modern, etc. Nu degeaba citatul de mai sus, aparține unui om provenit din structurile informative. Studiarea regulamentelor, instrucțiunilor de funcționare, reorganizările succesive ale instituțiilor cu specific informativ demonstrează că această activitate se sprijină pe colaborările dintre mai multe instituții: armată, poliție, jandarmi, diverse societăți și instituții civile, alți aliați interni și externi, militari și nonmilitari. Mai mult de atât această colaborare este mai accentuată în condiții de conflict armat. Prin natura sa războiul ca factor determinant creează nevoia conlucrării, colaborării, schimburilor informaționale între forțe, în vederea desfășurării unitare a acțiunilor defensive pentru obținerea acelorași obiective. Într-un război nu participă numai armata sau poliția sau numai societatea civilă, ci statul în ansamblul său, decizia aparținând comandamentului unic (indiferent de titulatura acestuia) instituție care își asigură actul de conducere pe baza informațiilor venite pe diverse căi și centralizate la nivelul superior al piramidei. Însuși războiul, conflictul deschis face să apară învingătorul, acesta fiind în ultimă instanță și acela care deține structuri informative performante sau acela ai căror agenți sunt cei mai buni profesioniști în culegerea, verificarea și exploatarea informațiilor. Cercetările în domeniul istoriei serviciilor secrete românești, făcute publice atestă următoarele colaborări pe frontul secret în ceea ce privește România: româno-franceze³, româno-ruse⁴, româno-germane⁵.

Consider că o scurtă retrospectivă este indicată. Numeroase rapoarte aflate în arhiva M.Ap.N. reliefează faptul că până la Primul Război Mondial România nu a avut servicii secrete comparabile cu similarele din alte state, aceasta din punct de vedere al eficienței. Încă din 1911 se arată că „Serviciul de Informații al Armatei nu a avut și nu are nici astăzi o organizare care să corespundă în adevăr misiunii sale”. Chiar la Școala superioară de război, mai ales în perioada celui de al Doilea Război Mondial se accentua, într-un curs special destinat ofițerilor de stat major, importanța informațiilor, principiile și noțiunile generale de informații în ceea ce a purtat titulatura de „Curs de informații și de contrainformații”⁶. Aici se făcea și o scurtă trecere în revistă a principalelor succese și insuccese obținute de a lungul timpului prin valorificarea corectă și mai ales incorectă a informațiilor de către diverși combatanți, mai apropiați sau mai îndepărtați României.

Primul moment care marchează schimbări radicale în doctrina, organizarea și perspectiva activității informative românești, a fost colaborarea româno-franceză care a dat o notă de modernism în special organizării serviciului de informații al armatei române. Deuxieme Boureu a excelat pe toate planurile bătăliei secrete, fapt pentru care în perioada următoare după 1914 s-au organizat după modelul francez, în multe alte state, nu numai în România, birouri de informații pentru misiuni ofensive (spionaj) și defensive (contrainformații și contraspionaj)⁷. Tot Primul Război Mondial consacră și colaborarea româno-rusă în domeniul informațiilor în forma profesionistă. Pe larg asupra acestora publicul a fost informat în lucrarea „Istoria serviciilor secrete românești de la Cuza la Ceaușescu” apărută la editura Ion Cristoiu în 1999 sub semnătura lui Cristian Troncotă. Nu am să insist asupra problematicii în cauză, iar aspectele deja comunicate și făcute publice în literatura de specialitate, fac referire și la colaborarea româno-germană din timpul celor două războaie mondiale. Sub semnătura aceluiași autor, cartea „Eugen Cristescu – asul serviciilor secrete românești” aduce în atenția cititorului lucruri inedite legate de relațiile româno-germane, pe frontul invizibil în perioada 1940-1945. Mai puțin însă s-a vorbit și s-a scris despre următoarele.

¹ Colectiv, Direcția Informații Militare – Ficțiune și Adevăr, București 1995, p.116.

² Orjanu Mihaela *Din începuturile instituționalizării activității informative românești*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2000, pag 79.

³ Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române*, Ed. Evenimentul Românesc, București, 1997, p. 105-134.

⁴ Cristian Troncotă, *Istoria Serviciilor Secrete Românești, de la Cuza la Ceaușescu*, Ed. Ion Cristoiu, 1999, p. 61-123.

⁵ Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu – Asul Serviciilor Secrete Românești – Memorii, Mărturii, Documente*, Ed. Roza Vânturilor, București 1999, p. 54-98.

⁶ Biblioteca Documentară a Arhivelor Militare Române, crt.1126, pag 16.

⁷ Cristian Troncotă, *Istoria Serviciilor Secrete...*, op. cit., pag 120.

Încă din 1924 Marele Stat Major, a simțit nevoia de a avea anumite organe exterioare pentru a urmări activitatea radio a U.R.S.S. și a se informa prin acest mijloc, motiv pentru care în 1925 s-au înființat centre Radio-goniometrice la Cernăuți, Bălți și Chișinău⁸. Aceeași nevoie face ca în 1926 să se perfecteze un acord cu Marele Stat Major Polon în privința unui centru gonio-româno-polonez⁹.

În anii următori a luat o dezvoltare mai mare pentru organele exterioare ale Serviciului Gonio din structura M.St. M., înființându-se astfel de centre și pe frontul de vest¹⁰. Tot în 1924 a luat naștere și un serviciu de informații româno-polon, statele majore ale celor două țări căzând de acord pentru o apărare pasivă comună reciprocă și o informare reciprocă în vederea apărării intereselor naționale¹¹.

În 1927 pe plan extern a fost înființat „Biroul Înțelegerii Internaționalei a III-a” cu sediul la Geneva, care își propunea să apere civilizația modernă în contra Kominternului¹². Această asociație era în strânsă legătură cu Biroul de Informații al Antantei. Din 21.06.1927 România sau mai precis structurile militare informative românești aveau la principiile emise de această asociație și-și formau propriile birouri de informații cu atribuții în combaterea bolșevismului și reprimarea activităților Kominterniste pe teritoriul țării¹³.

Șeful Secției a X-a contrainformații, col.(SS) Solomonescu conchidea „Secția a X-a contrainformații este de părere că această acțiune internațională contra bolșevismului, este foarte bine venită și utilă pentru țară”¹⁴. Deși în acest stadiu al cercetărilor nu au fost descoperite documentele care atestă următoarele precizări care se menționează într-un raport datat 22 decembrie 1940 și semnat de către șeful Serviciului Cifru col. Marinescu Petre care avea drept obiectiv stabilirea relațiilor în schimbul de experiență în privința serviciului de cifru german cu Secția a VII-a Cifru din Marele Stat Major Român se arăta că¹⁵: „Din colaborarea anterioară cu Serviciul de Cifru ale M.St.M., francez, polonez, cehoslovac și iugoslav s-au tras învățăminte folositoare atât în ceea ce privește organizarea cifrului nostru cât și documentarea criptografică generală. Cu statul cehoslovac se începuse și o colaborare pentru decriptarea radiotelegremlor ungare”¹⁶.

Conflictul internațional concretizat în forma războinică presupune existența mai multor combatanți, a numeroase forțe care dacă acționează haotic în virtutea inerției nu poate avea un rezultat rapid și în profitul beligeranților dacă informațiile utilizate nu sunt centralizate eficient. Tocmai acesta a și fost scopul pentru care s-au creat „Birourile Statistice Militare”¹⁷ în România și care au avut rolul de a coordona și însuma eforturile tuturor autorităților din zonă în domeniul contrainformativ și de a informa M.St.M. asupra situației locale din punct de vedere al problemelor de ordin contrainformativ ce interesau apărarea națională.

În compunerea lor intrau: personal civil și militar, delegați ai tuturor autorităților din zona armatei: 1. militar (jandarmi, grăniceri, armată) 2. civil (poliție, departamente, organizații, instituții)¹⁸. Activitatea acestor Birouri Statistice Militare care erau organele contrainformative locale ale Marelui Stat Major, a fost consfințită prin: „Instrucțiunile Generale de Funcționare a Birourilor Statistice Militare – 1940”¹⁹.

Dacă până acum erau cunoscute colaborările dintre armată, poliție, grăniceri - în limbajul de specialitate numite – organe contrainformative propriu-zise mai puțin s-a vorbit de așa numitele organe contrinformative ajutoare și anume acele componente din ministerele comunicațiilor, finanțelor, cultelor și artelor, justiției, agriculturii și domeniilor, educației naționale, subsecretariatului minier, subsecretariatului presei și propagandei, organizațiilor Straja Țării, Serviciul Social, Inspectoratul General de Pregătire Premilitară, Organizațiilor Patriotice²⁰.

Indiferent de forma și aspectele colaborării importantă a fost calitatea informațiilor obținute și mai ales modul în care acestea au fost valorificate la momentul oportun.

COLLABORATION IN THE INVISIBLE FRONT (1914-1940)

The main task of the Romanian Army Intelligence Service was and remains international knowledge of the evolution of the military, observing all hazards that may affect in any way the independence, sovereignty, territorial integrity and prevent any surprise, regardless of whose side would come.

Collaborations secret front, Roman French Roman Russian German Roman, Roman Poland and those of various local institutions would contribute toward the success of all Members collaborating informative.

⁸ Arhivele Militare Române (în continuare se va cita: A.M.R.), fond 876, dosar 901, f. 115.

⁹ A.M.R. fond 876, dosar 981, f. 55.

¹⁰ *Ibidem*, f. 40.

¹¹ A.M.R. fond *Cabinetul Ministrului*, dosar 507, f. 183.

¹² A.M.R. fond 5417, dosar 278, f. 1-3.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, f. 11.

¹⁵ A.M.R., fond 876, dosar 981, f. 55.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ A.M.R., fond *Corpul Grănicerilor*, dosar 2770, f. 1.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, f. 9.

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND LIVRAREA MATERIALELOR DE AVIAȚIE PENTRU ROMÂNIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. MĂRTURII DOCUMENTARE FRANCEZE

Dr. HADRIAN GORUN*

Începând cu a II-a jumătate a anului 1914 și până în august 1916, România a amânat în mod constant intrarea în războiul mondial. Ea a fost supusă presiunilor diplomatice sistematice, atât din partea Antantei, cât și din partea Puterilor Centrale. Mai multe rațiuni împiedicau însă guvernul de la București, condus de Ion I.C. Brătianu, să adopte decizia alăturării țării la una dintre cele două tabere. Oamenii de stat și-au îndreptat treptat privirile către țările Antantei, întrucât acestea făgăduiseră încorporarea în România a provinciilor din Imperiul Austro-Ungar, locuite în majoritate de români. Era vorba de Transilvania, Banat și Bucovina.

Unul dintre motivele esențiale pentru care România a întârziat deliberat ralierea la Antanta și intrarea în beligeranță l-a reprezentat înzestrarea insuficientă din punct de vedere al armelor și munițiilor. În această privință, armata română era net inferioară armatelor austro-ungară și germană. Lipsa armamentelor și a munițiilor performante făcea ca beligeranța armatei române să fie privită, pe drept cuvânt, ca o reală aventură. Riscurile pe care le-ar fi antrenat intrarea în luptă, în lipsa unei dotări corespunzătoare, ar fi fost incomensurabile. O luptă inegală cu armatele inamice ar fi periclitat însăși existența statului român.

În atare circumstanțe obiective, aprovizionarea României cu materiale moderne de război constituia una dintre condițiile sine qua non ale participării României la luptă. Având în vedere cele de mai sus, factorii responsabili de decizie s-au abținut de la o acțiune care ar fi fost pripită, nechibzuită. Una dintre condițiile pe care șeful de cabinet Ion I.C. Brătianu le pune constant în cadrul întrevederilor sale cu diplomații francezi, ruși și englezi era o aprovizionare eficientă a armatei române, care să îi permită să își dezvăluie competitivitatea. Misiunile diplomatice române în străinătate au insistat în același sens.

Totuși, chiar dacă inițial, imediat după aderarea României la Antantă și intrarea în război în august 1916, se părea că armata română dispunea de o înzestrare completă, datorită succeselor sale facile și imediate, nu după mult timp, evoluția evenimentelor va demonstra contrariul. Deci, în august 1916, armata română nu era aprovizionată suficient.

O componentă importantă a aprovizionării armatei române cu materiale de război în Primul Război Mondial a fost reprezentată de înzestrarea cu materiale de aviație.

Un episod foarte important în privința tratatelor României cu Antanta legate de aprovizionarea celei dintâi cu armament și material de război are loc la 8 martie 1915. Această dată marchează semnarea de către Franța și România a Convenției pentru furniturile de material militar și muniții¹. Actul avea un caracter secret. Guvernul francez se obliga să asigure României 40 de avioane Farman, Voisin, Blériot, Caudron – Gnomé, muniții și aparatul accesoriu pentru aceste avioane, 50.000 kilograme de pulbere pentru obuze, 20.000 de obuze de 75 mm, 50 de milioane de cartușe etc. Avioanele și celelalte materiale urmau să înceapă a fi livrate peste 14 zile de la data semnării Convenției. Plata lor s-a stabilit să fie efectuată astfel: în momentul semnării Convenției, România achita 7 milioane de franci, reprezentând aproximativ 25% din valoarea totală a furniturilor, iar la sfârșitul fiecărei luni urma să plătească 75% din valoarea furniturilor livrate în luna respectivă. Documentul mai prevedea că România va primi toate materialele, chiar dacă circumstanțele politice s-ar fi modificat².

În cursul unei întrevederi cu Blondel, la 5 mai 1915, Ion I.C. Brătianu a accentuat întârzierea survenită în expedierea materialului de război promis de către Franța și în special a aeroplanelor de care avea trebuință pentru a intra în război. Brătianu și-a exprimat nemulțumirea că aeroplanele la care se referea așteptau de aproape o lună la Marseille. În consecință, prin intermediul lui Blondel, prim-ministrul României transmitea cabinetului francez să adopte toate măsurile care se cuveneau pentru a urgenta trimiterile³. Brătianu a adăugat că lipsa de regularitate a transporturilor prin Serbia îl neliniștea și că ar fi preferabil să se asigure sosirea materialelor de război la Salonic, la termene fixe⁴.

În vara anului 1915, documentele consemnează înțelegerea demersurilor pentru livrarea materialelor de aviație destinate României și oarecare progrese în acest sens. Astfel, la 18 iulie 1915, subsecretarul de stat de la Ministerul de război francez, prezintă o notă lui Delcassé care abordează în detaliu chestiunea comenzilor de armament și de material de război făcute de guvernul român în Franța, făcând referire și la expedierea a

* Universitatea „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu.

¹ Mircea N. Popa, Lucia Bădulescu, „Contribuții privind relațiile româno-franceze în perioada neutralității 1915-1916”, în *Analele Universității București*, 1974, XXIII, p. 85.

² *Ibidem*, p. 86.

³ Archives du Ministère des Affaires Étrangères Français (în continuare se va cita: A.M.A.E.F.), Série Guerre 1914-1918, Sous-Série Roumanie, D. 368, f. 48.

⁴ *Ibidem*.

12 avioane Farman, 8 avioane Voisin, 8 avioane Blériot, 12 avioane Caudron – Gnomé și 10 aparate telegrafice fără fir⁵. În concluzie, Franța a onorat la maxim cererile românești de avioane în această perioadă.

Progrese mai palpabile s-au înregistrat însă în anul 1916, în preajma intrării României în război. Astfel, la sfârșitul lunii iunie, colonelul Vasile Rudeanu, care conducea Comisia militară română de aprovizionare cu materiale de război, a solicitat ca un anumit număr de aeroplane de vânatoare care fuseseră fângăuite guvernului român de către Ministerul de război al Franței, să fie expediate cât mai curând la Arhanghelsk. Rudeanu primise chiar o telegramă explicită de la Ion I.C. Brătianu⁶. În urma unei audiențe primite la Joffre în 3 iulie 1916, Rudeanu a fost informat chiar a doua zi că ministrul de război a dispus expedierea grabnică la Brest a 6 avioane Nieuport. Ele vor fi încărcate pe unul dintre pacheboturile franceze și vor pleca numaidecât de la Brest la Arhanghelsk. În acest fel, avioanele vor fi în măsură să ajungă la destinație mai rapid decât dacă ar fi fost încărcate pe unul dintre vasele românești, „Jiul” sau „Bistrița”. În cele din urmă, vor fi trimise României șase aeroplane⁷.

În conformitate cu asigurarea pe care ministrul de externe al Rusiei, Serghei Sazonov, a dat-o, generalul Alekseev s-a declarat dispus să determine transportul imediat în România al materialului adus la Arhanghelsk pe vasul „Melbourne”, oricare ar fi originea acestui material⁸. Colonelul Rudeanu a declarat generalului comandant-șef că materialul de război provenind fie din vechile contracte, fie din noi cedări și de care România avea nevoie imediat, cuprindea prin ordin de urgență: aeroplane, muniții de artilerie, mitraliere împreună cu cartușele aferente, sârmă ghimpată, explozibili, puști 1907-1915 și cartușele corespunzătoare, mașini pentru fabricarea munițiilor. Receptiv la doleanțele lui Rudeanu, Joffre s-a străduit ca materialele pomenite să fie încărcate fie pe pacheboturile franceze, fie pe cele trei vapoare românești, trimise direct spre Ungheni și Iași și puse necondiționat la dispoziția României. Ministrul de război al Franței era rugat în acest sens să intervină pe lângă Briand, care la rândul său trebuia să insiste pe lângă guvernul Rusiei pentru soluționarea acestei chestiuni⁹.

Intrarea României în război de partea Quadriplei Înțelegeri în august 1916, ca urmare a semnării celor două acte fundamentale ale cooperării, Convenția Politică și respectiv Convenția Militară, constituie atât rodul unei activități diplomatice de mare amploare, cât și al unui vizibil progres survenit în livrările de furnituri militare către România. Imediat după încheierea Convenției militare, se intensifică eforturile pentru aprovizionarea României cu material de aviație. La 17 august 1916, ministrul de război al Franței a dat de știre lui Joffre că Rudeanu a solicitat ca avioanele „Bréguet”, livrate guvernului său, să fie înlocuite cu avioane „Bréguet-Michelin” sau cu avioane de alte tipuri. Ministrul de război s-a arătat dispus să onoreze respectiva cerere. Din cele 30 de avioane „Bréguet-Michelin”, 6 deja au părăsit Brest, 12 se aflau încă în acel port și 12 erau pe punctul de a fi expediate. Înlocuirea dorită de guvernul român și consimțită de autoritățile franceze putea să dureze o lună¹⁰.

În septembrie 1916, colonelul Rudeanu a continuat demersurile, deseori febrile, pentru a asigura o bună aprovizionare cu material de aviație pentru România. Rudeanu i-a dat de înțeles lui Joffre că se impunea realizarea unei strânse legături între armata aliată de la Salonic și armata ruso-română de la Dunăre. Chiar pentru a fi îndeplinit acest deziderat, guvernul român a prescripuit lui Rudeanu să intervină pentru ca autoritățile militare franceze să cedeze României 4 avioane dintre cele mai moderne, capabile să stabilească această legătură în cele mai bune condiții. Rudeanu l-a rugat pe comandantul șef să ordone trimiterea avioanelor la Salonic pentru ca, de acolo, ele să ajungă pe calea aerului, cât mai curând, în România. În cazul în care nu ar fi fost posibilă urmarea acestui traseu, se recomanda expedierea prin Arhanghelsk¹¹.

Nava *Ionie*, plecată de la Brest în 11 septembrie 1916 cu destinația Arhanghelsk, transporta material de război și muniții pentru guvernul român, oferite atât de către Parcul de Artilerie, cât și de către Aeronautică. Materialul livrat de către Parcul de artilerie cuprindea, între altele: proiectile, revolvere, bombe, obuze, deci un material destul de divers. Materialul furnizat de către Aeronautică cuprindea, între altele, 2 camioane Renault și 5 avioane Farman¹².

⁵ *Ibidem*, f. 58.

⁶ *Ibidem*, f. 289.

⁷ Dumitru Preda, *România și Antanta 1916-1917. Avatarurile unei mici puteri într-un război de coaliție*, Institutul European, Iași, 1998, p. 27; Service Historique de l'Armée de Terre (în continuare se va cita: S.H.A.T.), Fond Attachés Militaires en Roumanie, Carton 1458, D. 3, telegrama nr. 3015, din 5 iulie 1916, a Generalului Comandant-Șef către Ministrul de Război (Statul-Major al Armatei- Biroul nr.1).

⁸ S.H.A.T., Fond Cabinet du Ministre, Carton 5N142, telegrama nr.683, din 6 iulie 1916, trimisă de către Paléologue și primită la cabinetul ministrului în 7 iunie 1916.

⁹ Idem, Attachés Militaires en Roumanie, Carton 7N1458, D. 3, telegrama nr.3015 din 5 iulie 1916, a Generalului Comandant-Șef către Ministrul de Război (Statul Major al Armatei- Biroul nr.1).

¹⁰ Idem, Carton 7N1457, D. 2, Telegrama nr. 14032, din 17 august 1916 a Ministrului de Război către Generalul Comandant Șef, Statul- Major, Biroul nr. 1.

¹¹ *Ibidem*, D. 2, telegrama colonelului Rudeanu către Comandantul Șef al Armatelor franceze, nr.8965, din 6 septembrie.

¹² Idem, Carton 7N1458, D. 3, Manifest al Navei „Ionie” de la Brest, 11 septembrie 1916, cu destinația Arhanghelsk.

În toamna anului 1916 însă, după intrarea armatei în campanie, președintele Consiliului de miniștri, Ion I. C. Brătianu, se plângea de neputința completă a aviației române, iar ministrul plenipotențiar francez, Saint-Aulaire exprima temerea că autoritățile franceze nu au întreprins toate măsurile de care erau de fapt capabile pentru a reduce la minimum întârzierile livrărilor și pentru a consolida capacitatea aviației românești¹³. În aceste condiții, s-au depus eforturi pentru o aprovizionare corespunzătoare cu material aviativ. Era prevăzut ca România să primească avioane Farman și Nieuport, atât pentru luna septembrie, cât și pentru octombrie. La acestea se adăugau 12 avioane Bréguet – Michelin, din care 6 au fost deja expediate, încă din 16 septembrie, înspre Lorient¹⁴. Cu toate acestea, generalul Joseph Joffre i-a comunicat ministrului de război că nu era posibil să dea satisfacție cererii românești de 12 tunuri de 37 mm pentru avioanele Bréguet, amenajarea tunurilor pe avioanele Bréguet sau Bréguet-Michelin nefiind încă pusă la punct. Pentru a compensa acest neajuns, comandantul-șef solicita cedarea către România a 10 dispozitive Leprieur pentru avioane Nieuport și 300 de proiectile contra zeppelinelor. Acest material ar trebui să ajungă la Brest înainte de 1 octombrie¹⁵. Tot în privința aprovizionării cu material de aviație, se preconiza livrarea în România, înainte de 10 octombrie, a 12 motoare Rhone, 10 motoare Renault și 10 motoare Dion¹⁶. În același timp, au fost date ordinele de rigoare în vederea trimerii în regim de extremă urgență a 90.000 de cartușe Lewis și a 100.000 de cartușe de 8 mm pentru mitralierele de infanterie, cu destinația România¹⁷.

La 25 septembrie 1916, generalul Joffre a făcut cunoscut atașatului militar la București că avioanele Bréguet nu mai erau în uz pe frontul de Nord – Est, în timp ce avioanele de tip Bréguet – Michelin erau folosite pe frontul de vest pentru bombardamente. Drept urmare a perimării avioanelor Bréguet, care constituiau dotarea inițială pentru România, ele au fost înlocuite cu 30 de avioane de tip Bréguet – Michelin¹⁸. Furnizarea materialului de aviație se desfășura totuși într-un ritm lent spre sfârșitul lui septembrie 1916. Avioanele de vânătoare comandate în Franța au sosit inițial fără mitralierele aferente, care au suferit o întârziere destul de lungă și, la rândul lor, au parvenit lipsite de cartușe.¹⁹ Diplomații francezi au încercat să ia inițiativa unor acțiuni menite să îndepărteze toate neajunsurile. Autoritățile diplomatice și militare franceze nu au fost însă totdeauna în măsură să vină în întâmpinarea nevoilor României. Cererea de livrare a 40 de automobile blindate a rămas fără rezultat. În schimb, se întvedea expedierea, înainte de 10 octombrie 1916, a 18 avioane Nieuport, 30 avioane Farman și 12 avioane Bréguet-Michelin²⁰. Generalul Joffre a telegrafiat la 26 septembrie 1916 atașatului militar francez din capitala Marii Britanii, afirmând că, în virtutea interesului statelor Antantei ca România să fie aprovizionată cât mai rapid și mai consistent posibil cu arme și muniții și, mai ales, cu artilerie grea, autoritățile engleze erau datoare să răspundă pozitiv la doleanțele prezentate de către colonelul Rudeanu. Atașatul militar a primit instrucțiuni să insiste pentru îndeplinirea acestui deziderat²¹.

La 30 septembrie 1916, în urma celor prescrise de către președintele Consiliului de miniștri român, colonelul Rudeanu a intervenit în favoarea expedierii urgente a întregii cantități de avioane Nieuport și de vânătoare. Dacă era posibil, se prefera Salonicul ca punct de tranzit al expedierii, pentru ca avioanele comandate să sosească mai repede de acolo la București, pe calea aerului²². Însă s-au obținut în această perioadă și câteva progrese în aprovizionarea cu material de aviație. Rudeanu a reușit să obțină furnizarea a 20 de aeroplane. Invocând motivul apărării Bucureștilor, guvernul român dorea ca generalul Sarrail să mai trimită în România unele dintre aeroplanele care îi erau alocate²³. La începutul lunii octombrie 1916, atașatul militar francez l-a anunțat pe ministrul său de război și pe generalul comandant-șef că guvernul englez a subscris să cedeze guvernului român 10 aeroplane și 400 de mitraliere. Aeroplanele vor fi trimise prin Salonic, iar mitralierele prin Arhanghelsk²⁴.

¹³ A.M.A.E.F., Guerre 1914-1918, Roumanie, D. 363 f. 211.

¹⁴ S.H.A.T., Attachés Militaires en Roumanie, Carton 7N1457, D. 2, Mesaj telefonic nr.15979, din 17 septembrie 1916, primit de Ministrul de Război, Direcția nr.12, trimis la Marele Cartier General (Biroul nr.1); Numele ofițerului care transmite mesajul: Secretar Degoix.

¹⁵ *Ibidem*, Generalul Comandant - Șef către Ministrul de război, 19 septembrie 1916.

¹⁶ *Ibidem*, Confirmarea Mesajului telefonic, trimis în 20 septembrie 1916; Paris, 14 octombrie 1916, Ministrul de Război către Generalul Comandant-Șef, sub acoperirea Statului Major, Biroul nr.1.

¹⁷ *Ibidem*, Mesaj telefonic trimis la Marele Cartier General, Numele ofițerului care primește mesajul: de Castelnaud, nr.4854, din 21 septembrie 1916.

¹⁸ *Ibidem*, telegrama cifrată nr.199, din 25 septembrie 1916, a Generalului Comandant-Șef către Atașatul Militar la București, semnată Poindront.

¹⁹ A.M.A.E.F., Guerre 1914-1918, Roumanie, D. 369, f. 212-213.

²⁰ S.H.A.T., Attachés Militaires en Roumanie, Carton 7N1457, Dos.2, telegrama cifrată nr.164-165, din 27 septembrie 1916, a Generalului Comandant Șef către Atașatul Militar la București, semnată Pellé.

²¹ A.M.A.E.F., Guerre 1914- 1918, Roumanie, D. 369, f. 214.

²² S.H.A.T., Attachés Militaires en Roumanie, Carton 7N1457, D. 2, telegrama cifrată nr.1956, din 30 septembrie 1916, de la Ministerul de Război către Departamentul de Aeronautică; *Ibidem*, telegrama Generalului Comandant - Șef către Ministrul de război, nr.341, din 1 octombrie 1916, semnată J. Joffre.

²³ A.M.A.E.F. Guerre 1914-1918, Roumanie, D. 369, f. 221.

²⁴ *Ibidem*, f. 224.

Printr-o telegramă din 1 octombrie 1916, generalul Janin, șef al misiunii militare franceze în Rusia, a informat pe ministrul de război și pe generalul Joffre asupra situației transporturilor de materiale destinate României. Janin era ținut la curent, la rândul său, de către Ducastel, în legătură cu plecările de la Arhanghelsk. Ducastel telegrafia direct aceste informații lui Vagneux. Ultimul nu mai avea obligația să îi raporteze lui Janin starea transporturilor la Ungheni, decât în caz de întârziere sau incident. În mod normal, durata transporturilor era de 9 zile. Între 30 iulie și 24 septembrie, s-au trimis de la Arhanghelsk 1395 de vagoane, la care s-a convenit să se adauge 40 de vagoane încărcate cu materialul adus pe vasul „Melbourne” și 155 de vagoane cu material provenind de pe nava București. Cantitatea totală de material trimisă se ridică la 1590 de vagoane. Până la 18 august, expedierile zilnice au fost, în mod obișnuit, de 27 de vagoane; între 18 august și 9 septembrie au fost de 67 vagoane, iar ulterior de 35 vagoane. Janin a dat dispoziții lui Ducastel să trimită mai întâi munițiile de artilerie și a indicat nevoia urgentă a avioanelor și tunurilor antiaeriene. În privința munițiilor, existau expedieri în curs. Acestea trebuiau livrate înainte de închiderea portului Arhanghelsk²⁵. Materialul de aviație cedat României și programat spre livrare înainte de 10 octombrie, cuprindea: 36 avioane Nieuport, 54 avioane Bréguet, 60 Farman, rezultând un total de 150 de avioane, la care se adăugau 48 de motoare Rhône, 64 de motoare Renault, 70 Dion, în total 182 de motoare. Se solicita ministrului de război să trimită urgent 10 aparate Nieuport complete. Livrarea tuturor acestor aparate de zbor a reclamat un efort considerabil și totodată prelevări din materialul aviatic francez. Avioanele de vânătoare primite de către România erau de același tip ca cele trimise Armatei Orientului²⁶.

Autoritățile militare franceze au decis să își redimensioneze activitatea de aprovizionare a României cu material de aviație. La 8 octombrie 1916, generalul Joffre primea de la ministrul de război vestea că 3 vagoane încărcate cu materiale destinate României erau pe punct de plecare. Era vorba de vasul „Stellina”, care transporta 6 avioane Farman, de nava „Jiul”, încărcată cu 9 avioane Farman și 6 Bréguet-Michelin și de vaporul „Normandier”, încărcat cu 11 avioane Farman²⁷. În aceeași perioadă, activitatea pentru dezvoltarea industriei de război românești era în plină desfășurare. Ministrul de război francez i-a telegrafiat lui Briand că „în vederea fabricării în România a avioanelor aparținând Societății Farman, această societate trimite la București pe unul dintre șefii săi instalatori, anume Panoff, însoțit de doi șefi de echipă, Vincent și Bromme”²⁸. Ministrul Franței în România avea să acorde sprijinul său binevoitor acestui personal, a cărui misiune era să accelereze dezvoltarea producerii armamentelor și munițiilor în România. La rândul său, Briand l-a înștiințat pe Saint-Aulaire, la 4 noiembrie că Societatea Nieuport va trimite la București, pe unul dintre șefii săi instalatori, Arnould, precum și doi șefi de echipă, Stephan și Lavroix, în scopul montării în România, a unei fabrici de avioane, aparținând acestei societăți²⁹.

Observăm că acest proiect a putut fi materializat. Au fost înlocuiți doar specialiștii care fuseseră propuși inițial să plece în România pentru a-și pune competențele în slujba construirii în această țară a fabricii de avioane Farman.

Scriind Ministrului de război, Hubert Lyautey, generalul Joffre considera, la 23 noiembrie 1916, că aprovizionarea României cu avioane pe calea aerului nu ar prezenta interes decât dacă avioanele expediate în acest mod ar sosi înaintea celor care trebuiau să fie expediate prin Rusia. Din pricina întârzierilor apărute în trimiterea acestui material, nu era posibil acest lucru. În aceste circumstanțe și dată fiind apropierea sezonului rece, Joffre a solicitat lui Lyautey să dispună trimiterea la București, pe calea nordului, cât mai curând posibil, a materialului de aviație, care inițial fusese proiectat să treacă prin Salonic, anume în total: 7 avioane Nieuport, 5 avioane Farman și 10 avioane Caudron G4³⁰. De asemenea, aviația militară română, aproape inexistentă la începutul războiului, a fost organizată mulțumită celor 100 de avioane franceze livrate, de tip Farman, Nieuport, Caudron, Bréguet³¹. Totuși, în timpul campaniei din 1916, s-au înregistrat pierderi importante și dureroase în oameni și materiale. Una dintre cauzele eșecurilor din 1916 a fost că o parte din material era demodat, avioanele sosite în cursul anului 1915 din Franța fiind modelul celor din 1914³². Aceste avioane erau uzate și neperformante comparativ cu avioanele care vor sosi ulterior, către sfârșitul lui

²⁵ S.H.A.T., Fond Cabinet du Ministre, Carton 5N142, telegrama cifrată secretă nr.597-599, din 1 octombrie 1916, trimisă de la Marele Cartier General Rus de către Șeful Misiunii Militare Franceze, Ministrului de Război și Generalului Comandant Șef.

²⁶ A.M.A.E.F., Guerre 1914-1918, Roumanie, D. 343, f. 16.

²⁷ S.H.A.T., Attachés Militaires en Roumanie, Carton 7N1457, D. 2, Ministrul de Război către Generalul Comandant Șef, Paris, 8 octombrie 1916, Proiectul de proces-verbal al conferinței referitoare la furniturile pentru Rusia și România în timpul campaniei de iarnă 1916-1917.

²⁸ A.M.A.E.F., Guerre 1914-1918, Roumanie, D. 363, f. 89-90.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ S.H.A.T., Attachés Militaires en Roumanie, Carton 7N1457, telegrama nr.18527, din 23 noiembrie 1916, a Generalului Comandant - Șef către Ministrul de război.

³¹ Ion Foçșeneanu, „Une mission militaire française en Roumanie”, în *Revue Romanie d’Histoire*, 1967, tome VI, nr. 3, p. 392; Cezar Ardeleanu, „Activitatea misiunii militare franceze de aviație în România în perioada 1916-1917”, în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, 1980, nr. 13, p. 270.

³² C. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 268.

1916. Modernizarea relativ tardivă a aviației române a așezat-o într-o poziție de inferioritate destul de pregnantă față de aviația Puterilor Centrale.

Rusia a manifestat mai degrabă circumspecție și chiar lipsă de promptitudine în privința transporturilor materialelor de război destinate României. Franța a trimis prin Arhanghelsk, în martie 1917, următoarele armamente, care au tranzitat ținuturile rusești, în pofida relei voințe de care, nu de puține ori, autoritățile de la Petrograd au dat dovadă: 120 mortiere de tranșee de 58 mm, 216 mitraliere, sute de puști-mitraliere, mii de puști, mai multe sute de mii de obuze, milioane de cartușe de infanterie și milioane de grenade³³. Pentru aviație, numărul de avioane venite din Franța a permis echiparea a 6 escadrile Farman de câte 8 avioane, 3 escadrile de vânătoare Nieuport de câte 10 avioane, o escadrilă Caudron de 6 avioane și o escadrilă de bombardament la mare distanță Bréguet-Morane de 8 avioane³⁴. Din datele de mai sus, suntem în măsură să deducem că Franța s-a străduit să ofere României o gamă cât mai largă de materiale de război, de la diferite arme, la muniții, aparate de aviație și artilerie grea. Mai târziu, în aprilie 1917, generalul Henri Berthelot a semnalat ministrului armamentului, Albert Thomas, dificultățile de transport pentru materialul aeronautic alocat României, solicitând livrarea, în măsura posibilului, a celei mai mari părți din materialul respectiv, pe un singur vapor³⁵. Pentru a estompa superioritatea inamicului în materie de aviație, generalul Berthelot a propus remedii, anume expedierea escadrilei Spad complete, precum și a escadrilei Nieuport 110 Rhone³⁶. Pe parcursul anului 1917 s-au obținut oarecare progrese în privința înzestrării României cu material de aviație. Astfel, până la sfârșitul verii 1917, Vasile Rudeanu a expediat în România 20 de avioane „Caudron”. Anglia și Franța au procedat la livrarea a 170 de avioane Sopwith și Nieuport³⁷. În plus, la 2 august 1917, ministrul de război a semnalat generalului Berthelot expedierea altor 18 avioane Nieuport și 30 avioane Sopwith³⁸.

Din momentul preluării puterii de către bolșevicii lui Lenin la Petrograd, în 25 octombrie/7 noiembrie 1917, aprovizionările de război ale României au încetat cu desăvârșire. Din pricina defecțiunii ruse, armata română s-a găsit în imposibilitatea de a putea primi armamentele și munițiile indispensabile continuării operațiunilor. Guvernul comisarilor poporului a privit cu ostilitate fățișă, nedisimulată, guvernul regal al României. Autoritățile ruse au recurs la obstrucționarea transporturilor militare în direcția României, la interceptarea materialelor de-a lungul căilor ferate ruse, la însușirea fără scrupule a acestora și la blocarea oricărei livrări cu destinația România. Corespondența diplomatică de la începutul lunii decembrie 1917 a reflectat fără putință de tăgadă noile realități sumbre cărora trebuia să le facă față. Într-o notă din 6 decembrie 1917 s-a stipulat explicit suspendarea trimiterilor de materiale pentru România. Cabinetul britanic a decis ca predările de muniții, armamente și alte furnituri de război să fie excluse până la un nou ordin. Toate predările de materiale urmau a fi mărginite la articole de îmbrăcăminte și provizii³⁹. România nu mai era în măsură să continue efortul de război din cauza conjuncturilor politice din Rusia. Ea nu a mai primit niciun fel de sprijin militar sau ajutor material, constând în armament și muniții. Trupele române erau cu desăvârșire lipsite de aportul material și militar al Rusiei și, în același timp, înconjurate de armatele Puterilor Centrale. Concursul de împrejurări complet defavorabile a împins guvernul român să decreteze încetarea temporară a operațiunilor militare prin semnarea armistițiului de la Focșani, din 9 decembrie 1917.

A FEW ASPECTS REGARDING ROMANIA'S SUPPLY WITH AVIATION MATERIALS IN FIRST WORLD WAR. FRENCH DOCUMENTARY EVIDENCE

This short study uses especially documentary sources, most of them inedited. We discovered them in the French archives, at the Military Archives of Vincennes and also at the Diplomatic French Archives of Quai d'Orsay. The supply of the Romanian army with aviation materials continued to represent one of the most important aspects during the world war. At the beginning, Romanian aviation was much inferior to the aviation of the Central Powers. Due to the unsolved problem of the supplies, Romania delayed the moment of the intervention. The French diplomacy and the military authorities (especially the military mission led by General Henri Berthelot) took steps to improve the delivery of the planes and the airplanes Romania needed. Sometimes the resulted obtained were satisfactory. The colonel Vasile Rudeanu also played a very important role on this issue.

³³ René Chambe, „Route sans horizon”, Paris, Plon, 1981, p.147.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ S.H.A.T., Cabinet du Ministre, Carton 5N200, telegrama nr.926, din 29 martie 1917, a generalului Berthelot către ministrul Armamentului.

³⁶ *Ibidem*, telegrama nr.971, din 19 aprilie 1917, a generalului Berthelot către ministrul de război și generalul comandant - șef.

³⁷ Vasile Rudeanu, *Memorii din timp de război și pace*, Ediție îngrijită de Dumitru Preda și Vasile Alexandrescu, Editura Militară, București, 1989, p. 370.

³⁸ S.H.A.T., Attachés militaires en Roumanie, Carton 7N1457, telegrama nr. 5001, din 2 august 1917, a ministrului de război către șeful misiunii militare franceze în România.

³⁹ A.M.A.E. F., Guerre 1914-1918, Roumanie, D. 364, f. 197.

ULTIMUL RAPORT AL GENERALULUI HENRI MATHIAS BERTHELOT LA ÎNCHEIEREA MISIUNII SALE ÎN ROMÂNIA (1916-1918)

Prof. univ.dr. GHEORGHE NICOLESCU

După semnarea Armistițiului de la Focșani cu Puterile Centrale, clasa politică românească se afla în fața unei hotărâri cruciale pentru soarta statului român. Aceasta însemna acceptarea Tratatului de Pace, care se anunța înrobitor prin condițiile stipulate în articolele sale. Guvernul prezidat de către Ion I.C. Brătianu, chiar Președintele de Consiliu nu dorea să-și greveze destinul politic prin punerea semnăturii pe un act umilitor pentru România. Tocmai de aceea, cabinetul demisionează lăsând locul unui guvern prezidat de generalul Alexandru Averescu. Conștient de consecințele unui asemenea gest, sinonim cu sinuciderea politică, nici viitorul mareșal nu era dispus să apară în conștiința viitorimii drept vânzător de țară. Ca urmare, el va lăsa locul lui Alexandru Marghiloman, care prin semnarea Păcii s-a expus oprobriului public și a dispărut practic de pe scena politică. Era un gest asumat, care oferă circumstanțe atenuante omului politic conștient de riscurile pe care și le asuma. Gestul său nu a fost al unui trădător, ci al unui sacrificat în condițiile în care situația României nu oferea alte alternative, părăsită de aliați, din calcul politic (ne referim la Rusia, afectată de valul revoluționar), sau în imposibilitatea acordării unui sprijin concret pe fronturile de luptă (aici nominalizăm Franța și Anglia).

Reprezentanții Antantei, martori ai dezastrului de pe Frontul de Est au recunoscut inițial situația dramatică în care se găsea România și armata sa, dar ulterior la intervenția guvernelor lor și-au modificat atitudinea, încercând să convingă de posibilitatea și capacitate armatei române de a continua acțiunea militară cu toată imensa presiune făcută asupra ei de trupele Puterilor Centrale. Printre cei mai activi susținători ai campaniei de convingere a guvernului român de rămânere în front s-a aflat și generalul francez Henri Mathias Berthelot – șeful Misiunii Militare franceze în România. Acesta sosise în țară, în urma solicitării guvernului de la București în 16 octombrie 1916, când s-a prezentat la Marele Cartier General român dislocat în acel moment la Periș.

Henri Mathias Berthelot s-a născut la 7 decembrie 1861 la Feurs, în departamentul Loire, fiind fiul lui Claude Berthelot și al lui Françoise Coquard¹. El a urmat, în calitate de copil de trupă, școala din Billom, apoi cursurile secundare la Liceul din Lyon, optând pentru cariera armelor. După ce a obținut bacalaureatul, tânărul Henri a participat la concursul de admitere la Saint-Çyr, pe care l-a promovat, și s-a angajat ca voluntar în armată la 25 octombrie 1881. La terminarea școlii, în 1883, el s-a clasează al patrulea din cei 342 de elevi ai promoției „Egipt”, cum a fost ea denumită². Printre camarazii săi s-a numărat și românul Alfons Romalo. După absolvirea școlii, a urmat viața aspră în Regimentul 1 de Zuavi din Algeria care a contribuit în mod decisiv la formarea caracterului tânărului ofițer. În Algeria rămâne aproape un an și jumătate, după care este mutat în Indochina. A debarcat al Haifong la 25 februarie 1885. Aici a contractat o boală – malarie, care a determinat evacuarea sa în Franța în iulie 1887, nu înainte de fi decorat cu Ordinul imperial al dragonului³. A participat în anul următor la concursul de admitere la Școala Superioară de Război, unde a reușit să fie admis al 16-lea. În timpul frecventării cursurilor acestei înalte instituții de învățământ militar, Berthelot a obținut aceleași rezultate excelente, promovând examenul final cu calificativul „Foarte bine” la 1 noiembrie 1890. A parcurs ulterior o serie de etape obligatorii pentru un ofițer de stat major: stagiul de stat major și serviciul în alte armate.

Carierea sa militară a fost marcată de avansarea în gradul de maior la 8 octombrie 1903 și numirea la comanda Batalionului 20 Vânători Pedestri din Baccarat, unde a avut ocazia să-l cunoască pe unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai săi din timpul viitoarei misiuni în România – căpitanul „, pe atunci – Victor Pétin, viitorul șef de stat major al Misiunii Militare franceze din România⁴. A urmat avansarea la gradul de locotenent-colonel la data de 23 martie 1906 și numirea în funcția de secretar al Comitetului Tehnic de Stat Major.

Ca o etapă obligatorie pentru evoluția sa în cariera armelor, Berthelot, devenit colonel la 31 decembrie 1910, a fost numit la comanda Regimentului 94 Infanterie dislocat în localitatea Bar-le-Duc. De aici a fost foarte des detașat la Paris pentru a lucra cu noul șef al Statului Major General al Armatei franceze, generalul Joffre. L-a însoțit pe acesta la manevrele armatei ruse de la Krasnoe Selo în august 1913. Valoarea demonstrată în funcțiile îndeplinite a condus în mod firesc la avansarea la gradul de general de brigadă în ultima zi a anului 1913. Imediat, la 5 ianuarie 1914 a fost transferat la Statul Major General unde a coordonat, împreună cu alți generali, elaborarea planurilor în vederea conflagrației ce se anunța. Declanșarea operațiunilor i-a dat posibilitatea de a pune în valoare cunoștințele acumulate de-a lungul timpului,

¹ Jean-Noël Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale (1916-1918)*, Château de Vincennes, 1999, p. 149 – 158.

² *Ibidem*, p. 150.

³ *Ibidem*.

⁴ Général Pétin, *Le drame roumain*, Paris, Payot, 1932, p. 17.

participând la conducerea generală a operațiunilor. Prestația sa i-a adus distincția de Ofițer al Legiunii de Onoare⁵. Participarea lui directă la operațiuni s-a materializat la începutul anului 1915, când a fost numit comandant al Diviziei 53 de rezervă, dislocată la Somme⁶. Cu această mare unitate a luat parte la luptele din primăvara lui 1915, remarcându-se în bătălia de la Souchez, unde, după 18 zile de lupte crâncene, a reușit să anihileze labirintul de tranșee ale inamicului și să cucerească pozițiile acestuia. Talentul său de comandant a fost recunoscut și apreciat în mod deosebit, fiind felicitat pentru victoria obținută de către un numeros grup de parlamentari, printre care se aflau nume de referință ale viitorului eșichier politic francez ca: Louis Barthou, Jean Dupuy, Stephen Pichon, etc. În același timp i s-a încredințat comanda unui corp de armată, Corpul 32 Armată. În fruntea acestuia a participat la luptele din Champagne, în toamna anului 1915, iar în primăvara lui 1916 s-a distins în marea încleștare de la Verdun. Aici, corpul de armată comandat de Berthelot, a sosit în dimineața zilei de 16 martie 1916, remarcându-se prin cucerirea fortificației inamice, cunoscute sub denumirea de Trapezul. Disputa pentru stăpânirea satului Cumières a fost marcată de victorii și retrageri succesive, dar vitejia soldaților francezi a împiedicat inamicul să cucerească Verdunul⁷. Corpul de armată comandat de generalul Berthelot a primit alte misiuni, fiind dislocat la 10 iunie pe frontul din Lorraine, în apropiere de Baccarat, unde comandase cu ani în urmă Batalionul de Vânători Pedestri. Luptele desfășurate aici au fost de o intensitate mai redusă, Corpul 32 Armată fiind dislocat la 10 septembrie în Picardie⁸. Activitatea remarcabilă a lui Berthelot pe Frontul de Vest s-a întrerupt în acest moment, ca urmare a numirii sale în fruntea Misiunii Militare franceze din România, pentru a face loc unei noi etape în cariera sa, nu mai puțin bogată în fapte memorabile.

Referindu-se la Berthelot – omul, generalul Radu R. Rosetti făcea un portret plastic al acestuia: „Ca fizic, o namilă de om atât de înalt încât nu se băga în seamă cât de gros era, și atât de gros încât înălțimea sa părea mai mică decât era în realitate. În proporție cu talia sa, era și pofta sa de mâncare (...) un cap mare, rotund, cu ochii albaștri și un mic barbișon completau înfățișarea sa (...).

Fiul unui jandarm, nu-i era rușine de originea sa modestă și avea în firea sa multe trăsături caracteristice ale țaranului în general și ale celui din Burgundia, în special.

Era înzestrat cu o memorie fenomenală și cu o judecată rece. Muncitor, era de o meticulozitate deosebită și cerea precizuni în toate.

Nu se lăsa niciodată deznădăjduit, fondul caracterului său fiind un constant și sănătos optimism (...).

Ne-a fost un leal colaborator, fără a înceta de a avea mai ales la inimă cauza țării sale. Și cine ar putea să îi facă vreo vină din această pricină?”⁹.

După încheierea misiunii sale în România generalul Berthelot a fost trimis în misiune în Statele Unite, apoi la Armata de Dunăre cu care prilej a revenit în România. Ulterior este numit guvernator al orașului Metz, și în final comandant al garnizoanei Strasbourg¹⁰.

Unul dintre conașionalii generalului Berthelot, Guy Gauthier, referindu-se la șeful Misiunii militare franceze, scria: „Henri Mathias Berthelot nu este un oarecare. Adjunct și prieten al lui Joffre, este unul dintre autorii victoriei de pe Marna, victorie care l-a îndurerat atât pe Carol I. În 1916, Berthelot avea 55 de ani. Este înalt, rumen în obraji, cumsecade și coleric, amator de mâncăruri bune și de vinuri alese. Ca și superiorul său, Joffre, căruia îi este printre puținii rivali la masă. Nu știm prea bine de ce Franța l-a ales pe acest general care, așa cum a spus, ar fi preferat o comandă pe frontul occidental. Este posibil ca generalul Joffre, chinuit de remușcări că a împins în mod inconștient în război o Românie care nu era pregătită, a dorit ca prin alegerea unei persoane fidele să arate că problema redresării militare a României era de acum înainte și problema «sa»,¹¹.

Prezența sa și a misiunii pe care a condus-o a constituit un real sprijin concret și un suport moral pentru conducerea României, pentru armata ei în acei ani dramatici, de imense sacrificii dar și de sublime împliniri pentru poporul român.

Misiunea condusă de generalul Berthelot a fost cea mai numeroasă, cele mai multe materiale de război au sosit din Franța. Ea s-a implicat și s-a manifestat în toate structurile de comandă și eșaloanele operative ale armatei române. A împărtășit idei noi organizatorice, de doctrină și tactică, rod al experienței câpătate pe câmpul de luptă în cei doi ani de campanie. A acționat pentru perfecționarea structurilor cu atribuții în prima linie sau în spatele frontului, contribuind la optimizarea lor pentru a răspunde sfidărilor noi generate de realitățile unei confruntări ne mai întâlnite până atunci. A constituit sprijinul indispensabil pentru instruirea cadrelor și trupei, pentru cunoașterea și folosirea armamentului modern, din ce în ce mai complex. A urmărit și asigurat o fluentă și o ritmicitate cât mai apropiată de necesitățile armatei române în privința

⁵ Jean-Noël Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France...*, p. 155.

⁶ *Ibidem*, p. 156.

⁷ *Ibidem*, p. 157.

⁸ *Ibidem*, p. 158.

⁹ General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1997, p. 134-135.

¹⁰ Maria Georgescu, Capitaine Christophe Midan, *Un exemple de coopération bilaterale...*, p. 218 – 219.

¹¹ Guy Gauthier, *Missy, Reine de Roumanie*, Editions France Empire, Paris, 1994, p. 202.

livrărilor de materiale militare din partea aliaților. În acest sens a efectuat numeroase demersuri în vederea eliminării greutăților făcute de aliatul rus, preocupat mai mult de asigurarea necesarului propriilor trupe. Și nu în ultimul rând este de menționat implicarea directă a membrilor Misiunii în luptele din toamna anului 1916, în opera de reorganizare a organismului militar românesc desfășurată în primăvara lui 1917 și în luptele din vara lui aceluși an de glorie pentru oștirea română. Mulți dintre francezi au căzut pe câmpul de luptă pentru propria țară, dar și pentru apărarea pământului românesc. Prezența franceză pe frontul din Carpați a cimentat noile legături, le-a conferit noi conotații, le-a ridicat la un nivel care a fost invocat de multe ori în deceniile următoare ca punct de referință.

Atmosfera din iarna anului 1918 devenise amenințătoare pentru toate misiunile aliate aflate în România. Ele riscau nu numai să fie expulzate ci chiar să fie capturate de armatele Puterilor Centrale în momentul semnării păcii. Ca urmare, ele preferă să părăsească teritoriul român înainte de perfectarea tratatului de pace. Evacuarea membrilor misiunii franceze prin Rusia a constituit o adevărată aventură, dar s-a încheiat în mod fericit. La ajungerea în Franța, Berthelot a întocmit un ultim raport – cel cu numărul 28 – care se va alătura celor 27, pe care ele le-a transmis la Paris pe parcursul șederii sale în România și pe care le-am accesat în timpul unei cercetări efectuate în Arhivele Departamentului Apărării de la Vincennes.

Acest ultim raport, amplu și edificator, este o mărturie prețioasă asupra acelor zile dramatice pentru România, fapt ce justifică publicarea lui integrală, pentru a pune la îndemâna cercetătorilor români o sursă documentară necesară și utilă.

31 ianuarie - 9 martie 1918

[Raportul nr. 28]

Raport rezumând evenimentele care au marcat sfârșitul Misiunii Militare Franceze în România

La 30 ianuarie Ucraina și-a proclamat independența. Avea, de acum înainte, dreptul de a semna o pace valabilă cu Puterile Centrale. Pe de altă parte, tratativele începute la Brest-Litovsk între acestea și guvernul maximalist se desfășurau atât de repede încât pacea cu Rusia de Nord părea iminentă.

România urma, deci, să rămână singura țară beligerantă de pe frontul oriental și pentru Germania venise momentul de a o scoate complet din luptă. În aceste condiții, la 31 ianuarie, mareșalul Mackensen a adresat Înalțului Comandament Român o scrisoare în care afirma că, datorită realităților de pe frontul rus, ar fi potrivit ca guvernul român să examineze noua situație și să-și anunțe decizia definitivă.

La 1 februarie, dl. Brătianu mi-a făcut o lungă expunere a situației României; după părerea lui, aceasta era fără ieșire: „ Pentru a rămâne fideli aliaților noștri, am vrut, spunea el, să riscăm până la capăt; am încercat să mizăm pe Ucraina, dar a fost o alegere proastă; Ucraina vrea, înainte de toate, să se sustragă anarhiei bolșevice și e hotărâtă să facă totul în acest scop, chiar și să se dea pe mâna Germaniei.

De altfel, chiar dacă nu și-ar fi propus acest țel, este complet dezarmată, căci nu există cu adevărat trupe ucrainene, toate fiind contaminate de indisciplină, asemeni trupelor ruse. Noi nu avem, prin urmare, aliați care să ne susțină; dimpotrivă, avem dușmani, căci Odessa se află în mâinile maximaliștilor; trenurile de aprovizionare pentru România nu mai sosesc; de altfel, deoarece guvernul comisarilor poporului de la Petrograd a declarat război României, bolșevicii au luat față de noi o atitudine definitiv ostilă și i-au închis pe concetățenii noștri.

Nu mai avem nimic de așteptat de la nimeni, nici chiar de la aliații din Occident, care, despărțiți de noi, nu pot face nimic în afară de a ne trimite încurajări sterile.

În România este foamete; munițiile sunt insuficiente pentru a duce o campanie de durată, căci cea mai mare parte a rămas în depozitele noastre din Rusia, mai ales în Ucraina, care va deveni repede neutră. Și ar vrea ea oare să ne trimită materialele pe care bolșevicii de la Odessa nu le-ar lăsa să treacă?

În aceste condiții, ce putem să facem? Să cerem pacea? Ideea îmi repugnă, căci aș vrea să sper într-o situație nouă și să încerc să mențin diviziile inamice pe frontul nostru cât mai mult timp posibil. Nu pot să reîncep războiul, căci ar urma dezastrul inevitabil.

Nemții vor aduce aici, cu siguranță, diviziile necesare pentru a ne învinge, și atunci ce ne va mai rămâne? O Românie slăbită, fără drepturi, fără un guvern favorabil Antantei, în mâinile unor germanofili rămași la București. Nu văd decât o soluție – a conchis dl. Brătianu – a începe negocieri cu Germania și a le face să dureze atâta timp cât va fi posibil.”

În acest fel a prezentat dl. Brătianu situația și, în cadrul Consiliului de Coroană, desfășurat pe 2 februarie, dl. Brătianu a prezentat lucrurile în aceeași manieră. Am încercat, în acord cu generalii comandanți de armată, dar fără rezultat, să subliniez faptul că armata română se afla în perfectă stare, să dovedesc că mențiunile relative la lipsa de alimente și muniții erau exagerate. Am căutat, mai ales, să-i fac să înțeleagă tot pericolul încurajării sau tolerării unei campanii pacifiste, care ar fi determinat țara să creadă că armata română era incapabilă să reziste unei ofensive germane și care, cunoscută de inamic, nu putea decât

să-l încurajeze să folosească amenințările și intimidarea. Ceea ce însemna deja a renunța la a discuta cu demnitate și a accepta pretențiile inamicului.

La 4 februarie, fostul atașat militar austriac la București a sosit la Iași în calitate de negociator, aducător, mi s-a spus, al unei scrisori adresate Regelui de împăratul Austriei. Cred că scrisoarea sublinia necesitatea ca România să se hotărască repede și că îi era fluturată dinaintea ochilor speranța într-o pace ușoară și favorabilă. Oricum, pe 5, generalul Lupescu a plecat la Cartierul General al lui Mackensen, unde a fost primit cu răceală și brutalitate, după modelul german. Telegrama trimisă de Mackensen a provocat în tot acest mediu guvernamental timorat o impresie de teroare scontată fără îndoială de germani.

Pe 6, într-o audiență la Rege, am încercat să-i ridic moralul arătându-i că, în stadiul actual, nemții nu erau în măsură să atace în forță și că, drept urmare, se putea vorbi cu demnitate și pe teren militar; „armata română nu înțelege să rupă armistițiul, ci este hotărâtă să accepte consecințele acestei rupturi, dacă pornește de la inamic”. Nemții vor avea nevoie de mult timp pentru a-și concentra forțele și nu vor să-și complice situația declanșând în România o acțiune împovărătoare pentru ei, în momentul în care va începe o bătălie pe frontul occidental.

Vor prefera, fără îndoială, să mențină starea de lucruri actuală. Dacă încep această acțiune, este foarte posibil să învingă mai devreme sau mai târziu armata română. În acest caz, România își va fi făcut, cel puțin, datoria; ea nu va fi semnat oficial o pace separată și mai târziu va redobândi în întregime sprijinul puterilor occidentale.

Din nefericire, depresia provocată tuturor de imensitatea dezastrului rusesc a diminuat valoarea argumentației noastre. Mai mult chiar, majoritatea simpatizanților noștri se întrebau dacă Antanta va mai fi vreodată atât de puternică pentru a îndeplini în întregime promisiunile făcute; ei credeau că aici partida era pierdută și că ar trebui să se orienteze către cel mai puternic și să salveze cât mai mult posibil din România printr-o pace separată făcută la timp, despre care toată lumea spunea că va fi acceptabilă.

La 7 februarie, președintele Consiliului i-a convocat pe reprezentanții diplomației Aliiați; rezumându-le din nou situația, i-a informat că, pus în fața alegerii între pacea imediată sau un război fără speranță, el dorea să înceapă tratativele pentru a obține o temporizare. În cazul în care miniștrii Aliiați nu erau de acord cu această tactică, nu-i rămânea decât să demisioneze, a mai spus el.

Guvernele Aliate expuseseră de prea multe ori și într-un mod prea oficial imposibilitatea Antantei de a accepta semnarea de către România a unei păci separate, pentru ca miniștrii lor să ezite asupra răspunsului care urma să fie dat domnului Brătianu. Atitudinea lor, atât de favorabilă nu doar intereselor noastre generale, ci și celor ale României, căreia Antanta intenționa să-i păstreze beneficiul ulterior al fidelității, era exploatată negativ de opinia publică. Aliiații, se spunea în mod curent, vor să continue războiul până la ultima picătură de sânge românesc și să sacrifice țara fără niciun folos pentru nimeni. Eu însumi eram reprezentat ca fiind mult mai intransigent decât diplomații, mi se atribuiă concepții strategice ridicole, etc.

În realitate, pentru o soluție dilatorie (n.n. - termen juridic), dl. Brătianu a cedat impulsurilor temperamentului său șovăitor. În același timp, însă, urmărea un scop rezultând din rațiuni de politică personală. Neliniștit de popularitatea în creștere a generalului Averescu¹, spera să se debaraseze mai târziu de un concurent politic periculos cedându-i astăzi puterea, într-un moment deosebit de dificil.

Dacă el, Brătianu, ar semna pacea – oricum ar fi ea – adversarii săi s-ar grăbi să spună că atitudinea nemților ar fi fost mai avantajoasă dacă în locul lui, al ațâțătorului la război, s-ar fi aflat altcineva. Dimpotrivă, dacă generalul Averescu ar fi cel care negociază condițiile, Brătianu și-ar putea exprima dezacordul față de niște condiții atât de dezavantajoase. I-ar mai acorda armata lui Averescu încrederea din care își extrăgea popularitatea incontestabilă, dacă ar constata că, în ultimul moment, el a refuzat să recurgă la ajutorul ei pentru a cruța țara de o pace dezavantajoasă? Dl. Brătianu spera, de altfel, să-l manevreze cum voia pe generalul Averescu, datorită majorității de care dispunea în parlamentul a cărui alegere o determinase și pe care îl aservise bunului său plac.

La 9 februarie, dl. Brătianu și-a prezentat demisia regelui. Acesta l-a însărcinat pe generalul Averescu să formeze un Cabinet care a fost constituit în aceeași zi. În afară de președintele Consiliului, nu se află în acest guvern nicio altă personalitate. Toți membrii sunt figuranți fără valoare, dar cu tendințe net pacifiste. A fost păstrat un singur membru al fostului Cabinet: generalul Iancovescu, ministrul de Război, care s-a făcut remarcant în această funcție prin nulitatea și pesimismul său, și care răspândește el însuși informații inexacte asupra resurselor armatei.

Generalul Averescu, preluând puterea, declară că în împrejurările actuale pacea i se pare inevitabilă, că va negocia; adaugă, prin prietenii săi, că totuși nu-și va pune semnătura pe o pace dezonorantă. De altfel, nu spune ce înțelege printr-o pace dezonorantă.

Totuși, evenimentele oferă prea puține argumente partizanilor păcii. Pe 9 Ucraina a semnat pacea; pe 11, Troțki a făcut cunoscut, printr-o declarație senzațională la radio, că, refuzând să se supună cerințelor germane, protestează solemn în fața lumii întregi; dar, dorind să evite declanșarea unui măcel inutil între

proletariatul rus și cel german, a declarat în același timp că Rusia nu se mai consideră în război cu Puterile Centrale și că va începe imediat demobilizarea... Inconsecvență stranie, care este prea puțin în acord cu toate acțiunile anterioare ale conducătorilor maximaliști.

De-abia ajuns la putere, generalul Averescu pare a vrea să-i descurajeze sistematic pe toți cei care au intenția de a rezista. Aliații au reușit cu greutate să formeze pe teritoriul românesc o brigadă de voluntari ruși; ei l-au sprijinit pe generalul Scerbacev în acțiunea loială aliaților și au subvenționat-o. O altă brigadă era în curs de constituire în condiții analoge pe teritoriul basarabean. Generalul Averescu a cerut ca voluntarii să părăsească teritoriul românesc, deoarece Rusia nu mai este în război cu nemții.

La 15 februarie, generalul Iancovescu, arătând pentru prima dată față de rușii dezarmați un curaj de care nu dăduse niciodată dovadă atâta vreme cât ei mai aveau o umbră de forță, i-a adresat generalului Scerbacev o scrisoare de o nerușinare incredibilă în care îl invită să-i spună în virtutea cărei puteri continuă să exercite comanda în România, ce intenționează să facă și cărui guvern i se supune! Noi încercăm pe cât putem să-i salvăm pe voluntari și să-l protejăm pe Scerbacev.

În acest răstimp, generalul Averescu și-a continuat campania pacifistă, a făcut cunoscut faptul că nemții vor acorda României condiții acceptabile și, pe 18, în mare secret, a plecat la Buftea, lângă București, unde se află cartierul general al lui Mackensen.

Este cazul să amintesc că, pe 19 nemții, au intrat în Ucraina, la invitația Radei; iar pe 20, Troțki a cerut pacea fără condiții. Nemții aveau astfel ocazia neașteptată de a trata, de acum înainte, de pe o poziție de superioritate cu generalul Averescu; n-au putut pierde acest prilej. Atât cât se poate ști din rapoartele elaborate de Averescu personal (nu l-a însoțit nimeni), nemții au avut obiecții în privința menținerii pe tron a Regelui, contracarate însă, de Averescu. Cât despre Dobrogea, au promis că se va găsi o formulă acceptabilă.

Armistițiul s-a prelungit, deci, cu șapte zile. Generalul Averescu s-a reîntors apoi la Buftea, însoțit de ministrul de Interne, dl. Argetoianu, care a devenit reprezentantul plenipotențiar însărcinat să negocieze pacea în numele României.

Cu cât dorința președintelui Consiliului de a semna pacea se afirma mai puternic, cu atât atitudinea sa față de foștii aliați devenea mai echivocă; am spus mai sus cum îl tratase pe Scerbacev și pe voluntarii săi; își încerca acum dibăcia și asupra noastră.

Cantitatea enormă de material de război pe care trupele rusești o abandonaseră părăsind frontul fusese luată în pază de români, cu acordul misiunilor aliate; se întocmise un inventar și se convenise că ei îl vor avea în evidență. Propunerea noastră a fost ca, deoarece acest material nu fusese plătit de ruși, Aliații să păstreze dreptul de proprietate asupra lui. Generalul Iancovescu a prezentat o idee nouă: Rusia declarând război României, materialul devenea captură de război. Am fost, deci, obligat, la 27 februarie, să-i convoc pe șefii misiunilor aliate pentru a protesta împotriva acestei idei fanteziste, protestul nostru concretizându-se într-un document destinat să ne afirme și să ne apere drepturile.

La 28 februarie erau cunoscute condițiile nemților – un dezastru: Dobrogea era cedată în întregime celor patru puteri, care mai târziu urmau să o atribuie cui i se cuvenea; Porțile de Fier, defileurile din amonte ale văilor Jiu și Olt treceau în mâinile ungarilor, ca și județul Hotin (Basarabia de Nord), unde se află minele de la Mămăliga. Germania își păstra monopolul exploatarei petrolului românesc pentru 99 de ani, administrarea căilor ferate și dreptul de preemțiune al grânelor pentru 20 de ani. Românii trebuiau să se mulțumească primind Basarabia, ceea ce însemna că nemții dădeau ceea ce nu le aparținea.

Înainte de a continua expunerea ultimelor noastre zile în România, se cuvine să amintesc faptul că în această țară nu există o opinie publică; există o armată: țărani bravi și aspri, perfect disciplinați, care fac ceea ce le spun șefii lor.

Există un corp de ofițeri, mult inferior ca moralitate soldaților; mulți dintre aceștia aparțin unei categorii de petrecăreți care consideră că războiul a durat deja prea mult; sunt grăbiți să se întoarcă în București sau la domeniile lor, sau să-și reia afacerile.

În fine, există conducătorii, cei care fac politică; aici avantajele personale primează în fața intereselor generale. Această categorie se împarte în germanofili și antantofili și este incontestabil că, datorită eliminării problemei ruse, numărul antantofililor se micșorează.

În alte orașe, în afară de Iași, nu există opinie publică, nici burghezie, nici mici proprietari. Nimeni, nici pe front, nici în provincie, nu cunoaște condițiile păcii; cenzura se exercită din plin: nu se află nicio noutate. Cât despre oamenii obișnuiți, la Iași, ei sunt adăpați cu știri false și supuși unui regim politic care le aplică diverse șocuri ce sfârșesc prin a-i demoraliza și a-i pregăti pentru orice capitulare.

Din toate acestea nu trebuie trasă concluzia că toți românii se raliază partizanilor păcii cu orice preț, în rândurile armatei sunt mulți oameni care, văzând forța și disciplina trupelor, roșesc de rușine la gândul că vor asista la dezmembrarea țării lor fără să fi tras sabia pentru ultima oară. De asemenea, printre conducători sunt numeroși aceia care au păstrat față de Aliați, și mai ales față de Franța, o profundă afecțiune și care văd cu disperare cum, din cauza rușilor, România este constrânsă să ceară pacea. Încrezători în cuvântul Aliaților

și în forța Antantei, ei ar dori ca fidelitatea românilor s-o oblige pe aceasta din urmă să se gândească la ei, în ziua semnării păcii generale.

Nu există îndoială că, dacă zdrobitoarele condiții impuse de Germania ca bază a negocierilor ar fi cunoscute de armată și de popor, ele ar determina o explozie de mânie și de indignare care ar duce, poate, la ruperea armistițiului și i-ar pune pe nemți în fața unei dileme: a îmblânzi condițiile sau a relua lupta.

Dar nemții nu lasă știrilor răgaz să-și croiască drum prin verigile cenzurii.

În noaptea de 1 spre 2 martie, ei au adresat guvernului român un ultimatum, cerând ca acesta să-și exprime răspunsul față de condițiile de mai sus. Răspunsul trebuia să le parvină până la data de 2, înainte de prânz. S-a întrunit un Consiliu de Coroană; s-a discutat, a trecut timpul, s-a terminat răgazul ultimatumului, și nemții au anunțat încetarea armistițiului.

Pe 2 martie, la ora 4 după-amiaza, românii au acceptat condițiile nemților și și-au trimis delegații la București.

Atitudinea cu care au fost întâmpinați nu a fost una clementă. Ca pedeapsă pentru întârzierea de câteva ore care le-a fost necesară pentru a răspunde, nemții le-au impus noi condiții: imediat trebuiau demobilizate 8 divizii, restul armatei – la semnarea păcii. În plus, s-a cerut pentru trupele germane dreptul de a traversa Moldova pentru a ajunge la Odessa.

De la 1 martie, văzând că guvernul generalului Averescu era hotărât să accepte toate condițiile care i-au fost impuse, am încetat să-mi mai fac iluzii în legătură cu posibilitatea prelungirii rezistenței românilor și am început să iau în considerare plecarea Misiunii.

Am aflat indirect, din diverse surse, că soarta misiunilor aliate a fost discutată cu generalul Mackensen și că acesta ceruse insistent revocarea lor imediată. Guvernul român ceruse pentru ele un tratament de politețe și posibilitatea de a traversa teritoriul Puterilor Centrale.

De altfel, nu am fost anunțat în niciun fel despre aceste negocieri, dar pe 3, în condițiile capitulării morale a României, am considerat necesar să mă informez oficial de soarta care ni se pregătea. Dorisem până în acel moment să nu par îngrijorat, pentru a nu mi se reproșa că, pentru a ne salva propriile persoane, complic situația României.

La cererea pe care am adresat-o generalului Averescu prin șeful meu de Stat-Major, mi s-a răspuns că nemții ne promisese trecerea liberă. Am solicitat să mi se precizeze condițiile.

În același timp, m-am dus la Rege pentru a afla dacă mai exista vreo speranță ca România, cu o ultimă tresărire de voință, să încerce să accepte lupta pentru a-și salva onoarea. În acest caz toți ofițerii noștri erau hotărâți să rămână alături de camarazii lor români până la capăt. Am arătat că, dacă, într-adevăr, nu mai era nimic de făcut decât a asista zilnic la capitulări succesive, preferam să plec. De altfel, nu i-am ascuns Regelui că mi se părea că guvernul generalului Averescu îndrepta pur și simplu spre o trădare.

Pe 6, continuându-mi demersurile, i-am vizitat pe Regină și pe prințul Carol. Sentimentele Reginei vă sunt destul de cunoscute. Știți ce energie a dovedit mereu această femeie care și-a pus toate forțele în serviciul cauzei Alianților, către care o îndeamnă originea sa engleză, profunda prietenie pentru francezi, ca și marele orgoliu în ceea ce-o privește și în privința demnității regale.

Cât despre prințul Carol, acesta, în pofida educației sale germane, a suferit în ultimele zece luni influența ofițerilor francezi, printre care și-a făcut numeroși prieteni, fiind, de asemenea, marcat de sugestiile înflăcărâte ale mamei sale. L-am găsit hotărât să încerce să trezească voința Regelui, să provoace ruperea tratativelor și destituirea generalului Averescu. Regele nu este, însă, omul necesar pentru a lua decizii îndrăznețe; are un caracter esențialmente slab și schimbător; după el, ultimul care vorbește are întotdeauna dreptate, iar evenimentele tragice ale ultimelor șase luni, care au dus la izolarea României, au definitivat distrugerea rămășițelor voinței sale.

Nu-mi mai făceam, deci, iluzii asupra valorii influențelor care luptau pentru noi la palat; eram foarte hotărât să plec, când, pe 6, seara, problema plecării noastre s-a pus într-un mod absolut neliniștitor.

Un ofițer aviator venit pe 4 de la Odessa făcuse cunoscut că trupele austriece ocupaseră Birzui (drumul de la Kiev la Odessa), coborau spre Odessa, că Razdelnaia (bifurcația pe singura noastră cale ferată de retragere în Rusia) urma să fie ocupată și că nemții erau așteptați la Odessa. De asemenea, am aflat despre părăsirea Odessei de către colonelul Muraviev și bolșevicii săi în noaptea de 2 spre 3 și că șeful francez al grupului, maiorul Arquier, considerase indispensabil să plece și el cu misiunea sa.

Dacă toate aceste știri erau exacte, de acum înainte drumul către Rusia ne era tăiat. În această situație, pe 6, seara, am fost înștiințat asupra compromisului stabilit între Puterile Centrale și români în privința misiunilor. Condițiile erau acceptabile: trenuri speciale trebuiau să plece de pe linia frontului și să meargă fără oprire până la frontiera elvețiană; niciun neamț nu avea permisiunea de a pătrunde în trenurile noastre; niciun aliat nu putea coborî în drum. Se puteau lua la drum arme și bagaje.

Atunci v-am telegrafiat pentru a vă cere instrucțiuni, relatându-vă despre aversiunea pe care mi-o provoca ideea trecerii prin teritoriul inamic și obligația de a o face, totuși.

Pe 7, dimineața, am fost primit la Rege în audiența dinaintea plecării și i-am prezentat pe șefii de servicii.

Regele era emoționat și plângea; familia regală îi împărtășea emoția și nu ascund că eram cuprins, la rândul meu, de o mare tristețe pentru că mă despărțeam astfel de conducătorul unei țări pe care încercasem în zadar s-o salvăm de la ruină.

Nimeni nu știa pe unde ne vom întoarce în Franța, prin Germania sau prin Rusia? Nici noi nu știam, când, la orele 4 seara, al doilea aviator sosit de la Odessa ne-a înștiințat că nemții erau încă la 80 km la nord-vest de Razdelnaia, că orașul Odessa era calm, etc.

Am hotărât să risc trecerea prin Rusia, în pofida ofertelor nemților. În același timp, a sosit de la Paris telegrama dumneavoastră care mi-a confirmat hotărârea, autorizându-mă să trec prin Germania numai dacă nu aveam nicio altă soluție.

Am fost încă o dată să-l văd pe generalul Averescu, i-am pus încă o dată întrebarea pe care am adresat-o, de trei zile, unui număr de mai mult de zece personalități românești: Brătianu, Take Ionescu, Constantinescu, Titulescu, Greceanu, Mihai Cantacuzino, etc.: „Există vreo șansă ca România să nu accepte condițiile impuse și să reia armele? Dacă da rămân, dacă nu, plec”. Răspunsul lui Averescu a fost „nu, accept condițiile care mi se impun, nu vreau nici măcar să le discut de teama de a părea că nu le accept”.

Aceasta mi-a dat, în același timp, cel mai bun pretext pentru a respinge negocierile făcute de români în privința noastră; Czernin a telegrafiat că, menținând condițiile precedente, ne impunea o carantină de patru săptămâni în teritoriul românesc ocupat, din motive pe care nu le explica.

Această încălcare a cuvântului dat nu m-a surprins, ci mai degrabă m-a lămurit asupra soartei care ne-ar fi așteptat dacă ne-am fi angajat în această aventură, în cursul căreia am fi cunoscut, fără îndoială, cele mai mari decepții și, poate, internarea în lagăre în timpul drumului, sub cele mai ne semnificative pretexte.

În același timp, am aflat dintr-un mesaj de la Chișinău din partea generalului Vouillemin, că în Basarabia se aștepta sosirea în ziua următoare la Bolgrad a două batalioane germane transportate în camioane, care trebuiau a treia zi să ajungă la Bender, pe drumul nostru de întoarcere.

Generalul Averescu considerase inutil să ne informeze despre această mișcare. L-am trimis la el pe șeful meu de stat-major pentru a-i cere explicații. A răspuns că informațiile mele sunt exacte, că sunt urmările convențiilor referitoare la trecerea liberă spre Odessa acordată nemților de România. Cum, pe de altă parte, generalul Pétin a subliniat cu indignare lipsa de cuvânt a nemților, Averescu i-a răspuns că blocarea Misiunii prevăzută pe nemți în teritoriul român nu reprezintă o oprire a ei pe teritoriul inamic și părea a dori să încerce să le scuze pretențiile.

I s-a răspuns că primim cu bucurie ocazia care ni se oferă și că vom risca să trecem prin Basarabia, Razdelnaia și Odessa, totul părând a fi preferabil unui compromis cu nemții. Singurul lucru pe care i-l solicitam era să întârzie înaintarea unităților germane, cerere față de care și-a luat angajamente vagi.

La întoarcerea de la generalul Averescu, șeful meu de Stat-Major mi-a împărtășit impresia sa că avem de-a face cu o adevărată capcană.

De altfel, eram deja hotărât și dădusem ordine întregii Misiuni să se adune la Iași, recomandând ca primul tren să plece a doua zi, pe 9 martie, la orele 10 dimineața, și ca al cincilea și ultimul să plece în aceeași zi, la orele 24.

La orele 10 seara, m-am dus la Palat, unde am cerut să-l văd pe rege. Pentru ultima dată am expus convingător situația generală: nemții prezentau în fiecare zi noi condiții. O telegramă anunța că pretindeau să controleze o porțiune de 25 km în adâncime de-a lungul frontierei, adică să aibă România la discreția lor din punct de vedere militar; dezarmarea armatei române trebuia supragheată de Statul-Major al lui Mackensen. Se putea prevedea că vor cere ulterior predarea armelor. Nicio garanție în privința evacuării teritoriului nu era oferită, nici măcar o promisiune.

Totul era condus din umbră de generalul Averescu, fără avizul guvernului sau al Regelui.

Cum România era astfel lipsită de frontierele sale, de Dobrogea, de produsele solului său, de armată, deoarece, fără îndoială, urma să suporte ocupația inamică pe o perioadă nedefinită, ce diferență era între aceste condiții și cele pe care le-ar fi suportat după o ultimă luptă catastrofală, prin care și-ar fi salvat măcar onoarea? Era părerea Reginei și a prințului moștenitor, care se arătau în favoarea angajării în această luptă. Pentru aceasta ar fi trebuit, însă, ca generalul Averescu să fie imediat destituit, ceea ce ar fi constituit o lovitură de stat pe care numai Regele o putea ordona. Ar fi trebuit stabilită timp de câteva zile un fel de dictatură militară condusă de comandantul armatei (generalul Prezan), cu misiunea de a rupe armistițiul și de a relua ostilitățile; apoi puterea ar fi fost dată unui om politic.

Cu toții, însă, s-au eschivat; generalul Prezan nu a vrut să-și asume această dictatură militară; niciunul dintre oamenii politici - Brătianu, Take Ionescu - nu a vrut să-și asume responsabilitatea guvernării ulterioare.

Cu siguranță, indignarea provocată de capcana care părea să se organizeze împotriva misiunilor aliate cu complicitatea generalului Averescu era unanimă, dar în afară de aceasta, nimic nu a fost decis pentru a le ajuta. Regele a dat ordin generalului Averescu de a telegrafia negociatorilor săi să ceară oprirea imediată a trupelor germane care se îndreptau spre Bender sau Odessa prin Moldova. În plus, nemții au fost informați că trupele lor nu aveau permisiunea de a trece Nistrul decât la trei zile după ce ultimul tren al misiunilor traversase râul și că oprirea misiunilor de către trupe germane va fi considerată ca o întrerupere imediată a negocierilor. Cel puțin din acest punct de vedere, purtarea Regelui a fost fermă și energică, el fiind susținut în unanimitate de politicieni și de opinia publică.

A doua zi dimineța pe 9 martie, s-a întrunit Consiliul de Coroană, a fost pus la curent cu deciziile luate în timpul nopții în privința misiunilor, decizii care au fost aprobate în unanimitate. În privința intențiilor de a reproșa generalului Averescu atitudinea sa, atât relativ la Aliați, cât și la propria sa țară și la Rege, nu li s-a dat nicio urmare. La prânz, generalul Averescu a telegrafiat că acceptă noile condiții ale nemților; nu ne rămânea decât să plecăm.

Plecarea s-a făcut în ordine și cu multă demnitate. Trenurile au plecat la orele prevăzute.

Plecarea ofițerilor produsese deja la unitățile, statele majore și serviciile în care lucrau de 18 luni, manifestări mișcătoare și în general sincere. Dacă în timpul ultimelor luni uniforma franceză apăruse în ochii pacifiștilor ca simbolul unei posibile reluări a ostilităților, ea era destul de regretată în ziua plecării. Dar cei care-și pusese în Franța toate speranțele și toată încrederea, cei care își dăduseră seama de fidelitatea sprijinului ei și de valoarea sentimentelor ei pentru România, cei care încă mai aveau încredere în victoria Aliaților, vedeau plecarea noastră cu disperare, căci, după cum spusese Regina, „aceste uniforme de culoarea cerului erau ultima bucăciță de cer albastru pe care puteau să-l privească înainte de a intra în întuneric”.

Ultimul tren, cel care transporta Statul-Major al misiunii, a plecat de la Iași, pe 10 martie la ora 1 dimineța. Regele, Regina, familia regală, toate personalitățile politice și nenumărați prieteni au ținut să asiste la această plecare. Fiecare ne cerea să nu uităm, odată ajunși în Franța, această Românie pe care am învățat s-o cunoaștem și s-o iubim și, mai ales, să ne amintim de ea în ziua victoriei definitive.

În pofida unui mic accident, datorat unor intenții rele, survenit la 3 km de gara de plecare, am putut ajunge la Chișinău la orele 15 și la Razdelnaia la orele 23.

Ne-am continuat drumul la ora 1 dimineța. Era și timpul: fuseseră semnalați nemți venind din nord către gara Migaevo, dinaintea gării Razdelnaia, care a și fost ocupată pe 11, la orele 7 dimineța. Puțin mai multă rapiditate din partea lor sau o întârziere mai mare a trenului nostru ne-ar fi întrerupt drumul definitiv și nu cred că angajamentele luate de germani față de România ar fi fost valabile în teritoriul ucrainean. În orice caz, am trecut, norocul ne-a fost favorabil de data asta.

Le-am indicat șefilor mei de tren Moscova ca direcție generală. Ajunși acolo, voi stabili, pe baza informațiilor date de generalul Niessel și a celor pe care mi le voi procura pe loc, destinația ulterioară a Misiunii: Suedia, Murmansk sau Vladivostok.

Încheindu-mi misiunea ale cărei rezultate au fost aproape anihilate de slăbiciunea rusă și de lipsa de energie a oamenilor politici români, am cel puțin impresia că șederea noastră în România nu a fost zadarnică.

Deși, insuficient informați asupra realităților românești și a valorii armatei, ne-am hotărât puțin prea târziu să trimitem o misiune care a fost, la început, mult prea slabă, ajutorul furnizat ulterior de Franța a dezvoltat în sufletul românesc, atât de apropiat de al nostru, sentimente de grațitudine și a sporit simpatia de care ne bucuram în această țară.

Deci, este sigur că numărul prietenilor noștri s-a mărit considerabil. Dar, în afară de inima a numeroși conducători și ofițeri, am câștigat, cred, în unanimitate sufletul soldaților, adică al poporului însuși, la care am ajuns prin sollicitudinea blândă și bravura ofițerilor noștri.

După război există mari șanse ca România să se orienteze din nou către Franța, spre care o cheamă afinitățile etnice, morale și intelectuale. Dar nu este suficient să avem simpatizanți în această țară, trebuie, de asemenea, ca interesele noastre să se dezvolte aici. Aceasta nu se va putea face decât dacă războiul va fi, pentru noi, pe deplin victorios, victoria fiind secretul viitorului. În acest scop, l-am lăsat pe lângă ambasadorul Franței, dl. de Saint-Aulaire, pe generalul Lafont ca atașat militar, câțiva ofițeri adjuncți și un anumit personal demobilizat, despre a cărui componență ne va telegrafia în detaliu domnul ambasador.

Înainte de a face pronosticuri asupra viitorului, să ne aruncăm ochii asupra prezentului, care se arată sumbru pentru România. Nu trebuie să ascundem că plecarea noastră înseamnă în acest moment, predarea ei, pur și simplu, în mâinile Germaniei, care-și va face simțită acțiunea în mod brutal și fără menajamente. Lăsând de-o parte sentimentalismul, poate că tocmai acest fapt se va dovedi cel mai util pentru noi. Dacă înainte de acest război existau germanofili numeroși și convinși alături de antantiști, este probabil că, atunci când pacea germană va fi semnată, cu toate consecințele ei, nimeni nu va mai îndrăzni în România să se proclame prieten al Germaniei, cu excepția trădătorilor. Pentru acest motiv, Franța va trebui să continue a

urmări cu bunăvoință și atenție evoluția României și să încerce să ducă mai departe, mai târziu, opera începută.

La Congresul de pace Franța va trebui, vrând-nevrând să se exprime în favoarea României, având în vedere însăși interesele noastre.

Ar trebui ca apoi să aplicăm o politică economică activă, să deschidem școlile noastre militare ofițerilor români, facultățile noastre – studenților români, etc.

Însă după semnarea păcii pe cine vom mai găsi în România, dintre cei pe care i-am cunoscut acolo? Nu se poate prevedea. Încă de pe acum, rămânerea regelui Ferdinand multă vreme pe tron pare nesigură. Întreaga țară va fi împotriva lui: cei care îi vor reproșa intrarea într-un război care, până în prezent, n-a adus decât decepții și cei care îi vor reproșa că a semnat pacea prematur, fără a încerca măcar să salveze onoarea României.

Abdicarea sa pare apropiată și inevitabilă. Vor accepta nemții ca prințul Carol să-i succedă pe tron?

Mi-e teamă ca acesta să nu se fi discreditat, recent, prin simpatia pe care ne-a arătat-o. Coroana va trece, poate, pe capul prințului Nicolae, desigur, foarte bun prieten al francezilor, dar atât cât poate fi un copil de 14 ani, pe care nemții vor încerca să-l modeleze din nou, după interesul lor. În acest caz, Averescu va visa să-și atribuie beneficiul unei regențe și, poate, acesta este chiar secretul atitudinii sale actuale. N-ar fi decât o trădare de neînțeles față de țară, dacă cel puțin n-ar avea ca scop satisfacerea ambiției sale senile.

Berthelot”

THE LAST REPORT OF GENERAL HENRI MATHIAS BERTHELOT END ITS MISSION IN ROMANIA (1916-1918)

Abandoned Eastern ally, impossible aided by the Western allies, Romania was forced to cede the powerful military-political pressure, so after the signing of the Focsani with the Central Powers, the Romanian political class was faced with a crucial decision for the fate of the state Romanian. This meant accepting the Treaty of Peace, which proved enslaving the conditions stipulated in its articles. The politicians of the time, whether they were in Iasi, capital strength, whether they were in Bucharest avoided as much as possible to put their signature on the act, gesture synonymous with political suicide. Finally, the act was undertaken by Alexander Marghiloman.

Entente representatives, witnesses disaster on the Eastern Front initially recognized the dramatic situation in which he found Romania and his army, but after the intervention of their governments changed their attitude, trying to convince the Romanian army's ability and capacity to continue action all made tremendous military pressure on it by the Central Powers. Among the most active supporters of the campaign to persuade the Romanian government was lagging front and French General Henri Mathias Berthelot - the head of the French Military Mission in Romania.

The atmosphere in the winter of 1918 became threatening all allied missions in Romania. They risked not only be expelled, but really to be captured by the armies of the Central Powers when signing peace. Therefore, they preferred to leave the Romanian territory before concluding the peace treaty. Evacuation members of the French mission in Russia was an adventure, but ended happily. Upon arrival in France, Berthelot has compiled a final report - the number 28 - which will join the 27, which they had sent to Paris during his stay in Romania and have been accessed by the author during a research conducted in the archives of the Department of Defense at Vincennes. Document what is shown on this occasion, a final report, comprehensive and enlightening, which remains a valuable testimony on those dramatic days for Romania, justifying full publication to put the Romanian researchers reach a documentary source necessary and useful.

CONSIDERAȚII PRIVIND ACTIVITATEA TRUPELOR RUSE ÎN FORTIFICAȚIA DE CAMPANIE PE FRONTUL ROMÂNESC (1916-1917)

Prof. dr. MARIUS CÎRJAN

Conform articolului III al Convenției militare din 4/17 august 1916 între România și Puterile Antantei, Rusia se angaja să trimită în Dobrogea două divizii de infanterie și o divizie de cavalerie pentru a coopera cu armata română împotriva armatei bulgare¹. Dacă inițial Comandamentul român miza pe un ajutor de 200.000 de oameni pentru care făcuse pregătiri tehnice în Dobrogea, Stavka a trimis doar aproximativ 42.000, motivând lipsa de efective, precum și faptul că bulgarii vor refuza să lupte împotriva acelor pe care îi considerau „eliberatorii lor”².

Primele lucrări genistice de campanie au fost executate de trupele rusești care au acționat în zona de sud a Dobrogei, aparținând Corpului 47 armată rus (diviziile 61 infanterie și 3 cavalerie) aflat sub comanda generalului A. M. Zaioncikovski. Deplasarea trupelor rusești către zona acțiunilor militare, începută la 4/17 august 1916, s-a realizat într-un ritm foarte lent, concentrarea finalizându-se abia după 10-15 zile (între 14-19 august/27 august - 1 septembrie) în raionul Medgidia-Peștera³.

În actualul stadiu al cercetărilor, în absența izvoarelor documentare, nu s-a putut determina amploarea și valoarea lucrărilor de fortificație executate de ruși în sudul Dobrogei. Din ansamblul derulării operațiunilor militare inițiale, cu unele excepții, a reieșit însă în mod clar lipsa de combativitate* a acestora în fața armatelor bulgaro-germano-turce. Atitudinea respectivă, poate fi explicată, alături de alți factori, chiar prin viziunea militară a Stavkăi față de frontul românesc, care susținea că rezistența în fața ofensivei Puterilor Centrale trebuia organizată pe Carpații Orientali și Siret⁴.

La 26 septembrie/9 octombrie 1916 efectivele forțelor ruse pe frontul românesc dintre Dunăre și Marea Neagră au sporit prin sosirea Diviziei 3 trăgători, iar la 29 septembrie/12 octombrie și a Diviziei 8 cavalerie⁵. Până la finele anului 1916, pe frontul dobrogean au fost deplasate noi forțe rusești – diviziile 4, 9 și 10 infanterie – care alături de celelalte trupe au format Armata de Dunăre sub comanda generalului Zaharov, care l-a înlocuit pe generalul Zaioncikovski⁶.

În toamna anului 1916, în condițiile înfrângerilor suferite de armatele române și ruse în fața ofensivei armatelor Puterilor Centrale, Marele Cartier General român a proiectat executarea unor noi lucrări pentru întărirea defensivă a teritoriului național⁷. În afară de lucrările de pe Siret și din partea de vest a Moldovei, trebuia să se organizeze lucrări defensive și în nord-estul Munteniei, pe valea Buzăului⁸ și nordul Dobrogei (incluse în noua linie de rezistență Râmnicu Sărat-Viziru).

În consecință, o atenție deosebită a fost acordată fortificării teritoriului din zona de nord a Dobrogei⁹, aflat în spatele armatelor de operațiuni. Astfel, o puternică linie de rezistență trebuia executată între localitățile Turcoaia-Balabancea-Başchioi-Zebil pe o distanță de aproximativ 60 de km care urma să acopere cele trei treceri principale peste Dunăre: Brăila, Isaceea și Tulcea¹⁰.

¹ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Ionel Gal, Mircea Mușat, *1918 la români. Desăvârșirea unității statale a poporului român. Documente externe 1879-1916*, Vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 772.

² Constantin Kiriteșcu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Vol. I, ediția a II-a, refăcută în întregime și mult adăugită, București, Editura „Casei Școalelor”, Atelierele „Cartea Românească”, 1925, p. 180; Despre modul cum s-au comportat trupele bulgare în luptele cu trupele ruse din august 1916 la nord de Bazargic, un ziar naționalist din Sofia, „Kambana”, aprecia că: „Bulgarul n-a fost niciodată mai mândru decât în momentul când a văzut îngenunchat înaintea lui pe protectorul orgolios și laș de ieri...” [Apud. Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus*, Vol. I (1900-1924), București, Editura Albatros, 1998, p. 105].

³ *** *Istoria militară a poporului român*, Vol. V, *Evoluția organismului militar românesc de la cucerirea independenței de stat până la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. România în anii primului război mondial*, București, Editura Militară, 1988, p. 417.

⁴ *** *România în războiul mondial 1916-1919*, Volumul III, partea II-a, Capitolele XXV-XXX, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1941, p. 847.

* Acest aspect a fost surprins, în mod obiectiv, și de către Henri M. Berthelot, șeful Misiunii militare franceze. În jurnalul de război, generalul francez nota: „Rușii se plâng în continuare de încetineala transporturilor pe liniile românești. Informațiile pe care le-am primit pe această temă mă fac să cred că primii vinovați sunt ei. Mi se semnaleză în special că un general și-a oprit trenul vreme de două zile în gara Iași, pentru că dorea să vadă orașul; un colonel nu a vrut să își debarce regimentul în gara Pașcani, pentru că era noapte și nu vedea nimic!...” (Henri Mathias Berthelot, *Jurnal și corespondență. 1916-1919*, ediția a doua, ediție, studiu introductiv și indice de Gheorghe I. Florescu, Cluj, Editura Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 85).

⁵ *** *Istoria militară a poporului român*, Vol. V, *Evoluția organismului militar românesc de la cucerirea independenței de stat până la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. România în anii primului război mondial*, București, Editura Militară, 1988, p. 431.

⁶ *Ibidem*, p. 432.

⁷ Petre Zaharia, Emanoil Ene, Florea Pavlov, *Istoria armeei geniu din armata română*, Vol. I, București, Editura Militară, 1994, p. 210.

⁸ *Ibidem*, p. 212.

⁹ Arhivele Militare Române (în continuarea se va cita A.M.R.), fond *Inspectoratul General al Geniului* (1916-1941), dosar nr. 4, f. 61.

¹⁰ *Ibidem*.

Lucrările respective au fost realizate fie prin colaborarea dintre trupele române și ruse, fie separat în diferite sectoare. Astfel, în data de 23 noiembrie 1916, în sectorul Turcoaia-Balabancea-Başchioi lucrau 655 pionieri români, 4399 prizonieri și 123 lucrători civili, în colaborare cu trupele țariste alcătuite din 177 pionieri și 3304 prizonieri. Din rapoartele forurilor militare superioare reiese faptul că fortificațiile din zona respectivă erau proiectate corespunzător, urmând a cuprinde două linii de rezistență prevăzute cu rețele de sârmă ghimpată, însă ritmul de lucru a fost unul nesatisfăcător. Într-un raport înaintat Armatei de Dunăre, generalul de brigadă Scarlat Panaitescu identifica cauza principală a situației: „La prima recunoaștere făcută pe teren, împreună cu d-nul colonel Loganov din armata Imperială rusă și în raportul adresat M.C.G.R (Marele Cartier General român –n.a.) în acest scop, am contat pe o mână de lucru de cel puțin 12.000 de oameni, 6.000 ruși, 6.000 români și în asemenea condiții prevedem că lucrările de pe această linie vor dura aproximativ două luni de zile. Cred oportun a atrage binevoitoarea dv. atenție asupra acestui punct”¹¹.

În sectorul Cerna-Turcoaia, un aport material important a venit din partea trupelor ruse. Trupele de pionieri române, sprijinite de populația civilă și prizonieri au executat lucrări de fortificație constând din șanțuri pentru trăgători prevăzute cu rețele de sârmă ghimpată și saci de nisip pentru sprijinirea parapetilor, în timp ce pionierii ruși au pus la dispoziția geniștilor români unelte pentru săpat – cazmale, târnăcoape, topoare etc.¹².

În zona de nord a Dobrogei, în luna decembrie 1916, Armata a 6-a rusă a continuat executarea unor ample poziții fortificate în unele puncte, dintre care menționăm pe cele de pe linia Chiscani-Tudor-Vladimirescu-Gugueți cu o eșalonare pe trei linii, un cap de pod la Isaceea și de-a lungul șoselei Brăila-Galați¹³.

În condițiile evoluției defavorabile a luptelor pentru armata română în spațiul dintre Carpați și Dunăre, trupele ruse s-au repliat pe aliniamentul: Hârșova, Cogealac, apoi succesiv au părăsit nordul Dobrogei. La 5/18 decembrie au cedat Babadagul, iar la 10/23 decembrie au trecut Dunărea pe un pod de pontoane situat în amonte de orașul Tulcea. Ultimele lupte au fost angajate la Măcin, în ziua de 22 decembrie 1916/3 ianuarie 1917¹⁴.

În ceea ce privește valoarea lucrărilor de fortificații executate de trupele țariste în zona dobrogeană, din unele aprecieri ale ofițerilor români, se poate reliefa aspectul că, în unele cazuri, acestea nu s-au ridicat la nivelul tehnic cerut de războiul de poziții. Un caz elocvent în acest sens a fost semnalat pe data de 18 noiembrie/1 decembrie 1916 de către generalul Scarlat Panaitescu. În urma inspecțiilor efectuate, acesta remarca precara pregătire a unor ofițeri ruși în știința fortificației pasagere dar, din nefericire, și activitatea nesatisfăcătoare a unor trupe românești destinate a asigura supravegherea populației mobilizate la săparea tranșelor: „Am examinat lucrările defensive din sectorul Turcoaia. Ofițerii ruși n-au nicio cultură tehnică, ei sunt de proveniență grăniceri. La Măcin am rămas cu totul nemulțumit de companiile de milițieni puse în serviciul fortificațiilor. Cadre fără inițiativă și știință militară, oameni dezbrăcați, o turmă bună de panică”¹⁵. Pentru remedierea urgentă a problemelor constatate, generalul român a propus Comandamentului rus de pe frontul românesc schimbarea de la comanda lucrărilor a ofițerului rus „foarte puțin cunoscător în ale fortificației” și care „semănase la întâmplare lucrările”¹⁶.

În contrast cu situația menționată anterior, într-o altă consemnare din 21 noiembrie/4 decembrie 1916 referitoare la unitățile de geniu române trimise să colaboreze cu rușii la executarea sectoarelor de fortificații din zona Baschioi și Balancea, generalul aprecia: „Pretutindeni dau de aceeași notă: conștiință luminată, simț de sacrificiu, devotament și muncă fără preget la ofițerii și trupa noastră...”¹⁷.

În ceea ce privește fortificarea frontului din Moldova în campania anului 1916, atât în zona operațiunilor militare, cât și în spatele frontului, menționăm faptul că activitatea trupelor rusești a fost foarte intensă.

Astfel, organizarea defensivă a Moldovei a început încă de la 2 octombrie 1916 sub conducerea generalului Prezan, comandantul Armatei de Nord, direcția tehnică deținând-o generalul Văleanu. Planul lucrărilor a fost stabilit de o comisie formată din cei doi generali români și generalul-locotenent Velișco, delegatul Grupului de Armate ruse aflat sub comanda generalului Brusilov¹⁸.

¹¹ *Ibidem*, f. 59.

¹² *Ibidem*, f. 52.

¹³ *Ibidem*, f. 57.

¹⁴ *** *Istoria militară a poporului român*, Vol. V, p. 432-433.

¹⁵ Cf. Scarlat Panaitescu, *Aspecte militare. Efemeride de război (1916-1918). Jurnal de operații (1913)*, București, Tipografia „Geniului”, 1927, p. 32.

¹⁶ *Idem*, *Amintiri. Extrase din caietele personale de amintiri*, material selectat și cuvântul introductiv de colonel (r) Petre Zaharia, București, f.e., 1988, p. 42.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Demitrescu Ștefan Alexandru, *Contribuții la istoricul armeei geniului 1916-1921. Retragerea Armatei Române pe linia Siretului și stabilizarea Frontului Român (22 noiembrie – 30 decembrie 1916)*, în „Revista Geniului”, Anul XX, nr. 3-4 din martie-aprilie 1937, p. 59.

Ideea directoare a proiectului, susținută de către generalul rus și acceptată de generalul Prezan, era aceea ca lucrările să acopere integral căile ferate ce legau Nordul Moldovei de zona Dunării. Astfel, lucrările defensive executate de armata rusă în Bucovina erau prelungite prin Valea Moldovei până la Mitești-Valea Bistriței printr-o linie de lucrări paralele cu Siretul-Bălănești-Buhuși-Blegești. Din Valea Bistriței lucrările urmau Valea Taslăului până la Onești, interceptând astfel șoseaua Comănești-Bacău, la Scorțeni și șoseaua Târgul-Ocna-Onești-Bacău, la Sânduleni.

Lucrările dintre râul Moldovei și al Troțușului erau prevăzute cu un cap de pod la Roman, iar trecerile de la Bacău în jos urmau a fi acoperite printr-o a doua serie de lucrări urmând înălțimile dintre Taslău, Troțuș și Siret. În final, lucrările urmau a fi completate printr-un cap de pod la Bacău.

De la Onești, lucrările urmau a fi executate pe malul stâng al Troțușului până la Jevreni, urmând apoi crestele masivului dintre Troțuș și râul Putna, în valea râului urmând malul stâng până la confluența cu Siretul unde urmau a trece malul stâng al acestuia, până la gura râului.

Organizarea defensivă a Moldovei trebuia să cuprindă și trei capete de pod: în zona Nămolosa (la Lungoci), pe Dunăre (la Brăila) și pe Siret (la Barboși). Planul inițial prevedea și poduri de vase pe Siret în fața Brăilei, care nu s-au mai executat datorită evoluției frontului¹⁹.

În principiu, lucrările au fost împărțite între armatele române și cele ruse. În zona frontului, numită și „front de prima linie”, răspunderea conducerii lucrărilor revenea armatelor, prin comandanții trupelor de geniu: din Bucovina până aproape de Mănăstirea Cașin – A. 9 rusă; de la Mănăstirea Cașin până la Urechești – A. 2 română; de la Urechești până la Ivești – A. 4 rusă; de la Ivești până la lacul Brateș – A. 6 rusă²⁰.

În zona operațiunilor militare, Comandamentul rus al trupelor din Moldova a acordat o atenție deosebită fortificațiilor de campanie. Astfel, prin Ordinul general din 19 decembrie 1916 către Armatele 6 și 4 ruse, generalul Saharov ordona următoarele: „Se vor lua toate măsurile necesare pentru a fortifica aceste pozițiuni cât mai repede și cât mai puternic, dezvoltându-le atât pe front, cât și în adâncime, astfel ca ele să poată fi păstrate cât mai mult timp posibil. Aceste fortificațiuni se vor executa cu mijloacele de care dispun trupele și li se va da dezvoltarea solidă care se dădea acestor întăriri în trecut, însă care acum pare că s-a uitat de către trupele noastre”²¹.

În adâncimea teritoriului, în spatele armatelor de operațiuni, zonă denumită și „front de a doua linie”, răspunderea a revenit Direcției Fortificațiilor (rusă) aflată sub conducerea generalului Soșin, direcție care împărțea teritoriul Moldovei – de-a lungul frontului – în trei sectoare, sau – după terminologia rusă – în trei partide, astfel: partida a 4-a, condusă de colonelul Zaharov, cu reședința la Bacău, care răspundea de executarea lucrărilor între Podoleni și Adjud; partida a 5-a, condusă de generalul Zaharovski, ajutat de colonelul Sokolov, cu reședința la Adjud, care răspundea de executarea lucrărilor în sectorul Adjud, Buciumeni; partida a 8-a, condusă de generalul Novicov, ajutat de colonelul Tsigalski, cu reședința la Bârlad, care răspundea de executarea lucrărilor în sectorul Buciumeni, Băbeni. Conducerea de ansamblu a lucrărilor pentru „frontul de prima linie”, cât și pentru cel „de a doua linie” era asigurată de generalul Subotin²².

Deoarece în cele trei sectoare rusești de pe „frontul celei de a doua linii” efectivele de lucru urmau să fie asigurate de armata română, din rândul populației civile rechiziționate și al prizonierilor, împreună cu efectivele de pază necesare (jandarmi și unitățile de milițieni), lucrările s-au executat, de fapt, sub o conducere dublă: rusă – prin organele menționate – și română, prin Direcția de Fortificații, împreună cu cele trei sectoare de fortificație (A de la Adjud, B de la Bacău și C de la Tecuci sau Bârlad). Acestea din urmă corespundeau cu cele trei partide ruse, șefii sectoarelor de fortificații fiind atașați pe lângă comandanții partidelor rusești²³. Astfel, potrivit unor planuri întocmite de Direcția Fortificațiilor rusă și sub conducerea arătată mai sus, s-au realizat următoarele lucrări în adâncime: linia Adjud-Țepu, Tecucelu, Matca, Corodu, Zăganca și Frumița; liniile Taslăului, Bistriței și Biczului. Denumite impropriu „linii”, acestea erau de fapt poziții compuse din 1,2 sau 3 linii acoperind un front de aproximativ 150 km²⁴.

În decembrie 1916, pentru lucrările din spatele frontului, generalul rus Soșin avea sub comandă 3 secțiuni de ingineri și 8 companii de săpători ruși cu însărcinarea de a stabili traseul pe teren și a supraveghea executarea lucrărilor conform profilelor stabilite de către lucrătorii români. De asemenea, pentru bunul mers al lucrărilor, au acționat și secțiuni ale societății umanitare rusești „Zemokop” care au asigurat o parte a hranei trupelor și populației mobilizate la sectoarele de fortificații²⁵.

¹⁹ *Ibidem*, p. 60.

²⁰ Petre Zaharia, Emanoil Ene, Florea Pavlov, *op. cit.*, p. 264.

²¹ A.M.R., fond *Marele Cartier General* (în continuare se va cita *M.C.G.*)(1916-1920), dosar nr. 863, f. 20.

²² Petre Zaharia, Emanoil Ene, Florea Pavlov, *op. cit.*, p. 264-265.

²³ Organizarea detaliată a sectoarelor de fortificații este expusă în raportul intitulat „Informațiuni asupra organizării lucrului în zona afectată stabilirii fortificațiilor de sub direcțiunea superioară a trupelor de săpători rusești” redactat în luna decembrie 1916 și înaintat Marelui Cartier General român de către locotenent-colonelul Leon Cerchez, atașat pe lângă Direcția de Fortificații rusă de pe frontul din Moldova [A.M.R., fond *Marele Cartier General* (1916-1920), dosar nr. 211, f. 18-19].

²⁴ Petre Zaharia, Emanoil Ene, Florea Pavlov, *op. cit.*, p. 265; Demitrescu Ștefan Alexandru, *Contribuții la istoricul armei genului în campania 1916-1918*, în „Revista Geniului”, XXI, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1938, p. 101-112.

²⁵ A.M.R., fond *M.C.G.* (1916-1920), dosar nr. 211, f. 18.

De menționat faptul că, conform convenției dintre M.C.G. român și Comandamentul rus, autoritățile militare și civile române trebuiau să asigure sectoarelor de fortificații ruse 30.000 de lucrători și 3.000 de căruțe²⁶. Pe toată durata existenței sectoarelor rusești de fortificație, M.C.G. român nu a putut asigura numărul de lucrători și căruțe angajat prin convenție față de partea rusă.

În memoriul intitulat „Informațiuni asupra organizării lucrului în zona afectată stabilirii fortificațiilor de sub direcțiunea superioară a trupelor de săpători rusești” datat 16 decembrie 1916, lt. colonelul Leon Cerchez, atașat pe lângă Direcția de Fortificații rusă, insera o serie de cauze obiective ale situației create, și anume: imposibilitatea de a aduce în timp util lucrătorii din toate județele țării deoarece convocarea lucrătorilor coincidea cu evacuările și cu sosirea de forțe ruse, astfel neputând fi utilizată calea ferată; fuga lucrătorilor datorită pazei insuficiente; lipsa de adăposturi; încălțăminte, îmbrăcăminte și hrana precară în condițiile iernii; neînțelegerile dintre companiile de săpători ruși și companiile de pază românești ș.a.

În pofida „sfortărilor supraomenești” depuse pentru îmbunătățirea situației, ofițerul Cerchez remarca faptul că cererile trupelor rusești erau „însă prea mari și de multe ori surprinzătoare față de mijloacele disponibile”. La un moment dat, se solicita 60.000 de lucrători și 6.000 de căruțe (un număr dublu față de cifrele prevăzute în convenția româno-rusă-n.a.)²⁷.

În legătură cu prezența trupelor țariste pe frontul românesc, pot fi remarcate și influențele exercitate asupra organizării serviciilor de fortificație românești de a doua linie, precum și cele de la nivelul doctrinei de fortificație. În studiul intitulat „Știința fortificației în România de la 1866 până în zilele noastre”, prezentat în ședința Academiei Române din 26 ianuarie 1923, generalul Scarlat Panaitescu a surprins într-o manieră foarte clară aceste aspecte: „Sub domnia M.S. Regelui (Ferdinand-n.a.) organizarea fortificativă la noi s-a găsit la o răspântie foarte importantă și curioasă: importantă, prin actul însăși al războiului, care nu cruță ci se impune cu toate nevoile lui absolute pentru obținerea succesului; curioasă, fiindcă s-a săvârșit la cartierul armatei noastre o triplă colaborare: română, franceză și rusă. În niciun moment al vieții noastre militare nu ne-am resimțit de o conlucrare de egalitate și de gândire mai rodnică ca în acest războiu”²⁸.

În ceea ce privește primul aspect, de precizat faptul că intrarea României în război a surprins armata română fără un organism special proiectat a coordona din punct de vedere tehnic executarea fortificațiilor la nivel național. Datorită necesităților impuse de război, sub influența Direcției de fortificații rusești din spatele armatelor de operațiuni aflată inițial sub comanda generalului Velișco²⁹, în toamna anului 1916, prin decizie ministerială a luat naștere Direcția Fortificațiilor armatei române (în unele documente arhivistice apare sub denumirea de Direcția Superioară a Lucrărilor de Fortificații) sub conducerea generalului Gheorghe Văleanu³⁰.

Atribuțiile Direcției erau următoarele: 1) de a monitoriza din punct de vedere tehnic amenajarea noilor poziții defensive din spatele frontului, care ar fi permis armatelor române și ruse să stopeze ofensiva armatelor Puterilor Centrale; 2) din punct de vedere administrativ de a furniza materiale și forță de muncă armatelor române și ruse în executarea fortificațiilor de campanie. De menționat faptul că, comparativ cu primul rol, cel de-al doilea a fost dominant în activitatea structurii militare de fortificație de a doua linie³¹, fapt confirmat după război și de către generalul Scarlat Panaitescu, comandantul armei geniu în campania anului 1916: „Serviciul nostru defensiv avea însă mai mult caracterul unui serviciu administrativ, căci el canaliza, aduna și contabiliza mână de lucru românească, ca și diversele mijloace și rechiziții ce făceau și puneam la dispoziția serviciului echivalent rusesc”³².

În ceea ce privește al doilea aspect, influențele doctrinare rusești în fortificațiile de campanie s-au manifestat pe două planuri: la nivelul M.C.G. român în proiectele de fortificare a teritoriului național și la nivel tehnic, în executarea lucrărilor pe teren.

Referitor la influențele ruse la nivelul M.C.G. român, de menționat faptul că, în luna octombrie a anului 1916, M.C.G. român și Comandamentul rus de pe frontul românesc, au stabilit un plan de apărare al Moldovei. Cu ocazia discuțiilor, a avut câștig de cauză planul defensiv propus de generalul rus Velișco, cu

²⁶ Generalul I. Culcer, *Note și cugetări asupra campaniei din 1916. În special asupra operațiunilor Armatei I-a*, Iași, Tipografia ziarului „Tribuna”, 1918, p. 138.

²⁷ A.M.R., fond M.C.G. (1916-1920), dosar nr. 211, f. 18-19.

²⁸ Scarlat Panaitescu, *Știința fortificației în România de la 1866 până în zilele noastre*, București, Editura „Cultura Națională”, 1923, p. 13.

²⁹ Cf. Scarlat Panaitescu: „Așa s-a întâmplat, dar într-un tempo mult mai potolit, pe linia Buzăului, când simțim nevoia organizării unui serviciu de fortificație, în spatele armatei de operație, și aceasta după îndemnul și imitația serviciului echivalent rusesc, pus sub direcția strălucitului general rus Velișco, pentru organizarea spatelui frontului rusesc, prelungit în acel moment și în cuprinsul Moldovei” în articolul *Organizarea defensivă a Țării și organizarea liniei a II-a de pe frontul stabilizat în războiul nostru mondial (1916-1918)*, în „Revista Geniului”, Anul XII, nr. 1 din ianuarie 1929, p. 46-49.

³⁰ Demitrescu Ștefan Alexandru, *Contribuții la istoricul armei genului în campania 1916-1918*, în „Revista Geniului”, XXI, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1938, p. 101-112.

³¹ Vezi pe larg în *D. M. no. 454 din 10 noiembrie 1916 privitoare la administrația și contabilitatea serviciului pentru executarea unora din lucrările de apărare ale țării*, în „Monitorul Oastei”, Partea regulamentară, nr. 4 din 15 ianuarie 1917, p. 72-76.

³² Scarlat Panaitescu, *Organizarea defensivă a Țării și organizarea liniei a II-a de pe frontul stabilizat în războiul nostru mondial (1916-1918)*, p. 46-48.

care generalul Prezan, șeful M.C.G român a fost de acord³³. Situația poate fi explicată nu prin incapacitatea Comandamentului român de a concepe și executa un plan defensiv, ci prin faptul că, în contextul retragerii și refacerii majorității trupelor armatei române în Moldova, sarcina apărării provinciei revenise, în proporție dominantă, celor trei armate ruse: 9, 4 și 6.

În ceea ce privește concepția lucrărilor, planul cuprindea executarea unor poziții de tranșee continue, acoperite prin rețele de sârmă ghimpată. Pozițiile întărite erau prevăzute cu puncte de sprijin (centre de rezistență – n.a.) apărate fiecare de efectivele unui batalion. Centrele de rezistență erau legate prin tranșee flancate prin focuri ale infanteriei, distanța dintre ele fiind stabilită până la maximum 1.500 de m. În cazul în care linia dintre centrele de rezistență urma a fi flancată prin artilerie, distanța dintre ele putea fi mărită³⁴.

În ceea ce privește doctrina fortificațiilor de campanie, menționăm faptul că unele unități românești au apelat la manualele de geniu rusești în executarea unor lucrări cu caracter defensiv. Astfel, într-un raport elaborat de către Inspectoratul General al Geniului, prezentându-se activitatea generalului rus de geniu Vladimir Subotin pe frontul românesc, se menționau următoarele: „Acest ofițer [...], pe cât de destoinic ofițer de câmp, tot atât de destoinic ofițer tehnic, a contribuit în domeniul fortificațiilor la rezolvarea tuturor chestiunilor privitoare la însărcinările geniului, punându-ne la dispoziție pentru folosința noastră documentele confidentiale tehnice ale armatei ruse: manualul lucrărilor tehnice, pe care le-am tradus și de care ne-am folosit”³⁵. În acest sens, menționăm cazul lucrărilor executate în toamna anului 1916 în Dobrogea (sectorul Cerna-Turcoia) sub coordonarea căpitanului Marinescu³⁶.

În vara anului 1917, datorită în mare parte activității Școlii de fortificație de la Huși** și a ofițerilor Misiunii militare franceze, trupele românești au fost instruite după principiile moderne ale războiului de poziții utilizate pe frontul occidental. Astfel că, dacă în campania anului 1916 când, din punct de vedere doctrinar, influențele rusești se manifestaseră cu o oarecare intensitate la nivelul doctrinei de fortificație, în campania anului 1917, situația era complet inversată. Drept dovadă, pe data de 15 august 1917, generalul Scarlat Panaitescu informa Inspectoratul General al Geniului că: „... personal văzând lucrările executate de ruși, am găsit că nu sunt conforme cu principiile de organizare trase din învățămintele războiului, în special flancarea și obstacolul derogă cu totul de la aceste principii”. Cu această constatare, generalul făcea cunoscut forului militar superior solicitarea șefului geniului armatelor ruse din Moldova de a se traduce în limba franceză, într-un număr cât mai mare, lucrarea „Instrucțiuni asupra fortificației de poziții”, elaborată de M.C.G. român și care să fie pusă și la dispoziția trupelor țariste dislocate pe frontul românesc³⁷.

Abordând problema raporturile dintre ofițerii ruși și români în activitatea de proiectare a lucrărilor de fortificație pasageră, se poate nota faptul că în campania anului 1916, colaborarea dintre ofițerii armei geniu români din M.C.G și ofițerii de geniu ruși de la Comandamentul rus de pe frontul românesc a fost una constructivă, lipsită de disensiuni majore. Generalul Scarlat Panaitescu, repartizat pentru a colabora cu rușii la lucrările din Dobrogea, remarca următoarele: „Comandamentul rus a fost bucuros de colaborarea noastră intelectuală și cu această ocazie s-a legat o bună prietenie cu colegul rus, viitorul șef al geniului din armata rusească pe frontul român”³⁸. Colonelul Sculy Mătăsaru, ofițer genist însărcinat de M.C.G. român cu executarea planului defensiv din nordul Moldovei în toamna anului 1916, într-un memoriu adresat forurilor militare ierarhice, a menționat buna colaborare cu comisia rusă compusă din ofițeri de stat major și geniu aflată sub președinția generalului Velișco, care „i-a mulțumit în mod elogios de prețiosul concurs” ce l-a dat acestora³⁹.

În luna iunie a anului 1917, cu ocazia stabilirii modalităților de plată pentru diferitele rechiziții realizate de către trupele ruse de fortificații, ofițerii români și delegația de ofițeri ruși prezidată de ministrul plenipotențiar al Rusiei în România au purtat în localul Consulatului rusesc din Iași o discuție „civilizată și generoasă”, ajungându-se la o „soluție echitabilă” în problema discutată⁴⁰.

În schimb, la nivelul trupelor române și ruse însărcinate cu executarea pe teren a lucrărilor, disensiunile au fost numeroase. Spre exemplu, vizitând pozițiile de la vest și nord-vest de Botoșani ce se amenajau în spatele Armatei a 9-a rusă de către ofițerii români cu grupe de prizonieri, maiorul Dragomirescu

³³ A.M.R., fond *Inspectoratul General al Geniului* (1916-1941), dosar nr. 39, f. 631.

³⁴ Demitrescu Ștefan Alexandru, *Contribuții la istoricul armei geniului 1916-1921. Retragerea Armatei Române pe linia Siretului și stabilizarea Frontului Român (22 noiembrie – 30 decembrie 1916)*, în „Revista Geniului”, Anul XX, nr. 3-4 din martie-aprilie 1937, p. 55-62.

³⁵ A.M.R., fond *Inspectoratul General al Geniului* (1916-1941), dosar nr. 11, f. 18.

** A funcționat în perioada februarie-iunie 1917 prin grija unui grup de ofițeri de geniu români în colaborare cu ofițerul Lévêque din Misiune militară franceză, și a avut ca obiective principale răspândirea în armata română a noilor principii de organizare a fortificației de poziție și introducerea metodelor moderne de executare a lucrărilor. Cursurile școlii au fost urmate de sute de ofițeri români din aproape toate armele, dintre care și 3 generali [A.M.R., fond *Inspectoratul General al Geniului* (1916-1941), dosar 33, f. 97 și passim].

³⁶ A.M.R., fond *Inspectoratul General al Geniului* (1916-1941), dosar nr. 4, f. 51.

³⁷ Idem, dosar nr. 43, f. 411.

³⁸ Scarlat Panaitescu, *Amintiri – extrase din caietele personale de amintiri*, p. 42.

³⁹ A.M.R., fond *Inspectoratul General al Geniului* (1916-1941), dosar nr. 11, f. 627.

⁴⁰ Scarlat Panaitescu, *Aspecte militare. Efemeride de războiu (1916-1918). Jurnal de operație (1913)*, p. 76.

de la Biroul Operațiilor din M.C.G. român, relatează într-un raport că: „Domnul colonel Ștefănescu (șeful sectorului Huțani-Leorda – n.a.) mi-a comunicat că i s-au trimis 12 vagoane de sârmă; dar prezentându-se de la ruși cererea de a li se da 8 vagoane, în urma avizului ce a cerut de la Inspectoratul Geniului din M.C.G., a trebuit să le cedeze, căci spuneau că dacă nu li se dă, trupele se retrag de pe poziție”⁴¹.

Colonelul C. Theodorescu, șeful sectorului B cu reședința la Bacău și atașat al M.C.G. român pe lângă Secția IV-a rusă de fortificație, în fișa monografică înaintată forurilor superioare, caracteriza drept dificilă colaborarea cu trupele țariste: „Cred că nu este locul aici a descrie greutățile ce am întâmpinat cu cererile și pretențiile Secției Ruse; dosarul Sectorului este martor al tuturor neajunsurilor și al chinului ce am avut cu aceste lucrări, executate de români rechiziționați, rușii exercitând conducerea, din lipsa unei organizări tehnice și administrative românești”⁴².

Un alt motiv de nemulțumire al ofițerilor români în raporturile cu trupele aliate a fost acela al comportamentului dur, uneori chiar inuman, pe care acestea l-au adoptat față de populația rechiziționată pentru lucrările de campanie: „Ducându-mă la Bacău să iau în primire Serviciul Fortificațiilor de la generalul Văleanu Gh. (nota cu indignare în caietele de memorii generalul Sc. Panaitescu – n.a.) fac cunoștință mai de aproape de chinul, vexațiunile și chiar torturile la care erau supuși lucrătorii români, bărbați și femei, puși la dispoziția rușilor pentru lucrările de fortificație conduse de Velișco”⁴³.

În unele cazuri, chiar și atunci când pozițiile defensive fuseseră încredințate spre execuție trupelor române, dar urmau a fi ocupate de cele ruse, ofițerii ruși insistau ca tranșeele pe care urmau să le ocupe și să le apere trebuiau amenajate după doctrina rusă de fortificație, ofițerii români fiind avertizați că în caz contrar rușii nu le luau în primire și nu vor achita cheltuielile făcute⁴⁴.

Pe parcursul războiului s-au manifestat și puternice contradicții româno-ruse în doctrina fortificației de campanie. În lucrarea „Știința fortificației în România de la 1866 până în zilele noastre”, generalul Scarlat Panaitescu, prezentând activitatea de fortificare a armatelor rusești pe frontul românesc, aprecia că: „În armata rusească lucrările tehnice se executau după prevederile noului lor regulament tehnic, dând însă lucrărilor o închipuire de luptă deplină”⁴⁵. În concluzie, ofițerul român de geniu reliefa inadaptarea acestora la terenul de luptă, fapt care contravenea principiilor promovate de doctrina modernă a fortificațiilor pasagere.

Sincope similare erau semnalate și de către lt. colonelul de geniu Delage din misiunea militară a generalului Berthelot într-o dare de seamă din 1/14 septembrie 1917 privind lucrările de apărare executate pe frontul dintre valea Trotușului și cea a Prutului. Vizitând unele poziții executate de ruși, acesta nota: „Trebuie remarcat că rușii continuă să bată pitoane de câte ori au ocazia, că tranșeele lor, plasate în plină zonă militară și ca urmare ușor de zdruncinat de artilerie, sunt adesea la 15-20 m deasupra rețelei care le precedă și că ofițerii responsabili cu traseul se preocupă prea puțin de obținerea unor flancări eficiente. Cele pe care ei le realizează sunt în general făcute cu ajutorul unor lumini (corect „linii” – n.a.) atât de perpendiculare încât par iluzorii. Au de altfel părți de rețea prea scurte și prea multiplicare. În plus, pozițiile diferite sunt rar organizate în profunzime. Ele nu beneficiază cel mai adesea decât de o linie. Mitralierele se găsesc chiar în tranșee”. În finalul raportului, ofițerul francez constata că: „Este regretabil că 3 ani consecutivi de război nu au schimbat această stare de spirit”⁴⁶.

În dările de seamă ale lt. colonelului de geniu Lévêque din Misiunea militară a generalului Berthelot către M.C.G. român asupra lucrărilor din zona Armatei a 6-a rusă, și a maiorilor Dragomirescu și Ionescu, delegați din partea M.C.G. român pentru inspectarea lucrărilor de fortificații din zona Armatei 1 și 2 române, sunt evidențiate unele probleme existente între amenajările defensive ale armatelor aliate, și anume: coordonarea insuficientă între liniile executate ori proiectate în zona armatei 1 române și 6 rusă; lucrări neexecutate metodic, lucrul început la mai multe poziții simultan cu mijloace insuficiente etc.⁴⁷.

Activitatea desfășurată de trupele țariste pe frontul românesc în executarea amplelor lucrări genistice de fortificații, în mod special în campania anului 1917, a fost remarcată de către eșaloanele superioare ale armatei române, în mod special la nivelul Inspectoratului Geniului. Într-un raport către Biroul Decorațiilor din M.C.G. datat 16 aprilie 1917⁴⁸ era prezentată într-un mod elogios munca unor ofițeri de geniu ruși. Astfel, despre generalul Vladimir Subotin, șeful inginerilor militari ai armatei ruse pe frontul românesc, se

⁴¹ A.M.R. fond M.C.G. (1916-1920), dosar nr. 768, f. 80.

⁴² Idem, fond Inspectoratul General al Geniului (1916-1941), dosar nr. 39, f. 631 verso.

⁴³ Scarlat Panaitescu, *Amintiri – extrase din caietele personale de amintiri*, p. 47.

⁴⁴ A.M.R., fond M.C.G. (1916-1920), dosar nr. 768, f. 82.

⁴⁵ Scarlat Panaitescu, *Știința fortificației în România de la 1866 până în zilele noastre*, p. 16.

⁴⁶ A.M.R., fond M.C.G. (1916-1920), dosar nr. 768, f. 86.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 74.

⁴⁸ Propunerile au fost făcute de către generalul Scarlat Panaitescu, șeful Serviciului de Fortificații al armatei române. Cu ocazia respectivă, ofițerul superior de geniu nota în memoriile de război: „Am propus spre decorare ofițerii francezi și ruși, care au lucrat direct cu Inspectoratul și a căror concurs ne-a fost cu deosebire util, distingându-se prin munca, devotamentul și interesul pus în urmărirea scopului nostru și anume: 3 generali, 4 lt. colonei, 1 maior și 2 căpitani” [Scarlat Panaitescu, *Aspecte militare. Efemeride de război (1916-1918). Jurnal de operație (1913)*, p. 62].

aprecia că: „...a condus cu devotament și un interes deosebit toate lucrările de fortificație din România. Acest ofițer [...], pe cât de destoinic ofițer de câmp, tot atât de destoinic ofițer tehnic, a contribuit în domeniul fortificațiilor la rezolvarea tuturor chestiunilor privitoare la însărcinările geniului, punându-ne la dispoziție pentru folosința noastră documentele confidențiale tehnice ale armatei ruse: manualul lucrărilor tehnice, pe care le-am tradus și de care ne-am folosit. Pe lângă aceste activități, aduc la cunoștința Dvs. sentimentele superioare ale acestui șef rus care a propus ca lucrătorii de la fortificație să fie lăsați în timpul perioadei agricole la vetrele lor pentru cultivarea câmpului, luându-și răspunderea morală a asigura Înalțul Comandament rus că prin această măsură, departe de a periclita interesele apărării, sporește avutul și bunul trai care ne asigură victoria și deci e o măsură tot atât de imperioasă ca și aceea a lucrului la tranșee⁴⁹. Tot D. sa, cu un spirit înalt și generos ne ajută la toate chestiunile privitoare la plata și întreținerea lucrătorilor la fortificații. D. sa este un sprijin puternic al poporului nostru „⁵⁰.

În legătură cu căpitanul inginer Mstislav Titoff, adjutant al generalului Subotin, se considera că „ne-a dat în toate ocaziunile cel mai prețios concurs [...]. La noi în țară acest ofițer s-a arătat demn de înalta distincțiune ce i-a fost acordată și a lucrat fără preget și cu o deosebită competență la toate chestiunile în atingere cu noi”⁵¹. Inginerii militari, lt. col. Bahtin Michel și căpitan Axenoff Jean, de la Inspectoratul de geniu aflat sub comanda generalului Subotin, erau menționați pentru că „se disting prin concursul real cu care ajută pe șeful lor, precum și prin sentimentele de bună frăție cu care rezolvă toate chestiunile în care am avut nevoie de concursul lor”⁵².

Prin urmare, având în vedere aspectele menționate, Inspectoratul Geniului din cadrul M.C.G. propunea decorarea ofițerilor respectivi cu înalte ordine militare românești, după cum urmează: Subotin Vladimir – Ordinul „Steaua României” cu spade în gradul de comandor; Bahtin Michel, Titoff Mstislav și Axenoff Jean – Ordinul „Coroana României” cu spade în gradul de ofițer⁵³.

De asemenea, Inspectoratul Geniului a mai propus și decorarea altor ofițeri ruși. Dintre aceștia menționăm pe: generalii Soșin, șeful lucrărilor de fortificație de a doua linie (de la 8 octombrie 1916 până la 24 ianuarie 1917); Novicov, șeful sectorului 1 de fortificații (de la 8 octombrie 1916 până la 6 ianuarie 1917) și Zarakowski, șeful sectorului 5 fortificații - decorarea cu Ordinul „Steaua României” în gradul de comandor; coloneii Burhanovski, Tigalski, Sokolov și Zaharov – șeful Sectorului 4 fortificații - decorarea cu Ordinul „Steaua României” în gradul de ofițer; căpitanii Zelenin, Balaiev, stabscăpitanii Karalin și Gabbin - șefi de lucrări, Persianino - comandantul companiei 73 pionieri, Tvetinovici - șef de birou - erau recomandați pentru decorarea cu unul din cele mai înalte ordine ale armatei române „Steaua României” în grad de cavaler⁵⁴.

De notat faptul că și ofițerii ruși de infanterie care au activat în prima linie a frontului au fost distinși pentru activitatea de fortificație de campanie cu înalte ordine militare românești. Spre exemplu, prin Înalțul Decret nr. 1.134 din 2 octombrie 1917, primeau Ordinul „Steaua României” cu spade în gradul de ofițer, următorii locotenent-colonei: Patronov Ivan, șeful de stat major al diviziei 122 infanterie rusă pentru „destoinicia cu care a organizat poziția din Valea-Ciobănașului în martie-aprilie 1917” și Tabunov Sevir din Regimentul 485 infanterie rusă, pentru „zelul și destoinicia cu care a organizat sub focul inamicului poziția ce regimentul o avea la cota 1444 (de pe muntele Cornuțiu)”⁵⁵. Căpitanul Vituschin Ivan, din Divizia 122 rusă, era decorat cu Ordinul „Coroana României” cu spade în gradul de ofițer pentru „bravura ce a arătat ca adjutant-major al diviziei lucrând adesea sub focul inamicului la mascarea pozițiilor din Valea-Ciobănașului”⁵⁶.

Ofițeri români de geniu din cadrul Inspectoratului M.C.G. au fost decorați de către Comandamentul rus de pe frontul românesc în semn de recunoaștere a rezultatelor obținute prin strânsa colaborare cu structurile de fortificații ruse: colonelul Teodorescu Constantin din cadrul Direcției Superioare a Lucrărilor de Fortificații a fost decorat cu Ordinul „Sf. Ana”, clasa a II-a⁵⁷; colonelul Mățasaru Sculy și lt. colonelul Cerchez Leon cu Ordinul „Sfânta Ana”, clasa a II-a fără spade; generalul Scarlat Panaitescu cu ordinul „Sfântul Stanislas”, clasa I cu spade; locotenentul Vasile Carpen Nicolae – Ordinul „Stanislas”, clasa a III-a fără spade ș.a.⁵⁸

Pregătirea superioară în știința fortificației și activitatea deosebită a ofițerilor români detașați pe lângă sectoarele de fortificație ruse a fost apreciată de către comandanții ruși. Astfel, la 12 iulie 1917,

⁴⁹ A.M.R., fond *Inspectoratul General al Geniului* (1916-1941), dosar nr. 11, f. 18.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 21.

⁵¹ *Ibidem*, f. 20.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, f. 19.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 65-66.

⁵⁵ „Monitorul Oastei”, Partea Oficială, Nr. 116 din 7 octombrie 1917, p. 2231.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 2232.

⁵⁷ A.M.R., fond *Inspectoratul General al Geniului* (1916-1941), dosar nr. 11, f. 721.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 802.

generalul maior Zarakowsky, șeful Sectorului 5 fortificație rus, prin intermediul unei scrisori, îi transmitea colonelului Mătășaru Sculy următoarele: „În vederea terminării lucrărilor de poziție în sectorul Adjud și posibila transportare a sectoarelor la noua destinație, eu socot că a mea prietenească datorie în vederea serviciului, a vă aduce, ca celui mai apropiat colaborator al meu, recunoștințele sincere și mulțumirile mele pentru înaltul folos și energia depusă de Dvs. în folosul lucrărilor [...]. Cunoștința Dvs. specială și colosală în lucrări de fortificație, asemenea cunoștința locurilor, ne-a adus nouă rușilor cât și patriei Dvs. neprețuite servicii”⁵⁹.

Prezența armatelor ruse pe teritoriul național, determinată de Convenția militară cu Antanta din 4/17 august 1916 și, ulterior, în contextul eforturilor Marelui Cartier General român de a stopa ofensiva Puterilor Centrale, a necesitat executarea unor ample lucrări de fortificație pasageră de către trupele rusești atât în campania anului 1916, cât și în cea a anului 1917.

Activitatea trupelor ruse în fortificația de campanie pe frontul românesc a variat ca intensitate și valoare a lucrărilor, caracteristici generate atât de factori obiectivi (evoluția operațiunilor militare, mărimea efectivelor, prezența materialele de construcție etc.), cât și subiectivi (lipsa de combativitate, strategia militară a Stavkăi pe frontul românesc care susținea apărarea pe Carpații Orientali și Siret, instrucția insuficientă ori perimată în fortificația de campanie a unor unități) ș.a.

Pe fondul creșterii constante a efectivelor rusești pe frontul românesc (august-decembrie 1916) și succesului ofensivei Puterilor Centrale pe teritoriul național, s-au manifestat și o serie de influențe rusești în armata română, din mai multe puncte de vedere, și anume: în doctrina de fortificație (utilizarea unor manuale de fortificație rusești, în mod special în Dobrogea); în deciziile de apărare adoptate de Comandamentul român (aplicarea, în toamna anului 1916, cu acordul M.C.G. român, a planului generalului Velișco de apărare a Moldovei); la nivel organizatoric (prin constituirea în armata română, după modelul din armata imperială rusă, a unei Direcții Superioare a Lucrărilor de Fortificație pentru amenajarea unor poziții defensive în spatele frontului).

Sosirea Misiunii militare franceze sub comanda generalului Henri Mathias Berthelot a determinat diminuarea influențelor ruse și a contribuit, în mod special, prin activitatea Școlii de fortificație de la Huși (februarie-iunie 1917) la răspândirea sau consolidarea în cadrul armatei române a principiilor moderne de ducere a războiului de poziții. Astfel, în vara anului 1917, din multe puncte de vedere, instrucția trupelor române în fortificația de campanie era superioară celei pe care o aveau trupele ruse dislocate pe frontul din Moldova.

În concluzie, activitatea trupelor ruse în fortificația de campanie, deși marcată în numeroase cazuri de absența spiritului combativ în a apăra chiar lucrările executate de către acestea, alături de cea a trupelor române aparținând aproape tuturor armelor (infanterie, artilerie, geniu și chiar cavalerie), precum și a populației mobilizate, a contribuit la dezvoltarea capacității de apărare a teritoriului național în ambele campanii din anii 1916 și 1917.

CONSIDERATION WATCHING THE ACTIVITY OF RUSSIAN TROOPS IN THE CAMPAIGN ON THE ROMANIAN FRONT (1916-1917)

Under the basis of article III of Convention finished in 4/17 august 1916 between Romania and the powers of Antanta, the Russian Empire send troops, initially in Dobrogea and then in Moldavia, which collaborated with Romanian army to repel the attacks of Central Powers troops. In this meaning, in the campaigns of the years 1916-1917, the Russian troops had an intensive arrangement activity of defensive positions on the Romanian territory, especially in Moldavia.

The Romanian Hight Headquarters appreciated the participation of Russian troops in the development of defense capacity of Romania through grant the highest military decorations and orders to a big number of Russian officers, which belong to the both type of troops, engineers and infantry.

⁵⁹ Idem, dosar nr. 39, f. 628.

ASPECTE MAI PUȚIN CUNOSCUTE DIN VIAȚA COTIDIANĂ ÎN BUCUREȘTI ÎN PERIOADA PRIMEI CONFLAGAȚII MONDIALE (1916-1918)

Dr. POPESCU CORNEL¹

Pretextul declanșării primei conflagrații mondiale a fost reprezentat de asasinarea moștenitorului tronului Imperiului Austro-Ungar, Franz Ferdinand și a soției sale, principesa Sofia, în orașul Sarajevo din Bosnia-Herțegovina. Motivul real a fost dorința de reîmpărțire a imperiilor coloniale și de formare a statelor naționale în Europa. La București, premierul român Ionel I. C. Brătianu² a fost prudent în privința luării hotărârii de a intra România în război, pentru că știa discuțiile de la Paris și Londra, din cadrul cercurilor politice³. Putem da ca exemplu în acest sens trasarea, în anul 1916 la Londra, a viitoarei linii de frontieră între România și Ungaria, denumită în limbajul diplomatic „Linia Balfour“, după numele celui care a trasat-o, Lordul Arthur James Balfour⁴.

Regele Carol I (1881 – 1914)⁵ și șeful Partidului Conservator, Petre P. Carp, au cerut să se respecte tratatul încheiat între România și Puterile Centrale la data de 18/30 octombrie 1883⁶ și să intrăm în război ca aliați ai acestora⁷, dar Ionel Brătianu și membrii guvernului său s-au opus, astfel încât Consiliul de Coroană din 21 iulie 1914 de la Sinaia a hotărât adoptarea expectativei armate pentru pregătirea războiului și realizarea unității naționale.

Marile puteri au inițiat o acțiune diplomatică intensă pentru a atrage România de partea taberei în care făcea parte fiecare⁸. Ionel Brătianu nu s-a lăsat amăgit de promisiunile diplomaților străini, știa ce a pățit tatăl său I. C. Brătianu în timpul Războiului de Independență, dar nu s-a lăsat influențat nici de cererile și presiunile oamenilor politici români antantofili, antiruși sau filogermani⁹. Premierul român a așteptat momentul favorabil pentru intrarea României în război, după ce la 4/17 august 1916¹⁰ a încheiat un acord secret cu Tripla Înțelegere pentru intrarea în război ca aliată a acestei grupări politico-militare¹¹.

După înfrângerile armatei române, două treimi din teritoriul țării a fost ocupat: Oltenia, Muntenia, Dobrogea și o parte din sud-vestul Moldovei, incluzând 100.000 km² din cei 130.903 km² și 22 de județe din cele 34 existente în 1916¹².

Din 17 septembrie, stil vechi, Erik von Falkenhayn a devenit comandant unic al trupelor din Transilvania, a conceput un plan de operații prin care urmărea să străpungă frontul românesc pe întreg lanțul carpatic și să pătrundă concomitent în Moldova și Muntenia. La sfârșitul lunii septembrie, stil vechi, sunt forțate trecătorile Carpaților. Atacurile de pe frontul de est al Transilvaniei prin care urmăreau să intre în Moldova au fost respinse de Armata de Nord condusă de generalul Costantin Prezan, trecătoarea Oituz este apărată de trupele române comandate de generalul Eremia Grigorescu, sub deviza „Pe aici nu se trece!“ și restabilește linia frontului pe înălțimile de pe linia de frontieră în urma unei contraofensive.

În luptele de pe Valea Jiului a căzut generalul Ioan Dragalina, iar populația din Târgu Jiu și din împrejurimi au sprijinit eroic armata română. Superioritatea numerică de 7:1 și-a spus cuvântul ca și cea tehnică și Grupul Kuhne compus din trupe germano-austro-ungare a ocupat Târgu Jiu la 2/15 noiembrie 1916, iar Craiova la 11/24 noiembrie ajungând în trei zile la Olt.

După ocuparea Olteniei a fost lansată o proclamație către români, în care erau considerați dușmani cei care se refugiaseră în Moldova. Proclamația era semnată de principele Wilhelm de Hohenzolern, fratele regelui Ferdinand al României¹³.

¹ Universitatea din Pitești.

² Pentru biografia lui Ionel I. C. Brătianu, vezi pe larg, Anastase Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, București, 1994, passim; Ion Scurtu, *Ion I. C. Brătianu. Activitatea politică*, București, 1992, passim.

³ I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. II, München, 1987, p. 137.

⁴ Vezi pe larg Radu Ștefan Vergatti, *O dispută fără obiect: Transilvania*, în „Geopolitică”, revistă de Geografie politică, Geopolitică și Geostrategie, anul III, nr. 11/2005, p. 125-136.

⁵ Între 1866-1879 a purtat titlatura de Principe, iar între 1879-1881 de Alteță Regală, România a fost ridicată la rang de regat de către Parlament pe 14/26 martie 1881.

⁶ Un tratat de alianță cu Austro-Ungaria la care, în aceeași zi a aderat și Germania. Tratatul avea un caracter defensiv și secret, fiind cunoscut doar de un cerc restrâns de politicieni și de regele Carol I.

⁷ ***, *România în anii Primului Război Mondial*, vol. I, București, 1987, p. 78-79.

⁸ Se confruntau două grupări politico-militare Tripla Alianță (Puterile Centrale) și Tripla Înțelegere (Antanta). Vezi pe larg Mihai Manea, Bogdan Teodorescu, *Istoria Românilor*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, p. 150-180.

⁹ Radu Ștefan Vergatti, *Starea de spirit a lui Ionel I. C. Brătianu după intrarea României în Primul Război Mondial*, în Buletinul Științific, Studii Istorice al Universității din Pitești, nr. III-IV (2004 – 2005), Pitești, p. 113-114.

¹⁰ ***, *Istoria Românilor*, vol VII, Tom II, București, 2003, p. 418-419, la această dată în locuința lui Vintilă Brătianu, au fost semnate 5 exemplare în original pentru: Rusia, Franța, Marea Britanie, Italia și România; despre semnarea documentelor de alianță cu Antanta nu au știut nici măcar membrii guvernului.

¹¹ ***, *România în anii ...*, vol. I, ed. cit. p. 121-122.

¹² Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în Primul Război Mondial 1916 – 1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 81.

„PROCLAMAȚIE

către

populația Miciei Valahii

Am venit să pedepsim România, nu însă pe români, să pedepsim pe acela care a trădat casa, familia și țara și și-a călcat cuvântul de onoare.

Am venit să pedepsim și pe aceia care și-au trădat și vândut țara.

Decidem: toți aceia care vor să părăsească orașul, li se dă un termen de patru zile spre a-l părăsi în liniște, iar cei care rămân se vor supune obligațiilor impuse de noi. Toate rechizițiunile vor fi plătite numerar.

SS Wilhelm de Hohenzolern”

Prin ordinul de zi din 12/25 noiembrie 1916, apărarea orașului Pitești a fost încredințată grupului de armată condus de generalul Constantin Prezan. În zona Pitești – vest se aflau regrupate și alte unități românești. Eforturile soldaților și ale populației civile n-au putut împiedica ocuparea orașului la 16 noiembrie 1916. În ziua de 20 noiembrie/3 decembrie 1916, armata română a pierdut bătălia de pe Argeș-Neajlov¹⁴, sau bătălia pentru București, guvernul României se va îndrepta în frunte cu premierul, Parlamentul și Casa Regală către Moldova. În urma bătăliei de pe Neajlov sau a bătăliei pentru apărarea Bucureștilor, trupele germane au intrat în capitală la 23 noiembrie-6 decembrie 1916, armata română retrăgându-se în Moldova. Încă de la sfârșitul lunii septembrie, o parte a populației civile și a oamenilor politici s-a retras în Moldova sau în străinătate. Începea astfel perioada de ocupație germană în România. Retragerea în Moldova a însemnat panică, dezordine și încordare în rândul populației. Mijloacele de transport erau insuficiente, majoritatea trenurilor fiind ocupate de efectivele militare, iar unele de anumite grupuri și categorii sociale și politice. Gările erau ticsite de lume, trenurile foarte aglomerate, așteptându-se zile și nopți pentru îmbarcare. Șoselele erau la fel de aglomerate, convoaiele militare amestecându-se cu cele civile. Frigul, foamea, ploaia, oboseala, își spuneau cuvântul.

După ce guvernul a părăsit capitala, aceasta va rămâne sub conducerea lui Dumitru Nenițescu (numit șef al Ministerului de Război), Generalul Mustață (numit prefect al Poliției), Lupu Costache (numit Ministru de Interne). Primar rămânea tot Emil Petrescu¹⁵. Pe 21-22 noiembrie 1916, populația capitalei a fost panicată, oamenii se temeau de faptul că germanii și, mai ales, bulgarii ar putea comite jafuri, atacuri și violuri¹⁶, dar bucureștenii aveau speranța că o să-i ajute Alexandru Marghiloman, considerat „omul nemților”¹⁷. Pe 22 noiembrie 1916, pe ziduri, bucureștenii puteau citi ordonanța Prefecturii Capitalei, care avea 11 puncte și era semnată de Generalul Mustață¹⁸. Generalul Mustață a fost numit șef al Poliției, pentru că a scris o broșură care-i lăuda pe germani, dar cu toate acestea el a fost înlocuit de Comandamentul german¹⁹. Această ordonanță a provocat consternarea populației. De precizat că anterior anului 1916 au existat două categorii de germanofili, o categorie reprezentată de Petre P. Carp, Lupu Costache, ce se temeau de ruși și considerau că interesele României vor fi îndeplinite doar alături de germani și germanofili care erau înscriși în registrele poliției ca fiind agenți de propagandă germani în schimbul unor sume de bani primite în acest scop.

La 12 și jumătate noaptea pe 23 noiembrie 1916, trupele germane au ocupat Gara de Nord, Emil Petrescu le-a citit actul de predare al orașului la Primărie²⁰. Au început să aibă loc incidente, provocate de bulgari (devastări de case, violuri, lupte)²¹, soldații au început să fie încartiruiți, deși nu aveau bilet de la Comandament. Mareșalul Mackensen a hotărât ca Statul Major să se stabilească în sediul Ministerului de Război din Cișmigiu, iar Comandamentul în sediul Ministerului Lucrărilor Publice de pe Bulevardul Elisabeta²². Germanii au cerut o aprovizionare pentru 45.000 de oameni (cu ceapă, orez, tutun, ceai, zahăr, cartofi, etc.), greu de realizat, datorită lipsei de comunicație cu provincia și a sărăciei capitalei.

Au fost confiscate telefoanele, dar alimentarea cu apă și energie electrică nu au fost oprite, se puteau face cumpărături, populația nu a suferit inițial din punct de vedere al aprovizionării, dar a fost supusă unui chin moral²³. Pe 24 noiembrie 1916 Generalul Mustață a emis o nouă ordonanță care cerea ca toți tinerii care au luptat în armatele română, franceză, engleză, rusă și italiană să se prezinte la Cercul Militar pentru a fi

¹³Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, partea a V-a (1 916-1917), Humanitas, București 1992 p. 67.

¹⁴***, *Istoria Românilor*, vol. II, tom. II, ed.cit., p. 433; *România în anii ...*, vol. I, ed. cit., p.486- 526.

¹⁵Constantin Bacalbașa, *Capitala sub ocupația dușmanului (1916-1918)*, Brăila, 1921, p. 22.

¹⁶*Ibidem*, p.24.

¹⁷*Ibidem*.

¹⁸ Pentru conținutul ordonanței, a se vedea Constantin Bacalbașa, *op.cit.*, p.24 și următoarea; Arhibald, *Porcii, impresii din timpul invaziei, note de om necăjit*, București, 1921, p. 66; Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Brătianu, Războiul 1914 – 1919*, București, 1937, p.34.

¹⁹Constantin Bacalbașa, *op.cit.*, p.26.

²⁰Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei...*, ed.cit.,p.37.

²¹*Ibidem*, p.38.

²²*Ibidem*, p.39.

²³*Ibidem*, p. 40.

prizonieri²⁴. A doua zi Aronovici, un tipograf bucureștean, a tipărit cărți poștale care conțineau un mesaj de bun venit armatei germane²⁵. O nouă ordonanță a poliției cerea ca toți cetățenii care au arme să le predea poliției. Au început să se înmulțească jafurile, soldații germani au început să practice brigandajul, ei intrând în magazine luau ce aveau nevoie și nu plăteau. Pe 29 noiembrie Generalul Mustață a fost demis, la cererea lui Alexandru Marghiloman, a fost numit șef al poliției Tzigara-Samurçaș. Începând cu 30 noiembrie 1916 s-au înmulțit numărul rechizițiilor²⁶. Trebuie remarcată atitudinea populației, cei din clasa de jos și de mijloc erau omenoși cu prizonierii și răniții, își împărțeau hrana cu aceștia. Cu cât urcai pe scara socială, egoismul și frica creșteau²⁷.

În zilele de 23, 24, 25 noiembrie au ieșit foarte mulți locuitori pe străzi pentru a-i aclama pe germani, aceștia au fotografiat scena pentru a arăta că: „populația Bucureștiului întreagă a ieșit cu flori înaintea armatei germane aclamându-le ca pe niște liberatoare?!...”²⁸ Germani au fost ajutați de cetățeni de naționalitate germană, spre exemplu automobilul lui Mackensen a fost condus la intrarea în capitală de Martin Badt²⁹. Transferul de putere s-a făcut într-o perioadă scurtă de timp și fără opoziția populației.

După înfrângerile armatei române, două treimi din teritoriul țării a fost ocupat: Oltenia, Muntenia, Dobrogea și o parte din sud-vestul Moldovei, incluzând 100.000 km² din cei 130.903 km² și 22 de județe din cele 34 existente în 1916³⁰. Înfrângerile suferite de armata română s-au datorat unui complex de factori și, în special, slabei dezvoltări industriale a țării, ceea ce a determinat o dotare precară cu arme, muniții și material de război. La intrarea în război România avea doar 375.000 puști Manlicher, din care 260.000 existau încă din 1912; 100.000 puști Henry Martini din care se pare că 70.000 erau din timpul Războiului de Independență, adică puști fără repetiție; o mitralieră de batalion, în timp ce inamicul avea șase mitraliere de companie. Cele 1000 de mitraliere sosite din Franța au fost declarate inutilizabile pentru că nu se cunoștea modul de utilizare al lor, fiind depozitate și folosite abia în 1917³¹. Este adevărat că la începutul războiului unele fabrici au fost transformate în fabrici producătoare de afete de tun, piese de schimb pentru artilerie, etc. Importul de arme se realiza destul de greu, armata română fiind în inferioritate față de armata germano-austriacă, mult mai bine pregătită și dotată cu armament modern.

Se pare că la baza înfrângerii armatei române au mai contribuit și slaba organizare și instruire a soldaților, întinderea vastă a frontului (1400 km), lipsa de cooperare între unități, deplasările armatelor de pe un front pe altul. În 1918, când mareșalul Mackensen s-a întâlnit cu generalul Averescu, i-a spus: „Știi dumneata că dacă continuai, eram pierdut?”, iar la explicația generalului că situația din nord l-a determinat să oprească operația, mareșalul i-a replicat: „Ați fi avut vreme, după ce m-ați fi nimicit”³².

Pentru o exploatare sistematică și minuțioasă, s-a trecut la organizarea militară administrativă a teritoriului ocupat. Autoritatea supremă militară era reprezentată de Marele Cartier al grupului de armate Mackensen, O.K.M. (Ober Komando Mackensen), care avea reședința stabilită la Athénée Palace în București. Teritoriul ocupat a fost împărțit administrativ în mai multe zone:

- Teritoriul Administrației militare (Gebiet der Militar Verwaltung), în suprafață de 65.000 km² și includea județele Argeș, Dâmbovița, Dolj, Gorj, Ialomița, Ilfov, Mehedinți, Muscel, Olt, Prahova, Vâlcea, Romanați, Teleorman și Vlașca;

- Zona Etapelor (Etapengebiet), ce cuprindea o fâșie de teren de-a lungul râului Buzău, din Carpați până la Dunăre, și avea drept scop de a asigura aprovizionarea trupelor cu alimente, iar surplusul era transferat în țările invadatoare;

- Zona Armatei a 9-a de operații (Operationsgebiet), care cuprindea teritoriul unde s-au desfășurat operații militare și includea județele Buzău, Râmnicu Sărat, Putna și Brăila, conducerea militară și administrarea acestora revenind șefului suprem al armatei de ocupație;

- Dobrogea cu județele sale, având organizare proprie, realizându-se un condominiu exercitat de Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia.

La rândul său, Teritoriul Administrației Militare a fost parcat pe suprafețe de exploatare după reședința comandamentelor militare, pentru a realiza o mai bună valorificare a resurselor economice³³. Acestea erau:

- Zona Comandaturii București, ce cuprindea capitala și nordul județului Ilfov; Zona Pitești, care cuprindea județele Argeș, Olt, Romanați, Râmnicu Vâlcea și Teleorman;

- Zona Craiovei, în care erau incluse județele Dolj, Gorj și Mehedinți;

²⁴Arhibald, *op.cit.*, p. 68.

²⁵*Ibidem*, p. 69.

²⁶*Ibidem*, p. 71.

²⁷Sabina Cantacuzino, *op. cit.*, p. 62 și următoarea.

²⁸Constantin Bacalbașa, *op.cit.*, p.35.

²⁹*Ibidem*, p.35.

³⁰Emil Răcilă, *op. cit.*, p. 81.

³¹C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 27.

³²Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 263.

³³*Gazeta Bucureștilor*, XXXVIII, nr. 194, Ediție de război, sub ocupația germană, nr. 1-12, decembrie 1916

- Zona Ploiești, cuprindea județele Dâmbovița, Muscel, Prahova și Vlașca;
- Zona Călărași, în care erau incluse județul Ialomița și sudul județului Ilfov³⁴.

În fiecare zonă existau câte două sau trei comandaturi de etapă.

Vechile județe din Oltenia și Muntenia, aflate în cadrul Administrației militare au fost înlocuite de 14 districte militare conduse de comandaturi. Acestea și-au păstrat vechile delimitări ca și denumirile respective: Mehedinți, Gorj, Dolj, Vâlcea, Romanați, Argeș, Olt, Teleorman, Muscel, Dâmbovița, Vlașca, Prahova, Ilfov și Ialomița³⁵. Din cele 14 comandaturi districtuale, trei erau austro-ungare: Romanați, Dâmbovița și Vâlcea, celelalte erau germane, rezultând astfel ponderea pe care o deținea autoritatea germană. Rolul acestora era de menținere în subordine a populației și de exploatare economică, rol pe care și-l exercitau prin intermediul comandaturilor de etape care erau germane și prin intermediul comandaturilor de stațiuni de etapă, care erau austro-ungare³⁶. Într-un district puteau fi de la două la cinci comandaturi de etapă, în funcție de mărimea acestuia. Cele germane erau în număr de 32 și aveau câte o cifră, un simbol de identificare, iar cele de stațiuni de etapă austro-ungare, în număr de zece, erau marcate de abreviațiunea K.U.K. (Keiserliche und Konigliche-Komandatur), care înseamnă comandatura de etapă regală și imperială. După abreviere urma denumirea localității unde comandatura respectivă își avea sediul.

După Mackensen, care era comandantul grupului de armate O.K.M., principala autoritate în teritoriul ocupat a fost reprezentată de guvernatorul militar, contele Tüllf von Tschette und Weidenbach, care era general de infanterie și fost comandant de corp de armată pe frontul de vest, socotit de contemporani ca o personalitate ștearsă și excesiv de brutală³⁷. Guvernatorul era secondat de colonelul Hentsch, șeful Statului Major al Administrației Militare în România, fiind foarte apreciat de germani și considerat un ofițer superior de bază, inteligent și bun organizator, luptase pe frontul de vest, afirmându-se în bătălia de pe Marna.

Din partea Austro-Ungariei a fost numit generalul Sandler, înlocuit apoi cu colonelul Köntz, din partea Turciei a fost numit Osman Nizami Pașa, iar din partea Bulgariei generalul Tantiloff³⁸.

Planul de administrare militară a României a fost stabilit încă dinainte de ocuparea acestor teritorii. În zilele de 28, 29 octombrie 1916 (stil vechi) s-a întrunit la Berlin o comisie de specialiști germani și austro-ungari pentru a elabora planul organizării administrației de ocupație.

Subjugarea populației și exploatarea bogățiilor din teritoriul ocupat s-a realizat prin următoarele organe:

1. Comandamentul suprem militar (Oberqartiermeisterstab), care răspundea de problemele de ordin militar și de multe altele;

2. Statul major administrativ (Verwaltungsstab), a condus laturile vieții administrative, financiare, telecomunicații, transporturi. Acesta a subordonat instituțiile românești folosind forța militară ca mijloc de constrângere. A fost organizat pe secții care aveau sarcini bine determinate: elaborarea ordonanțelor și măsurilor inițiate de administrația germană; asigurau controlul, urmărirea și evidența cetățenilor; se ocupa de aprovizionarea trupelor imperiale și a populației civile; secția politică se ocupa de cenzurarea tuturor publicațiilor, etc³⁹.

3. Statul major economic (Wirtschaftsstab), a fost organizat inițial pe zece secții⁴⁰: Geografia țării, Finanțele, Alimente și furaje, Materii prime, Materii grase și uleiuri minerale, Agricultură, Lemnul, Lucrătorii, Expedițiunea, Utilizarea mașinilor. Unele dintre acestea erau împărțite în mai multe secții. În timp, la cele zece secții, s-au mai adăugat altele noi ajungându-se la șaptesprezece secții. Statul major economic a fost sprijinit în realizarea atribuțiilor sale de către statul major administrativ, ambele fiind sub autoritatea directă a guvernatorului administrației militare germane și mai departe a comandamentului militar.

Între statele Puterilor Centrale s-au încheiat convenții între 14 aprilie și 7 august 1917, prin care s-a stabilit raportul de repartizare a produselor jefuite din România. În perioada dintre 11 august 1917 și februarie 1918, repartiția dintre Germania și Austro-Ungaria s-a făcut după următoarele norme: pentru oleaginoase, porcine, produse din carne și bere era de 7:5, pentru vin 7:3, pentru marmeladă 7:3, furajul era distribuit în proporție de 5:5. Prin convenția din februarie 1918, raportul de distribuție dintre Germania și Austro-Ungaria a fost stabilit pe cheia de 1:1. Din documentele rămase de la autoritățile de ocupație, statul major economic a lucrat de multe ori pe ascuns și au expediat cantități însemnate fără a le mai înregistra oficial pentru a fi supuse controlului și cheii de repartiție. Așa au procedat și austro-ungarii, după cum reiese din rapoartele adresate Ministerului de război austro-ungar⁴¹. Aceștia aveau un aparat întreg de spionaj ce

³⁴ *Gazeta Bucureștilor*, nr. 1, 12 decembrie 1916.

³⁵ Emil Racilă, *op. cit.*, p. 93.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor, 1916-1918*, Editura Militară, București, 1978, p. 91.

³⁹ *Gazeta Bucureștilor*, XXXVIII, NR. 198, nr. 5, 18 decembrie 1916.

⁴⁰ Emil Racilă, *op. cit.*, p. 198.

⁴¹ Augustin Deac, Ion Toacă, *op. cit.*, p. 471.

urmăreau activitatea statului major economic german. Ca organ de executare a dispozițiilor statului major economic și cu rol de a stabili exact întreaga cantitate de produse aflate la marii și micii cultivatori a fost înființată Comisia mixtă din România⁴².

4. Poliția administrativă militară care a fost una dintre principalele forțe de constrângere fiind divizată în trei secții:

- poliția politică, având trei birouri, spiona în special atitudinea populației față de ocupanți, urmărind cu predilecție intelectualii și politicienii rămași în teritoriul ocupat;

- poliția de siguranță care se ocupa de problemele de spionaj și contraspionaj prin intermediul celor trei secții: secția politică urmărea ostaticii, prizonierii și mulțimile politice; secția de spionaj se ocupa cu urmărirea și arestarea persoanelor ostile regimului; oficiul central pentru pașapoarte ce trebuia să împiedice mutațiile populației;

- centrala polițiilor, se ocupa cu treburi de ordin administrativ, supraveghea liniștea și respectarea ordonanțelor și a inclus și poliția română sub autoritatea sa.

După ocupație, autoritățile germane au organizat acțiuni de schimbare a aspectului exterior al capitalei și orașelor. Atitudinea acestora a fost de cuceritori, dar și de buni organizatori, au fost interzise întrunirile publice, circulația pe străzi în grup mai mare de trei persoane, editarea de ziare, așa după cum îi spunea Cleve lui Alexandru Marghiloman „*România este țara care zace la pământ, iar Germania țara care triumfa*”⁴³. Soldații, în calitate de cuceritori, îi băteau pe polițiștii din garda orășenească pentru a putea fura în voie. Au fost încălcate astfel normele internaționale care reglementau raporturile dintre învingători și învinși, prevăzute prin Convenția de la Haga din 18 octombrie 1906, normele juridice românești fiind total ignorate⁴⁴.

În perioada ocupației militare conducerea s-a realizat cu ajutorul ordonanțelor militare emise în numele Comandamentului Suprem Militar al grupului armatelor Mackensen sau a guvernatorului Tülff von Tschettepe. Acestea au cuprins toate sectoarele de activitate și prevedeau pedepse drastice în caz de nerespectare a regulilor impuse. Între componentele de ocupație exista o strânsă cooperare și o disciplină severă. Organele de poliție trimiteau rapoarte despre toate evenimentele care aveau loc și acestea erau înaintate pe scară ierarhică până la guvernator. La rândul său guvernatorul trimitea trimestrial sau semestrial dări de seamă către Berlin, Oficiului de Externe, raportând cu exactitate starea de lucruri existentă în România. Pentru a reuși să constrângă populația la supunere și a menține ordinea, era nevoie de un mare efectiv uman, astfel că în anul 1917 în teritoriul ocupat erau încartiruiți 480.000 militari germani, austro-ungari și bulgari, cărora trebuia să li se asigure întreținerea⁴⁵. Pentru o mai bună funcționare a regimului de ocupație, au fost menținute unele instituții românești care au intermediat și reglementat raporturile dintre ocupanți și populația civilă, având rol în menținerea ordinii, asigurarea încartiruirii trupelor, efectuării rechizițiilor, etc.

Instituțiile românești care au funcționat în teritoriul ocupat au fost:

- Ministerul de Interne, condus de Kostake C. Lupu, numit în această funcție încă înainte de retragerea armatei, administrației, familiei regale în Moldova;
- Ministerul de Finanțe al cărui șef era Dumitru Nenițescu;
- Ministerul Domeniilor, condus de dr. Grigore Antipa;
- Ministerul de Justiție al cărui șef a fost Al. Shinna;
- Ministerul Instrucțiunii și Cultelor condus inițial de C. Litzica și apoi de Virgil Arion⁴⁶.

Acești miniștri au îndeplinit rolul de giranți, fiind numiți în această calitate prin ordonanța nr. 26/12.03.1917, emisă de guvernatorul Tülff von Tschettepe. Prin ordonanța nr. 88 din 23 aprilie 1917 atribuțiile guvernului erau transferate administrației militare din România⁴⁷.

Prefecturile, prețurile și primăriile din zona ocupată au fost conduse de funcționari recrutați din rândul germanofililor sau a persoanelor preferate de germani. În perioada războiului și a ocupației militare, învățământul a avut foarte mult de suferit, fiind afectat mai întâi de lipsa cadrelor didactice, mulți dintre aceștia fiind mobilizați și trimiși pe front. În al doilea rând multe școli au fost distruse în timpul luptelor sau devastate de către trupele invadatoare. Multe din școli au fost ocupate și transformate apoi în spitale, în special în comunele urbane. O soartă mai grea au avut-o școlile din zonele rurale, folosite ca adăposturi pentru cai, depozite pentru obiectele rechiziționate, sau în cazurile fericite ca sedii ale administrației germane.

În anul școlar 1917-1918 circa jumătate din numărul de elevi nu au

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ În mod special soldații bulgari.

⁴⁵ Alexandru Marghiloman, *ote politice*, vol. 2, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 91.

⁴⁶ *Gazeta Bucureștilor*, XXXVIII, nr. 202, nr. 9, 22 decembrie 1916; vezi pe larg Constantin Bacalbașa, *op cit.*; Arhibald, *op. cit.*

⁴⁷ Emil Răcilă, *op. cit.*, p. 108.

frecventat cursurile. În același an școlar prin ordonanțe emise de guvernatorul german și-au început cursurile: Facultatea de Medicină, Academia de Științe Comerciale și o serie de facultăți din cadrul Universității din București. De o atenție specială din partea autorităților germane s-au bucurat școlile germane și chiar se urmărea înființarea unor asemenea școli, iar în orașele și comunele importante au fost organizate cursuri serale de învățare a limbii germane.

Confruntându-se cu mari probleme financiare determinate de lipsa de bani ca urmare a transferării tezaurului în Rusia, autoritățile germane au hotărât să emită noi bancnote, așa-numiții lei noi. Acesta era mijlocul de plată legal pe teritoriul ocupat și ca atare trebuia să fie primite ca plată de fiecare locuitor în deplina lor valoare nominală. Acela care la vânzări refuza primirea lor în valoare nominală, nu primea decât bon de rechiziții. Prăvăliile care refuzau primirea acestor bancnote erau închise⁴⁸.

Printr-o adresă din 21 iunie 1917, Prefectura laudă inițiativa Comitetului și donează suma de 106 lei strânsă de la funcționarii Prefecturii, Poliției și Administratorii de plăți⁴⁹.

Comitetul de ajutor și Controlul Muncii trimite Prefecturii adresa nr. 42

din 23 octombrie 1917, arătând „... situația familiilor și persoanelor de ajutat, precum și rațiile zilnice și lunare”, anexând și „costul alimentelor de strictă necesitate”.

Rații individuale :

1. de la 7 ani în sus, 440 gr. pâine, sau 500 gr. mălai și 150 gr. fasole;
2. de la 3 la 7 ani, 330 gr. pâine, 350 gr. mălai și 100 gr. fasole;
3. copii până la 3 ani - 250 gr. lapte.

La aceasta se adaugă rația de lemne, stabilită la 10 Kg zilnic pe cap de familie.

Adunând toate cheltuielile, Comitetul arată că suma lunară se ridică la 8631 lei, numai prețul alimentelor, rar cheltuielile pentru lemne. Comitetul mai face mențiunea că numărul familiilor care primesc ajutoare crește zilnic, astfel în trei luni s-a ajuns de la 211 familii la 404 familii⁵⁰. În anii ocupației, orașul București a avut de suferit de pe urma a diferite boli contagioase, datorită mizeriei și sărăciei în care trăia majoritatea populației. Bolile care au făcut ravagii - difterie, febră recurentă, scarlatină, anghina, erizipel - au determinat Primăria să înștiințeze populația prin bătaii de tobă despre dispozițiile conținute în adresa Primăriei nr.1665 din 6 iulie 1917⁵¹, care conținea măsuri excepționale: „îndată ce un membru al familiei sau o vită s-a îmbolnăvit, să fie anunțate autoritățile sau funcționarii serviciului sanitar.

Adunările în localuri publice sau particulare sunt interzise. Fiecare cârciumar este obligat să aibă un depozit cu cel puțin 500 Kg var stins într-o groapă, pentru trebuință publică. Curțile și dependințele se vor întreține într-o perfectă curățenie, măturându-se zilnic și curățindu-se de scaieți, buruieni, bălegar și alte murdării. Fiecare casă să aibă o latrină care să fie zilnic dezinfectată cu zeamă de var.

Nu este permis nimănui a arunca lăturile, gunoaiile și orice fel de murdării în fața casei sau pe marginea șoselelor sau drumurilor. Casele să fie văruite atât pe dinăuntru, cât și pe afară, iar pardoseala, ușile, porțile să fie spălate cât mai des cu leșie tare sau zeamă de var. Curțile și oboarele să fie întotdeauna în perfectă curățenie.



**Parada militară germană pe Calea Victoriei, în București.
Fotografiile sunt realizate în anul 1917, în timp ce orașul se afla
sub ocupație Germană
(Germano-Austro-Ungară-Bulgaro-Turcă, mai exact).
Reprodusă după www.muzeuldefotografie.ro**

⁴⁸ Augustin Deac, Ion Toacă, *op. cit.*, p. 34.

⁴⁹ Arhivele Naționale ale României. Direcția Municipiului București, fond Primăria Capitalei, dos. 1/1917, f. 100-101.

⁵⁰ *Ibidem*, dos. 20/1917, f. 176.

⁵¹ *Ibidem*, f. 177-178.



**Intersecția Calea Victoriei cu Bulevardul Elisabeta.
Reprodusă după www.muzeuldefotografie.ro**

sticlute ser antidiferic de la Institutul de Patologie și Bacteriologic⁵³, iar Spitalul de Maladii Contagioase trimite Prefecturii prin Adresa 7349 din 13 octombrie 1917 un tablou al mișcării bolnavilor, ce cuprinde perioada 1 octombrie 1916-1 octombrie 1917⁵⁴.

În perioada noiembrie – decembrie 1917, în casa dr. Constantinescu s-a amenajat un spital, iar mai multe familii aveau bolnavi de tifos exantematic și au fost izolate, aprovizionarea lor cu pâine, mălai, carne, lemne pentru foc etc. făcându-se de către poliție⁵⁵.

LESSER KNOWN ASPECTS OF DAILY LIFE IN BUCHAREST DURING THE FIRST WORLD WAR (1916-1918)

On the 20th of November/ 3rd of December, after the end of the fight from Arges-Neajlov, or the fight for Bucharest, the Romanian Government and the king went to Moldavia. The general opinion spread around the country was a negative opinion that considered the lost of capital in the hand of enemy a disaster. The belief of Romanians was in that moments that the Antant will win and the Great Romania will be built. In the period of German occupation, the population living in Bucharest was exploited; the occupation authorities organized the territory in an administrative way. After Mackensen who was the commandant of the army group, the Maine authority in the occupied territory was represented by the military governor, the count Tüllf von Tschepe und Weidenbach. The German authorities requisitioned the whole quantity of leather, textile materials, brass and bronze objects. They had a great interest in products with a great quantity of fatness: nuts, chestnuts, acorns, beech nuts, pumpkin-seeds, water, and melon seeds. In the period of occupation, in Bucharest appeared newspapers written half in German and half in Romanian, for example, “Bucharest Journal”, “The Light” and “The Illustrated Week”.

⁵² *Ibidem*, f. 181.

⁵³ *Ibidem*, f. 182.

⁵⁴ *Ibidem*, dos. 8/1917, f. 250-251.

⁵⁵ *Ibidem*, dos. 32/1917, f. 150.

Pentru forțele Antantei, anul 1917 a fost unul deosebit de greu, putând fi caracterizat drept „un an de criză” pentru blocul politico-militar respectiv. Principalul element generator al acestei situații a fost reprezentat de agitațiile revoluționare din Rusia, care au subminat sensibil aportul mării puteri pravaslavnice la efortul comun de război, sfârșind prin încheierea unei păci separate, perfectate la începutul lui 1918. Ieșirea din război a Rusiei a izolat armata română în Moldova și a facilitat noi eforturi ofensive germane pe celelalte fronturi de luptă. Deși, la sfârșitul anului 1917 a fost constrânsă de situația din Rusia, la încheierea unui armistițiu cu Puterile Centrale, pentru România, anul 1917 este considerat, în genere, ca reversul celui precedent, ca anul reorganizărilor, al depășirii disfuncționalităților de tot felul și ca data marilor victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz. O situație similară se constată, în linii generale, și la diversele servicii din cadrul armatei române, inclusiv serviciul sanitar¹. Acțiunile militare din vara anului 1917 cuprind trei episoade principale: ofensiva Armatei a II-a română în zona Mărăști și operațiile de apărare purtate cu succes de către Armata I română, în zona Mărășești, respectiv de aripa dreaptă a Armatei a II-a în zona Oituz, la care putem adăuga lupte de mai mică amploare desfășurate la Cașin, Cireșoia și Muncelu². După opt zile de lupte grele, mai ales în zona Măgurii, bătălia de la Mărăști lua sfârșit; pierderile românești se ridicau la 1469 morți și 3052 răniți³. Fusesse o victorie românească. Pierderile suferite la Mărăști (abandonarea unei regiuni de 30 de Km lungime și 20 de Km adâncime, numeroși răniți, circa 3000 de prizonieri, inclusiv 23 de ofițeri, 40 de tunuri, 30 de mortiere, 22 mitraliere capturate, etc.) au privat pe Mackensen de un răgaz necesar pentru pregătirea temeinică a operațiunilor ofensive preconizate⁴. Bătălia de la Mărășești, desfășurată între 24 iulie/6 august, respectiv 6/19 august 1917, a depășit cu mult ca intensitate epuizantele lupte de uzură de pe frontul occidental. Aici se dădea o luptă decisivă. Generalul german Morgen făcea următoarele aprecieri asupra luptelor de la Mărășești: „Rezistența inamicului, în special cea a românilor, a fost neobișnuit de îndârjită și s-a exprimat prin 61 de contraatacuri în curs de 16 zile de luptă. Cea mai mare parte au ajuns la lupta cu baioneta; prin aceasta s-au produs mari pierderi”⁵.

Luptele cele mai grele s-au dat pe platoul Muncelului, la Răzoare, pe dealurile Panciului, la Cozmești și Doaga, la Dumbrava, la marginea Mărășeștilor, unde a acționat Regimentul 32 Mircea. Eforturile ofensive germane au mai continuat circa două săptămâni, însă, per total, avansul trupelor invadatoare nu a fost nici pe departe pe măsura așteptărilor lui Mackensen; doar 6-7 Km adâncime, pe un front lung de 30 de Km, cu pierderile grele și fără atingerea vreunui obiectiv major⁶. Pierderile germanilor au fost duble, în comparație cu cele românești (60.000 de oameni față de 27.000)⁷.

În ceea ce privește Serviciul sanitar al armatei române, în vara fierbinte a anului 1917, trebuie spus că acesta s-a ridicat la înălțimea importanței decisive a bătăliilor. Declanșarea ostilităților militare propriu-zise, pe teren, după câteva luni de acalmie, a avut ca efect inerent imediat creșterea exponențială a numărului de răniți propriu-zisi. Pe de altă parte, nu au fost abandonate nici preocupările și activitățile profilactice și anti-epidemice. Potrivit lui Nicolae Antoniu, numărul celor suferinzi trecuți prin triaje în perioada iulie-septembrie 1917, din partea română, s-a ridicat în cazul Armatei I, la 7600 în luna iulie, din care ¾ răniți, 8900 în luna august, din care 7480 (5/6) răniți și 3400 în luna septembrie, din care doar 1015 (3/10) răniți; la aceștia se adaugă cei peste 1200 militari ai Armatei I, trecuți prin triajele Armatei a II-a, în condițiile de forță majoră de pe front⁸. Așadar, în cazul ambelor armate, luna august a reprezentat momentul de apogeu al activității serviciilor sanitare, atât cantitativ (numărul mare de pacienți), cât și calitativ, dacă ne putem exprima astfel, referindu-ne la proporția răniților propriu-zisi din totalul celor suferinzi.

Serviciul sanitar militar și-a desfășurat activitatea concretă în acord cu principiile de funcționare consacrate prin reorganizarea din primăvara lui 1917. Astfel, serviciul cel mai avansat din zona frontului dispunea de posturile de prim ajutor regimentare și de așa-numitele posturi de triaj. Posturile de al doilea ordin de triaj erau dispuse imediat înapoia primelor posturi, fiind adăpostite în locuri considerate sigure, în fața pericolului prezentat de proiectilele artileriei inamice, ori, și mai sigur, în subterane blindate. Parțial, aceste posturi fuseseră asigurate cu medici de la ambulanțele divizionare și chiar cu medici francezi. Misiunea posturilor de al doilea ordin de triaj consta în dirijarea evacuărilor, adăpostirea provizorie a răniților până la momentul evacuării spre alte centre medicale. Existau trei tipuri de asemenea centre:

¹ Mircea N Popa, *Primul război mondial (1914-1918)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 342.

² *** *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1988, p. 552.

³ *** *Istoria românilor*, vol. VII, tom. II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 442.

⁴ *Ibidem*, p. 443.

⁵ Col. Laurențiu Bărzotescu, *Armata română în trecut și în prezent*, în *Revista Infanteriei*, anul XXVI, nr.292, martie 1926, p. 1.

⁶ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, ediția a II-a, vol. II, Editura Casei Școalelor, București, 1926, p. 587-591.

⁷ *** *România în anii primului război mondial*, vol.2, Editura Militară București, 1987, p. 278.

⁸ Generalul Nicolae Antoniu, *Organizarea și funcționarea serviciului sanitar militar*, ediția a II-a, București, 1922, p. 74-77.

posturile chirurgicale înaintate, pentru urgență, 5%; posturile de răniți ușor sau șchiopi (vindecabili în maximum 20 de zile), unde serviciul era îndeplinit de ambulanțele divizionare (25%); spre spitale mobile, unde erau primiți răniții neevacuabili mai departe (25%), dar și cei evacuabili mai departe (45%).

Transporturile până la aceste centre și spitale se efectuau în mod diferențiat: cu cărucioare Mestrovici, târgi, trăsuri de rechiziție, auto-brancarde, trenuri Decouville. Răniții evacuați de la spitalele mobile erau dirijați spre triajele sanitare, de la Sascut și Bacău.

Răniții a căror recuperare (vindecare) necesita îngrijiri medicale mai îndelungate de 30 de zile erau evacuați în spitalele zonei interne, fie în anumite centre organizate ad-hoc, în perspectiva evacuărilor către Rusia. Periodic, spitalele de evacuare și cele regionale din Sascut, Bacău, Roman și Piatra-Neamț, selecționau răniții, care se încadrau în clasificarea mai-sus descrisă și, cu acordul prealabil din partea Marelui Cartier General, îi evacua, prin intermediul trenurilor sanitare, spre destinațiile convenite⁹.

Armata I română, condusă de bravul general Eremia Grigorescu, dispunea, în iulie 1917, în ajunul declanșării operațiunilor ofensive de către Armata a II-a (a lui Averescu) de următoarele formații: serviciile sanitare regionale, 9 ambulanțe divizionare cu coloanele de brancardieri, 9 spitale mobile cu anexele lor, 12 spitale de evacuare (2 medicale, 8 chirurgicale și 2 de specialități), 3 spitale contagioase, 2 servicii de triaj, o serie de spitale regionale și, în plus, 4 trenuri sanitare.

Din cauza situației explozive din cadrul armatei ruse, Armata I nu a putut lua nicio ofensivă și a trebuit să execute deplasări spre vest, spre a umple golurile provocate de ruși. În paralel cu deplasarea trupelor către vest, formațiunile sanitare (ambulanțe și spitale mobile) au fost obligate de împrejurări să se disloce și să treacă Siretul. Întrucât necesitățile sanitare imediate excedau posibilităților triajului de la Frunzeasca, Comandamentul a înființat, succesiv, posturi de triaj la Ionășești, Cosmești, Pufești. Evacuările se făceau fie cu auto-brancarde spre Frunzeasca, fie cu trenurile sanitare spre Bacău. Răniții aduși la Frunzeasca, locația marelui post de triaj, erau examinați sumar și repartizați la formațiunile găsite pe linia Tecuci-Bârlad. Răniții, aduși cu trenurile spre Bacău, erau spitalizați de către formațiunile Armatei a II-a¹⁰.

Activitățile organizatorice au intrat, în cazul acestei armate, pe ultima turnantă, în a doua jumătate a lunii iunie 1917. La 19 iunie, Serviciul sanitar al Armatei I a intervenit la Marele Cartier General – Serviciul sanitar, pentru ca spitalele mobile să vină pe zona de operațiuni. În aceeași zi, un model de buletin medical sanitar zilnic este trimis către toate diviziile și structurile nedivizionate din componența armatei. Tot în ziua amintită, au fost puse la dispoziția armatei române trenurile sanitare numerele 1,4,5,11, în mod temporar, fiind confirmată apartenența Depozitului sanitar 104 la Armata I; la 21 iunie se cerea diviziilor un crochiu (schița) cu punctele de instalare a posturilor de prim-ajutor și a secțiilor de ambulanță divizionare¹¹.

Data de 23 iunie 1917 a consemnat atașarea la Armata I a unei echipe volante, alcătuită din medici francezi, chirurghi, puși la ordinele armatei și deplasați acolo unde prezența lor era socotită necesară. Cu același prilej, toate diviziile au primit instrucțiuni cu privire la funcționarea și legăturile între diversele elemente componente ale Serviciului sanitar al armatei.¹² Noi instrucțiuni referitoare la evacuările și locul de staționare a formațiunilor sanitare au fost trimise la data de 27 iunie 1917¹³.

La 4 iulie 1917, când începutul ofensivei românești de la Mărăști și al luptelor propriu-zise se apropiau, Comandamentul Armatei I a expedit către Corpurile III și VI Armată un ordin secret privind comportamentul efectiv în timpul bătăliilor. Astfel, erau interzise cu desăvârșire: însoțirea de către oameni valizi a răniților, în evacuarea lor în zonele de dinapoia armatei; îngrijirea în tranșee a celor răniți; camarazii celui rănit aveau datoria de a se adăposti cât mai bine în apropiere de locul rănirii, pentru a reveni rapid la posturile lor; deplasarea fără autorizație specială în zona din spitalele armatei. Potrivit ordinului, soldații grav răniți urmau să fie transportați de brancardieri, iar cei ușor răniți trebuiau să se deplaseze singuri până la posturile de prim-ajutor, a căror locație trebuia indicată prin tăblițe ad-hoc. De asemenea, era luată în calcul problema eventualilor dezertori; comandanții de corpuri de armată erau „rugați” să organizeze, sub răspundere personală, posturi și detașamente de poliție pentru care se indica și un reper de localizare: podurile spre Siret, puncte obligatorii de trecere¹⁴.

La 10 iulie erau trimise instrucțiunile sanitare pentru Corpul de Cavalerie și Brigada de Călărași, completate la 22 iulie cu următoarele dispoziții: trimiterea bolnavilor și a răniților de evacuat, care necesitau tratamente de 3 până la 5 zile, de către ambulanțele divizionare de cavalerie și de către ambulanțele regimentelor de infanterie, la Halta Borcea, pentru Diviziile 1 și 2 Cavalerie, la infirmeria de gară din Ivești, pentru regimentele pe jos, de unde urmau a fi evacuați cu trenul sanitar, care circula între Tecuci și

⁹ *Ibidem*, p. 70-71.

¹⁰ *Ibidem*, p. 75-76.

¹¹ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare se va cita: C.S.P.A.M.I.), fond *Armata I*, dosar crt. 381, f. 2-3.

¹² *Ibidem*, f. 4.

¹³ *Ibidem*, f. 7.

¹⁴ *Ibidem*, dosar crt.129, f. 261.

Șerbănești, conform unui orar anexat; însoțirea bolnavilor transportabili până la îmbarcarea în tren, de către personalul necesar pentru îngrijire, dat de către ambulanțele diviziilor de cavalerie:

- utilizarea pentru transport a trăsurilor de ambulanță ale diviziilor de cavalerie, precum și a camionetelor sanitare ale secției de camionete, în număr de 15, donate de Societatea „Regina Maria”; în acest scop, cele 15 camionete au fost trimise la Torcești, în seara de 21 iulie;

- instituirea unei linii de evacuare în caz de urgență, pentru cei grav bolnavi, netransportabili, aflați în imposibilitatea de a aștepta evacuarea cu trenul sanitar obișnuit; pentru acești bolnavi evacuarea urma să se facă la Spitalul Mobil Nr.5 din Gara Borcea sau la Spitalul Mobil Nr.9 din Băjenii de Sus, la est de Ivești (județul Galați), cel mai apropiat de trenul respectiv.

În cazul trupelor Diviziilor 1 și 2 Cavalerie și a trupelor Brigăzii de Călărași rămase în zona Corod, Puțeni, Cudalbi, evacuarea bolnavilor urma să se desfășoare după dispozițiile cuprinse la punctul II al ordinului, anume: fiecare regiment de cavalerie trebuia să lase în zona respectivă câte o trăsură de ambulanță și câte un medic pentru îngrijirea oamenilor bolnavi. Evacuarea bolnavilor era planificată a se face cu trăsura de ambulanță a corpului respectiv sau cu alte trăsuri ale corpurilor de armată, la spitalele de evacuare din Tecuci, pentru oamenii regimentelor, diviziilor de cavalerie, rămase în zonă, respectiv la spitalele mobile nr. 13 și 14, pentru oamenii regimentelor Brigăzii 1 Cavalerie¹⁵.

La 9 iulie 1917, postul de triaj de la Tecuci primește un tren sanitar împreună cu îndemnul de a fi luate toate măsurile posibile, astfel încât trenul să fie păstrat în bune condiții, iar evacuarea să fie rațională. Printre alte măsuri luate în aceeași zi, menționăm aducerea la Borcea și Ivești a câte un tren baie, respectiv primirea de la Serviciul sanitar al Marelui Cartier General a câte 50 de exemplare din broșura intitulată „Instrucțiuni pentru tratamentul preventiv și curativ al tetanosului”, în vederea distribuirii printre soldați¹⁶.

Ziua de 11 iulie 1917, începutul ofensivei românești de la Mărășești, aduce pentru Serviciul sanitar al Armatei I un nou șef, în persoana colonelului-doctor Potârcă, succesor în această funcție al colonelului-doctor Gavrilescu, trecut în rândurile comisiei medico-militare a Marelui Cartier General; în aceeași zi erau primite 7 camionete-automobil, pentru evacuarea celor răniți¹⁷.

Revenind la problemele de administrare și conducere, precizăm că membrii Comisiei de control sanitar din orașul Tecuci erau în luna august 1917, pe lângă medicul-șef al Aramei I, colonelul Potârcă, următorii: colonelul Mărgărit – inspector al spitalelor, maiorul Zaharoff – medicul Cartierului Armatei I, doctorul D. Mezincescu – inspector sanitar, Drăghiescu – medicul comunei urbane Tecuci, primarul din Tecuci – nenominalizat¹⁸.

După data numirii și instalării efective în funcție, colonelul Potârcă a întreprins un mare număr de vizite „pe teren”, constatând starea de fapt, în general, satisfăcătoare și dătătoare de optimism, din punct de vedere al dotării, pregătirii și prestației efective a sanitarilor militari. Astfel, după ce, la 14 iulie, împreună cu colonelul-doctor Popescu, inspectase localitatea Blăjenii de Sus, cu spitalul corespunzător unde se întâlnește cu generalul-medic Vicol, a doua zi, la 15 iulie 1917, împreună cu acesta din urmă inspectează spitalele de evacuare cu numerele 5,10 și 15 din Tecuci, precum și spitalul de contagioși din aceeași localitate, apoi, în drum spre Bârlad, mai inspectează încă 7 spitale; printre lucrurile de care iau notă cei doi ofițeri-medici români este spiritul de sacrificiu dovedit de către medicii francezi Bally, Muttel și Dromez, cu ocazia bombardării punctului de triaj și a barăcilor spitalelor de evacuare locale¹⁹.

Intensificarea ostilităților a condus la noi acțiuni de adaptare organizatorică, la 24-26 iulie 1917:

- Spitalul Mobil Nr.9, împreună cu spitalul doamnei Cămărășescu, rămânea la Blăjenii de Sus, cu misiunea de a deservi totalitatea trupelor aflate în sectorul Liești-Borcea-Pădurea Dorasca-Movileni;

- Spitalul Mobil Nr.5 de la Borcea, se disloca la Frunzeasca;

- Spitalul Mobil Nr.15, de la Pădurea Berca-Mireasca, era deplasat tot la Frunzeasca; Divizia a 13-a beneficia și de serviciile spitalului ruso-român din Pădureni, după ajungerea în zona fixată prin ordinele anterioare de operații;

- Spitalul Mobil al Diviziei a 14-a era dislocat de la pădurea din proximitatea localităților Berca-Mireasca, până la Berheciu;

- Infirmeria de gară de la Ivești rămânea pe loc.

Evacuarea răniților și a bolnavilor din sectorul Liești-Borcea-Pădurea Dorasca-Movileni urma a se face conform instrucțiunilor inițiale din 10 iulie 1917, fie cu trenurile sanitare, fie cu trenurile de muniții sau provizii, la postul de triaj din Tecuci. Bolnavii netransportabili și cei ce necesitau mai puțin de 15 zile de îngrijiri medicale aveau ca destinație a evacuării Spitalul Mobil nr.9 sau Spitalul Cămărășescu din localitatea Drăgănești. În cazul răniților și al bolnavilor din Diviziile a 5-a și a 9-a, pe durata aflării acestor mari unități în zona fixată cu Ordinul de operații nr.18, evacuarea avea ca prim punct postul de triaj de la Tecuci, la care

¹⁵ *Ibidem*, f. 11.

¹⁶ *Ibidem*, dosar crt.381, f. 11.

¹⁷ *Ibidem*, f. 15.

¹⁸ *Ibidem*, dosar crt.129, f. 62.

¹⁹ *Ibidem*, dosar crt.381, f. 17-18.

erau transportați cu trăsurile de ambulanță, trăsurile de muniții sau provizii, având destinația respectivă. La rândul său, postul de triaj Tecuci avea rolul de a repartiza pe cei bolnavi, dirijându-i fie în spitalele de evacuare, fie în Spitalele Mobile nr. 5 și 13 din Frunzeasca sau la Spitalul Mobil nr.14 din Berheciu.

Artileria grea și aviația își evacua răniții și bolnavii la ambulanța divizionară cea mai apropiată de la aceste unități, așteptându-se după toate probabilitățile, o acțiune mai dinamică. O altă serie de modificări în structura funcțională a serviciului sanitar de la Armata I vor fi aduse la 9 august 1917, după debutul înfruntărilor de la Mărășești și Otuz.

Artileria Grea și aviația își evacua răniții și bolnavii la ambulanța divizionară cea mai apropiată, de la aceste unități așteptându-se, după toate probabilitățile, o acțiune mai dinamică²⁰. O altă serie de modificări în structura funcțională a Serviciului sanitar de la Armata I vor fi aduse la 9 august 1917, după debutul înfruntărilor de la Mărășești și Otuz: mutarea triajului de la Tecuci în Gara Frunzeasca și instituirea unei echipe mobile permanente, gata oricând de a interveni acolo unde ar fi fost nevoie; mutarea Spitalului Mobil nr.5 din Pădurea Țigănești în casa și Parcul Cincu din fața Gării Frunzeasca, spre a contribui la ușurarea operațiilor de triere a răniților din gară, precum și la spitalizarea celor netransportabili; atașarea la acest spital a formației sanitare conduse de către doamna Cămărășescu, la cererea acesteia; mutarea Spitalului Mobil nr.13 din Pădurea Țigănești până în proximitatea Gării Pufești și transmiterea către Spitalul Mobil nr.14 de la Berheciu, a ordinului de mutare; desemnarea unei secții din ambulanța Diviziei a 10-a Infanterie pentru îndeplinirea serviciului de triaj pe lângă cele două spitale amintite și atașarea unei echipe chirurgicale franțuzești (domnul Mutel) acelorași spitale, din cauza creșterii necesarului de intervenții chirurgicale de urgență; transmiterea către Spitalul Mobil nr.11 a ordinului de a veni și a se instala în școala și barăcile ocupate până atunci de către Spitalul de contagioși din localitatea Satu Nou pentru răniții ușor, Spitalul Mobil nr.15 să meargă la Pădureni, pentru a concura cu ambulanța Diviziilor 13 și 15, iar o echipă chirurgicală a comitetului „Regina Maria” din Ghidigeni (Coudrelie) la operarea și trierea eventualilor răniți adunați în spitalele-barăci din Pădureni; transmiterea ordinului ca Spitalul de evacuare nr.11 (Huși), pentru răniții ușor, să fie instalat în barăcile spitalicești rusești din Gara Berheciu, despre care se știa că urmau să rămână libere peste câteva zile; transferarea Spitalului de contagioși nr.3 din Cudalbi, la Tecuci; mutarea Infirmeriei de gară nr.2 de la Tecuci la triajul Nichișa; evacuarea tuturor răniților Diviziei a 10-a la Pufești și a tuturor răniților Diviziilor a 13-a și a 15-a la Pădureni²¹.

În următoarele săptămâni, numărul celor răniți a continuat să crească, pe măsura intensificării luptelor, pentru a scădea treptat în cursul lunii septembrie; au continuat, totodată, inspecțiile lui Iacob Potârcă la diferite puncte de triere, prin ajutor și îngrijire a răniților.

La rândul său, ofițerul-medic amintit a fost evaluat de către N. Antoniu, șeful Serviciului sanitar de pe lângă Marele Cartier General. În legătură directă cu prestația sa în vara lui 1917, N. Antoniu scria: „a probat cele mai strălucite calități de medic conducător. Se știe modul impecabil în care s-a făcut evacuarea răniților la această Armată, în momentul ofensivei celei mai puternice de la Mărășești-Muncelu, a dușmanului contra acestei Armate; cu toată deplasarea frontului spre dreapta Siretului, pe când formațiunile ei sanitare de spitalizare se aflau pe stânga, medicul colonel Potârcă a știut întotdeauna să sesizeze situația, fiind de o mobilitate extremă și totdeauna pe front și să modifice după nevoie liniile de evacuare așa ca aceasta să nu întârzie, încât, considerând evacuările din punct de vedere tehnic al stării răniților când ajungeau la spitale, deși procentul celor grav răniți era de 10%, iar în timpul ofensivei de 5% rezultatele au fost excelente din războiul actual și numărul complicațiilor și, în special, cangrenelor gazoase, rezultate din întârzieri și neglijențe în evacuări, a fost cu totul neînsemnat la această armată”²².

În concluzie, Serviciul sanitar militar al Armatei I, ca de altfel întreg Serviciul sanitar al armatei, și-a îndeplinit cu prisosință datoria, contribuind la victoriile din vara lui 1917. Au fost tratați peste 30.000 de răniți din cadrul celor două armate române, majoritatea provenind din Armata I.

HEALTH SERVICE OF THE ARMY AND THE CAMPAIGN OF SUMMER 1917

For Romania, 1917 is generally regarded as the year of reorganization, of overcoming failures and all kinds of big wins Mărăști, Mărășești and Otuz.

Military health service has been operating in accordance with specific operating principles established by reorganizing the spring of 1917. The most advanced service in the front line had regimental first aid stations and so-called triage stations. Second order stations triage stations were arranged immediately behind the first, being housed in areas considered safe before the hazard of enemy artillery projectiles, or, more secure, underground armored. Partly, these stations were provided with doctors at divisional ambulances and even French doctors. Mission stations of the second order of triage consists in directing discharges, temporary housing until the evacuation of the wounded to other medical centers.

Army's military health service, as well as the entire military health service, amply fulfilled their duty and treated more than 30,000 injured in the two Romanian armies, mostly from the Army I.

²⁰ *Ibidem*, dosar crt. 129, f. 10.

²¹ *Ibidem*, f. 55.

²² *Idem*, fond *Marele Cartier General*, dosar crt.1695, f.450

ISTORIA SUD-ESTULUI EUROPEAN ÎN EPOCA MODERNĂ PÂNĂ LA DECLANȘAREA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (partea a patra)

Dr. ROBERT STĂNCIUGEL

ANUL 1918 ȘI SUD-ESTUL EUROPEAN

1.1. PACEA DE LA BREST-LITOVSK

Chiar în noaptea constituirii lui, noul guvern de la Petrograd a declarat că va proceda la începerea tratatelor pentru încheierea păcii. Această inițiativă a produs serioase neliniști atât la Londra, cât și efectivelor militare americane promise de Washington. Aliații au înțeles încă de la început caracterul speculativ al acțiunii guvernului de comisari și au luat o atitudine rezervată, dar au protestat față de modalitatea ieșită din uzanțele activității diplomatice recunoscute pretutindeni și de toți¹. Aceasta cu atât mai mult cu cât noul guvern al Rusiei nu se bucurase de nicio recunoaștere internațională.

În schimb, în fața Puterilor Centrale s-a deschis o alternativă nemaipomenit de favorabilă: să negocieze o pace de compromis. Pentru Germania, potrivit afirmațiilor istoricului Daniel David, adoptarea unei decizii era presantă, dată fiind epuizarea resurselor țării, ca urmare a efortului de război. În plus, ofensiva submarină nu a dat rezultatele scontate de comandamentul german. Acesta era conștient că intrarea în război a SUA alături de Antanta va răsturna balanța de forțe². De aceea, Germania și Austro-Ungaria, în dorința de a trage maximum de profit din oferta rusă și de a scăpa de calvarul operațiunilor de pe frontul de răsărit, au comunicat, la Petrograd, că sunt dispuse la angajarea de tratative în vederea încheierii unui armistițiu. Berlinul și-a comunicat acordul imediat și la 18 noiembrie (2 decembrie) 1917, negociatorii ruși au trecut liniile germane pentru a începe discuțiile în vederea semnării unei convenții de încetare a focului³.

Rușii au fost primiți la Brest-Litovsk de generalul maior Hoffman, care fusese desemnat de guvernul de la Berlin să reprezinte Germania la tratative. Conform însemnărilor feldmareșalului Ludendorff, generalul maior Hoffman „a știut de la început să conducă cu destulă dibăcie negocierile cu rușii și a reușit să înlăture toate digresiunile încercate de reprezentanții bolșevicilor”. Discuțiile au început la 9/22 decembrie 1917, apoi s-au întrerupt la 15/29 decembrie, timp de 10 zile, spre a permite altor popoare, în special aliaților, să-și trimită delegații. În ziua de 22 noiembrie (5 decembrie) 1917, s-a ajuns la încheierea unui armistițiu provizoriu pe o durată determinată (7-17 decembrie 1917)⁴.

Curând după încheierea acestui armistițiu, la Erzincan a fost semnată convenția de încetarea a ostilităților dintre Turcia și Rusia. După 10 zile de armistițiu, aliații au rămas intransigenți, refuzând să se asocieze la tratativele de pace. Discuțiile și negocierile vor fi reluate în ziua de 25 decembrie 1917/7 ianuarie 1918. Cu acest prilej, contele Ottokar von Czernin, în numele celor 4 puteri aliate, a fost de acord cu propunerea rusă a unei păcii fără anexiuni cu forța de teritorii și fără indemnizații de război. Pe această bază s-a propus a fi invitate la tratativele generale și Puterile Antantei. Czernin afirma: „Dacă Antanta s-ar fi hotărât să încheie atunci pacea generală, cu siguranță că principiul fără anexiuni s-ar fi impus⁵”.

Problemele teritoriale au stârnit discuții aprinse între cele două părți. Trotski, șeful delegației ruse, a cerut germanilor să evacueze Kurlanda, Lituania și regiunea orașului Riga. Ministrul de externe german Kuhlmann, prezent la Brest-Litovsk, a declinat cererea rusă. Puterile Centrale și-au mărit pretențiile, mai ales în condițiile în care negocierile cu Ucraina se desfășurau favorabil⁶. Astfel, pacea dintre Rada Centrală Ucraineană și Puterile Centrale s-a încheiat la 27 ianuarie 1918. Prin această pace, Ucraina s-a angajat să livreze Puterilor Centrale o cantitate de un milion de puduri de cereale, în schimbul obținerii unei rectificări de frontieră în dauna Poloniei. Totodată, Austro-Ungaria a promis să creeze un domeniu de coroană ucrainean în Galiția orientală. În ceea ce privește Rutenia, aceasta urma să fie încorporată în Austro-Ungaria⁷.

În ianuarie, tratativele de pace de la Brest-Litovsk s-au întrerupt și imediat s-au redeschis ostilitățile. Berlinul și Viena au hotărât o puternică ofensivă pe frontul rusesc, care era în plină descompunere.

La 18 februarie 1918, armatele Puterilor Centrale au declanșat ofensiva în răsărit și au ocupat Letonia și Estonia, frontul extinzându-se în interiorul Rusiei. Situația care s-a creat a determinat Consiliul

¹ Vezi Vladimir P. Potemkin, *Istoria diplomației*, Ed. a II-a, vol. II, București, Editura Cartea rusă 1947, p. 365.

² Idem, vol. III, p. 397-398.

³ Barbara W. Tuchman, *Tunurile din august*, Editura Politică, București, 1970, *op. cit.*, p. 96.

⁴ Memoriile generalului Ludendorff, Editura Răspândirea Culturii, București, 1919, vol. III, p. 131.

⁵ *Ibidem*, p. 131.

⁶ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul război mondial*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, *op. cit.*, p. 269.

⁷ *Ibidem*, p. 270.

Comisarilor poporului să accepte ultimatumul Puterilor Centrale și să fie semnată pacea de urgență. Pe 19 februarie 1918, Lenin a trimis guvernului german o radiogramă prin care a comunicat acordul Rusiei la propunerile Puterilor Centrale⁸.

Petrogradul a comunicat la Berlin, la Viena, la Sofia și la Istanbul că o delegație rusă a plecat la Brest-Litovsk pentru a semna tratatul de pace. În după-amiaza zilei de 3 martie 1918, la ora 17.50, Tratatul de pace de la Brest-Litovsk a fost semnat.

Au fost întocmite și semnate următoarele documente: 1. Tratatul de pace dintre Rusia, pe de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, pe de altă parte. 2. Protocolul final anexat la tratat cu privire la tarifele vamale și taxele pe diferite mărfuri. 3. Tratatul suplimentar ruso-german, anexa tratatului de pace. 4. Tratatul suplimentar ruso-austro-ungar. 5. Tratatul suplimentar ruso-turc. 6. Tratatul suplimentar ruso-bulgar.

Tratatul de pace principal a cuprins 13 articole. A fost proclamată încetarea stării de război dintre Rusia și Puterile Centrale. Rusia a fost obligată să-și demobilizeze armata, să ordone flotei intrarea în porturi și să admită separarea de ea a Poloniei, Lituaniei, Kurlanderi, Livoniei, Estoniei.

De asemenea, Rusia a fost obligată să cedeze Turciei regiunile Kars, Batum și Ardagan. Finlanda și Ucraina au fost declarate independente, intrând însă în sfera de influență germană. Tratatul a mai prevăzut evacuarea de către ruși a insulelor Aaland. Potrivit tratatului semnat la Brest-Litovsk în ziua de 3 martie 1918, Rusia a pierdut un teritoriu în suprafață de 780.000 km², având o populație de 56 de milioane de locuitori. Pacea de la Brest-Litovsk a salvat regimul bolșevic de la pieire, acordându-i răgazul necesar pentru refacerea armatei și pentru a face față apoi războiului civil. De aceea, numeroși diplomați, istorici, scriitori vor afirma mai târziu: „Brest-Litovsk n-a fost o victorie, ci o gravă greșală diplomatică și chiar un fiasco politic și strategic al cercurilor conducătoare germane”⁹.

Generalul Hoffman, care a condus efectiv delegația germană la tratativele de pace de la Brest-Litovsk, avea să scrie mai târziu în cartea sa „Războiul posibilităților ratate” următoarele: „M-am gândit adesea dacă n-ar fi fost mai bine ca guvernul imperial și comandamentul militar suprem să se fi sustras cu totul de la tratativele cu autoritățile sovietice, căci prin faptul că le-am dat posibilitatea să încheie pace și să îndeplinească astfel dorința arzătoare a maselor populare, le-am ajutat să pună temeinic mâna pe putere și să o păstreze”¹⁰.

1.2. ÎNTRERUPEREA OPERAȚIILOR MILITARE PE FRONTUL ROMÂNESC (NOIEMBRIE 1917 - MARTIE 1918) ȘI RELAȚIILE ROMÂNIEI CU ALIAȚII - PACEA DE LA BUFTEA - BUCUREȘTI

După 1 septembrie 1917, operațiuni militare de amploare nu au mai avut loc pe frontul românesc, însă situația militară a României continua să fie incertă. Principalul aliat trebuia să fie Rusia, dar evenimentele din țara vecină vor influența evoluția militară a României. La 26 octombrie/8 noiembrie, prin Decretul asupra păcii, redactat de Lenin, se afirma: „Guvernul este gata să ducă tratative... cu reprezentanții diferitelor țări sau într-o conferință a acestor reprezentanți”¹¹. La 8 noiembrie li se propunea ambasadorilor aliați încheierea armistițiului și începerea tratativelor de pace.

Pe de altă parte, Duhomin, comandantul suprem al trupelor ruse, la îndemnul guvernelor Antantei, refuza să dea urmare ordinului de a cere armistițiu. La 26 noiembrie, Kirilenko, numit general în locul lui Duhomin, destituit, cerea oficial încheierea unui armistițiu pe toate fronturile. Puterile Centrale răspund afirmativ, guvernul sovietic dă ordin de încetare a focului și se adresează tuturor popoarelor beligerante cu propunerea de încetare a ostilităților. Aliații occidentali continuau să-și manifeste ostilitatea față de guvernul sovietic și nu răspund la inițiativa rusă. Astfel, la 20 noiembrie/3 decembrie, delegații bolșevici încep discuțiile pentru încheierea armistițiului.

În ziua de 2/15 decembrie, ostilitățile încetează pe frontul oriental¹². Aliații occidentali nu se împăcau însă cu ideea pierderilor din răsărit. Ei fac mari eforturi pentru a încheia un front capabil să reziste armatelor Puterile Centrale în această parte a continentului.

Nu au răspuns la apelurile guvernului sovietic pentru încetarea ostilităților și au refuzat să intre în legătură cu Consiliul Comisarilor Poporului. Își exprimau la început chiar speranța că Înaltul Comandament rus ar fi putut reține armata rusă în război, dar înlocuirea lui Duhonin cu Kirilenko le-a răpit și această

⁸ *Memoriile generalului Ludendorff*, Editura Răspândirea Culturii, București, 1919, vol. II, p.192-195.

⁹ C. Bușe, I. Cirtina, Gh. Ioniță, I. Seftic, A. Vianu, Z. Zamfir, *Istorie universală-epoca contemporană, 1918-1939*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974, vol. I, p.27.

¹⁰ *Ibidem*, p.28.

¹¹ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșca, *Repere de cronologie internațională 1914-1945*, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982, p.82.

¹² *Vezi Istoria diplomației*, vol. II, p. 365.

speranță. Guvernele francez și britanic încep, la mijlocul lunii noiembrie, prin acțiune politică și militară, un front în sudul Rusiei și au pregătit Armatei Române o cale de retragere eventuală¹³.

La 20/23 noiembrie 1917, reprezentanții aliați aflați la Iași erau optimiști în privința posibilității organizării unui front „Rusia de sud - România”. Un rol important ar fi revenit în cadrul acestui proiect armatei române, deși primul ministru I.I.C. Brătianu nu credea în posibilitatea realizării imediate a acestor planuri.

Guvernul francez nu admitea „licențierea armatei române”, considerând că trebuie să continue lupta chiar în afara teritoriului național¹⁴. La 16 decembrie 1917 și 16 ianuarie 1918, Foch considera trupele române „singurul element încă solid al frontului oriental” și se străduia să-i asigure spatele în Rusia meridională. În cadrul acestui front pe care Antanta încearcă să-l închege, în 18 decembrie și 18 ianuarie 1918, cu elemente locale și cu divizii de polonezi, cehoslovaci, ucrainenii, armata română ar fi fost centrul rezistenței. De aceea se exercitau la Iași mari presiuni pentru ca România să nu întrerupă lupta¹⁵.

În contextul situației create în răsăritul Europei, la sfârșitul anului 1917, guvernul român era obligat să aleagă între continuarea luptei fără sortii de izbândă sau întreruperea temporară a operațiunilor militare. Această dilemă domina nu numai viața politică internă, ci și relațiile cu aliații. Situația politică și militară a țării era cu totul nefavorabilă continuării războiului. Prin încheierea armistițiului pe întregul front oriental, România era lipsită de sprijinul armatelor ruse, care ocupau o bună parte a frontului din Moldova. Izolarea ei de aliați sporea. I se închideau căile de aprovizionare cu armament și muniții. În raportul Marelui Cartier al Armatei Române din 1/14 decembrie se arată: „Pentru noi nu există, în situația actuală, un port de refugiu, nu avem linie de retragere, nu există nicio scăpare: aliații sunt departe... lumea întreagă este cu noi și cu toate acestea nimeni nu ne poate ajuta”¹⁶. Din punct de vedere militar, situația era dezastruoasă, pentru că armata română „într-o situațiune, aprecia raportul, necunoscută până atunci în istoria militară”, era „înconjurată din toate părțile de inamic”, fără linii de retragere, fără depozite și muniții, fără bani și fără adăpost. Ca soluții: „teoretic sunt multe, cu adevărat practice, niciuna”. Cercurile oficiale de la Iași, militare și politice, respingeau ideea capitulării în fața inamicului, precum și pacea separată fără autorizația și consimțământul categoric și loial al aliaților. Chiar dacă aliații ar fi autorizat încheierea unei păci separate, acest pas era posibil numai în cadrul unor condiții acceptabile: „În caz contrariu, spune raportul Marelui Cartier General, cel mai bătrân și unul dintre cei mai mari din străbunii noștri ne-a arătat cum trebuie să moară un rege, un popor și un soldat atunci când ultima lor speranță este pierdută și-i așteaptă umilinta”¹⁷.

La insistențele lui Brătianu pe lângă aliați de a găsi o soluție în comun i se răspundea cu recomandări „din cele mai contradictorii și mai imposibil de realizat”. Însuși generalul Berthelot, într-un raport din 29 octombrie/11 noiembrie 1917, constata cu tristețe „viitorul sumbru ce i se rezervă României”¹⁸. Intervențiile aliaților pe lângă guvernul român în legătură cu continuarea operațiunilor militare erau atât de imperios formulate, încât Brătianu, vădit iritat, a fost silit să răspundă. La 1/14 noiembrie, într-o scrisoare către Victor Antonescu, ministrul României la Paris, el condamna „maniera de a conduce relațiile noastre” de către Clemenceau și atrăgea atenția că felul de a proceda al acestuia poate crea situații periculoase. Brătianu era nemulțumit și de faptul că primul ministru francez a încercat să transmită guvernului român „instrucțiuni prin generalul Berthelot”¹⁹.

La mijlocul lunii noiembrie, cabinetul britanic discuta situația României. În același timp, Poincare, la cererea lui Pichon, ministrul afacerilor străine al Franței, se adresa regelui Ferdinand, promițând întregul sprijin al Franței²⁰.

Telegrama lui Clemenceau către Brătianu, din 23 noiembrie, este plină de promisiuni, dar și cu aluzii amenințătoare. Se vorbește de gravitatea situației, dar și de datoria aliaților „de a rămâne până la capăt fideli angajamentelor”. Clemenceau spunea că dacă Moldova trebuia abandonată pentru moment, lupta trebuie să continue, „la nevoie până în teritoriile Donețului”. Colonelul House, reprezentantul președintelui Wilson, mai realist, îl informa pe președinte că „în România situația este serioasă și probabil se va ajunge la pacea separată”²¹.

¹³ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșca, *Repere de cronologie internațională 1914-1945*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, *op. cit.*, p. 81.

¹⁴ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Ioja, Ion Oprea, Paul Oprescu, *România în primul război mondial*, Editura Militară, București, 1979, *op. cit.*, p. 320.

¹⁵ *Ibidem*, p. 321.

¹⁶ *Ibidem*, p. 322-333.

¹⁷ I.I.C. Brătianu, *Situația internațională a României. Expunere făcută în Adunarea Deputaților (16-17 dec. 1919)*, Monitorul Oficial, București, 1919, p.14.

¹⁸ *Ibidem*, p. 15.

¹⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Casa regală*, 36/1919, f. 53.

²⁰ *Ibidem*, f. 54.

²¹ *Ibidem*, f. 55.

Brătianu, pe de altă parte, dădea instrucțiuni lui Victor Antonescu și N. Mișu să dea asigurări, primul la Paris, al doilea la Londra, că „Guvernul român, în ciuda situației tragice a țării, este decis să mențină intactă solidaritatea cu aliații” și cerea celor doi diplomați să se convingă dacă „Puterile Aliate înțeleg și ele să-și mențină toate angajamentele politice față de România”²².

La 18 noiembrie 1917 s-a ținut un consiliu prezidat de rege, la care au participat I.I.C. Brătianu și generalii Berthelot, Prezan, Eremia Grigorescu, Iancovescu și Averescu. S-a luat în discuție, cu acest prilej, situația armatei române în momentul armistițiului rus. Hotărârea a fost de a se păstra pozițiile ocupate și eventual retragerea „pe linia Bârladului, cu aripile sprijinite pe Prut”.

La 20 noiembrie/3 decembrie, Brătianu comunica la Paris, Londra și Roma că pe frontul românesc trupele ruse „încheie succesiv armistițiu”. În ceea ce privește România, se atrăgea atenția aliaților că orice altă alternativă o punea în imposibilitatea de a continua rezistența. Propunerea generalului Scerbacev de a se încheia armistițiul este susținută de reprezentanții diplomați ai aliaților la Iași, Barclay Vopicka, Saint Aulaire și Fasciotti recunoscând „gravitatea pericolelor care amenință armata română”²³.

Guvernul francez a respins însă armistițiul, considerându-l „drept capitulare deghizată”. De aceea, Poincare se adresează din nou regelui Ferdinand, căruia îi reînnoiește inalterabila prietenie a Franței pentru nobila și viteaza Românie. Președintele mai spunea că guvernul său a decis să acorde credite nelimitate pentru aprovizionarea armatei române²⁴.

Încercarea generalului Scerbacev de a încheia armistițiul cu acordul aliaților a eșuat după ce Rada centrală de la Kiev se declara pentru încheierea păcii cu Puterile Centrale și după refuzul categoric al lui Clemenceau.

Brătianu demonstrează cabinetului francez că „situația este mai gravă decât cum era văzută de departe”. El susținea că „era imposibil armatei române, și fără mijloace de transport, și fără aprovizionare, să străbată în timpul iernii mai mult de 1.000 km, cu germanii în spatele ei”. La 24 noiembrie/7 decembrie 1917, Brătianu cere lui Victor Antonescu să arate oamenilor politici aliați că „loialitatea obligă pe prietenii noștri să țină seama de serviciile făcute” și de pierderile crude care ne-au fost impuse. Atât Clemenceau, cât și Pichon recunosc loialitatea României și susțin că sunt hotărâți să nu cruțe niciun sacrificiu pentru a ajuta România²⁵. Oameni politici ca: Aristide Briant, Albert Thomas, Louis Barthou susțin că în situația dată „Franța datorează României, atât de constantă în nenorocirea ei, să accepte orice soluție care să o poată salva de la dezastru”. Guvernele de la Londra și Roma, consultate de Clemenceau, adoptau aceeași atitudine. Sonnino, ministrul de externe al Italiei, recunoștea că nu vedea pentru moment „un mod de rezistență pe care România să-și întemeieze speranța și îndemna ca în cazul încheierii armistițiului să i se dea o durată limitată, chiar dacă va fi reînnoit la expirare, dar a se evita orice angajament cu termen”²⁶.

Înainte de începerea tratatelor de armistițiu, a avut loc la Iași, în ziua de 21 noiembrie/4 decembrie, un consiliu de miniștri prezidat de rege, cu participarea șefului Statului Major al Armatei, a comandanților Armatei 1-a și a 2-a (Al. Averescu și Eremia Grigorescu) și a președinților Corpurilor Legiuitoare. S-a decis participarea la tratative pentru semnarea unui armistițiu pe durata armistițiului rus. La intervenția lui Take Ionescu, s-a precizat caracterul armistițiului ca „fiind un act strict militar, care să nu implice ideea unei păci separate”. Regele renunță la comanda frontului ruso-român și generalul Prezan era numit comandant al trupelor române. Ca urmare a acestor hotărâri, s-a transmis comandamentului german de pe frontul Siretului o comunicare din partea generalului Prezan, în care se spunea: „Guvernul român a hotărât ca armata română să participe la armistițiul pe care armata rusă l-a propus”. O delegație pentru tratative a fost formată din: generalul Lupescu, șeful delegației, și coloneii Manolescu, Răscanu, Condeescu. Delegația a primit ca instrucțiuni să obțină „încheierea armistițiului pe un an, timp cât mai lung și cu orice preț o clauză prohibitivă”²⁷. Delegația română a tratat separat, numai pentru trupele române. La 26 noiembrie/9 decembrie 1917 s-a semnat armistițiul de la Focșani. Intenția guvernului de la Iași era de a da acestui act un caracter pur militar, nu politic și nu diplomatic. Chiar după semnarea armistițiului aliații continuă intervențiile ca România să nu înceteze lupta²⁸.

Într-o scrisoare către Clemenceau din 29 noiembrie/12 decembrie, comunicată și la Londra, și la Roma, Brătianu explica aliaților realitatea situației. Situația țării era zăgrăvită ca fiind din cele mai tragice, căci armata română se găsea izolată, fără linii de retragere. Prin ieșirea Rusiei din război, România nu putea

²² Vezi C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României: 1916-1919*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 21-22.

²³ Vezi N. Iorga, *Memorii*, vol. I, București.

²⁴ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion Oprea, Paul Oprea, *România în primul război mondial*, Editura Militară, București, 1979, *op. cit.*, p. 320-321

²⁵ *Ibidem*, p. 323

²⁶ Take Ionescu, *Politica externă a României și chestiunea Banatului*, București 1920, p. 27.

²⁷ Vezi C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 217-218.

²⁸ Take Ionescu, *op. cit.*, p. 28.

continua lupta, pentru că de acolo îi venea aprovizionarea, prin Rusia se stabilea singurul contact cu aliații. De la Londra, N. Mișu, ministrul țării în Regatul Unit, raporta că guvernul englez a fost defavorabil surprins, la început, de încheierea armistițiului, dar în urma explicației primite asigură România de întreaga lui simpatie. Guvernul de la Londra s-a grăbit să pună la dispoziția României sume suficiente pentru aprovizionare, dar era în imposibilitatea de a da un sfat.²⁹

În a doua jumătate a lunii decembrie, temerile pentru o pace separată preocupa tot mai mult pe aliați. La 18 decembrie 1918, Saint Aulaire vorbește într-un raport despre eventualitatea unei păci. Atașatul militar britanic de la Iași consideră situația „disperată”, iar reprezentanții Puterilor Aliate la Iași susțin, într-o notă colectivă, că „pacea trebuie evitată cu orice preț”. Saint Aulaire era convins că soarta tuturor fronturilor orientale se joacă la Iași în acest moment. La 21 decembrie/3 ianuarie 1918, Take Ionescu l-a vizitat pe Saint Aulaire și l-a avertizat de posibilitatea unei păci separate „dacă aliații nu se opun”. Fruntașul conservator solicita intervenția Franței și Angliei ca să împiedice ceea ce el numea „pacea legală” și să ceară retragerea regelui și guvernului în Rusia. A doua zi, ministrul Franței la Iași era vizitat și de Barbu Știrbei, care îl încredințează că „regele prefera riscurile exodului în Rusia, decât situația de prefect german la București”³⁰.

În decembrie, Mackensen a trimis la Iași un parlamentar spre a fi primit de rege, dar Brătianu îl împiedică, arătându-i acestuia că problemele armistițiului se tratează de șeful Marelui Stat Major, nu de rege. De altfel, în discursul tronului la deschiderea Parlamentului, 28 decembrie 1917, nu se pomenea nimic despre armistițiu.

Totuși, la 21 decembrie/3 ianuarie 1918, șeful guvernului român arăta la Paris, Londra și Roma că „desființarea frontului rus face imposibilă menținerea frontului român” și că rezistența armată între Siret și Prut nu poate fi de lungă durată³¹.

La începutul lunii ianuarie au loc demersurile aliaților, ca urmare a propunerilor formulate la Paris de Saint Aulaire și de Berthelot. Ambii cereau intervenții energice pe lângă regele Ferdinand și guvernul român cu scopul de a se înlătura orice posibilități de tratative cu inamicul. La 6 ianuarie 1918, guvernul francez cerea României să facă tot posibilul de a evita pacea separată. Cererile lui Saint Aulaire de a se trimite pe frontul românesc unități disponibile cehe și sârbe, precum și de a declanșa o ofensivă în Macedonia și în Tracia europeană, cu toate că sunt susținute și de Anglia, și de Italia, sunt respinse de Franța.

La Iași, miniștrii conservatori din guvern – Take Ionescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, M. Cantacuzino, D. Greceanu, N. Titulescu – au prezentat regelui un memoriu în care se declarau împotriva oricăror tratative cu inamicul. Toate speranțele Antantei se bazau pe iluzia frontului din sudul Rusiei, în care Brătianu continua să nu creadă. La 4/17 ianuarie 1918 el afirma: “Aliații, pentru a-și păstra iluziile, vor să ignore realitățile”³².

Primul ministru dădea instrucțiuni reprezentanților diplomatici de la Paris și Londra să insiste pentru a face să se înțeleagă că frontul rus nu mai există și că orice rezistență a Ucrainei este o iluzie. Ucraina nu avea forță militară și era înclinată să încheie pace separată cu Puterile Centrale, ceea ce ducea la izolarea totală a României. La 18 ianuarie/31 ianuarie 1918, Mackensen face cunoscut comandamentului român că ruptura raporturilor cu guvernul rus face imposibilă menținerea convenției de armistițiu. La 5 februarie, delegația română la tratativele de la Focșani era pusă în fața unui ultimatum: i se cerea ca în termen de 4 zile să se întoarcă la masa tratativelor însoțită de reprezentanți ai guvernului care să poată înfățișa intențiile viitoare ale comandamentului suprem și ale guvernului român³³.

La Iași, au urmat zile dramatice, s-au ținut două Consilii de Miniștri și unul de Coroană, iar din partea aliaților se făceau presiuni pentru ruperea armistițiului.

Miniștrii conservatori, în frunte cu Take Ionescu, se opuneau oricăror negocieri și se pronunțau pentru încetarea imediată a operațiunilor militare. Ei insistau ca regele, guvernul și Parlamentul să se evacueze în Rusia, iar armata să continue rezistența pe pământul Moldovei. Brătianu, dimpotrivă, era pentru negocieri, pentru a câștiga timp. Răspunsul categoric al aliaților este dat de Balfour, ministrul de externe al Marii Britanii, care i-a trimis lui Barclay, la Iași, următoarea telegramă: „Dacă România ar încheia o pace separată fără consimțământul aliaților săi, obligațiile din tratatul ce ne leagă ar deveni, în acest caz, literă moartă și instrumentele internaționale nu ar mai da României nicio altă pretenție față de noi”. În concepția lui Balfour deci, aliații (dată fiind situația României) nu-i puteau cere să rămână în război, dar erau, în același timp, dezlegați de obligațiile asumate prin Tratatul din 4/17 august 1916. De altfel, aceasta era și temerea lui Brătianu, care va duce o intensă acțiune diplomatică spre a primi acordul aliaților. El miza pe victoria finală a Antantei, dar în așteptarea unui moment favorabil, situația tragică a țării îi impunea încetarea temporară a

²⁹ Stelian Neagoe, Al. Marghiloman, *Note politice*, Editura Machiaveli, București, vol. III, 1995, p. 356.

³⁰ Al. Averescu, *Note zilnice din război (1916-1918)*, Ed. a 3-a, București, p. 248.

³¹ *Ibidem*, p. 291-293.

³² Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. III, București, 1993, p. 357.

³³ *Ibidem*, p. 358-359.

operațiunilor militare. Însă politica lui Brătianu de a trata numai pentru a câștiga timp și instrucțiunile date delegației române de a se opune unor negocieri de pace a făcut imposibilă menținerea guvernului său³⁴.

Ultimele zile ale guvernului Brătianu – Take Ionescu sunt dominate de disputa dintre liberali și conservatori în legătură cu începerea sau respingerea tratatelor cu inamicul.

În Consiliul de Miniștri din 25 ianuarie/7 februarie 1918, Brătianu prezintă trei posibilități: pacea separată, ruperea imediată a tratatelor și reluarea operațiunilor militare sau tratative pentru a câștiga timp. El se pronunță pentru a treia soluție, dar dacă conservatorii se decid pentru ruperea imediată a tratatelor și formează ei guvernul, el era gata să-i susțină³⁵.

Generalul Alexandru Averescu, solicitat să ia conducerea unui guvern de coaliție, se declara pentru negocieri. Orice rezistență i se părea generalului inutilă. Divergențele dintre Brătianu și Take Ionescu au dus la demisia cabinetului de colaborare. După ce la 9 februarie 1918 Rada de la Kiev a semnat pacea separată cu Puterile Centrale, România era total izolată de aliați. Cercurile politice de la Iași încep să creadă că orice rezistență era o nebunie. Noul prim-ministru Alexandru Averescu își fixa ca politică a guvernului său „a începe negocierile de pace, dar desigur nu pacea cu orice preț”³⁶.

Întreaga activitate diplomatică a noului guvern se va duce în jurul tratatelor cu inamicul, dar și a eforturilor de a nu rupe solidaritatea cu aliații. El cerea la Paris și Londra: 1. reînnoirea Tratatului din 4/17 august; 2. recunoașterea Tratatului și de către președintele Wilson; 3. ajutor financiar; 4. o ofensivă aliată cu scopul de a slăbi presiunea inamică asupra României.

I s-a promis generalului Alexandru Averescu numai reînnoirea tratatului și ajutor financiar. Răspunsul aliaților occidentali reflecta imposibilitatea lor de a sprijini România în contextul situației internaționale create în Europa răsăriteană la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918³⁷.

La 27 ianuarie/19 februarie 1917, primul ministru, generalul Alexandru Averescu, trimite o notă lui Mackensen, cerând prelungirea armistițiului, această cerere fiind acceptată.

În noul guvern, ministru de externe este N. Mișu, fost reprezentant diplomatic al României la Londra, care în drum spre țară, la Paris, afirma fidelitatea României față de aliați. Delegați pentru tratative sunt desemnați: Constantin Argetoianu, Papiniu și Burghel. Alexandru Averescu va trimite la București – Buftea pentru tatonări o delegație formată din Papoianu, col. Ressel, mr. Mitilineu, care trebuia să comunice „vederile guvernului în ceea ce privește pacea”, să obțină o prelungire a armistițiului și o întrevvedere a generalului cu Mackensen. El va obține prelungirea armistițiului cu 10 zile și întrevvedere cu Mackensen. La 2 februarie, Averescu explica aliaților: „Dorința noastră este că oricum se vor desfășura evenimentele, să păstrăm până la pacea generală legăturile noastre cu puterile aliate”³⁸.

Întrevvedere Averescu – Mackensen a avut loc la Buftea, în ziua de 5/18 februarie. Primul ministru român a fost tratat cu deosebită considerație, dar mareșalul german a păstrat rezerva necesară, ferindu-se să facă promisiuni. O săptămână mai târziu, la 11 februarie 1918, tot la Buftea, generalul Averescu, însoțit de Argetoianu, Ressel și Zănescu, a avut o întrevvedere cu reprezentanții Puterilor Centrale: Richard Kuhlmann din partea Germaniei, Ottokar Czernin din partea Austro-Ungariei, Vasil Rodoslavov din partea Bulgariei și Mehmet Talaat Pașa din partea Turciei.

Condițiile prezentate de inamic, mai ales cedarea Dobrogei în întregime, nu au fost primite de primul ministru³⁹. Acest punct a provocat dezacordul, criza în mersul tratatelor, mai ales că părțile germane și austro-ungare considerau acest punct ca o condiție sine qua non pentru prelungirea armistițiului și începerea tratatelor de pace. La aceasta, generalul Alexandru Averescu a replicat: „Ca general și ca patriot român, eu nu-mi voi pune niciodată semnătura pe un asemenea tratat. Nu cred că în România liberă, la Iași sau în Moldova să se găsească un om care să semneze o asemenea amputare a țării. În condițiile pe care vreți să le puneți nu veți putea încheia pacea decât cu unul dintre ostacii pe care-i dețineți la București. Trebuie să vă previn însă că o asemenea pace smulsă și semnată sub amenințarea baionetelor va fi fără valoare și fără efect pentru toți românii rămași liberi”⁴⁰.

Czernin, ministrul de externe al Austro-Ungariei, pentru a nu rupe tratativele, a cerut o audiență regelui Ferdinand. Întâlnirea a avut loc în ziua de 27 februarie 1918, în vagonul staționat în gara Răcăciuni. I.G. Duca a însemnat în memoriile sale modul în care s-a desfășurat dialogul între Ferdinand și Czernin⁴¹.

Czernin a declarat că nu cere pacea, că vine trimis de suveranul său, care, cu toată trădarea României, vrea să-i dea dovezi de toleranță și de mărinimie dacă regele primește imediat condițiile de pace

³⁴ Vezi Al. Averescu, *op. cit.*, p. 285.

³⁵ *Ibidem*, p. 266.

³⁶ *Ibidem*, p. 288.

³⁷ „Revista istorică”, 1932, nr.7-9, p. 195, Acte privitoare la istoria marelui război.

³⁸ *Ibidem*, p.196

³⁹ *Ibidem*, p.197

⁴⁰ *Ibidem*, p. 197-198.

⁴¹ *Ibidem*, p. 201.

ale Puterilor Centrale. Dacă regele le refuză, ostilitățile sunt inevitabile și va fi sfârșitul României și al dinastiei... Regele s-a mărginit să spună: „Condițiile sunt prea aspre, România nu poate respira fără Dobrogea, cel mult s-ar putea discuta Cadrilaterul”. Răspunsul trebuia comunicat până la 17 februarie/2 martie, altfel Puterile Centrale amenințau cu denunțarea armistițiului și reînceperea operațiunilor militare⁴². În ziua de 17 februarie/2 martie s-a convocat Consiliul de Coroană pentru a lua în discuție condițiile formulate și răspunsul ce urma a fi dat de guvernul român. Au participat membrii guvernului, președinții Corpurilor legiuitoare, șefii Partidului Liberal și Conservator: I.I.C. Brătianu și Take Ionescu. Discuțiile care au urmat au marcat un spirit de revoltă din partea majorității participanților pentru condițiile impuse și s-au declarat împotriva acceptării umilitorului tratat. Ca o concluzie a discuțiilor apărea, în seara aceleiași zile, un comunicat oficial care arăta că „în urma Consiliului de Coroană și sub presiunea evenimentelor, guvernul a hotărât trimiterea delegațiilor pentru tratative de pace”⁴³.

Dar Puterile Centrale căutau să profite din nou de situație. Ele formulează noi condiții: rectificări de frontieră în favoarea Austro-Ungariei, demobilizarea a 8 divizii românești, permiterea trecerii de trupe austro-ungare prin Moldova pentru a invada Ucraina, repatrierea ofițerilor Antantei aflați în România. După primirea telegramelor, I.I.C. Brătianu a făcut două propuneri: să fie chemat la guvern Alexandru Marghiloman, care ar putea obține condiții mai bune, și să accepte în bloc toate condițiile, fără obiecții, arătând că nu este vorba de o pace convenită, ci de o pace impusă. La al treilea Consiliu de Coroană, ținut în ziua de 19 februarie/4 martie, la care participă și șefii oștirii, guvernul decide trimiterea delegațiilor pentru prelungirea armistițiului, iar la 20 februarie/5 martie, Constantin Argetoianu, ministrul justiției, a semnat în numele guvernului român, la Buftea, în castelul lui Barbu Știrbei, convenția pentru prelungirea armistițiului și un tratat, denumit ulterior „preliminar de pace”⁴⁴. Generalul Alexandru Averescu îi demonstra lui Saint Aulaire „situația fără ieșirea a României” și îl încredința pe reprezentantul Franței că prima grijă va fi să asigure repatrierea în bune condiții a militarilor din misiunile aliate. La Paris, știrea ieșirii României din luptă a fost primită cu mare regret, Charles Vopicka, ministrul SUA în România, a prezentat la 12/25 februarie, în numele guvernului său, o declarație în care afirma: „În orice tratat de pace la care SUA vor fi parte, integritatea politică și teritorială a României vor fi garantate; poporul român va avea deplină putere de decizie asupra guvernului său. Guvernul SUA împreună cu guvernele cobeligerante vor avea în vedere furnizarea mijloacelor necesare pentru susținerea guvernului și armatei române în interiorul său, în afara granițelor României; măsurile sau acțiunile Imperiilor centrale sau ale aliaților lor în interiorul invadat al României vor fi considerate ca nule și neavenite, dacă vor afecta nefavorabil titlul sau autoritatea României și aliaților săi”⁴⁵. Averescu se străduia să demonstreze aliaților impasul în care se găsea România și dorința de a nu rupe legăturile cu aceștia. El se adresează guvernelor de la Paris, Londra, Roma și Washington, arătând situația gravă a țării și discuțiile avute cu Mackensen, Kuhlmann și Czernin și spunând: „Presăți de ultimatumurile repetate ale inamicului, am fost obligați a lua contact cu el în scopul de a-i cunoaște pretențiile”.

Pe 15/28 februarie 1918, Alexandru Averescu avea o întrevedere cu reprezentanții diplomați ai țărilor aliate. Au participat Fasciotti, ministrul Italiei în România, Barclay, ministrul Angliei, Saint Aulaire, ministrul Franței și Charles Vopicka, ministrul SUA. Reprezentanții diplomați ai țărilor aliate au declarat că au instrucțiuni ca România să meargă până la capăt.

Primul ministru român a răspuns că aceste instrucțiuni se bazau pe recunoașterea situației militare reale. Sub influența opiniei publice, a unor mari personalități politice, guvernele din țările aliate erau de acord să considere „angajamentele semnate de Alexandru Averescu ca trebuind să fie revizuite la încheierea păcii generale”⁴⁶.

Politica guvernului Averescu a început să trezească bănuieli adversarilor politici și inamicilor. Alexandru Marghiloman, după o întrevedere cu Constantin Argetoianu, la 7 martie notează: „Din toate cele ce-mi spune se simte că nimic nu e rupt cu vechii aliați”. Și astfel la 5/18 martie 1918, presiunea Puterilor Centrale impunea la Iași un guvern prezidat de Alexandru Marghiloman. Postul de ministru de externe în acest guvern a fost ocupat de C.C. Arion. Noul premier, agreeat de Puterile Centrale, a încercat să obțină o îmbunătățire a condițiilor impuse de inamic, dar nu a izbutit să primească vreo concesie mai importantă⁴⁷. Tratatul de pace de la Buftea au continuat și s-au desfășurat în patru secțiuni: politică, militară, juridică și economică.

⁴² Vezi Al. Averescu, *op. cit.*, p. 298.

⁴³ Vezi „Revista istorică”, 1932, nr. 7-9, p. 201.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 201-202.

⁴⁵ *Idem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 210.

⁴⁷ Vezi Al. Averescu, *op. cit.*, p. 296.

La 24 aprilie/7 mai 1918⁴⁸, după aproape 50 de zile de discuții, au fost semnate la București: tratatul de pace dintre România și Puterile Centrale și actele adiționale care au însoțit acest tratat. Pacea de la București a lăsat României o independență formală. Au fost păstrați sub arme doar tinerii din contingentele 1916, 1917, 1918 și 1919. Dintre toate diviziile românești, numai patru și-au păstrat efectivele de război, iar 8 divizii de infanterie au rămas cu efective de pace. S-a reușit să fie menținute neatinsse cadrele din comandamentele armate și acest fapt va crea condițiile necesare ca mai târziu, atunci când va sosi momentul, armata să poată fi remobilizată. S-a permis soldaților, subofițerilor și ofițerilor demobilizați din armată să poată să se întoarcă la casele lor, chiar dacă acestea se aflau în teritoriul ocupat⁴⁹.

Misiunea aliată care participase la refacerea armatei române urma să fie expulzată; se cedau Germaniei bogățiile naturale (grâu, petrol, vite) pentru o perioadă de 99 de ani; Germania obținea dreptul de control asupra navigației pe Dunăre și în porturile situate de-a lungul acestui fluviu; șantierele de la Dunăre urmau să fie luate cu chirie redusă pe 99 de ani. Statul român trebuia să ia asupra sa și emisiunea de monedă de hârtie în valoare de două miliarde de lei, 114 milioane de lei aur, pe care o făcuseră germanii pe teritoriul ocupat, bunurile de rechiziție ale acestora (un miliard), precum și despăgubirile pentru pagubele și stricăciunile aduse persoanelor și bunurilor (1,9 miliarde de lei). Industria, comerțul, finanțele românești urmau să fie supuse controlului german. Un oficiu special al Puterile Centrale avea să funcționeze în țară pentru a organiza recepționarea produselor cerealiere și animaliere.

Totodată, Germania putea arenda terenurile rurale din România pe un termen de 90 ani: Germania monopoliza, pe diferite termene, exploatarea și prelucrarea lemnului, a cărui valoare era estimată la aproximativ 2-3 miliarde de lei aur. În ceea ce privește problemele teritoriale, prin articolele 10 și 11 se impunea României să cedeze următoarele teritorii: Austro-Ungariei o fâșie de teren de-a lungul munților Carpați, care are 30 km lățime, cu o suprafață de 5.600 km, în cadrul căreia intrau înălțimile principale (Parâng, Cozia, Negoiu, Caraiman, Vrancea, Ceahlău, Rarău), și 170 de sate cu o populație românească de circa 150.000 de locuitori. România trebuia să transfere Bulgariei teritoriul anexat prin tratatul de pace de la București din anul 1913, respectiv Cadrilaterul, regiunea formată din județele Durostor și Caliacra. De asemenea, Bulgaria a mai primit în Dobrogea un teritoriu între Cadrilater și linia Cernavodă-Constanța. Începând cu data ratificării tratatului, întreținerea armatei de ocupație și rechizițiile făcute pentru ea erau suportate de România. Conform prevederilor articolului 24, România trebuia să încheie împreună cu Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia un nou act de navigație, care urma să reglementeze starea juridică pe Dunăre, de la punctul unde începe să fie navigabilă. Raporturile economice între părțile aliate și România urmau să fie reglementate prin convenții speciale, care trebuiau să formeze o parte integrantă a Tratatului de pace, intrând în vigoare odată cu acesta.

Concomitent, a fost semnat și Tratatul economic româno-german, adițional la Tratatul de pace, care stipula ca, odată cu încheierea păcii, să înceteze și războiul pe tărâm economic și financiar, părțile să-și acorde reciproc clauza națiunii celei mai favorizate⁵⁰. Supușii Germaniei, precum și societățile pe acțiuni și alte societăți comerciale de producție sau financiare, erau autorizați să dobândească bunuri de orice fel în România, să exploateze întreprinderi românești, să ia în arendă pe 30 de ani bunuri nemișcătoare în localități și să dispună de ele. Convenția comercială, vamală și de navigație dintre România și Germania din 9 octombrie și protocolul anexat la ea erau repuse în vigoare. România trebuia să încurajeze relațiile din și spre Germania în orice fel, cu deosebire în materie de căi ferate și vămuire: să încheie cu Germania o convenție poștală și telegrafică prin care să acorde acesteia scutiri și reduceri de taxe și alte înlesniri. Guvernul român s-a obligat, de asemenea, să permită așezarea, până la sfârșitul anului 1950, de cabluri submarine pe teritoriile Mării Negre și să arendeze unei societăți germane, pe timp de 40 de ani, un teren în portul Giurgiu.

Convenția specială încheiată încă din 6 aprilie 1918 era alcătuită din trei părți și era adițională la Convenția de pace de la București:

1. Partea întâi, intitulată *Convenția pentru petrol*, stipula obligația României de a ceda unei societăți germane, pe o durată de 30 de ani, dreptul exclusiv de a folosi terenurile statului român, inclusiv terenurile embaticare, pentru exploatarea și prelucrarea țițeiului, a gazelor naturale, a asfaltului și a tuturor celorlalte bituminoase, precum și dreptul de a folosi drumurile publice și căile ferate, plus toate celelalte instalații publice și de circulație.

2. Partea a doua, intitulată *Convenția economică*, impunea României să vândă Germaniei și Austro-Ungariei prisosurile de cereale de orice natură (din recolta anilor 1918-1919), precum și vite, la prețuri stabilite anual de o comisie mixtă⁵¹.

⁴⁸ Idem.

⁴⁹ Vezi N. Iorga, *Memorii*, vol. I, București, p. 323.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 78.

⁵¹ *Ibidem*, p.79.

3. Partea a treia, intitulată *Convenția de navigație*, stabilea un regim de favoare pentru vasele germane și austro-ungare.

Tratatul politico-juridic încheiat de România cu Germania, adițional la Tratatul de pace de la București din 7 mai 1918, impunea României obligația de a admite consuli germani pe întregul teritoriu al țării, renunțarea de către România la despăgubiri și în ce privește pagubele ocazionate de operațiile de război, inclusiv rechiziții și contribuții, plata de către guvernul român a tuturor pagubelor pricinuite pe teritoriul german, prin măsuri de ordin militar, ale uneia dintre puterile beligerante.

Tratatul de pace punea în vigoare toate actele (tratate, convenții, aranjamente) care erau în vigoare înainte de declararea războiului și obliga părțile să procedeze la schimbul prizonierilor de război.

Se mai stipula și obligația României ca sumele și dispozitivele Băncii Naționale vărsate Băncii Imperiului German să rămână ca garanție pentru serviciul datoriei publice a României față de supușii germani pe o perioadă de 5 ani⁵².

Noul Parlament ales, întrunit la 4/17 iunie 1918, a procedat la ratificarea Tratatului de pace. Regele Ferdinand I a amânat cât a putut semnarea Tratatului. Deși Alexandru Marghiloman i-a cerut-o ori de câte ori se întâlnea cu suveranul, acesta s-a eschivat, invocând diverse motive. În lunile care au urmat, reprezentanții Puterilor Centrale au încercat să facă unele concesii, pentru a obține semnătura regelui Ferdinand pe Tratatul de pace, lucru care nu s-a îndeplinit. În ziua de 22 octombrie/4 noiembrie 1918, însuși Horstmann, șeful departamentului politic al Administrației de ocupație, era convins că ratificarea era total compromisă și imposibilă. Pacea de la București, încheiată între România și Puterile Centrale la 24 aprilie/7 mai 1918, a fost anulată la sfârșitul anului 1918, printr-o hotărâre a Parlamentului și a guvernului român, ca efect al înfrângerii armatelor Puterilor Centrale⁵³.

1.3. SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI ȘI SUD-ESTUL EUROPEAN

1.3.1. ULTIMELE OPERAȚIUNI MILITARE DE PE FRONTUL DIN BALCANI

Pentru Puterile Centrale, cele mai alarmante vești au venit din Peninsula Balcanică, la începutul lunii octombrie 1918, unde armatele generalului Franchet d'Esperey spulberaseră frontul bulgar. Localitățile Durazzo, Elbasan, Mitrovica au fost ocupate de aliați, Franchet d'Esperey și-a regrupat apoi armatele și a stabilit un plan privind asaltul decisiv dinspre sud-est asupra teritoriilor Austro-Ungariei și anihilarea Turciei. Generalul francez a stabilit două direcții de atac: spre Belgrad și spre Istanbul. Pentru asigurarea flancurilor celor două grupuri de trupe a fost creată o forță operativă, care a primit denumirea de „Armata de Dunăre” și care a fost trecută sub comanda generalului Berthelot. Acestei armate, compuse din trei divizii (Divizia a 30-a franceză, Divizia a 16-a colonială și Divizia a 27-a engleză), i-a revenit misiunea de a contribui la înfrângerea trupelor germane aflate pe teritoriul României, creând și condițiile necesare remobilizării armatei române și a reluării de către aceasta a operațiunilor militare⁵⁴. „Armata de Dunăre” urma să o întâlnească pe cea română la Ploiești.

La 16 octombrie, armatele lui Franchet d'Esperey au înaintat de-a lungul văii Timocului și a Moraviei. În acest timp, „Armata de Dunăre” a început să se concentreze în zona Ruse-Sistov. La 19 octombrie, trupele franceze au ajuns la Dunăre, în zona Vidin. Alte unități ale aliaților înaintau cu rapiditate spre Belgrad. La nord de Dunăre, situația austro-germanilor devenise foarte nesigură, încă din septembrie, feldmareșalul August von Mackensen se arătase gata să discute cu românii modificarea tratatului de pace de la București. Guvernul român dorea revizuirea statului în sensul următor: restituirea Dobrogei către România; Austro-Ungaria să renunțe la teritoriile smulse României în Carpați; autonomie românilor din Austro-Ungaria. Viena se opune unei politici concesive față de România, în schimb Germania dorea să obțină ratificarea grabnică a tratatului de pace, pentru a-și concentra trupele din Crimeea și Ucraina pe teritoriul românesc, în vederea organizării rezistenței⁵⁵.

1.3. DENUNȚAREA TRATATULUI DE LA BUCUREȘTI ȘI REINTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI ALĂTURI DE ANTANTA

În octombrie 1918, Germania anunța guvernul român că este gata să dea satisfacție României și să ratifice, fără acordul Austro-Ungariei, tratatul de pace cu România. Guvernul francez considera necesară reintrarea României în război, pentru a obține anularea tratatului de la București. În aceste împrejurări, ținând seama de interesele poporului român, la 4 noiembrie 1918, guvernul român a adoptat și comunicat hotărârea sa de a denunța tratatul de la București și de a reintra în război alături de Antanta. La 8 noiembrie, în momentul când aliații atinseseră Dunărea și treceau fluviul pe la Giurgiu, sub comanda generalului H.E. Berthelot, România participă în mod efectiv la război. Pe 9 noiembrie, guvernul român adresează trupelor germane de ocupație un ultimatum, somându-le să părăsească țara.

⁵² Idem.

⁵³ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Ioja, Ion Oprea, Paul Oprea, *op. cit.*, p. 330.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 337.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 342.

Într-o corespondență din Iași se arăta: „Guvernul, opinia publică, armata resimt necesitatea morală și politică de a nu lăsa să se sfârșească războiul fără o acțiune militară a României”⁵⁶. Generalul Averescu sublinia: „Este important, din mai multe puncte de vedere, ca pacea generală să ne găsească cu armele în mâini și cu piciorul în teritoriile ce le revendicăm”. În urma demisiei guvernului Marghiloman, care nu era agreeat de aliați, noul guvern, condus de generalul Constantin Coandă, trebuia să asigure reintrarea României în război alături de Antanta. La 10 noiembrie se decreta a doua mobilizare generală și astfel România relua lupta alături de Antanta, având ca obiectiv eliberarea teritoriului ocupat și a teritoriilor de peste munți, neeliberate încă de sub administrația străină⁵⁷.

1.4. ARMISTIȚIILE DE PE FRONTURILE DE LUPTĂ

1.4.1. ARMISTIȚIUL DE LA SALONIC

Bulgaria a fost primul stat din blocul Puterilor Centrale care s-a predat învingătorilor și a semnat armistițiul, la 29 septembrie 1918, la Salonic. Franchet d'Esperey a dictat condițiile de armistițiu, acordând delegației bulgare numai două ore de gândire. Armata bulgară era dezarmată și demobilizată în cea mai mare parte, iar teritoriul țării se afla la dispoziția învingătorilor. Bulgariei i se impunea evacuarea imediată a teritoriilor încă ocupate în Grecia și în Serbia, precum și obligația de a nu mai scoate niciun fel de bunuri din aceste teritorii. Prizonierii de război bulgari continuau a fi folosiți de puterile Antantei - până la încheierea păcii și fără reciprocitate în Orient. Guvernului bulgar i se lăsau la dispoziție pentru *apărare* trei divizii de infanterie și patru regimente de cavalerie, care urmau a fi concentrate la granița de est a țării și în Dobrogea⁵⁸.

Ca urmare a încheierii acestui armistițiu, Turcia rămânea izolată. La 14-15 octombrie, izolați de aliații lor, cu o armată înfrântă și decimată, fără rezerve și neputând să-și apere căile de acces către capitală, turcii s-au văzut fără nicio speranță de salvare. În telegrama adresată de guvernul otoman guvernului SUA, pe care-l solicita să ia asupra sa deschiderea negocierilor pentru încheierea armistițiului, se menționa acceptarea, ca bază a tratativelor, a programului de pace expus de președintele Wilson în cele *14 puncte*.

1.5. FRONTUL DIN BALCANI - CAPITULAREA BULGARIEI

Pe teatrul de operațiuni din Balcani, în vara anului 1918, situația militară a aliaților era următoarea: Franța avea 195.000 de oameni, Serbia - 140.000 de oameni, Grecia - 135.000, Marea Britanie - 120.000 de oameni, iar Italia - 42.000 de oameni. În total, Antanta dispunea de 632.000 de soldați. Planul de campanie împotriva Bulgariei fusese dezbătut câteva luni, până s-a ajuns la un punct de vedere comun. Aliații cunoșteau situația militară a Bulgariei, care în primăvară era lipsită de ajutorul trupelor germane și austro-ungare deplasate pe alte fronturi, dar și nemulțumirea acesteia față de aliații săi austro-germani și turci, din pricina hotărârilor păcii de la București din 24 aprilie/7 mai 1918⁵⁹. Bulgaria nu era decât un aliat pasiv al Puterilor Centrale, ea nu rupsesese nici măcar relațiile diplomatice cu SUA.

În zilele de 16-18 iulie 1918, în Bulgaria s-a produs o criză ministerială, care a dus la răsturnarea de la putere a guvernului condus de Vasil Radoslavov. A fost format un cabinet în frunte cu Alecksander Malinov. Bulgaria nu mai era decât un aliat slab al Germaniei, care avea nevoie de ajutor și foarte curând a devenit punctul nevralgic al Puterilor Centrale. Această situație permitea Antantei să aplice *strategia punctului slab, a strategiei periferice*⁶⁰. Tocmai în acest moment greu pentru bulgari, la comanda trupelor aliate din Balcani și Orientul Mijlociu a fost numit generalul Franchet d'Esperey, unul dintre cei mai buni ofițeri ai Franței. Noul comandant a rămas în expectativă până în luna septembrie, așteptând momentul cel mai favorabil pentru a ataca. Noul guvern bulgar condus de Alecksander Malinov, cunoscând capacitatea redusă de luptă a trupelor proprii, a solicitat, încă din vară, comandamentului german să trimită întăriri pe frontul din Balcani. Dar Berlinul n-a putut satisface cererea lui Malinov, pentru că nu mai avea la dispoziție niciun fel de rezerve. În principal, liniile armatelor Puterilor Centrale din Balcani erau apărate de trupe bulgare, încadrate cu ofițeri germani. Alături de bulgari luptă și Armata a IX-a germană (singură), dar din care nu mai rămăseseră decât câteva batalioane apte de luptă⁶¹.

În septembrie 1918, linia frontului din Balcani pornea de la Marea Adriatică, la nord de Valone, traversa sudul Albaniei până la lacul Ohrida, se prelungea pe la nord de Monastir și, urmând frontiera dintre Serbia și Grecia, ajungea la Strumica și Sores. Centrul de greutate al acestui front îl constituia zona muntoasă de la Sokol-Dobropolje-Vetrenik-Kosick. În aceste condiții s-a declarat ofensiva aliată. După o pregătire de artilerie, care a durat peste 24 de ore, în zorii zilei de 15 septembrie, regimentele de infanterie franceze, britanice, italiene, sârbe și grecești au pornit la ofensivă de-a lungul întregului front din Balcani. Atacul

⁵⁶ Mircea Popa, *Primul război mondial*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979 p. 404.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 411.

⁵⁸ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion Oprea, Paul Oprea, *op. cit.*, p. 417.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 418.

⁶⁰ Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 382.

⁶¹ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 312.

principal a fost susținut de două divizii franceze și una sârbă în sectorul Dobropolje – pe o lățime de 15 km. O ofensivă secundară a fost inițiată în Macedonia de est, în direcția localității Doiran. După trei zile de lupte, apărarea germano-bulgară a fost străpunsă, iar la 18 septembrie 1918, pozițiile bulgare de la Dobropolje au fost încercuite. La 24 septembrie, regimentele au ocupat localitatea Gradsko din valea Vărdarului, un punct nodal în sistemul de apărare al Puterilor Centrale în Balcani.

O armată bulgară cu un efectiv de 100.000 de oameni a fost depășită și fragmentată, iar la 29 septembrie resturile batalioanelor bulgare au capitulat⁶². Bulgaria era pierdută, fără nicio șansă de salvare. Ea nu mai era decât un *aliat pasiv*. În această situație, primul ministru bulgar Aleksander Malinov s-a văzut nevoit, la 29 septembrie, să ceară armistițiul aliaților, care s-a semnat la Salonic. Câteva zile după aceea, la 3 octombrie, țarul Ferdinand a abdicat în favoarea fiului său Boris. Privitor la situația dramatică în care s-a aflat Bulgaria în toamna anului 1918, Jean Carp relatează următoarele într-o scrisoare: „După informațiile deciziei politice germane, armata bulgară se afla în plină disoluție, afară de aripa dreaptă, care este încadrată de trupe austro-germane și rezistă. Mișcarea revoluționară cu caracter bolșevic este semnalată în țară. La Sofia, trupele austro-germane au intrat în luptă cu trupele bulgare răzvrătite”.

Comunicatele au anunțat că armistițiul este încheiat între generalul Franchet d'Esperey și delegații bulgari⁶³.

1. 6. FRONTUL DIN ORIENTUL MIJLOCIU

În Orientul Mijlociu, întregul spate al armatei otomane a fost dezorganizat. La 22 martie 1918, unități militare britanice și Legiunea arabă au forțat Iordanul, cu toată rezistența turcilor. La 30 aprilie a început cea mai sângeroasă bătălie de pe frontul din Orientul Mijlociu, de-a lungul Iordanului. Rezistența turcă a făcut ca aliații să nu înainteze, linia frontului menținându-se de-a lungul Iordanului⁶⁴.

În septembrie, aliații au declanșat o puternică ofensivă în Palestina. La 19 septembrie, trupele arabe și engleze, conduse de Edmund Allenby au început marea ofensivă asupra Palestinei și Siriei. Dar generalul Kemal Mustafa, care fusese chemat la comanda armatei turco-germane din Orientul Mijlociu, a reușit să țină în loc masiva armată arabo-engleză.

În zilele următoare însă, cu toată rezistența, copleșit de superioritatea inamicului, Kemal Mustafa, a dat ordinul de retragere către frontierele sud-estice ale Turciei. Trei armate turce au părăsit linia fortificată dintre Jaffa și valea Iordanului. La 30 septembrie aliații au intrat în Damasc, unde au capturat numeroși prizonieri din „Armata Fulger” (Ildiram) a lui Kemal, aflată în Siria. Înaintarea aliaților s-a realizat în întreaga regiune, în luna octombrie fiind ocupate orașele Beirut și Alep⁶⁵. O altă coloană formată din englezi, arabi și kurzi a înaintat prin teritoriul Irakului și a luat cu asalt, la 4 noiembrie, localitatea Mossul. A urmat apoi ocuparea vilayetelor arabe ale fostului Imperiu Otoman. Trupele aliate s-au revărsat ca un șuvoi neîntrerupt între frontierele Anatoliei. În intervalul a 38 de zile, soldații lui Edmund Allenby au înaintat 576 km. Concomitent cu aceste operațiuni, flota britanică din Marea Egee s-a apropiat de Istanbul, în timp ce trupele generalului Milne au înaintat de-a lungul țărmului grecesc al Mării Egee, ținând același obiectiv. Pentru a opri înaintarea aliată, Enver Pașa a propus organizarea rezistenței pe linia Ceatalgea. Planul său nu a fost acceptat de guvernul de la Istanbul. Conducătorii turci au încercat să temporizeze, pentru a obține condiții mai ușoare de armistițiu. Și astfel al doilea aliat al Germaniei și Austro-Ungariei se pregătea să iasă din război⁶⁶.

1.7. ACORDUL DE LA MUDROS ȘI DEZMEMBRAREA IMPERIULUI OTOMAN

În 1918, criza internă a imperiului a cunoscut o înrăutățire. Nemulțumirea maselor, sătule de război, nemaiputând îndura foametea și mizeria, a răbufnit cu tot mai multă furie: în numeroase locuri populația refuza plata impozitelor și se opunea autorităților. Concomitent, situația pe plan militar a devenit deosebit de critică: în sud și în vest frontul a fost rupt, iar înfrângerea devenise iminentă. În aceste condiții, cercurile conducătoare otomane și-au dat seama că nu mai era posibilă continuarea războiului. Pentru a înlesni tratativele de pace, la 7 noiembrie 1918 a fost format un cabinet anglofil, condus de Izet Pașa, care la 30 octombrie a semnat armistițiul cu Puterile Aliate și Asociate. Acordul a fost încheiat la bordul crucișătorului „Agamemnon”, ancorat în raza golfului Mudros, de aici denumirea de „Acordul de la Mudros”⁶⁷.

Primul ministru Izet Pașa l-a trimis pe generalul englez Townshend la amiralul Calthorpe, care se afla cu o parte din flotă în rada portului Mudros, pentru a obține condiții mai ușoare de armistițiu. Calthorpe a refuzat să trateze și a cerut capitularea necondiționată a Turciei⁶⁸.

⁶² *Ibidem*, p. 313.

⁶³ *Idem*

⁶⁴ Mircea Popa, *op. cit.*, p. 412.

⁶⁵ Victor Atanasiu, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion Oprea, Paul Oprea, *op. cit.*, p. 417.

⁶⁶ Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 382.

⁶⁷ *Idem*.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 384.

Prevederile acordului de la Mudros, ale cărui clauze au fost dictate de aliați, erau deosebit de grele pentru Turcia, care practic se afla la discreția învingătorilor. Turcia era obligată să permită trecerea vaselor prin strâmtoarele Dardanele și Bosfor și liberul acces în Marea Neagră; prizonierii de război ai Puterilor Aliate urmau să fie readuși la Constantinopol și eliberați fără condiții; armata turcă trebuia să demobilizeze imediat; bastimentele de război turcești aflate în apele teritoriale naționale urmau să fie predate aliaților; aliații aveau dreptul să ocupe toate punctele strategice în situația în care securitatea acestora ar fi fost periclitată. Turcia era obligată să rupă toate relațiile cu Puterile Centrale, să predea aliaților flota de război, să evacueze teritoriile arabe încă ocupate, să accepte controlul aliaților pe căile ferate, telefoane și radio etc.⁶⁹. Dar trupele aliate au încălcat prevederile armistițiului, ocupând mai multe zone din Turcia; englezii, în noiembrie 1918, după ce flota a pătruns în Marea Neagră, au ocupat mai multe localități din Anatolia, din sudul Turciei, orașul Mossul în Mesopotamia; i-au urmat apoi francezii, care au ocupat Sicilia și Siria; în aprilie 1919, italienii au pătruns în orașele Konya și Adalia⁷⁰. Toate aceste atribuiri de teritorii s-au făcut pe baza înțelegerilor dintre cele trei puteri aliate; dar chiar de acum au început neînțelegerile între puterile învingătoare, în special între Franța și Anglia, din dorința fiecăreia de a-și asigura o poziție cât mai favorabilă.

Pentru a evita opoziția Parisului, Anglia a căutat să acționeze printr-un intermediar: guvernul grec. Guvernul englez va susține planurile cercurilor conducătoare de la Atena privind crearea unui mare stat grec care să cuprindă toată Tracia și chiar teritorii din Asia și care pentru a supraviețui trebuia să ceară ajutorul Marii Britanii, în schimbul acestuia, să accepte tutela engleză. După ce în februarie primul ministru britanic Lloyd George a recunoscut ca fiind justificate cele prezentate de premierul grec Venizelos asupra Izmirului, Consiliul suprem aliat a aprobat ocuparea orașului și a zonei înconjurătoare de către greci. A fost găsit și un pretext pentru această acțiune: încălcarea de către autoritățile turcești a articolului din armistițiul de pace care dădea dreptul aliaților să intervină în cazul în care securitatea lor sau a populației creștine ar fi fost amenințată⁷¹. Acționând în numele aliaților, trupele grecești au debarcat pe 15 mai 1919 la Izmir și au ocupat orașul⁷².

Astfel, fostul Imperiu Otoman era practic dezmembrat, rămânând din el numai o parte pierdută în stepa Anatolie centrale. Nu erau excluse noi modificări politice și teritoriale: populația greacă din Istanbul și de pe tărâmul sudic al Mării Negre desfășura o intensă activitate pentru crearea unei „Republici grecești a Pontului”⁷³.

HISTORY OF SOUTHEASTERN EUROPE IN MODERN TIMES UNTIL TRIGGERING OF WORLD WAR (Part Four)

The material above is part of a series of contributions on the subject of the First World War general impact on South-Eastern Europe and the Middle East, in this case, military, political and diplomatic developments of the last year of the war, the triumph of the Bolsheviks in Petrograd on October 25 / November 7, 1917, by the Rethondes Armistice on 11 November 1918. The period is one of maximum dramatic character, starting with the unprecedented success of the Central Powers at the end of 1917 and ending with their final defeat a year later.

The main events and developments which are under analysis are: the exit of Soviet Russia from the war after the Peace of Brest-Litovsk, and then the exit of Romania after the Peace of Buftea-Bucharest, the conducting of hostilities on the fronts of the Balkans and the Middle East in the second half of 1918 and the conclusion of the Armistice of Thessaloniki (September 29, 1918) and Mudros (October 30, 1918), in parallel with the disintegration of the military structure of the Quadruple military alliance, on the other fronts. Besides the classical papers from the Romanian and universal historiography, the sources portfolio includes some archive documents (the Royal House collection), especially memories of events belonging to direct protagonists: Ludendorff, N. Iorga, Take Ionescu, Al. Marghiloman, Al. Averescu etc.

The focus is on the events of early 1918 from the Russian and Romanian fronts, the collapse of the Quadruple alliance being tackled somewhat lapidary. Thus, the Peace of Brest-Litovsk is considered, from a historical perspective, a mistake of the Germans – mistake allowing the Soviets to annihilate their domestic enemies, and afterwards becoming a threat to the whole of Europe. In the case of Romania are described and implicitly analyzed different alternative scenarios of a separate peace, outlining the utopian and unrealistic character of variants of either withdrawal in a Russia gripped by chaos or withdrawal in a “triangle of death”.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 73-74.

⁷⁰ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *op. cit.*, p. 315.

⁷¹ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșca, *op. cit.*, p. 87.

⁷² Mehmed Ali Ekrem, *Ataturk - făuritorul Turciei moderne*, Editura Politică, București, 1969, *op. cit.*, p. 74-75.

⁷³ *Ibidem*, p. 74.

La finele primei conflagrații mondiale milioanele de foști combatanți ai țărilor aliate au considerat oportună implicarea lor în viața publică și politică cu scopul de a preveni un nou conflict armat și pentru a conserva pacea mondială. De aceea, s-au reunit într-o organizație internațională, F.I.D.A.C., care le permitea să-și facă auzit punctul de vedere. România, la rândul ei, a înțeles că implicarea în proiectele F.I.D.A.C. reprezenta încă o modalitate în plus de a-și face cunoscută opinia cu privire la organizarea păcii și la menținerea granițelor stabilite la Paris, în anul 1919. Victor Cădere, în calitatea sa de fost combatant, a colaborat cu F.I.D.A.C.-ul încă din anii studenției sale la Paris, 1923, pentru ca zece ani mai târziu să devină președinte al organizației. Iar în postura de președinte a fost primit la cel mai înalt nivel de putându-și dovedi și pe această cale calitățile sale de diplomat de prim rang.

Primul Război Mondial a avut un impact deosebit asupra conștiinței colective, milioane de morți și răniți, foamete, schimburi de populație. Toate acestea au dus la apariția, la finele războiului, a unui număr important de organizații internaționale care-și propuneau conservarea păcii. Foștii combatanți ai statelor învingătoare, la rândul lor, au simțit nevoia de a se organiza într-o federație pentru a se implica în viața publică și pentru a susține demersurile făcute pentru menținerea păcii, astfel a fost creată Fédération Interalliée des Anciens Combattants (în continuare F.I.D.A.C.).

Victor Cădere a participat la operațiunile militare din timpul războiului, dar s-a ocupat și de repatrierea voluntarilor și prizonierilor ardeleni și bucovineni din Siberia. Întors la Paris, în anul 1923, după încheierea misiunii ce-i fusese încredințată în Rusia, și-a continuat studiile la Facultatea de Drept și Științe Politice a Universității din Paris și în acest timp, ținând cont de faptul că era un fost combatant, a devenit membru al „Uniunii Ofițerilor de Rezervă Români” (în continuare U.O.R.). În calitatea de fost luptător a fost însărcinat să ia legătura cu F.I.D.A.C.-ul, iar Comitetul Central al U.O.R., în ședința din 25 decembrie 1923, a hotărât să-l delege ca reprezentant al organizației în Consiliul de Direcție al Federației Internaționale a Foștilor Combatanți. În calitatea de delegat al U.O.R., Victor Cădere primea aprobarea de a cere Consiliului de Direcție al F.I.D.A.C., la întrunirea din data de 10 ianuarie 1924, afilierea Uniunii la această organizația mai sus menționată².

La Paris, Victor Cădere a organizat o filială a U.O.R., numită Asociația Ofițerilor Români de Rezervă (în continuare A.O.R.R.), a cărei președinte era. În funcția de președinte, el propunea un program care avea printre obiective menținerea contactului permanent cu oamenii din țară, redresarea morală a românilor prin cultivarea patriotismului, civism, respectarea tradiției și consolidarea instituțiilor statului. Rezultatele eforturilor s-au văzut atât în admirația cu care străinii au privit Asociația, cât și prin vizita președintelui francez de Consiliu la o întrunirea³.

În calitatea sa de președinte al A.O.R.R., Victor Cădere a făcut parte din delegația României la cel de-al V-lea Congres al F.I.D.A.C., desfășurată la Londra, în anul 1924. Aici el a activat în Comisia Păcii, în cadrul căreia a prezentat o moțiune ce făcea referire la raporturile României cu U.R.S.S., afirmând că orice atac sovietic asupra Basarabiei era considerat de statul român ca o agresiune cu nimic justificată ceea ce atrăgea, conform congreselor anterioare ale F.I.D.A.C., solidaritatea tuturor foștilor combatanți. Cădere se arăta mulțumit de rezultatele comunicării sale deoarece toți cei nouă reprezentanți au aprobat punctul de vedere românesc, succesul era cu atât mai mare, spunea el, cu cât reprezentanții S.U.A. și Italiei, care se abținuseră la congresul trecut, au susținut, de această dată, teza românească, mai puțin convinși, aprecia el, s-ar fi arătat în schimb aliații din Mica Înțelegeră. Congresul F.I.D.A.C., continua el, era o bună oportunitate pentru propagandă, putându-se utiliza cu folos în vederea recunoașterii drepturilor României pe chestiunea Basarabiei și pentru a populariza în presă punctul românesc de vedere⁴.

Întors în țară după încheierea studiilor, în anul 1926, s-a stabilit la Oradea și a continuat activitatea ca fost combatant, înființând o filială a U.O.R. în județul Bihor, a cărei președinte era⁵, făcea parte, de asemenea, și din Comitetul Central al U.O.R.⁶. Ținând cont de funcția deținută, Victor Cădere a militat pentru drepturile celor care au luptat în război, motivând că viața de campanie, cu toate lipsurile inerente, a dus la grave probleme pentru ofițeri, de aceea, era necesară oferirea unor compensații bănești celor care, în urma trierii de către organismele competente pe categorii de invaliditate și aranjarea pensiilor, deși nu au avut infirmități vizibile sau pronunțate, totuși prin trecerea timpului, problemele de sănătate li s-au acutizat și

¹ F.I.D.A.C. a fost înființat în jurul anului 1921, la Paris, unde și-a stabilit și sediul, din organizație făceau parte foști luptători din Franța, Anglia, S.U.A., Italia, Portugalia, Polonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia și Grecia.

* Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

² Biblioteca Academiei Române (în continuare B.A.R.), Arhiva A-2495 (a-e) – Rapoarte, cuvântări, corespondență, materiale imprimate aparținând lui Victor Cădere și Al. Vaida-Voevod, mapa e, Scrisoare președintelui Uniunii Ofițerilor în Rezervă către Victor Cădere, București, 29 decembrie 1923.

³ *Ibidem*, Cuvântul de închidere a ședințelor A.O.R.R. pentru anii 1924-1925 rostit de Victor Cădere, Paris, 24 iunie 1925.

⁴ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere cu privire la Congresul F.I.D.A.C., Londra, 5 octombrie 1924.

⁵ *Ibidem*, Proces-verbal întocmit cu ocazia constituirii U.O.R., filiala Bihor, Oradea 2 mai 1926.

⁶ *Ibidem*, Scrisoarea președintelui U.O.R. către Victor Cădere, București 18 mai 1926.

sufereau de pe urma războiului, „cu o invaliditate postbelică”. În consecință, Cădere cerea ca Ministerul de Război să fi organizat o comisie medicală unde să se fi prezentat cei în condiție de invaliditate postbelică pentru a primi o pensie care să fi compensat efortul depus pentru patrie. Filiala Bihor condusă de Victor Cădere, a mai depus două memorii, în data de 20 martie 1929, prin care cerea reduceri pe C.F.R. pentru membrii organizației și împrumutarea cu locuri de casă a foștilor combatanți⁷.

Tot în anul 1926, la Congresul Anual al F.I.D.A.C., organizat la Varșovia, în perioada 6-11 septembrie, Victor Cădere a fost delegat să participe din partea U.O.R. De altfel, filiala română a F.I.D.A.C. avea dreptul de a fi reprezentată de 10 delegați (U.O.R. 5 delegați, Uniunea Națională a Foștilor Luptători 3 delegați, Asociația Voluntarilor Ardeleni 2 delegați), la care se mai adăugau și doamnele delegate de Secția Auxiliară a F.I.D.A.C., sub președinția Alexandrinei Cantacuzino⁸. Dar, participarea României la Congres era amenințată deoarece într-un comunicat trimis de F.I.D.A.C. se cerea ca organizațiile foștilor luptători din România să plătească sumele restante reprezentând cotizația pentru anii 1925 și 1926, în caz contrar, nu era acceptată prezența delegației României la Congresul de la Varșovia⁹. În aceeași situație se afla și Corpul Voluntarilor Români din Siberia (C.V.R.S.), organizație prezidată de Cădere ce fusese dezafiliată din cauza neplătii cotizației, dar George Crosfield, președinte al F.I.D.A.C., îi promitea lui Cădere reînscirerea organizației în momentul în care se efectuau plățile¹⁰. Pentru a rezolva chestiunea, generalul Rujinski cerea lui Victor Cădere aprobarea de a trimite 500 franci francezi pentru ca C.V.R.S. să fi fost din nou afiliată la F.I.D.A.C.¹¹.

Se părea că dezafilierea C.V.R.S. s-a datorat unor diferențe între asociațiile de foști combatanți din România. Astfel, generalul Rujinski își manifesta dezaprobarea pentru delegarea la Congresul F.I.D.A.C. a unor reprezentanți ai Cercului Subofițerilor în Rezervă deoarece nu ar fi îndeplinit prevederile din statutul Federației și îi acuza pe Petre Ciolan, vice-președintele F.I.D.A.C., că ar fi favorizat unele asociații din țară, în defavoarea altora. Prin urmare, continua el, vice-președintele F.I.D.A.C. avea obligația de a nu proceda nestatutar față de C.V.R.S. „orice considerente ar fi avut față de Victor Cădere”. Mai mult, nu considera drept faptul că s-au îndeplinit toate formalitățile pentru a proceda la radierea C.V.R.S. Astfel, Ciolan era acuzat că a trimis scrisoare recomandată lui Victor Cădere în cursul lunii aprilie 1926 pentru a-l înștiința de existența datoriilor, apoi, nu a trimis copie după procesul-verbal al ședinței în care s-a hotărât radierea și nici numele celor șapte delegați români care ar fi propus această aspră măsură. În consecință, cerea ca C.V.R.S. să fi fost din nou afiliată la F.I.D.A.C. după ce s-ar fi plătit suma restantă, de 500 de franci, în caz contrar, amenința el, se făcea dovada interesului ce-l avea Petre Ciolan ca la Congres să fi fost trimiși doi delegați ai unei organizații care nu era afiliată la F.I.D.A.C., în locul delegaților ardeleni¹².

Conflictul nu părea a se fi soluționat nici în anul 1928, când Petre Ciolan i-a trimis o scrisoare lui Victor Cădere prin care afirma că opoziția afilierii C.V.R.S. venea de la organizații din România, iar el nu avea niciun amestec în aceste intrigi¹³. Văzând că nu a primit niciun răspuns din partea lui Cădere, i-a adresat o nouă scrisoare prin care își manifesta nemulțumirea că Victor Cădere nu ar fi crezut în sinceritatea lui și pentru a-l convinge îi prezenta o serie de acțiuni menite a sprijini cele afirmate. El preciza că în conformitate cu dorința exprimată de Victor Cădere a fost afiliată Uniunea Voluntarilor la F.I.D.A.C. și acceptarea ei urma a fi votată la proxima întrunire a Federației apoi, conform dorinței lui Cădere, ar fi sfătuit pe Āerdaru și Cherciu să nu se opună afilierii Uniunii pentru a nu face o figură rea în fața Aliaților. Conflictul pare să se fi soluționat o dată cu reafilierea C.V.R.S.¹⁴.

În fiecare an una dintre țările membre ale Federației se angaja să organizeze Congresul anual, în anul 1928, România a fost desemnată a fi țara organizatoare a evenimentului. Și de această dată Victor Cădere a fost solicitat să facă parte din comitetul de organizare având în vedere calitatea sa de președinte al C.V.R.S., dar și funcția de secretar general al organizației de la Paris¹⁵. S-a hotărât ca sosirea la București a delegațiilor să se facă în ziua de 16 septembrie, s-a stabilit un program pentru șase zile de ședere în România, dintre care trei zile erau programate pentru a se lucra în comisii, iar restul de trei zile erau consacrate vizitării țării. Cum la acest congres trebuiau să ia parte câte zece delegați din fiecare stat membru, însoțiți de câte două doamne din Secția Feminină Auxiliară a F.I.D.A.C.-ului și cum pentru pregătirea recepțiunilor era nevoie de fonduri, generalul Moșoiu, președintele Legiunii Române, cerea președintelui de Consiliu să se elibereze un fond de cel puțin 2.000.000 lei spre a fi pus la dispoziția comitetului, ce începea să funcționeze de la 1 iunie 1928, la Fundația Carol. Comitetul avea ca atribuție: întocmirea programului, organizarea primirii, vizite, excursii etc.¹⁶. Congresul de la București s-a desfășurat în cele mai bune condiții, așa se explica mulțimea de scrisori

⁷ *Ibidem*, Memoriu redactat de Victor Cădere privind invaliditatea postbelică, Oradea, septembrie 1926.

⁸ *Ibidem*, Scrisoarea președintelui U.O.R. către Victor Cădere, București, 16 iulie 1926.

⁹ *Ibidem*, Scrisoarea lui Elie Bufnea către Victor Cădere, Predeal, 13 august 1926.

¹⁰ *Ibidem*, Scrisoare lui George R. Crosfield către Victor Cădere, Paris, 29 iulie 1926.

¹¹ *Ibidem*, Telegrama generalului Rujinski către Victor Cădere, București, 13 august 1926.

¹² *Ibidem*, Scrisoarea lui Rujinski către Petre Ciolan, București, 19 august 1926.

¹³ *Ibidem*, Scrisoarea lui Petre Ciolan către Victor Cădere, Paris, 8 mai 1928.

¹⁴ *Ibidem*, Scrisoarea lui Petre Ciolan către Victor Cădere, Paris, 9 iunie 1928.

¹⁵ *Ibidem*, Adresa Comitetului de Organizare a Congresului F.I.D.A.C. la București către Victor Cădere, București, 20 iunie 1928.

¹⁶ *Ibidem*, mapa a, Scrisoarea generalului Moșoiu către președintele de Consiliu, fără dată, 1928.

de felicitare și mulțumire venite din partea din partea președintelui F.I.D.A.C., Q. Reisdorff¹⁷, British Legion¹⁸ American Legion¹⁹, Joseph Crosfield²⁰ și adresate lui Victor Cădere.

În anul 1930, Victor Cădere și-a manifestat dorința de a candida la președinția F.I.D.A.C., drept urmare o serie de organizații ale foștilor combatanți din țară și-au declarat susținerea față de delegatul român. Astfel, scrisori de susținere au fost adresate de generalul Traina Moșoiu, președintele Legiunii Române²¹, Victor Deleu, președinte al Uniunii Foștilor Voluntari²², generalul Nicolae Rujinski, președintele U.O.R.²³. De asemenea, la Congresul societăților din România afiliate la F.I.D.A.C., convocat de Virgil □erdaru, vice-președinte al Federației, s-a hotărât, în unanimitate, susținerea lui Victor Cădere la funcția de președinte al F.I.D.A.C., dar diplomatul nu a fost ales la șefia organizației pentru anul 1931-1932²⁴.

După ce a preluat funcția de ministru plenipotențiar și trimis extraordinar al României la Varșovia, Victor Cădere a fost vizitat de generalul Roman Gorecki, președinte în funcție al F.I.D.A.C., care i-a vorbit, între altele și despre candidatura sa la șefia organizației. Pe de altă parte, îl înștiința Cădere pe ministrul de Externe, Al. Vaida-Voevod, că primise, de asemenea, și propunerea tuturor societăților foștilor luptători români, acreditate la F.I.D.A.C., de a candida. În continuare, diplomatul român ținea să evidențieze importanța Federației, care lucrase în repetate rânduri cu Liga Națiunilor și care reprezenta pentru România o bună posibilitate de a-și promova interesele în străinătate. Victor Cădere ținea să precizeze că alegerea sa ca președinte ar fi fost agreată și de reprezentanții celorlalte țări afiliate la F.I.D.A.C. și cerea autorizarea din țară de a candida la președinția organizației pentru anul 1933-1934²⁵.

La Congresul Federației Interlitate a Foștilor Combatanți, ce s-a ținut la Rabat, în luna septembrie 1933, Cădere a fost ales cu unanimitate de voturi președinte al organizației pentru mandatul 1933-1934²⁶. Funcție deținută de diplomatul român presupunea o bună colaborare cu Societatea Națiunilor, de aceea, în ziua de 29 septembrie 1933, noul președinte a făcut o vizită oficială lui Joseph Louis Anne Avenol, secretarul general al Societății Națiunilor, căruia i-am comunicat, în special, rezoluția Congresului din Maroc relativ la contactul permanent, pe care dorea a-l avea F.I.D.A.C.-ul cu organizațiile de foști combatanți ex-dușmani, precum și preocupările de a menține o legătură permanentă cu generația tânără. Cădere aprecia că Avenol s-a arătat foarte interesat de aceste probleme și a considerat benefică organizarea unei alte întâlniri²⁷.

Tot la Geneva, Victor Cădere a luat contact și cu liderii C.I.A.M.A.C. (Conférence Internationale des Associations de Mutilés de Guerre et Anciens Combattants). Raporturile dintre F.I.D.A.C. și C.I.A.M.A.C. n-au fost totdeauna bune, preciza diplomatul român, din cauza politicii de abandonare susținută de cea din urmă asociație, care a avut însă avantajul de a număra între membrii ei câteva asociații de luptători ex-dușmani²⁸. În luna martie a anului 1933, cele două asociații au ținut un congres comun la Geneva, pentru dezarmare, prilej cu care delegații tuturor țărilor, cu excepția Italiei și S.U.A., au votat o rezoluție în sensul respectării tratatelor de pace și a egalității de drepturi pentru toate statele, pe baza principiului de renunțare la forță în reglarea diferendelor între state. După aceasta, însă, instaurarea regimului hitleristă din Germania a făcut ca foștii combatanți germani să nu mai fie reprezentați de loc la C.I.A.M.A.C., de asemenea, conducătorii foștilor luptători austrieci nu mai aveau autoritatea necesară pentru a participa la conferințe internaționale, astfel, că C.I.A.M.A.C.-ul avea la acea dată o existență precară. Totuși Congresul F.I.D.A.C. din Maroc, unde s-au discutat chestiunea apropierei dintre cele două organizații, a hotărât să înlesnească menținerea, mai departe, a C.I.M.A.C., pentru că oferă un teren neutru unde asociațiile din F.I.D.A.C. puteau întâlni pe reprezentanții foștilor combatanți ex-dușmani. Iar, Victor Cădere, în calitate sa de președinte al F.I.D.A.C., se angaja să caute prilejuri de a lua contact cu reprezentanții foștilor luptători germani, austrieci, unguri și bulgari, conform cu hotărârile Congresului de la Casablanca²⁹.

Cea dintâi vizită a președintelui F.I.D.A.C. a fost organizată în România, primirea pe care asociațiile românești au făcut-o camaradului lor, ales președinte, a fost cât se poate de cordială, aprecia Cădere. Guvernul României a ținut să se asocieze la această primire și cu ocazia vizitei făcute voluntarilor la Cluj, primul-ministru, Al. Vaida Voevod, a venit personal la gară în întâmpinarea președintelui F.I.D.A.C. Conform uzanțelor funcției pe care o îndeplinea, Victor Cădere a adus omagii milioanei de combatanți,

¹⁷ *Ibidem*, mapa e, Telegrama lui Q. Reisdorf către Victor Cădere, Bruxelles, 1 octombrie 1928.

¹⁸ *Ibidem*, Telegrama British Legion către Victor Cădere, Londra, 21 septembrie 1928.

¹⁹ *Ibidem*, Telegrama American Legion către Victor Cădere, 5 noiembrie 1928.

²⁰ *Ibidem*, Telegrama lui Joseph Crosfield către Victor Cădere, 29 septembrie 1928.

²¹ *Ibidem*, mapa a, Scrisoarea Legiunii Române către colonelul Abbott, președintele F.I.D.A.C., București, 25 februarie 1930.

²² *Ibidem*, Scrisoarea Uniunii Foștilor Voluntari către F.I.D.A.C., Cluj, fără dată.

²³ *Ibidem*, Scrisoarea Uniunii Ofițerilor de Rezervă către F.I.D.A.C., București, fără dată.

²⁴ *Ibidem*, Proces-verbal al societăților române afiliate la F.I.D.A.C., București, 3 mai 1930.

²⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), Problema 77/Dosar personal Victor Cădere, Nota lui Victor Cădere adresată ministrului român de Externe, Varșovia, 25 iulie 1932, f. 19.

²⁶ B.A.R., mapa a, Raportul lui Victor Cădere adresat regelui Carol al II-lea cu privire la alegerea sa ca președinte al F.I.D.A.C., Varșovia, 1 octombrie 1933.

²⁷ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu vizita la Societatea Națiunilor și la C.I.A.M.A.C., Paris, 18 octombrie 1933.

²⁸ Astfel, din Germania figurau: Reichsbanner Schwarz-Rot-Gold și Reichsbund der Kriegsheldigen, Kriegsteilnehmer und Kriegshinterblieben, din Austria: Zentral Verband des Kriegsblinden, din Bulgaria: Sajuz na Postradalite ob Vojnite (Uniunea Victimelor de Război), din Orașul Liber Danzig: Bund der Kriegsblinden, în *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

eroului necunoscut român, a vizitat toate asociațiile de foști luptători, afiliate sau nu la F.I.D.A.C., a ținut a determina pe diverși președinți, membrii ai diverselor comitete, de a se alătura ideii unei federalizări a tuturor foștilor luptători, legionari, voluntari și victime de război. Pentru a facilita acțiunea de federalizare a societăților foștilor luptători, Victor Cădere a adresat un memoriu ministrului Apărării Naționale prin care arăta în ce condiții se putea realiza federalizarea sub controlul și cu ajutorul ministrului Apărării. În București, Cădere a asistat la o serbare școlară F.I.D.A.C., organizată de Alexandrina Cantacuzino, a luat parte la reprezentarea ale Ministerului Armatei, ale Ministerului Instrucțiunii Publice și ale Corpului Diplomatic. Cu această ocazie a distribuit premiile pe care F.I.D.A.C.-ul le acordă anual celor mai merituoase școli sau elevi, după propunerea Secțiunii Naționale și votul Congresului. Cădere observa că asemenea serbări aveau un efect foarte important din punct de vedere educativ și al legăturilor care trebuiau să fie mereu actualizate dintre generațiile războiului și cele mai tinere³⁰.

În calitatea sa de președinte al F.I.D.A.C.-ului, Cădere a fost primit în audiență, în ziua de 24 octombrie 1933, de către regele Carol II-lea, ocazie cu care cel din urmă a acordat numele său coloniei de foști luptători din Dămăroaia³¹.

Turneul lui Victor Cădere în țările afiliate la F.I.D.A.C. a continuat, în data de 28 octombrie 1933, cu o vizită oficială în Polonia. La gara din Varșovia, a fost întâmpinat de un detașament militar cu muzică, în aceeași zi a depus o coroană de flori la mormântul soldatului necunoscut și a fost primit în audiență de președintele Poloniei și de președintele Consiliului. În ziua de 30 noiembrie 1933, președintele organizației a asistat la o ceremonie pentru pace organizată la mormântul soldatului necunoscut polonez, de soția mareșalului Pilsudski, în calitatea sa de președintă a Auxiliarei Feminine a F.I.D.A.C. din Polonia. După care, a avut o lungă conversație cu soția mareșalului Pilsudski, care se implica în educarea tineretului în spiritul național. Mai mult, sub auspiciile Secțiunii Feminine poloneze urma să se construiască o casă a tineretului polon, unde tinerii din diversele provincii se puteau întâlni și unde, la anumite intervale de timp, erau invitate și personalități europene. În data de 3 decembrie, Victor Cădere a luat parte la Congresul Anual al Federației Legionarilor Polonezi, prezidată de generalul Gorecki, predecesorul lui Cădere la președinția F.I.D.A.C. Manifestațiile au continuat și în ziua de 6 decembrie, când conducătorii mișcării foștilor luptători polonezi au fost invitați la un dejun organizat de Legația României din Varșovia, ocazie cu care diplomatul român a remis decorațiile ce regele Carol le-a acordat unora dintre ei. Președintele F.I.D.A.C. observa că în viața publică și politică a Poloniei foștii luptători, dar mai ales legionarii mareșalului Pilsudski, ocupau un loc important, deținând posturi de mare responsabilitate. Mai mult, prin noul proiect de Constituție, depus spre dezbateră la Cameră, toți foștii luptători decorați cu „Virtutea Militară” urmau constitui numai ei singuri, pentru întreaga Polonie, corpul electoral pentru Senat, cu dreptul de a alege optzeci de senatori³².

De la Varșovia președintele F.I.D.A.C. a plecat în capitala Belgiei, în data de 10 decembrie 1933. După ce a depus coroana omagială a F.I.D.A.C.-ului pe mormântul soldatului necunoscut belgian și s-a înscris în registrele familiei regale, a asistat la Adunarea Generală a Operei Naționale pentru Ajutoarea Invalizilor de Război. Această instituție era condusă de principesa Jeane de Merode, având ca secretar general pe Q. Reisdorff, invalid de război și fost președinte al F.I.D.A.C.-ului. În ziua de 12 decembrie, Cădere și-a continuat vizita la Anvers, unde a participat la întrunirea secțiunii din Anvers a Federației Naționale a Combatanților, care era una din cele mai puternice și mai bogate. Tot la Anvers, Cădere a remis Academiei de Înalte Studii Coloniale Medalia Școlară F.I.D.A.C., care îi fusese acordată cu ocazia Congresului de la Lisabona. Cădere constata că rolul foștilor combatanți în viața publică a Belgiei era însemnat, ei participând activ la toate evenimentele mai importante interesând soarta statului. În ziua de 11 decembrie, președintele F.I.D.A.C. a fost primit în audiență de regele Belgiei, la palatul din Bruxelles. Cu această ocazie, regele Albert i-a înmănat diplomatului român decorația Crucea Martirului Militar clasa I³³. Vizitând Muzeul Regal al Armatei din Bruxelles, unde erau reprezentate și armatele foste aliate în ultimul război, Cădere constata cu tristețe că a găsit și o modestă variantă românească, foarte slab organizată și fără nimic caracteristic în legătură cu războiul purtat de România. Față de dorința exprimată de însuși conducătorii muzeului, el recomanda ca Ministerul Armatei să ia măsuri pentru reorganizarea standului românesc din acest muzeu³⁴.

În Belgia, există și o asociație de foști combatanți români, care numără 150 membrii, fiind condusă de Răsvan Penescu, membrii asociației s-au reunit în ședință extraordinară pentru a-l primi pe Victor Cădere³⁵.

Președintele F.I.D.A.C. a părăsit Bruxelles-ul pentru a se întâlni cu foștii combatanți francezi. Sosit la Paris, în data de 13 decembrie 1933, Cădere a fost primit de către delegații tuturor asociațiilor franceze grupate în „Confédération Nationale des Anciens Combattants”, în prezența ministrului Ducot, delegatul guvernului francez. La ceremonie a asistat și atașatul militar al României la Paris, colonelul Paul

³⁰ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu vizita în România, București, 10 noiembrie 1933.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu vizita în Polonia, Varșovia, 8 decembrie 1933.

³³ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu vizita în Belgia, Paris, 15 decembrie 1933.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, Proces-verbal al Association des Anciens Combattants en Belgique, Bruxelles, 11 decembrie 1933.

Teodorescu. Cădere preciza că în Franța „Confederația” foștilor combatanți grupa în jur de 3.500.000 membri și era condusă de persoane cu mare influență în viața publică. Animatorul acestei „uniuni naționale franceze” era G. Rivollet, care se bucura de o mare apreciere printre foștii luptători francezi. Dar, schimbările produse în viața politică franceză au produs, remarcă președintele F.I.D.A.C., modificări și în spiritul care-i anima pe foștii combatanți. Ei erau revoltați de toate zvonurile care circulau în legătură cu unele afaceri scandaloase și criticau fățiș regimul parlamentar, cerând cu insistență un guvern de mână forte. În ziua de 15 decembrie, Cădere a fost primit de Albert François Lebrun, președintele Franței, ocazie cu care cel din urmă s-a interesat de mersul organizației și apoi, de chestiunile ce priveau relația cu România, arătând întregă sa încredere în legăturile care uneau acele două țări. În ziua de 16 decembrie, vizitele la cel mai înalt nivel au continuat și diplomatul român a fost primit în audiență de ministrul Afacerilor Străine, Paul Boncour, care a ținut să sublinieze importanța mare pentru pace pe care o avea F.I.D.A.C.-ul. Prin Paul Boncour, Cădere a primit promisiunea guvernului francez de a primi un spațiu unde Federația să se fi instalat definitiv, locul ocupat la acea dată fiind scump și nepotrivit pentru a adăposti birourile Asociației³⁶.

Aflat la Paris Cădere s-a interesat și de soarta asociației foștilor luptători români din Paris și a constatat că nu avea decât o foarte slabă reprezentare, mai mult, nu exista niciun organism franco-român care să se ocupe, în afară de oficialitate, de chestiunile de propagandă și pentru intensificarea relațiilor franco-române³⁷.

Tot la Paris, președintele F.I.D.A.C. a participat la ședințele Comitetului de Direcție al F.I.D.A.C., unde s-au dezbătut o serie de probleme care priveau bunul mers al organizației. Astfel, s-a decis ca bugetul pentru anul 1934 să se ridice la suma de 445.000 franci francezi, ceea ce reprezenta o reducere de aproape 105.00 franci, față de bugetul anului 1933, care a fost de 550.000 franci³⁸. Veniturile erau adunate din cotizațiile societăților afiliate și de la biroul de voiaj, anexă a F.I.D.A.C.-ului. Tot acum s-a hotărât să se dea curs cererii combatanților greci de a se înscrie în Federației. S-a aprobat, de asemenea, organizarea ciclului de Conferințe ale Auxiliarei Feminine a F.I.D.A.C. în țările baltice, inițiativă venită din partea Alexandrinei Cantacuzino. Conferințele aveau ca subiect organizarea păcii, rolul femeii în fostul război și ce se putea face în viitor pentru menținerea păcii, cu execuția acestui plan a fost delegată soția mareșalului Pilsidski³⁹.

Cădere a continuat turneul său cu o vizită în Italia, în data de 18 decembrie 1933. Aici el a vizitat Argo Pontino, unde Mussolini inaugura Littoria, a avut astfel ocazia de a petrece o zi întreagă cu Ducele și de a-i cunoaște pe principalii săi locotenenți. Victor Cădere observa cu uimire că opera întreprinsă în fostele câmpii paludine, care erau aproape complet redată culturii, era considerabilă, peste 80.000 hectare inundate de apele de munte și de apele mării au fost treptat transformate în ogoare și 1.500 gospodării de foști combatanți au fost organizate pe o câmpie pe care cu numai trei ani în urmă era o mlaștină. În ziua de 19 decembrie 1933, președintele F.I.D.A.C. a depus coroana omagială a Federației pe mormântul soldatului necunoscut italian, iar cu titlu personal a depus flori și la mormântul fasciștilor morți pentru triumful revoluției. În timpul cât a stat la Roma a vizitat „Associazione Nazionale Combattenti”, obiectivele asociației erau integrate în fascism, mai mult, invalizii de război erau controlați și ajutați prin „Casa Madre Mutilati” pe care, de asemenea, a vizitat-o președintele F.I.D.A.C. De altfel, întreaga operă națională de ajutorare a invalizilor era în mâini fasciste. Apoi, Cădere a vizitat „Casa dei Ciechi”, unde orbii din război erau reeducați și unde se făceau furnituri pentru armată. În cursul zilelor petrecute la Roma, diplomatul român a avut, de asemenea, ocazia să discute și chestiuni care priveau relațiile italo-romane, iar, dacă, aprecia el, simpatia Italiei pentru România a suferit și alte influențe se întâmpla și din cauza statului român care a făcut prea puține pentru întreținerea relațiilor italo-romane. Cultivarea de bune relații cu statul fascist era de mare actualitate, credea Cădere, cu atât mai mult cu cât foștii combatanți bulgari pregăteau o vizită în Italia. Manifestațiile pentru România, credea el, au fost însă tot timpul cordiale⁴⁰.

La Roma, diplomatul român a fost primit în audiență de regele Italiei, cu care a vorbit și despre vizita acestuia în România. Regele Victor Emmanuel s-a interesat de regele Carol și de Marele Voievod Mihai, de asemenea, s-a interesat și de Castelul Peleş, despre care știe că găzduia multe lucruri prețioase. În aceeași zi a fost primit în audiență și de Mussolini, cu care a discutat asupra impresiilor pe care i le-a produs vizita la Littoria și expoziția fascistă. S-a discutat și despre intenția Italiei de a revizui tratatele, în acest context Cădere și-a manifestat punctul de vedere ca fost combatant, Ducele i-a replicat că înțelegea foarte bine sentimentul de apărare nediscuțată a clauzelor tratatelor pe care el „nu le-a pus niciodată în discuțiune”. Conversația s-a încheiat cu o serie de considerații făcute de Mussolini asupra bogățiilor României⁴¹.

În urma unei telegrame primite din partea lui Titulescu și a unei invitației adresate președintelui F.I.D.A.C. de viconte Cecil of Chelwood, Cădere s-a deplasat în ziua de 16 februarie 1934, la Bruxelles

³⁶ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu vizita în Franța, Paris, 16 decembrie 1933.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Cheltuielile erau repartizate după cum urmează: circa 200.000 franci, plata personalului permanent, 100.000 franci plata cheltuielilor de chirie, furnituri de birou etc., 100.000 subvenție pentru revista F.I.D.A.C., care apărea în 2.000 de exemplare, 45.000 pentru tipărirea diplomelor, confecționarea medaliilor școlare, cheltuieli de asigurare și poștă, în *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu dezbaterile Consiliului F.I.D.A.C., Paris, 19 decembrie 1933.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu vizita în Italia, Roma, 23 decembrie 1933.

⁴¹ *Ibidem*.

pentru a participa la lucrările Congresului Internațional pentru Pace al Societății Națiunilor. În ziua 17 februarie 1934, a luat cuvântul la un *meeting*, care a avut loc în Palatul Artelor Frumoase din Bruxelles, pentru a afirma dorința de colaborare internațională, care animă pe foștii luptători grupați la F.I.D.A.C., prin respectul reciproc al intereselor bazate pe drept, justiție și tratatele existente. De asemenea, a confirmat adeziunea morală a foștilor combatanți la scopurile urmărite de Societatea Națiunilor. La acest Congres au mai luat parte o delegație a C.I.A.M.A.C.-ului, în frunte cu Rene Cassin (vice-președinte) și o delegație a British Legion condusă de președintele ei, colonelul Sir John Brown. Atmosfera generală, constata Cădere, a acestei reuniuni a fost destul de „mediocră și cam bizară ca alcătuire”, întrucât, de exemplu, delegații belgieni, printre care și câțiva deputați, au căutat mai mult succese locale pentru interesele lor electorale. El remarca în schimb modul de acțiune al delegațiilor Ungariei, care, în ultimul moment, înainte de închiderea lucrărilor ce au precedat votarea moțiunii, au cerut să se treacă în deciziile congresului și chestiunea revizuirii tratatelor. Combătută viguros de delegații români și poloni, propunerea ungară a fost înlăturată, drept răspuns, delegația ungară s-a abținut de la vot. Singur acest incident, credea Cădere, era de natură a dovedi necesitatea pentru români de a fi prezenți în orice manifestațiuni internațională pentru a putea dejuca intrigile țesute contra României⁴².

În ziua de 18 februarie 1934, Cădere trebuia să asiste, la Bruxelles, la Congresul General al Federației Naționale a Luptătorilor, prezidat de Octav Lolest. Dar, în dimineața zilei s-a confirmat vestea morții regelui Albert I și Congresul a fost amânat. Împreună cu o delegație a foștilor combatanți belgieni, președintele F.I.D.A.C. a depus la Palatul Regal condoleanțele întregii asociații apoi, a trimis o telegramă prin care își manifesta regretul cu privire la moartea regelui Albert din partea F.I.D.A.C., iar în ziua în mormântării, Federația a fost reprezentată printr-o delegație a Comitetului de Direcție, în frunte cu secretarul general Roger Marie D'Avigneau, împreună cu toate drapeurile naționale ale țărilor afiliate, care au urmat în prima linie coșciugul regal⁴³.

În zilele de 16 și 17 martie 1934, Cădere i-a vizitat pe legionarii și foștii luptători cehoslovaci. După ce a depus, în numele F.I.D.A.C., coroana omagială la mormântul soldatului necunoscut cehoslovac, a fost primit în audiență de către Thomas Masaryk, președintele Cehoslovaciei, și de către Edvard Beneș, ministrul Afacerilor Străine. El observa faptul că liderii cehoslovaci dădeau o mare atenție foștilor combatanți, pe care îi considerau oarecum făuritorii Cehoslovaciei. De asemenea, a remarcat încredere în România și în alianța care leagă în special țările Micii Înțelegeri, considerată la Praga ca un instrument de politică internațională de prim ordin. La Praga, Cădere a asistat la o ședință a Comitetului de Direcție a puterniciei asociații de legionari O.B.E.C., care deținea o tipografie, un jurnal și chiar bancă proprie. Erau de față peste 60 de delegați din tot cuprinsul Cehoslovaciei, care au manifestat călduros pentru România. A vizitat apoi Muzeul Legiunilor, care avea o ilustrare a activității legiunilor cehoslovace în Franța, Rusia și Italia, precum și a acțiunii comitetelor de revoluționari, ce au pregătit în străinătate opinia publică pentru cauza cehoslovacă. Diplomatul român remarca prezența în muzeu a unor exponate care aminteau de regimentele românești din fosta armată austro-ungară, care în garnizoană la Praga au ajutat la instalarea conducerii naționale cehoslovace în primele sale manifestări de viață independentă⁴⁴.

În programul de activitate pe care Victor Cădere, în calitate sa de președinte al F.I.D.A.C., și-a propus și editarea unui număr special al revistei F.I.D.A.C. consacrat României. Acest număr editat în limbile franceză, engleză și italiană, constituia o bună ocazie, considera el, de propagandă în interesul țării deoarece putea fi răspândit într-un număr mare de exemplare în toată lumea, fie prin secțiunile tuturor asociațiilor afiliate la F.I.D.A.C, fie direct la adresele ce trebuiau indicate de Legațiile române în diverse capitale. Pentru a da însă acestei inițiative un maximum de valoare și interes, Cădere ruga pe regele Carol al II-lea să redacteze un scurt articol, cu care să înceapă numărul special închinat României. Intenția lui Cădere era de a reproduce în facsimil textul regelui, însoțindu-l de traducerea în franceză, engleză și italiană. Celelalte articole din acest număr special urmau a fi semnate de diverse personalități române și străine „pentru a putea da astfel străinătății o oglindă cât mai exactă și cât mai completă despre țară”⁴⁵. Dezideratul lui Victor Cădere s-a împlinit și revista F.I.D.A.C. dedicată României a apărut înainte de luna iulie 1934⁴⁶.

Ca urmare a celor hotărâte la Congresul de la Casablanca, relativ la apropierea F.I.D.A.C.-ului de asociațiile de foști luptători ex-dușmani, în vederea asigurării păcii prin voința însăși a luptătorilor, dar mai ales la insistențele repetate ale conducătorilor Legiunii Britanice, Victor Cădere a căutat să se informez și chiar să ia contact cu reprezentanții acelor asociații. Astfel, el a aflat că în Ungaria nu exista niciun contact și nici nu se întvedea vreo posibilitate imediată de a ajunge la relații serioase, din Bulgaria, până la cea dată nu primise niciun răspuns, în schimb, cu „Uniunea Victimelor de Război” avem contact indirect prin C.I.A.M.A.C. În Austria, contactul direct cu reprezentanții foștilor combatanți a fost întrerupt, mai ales din

⁴² *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu participarea la Congresul Internațional pentru Pace al Societății Națiunilor, Varșovia, 16 februarie 1933.

⁴³ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu participarea la Congresul General al Federației Naționale a Luptătorilor belgieni și moartea regelui Albert, Varșovia, 22 martie 1934.

⁴⁴ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu vizita la Paris, Paris, 31 martie 1934.

⁴⁵ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu editarea unui număr al revistei F.I.D.A.C. dedicat României, Varșovia, 14 februarie 1934.

⁴⁶ *Ibidem*, Scrisoarea Alexandrinei Cantacuzino către Victor Cădere, București, 16 iunie 1934.

cauza tensiunii interne, ocazie cu care deputatul socialist Brendeisz, care era unul dintre combatanții mai importanți austrieci a fost arestat, cu reprezentanții *Heimwehr*-ului⁴⁷ nu s-a putut ajunge încă la discuții mai interesante, dar informațiile și încercările de apropiere continuau. În Germania, situația nu era încă clarificată deoarece între Hitler și puternica asociație *Stahlhelm*, organizație paramilitară germană, existau încă dificultăți, care nu au putut fi înlăturate, invalizii germani au fost administrativ înglobați în ritmul nou al Germaniei hitleriste. Însă pentru a avea o opinie cât mai clară asupra situației, președintele F.I.D.A.C. s-a deplasat la Berlin, în ziua de 15 Februarie 1934, unde a luat contact cu foști combatanți și funcționarii superiori în Ministerul de Externe. Pe această cale a ținut să-i informeze asupra celor hotărâte în Congresul de la Casablanca, cerându-le să îl informeze, la rândul lor, asupra situație pe care o aveau foștii combatanți germani sub regimul lui Hitler și care era opinia conducătorilor asupra contactului cu F.I.D.A.C.-ul. Prin acest procedeu, afirma Cădere, se dădea satisfacție cerințelor Legiunii Britanice, fără a aduce însă nicio știrbire politice statornice a organizației. În rezumat, concluziona el, intensificarea raporturilor cu asociațiile de foști luptători ex-dușmani trebuia privite cu scepticism, dar contactul trebuia ținut, atât pentru a încerca crearea unei atmosfere de destindere, dar, mai ales, pentru a tempera și canaliza chiar în sânul F.I.D.A.C.-ului anumite tendințe de pacifism fără condiții⁴⁸.

Din țară veștile pe care le primea Victor Cădere nu erau în măsură a-l bucura, Alexandrina Cantacuzino își manifesta mâhnirea că nu dispunea de fondurile necesare pentru a trimite pe cineva la Londra, la Congresul F.I.D.A.C., și nici pentru a cumpăra un număr mai important de reviste pentru a fi distribuite membrilor. De aceea, îi cerea lui Cădere să fi intervenit urgent „căci noi aici suntem sătui de atâtea greutate și amărăciuni”. Mai mult chiar, continua ea, în data de 24 iunie, trebuia să plece la Paris, la Congresul Consiliului Internațional al Femeilor, unde se discuta problema antirevizionistă și după numeroase insistențe a reușit să obțină fondurile necesare pentru deplasarea a două reprezentante, în timp Ungaria trimitea delegate „40 din cele mai distinse femei”⁴⁹.

Victor Cădere și-a încheiat mandatul de președinte al F.I.D.A.C. în luna septembrie 1934, iar la Congresul de la Londra a prezentat realizările organizației în perioada președinției sale. Dacă la Congresul desfășurat la Casablanca F.I.D.A.C. și-a propus să colaboreze cu țările foste inamice, un an mai târziu, diplomatul român își manifesta dezamăgirea că nu a găsit disponibilitate din partea foștilor inamici și își exprima dorința ca în viitor să se fi găsit mai multe posibilități de dialog. Cădere sublinia, de asemenea, faptul că în calitatea sa de președinte al Federației a fost primit la cel mai înalt nivel și s-a bucurat să observe considerația de care se bucurau foștii luptători din Marele Război. În final, se arăta extrem de mulțumit de strânsa colaborare pe care a avut-o cu Secția Auxiliară a F.I.D.A.C. și ținea să remarce frumoasele realizări în plan social ale Auxiliarei, de aceea, considera necesar să-i mulțumească celei care ocupa funcția de președinte al Auxiliarei F.I.D.A.C., lady Edward Spencer Churchill⁵⁰.

După cum se poate constata legăturile pe care Victor Cădere le-a avut cu F.I.D.A.C.-ul a fost cât se poate de profunde. El a înțeles importanța acestei organizații și a încercat să se folosească de prilejurile pe care i le oferea pentru a justifica dreptul României asupra Basarabiei și Transilvaniei. Mai mult decât atât, numirea sa în funcția de președinte al F.I.D.A.C., 1933-1934, constituie o dovadă în plus a aprecierii de care s-a bucurat în rândul foștilor combatanți, dar și o posibilitate pentru statul român de a se afirma pe plan internațional. Faptul că diplomatul român a fost primit la cel mai înalt nivel demonstrează importanța pe care Federația o avea în perioada dintre cele două războaie mondiale și ne întărește convingerea că participarea României la această organizație a constituit o modalitate în plus de a fi prezentat punctul de vedere românesc cu privire la organizarea păcii.

VICTOR CĂDERE'S INVOLVEMENT IN ACTIVITY OF F.I.D.A.C

At the end of the First World War millions of former combatants of allied countries considered appropriate to their involvement in public and political life in order to prevent a new armed conflict and to preserve world peace. Therefore, gathered in an international organization, F.I.D.A.C., which allowed them to make their views heard. Romania, in turn, realized that F.I.D.A.C. involvement in projects represents yet another way in addition to their views on the organization to maintain peace and boundaries established in Paris in 1919. Victor Fall, as a former combatant, collaborated with the F.I.D.A.C. since his student years in Paris, in 1923, those ten years later to become president of the organization. And the position of President was received at the highest level of being able to prove his skills in this way senior diplomat.

⁴⁷ Grup paramilitar naționalist care a operat în Austria în perioada interbelică.

⁴⁸ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere în legătură cu relația F.I.D.A.C.-ului cu foștii luptători ex-dușmani, Varșovia, 25 martie 1934.

⁴⁹ *Ibidem*, Scrisoarea Alexandrinei Cantacuzino către Victor Cădere, București, 16 iunie 1934.

⁵⁰ *Ibidem*, Raportul lui Victor Cădere cu privire la al XV-lea Congres al F.I.D.A.C. desfășurat la Londra, Londra, septembrie 1934.

Principalul act legislativ din perioada interbelică l-a reprezentat Constituția adoptată în martie 1923 care în esența ei deși urma de aproape Constituția din 1866 introducea câteva principii de importanță deosebită, precum înscrierea votului universal, încercarea de a face din Senat un corp tehnic, transformarea ideii de proprietate care devine o funcție socială, o preocupare mai accentuată față de problemele sociale, înscrierea ideii de legalitate ca fundament al statului.¹

Un principiu al acestei Constituții, predominant al tuturor celorlalte principii, a fost cel al climatului ordinii publice și al apărării intereselor generale. În baza acestuia au fost consacrate ca instituții de drept comun atât regimul stării de asediu cât și al Decretului Lege. Astfel, prin art. 128 al. 2 se statua că „în caz de pericol de stat se poate prin lege institui starea de asediu generală și parțială”.

În practică guvernele interbelice au uzitat de instituirea regimului stării de asediu pe durată nedelimitată, recunoscându-se guvernului dreptul de a renunța la acest regim atunci când va crede de cuviință, că liniștea și ordinea sunt complet restabilite, recunoscându-se astfel că guvernul are dreptul suveran de a aprecia cu privire la declararea stării de asediu.²

După lovitură de stat regală din noaptea de 10/11 februarie 1938, Carol al II-lea a supus la data de 20 februarie 1938 „spre buna știință și învoire” o nouă Constituție. Aceasta asigură conducerea autoritară a regelui și supremația executivului, ne mai existând o distincție clară referitoare la separarea celor trei puteri în stat, acestea fiind concentrate în persoana monarhului.

Prin Decretul Regal din 05 septembrie 1940 generalul Ion Antonescu a fost investit ca Președinte al Consiliului de Miniștri cu puteri depline pentru conducerea statului român, Constituția din 1938 a fost suspendată.

Prevederi de Drept penal și procesual penal

După realizarea Statului Național Român Unitar, pentru un timp scurt a existat o pluralitate de reglementări penale datorată menținerii în vigoare a codului penal austriac în Bucovina și a legislației penale în Ungaria.

Pentru unificarea acestor legislații penale, cu Codul penal român în vigoare din anul 1864, au fost abrogate unele dispozitive sancționatorii și au fost adoptate reglementări penale speciale cu aplicabilitate pe întreg teritoriul României.

Noul Cod penal, votat și promulgat la 16 martie 1936, a intrat în vigoare la 01 ianuarie 1937. Era alcătuit dintr-o parte introductivă sau preliminară ce cuprindea toate normele privitoare la însăși aplicarea dreptului penal, o parte generală ce cuprindea normele penale de aplicație generală în raport cu toate situațiile în care trebuia să intervină legea penală și o parte specială care cuprindea normele referitoare la fiecare fapt penal în parte.³

Acest cod era fundamentat pe principiul răspunderii întemeiate pe responsabilitatea morală a făptuitorului, principiul individualizării legale a pedepsei în raport cu forma de vinovăției și în raport de pericolul social al faptului.

De asemenea, codul făcea distincție între infracțiunile de drept comun și infracțiunile politice, reglementând infracțiunile de drept comun ce puteau deveni infracțiuni politice, infracțiunile politice prin natura lor și infracțiunile de drept comun ce nu puteau deveni niciodată și sub nicio condiție infracțiuni politice.

Pe cale de consecință s-au instituit două categorii de pedepse criminale și corecționale și anume unele de drept comun și altele politice care au fost reglementate în paralel.

Și în domeniul procedural penal, pe lângă Codul de procedură penală promulgat în 1864 și completat în anul 1913 prin legea privitoare la instrucțiunea și judecata în fața instanțelor corecționale a flagrantelor delictelor, au mai existat norme procesuale penale provenite din alte legislații, în Transilvania și Bucovina.

În perioada 1919 – 1923, s-a realizat în mare parte unificarea dreptului procesual penal prin adoptarea Constituției din 1923, a Legilor privind organizarea judecătorească din 25 iunie 1924 și 14 aprilie 1925, a Legii din 11 martie 1925 și extinderea reglementărilor din Legea din 1913.

La 01 ianuarie 1937 a intrat în vigoare noul Cod de procedură penală, care a statuat principiile diferențierii procedurii penale de cea civilă precum și al autonomiei procedurii penale de dreptul penal. Ca și

¹ Ioan Stanomir *Libertate, lege și drept* Ed. Polirom 2005 pag. 100 precum și Paul Negulescu, Gh. Alexianu *Tratat de drept public* – vol. I Ed. Casa Școalelor București 1942 p. 228.

² Colectiv *Istoria dreptului Românesc* vol. II Partea a doua Ed. Academiei Republicii Socialiste România București 1987 pag. 281.

³ *Ibidem*, p. 401.

prevedere de ordine publică trebuie arătat că executarea hotărârilor penale era supusă principiilor obligativității și oficialității. Ministerul Public era instituția care urmărea executarea acestora.

La 20 mai 1937 a intrat în vigoare și noul cod al Justiției Militare care sancționa pe lângă infracțiunile comise de militari și cele săvârșite de civili în timp de război sau stare de asediu, ori în caz de spionaj sau trădare.

După lovitură de stat regală din februarie 1938, Codul penal și Codul Justiției Militare au suferit modificări importante, mai ales în domeniul ordinii publice și siguranței statului.

Astfel, prin Legea pentru modificarea Codului penal și punerea în concordanță cu Constituția din 24 septembrie 1938 s-a introdus pedeapsa cu moartea în rândul pedepselor pentru crime. Au fost elaborate în această perioadă o serie de legi în materie penală ce au incriminat noi fapte sau au adus completări Codului penal, Codului Justiției Militare și altor legi penale și au întărit regimul pedepselor⁴.

Pe planul dreptului procesual penal, după instaurarea regimului de guvernare personală al lui Carol al II, ca o consecință a permanentizării stării de asediu, foarte multe cauze penale au fost date în competența justiției militare. În mod special am asistat la o retroactivitate a legii, astfel Decretul - Lege din 7 martie 1938 pentru modificarea art. 7 din Decretul - Lege relativ la introducerea stării de asediu a stabilit că „infracțiunile date în competența instanțelor militare săvârșite chiar înaintea publicării Decretului vor fi cercetate, instruite și judecate de instanțele militare... Se exceptează cazurile în care a intervenit o hotărâre în primă instanță asupra fondului, înainte de data publicării în Monitorul Oficial a acestui Decret”⁵.

După instaurarea statului național legionar la data de 6 septembrie 1940, procesul penal a cunoscut diminuarea până la desființare a garanțiilor procesuale, consecința transformării instanțelor militare în instanțe cu o competență cvasigenerală, putând judeca o gamă largă de infracțiuni ca urmare a stării de război și a generalizării stării de asediu.

Astfel instanțele militare aveau competență chiar și în mediul rural, prin Decretul nr. 673 din 13 martie 1943 pentru mobilizarea agricolă, care prin art. 65 alin. 11 dădea în competența tribunalelor militare judecarea, după procedura prevăzută de Codul justiției militare a unor abateri stabilite expres de art. 63 al actului normativ⁶.

Alte prevederi legislative privind sistemul de ordine publică

Trebuie să precizăm că cele mai multe acte și dispoziții legislative completatoare ale Codului penal din anul 1864 au vizat domeniul siguranței statului și al liniștii și ordinii publice.

Astfel, în acest sens a fost promulgată la 6 februarie 1924 la inițiativa ministrului justiției – G.G. Mârzescu Legea pentru persoanele juridice. În baza acesteia Guvernul avea posibilitatea ca până la pronunțarea hotărârii judecătorești să suspende activitatea oricărei organizații, motivându-se rațiuni de ordine publică.

Prevederile acesteia în domeniul ordinii publice au fost completate prin adoptarea Legii pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștii publice din 29 decembrie 1924, care prevedea chiar din cuprinsul art. 1 că asocierea în scopuri revoluționare se pedepsea cu închisoare de la 5 la 10 ani, amendă de la 10.000 la 100.000.000 lei și interdicția corecțională. De asemenea, era considerată infracțiunea răspândirea de publicații, afișe sau imprimare clandestine, pedeapsa fiind închisoarea de la 2 la 5 ani, amendă între 2.000 și 10.000 lei și interdicție corecțională⁷.

Lege a fost completată la 15 noiembrie 1927 și 2 aprilie 1930, prin incriminarea ca infracțiuni îndreptate contra siguranței statului și acțiunile care aveau în vedere schimbarea formei de guvernământ monarhice.

La 22 februarie 1933 a fost adoptată o nouă Lege de completare, iar la 12 mai s-a promulgat o nouă Lege pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice (Legea Mârzescu - Mironescu).

În cuprinsul art. 1 s-a incriminat în plus față de prevederile anterioare orice înțelegere de a prepara sau executa chiar și o singură crimă determinată în contra unei persoane sau în contra proprietății, ori în contra siguranței statului, când prin acea crimă se tindea fie la instalarea prin violență a unei clase sociale existente în România, fie la executarea instrucțiunilor sau dispozițiilor unei asociații din străinătate care ar urmări prin violență schimbarea ordinii sociale⁸.

Potrivit art. 20 orice persoană care participa la manifestări de stradă sau la procesiuni organizate în vederea realizării scopului enunțat de art. 1 era sancționată cu interdicție corecțională de la 1 la 3 ani. Art. 24

⁴ *Ibidem*, p. 406.

⁵ D.V. Firoiu *Istoria statului și dreptului românesc* Ed. Didactică și Pedagogică, București 1976 p. 315.

⁶ CLR XVIII 1940, p. 2213.

⁷ V. Popa și A. Bejan *Instituții politice și juridice românești* Ed. Albec București 1998 p. 131 și Paul Gogeanu *Istoria Dreptului Românesc* București 1985 p. 207-208.

⁸ *Ibidem* p. 131-132.

a incriminat baricadarea în clădiri publice sau private ca și refuzul de a părăsi acele locații după somațiile agenților forței publice, sancțiunea fiind închisoarea de 6 luni la 5 ani.

La data de 16 martie 1934 a fost promulgată Legea pentru autorizarea stării de asediu, legalizându-se starea de asediu decretată de guvernul Dr. Angelescu la 3 ianuarie 1934, ca o consecință a asasinării lui I.G. Duca la Sinaia în 29 decembrie 1933. Valabilitate a fost prelungită ulterior pe baza altor legi până în anul 1937.

Potrivit prevederilor acestor legi, guvernul era autorizat să declare în caz de necesitate starea de asediu general sau parțială, urmând ca toate puterile atribuite de legi și regulamente în tot ceea ce era referitor la menținerea ordinii publice și a siguranței statului să treacă în mâinile autorităților militare. Poliția și siguranța generală a statului își exercitau atribuțiile sub ordinele comandanților corpurilor de armată.

Tribunalele militare au fost împuternicite să cerceteze și să judece toate actele și delictele care interesau Constituția, ordinea publică și siguranța statului, indiferent de calitatea infractorilor și a complicilor lor conform legilor militare și speciale⁹.

De asemenea, autoritățile militare au căpătat dreptul de a efectua percheziții, de a ordona depunerea armelor, de a proceda la căutarea și ridicarea acestora, de a cenzura presa și de a dizolva orice fel de adunare indiferent de numărul participanților sau de locul întrunirii.

A fost adoptată la 7 aprilie 1934 Legea privind apărarea ordinii de stat care dădea dreptul Consiliului de Miniștri să dizolve grupurile politice sub orice formă s-ar manifesta dacă acestea prin ideologie sau program uneau în pericol siguranța ordinii publice de stat sau a ordinii sociale. În expunerea de motive se preciza „grupările și partidele politice sunt, necontestat indispensabile mecanismului parlamentar și regimului constituțional, dar activitatea sau propaganda lor trebuie să rămână și să se facă în limitele legilor și principiilor constituționale care stau la baza așezării statului român”¹⁰.

Era incriminată participarea la activitatea grupurilor politice dizolvate, sprijinirea materială a acestora ca și purtarea de uniforme, însemne sau steaguri ce ar fi reprezentat o aderare la acestea. De asemenea, se interzicea funcționarilor publici, studenților și elevilor să participe la acțiuni potrivnice guvernului în caz contrar fiind concediați sau eliminați.

La 15 martie 1937 a fost adoptată Legea pentru prelungirea stării de asediu.

Prin Decretul Regal nr. 856 din 11 februarie 1938 a fost introdusă starea de asediu pe tot cuprinsul țării; se prevedea că starea de asediu se va ridica când se va considera oportun, iar autoritățile militare au dobândit împuterniciri speciale.

Astfel, puteau face percheziții oriunde și oricând trebuia, cenzura presa și orice alte publicații având dreptul de a împiedica apariția oricărui ziar sau numai a anumitor știri sau articole, ordona depunerea armelor și proceda la căutarea și ridicarea acestora, opri sau dizolva orice adunări indiferent de numărul participanților și locul unde se întruneau¹¹.

La data de 17 februarie 1938 este promulgat Decretul Lege pentru modificarea legii pentru reprimarea unor acțiuni contra ordinii publice și a legii pentru apărarea ordinii de stat, iar la 23 februarie 1938 s-a adoptat Legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștii publice. Potrivit acestor acte normative, constituirea de organizații politice era considerată infracțiune sub motivarea că se periclita ordinea publică și socială, manifestațiile de stradă erau incriminate și se stabilea că în caz de recidivă nu se acordă circumstanțe atenuante.

La 15 aprilie 1938 a fost promulgată și Legea pentru apărarea ordinii de stat în cuprinsul căreia s-a incriminat propovăduirea prin viu grai sau în scris, a schimbării formei de guvernământ al statului, împărțirea sau distribuția averii altora, scutirea de impozite, lupta de clasă precum și tipărirea, multiplicarea în orice mod și împărțirea de manuscrise, schițe sau desene ce ar conține un îndemn la săvârșirea unui act sau manifestarea unei idei politice din cele oprite de prezenta lege.

Prin Decretul – Lege din 22 iunie 1940 pentru apărarea ordinii publice, unice și totalitare a statului român, era considerat ca delict de uneltire contra ordinii politice a țării, faptul de propovădui prin viu grai sau prin scris, schimbarea ordinii politice a țării, astfel cum aceasta a fost stabilită prin Decretul Lege de înființare a Partidului Națiunii.

De asemenea, s-a incriminat constituirea sau organizarea de asociații secrete în scopul arătat la aliniatul precedent, reconstituirea de asociații dizolvate sau continuarea activității lor, precum și orice faptă care ar fi discreditat sau zădărnicit activitatea Partidului Națiunii.

După instaurarea Statului Național Legionar, prin Decretul nr. 3803 din 13 noiembrie 1940, au fost incriminate ca infracțiuni în contra ordinii publice și intereselor statului întrunirile, adunările și manifestațiile de orice fel, indiferent de locul unde s-ar fi ținut, iar prin Decretul 3985 din 5 decembrie 1940, instigarea și

⁹ Paul Gogeanu, *op.cit.*, p. 231.

¹⁰ *Ibidem*, p. 232.

¹¹ Monitorul Oficial - partea I, Nr. 34 din 11 februarie 1938.

participarea la rebeliune, posedarea de arme fără autorizație, sustragerea de muniții, îndemnarea prin viu grai sau prin orice mijloc la manifestații sau asociații considerate ca uneltiri contra ordinii politice sau sociale ale statului, împărțirea averii altora, scutiri de impozite ori lupta de clasă, tipărirea, scrierea, desenarea, multiplicarea, împărțirea de manuscrise, manifeste, schițe, desene ce ar fi îndemnat la săvârșirea unui act sau manifestarea unei idei ce constituia o uneltire împotriva ordinii existente într-un stat.

Prin Decretele 3647 din 31 octombrie 1940 pentru reprimarea sabotajului, decretul 219 din 3 februarie 1941, Decretul 2741 din 1 octombrie 1941, au fost reglementate în mod detaliat categoriile de infracțiuni denumite crimă de sabotaj comercial, crimă de sabotaj industrial.

După intrarea României în cel de-al Doilea Război Mondial, au fost considerate crime de sabotaj fiind pedepsite cu temniță grea de la 5 la 20 de ani, orice încetare a lucrului fără încuviințarea prealabilă a comandamentului militar al întreprinderii militarizate, a îndrumătorului militar sau directorului stabilimentului militar al armatei, iar în ceea ce privește celelalte întreprinderi fără încuviințarea prealabilă a Inspectoratului de muncă dată cu avizul conducerii întreprinderii, cu excepția cazurilor de forță majoră¹².

Prin Decretul 624 din 20 martie 1941 și 673 din 13 martie 1943 era incriminată nesupunerea la mobilizarea agricolă, iar prin Decretul 1853 din 22 ianuarie 1942, au fost considerate infracțiuni împotriva la încorporare, neprezentarea la unități în cazul concentrărilor, diferite forme de rezistență în rândul unităților militare, dezertarea din armată, regimul lor sancționator fiind foarte aspru¹³.

INSTITUȚII DE ORDINE PUBLICĂ

Sistemul de ordine publică în perioada interbelică se compunea din organele Ministerului de Interne și structuri din cadrul Ministerului Apărării Naționale.

Potrivit Legii ministerelor din data de 02 august 1929 care a modificat Legea de organizare din 22.06.1919 și Regulamentul de organizare a ministerului de interne din 25 ianuarie 1930 se precizează că „*Ministerul de Interne are în atribuțiile sale conducerea administrației generală a Țării, ordinea și siguranța statului*”¹⁴

În compunerea ministerului intrau serviciile ale administrației centrale și serviciile administrației exterioare, din acestea din urmă făcând parte serviciile ministeriale locale, prefecturile de județ, preturile, Inspectoratul General al Jandarmeriei și organele teritoriale polițienești – inspectorate regionale, chesturi și polițiile de orașe reședință de județ, puncte de frontieră, gări și porturi.

Conducătorii tuturor organelor polițienești din Ministerul de Interne, siguranță generală și jandarmerie rurală, precum și ai organelor de informații din Ministerul de Război, respectiv SSI și Secția a II-a de pe lângă Marele Stat Major, formau Consiliul de Ordine Publică.

Poliția

Potrivit Decretului - Lege din 22 iunie 1919 în componența Ministerului de Interne funcționa o direcție a poliției și siguranței generale, cu mai multe servicii speciale printre care și Direcția Poliției de Siguranță și organe teritoriale: Prefectura poliției Capitalei, Inspectoratele Regionale de Poliție și Siguranță, Chesturile de Poliție din orașele reședință de județ, Polițiile din orașele reședință de județ, gări și porturi, Serviciile sau Brigăzile de Siguranță (acestea din urmă au activat în cele mai importante orașe reședință de județ din România)¹⁵.

La 21 iulie 1929 s-a adoptat Legea pentru organizarea Poliției Generale a statului, care a stabilit că principalul organ de stat însărcinat cu asigurarea activității de ordine publică și informații pe întreaga zonă urbană a țării, este Direcțiunea Generală a Poliției, în timp ce în mediul rural, activitățile de poliție se realizau prin Inspectoratul general al Jandarmeriei.

Direcțiunea Generală a Poliției era condusă de un director general și un subdirector, având un număr de 6 servicii centrale și anume: Direcția Poliției Administrative și a Personalului; Direcția Poliției Judiciare; Direcția Poliției de Siguranță de stat; Inspectoratul Gardienilor Publici; Biroul Jandarmeriei; Brigăzile Centrale de Siguranță (din 1931 Corpul Detectivilor); precum și Serviciile Teritoriale și anume: Prefectura Poliției Capitalei; Inspectoratele Regionale de Poliție; Chesturile de poliție în orașele reședință de județ; Polițiile, comisariatele și detașamentele de poliție; Direcția Poliției de Siguranță avea în structura sa două servicii: Serviciul de Informații și Serviciul Controlul Străinilor, primul fiind compus din patru birouri, iar al doilea din două birouri.

Inspectoratul Gardienilor Publici cuprindea cel mai numeros personal polițienesc, având ca atribuție principală efectuarea serviciului de pază publică pe teritoriul urban al țării prin gardieni publici încadrați în detașamente și secții, pe lângă unitățile polițienești din țară.

¹² Colectiv *Istoria dreptului Românesc* vol. II Partea a doua Ed. Academiei Republicii Socialiste România București 1987 p. 407.

¹³ *Ibidem*, p. 408.

¹⁴ Prof.col. (r.) V. Bobocescu *Istoria Poliției Române* Ed. Ministerului de interne, 2000.

¹⁵ C. Troncotă, *op.cit.* p. 135.

În anul 1931 a fost înființat Corpul Detectivilor, înlocuind Brigăzile Centrale de Siguranță care a desfășurat activitatea de culegere a informațiilor prin toate mijloacele tehnicii informative de la acea vreme având ca scop prevenirea, urmărirea și descoperirea infracțiunilor împotriva ordinii publice și siguranței statului. Era compus din patru grupe, Secția a V-a cu atribuții exclusive de filaj, echipa specială și economică, echipa de interceptări convorbiri telefonice, Biroul de Siguranță al Gării de Nord, Poliția Aeroportului Băneasa și Secretariatul Corpului Detectivilor.

Prefectura Poliției Capitalei era cel mai important serviciu teritorial al Direcțiunii Generale a Poliției. Era condusă de un prefect care deși formal se afla sub conducerea directă a directorului general al Direcțiunii Generale a Poliției era egal în grad cu acesta. Instituția era organizată din servicii centrale interioare (Serviciul Poliției Administrative, Serviciul Poliției Sociale al Moravurilor și Informațiilor, Serviciul Controlului Hotelurilor, Hanurilor și Camerelor Mobilate, Serviciul pentru Controlul Persoanelor din Serviciul Casnic, Serviciul Poliției Judiciare, Serviciul Circulației și Serviciul Controlului Străinilor) și servicii exterioare și anume chesturile de poliție ale celor 4 sectoare, circumscripțiile de poliție pentru fiecare cartier al capitalei, Corpul Gardienilor Publici și Corpul Gardienilor Publici din capitală organizat în detașamente, secții și posturi fixe.

Prefectura Poliției Capitalei avea la dispoziție Regimentul de Jandarmi Pedestrii din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei având ca scop controlul și reprimarea mișcărilor sociale și a actelor de tulburarea ordinii publice și periclitare a siguranței generale a statului.

Chestura de poliție, ca serviciu exterior al Direcțiunii Generale a Poliției, exercita efectiv toate atribuțiile de poliție generală a statului pe teritoriul unui municipiu, prin organe proprii și pe teritoriul comunelor urbane nereședință, gări, porturi, aeroporturi și puncte de frontieră prin organele exterioare (comisariate și detașamente de poliție).

Aceasta era condusă de un chestor de poliție ajutat de un secretar de chestură. În structura acesteia intrau un birou de siguranță, un birou al Poliției Administrative, un birou al evidenței populației și cărții de imobil, un birou de poliție judiciară și Detașamentul de Gardieni Publici.

Chesturile au funcționat în marile orașe ale țării precum Cluj, Constanța, Brăila, Brașov, Sibiu, Chișinău, Cernăuți, Ploiești, Pitești etc. În celelalte orașe reședință de județ cu o pondere mai mică din punct de vedere economic și al populației, funcționau poliții care aveau aceleași atribuții și compartimente ca și chesturile dar încadrate cu un număr mai restrâns de polițiști.

Prin Decretul din 7 ianuarie 1936 ratificat prin Legea din 26 ianuarie 1937 s-a produs o reorganizare a Ministerului de Interne care se va compune de la această dată din mai multe direcțiuni generale și direcții, între care Direcțiunea Generală a Poliției; Prefectura Poliției Capitalei; Inspectoratul General al Jandarmeriei și Comandamentul Pompierilor Militari.

Direcțiunea Generală a Poliției se compunea dintr-un număr de trei direcții și anume: Direcția Poliției Administrative; Direcția Poliției Judiciare și Direcția Poliției de Siguranță, un număr de nouă servicii centrale (Cabinetul directorului general, Corpul Detectivilor, Inspectoratul Gardienilor Publici, Biroul de Studii și Documentare, Institutul de Poliție și școlile de pregătire și educație profesională, Oficiul de Radio-transmisiuni, Oficiul P.T.T., Registratura generală și Intendența. Serviciile exterioare erau Inspectoratele Regionale de Poliție, Chesturile de poliție, Polițiile de orașe, Comisariatele de poliție și Detașamentele de poliție.

În urma instaurării regimului personal al Regelui Carol al II la 18 iunie 1938, acesta promulgă Legea pentru trecerea poliției urbane din județe sub conducerea comandantului Legiunii de jandarmi. Astfel potrivit art. 1, conducerea organelor de poliție de pe teritoriul urban și rural al fiecărui județ trecerea sub autoritatea comandantului Legiunii de jandarmi, care avea răspunderea executării poliției generale pe întreg teritoriul județului. Inspectorii regionali de poliție care controlau activitatea la nivelul județelor erau obligați să țină un contact permanent cu noii comandanți. Art. 4 preciza că măsurile disciplinare vor fi luate de Direcțiunea generală a Poliției, după propunerile comandanților de Legiuni sau organelor de inspecțiune polițienească intermediară, care în această privință își păstrează drepturile sale.

Scopul acestui act normativ, de realizarea unei coeziuni între activitatea de poliție urbană și cea rurală astfel încât supravegherea și măsurile polițienești să fie simultane și omogene nu s-a realizat, după cum nu s-a obținut nici antrenarea lucrătorilor de poliție în realizarea represiei prin depășirea prevederilor legislației penale¹⁶. Prin Legea de la 1 martie 1939 acest act normativ a fost abrogat.

Prin Decretul – Lege 2370 din 12 iulie 1940 s-a hotărât contopirea Direcției Generale a Poliției cu Corpul de Jandarmi și Prefectura municipiului București, într-un singur organism denumit Direcțiunea Generală a Polițiilor și Siguranței Statului. Această nouă structură v-a fi compusă din Direcțiunea Siguranței având atribuții de informații în materie de siguranță de stat precum și poliție judiciară și Direcțiunea Ordine

¹⁶ Prof.col. (r.) V.Bobocescu *op. cit.*.

având atribuții de executarea măsurilor de ordine cât și aplicarea măsurilor contra infracțiunilor care nu intrau în atribuția primelor direcții, precum și un Serviciu de Intendență.

Prin Decretul - Lege din 11 decembrie 1940 Prefectura Poliției Capitalei a fost trecută sub controlul Direcțiunii Generale a Poliției Statului, iar prin Decretul - Lege din 8 ianuarie 1942 s-a revenit la sistemul legii de organizare a Ministerului de Interne din 7 ianuarie 1936, Prefectura Poliției Capitalei aflându-se în subordinea directă a ministrului de interne.

Acțiunile în direcția menținerii ordinii publice au fost intensificate în acești ani, poliția efectuând razii săptămânale pentru prinderea dezertorilor, nesupușilor la încorporare și infractorilor dați în urmărire, procedând la reținerea oricărei persoane ce nu avea acte de identitate până la clarificarea situației acesteia.

Nimeni nu putea primi spre găzduire persoane ce nu erau înregistrate la Biroul populației și în Cartea de imobil de poliție; nimeni nu putea ține, sub orice formă servitori/servitoare, fete de casă, chelnări, femei de moravuri ușoare, fără ca autoritățile polițienești să aibă cunoștința de prezența lor în localitate¹⁷.

După cedarea Transilvaniei de Nord-Vest în urma Dictatului de la Viena, a fost organizat Inspectoratul Regional de Poliție Mureș-Alba Iulia, care s-a ocupat de reîncadrarea lucrătorilor de poliție refugiați, a organizat puncte de frontieră pentru primirea refugiaților români și au cules informații referitoare la pregătirea armatei ungare.

Pe perioada statului național legionar, conducerea Ministerului de Interne și a principalelor direcții ale poliției, a majorității inspectoratelor regionale și chesturilor de poliție, au fost acaparate de membrii mișcării legionare. A fost creat un organism polițienesc aparte cunoscut sub denumirea de poliție legionară, dar aceasta a fost urmărit prin acțiunile sale, menținerea ordinii publice și a acționat în sensul reprimării celor pe care Legiunea i-a considerat ca dușmani.

După evenimentele din 21-24 ianuarie 1941, aceasta a fost desființată, Ministerul de Interne a fost denumit Ministerul Afacerilor Interne și s-a procedat la reorganizarea Direcțiunii Generale a Poliției și a Prefecturii Poliției Capitalei, acestea funcționând potrivit Legii de organizare a poliției din 1929.

În această perioadă, la dispoziția primarilor în vederea realizării ordinii publice în comunele rurale, funcționa poliția comunală, ce era organizată în conformitate cu Legea pentru organizarea administrației locale de către administrația comunei. Aceasta lua măsuri pentru paza și apărarea ogoarelor, islazurilor, pădurilor, viilor, se îngrijea de sănătatea publică și combaterea epidemiilor. Primarul comunei avea datoria ca în caz de tulburarea ordinii publice să ia până la sosirea jandarmilor măsurile necesare pentru restabilirea ordinii, paza persoanelor și a averilor, prinderea vinovaților surprinși asupra crimelor și trebuia să comunice imediat prim pretorului și jandarmeriei toate infracțiunile săvârșite pe teritoriul comunei¹⁸.

Jandarmeria

Atribuțiile polițienești în zona rurală aparțineau jandarmeriei rurale care a fost reorganizată potrivit Legii pentru organizarea Jandarmeriei rurale din 3 martie 1929, publicată în Monitorul Oficial nr. 69 din 24 martie 1929. Conform acestui act normativ, jandarmeria a trecut din subordinea Ministerului de Război în cea a Ministerului de Interne.

În completarea legii s-au adoptat Statutul din 20 iulie 1930 și Regulamentul de organizare și funcționare din 2 martie 1931. Jandarmeria era organizată într-un Inspectorat General care cuprindea formațiuni teritoriale, servicii și școli. Formațiunile teritoriale erau posturile, secțiile, legiunile și inspectoratele.

Mai multe comune formau teritoriul unui post de jandarmi care era format din cel puțin 5 militari și era condus de către un jandarm șef de post. Posturile de jandarmi puteau fi pedestre, călări, mixte, cu bicicleta sau cu motocicletă.

Mai multe posturi, între 4 și 8 alcătuiau o Secție de jandarmi. Aceasta era condusă de un jandarm șef de secție. Reședința ei era la reședința preturii sau a unui post de jandarmi. Secțiile de jandarmi care activau la nivelul fiecărui județ alcătuiau câte o legiune de jandarmi, ce era condusă de către un maior sau un căpitan.

Inspectoratul de jandarmi era compus din mai multe legiuni, comanda fiind exercitată de către un colonel sau general de brigadă ajutat de 2-5 ofițeri superiori și mai mulți ofițeri inferiori necesari serviciului. Sediul inspectoratului era la reședința Directorului ministerial local, la reședința inspectoratului funcționând câte un pluton sau companie de jandarmi, compusă din personalul cadre de la reședința inspectoratului și din jandarmi angajați. Fiecare inspectorat se împărțea în mai multe sectoare în funcție de ofițerii superiori de control¹⁹.

Inspectoratul General al Jandarmeriei avea în componență: Serviciul Ordinii Publice și Siguranței Generale; Statul Major; Serviciul Construcțiilor și Domeniilor Jandarmeriei; Serviciul de Armament, Muniții și Trageri; Serviciul Sanitar; Serviciul Controlului; Atelierul și Depozitul General de Materiale.

¹⁷ *Ibidem*, p. 276.

¹⁸ *Ibidem*, p. 265.

¹⁹ *Ibidem*, p. 260.

Statul Major cuprindea Secția I Poliție, Secția a II-a Tehnică, Secția a III-a organizare-mobilizare, Secția a IV-a personal și Compania cadre a I.G.J.R.

Jandarmeria era comandată de un general de brigadă sau de divizie, având titlul de Inspector General. Acesta era numit de conducerea Ministerului de Interne din generalii de jandarmerie, prin Decret Regal, având acordul Ministerului Apărării. Personalul jandarmeriei locale era alcătuit din ofițeri, jandarmi reangajați, funcționari civili, maiștrii și lucrători precum și oameni de serviciu.

Poliția judiciară în teritoriul rural se executa de către jandarmii posturilor sub conducerea și autoritatea procurorului, judecătorului de instrucție și judecătorului de ocol. Ofițeri de poliție judiciară a parchetului erau jandarmii șefi de secții, șefii de post, șefii de patrulă, ofițerii de jandarmi până la comandantul de legiune²⁰. Totodată au fost constituite 8 batalioane de jandarmi care erau puse la dispoziția Corpurilor de armată cu destinația precisă de a interveni pentru potolirea eventualelor mișcări contra ordinii de stat.

Atribuțiile jandarmeriei constau în prevenirea infracțiunilor, menținerea și restabilirea ordinii publice în caz de tulburări, paza siguranței publice și de stat, cercetarea și urmărirea infracțiunilor, urmărirea prinderii infractorilor, adunarea probelor și înaintarea lor împreună cu infractorii organelor în drept, executarea mandatelor de aducere și de arestare, strângerea informațiilor privind siguranța statului și acțiunile serviciilor de spionaj străine pe teritoriul rural al țării.

În octombrie 1931 s-au produs o serie de modificări organizatorice, înființându-se trei subinspectorate generale, la Iași, Cluj și Ploiești; a crescut numărul inspectoratelor de instrucție de la 7 la 11 și al batalioanelor de instrucție de la 11 la 13 (acestea fiind trecute în cursul lunii mai 1931 de la armată înapoi la Ministerul de Interne).

După reorganizări succesive, în anii 1932 și 1933, la 1 ianuarie 1935, jandarmeria era compusă din Inspectoratul General al Jandarmeriei, 11 inspectorate regionale de jandarmi, un inspectorat al școlilor de jandarmi, 12 centre de instrucție, un regiment de jandarmi pedestrii, o școală de ofițeri și 2 școli de subofițeri, 72 legiuni teritoriale, 5 legiuni mobile, 4 legiuni jandarmi de oraș, o legiune jandarmi de circulație. La 1 februarie 1936 s-a înființat Legiunea de Jandarmi C.F.R., la 1 februarie 1937 Legiunea de Jandarmi Mobilă Purtată cu reședința în comuna Pantelimon, județul Ilfov, iar în 1938 a luat ființă și Legiunea de Jandarmi Motorizată pentru Intervenții. În anul 1938, efectivul total al jandarmeriei era de 36.849 cadre dintre care 993 ofițeri și 8641 subofițeri.

Structuri de ordine publică din cadrul M.Ap.N.

Ministerul Apărării Naționale a acționat în sfera ordinii publice prin intermediul armei jandarmeriei, până la momentul trecerii acesteia la Ministerul de Interne și în continuare prin atribuțiile conferite de legile ce instaurau starea de asediu. Atribuțiile în domeniul siguranței naționale au fost realizate prin cele două servicii specializate și anume: Serviciul de Informații Militare, denumit ulterior Secția a II-a din Marele Stat Major și, respectiv, Serviciul Secret de informații al Armatei Române, din octombrie 1939 denumit Serviciul Special de Informații. Serviciul de Informații al Armatei, imediat după Primul Război Mondial a funcționat în cadrul Diviziunii a II-a a Marelui Stat Major, sub denumirea de Secția V-a Informații și Contrainformații, fiind alcătuit din 4 birouri: Biroul 1 Informații Directe, Biroul 2 Contrainformații, Biroul 3 Propagandă și Biroul 4 Cifru.

În anul 1925, a fost ridicat la rangul de Diviziune, funcționând până în anul 1927 ca Diviziunea a II-a a Marelui Stat Major, având o secție de informații compusă din 7 birouri și o secție de contrainformații, cu 2 birouri²¹.

La 1 octombrie 1927, Diviziunea a II-a a devenit Secția a II-a din Marele Stat Major, având în componență un birou căutare informații organizat pe 3 sub-birouri denumite Frontul de Vest, Frontul de Est și Frontul de Sud, un birou radio, un birou studii informative și un birou instrucțiuni și tratate. În 1935 au părut centre de informații de la Cluj, Iași și București. În 1939 structura acestuia a evoluat fiind alcătuită din un birou informații, studii și căutare cu cele trei fronturi, un birou atașați militari și protocol, un birou radio, un birou doctrină informativă și instrucție de specialitate și un sector de coordonare a organelor informative la nivelul marilor unități. În cursul rebeliunii legionare, armata a acționat în mod direct ca un garant al ordinii publice intervenind în mod direct pentru restabilirea acestuia.

SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAȚII

În cursul anului 1924, Serviciul de Siguranță al Dobrogei, aflat în componența Ministerului de Interne, a intrat în structura Marelui Stat Major sub denumirea de Serviciul Secret de Informații al Armatei Române, având competențe în special pe linie contrainformativă. La jumătatea a anului 1924 CSAT-ul, l-a numit pe Mihail Moruzov la conducerea acestuia, acesta procedând la organizarea lui ca o structură civilă, perfect acoperită, atașată Marelui Stat Major.

²⁰ *Ibidem*, p. 262.

²¹ C. Troncotă *România și frontul secret*, Ed. Elion București 2008 p. 140.

La 20 aprilie 1934, a intrat în vigoare Regulamentul care fixa cadrul instituțional și principalele atribuții, și anume procurarea de informații interne și externe, cu caracter general pentru ministerul Apărării Naționale atât în timp de război, cât și pe timp de pace. Prin Ordinul 668 din 1 ianuarie 1938 al Ministerului Apărării Naționale, acest serviciu a fost trecut în subordinea Marelui Stat Major, iar prin Decizia ministerială din 29 martie 1938 s-a procedat la reorganizarea sa.

Urmare adoptării, la 9 octombrie 1939, a Decretului - Lege pentru organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale, serviciul a fost denumit ca Serviciu Special de Informații și definit ca un corp de specialitate, subordonat direct ministerului și condus de către un director general. În perioada regimului generalului Ion Antonescu, la conducerea acestuia s-a aflat Eugen Cristescu .

INSTANȚELE MILITARE

Un rol aparte în asigurarea ordinii de stat l-au avut, începând cu 1934, instanțele militare datorită permanentizării stării de asediu, ceea ce a determinat ca foarte multe cauze să fie judecate de către tribunalele militare .

Așa cum am arătat, în 1937 a fost adoptat un nou cod al justiției militare. Erau prevăzute trei instanțe în timp de pace și anume consiliile de disciplină, tribunalele militare și Curtea de Casare și Justiție. În caz de mobilizare și război funcționau de asemenea trei categorii de instanță și anume pretorii militari, curțile marțiale și Curtea Militară de Casare și Justiție, cu precizarea că pentru marină exista în timp de pace o a patra instanță de rang inferior și anume Consiliile de Justiție de Bord²².

În competența tribunalelor militare au fost trecute pe lângă infracțiunile de natură militară și cele asimilate acestora și infracțiunile referitoare la siguranța statului în contra Constituției și a ordinii publice săvârșite în zona stării de asediu, indiferent de calitatea făptuitorilor, ca urmare a adoptării Legii pentru apărarea ordinii de stat din 7 aprilie 1934.

În zona unde era declarată starea de asediu ,potrivit prevederilor legii din 10 decembrie 1933, autoritățile militare puteau efectua percheziții, confisca arme și muniții de la particulari introduce cenzura presei, dizolva sau împiedica adunările publice .

După abdicarea regelui Carol al II-a și instaurarea regimului de guvernare al generalului Ion Antonescu, în condițiile participării României la cel de-al Doilea Război Mondial, decretele-legi adoptate de acesta a extins competența instanțelor și parchetelor militare asupra faptelor săvârșite de angajații instituțiilor și întreprinderilor militarizate și chiar în agricultură.

PUBLIC ORDER LEGAL SYSTEM, CONSTITUTIONAL PROVISIONS

In this article the author makes a review of the legal system in evolutionary perspective, intended to provide the legal framework for the preservation of public order and state integrity of Greater Romania, a country constantly under siege, both internally and externally. The author begins by outlining the main piece of legislation in the interwar period was the constitution adopted in March 1923 in its essence even after nearly Constitution of 1866 introduced some principles of particular importance, as enrollment universal suffrage in the Senate trying to make a body technical transformation of the idea of property that becomes a social function, a sharper focus to social issues, the inclusion of the idea of legality as the foundation of the state. For further remarked that in practice the interwar governments have used, in the creation of the state of siege delimited term, recognizing the government the right to waive this regime when they see fit, that peace and order is fully restored, recognizing thus the government has the sovereign right to judge on the state of siege.

In the second part, the author has listed the institutions created by the Romanian legal system as a tool for the application.

²² Colectiv *Istoria dreptului Românesc* vol. II Partea a doua Ed. Academiei Republicii Socialiste România București 1987 pag. 330

CONTRIBUȚII ALE ATAȘAȚILOR MILITARI ROMÂNI LA DEZVOLTAREA RELAȚIILOR ROMÂNNO-FRANCEZE (1930-1936)

Dr. ANDREI NICOLESCU

Cel mai important instrument de documentare externă pentru armata română în cele două decenii de după Primul Război Mondial s-a dovedit a fi corpul atașăților militari. Având o misiune oficială și beneficiind de imunitatea diplomatică, acești ofițeri au devenit „linia întâi” a statului român.

Parisul a reprezentat un centru important de obținere a informațiilor necesare armatei române. În anii 1930-1936 diplomația militară românească a fost asigurată la Paris de către următorii atașăți militari: locotenent-colonelul Nicolae Tătăranu (în perioada 28 august 1928-31 ianuarie 1931); generalul de brigadă Petre Dumitrescu (1 februarie 1931-1 octombrie 1932); colonelul Paul Teodorescu (1 noiembrie 1932 – 1 octombrie 1936) și colonelul Gheorghe Potopeanu (15 octombrie 1936 – septembrie 1938)¹. La rândul ei, Franța a fost reprezentată la București de doi atașăți ai apărării, și anume: colonel Palasse Auguste, Antoine (25 martie 1928 – 1 decembrie 1933) și colonel Jules, Marie, Victor Delmas².

Atribuțiile reprezentanților militari ai celor două state erau asemănătoare, mai ales că armata română se inspirase din doctrina militară franceză atunci când își edificase și modernizase structurile militare. Lor le reveneau două mari categorii de misiuni: de informare asupra domeniului de specialitate (militar), pentru adunarea de date și elemente utile guvernului pentru luarea unor decizii, și de reprezentare, participare la ceremoniale militare, sărbători naționale, de a face cunoscută armata căreia îi aparțineau.

Referindu-ne la atașății militari români menționați mai sus, vom constata că ei au fost, ca de altfel majoritatea celor ce au reprezentat armata română în capitala Franței, ofițeri de elită, școliți în instituții militare de învățământ franceze, ocupanți ai unor funcții de nivel superior în structurile militare, fie ele de concepție sau de comandă. Tătăranu Nicolae, ofițer de cavalerie, a absolvit cursurile Școlii Superioare de Război din Paris (1921-1923) și a efectuat stagii în Regimentul 2 Vânători francez și Marele Stat Major francez. În armata română va accede până la gradul de general de divizie și în funcții importante cum ar fi cele de șef de stat major al Armatei a IV-a în 1941, Subșef al Marelui Stat Major (noiembrie 1941 - iulie 1942)³.

Generalul Dumitrescu Petre, artilerist, participant la Primul Război Mondial când a fost, printre altele, șef al biroului operații din comandamentul Armatei a II-a, a urmat Cursul de informații de la Versailles pentru gradul de colonel și general (1922-1923). Înainte de a fi numit atașat militar în Franța a deținut funcția de secretar al Consiliului Superior al Apărării Țării și șef al Secției Operațiilor din Marele Stat Major. După revenirea din misiunea executată la Paris, el va fi numit prim-adjunct al șefului Marelui Stat Major (1935-1937), Inspector general al artileriei (1937-1940), iar în Campania din Est va comanda Armata a III-a⁴ cu gradul de general de armată.

Colonelul Paul Teodorescu, absolvent al Școlii militare de infanterie și cavalerie, va urma ulterior cursurile Școlii Superioare de Război din Paris și a efectuat un stagiu în Corpul 14 Armată francez în garnizoana Lyon (1920-1921). În timpul Primului Război Mondial a fost șef al biroului informații din Divizia 10 Infanterie, apoi șef de cabinet al Ministrului de război, generalul Constantin Iancovescu. În anii 1921-1923 a fost numit în funcția de profesor de tactică generală la Școala Superioară de Război din București. Plecarea în misiune la Paris l-a găsit în funcția de comandant al Regimentului 6 Infanterie de Gardă „Mihai Viteazul (1929-1932). După întoarcerea în țară el va accede în funcții de mare răspundere, fiind comandant al Școlii Superioare de Război, subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale, Ministru al Aerului și Marinei (1937-1940). S-a numărat printre militarii care au devenit membri ai Academiei Române (1938), calitate ce i-a fost retrasă în 1948, dar reconfirmată post mortem în 1990. Referindu-se la activitatea sa în calitate de atașat militar, subșeful Marelui Stat Major, generalul Petre Dumitrescu, nota în foaia calificativă pentru anul 1936: „Ca atașat militar, colonelul Teodorescu a continuat să ne reprezinte cu aceeași rară distincțiune ca în trecut și să aducă neprețuite servicii atât Marelui Stat Major, cât și Ministerului Apărării Naționale, prin informațiunile sale sigure și documentate în toate chestiunile care interesează apărarea națională”⁵.

Ultimul atașat militar român aflat la post la Paris în această etapă, limitată de anii 1930 și 1936, a fost colonelul, pe atunci, Gheorghe Potopeanu. Calitățile sale de diplomat fuseseră remarcate de șefii săi ierarhici încă din timpul Primului Război Mondial. Acestea au determinat numirea sa ca ofițer de legătură al

¹ Maria Georgescu, capitaine Christophe Midan, *Une exemple de cooperation bilaterale. Les attaches militaires francais en Roumanie et roumains en France (1860-1940)*, Edition Militaires, Bucarest, 2003, p. 98-99.

² *Ibidem*, p. 106.

³ *Ibidem*, p. 189-190.

⁴ *Ibidem*, p. 126-127.

⁵ A.M.R., fond Ministerul Apărării Naționale, Direcția cadre și învățământ 1974, dosar nr. crt. 15785, f. 4-90.

Marelui Cartier General cu Comandamentul armatei germane de ocupație (Mackensen) în aprilie – noiembrie 1919; Ofițer de legătură pe lângă Misiunea Militară Interaliată de la Budapesta (21 ianuarie 1919 – 30 martie 1919); Ofițer de legătură al Marelui Cartier General pe lângă Comandamentul Armatelor Aliate din Orient (4 mai 1919 – august 1919)⁶. El și-a desăvârșit pregătirea militară în primele etape mai ales în instituții militare germane. Astfel, după absolvirea Școlii militare de artilerie și geniu din București, a efectuat un stagiul de patru luni în Regimentul 22 Artilerie german, apoi a urmat cursurile Școlii militare din Kassel, Germania (1909-1911) și Academia Militară Tehnică din Charlottenburg (1911-1913). De remarcat că studiile militare și le-a desăvârșit la Școala Superioară de Război din Paris (1919-1921), după care a urmat un stagiul în Statul major al Corpului 20 Armată din Nancy. Printre funcțiile cele mai importante îndeplinite înainte și după cea de atașat militar, consemnăm pe cele de profesor de Tactică generală și de stat major în Școala Superioară de Război din București, ofițer în Cabinetul ministrului de Război, profesor la Școala specială a artileriei de la Timișoara, șef al Secției Operații din Marele Stat Major (1929-1934), Comandant al Brigăzii 5 Artilerie (1938-1939), ministrul Economiei Naționale (1941 și 1944), Comandant al Corpului 7 armată în primăvara anului 1944⁷ cu gradul de general de divizie obținut în 1942. Tot în plan diplomatic va activa în calitate de Consilier militar în cadrul delegației române la tratativele cu Bulgaria în problema Cadrilaterului din 1940 și președinte al Comisiei române pentru schimbul de populație.

La rândul lor, cei doi atașați ai Apărării ai Franței care au fost titulari ai postului de la București, nu au avut o carieră mai puțin ilustră. Colonelul Auguste Antoine Palasse a încheiat cariera militară cu gradul de general de brigadă în arma Artilerie. El a fost prezent în România încă din 1923, când a fost numit atașat militar adjunct, până în 1925. Ulterior el va asigura prin dublă reprezentare posturile de atașat al Apărării în Bulgaria și România, din 25 martie 1928 și până la 26 aprilie 1932. De la această dată va rămâne titular numai al postului de la București. După rechemarea în țară a îndeplinit funcția de comandant al Regimentului 25 Artilerie (1934-1936), pentru ca în 23 iunie 1937 să fie numit atașat militar la Moscova, post pe care l-a ocupat până în 14 februarie 1941⁸. Colonelul Delmas Jules Marie Victor a fost prezent în România o perioadă lungă, fapt ce i-a oferit posibilitatea să cunoască foarte bine realitățile politice și militare din țară și, pe această bază, să contribuie eficient la dezvoltarea relațiilor franco-române în domeniu militar. A făcut parte din statul major al atașatului militar francez în România de la data de 7 aprilie și până în noiembrie 1919. Ulterior a efectuat un stagiul de un an în Regimentul 2 Vânători român, începând cu 22 ianuarie 1926. Concomitent cu îndeplinirea funcției de atașat militar, a asigurat și atribuțiile atașatului aerului la București până în 1935. În cursul prezenței sale în România, care s-a încheiat la 14 octombrie 1938, a fost avansat la gradul de colonel în 25 martie 1937. Gradul de general de brigadă i-a fost acordat în 3 iulie 1940, iar în iunie 1945 va primi gradul de general de divizie cu titlu temporar⁹.

Atașajii militari români au avut avantajul ca informațiile raportate la București să fie obținute de la un stat prieten și aliat ce a pus cu bunăvoință la dispoziția ofițerilor români aceste informații, desigur în măsura în care nu afectau propriile interese. Provenite din cele mai diverse surse, datele trimise din Franța au reprezentat un alt valoros ajutor pe care statul francez înțelegea să îl dea României.

În îndeplinirea misiunilor lor diplomații militari români au beneficiat de sprijinul autorităților militare de la Paris până la cele mai înalte niveluri. Lor li s-a oferit posibilitatea să asiste la demonstrații și încercări ale unor noi prototipuri de tehnică militară din diferite domenii, să viziteze uzine și stabilimente implicate în producția de armament și tehnică de luptă, au primit o serie de informații privind structurile organizatorice, planurile de apărare, sistemul de fortificații, concepția și organizarea învățământului militar.

Atașajii militari au fost implicați în negocierile derulate în această etapă în aproape toate domeniile în care relațiile militare româno-franceze s-au manifestat. De asemenea, au participat la recepția armamentului și altor materiale militare din tranșele cedate sau cumpărate din Franța, au dirijat sau controlat expedierile acestora în țară.

Buletinele informative transmise structurilor superioare de decizie din România conțineau analize și informații deosebit de prețioase relative la situația politică internă și internațională, la organizarea și activitatea armatei franceze, legislația referitoare la aceasta, pregătirea specifică a unor arme, înzestrarea, executarea de manevre militare, exerciții demonstrative, elaborarea de noi regulamente de luptă, instrucțiuni de folosire a unor noi tipuri de armament intrate în dotarea armatei. Toate acestea au contribuit fără îndoială

⁶*Ibidem*, dosar nr. crt. 12972, f 1-10.

⁷ Lenuța Nicolescu, *Generalul Gheorghe Potopeanu, diplomat și negociator pentru cauza României Mari*, în Gh. Nicolescu (Coordonator), *România în ecuația păcii și dictatului, culegere de studii*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001, p. 95.

⁸Maria Georgescu, capitaine Christophe Midan, *Une exemple de cooperation bilaterale. Les attaches militaires francais en Roumanie et roumains en France (1860-1940)*, Edition Militaires, Bucarest, 2003, p. 280-281.

⁹ *Ibidem*, p. 106, 249.

la perfecționarea organismului militar românesc, la modernizarea lui și, desigur, la potențarea relațiilor dintre cele două armate¹⁰.

Autoritățile franceze nu s-au rezumat la a oferi informații doar despre statele potențial inamice ale României, ci au transmis guvernului de la București studii despre situația strategică internațională și chiar informații confidențiale despre propria armată.

Astfel, prin intermediul atașatului militar la Paris și prin bunăvoința conducătorilor armatei franceze, au ajuns în posesia ofițerilor români importante date privind organizarea forțelor militare ale Franței, continuându-se buna colaborare din perioada 1920 – 1930. Buletinele informative lunare, alte tipuri de rapoarte conțineau analize, date esențiale asupra situației politico-militare, concluzii de ordin militar care au servit la fundamentarea unor decizii ale conducerii politice și militare de la București. A fost onorată o solicitare a Ministerului Apărării Naționale de la București privind programele de învățământ militar din Franța, fiind oferite „Condițiile de admitere și de învățământ în Școala Superioară Optică din Franța, Lista cursurilor Școlii Superioare Tehnice și Programele cursurilor Școlii Superioare de Electricitate”¹¹.

Colaborarea în planul instruirii trupelor și a cadrelor militare s-a derulat pe două planuri mari. În primul rând folosirea ca sursă de inspirație a unor reglementări obținute de la armata franceză în organizarea și perfecționarea procesului de instruire a cadrelor și trupei. În al doilea rând, trimiterea unor elevi pentru a urma cursurile diferitelor instituții militare de învățământ sau a unor ofițeri la cursuri de perfecționare-specializare ori la stagii în unități, comandamente și instituții militare.

Referiri privind primul capitol sunt aproape nelipsite din rapoartele informative ale atașatilor militari din această perioadă, ele fiind însoțite de sugestii de aplicare în armata română. Din capitala Franței erau trimise spre București repere organizatorice, modele de structuri noi sau intervenții cu caracter de modernizare a altora, referiri concrete la rezultatele proceselor de instrucție, analize asupra eficienței lor și adaptabilității la specificul organismului militar românesc. Au fost studiate numeroase legi, au fost procurate, cu concursul autorităților militare franceze, numeroase regulamente, instrucțiuni, broșuri conținând reglementări specifice diferitelor arme și specialități și selecționate prevederile cu aplicabilitate în armata română. Ele se refereau la instrucția prerogimentară vizând pregătirea militară elementară care se adresa tinerilor cu studii inferioare, susceptibili de a deveni gradați, și la pregătirea militară superioară, vizând tinerii cu studii superioare (tineri cu termen redus) susceptibili de a deveni ofițeri de rezervă¹². Erau detaliate elementele principale de organizare, factorii care concureau la realizarea practică, etapele instruirii în timpul școlii și în serviciul militar activ, durata acesteia, organizarea și funcționarea cursurilor, materiile predate și finalitatea instruirii în acest sistem.

Alte categorii de informații radiografiau în continuare sistemul de organizare a învățământului militar, cuprinzând școli preliminare, școli de formațiune, școli de aplicație, școli de perfecționare și de specialitate, școli de învățământ militar superior. Datele extrase din documentele oficiale erau completate de dările de seamă ale ofițerilor români cursanți. O enumerare aleatorie a acestora este sugestivă. În anul 1934 erau înaintate Marelui Stat Major român programele de învățământ ale Școlii Superioare de Război, Școlii Superioare Navale, Școlii de Aplicație de Artilerie (Fontainebleau), Școlii de Aplicație a Geniului, Școlii de Aplicație a Cavaleriei, însoțite de dări de seamă ale unor ofițeri cursanți.

Dările de seamă întocmite după planul elaborat de către atașatul militar aveau ca scop „de a da un material de orientare școlilor similare din armata română, de către însuși elevul care, în cursul școlii, a fost cel mai în măsură să-și dea seama de valoarea programelor, de organizarea, funcționarea și metoda întrebuintată, precum și de efectele lor”¹³.

Printre alte domenii asupra cărora s-a îndreptat atenția diplomaților militari români s-a aflat și sistemul de pregătire a ofițerilor superiori - coloneilor și generalilor. Atașatul militar Paul Teodorescu atrăgea atenția la sfârșitul anului 1934 că în cursul fiecărui an ofițerii francezi de toate gradele, și de toate armele, brevetati și nebrevetați, treceau prin diferite centre, pentru a urma un ciclu de conferințe și exerciții aplicative, socotite ca necesare pentru îmbogățirea cunoștințelor, pentru fixarea unei unități de doctrină, cât și pentru răspândirea noilor idei în toată armata¹⁴.

În luna decembrie, între 1 – 23 decembrie, a funcționat ciclul de colonei și generali la Versailles, pe lângă Școala de Aplicație a Infanteriei, care urma a fi continuat cu alte cicluri pe lângă Centrul de Instrucție al Artileriei, al Cavaleriei, al Aeronauticii, de o durată totală de circa 4 luni.

¹⁰ Vezi pe larg: Andrei Nicolescu, Lenuța Nicolescu, Ion Pătroiu, Alesandru Duțu, Alexandru Oșca, (coordonatorul seriei Gheorghe Nicolescu), *Atașatii militari transmit... (1930-1940)*, vol. V, Editura Nagard, Lugoj, 2005.

¹¹ A.M.R., fond *Inspectoratul General Tehnic al Armatei*, dosar 91, f. 246.

¹² A.M.R., fond *M.Ap.N., Cabinet (333)*, dosar nr. crt. 74, f. 192.

¹³ *Ibidem*, f. 340-346.

¹⁴ *Ibidem*, f.700-707.

La ciclul din decembrie au participat 7 generali, 28 colonei, 15 lt. colonei francezi, precum și 7 ofițeri străini, dintre care 3 generali din armata britanică. „Am urmat acest curs – raporta la București atașatul militar român – pentru a-mi da seama personal de valoarea lui. Cu această ocazie am constatat o metodă perfectă, o seriozitate în dezbaterile tuturor subiectelor, o înaltă conștiință, o dorință remarcabilă la toți de a se instrui și o ambianță de sinceră camaraderie, lipsită de orice invidie sau gelozie”.

Conform programului, subiectele ce s-au tratat s-au referit la: întrebuițarea carelor de luptă în ofensivă și defensivă; întrebuițarea batalionului de mitraliere și a infanteriei purtate; lupta în localități și păduri; întrebuițarea unui corp de armată în defensivă și în ofensivă (cu simpla acțiune); exerciții de corp de armată cu dublă acțiune (joc de război); întrebuițarea transmisiunilor; căutarea și exploatarea informațiilor; trecerea cursurilor de apă (în prezența inamicului). Ele au fost analizate și prezentate în detaliu, în special din cauza noutăților ce le conțineau și care puteau fi introduse în programele activităților similare din țară.

Demnitari militari români sosiți în vizite protocolare, ofițeri aflați în misiuni, atașatul militar, au primit de nenumărate ori invitația de a participa la manevrele organizate în armata franceză, la exerciții demonstrative ale unor unități aparținând diferitelor arme sau specialități, sau cu armament de ultimă generație. De multe ori, reprezentanți ai armatei române au beneficiat în exclusivitate de asemenea invitații. Cu această ocazie erau reținute învățăminte, însușite procedee de luptă la nivelul diferitelor eșaloane, de la cele mai mici până la cele mai înalte¹⁵. Nu au scăpat atenției nici modificările intervenite în organigrama și atribuțiile unor organisme militare de decizie¹⁶.

În capitala Franței avea loc și un bogat schimb de informații cu atașajii militari ai statelor ce aveau interese comune cu cele ale României în zonă. Aceste schimburi de date au ajutat la completarea unui tablou realist despre situația din sud-estul european.

Parisul a reprezentat în toată perioada interbelică un excelent punct din care guvernul român putea lua „pulsul” situației politico-strategice mondiale. Puterea imensă câștigată de Franța în urma Primului Război Mondial transformase capitala acestui stat într-un loc principal de intersectare a diverselor informații. Din această cauză, reprezentantul militar al României la Paris a avut acces la valoroase date privind politica militară de pe întregul mapamond. Cu ajutorul notelor informative întocmite de atașatul militar din Franța, strategii militari de la București au creat diferite scenarii de conflicte în care putea fi implicată și România, și, bazându-se pe informațiile primite, au imaginat cele mai bune variante de reacție. De la Paris au fost obținute informații vitale pentru urmărirea dezvoltării și dotării armatelor potențial inamice României. În luna ianuarie 1933, atașatul militar român în capitala Franței informa superiorii de la București că din Italia au fost transportate în Austria 50000 de puști care urmau să fie trecute în Ungaria cu camioanele, sfidându-se prevederile tratatelor de pace¹⁷. Informația, confirmată de atașatul militar român la Roma, a declanșat un adevărat scandal diplomatic care a obligat pe cancelarul Austriei – Dollfuss – să dezmințe implicarea Austriei în încălcarea prevederilor tratatelor de pace, în caz contrar, România susținută de Franța și Anglia, urmând să sesizeze Consiliul Societății Națiunilor¹⁸.

Prin contactele cu personalități de la cel mai înalt nivel al armatei franceze, atașatul militar român a primit și raportat la București informații deosebit de utile pentru factorii de decizie din fruntea oștirii române. Câteva exemple sunt edificatoare în acest sens. La 2 iulie 1935, colonelul Paul Teodorescu, atașat militar la Paris, transmitea Marelui Stat Major o serie de informații primite de la generalul Gamelin cu ocazia unei convorbiri avute cu acesta. Ele vizau în special relațiile franco-italiene, dar erau deosebit de importante pentru România. Generalul francez efectuase o vizită la Roma și informa pe această cale că la Roma nu s-a semnat niciun acord militar italian-francez, discutându-se numai asupra unor angajamente luate de Italia mai devreme față de Franța, și anume:

- a) Dacă, în cazul unui conflict armat în Africa, Italia înțelege să mențină efectivele și materialele necesare pe frontul european conform angajamentului luat.
- b) Dacă zona de-a lungul graniței franceze va fi demilitarizată conform angajamentului luat.
- c) Dacă în cazul unui conflict armat european pot trece trupele franceze prin Italia, pentru a opera, prin Austria, spre Germania, conform angajamentului luat.

Dictatorul italian a răspuns categoric că respectă, în astfel de împrejurări, toate angajamentele luate. S-a mai discutat și acceptat libera acțiune asupra Ungariei în cazul unui conflict european, Ungaria fiind primul obiectiv al armatei române.

S-a promis îmbunătățirea relațiilor italo-iugoslave și acceptat ca armata iugoslavă să aibă ca prim obiectiv Austria. Cu toate asigurările primite, diplomatul militar român își exprima îndoiala în privința sincerității afirmației că nu s-a semnat un acord militar între Paris și Roma, mai ales că la finalul convorbirii

¹⁵ *Ibidem*, dosar nr. crt. 179, f.190-191.

¹⁶ *Ibidem*, dosar nr. crt. 74, f. 705.

¹⁷ *Ibidem*, fond 5417, Anexa, dosar nr.crt 55, f. 17.

¹⁸ *Ibidem*, f. 11-15.

Gamelin recomanda ca și România să obțină demilitarizarea unei zone dincolo de Nistru, să acorde, eventual, trecerea de unități rusești prin Nordul României și să acționeze pe căi diplomatice pentru ca Anglia să dea Italiei ceea ce cere¹⁹.

Câteva luni mai târziu, atașatul militar român expedia un raport privind o altă convorbire avută cu generalul Gamelin, la 12 noiembrie 1935. Și de această dată demnitarul francez își exprima speranța ca Italia să primească satisfacție în Etiopia pentru „ca acest conflict să se aranjeze cât mai repede pentru ca să nu se dea naștere la complicațiuni”. În același timp, considerațiile generalului francez asupra situației politice generale europene evidențiau faptul că „Quai d’Oresay era de partea Angliei, că englezii vor capul lui Mussolini care a îndrăznit să atingă interesele lor în Africa, faptul că sancțiunile economice sunt mai serioase decât păreau, îi fac să vadă situația ca destul de gravă.

Tot pe această chestiune este vorba să plece Guvernul Laval, care nu sprijină pe englezi, așa cum o doresc englezii; domnul Laval, ținând seama de amicitia dintre Italia și Franța și de importanța Italiei în Europa, a dus o politică de împăciuire, ceea ce nu convine englezilor.

3) Se constată că Rusia ațâță foarte mult Anglia contra Italiei pentru motivul că fascismul e cu totul opus comunismului rusesc.

Pare-se că sovietele urmăresc provocarea unui război european tot în interesul triumfării comunismului, pe care vor să-l generalizeze cu orice preț.

4) Se marchează un început de curent favorabil pentru o apropiere franco-germană.

Domnul Laval ar fi pentru această apropiere în opoziție cu d-l Herriot, care este pe față pentru amicitie cât mai largă cu sovietele.

La rândul său, d-l Herriot are opozanți chiar din sânul Partidului Radical, pe d-l Daladier, care arată mare rezervă în privința acestei amicitii.

Din aceste divergențe de idei se prevede perindarea la putere a unor guverne slabe, fără autoritate, de scurtă durată.

Această situație, bine cunoscută de opinia publică, este considerată ca cea mai îngrijorătoare din câte au existat până acum în Franța.

În concluzie, nu se merge deloc spre pace; de aceea trebuie să se facă toate eforturile pentru a fi pregătiți cât mai repede de război”. Erau afirmații pertinente, care constituiau argumente și pentru atitudinea Franței față de România în acel moment²⁰.

În ultimele luni ale etapei analizate, noul atașat militar român la Paris, colonelul Gh. Potopeanu, a făcut o radiografiere deosebit de aprofundată asupra unor aspecte majore ale relațiilor militare româno-franceze prin prisma convorbirilor avute cu generalii Pétin, Schweissguth, Gerodias (unul din subșefii Marelui Stat Major), cu locotenent-colonelul Buisson (șeful Biroului 3), cu locotenent-colonelul Gauche (șeful Biroului 2) și cu generalul Mittelhauser. Acesta din urmă efectuase, în perioada 29 noiembrie – 6 decembrie 1936, o vizită în România. Era, fapt semnificativ pentru relațiile româno-franceze, singura delegație militară prezentă la ceremoniile din acel an dedicate realizării României Mari²¹. Cu această ocazie, generalul francez, membru al Consiliului Superior de Război, s-a întâlnit cu regele Carol al II-lea, cu primul ministru Gheorghe Tătărescu, cu ministrul Caranfil și a vizitat întreprinderi producătoare de armament din Banat(Reșița), București și Brașov. Pe parcursul raportului asupra vizitei, întins pe peste 37 de pagini, el creionează un tablou documentat, real și exigent asupra situației militare a României²². Ideile exprimate față de diplomatul militar român reprezentau, de fapt, rezultatul percepției franceze asupra situației militare a României în contextul geopolitic european al momentului și, în același timp dădeau răspuns întrebărilor privind gradul de implicare și disponibilitatea Franței pentru eliminarea gravelor decalaje constatate mai ales în privința dotării armatei române.

De remarcat corectitudinea aprecierilor asupra situației armatei române din acel moment, situație evident superioară celei consemnate în 1925 de către colonelul Thierry, atașatul militar francez la București, care raporta la Paris că „dacă în 1923 armata română putea fi considerată un instrument de luptă, doi ani mai târziu, situația era foarte diferită. Eu o apreciez ca fiind în imposibilitate absolută de a participa în condiții onorabile la vreo campanie în starea actuală”²³. Alături de alți emisari francezi sosiți în România în perioada 1936-1939, precum generalii Georges, Weygand, căpitanul Lafaile și locotenentul Lainé, Mittelhauser consemna eforturile incontestabile făcute de România pentru îmbunătățirea situației dotării armatei sale.

¹⁹ Andrei Nicolescu, Lenuța Nicolescu, Ion Pătroi, Alesandru Dușu, Alexandru Oșca, (coordonatorul seriei Gheorghe Nicolescu), *Atașatii militari transmit...(1930-1940)*, vol. V, Editura Nagard, Lugoj, 2005, p. 240-241.

²⁰ *Ibidem*, p. 256-257.

²¹ Alain Porchet, *La cas roumain...20 ans apres*, în „La fin de la Première Guerre mondiale et la nouvelle architecture geopolitique européenne”, sous la direction de George Cipăianu – Vasile Vesa, Presses Universitaires de Cluj, 2000, p. 348

²² *Ibidem*, p. 346.

²³ Apud, Viorica Moisuc, *Un episode de l’histoire des relations franco-roumaines dans l’entre deux guerres*, în „Revue d’histoire de la Deuxième Guerre mondiale”, nr. 126, 1982, p. 89.

Progresele constatate și care făceau diferența față de anul 1925 se refereau la asigurarea cu puști automate ușoare, mortiere, cartușe de infanterie, modernizarea artileriei. În același timp, erau sesizate și rămănerile în urmă în privința armamentului anticar, a artileriei antiaeriene, a obuzelor lungi sau a fabricării mitralierelor grele. A fost evidențiată valoarea trupei, dar și insuficiența efectivelor, robustețea fizică a țaranului român devenit soldat, dar și supradimensionarea statelor majore, echilibrul dintre procentul rezerviștilor și cel al militarilor activi, preocuparea pentru respectarea regulamentelor, dar și tendința de absolutizare a lor, calitatea excelentă a ofițerilor, maniera inteligentă și metodică de lucru, dar și tendința de neglijare a organizării terenului, ori necunoașterea efectelor focului inamic. Generalul Mittelhauser recunoștea cu franchețe dorința de progres și de elaborare a unei doctrine militare care să nu fie o copie fidelă a celei franceze, ci una care să aibă în vedere realitățile românești²⁴. Acesta era dezideratul resimțit în armata română pe tot drumul ei spre modernitate sprijinit de Franța, de la Domnitorul Cuza până în ajunul celei de-a doua Mari Conflagrații a secolului XX. El sesizează, în același timp, temerile factorilor politici și militari români față de pericolele tot mai evidente ce se adunau în jurul României în acele momente de exacerbare tot mai evidentă a revizionismului și revanșismului pe plan european. „Autoritățile române încearcă o mare neliniște față de situația actuală a Europei. Nu își ascund aceste temeri... România se teme că va fi luată prin surprindere de evenimente” - scria el. Într-adevăr, revizionismul maghiar, sprijinul tot mai evident de care se bucura din partea Italiei și Germaniei, constituiau motive de îngrijorare pentru români. De aceea, ceremoniile la care luase parte au fost interpretate de demnitarul francez ca un răspuns la aceste amenințări menite să demonstreze voința de unitate a provinciilor țării și, în același timp, solidaritatea celor trei state din compunerea Micii Înțelegeri împotriva oricăror încercări de modificare a statu-quo-ului, de conservare a tratatelor și frontierelor²⁵. Se considera că problema fundamentală a momentului pentru armata română era obținerea sprijinului Franței în domeniul dotării cu armament și materiale militare, subiect abordat cu obstinație de atașatul militar român pe parcursul discuțiilor sale cu Mittelhauser.

Despre generalul Pétin, colonelul Potopeanu informa că în caz de mobilizare se considera că acesta va fi șeful misiunii militare franceze de legătură pe lângă Marele Cartier General român²⁶, calitate care determina ținerea lui la curent cu tot ceea ce privea armata română. El a abordat apoi chestiunea comandamentului unic al Micii Înțelegeri și considera că în fruntea acestui comandament, în cazul unui război apropiat, trebuia să se afle regele Carol al II-lea, secondat de un șef de stat major francez. În timp de pace, însă, nu s-ar putea trece dincolo de un „comitet militar”, care ar avea un „secretariat militar permanent”. Compus din 2-3 ofițeri din fiecare din cele trei armate, acest secretariat ar lucra pe rând, câte un an, la București, Praga, Belgrad, având un secretar general” (peste cei 6-9 ofițeri de stat major aliați), funcție în care generalul francez se vedea pe sine însuși²⁷.

Discuțiile purtate de atașatul militar cu generalii Schweissguth, și Gerodias, precum și cu cei doi ofițeri superiori din Statul Major General francez, au fost dominate de atenția deosebită pe care aceștia o acordau cererilor și intereselor românești. Ei și-au exprimat satisfacția față de dezghețul intervenit în relațiile militare cu Polonia (vizita ministrului Antonescu și a generalului Samsonovici). Comandamentul unic al Micii Înțelegeri, era văzut de generalul Schweissguth ca fiind organizat după „un sistem regional” și exercitat de armata cea mai amenințată: de cehoslovaci în cazul unui atac german de care ar profita Ungaria, etc. În discuții a reapărut problema relațiilor franco-italiene, prezentate de locotenent-colonelul Buisson pe un ton „extraordinar de cald și de franc despre importanța factorului italian: numai printr-o cooperare militară cu Italia poate conta Franța pe legătura sa cu rezervorul de oameni ce are în Africa de Nord; numai grație ei se poate salva Boemia și zdrobi Ungaria în timp util, ducând războiul în inima Germaniei.

Mi-a încredințat – spre marea mea surprindere – nu numai că alianța militară franco-italiană continuă să subziste în ciuda nenorocitei politici sancționiste, dar că Marile State Majore italian și francez au stabilit de comun acord și în toate detaliile, planul de transport al corpului expediționar francez prin Nordul Italiei spre Ungaria-Cehoslovacia”²⁸.

Convorbirea cu Mittelhauser, în urma vizitei sale la București, a constituit episodul asupra căruia atașatul militar român din Franța a oferit informații deosebite, menite să aducă o serie de clarificări pe tabloul relațiilor în plan militar dintre cele două state²⁹.

Generalul Mittelhauser era unul din cei mai tineri Membri al Consiliului Superior de Război (63 ani) și se ocupa în special de chestiunile care priveau Mica Înțelegere. Pentru contribuția sa la dezvoltarea colaborării militare franco-române fusese decorat cu Marea Cruce a Ordinului „Coroana României”, și cu

²⁴ Alain Porchet, *op. cit.*, p. 349.

²⁵ *Ibidem*, p. 351.

²⁶ Alvina Lazea, *Probleme ale cooperării militare româno-franceze în anul 1936*, în „Studii. Revistă de istorie” (tomul 22), nr. 1, din 1969, p. 124 (eronat, autoarea studiului consideră că era vorba de mareșalul Pétain și nu de generalul Pétin, n.n.).

²⁷ A.M.R., fond 5418, dosar nr. crt. 1024, f. 109.

²⁸ *Ibidem*, f. 110.

²⁹ *Ibidem*, f.109-118.

Ordinul „Steaua României” în grad de Mare ofițer. Din delegație au mai făcut parte lt. colonelul Lenglet, comandantul Regimentului 43 Infanterie, fost membru al Misiunii Berthelot, lt. colonelul Vallet, șeful Biroului Cesiunilor din Ministerul de Război. (Era, după cum se poate deduce, ofițerul cu cele mai multe atribuții de lucru în domeniul materialelor de război.), căpitanul de Bermont, care se ocupa, în Biroul I al M.St.M francez, de chestiunile materialelor destinate României, căpitanul Lelaquet din Biroul II (Informații) al M.St.M, care avea în atribuțiile sale problemele referitoare la țara noastră, și căpitanul Winsback, ofițerul de ordonanță al generalului Mittelhauser³⁰. Șeful delegației a precizat atașatului militar agenda pe care era autorizat să o urmărească pe parcursul prezenței sale în România. Dorea să știe dacă și ce misiuni străine mai vin la București, să ia contact cu conducerea armatei române, cu care va aborda cooperarea armatelor Micii Înțelegeri, să se documenteze asupra situației materialului și munițiilor de artilerie (tuburi de schimb, frâne, radubarea pulberii, regenerarea munițiilor) și asupra materialului de Aeronautică. În legătură cu acest din urmă punct a promis diplomatului militar român că se va vedea mâine la 24 noiembrie 1936 cu ministrul Aerului, Pierre Cot, pentru a stabili cadrul depozitării unui stoc de material la noi în țară. Din păcate, răspunsul nu a fost pe măsura așteptărilor părții române: Mittelhauser a comunicat că „Domnul Pierre Cot este, net, contra constituirii unui asemenea depozit, dar că, în schimb, este pentru crearea unor baze de aviație, care să preia rolul celor cehoslovace, după ocuparea lor de către germani. O idee interesantă, care se va discuta la București. Felul cum este compusă misiunea franceză, vizitele ce-și propune a face Domnul General Mittelhauser la Resița și la Brașov, alături de „ordinul” pe care Domnul General Gamelin mi-a spus că-l „are de la Guvernul francez, de a strânge cât mai mult relațiunile cu țările Micii Înțelegeri”, constituie - după urnila mea părere - tot atâtea condițiuni favorabile pentru desăvârșirea operei ce și-a asumat Ministerul Armamentului” – conchidea atașatul militar colonel Gh. Potopeanu. Oaspetele francez și-a exprimat dorința de a vizita regiunile industriale Resița și Brașov și de a se întâlni cu ministrul de Externe, Victor Atonescu³¹. Problema cedării de material francez pentru armata română, stringentă pentru aceasta, îl determină pe atașatul militar român la Paris să-i declare lui Mittelhauser înainte de plecare că „dacă vrea într-adevăr să facă o deosebită plăcere Președintelui Consiliului de Miniștri român, este să-i aducă din partea guvernului francez promisiunea că ni se vor da, într-un interval de timp convenabil, cu titlu de împrumut (depozit), încă 6 baterii antiaeriene și 100 000 obuze de 75/1917”³².

CONTRIBUTIONS OF THE ROMANIAN MILITARY ATTACHÉS TO THE DEVELOPMENT OF ROMANIAN-FRENCH RELATIONS (1930-1936)

The most important external documentation tool Romanian army in the two decades after World War proved to be the body of military attaches. With an official mission and enjoying diplomatic immunity, these officers have become "front line" of the Romanian state.

In the Romanian Army representatives tasks was guided by the French military doctrine when they built and upgraded military structures. They accounted for two categories of tasks: information on the domain expert (military) to gather data and information useful for decision-making government and representation, participation in military ceremonies, national holidays, to make known armed belonged.

Referring to the Romanian military attachés article shows that they were, like most of those who were the Romanian army in the French capital, elite officers, schooled in military educational institutions French occupants of higher level functions military structures, either by design or control.

³⁰ *Ibidem*, f. 68.

³¹ *Ibidem*, f. 64

³² *Ibidem*, f. 66

PLANUL „M” – UN PROIECT DE APĂRARE PREVENTIVĂ A DISPOZITIVULUI MILITAR STRATEGIC DIN TRANSILVANIA (SEPTEMBRIE 1938 - MARTIE 1939)

Col.dr. DAN PRISĂCARU*

1. Preliminarii la apogeul conciliatorismului. Reacții ale autorităților române

După anexarea Austriei, la 13 martie 1938, a doua țară lovită brutal de Germania nazistă a fost Cehoslovacia, mai întâi prin criza sudetă, apoi prin desființarea ei totală. Înconjurată, cu excepția României, de vecini ostili¹ și la depărtare de aliații ei mai puternici – Franța și Uniunea Sovietică – Cehoslovacia urma să devină victimă sigură a revizionismului.

Problema cehoslovacă ar fi fost mai puțin presantă dacă în situația generală ar fi contat doar geografia. Cehoslovacia suferea însă de „o *maladie malignă chiar în interiorul său, deoarece, în ciuda aparențelor, nu era un stat național, ci unul al naționalităților*”². Doar cehii erau cu adevărat susținători loiali ai statului cehoslovac. În schimb, slovacii, maghiarii, rutenii și, îndeosebi germanii erau minorități naționale, uneori liniștite, alteori nemulțumite, însă niciodată complet fidele față de ordinea existentă³. Astfel, dintr-o populație de aproximativ cincisprezece milioane, aproape o treime nu erau nici cehi, nici slovaci, iar atașamentul slovacilor la cauza statului unitar era destul de relativ. În noul stat constituit la sfârșitul anului 1918 se mai aflau aproximativ trei milioane și jumătate de germani, aproape un milion de unguri și circa jumătate de milion de polonezi. Agravant era faptul că aceste minorități ocupau teritorii care se învecinau cu patria lor etnică, favorizând revendicările acestora de a se alătura țării de origine, conform principiului naționalităților și a autodeterminării stabilite prin Tratatul de la Versailles⁴.

În timpul Conferinței de pace de la Paris s-au exprimat puncte de vedere (poloneze) împotriva creării unui stat multiethnic, întrucât această construcție forțată ar fi imitat, la scară redusă, fostul Imperiu Austro-Ungar. Thomas Masaryk a reușit să convingă în cele din urmă reprezentanții marilor puteri învingătoare să accepte formarea statului cehoslovac și a dat asigurări că țara sa este una democratică în care drepturile minorităților vor fi respectate. Referitor la regiunea sudetă, s-a demonstrat, cu argumente de natură economică și strategică, necesitatea includerii ei în Cehoslovacia, susținându-se că această țară, lipsită de fortăreața naturală a munților Boemiei și Moravei, nu era un stat viabil. În final, Conferința de pace a validat includerea regiunii sudete în statul cehoslovac⁵.

Mișcarea sudeților germani⁶ va constitui pretextul folosit de Hitler pentru a dezmembra Cehoslovacia și a acapara potențialul ei industrial pentru mașina de război a celui de-al Treilea Reich. Asaltul contra noii victime trebuia însă executat într-o manieră diferită față de Anschluss. În acest caz nu mai era vorba de „o *chestiune de familie*”⁷, cum calificase Göring intrarea trupelor germane în Austria la 12 martie 1938, ci de o problemă de politică internațională și a raporturilor dintre Marile Puteri⁸.

Criza cehă va fi declanșată efectiv la 24 aprilie 1938, când, în cadrul congresului Partidului germanilor sudeți de la Karlsbad (Karlovy Vary), Konrad Henlein a formulat programul de revendicări în cele opt puncte. În esență, acestea cereau ca Grupul etnic german să fie recunoscut ca persoană juridică independentă și ca teritoriile unde germanii erau majoritari să beneficieze de autonomie „în toate domeniile”⁹. Dacă guvernul de la Praga ar fi acceptat pretențiile lui Henlein, teritoriul autonom al germanilor sudeți ar fi devenit o anexă nazistă, supusă Reich-ului, în care autoritatea statului cehoslovac ar fi devenit o simplă ficțiune. Și mai grav, în discursul de la Karlsbad, Henlein a pretins ca germanii sudeți să-și exercite influența și asupra politicii de ansamblu a statului cehoslovac, inclusiv asupra politicii externe¹⁰. Programul de la Karlsbad fusese elaborat în strânsă colaborare cu conducerea nazistă de la Berlin, iar presa germană ataca virulent autoritățile cehoslovace. Esențialul era de a se afla în ce măsură Franța și Anglia vor susține

* Analist militar în cadrul Ministerului Apărării Naționale

¹ Germania nazistă revendica regiunea sudetă, locuită majoritar de etnici germani, Ungaria, urmărea reanexarea fostelor sale posesiuni nordice ce au fost încorporate Cehoslovaciei prin Tratatul de la Trianon, iar Polonia, care, deși era aliată a Franței, o mare putere care sprijinea Cehoslovacia, revendica regiunea Teșin, locuită de aproximativ de 500.000 de polonezi.

² A.J.P Taylor, *Originile celui de-al doilea război mondial*, Traducere și note de Lucian Leuștean, Postfață de I. Ciupercă, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 123.

³ *Ibidem*.

⁴ Henry Kissinger, *Diplomația*, Traducere: Mircea Ștefancu, Radu Paraschivescu, Ediția a II-a, Editura All, București, 2002, p. 271.

⁵ Em. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă (1918-1940), Din istoria relațiilor internaționale*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2001, p. 202.

⁶ J. Bardanne, *L'Allemagne et la guerre, II*, Paris, p.89, *apud* Em. Bold, I. Ciupercă, *op. cit.*, p. 203. În Cehoslovacia, minoritatea germană s-a bucurat de toate drepturile politice, economice și culturale, unii membri ai acestei comunități devenind deputați sau chiar miniștri. Au existat și nemulțumiri, generate de reforma agrară care a lovit și proprietățile mari germane, cât și o serie de disensiuni în domeniul bancar și industrial, între capitalurile germane și cehe. Totuși, o atitudine vădit ostilă împotriva cehilor se manifestă odată cu transformarea partidului *Sudetendeutsch Heimatfront*, condus de Konrad Henlein, în *Sudetendeutsche Partei (Partidul germanilor sudeți)*, organizație politică de orientare nazistă, coordonată direct de Berlin.

⁷ Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale 1919-1947*, vol. I, Traducere Anca Airinei, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2006, p. 164. În noaptea de 11 spre 12 martie 1938, Hermann Göring îl asigurase pe Mastny, delegatul ceh la Berlin, că intrarea trupelor germane în Austria era o „*chestiune de familie*” și că Germania va respecta frontierele Cehoslovaciei.

⁸ Em. Bold, I. Ciupercă, *op. cit.*, p. 203.

⁹ *Les archives secretes de la Wilhelmstrasse, II*, doc. 53, p.2, *apud* Aurică Simion, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938-1939*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 45.

¹⁰ *Ibidem*, doc. 54, p. 3.

Cehoslovacia¹¹. Modul în care cele două mari puteri democratice occidentale și-au onorat obligațiile asumate avea să-i dezamăgească profund pe cehoslovaci.



**Artizanii ciotării Cehoslovaciei prin „Acordul” de la München.
De la stânga la dreapta: Benito Mussolini, Adolf Hitler,
Edouard Daladier și Neville Chamberlain.
29 septembrie 1938**

„singura frontieră de securitate a Marii Britanii se află la granițele franceze”, iar dacă „Franța încearcă să apere Cehoslovacia, o face pe cont propriu”¹³.

Grupul de lucru britanic condus de lordul Runciman, trimis la Praga pentru a explora mijloacele posibile de conciliere cehoslovaco-germane, s-a întors la Londra fără să prezinte o variantă de „rezolvare” a chestiunii¹⁴.

Ulterior, după călătoria lui Neville Chamberlain la Berchtesgaden, Runciman a redactat un raport, în consonanță cu poziția Ministerului de Externe britanic, prin care sprijinea planul de dezmembrare a Cehoslovaciei, deja convenit între Chamberlain și Hitler¹⁵.

Astfel, drumul către apogeul conciliatorismului era larg deschis, iar tragicul eveniment care va fi asociat întotdeauna cu această politică va avea loc la München, la 29 septembrie 1938.

Pe textul „acordului” de la München, care practic declanșa procesul de dezmembrare a Cehoslovaciei, alături de cei doi dictatori, Hitler și Mussolini, și-au pus semnăturile Neville Chamberlain și Edouard Daladier, adică reprezentanții acelor țări care aveau obligația de a apăra statul cehoslovac.

Conferința de la München a sacrificat integritatea Cehoslovaciei pe altarul a ceea ce susținătorii politici de *appeasement* numeau „cauza păcii”¹⁶. Singurul rezultat al politicii promovate de Chamberlain, secondat de Daladier, a fost înlocuirea atacului planificat de Hitler cu un simulacru juridic, adoptat fără consultarea Cehoslovaciei, principala parte vizată. Cei doi lideri ai democrațiilor occidentale credeau, sau vroiau să creadă, că Hitler va respecta acordurile pe care le semnează și că ambiția lui se va limita doar la anexarea regiunilor locuite de germani. Curând, aveau să constate că se înșelaseră profund.

În realitate, München-ul desăvârșea, din punct de vedere psihologic și strategic, dislocarea totală a sistemului de alianțe francez din Europa Centrală și de Est. Statele mici și mijlocii din această parte a continentului aveau motive întemeiate să-și pună întrebări dacă nu cumva urmau să fie supuse unui *Directorat în patru*, care le va impune soluții nedrepte. În Germania, succesul lui Hitler în problema sudeților îi conferea o aură de infailibilitate, iar tendințele de opoziție ale generalilor din Wehrmacht dispăreau¹⁷.

La Londra și Paris, faptul că mulțimile au invadat străzile la 30 septembrie 1938 pentru a-i ovăționa pe Chamberlain și Daladier „*deoarece au salvat pacea*” rămâne unic în anele secolului XX și confirmă ideea că istoria nu este lipsită de paradoxuri: doi înfrânți să beneficieze de onoruri pe care popoarele le rezervă învingătorilor¹⁸.

Conferința de la München marca astfel începutul unei noi perioade în relațiile europene.

A.J.P. Taylor avea să constate în legătură cu acest eveniment că „*Versailles*”-ul – sistemul din 1919 – era „*nu numai mort, ci și înmormântat*”¹⁹.

La 30 septembrie 1938, Joseph Beck, ministrul de Externe polonez, adresează un ultimatum brutal Cehoslovaciei, care este nevoită să-l accepte a doua zi. Pe 2 octombrie 1938, trupele poloneze intra în

¹¹ Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, p. 164.

¹² Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire, vol. II, partea a II-a, noiembrie 1933-septembrie 1940*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 1458.

¹³ Henry Kissinger, *op. cit.*, p. 271.

¹⁴ *Ibidem.*, p. 272.

¹⁵ A.J.P. Taylor, *op. cit.*, p. 137.

¹⁶ Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, p. 171.

¹⁷ *Ibidem.*, p. 172.

¹⁸ Ioan Talpeș, *Diplomație și apărare. Coordonate ale politicii externe românești 1933-1939*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 244.

¹⁹ A.J.P. Taylor, *op. cit.*, p. 149.

Teschchen și ocupă un teritoriu de 1000 km pătrați și 230.000 de locuitori. Polonia avea ambiția să anexeze și Rutenia Subcarpatică, pentru a avea frontieră comună cu Ungaria, însă Hitler s-a opus²⁰. Întrucât tratativele directe între delegațiile Ungariei și Cehoslovaciei, desfășurate la Komárom, în perioada 9-13 octombrie 1938, nu au dus la niciun rezultat, guvernul de la Praga a fost forțat de împrejurări să apeleze la arbitrajul internațional²¹. În condițiile în care Anglia și Franța și-au declinat participarea la o nouă conferință de ciopârțire a statului cehoslovac, misiunea de a „arbitra” a fost asumată de către miniștrii de Externe ai Germaniei și Italiei²². Prin sentința dată la Viena, la 2 noiembrie 1938 (primul dictat de la Viena), de Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano, Cehoslovacia a fost obligată să cedeze Ungariei un teritoriu de 12.000 kmp pătrați din sudul Slovaciei și un milion de locuitori²³. Lichidarea statului cehoslovac se va



Edouard Daladier trecând în revistă garda trupelor SS, după sosirea la München. 29 septembrie 1938

produce la 15 martie 1939, când Werhmacht-ul va ocupa Boemia și Moravia, Slovacia, care își declarase independența la 14 martie, va solicita protecția Reich-ului, iar Ungaria va invadea Rutenia Subcarpatică²⁴.

Impactul „acordului” de la München asupra situației țărilor din centrul și estul Europei și a posibilității acestora de a rezista presiunii statelor revizioniste este reliefat în mod sintetic de David Britton Funderburk, care susține că „prin acordul de la München s-a dat o lovitură zguduitoare Micii Înțelegeri și sistemului securității colective”. Semnificative pentru situația României sunt concluziile acestuia, astfel: „Nici în privința Europei de Sud - Est problema unui posibil ajutor britanic în caz de război nu mai era acum așa de clară, dar nu există nicio îndoială că poziția Marii Britanii în această regiune era din acel moment slăbită. Statele balcanice se considerau mai izolate ca oricând și în absența evidentă a unui puternic sprijin din partea Vestului se părea tot mai necesar să ajungă la o înțelegere cu vecinii lor mai puțin prietenoși”²⁵. Pentru România, țară care își întemeia întreaga politică externă pe colaborarea cu Marea Britanie, Franța, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, poziția adoptată de reprezentanții celor două mari puteri occidentale în criza cehoslovacă a constituit „o grea lovitură”²⁶. Societatea Națiunilor a fost înlocuită practic cu un directorat al celor patru mari puteri, care se angajau să se consulte și să hotărască în comun asupra problemelor divergente ce ar fi apărut pe arena politică europeană. În plus, semnarea declarației de neagresiune germano-engleză, la 30 septembrie 1938, și deschiderea tratatelor între Franța și Germania în vederea încheierii unui act similar erau apreciate la București ca „dovezi elocvente” în sprijinul concluziei că „guvernul francez, odată cu sacrificarea Cehoslovaciei, era hotărât să se dezangajeze de toate obligațiile pe care și le asumase față de țările din centrul și estul Europei”²⁷. Încercarea conciliatorilor de a abate loviturile Germaniei spre estul Europei nu a salvat, în cele din urmă, Occidentul de războiul cu totalitarismul nazist, iar, pentru a-l învinge Marile Puteri democratice au trebuit să aibă ca aliat principal totalitarismul roșu²⁸.

Referindu-se la poziția pe care trebuia să o adopte România în contextul politico-diplomatic european ce a urmat crizei cehoslovace, Constantin Vișoianu menționa că politica de la München cuprinde două idei care trebuie dissociate: a) „dorința marilor puteri occidentale de a discuta între ele chestiuni ce le privesc în scopul de a ajunge la o colaborare pacifică, iar România nu poate decât să aplaude cu sinceritate o astfel de hotărâre și să-i ureze izbândă”, deoarece „vede în asemenea colaborare cea dintâi garanție a păcii în Europa”; b) „dreptul pe care și l-ar aroga aceste mari puteri să dispună de interesele altor state sau să plătească discordia dintre ele cu concesiuni pe seama altora”. În legătură cu acest aspect, „România nu poate decât să dezaprobe și să combată o asemenea idee. Cel mai elementar simț de prevedere îi recomandă o atare atitudine ca și dorința sa de a practica o politică de neatarnare”²⁹.

La rândul său, Nicolae Iorga atrăgea atenția, într-un articol publicat pe timpul crizei cehoslovace, că „acordul de la München a fost în măsură să determine imense manifestări de bucurie în țările care păreau amenințate să intre cu toate puterile lor în război; în România simțământul general era nu numai diferit ci chiar explicit opus celor exprimate pe alte meridiane”. În linia sa consacrată, Nicolae Iorga concluziona că

²⁰ Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, p. 173.

²¹ Aurică Simion, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938-1939*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 201.

²² D.B.F.P., 3, III, doc.51, *apud*. Aurică Simion, *op. cit.*, p. 201

²³ *Ibidem*.

²⁴ Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, p. 174.

²⁵ David Briton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România. 1938-1940. Studiu asupra strategiei economice și politice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 81-83.

²⁶ Ioan Talpeș, *op. cit.*, p. 247.

²⁷ Léon Noël, *L'agression allemande contre Pologne*, Paris, Flammarion, 1946, p. 259.

²⁸ I. Ciupercă, *Totalitarismul-fenomen al secolului XX. Repere*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2006.

²⁹ Constantin Vișoianu, *Acordul de la München și spiritul de neatarnare*, în „Lumea românească”, an III, nr.573 din 4 ianuarie 1939.

temerile românilor erau justificate, întrucât „victima împăcării generale e un popor prieten și aliat” și, totodată, avertiza profetic că „statele europene se împart în două: cele asigurate și cele pândite. Iar între cele pândite de o ură pe care n-o poate înlătura nicio atitudine a noastră suntem și noi. Și astfel, ceea ce pentru alții e o asigurare, e pentru noi numai o așteptare”³⁰.



30 septembrie 1938. Neville Chamberlain, pe aerodromul Heston, după întoarcerea de la München, arătând celor prezenți documentul semnat de Hitler prin care premierul britanic credea că a fost salvată pacea în Europa

fîndcă statele sunt mai mici, mai ușor de manevrat după dușmăniile lor, fîndcă populația este mai rară și fîndcă în această parte se găsește ceea ce lipsește Germaniei, îndeosebi hrană și carburanți³¹.

Concepția adepților politicii mînceneze a fost sintetizată fidel de Winston Churchill într-o convorbire cu I. M. Maiski, ambasadorul sovietic la Londra: „Acești oameni raționează astfel: oricum ar fi, Germania trebuie să se bată undeva ca să-și lărgească posesiunile într-o direcție sau alta. Și, dacă-i așa, atunci mai bine să-și croiască imperiul pe seama statelor situate în estul și sud-estul Europei! Facă ce-o vrea cu Balcanii sau cu Ucraina, numai să lase Anglia și Franța în pace!”³².

Era un adevăr crud și cinic, iar sensul acestuia ar fi trebuit sesizat la timp de cei care își fundamentau politica de apărare a țării exclusiv pe sprijinul anglo - francez.

2. Acțiuni politico-militare întreprinse pentru apărarea graniței de nord și vest a României Mari pe timpul crizei cehoslovace

Între obiectivele politicii externe și concepția strategică adoptată de statul român exista o deplină concordanță, sens în care măsurile întreprinse în plan militar urmau să asigure „în primul rînd o bună apărare și aceasta pentru că, în general în mai toate ipotezele de război, operațiunile vor începe prin o defensivă strategică și tactică”³³. În studiul *Memoriu asupra dotării materiale a armatei* din 15 aprilie 1938, înaintat regelui Carol al II-lea, factorii de decizie militari menționau că „pe Frontul de Est atitudinea strategică va fi în toate ipotezele defensivă și numai în câmpul tactic pot fi întrevăzute operațiuni ofensive. Pe Frontul de Vest și cel de Sud vom adopta ofensiva strategică numai în ipotezele de război. Dar și în aceste ipoteze, din cauza mării întârzieri în care ne găsim față de adversari în ce privește concentrarea forțelor, operațiunile vor începe printr-o defensivă strategică și tactică a cărei durată va fi de câteva săptămîni”³⁴. În această concepție s-a înscris și hotărârea Consiliului Superior de Apărare a Țării din 19 aprilie 1938, prin care s-a ordonat fortificarea în regim de urgență a Porții Someșului, precum și întreaga politică militară adoptată pe parcursul „crizei cehoslovace”³⁵.

În contextul ezitărilor tot mai evidente ale Marii Britanii și Franței de a se angaja în apărarea Cehoslovaciei, șeful Marelui Stat Major, generalul Ștefan Ionescu, îi declara atașatului militar francez la București, colonelul André Delmas, că România își va îndeplini angajamentele asumate în cadrul Micii Înțelegeri și va interveni împotriva agresorului (era vizată în acest caz Ungaria, dacă ataca Cehoslovacia – n.n). Totodată, la întrebarea interlocutorului francez dacă apreciază că „este posibil să se oprească expansiunea germană?” generalul Ștefan Ionescu a răspuns: „După părerea mea este ultima ocazie. Dacă este lăsată să treacă nu se va mai putea stăvili Germania și, în orice caz, aceasta (oprirea expansiunii

³⁰ Nicolae Iorga, „Neamul românesc”, an XXXIII, nr. 222 din 8 octombrie 1938.

³¹ Arhivele Militare Române (în continuare se va cita: A.M.R.), fond 333, dosar 197, f. 542-543.

³² I. M. Maiski, *Cine l-a ajutat pe Hitler*, Editura Științifică, București, 1963, p. 53. Din păcate, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, același Winston Churchill avea să cedeze și el țările din Europa Centrală și de Sud-Est, în special România, prin funestul „Acord de procentaj”, de data aceasta însă sferei de influență sovietice.

³³ A.M.R., fond Marele Stat Major, Secția 3, dosar nr. 1594, f. 6.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Idem*, dosar nr. 1595, f. 195-196.

germane – n.n.) *ar cere sacrificii enorme, pe când astăzi victoria pare sigură*” (subl. n.)³⁶. Estimări cu mare putere de adevăr, care vor fi confirmate, din nefericire, de evoluția evenimentelor.

Planul de mobilizare din punct de vedere operativ și al angajamentelor față de aliați, întocmit de Marele Stat Major pentru perioada de tensiune diplomatică din vara anului 1938, evidențiază faptul că se putea conta pe respectarea angajamentelor de către U.R.S.S. și țările din Mica Înțelegere, în limitele stabilite prin prevederile tratatelor încheiate; în același timp se constata că Marea Britanie și Franța respingeau ideea sprijinirii Cehoslovaciei prin mijloacele oferite de Pactul Societății Națiunilor³⁷. La 19 septembrie 1938, Marele Stat Major a propus factorilor de decizie politici și militari menținerea trupelor concentrate pentru instrucție, completarea efectivelor și rechizițiilor la părțile active ale unităților de acoperire, astfel încât marile unități destinate Frontului de Vest să dispună de „*tot ce este necesar în vederea operațiilor*”³⁸.

În zilele de 25-26 septembrie 1938, Marele Stat Major a solicitat, printr-un memoriu, mobilizarea forțelor destinate Frontului de Vest, pentru a putea respinge o agresiune ungară, declanșată în eventualitatea izbucnirii unui război în Europa. Autorii documentului considerau că această măsură este necesară pentru a oferi sprijin aliatului din Mica Înțelegere în fața presiunii Ungariei³⁹ și că mobilizarea armatei trebuia să constituie expresia unei „*atitudini mai hotărâte din partea României*”, care, „*adăugându-se la hotărârea fermă de a rezista a Cehoslovaciei și la măsurile de mobilizare ale Franței și Angliei, ar putea contribui într-o măsură care nu poate fi neglijată la salvarea păcii, ceea ce din punct de vedere politic și din punct de vedere militar este în interesul României*”⁴⁰.

Consiliul de Coroană restrâns din data de 26 septembrie 1938 a decis ca solicitările repetate ale Marelui Stat Major de mobilizare a armatei să fie respinse, întrucât, în conformitate cu raportul prezentat de ministrul de Externe, N. Petrescu-Comnen, referitor la evoluția situației internaționale, Bucureștii trebuia să adopte o poziție care să nu depășească prevederile tratatelor existente între România și Cehoslovacia, atât timp cât Franța și Marea Britanie nu se pronunțau pentru sprijinirea statului cehoslovac⁴¹. Această atitudine de expectativă a factorilor de decizie politici evidențiază situația de incertitudine și nesiguranță în care se afla România la sfârșitul anului 1938. În condițiile în care liderii politici britanici și francezi erau preocupați mai mult de căutarea unor compromisuri prin care să evite războiul cu Germania, inclusiv prin satisfacerea noilor cereri ale dictatorului de la Berlin pe seama Cehoslovaciei, și, eventual, canalizarea conflictului către estul Europei⁴², atitudinea de prudență adoptată de liderii politici de la București poate fi înțeleasă și acceptată.

„*Acordul*” de la Munchen din 29-30 septembrie 1938 prin care Cehoslovacia a fost sacrificată a constituit, în realitate, nu o soluție de „*salvare a păcii în Europa*”, așa cum susțineau Neville Chamberlain și Edouard Daladier, ci un act de cedare din partea celor două mari puteri democratice occidentale în fața totalitarismului de dreapta. La 2 noiembrie 1938, prin primul „*arbitraj*” de la Viena se continua ciopârțirea statului cehoslovac, iar la 15 martie 1939, după intrarea Wehrmacht-ului în Praga, Cehoslovacia dispărea ca țară de pe harta Europei.

În legătură cu evenimentele din 29-30 septembrie 1938 și 2 noiembrie 1938 care au dus la dezmembrarea teritorială a Cehoslovaciei, în Arhivele Militare Române există un document intitulat *Planul M*,



Germani sudeți înlăturând însemne și înscrisuri cehoslovace

³⁶ D.D.F., 2-eme série, tome 10, doc. nr. 457, apud *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, Editura Militară, București, 1989, p. 264.

³⁷ A.M.R., fond 948, dosar nr. 438, f. 407.

³⁸ *Idem*, dosar nr. 493, f. 264. *Referatul nr. 986 din 19.09.1938*, semnat de generalul Ștefan Ionescu, șeful Marelui Stat Major, întocmit înainte de a se afla conținutul planului anglo-francez de cedare în fața pretențiilor revizioniste ale Reich-ului, constituie un document de importanță deosebită pentru înțelegerea poziției inițiale a României față de criza cehoslovacă. Referatul conținea următoarele dispoziții: „*Să se mențină sub arme ofițerii de rezervă și trupa concentrată pentru instrucție*. Să se completeze efectivele (ofițeri și trupă) și rechizițiile părților active ale unităților din acoperirea Frontului de Vest. Să se concentreze, fără întârziere, prin chemări individuale, oamenii de trupă și ofițerii de rezervă pentru unitățile de pionieri, transmisiuni și aeronautică destinate Frontului de Vest. Să se completeze fără întârziere armamentul, materialul de artilerie etc., efectele de îmbrăcăminte și de mare echipament pentru unitățile destinate Frontului de Vest prin distribuirea din depozite, vărsări de la marile unități destinate Frontului de Sud și rezerva generală și – la neajungere – prin rechiziții. Toate serviciile armatei să ia măsurile pregătitoare pentru a îndestula la nevoie <<de urgență>> marile unități destinate Frontului de Vest cu tot ceea ce este necesar în vederea operațiilor*” (subl. ns.).

* În vara și toamna anului 1938, ca urmare a evoluției situației politice internaționale, în România s-au efectuat primele mari concentrări de rezerviști după Primul Război Mondial.

³⁹ La 16 septembrie 1938, Ungaria a mobilizat 100.000 militari, iar Barcza György, reprezentantul diplomatic ungar la Londra, a prezentat o notă Foreign Office-ului în care erau menționate pretențiile revizioniste față de Cehoslovacia (D.B.F.P. 3, II, doc. nr. 7), apud *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, p. 265.

⁴⁰ A.M.R., fond 948, dosar nr. 493, f. 267.

⁴¹ Al. Ghe. Savu, *Dictatura regală* ..., p. 210.

⁴² A.J.P. Taylor, *Originile...*, p. 129-130.

întocmit de Secția a 3-a Operații din Marele Stat Major, intitulat *STUDIU asupra unor eventuale rectificări de frontieră în Nord-Vestul Țării, văzute din punct de vedere OPERATIV*⁴³. Studiul, care, după opinia noastră, a constituit doar o ipoteză de lucru ce putea fi pusă în aplicare în împrejurări cu totul speciale, cuprinde: *Nota rezumativă; Proiectul de operați; Directiva operativă pentru comandantul Armatei 1 și Hartă anexă*, pe care sunt trasate trei variante de rectificare a frontierei României în zona Ruteniei Subcarpatice.

Documentul elaborat de Marele Stat Major prezintă, din punctul nostru de vedere, relevanță istoriografică și militară deosebită, întrucât pune în evidență preocupările factorilor de decizie politică și militară de la București de a avea pregătite variante de reacție și intervenție la modificările teritoriale ce se pregăteau a fi operate de Ungaria și Polonia la frontiera de nord a României. Rutenia Subcarpatică, teritoriu rămas după Acordul de la München în componența Cehoslovaciei, dar revendicat insistent de autoritățile de la Budapesta, dacă intra în componența Ungariei putea constitui o bază de atac împotriva dispozitivului militar strategic realizat de Armata Română în Transilvania. Ca urmare, în studiu se atrăgea atenția că, prin ocuparea Ruteniei Subcarpatice de către Ungaria, armata maghiară putea să atace dispozitivul trupelor române din *Poarta Someșului* pe direcția Huszt-Jibou sau Huszt-Sighet-Dej, fapt care ar fi determinat „*întoarcerea frontului fortificat și a pozițiilor defensive din Munții Băcului și Mezeșului*”⁴⁴.

În aceste condiții, Marele Stat Major lua în calcul ipoteza în care „*România ar fi în situația de a ocupa, de comun acord cu Cehoslovacia, regiunea Rusiei Subcarpatice*”⁴⁵, sens în care se prevedeau trei variante de rectificare a frontierei (minimă, medie, maximă). În prezentarea fiecărei variante erau precizate, cu prioritate, avantajele și dezavantajele de ordin strategic și militar pentru întărirea apărării împotriva unei agresiuni ungare⁴⁶. Menționăm că astfel de ipoteze și planuri de acțiune se elaborează în condiții speciale și constituie o modalitate de pregătire a forțelor armate pentru a răspunde la provocări și situații limită.

O referire directă la această ipoteză a Marelui Stat Major o regăsim și în *Însemnările regelui Carol al II-lea* din 14 martie 1939, astfel: „[...] *De la întrevvedere de la Galați s-a schimbat situația* (întâlnirea din 18 octombrie 1938, de la Galați, dintre Carol al II-lea și colonelul Józef Beck, ministrul de Externe al Poloniei – n.n.). *Situația de azi cu neliniște din Ucraina Subcarpatică ne impune o revizuire a politicii noastre* [...] *Călinescu a dat instrucțiuni ca Marele Stat Major să studieze o concentrare de trupe pe granița maramureșeană și din punctul de vedere strategic o eventuală graniță în acea parte* [...]. *Dacă se va produce o schimbare teritorială (în Rutenia Subcarpatică - n.n.) noi cerem să participăm și noi. Nu ne vom mulțumi numai cu satele românești, ci vom cere o graniță strategică care să nu permită Ungariei să se încuibeze între Polonia și noi* [...]. *Reiese din ce în ce mai mult că polonezii sunt înțeleși cu ungurii. Revedem chestiunea unei frontiere eventuale și se propune una care înglobând satele românești și liniile de cale ferată și ținând cont de considerațiuni strategice să fie cât mai scurtă până la granița poloneză* [...]. *Reiese hotărât că Germania a fost de acord cu acțiunea Ungariei (de ocupare a Ruteniei Subcarpatice – n.n.) care după unii nu joacă decât rol de avangardă a expansiunii germane*. [...] *Polonezii ne-au trădat, căci fără a ne încunoștiința s-au înțeles cu ungurii asupra ocupării de către ei a Ucrainei Subcarpatice*”⁴⁷.

După cum se cunoaște, relațiile politico-diplomatice și militare cu Cehoslovacia, partener de bază al României în Mica Înțelegere, au fost foarte bune în întreaga perioadă interbelică, chiar și în momentele de mare dificultate din anii 1938 - 1939.

În acest sens trebuie menționat faptul că, la 18 septembrie 1938, pe timpul întrevederii de la Galați dintre Carol al II-lea și ministrul de Externe polonez Józef Beck, la care a participat și ministrul de Externe român N. Petrescu-Comnen, partea română a respins propunerile oficialului de la Varșovia ca România să fie de acord cu realizarea unei frontiere comune polono-ungare în Rutenia Subcarpatică⁴⁸.

De asemenea, autoritățile de la București nu au acceptat solicitarea guvernului autonom al Ruteniei Subcarpatice ca România să ia sub protecție acest teritoriu. Urmare a atitudinii oficialităților române, la 2 noiembrie 1938, postul de radio Praga transmitea: „*Cercurile oficiale cehoslovace, împreună cu întreaga presă și cu opinia publică, au luat act cu cele mai adânci sentimente de recunoștință de atitudinea guvernului regal român în fața ultimelor tratative internaționale privitoare la problemele generale din Europa Centrală și, mai ales, în privința problemelor cehoslovace și subcarpato-ruse. În aceste clipe grele ca României a dovedit calități cu adevărat cavaleresti*”⁴⁹.

⁴³ A.M.R., fond Marele Stat Major, Secția 3, dosar nr. 1572, f. 1-38.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 4.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 17.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 2-11.

⁴⁷ Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. II, p. 32-35.

⁴⁸ Detalii în Nicolae Mares, *Alianța româno-polonă între destrămare și solidaritate (1938-1939)*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010, p. 91-100.

⁴⁹ „Timpul” din 4 noiembrie 1938. Trebuie menționat și faptul că neimplicarea României în acțiunea de dezmembrare a Cehoslovaciei prin înglobarea satelor românești și a căii ferate din Rutenia Subcarpatică a nemulțumit conducerea celui de-al Treilea Reich. Într-o telegramă din 18 martie 1939 a ministrului german la București, Wilhelm Fabricius, către ministrul de Externe al celui de-al Treilea Reich se afirma: „*Ministrul afacerilor străine Gafencu înțelege sensul dorinței ministrului de Externe ungar. Gafencu a declarat că trupele românești rămân la graniță. Propunerea sa anterioară (este vorba de propunerea ministrului de Externe al Ungariei, István Csáki – n.n.) de ocupare a Ucrainei Subcarpatice care ar avea loc ca [urmare] a unui consiliu militar, în cazul în care și Polonia înaintează... [grup de litere omis], Ungaria ar ocupa 2/3 din Ucraina Subcarpatică, iar România ar urma să împartă treimea de vest cu Polonia. Aceasta nu ar avea sensul și însemnătatea unei ocupații definitive, ci numai garantarea militară a graniței sale. România, care nu dorește o extindere teritorială, ar vrea să se retragă mai târziu la [linia de demarcație] satele*

Totodată, trebuie menționat că populația și autoritățile române au primit cu ospitalitate persoanele civile și militarii cehoslovaci refugiați pe teritoriul național, după dezmembrarea acestui stat la 15 martie 1939, oferindu-le hrană, asistență medicală și adăpost. Aceste dovezi de solidaritate și atitudinea diplomației române în acele împrejurări dramatice pentru statul aliat, l-au determinat pe fostul ministru al Cehoslovaciei la Budapesta să transmită ministrului român în capitala Ungariei, Raoul Bossy, următoarele: „*Cum cred că într-o zi tot va reînvia patria mea, vom păstra până atunci în inimile noastre recunoștința față de singurul stat care ne-a fost credincios până în ultima zi a existenței noastre: România*”⁵⁰.

La 15 noiembrie 1938, ministrul de Externe N. Petrescu-Comnen, aflat în vizită la Londra, reafirma: „*România nu a vrut să profite întru nimic de dezagregarea statului cehoslovac. Deși guvernul român a fost solicitat de o parte a partidelor slovace de a reclama un mandat asupra Slovaciei, el nu s-a gândit nicio clipă să dea curs acestor cereri*”. De asemenea, N. Petrescu-Comnen a declarat că independența Cehoslovaciei „*este o necesitate vitală pentru România*”⁵¹.

Rezulta fără echivoc că România și-a respectat până la capăt față de Cehoslovacia angajamentele asumate prin tratate. Ca urmare, „*Planul M*” trebuie înțeles și interpretat ca o ipoteză de lucru care putea fi pusă în aplicare în mod obligatoriu doar cu „*asentimentul Cehoslovaciei*”, în scopul protejării intereselor reciproce, în condiții cu totul speciale. Problema apărării intereselor strategice ale României la frontiera sa de nord-vest, în condițiile agravării situației Cehoslovaciei după „*acordul*” de la München, este surprinsă, în opinia noastră, cu imparțialitate și corectitudine, de către ministrul Belgiei la București, baronul Guillaume, într-un raport întocmit la 25 octombrie 1938, în care erau prezentate multiple fațete și implicații ale revendicării Ruteniei Subcarpatice de către Ungaria⁵².

În concluzie, apreciem că acest document inedit din Arhivele Militare Române evidențiază faptul că factorii de decizie de la București aveau în atenție, în acele împrejurări tensionate din perioada septembrie 1938 - martie 1939, luarea unor măsuri politico-militare de natură să prevină punerea în pericol a dispozitivului militar strategic din Transilvania și în special *Linia de fortificații Carol al II-lea*, construită cu mari sacrificii materiale și financiare pe granița de vest a României Mari.

PLAN "M" - A PROJECT OF STRATEGIC DEFENSE MILITARY PREVENTIVE DEVICE IN TRANSYLVANIA (September 1938 - March 1939)

The Munich Agreement signed on 30 September 1938 marked the peak of conciliatory movement, the dissolution of the Little Entente, and the end of the collective security illusion. The Romanian authority's reaction to this tragic event was to loyally give political, diplomatic and humanitarian support to its Czechoslovak ally. From a military point of view, the operational capabilities of the Romanian forces were strengthen, especially those deployed on the Northern and Western border of Great Romania. The creation of the "M Plan" by the Joint Staff Operation Section was among the decisions taken in order to preventively defend the Western border and the fortification located there against a Hungarian attack from the Sub-Carpathian Ruthland line.

românești și linia ferată, pe Tisa Neagră. După ce a declarat, conform planului, că nu vrea să înainteze, România a renunțat la această acțiune și speră să rezolve pe cale diplomatică, că s-ar oferi României următoarele localități: Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Biserica Alba, Oena Slatina, care toate sunt situate la nord de Sighet și au o populație compactă românească, ca și linia ferată din România și Polonia. S-a renunțat la celelalte localități cu nume românești, care au fost deja rutenizate. Ungaria ar trebui să se declare de acord cu ocuparea acestei regiuni, în interesul îmbunătățirii relațiilor româno-ungare. Dacă Ungaria nu face aceasta de bună voie, România va renunța complet, deoarece ea nu este interesată în extinderea teritorială. Însă prin aceasta, relațiile româno-ungare ar avea de suferit în ce privește atmosfera. Păreerea mea este că Ungaria ar trebui să se declare urgent de acord cu cedarea acestei fâșii de teritoriu, mai ales că ei nu i-ar fi chiar de niciun folos linia ferată, deoarece ea face legătura numai cu România. Pentru noi ar fi mai bine dacă România, printr-o operațiune de ocupare, ar contribui la acțiunea de lichidare a Cehoslovaciei” (Arhivele Naționale Istorice Centrale, colecția Microfilme S.U.A. – Documente germane microfilmate la Alexandria/Virginia, rola 418, T 120-3012, cadrele 540.488-540.489, apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, p. 928-929).

⁴⁹ Raoul Bossy, *Memorii*, p. 420, apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, p. 935.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Istoria românilor*, vol. VIII, p. 515.

⁵² Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Colecția microfilme Belgia*, rola 59, cadrele 611-615. În raportul său din 25 octombrie 1938, baronul Guillaume menționa, printre altele, următoarele aspecte în legătură cu revendicările Ungariei horthyste față de Rutenia Subcarpatică și poziția României în această problemă: „*Guvernul român a urmărit cu cea mai mare atenție – și nu fără îngrijorare – negocierile între Ungaria și Cehoslovacia. Poziția guvernului de la Budapesta, susținută de Italia și intervenția guvernului polonez, au obligat România să intervină în discuțiile ridicate de revendicările ungare asupra Rusiei subcarpatice. Pretenția celor două guverne ungar și polonez de a avea frontiera comună în această regiune a făcut, la București, obiectul unui studiu aprofundat cu rezultatul de a așeza România în rândul statelor care se opun deliberat la această pretenție [...]. Autoritățile române au trebuit să țină cont, în primul rând, de dorința manifestată de populația română, stabilită în Rusia subcarpatică, de a nu cădea din nou sub jugul ungar. Această populație nu este numeroasă: se evaluează la aproximativ 50.000 persoane de «români adevărați» spune dl. P. Comnen, de «români din prima zonă» care au păstrat toate caracteristicile cele mai nobile ale rasei. Ori acești români au adresat un apel presant la București și au declarat hotărârea lor de a refuza orice întoarcere la Ungaria, cerând să rămână în Cehoslovacia sau, dacă lucrul era imposibil, să fie primiți în România. Ceea ce a frapat însă mai mult autoritățile române, a fost dorința exprimată de populația ruteană însăși de a fi apărută de dominația ungară și de a i se admite să treacă în România pentru a scăpa de aceasta. Guvernul român, a declarat dl. Petrescu-Comnen, nu a avut nicio clipă de gând să tragă profit din nenorocirile Cehoslovaciei pentru a se dezvolta sau a se întări. Loialitatea sa față de aliatul său a fost perfectă. Ea va rămâne una din frumoasele pagini ale istoriei sale diplomatice [...]. România avea însă alte motive de a se opune la aceasta. Într-adevăr cu mare greutate în decursul multor ani această țară (România – n.n.) a putut strânge fondurile necesare pentru întreținerea câtorva fortificații de-a lungul frontierei sale de vest cu Ungaria și care se întinde pe aproximativ 400 km. Revendicările ungare actuale ar prelungi această frontieră cu aproape 150 km, obligând România la un nou efort militar care, în împrejurările actuale, ar depăși mijloacele sale financiare. Mai mult încă, prezența ungarilor în nordul țării ar fi de natură să pună în pericol întreaga apărare a țării pregătită la frontiera de vest, din cauza noului traseu al frontierei române care se va desfășura în nord până la un unghi drept (subl. ns.). Din punct de vedere economic, România apreciază în mod egal toate avantajele unui contact direct cu Cehoslovacia [...]. România pune mare preț pe păstrarea unei căi de comunicație cu Occidentul, fără a se pune la discreția Ungariei”.*

ACTIVITATEA SECȚIEI A II-A INFORMAȚII DIN MARELE STAT MAJOR ÎN MEMORIILE GENERALULUI POLIHON DUMITRESCU (SEPTEMBRIE 1940 – MAI 1941)

ALIN SPÂNU

Polihron Dumitrescu face parte din galeria militarilor care au purtat cu cinste uniforma și s-au evidențiat ca luptători pe front, cadre didactice, doctrinari și comandanți. După trecerea în rezervă ar fi putut să aibă soarta multor camarazi, de a face «cunoștință» cu universul concentraționar comunist, însă în afară de marginalizarea socială și presiuni morale din partea Securității nu a aprofundat alte nivele de suferință. Finalul vieții i-a fost destinat a fi într-o zodie mai optimistă și, cu un dram de noroc, a ieșit din anonimat și a avut parte de o oarecare notorietate publică.

Născut la 28 noiembrie 1893 în comuna Milcov, județul Olt, tânărul Polihron a ales cariera militară, unde s-a remarcat în cele două conflagrații din secolul XX, definitorii pentru România: Războiul de Întregire (1916-1919) și Al Doilea Război Mondial, cu cele două campanii, în est (1941-1944) și în vest (1944-1945). Calitățile native, interesul pentru autoperfecționare, curajul, omenia și experiența didactică l-au făcut remarcat și l-au condus către cele mai înalte trepte ale carierei militare.

Într-o autobiografie elaborată în martie 1953, la cererea organelor de Securitate, generalul Dumitrescu a afirmat că de la vârsta de 15 ani s-a întreținut singur „preparând în particular alți elevi”¹, până când a intrat la școala de ofițeri. A absolvit Școala Militară de Ofițeri de Infanterie (1913), Școala Superioară de Război (1924) și Cursul de stagieri pentru ofițeri de stat-major (1925). În 1922 a fost admis la Școala Superioară de Război și datorită rezultatelor foarte bune la învățătură în primul an, este trimis să-și continue studiile din anul următor în Franța. Acolo a avut un coleg de clasă care îi va schimba viața în bine peste 40 de ani, când va veni în România în calitate de șef de stat: Charles de Gaulle. Din 1925 și până în 1941 a fost cadru didactic la Școala Superioară de Război, Cursul de tactică generală și stat major, dar și la alte cursuri organizate la diferite Centre de instrucție din țară. În paralel a fost numit comandant secund la Batalionul 1 Vânători Munte din Sinaia (1928), rechemat în Ministerul de Război – Cabinet „pentru studierea și coordonarea regulamentelor tactice românești cu cele franceze”² (1931), comandant secund și comandant la Regimentul 9 Vânători (1938).

Timpe de câteva luni, în toamna anului 1940, colonelul Dumitrescu a deținut funcția de subșef de Stat Major al Armatei 2 (București), iar după desființarea acestui comandament a fost trimis ca profesor la Cursul de pregătire pentru coloneii aspiranți la gradul de general. În acea perioadă (sfârșitul anului 1940 și începutul anului următor) a primit sarcina de a coordona Secția a II-a Informații din Marele Stat Major, organul cel mai important în obținerea de date militare din exteriorul țării, dar și în combaterea acțiunilor subversive în rândul propriilor unități sau militari. Având în vedere data la care a fost scrisă declarația este de înțeles de ce autorul a încercat să limiteze perioada de timp în care s-a aflat la conducerea Secției a II-a Informații (o lună-două), precum și minimizarea acțiunilor informative/ contrainformative desfășurate. Este greu de crezut că Secția a II-a nu făcea decât revista presei interne și externe și insera evenimentele contrainformative fără a le analiza și a da directive în consecință. Pentru a înlătura anatema asupra structurii, implicit a persoanei sale, sexagenarul general nu a ezitat să indice Serviciul Special de Informații ca unic reprezentat al intelligence-ului autohton care s-a ocupat cu spionajul și contrainformațiile, de la doctrină și până la agenți infiltrați în țară și străinătate (Anexa 1). Două luni mai târziu, în mai 1953, generalul a fost chemat din nou la Securitate și interogat asupra activității din trecut, iar răspunsurile sale nu au diferit prea mult față de cele scrise în autobiografie. La întrebarea anchetatorului privind activitatea sa ca șef al Secției a II-a Informații, Polihron Dumitrescu nu a oferit detalii suplimentare, însă a simțit nevoia să «orienteze» ofițerul de securitate într-o altă direcție. Astfel, generalul l-a indicat pe Eugen Cristescu³, liderul Serviciului Special de Informații, drept cel care „se ocupa în mod special cu spionajul și contraspionajul”⁴. Relația sa cu Eugen Cristescu a fost una de solitudine, în care șeful Serviciului Special de Informații a venit la Marele Stat Major să ceară colaborarea Secției a II-a. Care secție nu avea decât date obținute „în mod oficial”⁵ de atașaii militari, în timp ce Serviciul Special de Informații avea agenți. Dumitrescu a reluat teza potrivit căreia Secția a II-a

¹ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare se va cita: ACNSAS), fond informativ (în continuare: fond I), dosar 210404, f. 7.

² *Ibidem*, f. 11.

³ Eugen Cristescu (n. 3 aprilie 1895, Grozești-Bacău – m. 12 iunie 1950, închisoarea Văcărești), absolvent al Facultății de Drept din Iași, a condus Direcțiunea Siguranței Generale (1923-1927), Direcția Poliției de Siguranță (1927-1934) și Direcția Poliției Administrative (1934-1940) din Direcția Generală a Poliției. Din 12 noiembrie 1940 a fost numit director general al Serviciului Special de Informații, funcție pe care a deținut-o până la 23 august 1944. Arestat, anchetat la Moscova (1944-1946), judecat în procesul mării trădări naționale (mai 1946) a fost condamnat la moarte, însă i s-a comutat pedeapsa la închisoare pe viață. Mai multe detalii despre viața și activitatea sa în Cristian Troncotă. *Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete românești. Memorii, mărturii, documente*, Editura Roza Vânturilor, București, 1994.

⁴ ACNSAS, fond I, dosar 210404, f. 45.

⁵ *Ibidem*.

Informații era un fel de intermediar între Serviciul Special de Informații și Secția I-a Operații din Marele Stat Major, cea care elabora planurile „strategice și tactice”⁶ ale armatei. Desigur, instinctul de conservare și-a spus cuvântul, deoarece la data respectivă Eugen Cristescu decedase deja în universul concentraționar comunist și nu putea confirma sau infirma cele spuse la adresa sa (Anexa 2).

În primăvara anului 1941 colonelul Dumitrescu este numit subșef de Stat Major al Armatei 3, cu care participă la ofensiva de eliberare a Basarabiei și Bucovinei de nord, trecerea Nistrului și continuarea înaintării în spațiul sovietic. Timp de un an (martie 1942 – martie 1943) s-a aflat la comanda Diviziei 3 Pază, cu sediul la Balta. Pentru această perioadă fostul comandant a punctat în scop de dezvinovățire că „toate celelalte sarcini de securitate, poliție, investigații, anchete etc. privea organele jandarmeriei, care nu erau sub ordinele mele”⁷. Deși este greu de crezut, totuși, în perioada de referință și în aria de responsabilitate, marea unitate nu s-a confruntat cu nicio acțiune de sabotaj, cu atacuri ale partizanilor și „nici nu am auzit de așa ceva”⁸. Primește o nouă comandă – comandant al litoralului Mării Negre între Delta Dunării și Bugaz, având în subordine și Brigada 21 Infanterie din Galați (martie – decembrie 1943). În această perioadă, luându-se în considerare meritele de până atunci și propunerile șefilor ierarhici, a fost avansat la gradul de general de brigadă.

Este rechemat la București și numit director-adjunct al Direcției Învățământ Militar din Ministerul Apărării Naționale (ianuarie – aprilie 1944), apoi i se încredințează comanda Diviziei 21 Infanterie, aflată la Odessa. Până la preluarea comenzii marea unitate de afla deja pe Nistru, iar după 23 august 1944 „a dus lupte grele”⁹ la Sângeorgiu pe Mureș, pe Arieș, la Apahida, Gherla, Jibou, Valea Crasnei și Careii Mari. Toate aceste lupte duse pentru eliberarea Transilvaniei au fost purtate „în strânsă și continuă colaborare cu trupele sovietice”¹⁰, apoi ofensiva a continuat în Ungaria, pe direcția nord-vest Careii Mari, Tisa, nord Miskolc. Noua direcție de atac a Diviziei 21 Infanterie a devenit Cehoslovacia, însă generalul Dumitrescu s-a îmbolnăvit grav de ficat și, în decembrie 1944, a trebuit să fie evacuat de pe front. Cariera sa militară va mai dura până în 1946, în funcții manageriale, după care va fi trecut în rezervă și, din 1950, va intra în atenția Securității, ca unul care a condus Secția a II-a Informații și a acționat la comandă de mari unități pe frontul de est.

Monitorizarea sa de către Securitate se va încheia la 21 mai 1965, când Direcția a III-a a emis Hotărârea de trecere în evidență pasivă, cu motivația că „ne este semnalat ca element loial regimului”¹¹. Un regim care i-a acordat titlul de «veteran de la Mărășești», l-a distins, la 23 august 1964, cu titlul onorific de «general á la suite» cu drept de a purta uniforma militară și l-a decorat cu ordinul „Steaua R.P.R.”. Meritele și încrederea au stat la baza trimerii sale la Lausanne (Elveția), în perioada 1 – 5 mai 1965, ca delegat la Congresul Internațional al foștilor luptători antifasciști și publicării a două volume: *Pagini din gândirea militară românească. Culegere de texte din lucrări apărute între cele două războaie mondiale*, texte alese și stabilite în colaborare cu Enache Mănguț (Editura Militară, București, 1967) și *Ascultând chemarea. Mărăști, Mărășești, Oituz, Cireșoia* (Editura Militară, București, 1968). De amintit că, în mai 1968, generalul de Gaulle a vizitat România și a cerut, printre altele, să se întâlnească cu foști colegi de clasă, între care se afla și Polihron Dumitrescu. La întâlnirea respectivă, desfășurată într-un cadru restrâns, președintele Franței i-a dat onorul generalului Dumitrescu, în amintirea anilor 1923-1924 când, la Paris, românul era șeful clasei și primea raportul din partea celorlalți ofițeri. Interesul arătat de generalul de Gaulle a făcut ca ultimii ani de viață ai generalului plecat din comuna Milcov să fie lipsiți de griji și fericiți, măcar prin recunoașterea parțială a unor merite și permisiunea de a publica. A decedat în 1977, în București.

Anexa 1

25 martie 1953

Autobiografie

Subsemnatul Dumitrescu C. Polihron, domiciliat în București, b-dul Dr. Marinescu nr. 19 (raion Lenin), declar următoarele:

Sunt născut la 12 noiembrie 1893 în comuna Milcov (raion Argeș), de naționalitate și cetățenie română. Părinții decedați: tatăl – Constantin, pensionar, mama – Victoria (născută Andreescu), casnică. [...]

Tot pe atunci [sfârșitul anului 1940 – n.n.] – concomitent cu activitatea mea principală de la Cursul de Comandament – am funcționat provizoriu circa o lună [subl. ns.] ca șef al Secției a II-a din Marele Stat Major. În acel timp activitatea principală a Secției a II-a de la Marele Stat Major era întocmirea unui buletin informativ zilnic, bazat pe extrase din presa internă și externă, precum și pe emisiunile radio ale cât mai multor posturi străine.

⁶ *Ibidem*, f. 46.

⁷ *Ibidem*, f. 19.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 27.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, f. 140.

De asemenea, din punct de vedere informativ, se centralizau lunar informațiile trimise de către atașaii noștri militari din străinătate sau de către Serviciul Special de Informații, care depindea de Președinția Consiliului de Miniștri. În acel timp la Serviciul Special de Informații era Eugen Cristescu, pe care l-am cunoscut cu ocazia unei vizite a lui la Marele Stat Major.

Altă activitate a Secției a II-a mai era și aceea ca, tot lunar, să centralizeze din punct de vedere contrainformativ toate elementele trimise de Inspectoratele Generale de Armată, de Corpurile de Armată și de alte elemente neîndivizionate, cu privire la: starea de spirit din armată, disciplină, starea sanitară, hrana etc.

După trecerea acestui scurt interval de timp cât am funcționat concomitent atât la Secția a II-a cât și la Cursul de Comandament, am fost lăsat definitiv numai la Cursul de Comandament. [...]

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond informativ, dosar 210404, f. 15-16.

Anexa 2

Proces Verbal de interogatoriu, 12 mai 1953, București

Interogatoriul a început la ora 12 și s-a terminat la ora 17,30.

Eu, slt. de Securitate Grovu Eugen am interogat în calitate de anchetator pe martorul Dumitrescu Constantin Polihron, născut la 14 noiembrie 1893 în comuna Milcov, raionul Argeș, de cetățenie română, naționalitate română, neîncadrat politicește (sic!), are ca studii 8 clase de liceu, școala militară, apoi școala de război absolvită în 1924, de profesie pensionar, fost general la Inspectoratul General al Armatei nr. 3 București până în 1946. [...]

Întrebare: Ce funcții ai mai deținut d-ta în perioada anilor 1940-1941?

Răspuns: În anul 1940, iarna, am funcționat ca șef al Secției a II-a Informații și contrainformații timp de cca. o lună în București, la Marele Stat Major. De asemenea, în toamna anului 1940 am dat un examen în cadrul Marelui Stat Major de a fi atașat militar, examen pe care l-am luat, dar nu am fost trimis ca atașat militar, ci am fost mutat ca șef de operații la Comandamentul Armatei 2.

Întrebare: Care a fost activitatea d-tale în cadrul Secției a II-a Informații și contrainformații?

Răspuns: Activitatea mea în cadrul Secției a II-a, timp de o lună cât am stat acolo, se referea la coordonarea întregii munci informative și contrainformative din țară, cât și cu centralizarea informațiilor primite din străinătate prin atașaii militari pe care noi îi aveam acolo. De asemenea, știu că în perioada cât eu am fost la Secția a II-a din Marele Stat Major, la Serviciul Special de Informații era Cristescu Eugen, care era șef al aceluia serviciu și care se ocupa în mod special cu spionajul și contraspionajul.

Întrebare: De unde știi d-ta că numitul Cristescu Eugen era șeful Serviciului Special de spionaj și contraspionaj?

Răspuns: Știu acest lucru pentru că în anul 1940, în luna când eu am fost șef al Secției a II-a, a venit la noi la Marele Stat Major, respectiv la Secția a II-a, pentru a colabora cu noi din punct de vedere informativ, deoarece noi aduceam informațiile obținute în mod oficial prin atașaii militari, iar Serviciul Special ne completa informațiile prin agenții de care dispuneau ei.

Întrebare: În acea perioadă România avea atașat militar în URSS?

Răspuns: România nu avea atașat militar în URSS, deoarece nu avea relații diplomatice, dar pentru a întocmi diferite planuri de acțiune în vederea pregătirii și dezlănțuirii războiului contra URSS noi primeam informații de la Serviciul Special, pe care le predam Secției Operații, care se ocupa în mod special cu operațiile strategice și tactice. [...]

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond informativ, dosar 210404, f.43 și 45-46.

THE ACTIVITY OF SECTION II INTELLIGENCE FROM THE GREAT GENERAL STAFF IN THE GENERAL POLIHON DUMITRESCU'S MEMORY (SEPTEMBER 1940 – MAY 1941)

General Polihron Dumitrescu had a height career and distinguished both in The First and The Second World War. Among other official positions he was entitled with, he was also the chief of Section II Intelligence. In the `50, while being kept in by the Security, he made statements about its structure and activity.

Anul 1939 a reprezentat în istoria continentului european sfârșitul unei perioade de relativă liniște și începutul a ceea ce urma să devină cel mai sângeros conflict din istoria omenirii, cu consecințe aproape de nebănuit pentru întreaga lume.

Pe fondul incapacității marilor puteri democratice ale Europei de a stăvili tendințele expansioniste ale Germaniei naziste (care ocupase Austria și Cehoslovacia), dar și ale Uniunii Sovietice, la 23 august 1939, se încheie Pactul Ribbentrop-Molotov, ce avea să conducă în scurtă vreme, la ocuparea Poloniei și începutul celui de-al Doilea Război Mondial.

Astfel, la 1 septembrie 1939 este atacată și ocupată Polonia de către Germania, iar la 17 septembrie Uniunea Sovietică ocupă și partea răsăriteană a acesteia.

Polonia se vede din nou desființată ca stat, așa cum mai fusese în istoria ei, iar o mare parte din populație și armată ia calea exilului spre alte state europene.

În Consiliul de Coroană din 6 septembrie 1939, România hotărăște să păstreze neutralitatea, adoptând însă o atitudine binevoitoare față de autoritățile poloneze. Printre altele, va permite tranzitul unei părți din tezaurul polonez prin Constanța, cealaltă parte fiind adăpostită în România, de unde a fost restituită Poloniei în anul 1947, și își va deschide granițele pentru refugiații civili și militari polonezi, pentru autoritățile guvernamentale și militare evacuate¹.

Numărul mare al refugiaților a determinat autoritățile române să înființeze, la 27 septembrie 1939, pe lângă Ministerul Afacerilor Interne un Comisariat General pentru Evidența și Asistența Refugiaților Polonezi.

Județul Vâlcea va găzdui pe parcursul mai multor ani, până în 1945, un număr important de refugiați polonezi, militari și civili, precum și membri ai ultimului guvern polonez.

Aceștia se vor stabili în Râmnicu Vâlcea, Drăgășani, Călimănești (militari), Olănești, Ocnele Mari, Brezoi și Băile Govora. Numărul lor a variat, astfel încât nu se poate stabili cu certitudine o cifră exactă. Spre exemplu, la 16 decembrie 1940 numărul refugiaților polonezi din județ ajungea la cifra de 1939 persoane², pentru ca în aprilie 1943 numărul să fie de 388³, iar la 1 septembrie al aceluiași an la 373 persoane⁴. Majoritatea lor proveneau din zona Varșoviei, Barasnowicze, Lwow, Torun, Piastrow, Cracovia, Katowicze, etc.

Primii refugiați sosesc la Băile Govora după 23 septembrie 1939⁵. Dintr-o primă evidență întocmită de către Poliția Govora rezultă că numărul lor era de 277 persoane, militari și civili⁶. Au fost cazați în vile și locuințe particulare din stațiune: Topârceanu, Constanța Marieta, Walegner, Popovici, Paulinescu, Aslan, etc. Pentru evidența refugiaților, poliția întocmea zilnic situații din care rezulta că numărul lor se modifica în fiecare zi, mulți dintre aceștia tranzitând localitatea spre alte destinații: 428 persoane - 1939⁷, 269 persoane - 1 ianuarie 1940⁸ sau 400 persoane - 16 decembrie 1940⁹.

La început, Centrul de la Băile Govora a adăpostit atât refugiați militari cât și civili. După data de 19 ianuarie 1940, militarii, în număr de 49, vor fi trimiși în Lagărul de la Târgu Jiu, în Govora rămânând doar refugiații civili¹⁰.

Pentru evidența acestora, autoritățile întocmeau registre speciale, în care erau trecuți toți refugiații stabiliți în localitate. În prealabil, aveau obligația să se înregistreze la polițiile locale (biroul refugiaților) cu toate actele pentru a li se întocmi bilete de identitate și fișe de evidență. Fără aceste documente niciun polonez nu putea să se stabilească într-o localitate. De asemenea, proprietarii de hoteluri, vile sau locuințe particulare nu puteau închiria camere refugiaților polonezi care nu dețineau biletele de identitate eliberate de Prefectura Județului Vâlcea¹¹.

Din cauza deselor mutări, evidența refugiaților polonezi a constituit o adevărată problemă pentru autorități. Prin urmare, s-a încercat prin diverse metode stabilirea cu o cât mai mare exactitate a numărului

*Consilier superior, arhivist la Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Vâlcea.

¹ *Istoria Românilor*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 539.

² Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.A.N. Vâlcea), fond *Legiunea de Jandarmi Vâlcea*, dosar 12/1940, f. 75.

³ *Idem*, fond *Prefectura Județului Vâlcea*, dosar 40/1943, f. 80.

⁴ *Ibidem*, f. 74.

⁵ *Idem*, fond *Detășamentul de Poliție Govora*, dosar 15/1939, f. 383.

⁶ *Ibidem*, dosar 1/1939, f. 3-10.

⁷ *Ibidem*, dosar 15/1939, f. 460.

⁸ *Ibidem*, dosar 14/1939, f. 2.

⁹ *Idem*, fond *Legiunea de Jandarmi Vâlcea*, dosar 12/1940, f. 75.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 11/1939, f. 28.

¹¹ *Idem*, fond *Detășamentul de Poliție Govora*, dosar 1/1939, f. 33.

real al acestora. Se completau declarații prin care se solicitau informații despre profesia refugiaților, ultimul domiciliu din Polonia, dacă acesta se afla în teritoriile ocupate de germani sau de ruși și date despre membrii ultimului guvern polonez¹².

Organizarea propriu-zisă a Centrului de la Băile Govora a fost destul de greoaie la început, mai ales că stațiunea era una sezonieră, prin urmare chiar dacă spații de cazare se găseau suficiente, condițiile oferite, mai ales pentru anotimpul rece nu erau din cele mai bune. În fața acestei situații, Primăria orașului Băile Govora va solicita Prefecturii Județului Vâlcea în 5 octombrie 1939, înființarea în localitate a unui depozit de lemne de unde refugiații să-și poată cumpăra lemnele necesare pentru încălzit¹³.

Într-o dare de seamă a reprezentantului Societății Naționale de Cruce Roșie din România întocmită în urma vizitelor făcute la diferite centre de refugiați polonezi în cursul lunii octombrie 1939, se prezentau condițiile în care trăiau aceștia. La Băile Govora, refugiații, în număr de 237, erau găzduiți în camere fără sobe, nu aveau medicamente și cabinete dentare, cantine, duceau lipsa lenjerie de corp, hainelor groase pentru iarnă, a încălțăminte și păturilor¹⁴.

Propunerile acestuia vizau îmbunătățirea condițiilor de viață ale refugiaților, prin acordarea de ajutoare de către Crucea Roșie locală, înființarea de cantine în toate centrele unde erau cazați refugiați, pentru a le asigura o masă caldă pe zi, înființarea de ateliere de croitorie și cizmărie de către meseriași polonezi, dotarea cu sobe de încălzit a tuturor camerelor, etc¹⁵.

Populația locală a fost sensibilă la drama poporului polonez, fapt exprimat foarte bine într-o notă informativă a Poliției Govora din 29 septembrie 1939, în care descriind starea de spirit a locuitorilor, se afirma: *De asemenea, au fost impresionați de soarta refugiaților polonezi care acum pribegesc*¹⁶.

Autoritățile locale vor încerca crearea unei anumite atmosfere de normalitate în viața cotidiană a refugiaților. Vor avea loc vizite ale preoților catolici, în data de 24 decembrie 1939 se va organiza Pomul de Crăciun¹⁷, se vor acorda ajutoare din partea Comitetului American pentru Ajutorarea Refugiaților Poloni și Crucii Roșii Române.

Dar cel mai important, se vor înființa de către refugiații polonezi, în clădirea vilei Cosmescu, o școală primară și un gimnaziu. Școala primară funcționa cu un număr de 12 elevi și un corp profesoral format din șase persoane: cinci ofițeri și o doamnă. Gimnaziul funcționa cu toate cele patru clase și un număr de 33 elevi având un corp profesoral format din 23 persoane dintre care 16 ofițeri, cinci doamne, un preot și un civil¹⁸.

Pentru o mai bună colaborare între polonezi și autoritățile locale se va înființa Comitetul Refugiaților Civili Poloni condus de inginerul Zdzislaw Bernardzcki¹⁹. În general, comunicarea cu autoritățile românești se realiza prin intermediul limbii franceze, mai ales că situațiile întocmite demonstrează că majoritatea celor refugiați erau intelectuali.

Că atmosfera la Băile Govora era destul de bună pentru refugiații polonezi o demonstrează chiar mărturia maiorului polonez Pittel Francizek, care în 1941 cerea transferarea sa de la Călimănești la Govora pentru că *sunt mai mulți refugiați poloni și unde ar putea să trăiască în condițiuni mai bune*²⁰. Pittel Francizek suferise un șoc emoțional la aflarea veștii că fiul său murise înecat în Vistula, iar soția orbise din cauza plânsului, la care se adăugau și problemele materiale.

Asistența medicală se acorda în limita posibilităților oferite de o stațiune cu caracter sezonier. Prin urmare, erau dese solicitările refugiaților de a se deplasa la Râmnicu Vâlcea sau chiar București pentru examene medicale mai complexe. Refugiații aveau acces la tratament în spitalele locale, iar periodic mergeau la o vizită medicală obligatorie²¹. Primeau medicamente în funcție de un necesar calculat de către autorități împreună cu reprezentanții comitetului polonez și comitetului I.M.C.A. Dintr-un astfel de document din 31 ianuarie 1940, rezultă cantitățile de medicamente necesare: câte un kilogram de aspirină, iod, salicil, piramidon, sare amară, sare de Karsbad, 20 fiole de insulină simplă și zincată, 100 gr. cloramină, 5 Kg. vată și 200 m. pansament²².

Pentru a asigura traiul zilnic al refugiaților polonezi, statul român a prevăzut plata unor alocații de întreținere. Pentru refugiații poloni civili 80 lei/zi-adult și 40 lei/zi –copii, iar pentru refugiații intelectuali se acorda un spor de 25% la alocație²³. Foștilor miniștri și subsecretari de stat care au făcut parte din fostul

¹² *Idem*, dosar 15/1939, f. 395.

¹³ *Idem*, fond Primăria Băile Govora, dosar 22/1939, f. 37.

¹⁴ *Idem*, fond Detașamentul de Poliție Govora, dosar 1/1939, f. 160.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Idem*, dosar 15/1939, f. 420.

¹⁷ *Idem*, dosar 1/1939, f. 210.

¹⁸ *Idem*, dosar 14/1939, f. 131.

¹⁹ *Ibidem*, f. 194.

²⁰ *Idem*, fond Prefectura Județului Vâlcea, dosar 88/1941, f. 18.

²¹ *Idem*, fond Detașamentul de Poliție Govora, dosar 14/1939, f. 89.

²² *Ibidem*, f. 147.

²³ *Ibidem*, f. 61.

guvern polonez, precum și familiilor acestora li se acorda suma de 500 lei pe zi. În schimb, refugiații erau obligați să se stabilească în localitățile indicate de autorități și să nu le părăsească decât cu aprobare. Pe parcurs, sumele respective au mai crescut la 100 de lei, respectiv 50 lei pe zi. Numai în perioada 1-15 ianuarie 1940, pentru 266 persoane, s-a alocat suma de 333.450 lei.

Alocațiile oferite s-au dovedit insuficiente pentru asigurarea tuturor nevoilor refugiaților și prin urmare aceștia apelau frecvent la vânzarea bunurilor de valoare aduse din Polonia, inclusiv automobile. Pentru un mai bun control al acestora și limitarea speculei se va înființa încă din 23 septembrie 1939 un *Birou pentru vânzarea bunurilor* pe lângă Prefectura Județului Vâlcea²⁴. Din raportul șefului Poliției Govora din 25 octombrie 1939 adresat Poliției Râmnicu Vâlcea reiese că în localitate nu apăruseră speculanții, iar vânzările se făceau prin biroul anume înființat²⁵.

Mulți polonezi vor lucra în această perioadă, iar autoritățile vor elabora un *Regulament asupra dreptului de muncă al refugiaților poloni*. Prin acesta, cei care lucrau trebuiau să plătească o cotă unitară de 10% care se reținea din salariile lor. La Govora posibilitatea de a găsi un loc de muncă era aproape inexistentă în condițiile în care nu exista niciun fel de industrie. Singura care oferea locuri de muncă, și acelea sezoniere era Societatea Govora –Călimănești. Prin urmare, mulți polonezi s-au văzut nevoiți să solicite autorităților autorizații de plecare în alte localități mai mari, cum era cazul Bucureștiului, pentru a-și căuta de lucru.

Autoritățile române supravegheau cu multă atenție activitatea din centrele cu refugiați polonezi. În acest sens încă de la început, au fost elaborate o serie de ordine și instrucțiuni care reglementau circulația polonezilor în interiorul localităților unde își avea stabilită reședința și în afara acestora. Potrivit acestora, refugiații polonezi civili se puteau deplasa la Râmnicu Vâlcea numai cu aprobarea prefectului județului, în timp ce militarii aveau nevoie de permisiunea comandantului român al centrului respectiv²⁶.

Toate aceste măsuri de siguranță aveau rolul de a limita acțiunile cu caracter subversiv venite din partea unor agenți comuniști infiltrați între polonezi²⁷, de a păstra ordinea și disciplina în interiorul centrului de la Băile Govora, în caz contrar fiind trimiși înapoi în Polonia. Abaterile de la normele de conduită, *dezordine, ebrietate, agresivitate și atentate la bunele moravuri*²⁸ în interiorul centrului de refugiați erau sancționate, cea mai gravă pedeapsă fiind trimiterea în lagărul de disciplină de la Făgăraș²⁹. Astfel, se explică și interdicția de a consuma băuturi alcoolice în localurile publice aplicată polonezilor.

Periodic, se făceau percheziții printre refugiați pentru a se căuta arme sau muniție. În urma unei astfel de percheziții desfășurate în 4 noiembrie 1939 nu s-au găsit nici arme și nici muniție, după cum raporta șeful Poliției Govora³⁰.

Erau interzise întrunirile în vederea constituirii unor comitete al polonezilor, atât ale civililor, cât și ale militarilor. La Băile Govora, într-un raport al poliției din 1 noiembrie 1939 se arăta: *refugiații poloni civili nu au niciun fel de întruniri. În ceea ce privește pe refugiații militari, nici aceștia nu se întrunesc decât pentru apel din ordinul garnizoanei și atunci când tot din ordinul garnizoanei, urmează a li se aduce la cunoștință diferite dispozițiuni ale autorităților noastre. Comitetul de ajutorare nu a luat ființă și nu va lua*³¹.

Printre numeroșii refugiați din Polonia s-au aflat și reprezentanți de la cel mai înalt nivel al autorităților statului polonez. Astfel, o parte dintre aceștia, ca de exemplu președintele Ignacy Moscicki, au părăsit România cu acceptul autorităților române. Alții, precum mareșalul Edward Smigly- Rydz, au reușit să fugă. La rândul său, generalul Beck, la cererea germanilor, a rămas până la capăt internat în lagăr și a murit în satul Stănești(județul Argeș), la 5 iunie 1944.

În județul Vâlcea, inițial o parte din foștii miniștrii polonezi au fost găzduiți la Olănești, până în toamna anului 1941, când le va fi stabilit domiciliul forțat în vila Topârceanu³², sub stricta supraveghere a poliției de siguranță și a jandarmeriei. Era vorba despre un total de 27 persoane, demnitari și membrii familiilor lor, care ocupau un număr de 18 camere. Camerele respective erau mobilate, chiria fiind cuprinsă între 50-90 lei pe zi de cameră, plătită de foștii miniștri din alocațiile de întreținere. Banii se vor dovedi insuficienți, proprietarul vilei N. Topârceanu solicitând în mai 1943 majorarea chiriei în funcție de *indicele general de scumpire a traiului și sporire a impozitelor și taxelor în vigoare, dar și cu deteriorarea*

²⁴ *Idem*, dosar 15/1939, f. 410.

²⁵ *Ibidem*, f. 473.

²⁶ *Idem*, dosar 1/1939, f. 26.

²⁷ *Idem*, dosar 15/1939, f. 582.

²⁸ *Idem*, dosar 1/1939, f. 120.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, f. 57.

³¹ *Ibidem*, f. 68.

³² *Idem*, fond Prefectura Județului Vâlcea, dosar 40/1943, f. 18-19.

covoarelor din camerele închiriate și a rufăriei de pat, pe care astăzi n-o mai poate înlocui, decât la prețuri mult urcate³³.

Suma pe care foștii demnitari polonezi au fost de acord s-o plătească era majorată cu 22%, cifră cu care le crescuse și alocația de întreținere. Soluția găsită de autoritățile române a fost de atribuire a diferenței de 8.000 lei lunar din fondul refugiaților poloni, mai ales că *foștii miniștrii refugiați poloni, au plătit singuri dintru început chiria locuinței lor*³⁴.

Printre miniștrii stabiliți la Govora se aflau **Kwatkowski Eugenius** – ministrul de finanțe, împreună cu soția și fiica, **Ulrich Iulius** – ministrul comunicațiilor, cu soția și cei doi fii, **Kalinski Emil** – ministrul poștelor și telegrafului, cu soția și fiul, **Kaspryski Tadeusz** – ministrul de război, cu soția și fiul, **Chelmonschi Adam** – subsecretar de stat la justiție, cu soția și doi copii, **Biarnaki Waclaw** – ministrul fără portofoliu, **Maciszewski Severin** – subsecretar de stat, **Argasinski Tadeusz** – subsecretar de stat, **Prsybyłowicz Wojciech** – director în Ministerul Culturii, **Litwinowici Alexander** – general, **Muszynski Leo** – delegat în Ministerul Afacerilor Interne³⁵.

Foștii miniștrii erau supravegheați de forțele de ordine, aceștia neputând părăsi localitatea Băile Govora fără aprobarea ministrului subsecretar de stat din cadrul Ministerului Afacerilor Interne. Situațiile în care o puteau face erau determinate în primul rând de rezolvarea unor probleme medicale sau familiale, și atunci *sub supravegherea unui jandarm gradat fără armă, dar cu revolver*³⁶, care aveau dreptul de a trage în situația unei evadări. Nici relațiile cu cetățenii români obișnuiți nu erau permise, decât sub controlul autorităților. Restricțiile legate de deplasare nu se refereau și la membrii familiilor acestora, aceștia putând să se deplaseze cu acordul comandantului Detașamentului de la Govora.

Măsurile luate de autorități aveau în vedere, în primul rând, protecția demnitarilor polonezi, la dese solicitări ale autorităților germane de a le fi predați.

Autoritățile române au permis membrilor familiilor foștilor demnitari polonezi să-și însoțească copii la școlile poloneze înființate în țară, cum este cea de la Turnu Severin sau liceul de la Ocnele Mari, sau chiar să urmeze cursuri universitare, cum a fost cazul cumnatei Ministrului Kaspryski, Irena Kayser, studentă la Facultatea de Științe și Litere din București³⁷. Aceasta va primi și aprobarea de a se deplasa la Câmpulung Muscel, în perioada 15 iulie - 30 august 1942, unde se înființase o tabără pentru studenții refugiați poloni³⁸.

În urma cererii Marelui Stat Major al Armatei, Secția a II-a, nr. 490616/1944, Ministerul Afacerilor Interne va aproba în martie 1944 desființarea centrului de refugiați poloni din Govora și transferarea lor, în cel mai scurt timp, în alte centre. Astfel, familiile foștilor miniștrii Eugeniusz Kwiatkowski și Chelmonschi Adam s-au stabilit la Craiova, iar restul au fost cazați temporar la Râmnicu Vâlcea³⁹. La momentul închiderii centrului, la Govora se mai aflau 14 refugiați polonezi, foști demnitari ai guvernului Poloniei⁴⁰.

Se încheia o perioadă aparte din istoria relațiilor româno-polone, în care compasiunea și înțelegerea arătată față de suferința refugiaților polonezi, s-au manifestat mai cu seamă la nivelul oamenii obișnuiți, precum cei din Băile Govora.

TRACES POLISH AT BAILE GOVORA

The study describes the status of the polish refugees (civilian and military) established in the resort Baile Govora, Valcea County, after the occupation of Poland, in September 1939, by Germany and USSR.

There are described the conditions concerning the accommodation, food, social and medical assistance, and also the relations with the Romanian authorities.

Within the resort, by 1944, also a part of the ministers of Poland's government were accommodated, together with their families.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*, f. 203.

³⁶ *Idem*, fond *Legiunea de Jandarmi Vâlcea*, dosar 4/1942, f. 47.

³⁷ *Ibidem*, f. 101

³⁸ *Ibidem*, f.70

³⁹ *Idem*, fond *Prefectura Județului Vâlcea*, dosar 14/1944, f. 21

⁴⁰ *Ibidem*, f. 31

**EVENIMENTELE DE LA ODESSA
(22 OCTOMBRIE – 4 NOIEMBRIE 1941)**

Dr. FLORIN C. STAN*

„Armatele română și germană luptă contra comunismului și jidanilor și nu contra soldatului și poporului rus”.

Text regăsit pe un afiș propagandistic din 1941 răspândit pe frontul de Est de către trupele române¹

În geografia *Holocaustului*, Odessa, alături de Iași, Bogdanovca, Dumanovca și Peciora ocupă un loc de tristă amintire, aici punându-se în practică unele dintre „cele mai hidoase crime comise împotriva evreilor” în anii celei de-a doua conflagrații mondiale².

Bazându-ne pe documente de arhivă și mărturii contemporane, ca și pe unele contribuții istoriografice recente care au abordat subiectul, vom încerca să sintetizăm adevărata dimensiune a evenimentelor derulate la Odessa³ în intervalul circumscris perioadei 22 octombrie - 4 noiembrie 1941.

În contextul derulării războiului cu Uniunea Sovietică, urmare a angajării României în acțiunile militare de la Est de Nistru⁴, partea germană a convenit ca teritoriul delimitat de Nistru și Bug să fie pus sub administrare românească. La 30 august 1941, la Tighina, a fost încheiat un acord româno-german privind administrarea și exploatarea economică a teritoriului dintre Nistru și Bug (Transnistria), ca și a celui dintre Bug și Nipru, României revenindu-i responsabilitatea siguranței, administrării și exploatarea economică a Transnistriei⁵. Reședința guvernatorului civil al regiunii s-a aflat, inițial, la Tiraspol, apoi, la Odessa⁶.

Situația generală a regiunii era dificilă, trupele sovietice în retragere distrugând prin incendiere, dinamitare sau jefuire circa 85% din bunurile materiale, instituții, comunicații care existau în Transnistria, astfel încât, în august 1941, „starea populației ce rămăsese în acel ținut era cu totul dramatică. Lipsită de

* Șef Secție Istorie, Muzeul Marinei Române; lector univ. dr. asociat Universitatea „Ovidius” Constanța, Facultatea de Istorie și Științe Politice.

¹ Ottmar Trașcă, *Ocuparea orașului Odessa de către Armata română și măsurile adoptate față de populația evreiască, octombrie 1941-martie 1942*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom XLVII, 2008, p. 387.

² Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Raport final*, editori: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Iași, Polirom, 2005, p. 392. R. Ioanid a apreciat chiar că în octombrie 1941, la Odessa, s-a derulat „unul dintre cele mai mari măceluri ale populației civile din întreaga istorie a celui de-al doilea război mondial”, Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, București, Editura Hasefer, 1998, p. 246.

³ Menționăm că un prim studiu circumscris descrierii evenimentelor de la Odessa, din octombrie 1941, a fost publicat de Dora Litani, *The Destruction of the Jews of Odessa in the Light of Romanian Documents*, în „Yad Vashem Studies on the European Jewish Catastrophe and Resistance”, No. VI, Jerusalem, 1967, pp. 135-154. Anterior, Alexander Dallin a publicat volumul *Odessa, 1941-1944: A Case Study of Soviet Territory under Foreign Rule*, Los Angeles, 1957. Până recent, istoriografia română a ocolit circumstanțierea evenimentelor după momentul 22 octombrie 1941. De fapt, toate contribuțiile privind participarea României la cel de-al Doilea Război Mondial au evitat această perspectivă. După analizele propuse de Alex Mihai Stoenescu, *Armata, Mareșalul și Evreii. Cazurile Dorohoi, București, Iași, Odessa*, București, RAO, 1998 (ediția a II-a revizuită și adăugită, București, RAO, 2010, pp. 475-615) și Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii. Momente din istoria Serviciilor de informații și contrainformații române pe Frontul de Est (1941-1944)*, București, Editura Nemira, 2003, pp. 70-86 (*Mărturii despre tragediile sângeroase de după victoria de la Odessa*), un prim reper „oficial” semnificativ - neînscris pe linia vechilor abordări -, dar sintetic, din care am citat mai jos, este tratat de *Istoria românilor*. Vol. IX. *România în anii 1940-1947*, coordonator: academician Dinu. C. Giurescu, Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie, București, Editura Enciclopedică, 2008, la pp. 424-425. Lucrarea, asumată de cel mai înalt for cultural și științific al țării, este reprezentativă pentru nivelul atins de istoriografia română în perioada post-decembriștă. Într-o altă lucrare de anvergură, asumată de cel mai înalt eșalon de conducere al Armatei României, Statul Major General, prin Serviciul Istoric al Armatei, precum *Enciclopedia Armatei României*, coordonator: amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009, la p. 870 se reține momentul execuțiilor de la Odessa dispuse de mareșalul I. Antonescu, urmare a exploziei clădirii Comandamentului Militar român, dar se menționează că acestea nu s-au efectuat „la amploarea represiunii ordonate”. Considerăm că sublinierea evidențiază nu atât explicarea obiectivă a faptelor, ci justificarea acestora și, mai mult chiar, minimalizarea consecințelor tragice ale evenimentelor din acele zile. Suntem convinși însă că, în noul context istoriografic, în situația tratării extinse a subiectului, dar nu într-o lucrare de sinteză, istoricii militari ar evidenția toate aspectele necesare cunoașterii aprofundate a acestui episod nefast din istoria celei de-a doua conflagrații mondiale. Avem în vedere aici în special noua generație a istoricilor militari preocupați de realitățile acelor ani, precum Iulian Boțoghină, Alin Spănu, Manuel Stănescu ș. a.

⁴ Dintre statele aliate sau asociate Germaniei, s-a apreciat că la campania de cucerire a *Reich-ului* în Est numai două state pot fi socotite cu adevărat participante, alături de *Wehrmacht*: Finlanda și România, forțele acestora acționând la extremitățile frontului de Răsărit și beneficiind de o largă autonomie, cf. Christian Hartmann, *Operațiunea Barbarossa. Războiul german din Răsărit: 1941-1945*, București, Editura All, 2012, p. 36. Din păcate pentru români, această campanie a reprezentat „o epopee inutilă”, care a atras ulterior catastrofa României intrate sub influența Uniunii Sovietice. Mihail E. Ionescu, *România orientală: 160 de ani (1848-2009)*, București, Editura Militară, 2009, p. 130 și urm.

⁵ *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent. Compendiu*, coordonator: Demir Dragnev, Chișinău, Civitas, 2007, p. 296. Numărul total al populației teritoriului era de 2.236.229 de locuitori, majoritari fiind ucrainenii, *Ibidem*, p. 310.

⁶ *Ibidem*, f. 297. Organizarea Transnistriei a fost stabilită prin Ordonanța nr. 8 din 12 septembrie 1941, semnată de guvernatorul civil Gh. Alexianu, teritoriul transnistrian fiind împărțit în 13 județe: Movilău, Tulcin, Jugastru, Balta, Rîbnița, Golta, Ananiev, Dubăsari, Tiraspol, Berezovca, Oceacov, Odessa și Ovidiopol.

alimente, de apă, de asistență medicală, aceasta ajunsese în pragul totalei disperări. Într-o învălmășeală de nedescris, cu căruțe, cu coșuri, cu saci, chiar și cu mâinile goale, localnicii se dădeau la jafuri din magazinele și depozitele parțial ruinate sau din casele părăsite”⁷.

Unele măsuri care au dus la controlarea comunităților de evrei aflate în Transnistria⁸ au fost determinate de ideea că aceștia sunt susținători ai Uniunii Sovietice. În *Buletinul contrainformativ pentru Transnistria* pentru perioada 14-21 septembrie 1941, întocmit sub nr. 6.468, de către Biroul Contrainformații din cadrul Secției a II-a a Marelui Cartier General⁹, se arată că adepții comunismului activează clandestin¹⁰, iar „din ordinul lui Stalin bolșevicii trebuie să ducă un războiu de franciroi pentru a hărțui dușmanul și a-i produce cât mai multe pierderi”¹¹, acest război fiind purtat de către „toți jidanii”¹².



Portul Odessa și împrejurimile la 22 octombrie 1941
Sursa: <http://victortibrigan.files.wordpress.com/2011/11/odessa.jpg>

Un martor al acelor zile, Landau Iziu, refugiat de la Bolgrad (județul Ismail) la Odessa după declanșarea războiului anti-sovietic la 22 iunie 1941, a arătat că odată cu intrarea trupelor româno-germane în oraș, la 16 octombrie 1941¹³, pe străzi au început să circule patrule care marcau cu cretă albă locuințele evreilor, punându-se în vedere că cine va încerca să șteargă semnul va fi împușcat. De asemenea, sub pretextul unor percheziții în căutare de arme, evreii au fost deposedați de o parte a avutului, majoritatea

⁷ Șerban Alexianu, *Gheorghe Alexianu. Administrația civilă română în Transnistria (1941-1944)*, în „Cugetul. Revistă de istorie și cultură”, nr. 1 (33), Chișinău, 2007, p. 39.

⁸ A se vedea sinteza noastră publicată sub titlul Dr. Florin Stan, *Câteva specte privind Armata Română, Guvernământul Transnistriei și situația evreilor în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, în volumul *Statul Major General în arhitectura organismului militar românesc. 1859-2009*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009, pp. 247-255.

⁹ Arhivele Militare Române. Pitești (în continuare, AMR), *Fond Ministerul de Război (Ministerul Apărării Naționale). Cabinetul Ministrului*, dosar nr. 272/1941-1943, ff. 32-36.

¹⁰ *Ibidem*, f. 32.

¹¹ *Ibidem*, ff. 32-33.

¹² *Ibidem*, f. 33. Într-o directivă din 5 septembrie 1941 mareșalul Ion Antonescu transmisese vicepreședintelui Consiliului de Miniștri, de pe frontul din regiunea Odessa, că „războiul în general și luptele de la Odessa în special au făcut cu prisosință dovada că Satana este evreul. De aici enormele noastre pierderi. Fără comisarii evrei eram demult la Odessa”, în „*Chestiunea evreiască*” în *documente militare române. 1941-1944*, editor Ottmar Trașcă, Iași, Institutul European, 2010, p. 30.

¹³ Potrivit Ordinului de Zi nr. 36 din 16 octombrie 1941, semnat de generalul I. Iacobici, comandantul Armatei a IV-a, această dată marchează „izgonirea inamicului din Odessa”, fiind vorba de o „zi istorică când se termină o campanie care a adus oastea Română alături de falnica și invincibila Armată Germană”, AMR, *Fond Armata 4*, dosar nr. 834, f. 396. De notat că trupele române au intrat în oraș în condițiile abandonării Odesei de către forțelor sovietice, începând cu 1 octombrie 1941. Retragerea trupelor Armatei Roșii a avut la bază considerente de ordin militar și anume necesitatea regroupării în vederea apărării Peninsulei Crimeea, principala bază a Flotei Mării Negre. Igor Niculcea, *Cum a fost aruncat în aer Comandamentul militar român de la Odessa*, în *Historia.ro*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/cum-fost-aruncat-aer-comandamentul-militar-roman-odessa [site accesat la 3 mai 2013].

dintre aceștia, în așteptarea evacuării, având totul împachetat în baloturi și valize, acestea fiind ridicate de patrulare și încărcate în autocamioane militare¹⁴.

Menționăm că aceste măsuri se pare că au fost dispuse de generalul Constantin Trestioreanu, comandantul secund al Diviziei 10 Infanterie¹⁵, care intrase în oraș cu primele trupe ale unității în după amiaza zilei de 16 octombrie 1941. După cum s-a consemnat în foaia calificativă a ofițerului¹⁶, fiind lăsat la comanda Diviziei de generalul I. Glogojanu, care primise însărcinarea de Comandant Militar al Odesei, C. Trestioreanu a luat „primele măsuri de ocuparea și curățirea orașului”¹⁷. De notat că, la 18 octombrie 1941, generalul C. Trestioreanu, a emis un ordin referitor la înființarea ghetoului Odessa în incinta închisorii locale, loc pus sub comanda locotenentului de Jandarmi Teodor Alectoride¹⁸.

În privința evenimentelor care au urmat exploziei clădirii¹⁹ Comandamentului* stabilit la Odessa²⁰, la 22 octombrie 1941, orele 17⁴⁵ - consecință a unui act terorist²¹ -, în care și-au găsit sfârșitul comandantul Diviziei a 10-a Infanterie, generalul Ion Glogojanu²² - care devenise și comandantul militar al orașului -, ca și alți 78 de militari români și germani²³, între care căpitanul Walter Reichert, comandantul german al portului Odessa²⁴, amintim câteva repere ale desfășurării faptelor, conform declarațiilor celor implicați în organizarea represaliilor.

Generalul C. Trestioreanu²⁵ a devenit, în urma decesului generalului I. Glogojanu, comandantul militar al Odesei, fiind ofițerul cu cel mai mare grad. Acesta a declarat că după explozia din 22 octombrie



Generalul Ion Glogojanu, comandantul Diviziei a 10-a Infanterie și al orașului Odessa (1941)

¹⁴ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. București (în continuare se va cita: ACNSAS), *Fond Penal*, dosar nr. 241, vol. 7, f. 106. După unele aprecieri avizate, după intrarea trupelor române în Odessa, în oraș se afla un număr considerabil de evrei, între cel puțin 90.000 și cel mult 120.000 de persoane, *Raport final*, p. 149.

¹⁵ Garnizoana Diviziei 10 Infanterie se afla la Brăila. AMR, *Fond DCI/1974*, dosar nr. 16.077, f. 80 verso.

¹⁶ *Foaie calificativă pe anul 1941 de la 1 septembrie 1940 la 31 octombrie 1941*, întocmită pentru generalul C. Trestioreanu și semnată de generalul N. Ghineraru. *Ibidem*, ff. 64-65.

¹⁷ *Ibidem*, f. 64

¹⁸ „*Chestiunea evreiască*” în *documente militare române...*, p. 32.

¹⁹ Potrivit datelor consemnate în documentele militare, efectul exploziei a fost „groaznic”, blocuri mari de piatră fiind aruncate până la 2-300 m

* Adresa unde a fost stabilit Comandamentul român a fost Strada Engels nr. 40. În prezent, Strada Marazlievskaya.

²⁰ Despre situația desfășurării frontului, la Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, Leonida Moise, *Mareșalul Antonescu la Odessa*, București, Editura Paideia, 1999.

²¹ În textul Hotărârii nr. 17 din 17 mai 1946 a „Tribunalului Poporului” din București dată în procesul lui Ion Antonescu și a principalilor săi colaboratori, s-a arătat că explozia clădirii unde fusese instalat Comandamentul Militar român a fost „consecința minării de către trupele de operație ale URSS în retragere și nu de populația civilă”, *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, II, ediție Marcel-Dumitru Ciucă, București, Editura Saeculum/Editura Europa Nova, 1995, pp. 221-222. În Nota informativă nr. 200 din 22 octombrie 1941 a Detașamentului Serviciului Special de Informații de la Odessa s-a consemnat că „minarea s-a făcut cu ocazia evacuării orașului de către trupele sovietice”, subliniindu-se însă că „acțiunile teroriste sunt executate de organizațiile de partizani - în majoritate evrei -, lăsați cu misiuni în localitate”, Cristian Troncotă, Alin Spânu, *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 - 23 august 1944*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004, pp. 200-201. Subliniem că minarea clădirii din Strada Engels nr. 40 a fost efectuată în regim strict secret de o echipă coordonată direct de generalul-maior A. F. Hrenov, șeful Corpului de Geniști al Frontului de Sud, avându-se în vedere tehnologia cu explozie radioghdată. Echipa de geniști care a dus la îndeplinire misiunea a fost condusă de colonelul Gh. P. Kedrinskiy, din cadrul Departamentului de Geniu al Armatei de Coastă, fiind formată din I. Antonov, V. Ivanov, K. Maralov, A. Salov, M. Sotov și M. Cekanov. Cantitatea de exploziv folosită la minarea clădirii a fost de aproape 3 tone. Cf. Igor Niculcea, *loc. cit.*

²² Ion GLOGOJANU (n. 1888, Râmnicu Sărat - d. 1941, Odessa), ofițer de carieră, general (1939); a participat la Primul Război Mondial. Comandant al Diviziei 10 Infanterie (3 iunie - 22 octombrie 1941) și comandant militar al Odesei după cucerirea orașului la 16 octombrie 1941.

²³ Colonel dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre, colonel (r) dr. Leonida Loghin, *Armata Română în al doilea război mondial (1941-1945). Dicționar enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 229. După academicianul Rubin Udler, supraviețuitor al Holocaustului și martor al momentului, explozia sediului Comandamentului român de la Odessa a fost provocată de „ilegalității sovietici”, cf. Rubin Udler, *Ce am văzut cu ochii mei...*, în volumul *Antiîudaism sau lumea grotelor*, p. 92. Victimele atentatului din 22 octombrie 1941 au fost înmormântate, la 25 octombrie 1941, în parcul Șevcenko din Odessa.

²⁴ *Al III-lea Reich și Holocaustul din România 1940-1944. Documente din arhivele germane*, editori: Ottmar Trașcă, Dennis Deletant, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, 2007, p. 342.

²⁵ Constantin TRESTIOREANU (n. 1891, localitatea Trestioara, județul Buzău - d. 1983, București), ofițer de carieră, general (1941); participant la Primul Război Mondial. Comandant al Brigăzii 9 Artilerie (1939-1941), comandant secund al Divizei 10 Infanterie (1941), al artileriei Corpului 2 Armată și al Odesei (1941-1942), comandant al Divizei 7 Infanterie (1942-1943), al Divizei 10 Infanterie (1943-1944), al Corpului 2 Armată (1944). A fost arestat în octombrie 1944 și condamnat la moarte de către „Tribunalul Poporului”, în 1945, pentru măsurile antiievreiești din timpul războiului; ulterior pedeapsa i s-a comutat în muncă silnică pe viață, fiind închis în penitenciarele de la Dumbrăveni, Aiud, Craiova și Gherla, de unde a fost eliberat în anul 1956.

1941 nu a putut comunica operativ imediat, contactele telefonice fiind întrerupte. Restabilindu-se legăturile în jurul orelor 19, ofițerul a comunicat la București transmițând o *notă telefonică* prin care a informat asupra exploziei. După circa o oră, un cadru de legătură i-a comunicat prin Telegrama nr. 3.154 adresată Armatei a IV-a, transmisă la orele 20²⁰, că I. Antonescu solicită detalii cu privire la aruncarea în aer a Comandamentului, ordonând „măsuri severe de represalii”. C. Trestioreanu a transmis atunci Armatei a IV-a,



Militari români la Odessa (1941)

Sursa: <http://www.w2incolor.com/Romanian+Forces/Odessa.html>

la orele 20⁴⁰, a doua *notă telefonică*, comunicând că a luat măsuri pentru stăpânirea orașului și „pentru aplicarea represaliilor”, printre suspecți aflându-se și comuniști. Trestioreanu a precizat că înainte de orele 19 colonelul Moldoveanu preluase comanda orașului, crezând că și el este decedat în explozie și aplicând „măsurile de siguranță dictate de împrejurări”²⁶. „Am socotit - mărturisește generalul C. Trestioreanu - ordinul mareșalului Antonescu ca o măsură pripită și din cauza aceasta am raportat că am luat măsuri de represalii fără ca în realitate să le fi luat”²⁷. După expedierea celei de-a doua *note telefonice* de către Trestioreanu, se știe că mareșalul I. Antonescu a transmis, prin Cabinetul său Militar, către Armata a IV-a, un ordin cifrat cu nr. 3.161 (562) din 23 octombrie 1941, recepționat la orele 12³⁰,

în care se preciza că „este aproape sigur că acțiunea de la Odessa a fost puzsă la cale de comuniști locali”, prevăzându-se „represalii severe” ce indicau executarea a 200 de localnici comuniști pentru fiecare ofițer mort în explozie și a câte 100 de comuniști pentru fiecare subofițer sau soldat²⁸. În acest ordin se mai preciza că „toți comuniștii din Odessa vor fi luați ca ostatici” și, de asemenea, „câte un membru din fiecare familie evreiască”, aducându-li-se la cunoștință „represaliile ordonate ca urmare a actului terorist” și faptul că la „un al doilea act asemănător, vor fi toți executați”²⁹.

Generalul Nicolae Macici³⁰, comandant al Corpului 2 Armată, care a sosit la Odessa la 23 octombrie, preluând comanda orașului în locul lui C. Trestioreanu³¹, a precizat că ordinul de represalii a venit de la comandantul Armatei a IV-a, generalul Iosif Iacobici³² - și de la mareșalul I. Antonescu³³, organele de punere

²⁶ ACNSAS, Fond *Penal*, dosar nr. 241, vol. 6, f. 75 verso. Colonelul Moldoveanu a sugerat generalului C. Trestioreanu că „trebuie luate măsuri de represalii prescrise de dreptul internațional”, el luând deja asemenea măsuri la regimentul său, *Ibidem*, ff. 75 verso-76, f. 212. Menționăm că unele dintre cadavrele aflate pe străzile orașului erau consecința execuțiilor germane, *Ibidem*, f. 212.

²⁷ *Ibidem*, f. 76 verso. *Ibidem*, vol. 17, ff. 174-175. La ff. 174-178, Memoriul generalului de divizie C. Trestioreanu. Neaplicarea măsurilor de represalii de către Trestioreanu este susținută de mărturia fostului maior Ovidiu Anca, șef de birou în cadrul armatei de la Odessa și adjunct al generalului Trestioreanu. A se vedea interviul cu generalul (rtg.) O. Anca la http://www.survivors-romania.org/text_doc/hary_kuller_sr.htm#_Toc182190714 [site accesat la 08.01.2009]. Precizăm că represaliile, ca măsură extremă de prevenire a escaladării acțiunilor unor civili combatanți îndreptate împotriva armatei care acționa pe front, au mai fost aplicate și în alte regiuni din Transnistria. Astfel, comandantul Legiunii de Jandarmi Balta, locotenent-colonelul Ștefan Gavat, a dispus spânzurarea partizanilor care au atacat la 24 decembrie 1943 corpul de gardă al Fabricii de zahăr din Berșad (din cei 10 atacatori, trei - Vladimir Hritilu, șeful paznicilor de la fabrică, Grigore Seremetes, fost lucrător al fabricii și Chirifenai Grigore, paznic al fabricii - au fost omorâți în schimbul de focuri cu militarii gardei. Asupra acestora s-au găsit grenade rusești), cf. ACNSAS, Fond *Penal*, dosar nr. 241, vol. 7, f. 114. Prin ordinul telefonic cifrat nr. 1.108, din 27 decembrie 1943, s-a dispus inclusiv ridicarea și executarea familiilor acestora. *Ibidem*, f. 112. La 31 decembrie 1943, comandantul Sectorului de Jandarmi din Berșad, sublocotenentul Florin Ghineraru, a raportat telefonic prin nr. 550 că „s-au executat întocmai cele ordonate”, *Ibidem*, f. 113.

²⁸ *Ibidem*, vol. 6, f. 76 verso.

²⁹ Lya Benjamin, Dumitru Hîncu, Hary Kuller, Ioan Șerbănescu, 1941. *Dureroasa fracturare a unei lungi conviețuirii*, Centrul pentru Studiile Istoriei Evreilor din România, București, 2001, pp. 110-111. Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii...*, p. 74.

³⁰ Nicolae MACICI (n. 1886, Craiova - d. 1950, penitenciarul Aiud), ofițer de carieră, general (1935). Participant la Primul Război Mondial. Comandant al Divizei 9 Infanterie (1937-1939), al Corpului 2 Armată (1939-1941), al Armatei 1 (1941-1945). În 1945 a fost condamnat la moarte de către „Tribunalul Poporului” pentru „crima de dezastrul țării” și „crime de război”. Pedepsa i-a fost comutată în muncă silnică pe viață. A fost închis la Jilava, Dumbrăveni și Aiud.

³¹ Generalul C. Trestioreanu a fost considerat de către superiorii ierarhici „lipsit de energie, prudent, impresionabil, bun și milos”. ACNSAS, Fond *Penal*, dosar nr. 241, vol. 6, f. 212. Prin Ordinul nr. 37.461 din 23 octombrie 1941, emis de generalul N. Macici, comandantul Corpului 2 Armată, către generalul C. Trestioreanu, se făcea cunoscut că, potrivit ordinului nr. 302.841 din 23 octombrie 1941, al Armatei a IV-a, generalul Nicolae Ghineraru a fost numit provizoriu la comanda Diviziei 10 Infanterie, care va prelua și conducerea Comandamentului Militar al Odesei. Generalul Trestioreanu a fost numit comandant al Garnizoanei Odessa și președinte al Comisiei Economice de Inventariere a Odesei, *Ibidem*, f. 213. Acuzat după război, Trestioreanu a susținut că în ziua de 23 octombrie 1941 nu a executat represalii la Odessa. Acesta a contrazis declarația lui Gh. Alexianu, după care el ar fi executat masacrul din oraș, arătându-se că guvernatorul se afla în acel moment la Tiraspol, iar la Odessa a ajuns abia în decembrie 1941. *Ibidem*, vol. 7, ff. 300-300 verso. În favoarea lui Trestioreanu a depus mărturie și dr. W. Filderman, care, cunoscându-l de mai mulți ani, îl considera „incapabil de acte neomenești”, *Ibidem*, vol. 17, f. 171.

³² Iosif IACOBICI (n. 1884, Alba Iulia - d. 1952, penitenciarul din Aiud), ofițer de carieră, general (1931). Studii militare la Mohrisch-Weisskeschen și Viena (Imperiul Austro-Ungar). Ministru al Înzestrării Armatei (1938-1939), comandant al Armatei a III-a (1939-1941), ministru al Apărării Naționale (1941), comandant al Armatei a IV-a (1941), șef al Marelui Stat Major (1941-1942). În conflict cu mareșalul I. Antonescu pe tema numărului Marilor Unități române care urmau să participe pe front în anul 1942, a fost

în practică a acestora fiind cele polițienești, Jandarmeria, Comenduirea pieței, Comandamentul local de garnizoană, în aplicarea măsurilor represive fiind implicate și trupe germane. „Precizez că nu am luat nicio măsură pentru a împiedica operațiunea represaliilor - recunoaște generalul N. Macici -, pentru că alții le ordonaseră, alte organe alături de mine, executau, poate și că nu eram eu îndrituit să intervin în niște măsuri ordonate de căpetenia Statului”³⁴. De asemenea, „recunosc că în zilele de 23, 24 și 25 octombrie 1941 am fost la Odessa și că în dimineața zilei de 23 octombrie 1941, când am venit la Odessa și căutând localul unde fusese comandamentul, am văzut pe străzi oameni morți și spânzurați” și „personal, deși eram ofițerul cel mai mare în grad în acel moment în Odessa, n-am luat nicio măsură pentru a împiedica represaliile”³⁵. Imaginea represaliilor a fost confirmată de primarul orașului, Gherman Pîntea, care a notat că în zorii zilei de 23 octombrie a văzut „pe toate străzile principale și pe la colțuri” câte 4-5 oameni spânzurați, „populația înspăimântată fugind din oraș în toate părțile”, faptul fiind etichetat de primar drept o „barbarie”, „o rușine de care noi nu ne vom spăla niciodată în fața lumii civilizate”³⁶. Aceasta mai ales pentru că victimele execuțiilor nu au fost identificate ca având vreo legătură cu explozia clădirii Comandamentului³⁷.



Sediul Comandamentului Militar al Armatei române de la Odessa, după explozia catastrofală din seara zilei de 22 octombrie 1941

Sursa: http://www.google.ro/imgres?imgurl=http://www.romanalibera.ro/usr/thumbs/thumb_425_x_276/2011/11/01/206997-.jpg&imgrefurl=http://www.romanalibera.ro/cultura/aldine/odessa-1941-onoarea-patata-a-armatei-romane

demis de către acesta. După conflagrație, după ce inițial, în anul 1946, a fost găsit nevinovat pentru „crime de război”, în 1949 a fost condamnat la 8 ani temniță grea.

³³ Detaliul este confirmat de însuși I. Antonescu, într-o anchetă la care a fost supus la Moscova, la 26 iunie 1945, când a declarat că, după ce generalul I. Iacobici i-a raportat de explozia de la Comandamentul român, acesta a cerut apoi „să-i dau voie” să pună în aplicare „acte de represiuni contra populației”, mareșalul aprobând această solicitare. Cf. *Lotul Antonescu în ancheta SMERȘ, Moscova, 1944-1946. Documente din arhiva FSB*, ediție: Radu Ioanid, Iași, Polirom, 2006, p. 89.

³⁴ ACNSAS, *Fond Penal*, dosar nr. 241, vol. 6, f. 73 verso.

³⁵ *Ibidem*, f. 74 verso. Generalul N. Macici a fost judecat în cadrul procesului desfășurat între 14-22 mai 1945 la „Tribunalul Poporului” București, completul de judecată apreciind că, după sosirea sa la Odessa, la 23 octombrie 1941, a fost „organizatorul represaliilor”. Prin Hotărârea nr. 1 din 22 mai 1945, i s-a stabilit vinovăția pentru faptul de a fi ordonat „acte de teroare, cruzime și suprimare asupra populației din teritoriile în care s-a purtat războiul și de a fi ordonat represalii colective din motive rasiale asupra populației civile din Odessa”, fiind condamnat la moarte, conform Legii nr. 312/1945, art. 3, alin. 2. Prin Înaltul Decret nr. 1742 din 1 iunie 1945, pedeapsa cu moartea a fost comutată în muncă silnică pe viață. Dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români (1944-1964)*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 168.

³⁶ Lya Benjamin, Dumitru Hîncu, Hary Kuller, Ioan Șerbănescu, *op. cit.*, p. 117. „Îngrozirea populației” ca urmare a măsurilor de represalii puse în practică după atentatul din 22 octombrie este consemnată și în informațiile transmise de detașamentul Serviciului Special de Informații Odessa o zi mai târziu. Între altele, s-a reținut și că „mare parte din locuitorii creștini ai orașului se plâng de abuzurile săvârșite de soldații români, care intră în locuințe și-și însușesc obiecte de preț”. A se vedea la Cristian Troncotă, Alin Spânu, *Documente SSI privind spațiul sovietic...*, pp. 203-204. Ulterior, într-o Notă informativă din 27 octombrie agenției Serviciului Special de Informații de la Odessa au transmis că „populația creștină pare a fi mulțumită de ocuparea Odesei de către armata română, sperând că pe viitor vor fi salvați de atrocitățile comuniștilor și evreilor”, *Ibidem*, p. 205.

³⁷ *Istoria românilor*. Vol. IX..., p. 424.

De remarcat că, potrivit generalului N. Macici, principalul vinovat pentru dezastrul din 22 octombrie a fost generalul I. Glogojanu, care a fost avertizat asupra nesiguranței clădirii unde a dispus instalarea Comandamentului, inclusiv de către generalul C. Trestioreanu, locțiitorul său³⁸.



Evrei din Odessa așteptând înregistrarea după momentul exploziei din 22 octombrie 1941

Sursa: Holocaust Encyclopedia.

http://www.ushmm.org/wlc/en/media_ph.php?ModuleId=10005476&MediaId=2432

După susținerea generalului C. Trestioreanu, represaliile de la Odessa „au fost ordonate de Armata a IV-a” și s-au executat sub supravegherea delegațiilor acestei armate, „domnul general Macici N. și colonelul Stănculescu I.”³⁹.

Potrivit unei note contrainformative din 24 octombrie 1941 comunicată Președinției Consiliului de Miniștri, Marelui Cartier General, Marelui Stat Major Armatei a IV-a, Serviciului de Informații German, se luaseră „măsuri de represalii”, în toate piețele publice executându-se „numeroși evrei prin împușcare și spânzurare”⁴⁰. Se cunoaște că la 24 octombrie, generalul N. Macici a primit din partea mareșalului I. Antonescu ordinul nr. 563 prin care i se solicita imperativ „executarea tuturor evreilor din

Basarabia refugiați la Odessa”, precum și a persoanelor care intrau sub incidența prevederilor ordinului 3.161 din ziua precedentă care nu fuseseră încă executate⁴¹. Ordinul a fost pus în practică a doua zi, când, la Dalnik, chiar la ora la care fusese aruncat în aer Comandamentul român cu trei zile mai devreme, cei însărcinați cu execuția au detonat o clădire-depozit plină cu evrei⁴².

Notăm că în *Raportul evenimential URSS* cu nr. 125 din 26 octombrie 1941, întocmit de comandantul Poliției de Siguranță și al SD la Berlin cu privire la o „chestiune secretă a Reichului”, s-a reținut că în urma exploziei clădirii comandamentului român de la Odessa au fost executați până la data raportului, „drept contramăsuri”, aproximativ 10.000 de evrei⁴³.

La 27 octombrie, Detașamentul Serviciului Special de Informații Odessa transmitea că populația orașului își oferă „tot concursul pentru identificarea evreilor”, văzând „cu ochi buni internarea lor în lagăre, precum și măsurile luate pentru pedepsirea vinovaților prin executarea lor”⁴⁴.

La 29 octombrie, același Detașament informa că „populația pașnică a orașului cere cu insistență să fie exterminați comuniștii, evreii, agenții și informatorii NKVD, precum și simpatizanții lor” pentru motivul că aceștia ar dăuna „operei constructive” întreprinse de români⁴⁵.

Pentru ilustrarea atmosferei locului și a stării morale generale a unor ofițeri români care s-au aflat în acele zile cu unitățile la Odessa, menționăm *Jurnalul de război* întocmit de locotenentul N. Alexe din Batalionul 10 Mitralieră Divizionară. Acesta a notat, la 29 octombrie 1941, următoarele: „Cele petrecute miercuri 22 crt și sâmbătă 25 crt, m-au gonit adânc în mine însumi și mintea mea n-a înțeles decât puțin din grozăviile văzute, fiindcă sufletul meu fugise departe. Atât de mult m-a zguduit plânsul disperat al unei copile care se agățase de haină strigând «Nu ne omorâți!», încât m-am pomenit alergând printre soldați, cu

³⁸ Manuel Stănescu, *Odessa - gustul amar al victoriei*, în *Historia.ro*, http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/odessa-gustul-amar-al-victoriei [site accesat la 27 aprilie 2013]. Într-adevăr, se cunoaște că generalul I. Glogojanu a fost informat de către Serviciul Special de Informații asupra minării fostei clădirii a NKVD-ului unde fusese instalat Comandamentul Militar Român - informația fiind obținută de la „un cetățean din Odessa”. Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii...*, p. 72. De asemenea, primarul orașului, G. Pântea, a afirmat că la 21 octombrie, aflându-se în cabinetul generalului I. Glogojanu, a servit drept interpret pentru limba rusă în cadrul dialogului comandantului cu „o femeie de origine rusă” care a comunicat că „organele NKVD la plecare au minat această clădire cu scopul de a fi aruncată în aer, atunci când se va crede necesar”. *Ibidem*, p. 73. Generalul a dispus verificarea clădirii, dar negăsindu-se vreun indiciu care să confirme informațiile privind minarea a considerat că nu există un pericol iminent.

³⁹ ACNSAS, *Fond Penal*, dosar nr. 241, vol. 17, f. 176.

⁴⁰ Lya Benjamin, Dumitru Hîncu, Hary Kuller, Ioan Șerbănescu, *op. cit.*, p. 112.

⁴¹ Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Documente*, ediție Lya Benjamin, Iași, Polirom, 2005, p. 282.

⁴² Jean Ancel, *Transnistria*, II, București, Editura Atlas, 1998, p. 37. De precizat că nu se știe exact câți evrei au murit în acest fel la Dalnik, Dennis Deletant, *Transnistria: soluția românească la „problema evreiască”*, în „Anuarul Institutului Român de Istorie Recentă”, vol. I, 2002, p. 98.

⁴³ *Al III-lea Reich și Holocaustul din România 1940-1944. Documente din arhivele germane...*, pp. 341-342. Potrivit unei informații transmise de reprezentantul Legației Franței la București, consemnată la 30 iunie 1942, majoritatea evreilor din Odessa „au plecat”, 18.000 dintre ei fiind însă executați „în urma exploziilor care au avut loc după ocuparea orașului”, Carol Iancu, *Shoah în România. Evreii în timpul regimului Antonescu (1940-1944). Documente diplomatice franceze inedite*, Iași, Polirom, 2001, p. 174.

⁴⁴ Nota informativă nr. 225 din 27 octombrie 1941, Cristian Troncotă, Alin Spănu, *Documente SSI privind spațiul sovietic...*, p. 205.

⁴⁵ Nota informativă nr. 241 din 29 octombrie 1941, *Ibidem*, p. 208.

lacrimi gâlgându-mi în gât, spre magazie, unde, singur, am spus rugându-mă «Tatăl nostru» și «Doamne, iartă-ne!»,. La 1 noiembrie, tânărul ofițer a notat: „Eri și azi, până la ora 12, am controlat un cartier din Odessa: suspecti, arme, risc la orice pas. Am umblat mai mult printre ruine. Oamenii au în priviri spaima câinelui bătut, alungat și înfometat. Din toată această infinită dramă, soldatul român nu înțelege nimic. Rămâne străin oricărei suferințe, stăpânit de instincte, fură la orice ocazie și batjocorește cum se pricepe”⁴⁶.

În cadrul ședinței Consiliului de Miniștri din 13 noiembrie 1941, mareșalul I. Antonescu s-a exprimat laconic și sentențios: „Cu evreii de la Odessa, ceea ce s-a întâmplat, s-a întâmplat; de acum înainte să se pună regulă”⁴⁷. Este evident că, în contextul evenimentelor descrise, nu poate fi negată vinovăția unor factori de decizie importanți la nivelul autorităților și conducerii militare, însă orice generalizare ne plasează în afara cadrului reconstituirii obiective a momentului⁴⁸.

La întrebarea unui anchetator sovietic care viza cine este vinovat de împușcarea la Odessa a evreilor, fostul guvernator al Transnistriei, profesorul Gheorghe Alexianu, a declarat spre sfârșitul războiului, că „principalii vinovați sunt mareșalul Antonescu și comandantul orașului Odessa, generalul-locotenent Trestioreanu”⁴⁹. Potrivit unui cercetător care a aprofundat circumstanțele derulării evenimentelor, de represiunea împotriva evreilor de la Odessa se face responsabilă întreaga structură ierarhică de comandă începând cu mareșalul Ion Antonescu, colonelul Radu Davidescu, șeful Cabinetului Militar de la Președinția Consiliului de Miniștri și generalul Iosif Iacobici, șeful Marelui Stat Major și comandantul Armatei a IV-a și continuând cu generalul Nicolae Tătăranu, șeful Statului Major al Armatei a IV-a, care a avut răspunderea generală pentru aplicarea ordinului, colonelul Stănculescu, trimis al lui Tătăranu, care a raportat executarea, apoi generalul Nicolae Macici, comandantul Corpului 2 al Armatei a IV-a, trimis la Odessa ca responsabil direct cu conducerea operațiunii, generalul Nicolae Ghineraru, noul comandant al Diviziei a 10-a, generalul Nicolae Trestioreanu, comandantul adjunct al Diviziei a 10-a, care a pus în aplicare ordinele în mod direct, precum și comandanții din teren: locotenent-colonelul Mihail Niculescu-Coca, comandantul Jandarmeriei⁵⁰, locotenent-colonelul Nicolae Deleanu, comandantul Batalionului 10 mitraliere și căpitanul Eugen Belceanu, comandant de batalion în Divizia a 10-a⁵¹.



Generalul-maior A. F. Hrenov, șeful Corpului de Geniști al Frontului de Sud, responsabil de minarea clădirii din Strada Engels nr. 40 (fostul sediu al NKVD-ului), unde a fost instalat Comandamentul român de la Odessa

⁴⁶ ACNSAS, *Fond Penal*, dosar nr. 241, vol. 17, f. 201.

⁴⁷ Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu. Vol. V (octombrie 1941-ianuarie 1942)*, ediție Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat, București, 2001, p. 120. Notăm că în cadrul dialogului cu guvernatorul Transnistriei, profesorul Gh. Alexianu, din cadrul ședinței de guvern amintite, după afirmația guvernatorului care a susținut că pe străzile Odessei au fost „împușcați și spânzurați” evreii, mareșalul I. Antonescu a afirmat tranșant următoarele: „Să faceți așa, pentru că eu răspund în fața țării și a istoriei. Să vină evreii din America să mă tragă la răspundere. (...) Evreii nu trebuie menajați, pentru că, dacă ar putea, nici ei nu ne-ar menaja pe noi, nici pe mine, nici pe d-ta, nici pe dumnealor. (...) Să nu credeți că ei n-au să se răzbune atunci când vor avea posibilitatea. Dar, ca să n-aibă cine să se răzbune, termin eu cu ei mai înainte. Și aceasta n-o fac pentru mine personal, ci pentru populația acestei țări”. *Ibidem*.

⁴⁸ Nu putem fi de acord cu încheieri de genul celei consemnate de dr. O. Trașcă, după care „documentele de arhivă demonstrează în mod indubitabil faptul că autoritățile militare române, de la cel mai înalt nivel până la eșaloanele inferioare, au jucat un rol central, fiind principalii responsabili pentru tragedia populației evreiești din Odessa”, cf. Ottmar Trașcă, *Ocuparea orașului Odessa de către Armata română...*, p. 399. Surse documentare autentice, precum Jurnalul locotenentului N. Alexe, amintit anterior, pentru a da doar un singur exemplu, contrazic aserțiunea cercetătorului citat. Despre starea de spirit a militarilor români, a se vedea analiza recentă a locotenentului-colonel (r) dr. Voicu Marin, *De la ultimatumul U.R.S.S., la porțile Stalingradului. Starea de spirit a Armatei Române în perioada 26 iunie 1940 - septembrie 1942*, Constanța, Ex Ponto, 2012. Din păcate, analiza a ocolit raportarea detaliată la momentul Odessa, pentru zilele de 22-25 octombrie 1941.

⁴⁹ *Lotul Antonescu în ancheta SMERȘ, Moscova...*, p. 150.

⁵⁰ După război, generalul Constantin Tobescu, șeful Siguranței din cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei până la 23 august 1944, a declarat într-una din anchetele de la Moscova, că a fost informat, pe cale neoficială, „din contactul cu unii ofițeri de jandarmi”, „asupra împrejurărilor în care s-a produs la Odessa represiunea”. C. Tobescu a consemnat că, „din ordinul Armatei”, un număr de 10-15.000 de evreii au fost arestați, precum și un număr de ruși, dar foarte mic și închiși în „barăci construite din lemn la marginile orașului”, locotenent-colonel Niculescu Coca, pretor al Comandamentului Militar, executând prin împușcare pe cei închiși și dând foc apoi barăcilor. După susținerea lui Tobescu, Niculescu a procedat la operațiune din ordinul generalului Trestioreanu”, cf. *Lotul Antonescu în ancheta SMERȘ, Moscova...*, p. 287.

⁵¹ Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască. Vol. II. Partea întâi, 1933-1944*, București, Editura Hasefer, 2003, p. 191.

Analizând evenimentele prin prisma ofițerului superior de comandă, în calitate de persoană care a cunoscut toți actorii implicați în evenimentele tragice de la Odessa, generalul Constantin Pantazi, ministru al Apărării Naționale între anii 1942 - 1944, a reținut în memoriile sale că „că ritmul execuțiilor de la Odessa a urmat ritmul răzbunării *localnicilor militari* care erau impresionați de explozia care izbucnise la un ceas după plecarea lui I. Iacobici și N. Tătăranu⁵² de acolo, iar Comandamentul a găsit represiunea binevenită, pentru a se intimida partizanii sovietici ascunși în catacombe, care cauzau într-adevăr foarte mari pierderi zilnice”⁵³.

În orice caz, represiunea s-a desfășurat violent, chiar și pe fondul dovedit al nefuncționării optime a canalelor de informare dintre Comandamentul Militar din Odessa, care se reorganiza, respectiv Armata a IV-a și conducerea de la București⁵⁴, cu totul regretabil fiind faptul că pe fundalul momentului și al unei presiuni psihologice care apăsau atât asupra factorilor de comandă cât și asupra celor din subordine, militari și civili, acțiunile vindicative s-au îndreptat, simptomatic⁵⁵, împotriva evreilor, a populației civile, numeroși civili și în special evrei, absolut nevinovați, ajungând să-și piardă viața într-un adevărat masacru⁵⁶.

Martor al acelor zile, Landau Iziu și-a amintit că, a doua zi după explozia de la Comandamentul român, a fost afișată ordonanța semnată de generalul Schwabe, care soma evreii să se prezinte în 24 de ore la Dalnik (la 18 km de Odessa) pentru înregistrare. Împreună cu familia, soția și mama vârstnică, I. Landau a menționat că s-a deplasat pe jos la Dalnik împreună cu alte familii, de loc din Bolgrad, precum Spector, Faizilberg, Silberman, Manus, Volditer și altele. Rămânând în urmă, datorită deplasării lente a mamei sale, I. Landau a ajuns în localitate după trei zile, când a aflat că evreii care au sosit primii au fost masacrați⁵⁷. La Dalnik se mai aflau, după aprecierea sa, încă circa 7.000 - 8.000 de evrei. Repartizați în cazarmele locale, chiar în prima noapte ostașii români au comunicat evreilor că, potrivit ordinului mareșalului I. Antonescu, nu se vor mai face execuții de evrei. Evreii care nu pleaseră încă din Odessa și cei care se aflau pe drum spre Dalnik⁵⁸ rămăneau pe loc sau se întorceau la casele lor⁵⁹. Cei aflați însă deja la Dalnik au aflat că vor merge „la Bug”.

⁵² Nicolae TĂTĂRANU (n. 1890, localitatea Măicănești, județul Râmnicu-Sărat - d. 1953, București), ofițer de carieră, general (1939). Participant la Primul Război Mondial. Studii militare în țară și la Paris. Subșef al Marelui Stat Major (1941; 1941-1942), șeful Statului Major al Armatei a IV-a (1941), comandant al Divizei 20 Infanterie (1942-1943), al părții sedentare a Corpului de Munte (1943-1944), al Corpului 6 Armată (1944). Apostrofat de mareșalul I. Antonescu pentru gestul său surprinzător de a părăsi postul de comandă al Marii Unități din încercuirea de la Stalingrad, la 13 ianuarie 1943, pentru „a raporta situația” la București.

⁵³ General de Corp de Armată Constantin Pantazi (Ministru de Război, 1942-1944), *Cu Mareșalul până la moarte. Memorii*, București, Editura Publirom, 1999, p. 148. Menționăm că partizanii din Odessa au fost anihilați treptat, cele mai importante arestări producându-se la începutul lunii decembrie 1941, când a fost înlăturat grupul format din 15 persoane condus de Alexandru Melnik, fost agent NKVD și în perioada ianuarie-februarie 1942, când a fost anihilată gruparea formată din 33 de membri condusă de căpitanul Vladimir Badaev, trimis de NKVD la Odessa încă din iulie 1941, cu misiunea de a organiza lupta partizanilor în perspectiva ocupării orașului de către trupele inamice. Partizanii erau recrutați din rândurile foștilor membri ai NKVD sau ai Partidului Comunist. Florin Pintilie, *Serviciul Special de Informații din România. 1939-1947*, București, Editura Academiei Naționale de Informații, 2003, p. 339. O altă organizație de partizani, identificată în zona aeroportului din Odessa, era condusă de C. Tarasov și V. Zakota. Alte grupări erau comandate A. Osaci, I. Greabil și G. Dubinski sau A. Verbinski ori A. Prokopenko. *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent. Compendiu*, coordonator: Demir Dragnev, Chișinău, Civitas, 2007, p. 301. De notat că Serviciul Special de Informații a constatat că rețeaua catacombelor era dublată de o rețea umană complexă care activa la suprafață, principalul scop al grupărilor subversive fiind subminarea vieții social-economice și menținerii în oraș a unui climat de insecuritate. Alin Spănu, *Istoria serviciilor de informații/contrinformații românești în perioada 1919-1945*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, p. 523. La 22 octombrie 1941, căpitanul V. Badaev a transmis de la Odessa generalului A. F. Hrenov, aflat lângă Sevastopol, o radiogramă în care a comunicat despre organizarea unei ședințe a Comandamentului militar român din oraș, cu sediul în Strada Engels. Generalul Hrenov a comandat atunci semnalul radio, care a fost recepționat de detonatorul explozivului la ora 17:35 (după alte surse la 17:45). Igor Niculcea, *loc. cit.*

⁵⁴ Cristian Troncotă, *Glorie și tragedii...*, p. 75.

⁵⁵ Sugestiv este faptul că afișele propagandistice ale armatelor a III-a și a IV-a române colportau mesaje antisemite precum: „Armatele română și germană luptă contra comunismului și jidanilor și nu contra soldatului și poporului rus”; „Războiul a fost provocat de jidanii lumii întregi. Luptați contra provocatorilor de războaie!”; „Domnia jidanilor și a străinilor s-a sfârșit. Soarele dreptății românești din nou a răsărit” ș. a., Ottmar Trașcă, *op. cit.*, p. 387. Paradoxal, însă, unele atitudini antisemite s-au manifestat în timpul asediului Odesei chiar dinspre partea sovietică, unii tineri huligani scandând lozinci antiievreiești, precum: „Bateți pe evrei și salvați Rusia!”, *Raport final*, p. 149.

⁵⁶ Cifra totală a victimelor represaliilor de la Odessa a fost de cel puțin 5.417 persoane, din care 417 cuprinzând execuțiile sumare din oraș efectuate de autoritățile militare în noaptea și dimineața zilei de 23 octombrie 1941, iar restul fiind reprezentat de masacrul de la Dalnik, potrivit actului de acuzare în procesul ex-mareșalului Ion Antonescu, cf. *Istoria Românilor*. Vol. IX..., pp. 424-425. Numărul real al victimelor a fost însă mult mai mare, cercetătorii problematicii înaintând cifre între 7.159-11.100 persoane (Andrei Șiperco), 25.000 (*Raportul Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului în România*) și 25.000-40.000 persoane (Radu Ioanid). *Ibidem*, p. 446. După aprecierea lui D. Deletant, numărul exact al victimelor nu va fi cunoscut niciodată, în mare măsură datorită lui I. Antonescu, care nu a făcut eforturi pentru a descoperi amplitudinea represaliilor ordonate, Dennis Deletant, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său. 1940-1944*, București, Humanitas, 2009, p. 188.

⁵⁷ Despre masacrul de la Dalnik, a se vedea la Jean Ancel, *Transnistria*, II, pp. 33-39.

⁵⁸ Convoitul evreilor dirijat spre Dalnik sub paza colonelului M. Niculescu-Coca se pare că se ridica la circa 40.000 de persoane, după cum și-au amintit martorii prezenți la procesul generalului N. Macici. Ileana Macici, „Am vrut să fiu la înălțimea numelui Macici”, în „Memoria. Revista gândirii arestate” nr. 6, București, 1992, p. 51.

⁵⁹ Evreii care au fost reînțorși din drumul către Dalnik au revenit în urma unor intervenții ale primarului Odesei, Gherman Pîntea - și a generalului Nicolae Macici, cf. Dennis Deletant, *Transnistria: soluția românească la „problema evreiască”*, în *Despre Holocaust și Comunism. Anuarul Institutului Român de Istorie Recentă*, nr. I, 2002, p. 98. După aprecierea unui cercetător al perioadei, prin

Deplasarea evreilor spre Bug a început în dimineața zilei de 27 octombrie 1941 și s-a făcut pe jos, în condiții vitrege, convoiul fiind însoțit de un număr redus de jandarmi (I. Landau precizează că numai 8 soldați jandarmi). Pe drum, evreii au fost jefuiți mai ales de obiectele de valoare, iar unii dintre ei, care nu au rezistat efortului deplasării au fost împușcați. Traseul ales pentru deplasare ocolea șoselele și localitățile, parcurgându-se relieful natural, iar noaptea mulțimea rămânea sub cerul liber⁶⁰. Potrivit mărturiei lui I. Landau, după fiecare popas rămâneau zeci de evrei care nu mai puteau să se deplaseze, aceștia fiind împușcați pe loc, în văzul tuturor. Realitatea a fost ilustrată și de alți martori oculari, inclusiv dintre militarii români. Amintim aici relatarea lui Radu Cioculescu⁶¹, mobilizat pe front cu gradul de căpitan, aflat la 2 noiembrie 1941 în satul Ianovka. Acesta a mărturisit că a văzut „șiruri (...) de Evrei evacuați din Odessa, sub paza baionetelor românești”, de 6 zile pe drum, „fără hrană”. Cei care nu mai erau în stare să se țină după convoi erau omorâți pe loc, execuțiile făcându-se fără nicio deosebire, împotriva bătrânilor, copiilor, femeilor, martorul amintind de împușcarea de către un soldat a unei fetițe de 3-4 ani chiar sub ochii săi⁶².

La 4 noiembrie, coloana evreilor a ajuns în gara Serpca, unde a fost îndurat primul ger. Evreii porniți din Dalnik au ajuns la Bogdanovca mult împușcați, după aprecierea lui I. Landau circa 25% din mulțimea inițială⁶³.

În încercarea de a atenua impactul extern al adevăratei dimensiuni a masacrului de la Odessa, Mihai Antonescu, vice-președintele Consiliului de Miniștri s-a adresat în noiembrie același an Legației României de la Washington rugând dezmințirea știrilor privind persecuțiile evreilor. Se arăta că în urma exploziei clădirii Comandamentului, „pentru a evita atentate au fost executați ostateci”, măsura neconstituind, în opinia numărului 2 al regimului antonescian, „un masacru ca în imaginația transmițătorilor de știri false”⁶⁴. Atitudinea transmisă către lumea diplomaților contrazicea însă realitatea, faptele de la Odessa și Dalnik de la sfârșitul lunii octombrie 1941 ilustrând derularea unui adevărat masacru ale cărui principale victime au fost evreii, iar executanții reprezentanții organelor militare și jandarmerești din teritoriu la ordinele superioare transmise de mareșalul Ion Antonescu. În urma sesizării de către primarul Odessei, Gherman Pîntea, a faptelor masacrului împotriva populației civile, I. Antonescu i-a ordonat generalului Constantin Z. Vasiliu, comandantul Jandarmeriei Române, să efectueze o anchetă la fața locului, acesta confirmând cele comunicate de primar și afirmând că „evreii nu se mai pot aduce înapoi de la groapă”⁶⁵.

Marcați sau nu de cele văzute sau trăite pe front într-un singur sens sau poate influențați de propaganda antisemită, foarte mulți dintre ofițerii și soldații care s-au întors în țară la sfârșitul lunii octombrie și începutul lunii noiembrie 1941 comentau „cu o accentuată ură modul criminal de comportare a evreilor față de trupele române în timpul celor 4 luni de război”, aceștia afirmând „că nu pot concepe ca la întoarcerea în garnizoanele respective să mai găsească evrei”⁶⁶. Menționăm că în țară instituțiile abilitate aveau în vedere modalitatea raportării militarilor față de populația evreiască în interesul prevenirii unor acte huliganice. Prin Ordinul Direcției Generale a Poliției nr. 42.715/1941 toate organele din subordine au primit dispoziții pentru arestarea „tuturor militarilor și derbedeilor cari percheziționează, jefuiesc sau trișează evreii”, vinovații urmând să fie deferiți justiției militare⁶⁷. Antisemitismul însă își produsese efectele nefaste, afectând o întregă etnie „vinovată” doar pentru faptul că aparținea unui popor condamnat *in corpore* de ideologia extremei drepte și de exacerbarea naționalismului epocii.

După război, responsabilii masacrului au avut propriile variante asupra vinovaților. Astfel, fostul *Conducător* al statului, ex-mareșalul Ion Antonescu, a declarat în *Memoriul* său din 15 mai 1946 adresat „Tribunalului Poporului”, în cadrul procesului care îl viza, că nu-și însușește „crima îngrozitoare de la Odessa”, menționând însă că a dat „ordin de represalii” în contextul „dreptului internațional care autoriza represaliile când adversarul întrebuintează mijloace nepermise”⁶⁸. I. Antonescu a subliniat apoi că atunci

acest gest, primarul Odessei „s-a alăturat unui al om cu simțul dreptății”, Traian Popovici, primar al Cernăuțiului în aceeași perioadă, care a condamnat, de asemenea, „crimele comise împotriva poporului evreu”. Jean Ancel, *Transnistria*, II, p. 30.

⁶⁰ ACNSAS, Fond *Penal*, dosar nr. 241, vol. 7, f. 106.

⁶¹ Radu CIOCULESCU (n. 1901, Turnu Severin - d. 1961, penitenciarul Dej), muzicolog și scriitor, frate al criticului literar Șerban Cioculescu. În 1934 director adjunct al Filarmonicii din București; membru al Partidului Național Țărănesc și al Lojii francmasonice „Meșterul Manole” din București. După 23 august 1944 a fost administrator delegat al Societății de Radio, calitate în care a reînființat Orchestra Radio. Condamnat în 1947 la 12 ani de închisoare pentru vina de a fi permis, în 1945, difuzarea radiofonică a discursului generalului N. Rădescu, care a denunțat susținerea comuniștilor români de către trupele sovietice.

⁶² Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Documente...*, p. 301.

⁶³ ACNSAS, Fond *Penal*, dosar nr. 241, vol. 7, f. 107.

⁶⁴ Lyra Benjamin, Dumitru Hîncu, Hary Kuller, Ioan Șerbănescu, *op. cit.*, p. 116.

⁶⁵ Ion Constantin, *Gherman Pîntea - primar al Odessei (1941-1944)*, în *Iluzii, teamă, trădare și terorism internațional = 1940. Omagiu Profesorului Ioan Scurtu*, vol. II, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, p. 259. Într-o anchetă derulată la Moscova, la 27 iunie 1945, C. Vasiliu a recunoscut că, după explozia de la Comandament, „autoritățile militare cu participarea Jandarmeriei” au executat „câteva mii de cetățeni sovietici care nu aveau nimic comun cu explozia”. *Lotul Antonescu în ancheta SMERȘ, Moscova...*, p. 126.

⁶⁶ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Tulcea, Fond *Comisariatul de Poliție Isaccea*, dosar nr. 80/1941, f. 247.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 14.

⁶⁸ *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, II, p. 169. De menționat că, în *Regulamentul privitor la legile și obiceiurile războiului pe pământ*, adoptat la Haga, la 18 octombrie 1907, la art. 50 se specificau următoarele: „Nicio pedeapsă colectivă, bănească sau de alt fel, nu va putea fi pronunțată contra populațiilor din pricina faptelor individuale de care ele nu ar putea fi socotite ca solidar

când „operația s-a transformat în masacru, Comandantul Armatei și șeful lui de Stat Major care erau prezenți, trebuiau să intervină și să mă avertizeze”, aceștia nefăcând „niciuna, nici alta”, neraportându-se ce s-a întâmplat și totul fiind „ținut ascuns”⁶⁹.



Imaginea unei execuții prin spânzurare efectuată la Odessa după atentatul din 22 octombrie 1941

Sursa: http://www.observatorcultural.ro/Odessa-70-de-ani-de-lai-masacru*articleID_26076-articles_details.html

la greșelile care le-aș fi săvârșit ca ministru al Apărării Naționale și șef al Marelui Stat Major în anul 1941, act semnat la 17 august 1946 la București, că a preluat efectiv conducerea Marelui Stat Major la sfârșitul lunii octombrie 1941, „după evenimentul trist de la Odessa”, neavând, astfel, vreo vină în această privință⁷³. După cum am menționat însă anterior, însuși I. Antonescu, fostul *Conducător* al statului, a contrazis această neimplicare⁷⁴.

Generalul Nicolae Macici, comandantul Corpului 2 Armată în octombrie 1941, a fost vizat direct, la sfârșitul războiului, de autorități pentru faptul de „a fi organizat la Odessa executarea ordinului de represalii dat de mareșalul Ion Antonescu”⁷⁵. Completul de judecată al „Tribunalului Poporului” din București a consemnat în cadrul procesului din 14-22 mai 1945 că generalul a fost „organizatorul represaliilor”, fiind vinovat de „crima de dezastrul țării prin săvârșirea de crime de război, constând în faptul de a fi ordonat acte de teroare, cruzime și suprimare asupra populației din teritoriile în care s-a purtat războiul și de a fi ordonat represalii colective din motive rasiale asupra populației civile din Odessa”⁷⁶. Ofițerul a pledat nevinovat pentru faptele de la Odessa, afirmând că în seara zilei de 22 octombrie, în timp ce se afla la Tiraspol, la comandamentul Corpului 2 Armată, a primit ordin de la generalul Iacobici să se prezinte la Baden, unde se afla postul de comandă al Armatei a IV-a, după care i-a ordonat să se deplaseze la Odessa cu misiunea de a-l instala la comanda Diviziei 10 Infanterie pe generalul Nicolae Ghineraru, să se intereseze asupra contextului exploziei de la comandamentul Diviziei și să asigure „încrederea” în rândurile comandanților unității afectate. Ajungând în oraș, N. Macici a declarat că s-a deplasat la locul dezastrului observând în drum

răspunzătoare”. Ministerul Apărării Naționale, Statul Major General, Centrul de Drept Internațional Umanitar al României, *Dreptul internațional cu privire la conducerea operațiilor militare și statutul unor arme și sisteme de arme. Culegere cu principalele convenții de drept internațional umanitar*, Ploiești, 2004, p. 16.

⁶⁹ *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, II, p. 169. Prin Hotărârea nr. 17 din 17 mai 1946, „Tribunalul Poporului” din București l-a găsit vinovat pe Antonescu Ion de dezastrul țării și de crime de război, în mai multe capete de acuzare, condamându-l, conform Codului penal în vigoare, la pedeapsa cu moartea. *Ibidem*, pp. 278-279.

⁷⁰ După cum a apreciat un cercetător al perioadei, numărul victimelor din rândurile populației evreiești de la Odessa din acele zile „rămâne o problemă”, Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Univers Enciclopedic, 1996, p. 80. Pe baza surselor documentare putem aproxima doar că în zilele care au urmat exploziei clădirii Comandamentului român, cifra evreilor victime ale unor execuții sumare în Odessa și la Dalnik se ridică la câteva mii.

⁷¹ *Lotul Antonescu în ancheta SMERȘ, Moscova...*, p. 150. Ca și în cazul fostului *Conducător*, prin Hotărârea nr. 17 din 17 mai 1946, „Tribunalul Poporului” l-a găsit vinovat pe Alexianu Gheorghe de dezastrul țării și de crime de război, în mai multe capete de acuzare, condamându-l la pedeapsa cu moartea, *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, II..., pp. 303-305.

⁷² *Lotul Antonescu în ancheta SMERȘ, Moscova...*, p. 165.

⁷³ ACNSAS, *Fond Penal*, dosar nr. 163, vol. IV, f. 17. Prin Decizia penală nr. 123 din 19 ianuarie 1949 emisă de Curtea București, Secția a IV-a Penală, Iacobici Iosif a fost condamnat la 8 ani de temniță grea - idem, dosar nr. 163, vol. XV, f. 80 verso -, stabilindu-se că în calitatea de ministru de război, „a organizat armata lui Antonescu” potrivit „țelurilor agresive contra Uniunii Sovietice”, *Ibidem*, f. 70 verso, că a susținut „camaraderia de arme româno-germană”, *Ibidem*, f. 71, că „a contribuit alături de Antonescu la declararea războiului contra Uniunii Sovietice” și a luat „măsuri cu caracter rasial”, precum „înființarea lagărelor de muncă pentru evrei”, *Ibidem*, f. 71 verso.

⁷⁴ Vezi nota 33.

⁷⁵ Cf. Jurnalului Consiliului de Miniștri nr. 722 din 28 aprilie 1945. Dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români...*, p. 168.

⁷⁶ Cf. Hotărârea nr. 1 a „Tribunalului Poporului” București din 22 mai 1945. Prin acest act, Macici Nicolae a fost condamnat la moarte, pedeapsă schimbată în „muncă silnică pe viață” prin Înaltul Decret nr. 1.742 din 1 iunie 1945. *Ibidem*.

„câțiva spânzurați și cadavre pe străzile Odesei”, după care, în zilele următoare, după discutarea situației cu generalul C. Trestioreanu, a insistat pe „recomandațiunile de rigoare ca toată lumea să păstreze liniștea, calmul și disciplina”, părăsind localitatea la 26 octombrie 1941⁷⁷. „Represaliile militare - a accentuat generalul - se ordonaseră de conducerea superioară a țării și s-au executat în afară de mine, fără participarea mea într-un sens sau altul. Autorul, sau autorii principali, care au conceput și au dat ordinul de represalii, vă sunt cunoscuți. Nu îi vedeți - din păcate - pe banca acuzării. Se judecă un proces de importanță ca acesta, iar ei lipsesc”⁷⁸. Fără a indica vreun nume vinovat, N. Macici a invocat la acest proces faptul că în 1941 a fost vorba de „represalii militare”, 22 octombrie 1941 fiind un reper „provocator de dezastru pentru oștirea română”⁷⁹, iar soldații care au pus în practică represaliile nu trebuie condamnați pentru că „în timp de război și-au făcut datoria și au executat ordinele superioare”. În caz contrar - se întreba retoric fostul comandant - „la ce s-ar reduce oare războiul dacă un ostaș în luptă ar refuza să execute ordinele primite?”⁸⁰.

Fostul locțiitor al comandantului Diviziei a 10-a, generalul Constantin Trestioreanu, a declarat într-un memoriu că a socotit „ordinul mareșalului Antonescu ca o măsură pripită și din cauza aceasta am raportat că am luat măsuri de represalii fără ca în realitate să le fi luat”⁸¹. În foaia calificativă a ofițerului s-a consemnat însă foarte clar că „generalul Trestioreanu C. scăpat cu viață [în urma exploziei din 22 octombrie 1941] a luat din prima clipă toate măsurile de salvare la locul dezastrului și de represalii în tot cuprinsul orașului”⁸².

Fostul comandant al Diviziei a 10-a, Nicolae Ghineraru, cel care l-a înlocuit pe C. Trestioreanu, implicat în procesul „criminalilor de război” din anul 1945 a afirmat că în privința execuțiilor de la Odessa nu a dat „vreun consimțământ în acest sens, nici vreun ordin”, iar „dacă locotenent-colonelul Coca Niculescu, prim-pretor la Odessa, a comis crime, îl privește personal”. „Mie - se apăra N. Ghineraru în continuare - nu mi-a adus la cunoștință vreun procuror astfel de crime, căci așa fi luat măsuri de oprire a lor și pedepsirea vinovaților prin Curtea Marțială”⁸³.

După 70 de ani de la tragicele evenimente evocate aici, interesul față de ceea ce s-a întâmplat la Odessa pare să fie reînviat atât în Occident, unde Charles King a publicat volumul *Odessa: Genius and Death in the City of Dreams*, W. W. Norton & Company, New York-London, 2011 (336 pp.), cât și în spațiul public românesc, unde regizorul Florin Iepan, în legătură directă cu „ultimul supraviețuitor evreu al masacrului de la Odessa”, ucraineanul Mihail Zaslavsky, a propus o reconstituire reală și deopotrivă o asumare civică și politică a cazului Odessa.

LES EVENEMENTS D'ODESSA (22 OCTOBRE - 4 NOVEMBRE 1941)

L'ouvrage portant le titre *Les événements d'Odessa (22 octobre - 4 novembre 1941)* expose, de manière synthétique, la vraie dimension des événements déroulés dans un des lieux qui a marqué la géographie du *Holocauste*. Le matériel se base sur des documents d'archive et sur des témoignages contemporains, tout comme sur certaines contributions historiographiques récentes; il documente l'implication des autorités militaires roumaines dans l'application des représailles qui ont suivi à l'explosion du 22 octobre 1941, du bâtiment du Commandement établi à Odessa, conséquence d'un acte terroriste provoqué par «les illégalistes soviétiques» (Rubin Udler). Selon l'expression du général Constantin Pantazi, ministre roumain de la Défense dans les années 1942-1944, la répression a été considérée comme «bienvenue» pour «l'intimidation des partisans soviétiques cachés dans les catacombes, qui causaient de très importantes pertes tous les jours». De manière tout à fait regrettable, sur le fond du moment historique et d'une pression psychologique qui pesaient aussi bien sur les facteurs de commande que sur leurs subordonnés, militaires ou civils, les actions vindicatives se sont dirigées, de façon symptomatique, contre les Juifs et la population civile; de nombreux civils, surtout des Juifs, ont perdu leur vie dans un véritable massacre, le chiffre total des victimes étant estimé dans l'historiographie entre un minimum de 5.417 et un maximum de 40.000 personnes, en prenant en compte les exécutions du 23-24 octobre 1941 d'Odessa et le massacre de Dalnik qui s'est ensuivi. Les témoins oculaires du déroulement des événements, tels que Landau Iziu, réfugié de Bolgrad (département d'Izmail), le lieutenant N. Alexe ou le capitaine Radu Cioculescu, ont relaté fidèlement les différents aspects des événements, leurs témoignages complétant le panorama de la tragédie du peuple juif pendant les années de la seconde guerre mondiale. Nous trouvons suggestif un texte retrouvé sur une affiche de propagande de 1941, répandue sur le front d'Est par les troupes roumaines: «Les armées roumaine et allemande luttent contre le communisme et les youpins, et non pas contre le soldat et le peuple russe».

⁷⁷ *Ibidem*, pp. 168-169.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 169.

⁷⁹ *Ibidem*, pp. 169-170.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 171.

⁸¹ ACNSAS, Fond *Penal*, dosar nr. 241, vol. 6, f. 76 verso.

⁸² AMR, Fond *DCI/1974*, dosar nr. 16.077, f. 80 verso. Prin sentința din 22 mai 1945 a „Tribunalului Poporului” București, C. Trestioreanu a fost condamnat la „muncă silnică pe viață” pentru că „în calitate de comandant al Diviziei 10 Infanterie și comandant militar al Odesei a ordonat execuția populației civile și mai ales a populației evreiești a Odesei în urma unei explozii care a aruncat în aer comandamentul român”, ACNSAS, Fond *Penal*, dosar nr. 241, vol. 17, f. 171. Pe larg, în *Ibidem*, vol. 8.

⁸³ Dr. Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români...*, p. 135. Prin Hotărârea nr. 8 din 17 mai 1945, „Tribunalul Poporului din București l-a condamnat pe Ghineraru Nicolae la muncă silnică pe viață pentru „crime de război”, stabilindu-se că a dispus „acte de teroare, cruzime sau suprimare asupra populației din teritoriile în care s-a purtat războiul, fie ordonând represalii colective sau individuale în scop de persecuție politică sau din motive rasiale”, *Ibidem*, pp. 134-135.

EMIL HAȚIEGANU LIDER AL ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA DE N-E (1940-1944)

Locotenent LUCIANA TEODORA CHIFAN

„Cunoașterea trecutului constituie un minunat îndreptar pentru generațiile ce urmează. Firul tras cu atâta strădanie trebuie trecut cu sfințenie în harnicele mâini ale altora ca astfel să se păstreze vie și trainică legătura sufletească - bogată în roade-între cei care au fost și cei ce astăzi trăiesc și muncesc în glia strămoșească.” Acesta era crezul lui Emil Hațieganu, exprimat în Cuvântul înainte la o carte ce a apărut în editura ziarului „Tribuna Ardealului” (Editura Română a Ardealului de Nord, n.n.)¹.

Pornind de la acest corolar enunțat de Emil Hațieganu în prefața unei excelente lucrări, radiografie a culturii bihorene, nu putem să nu ținem seama de unele aspecte importante ale vieții acestuia până la data la care teritoriul Transilvaniei de N-E a fost răpit de către Ungaria prin odiosul Diktat de la Viena. Vom trece în revistă câteva aspecte din viața sa care s-au petrecut până în anul 1940, ca să înțelegem mai bine implicarea sa în viața politică și universitară a României interbelice și aportul adus în formarea și consolidarea României Mari.

Încă din studenție Emil Hațieganu a militat pentru Unirea Transilvaniei cu România motiv pentru care a fost arestat în 1916 și închis la Soproni împreună cu alți români².

A fost ales vicepreședinte al Consiliului Național Român din Ardeal, condus de Amos Frâncu iar din toamna anului 1918, în ziua de 16 noiembrie, a fost ales președintele consiliului.

Împreună cu avocatul Amos Frâncu a pregătit delegația clujeană pentru declararea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia, unde s-a remarcat prin activitatea sa ca fiind unul dintre organizatorii marelui act al nației române.

În ziua 2 decembrie 1918 s-a constituit Consiliul Dirigent al Transilvaniei, al cărui președinte a fost ales Iuliu Maniu. Atât sediul Marelui Sfat (adunarea legislativă a Transilvaniei), cât și cel al Consiliului Dirigent (guvernul Transilvaniei) a fost stabilit la Sibiu.

Consiliul Dirigent a fost alcătuit din 15 membri (10 membri din partea Partidului Național Român, doi din partea Partidului Social-Democrat din Transilvania și 3 independenți), după cum urmează: Iuliu Maniu (PNR), ministru-prezident și ministru de interne, Alexandru Vaida-Voevod (PNR), externe, Ștefan Cicio-Pop (PNR), apărare, Aurel Vlad (PNR), finanțe, Vasile Goldiș (PNR), culte și instrucțiune publică, Aurel Lazăr (PNR), justiție, Ioan Suci (PNR), organizarea și pregătirea Constituantei (nu a mai avut loc, din cauza împotrivirii autorităților de la București), Iosif Jumanca (PSDTB) industrie, Romul Boilă (PNR), comunicații, **Emil Hațieganu** (PNR), codificare, Ion Flueraș (PSDTB), sănătate, Victor Bontescu (independent), comerț și agricultură, Vasile Lucaci (independent), fără portofoliu, cu misiuni în străinătate, Octavian Goga (independent), fără portofoliu, Valeriu Braniște (PNR), fără portofoliu.

La data de 24 decembrie 1918 Regele Ferdinand I al României a emis „Decretul de Unire a Transilvaniei cu Vechea Românie”. Serviciile publice au rămas în competența Consiliului Dirigent, iar afacerile străine, armata, circulația financiară, vămile, împrumuturile publice și siguranța generală a statului au trecut în competența guvernului central de la București. Transilvania urma să fie reprezentată în guvernul central prin miniștri fără portofoliu, pentru fiecare domeniu asupra căruia guvernul regional își pierdea competența în favoarea guvernului central.

Pentru evaluarea activității lui Emil Hațieganu din toamna lui 1918, poate fi reținută mărturia lui Vaida Voevod, cu care a conlucrat: „... putem aprecia munca prestată de Emil Hațieganu, datorită talentului său organizatoric și firii sale expeditiv neșovăitoare, ca om de acțiune în mijlocul haosului”³. Aprecierea respectivă se datorează unei împrejurări din ziua de 2 decembrie 1918 când, la refuzul lui Iuliu Maniu de a-l accepta pe Emil Hațieganu în Consiliul Dirigent, Al Vaida Voevod a intervenit decisiv: „...nu l-am putut înfrânge decât declarând că fără a fi considerat și Emil Hațieganu, refuz și eu să primesc de a face parte din guvernul provizoriu”⁴. Iuliu Maniu nu îl cunoscuse pe Emil Hațieganu, dar s-a convins repede de aptitudinile acestuia.

În calitate de membru al Consiliului Dirigent, Emil Hațieganu a tradus în limba maghiară Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia pentru a fi trimisă la Budapesta. De asemenea a elaborat Regulamentul de funcționare a Consiliului, a fost titularul Resortului de Codificare și a girat temporar Resorturile de

¹ Vasile Vartolomei *Mărturii culturale bihorene*, Editura ziarului „Tribuna Ardealului”-1944, p. 7.

² Florea Marin *Iuliu Hațieganu –Monografie*, Editura Universității de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu” Cluj Napoca 1999, p. 35.

³ Al. Vaida Voevod, *Memorii*, II, Cluj Napoca 1995, p. 11-12.

⁴ *Ibidem*.

Ocrotiri Sociale, Agricultură și Justiție. A fost președintele Comisiei de examinare de capacitate ale avocaților.

Consiliul Dirigent a procedat pe 25 ianuarie 1919 la reorganizarea administrativă a teritoriilor intracarpătice unite cu România, împărțindu-le în 23 de județe. Consiliul Dirigent a numit prefecți în toate aceste 23 de județe, precum și încă trei prefecți pe lângă primarii orașelor Arad, Cluj și Sibiu.

În 1919, după dizolvarea Consiliului Dirigent, Emil Hațieganu a fost membru activ pentru înființarea Universității Române din Cluj, „făcând propuneri pentru Facultatea de Drept”.

Despre perioada cuprinsă între anii 1919 – 1940, Emil Hațieganu făcea următoarele referiri într-un memoriu adresat organelor comuniste: „În calitatea mea de profesor la Universitatea din Cluj, Facultatea de Drept, Catedra de Procedură Civilă și Drept Cambial, am organizat facultatea ca decan în două rânduri (între anii 1920-1921 și 1922-1923 am fost prodecan la Facultatea de Drept din Cluj, și decan între 1921-1922 și 1927-1928) și apoi ca rector (între anii 1928 și 1929 am fost rector al Universității din Cluj și prorector între 1929-1930) am creat și organizat Seminariile de drept și Biblioteca Facultății.

Am fost membru –apoi președinte pentru aranjarea Bibliotecii Universitare, înzestrând-o cu cărți științifice tipărite în toate limbile europene. Această bibliotecă - atât prin numărul volumelor cât și prin valoarea lor științifică, este și azi o mândrie a Universității și a țării”⁵.

La 1 octombrie 1919 a fost numit profesor titular la Catedra de procedură civilă, apoi directorul seminarului de procedură civilă. În cadrul acestor cursuri a urmărit să transmită studenților români atât noțiunile necesare acestora pentru îndeplinirea sarcinilor în calitate de judecători în Ardeal unde încă instanțele funcționau după normele austro-ungare dar și cele specifice legislației romane care funcționau în restul Regatului României. Ca profesor de procedură civilă prin cursurile sale clare și sintetice a rămas în memoria studenților săi⁶. De la 1 octombrie 1925 până la 1 februarie 1930 a fost și suplinitor la Catedra II de drept comercial.

A fost ales Președinte al „Comisiunii legislative” constituită de Camera Deputaților spre a unifica Legislația Ardealului cu Legislația Vechiului Regat. „În Comisiunea legislativă avându-se în vedere Codul civil, Codul penal, Procedura civilă și penală, Codul Comercial din Vechiul Regat și Ardeal, a trebuit să se țină seama de spiritul acestor legiuri, reconciliindu-se de metoda de lacunele ivite în cursul aplicării acestor legiuri și chiar de temperamentul specific românesc spre a ajunge la o unificare din toate punctele de vedere; „adică ținând seama de legiurile Române, Germane, Maghiare să dăm Națiunii Române profund Democratică frână legală pentru aspirațiile sale de viitor. La toate aceste lucrări am luat parte activă promovând realizarea lucrării cât mai grabnice”⁷.

A fost unul dintre fruntașii vieții publice și obștești ai Clujului interbelic, între anii 1931 și 1934 fiind ales Președintele Sfatului Comunal din Cluj. În această calitate a inițiat și promovat construirea marii uzine electrice de la Aghireș, care furniza energia electrică orașului Cluj- satisfăcând astfel, una din dezideratele cele mai arzătoare ale Gospodăriei Comunale - pentru promovarea economiei comerciale și industriale locale”⁸.

În perioada interbelică, Emil Hațieganu a fost în mai multe rânduri deputat, a fost vicepreședinte al Adunării Deputaților, a fost secretar de stat la Justiție, a fost ministru al Muncii Sănătății și Ocrotirilor Sociale și Ministru al Ardealului. În această perioadă a contribuit la întocmirea și prezentarea unor puncte de vedere legate de legislația ce se elabora în diferite domenii ale vieții statului român și a participat inclusiv la elaborarea Constituției din anul 1923. Punctele sale de vedere, cuprinse de un real pragmatism și de o cunoaștere impecabilă a legislației în domeniul civil și comercial dar și experiența practică de peste 15 ani în magistratură, au făcut ca întotdeauna acestea să fie luate în considerare și apreciate de către specialiștii vremii.

Pentru activitatea politică și didactică depusă în perioada interbelică, Emil Hațieganu a fost decorat cu ordinele „ Steaua României” și „Ferdinand I” în grad de mare ofițer , și „Răsplata Muncii pentru învățământ clasa I”⁹.

Autoritățile ungare de ocupație de pe teritoriul Transilvaniei de Nord-Est, atribuit prin Diktatul de la Viena Ungariei între anii 1940 – 1944, au expulzat din România, alături de țărani și muncitori, foarte mulți intelectuali români. Puținii intelectuali români care au rămas au încercat să reziste nelegiuirilor unei stăpâniri tiranice ce se considera a fi instalată pentru <încă o mie de ani> în Ardeal¹⁰.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), București. Fond *Emil Hațieganu* , dos. 1, f. 2.

⁶ Documentar, *E. Dragoș*, Cluj-Napoca, 2011, p. 5.

⁷ A.N.I.C., București. Fond *Emil Hațieganu* , dos. 1, f. 4.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ http://ro.altermedia.info/antisistem/dincolo-de-colt-cioclii-sau-insolenta-lui-michael-shafir-2_9523.html.

La începutul lunii septembrie 1940 „cetățenii de cele mai diferite categorii sociale și orientări politice, însuflețiți de înalte sentimente patriotice, au trecut peste deosebirile de vederi, ieșind împreună în stradă sub lozincă apărării integrității teritoriale a patriei”¹¹.

Într-un dosar din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor securității există un document¹² cu privire la reacțiile elitei românești în legătură cu cedările din 1940. Este vorba despre statutul unei organizații secrete, ce se numea „Ardealul”, precum și o scurtă notă despre conducerea acesteia.

Societatea „Ardealul” a fost „întemeiată la începutul lunii septembrie 1940 și își arăta de la început menirea, principiul călăuzitor al activității sale: readucerea la patria mamă [...] a tuturor teritoriilor pierdute de statul român în anul 1940. Din Societate făcea parte „, orice român creștin din țară și de peste hotare”¹³.

Din conducerea acestei Societăți făcea parte „pe lângă conducătorii Bisericii românești din Ardeal, Biserica Ortodoxă și Biserica Greco-catolică, politicieni proveniți din diferite partide, Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc, care în acest moment rareori găsiseră un numitor comun în activitatea lor politică. Implicarea acestor fețe bisericești (Nicolae Bălan, conducătorul Bisericii Ortodoxe din Ardeal și Alexandru Nicolescu, arhiepiscop greco-catolic de Alba Iulia și Făgăraș și mitropolit al Blajului) o remarcăm și datorită următorului fapt: pe teritoriul Ardealului de Nord cedat se aflau 442 parohii ortodoxe cu 339 448 credincioși și 927 parohii greco-catolice cu aproximativ 1066 145 enoriași”¹⁴.

Societatea „Ardealul” avea ca președinte pe Nicolae Bălan, mitropolitul Bisericii Ortodoxe din Ardeal, ca vicepreședinți erau Iuliu Maniu (fost președinte al Partidului Național Țărănesc – om politic ardelean al secolului XX) și Dinu Brătianu (fost președinte al Partidului Național Liberal, și ministru în mai multe guverne interbelice). Secretarii societății erau Bebe Brătianu (Constantin –Bebe Brătianu fruntaș liberal, a deținut funcția de secretar general al Partidului Național Liberal în perioada 1938-1947) și Ion Lugoșianu (colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu, deputat al Partidului Național Țărănesc din 1927, ministru în mai multe guverne național țărăniste în perioada 1928-1933, ambasador la Roma 1933-1937, codirector la ziarul „Universul” din 1938).

Componența Comitetului de conducere: Alexandru Nicolescu (mitropolit al Blajului din 1935 o personalitate de seamă a Bisericii Unite) alături de oameni politici: Ion Mihalache (întemeietor al Partidului Țărănesc, fondator, președinte, vicepreședinte alături de Iuliu Maniu al Partidului Național Țărănesc), Virgil Madgearu (important politician al Partidului Țărănesc, apoi secretar general al Partidului Național Țărănesc, deputat, ministru, teoretician al doctrinei „statului țărănesc”), Gheorghe (Ghiță) Pop (important fruntaș al Partidului Național Țărănesc, secretar general pentru Ardeal, apropiat al lui Iuliu Maniu, mai ales în perioada 1938-1947), Gheorghe Brătianu (important om politic și istoric, cadru universitar, cel mai tânăr membru corespondent al Academiei Române –la 30 de ani numit la propunerea lui Nicolae Iorga, membru al Partidului Național Liberal), Constantin Angelescu (important membru al Partidului Național Liberal, deputat, ministru, academician din 1934, consilier regal 1938-1940) și Vasile Sassu (fost magistrat, avocat, membru de vază al Partidului Național Liberal, deputat din 1907, ministru de mai multe ori)¹⁵.

Așa cum se poate vedea, funcțiile sunt împărțite între cele două partide, iar preponderența frunțașilor ardeleni arată că activitatea principală a societății este canalizată spre Ardeal.

Pierderile României sub regimul lui Carol al II-lea, din vara anului 1940 sun cunoscute: 99 738 km² reprezentând 33,8% din teritoriul național și 6.821.000 de oameni reprezentând 33,3% din populație¹⁶. Poziția membrilor asociației față de aceste pierderi, care au fost exprimate atât public cât și în cadrul unor întâlniri cu diferiți oameni politici sau chiar cu regele au constituit baza acestei societăți.

În data de 2 august 1940, primul ministru Ioan Gigurtu a convocat o consfătuire a frunțașilor politici, la care au participat: Dinu Brătianu, Iuliu Maniu, Valer Pop, Alexandru Lapedatu, **Emil Hațieganu** și mulți alții, inclusiv Iuliu Hossu, și Nicolae Colan¹⁷. Tema discuțiilor purtate firește era în legătură cu pierderile teritoriale. Nicolae Bălan se declară împotriva „oricărei cesiuni teritoriale. Preconizează luptă hotărâtă. Mai bine să cădem decât să cedăm!”¹⁸. Iar Mitropolitul Nicolescu „se asociază la punctul de vedere al Mitropolitului Nicolae Bălan și se declară solidar cu dânsul în numele Bisericii Unite”¹⁹.

Conducerile partidelor Național Țărănesc și Național Liberal, în loc să se ocupe de organizarea luptei poporului ieșit în stradă, pentru a-i da țeluri precise, antihitleriste și antifasciste, aveau ca principală

¹¹ A. Simion *Dictatul de la Viena* Ed. Dacia Cluj, 1972, p. 212.

¹² Arhiva CNSAS, *fond informativ*, dosar 3054. f. 25.

¹³ Coord. Petcu Adrian Nicolae *CNSAS –Partidul, securitatea și cultele-CNSAS* București 2005 p. 9.

¹⁴ Milton G. Lehrer, *Ardealul –Pământ Românesc, Problema Ardealului văzută de un american*, Cluj Napoca, ed. Vatra Românească, 1991, p. 487.

¹⁵ Nițu Liviu Petre, *Reacții ale elitei românești față de Dictatul de la Viena: Societatea „Ardealul (1940)*, Ed. Nemira București, p. 11

¹⁶ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX. 1918-1948* Ed. Paideia 1999, p. 360.

¹⁷ Ioan Opriș, *Alexandru Lapedatu în cultura românească*, Ed. Științifică, București, 1996, p. 265.

¹⁸ *Ibidem* p. 266

¹⁹ *Ibidem*.

preocupare problema soluționării crizei politice interne declanșată ca urmare a acceptării de către regele Carol și grupările politice grupate în jurul său, a sentinței nedrepte de la Viena. Și urmăreau să obțină o soluționare de culise, fără partidul Comunist și celelalte organizații democratice, și în același timp fără masele populare²⁰. Se dorea schimbarea regimului dar nu pe calea răsturnării revoluționare ci „prin înțelegere cu regimul dictatorial, în sensul revenirii la vechile uzanțe constituționale”²¹.

Lucrețiu Pătrășcanu remarcă „burghezia anticarlistă românească așteaptă să i se dea puterea și nu voia să o cucerească. Cu atât mai puțin voia s-o cucerească cu ajutorul maselor și prin mijloace violente. Ea se temea de fapt tot atât de tare ca și oamenii dictaturii, că o mișcare de masă odată declanșată nu s-ar opri la o simplă schimbare de guvern, ci ar fi impus în organismul economic și social românesc reforme și transformări mult mai adânci. Soarta regimului social existent li se părea astfel pusă în primejdie”²². Pretutindeni, masele populare își exprimau voința de a se opune cu armele agresiunii fasciste. Existau chiar organizații ale Partidului Național Țărănesc care îi cereau lui Iuliu Maniu să preia conducerea țării, și să organizeze rezistența armată.

Este semnificativ, în această direcție, faptul că după vizita la Cluj a lui Iuliu Maniu din 2 septembrie 1940, „Comitetul ardelean pentru organizarea rezistenței”, constituit din inițiativa organizației național-țărăniște din Cluj, având în componență personalități cunoscute ca „Ion Lupaș, Silviu Dragomir, Lucian Blaga, Octavian Stanca, Victor Jinga, Emil Hațieganu, Al. Borza, Onisifor Ghibu, Emil Coposu și alții, nu a mai desfășurat, practic, niciun fel de activitate”²³.

Printre cei rămași la Cluj, cu toate că Universitatea la care era profesor s-a refugiat la Sibiu, se afla și prof. Emil Hațieganu. El a considerat că este mai bine să nu plece în refugiu pentru a rămâne în slujba românilor din Ardealul cedat Ungariei lui Horthy. A primit această însărcinare din partea P.N.Ț. ca să rămână în Cluj, pentru a fi sprijinul celor peste 1.300.000 de români care nu au părăsit Ardealul ocupat²⁴.

În anii tragici ai cedării Ardealului de Nord, Emil Hațieganu a fost președintele „Comunității naționale a românilor”, despre care Aurel Socol, secretarul „Comunității spunea: „În acele zile de umilințăo mână de oameni, hotărâți să rămână pentru a-și face datoria față de neam, s-a îndreptat firesc, .. spre singura personalitate care, prin experiența sa, prestigiul și înțelepciunea sa practică, putea să fie frunzașul călăuzitor al celor rămași: Prof. Emil Hațieganu”²⁵.

„Era tânăr, plin de energie, venea dintr-o familie de vază a Transilvaniei. Era un om care a refuzat să privească impasibil crimele din nordul transilvănean”²⁶. A publicat în „Gazeta noastră” din 4 septembrie 1940 articolul „Stați pe loc”, în care spunea: „Avem aici datorii de împlinit. Un popor de plugari de peste un milion privește cu lacrimi în ochi, dar cu suflet îndârjit când vede acest trist exod”²⁷.

„Comunitatea Națională a Românilor din Nordul Transilvaniei” s-a înființat la inițiativa lui Emil Hațieganu și avea drept scop să devină forța politică conducătoare a populației românești din aceasta parte a țării. De asemenea, înființează în Ardealul de Nord, în condițiile campaniei anti-românești în care „românii erau atacați în însăși ființa lor, ca români, ca „naționalitate”²⁸ ziarul „Tribuna Ardealului” ce avea să devină singurul cotidian publicat în limba română, purtător de speranțe de mai bine pentru viitor.

Scriitorul, ziaristul și omul politic Nichifor Crainic scria: „...și-a luat inima în dinți și a rămas la Cluj, dând exemplu unic de curaj românesc. El a întemeiat acolo un ziar, „Tribuna Ardealului”, stârnind în jurul lui și o activitate literară apreciată în condițiile vitrege în care a apărut. Sus o cunună de laudă lui Emil Hațieganu, care în lunile eliberării a lăncezit în temnițele ungurești”²⁹.

Renumitul profesor doctorul Victor Papilian, fost decan al Facultății de Medicină din Cluj în perioada interbelică scria „Atunci a luat ființă sub conducerea marelui și inimosului Emil Hațieganu, editura E.R.A.N.(Editura Română a Ardealului de Nord – n.n.) care a patronat într-o formă neobișnuit de frumoasă lucrări literare, muzicale și plastice, în spiritul acelei voințe de afirmare românească. Despre lucrările apărute atunci și despre rolul istoric al Domnului Emil Hațieganu va trebui să se ocupe toți cei cu dragoste pentru scrisul românesc”³⁰.

În perioada cât a condus destinele ziarului „Tribuna Ardealului”, Emil Hațieganu a sprijinit și încurajat în demersul creației literare o grupare de tineri scriitori în jurul publicației și editurii. Pot fi amintiți

²⁰ *Ibidem*, p. 213

²¹ *Ibidem*.

²² Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, București, 1970, p. 191.

²³ A.Simion, *op. cit.*, p. 213.

²⁴ Florea Marin *Iuliu Hațieganu Monografie*, Cluj Napoca, 1999, p. 35.

²⁵ A.Socol, *Furtună deasupra Ardealului*, Cluj Napoca, 1991, p. 10.

²⁶ Constantin Mustață, *Reconstituiri* Ed. Militară, București, 1991, p. 50,

²⁷ Societatea Cultural - Științifică „George Barițiu” - *Istoria României, TRANSILVANIA vol. II(1867-1947)*, Ed. George Barițiu Cluj Napoca, 1999, p. 1081.

²⁸ http://www.geocities.com/rsorban/emil_hatieganu.htm.

²⁹ N. Crainic, *Zile albe, nopți negre*, București, 1991 p. 322.

³⁰ V. Papilian, *Tragedia scrisului românesc în Ardeal*, în „Patria”, Cluj, 19 aprilie 1946, p. 2.

pe lângă cei doi episcopi ai românilor din Ardealul ocupat Nicolae Colan și Iuliu Hosu, pe Raoul Șorban, Petre Abrudan, Francisc Păcurariu, Gheorghe Dăncuș. Au mai colaborat: Gh.V.Giurgiu, Aurel Socol, preotul ortodox Florea Mureșanu și soția sa Eugenia Mureșanu, Teodor Ciceu, Iacob Tis, Ion Pinte, Mihai Pop, Alexandru Anca, Ion Cherejan, Dionis Fărcașu, Romulus Hatos, Ionel Bolboacă, Valentin Raus ș.a.³¹.

În primul număr al ziarului „Tribuna Ardealului”, în 15 septembrie 1940, Emil Hațieganu scria „Noi nu urâm pe nimeni, dar ne iubim neamul mai presus de toate, fiindcă e un neam de ordine, harnic și bun creștin”.

În ciuda eforturilor întreprinse de fasciști, unitatea de luptă manifestată de oamenii muncii români, maghiari și de alte naționalități nu a putut fi dezbinată. Sindicatele muncitorești s-au solidarizat cu muncitorii amenințați cu concedierea, fapt relatat de ziarul „Tribuna Ardealului”, în articolul „Solidaritatea muncitorească”, Tudor Bugnariu scria: „Cu satisfacție constatăm că sindicatele muncitorești din Cluj... în mod cinstit recunosc că frații lor de muncă de naționalitate română s-au constituit în trecut ca apărătorii fraților lor unguri; acum le revine să plătească cu aceeași monedă, luând apărarea muncitorimii de nație românească”³².

În 15 martie 1941, cu prilejul aniversării revoluției de la 1848 la Cluj, „oamenii maghiari și români își întindeau frățește mâna...Deși cercurile reacționare maghiare au încercat să dea festivităților un caracter șovin, de ațâțare împotriva populației de altă naționalitate, de preamărire a Axei și în primul rând a puternicului Reich hitlerist, care făcuse posibil succesul politicii de revizuire a horthyștilor, forțele antifasciste ... au transformat întrunirea într-o manifestație împotriva fascismului și a cotropirii imperialiste, pentru libertăți democratice, pentru solidaritate cu masele românești persecutate. La rândul său, redacția ziarului „Tribuna Ardealului”, singurul ziar românesc ce apărea în nordul Transilvaniei, saluta ziua de 15 martie publicând în traducere românească mai multe poezii ale lui Petőfi, și subliniind ideile de libertate națională, de independență și comunitate de interese a poporului român și a naționalităților conlocuitoare”³³.

La început, redacția ziarului „Tribuna Ardealului” avea în componență doi ziariști profesioniști și un colaborator extern: dr. Aurel Socol - articolele căruia păstrează mărturia unor preocupări și stări sufletești iscate din durerile obștei, cu revolte melancolice și tristeți ca de plumb. Alături de Gh. V. Giurgiu se afla Iacob Tis, român din Valea Timocului, vorbitor de sârba, germană și maghiară, priceput analist, dar, înainte de toate, un jurnalist experimentat, bun cunoscător al mecanismelor de funcționare ale unui ziar.

La inițiativa profesorului univ. Emil Hațieganu și a lui Gh. V. Giurgiu s-a înființat biblioteca și editura „Tribuna Ardealului” (ERAN), unde, în cei patru ani au apărut Calendarele ziarului „Tribuna Ardealului” „și 11 cărți, printre care se pot aminti „Mărturiile culturale bihorene” carte ce-i aparține lui Vasile Vartolomei și alte cărți din literatura română și bisericești. Episcopul Nicolae Colan a inițiat colecția „Cărțile vieții” care în cei patru ani a cuprins opt cărți tipărite. De asemenea a publicat într-o nouă tălmăcire „Noul Testament”.

Cărțile românești publicate nu au fost pe măsura cerințelor și nevoilor culturale ale românilor deoarece ei, nu au putut avea o societate culturală legală românească. Toate manifestările culturale românești erau sub stricta supraveghere a autorităților și administrației maghiare. Până și predicile episcopul greco-catolic, Iuliu Hosu și cel ortodox Nicolae Colan sau manifestările culturale pentru copii. Spre exemplu, „Calendarul creștinului de lege răsăriteană” pe anul 1942 a fost confiscat pentru că a reprodus fabula lui Grigore Alexandrescu *Securea și pădurea* considerată „iredentistă”. În rândurile redactorilor de la „Tribuna Ardealului”, au fost operate arestări, iar redactorul Gh. Dăncuș a fost condamnat la închisoare pentru că a publicat în paginile ziarului poezia lui George Coșbuc *Decebal către popor*, socotită a fi primejdioasă pentru „existența statului maghiar”. Mai târziu a fost condamnat și Gh. Giurgiu³⁴.

Raoul Șorban scria „În cei patru ani, Emil Hațieganu, dispunând de o neobișnuită energie morală, s-a impus ca o personalitate care comunica cu viața mulțimilor și căruia contactul cu ele i-a insuflat un fel de jubilară a sensului adevărat al vieții. Eficiența lui socială și națională se manifestase în cei patru ani cu o vigoare ce lipsise în tribulațiile sale politice anterioare și care avea să lipsească și în perioada următoare, când împrejurările îl obligă din nou să se angajeze într-o luptă politică de partid. Emil Hațieganu a meritat stima unanimă de care s-a și bucurat. Ca unul dintre colaboratorii săi cei mai apropiați (Raul Șorban n.n.) – din noiembrie 1942 până în aprilie 1944 – păstrez convingerea că Emil Hațieganu nu și-a greșit viața în acei ani când fusese considerat – ceea ce și era de fapt – liderul românilor din Ungaria, poziție la care nu a râvnit și la care a ajuns fără voia sa în acele împrejurări, cu configurația lor specială, când datorită Regatului Ungar s-a repetat un capitol din marea drama istorică a poporului român”³⁵.

³¹ Marin Oprea, *Viața culturală românească în Transilvania de Nord (1940-1944)* Adevărul de Cluj, 21-23 ianuarie 1995.

³² „Tribuna Ardealului”, din 19 ianuarie 1941.

³³ A. Simion *Dictatul de la Viena* Ed.Dacia Cluj, 1972, p. 251.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ http://www.geocities.com/rsorban/emil_hatieganu.htm.

Comunitatea Națională a Românilor din Nordul Transilvaniei a prezentat guvernului regal maghiar după pronunțarea arbitrajului din 30 august 1940 de la Viena, măsurile cele mai urgente și mai potrivite care se cer de luat în Transilvania de Nord pentru populația română rămasă încă majoritară în zonă. În numele acestora semnează profesorul Emil Hațieganu: „Principalul nostru scop nu e încheierea unei convențiuni sau alcătuirea unei legi a drepturilor minoritare, ci asigurarea intereselor obiective ale minorității românești și așezarea liniștită și fără frământări a maselor sale în colectivitatea statului.

Căci dacă e adevărat că atât din punct de vedere economic cât și politic Statul maghiar are nevoie de participarea totală a minorității românești în munca sa constructivă, tot așa de adevărat este că minoritatea românească are același interes ca să ceară partea sa din această muncă comună și inseparabilă.

Dacă guvernul regal maghiar din diferite motive ar considera inactuală realizarea programului schițat de noi, supunem aprecierii guvernului un plan minimal care cuprinde măsurile cele mai urgente și mai potrivite care se cer de luat în Transilvania de Nord”³⁶.

Directorul ziarului „Tribuna Ardealului”, Emil Hațieganu, în general, nu a intervenit, ca publicist, în probleme de actualitate politică și nici nu s-a angajat în dispute redacționale. La intersecția unor opinii divergente, ce apăruseră în redacția ziarului între două grupuri comuniste, în iarna 1940, continuând și în 1941, Emil Hațieganu nu a luat atitudine, conștient că în împrejurări confuze și fără colaboratori exersați, nu putea dirija aparatul redacțional după codul complicat al necesităților istoriei acelor vremuri. De altfel, el considera ca în fața satisfacerii unor cerințe noi, disputa dintre două grupuri comuniste nu este altceva decât un produs auxiliar al unor divergențe politice desuete. După părerea lui Emil Hațieganu, pentru normalizarea vieții românilor din Transilvania de Nord (Ungaria), era nevoie mai întâi de garantarea vieții populației române majoritare, prin eliberarea de sub aservirea națională, prin înlăturarea acțiunilor represive și agresive ale statului ungar și numai în al doilea rând de schimbarea structurilor societății. De asemenea, el credea cu tărie că între nevoia de a schimba condițiile de viață insuportabile ale românilor și proiectele de a schimba structurile societății, în general, nu există o corespondență concordantă. În fața divergențelor celor două grupuri comuniste, Emil Hațieganu, deși era cuprins de un „sentiment amar”, s-a abținut să intervină, poate și pentru că divergențele și discuțiile anexe i se păreau de o inutilitate absolută. Cel care, în redacție, a avut câștig de cauză, beneficiind și de sprijinul Consulatului General al României din Cluj (Ungaria), a fost Gheorghe Dăncus, cu acea nouă credință politică a sa – „agreată și de regimul din România” – în necesitatea „reconcilierii” dintre nazism și bolșevism. Drept consecință, grupul din jurul lui Bugnariu și Bindea și-a încetat vremelnic colaborarea la „Tribuna Ardealului”, calificând ziarul drept „colaboraționist” (cu nazismul, firește). Cititorii ziarului, cei aproximativ 50-60.000 de țărani și foarte puțini intelectuali (dintre cei care nu au fost expulzați), din întâmplările relatate nu au sesizat nimic sau aproape nimic³⁷.

În calitatea pe care o avea, de reprezentant al românilor din Transilvania de nord, Emil Hațieganu s-a remarcat la o consfătuire ce a avut loc la Cluj, în jurul zilelor de 11-15 septembrie 1940, consfătuire despre care ne-au rămas știri și datorită contelui Pál Teleki, pe atunci președintele Consiliului de Miniștri al guvernului regal ungar, din a cărui relatare ulterioară aflăm următoarele: „Când am fost prima oară la Cluj – îndată după intrarea trupelor noastre – i-am convocat pe domnii episcopi români, pe cel greco-catolic și pe cel ortodox, ca și pe câțiva dintre fruntașii societății românești. Firește i-am admonestat aspru pentru cei 22 de ani (câți trecuseră de la Marea Unire până la Diktatul de la Viena – n.n.). I-am invitat să mă ajute în acțiunea de pacificare. Prin urmare nu se poate susține că nu am fost concilianți, că nu suntem concilianți, atât noi personal, cât și poporul nostru și armata ungară. Armata ungară a intervenit sever în două cazuri, acolo unde s-a tras asupra ei cu mitraliere... Dintr-un moment când s-a pus capac răbdării noastre, adică de alaltăieri (5 oct. 1940 n.n.) aplicăm retorsiunea. Am expulzat peste frontieră deocamdată 850 de români, personalități de conducere ale vieții sociale și publice. Vom fi obligați să continuăm această acțiune, să-i dăm chiar amploare... Să se știe că după retorsiunile de la Oradea și Cluj vom continua și în alte părți. Și la nevoie vom da amploare acestei acțiuni”³⁸... De câte ori vorbea despre contele Teleki, Emil Hațieganu îl pomenea ca pe un „nemernic”, un „asasin al poporului român”. Nimic și nimeni nu poate scuza comportarea lui Teleki și a colaboratorilor săi față de români, evrei, ruteni, slovaci, sârbi, aflați – după cum spunea Emil Hațieganu – „într-o stare asemănătoare robiei, expuși tuturor riscurilor, de la expulzare și deportare, la deposedarea de bunuri, privări de libertate până la masacrare în Regatul Sfântului Rege Ștefan”³⁹.

Spre marea sa surpriză, la Cluj, prof. Emil Hațieganu, într-o disonanță totală cu protocolul și cu cele cuprinse în monologul primului ministru Teleki, i-a pus acestuia câteva întrebări „sincere”, spunând lucrurilor pe nume. L-a întrebat anume ce măsuri a luat guvernul ungar împotriva celor care asasinaseră sute de țărani români și de evrei pașnici, culminând cu masacrele de la Ip și Trăzneu? Când contele Pál Teleki a

³⁶ A.N.I.C, Fond *Emil Hațieganu*, dos. 21-fila 6.

³⁷ Raoul Șorban, *Invazie de stafii*, Ed. Meridiane, 2003.

³⁸ C f. ziarul „Ellenzék”, Cluj 10 octombrie 1940, p. 3.

³⁹ A.N.I.C, Fond *Emil Hațieganu*, dos. 21, f. 7.

considerat – spre deosebire de cele cuprinse în comunicatul citat deja, întocmit pentru presă – că asasinatele nu au fost decât „manifestările firești ale bucuriei unor nuntași”, rostind și faimoasa fraza „nincs lakodalom késelés nélkül” („nu exista nuntă fără înjunghieri”)⁴⁰, Emil Hațieganu i-a ripostat că „guvernul regal ungar își întemeiază puterea nu pe paza și aducerea la îndeplinire, ci pe nesocotirea și batjocura legilor celor mai elementare”, că „o asemenea practică echivalează cu relativizarea crimei și transformarea ei într-o unealtă a politicii de maghiarizare agresivă prin intimidare și asasinate”. Vorbind în numele „poporului român din Transilvania de Nord” el a refuzat să facă propuneri pentru „chemarea” a cca. 30 de români în Parlamentul de la Budapesta, alături de constituirea unui partid politic al „naționalității române din Regatul Ungar”. Între diversiunea prin care contele Teleki a încercat să se justifice și poziția lui Emil Hațieganu se află un abis de ordin etic⁴¹.

Emil Hațieganu a oferit un exemplu de idealism moral timpului său în cei patru ani de viață românească în Transilvania de Nord, sub ocupația Regatului Ungar, demonstrând totodată că o asemenea atitudine trebuie să concorde cu înțelegerea realității și cu năzuința de progres a condiției umane.

Vorbind despre scopurile politice ale ungarilor, Hațieganu obișnuia să spună că „în Ungaria români – asemenea celorlalte naționalități – dispun de o singură libertate: *aceea de a nu mai fi români* . Și dacă aspirăm la libertate nu este permis să uităm nicio clipă că Transilvania de Nord aparține României, că Ungaria ține sub ocupația ei forțată și samavolnică peste un milion și jumătate de români, care au o sfântă datorie față de ei, față de patria lor: aceea de a se elibera din jugul Ungariei luptând pentru propria lor libertate națională. Printr-un fel de silogism al logicii afective, Hațieganu a considerat că până și prigonirea unui singur ardelean, constituie o ofensă adusă întregii provincii⁴².

Emil Hațieganu nu era stăpânit de vreo pornire ostilă față de maghiari ori sași, întreținând relații prietenești cu mulți dintre ei. În ceea ce îi privește pe evrei, Hațieganu a participat la acțiunea care a salvat zeci de mii de vieți în anii 1943-1944.

A conlucrat strâns cu cei doi arhieri aflați în fruntea celor două biserici: episcopul Greco-catolic, Iuliu Hosu și cel ortodox Nicolae Colan.

Autoritățile maghiare de ocupație nu au recunoscut instituțiile românești create după 1918, nici episcopia ortodoxă a Clujului, iar ca parteneri de dialog au acceptat doar pe episcopul Greco-catolic, Iuliu Hosu, (ales încă din 1917 și rămas în fruntea confesiunii ce reprezenta mai mult de două treimi din populația românească) precum și pe Emil Hațieganu ca fost apreciat judecător mulți ani înainte de Marea Unire. La precizarea statutului său de lider al populației majoritare a contribuit prin reciprocitate și validarea unei situații asemănătoare din partea autorităților române pentru conducerea comunității maghiare rămasă în România. Neoficializarea statutului lui Emil Hațieganu se datora și refuzului fruntașilor românilor de a se organiza politic, fapt ce ar fi însemnat o recunoaștere implicită a regimului de ocupație. Această situație reducea considerabil paleta posibilităților acțiunii de apărare a intereselor românești doar la acelea circumscrise planurilor economic, social-cultural și religios⁴³.

Este demn de remarcat și sprijinul acordat de Emil Hațieganu, evreilor din Transilvania de Nord, care au scăpat de lagărele fasciste, mărturie stând afirmațiile liderului evreilor clujeni: „După 27 martie 1944, când a început să funcționeze și la Cluj administrația de tip nazist, prin el am organizat cele mai multe drumuri de salvare de pe platforma Feleacului, prin intermediul lui am fost primit de Maniu și am obținut 1.200 de legitimații în alb ale Partidului Național Țărănesc, pentru a servi ca documente de identitate evreilor ce urmau să mai treacă din Ungaria în România”⁴⁴.

Un mesaj de recunoștință pentru evreii salvați de către Emil Hațieganu, a fost adresat pe panglica unei coroane de flori depuse de Moshe Carmilly-Weinberger, fost rabin-șef al Clujului la mormântul lui Emil Hațieganu, pentru „vremea de tristă amintire a Dictatului de la Viena”⁴⁵: „Lui Emil Hațieganu, curajosul și înțeleptul conducător al românilor din Transilvania de Nord, care, în anii 1940-1944, a contribuit la salvarea a mii de evrei. Cu recunoștință, Moshe Carmilly-Weinberger, fost rabin-șef al Clujului”⁴⁶.

Raoul Șorban scria că „asemenea patrioți care nu aparțin numai unor generații, se vor ivi mereu, pentru că trebuie să se ivească...Poate dintre aceștia niciunul nu a fost mai modest, mai discret, mai retras decât Emil Hațieganu. Datorită aptitudinii sale neobișnuit de reținute, omenia lui se evidențiază abia atunci când îl cunoșteai mai bine. Naturalețea ființei și comportamentul său îi cucerea pe toți cei care îi erau în preajmă. Prezența sa radia un fel de siguranță morală de o intensă eficacitate. Pe de altă parte, modul său

⁴⁰ http://www.geocities.com/rsorban/emil_hatieganu.htm.

⁴¹ A.N.I.C, Fond *Emil Hațieganu*, dos . 21-f. 8.

⁴² http://www.geocities.com/rsorban/emil_hatieganu.htm.

⁴³ A.Socol, *Furtună deasupra Ardealului*, Cluj Napoca 1991, p. 14.

⁴⁴ Constantin Mustață, *Reconstituiri* Ed. Militară, 1991, p. 50.

⁴⁵ Panglica coroanei cu textul citat se află în păstrare la nepotul lui Emil Hațieganu, Eugen Dragoș.

⁴⁶ Constantin Mustață, *op. cit.*, p. 51.

reținut de a fi, excludea posibilitatea unei familiarități mai accentuate, deși îi simțea bunătatea, ca o rază paternă care îți pătrunde în suflet”⁴⁷.

În concluzie, putem vedea și înțelege cu ușurință că în perioada de tristă amintire pentru România, când Transilvania de nord a fost cedată Ungariei, în jurul profesorului Emil Hațieganu, s-a unit crema intelectualității românești dar și faptul că acesta, a fost uitat pe nedrept de către istorici, deși a fost o personalitate importantă a României Mari în perioada interbelică și un membru important al P.N.Ț., care a deținut poziții importante în legislativul și guvernele ce s-au perindat la putere în perioada interbelică românească. În perioada 1940-1944, amintirile profesorului Raoul Șorban, lăsate despre Emil Hațieganu, cu care a lucrat îndeaproape la redacția ziarului Tribuna Ardealului, în volumul *Invazie de Stafii*, apărut la Editura Meridiane 2003, stau mărturie de netăgăduit a faptului ca profesorul Hațieganu a fost liderul de facto al românilor din Transilvania de Nord și merită cu prisosință să fie reamintite mai jos:

„În cei patru ani de viață românească în Transilvania de Nord, sub ocupația Regatului Ungar, Emil Hațieganu a oferit un exemplu de idealism moral timpului său, demonstrând totodată că o asemenea atitudine trebuie să concorde cu înțelegerea realității și cu năzuința de progres a condiției umane.

Încercând să-l evoc pe Emil Hațieganu îmi amintesc de dragostea lui de om, de popor, de patrie, de stima sa față de țărani și muncitori, ca și de inițiativele sale în domeniul culturii naționale. Văzând clar, luptând pentru ideile și credințele sale de înfrățire cu toate neamurile, înțelege ca un ostaș al națiunii...

Figura îi era a unui om robust, destul de mic de statură. Sub părul cărunt, tuns scurt, chipul îi era însuflețit de vibrația abia perceptibilă a unei profunde trăiri lăuntrice, umanizându-i expresia – la prima vedere – neclintită. Același în mai toate împrejurările. Nici timid, nici orgolios, el practica o politețe puțin vetustă, dar în fond amabilă și nici chiar banal, caracteristica unei generații dinainte de primul război mondial. Purta costume bine croite, de culoare gri, ce păreau, chiar și când erau noi, imperceptibil uzate și totdeauna șifonate.

Personalitatea lui Emil Hațieganu se înscrie în categoria celor înzestrați cu darul de a face din viață un crez, în a cărui dimensiune – întărită de esențele unor profunde trăiri valahe – erau prezente frământările și suferințele neamului. Cu o asemenea imagine el se situează, peste moarte, în nemurirea oamenilor de seamă.

Păstrez convingerea că Emil Hațieganu nu și-a greșit viața în acei ani când fusese considerat – ceea ce și era de fapt – liderul românilor din Ungaria, poziție la care nu a râvnit și la care a ajuns fără voia sa în acele împrejurări, cu configurația lor specială, când datorită Regatului Ungar s-a repetat un capitol din marea dramă istorică a poporului român”.

Apreciind activitatea desfășurată de Emil Hațieganu în timpul ocupației hortiste a Ardealului de Nord pentru susținerea și răspândirea culturii române, ca și pentru apărarea drepturilor românilor oprimați, Academia Română l-a ales membru de onoare al ei în anul 1944.

EMIL HAȚIEGANU, LEADER OF ROMANIANS FROM NORTH-EASTERN TRANSILVANIA (1940-1944)

In the present article, the woman writer presents the activity of Professor Emil Hațieganu, as a leader of the Romanians remaining in the North-Eastern Transilvania, after the Viena Pact, în August 1940. For a 4 years period, between 1940 and 1944, Emil Hațieganu issued a newspaper, in Romanian language, actually the only Romanian magazine from that part of the former Romanian Territory, in which he and his redactors, tried to maintain alive the Romanian spirituality and the unity of more than 1.300.000 Romanians who have been living on it. Also during that sad period, he saved from deportation many Jewish, activities that remaining for ever in the Jewish people memory. Emil Hațieganu was a jurist, doctor in law and he became honor member of Romanian Academy from 1944. He was the most representative member of Romanians in Ardeal which was ceded to the horthyst Hungary. Emil Hațieganu is considered a big personality in the Romanian history.

⁴⁷ R.Șorban, *Emil Hațieganu*, în „Timpul”, București, nr.27 din 5 iulie 1991, p.10.

BOMBARDAREA RAFINĂRIEI BRAZI A SOCIETĂȚII „CREDITUL MINIER” LA 1 AUGUST 1943 ȘI ÎN ANUL 1944

prof. dr. DAN OVIDIU PINTILIE

Bombardamentele aeriene americane din ziua de 1 august 1943 supranumită și „Duminica neagră” au afectat rafinăriile și instalațiile petroliere situate lângă Ploiești și împrejurimi aparținând mai multor societăți petroliere printre care și rafinăria Brazi a societății petroliere „Creditul Minier”.

Despre bombardarea rafinăriei Brazi și consecințele produse asupra mersului societății au fost prezentate în ședința Consiliului de administrație din 4 august 1943 de către președintele Costin Stoicescu. Rafinăria a fost bombardată violent de către un număr de 16 avioane americane fiind aruncate un număr de 46 bombe explozive, în afară de un alt număr însemnat de bombe incendiare. Majoritatea bombelor aruncate erau prevăzute cu aparate de întârziere a exploziei.

Apărarea antiaeriană a fost foarte slabă, comandantul apărării antiaeriene germane lipsind de la postul său în momentul bombardamentului. Din însăși comunicarea făcută primului-ministru, Mihai Antonescu, rezulta că rafinăria Brazi era cea mai slab apărată din toate rafinăriile situate în regiunea Ploiești, întrucât nu se realizase decât 25% din programul fixat, în timp ce celelalte rafinării aveau realizate un coeficient de aproximativ 98%. Bombele au fost lansate în mod foarte precis asupra instalațiilor principale ale rafinăriei, dintre bombele cu explozie întârziată putând fi demontate în ziua de 2 august, dimineața, trei bombe și anume, o bombă căzută la stația de rafinare a petrolului lampant, a doua pe acoperișul casei centrale de forță și a treia în interiorul unui cazan de aburi. Prin dezamorsarea acestora s-a putut limita efectul dezastrului. Cele mai multe însă din bombe lansate asupra instalațiilor au făcut explozie într-un interval cuprins între o jumătate și șase ore de la lansarea lor, iar dacă s-ar fi putut demonta la timp, efectele bombardamentului ar fi fost mult mai reduse.

Directorul rafinăriei s-a adresat echipelor de pompieri germani atașați pe lângă rafinărie pentru demontarea bombelor neexplodate însă aceștia au refuzat afirmând că nu sunt specialiști. Efectele bombardamentului au fost extrem de grave și au constat în¹:

1. Distrugerea totală a instalației de Pipe Still, principala și singura instalație a rafinăriei pentru prima distilare a țițeiului;
2. Distrugerea completă a instalației de redistilare a gazolinei, singura din țară de acest gen, prin care din gazolină se putea obține benzină de aviație;
3. Avarierea foarte gravă a instalației de cracare prin distrugerea părților ei esențiale; cele două cuptoare și conductele construite din oțeluri aliate cu nichel, crom și molibden;
4. Distrugerea, aproape în întregime, a instalației de forță: cazanele de aburi și turbinele care deserveau pompele și întreaga rafinărie cu forță și electricitate;
5. Distrugerea completă a 19 rezervoare de țiței și păcură cu o capacitate de cca. 20.000 mc. și o greutate de cca. 1000 tone reprezentând aproape o jumătate din parcul de rezervoare;
6. Distrugerea clădirii principale a administrației în care se găseau și birourile tehnice;
7. Distrugerea completă a cantinei lucrătorilor și ucenicilor;
8. Avarierea instalației de rafinat petrol lampant;
9. Avarierea gravă a instalației de romacol;
10. Avarierea gravă a laboratoarelor;
11. Distrugerea completă a stației de expediere și avarierea gravă a canalizărilor și conductelor de scurgere;
12. Atingerea, destul de serios, a stației de etilare a benzinei, a stației de alimentat uzina cu apă, a conductelor de legătură între uzină și rezervoare, precum și a magaziiilor și garajelor;
13. Distrugerea prin incendiu a 14.050 tone de produse petroliere.

Nu a fost atinsă instalația de isoocan, iar după o sumară apreciere cheltuielile de reconstrucție se ridicau la circa 2.000.000.000 lei.

Președintele C. Stoicescu a prezentat membrilor Consiliului de administrație „manifestările de simpatie pe care le-au arătat în această împrejurare” de mareșalul Ion Antonescu, conducătorul statului, de Mihai Antonescu, primul ministru, și de toți membrii Guvernului care s-au deplasat la fața locului atât în timpul cât și după incendiu. Deoarece o parte din personal, ingineri și lucrători s-au distins în mod cu totul deosebit în combaterea incendiului s-a propus să li se acorde o gratificație iar pentru cei cinci morți și doi gravi răniți s-au stabilit sume de bani care s-au acordat familiilor. În data de 3 august președintele C. Stoicescu a făcut o altă vizită la rafinărie cu care ocazie în fața lucrătorilor, funcționarilor și inginerilor

¹ Serviciul Județean Argeș al Arhivelor Naționale (în continuare se va cita: SJAN Argeș), fond *Societatea Creditul Minier*, dosar 53/1939-1945, f. 139-142.

rafinării și-a delegațiilor venite de la șantiere le-a arătat că „societatea este dispusă să pășească de îndată la reconstrucția fabricii”, iar tot personalul va participa la ajutarea lucrărilor de reconstrucție. Această cuvântare a fost ținută pentru „liniștirea spiritelor și pentru ridicarea moralului întregului personal”.

Reconstrucția rafinării nu putea fi făcută cu mijloacele proprii ale societății așteptându-se la un ajutor din partea Guvernului promis de altfel de primul ministru Mihai Antonescu în audiența din 2 august 1943 unde au participat și generalul Dobre, ministrul Economiei Naționale, Ghiolu, ministru subsecretar de stat al Economiei Naționale și Neagu, ministrul Finanțelor.

Din însărcinarea primului-ministru directorul general a fost însărcinat să studieze și să redacteze proiectele unor decrete-legi pentru fuziunea societății cu societatea Unirea și anume:

1. Modificarea cvorumului ținerii Adunării generale extraordinare care să decidă fuziunea;
2. Decretul-Lege pentru recunoașterea originii etnice române a societății Creditul Minier fără a mai fi nevoie de procurarea dovezilor de etnicitate a tuturor acționarilor;
3. Autorizarea exportului întregii producții de țiței a societății până la reconstruirea rafinării și scutirea de contribuție la consumul intern pe același interval de timp;
4. Amânarea, la început pe 30 de zile a tuturor plăților datorate statului;
5. Stocul de isooctan în cantitate de 380 tone aflat în rafinărie de mai multe luni, la dispoziția Ministerului Aerului, să fie imediat ridicat, iar plata acestuia să fie făcută neîntârziat;
6. Construirea unei instalații de fabricat uleiuri minerale, asfalt și parafină pentru a avea o valorificare cât mai completă a producției societății.

Ca urmare a celor hotărâte, Creditul Minier a obținut dreptul de a exporta în luna august 1943 a 14.300 tone de țiței brut iar în luna septembrie a 20.000 tone, precum și mărirea cotei de export ținând cont că producția lunară a societății era de 24.000 tone.

În ședința din 7 septembrie 1943, consiliul de administrație este informat că dr. Ringer, delegatul guvernului german în Comisia pentru luarea măsurilor de siguranță a rafinăriilor în caz de bombardament și refacerea lor, a propus furnizarea unei instalații complete de distilare cu o capacitate de 160 vagoane de țiței pe zi și care provenea din demontarea unei rafinării din Franța. Această instalație fusese de mult demontată și destinată să fie transportată în Rusia dar evenimentele au oprit această realizare. O parte din instalație se afla imbarcată pe șleपुरi la Brăila iar altă parte era în curs de sosire în țară. Toate detaliile tehnice urmau să fie date în cazul acceptării de către societatea Creditul Minier de către reprezentanții societății Kontinentale. Desigur membrii Consiliului de administrație au discutat modul în care ar fi privită acceptarea ofertei germane de către guvernul francez având în vedere că problema nu avea numai aspect economic ci și un aspect politic care trebuia supus dezbaterilor.

Societatea avea mari interese în Franța prin intermediul societății Creditul Minier Franco-Român iar greutățile pe care le-a avut pentru menținerea debușeului produselor petroliere în Franța nu puteau fi neglijate în viitor când „s-ar putea aduce acuzația de a fi colaborat la distrugerea unei rafinării franceze”. Președintele C. Stoicescu era, de asemenea, rezervat deoarece în caz de acceptare a instalației ce provenea dintr-o captură germană de război putea să-i fie imputată societății Creditul Minier că ar fi profitat „de pe urma unei situații speciale spre a-și reface propria sa fabrică”².

În caz de refuz exista pericolul să se piardă posibilitatea refacerii rafinării deoarece mijloacele financiare erau foarte greu de procurat, iar multe dintre instalațiile care au fost distruse trebuiau procurate din Europa cu valută ceea ce constituia o piedică serioasă dacă nu chiar o imposibilitate. Chiar și după distrugerile bombardamentului din 1 august 1943 capacitatea de prelucrare a rafinăriilor din țară a rămas superioară producției de țiței și exista pericolul economic și politic să nu mai fie necesară, în viitor refacerea rafinării.

În urma discuțiilor pro și contra precum și a unor lămuriri suplimentare aduse de către partea germană cu privire la faptul că trupele germane au preluat rafinăria cu acordul proprietarilor francezi aceștia având opțiunea de a participa cu o cotă de 25% la instalarea și montarea acesteia sau de a li se reconstrui ulterior în Franța a unei rafinării egale în capacitate în unanimitate s-a decis respingerea ofertei făcute de germani.

Lucrările de refacere a clădirilor și a instalațiilor se făceau de echipe proprii conduse de inginerii rafinării alături de elemente ale armatei. Multe din lucrările de refacere a clădirilor, a barăcilor pentru cazarea lucrătorilor și a lucrărilor de zidărie au fost executate de Întreprinderea Generală Tehnică Inginer Tiberiu Eremia și de firma inginerului Emil Prager care a executat lucrări în regie în valoare de 153.500.000 lei.³ În ceea ce privește refacerea rezervoarelor s-a declinat oferta făcută de firma Vulcan care solicita suma de 600.000.000 lei, considerată exagerată, și acceptarea ofertei societății Concordia a cărei preț era mai redus iar lucrările puteau începe imediat existând tablă suficientă în depozite.

² *Ibidem*, f. 141-142.

³ *Ibidem*, f. 143.

Pagubele suferite de rafinăria Brazi în urma bombardamentelor aeriene de la 1 august 1943 și până la 15 iulie 1944 conform evaluărilor făcute se ridicau la 2.135.010.606 lei. În afară de rafinărie au mai suferit pagube diverse depozite, pompe de distribuție, vagoane cisternă precum și produse petroliere în portul Giurgiu și de asemenea clădiri în afara rafinăriei în valoare totală de 93.752.767⁴. Pagubele de la 1 august 1943 în valoare de 1.534.758.907 lei au fost recunoscute integral de Ministerul Economiei Naționale și în contul lor, societatea a ridicat prin C.A.F.A. suma de 720.000.000 lei făcându-se intervenții și pentru a se achita restul contribuției statului și a societăților petroliere în valoare de 300.000.000 lei. În ceea ce privește contribuția statului german exista o neînțelegere între evaluarea făcută de comisia română și aceea făcută de comisia germană astfel că aceasta din urmă nu recunoștea ca valoare totală a pagubelor de la 1 august 1943 decât suma de 1.168.911.718 lei din care partea de contribuție a guvernului german ar fi fost de 1/3 adică de 388.637.239 lei.

Pentru refacerea rafinăriei se primiseră până la sfârșitul lunii iulie 1944 o cantitate de 544.000 kg materiale din cele 780.000 kg necesare pentru refacerea instalației de distilare, respectiv 69%. Erau în curs de expediere încă 30,1%, respectiv 234.000 kg iar în ceea ce privește rezervoarele comandate se expediaseră 29%, 15,5% erau în curs de expediere, mai rămânând de expediat 55,5% din comenzile făcute în Germania.

Evenimentele de la 23 august 1944 au făcut ca societatea să nu mai poată beneficia din partea Germaniei de despăgubirile promise pentru refacerea instalațiilor distruse de bombardamentele aeriene. De altfel, Ministerul Economiei Naționale a invitat întreprinderile de petrol să elaboreze devize și planuri necesare pentru construirea unor rafinării de mică capacitate, care ar fi urmat să fie dispersate în diferite regiuni ale țării spre a face față nevoilor de consum intern în cazul când întreaga capacitate existentă în funcțiune în august 1944 ar fi fost distrusă. Societatea având în vedere că posedea o serie de materiale vechi neîntrebuințate și aflate în șantier a studiat posibilitatea construirii unei rafinării cu o capacitate de 30 vagoane pe zi care ar fi urmat să fie instalată în regiunea Mărgineni și a căror costuri s-ar fi ridicat la suma de 238.369.000 lei din care 197.989.000 lei ar fi însemnat manopera și materialele ce trebuiau cumpărate, iar 40.380.000 reprezenta valoarea materialelor ce se puteau pune la dispoziție.

Conducerea societății Creditul Minier spera ca instalațiile distruse de bombardamente să fie refăcute din fondurile acordate de guvern deoarece în clauzele armistițiului încheiat cu puterile aliate se prevăzuse și clauza despăgubirii tuturor întreprinderilor aparținând puterilor aliate care avuseseră de suferit de pe urma războiului. Cu toate distrugerile provocate începând cu luna octombrie 1944 societatea și-a reluat activitatea potrivit hotărârilor Subsecretariatului de Stat al Industriei Comerțului și Minelor cu o producție de 530 tone pe zi adică 75% din potențialul societății, țițeiul obținut prelucrându-se în rafinăriile societăților Colombia, Petrol Block, Dacia și Astra Română. Se spera posibilitatea aducerii din SUA a unei instalații de distilare primară modernă precum și sosirea comenzilor făcute în Germania tot pentru o instalație de distilare primară în contul cotei germane de despăgubire din care o mică parte din materiale se aflau în vagoane pe teritoriul țării. Problema cea mai grea de soluționat era aceea a aparatelor de control și măsurat de la instalația furnizată în Germania și care nu fuseseră expediate din Germania. Fundațiile de beton ale instalației fuseseră construite înainte de bombardamentul din 15 iulie 1944, distruse complet dar refăcute, echipele de muncitori lucrând la montaj care se făcea cu greutate din cauza lipsei mijloacelor de transport și a planurilor pe care autoritățile germane nu le puseseră la dispoziție.

Instalația pentru cracarea păcurei fusese lovită după 23 august 1944 de bombardamentele germane, dar s-a reușit refacerea ei până la sfârșitul anului dar nu putea lucra pentru fabricarea cocsului din cauza distrugerilor camerelor de cocs. Toate clădirile din incinta rafinăriei care au fost avariate în bombardamentul de la 1 august 1943 au fost refăcute în afară de clădirea centralei de forță, iar refacerea clădirilor lovite din nou la 15 iulie 1944 (biroul central, laboratorul, expediția, stația de compresoare, stația de incendii) urma să fie terminată până la sfârșitul anului. Din cele 13 rezervoare cu o capacitate totală de 37.100 mc comandate în Germania nu se livraseră decât patru cu o capacitate totală de 10.000 mc iar din cele 12 rezervoare mai mici, cu o capacitate totală de 12.250 mc comandate la societatea Concordia nu se livraseră decât 5 cu o capacitate de 2150 mc care fuseseră montate restul urmând să fie livrate treptat⁵.

În ședința Consiliului de administrație din 16 octombrie 1944 se aducea la cunoștința participanților pagubele suferite de societate după 23 august 1944 și care erau următoarele:

a) în șantier pagubele au fost provocate de luptele duse cu trupele germane în retragere și anume: la Moreni s-au pierdut 37 vagoane de țiței brut depozitat în rezervoarele statului la Băicoi, care au fost incendiate de trupele germane în timpul luptelor. Producția în schelele Gura Ociței, Ochiuri și Moreni a fost oprită în ziua de 25 august când au început luptele cu trupele germane, când au fost oprite și toate sondele aflate în producție, situația durând până la 11 septembrie inclusiv. La Florești au fost unele din cele mai însemnate pagube din cauza intensității luptelor și anume: 12 vagoane de țiței depozitate în rezervoarele

⁴ *Ibidem*, f. 197.

⁵ *Ibidem*, f. 203v, 204.

societății Petrolul Românesc, sparte de obuze, s-au distrus două cabluri de foraj de câte 550 metri lungime, 126 prăjini Rotary, patru burlane, trei furtune Rotary și alte materiale, totalul pagubelor ridicându-se la 3.633.000 lei. La toate schele s-a redus producția datorită lipsei curentului electric a ridicării a 6 camioane și 3 autoturisme, precum și „a jafului suferit atât din averea societății cât mai ales la unele din locuințele personalului care a fost terorizat continuu de unele elemente”. Activitatea a putut fi reluată parțial la producție, după lichidarea rezistenței germane, dar forajul era complet sistat din cauza lipsei mijloacelor de transport și a nesiguranței.

S-au ridicat de Armata Roșie din schela Moreni 2520 litri benzină, 1240 kg motorină, 50 kg ulei Revoil, 600 kg ulei regal, butoaie de fier goale cu o capacitate de 1200 litri și 120.000 lei în numerar. S-au mai ridicat doi cai, o pereche de hamuri și o căruță în valoare totală de 390.000 lei. De la Florești trupele ruse au ridicat 800 litri benzină și s-a spart magazia schelei din care s-au ridicat bocanci, făină, zahăr, paste făinoase etc. în valoare de 274.747 lei.

b) La moșia „Tufele lui Zaplan” s-au ridicat în perioada 4-8 septembrie 1944 de către trupele ruse inventarul moșiei și o parte din recoltă, valoarea pagubelor ridicându-se la 2.433.530 lei.

c) La rafinăria Brazi totalul pagubelor suferite de pe urma trecerii trupelor rusești s-a ridicat la valoarea de 59.747.221 lei incluzând bani lichizi luați din casierie, alimente, obiecte de cooperativă și cantină precum și de la personalul aflat în afara rafinăriei.

Totalul pagubelor cauzate societății prin bombardamentele aeriene anglo-americane de la 1 august 1943 și până la 23 august 1944 s-au ridicat la suma de 1.956.086.470 lei exclusiv valoarea produselor petroliere care au fost pierdute, iar totalul pagubelor suferite de rafinăria Brazi de pe urma bombardamentelor germane în perioada 24-31 august 1944 se ridicau la suma de 18.132.066 lei⁶.

Lucrările de refacere a rafinăriei au continuat până la sfârșitul anului 1944 și începuturile anului 1945 când la evaluarea făcută în 11 ianuarie mai era necesară suma de 474.215.000 lei, iar pentru punerea în producție a instalației de primă distilare era încă necesară suma de 150.000.000 lei. Cu toate aceste greutatea societatea a trebuit să îndeplinească programele de lucru stabilite de autoritățile sovietice și să livreze produse petroliere atât pentru armata sovietică cât și pentru convenția de armistițiu.

Pagubele suferite de către societatea Creditul Minier în urma bombardamentelor anglo-americane și germane în perioada 1 august 1943 și până la 23 august 1944 care au produs pierderi mari fiind lipsită prin bombardarea rafinăriei Brazi timp de 14 luni de beneficiile rafinajului. Au fost necesare înțelegeri cu alte întreprinderi care au rafinat țițeiul produs de societate și au menținut în serviciu pe toți salariații cu mari sacrificii bănești. Societatea a făcut un surplus de sacrificii care au întrecut puterile ei având credința că Guvernul îi va da posibilitate să-și mențină angajamentele prin sporirea corespunzătoare a prețurilor produselor petroliere.

BOMBARDMENT OF THE BRAZI REFINERY OF THE COMPANY "MINING CREDIT" AUGUST 1, 1943 AND 1944

This report describes the damages suffered by the company Creditul Minier, after the Anglo-American and German bombardments occurred on August 1st 1943 and August 23rd 1944, which caused large casualties, affecting the activity of Brazi refinery for a period of 14 months. It was necessary to conclude agreements with other companies which processed the rock oil produced by the company and they kept in service all the employees with large financial efforts. The company exceeded its capacity hoping that the Government will allow it to keep the its commitments by proper increase of the prices for oil products.

⁶ *Ibidem*, 207, 207v.

REVENIREA DIN EVACUARE A POPULAȚIEI ȘI INSTITUȚIILOR DIN JUDEȚUL IAȘI (1944-1945)

LUCIAN SPIRIDON

După trecerea României de partea Națiunilor Unite, începând cu 23 august 1944, până la sfârșitul anului 1945, persoanele evacuate au putut reveni la căminele lor. În urma discuțiilor dintre reprezentanții guvernului român și mareșalul Malinovski, la 9 septembrie 1944 s-a acceptat reinstalarea organelor de administrație românești pe întreg teritoriul de atunci al țării. Referindu-se la reinstalarea administrației românești, Ion Christu menționa în data de 25 septembrie că „administrația românească trebuie stabilită pe întreg teritoriul țării”¹. Conform cu înțelegerea stabilită, Marele Stat Major și guvernul român au organizat trimiterea autorităților militare și civile în zona Moldovei. Trimiterea acestora era considerată o necesitate pentru a se instaura ordinea în viața cotidiană și a se relua activitatea autorităților civile. Întoarcerea din evacuare s-a făcut cu mari dificultăți, deoarece nu a fost realizată după un plan dinainte stabilit. Revenirea armatei din evacuare a avut la bază două ordine emise de Marele Stat Major. Ordinele cu numerele 65.800 și 66.600, datate la 12 și respectiv 23 septembrie 1944, vizau revenirea grănicerilor și a unităților destinate menținerii ordinii publice. Până la sfârșitul lui octombrie 1944, au ajuns la Iași, din evacuare, reprezentanții armatei române.

Autoritățile centrale au stabilit întoarcerea administrației și a instituțiilor de stat în mod eșalonat: primul eșalon cuprindea funcționarii strict necesari pentru reluarea activității publice, pentru ca familiile acestora și bagajele lor să fie aduse ulterior. Pentru efectuarea deplasării, Marele Stat Major a solicitat ministerelor, la 18 septembrie 1944, datele necesare în vederea întocmirii programelor de transport, iar Ministerul de Interne a dat ordin la 28 septembrie 1944, tuturor prefecturilor evacuate, să pregătească revenirea în localitățile de reședință. Operațiunea s-a desfășurat în condiții foarte dificile, mult mai complicate decât plecarea în refugiu, din motive de natură organizatorică și materială. Numărul garniturilor de tren alocate erau insuficiente, deoarece, în cea mai mare parte, materialul rulant era destinat transportului militarilor sovietici. Rețeaua de căi ferate fusese afectată serios de bombardamentele aeriene. Lipsa o coordonare a transportului feroviar, după un plan comun al Direcției C.F.R. cu autoritățile sovietice, care preluaseră controlul transporturilor feroviare. Se acționa după inițiative izolate și uneori contradictorii. Transportul rutier era afectat de sustragerile masive efectuate de sovietici.

Primele transporturi cu funcționari au plecat spre localitățile de reședință la 15 octombrie 1944. Prefectura și Curtea Administrativă Iași au părăsit zonele de evacuare la 16 octombrie, urmate de celelalte prefecturi din Moldova². În a doua jumătate a lunii octombrie a revenit din refugiu și o parte a personalului sanitar. La întoarcere, oamenii s-au confruntat cu multe neajunsuri. În gări și pe traseele de evacuare nu au mai fost înființate centre de reaprovizionare sau cantine. Au existat situații când deplasarea a fost întreruptă, așa cum s-a întâmplat în 24 octombrie, când o garnitură specială de tren, cu destinația Moldova, a fost ținută sub sechestru, în gara Adjud. Ajunși în localitățile de destinație, funcționarilor nu li s-a permis revenirea la vechile locuri de muncă. Referitor la situația funcționarilor din Iași, într-un raport al I. G. J., din 2 noiembrie 1944, se consemna că aceștia erau considerați drept străini (fasciști) și obligați să se prezinte la serviciul de Siguranță al Chesturii, unde urma să li se întocmească fișe de către șeful acestui serviciu, un oarecare Otto³.

În virtutea Convenției de Armistițiu, semnată la Moscova, în 12-13 septembrie 1944, Comandamentele sovietice au acționat și la nivelul instituțiilor administrative, făcând schimbări în rândurile funcționarilor. Au fost numite în diverse funcții elemente certe cu legea sau persoane fără experiență și pregătire corespunzătoare, care nu cunoșteau adevărata dimensiune la care se efectuase evacuarea. Prefectul județului, numit în funcție de Comandamentele sovietice, avea numai patru clase primare, în timp ce „chestorul poliției era un fost plutonier, condamnat la muncă silnică pentru omor”⁴.

Deoarece judecătorii nu reușiseră să revină încă din evacuare, puterea instalată a înființat, și în județul Iași, ca și în alte județe, așa zilele tribunale ale poporului. În aceste tribunale au fost angajate persoane fără pregătire de specialitate, care apelau la hotărâri judecătorești dictate politic. De o atitudine asemănătoare au avut parte și jandarmii. Ei au găsit înființată poliția rurală, organism care își desfășura activitatea după directive proprii, fără a respecta deciziile autorităților de la București. Deși cei întorși din evacuare au încercat să colaboreze cu membri poliției rurale, s-a ajuns totuși și la situații când oameni nevinovați au fost arestați și dezarmați, așa cum s-a întâmplat în comunele Plugari și Tomești. În luna noiembrie, efectivele jandarmeriei au fost reduse, din ordinele Comisiei Aliate de Control (sovietică). Conform notei emise de către Direcția Administrației de Stat, autoritățile revenite din evacuare „nu sunt primite să își reia posturile, sunt supuse la vexațiuni sau retrimiși în Muntenia”⁵. La Iași, chestorul de poliție, un comunist numit Babătă, afirmase că „nu va preda poliția decât prin vărsare de sânge”⁶. Chestorul de poliție care revenise în oraș a fost arestat, iar echipajele trimise de Direcția Generală a Poliției au fost dezarmate și arestate. Din ordinul chestorului Babătă, a fost arestat și directorului B.N.R., filiala Iași.

La revenirea jandarmilor din evacuare, populația rurală i-a primit cu multă însuflețire și bucurie. La începutul lunii decembrie 1944, Vasile Alexiuc, prefectul numit de comuniști și de sovietici, solicita Legiunii

¹ Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare se va cita: C.S.P.A.M.I.), fond 5419, dosar 2/1944, f. 244.

² Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond P.C.M., (în continuare se va cita: A.N.I.C.-P.C.M.), dosar 47/1944, f. 35 -37.

³ Dumitru Șandru, *Comunizarea societății românești în anii 1944-1947*, Editura Enciclopedică, București, 2007, p. 23.

⁴ A.N.I.C., fond Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat, dosar nr 22/1944, f. 1.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Dumitru Șandru, *op. cit.*, p. 22.

de Jandarmi Iași să ridice de la posturi jandarmii reveniți, motivând că exista deja o poliție rurală, înființată la 23 august 1944. Prin ordinul dat, prefectul a încălcat dispoziția primului ministru și a ministrului de Interne, Nicolae Rădescu⁷, care ordonase prefectilor desființarea poliției rurale nelegale și strângerea armelor deținute ilegal. Guvernul a emis ordinul circular nr. 29.617, prin care se solicita I. G. J. „să desființeze imediat formațiunile de poliție rurală”⁸. Vasile Alexiuc, printre alții refuza sistematic să mai recunoască autoritatea organelor centrale ale statului, primind directive numai de la autoritățile sovietice. Situația existentă este prezentată într-un raport al Ministerului de Interne intitulat Nota asupra situației din Moldova și Bucovina de Sud, în care se preciza că „administrația nu mai era românească, ceea ce face ca autoritatea statului să fie mult diminuată. În unele județe mai importante ca Iași, Suceava, această autoritate era subminată”⁹. În luna noiembrie 1944, Direcția Administrației de Stat, din cadrul Ministerului de Interne, prezenta o Notă asupra administrației din Moldova și a măsurilor privitoare la restabilirea autorităților române în care arăta că, „comandamentul sovietic se amesteca în administrația locală, reținând pe funcționari, controlându-i, judecându-i și împiedicându-i să își reia posturile în primire”¹⁰.

Revenirea în Moldova s-a desfășurat anevoios și în cazul altor instituții evacuate. Pentru a reuși aducerea la Iași a bunurilor tuturor facultăților și ale bibliotecii universitare, Rectorul Universității ieșene solicita reprezentanților facultăților să fie organizați din timp pentru că „întoarcerea se va face pe eșaloane, după posibilități, fiind în funcție de numărul vagoanelor ce îl putem obține și posibilitățile de transport de la depozitele din județ, la Alba Iulia. Sperăm să aranjăm garnituri de trenuri formate din 1-2 vagoane, în așa fel ca să poată pleca fiecare familie cu bagajul său”¹¹. Sprijin pentru revenirea din evacuare a solicitat și directorul Liceului Pedagogic, profesorul Ștefan Bârsănescu. Printr-o adresă trimisă rectorului, el cerea să i se repartizeze liceului un vagon din cele acordate Universității, pentru un prim transport din arhiva și materialul strict necesar instituției. Directorul liceului preciza că și la venirea în Alba Iulia au adus bunurile școlii tot în cadrul Universității.

Aflându-se în locații diferite, atât personalul, cât și bunurile Universității, au revenit în mai multe etape. În luna noiembrie, a ajuns în Iași numai o parte din personalul instituției. Pe de altă parte, bunurile luate în refugiu nu puteau fi aduse la Iași, din lipsa condițiilor de depozitare. Mai multe dintre clădirile Universității necesitau reparații majore, în urma bombardamentelor. În situația existentă, reprezentanții guvernului Rădescu au hotărât oprirea evacuării bunurilor rămase la Alba Iulia, până la repararea clădirii Universității. Și alte instituții au găsit sediile distruse de bombardamente, la întoarcerea din evacuare, stare de fapt care împiedica desfășurarea activităților. În multe situații, personalul constata că și locuințele proprii le fuseseră distruse. În urma raportului prezentat de către reprezentanții guvernului, pe baza informațiilor culese în teritoriu, din dispoziția primului ministru Sănătescu, acesta concluziona că „am trimis o echipă de recunoaștere prin orașele din Moldova, care mi-au adus trista veste că peste tot este ruină și mizerie mare”¹².

În luna octombrie 1944, Ministerul Culturii a inițiat o serie de măsuri pentru a grăbi revenirea în localitățile natale a corpului profesoral, în vederea începerii cursurilor, acolo unde era posibil, la începutul lunii noiembrie, prin efortul conducerii unităților școlare, al profesorilor și al părinților. Clădirile distruse sau devastate, ca și lipsa personalului didactic, au făcut imposibilă începerea cursurilor până la sfârșitul anului calendaristic 1944. Liceul Internat „C. Negruzzi” a redeschis cursurile în 1945, „în condiții speciale, cu un număr redus de profesori și elevi”¹³. În timpul bombardamentelor din 1944, sediul liceului și internatul au fost distruse în mare parte. Din această cauză, la întoarcerea din refugiu, orele se desfășurau după-amiază, în sediile altor licee, adică la „Liceul Comercial de băieți, la Liceul Național și la alte școli”¹⁴. Această situație a făcut ca numărul de ore să fie redus, față de prevederile planului de învățământ și a programelor. Bursele acordate elevilor erau în număr foarte mic, comparativ cu situația dinainte de război, iar contravaloarea lor nu acoperea cheltuielile pentru hrană și cazare. În aceste condiții, conducerea liceului se confrunța cu mari dificultăți financiare. Bursele erau alocate numai elevilor care proveneau din „satele pustiite de război, cu părinți nevoiași, încât nu pot completa diferența de cost la hrană și nici nu pot aduce alimente”¹⁵.

O parte din bunurile liceului nu fuseseră aduse, până la începerea cursurilor, din zonele unde au fost în refugiu. Din acest motiv, conducerea liceului a solicitat Ministerului Educației Naționale să intervină la direcția C.F.R. Iași „să ni se mai dea încă cinci vagoane acoperite, de la Balinț Severin la Iași pentru a aduce și restul din averea școlii”¹⁶. În adresa trimisă ministerului se arăta că, în momentul evacuării liceului, Prefectura Iași a preluat mai multe bunuri, pe care nu le-a returnat și de care instituția avea nevoie pentru a-și desfășura activitatea. Se făcea și mențiunea că, în timpul bombardamentelor, Liceul C. Negruzzi a pierdut numeroase bunuri, deoarece odată cu clădirea distrusă în incendiu „a ars tot inventarul care rămăsese neevacuat din lipsă de vagoane și apoi din motivul că oamenii noștri nu au putut lua, când au fost trimiși în aprilie și mai, nefiind lăsați de ocupanții germani, sub motiv că și ei aveau nevoie de acele lucruri,

⁷ Pentru mai multe detalii referitoare la perioada guvernării generalului Nicolae Rădescu a se vedea Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Editura All, București, 1996.

⁸ Dumitru Șandru, *op. cit.*, p. 28.

⁹ *Ibidem*, p. 18.

¹⁰ A.N.I.C., fond *Ministerul de Interne, Direcția Administrației de Stat*, dosar 22/1944, f. 9.

¹¹ Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, fond Rectoratul „Universității Alexandru Ioan Cuza” Iași (în continuare se va cita: S.J.I.A.N.-Rectorat), dosar 2354/1944, f. 302.

¹² Constantin Sănătescu, *Jurnal*, Editura Humanitas, București, 2008, p. 172.

¹³ I. Agrigoroaiei, Gh. Iacob, *Istoria Liceului Internat Costache Negruzzi*, Editura Polirom, Iași, 1995, p. 54.

¹⁴ *Ibidem*, p. 57.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 54.

amenințându-ne chiar cu armele”¹⁷. Pe timpul șederii în refugiu, sediul liceului fusese ocupat, imediat după evacuare, de soldații germani, care l-au devastat. Conform unei estimări, în perioada cât armatele germane s-au aflat cantonate în incinta liceului, între 4 aprilie și 24 august 1944, pagubele produse „se ridicau la 100.000.000 de lei”¹⁸.

La revenirea în Iași, conducerea liceului a trimis o scrisoare către Liceul „C. Brediceanu”, în care adresa mulțumiri pentru găzduire. Semnatarii transmiteau gazdelor gândul de „nespusă recunoștință la acțiunea de înfrățire ce ați dus-o față de noi și elevii noștri, Dvs. ca și colegii din Lugoj. Vă mulțumim, și amintirea zilelor petrecute în mijlocul Dvs. va fi mereu vie în mijlocul nostru. Vă invităm cu dragoste la Iași, orașul vechii culturi românești”¹⁹. Revenirea din evacuare a populației civile din Moldova este o chestiune la care documentele vremii fac puține referiri. Din informațiile găsite în materialele studiate, putem afirma că acțiunea a durat până spre mijlocul anului 1945. Durata mare de timp s-a datorat, în principal, posibilităților reduse de transport. Prin adresa înaintată Ministerului de Interne, în 7 noiembrie 1944, Marele Stat Major preciza că înapoierea populației refugiate nu se putea face decât cu trenurile care se găseau în circulație sau cu mijloacele cu tracțiune animală, de care dispunea fiecare. Din materialul prezentat de Marele Stat Major rezultă că deplasarea spre localitățile natale se făcea pe cont propriu, fără a fi coordonată de vreo instituție a statului. Prezența populației civile din județul Iași era semnalată de autoritățile locale din vestul țării și în luna decembrie 1944. Primăria Caransebeș raporta Ministerului de Interne că „toate locuințele și camerele mobilate erau încă ocupate de cei 1.731 refugiați din Iași, Roman, nordul Bucovinei și Basarabia”²⁰. În județul Sibiu, în februarie 1945, era semnalată prezența refugiaților din Moldova, care erau îngrijorați din cauza lipsei mijloacelor necesare pentru a se înapoia la casele lor.

Ministerul de Finanțe trebuia să restituie evacuaților, în momentul revenirii din refugiu, o parte din cheltuielile efectuate de aceștia, dar cu condiția ca persoanele care solicitau aceste deconturi să aibă acte justificative pentru bunurile supuse evacuării. De cele mai multe ori, însă costul transportului a fost suportat de fiecare persoană în parte, care apoi au avut probleme cu decontul cheltuielilor de transport, deoarece valabilitatea multor acte justificative ale bunurilor evacuate nu era recunoscută.

Evacuarea a fost o operațiune de amploare, foarte complicată, care s-a efectuat respectându-se, în general, planul inițial, coordonat de Marele Stat Major, prin Organizația Mosiu. Decizia evacuărilor a fost determinată de considerente de ordin militar, economic și politic. Conducerea statului preconiza realizarea unui sistem defensiv până la crestele Carpaților Orientali și aliniamentul fortificat Focșani-Nămoloasa-Brăila, cu intenția de a câștiga timpul necesar negocierii unui armistițiu în condiții avantajoase României²¹. Pentru adăpostirea populației, cu bunurile ei și unitățile economice din județ, s-au pus la dispoziția ei mijloacele de transport feroviar și rutier necesare, ceea ce demonstrează, încă o dată, importanța acordată de autorități operațiunii declanșate, pe parcursul anului 1944.

Acțiunile de evacuare s-au desfășurat în cea mai mare parte, sub presiunea inamicului, nerespectându-se întotdeauna planificările inițiale. Problemele apărute în derularea lor au fost determinate de întârzierea declanșării Operațiunii 1111, ca urmare a subestimării posibilităților ofensive ale Armatei Roșii. Au apărut greutăți și în ceea ce privește asigurarea mijloacelor de transport, care erau destinate atât deplasării armatelor, cât și acțiunilor de evacuare. Alți factori care au îngreunat aceste acțiuni au fost colaborarea deficitară între instituțiile care răspundeau de execuția evacuării, dezordinea provocată de trupele germane în deplasarea spre și dinspre câmpul de luptă, panica din rândul populației și starea vremii. Autoritățile s-au confruntat și cu problemele ridicate de refuzul unui număr mare de locuitori de a-și părăsi inițial domiciliul.

Evenimentele au condus la importante transformări sociale și economice. Județul Iași, ca și întreaga zonă a Moldovei, a fost afectat de operația evacuărilor, urmată de ocupațiile germană și sovietică. Evacuările au avut consecințe economice și sociale resimțite atât de populația care a fost evacuată, cât și de populația din zonele unde a fost cazată. Agricultură, una din principalele ramuri economice ale României, a avut de suferit. Pe toată zona de desfășurare a frontului a fost abandonată muniție care făcea imposibilă lucrarea pământului. Multe terenuri agricole nu au mai fost lucrate din cauza plecării populației în refugiu, a lipsei animalelor de muncă, rechiziționate de armată, și a lipsei uneltelor agricole ca urmare a distrugerii fabricilor care produceau. Populația a rămas și fără animalele folosite ca resursă de hrană (vacă, oi, capre, porci, păsări), ca urmare a rechiziționărilor făcute de armatele română, germană și sovietică. Toate aceste obligații au provocat o gravă lipsă a alimentelor necesare refugiaților reveniți la casele lor. Suferințele populației din județul Iași, asemenea celei de pe întregul teritoriu al Moldovei, au fost accentuate de jafurile comise de armata sovietică. Referindu-se la atitudinea soldaților armatei sovietice față de populație, omul politic Constantin Brătianu avea să consemneze într-un stil plastic că „germanii ne luau ouăle și ne lăsuă găina, pe când sovieticii ne luau găina și ne cereau și ouăle”²².

Prin evacuarea întreprinderilor industriale a fost afectat procesul de producție, a cărui primă consecință a fost lipsa unor bunuri vitale pentru populație. Zonele care au găzduit refugiați au fost suprapopulate, ceea ce a dus, uneori, la nemulțumirea localnicilor. Refacerea acelor zone a fost anevoioasă, ca urmare a lipsei resurselor financiare, materiale și umane. Situația a fost agravată și de faptul că populația, revenită din refugiu, era traumatizată psihic și debusolată, din cauza atitudinii autorităților instalate după 23

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 56.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ A.N.I.C., fond *Ministerul de Interne - Direcția Administrației de Stat*, dosar 22/1944, f. 40.

²¹ Vezi referiri la retragerea pe acest aliniament în schimbul de corespondență dintre mareșalul Antonescu și autoritățile germane de pe parcursul anului 1944 în A.N.I.C., fond *P.C.M.*, dosar 107/1944, ff.30-46 *Schimb de scrisori între Domnul Mareșal Antonescu și generalii Wöhler și Schröner 1944*.

²² Nicolae Ionescu, *Moldova între 1944-1947*, Editura Kolos, Iași, 2005, p. 37.

august 1944. Populația revenită acasă a avut de suferit și din cauza imposibilității de a-și îngriji sănătatea. Lipseau medicamentele. Spitalele bombardate și devastate funcționau cu personal medical insuficient. În multe cazuri, clădirile spitalelor erau improprii internării bolnavilor. Lipsa hranei, a apei potabile, a resurselor de încălzire a locuințelor au dus la creșterea numărului bolnavilor. Populația nu-și putea asigura nici cele mai elementare condiții de igienă. Săpunul era greu de găsit, îmbrăcămintea, puțină și improprie temperaturilor scăzute. Boli ca tifosul și pelagra au făcut multe victime, atât în rândul celor evacuați, cât și a întregii populații.

Operațiunile militare din zona Iași au distrus infrastructura feroviară. Prin eforturi deosebite ale C.F.R., au fost reparate și redat circulației porțiuni de cale ferată ca aceea care lega orașul Hârlău de Iași, sau cea despre care evacuații arătau că „în sfârșit s-a mai refăcut o parte din linia ferată și se poate ajunge până la Vaslui”²³. Lucrările de refacere completă a liniei ferate au fost declanșate la începutul anului 1945 și încetinite de sovietici, care au impus schimbarea ecartamentului liniilor ferate care făceau legătura cu punctele de graniță, pentru a transporta bunuri luate cu forța din această zonă a țării.

Lipsa infrastructurii a dus la izolarea populației din județ de restul țării, izolare care s-a păstrat luni de zile. Refacerea economică a județului, ca și a întregii zone, a fost de durată, fiind determinată de mijloacele financiare și infrastructură. Întoarcerea din refugiu s-a făcut pe cont propriu, fără a fi organizată la nivel central, ceea ce a dus la imposibilitatea delimitării ei în timp. Apropierea iernii a făcut ca o parte a refugiaților să rămână în zonele unde fuseseră cazați până în primăvara anului 1945. Autoritățile centrale au dat o hotărâre în acest sens, deoarece erau unele localități ca Pașcani, Podul Iloaiei sau Târgu Frumos, în care locuințele erau distruse. Se poate observa că operațiunile de evacuare, la nivel național, s-au derulat în intervalul martie-august 1944. Luând în calcul și timpul alocat pregătirii operațiunii și cel în care populația a revenit din refugiu, se constată că activitățile legate de evacuare s-au desfășurat aproape doi ani: octombrie 1943 – vara 1945²⁴.

Războiul și evacuările au întrerupt și au modificat mersul firesc al vieții oamenilor, mulți pierzându-și familiile, locuințele și locurile de muncă. Populația a fost marcată de această imensă dramă, atât fizic, dar, mai ales, emoțional. În urma loviturii de stat de la 23 august, în țară și mai ales în Moldova, s-a instaurat o adevărată stare de haos. S-au înmulțit și agravat actele de indisciplină în rândul soldaților și nu numai al lor. Au fost comise nenumărate abuzuri asupra persoanelor care își manifestau opoziția față de doctrina comunistă, abuzuri încurajate și de simpatizanții armatelor sovietice, mulți dintre ei fiind de alte naționalități.

Am acordat o importanță specifică procesului de evacuare, specific unui război de dimensiunile și consecințele aceluia care a intrat în istoria universală ca Al Doilea Război Mondial. Pentru evitarea pierderilor umane din rândul populației civile, toate țările implicate în confruntarea militară din anii 1941 – 1944 au pus în practică un plan absolut necesar de evacuare a unei importante părți a populației din zonele care urmau să fie transformate în câmpuri de război. Așa s-a întâmplat în anul 1916, atunci când România a intrat în Primul Război Mondial. La fel au procedat și celelalte țări, care au fost implicate în operațiunile militare din 1914 – 1918.

Evacuarea unei părți importante a populației Moldovei către regiunile care nu erau încă afectate de confruntările militare la început a fost o operațiune necesară pentru protejarea unei părți importante din populația Moldovei. Dacă nu se organiza evacuarea, mulți dintre evacuați ar fi murit din cauza acțiunilor militare desfășurate. Alții ar fi murit din cauza lipsurilor de hrană, îmbrăcămintă și de locuințe. Fiind în război, Moldova și, mai ales județul Iași, nu dispuneau de posibilitatea de a oferi cele necesare subzistenței tuturor locuitorilor acestei importante regiuni a țării.

Înainte de avansarea unor concluzii generale, trebuie să subliniem că evacuarea, cu tot ceea ce ține de această complicată operațiune, a fost un proces necesar. Organizarea acestui proces și punerea lui în practică a evidențiat, așa cum era de așteptat, unele dificultăți imposibil de depășit, erori inerente, numeroase lipsuri etc., dar dincolo de toate acuzațiile care au fost aduse atunci și mai târziu, trebuie să recunoaștem efortul deosebit și reușitele care nu pot fi contestate.

RETURN OF DISCHARGE OF POPULATION AND INSTITUTIONS IN IASI

Based on some unpublished sources in the Military Archives and the Central Historical Archives more edited sources article summarizes the difficult process of recovery from the exhaust of the civilian population and institutions in Iasi. Both people and goods were evacuated during the war Arges, Alba and Sibiu, the return to the homeland of civilians realizing disorganized during 1944-1945.

²³ Maria Golăescu, *Amintiri din război*, Editura Medicală, București, 2007, p. 60.

²⁴ C.S.P.A.M.I., fond 5425, dosar 59, f. 80.

STADIUL ÎNDEPLINIRII OBLIGAȚIILOR PREVĂZUTE DE ARTICOLELE 1, 2 ȘI 3 DIN CONVENȚIA DE ARMISTIȚIU LA 30 SEPTEMBRIE 1946

Dr. Teodora GIURGIU¹

După data semnării Convenției de Armistițiu la 12 septembrie 1944, statul român a fost nevoit să creeze o serie de instituții cu misiunea de a pune în aplicare prevederile acesteia, de a coordona și controla activitatea în vederea unei bune îndepliniri a obligațiilor asumate.

Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului a fost înființată prin Decretul-lege nr. 527 din 24 octombrie 1944². Deși baza legală de funcționare a suferit modificări de-a lungul timpului, în principal, atribuțiile sale au fost: să reprezinte guvernul român și Înalțul Comandament Român pe lângă Înalțul Comandament Aliat (Sovietic) și Comisia Aliată de Control, prevăzută la art. 18 din Convenția de Armistițiu; să primească cererile Înalțului Comandament Aliat (Sovietic), să le rezolve sau să le trimită spre rezolvare departamentelor, autorităților sau instituțiilor publice competente; să soluționeze cererile românilor în legătură cu aplicarea armistițiului. De asemenea, comisia era autorizată să dea pentru România interpretarea Convenției de Armistițiu, precum și îndrumările pentru aplicarea ei, să controleze executarea clauzelor acesteia și să țină evidența prestațiilor efectuate de statul român. Printr-o dare de seamă întocmită la 30 septembrie 1946, al cărei conținut îl prezentăm în continuare, se arăta că România își îndeplinesc integral obligațiile impuse prin art. 1³ din Convenția de Armistițiu⁴.

La data de 24 august 1944, armata română a încetat operațiunile militare împotriva U.R.S.S., pe toate fronturile, România a ieșit din războiul contra Națiunilor Unite, a rupt relațiile cu Germania și cu sateliții săi și a intrat în război alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei. Armata română a luptat independent de la 24 august la 7 septembrie 1944, iar după această dată sub conducerea Înalțului Comandament Sovietic și anume a Comandamentului Frontului II Ucrainean. Efortul militar al României împotriva Germaniei și Ungariei, a întrecut obligațiile prevăzute de Convenția de Armistițiu. Numărul de mari unități întrebuintate operativ pe frontul de vest, nu s-a limitat la cele 12 divizii prevăzute, ca obligatorii prin convenție, ci a depășit tot timpul această cifră, atingând la un moment dat numărul de 19 divizii. Astfel, din punct de vedere al efectivelor care au luat parte la lupta împotriva Germaniei și a sateliților săi, România s-a clasat ca a patra națiune după U.R.S.S., Statele Unite ale Americii și Marea Britanie. De asemenea, România a participat cu toată aviația și forțele sale navale.

Operațiunile armatei române s-au desfășurat cu următoarele obiective principale: lichidarea tuturor rezistențelor și dezarmarea forțelor germane aflate pe teritoriul țării; acoperirea frontierelor de nord și vest ale Transilvaniei, protejând astfel gruparea și înaintarea armatelor sovietice prin România (până la 20 septembrie 1944); cooperarea cu armatele sovietice în ofensiva lor contra armatelor germano-maghiare până la obținerea victoriei definitive. Hotărârea și bravura armatei române, precum și importanța contribuției ei în războiul contra Germaniei și Ungariei, s-au concretizat prin succesele operative bine cunoscute obținute în nordul Transilvaniei, în Ungaria și Cehoslovacia, confirmate prin diferite citări în ordine de zi, de către Comandamentul Frontului II Ucrainean și de I.V. Stalin și prin importantele sacrificii omenești făcute.

Pierderile suferite de armatele române în acest război, de la 24 august 1944 până la capitularea Germaniei, se ridică la 169.822 oameni, dintre care: 5.078 ofițeri, 4.984 subofițeri, 159.760 trupă.

Pierderile procentuale raportate la efectivele marilor unități erau următoarele:

Detalii		Ofițeri	Subofițeri	Trupă	Total
Total efective		8.660	10.365	166.549	185.567
Pierderi	Numeric	5.078	4.984	159.760	169.822
	Procentual	58,6%	48%	95,8%	91,4%

Pierderi procentuale față de totalul elementelor luptătoare mari unități, sunt redate în tabelul de mai jos:

Detalii	Ofițeri	Subofițeri	Trupă	Total
Total efective luptătoare	7.524	8.903	144.920	161.347

¹ Serviciul Istoric al Armatei.

² Publicat în „Monitorul Oficial” nr. 247 din 25 octombrie 1944, partea I.

³ De la 24 august 1944, ora 4 a.m. România a încetat cu totul operațiunile împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt relațiile cu Germania și sateliții săi, a intrat în război și duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei, cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziție nu mai puțin de 12 divizii de infanterie, cu mijloacele suplimentare.

Operațiunile militare din partea forțelor române, inclusiv forțelor navale și aeriene, împotriva Germaniei și Ungariei vor fi puse sub comanda generală a Înalțului Comandament Aliat (sovietic).

⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), *Președinția Consiliului de Miniștri – Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului*, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 3-6.

Pierderi	Numeric	5.078	4.984	159.760	169.822
	Procentual	67,4%	55,9%	110,2%	105,29%

Rezultă că marile unități angajate în luptă au avut pierderi care au depășit un rând de efective luptătoare.

Totalul pierderilor, raportat la efectivul luptător al unei divizii⁵, reprezentau efectivele luptătoare corespunzătoare la circa 34 divizii.

În acest interval de timp, armata română a capturat 101.639 prizonieri germano-maghiari, din care 56.289 în operațiile de lichidare a trupelor germane de pe teritoriul țării⁶.

Întreținerea armatelor operative pe timp de 1 an⁷, costul materialelor livrate armatelor sovietice, costul reparațiilor armamentului sovietic și costul mâinii de lucru militară în lucrări de căi ferate și drumuri, s-a ridicat, în total, la suma de 875.050.000.000 lei sau 439.718.448 dolari⁸.

Textul art. 2⁹ prevedea executarea a două operațiuni distincte¹⁰:

A. Dezarmarea și internarea forțelor armate ale Germaniei și Ungariei aflate pe teritoriul țării

Înaltul Comandament Român a început acțiunea de dezarmare și internare a forțelor armatei germane și maghiare de pe teritoriul țării, chiar în ziua de 24 august 1944.

Pentru aceasta s-au dus lupte grele și cu mari sacrificii, din cauza înarmării insuficiente și pregătirii incomplete a trupelor noastre din interior, întrebuintate în această acțiune și formate în mare parte din recruți cu 2 luni de instrucție.

În aceste operațiuni forțele germano-maghiare au avut pierderi de 56.289 prizonieri și 5.000 morți¹¹. Toți prizonierii au fost predați organelor militare sovietice pentru internare. Operațiunea a fost terminată până la 20 septembrie 1944.

După această dată, prin razii executate pe întreg teritoriul țării, s-a continuat căutarea și capturarea puștinilor ostași germano-maghiari rămași ascunși pe alocuri, toți cei prinși fiind predați organelor sovietice.

B. Internarea cetățenilor germani și maghiari

Guvernul român a luat, imediat după încheierea Convenției de Armistițiu, măsurile necesare pentru internarea în lagăr a cetățenilor germani și unguri, exceptând de la acest regim pe cetățenii germani și unguri de origine evreiască, conform celor stipulate în anexa art. 2 al Convenției de Armistițiu.

În afară de exceptarea prevăzută în anexa art. 2, Comisia Aliată de Control a mai admis, încă din cursul lunii noiembrie 1944, la cererea Comisiei Române de Armistițiu, să fie exceptați de la regimul internării și cetățenii germani și unguri, intrând în vreuna din categoriile următoare: a) supușii germani și unguri de origine cehă, poloneză sau iugoslavă; b) personalul tehnic și lucrătorii calificați absolut indispensabili întreprinderilor unde au funcționat; c) românii originari din Transilvania de nord, cu pașaport unguresc (prin apariția Legii pentru reglementarea cetățeniei locuitorilor din Transilvania de nord, din 4 aprilie 1945, această categorie a dispărut, toți devenind deplin drept cetățeni români); d) femeile române căsătorite cu germani sau unguri, dacă și-au păstrat cetățenia română printr-o declarație expresă dată în momentul celebrării căsătoriei; e) supușii germani și unguri aflați în serviciul legațiilor altor state; f) bolnavii grav, bătrânii peste 60 ani, femeile gravide în a cincea lună și mamele cu copii sub vârsta de 1 an.

Exceptarea se aproba de către Comisia Aliată de Control la cererea celor interesați.

În cursul lunii septembrie 1945, Comisia Aliată de Control, prin adresa nr. A1628 din 1945, a dispus să fie eliberați din lagăr apatrizii, foștii cetățeni germani și unguri, precum și foștii supuși germani și unguri care dobândiseră cetățenia română după 21 iunie 1941 și care fuseseră internați numai în urma unei largi interpretări a textului art. 2 al Convenției de Armistițiu.

Au continuat să fie supuși regimului internării apatrizii care se folosiseră de pașapoarte germane.

După eliberarea Austriei și constituirea guvernului austriac, s-a pus în discuție și chestiunea eliberării din lagăr a cetățenilor austrieci. O comisie de triere a fost constituită în acest scop, la începutul lunii decembrie 1945, din reprezentantul Comisiei Aliate de Control al Ministerului Afacerilor Interne, Comitetului Austriac din România și al Poliției din Viena.

⁵ 5.000 oameni.

⁶ 24 august-20 septembrie 1944.

⁷ De la 24 august, când au început operațiunile militare și până la 1 septembrie 1945, când s-a terminat demobilizarea rezerviștilor din unitățile combatante.

⁸ Sume extrase din memoriul Comisiei Române de Legătură cu Comisia Aliată de Control asupra „Efortului României în executarea Convenției de Armistițiu” (mai 1946).

⁹ Guvernul și Înaltul Comandament al României se obligă să ia măsurile pentru dezarmarea și internarea forțelor armate ale Germaniei și Ungariei, aflate pe teritoriul României, ca și internarea cetățenilor celor două state menționate care își au reședința acolo.

¹⁰ A.N.I.C., *Președinția Consiliului de Miniștri – Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului*, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 8-11.

¹¹ Aproximativ.

Lucrările acestei comisii au avut ca rezultat eliberarea din lagăr a 438 cetățeni austrieci, rămânând internați mai departe numai 22 austrieci, comisia apreciind că activitatea politică din trecut a acestora reclama menținerea lor mai departe sub regimul internării.

Regimul internării prevăzut de art. 2 din Convenția de Armistițiu, a luat sfârșit la 15 mai 1946 în urma dispozițiilor Comisiei Aliate de Control, ca toți cetățenii germani și unguri să fie eliberați, cu excepția celor care au dosar politic compromițător.

În intervalul de la 12 septembrie 1944-15 mai 1946 au fost internați în cadrul art. 2 al Convenției de Armistițiu: cetățeni germani 3.672¹² și cetățeni unguri 845¹³ în total 4.517¹⁴.

Pentru întreținerea în lagăr a internaților, statul român a cheltuit suma de 404.638.857 lei adică 195.100 dolari.

În vederea îndeplinirii prevederilor art. 3¹⁵, statul român a luat măsuri în sectoarele feroviar, maritim și aerian pentru asigurarea transporturilor necesare Înalțului Comandament Sovietic¹⁶.

În sectorul feroviar, după 23 august 1944, odată cu efectuarea transporturilor, a fost nevoie de unele măsuri de ordin tehnic și anume: identificarea materialului de cale ferată aparținând Germaniei, Ungariei și altor state, pentru executarea stipulațiilor art. 7¹⁷ din Convenția de Armistițiu; asigurarea unui plan de aprovizionări cu combustibil necesar menținerii în funcțiune a tuturor mijloacelor de tracțiune; refacerea atelierelor C.F.R. distruse sau descompletate, ateliere care urmau a asigura executarea programului de reparații de material rulant; realizarea unui program de reparații de material rulant pentru executarea stipulațiilor art. 12¹⁸ din Convenția de Armistițiu, precum și pentru menținerea parcului necesar exploatarea feroviare.

Identificarea materialului rulant străin aflat pe teritoriul României, s-a făcut prin recensământul general de la 29 octombrie 1944, ocazie cu care s-au găsit: 20.762 vagoane, 145 locomotive și 20 automotoare germane; 4.318 vagoane și 64 locomotive ungurești; 1.963 vagoane italienești; 144 vagoane bulgarești; 1.241 vagoane și 112 locomotive sovietice¹⁹. Dintre acestea, cele considerate captură au fost șablonate cu însemnele de capturi, iar cele sovietice cu inscripții speciale. Pe măsura reparării atelierelor și la cererea Comisiei Aliate de Control sau a organelor sovietice, au început a fi reparate și amenajate în vederea livrării către U.R.S.S. în cadrul art. 7 și 12 din Convenția de Armistițiu.

Aprovizionarea cu combustibil la C.F.R., care avea nevoie zilnic de 3.350 tone cărbuni și 913 tone păcură, s-a asigurat cu concursul delegaților Comisiei Aliate de Control care au aprobat, la început, 28.000 tone lunar păcură, iar de la 12 decembrie 1944 au ridicat cota la 40.000 tone lunar, pe lângă cantitatea suficientă de cărbuni. Aprovizionarea a intrat treptat în normal, prin mărirea continuă a producției, astfel că la sfârșitul primului an de armistițiu nu mai constituia o problemă gravă. Refacerea atelierelor C.F.R., precum și readucerea lor din regiunile de evacuare, s-a făcut într-un ritm destul de accelerat, deși efortul în materie de transporturi se făcea în primul rând pentru necesitățile frontului. Astfel, încă din luna noiembrie 1944 a început reinstalarea atelierelor Iași, Galați și Ploiești, iar repararea atelierelor București, Simeria, Craiova etc., a permis ca, încă, din cursul lunii decembrie 1944 să se treacă la amenajări și reparații de vagoane necesare frontului. Numai în perioada efortului de război, aceste ateliere au amenajat 47 trenuri sanitare, 3 trenuri baie, 2 trenuri antiaeriene și 7 trenuri speciale.

Reparațiile generale de material rulant care trebuiau asigurate erau de două categorii: reparații în cadrul art. 3 din Convenția de Armistițiu, precum și pentru necesitățile economiei naționale și reparații cerute de Comisia Aliată de Control în cadrul prevederilor art. 7 și 12 din convenție. Pentru cele din urmă, încă de la 27 noiembrie 1944 Comisia Aliată de Control, cu nota S-108, trimitea Comisiei Române de Armistițiu și

¹² În acest număr sunt cuprinși atât cetățenii austrieci, cât și apatrizii foști cetățeni germani și foști cetățeni germani care au obținut cetățenia română după 21 iunie 1941.

¹³ Idem, cu excepția cetățenilor austrieci.

¹⁴ În această cifră nu sunt cuprinși supușii germani și unguri care au fost în serviciul legațiilor respective, precum și membrii Misiunii Militare Germane, care au fost internați în lagărul Ghencea.

¹⁵ Guvernul și Înalțul Comandament al României vor asigura forțelor sovietice și ale celorlalți Aliați înlesniri pentru libera lor mișcare pe teritoriul României, în orice direcție, dacă este cerută de către situația militară. Guvernul și Înalțul Comandament al României, acordă orice concurs posibil pentru o astfel de mișcare, prin mijloacele lor de comunicație și pe cheltuiala lor, pe pământ, pe apă și în aer.

¹⁶ A.N.I.C., *Președinția Consiliului de Miniștri – Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului*, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 13-33.

¹⁷ Guvernul și Înalțul Comandament Român se obligă să remită ca trofee, în mâinile Înalțului Comandament Aliat (sovietic), orice material de război al Germaniei sau al sateliților săi aflat pe teritoriul român, inclusiv vasele flotei germane și ale sateliților ei aflate în apele românești.

¹⁸ Guvernul român se obligă ca în termenele indicate de către Înalțul Comandament Aliat (sovietic) să restituie Uniunii Sovietice, în bună stare, toate valorile și materialele luate de pe teritoriul ei în timpul războiului, aparținând statului, organizațiilor politice și cooperative, întreprinderilor, instituțiilor sau cetățenilor particulari și anume: utilajul fabricilor și uzinelor, locomotive, vagoane de căi ferate, tractoare, autovehicule, monumente istorice, valori de muzeu și orice alte bunuri.

¹⁹ Aduse de pe teritoriul U.R.S.S.

Direcției Generale C.F.R. un program precis de reparații de locomotive, iar la 2 decembrie 1944, cu nota S-150, un alt program pentru reparațiile de vagoane.

În decursul celor 2 ani de armistițiu atelierele C.F.R. repuse treptat în situația de a lucra și a-și mări producția au executat: pentru vagoane (de la 12 septembrie 1944-12 septembrie 1945): 44.506 reparații periodice; 173.360 reparații curente în cadrul art. 3 și al nevoilor naționale de transporturi și 15.491 reparații și lărgiri în cadrul art. 7 al Convenției de Armistițiu; 1.364 reparații și lărgiri în cadrul art. 12 al Convenției de Armistițiu și pentru locomotive (de la 12 septembrie 1944-12 septembrie 1946): 1.465 reparații generale; 2.511 reparații mici în cadrul art. 3 al Convenției de Armistițiu și al necesităților naționale de transport și 184 reparații și lărgiri în cadrul art. 7 și 12 din Convenția de Armistițiu.

În afară de aceste lucrări cu caracter general, atelierele C.F.R. au mai executat lucrări speciale ca: 5.100 amenajări de vagoane pentru trenuri sanitare; 653 vagoane artilerie antiaeriană; 83 vagoane atelier; 904 vagoane amenajate special (birouri, penitenciare etc.); 64 vagoane baie; 14.943 vagoane amenajate cu paturi și sobe. Privit în ansamblu, acest aport al atelierelor C.F.R. reprezintă 91%-126% din capacitatea lor de producție.

Tot în cadrul art. 3 din Convenția de Armistițiu, C.F.R. au pus la dispoziția Înantului Comandament Sovietic și următoarele: rețea feroviară, rețea telegrafo-telefonică, instalații tehnice, conducte petroliere, material rulant, parc de autovehicule, clădiri etc. Fiecare din aceste posibilități tehnice au fost utilizate și exploatate după cum urmează:

Rețeaua de cale ferată, la 12 septembrie 1944, avea lungimea totală bună de exploatat de 7.986 km. Din aceasta, Înantul Comandament Sovietic a lărgit o porțiune de 600 km în regiunea Moldovei. Însă, față de necesitățile de transport, rețeaua rămasă normală era insuficientă.

Guvernul român și-a îndreptat toată atenția asupra acestei probleme și a reușit ca în primul an de armistițiu să mărească rețeaua la 9.000 km, iar la finele anului al doilea să realizeze 15.144 km. Utilizarea ei, cu excepția porțiunii lărgite, s-a făcut în comun, pentru interesele Înantului Comandament Sovietic și pentru interesele românești.

Pentru interesele Înantului Comandament Sovietic, în primul an de armistițiu, au circulat 143.136 trenuri, iar în al doilea an au circulat 245.387 trenuri, însumând un total de 388.523 trenuri. Pentru circulația acestor trenuri, s-au utilizat în primul an de armistițiu, afară de vagoanele străine și 553.737 vagoane C.F.R., iar în al doilea an s-au utilizat, afară de vagoane străine și 387.836 vagoane C.F.R. adică un total de 941.573 vagoane C.F.R.

Cele 388.523 trenuri au efectuat în total 23.212.774 trenuri/km.

Rețeaua telegrafo-telefonică, la 12 septembrie 1944, era constituită din 20.000 km, precum și 4 stații de radioemisie. Prin refaceri și construcții noi rețeaua a ajuns la sfârșitul anului al doilea la 72.820 km de linii telegrafo-telefonice. Din acestea, Înantul Comandament Sovietic a utilizat exclusiv pentru interesele sale, în primul an 13.714 km, iar în al doilea an, până la 1 aprilie 1946, 16.927 km, iar după care a utilizat din ce în ce mai puțin, astfel că îi rămăseseră la dispoziție 7.952 km.

Instalațiile tehnice cuprindeau macarale, ateliere, depouri, magazii, rampe. Utilizarea lor în cei doi ani de armistițiu s-a făcut în modul următor: din 38 de macarale s-au utilizat exclusiv de Înantul Comandament Sovietic un număr variind între 10 și 20 unități; din 41 de ateliere s-au utilizat exclusiv de Înantul Comandament Sovietic, 2 unități și în comun 12-18 unități; din 65 de depouri s-au utilizat de Înantul Comandament Sovietic 23 unități în primul an, 10 unități în al doilea și în comun 22 unități; din 1.050 de magazii s-au utilizat exclusiv de Înantul Comandament Sovietic 150 în primul an, 14-18 în al doilea an și în comun 320 unități; din 1.120 de rampe s-au utilizat exclusiv de Înantul Comandament Sovietic 770 în primul an și în comun 1.000 unități.

Conductele petroliere în lungime totală de 939 km au fost utilizate astfel: în primul an de armistițiu au fost utilizate exclusiv pentru interesele Înantului Comandament Sovietic 845 km, iar în al doilea an 565 km.

Pe lungimea totală de 939 km, s-au pompat în primul an 1.036.486 tone produse petroliere, din care 766.512 tone în cadrul Convenției de Armistițiu, corespunzând celor 565 km puși la dispoziția Înantului Comandament Sovietic. Numărul autovehiculelor C.F.R. a variat în cei 2 ani de armistițiu, de la 798 unități la 2.708 unități, din care Înantul Comandament Sovietic a rechiziționat 288 unități.

În cadrul art. 3 al Convenției de Armistițiu s-au executat: 5.856.527 călătorii/km transporturi cu autobuzele; 1.668.335 tone/km transporturi cu autocamioanele.

Paralel cu aportul lor în cadrul obligațiilor decurgând din prevederile art. 3 din Convenția de Armistițiu, C.F.R. au depus eforturi și în afara frontierelor. Astfel, au fost utilizate de Înantul Comandament Sovietic dincolo de granițele României: 322 locomotive, din care nu se repatriaseră 277; 12 automotoare, din care nu se înapoiaseră 8; 14 vagoane W.I.T. în primul an de armistițiu, care au fost repatriate; 1 macara de 65 tone în primul an de armistițiu; 2 trenuri ateliere; 25.000 vagoane diverse, care nu se repatriaseră; 13.600

vagoane cisternă utilizate în primul an de armistițiu și repatriate. Pe lângă acestea, personalul C.F.R. de specialitate, utilizând și material românesc, a executat: 1.611 km fir telegrafic în Iugoslavia și Ungaria; 62 instalații de aparate de transmisiuni în Iugoslavia; 40 km linii ferate restabilite în Ungaria; 1 pod refăcut peste Tisa (Seghedin); 3.365 zile de serviciu prestate cu locomotive românești, altele decât cele predate la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic.

În decursul celor doi ani de aplicare a Convenției de Armistițiu unele măsuri au afectat interesele economice ale statului român. Prin decizia Comisiei Aliate de Control și a guvernului sovietic, multe dificultăți au fost înlăturate în total sau în parte.

În legătură cu acestea se puteau menționa: reducerea la minimum a posibilităților de transport feroviar pentru nevoile economiei românești prin angajarea întregului potențial la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic; trafizarea a 15.000 vagoane și 115 locomotive românești; lărgirea unei porțiuni de cca. 600 km de cale ferată română; trecerea peste graniță a cca. 25.000 vagoane și 322 locomotive românești.

Pentru asigurarea transporturilor economice naționale, Comisia Aliată de Control a lăsat liber un număr de 1.100 vagoane zilnic. Acest număr a fost mărit la 2.500 de vagoane zilnic. Astfel, situația transporturilor economice s-a îmbunătățit până la 11 septembrie 1945, când prin acordul de la Moscova, s-a trecut asupra organelor românești întreaga exploatare și conducere feroviară.

Asupra trafizării de material rulant românesc, Comisia Română de Armistițiu și-a expus în cursul anului 1945 punctul de vedere, în sensul că acest material nu putea fi considerat captură din moment ce el a fost identificat pe teritoriul României după 23 august 1944, dată la care România s-a alăturat luptei Națiunilor Unite.

Problema a rămas deschisă până la 11 septembrie 1945, când în cadrul Convenției de la Moscova, guvernul sovietic a aprobat restituirea celor 115 locomotive și 15.000 vagoane.

Fără să conteste necesitatea măsurilor de lărgire a unei porțiuni de linie românească, Comisia Română de Armistițiu a găsit necesar totuși să atragă atenția Comisiei Aliate de Control, că această măsură nu se încadra în textul și spiritul art. 3 din Convenția de Armistițiu, iar delegația guvernamentală la Moscova a obținut din partea guvernului U.R.S.S. promisiunea că urma a se va face renormalizarea. Primul pas în această direcție s-a făcut prin trecerea administrației porțiunii de linie lărgită asupra organelor românești la 28 aprilie 1945.

Prin Convenția de la 11 septembrie 1945 s-a hotărât normalizarea liniei largi, iar operațiunile pe teren s-au început în cursul lunii mai 1946. Problema repatrierii materialului rulant căi ferate de peste graniță nu primise soluționarea. Comisia Română de Legătură cu Comisia Aliată de Control a întreprins o serie de intervenții în acest sens, dar până la momentul întocmirii dării de seamă fără vreun rezultat.

Referitor la sectorul marinei, statul român a pus la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic toate navele flotei sale de război și de comerț, atât ale statului, cât și ale particularilor, navele flotei tehnice, șantierele, porturile împreună cu instalațiile, precum și serviciile aferente după cum urmează:

Navele Flotei de Război de la Dunăre și mare reprezentând 31 unități de luptă și 93 nave auxiliare au fost luate de Comandamentul Sovietic începând de la 1 septembrie 1944 și folosite în operațiunile militare contra Germaniei, sub conducerea sa. Dintre acestea, au fost restituite în baza Convenției semnate la Moscova la 11 septembrie 1945, un număr de 18 unități, dintre care: șalupa „Pescăruș”, aparținând Societății Salvamar, pilotina „Rândunica”, Direcției Dunării Maritime, ulterior și bricul „Mircea”.

La 23 august 1944 România dispunea de 608 unități la Dunăre și 5 unități la mare – nave de stat și particulare.

Odată cu intrarea forțelor sovietice în porturile noastre, toate aceste nave au fost blocate la dispoziția Comandamentului Sovietic.

După cedarea navelor prevăzute în Convenția de la 16 ianuarie 1945 și conform dispozițiilor Comisiei Aliate de Control, restul de nave a început să ne fie restituit, în scopul de a asigura transporturile necesare Comandamentului Sovietic, cât și pe cele necesare economiei naționale.

În luna aprilie 1945, odată cu reluarea ofensivei armatei sovietice contra Ungariei, aceste restituiri s-au sistat, iar navele care ne fuseseră returnate până atunci, au fost luate de Comandamentul Sovietic pentru nevoile operative. În aceste condiții, navele comerciale și cele tehnice reprezentând 49 unități tehnice și 10 nave pescărești, au fost blocate de către Comandamentul Sovietic.

În baza Convenției semnate la Moscova la 11 septembrie 1945, 23 nave de comerț și tehnice au fost restituite, dar statul român în baza acestei convenții le-a adus aport la Societatea Sovromtransport.

Fiind obligați a asigura funcționarea normală a porturilor și cum toate mijloacele tehnice portuare se găseau reținute de organele sovietice, Comisia Română de Armistițiu a intervenit în repetate rânduri pentru restituire, arătând că îndeplinirea obligațiilor care decurgeau din Convenția de Armistițiu nu mai era posibilă din moment ce Administrația Porturilor și Comunicațiilor pe Apă pendinte de Ministerul Comunicațiilor, nu putea dispune de mijloacele necesare pentru funcționarea normală a porturilor.

Față de parcul fluvial existent la 23 august 1944 și care însuma la acea dată 608 unități, situația la 1 octombrie 1946 a diverselor categorii de nave ce îl compuneau, se prezenta astfel: la dragaj în apele române: 21; intrate la Sovromtransport: 45; reținute provizoriu de Înalțul Comandament Sovietic: 5; aflate la Direcția Transporturi Militare Sovietice pe Dunăre: 6; la dragajul sovietic²⁰: 13; aflate în U.R.S.S.: 32; rămase la dispoziția Societății Române a Dunării: 29; restituite proprietarilor: 60; aflate în reparații: 106; rămase în ape străine: 58; scufundate după 23 august 1944: 50; cedate în cadrul art. 11: 183.

Din această situație, rezultă că în afară de navele aflate la dragaj în apele românești²¹, de navele intrate la Sovromtransport²², de cele înapoiate proprietarilor și aflate în reparații, celelalte nave nu se mai aflau în posesia statului român.

Față de această situație, Comisia Română de Armistițiu s-a adresat din nou Comisiei Aliate de Control cerând restituirea navelor aflate la organele sovietice, dat fiind că prin încetarea efortului de război la 1 iulie 1945, utilizarea navelor românești în afara apelor române, nu se încadra în obligațiile decurgând din art. 3 și 10 din Convenția de Armistițiu. De asemenea, Comisia Română de Legătură s-a adresat Comisiei Aliate de Control spre a indica nominal care anume nave, după concepția sovietică, erau considerate captură. Cu această ocazie Comisia Română de Armistițiu a arătat Comisiei Aliate de Control că utilizarea navelor de către Direcția Transporturi Militare Sovietice pe Dunăre nu constituia o obligație în cadrul art. 3 care prevedea punerea la dispoziție a mijloacelor de transport numai pe teritoriul românesc și în scop operativ și nu în afara apelor române și nici în cadrul art. 10, alin. II, deoarece se considera că controlul operativ exercitat de Comandamentul Sovietic asupra navelor românești era legat de ducerea operațiunilor militare, care se terminaseră la 9 mai 1945.

În consecință, toate cheltuielile efectuate de statul român și ocazionate de utilizarea navelor de către Direcția Transporturi Militare Sovietice pe Dunăre, inclusiv repararea avariilor, urmau a se recupera de la aceasta. În această situație erau considerate și navele românești aflate la dragajul sovietic, în afara apelor române. Chiria acestor nave²³ a căror utilizare nu se încadra în Convenția de Armistițiu pe intervalul de timp de la 1 iulie 1945-30 septembrie 1946, reprezenta aproximativ 2.500.000.000 lei. Valoarea aproximativă a reparațiilor de efectuat la aceste nave era de 1.500.000.000 lei. Cheltuieli ocazionate de utilizarea navelor românești în cadrul art. 3 de către Comandamentul Sovietic sau în folosul său, pe intervalul de timp 23 august 1944 la 30 septembrie 1946, reprezentând numai chiria convenită navelor pentru această utilizare, însuma 8.511.063.656 lei. Întreținerea și repararea navelor de comerț românești de stat și particulare utilizate în baza art. 3 și 10 în intervalul de timp de la 23 august 1944 până la 1 iulie 1945 reprezenta 9.125.287.806 lei. Cheltuielile ocazionate de punerea la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic a porturilor, instalațiilor portuare și serviciilor din porturi, în intervalul de la 23 august 1944 la 30 septembrie 1946, reprezentând remunerarea utilizării acestor mijloace era de 11.125.472.769 lei.

Utilizarea diverselor clădiri din porturi de către Comandamentul Sovietic și diverse alte servicii prestate în folosul său, în intervalul de la 23 august 1944 la 30 septembrie 1946, reprezenta 1.074.308.005 lei.

Pentru manipularea diverselor lucrări și materiale în porturi²⁴ s-au pus la dispoziția Comandamentului Sovietic muncitorii necesari, a căror plată, pe intervalul de timp de la 23 august 1944 până la 31 decembrie 1945, era de 7.300.000.000 lei. În acestea intra și manipularea după data de 1 iulie 1945 a materialelor cu caracter economic, între care și bunurile de captură aduse din țările Europei centrale, în tranzit spre U.R.S.S. și efectuate în folosul diverselor organe sovietice.

Pentru asigurarea condițiilor normale de securitate a navigației navelor sovietice în apele române, s-au efectuat lucrări de dragaj în intervalul de la 23 august 1944-30 septembrie 1946 reprezentând dragaj fluvial de 1.802.332.877 lei; dragaj la mare, privind securitatea navigației, precum și lucrările preliminare în vederea ridicării barajului de 239.128.462 lei; de asemenea, la cererea Comandamentului Sovietic i s-au pus la dispoziție pentru nevoile flotei sale de Dunăre, materiale în valoare de 1.470.576.584 lei; prelevările directe de materiale efectuate de diverse organe sovietice pe intervalul de timp 23 august 1944 la 31 decembrie 1945 reprezentau 27.866.088.000 lei.

În afară de prestațiile arătate mai sus, la cererea organelor sovietice, s-au mai executat o serie de reparații de nave sovietice care erau considerate de Comisia Română de Armistițiu și Comisia Română de Legătură ca neîncadrându-se în Convenția de Armistițiu.

Aceste lucrări erau următoarele:

²⁰ În apele străine.

²¹ 21 unități.

²² 45 unități.

²³ Aflate la Direcția Transporturi Militare Sovietice pe Dunăre, la dragajul sovietic și cele reținute de organele sovietice.

²⁴ Încărcări și descărcări de vase.

a) Lucrări executate la cele 5 nave ranfluate la Odessa²⁵ în intervalul de timp 23 august 1944-1 iulie 1945 și neutilizate în efortul de război și care reprezentau 875.548.826 lei. La fel, după 1 iulie 1945, încă 169.470.538 lei. La aceste cheltuieli se adăuga suma cheltuită în vederea reparării acestor nave până la 23 august 1944 în valoare de 917.783.538 lei, sumă care nu era cuprinsă în calculul executării armistițiului.

La intervențiile Comisiei Române de Armistițiu arătând că repararea acestor nave nu poate privi statul român, Comisia Aliată de Control a răspuns că numai reparațiile efectuate după 1 iulie 1945 se suportau de către U.R.S.S.

b) Lucrările executate între ianuarie-aprilie 1945 la vasul de mare sovietic „Tancul Kremlin” adus de organele sovietice din porturile caucaziene pentru a fi reparat în portul Constanța, reprezentând 1.451.000.000 lei.

c) Lucrări executate până la 1 iulie 1945 la navele sovietice aduse de germani din U.R.S.S. și neutilizate în efortul de război²⁶ reprezentând 112.060.804 lei. La fel, lucrări executate la aceste vase după 1 iulie 1945, reprezentând 86.271.906 lei.

Prin notele nr. 569 din 20 februarie 1946 și nr. 186 din 4 aprilie 1946, ca răspuns la intervențiile Comisiei Române de Armistițiu și ale Comisiei Române de Legătură, Comisia Aliată de Control declara că toate reparațiile de nave sovietice executate până la 1 iulie 1945, dată socotită ca sfârșit al efortului de război, trebuiau suportate de statul român.

Serviciul Marinei a mai efectuat următoarele operații și lucrări: a predat U.R.S.S., în cadrul art. 11 al Convenției de Armistițiu, 183 din navele de stat și particulare, reparate și amenajate; a predat U.R.S.S. 283 nave comerciale și 8 nave de război germane, precum și alte materiale de marină capturate de la germani și aliații lor; a predat Înalțului Comandament Aliat (Sovietic) 175 nave aparținând Națiunilor Unite; în cadrul operațiunilor de restituirea bunurilor aduse de noi din U.R.S.S.²⁷ a efectuat următoarele cheltuieli: repararea, ambalarea și predarea acestor bunuri, de la 23 august 1944 la 30 septembrie 1946: 300.000.000 lei.

Comisia Aliată de Control a cerut să fie restituite și navele „Ismail”, remorcherul „Pâslă” și pontoanele ridicătoare „S.H.3” și „S.H.4” pe motiv că aceste nave au aparținut, până în anul 1918, Rusiei Țariste, iar guvernul sovietic nu a recunoscut niciodată vânzarea lor. Intervențiile Comisiei Române de Armistițiu prin care se arata temeinicia titlurilor noastre de proprietate asupra acestor nave, rămăseseră fără rezultat la data întocmirii dării de seamă. În executarea obligațiilor decurgând din art. 3 al Convenției de Armistițiu, în sectorul aeronauticii, statul român a efectuat, în intervalul de la 23 august 1944 la 31 decembrie 1945, lucrări și prestații cerute de Înalțul Comandament Sovietic după cum urmează: au fost puse la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic, pentru deplină folosință, toate aerodromurile împreună cu instalațiile, clădirile și stațiile meteo și radio, clădirile și baracamentele, în absolută bună stare și cu tot personalul necesar și s-au efectuat serviciile și lucrările cerute de Înalțul Comandament Sovietic.

Au fost puse la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic 14 aerodromuri, asigurându-li-se în acest timp normala stare de funcționare, între care Băneasa, Pipera, Mizil, Ziliștea, Carol I, Roșiorii de Vede, Sibiu, Brașov, Ghimbav. De asemenea, au fost utilizate și aerodromurile Aviației Civile, amenajate cu dotarea și infrastructura necesară. Roșiorii de Vede, Craiova, Arad, Timișoara, Constanța, Ghimbav-Brașov au fost predate în întregime armatei sovietice. Băneasa, Caracal, Turnu Severin, Sibiu, Galați au fost utilizate de armata sovietică și armata română. Clinceni, Giulești, Iași, Bacău, Botoșani au rămas la dispoziția armatei române.

Amenajarea aerodromurilor date în folosința Înalțului Comandament Sovietic cuprindea atât repararea pistei de zbor, cât și punerea în stare de funcționare a infrastructurii care echipa trenurile de aviație respective. De asemenea, pentru cazarea unităților sovietice s-au executat lucrări de reparații, completare și amenajare, cu toate instalațiile tehnice și sanitare a clădirilor și baracamentelor existente pe aerodromurile utilizate de unitățile sovietice. S-au construit noi clădiri și baracamente care au fost dotate cu mobilierul necesar.

Valoarea acestor lucrări, în perioada de la 23 august 1944-30 septembrie 1946, care constau din: lucrări de infrastructură și suprastructură ca amenajări de aerodromuri, reparații de clădiri ocupate de unitățile sovietice, prelungirea pistei betonate, completări de instalații, lucrări de balizaj, întreținerea aerodromurilor și clădirilor ocupate de armatele sovietice, reprezenta 14.485.162.739 lei.

Pentru protecția zborurilor avioanelor sovietice prin T.F.F. și meteo s-au luat următoarele măsuri: a) s-au pus la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic emițătoarele radio, pentru transmiterea tuturor mesajelor meteo de la 56 stații de observație, asigurând protecția navigației aeriene; b) Centrul P.N.S. Băneasa lucra tot timpul pentru recepționarea mesajelor meteorologice ce interesau aviația sovietică; c) rețeaua română de radio asigura protecția navigației aeriene; d) s-au refăcut și completat instalațiile de

²⁵ Plehanov, Piotr Velichi, Orel, Pskov și Voicov.

²⁶ Stenca Razin, docurile de 2.000 și 5.000 tone, tancul W.M. 2003.

²⁷ Art. 12.

iluminat și balizaj pentru zborurile de noapte la aerodromurile Băneasa, Otopeni și Târgșor, instalațiile fiind puse la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic; e) s-au cedat Înalțului Comandament Sovietic și Comisiei Aliate de Control aparatura radio necesară și echipamentele cerute, după cum urmează: asistența meteo, observații sinoptice de la 66 stații civile și militare, 24 stații vizuale, 2 stații radio sonaj și 1 stație aersondaj.

Valoarea acestor lucrări, de la 23 august 1944-30 septembrie 1946, se ridică la 400.888.334 lei. Totalul general al cheltuielilor efectuate pentru executarea obligațiilor decurgând din art. 3 al Convenției de Armistițiu în sectorul aerian era de 14.836.051.073 lei. S-au efectuat la cererea și în folosul Înalțului Comandament Sovietic și lucrările, serviciile și transporturile (prestate în contul art. 10²⁸):

Reparații executate la 106 avioane și motoare avion: 208.247.913 lei; reparații executate la 348 autovehicule și motoare auto: 766.412.458 lei; diverse confecționări de piese auto și reparații de materiale tehnice: 375.699.477 lei; cheltuieli cu întreținerea, asistența medicală, reparații și lucrări de croitorie a ostașilor sovietici: 283.447.946 lei; întreținere localuri, electrică, apă și canal: 33.829.267 lei; chirii pentru cazărmi, barăci, ateliere și depozite: 95.560.000 lei; prime de muncă și misii pentru delegați: 7.113.090 lei; încartiruirii ofițeri, subofițeri și trupă sovietică și lucrări pentru întreținere efecte: 4.479.000 lei; diverse materiale prelevate: 17.510.799.666 lei; de asemenea, s-au pus la dispoziție oameni de serviciu pentru curățirea localurilor, ostași pentru corvezi la încărcări și descărcări de material și curățenie, executându-se astfel diferite prestații în valoare de 36.245.600 lei; total 19.321.834.417 lei.

În ceea ce privește transporturile aeriene, Înalțul Comandament Sovietic a avut în orice moment și pe orice aerodrom de escală prioritate la transport atât la avioanele de cursă regulată LARES, cât și la avioanele militare ale aviației române. De asemenea, s-au executat transporturile cerute de Înalțul Comandament Sovietic după cum urmează: în perioada 23 august 1944-30 septembrie 1946, transporturile aeriene de pasageri și materiale: 7.985.703 lei; transporturi auto: s-au efectuat 40.882 km în valoare de 41.955.040 lei; total 49.940.773 lei. Totalul general al cheltuielilor efectuate pentru executarea obligațiilor decurgând din art. 10 al Convenției de Armistițiu în sectorul aerian era de 19.228.793.833 lei. S-au efectuat pentru art. 7 reparații auto și alte materiale, ambalaje, armament, muniții și materiale fragile în valoare de 500.477.612 lei. Repararea, ambalarea, transportul și predarea materialelor de aviație restituite U.R.S.S. în cadrul art. 12 se prezenta astfel: reparații autocamioane 16.115.234 lei; reparații autoturisme 16.035.520 lei; reparații tractoare 712.912 lei; reparații diverse materiale predate (tractoare, materiale de geniu, materiale electrice etc.) 49.914.808 lei; ambalaje diferite 11.234.119 lei; total cheltuieli efectuate în sectorul aeronautic pentru executarea obligațiilor decurgând din art. 12 – 94.011.793 lei. Totalul cheltuielilor efectuate în sectorul aeronautic pentru executarea obligațiilor decurgând din art. 3, 7, 10 și 12 ale Convenției de Armistițiu era: art. 3 – 14.836.051.073 lei; art. 7 – 500.477.612 lei; art. 10 – 19.321.834.417 lei; art. 12 – 101.447.983 lei; total: 34.759.811.085 lei.

În trimestrul 1 iulie 1946-30 septembrie 1946, C.F.R. au executat lucrări și au prestat servicii după cum urmează:

În ateliere din 32 unități, una²⁹ era pusă la dispoziția Înalțului Comandament Sovietic; pentru vagoane au fost efectuate: 5.470 reparații periodice, 19.927 reparații curente în cadrul art. 3 al Convenției de Armistițiu și al necesității economiei naționale și 3.744 reparații și lărgiri în cadrul art. 7 al Convenției de Armistițiu; pentru locomotive: 284 reparații generale, 189 reparații mici în cadrul art. 3 al Convenției de Armistițiu și al necesităților economiei naționale; 28 reparații și lărgiri în cadrul art. 7 al convenției. Rețeaua feroviară în lungime totală de 15.144 km a fost utilizată în comun, realizându-se, în exploatarea ei pentru Convenția de Armistițiu, 61.832 trenuri cu 4.304.607 trenuri/km. Vagoanele utilizate în acest scop au fost de 36.629 unități.

Rețeaua telegrafo-telefonică din lungimea totală de 72.820 km, Înalțul Comandament Sovietic a utilizat exclusiv pentru interesele sale 7.952 km. Cu privire la instalațiile tehnice au fost utilizate în cadrul Convenției de Armistițiu 5 macarale, 25 magazii și 1.120 rampe și cheiuri. Din 939 km de conductele petroliere au fost utilizați exclusiv în cadrul Convenției de Armistițiu 565 km. Pe aceștia s-au pompat 246.470 t produse petroliere.

Prin înființarea Gării Auto R.A.T.A., care a fost înzestrată cu autovehicule ale Direcției C.F.R., parcul s-a redus la 998 unități. Cu aceasta s-au executat în cadrul Convenției de Armistițiu 59.161

²⁸ Guvernul român trebuie să facă în mod regulat, în moneda românească, plățile cerute de către Înalțul Comandament Aliat (sovietic), pentru îndeplinirea funcțiilor sale și în caz de necesitate va asigura folosința întreprinderilor industriale și de transport aflate pe teritoriul României, precum și a mijloacelor de comunicație, stațiilor generatoare de energie, întreprinderilor și instalațiilor de utilitate publică, depozitelor de combustibil, petrol, alimente și alte materiale sau servicii în acord cu instrucțiunile date de către Înalțul Comandament Aliat (sovietic).

Vasele de comerț românești, care se găsesc atât în apele românești, cât și în cele străine, vor fi supuse controlului operativ al Înalțului Comandament Aliat (sovietic), pentru folosirea lor în interesul general al aliaților.

²⁹ Socola.

călătorii/km, respectiv 3.600 tone/km. Problema repatrierii materialului rulant aflat peste frontierele României era soluționată la data întocmirii dării de seamă. La sfârșitul trimestrului situația acestui material era de 28.300 vagoane și 277 locomotive. Valoarea chiriilor plătite acestor nave, reprezentând folosința lor în cadrul obligațiilor decurgând din Convenția de Armistițiu însuma pe intervalul de timp 1 iulie 1946-30 septembrie 1946, 1.476.971.808 lei. Folosința instalațiilor portuare de către organele sovietice, pe intervalul de timp de la 1 iulie 1946 la 30 septembrie 1946, reprezenta 2.403.863.707 lei. Pentru asigurarea condițiilor normale de securitate a navigației navelor sovietice în apele românești ale Dunării maritime și litoralului maritim, s-au efectuat lucrări de dragaj parțial, reprezentând, pe intervalul de timp 1 iulie 1946-30 septembrie 1946, 103.451.443 lei. Navele folosite la dragaj în apele românești și care s-au avariat pe timpul acestor operațiuni, erau în reparații a căror valoare reprezenta circa 300.000.000 lei.

În sectorul aerian, în perioada 1 iulie 1946-30 septembrie 1946, în cadrul art. 3 au avut loc: reparații și amenajări clădiri, instalații și infrastructură de 1.124.988.307 lei; iluminat și taxă apă în valoare de 2.037.693 lei; balizarea și iluminarea aerodromurilor Băneasa, Pipera, Târgșor și Craiova a costat 22.000.000 lei; total general cheltuieli 1.159.026.000 lei.

În cadrul art. 10 s-au efectuat amenajări, construcții și diferite instalații astfel: chirii pentru imobile proprii: 47.850.000 lei; cartiruri: 2.252.000 lei; salarii personal: 52.605.515 lei; diurne personal: 2.184.245 lei; întreținere uzini și diferite instalații: 2.319.000 lei; diferite corvezi: 252.000 lei; convorbiri telefonice: 40.000.000 lei; total general cheltuieli: 147.462.760 lei.

Stabilirea cursului dolarului care a fost luat în considerație, la evaluarea în dolari a efortului economic făcut de România în executarea obligațiilor decurgând din Convenția de Armistițiu, s-a făcut în patru perioade distincte³⁰: 1) perioada 12 septembrie 1944-31 martie 1945 – curs 1 dolar=1.546 lei; 2) perioada 1 aprilie 1945-31 ianuarie 1946 – curs 1 dolar=3.644 lei; 3) perioada 1 februarie 1946-31 martie 1946 – 1 dolar=10.556 lei; 4) perioada începând de la 1 aprilie 1946 – curs 1 dolar=15.740 lei.

Pentru evaluarea efortului a fost necesară cunoașterea pe anumite perioade, a unor date statistice cuprinzând cheltuielile efectuate de Ministerul de Finanțe, valoarea tuturor bunurilor livrate, valoarea diferitelor prestații, pierderile suferite de stat și particulari din rechizițiile necesare pentru respectarea convenției, pierderile și distrugerile de război etc.

THE STAGE OF FULFILLMENT THE OBLIGATIONS STIPULATED BY ARTICLES 1, 2 AND 3 FROM THE TRUCE CONVENTION AT SEPTEMBER 30, 1946

By signing the Truce Convention, Romania had to respect a number of economical, political and military obligations to some Allied and Associated Powers.

Romania fulfilled its obligations stipulated by article 1 from de Truce Convention. At August 24, 1944, the Romanian Army stopped its military operations against the Soviet Union and assured 12 divisions in order to fight against Germany and Hungary.

Article 2 required two different operations: the disarmament and the internment of the German and Hungarian military forces that were placed on our territory and the interment of the citizens of both the states mentioned.

In order to execute the provisions of article 3, Romania took measures in railway, sea and air sectors for ensuring the transport necessary to the Soviet High Command.

³⁰ A.N.I.C., *Președinția Consiliului de Miniștri – Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului*, dosar nr. crt. 2779/1946, f. 253-255.

Este de prisos să ne mai aducem aminte frazeologia istoricilor din perioada postbelică, care puneau „în gura” comandanților unităților militare aprecieri precum că ostașii abia așteptau să înceapă o nouă ofensivă pentru a-și demonstra măiestria în mânuirea armamentului, că aceștia dădeau dovadă de „patriotism” luptând pe teritorii străine, pentru care nu aveau nicio chemare. E adevărat că dădeau dovadă de eroism, pentru a se apăra, știut fiind că dacă nu trăgeai „tu”, trăgea „el”. Oamenii erau obligați să suporte vicisitudinile vremii. Era iarnă cu temperaturi scăzute, zloată, mlaștini, drumuri desfundate, zăpadă, uneori lapoviță, înghețuri nocturne dar și diurne etc. Foarte mulți dintre ostași erau prost echipați și hrăniți. Unii nici nu erau obișnuiți cu „meșteșugul armelor”, fiind proaspăt recrutați și slab instruiți. Împrejurările îi obligau pe soldați ca și pe comandanți să doarmă în tranșee sau în câmp deschis. Cam aceasta era situația la sfârșitul anului 1944.

Într-un articol anterior arătam că în dimineața zilei de 28 noiembrie 1944, Divizia a 18-a a fost schimbată din zona Timar, la sud de Tisa, cu o divizie de cavalerie, iar Regimentul 92, după predarea sectorului, s-a pus în marș și a trecut la vest de Tisa, pe un pod de pontoane executat de Armata 40 sovietică, la Tiszalok, rămânând în rezerva Armatei a 4-a română, care era staționată în dreptul localității amintite.

Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra Frontului Central European, acolo unde era angrenat și Regimentul 92 infanterie, comandat de Locotenent colonel Gheorghe V. Șoimaru, este bine să amintim cititorilor noștri că încă de la data de 6 noiembrie 1944, Armata 46 sovietică, din cadrul Frontului 3 ucrainean, ajunge în Centura exterioară sudică de apărare a Budapestei, iar la 11 noiembrie reia ofensiva pe direcția capitalei Ungariei, mutând lovitura principală în fâșia Armatei 7 de gardă sovietică, alături de care acționa și Corpul 7 armată român¹, comandat de generalul de corp de armată Nicolae Șova².

În perioada 18 noiembrie – 4 decembrie 1944, Corpul 7 armată român, în cooperare cu mari unități sovietice, participă la atacurile cu caracter local executate asupra sistemului fortificat de apărare exterioară a Budapestei. După o lună de lupte crâncene pentru înfrângerea grupării germano-ungare din munții Bukk³ de către diviziile 2 și 3 munte române (în perioada 21 noiembrie – 21 decembrie 1944), la 23 noiembrie trupe aparținând Armatei 4 române, acționând în cooperare cu Armata 40 sovietică, eliberează orașul Megyaszo din Ungaria⁴.

¹ Leonida Loghin, *Al doilea război mondial. Acțiuni militare, politice și diplomatice. Cronologie*, Editura politică, București, 1984, p. 412. Vezi și *Marea Conflagrație a secolului XX*, Colectiv de autori, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1974, p. 435.

² Generalul Nicolae Șova s-a născut la 9 noiembrie 1885, în comuna Poduri, județul Bacău (azi este aproape o suburbie a orașului Moinești) și a decedat la 12 martie 1966 în București. A urmat cursurile Școlii militare de ofițeri de infanterie (1907 – 1909), Școala Superioară de Război (1919 – 1921). În anul 1909 a primit gradul de sublocotenent, fiind avansat, apoi, la locotenent în 1912, căpitan – 1916, maior – 1917, locotenent colonel – 1925, colonel – 1932, general de brigadă – 1938, general de divizie – 1942, general de corp de armată – 1944. La 24 martie 1945 a fost trecut în rezervă. Printre funcțiile ocupate amintim: comandant al Diviziei de gardă (15 ianuarie 1941 – 19 februarie 1943), subsecretar de stat al Marinei (19 februarie 1943 – 23 august 1944), la dispoziția Ministerului de Război (23 august – 21 septembrie 1944 și 7 februarie – 24 martie 1945), comandant al Corpului 7 armată (22 septembrie 1944 – 7 februarie 1945). A fost decorat cu ordinul militar „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, în 1941. A avut o contribuție importantă la evoluția marinei române în Campania din Est. După 23 august 1944 s-a remarcat în fruntea Corpului 7 armată pe căile de acces și în interiorul Budapestei, manifestând o atitudine demnă față de comandamentele sovietice. După trecerea în rezervă a fost cercetat de Tribunalul Poporului și Curtea de Apel București. În perioada 18 mai – 20 iunie 1946 a fost arestat și deținut la închisoarea Malmaison. La 5 octombrie 1946 a fost din nou arestat, judecat și condamnat la 10 ani temniță grea, 10 ani degradare civică și confiscarea averii, invocându-se participarea la guvernarea mareșalului Antonescu. A fost închis la Văcărești și Aiud, de unde a fost eliberat la 10 octombrie 1956. (Cf. Alesandru Dușu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata română în al doilea război mondial 1941 – 1945*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 377.

³ Masivul Bukk este muntos și stâncos cu pereți abrupti, acoperit cu păduri dese și cu puține căi de comunicație, înalți de circa 1 000 m, cu două creste paralele, orientate de la nord-est spre sud-vest, perpendiculare pe direcția de înaintare a Corpului 4 armată român, ceea ce a făcut ca pozițiile inamice să fie atacate frontal, neexistând posibilități de manevră. Împreună cu munții Matra și Hegyalja închidea căile de pătrundere spre Cehoslovacia. În cadrul concepției comandamentului Armatei 27 sovietice, Corpul 4 armată român a atacat frontal pe o lărgime de 13 km, fiind încadrat la dreapta de Corpul 33 armată și la stânga de Corpul 35 armată, ambele sovietice, scopul final fiind pătrunderea spre Szilvasvarad pe valea râului Szilvas. Ofensiva a început la 23 noiembrie, după o pregătire de artilerie de 30 minute, efortul principal fiind făcut de Grupul 6 vânători de munte din Divizia 3 munte română, în zona înălțimii Kolyk-Galya, înaltă de 718 m, care reprezenta cheia întregului sistem defensiv inamic de pe creasta de est a munților Bukk. Lupte grele s-au dat și pentru înălțimea Fiok Matra, cucerită de Batalionul 9 vânători din Divizia 2 munte la 7 decembrie 1944, după trei zile de lupte aprige. La 10 decembrie, Divizia 3 munte a constituit o grupare de forțe formată din patru batalioane, comandată de colonel Ion Constantinescu, care a executat o manevră îndrăznească spre creasta Balvany, ajungând în valea Szilvas, la vest de munți, la 16 decembrie. A doua zi, în zonă, au ajuns și celelalte unități ale Corpului de armată. Cucerirea munților Bukk a avut o importanță deosebită pentru desfășurarea ulterioară a acțiunilor militare în nord-vestul Ungariei. Comportarea vânătorilor de munte români a fost relevantă de comandantul Armatei 27 sovietice, care aprecia că diviziile de munte românești s-au menținut și impus „printre cele mai brave mari unități” (Cf. Alesandru Dușu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 69).

⁴ Orașul Megyaszo și zona înconjurătoare au fost organizate pentru apărare de către unități din diviziile 3 munte și 15 infanterie germane. La 29 noiembrie 1944 acestea au fost atacate de diviziile 3 și 21 infanterie române. A doua zi, profitând de manevra efectuată la flancul drept de Regimentul 27 infanterie din Divizia 6 infanterie, unități ale Diviziei 21 infanterie au pătruns în oraș,

În perioada 25 noiembrie – 3 decembrie, Comandamentul Suprem Sovietic definitivează planul operativ-strategic al forțelor sovietice (cu care trupele române erau obligate să coopereze) până la sfârșitul războiului în Europa. Se prevedea ca în prima etapă să se lichideze grupările germane din Prusia Orientală, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Austria și ieșirea cu forțele principale pe aliniamentul Vistula – Bydgoszcz – Poznan – Breslau – Moravska Ostrava – Viena. În cea de a doua etapă se avea în vedere cucerirea orașelor Praga și Berlin, efectuarea joncțiunii cu forțele aliate occidentale și, în sfârșit, încheierea războiului în Europa. După ce se prevedea strategia de urmat pentru eliberarea Poloniei și Prusiei Orientale, se stabilea și modalitatea de a acționa care să conducă la eliberarea părții de nord și centrale a Cehoslovaciei, unde va acționa Frontul 4 ucrainean, iar pe direcția „strategică Viena”, așa cum era denumită în termeni militari, pentru eliberarea Ungariei, sudului Cehoslovaciei și Austriei trebuiau să acționeze Fronturile 2 și 3 ucrainene⁵. Era stabilită și data încheierii operațiunilor: - 20 ianuarie 1945. Acum ni se pare cam optimistă această dată, dar calculele făcute atunci au avut în vedere starea materială și mai ales morală a armatei germane. Acțiunile au fost îngreunate și de iarna deosebit de capricioasă, de relieful accidentat din Cehoslovacia etc. Toate au creat dificultăți apărute în transporturi, atât pentru oameni cât, mai ales, în aprovizionarea cu armament și munții, hrană pentru trupă, evacuarea rapidă a răniților și altele. De asemenea trebuie să reținem că pe măsură ce se înainta spre Germania, pierderile umane erau din ce în ce mai mari.

În lunile noiembrie și decembrie au fost intensificate acțiunile militare și pe celelalte teatre de operațiuni, ca de exemplu în Ardeni, unde Armata 1 americană cucerește localitate după localitate; în Iugoslavia Corpul 14 iugoslav împreună cu Corpul 68 sovietic, înlătură orice pericol pentru Belgrad. Și în Italia se desfășoară lupte crâncene ca și în Albania. Toată Europa era cuprinsă de febra înfrângerii celor care au declanșat această Mare Conflagrație Mondială⁶

În intervalul de timp 29 noiembrie – 17 decembrie 1944, Armata a 4-a română înfrânge rezistențele germane și hortyste din munții Hegyalja⁷.

La 29 noiembrie 1944, comandantul Regimentului 92 infanterie, locotenent colonelul Gheorghe V. Șoimaru, a primit ordin să se pregătească pentru a trece Hernadul⁸. Au fost convocați comandanții de batalioane și companii cu care s-a stabilit executarea misiunii. În *Memoriile* sale, Șoimaru descrie și un episod mai emoționant:

Printre cei prezenți era și plutonierul major Enache Oprea, un ostaș priceput și curajos, căruia i-am spus:

-Tu Enache vei rămâne secretarul cu administrația la compania I-a, la trenul de luptă. El mi-a răspuns:

-Să trăiți domnule colonel, nu pot să rămân.

-De ce Enache ? Ești bolnav ?

-Aș fi bolnav dacă aș rămâne. Vă rog să-mi dați comanda plutonului 4 branduri și să merg în linia I să lupt.

-Frate Enache, dacă asta îți este dorința, să fie ! Și i-am încredințat comanda plutonului de branduri⁹.

În dimineața zilei de 30 noiembrie Regimentul 92 infanterie a trecut râul Hernad pe podul de pontoane de la Ceszele, ocupând poziții strategice de așteptare, nepermițând inamicului să-i descopere

ocupându-l până în seara zilei. Pe monumentul din Megyaszo se află inscripția: „În amintirea eroilor români care au luptat pentru eliberarea țării noastre” (Cf. Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 282).

⁵ Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 412 – 416.

⁶ Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 416 – 417.

⁷ Situat în nord-vestul Ungariei între râurile Hernad și Bodrog, masivul muntos Hegyalja este împădurit și înzăpezit, având o adâncime de 70-75 km și o lățime de 35-40 km. Este lipsit de comunicații accesibile și cu localități puține. Acest masiv a reprezentat un obstacol greu de străbătut în fața Corpului 2 armată, din Armata a 4-a română. Dificultățile de teren, accentuate de anotimp, au fost sporite de rezistența opusă de diviziile 2 și 24 infanterie ungare și 8 munte germană, care au organizat apărarea pe direcții și noduri de rezistență. Ofensiva a fost declanșată la 10 decembrie 1944, concomitent cu înaintarea Corpului 6 armată, la vest de Hernad. După ce au forțat Bodrogul, diviziile 1 și 8 cavalerie române au străbătut prin lupte grele masivul muntos și au ieșit pe valea Hernadului, în dreptul localităților Gibart și Foni, după care au continuat ofensiva spre nord, în direcția Hidasnemeti (Cf. Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 237).

⁸ Râul Hernad este în Ungaria, în vestul munților Hegyalja. Reprezintă o cale de pătrundere spre Slovacia. Este străjuit de munții Hegyalja și Bukk. Această vale a reprezentat o importanță deosebită în ansamblul operațiilor militare din nord-estul Ungariei în toamna anului 1944, fiind apărată, pe aliniamente succesive, în special pe localități, de către diviziile 3 munte și 15 infanterie germane, sprijinite de artilerie și subunități de tancuri. Ofensiva trupelor române a fost declanșată la 29 noiembrie 1944, după o pregătire puternică de artilerie care a durat circa 40 minute, de Corpul 6 armată (cu diviziile 3, 6, 9 și 21) pe direcția Megyaszo – Forro – Perin. Înaintând cu greutate, într-un teren desfundat și bine apărat de inamic, forțele principale ale Corpului 6 armată au pătruns 5 – 15 km în dispozitivul inamic, depășind, la flancul stâng, râul Hernad. După regruparea forțelor, pe malul stâng al râului, ofensiva a fost reluată la 10 decembrie, concomitent cu asaltul munților Hegyalja de către Corpul 2 armată. Sub presiunea continuă a trupelor române forțele inamice au început să se retragă, în noaptea de 13 – 14 decembrie, spre granița ungaro – slovacă, ceea ce a impulsivat și ofensiva Corpului 4 armată în munții Bukk. La bătălia de pe valea Hernadului au participat opt divizii române cu un efectiv de 82 243 militari, din care au fost pierduți 5 551, adică 6,7 % din efective (Cf. Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 237 – 238).

⁹ General (r) Gheorghe V. Șoimaru, *Memorii*. Manuscris în posesia autorului acestor rânduri.

oamenii și să-i atace prin surprindere, ceea ce ar fi dus, pe lângă cedarea terenului, la pierderi în rândul trupe și acest lucru ar fi fost cel mai dureros (Corpul 6 armată român trecuse în ajun și începuse deja operațiunea de atac).

În apropierea satului Aszalo - mărturisește Șoimaru - se aflau trupe din Divizia 240 sovietică. Am luat legătura cu aceste unități prin locotenent colonel Budin, ostaș încercat în operațiuni militare, participant la luptele de la Stalingrad, care cu firea lui deschisă, mi-a comunicat că în ziua de 1 decembrie, la ora 12, va declanșa atacul asupra pozițiilor germane. Am stabilit că la aceeași oră Regimentul 92 infanterie va porni la atac pe direcția calea ferată Miskolc – Kosice, în dreptul unui canton feroviar – cotele 194 -191 – 263, la poalele munților Zempleni. Așadar, la orele 12, am pornit în misiune operativă cu toate mijloacele și forțele de luptă de care dispuneam. Ajungând la un canal de irigații de peste doi metri lățime și adânc de peste un metru, obstacol pe care nu-l puteam trece fără intervenția Companiei de pionieri a regimentului, care în mai puțin de o oră și jumătate a instalat trei punți peste canal și astfel am trecut cu toții și am continuat înaintarea.

Ajunși la calea ferată, inamicul ne-a întâmpinat cu un puternic foc de branduri și mitraliere. Sărea pământul în jurul nostru și șuierau gloanțele, dar nu ne-am speriat într-atât încât să ne pierdem cumpătul. Am apelat și noi la aruncătoarele de branduri de 60 și 81 mm, la mitraliere și la cele două tunuri anticar, cu care am executat foc concentrat asupra inamicului, reușind să cucerim cota 194 și să capturăm un aparat de radio emisie – recepție, după care am continuat înaintarea cucerind cotele 191 și 238, cu ambele batalioane ale regimentului. Era ora 18 și se întunecase de-a-binelea. Inamicul se retrăsese în derută iar noi ne instalasem pe pozițiile noi câștigate. A doua și a treia zi inamicul a contraatacat, dar riposta noastră a fost pe măsură. În luptă căzuseră patru bravi ostași printre care și viteazul plutonier de branduri, Enache Oprea, comandantul plutonului de branduri de 60 mm, căruia i se datora, în mod deosebit, cucerirea cotei 194. În timpul înaintării plutonului, Enache Oprea, pe când schimba poziția de tragere, sub focul ucigător al dușmanului, este rănit mortal de o schijă de brand. Pentru fapta sa de vitejie a fost citat prin Ordin de Zi și decorat, post-mortem, cu ordinul „Mihai Viteazul”¹⁰.

ORDIN DE ZI Nr. 102
din 10 decembrie 1944

În timpul atacului din ziua de 2 decembrie 1944, de la comuna Aszalo, în apropierea cantonului de cale ferată, plutonierul major voluntar Oprea Enache, comandantul plutonului de aruncătoare 60 mm, din Compania a 3-a, Batalionul I/92 inf., cu un spirit de abnegație și sacrificiu de admirat, înaintând spre pozițiile inamicului, moare ca un Erou în mijlocul plutonului său.

Pentru eroica sa jertă, pildă vie pentru ostașii Regimentului 92 infanterie,

ORDON

Citarea prin Ordin de Zi pe Regiment și propunerea de decorare cu medalia „Mihai Viteazul” de război, clasa a II-a, POST-MORTEM.

Semnează Comandantul Regimentului 92 infanterie,
Locotenent colonel Șoimaru Gheorghe.

În aceeași seară a sosit la noi și comandantul Diviziei 18 infanterie, generalul Cameniță Petre, care ne-a felicitat pentru reușita atacului și ne-a ordonat ca a doua zi să cucerim și pădurea situată în direcția sud-est de cota 263 (pe valea Hernadului), cotă care de fapt era în sectorul de acțiune al Regimentului 18 infanterie, vecinul nostru, și să fac legătura cu acesta.

În dimineața zilei de 3 decembrie, Batalionul I, comandat de căpitanul Scridon Gheorghe, începe atacul, dar inamicul opunea o rezistență îndârjită și batalionul nu putea să înainteze decât foarte puțin, doar câțiva metri. Atacul a fost oprit. A început ploaia care a durat toată ziua și noaptea. Cele două companii nu au putut înainta decât 150 m și s-au organizat în defensivă în terenul cucerit. A doua zi, 4 decembrie, ostașii Batalionului I au reînceput atacul, dar și de data aceasta inamicul rezistă, răspunzând cu rafale puternice de mitraliere și proiectile de brand, care la un moment dat au distrus legăturile telefonice, întrerupând legătura complet atât cu Batalionul II al maiorului Prică, cât și cu comanda Regimentului 92. Pierzând această legătură, Batalionul I era într-o situație critică, neștiind în ce direcție și cum să acționeze. Atunci, după ce am contactat Divizia și am primit aprobare, am luat hotărârea de a trimite, prin curier, ordinul de a se ataca în continuare. Misiunea de transmitere a ordinului i-a revenit sublocotenentului Albu Octavian, comandantul plutonului de cercetași călări și sergentului Cerdica Nicolae, agent de transmisiuni al Regimentului. Sub focul necruțător al inamicului, cei doi ostași înaintază cu greu și sunt pe cale să ajungă la comanda Batalionului I, când un proiectil de brand explodează în apropierea lor rănindu-i pe amândoi.

¹⁰ General (r) Gheorghe V. Șoimaru, *Memorii*.

În același timp, căpitanul Scridon, îngrijorat de situația în care se găsea, trimisese spre comanda Regimentului pe soldatul Opruț Petru, care în drumul său de la batalion la regiment întâlnește pe cei doi răniți. Se oprește și-i pansează după care se întoarce cu ei la postul de comandă al batalionului și după primele îngrijiri medicale i-a dus pe răniți la postul de comandă al regimentului, pe un drum ferit de inamic, însoțit de încă un ostaș. Cu această ocazie el a adus și confirmarea ordinului de operațiuni transmis către Batalionul I, personal căpitanului Gheorghe Spiridon.

După ce au primit îngrijirile necesare date de medicul regimentului, răniții au fost evacuați la ambulanța Diviziei. Ei vor fi citați prin Ordin de Zi și propuși pentru decorare cu ordinul „Mihai Viteazul”¹¹.

ORDIN DE ZI Nr. 103
din 10 decembrie 1944

În ziua de 4 decembrie 1944, când Batalionul I/92 infanterie ce se afla în strâns contact cu inamicul și lipsit de orice legătură cu regimentul, la cota 263, și care trebuia să execute un ordin de operație ordonat de divizie, am numit pe sublocotenentul Albu Octavian, comandantul plutonului de cercetași călări, pentru a duce ordinul căpitanului Scridon Gheorghe, comandantul Batalionului I.

În timpul misiunii sublocotenentul Albu Octavian și agentul care-l însoțea au fost grav răniți. Cu toate rănilor căpătate, ordinul de operație a ajuns la comandantul batalionului, pe care l-a executat.

Misiunea dată sublocotenentului Albu Octavian și sergentului Cerdica Nicolae, deși răniți, au dus-o la îndeplinire iar batalionul a executat ordinul de atac. Sublt. Albu Octavian și serg. Cerdica Nicolae, însoțiți de soldatul Opruț Petru, au adus confirmarea de primire a ordinului, după care Sublt. Albu Octavian și serg. Cerdica Nicolae au fost evacuați la ambulanța Diviziei:

ORDON

Citarea prin Ordin de Zi pe Regiment a sublt. Albu Octavian, serg. Cerdica Nicolae și soldat Opruț Petru.

Pildă pentru toți ostașii din Regiment.

Comandantul Regimentului 92 infanterie
Locotenent colonel Șoimaru Gheorghe

Pentru conformitate,
Adjunctul Regimentului 92 infanterie,
Sublocotenent Joandrea Nicolae

După primirea ordinului de operații, Batalionul I își regrupează forțele de sub protecția tirului artileriei, a brandurilor și a mitralierelor diviziei noastre, reușind să cucerească pădurea de la est de cota 263, făcându-se, totodată, legătura cu Regimentul 18 infanterie, comandat de colonel Emil Ionescu, ofițer cu multă experiență și încercat în lupte. Și în acest atac au strălucit eroi, precum plutonierul Ciorogaru Traian, care, deși grav rănit la un braț de schijele unui brand a continuat să lupte în fruntea plutonului pe care-l comanda¹².

Niciun ostaș nu a crezut, măcar pentru o clipă, că greul luptei a trecut. După cucerirea cotei 263, Regimentul 18 infanterie s-a organizat defensiv pe cotă. La câteva ore inamicul declanșează un violent atac de la o depărtare de circa 400 metri, dintr-un boschet bine camuflat. Contraatacul viza flancul drept al Regimentului 18, adică joncțiunea cu Batalionul I, din Regimentul 92 infanterie. Sub presiunea puternică a inamicului, un pluton începe să se retragă și să cedeze poziția câștigată.

În acest timp sosește în linia întâia și comandantul diviziei, generalul Petre Cameniță, care, văzând deruta și panica în care intrase o parte din ostașii plutonului, a luat un pistol mitralieră din mâna unui soldat și agitându-l deasupra capului, fără să țină seama de iureșul luptei, a început să strige:

-Băieți ! Părăsiți voi pe generalul vostru ? Mă lăsați singur aici ?

Aproape înlemniți, ostașii s-au oprit lângă general, s-au trântit la pământ și cu fața spre inamic au luat poziție de luptă, deschizând un puternic foc asupra dușmanului. Aproape concomitent, Batalionul I din Regimentul 92, căruia îi era amenințat flancul, reacționează cu toate mijloacele și forțele de care dispunea, reușind să creeze un adevărat baraj de foc, prin care inamicul n-a mai putut înainta, retrăgându-se în fugă. În

¹¹ General (r) Gheorghe V. Șoimaru, *Memorii*.

¹² *Ibidem*.

felul acesta situația critică a fost lichidată, poziția recâștigată, luptătorii trecând în defensivă pe terenul recucerit iar nemții nu au mai îndrăznit să atace pozițiile Regimentului 92 infanterie¹³.

A urmat o perioadă de câteva zile în care liniștea a pus stăpânire pe pozițiile regimentelor 18 și 92 infanterie. Trupa a avut posibilitatea de a se ocupa de igiena corporală, să-și curețe echipamentul de război, să revizuiască armamentul și să mai scrie și câte o scrisoare acasă.

La începutul lunii decembrie 1944 ofensivele împotriva trupelor germano-hortyste erau în plină desfășurare în centrul Europei. La 5 decembrie, forțele principale ale Frontului 2 ucrainean care includea și Corpul 7 armată român, în cooperare cu forțe ale Frontului 3 ucrainean, reiau luptele pentru ruperea sistemului fortificat de apărare exterioară a Budapestei. Analizând situația frontului din Ungaria, Comandamentul Suprem Sovietic a ordonat, la 12 decembrie, fronturilor 2 și 3 ucrainene să-și intensifice acțiunile pentru zdrobirea rezistențelor fasciste și să finalizeze eliberarea capitalei maghiare. Conform acestui ordin, la 18 decembrie armatele 27 și 40 sovietice, precum și Armata a 4-a română, aflate la aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean, se îndreaptă spre Cehoslovacia, lăsând armatele 53 și 7 de gardă din Frontul 2 ucrainean, în cooperare cu armatele 57 și 46 din Frontul 3 ucrainean să continue împresurarea Budapestei. A doua zi, 19 decembrie, istoria consemnează pătrunderea Corpului 2 din Armata a 4-a română în orașul Jablonov din Cehoslovacia¹⁴.

Între 12 decembrie 1944, când a fost emis ordinul Comandamentului Suprem Sovietic și 18 – 19 decembrie, când s-au declanșat operațiunile militare amintite, au avut loc regrupări de unități. Atât în armata sovietică, cât și în cea română. Unele divizii române, greu încercate în lupte, precum Divizia a 4-a operativă și Divizia 1 Recruți, au fost desființate, trupele fiind repartizate la alte unități. Corpul de cavalerie, după ce luase parte la operațiunile de la sud de Nyiregyhaza, a fost desființat. Divizia 1 Cavalerie Recruți a fost cedată Armatei a 4-a. Corpul 4 armată român a fost atașat operativ armatei sovietice, vecine, spre a colabora în campania de eliberare a Cehoslovaciei, așa încât, Armata 1 română, care trecuse Tisa în regiunea Csongrad, a continuat urmărirea inamicului în direcția Budapesta numai cu Corpul 7 armată¹⁵.

La 26 decembrie 1944, Armata 7 de gardă sovietică din cadrul Frontului 2 ucrainean, efectuează joncțiunea cu forțele principale ale Frontului 3 ucrainean în zona Esztergom, desăvârșind încercuirea grupării fasciste din Budapesta. Concomitent, Divizia „Tudor Vladimirescu - Debrețin” (Divizie formată, pe bază de voluntariat, din prizonieri români aflați pe teritoriul Uniunii Sovietice), care acționa în compunerea Armatei 53 sovietice, ocupă orașul industrial Salgotarjan¹⁶.

Sesizând că se apropia clipa eliberării capitalei maghiare, comandanții Fronturilor 2 și 3 ucrainean au hotărât, la 29 decembrie, să pună capăt pierderilor umane, inutile și au alcătuit o formațiune de „parlamentari” care să meargă, cu însemne vizibile, albe, spre pozițiile germano-hortyste cu textul ultimatumului de capitulare. Dar „parlamentarii” au fost întâmpinați cu focuri de armă care i-au ucis pe toți. La aflarea veștii, comandanții celor două Fronturi au ordonat intensificarea ofensivei fără nicio cruțare. A doua zi, aripa stângă a Frontului 2 ucrainean (Armata 7 de gardă, corpurile 30, 18 independent sovietice, precum și Corpul 7 armată român) pătrund în periferiile de est ale Budapestei, pentru ca în ajunul Anului Nou 1945, trupele sovietice și române să înceapă luptele pe străzile Budapestei¹⁷.

După ocuparea cotei 263, Regimentul 92 infanterie, din compunerea Armatei a 4-a române, a rămas pentru odihnă, curățenie, revizuirea armamentului din dotare etc. Din această perioadă de liniște Gheorghe Șoimaru își amintește un episod care merită să fie consemnat.

Era în jurul datei de 15 decembrie 1944. Căpitanul Gheorghe Scridon, comandantul Batalionului I, care nu era împăcat cu liniștea ce domnea atunci pe front, se prezintă la mine și îmi cere permisiunea să întreprindă o incursiune la inamic.

- Se văd niște lumini suspecte, îmi spune căpitanul și tare aș vrea să vedem ce se petrece acolo. Am încuviințat plecarea unui pluton în această expediție și după circa două ore am auzit rafale de puști mitralieră și explozii de grenade însoțite de strigăte de „ura”, din partea ostașilor noștri.

Ce se petrecuse ? În timpul misiunii, ostașii plutonului din Compania 1 au văzut vreo 30 de nemți care stăteau roată în jurul unui foc, într-un boschet, uscându-și hainele și vorbind între ei. La un semn al

¹³ General (r) Gheorghe V. Șoimaru, *Memorii*.

¹⁴ Localitatea Jablonov se află în Slovacia, la sud-est de Roznava și la nord de râul Tarna. Localitatea a fost apărată de Regimentul 21 infanterie din Divizia 24 infanterie maghiară și de două baterii din Regimentul 600 artilerie antitanc german. La 19 decembrie 1944, acestea au fost atacate de Regimentul 11 dorobanți din Divizia 21 infanterie, care conform organigramei militarte, erau încadrate în Corpul 2 armată român. Atacul a început după o pregătire de artilerie de 20 minute. Până în seara acelei zile, militarii români au ajuns la marginea localității, respingând, a doua zi, mai multe contraatacuri inamice. Luptele au fost reluate, din ordine superioare, în ziua de 23 decembrie și au continuat până la 27 decembrie 1944, când localitatea a fost cucerită (Cf. Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *op. cit.*, p.250).

¹⁵ Constantin I. Kirîțescu, *România în al doilea război mondial*, vol. II, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995, p. 271 – 272.

¹⁶ Salgotarjan, localitate situată în partea de nord-vest a Ungariei, în munții Matra. Orașul fusese bine pregătit pentru apărare de unități din diviziile 8 munte germană și 13 infanterie ungară care au oprit, la 24 decembrie 1944, înaintarea Diviziei „Tudor Vladimirescu”. A doua zi, marea unitate românească a atacat frontal cu Regimentul 2 infanterie și a manevrat pe la nord cu Regimentul 1 infanterie, cucerind în final localitatea (Cf. Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 359).

¹⁷ Leonida Loghin, *op. cit.*, p. 422 – 423.

comandantului de pluton, ostașii s-au oprit și apoi cu grijă, încet, fără zgomot, au început să înainteze spre grupul inamic cu armele întinse și grenadele gata de aruncat. Nemții au prin, totuși, de veste, s-au sculat în picioare vrând să pună mâna pe arme. N-au mai avut timp pentru că ostașii noștri au aruncat grenade în boscheți. Nemții au intrat în panică și au luat-o la fugă. Ai noștri au început să tragă cu pistoale mitralieră. Între timp, celelalte grupe nemțești, vecine, luată prin surprindere și necunoscând mărimea forțelor care îi atacau, au părăsit precipitat terenul, lăsând armele pe loc. Profitând de situația creată, celelalte două plutoane ale Companiei I, care asistaseră la acest episod, au plecat și ele în urmărirea fugărilor, capturând 154 prizonieri, din care doi ofițeri, doi subofițeri precum și o însemnată cantitate de armament și provizii alimentare.

Astfel, incursiunea Batalionului I s-a soldat cum nu se putea mai favorabil, fără nicio pierdere în rândurile noastre și cu o influență derutantă în rândurile inamicului care a început să se retragă pe o distanță apreciabilă spre frontiera Cehoslovaciei. Acest lucru a avut darul de a-i determina pe comandanții diviziilor noastre să întreprindă o vastă acțiune de urmărire a trupelor germano-maghiare cu regimentele 18, 90 și 92 infanterie¹⁸.

Ca orice comandant de mare unitate, locotenent colonelul Șoimaru Gheorghe a avut grijă, ca în pauza liniștită dintre ostilități, să-și facă datoria de comandant și să emită Ordine de Zi, pentru cinstirea faptelor de eroism ale ostașilor din subordinea sa. Prezentăm doar un exemplu găsit în copie printre Memoriile sale manuscrise:

ORDIN DE ZI Nr. 104
din 10 decembrie 1944

Având în vedere faptele de arme săvârșite de către maiorul Prică Vasile, comandantul Batalionului II/92 și a căpitanului Cristuinea Stan, comandantul Companiei a 5-a, pe timpul de la 30 octombrie la 7 decembrie 1944, în operațiunile de curățire a malului de sud al Tisei, precum și la formarea capului de pod nord Tisa – nord Vencselle 110 – Balcsza și la urmărirea inamicului până la cota 238 sud-est Alszokasmark,

ORDON

Citarea prin Ordin de Zi pe Regiment a maiorului Prică Vasile și a căpitanului Cristuinea Stan, precum și a ofițerilor și subofițerilor din această companie.

Maiorul Prică Vasile și căpitanul Cristuinea Stan, care au condus acțiunea de urmărire și atac, se propun la decorare cu ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, cu spade, iar ofițerii, subofițerii și trupa din subordine, vor fi de asemenea decorați.

Comandantul Regimentului 92 infanterie
Locotenent colonel Șoimaru Gheorghe

În perioada 15 - 30 decembrie 1944 frontul de luptă al regimentului comandat de Locotenent colonelul Șoimaru a ajuns la granița dintre Ungaria și Cehoslovacia. Luptele s-au dat pe aliniamentul Fay – Buzica. Atacurile au fost viguroase, rapide, uneori pe viscol. Au fost capturați 195 germani și horthyști. Pierderile unităților aflate pe teatrul de operații, inclusiv ale Regimentului de care ne-am ocupat, au fost destul de importante, motiv pentru care Marele Stat Major a dat un Comunicat prin care se citează Divizia 18 infanterie (cu regimentele 18, 90 și 92 infanterie), comandată de generalul Petre Cameniță, care s-a distins în luptele din valea Hernadului și de la granița spre Slovacia.

Faptele de vitejie au fost comunicate la posturile de radio București, Londra și Moscova, iar presa vremii din România și din alte țări a consemnat atât mersul acțiunilor cât și pierderile umane și materiale, precum și numele celor decorați.

Prin luptele de pe valea Hernadului și a celor din zona Fay – Buzica, se încheie una din paginile glorioase ale participării militare a bravilor ostași ai Regimentului 92 infanterie, comandat de Gheorghe V. Șoimaru, pe frontul din Ungaria.

GENERAL (r) GEORGE V. SOIMARU (1897-1987)

After several failed attempts to cross the river, the Regiment reported some successful advances towards Kanzaslo and Kemeleo when finally manage to cross the Tisza at Tiszalik, moving forward to the West. River Hernad was next and fierce full fighting were carried on in order to cross it. The Regiment used an improvised floating-boats bridge to cross at Ceszele, engaging heavy fights nearby Aszalo village, on the rail-road Miskolc – Kosice, at the 191m, 194m, 238m and 258m hights at the foot of the Zempleni Mountain. On December the 16th the Regiment carried on the last military action on the Hunngarian territory: the liberation of the village Fay. On December the 17th, the troops were already in Czechoslovakia.

¹⁸ General (r) Gheorghe V. Șoimaru, *Memorii*.

GENERALUL GHEORGHE BĂGULESCU – PERSONALITATE MARCANTĂ A PERIOADEI INTERBELICE

Dr. LUMINIȚA GIURGIU¹

Fiul Radei și al lui Petre, de religie ortodoxă, s-a născut la 11 noiembrie 1890 la Bagdat-Dedulești, plasa Ianca, județul Brăila. A fost căsătorit cu Elena Dumitriu, ceremonia religioasă având loc la 31 ianuarie 1926, la Biserica „Sfântul Spiridon” din București, cu „aprobarea Corpului Vânătorilor de Munte”. Fiica – Elena Georgia – s-a născut la 7 decembrie 1926².

A absolvit Liceul „Nicolae Bălcescu” – „capul promoției” și Facultatea de Drept.

A urmat cursurile Școlii Pregătitoare a Ofițerilor Activi de Infanterie din București (1 octombrie 1910-1 iulie 1912), fiind repartizat, ca tânăr sublocotenent, la Batalionul 1 Vânători Craiova (1 iulie 1912). La sfârșitul primului an de studii este apreciat: „B. este unul din pușinii elevi în care se poate avea încredere deosebită și de la care așteptăm mult în viitor. Elevul judecă clar, are cunoștințe temeinice, se hotărăște repede și are ambiția instructorului cu tragere de inimă și care știe ce vorbește. Convingerile elevului sunt pătrunse de spiritul ostășesc adevărat. B este cinstit, ordonat și disciplinat”³.

La 19 iunie 1912, comandantul companiei elevilor – căpitanul Bolintineanu – consemna „Elevul Băgulescu Gh. a intrat în școală cu cunoștințe generale solide, pe care le-a completat în școală cu cele militare. Se prezintă foarte bine și posedă aptitudini fizice și intelectuale foarte solide. Are un zel și dragoste nemărginită pentru serviciu. Este inteligent, judecă cu fond orice chestiune profesională. Conștiința mare în serviciu și educația aleasă îl fac un element distins și promite a deveni un infanterist fanatic în îndeplinirea datoriilor sale profesionale. Caracter foarte sincer și cu sentimente camaraderesti foarte corecte. Îndemânarea fizică și calitatea îl fac să aibă înclinare spre tot ce este simplu și practic în carieră. A fost întâiul în clasa lui și a îndeplinit funcția de elev plutonier în companie. Am rămas mulțumit de serviciile lui”⁴.

Primul său comandant – cel al Batalionului 1 Vânători – nota „Ofițer al promoției 1912, clasat al șaptelea între 163 elevi și cu elogii asupra însușirilor sale dobândite ca elev de la comandantii Școlii. Rămâne a fi cotate la cursul viitor, căci prezentându-se la corp la 1 august nu am avizat trupa de-al cunoaște”⁵.

În perioada 20 iunie-31 august 1913 a fost mobilizat la partea activă a unității (conform Înaltului Decret nr. 4609). A fost decorat cu medalia „Avântul Țării” (conform Înaltului Decret nr. 6247 din 7 noiembrie 1913).

La 20 octombrie 1913, comandantul Batalionului 1 Vânători îl caracteriza „Se prezintă bine. Ținută corectă și curată. Aspect fizic plăcut. Este sănătos, a rezistat bine la oboselile campaniei; poate face o nouă campanie în bune condiții. Este inteligent și cu o judecată bună. Cultură morală aleasă. Instrucția militară dobândită în școală bine îndrumată caută a și-o mări având multă aplicație la studiu. A luat parte la jocul de război, la manevra cu cadre și de garnizoană unde a arătat multă pricepere în executarea însărcinărilor sale. În timpul campaniei din Bulgaria a comandat un pluton din Compania a VI-a cu care a luat parte la trecerea Dunării, în noaptea de 1-2 iulie, la mișcarea de flanc în marșul de la Ferdinandovo pentru ocuparea Bercoviței, de la 10 iulie, precum și la mișcarea de flanc pentru ocuparea pasului Petrohan în ziua de 11 iulie. În tot timpul campaniei a dovedit o concepție vie destulă inițiativă și prevedere. Este un ofițer hotărât cu multă voință. Foarte stăruitor în executarea ordinelor. Energic. De un temperament liniștit. Este disciplinat și pătruns de simțul datoriei. Autoritar cu inferiorii săi. Foarte bun camarad. Are destul curaj militar, devotat serviciului. Este demn și moral și cu o conduită foarte bună. Activ în serviciu și cu multă putere de muncă. În tot timpul campaniei a avut o deosebită grijă de soldat și material. După terminarea Școlii Speciale de Informații cred că va înainta la excepțional”⁶.

La sfârșitul anului 1914, tânărul ofițer este apreciat că „este dotat cu foarte bune aptitudini fizice. Sănătos, robust, rezistent, foarte arătos. Poate face campania. Posedă instrucția generală solidă. De asemenea și pe cea militară. Bun ofițer și priceput în meseria și cercul de atribuții al gradului său. Capabil și inteligent. Studiază aviația, dorind a deveni aviator. Foarte bun instructor cu foarte bune aptitudini militare. Serios, energic. Autoritar, adesea depășește drepturile sale reale. Disciplinat, activ și conștiincios. A instruit și educat plutonul său foarte bine. În timpul iernii a prezentat cursul de fortificații la Școala Pregătitoare a Ofițerilor de Rezervă a Corpului 1 Armată pentru examenul de ofițer activ și pe care l-a făcut foarte bine. În mai a fost chemat la Școala de Tragere a Infanterie pentru a urma cursul de tragere cu armele, unde a fost

¹ Serviciul Istoric al Armatei.

² Arhivele Militare Române (în continuare se va cita: A.M.R.), Fond *Direcția Cadre și Învățământ*/1974, dosar nr. crt. 1011, f. 1.

³ *Ibidem*, f. 2.

⁴ *Ibidem*, f. 9.

⁵ *Ibidem*, f. 10.

⁶ *Ibidem*, f. 11.

clasificat bun trăgător. Ofițer care are darul de a se exprima ușor și pe înțelesul oamenilor ce-i comandă, face ca educația unității sale să se prezinte în bine. Iubește și cultivă sporturile. La concursul pe Tabără, în iunie a prezentat o echipă de scrimă care a fost admirată. În rezumat un foarte bun ofițer sub toate raporturile”⁷.

Comandantul Diviziei 1 Infanterie – generalul Arthur Văitoianu – nota: „am rămas foarte mulțumit de modul cum a răspuns la diferitele exerciții în teren și pe hartă”.

A fost avansat la gradul de locotenent la 1 august 1915 (Înaltul Decret Regal nr. 1867). Comandantul Diviziei 1 Infanterie, în decembrie, nota „Ofițer serios și muncitor; deși tânăr are la activul său o broșură intitulată «Directive pentru oamenii vechi prevederi de urmat», pe care am citit-o și am constat că e prea bine scrisă și concepută, așa că am recomandat-o să fie răspândită în armată; aceasta denotă că e un ofițer capabil având un spirit de observare foarte dezvoltat, merită a fi încurajat pe calea ce a apucat pentru a aspira la o carieră strălucită”⁸.

La 15 august 1916 a fost mobilizat la partea activă a Regimentului 66 Infanterie (conform Înaltului Decret nr. 2784). Comandantul unității evocă faptele sale de eroism în cuvinte elogioase. „... a luat parte la luptele din Dobrogea; la 3 și 4 septembrie a reocupat pozițiile din sectorul Dealu Mare, Balta Baciului, ce fuseseră evacuate. La 6 septembrie, în același sector, fiind atacat de un batalion bulgar, l-a respins dând două contraatacuri. La 7 octombrie în sectorul din stânga (sud) a contraatacat desfășurând o companie ce fusese prinsă în clește. În ziua de 11 octombrie a apărat movila lui Moș Oprea, dând timp artileriei grele să demonteze și să se retragă. După refacerea de la Ianca, în Muntenia, la 16 noiembrie, a pus stăpânire pe satul Cătușul, luând prizonieri, cai și material de război; în luptele de la 17 noiembrie la Preajba, Afumați-Butești. În seara de 17/18, în avanposturi la Flămânda luat bagajele Diviziei de Cavalerie Macedoneană încărcate pe samare de 60 cai, 30 boi și un automobil. La 18 noiembrie a luptat pe Târnavele-Drăgănești, jud. Vlașca unde a luat un tun și trei mitraliere și în această luptă a fost rănit la cap luând parte la luptă, rana neprezentând o mare greutate. În zilele de 19, 20, 21 și 22 noiembrie a luptat în retragere la pădurea Cioflac-Norpu Copaciul, la Glavancioc și Chitila; în toate luptele a condus prea bine”⁹.

În baza Înaltului Decret nr. 329 din 10 noiembrie 1916 și Ordinului de zi nr. 9 din 26 mai 1917 i se acordă dreptul de a purta „semnul de rănit”¹⁰.

La 2 ianuarie 1917 a fost nominalizat, prin Ordinul nr. 5775 al Armatei I, să facă parte din Comisia de redactare a noilor regulamente pentru instrucția de luptă ordonată de Marele Cartier General, pentru că era „autor de mai multe scrieri literare și militare”¹¹.

A fost avansat în grad de căpitan la 1 aprilie 1917 (Înaltul Decret Regal nr. 485/1917). De la 1 iulie 1917 în găsim la Regimentul 14 Infanteriei Roman „pentru că a publicat un manifest contra păcii încheiată cu Puterile Centrale”¹², fiind mutat, la 10 decembrie, la Batalionul 8 Vânători de Munte din cadrul Regimentului de Vânători de Munte Piatra Neamț.

Comandantul Regimentului 1 Vânători „Regele Ferdinand” notează referitor la participarea căpitanului Băgulescu la campania anului 1917: „În timpul ofensivei de la Mărăști a fost locțiitor de comandant de batalion, în care calitate a arătat energie și pricepere, dobândind ascendent moral asupra trupeii și ofițerilor din unitatea sa. În luptele de la Răchitașul, Negriștea și N de satele Bodești, Spinești, Păulești a defășurat activitate și multă pricepere în aplicarea ordinelor Regimentului pentru batalionul său”. În continuare arată „... ocupând poziția ordonată de Regiment, a organizat-o rezistând temeinic, împreună cu compania 7-a, la numeroase contraatacuri. Având ascendentul curajului a devenit în curând sufletul liniei de rezistență, respingând în ziua de 3 august 1917, printr-un contraatac îndrăzneț, inamicul pătruns în flancul și spatele pozițiunii ce ocupa [...] Căpitanul Băgulescu Ghe. a fost pildă nu numai de curaj și destoinicie, dar și muncă fără preget”.

Principele Carol, în calitatea sa de comandant al Regimentului Vânătorilor de Munte consemna, „trecând la Oituz își înscrie în carieră o nouă pagină de glorie [...] el prin ascendentul moral ce-l are devine sufletul apărării și contribuie în mare parte la puterea de rezistență a luptei. În oct. și noiembrie 17 fiind la Cireșoaia organizează adesea sub focul inamicului poziția batalionului său”¹³.

La 15 iulie 1918 a fost transferat la Regimentul Roman nr. 14 Roman, de unde la 28 octombrie revine la Regimentul de Vânători de Munte Târgu Neamț.

A fost demobilizat la 30 iunie 1918 (conform Înaltului Decret nr. 1010). La 28 octombrie același an a fost din nou mobilizat la partea activă a Regimentului 1 Vânători „Regele Ferdinand” (conform Înaltului

⁷ *Ibidem*, f. 13.

⁸ *Ibidem*, f. 15.

⁹ *Ibidem*, f. 21.

¹⁰ *Ibidem*, f. 20.

¹¹ *Ibidem*, f. 21.

¹² *Ibidem*, f. 25.

¹³ *Ibidem*, f. 23.

Decret nr. 1379), „ridicându-i-se și pedeapsa ce-i dăduse Ministerul de Război (General Hârjeu)”¹⁴. Principele Carol precizează „n-a fost mutat disciplinar ci în urma unui ordin telegrafic al M. Război. La mobilizare, s-a anulat pedeapsa, deci nu s-a mai făcut mutația”

Pentru faptele de arme săvârșite în timpul Primului Război Mondial i-au fost conferite înalte ordine și medalii românești și străine, dintre care menționăm Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a 1916 (Înaltul Decret Regal nr. 131 din 25 ianuarie 1918), Ordinul „Steaua României” cu spade în grad de cavaler cu panglică de Virtute Militară (Înaltul Decret Regal nr. 691 din 26 mai 1917), Ordinul „Sfântul Stanislav” clasa a II-a (Înaltul Decret nr. 4309 din 7 iulie 1918), Ordinul „Sfântul Vladimir” clasa a IV-a cu spade și fundă (Înaltul Decret nr. 12742 din 23 februarie 1918), „Crucea de Război” cehoslovacă, Ordinul „Coroana României” în grad de ofițer (Înaltul Decret Regal nr. 4768 din 14 noiembrie 1922), Medalia „Victoria” (Înaltul Decret nr. 3182 din 5 ianuarie 1922), „Legiunea de Onoare” în grad de cavaler (nr. 8556 din 25 iunie 1919) și „Crucea de Război” cu baretele Dobrogea, Mărăști, Târgu Ocna, 1918, 1919 (Înaltul Decret nr. 3182 din 5 ianuarie 1922)¹⁵.

În anul 1919, comandantul Regimentului Vânători de Munte principele Carol notează în foaia calificativă „Dezertorul care a fost distribuit trupei de către M.C.G. pentru educația morală a soldatului. Patriot convins, este cel mai îndârjit apărător al Patriei și al neamului. Suflet ales, caracter de fer. Are o adâncă dragoste pentru soldatul și țărănul român. [...] Este un ofițer de război. Aceasta nu împiedică că și în timp de pace s-a arătat un ofițer cu rare calități. În saloanele din București a arătat în multe prilejuri grele o desăvârșită energie și foarte mult tact”¹⁶.

La 3 noiembrie 1919 este trimis la studii la Școala Regională de Alpinism Briançon – Grenoble, Franța, „fiind rechemat cu toți stagiarii pe 1 iunie 1920 pentru motive financiare, a fost retrimis să-și continue stagiul”¹⁷, fiind repartizat la Regimentul 2 Vânători de Munte Sinaia. Stagiul l-a efectuat la Regimentele 9 Alpini, 40 Alpini – Grenoble, Regimentul 140 Infanterie și la Batalionul 22 Vânători Alpini – Nice, pentru a-și desăvârși pregătirea de ofițer de informații.

Comandantul Regimentului 140 Infanterie colonelul Ardonin notează, în aprecierea trimisă Ministerului de Război român, „... a laissé une excellente impression de son passage au 3e Batallion et je ne puis exprimer que des éloges à son sujet. C'est un Officier d'une intelligence très vive et très éveillé, désireux d'apprendre et ne négligeant rien pour augmenter ses connaissances professionnelles, posédant bien notre langue [...] – Grenoble, le 10 novembre 1920”¹⁸.

Comandantul Regimentului 159 Infanterie colonelul Rat consemnează la rândul său: „Officier distingué, d'une tenue parfaite, d'une très agréable politesse et très discret. Les Officiers du régiment ont trouvé en lui un parfait camarade – Briançon, le 11 Novembre 1920”¹⁹.

La 17 iulie 1920 a fost avansat la excepțional în gradul de maior²⁰, cu vechimea de la 1 aprilie 1920 (Înaltul Decret nr. 2966).

Între 1 noiembrie și 8 decembrie a fost detașat la Marele Stat Major.

La 10 august 1921 a fost mutat la Comandamentul Brigăzii de Vânători de Munte, de unde, la 1 septembrie, a fost mutat la Batalionul 1 Vânători de Munte. Comandantul Trupelor de Munte principele Carol îl caracterizează „... Foarte sigur de valoarea sa, ceea ce aduce uneori conflicte cu superiorii. Trebuie tratat de aceștia cu foarte mult tact ca să evite astfel de conflicte. Spiritul de disciplină a M.B. merge până la atingerea demnității personale, dar acolo se oprește”²¹.

Între 28 octombrie 1921 și 26 septembrie 1923 a urmat cursurile Școlii Superioare de Război, fiind „absolvent brevetat” al acestei instituții. Directorul de Studii nota „La finele anului școlar a obținut «aprecierea generală prea bine» fiind clasat în prima jumătate a promoției sale”²². În anul doi de studii a fost trimis în fața Consiliului de Reformă „pentru greșeli grave contra disciplinei și onoarei ca militar și om”²³. Personalitatea sa rebelă este conturată în notarea anuală și de directorul Școlii Superioare de Război, viitorul șef al Marelui Stat Major, generalul Nicolae Samsonovici „maiorul Băgulescu trebuie să se convingă că în armată sunt margini peste care nu se poate trece fără de a înfrânge disciplina, iar prezumția de care a dat dovadă nu poate decât să-l scadă”²⁴.

¹⁴ *Ibidem*, f. 25.

¹⁵ *Ibidem*, f. 5.

¹⁶ *Ibidem*, f. 27.

¹⁷ *Ibidem*, f. 105.

¹⁸ *Ibidem*, f. 33.

¹⁹ *Ibidem*, f. 34.

²⁰ *Ibidem*, f. 28.

²¹ *Ibidem*, f. 35.

²² *Ibidem*, f. 36.

²³ *Ibidem*, f. 37.

²⁴ *Ibidem*, f. 109.

În anul 1924 este pedepsit, de ministrul de Război, la 2 aprilie, cu 20 zile arest sever „pentru expresiuni nelalocul lor, consemnate în declarația dată Comandamentului Pieței București” și la 18 mai, cu 15 zile arest sever „pentru necuviință săvârșită la un prânz la Palatul Regal”. Comandantul Diviziei a X-a îl pedepsește, la 6 noiembrie, cu observații scrise „pentru că în ziua de 18/19 august a părăsit fără aprobare garnizoana”.

Prin Înalțul Decret nr. 1562 din 26 mai 1924 este reformat și șters din controale, Înalțul Decret nr. 1624 din 30 mai 1924 anulând decizia anterioară²⁵.

Între 12 ianuarie-1 mai 1925 a activat la Regimentul 7 Artilerie Buzău. În perioada 1 mai-1 noiembrie a fost detașat pentru stagiul la Marele Stat Major, fiind încadrat, din 1 octombrie, la Corpul Vânătorilor de Munte. În notarea de serviciu întocmită la Marele Stat Major se menționează „Atât la Reg. 7 Art., cât și la Marele Stat Major, Maiorul Băgulescu Gh. a avut o activitate și o linie de conduită de ofițer distins sub toate raporturile”²⁶. În comandamentul Corpului Vânătorilor de Munte consemnează „Posează o frumoasă cultură generală și profesională fiind la curent cu toate chestiunile de interes general și profesional. Către finele anului acesta a tipărit o frumoasă carte «Antiquitas rediviva» în care se preamăresc înaltele virtuți cetățenești și ostășești în persoana unui tribun militar roman, carte care a fost bine primită de critica literară. De altfel, acest ofițer superior are și alte scrieri frumoase în care iese la iveală iubirea de țară și de neamul nostru”²⁷.

Între 10-22 mai 1927 a urmat Cursul de informații – Marele Stat Major.

La 15 iulie 1929 este pedepsit cu 10 zile de arest de comandantul Corpului Vânătorilor de Munte „pentru abateri care nesocotesc normele și prescripțiile generale ale justiției, iar la 5 august, ministrul armatei îl pedepsește cu 15 zile de arest sever și mutare disciplinară din Corpul Vânătorilor de Munte, începând cu 10 august 1929 la Regimentul 81 Infanterie Dej „pentru motivul că a publicat fără autorizare într-un ziar politic, un articol conținând aluzii la mersul afacerilor politice din țară”²⁸ cu ocazia comemorării morții regelui Ferdinand.

La 3 februarie 1930 a fost trecut în poziție de disponibilitate (Înalțul Decret nr. 639). La 28 mai, ministrul de Război generalul Nicolae Condeescu îi ridică sancțiunile primite în anul 1929, la propunerea inspectorului general de armată generalul de corp de armată Nicolae Mărdărescu, care considera că acuzațiile aduse sunt nefondate²⁹.

La 28 iunie este avansat la gradul de locotenent-colonel cu vechimea de la 10 mai 1930, iar la 30 august a fost „rechemat în activitate de serviciu” (Înalțul Decret nr. 2783), fiind repartizat la Regimentul Prahova nr. 7 Ploiești. Între 1-10 septembrie a urmat Cursul de informații al genului.

Prin Înalțul Decret nr. 3506/1931 i s-a conferit „Semnul Onorific” de 25 de ani. La 1 mai 1931 a fost încadrat la Corpul Vânătorilor de Munte ca subșef de stat major.

La 26 septembrie 1933 a fost numit la Regimentul 33 Infanterie Orhei.

Prin Înalțul Decret nr. 3211 din 27 noiembrie 1934, de la 1 decembrie este mutat la Marele Stat Major, pentru ca la 1 ianuarie 1935, să fie numit atașat militar aero și naval al Regatului României în Imperiul Japonez (1935-1939). Activitatea desfășurată în această calitate va fi apreciată elogios „dovedind mult tact și deosebită perspicacitate în alegerea informațiilor pe care ni le procură, precum și în reprezentarea armatei române într-o țară atât de îndepărtată, bucurându-se de o simpatie deosebită”³⁰. Sunt menționate dările de seamă „foarte documentate și interesante, asupra manevrelor militare japoneze; Rebeliunii din armata Japoneză din Februarie 1936; Situației politico-militare din Mancuria și China; Spiritului și Moralului Armatei Japoneze”³¹. Șeful Marelui Stat Major generalul Nicolae Samsonovici aprecia „În funcția ce îndeplinește de atașat militar la Tokio, lt. col. Băgulescu a înaintat lucrări interesante”³², iar subșeful Marelui Stat Major generalul Petre Dumitrescu se arăta de acord cu aprecierile șefului Secției a 2-a Informații subliniind că „desfășoară la Tokio o activitate intensă, al cărui rezultat sunt dările de seamă ce înaintază M.St.M. și care sunt foarte interesante”.

A fost înaintat la gradul de colonel de la 10 mai 1936 (Înalțul Decret nr. 1043). La reîntoarcerea în țară a fost numit comandant al Regimentului 3 Vânători Bolgrad (Înalțul Decret nr. 908), ca la 15 mai să fie trecut în rezervă prin demisie (Înalțul Decret nr. 2088) și repartizat la Marele Stat Major ca ofițer de rezervă.

Prin Înalțul Decret nr. 3141 din 14 septembrie 1940 a fost înaintat la gradul de general de brigadă rezervă și repartizat la Comandamentul Trupelor de Munte Aiud.

²⁵ *Ibidem*, f. 38.

²⁶ *Ibidem*, f. 41.

²⁷ *Ibidem*, f. 42.

²⁸ *Ibidem*, f. 45.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, f. 65.

³¹ *Ibidem*, f. 66.

³² *Ibidem*, f. 131.

Din 1 aprilie 1942 îl găsim la Corpul de Munte Braşov.

A fost numit ambasador al României în Japonia, Manchuko și China (1941-1945)³³. I s-a conferit Legiunea de Onoare și Ordinul japonez „Tezaurul sacru”, clasa a III-a, „ca recunoștință pentru serviciile eminente pe care [...] le-a adus relațiilor amicale dintre România și Japonia” (1939). A fost decanul atașărilor militare din capitala niponă și primul străin membru al Academiei Naționale a Japoniei.

Ultimul înscris în memoriul ofițerului consemnează „25 septembrie 1948 nesupus vizei pentru livret”. A fost demobilizat prin Decret al Președinției Consiliului de Miniștri nr. 34, publicat în Monitorul Oficial nr. 118 din 22 mai 1948.

Generalul Gheorghe Băgulescu a ales calea exilului, stabilindu-se în Franța. A fost declarat cetățean de onoare al orașului Nisa. A decedat la 25 noiembrie 1963 în orașul Menton³⁴.

A publicat *Zile de energie. Impresii și povestiri de pe front 1916 – 1917*, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea, București, 1919, *Antiquitas rediviva*, roman istoric, Craiova, 1926, trilogia *Yamato Damashii*, inițial în limbile franceză (Marele Premiu pentru Literatură) și engleză, tradus ulterior și în limba română cu titlul *Suflet japonez* (1939) și japoneză (1943), *Noua religie*, două volume (1947) și *Race de vipères; la vérité devant Dieu et devant les hommes*, Édition M.B., Paris, 1950.

Atenția ne-a fost reținută de aprecierile emoționante ale istoricului Nicolae Iorga în prefața volumului *Zile de energie. Impresii și povestiri de pe front 1916 – 1917* „17 martie 1918. Scumpe domnule căpitan, A fost o bucurie pentru mine să citesc paginile d-tale, o bucurie înduioșată. Așa au fost, desigur, lucrurile acelea mari despre care ne vorbești, așa de simple, așa de bune, așa de strălucite. Nu știu ce vor scrie străinii – despre ce au văzut la noi, ori despre ce au pățit de la noi, cei puțini, părăsiți și fără noroc. Și nu știu ce vor scrie cei ce nu au fost acolo, iar pe urmă, cei care n-au trăit astăzi. Dar tot «meșteșugul» – fiindcă d-ta vorbești de dânsul – nu va putea birui slava dreaptă a sufletului d-tale tare. Va veni vremea când urmașii, vor sta uimiți înaintea acestor isprăvi de măreață împotrivire, față de răutatea oamenilor și de cruzimea naturii însăși. Și mult timp după cei nu vei mai fi dumneata, ei vor mulțumi aceluia care nu s-a mulțumit să *facă* numai, ci a pus lumii în pagini care nu vor pieri, ce a fost fapta sublimilor și smeriților săi ostași. Crede-mă al d-tale mișcat cititor, care demult nu a avut în mâini o carte ca a d-tale, o nobilă și mândră carte ca această Biblie de ostaș”.

Căpitanul Gheorghe Băgulescu a dedicat cartea „1) Fraților de arme ce au murit pentru Patrie și copilașilor orfani rămași; 2) Fraților de arme ce au sângerat pentru Neam și Ideal; 3) Fraților de arme ce și-au făcut „Datoria”; 4) Bătrânilor din teritoriul ocupat, ce îndură cu stoicism martiriul, din partea unor dușmani lipsiți de inimă, suflet, credință și dreptate: *În semn de pietate, dragoste, respect și devotament*”.

Jurnalul său de război a fost realizat pentru „copii celor ce și-au făcut până la capăt sfânta lor datorie, viitorii cetățeni din Marea Românie de mâine - mare va fi, căci mare ne-a fost sacrificiul, mare ne este sufletul – vor dori poate să cunoască epopeea vremurilor de astăzi. [...] **Sunt clipe trăite**”.

GENERAL GHEORGHE BĂGULESCU – A GREAT PERSONALITY OF THE INTERWAR PERIOD

General Gheorghe Băgulescu (1886-1963) was air and naval military attaché (1935-1939) and later ambassador of Romania in Japan (1941-1945). For his military activity during the First World War he received the highest military war decoration the Romanian Order “Mihai Viteazul”.

The memoirs from that period of time were published under the title “Days of energy. Impressions and stories from the front 1916-1917”, book which was prefaced by Nicolae Iorga. In pages full of drama, the author tried to capture the brave facts of those who had done their duty as “future citizens of tomorrow’s Great Romania”.

³³ Pe larg vezi și comandor Dr. Marian Moșneagu, *Relații bilaterale româno-japoneze în secolul al XX-lea*, Revista „Document – Buletinul Arhivelor Militare Române”, anul XIV, nr. 2(52)/2011, pp. 15-26.

³⁴ Dobre Dumitru, *Personalități ale exilului românesc*, București, Editura Militară, 2008, p. 19.

EXPORTURI MILITARE ROMÂNEȘTI ÎN YEMEN ȘI ZIMBABWE, ÎN ANII '70 AI SECOLULUI TRECUT

Dr. PETRE OPRÎȘ

În perioada comunistă, industria românească de apărare a avut o capacitate redusă pentru producerea de tehnică și echipamente militare care să trezească interesul specialiștilor militari din NATO. Cu excepția elicopterelor IAR-316 B „Alouette III” și IAR-330 „Puma” – construite la Brașov, sub licență franceză – și a avionului de vânătoare-bombardament IAR-93 (realizat în cooperare cu Iugoslavia), în uzinele de produse speciale din România s-au fabricat modele și tipuri de armament, muniții și tehnică militară comune. Acestea erau realizate, în general, sub licență sovietică și puteau fi întâlnite în alte state membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia (OTV). Pentru dezvoltarea industriei de apărare, autoritățile de la București au înțeles faptul că aveau nevoie de mașini-unelte și instalații cu posibilități speciale de prelucrare a metalelor. Acesta a fost unul dintre motivele pentru care, după încheierea reuniunii Comitetului Politic Consultativ al Organizației Tratatului de la Varșovia (Berlin, 2 decembrie 1970), Nicolae Ceaușescu a discutat cu Leonid Brejnev despre posibilitatea construirii în România a unei uzine pentru producerea de diamante sintetice¹. Liderul român a solicitat sprijinul Moscovei deoarece, în acel moment, URSS se situa pe locul al II-lea în privința producției de diamante (9,5 milioane de carate), pe plan mondial, iar specialiștii sovietici aveau tehnologia necesară prelucrării diamantelor naturale și a fabricării pe scară industrială a diamantelor sintetice².

Leonid Brejnev a fost de acord cu propunerea lui Nicolae Ceaușescu și, după aproape patru ani de la reuniunea de la Berlin a Comitetului Politic Consultativ, la București a luat ființă Fabrica de diamante sintetice „Dacia” (cunoscută și sub numele de Unitatea de Producție Specială „Dacia”). O parte din produsele realizate în această fabrică au fost exportate, iar o altă parte au ajuns în uzinele de mecanică fină din România (unde se realizau, în special, produse militare)³.

Exporturi în Republica Democratică Populară a Yemenului

În lunile august și septembrie 1972, o delegație militară din Republica Democratică Populară a Yemenului a efectuat o vizită în România cu scopul a primi un ajutor nerambursabil format din armament (pistoale, pistoale-mitralieră AKM, carabine semiautomate cal. 7,62 mm, mitraliere antiaeriene cal. 12,7 și 14,5 mm, aruncătoare cal. 82 și 120 mm, tunuri fără recul B-10 cal. 82 mm, aruncătoare de grenade antitanc RPG-7, tunuri de câmp cal. 76 mm), muniții (pentru întregul armament solicitat, plus grenade de mână, lovituri pentru tunul cal. 122 mm, mine antipersonal, trotil), tehnică auto (mijloace grele de evacuare, autocamioane, autosanitare, autoîncărcătoare), echipament de aviație (piese de schimb pentru avioane MiG-17 și MiG-17 F, lovituri pentru tunurile NR-28 cal. 23 mm și N-37 D cal. 37 mm, bombe și rachete de aviație pentru MiG-17), mijloace de transmisiuni (stații radio R-108 M, R-104 AM și UM), echipament farmaceutic, instrumentar medical și chirurgical, o tipografie de campanie, studiouri fotografice, lunete de artilerie, binocluri, teletre, uniforme, corturi și pături. Cererea a fost analizată la Ministerul Forțelor Armate și generalul-colonel Gheorghe Ion a propus lui Nicolae Ceaușescu să fie aprobată acordarea unui ajutor în valoare de 3,9 milioane lei, în anii 1972-1973.

La reuniunea din 4 septembrie 1972, membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au fost de acord cu propunerea șefului Marelui Stat Major și, astfel, Republica Democratică Populară a Yemenului a fost sprijinită de România cu următoarele cantități de produse speciale: 800 puști Mauser cal. 7,92 mm, 200 pistoale-mitralieră AKM cal. 7,62 mm, 500.000 cartușe cal. 7,62 mm pentru AKM, 10.000 grenade de mână GR-42, 100 binocluri, instrumentar medical în valoare de 87.000 lei, piese de schimb pentru avioane de vânătoare-bombardament MiG-17, provenite din excedentul existent în România (în valoare de 300.000 lei),

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita: A.N.I.C.), fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 110/1970, f. 12.

² Horia C. Matei, Silviu Negruț, Ion Nicolae, Nicolae Șteflea, *Statele lumii. Mică enciclopedie*, coord. Mircea Malița, ediția a II-a, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 569.

³ În 1987, Ion Mihai Pacepa a amintit despre dorința lui Nicolae Ceaușescu de a se fabrica diamante în România, astfel: „În anul 1975, Ceaușescu mi-a ordonat să obțin tehnologia și echipamentul pentru producerea diamantelor sintetice. Operațiunile de spionaj pe scară largă conduse de către DIE au dat rezultate, iar după doi ani i-am prezentat mostre de diamante obținute experimental, folosind acea tehnologie într-o mică instalație-pilot. Pe neașteptate, Ceaușescu mi-a ordonat să construiesc o „fabrică” pentru a produce în secret diamante sintetice în România.

- Asta nu e meseria ta, a spus, dar mă tem că nimeni altul n-ar putea s-o facă și în același timp să păstreze secretul.

*Am construit uzina așa cum ar fi făcut-o un capitalist, folosindu-mă de o clădire veche, abandonată, în loc să construiesc alta uriașă, bătătoare la ochi și nouă, după cum este moda în blocul sovietic, și am dotat-o cu o mulțime de computere în locul muncitorilor. În toamna anului 1977, uzina era în stadiul testării tehnologice, iar la începutul lui ianuarie 1978 a început producția industrială pe scară largă (subl.n.)”. Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi Roșii. Amintirile unui general de securitate*, Editura Venus, București, 1992, p. 87-88.*

În cazul în care comparăm informațiile din arhivele românești cu cele oferite de Ion Mihai Pacepa, constatăm faptul că fostul general de Securitate a combinat câteva date pe care le cunoștea despre programul de producere a diamantelor sintetice cu o serie de date eronate. Acest procedeu de inducere în eroare a opiniei publice era specific atât propagandiștilor implicați în Războiul Rece, cât și liderilor temporari ai serviciilor secrete.

2500 metri de pânză albă și kaki, 3000 metri de pânză de doc (albastră și kaki), 1000 perechi bocanci negri, câte 1000 de pături și bidoane pentru apă⁴.

Cinci ani mai târziu, autoritățile de la București au primit zece militari din Republica Democratică Populară a Yemenului pentru a li se acorda în mod gratuit tratament medical. În același timp, nu a fost acceptată trimiterea unui nou ajutor nerambursabil, constând din pistoale cal. 9 mm, mitraliere cal. 7,62 mm, mitraliere antiaeriene cal. 12,7 mm și 14,5 mm, tunuri antitanc B-10, cal. 82 mm, pistoale pentru lansarea de rachete de semnalizare, cal. 26 mm, cartușe cal. 7,62 mm, cartușe cal. 12,7 și 14,5 mm, lovituri explozive pentru tunul antitanc B-10, lovituri perforante și de iluminare pentru tunul cal. 85 mm, 5000 de uniforme kaki, 2000 de perechi de bocanci din piele, 1000 de perechi de pantofi, 5000 de perechi de teniși, 5000 de castroane din aluminiu, 5000 de costume pentru sport, 50 de corturi mari de campanie, 5000 de pături din lână – așa cum solicitase Ali Nasser Mohamed, prim-ministru și ministru al Apărării al R.D.P. a Yemenului⁵.

Motivul invocat de generalul Ion Coman pentru refuzarea acelei cereri de armament, muniții și echipament militar a fost simplu și concis: „actuala situație politico-militară din Yemen nu ar justifica acordarea acestuia, iar Ministerul Apărării Naționale nu are prevăzute fonduri pentru această destinație”⁶.

Ajutoare militare românești pentru Zimbabwe (1974-1977)

În anul 1974, autoritățile române au sprijinit Uniunea Națională Africană Zimbabwe (Z.A.N.U.), acordându-i „un ajutor militar în valoare de 1.150.000 lei, format din armament, muniții și echipament pentru 200-300 luptători”⁷.

Doi ani mai târziu, chiar în ultima zi a vizitei efectuate de Robert Mugabe la București (19-22 decembrie 1976), șefii Secției Relații Externe a C.C. al P.C.R. și Secției pentru Problemele Militare și Justiție a C.C. al P.C.R. au trimis lui Nicolae Ceaușescu un raport comun referitor la sprijinul militar și economic nerambursabil pe care România îl putea acorda în anul 1977 organizației conduse de Robert Mugabe. Acesta solicitase, în discuțiile cu liderul român, materiale militare pentru 14.000 de luptători ai Z.A.N.U. (în special, pistoale, mitraliere ușoare și grele, tunuri antiaeriene și antitanc, aruncătoare de bombe, lansatoare de rachete, diferite tipuri de muniții, detonatoare, cablu electric, dinamită, ceasuri, clești pentru tăiat sârmă, radiouri cu tranzistori, bărci cu motor, truse de prim-ajutor)⁸.

Deoarece o parte dintre solicitări respective nu puteau fi onorate din motive obiective, Iosif Uglar, șeful Secției pentru Problemele Militare și Justiție, a propus livrarea de armament, muniții și echipament militar în valoare totală de 960.000 lei, pentru echiparea a 300 de luptători ai Z.A.N.U., astfel: 20 de pistoale mitralieră AKM; 100 carabine cal. 7,62 mm, md. 1944; 10 aruncătoare de grenade antitanc AG-7; 12.000 de cartușe cal. 7,62 mm, md. 1943; 20.000 de cartușe cal. 7,62 mm și 200 de cartușiere pentru carabină; 400 de lovituri pentru AG-7; 500 kg trotil, în calupuri; 500 de metri de fitil detonant F.A.-3; 500 de capse pirotehnice; 300 de grenade ofensive; 300 de grenade defensive; 100 de mine antitanc T.M.D.-44; 200 de mine antiinfanterie P.M.D.-6; cinci detectoare de mine D.T.-3; 300 perechi de bocanci, 300 de uniforme, 300 de bidoane de apă, 30 de pelerine de ploaie, 300 de pături, 20 de busole, 20 de binocluri 8x30 și 300 de cazmale⁹. Totodată, s-a propus trimiterea în Zimbabwe, pentru forțele Z.A.N.U., a două autocamioane, două autoturisme de teren, două tractoare, două pluguri, două semănători și a unei autosanitare (în total: 750.000 lei)¹⁰. Președintele României a aprobat toate propunerile respective, costurile fiind suportate din Fondul de Solidaritate Internațională¹¹.

La 10 august 1977, generalul-colonel Ion Coman a trimis un raport lui Nicolae Ceaușescu – întocmit la indicația liderului suprem al P.C.R. – prin care ministrul Apărării Naționale a propus „acordarea unui ajutor militar în armament și echipament Uniunii Africane a Poporului – ZAPU, în valoare de 1.150.000 lei, potrivit notei anexate, la nivelul celui acordat în acest an Uniunii Naționale Africane Zimbabwe – Z.A.N.U.”. Practic, după întâlnirea dintre președintele României cu delegația condusă de liderul Z.A.P.U., Joshua Nkomo, generalul-colonel Ion Coman a utilizat lista cu armamentul, muniția și echipamentul militar întocmită de Iosif Uglar pentru echiparea a 300 de luptători ai Z.A.N.U. în cursul anului 1977 și a propus trimiterea acelorași cantități Uniunii Africane a Poporului – ZAPU¹².

O lună mai târziu, Nicolae Ceaușescu a aprobat organizarea unui curs special cu un grup de tineri din Z.A.N.U. (de ordinul sutelor) care doreau să se pregătească din punct de vedere militar în România, într-o perioadă foarte scurtă. Liderul suprem al P.C.R. nu a fost astfel de acord cu propunerea generalului-colonel Ion Coman, care a susținut într-un raport trimis lui Ceaușescu la 27 septembrie 1977 faptul că Ministerul Apărării avea posibilitatea să instruiască doar 20-30 de tineri din Zimbabwe. În luna septembrie 1977, un număr de 20 de burse fuseseră deja stabilite la școlile militare ale trupelor de uscat pentru tinerii din Z.A.N.U. care urmau un curs de învățare a limbii române organizat de Ministerul Educației¹³.

⁴ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 102/1972, f. 4; 70-71; 74-80.

⁵ Idem, fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 6/1977, f. 80.

⁶ *Ibidem*, f. 79.

⁷ Idem, dosar nr. 3/1976, f. 231.

⁸ *Ibidem*, f. 233.

⁹ *Ibidem*, f. 232.

¹⁰ *Ibidem*, f. 230.

¹¹ *Ibidem*, f. 229; 231.

¹² Idem, dosar 7/1977, f. 60-61.

¹³ Idem, dosar 6/1977, f. 160-161.

Contacte cu reprezentanții Republicii Arabe a Yemenului (1989)

În primăvara anului 1989, o delegație militară din Republica Arabă Yemen a efectuat o vizită în România. Cu acel prilej, cele patru persoane din componerea delegației străine s-au interesat de posibilitățile României în ceea ce privește furnizarea de tehnică militară. Însărcinatul cu Afaceri ad-interim al României în Republica Arabă Yemen a înștiințat din timp autoritățile de la București despre vizita care urma să aibă loc în perioada 30 martie – 5 aprilie 1989.

La 21 martie 1989, generalul-colonel Vasile Milea i-a propus lui Nicolae Ceaușescu să aprobe ca delegația yemenită să viziteze expoziția permanentă de tehnică militară de la Clinceni, Școala Militară de Tancuri și Auto „Mihai Viteazul” din Pitești și Întreprinderea de Construcții Aeronautice de la Ghimbav (județul Brașov). Totodată, în raportul ministrului Apărării s-a precizat faptul că „delegația dorește să viziteze și o unitate integrată de prelucrare a pieilor”¹⁴. Nicolae Ceaușescu a fost de acord cu propunerile respective și în program a fost inclusă și Întreprinderea de încălțăminte „Flacăra Roșie” din București.

La două zile după încheierea vizitei delegației din Republica Arabă Yemen, generalul Vasile Milea i-a trimis lui Nicolae Ceaușescu un nou raport, în care se menționa astfel: „Potrivit indicațiilor Dumneavoastră de a importa pentru aviația militară (românească – *n.n.*) avioane MIG-29 din URSS și a discuta cu furnizorul posibilitatea de a intermedia livrarea și pentru alt partener care a solicitat sprijinul țării noastre pentru procurarea lor, propunem și respectuos Vă rugăm a aproba:

- reluarea tratativelor cu URSS pentru achiziționarea unei escadrile de avioane MIG-29, împreună cu rachetele de bord, muniția, mijloacele de asigurare tehnică și pregătirea personalului la furnizor, din care în 1989 – 4 (avioane cu – *n.n.*) simplă comandă și 2 (avioane cu – *n.n.*) dublă comandă, în valoare de aproximativ 108 milioane ruble, iar în 1990 – 8 (avioane cu – *n.n.*) simplă comandă, în valoare de aproximativ 122 milioane ruble;

- analizarea, împreună cu furnizorul a condițiilor în care ar putea livra avioane militare prin intermediul nostru”¹⁵.

Ținând cont de faptul că membrii delegației din Republica Arabă Yemen au vizitat, printre altele, Întreprinderea de Construcții Aeronautice de la Ghimbav, este posibil ca, la un moment dat, aceștia să se fi interesat de modul cum puteau fi procurate avioane sovietice MIG-29, prin intermediul României.

Sperăm ca o astfel de ipoteză să fie confirmată sau infirmată în cercetările viitoare, după ce va fi permis accesul la documentele din anul 1989 deținute de Serviciul Istoric al Armatei.

Industria românească de apărare, după 1968

Dezvoltarea accelerată a industriei românești de apărare, după Plenara Comitetului Central al P.C.R. (București, 22-25 aprilie 1968), a fost posibilă ca urmare a eforturilor deosebite depuse de statul român în acest sens și a fost sprijinită în diferite moduri atât de Uniunea Sovietică, cât și de R.P. Chineză. Nicolae Ceaușescu nu a adoptat în pripă o hotărâre atât de importantă pentru România. Decizia a fost rezultatul unei analize desfășurate în perioada 1965-1967, după consultarea unor specialiști români și analiza informațiilor oficiale ale reprezentanților Iugoslaviei.¹⁶ Apoi, la reuniunea din 11 decembrie 1967, membrii Prezidiului Permanent au aprobat „înființarea la C.C. al P.C.R. a unei Comisii care să se ocupe de problemele înzestrării armatei și ale producției de armament”¹⁷. Totodată, s-a hotărât ca o delegație care se deplasa la Moscova (în perioada 14-15 decembrie 1967) să poarte discuții cu reprezentanții sovietici și despre importurile românești de tehnică militară, mijloacele prin care urmau să fie achitate acele importuri, precum și despre „fabricarea în R.S.R. de tehnică militară pe bază de licențe ale URSS”¹⁸.

¹⁴ Idem, dosar 8/1989, f. 116.

¹⁵ Idem, dosar 5/1989, f. 143.

¹⁶ De exemplu, la 25 martie 1965, generalul Leontin Sălăjan s-a întâlnit la București cu generalul de armată Ivan Gošnjak – secretar de Stat pentru Apărarea Națională a Republicii Socialiste Federative Iugoslavia și membru al delegației iugoslave care a participat la funeraliile lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Cu acel prilej, ministrul român al Forțelor Armate a dorit să afle cum se realiza înzestrarea armatei iugoslave. Partenerul său de discuție a răspuns la întrebarea respectivă, declarând, printre altele, faptul că „în prezent industria iugoslavă produce tehnică militară necesară, cu excepția tancurilor, avioanelor și rachetelor pe care le importă din URSS, deoarece organizarea unei producții proprii a acestora ar necesita cheltuieli foarte mari”. Totodată, generalul iugoslav „a subliniat că tehnica pe care o primesc din URSS, o plătesc în cliring și că nu i-a solicitat credite [Moscovei] deoarece nu vor să depindă de sovietici”. De asemenea, Ivan Gošnjak a declarat că „pentru cunoașterea și achiziționarea de tehnică militară, pe baza unor înțelegeri, au efectuat schimburi de delegații de specialiști militari cu Ministerele Apărării ale R.S. Cehoslovace și R.P. Polone și că asemenea schimburi de delegații ar fi utile și cu Ministerul Forțelor Armate ale Republicii Populare Române”.

Generalul Sălăjan a fost de acord cu propunerea secretarului de stat iugoslav și a declarat că „este bine ca anumite categorii de tehnică militară să fie achiziționate și din alte țări, monopolul unei singure țări în producția de armament nefiind indicat și că acesta contribuie la îmbunătățirea calității și lărgirea posibilităților de achiziționare”. Idem, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 194/1965, f. 11-13.

¹⁷ Idem, dosar 175/1967, f. 4. Inițial, comisia respectivă a fost coordonată de Chivu Stoica.

¹⁸ *Ibidem*, f. 10. Delegația compusă din Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer, Chivu Stoica, Emil Bodnăraș și Al. Bărlădeanu a discutat la Moscova despre următoarele probleme: reinnoirea Tratatului comun de prietenie, colaborare și asistență mutuală; relațiile dintre P.C.R. și P.C.U.S.; „reglementarea cetățeniei persoanelor cu dublă cetățenie și preîntâmpinarea cazurilor care generează dubla cetățenie”; situația arhivei P.C.R. din perioada ilegalității (1924-1944); reglementarea situației documentelor din arhiva de stat a României și a tezaurului românesc (trimise în Rusia, în 1917); delimitarea platoului continental al Mării Negre de la frontiera româno-sovietică; colaborarea cu Institutul unificat de cercetări nucleare de la Dubna; regimul juridic al Consulatului sovietic de la Constanța, al stațiilor de radio emisie-recepție (care aparțineau Agenției Principale Maritime Sovietice) și imobilelor pe care URSS le deținea sau le folosea pe teritoriul României; obligațiile financiare ale Sovrom-urilor; statutele Comandamentului și Statului Major al

În cazul relațiilor dintre România și R.P. Chineză, acestea nu se rezumau la începutul anilor '70 la o simplă colaborare politică între state. De exemplu, un document din arhiva P.C.R. dezvăluie faptul că membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au aprobat la 17 august 1970 un acord bilateral, prin care autoritățile de la Beijing ofereau celor de la București un ajutor tehnico-militar. Din partea României, documentul respectiv a fost semnat de generalul-colonel Ion Ioniță, ministrul Forțelor Armate.

În alte documente – realizate la începutul anului 1971 la Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini, respectiv la Ministerul Industriei Chimice și intitulat identic: *Notă privind reducerile volumelor de import aprobate pentru sectorul de apărare pe anii 1971-1975* – s-a menționat astfel: „S-au protocolat a se importa din R.P. Chineză: fabrică de tunuri, instalație tehnologică pentru fabricația cartușelor de infanterie cal. 7,62 mm și muniție pentru mitralierele cal. 12,7 mm și 14,5 mm; linii tehnologice pentru fabricarea loviturilor de artilerie calibrele 23 și 30 mm; fabrică de capse detonante și miniere pe bază de azotură de plumb”; „Reducerea importului unui volum de utilaje pentru producția specială [...] a fost posibilă ca urmare a importului acestora din R. P. Chineză, de unde se obțin în condiții de credit, plățile începând după anul 1975 [...] Ministerul Industriei Chimice: utilaje tehnologice pentru fabricarea explozivilor (pulberi reactive, nitroceluloză, hexogen și pentrită)”¹⁹.

Deși investițiile au fost substanțiale în industria românească de apărare, rezultatele obținute nu au fost întotdeauna cele scontate. O parte din sumele respective au provenit din împrumuturi externe, iar eșecurile înregistrate în uzinele de produse speciale, precum și de întreprinderile de comerț exterior românești au stârnit, pe bună dreptate, mânia lui Nicolae Ceaușescu. De exemplu, ca urmare a acordului comercial româno-chinez încheiat pentru anul 1968, conducerea Uzinei „Steagul Roșu” din Brașov trebuia să livreze în China 1750 de autocamioane SR-114. Din păcate, contractul respectiv – în valoare totală de 5,9 milioane de ruble – nu a fost semnat la timp de către autoritățile chineze, acestea fiind nemulțumite de calitatea autocamioanelor primite din România în anii precedenți²⁰. De asemenea, au fost înregistrate reclamații în privința celor 150 de vagoane cisternă (în valoare de 1,5 milioane ruble) promise și nelivrate de autoritățile de la București până la sfârșitul anului 1968, nemulțumiri referitoare la fiabilitatea celor două instalații de rafinare a uleiului expediate în China (în perioada 1967-1969), precum și reclamații privind calitatea slabă a mașinilor-unelte și pieselor de schimb românești²¹.

În cursul negocierilor desfășurate la București (11 martie – 3 iunie 1969) în scopul încheierii acordului comercial dintre ambele țări pentru anul 1969, autoritățile române au promis că autocamioanele care urmau să fie livrate în R.P. Chineză, în acel an (3.000 de bucăți), nu vor avea probleme în privința calității. Totodată, negociatorii români au promis că va fi onorat contractul încheiat la 19 martie 1968, privind livrarea a 1000 de vagoane cisternă în perioada 1968-1970. Primele 150 de vagoane ar fi trebuit să ajungă în R.P. Chineză până la sfârșitul anului 1968, alte 150 de exemplare fiind promise pentru luna martie 1969. Primele transporturi de vagoane cisternă către China au început însă târziu (în luna aprilie 1969), iar autoritățile române au confirmat pentru anul 1970 expedierea a doar 250 de vagoane – în loc de 400, așa cum era stipulat în contractul încheiat în anul 1968 – fapt ce a provocat nemulțumiri la Beijing²².

Deși problemele descrise demonstrează neseriozitatea autorităților române, relațiile de colaborare dintre cele două țări au continuat să se dezvolte. De exemplu, în anul 1970 a fost încheiat la Beijing un contract referitor la cumpărarea a 12 nave petroliere românești, livrarea în R.P. Chineză urmând să aibă loc în primul trimestru al anului 1973. Totodată, autoritățile chineze au dorit să achiziționeze din România 20 de instalații de foraj petrolier 2 D.H., 100 de agregate de cimentare A.C. 400, 30 de agregate de fisurare ACF 700, precum și 410 mașini-unelte grele²³.

La reuniunea Comitetului Central al P.C.R. din 16 decembrie 1970, Nicolae Ceaușescu a amintit despre primirea de către România a două credite chinezești, fără dobândă.²⁴ Primul dintre acestea a fost acordat în valută (100 de milioane de dolari) în luna decembrie 1970 și trebuia rambursat în perioada 1977-1979. Cel de-al doilea – în valoare de 200 de milioane de yuani (echivalent cu 304.568.526 lei valută) – a fost utilizat pentru achiziționarea din R.P. Chineză a unor utilaje complexe necesare atât economiei

F.A.U.; livrările de minereu de uraniu și combustibil nuclear; situația din Republica Democrată Vietnam, Orientul Mijlociu și Cipru ș.a. *Ibidem*, f. 9-10.

¹⁹ *Idem*, dosar 8/1971, f. 237-240.

²⁰ La 4 februarie 1969, autoritățile chineze și-au exprimat dorința de a importa 1000 de autocamioane din România în anul 1969, deși în repetate rânduri au comentat despre calitatea slabă a celor primite. Totodată, au fost solicitate 400 de vagoane cisternă, un cargou de 4400 tdw, 20.550 de tone de material tubular pentru industria petrolieră, 40.000 tone de tablă groasă și medie, 6000 tone de aluminiu, 20.000 tone de petrol lampant ș.a. *Relațiile româno-chineze 1880-1974. Documente*, Ministerul Afacerilor Externe și Arhivele Naționale din România, coord. ambasador Romulus Ioan Budura, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2005, p. 911-912.

²¹ *Ibidem*, p. 910; 1005.

²² *Ibidem*, p. 925-926; 986.

²³ *Ibidem*, p. 1005-1006; 1010. Pentru anul 1971, România a oferit Republicii Populare Chineze, contra cost, 10 instalații de foraj petrolier 2 D.H., 60 de agregate de cimentare A.C. 400, șase agregate de fisurare ACF 700 și 75 de mașini-unelte grele.

²⁴ În aceeași perioadă, autoritățile de la București au achitat dobânzi anuale între 7% și 10% din valoarea sumelor primite sub formă de credite de la diferite instituții financiare internaționale.

naționale²⁵, cât și industriei de apărare. Acestea se livrau în cincinalul 1971-1975 la solicitarea părții române și urmau să fie plătite în zece rate anuale egale, în perioada 1981 – 1990²⁶.

Deoarece achitarea ratelor la creditele respective urma să înceapă după anul 1975, utilajele importate din R.P. Chineză pentru industria românească nu au mai fost menționate în planurile de achiziții valabile în perioada 1971-1975. În acest fel, conducerile Ministerului Industriei Construcțiilor de Mașini și Ministerului Apărării Naționale au raportat lui Nicolae Ceaușescu faptul că s-au redus importurile țării cu 31 milioane lei valută, respectiv 20 de milioane lei valută. În realitate, achitarea creditelor respective a fost „mutată” dintr-un cincinal în altul. Ca urmare a relațiilor bune dintre cele două țări, autoritățile române au obținut din R.P. Chineză, până în luna decembrie 1975, documentații de licență pentru o serie de produse speciale, cum ar fi: tun-obuzier cal. 152 mm, md. 1985; tun cal. 130 mm, md. 1982²⁷; lovituri cu proiectil exploziv pentru tunul obuzier cal. 152 mm și tunul cal. 130 mm; cartuș cal. 12,7 mm cu glonț perforant trasor, respectiv cu glonț incendiar trasor (pentru mitraliera antiaeriană instalată pe tancul T-55); grenadă reactivă submarină GR-1200; acumulator cadmiu-nichel. Totodată, erau în curs de soluționare cererile românești privind acordarea licenței pentru grenada cumulativă în ambalaj lansator nerecuperabil, sonda ultrason pentru nave, precum și pentru un radiolocator de navigație pentru marină²⁸.

În cursul vizitării unei expoziții de tehnică militară (27 mai 1977), Nicolae Ceaușescu a discutat despre proiectele aviației militare românești și a hotărât ca „*Ministerul Industriei Construcțiilor de Mașini să ia măsuri ca până în 1985 să asimileze în fabricație avionul supersonic echipat cu motor [Rolls-Royce] Spey sau alt tip de motor* (subl.n.)”²⁹.

Patru luni mai târziu, generalul-colonel Vasile Ionel a fost informat de către reprezentanții chinezi că „vor asigura părții române, în mod gratuit, trei tunuri calibru 130 mm pentru verificarea prin trageri a munițiilor ce se vor fabrica în România”³⁰.

În același an, Vasile Ionel a participat, în calitate de președinte al părții române, la cea de-a VI-a sesiune a „Comisiei interguvernamentale consultative tehnico-militare de colaborare și cooperare economică și tehnico-științifică în domeniul tehnicii militare între R. S. România și R.P.D. Coreeană” (Phenian, 24 septembrie – 4 octombrie 1977). La întoarcere, generalul Ionel a efectuat o escală în R.P. Chineză și a avut o întâlnire cu reprezentanții Ministerului Apărării Naționale și ai Ministerului Legăturilor Economice cu Străinătatea – în cursul căreia „s-au analizat și precizat unele acțiuni cuprinse în protocoalele încheiate cu partea chineză”³¹.

La sfârșitul anului 1977, colaborarea militară dintre România și China a atins un nou nivel, după aprobarea de către Nicolae Ceaușescu a solicitării primite de la Ministerul Relațiilor Economice cu Străinătatea al R.P. Chineze, prin intermediul generalului-colonel Ion Coman. Ca urmare a acordului primit din partea președintelui României, autoritățile de la Beijing au trimis o grupă de șapte specialiști în România, pentru 30 de zile, în primul semestru al anului 1978, pentru a studia metodele și mijloacele folosite de

²⁵ De exemplu, în anul 1974 a început construirea unei fabrici de scule și matrițe la „Întreprinderea Metalurgică” din Câmpulung-Muscel, în scopul modernizării procesului de producție a autoturismelor de teren. Utilajele necesare investiției (strunguri, prese, mașini de găurit, freze etc.) au fost aduse și montate de specialiștii chinezi, iar Nicolae Ceaușescu a participat la inaugurarea fabricii respective în luna septembrie 1976. În schimbul sprijinului acordat de autoritățile de la Beijing, România a exportat numeroase autoturisme ARO în China, în diferite variante (câte 1200-1500 de ARO 243 și 244 D, lunar, în anul 1984). Pentru realizarea părții superioare a caroseriei acelorși autovehicule s-a apelat la o firmă italiană, care a fabricat toate matrițele necesare. Magda Băncescu, *Adunați în biroul lui Jiang Zemin, la Matrițe, chinezii au deplâns moartea lui Mao Zedong*, în „Evenimentul Muscelan”, sâmbătă, 9 martie 2013, <http://evenimentulmuscelan.ro/index.php/istoria-aro/10874-adunati-in-biroul-lui-jiang-zemin-la-matrite-chinezii-au-deplans-moartea-lui-mao-zedong.html> (18.03.2013); idem, *200 de ARO-uri au ars pe vapor, în timpul transportului la Shanghai*, în „Evenimentul Muscelan”, marți, 18 decembrie 2012, <http://www.evenimentulmuscelan.ro/index.php/istoria-aro/10253-200-de-aro-uri-au-ars-pe-vapor-in-timpul-transportului-la-shanghai.html> (18.03.2013).

²⁶ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 86/1970, f. 5; dosar 115/1970, f. 102-103. Pentru detalii, vezi *Relațiile româno-chineze 1880-1974. Documente, op. cit.*, p. 1017-1020; 1029-1032, 1043; 1046-1056; 1060; 1088; 1092-1093; 1127; 1132-1133; 1143-1145; 1150; 1158-1161; 1183.

²⁷ Acesta este o variantă a tunului sovietic M-46, fabricat sub licență în China (modelul Type 59-1).

²⁸ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 3/1976, f. 7-10. În timpul întâlnirii cu Emil Bodnăraș (Beijing, 11 iunie 1970), Mao Zedong a declarat astfel: „Noi suntem o țară înapoiată. Dar, dacă dumneavoastră doriți să luați de la noi licențe pentru fabricarea armamentului, noi o să vă dăm. Vă dăm documentație, în mod gratuit, deoarece armamentul îl veți folosi împotriva imperialismului [american] și social-imperialismului [sovietic] (subl.n.)”. *Politica independentă a României și relațiile româno-chineze. Documente, 1954-1975*, Arhivele Naționale ale României, coord. ambasador Romulus Ioan Budura, Regia Autonomă „Monitor Oficial”, București, 2008, p. 428.

Oferta deosebită a liderului chinez a apărut în contextul în care autoritățile române cunoșteau în mod oficial, încă din vara anului 1969, despre planul sovieticilor de a înceta livrările pe bază de credit a armamentului, munițiilor și tehnicii de luptă necesare tuturor armatelor aliate din cadrul Organizației Tratatului de la Varșovia. Pentru detalii, vezi Petre Opriș, *Industria românească de apărare. Documente (1950-1989)*, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2007, p. 265-274.

Subiectul respectiv a fost reamintit în cursul vizitei efectuate în R.P. Chineză de vicepreședintele Consiliului de Miniștri al R.S. România (20-26 noiembrie 1970). Cu acel prilej, Gheorghe Rădulescu a comunicat premierului Zhou Enlai faptul că toate importurile sovietice de tehnică și echipamente militare urmau să fie achitate de România doar în sistem clearing, în momentul livrării acestora, începând cu anul 1971. *Relațiile româno-chineze 1880-1974. Documente, op. cit.*, p. 1030.

²⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar 2/1976, f. 91.

³⁰ Idem, dosar 7/1977, f. 105.

³¹ *Ibidem*. În anii '70 au fost construite în România canoniere „Proiect 062” (din clasa „Shanghai”) și vedete torpiloare „Proiect 025” (din clasa „Huchuan”). Apud Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Editura RAO, București, 2011, p. 670.

omologii români la determinarea caracteristicilor aerodinamice ale avioanelor, a rezistenței acestora și a caracteristicilor motoarelor de avion. În același timp, o altă grupă de specialiști (formată din nouă persoane) a primit aprobarea pentru a studia în România, timp de 45 de zile, în primul semestru al anului 1978, modul de fabricație a rachetei sovietice antitanc dirijate 9 M 14-M „Maliutka”³².

Un an mai târziu, la 16 iulie 1979, generalul Vasile Ionel a raportat lui Nicolae Ceaușescu faptul că „este incertă realizarea în totalitate, în acest an, a celor 15 avioane de luptă IAR-93, 600 transportoare blindate, 2300 rachete antitanc dirijate prin fir (de tip 9 M 14-M „Maliutka” – nota P. Opriș), 1000 autocamioane cu 3 punți motrice etc.”³³, adjunctul ministrului Apărării Naționale și președinte al Consiliului Tehnic de Coordonare a Producției de Tehnică Militară a menționat faptul că, în primul semestru al anului 1979, au fost fabricate 16.768 proiectile reactive nedirijate cal. 57 mm, tip S5M și S5K, depășindu-se planul cu 3.964 proiectile. În aceeași perioadă, din comanda de 1000 de rachete antitanc dirijate au fost realizate doar 183 de bucăți, iar în planul pe anul 1979 se prevedea fabricarea a 2300 de rachete antitanc³⁴. De asemenea, generalul Vasile Ionel a amintit faptul că nu au fost finalizate experimentările la modelul de rachetă aer-aer dirijată în fascicul de radiolocație și nici la cel de rachetă aer-aer, autodirijată în infraroșu³⁵.

Potrivit documentelor existente în fosta arhivă a P.C.R., în primul semestru al anului 1979, România a exportat produse militare în valoare totală de 246,6 milioane lei valută (143,3% față de prevederile planului semestrial) și a obținut 44,4 milioane lei valută (pe relația cu statele socialiste – 60,3% din planul stabilit), precum și 202,2 milioane lei valută (pe devize liber convertibile – 205,1% din plan). Principalele produse exportate au fost următoarele: 24 de transportoare amfibii blindate BTR-70, cinci aruncătoare de proiectile reactive cal. 122 mm, 100 de mitraliere antiaeriene cal. 14,5 mm (cu două țevi), 330 de puști mitralieră cal. 7,62 mm (model 1964), 1000 de puști semiautomate cu lunetă cal. 7,62 mm, 100 de pistoale mitralieră cal. 7,62 mm (md. 1963), 1690 aruncătoare de grenade antitanc tip AG-7, 150 aruncătoare de grenade antitanc tip SPG-9, 40 aruncătoare de flăcări LPO-50 și 16.489 lovituri calibru 122 mm, reactiv-explozive, pentru aruncătorul de proiectile reactive APR-122³⁶. Zece ani mai târziu, Eugen Rădulescu și generalul Vasile Milea au trimis lui Nicolae Ceaușescu un raport prin care au solicitat aprobarea primirii în România a două delegații de specialiști militari chinezi (16 februarie 1989). Aceștia urmau să sosească în luna februarie 1989 pentru a li se acorda „consultații tehnice privind «Reparația motorului de pe avionul MiG-21 MF» și, respectiv, «Fabricația motorului de 800 CP de pe tancul românesc»,.. Președintele României a aprobat desfășurarea ambelor două vizite sub coordonarea de Direcția de Comerț Exterior a Ministerului Apărării Naționale, acestea fiind stabilite „în protocoalele privind schimburile reciproce de delegații de documentare în domeniul special, încheiate în cadrul Comisiei guvernamentale româno-chineză de colaborare economică și tehnică, aprobate prin Hotărârile Consiliului de Miniștri nr. 17/1987 și nr. 179/1987”³⁷. Astfel, în luna februarie 1989, oaspeții chinezi au avut posibilitatea să viziteze secția de reparații a motoarelor R-13-300 (Produsul 95), din cadrul Întreprinderii de Avioane Bacău, precum și secțiile de fabricație și montaj a motoarelor de tanc MTU (Fabrica de Mașini Grele Speciale), din cadrul Uzinei „23 August” din București³⁸. În mod evident, aceștia nu au primit nicio informație referitoare la problemele majore cu care se confruntau specialiștii români în legătură cu confecționarea unor garnituri de cauciuc și curele de transmisie pentru tancurile realizate în România și trimise în Maroc, pentru probe tehnice.

Până în prezent, informațiile descoperite în fosta arhivă a P.C.R. confirmă faptul că arsenalul armatei române din anii '70-'80 a avut de suferit în privința calității unor produse furnizate de fabricile românești și, uneori, acestea erau uzate moral – comparativ cu cele realizate în alte țări membre ale OTV (în special, în URSS)³⁹. Evident, acele probleme au generat cheltuieli suplimentare pentru întreținerea și repararea tehnicii de luptă, precum și pentru materialele militare achiziționate din țară, în scopul menținerii capacității operative a tuturor unităților armatei române.

THE ROMANIAN MILITARY EXPORTS IN YEMEN AND ZIMBABWE IN THE 1970's

Since 1960s, the operational strength of the Warsaw Treaty Organization states diminished significantly but on the same time large quantities of conventional fight technique produced by the Soviet factories, together with the existing ones within great units of the Red Army, were delivered to the WTO's states. At the same time, Romania start to made large series of Soviet weapons, ammunitions and military technique for his army. Moreover, using these Soviet licenses, the Romanian authorities used to export in the 1970s large quantities of these “special products” in Africa and

³² A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar 6/1977, f. 169-170.

³³ Idem, dosar 2/1976, f. 106.

³⁴ *Ibidem*, f. 112.

³⁵ *Ibidem*, f. 121.

³⁶ *Ibidem*, f. 126.

³⁷ Idem, dosar 7/1989, f. 38.

³⁸ *Ibidem*, f. 37-39.

³⁹ În anul 2009, generalul Victor Stănculescu a declarat faptul că „primele semne de pericol pentru România au început de prin 1978. Atunci, când a început să se ceară să eliminăm din tehnica militară, din sistemul de componente electronice, aurul și argintul, care făceau posibile, în sistemul militar, manevrele de finețe, plus eliminarea aluminiului din anumite componente, ș.a.m.d., Ceaușescu a intrat într-o zonă care nu-mi convenea. În astfel de domenii, militarii simt imediat când cineva se îndreaptă spre trădarea interesului național. Apoi aflasem informații despre reacția rușilor la politica lui Ceaușescu (subl.n.)”. În sfârșit, adevărul ... Victor A. Stănculescu în dialog cu Alex Mihai Stoienescu, RAO International Publishing Company, București, 2009, p. 37.

LUCRĂRI APĂRUTE SUB EGIDA ARHIVELOR MILITARE ROMÂNE

*** *Marele Cartier General al Armatei Române. Documente, 1916-1920*, Editura Machiavelli, București, 1996.

Oșca, Alexandru; Popa, Vasile, *România, o fereastră în cortina de fier*, Editura Vrântop, Focșani, 1997.

*** *Confruntarea cu secolul XXI – abordarea provocărilor din domeniul arhivelor militare (culegere de comunicări prezentate la simpozionul internațional cu același titlu, care a avut loc la București, în perioada 4-8 septembrie 1996)*, Editura Machiavelli, București, 1997.

dr. Oroian, Teofil; Nicolescu, Gheorghe; Popa, Vasile, *Tentația libertății. Operațiunea „Sumava” – un simplu pretext*, Editura Militară, București, 1999.

Dobre, Florica; Manea, Vasilica; Nicolescu, Lenuța, *Armata română de la Ultimatum la Dictat, Documente*, vol. I - III, Editura Europa Nova, București, 2000.

*** *România în ecuația Păcii și Dictatului. Culegere de studii și comunicări*, Editura Paralela '45, Pitești, 2001.

*** *Restituiri. Studii și comunicări*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003.

*** *Statul Major General, 1859-2004. Istorie și transformare*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2004.

Colonel dr. Carp, Cornel; Țucă, Cornel, *Sub zodia lui Gutemberg. 85 de ani de la crearea Tipografiei Ministerului Apărării Naționale*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2005.

*** *România în contextul internațional la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Studii și comunicări*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2005.

*** *Înzestrarea armatei române în perioada interbelică. Documente*, vol. I, 1919-1920, Editura Militară, București, 2005.

Giurgiu, Luminița; Stănescu, Manuel; Drăghici, Lucian; Țucă, Cornel, *În slujba muzei Clio. O istorie a Serviciului Istoric al Marelui Stat Major*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2006.

Maior dr. Șperlea, Florin; Drăghici, Lucian; Stănescu, Manuel, *Armata Română și Răscoala din 1907. Documente*, Editura Militară, București, 2007.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă, *Armata Română și Unitatea Națională*, Editura DeltaCart Educațional Pitești, 2008.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, Vasilica Manea, dr. Cornel Țucă, *Istoricul Regimentului 4 Dorobanți „Argeș” (1877 – 1946)*, Editura Pământul, Pitești, 2008.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, prof. Vasilica Manea, *Înzestrarea Armatei Române în perioada interbelică. Documente*, vol. II, 1931 – 1935, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2008.

Coordonatori: General de bg. conf. univ. dr. Mihai Chiriță, c-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă, *Statul Major General în Arhitectura organismului militar românesc 1859-2009*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2009.

Coordonator: Amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, *Enciclopedia Armatei României*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2009.

Coordonator: Amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, *Albumul Armatei României*, Editura Militară, București, 2009.

*** *Calendarul Tradițiilor Militare. 2010*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2009.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, *Casa Regală în cronicile „neoficiale” ale „Monitorului Oficial”. 1914-1924. Ferdinand I*, 2 volume, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2010.

Coordonator: G-ral. mr. conf. univ. dr. Mihai Chiriță, *Ghidul Arhivelor Militare Române*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2010.

Coordonatori: G-ral. mr. conf. univ. dr. Mihai Chiriță, C-dor dr. Marian Moșneagu, Lt.-col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă, *Armata Română și Patrimoniul Național*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2010.

*** *Calendarul Tradițiilor Militare. 2011*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2010.

*** *Calendarul Tradițiilor Militare. 2012*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2012.

Coordonatori: dr. ing. Gheorghe Savu, dr. Avram Cătănici, dr. Andrei-Marius Diamescu, *Miniștrii Apărării Naționale. Enciclopedie*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2012.

Coordonatori: Col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă, dr. George Ungureanu, *Armata Română și evoluția armei tancuri, Documente (1919 – 1945)*, Editura Universității din Pitești, Pitești, 2012.

*** *Calendarul Tradițiilor Militare. 2013*, Editura Centrului Tehnic – Editorial al Armatei, București, 2013.

Coordonatori: C-dor dr. Marian Moșneagu, Col. dr. Petrișor Florea, dr. Cornel Țucă, *Armata Română și societatea civilă*, Editura Istros, Brăila, 2012.

Coordonator: C-dor dr. Marian Moșneagu, *Serviciul Istoric al Armatei în slujba culturii naționale*, Editura Militară, București, 2013.

SPONSOR

ASOCIAȚIA CULTURALĂ „VALERIU FLORIN DOBRINESCU” PITEȘTI